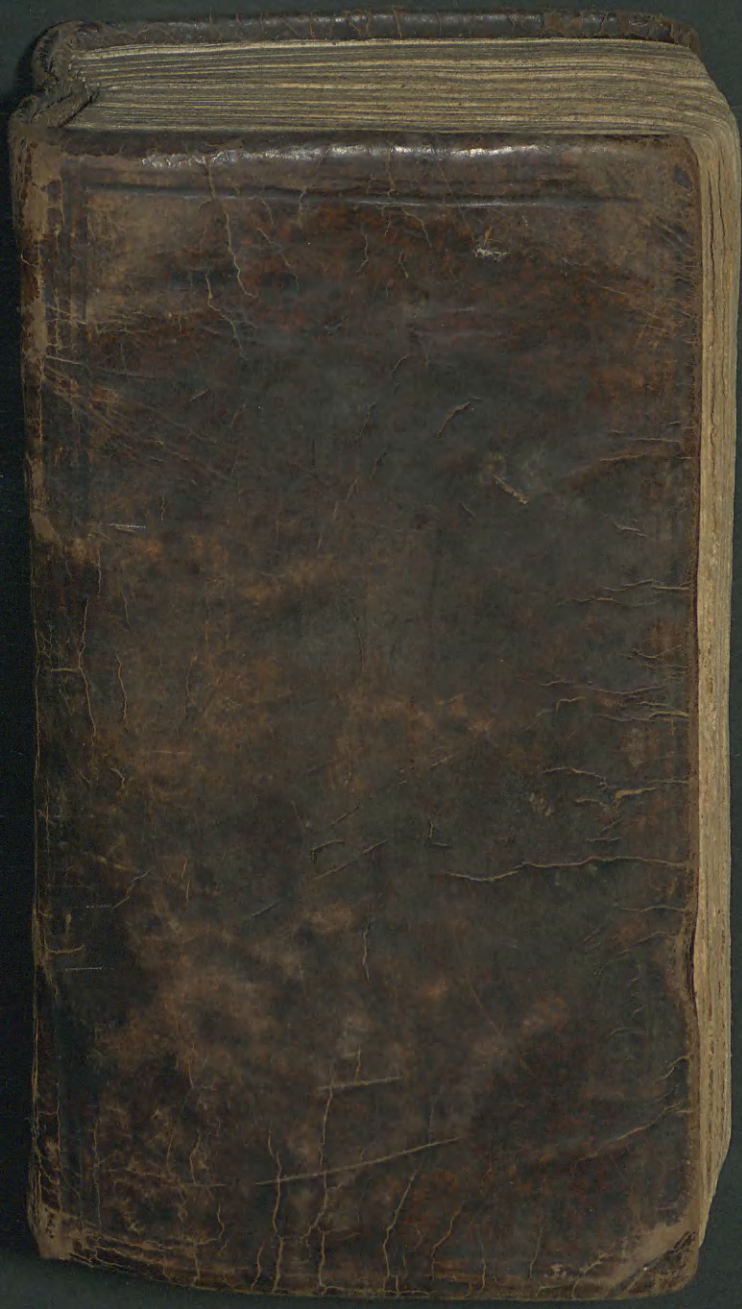

|||||

L. B.

Antom

M

~~140~~

96.

Dups

22

at

2243

9 Duplica

M

9

mi a m

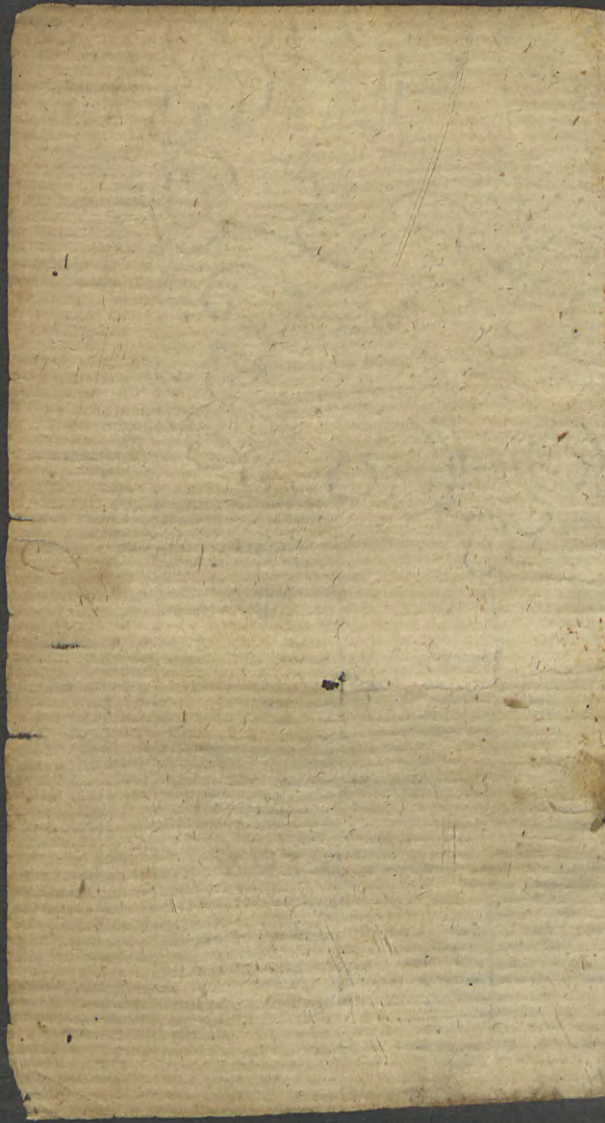
(ZaB mite)

Cza

364
250

18.100

~~militatus~~

Duplex B

224 Tommy

PHILOSOPHIA
THOMISTICA.

Centus Vilnensis.

*Bibliotheca Majoris
Ino. A. d.*

James C. McNamee

James C. McNamee
Esq.

* Lovisa Tughi

PHILOSOPHIA
JUXTA INCONCUSSA,
TUTISSIMAQUE
DIVI THOMÆ DOGMATA,
Quatuor Tomis comprehensa.

Authore P. F. ANTONIO GAUDIN, Lemovi-
censi, Ordinis Prædicatorum, Provinciæ
Tolosanæ Alumno, in Sacra Facultate
Parisiensi Doctore Theologo, & in
Majori Conventu & Collegio Pari-
sienfi ejusdem Ordinis Regente.

Editio prioribus accuratior,

Juxta novissimam Coloniensem, ab Authore ex integro re-
centitam, emendatam, & figuris æreis illustratam,
præcipuè u't de modernis experimentis, & ob-
servationibus, atque recentiorum Philoso-
phorum placitis, & systemate

ILLUSTRISSIMO, & REVERENDISSIMO D. D.
PILUMNIO PILUMNIO

Cathedralis Bellunenſis Ecclesiæ Canonico dicata.

TOMUS PRIMUS,
LOGICA.

VENETIIS, MDCCXXIX.

Typis Dominici Lovisa.

SUPERIORUM PERMISSU.

25 QAM 122/TUT

Quintus Tullius Cicero

0-18-0-693-

80-5718

1

Illust.^{me}, & Rev.^{me}
Domine.

Uem Parisien-
sis olim, Nea-

politana postmodum
vulgavit, ac deinde
modò novissima Vene-
ta evulgat Editio phi-
losophicum Cursum R.
P. Gaudin nescirem ego
cui convenientius auspi-
carer, nisi amplissima
haud cunctis penè gen-

ribus nota Illustrissi-
mæ, & Reverendissi-
mæ Dominationis Tuæ
hoc sibi merita vindi-
carent. Enim verò si
ipsam philosophiæ ma-
teriem spectemus, vel
ut naturalium secre-
torum arcana lustran-
tem, vel ut rectam
morum institutionem
prosequentem, omni
propemodum titulo,
Tuis auspiciis fulcien-
dam, æquus, ac cor-
datus quisque cogno-
verit. Idque sanè Ma-

jorum Tuorum virtu-
te, ac generis nobili-
tate omissis, quibus
Et Illustrissimo Meli-
tensium Ordini adscri-
bi, Et à supremis quo-
que Dynastis Impe-
rialibus decorari me-
ruerunt insigniis, ex
Te uno expeti debet,
qui Et scientiarum o-
mnium cognitione, Et
morum pietate instrue-
ris adeo, ut cunctis
elucere possis exemplo.
Verum cum de eximiis
animi tui dotibus, Vir

*Illustrissime, & Re-
verendissime, plura
subnectere, nec ingenii
mei exilitas, nec Tua
fortassè patiatur hu-
militas, superest ut
hoc quaecunque munus
ipse lubenter excipias,
meque in obsequentissi-
morum famulorum cen-
sum adscribere non de-
digneris.*

Dominationis Tuae Illustriss. & Reverendiss.

Venetis Kalendis Junii 1729.

*Humillimus Adresss. & Obsequentiss. Famulus
Dominicus Nanin Cagnan.*

A U.

AUTHOR

STUDIOSO LECTORI.

Cum Avenione annis abhinc quatuor supra viginti in illius Urbis Academia Philosophiam publice docerem, Cursum eum Typis dedi, hoc unum spectans, ut meos tunc Auditores à scribendi onere, quo potior temporis & otii pars magno labore, modico fructu in scholis teri solet, sublevarem. At ea fuit fors Operis, ut ubique vulgatum supra spem benignius exciperetur, adeo ut plerique publici Professores tum in Gallia, tum aliis in regionibus, eo in scholis suis ad erudiendos in Philosophia juvenes uti non dedignati sint. Quod sanè factum ab iis arbitror, non ob aliquam singularem Operis præstantiam, sed quòd Adolescentium captui, quorum gratia illud edidi, plerisque aliis sua perspicuitate, brevitate, ac rerum, quas continet, varietate accommodatius esse judicaverint. Hinc plures ejus editiones prodire, pleræque etiam furtivis prælis, quæ me inscio factæ librum variis mendis deturparunt. Huic malo statim mederi non valui, quod jus Privilegii penes me non esset. Itaque patienter ferendum fuit. Verùm Privilegii tandem compos, Librum in manus serib ac pluries resumpsi, non emendandum modò, sed quantum ætate maturiori, indefessa bonorum Authorum lectione, familiari viroium eruditorum commercio, diuturnoque harum rerum usu consecutus sum, in eam ex integro formam restituendum, quæ studiose juventuti erudiendæ aptior visa est, & eo, quem supra meritum consecutus erat, publico favore minis indigna. Ad hæc quid præstiterim, paucis accipe. In toto Opere superflua resecai, laxiora pressi, ut nullo brevitatis dispendio additamenti locus esset. Quæstiones, quæ paulim deerant in scholis nobilibus celebres, adjeci. Debilioribus nervos & robur, obscuris lumen, incompositis ordinem, omnibus meliorem formam & dispositionem addere adlaboravi. Logicam plerisque observationibus & præceptis vulgò præterminis, quæ ad

effor.

efformandam mentem apprimè utilia visa sunt, locu-
pletavi. Physicam his experimentis & inventis, qui-
bus eam ævi nostri homines magnoperè ornarunt, lon-
gè uberius, quàm antea, illustravi; hoc præcipuè cu-
rans, ut in illa nobili Philosophiæ Parte studiosi scho-
læ nostræ Adolescentes ita vetera nossent, ut si quid
à Modernis aut ingeniosè cogitatum est, aut præclariùs
illustratum, aut novis experimentis detectum, id mini-
mè ignorarent: falsa verò systemata, quæ pleraquæ re-
novavit, aut peperit ætas nostra, validis argumentis
possent refellere. Moralem & Metaphysicam accuratius
recensui, disposui, ac variis in locis auxi & illustra-
vi. Hæc cum in superiori, tum maximè in hac po-
strema Operis Editione pro viribus egi, Amice Lector,
an peregerim haud satis sciò. Unum spondere pos-
sum, si quem fructum ex prioribus Editionibus cepere
Adolescentes, ex hac posteriori maturiore longè ube-
riorem percepturos. Vale. Parisiis, die 30. Augusti.
An. 1692.

*Licentia Reverendissimi Patris
Generalis.*

NOs Fr. Joannes Thomas de Rocaberti S. Theologiæ Professor, Ordinis FF. Prædicatorum humilis Magister Generalis & Servus. Tenore præsentium & nostri autoritate Officii, Tibi R. Patri Fr. Antonio Gaudin in nostro Novitiatu Generali Parisiensi S. Germani, S. Theologiæ Professore, Licentiam concedimus de novo edendi in lucem cursum Philosophicum cum novis & variis additionibus, dummodo præfatæ additiones videantur & approbentur à duobus S. Theologiæ Professoribus, servatisque aliis de jure servandis. In quorum fidem, &c. Datum Neapoli, die 25. Novemb. 1673.

Fr. Joannes Thomas de Rocaberti, Magister Ordinis.

Fr. Stephanus de Thoro, Magister & Socius.

Approbatio Professorum Ordinis

Paucissima Opera sunt eorum, qui primùm eruditionis suæ specimen exhibent, quibus hæc felicitas contingat, quam miratus est olim Cicero in Phidia; qui cum suam Minervam exposuisset in publico, suæ artis & iudicii vulgi periculum facturus, *tam citò probatam, quam monstratam vidit*. In eo tamen ordine Operum, quæ omnium iudicium rapiunt, reponenda est Philosophia, juxta inconcussa tutissimaque D. Thomæ dogmata, Authore P. F. Antonio Gaudin, Ordinis Prædicatorum, &c. Ut primùm enim lucem aspexit, tam citò probata, quam monstrata est, cœpitque statim undique nedum ex omnibus Galliarum partibus, sed ex Italia, Hispania, Belgio, aliisque adeo avidè expeti, ut plures Editiones ad implenda omnium vota adornandæ fuerint. Sed quid ex hac nova Editione, cum iterum sub incudem integrum Opus revocatum est, cui secundæ cogitationes accesserunt, quod posterioribus curis non tam emendatum, quam locupletatum est, sperare non liceat? Veniat in omnium manus futurum Scholæ Thomisticæ & Peripateticæ præclarissimum ornamentum. Ut enim habet plurima, quæ cæteras ejusdem generis Philosophias commendare solent, quas tamen cultiori stylo, pluribusque additis ornamentis superare facillè possit; habet præterea & quidem maximam copiam rerum singularium, quæ in Schola Thomistica & pro defensione Philosophiæ Peripateticæ contra Modernos Philosophos, quibus nova omnia sapiunt, desiderari poterant. Et ut nostrum de hoc opere Philosophico iudicium feramus, habet, quod exigebat olim Quintilianus in opere absoluto, eaque præcepta implet quantum in eo scribendi genere de rebus difficillimis, & quæ vix elegantiam ferunt, consequi quisquam potest: *Quod libris dedicatur, & in exemplum editur, tersum ac limatum, & ad legem & regulam compositum esse oportere; quia veniat in manus Doctorum, & Judices artis habeat Arrifices*. Sanè nihil huic Operi à Judicibus artis aut timendum, aut optandum; cum & tersum & limatum, & ad legem ac regulam artis, inconcussa scilicet D. Thomæ Dogmata, compositum sit: venietque tutò in manus Doctorum, à quibus etiam & veritatis & antiquitatis defensæ palmam reportabit. Hanc nedum censuram, sed & commendationem erudito operi Nos debere censuimus. Parisiis, die 10. Septembr. An. 1684.

F. Julianus à Sancto Joseph, Theologiæ Professor.
F. Antonius Massoulie, Theologiæ Professor.

INDEX

TITULORUM

TOMI PRIMI.

P RÆFATIO, <i>Quæ sit operis ratio, & æconomia,</i>	
Pag.	1
DISSERTATIO PRIMA PRÆLIMINARIS.	
<i>De Commendatione Philosophia.</i>	3
§. I. Philosophia homini, ut homo est, ad ejus mentem per-	
ficiendam est necessaria.	4
§. II. Philosophia necessaria est homini, ut est <i>Reipublicæ</i>	
<i>membrum</i> , politica societate aliis hominibus conjun-	
ctum.	6
§. III. Philosophia necessaria est homini, ut est <i>fidelis</i> , ad	
ipsius fidei ac religionis præsidium.	9
DISSERT. II. præliminaris, <i>De Commendatione doctri-</i>	
<i>næ S. Thomæ.</i>	17
§. I. Commendatur <i>D. Thomæ Doctrina ex Oraculo Christi,</i>	
<i>Elogiis Pontificum, Conciliorum exemplo, & Ecclesiæ</i>	
<i>Oratione.</i>	18
§. II. Commendatur <i>Doctrina D. Thomæ autoritate &</i>	
<i>exemplo Universitatum, Ordinum Religiosorum, &</i>	
<i>Primatum Theologorum.</i>	21
§. III. Commendatur <i>Doctrina D. Thomæ variis rationi-</i>	
<i>bus.</i>	23
DISPUTATIO PRÆAMBULA, <i>De Philosophia in uni-</i>	
<i>versum.</i>	29

QUÆ.

INDEX TITULORUM

QUÆSTIO I. De natura Philosophia .	ibid.
Art. I. Quid sit Philosophia .	30
Art. II. An sit Philosophia .	32
Art. III. Quæ sit Philosophia partitio .	36
Art. IV. Qualis sit Philosophia .	38
QUÆST II. De causis Philosophia .	40
Art. I. De Causa finali Philosophia .	ibid.
Art. II. De Causa efficiendi Philosophia .	42
Art. III. De Causa formali & materiali Philosophia .	43
Art. IV. De variis Philosophorum Sectis .	45

PRIMA PARS

PHILOSOPHIÆ

LOGICA.

LOGICÆ MINORIS

Prima Pars .

DE Apprehensione & Terminis .	51
QUÆST. I. De Terminis .	ibid.
Art. I. Quid sit Terminus .	ibid.
§. I. Quid & quoduplex sit signum .	52
§. II. Quid sit Terminus mentalis .	53
§. III. De Termino vocali & scripto .	54
Art. II. De divisione Terminorum .	55
Art. III. De proprietatibus Terminorum .	57
§. I. De Suppositione .	ibid.
§. II. Regula quinque utiles ad discernendas suppositiones .	60
§. III. De reliquis proprietatibus Terminorum , Ampliatione , Restrictione , Alienatione , & Appellatione .	61
Art. IV. De Universalitate Terminorum .	63
Art. V. De Terminis predicamentalibus .	65
QUÆST. II. De recta Terminorum perceptione .	68
Art. I. De defectibus . qui vitiant Terminorum perceptionem , ac de eorum remediis .	ibid.
Art. II. De modis sciendi , quibus adjuvatur Terminorum per-	68

TOMI PRIMI.

<i>perceptio, ac primùm de definitione.</i>	71
§.I. De Modo sciendi in genere.	ibid.
§.II. De Definitione Nominis.	73
§.III. De Definitione rei, quid & quotuplex sit, quæ ejus leges.	75
Art.III. De Divisione.	77
Art.IV. De Abstractione.	78

SECUNDA PARS

LOGICÆ MINORIS.

D E Iudicio & Propositionibus.	80
Art.I. Quid sit Propositio; ubi de Oratione, Nomine, & Verbo.	ibid:
Art. II. De variis propositionum Divisionibus.	82
§.I. De Divisione propositionis secundum se spectata.	ibid.
§.II. De Divisione propositionum ratione alicujus adjuncti, ac primò de propositione simplici & composita.	83
§.III. De propositione exponibili, & exponente.	84
§.IV. De propositione absoluta & modali.	85
Art.III. De proprietatibus propositionis.	87
§.I. De Oppositione.	ibid.
§.II. De Equipollentia.	88
§.III. De propositionis conversione.	89
Art.IV. De recto propositionum Iudicio.	91
§.I. In quosita sit rectitudo Iudicii.	ibid.
§.II. De causis defectuum Iudicii.	93
§.III. Sex Regula ad rectum propositionum Iudicium ob- servanda.	95

TERTIA PARS

LOGICÆ MINORIS.

D E Discursu & Argumentatione.	102
Art.I. Quid & quotuplex sit Argumentatio in gene- re.	

INDEX TITULORUM

<i>De, & quæ eius sunt</i>	103
Art.II. De natura Syllogismi, ejusque divisionibus in genere	106
§.Unicus. De Divisione Syllogismi in genere.	107
Art.III. De variis Figuris & Modis Syllogismorum.	110
Tabula Modorum.	116
Art.IV. De Probatione, & Reductione Syllogismorum.	122
Art.V. De Inventione Medii.	124
§.I. Qua via quærendum sit Medium.	125
§.II. De Locis, ex quibus eruantur media Syllogismorum.	128
Art.VI. De Syllogismo sophistico.	130
Appendix de Methodo	131
Quatuor Regulae Methodi in genere.	133
Regulae tres Methodi Analyticae.	134
Quinque Regulae Methodi compositivæ.	136

LOGICA MAJOR.

Quæstiones, quæ de rebus Logicis agitari solent, complectens. 137

QUÆSTIO PRÆAMBULA De ipsa Logica.

ibid.	
Art.I. Quid sit objectum Logica.	138
Art.II. An Logica sit scientia.	147
Art.III. Quomodo dividatur Logica in docentem & utentem.	151
Art.IV. An Logica sit scientia speculativa.	155
Art.V. An Logica sit necessaria ad alias scientias.	162
Art.VI. An Logica conficiat demonstrationes aliarum scientiarum.	165

TOMI PRIMI.

PRIMA PARS

LOGICÆ MAJORIS.

D E Ente rationis primam Mentis Operationem spe-	
<i>stante.</i>	169
DISPUTATIO I. De Universalibus.	ibid.
QUÆST. I. De Universalibus in communi.	170
Art. I. An natura sint universales.	ibid.
Art. II. An natura sit formaliter universalis à parte rei.	
174	
Art. III. Qua mentis operatione natura universalis effi-	
ciatur.	181
Art. IV. De divisione Universalium.	186
Art. V. An Universale sit genus ad quinque universa-	
lia.	187
QUÆST. II. De universalibus in particulari.	189
Art. I. De Genere.	190
§. I. Utrum definitio Generis à Porphyriogradita sit bona.	
ibid.	
§. II. Utrum Genus predicetur de specie us totum, vel us	
pars.	193
Art. II. De Differentia.	195
Art. III. Unde sumantur Genus & Differentia.	198
Art. IV. De Specie.	201
Art. V. Utrum Genus possit salvari in unica specie, &	
species in unico individuo.	204
Art. VI. An species, habens unicum tantum individuum,	
possit fieri universalis.	207
Art. VII. De Proprio & Accidente.	217
QUÆST. II. De Proprietatibus Universalium.	220
Art. I. An & quomodo Universalia sint perpetua.	221
Art. II. De Pradicabilitate universalium.	225
DISPUTAT. II. De Pradicamentis.	228
QUÆST. I. De Antepredicamentis.	229
Art. I. De primo Antepredicamento, scilicet de Univocis,	
Equivocis, Analogis, & Denominativis.	ibid.
Art. II. De reliquis Antepredicamentis, ubi etiam de	
conditionibus requisitis, ut aliquid sit in predicamento.	

INDEX TITOLORUM

QUÆST. II. De Pradicamento Substantia.	235
Art. I. Quid sit Substantia.	236
Art. II. Quotuplex sit Substantia.	238
§. I. Unicus. Qua Substantia sint sub pradicamento, præcipue an Deus ipse.	239
Art. III. De proprietatibus Substantia, & coordinatione hujus pradicamenti.	246
QUÆST. III. De Quantitate.	247
Art. I. Quid sit Quantitas.	ibid.
Art. II. An Quantitas realiter à substantia distinguatur.	249
Art. III. Quotuplex sit Quantitas.	252
Art. IV. Utrum Locus, Tempus, Motus, & Oratio sint propria species Quantitatis.	254
Art. V. An numerus sit species Quantitatis.	257
Art. VI. De proprietatibus Quantitatis, & ejus coordinatione.	265
QUÆST. IV. De Relatione.	266
Art. I. Quid sit Relatio.	267
Art. II. An Relatio pradicamentalis sit realiter distincta à suo fundamento.	270
Art. III. Quotuplex sit Relatio.	278
Art. IV. Quid sit terminus Relationis tam mutue, quam non mutue.	280
Art. V. Unde sumatur distinctio, tum specifica, tum numerica Relationum.	285
Art. VI. De Proprietatibus Relationum, & coordinatione hujus pradicamenti.	288
QUÆST. V. De quarto Pradicamento, scilicet Qualitate.	289
Art. I. Quid sit Qualitas.	290
Art. II. Quotuplex sit Qualitas.	291
§. I. De Habitu, & Dispositione.	ibid.
§. II. De secunda specie Qualitatis, scilicet Potentia, & Impotentia.	293
§. III. De tertia specie Qualitatis, scilicet Passione, & patibili Qualitate.	294
§. IV. De quarta specie Qualitatis, scilicet Forma, & Figura.	296
Art. III. De proprietatibus Qualitatis, & ejus coordinatione.	ibid.
QUÆST. VI. De reliquis Pradicamentis.	299
Art. I. De Modis, & eorum distinctione à rebus modificabilibus.	ibid.
Art.	

TOMI PRIMI.

Art. II. De <i>Actione</i> , & <i>Passione</i> .	303
Art. III. De <i>Pradicamentis</i> , <i>Ubi</i> , & <i>Situ</i> .	304
Art. IV. De <i>Pradicamentis</i> , <i>Quando</i> , & <i>Habitu</i> .	305
QUÆST. VII. De <i>Postpradicamentis</i> .	306
Articulus unicus.	ibid.

SECUNDA PARS

LOGICÆ MAJORIS.

DE Ente Rationis, secundam Mentis Operationem spectante.	310
QUÆSTIO unica. De Propositione.	ibid.
Art. I. An vocum significatio sit à natura, vel ex hominum instituto: ubi etiam de idiomatum varietate, ac diversis scripturae modis apud nationes usitatis.	ibid.
Art. II. Siue Propositio mentalis simplex qualitas.	313
Art. III. An Propositionum contradictoriarum de futuro contingenti una sit determinatè vera, altera falsa, etiam ante Decretum Dei.	317

TERTIA PARS

LOGICÆ.

DE Ente rationis directivo tertiae mentis Operationis, seu de Argumentatione.	333
QUÆSTIO unica. De Syllogismo demonstrativo.	334

Art.

INDEX TITULORUM TOMI I.

Art. I. Quid sit demonstratio.	ibid.
Art. II. De divisione demonstrationis.	335
Art. III. De proprietatibus demonstrationis.	337
§. I. Quomodo demonstratio generet scientiam.	ibid.
§. II. An demonstratio necessiter intellectum.	339

Tabulae Finis

PRÆ

PRÆFATIO

Quæ sit Operis ratio, & œconomia.

T instituti nostri, simulque totius Operis rationem statim apertam, consilium est univærsæ Philosophiæ Cursum juxta Angelicam DIVI THOMÆ Doctrinam ita tradere, ut in eo tanti Viri principis & rationibus cuncta, quæ in quatuor Philosophiæ partibus discuti solent, quantum fieri poterit breviter quidem, clarè tamen expendantur. Nam si Pythagoræ

Schola tantum magistro suo concessit, ut ejus auctoritatem pro ultima ratione redderet, autòc quæ; quanto majoris ponderis erit illius Viri auctoritas juncta validissimis ejus rationibus, cujus Doctrinam Christus approbavit, quem miris elogiis Ecclesia ad cælum extulit, cujus Dogmata nuper à sancta Sede inconcussa, tutissimaque pronuntiata sunt, quem totus Orbis ut Doctorum Principem & Angelum veneratur? Scio quidem jam ferè omnes tanti Viri admiratione captos, partim illum licèt invitum ad se pertrahere, ut Opiniones suis ex ejus nomine robur concilient, aut saltem ne aperitè videantur a tanto Doctore recedere; partim sincerè ipsi sequi, ut ab eo cœlitùs edocto veritatem discant; partim etiam, ut Scholam Thomisticam omnium Principem suis laboribus exornare possint. Caterum in tanta turba unum sponte possum, me scilicet, quamvis ad posteriorum sublimitatem attingere non sperem, saltem priorum malam fidem declinaturum, & in toto Cursu daturum operam, ut potius me Divo Thomæ, quàm illum mihi accommodem: Quia verò plures, etsi Thomistarum doctrinam præ cæteris omnibus profundam ac solidam fateantur, absrutam tamen, & quæ ob suam sublimitatem non satis incipientium ingenio accommodata sit, existimant; conabor præcipuè in hoc Opere illam eâ Philos. R. P. Gaudin Pars I. A claz

claritate verborum, expressionum familiaritate, sensibilibus exemplorum frequentia expendere, ut non modò Tironibus, quibus scribo, perviam fore, sed etiam facilem sperem. Nec prætermittam ea vel inventa, vel experimenta, quibus solertes viri nostris temporibus Physicam exornaverunt, easque questiones, quæ nunc inter recentiores vigent, aut demum si quid jucundi ac curiosi occurrit ad emolliendam intricatiorum disputationum austeritatem; nam -

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Quantum ad Operis partitionem, illam sequor, quæ tiro- nibus visa est accommodatior; adolescentem enim in Philo- sophicis rudem informandum suscipio. Illi ergo primò Philo- sophiam in univèrsum commendo, ut ejus dignitate ac uti- litate ad hoc studium accendatur; tum verò doctrinam S. Thomæ, ut juxta S. Ambrosium primus discendi ardor nobilitas sit Magistri. Hæ duæ præliminares dissertationes, licet sorte prolixiores, moram non injicient; nam lectione il- las delibasse sufficiet. Deinde subjecio disputationem de Phi- losophia in univèrsam, ut juniores disputandi avidi aliquid utile habeant, circa quod primos illos igniculos statim exserere possint. Postea verò Logicam aggredior, ac primùm quidem præcepta à questionibus, quibus obrui magis quàm juvari possent, sejuncta proprio tractatu complector. Altero verò questiones, quæ in Scholis de rebus Logicis agitantur. Tum pergo ad Physicam, quæ Philosophiæ pars, cùm res magis ob- vias sensibus contineat, primo post Logicam loco commodius explicatur. Deinde ad Moralem, quæ paulò à sensibus est re- motior, Physicæ tamen conjuncta, cùm de Animi affectibus agat. Postremò Metaphysicam trado, quòd ea circa res subli- riores & à sensu remotissimas versetur, quarum cognitio ho- minem jam in aliis exercitatum requirat, sitque omnium scientiarum naturalium apex & complementum.

3

DISSERTATIO PRIMA

PRÆLIMINARIS

De Commendatione Philosophiæ.

Psi Philosophia in summo pretio apud cultiores populos semper fuerit, solique Barbari eam neglexerint, quidam tamen rejiciendam puta t. Alii quidem ex zelo, quæ non est secundum scientiam, quod putent, illam non satis cum sanctitate sociari posse, quasi verò Deus, qui scientiarum Dominus est, servos eruditos dedignaretur. Alii verò ex deceptione, ratæ Philosophiam esse simplicium deceptricem, hæresum parentem & nutricem, rixarum ministram, sumentes non causam pro causa, & vitia hominum re optima abutentium Philosophiæ tribuentes; ut si quis vellet abolere leges & tribunalia, quod illis sæpe mali & astuti homines abutantur ad perniciem innocentium, vel eliminare Medicinam, quod imperiti Medici sæpe mortem pro remedio propinent. Alii Philosophiam contemnunt ut Christianis inutilem; quorum eruitionem Scripturæ Sacræ intelligentia, & peritia Historiæ Ecclesiasticæ, Conciliorum & Sanctorum Patrum totam contineri putant; quibus sanè verbum Domini jure aptari potest, *Hac oportuit facere, & illa non omittere*, Matth. 23. plura enim sunt in Scripturis, Patribus & Conciliis, quæ sine Philosophia vix intelligi possunt, ipsique Sancti Patres exemplo suo docere jungendam esse Philosophiam cum Sacris Litteris, ut patet ex eorum scriptis & gestis. Alii demum malignè Philosophiam rejiciunt, ut scilicet rudibus hominibus facilius illudere possint: quo motivo Lutherus & alii Hæretici scientias speculativas damnant; cum tamen ipsi ad fabricanda sua sophismata iis impie abutantur. Eodem consilio Mahometes suis sectatoribus studia interdixit, ratus ineptissimam sectam armis facilius, quàm rationibus promovendam fore, nec nisi apud ignaros valituram; nam *omnis, qui male agit, odit lucem, ne arguantur opera ejus*. Joann. 3. Ante hos omnes impiissimus Julianus Christianos litteris incumbere prohibuit, ut destituta scientiis fides facilius extingueretur, ut notat S. Augustinus lib. 18. de Civitate cap. 52.

Contra hos omnes Philosophiam ut commendemus, hominem in triplici statu considerabimus: Primò privatè, ut homo est: Secundò politicè, ut est membrum Reipublicæ: Tertiò Christianè, ut est fidelis. Atque homini in his omnibus statibus constituto quàm sit necessaria Philosophiæ peritia singulis Paragraphis expendemus.

§. I.

Philosophia homini, ut homo est, ad ejus mentem perfectendam est necessaria.

Probatur Primò authoritate Sacræ Scripturæ, in qua Sapientia regnis, sedibus, divitiis, & omnibus humanis bonis præfertur; non solum divina illa, quæ docet timorem Dei & sanctitatem vitæ, sed etiam naturalis, quæ fert *versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum, dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum*, ut dicitur Sap. 7. & 8. Idem perpetuò censuere viri sapientissimi. Socrates nullum malum agnovit præter ignorantiam, nullum bonum præter scientiam; virtutes enim scientias esse censebat: Plato Philosophiam, *pulcherrimum Deorum munus* passim dicit. Unde in cognitione rerum præsentem hominis felicitatem plerique magni nominis viri reposuerunt: cui sententiæ alludens Virgilius, *Dulces*, ait, *ante omnia misas*; & Hesiodus, *Felix, qui rerum potuit cognoscere causas*. Quam veterem sententiam laudat S. Thomas 1. 2. q. 3. a. 6. si tamen intelligatur de beatitudine imperfecta (nam perfectiorem & supernaturalem nobis Deus promissit, quæ consistit in ipsius visione, quæ est supereminens quædam Philosophia.) Quid autem tam necessarium homini, quàm id, per quod sit felix etiam imperfecta & naturali beatitudine? siquidem gratia non destruit naturam, sed ulterius provehit.

Probatur præterea conclusio variis rationibus. Primò, id, quod excolit mentem, est necessarium homini, ut homo est, siquidem per mentem homines sumus: At verò in excolenda mente omnis Philosophiæ cura versatur; cum enim in mente duplex sit potentia, scilicet intellectus & voluntas, Philosophia speculativa perficit intellectum circa cognitionem veritatis, Moralis verò dirigit voluntatem circa actionem virtutis: unde meritò a Cicerone vocatur, *Animi cultura, vivendi ars, animi medicina, omnium bonè factorum, ductorumque mater, &c.*

Secundò. Philosophia fugat ab hominibus barbariem, eosque mitiores & humaniores reddit; unde studia præambula ad Philosophiam vocantur *Humanitates*, & homines, quibus Philosophiæ lumen non illuxit, degenerant

rant in belluinos mores, ut patet de Americanis & aliis barbaris nationibus.

Tertiò. Homo ad id genitus est, ut opera Dei & ejus pulchritudinem in creaturis contempletur, quandiu est in hac vita; quippe, ut ait Apostolus, *Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*, Rom. 1. Sap. 13. *A magnitudine speciei creaturæ cognoscibiliter poterit Creator videri*: & Propheta, *Videbo*, inquit, *celos opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti*; atqui Philosophia nihil aliud est, quàm contemplatio operum Dei; ergo est necessaria homini. Et idè Deus eam Adamo ut necessarium ornamentum cum aliis dotibus infudit.

Quartò. Necessarium est, ut rex cognoscat regnum suum, civis suam patriam, paterfamilias sua prædia: sed homo est mundi Dominus, unde Scriptura ait, *Deum omnia subiecisse sub pedibus ejus*, & solem, lunam, cæteraque astra esse creata in ipsius ministerium: est etiam civis hujus vastissimæ patriæ, (quamobrem Socrates rogatus, cujus esset? scitè respondit, *Mundanus sum*) ergo necesse est, ut homo cognoscat ea, quæ sunt in mundo: in hoc autem occupatur Philosophia.

Quintò. Idem probatur ex ingenti illa admiratione & veneratione, qua naturaliter afficimur erga viros doctos & sapientia præstantes! Sic Salomonem totus orbis admiratus est; & Regina Saba servos ejus beatos dixit, quòd ejus sapientia fruenterentur; imò, ut refert Scriptura 2. Reg. 10. *Universa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret ejus sapientiam*. Sic Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, præ potentissimis regibus honorem & famam consecuti sunt; imò quæ ad sapientes viros aliquatenus pertinuerunt, in summo pretio habita sunt, adeo ut lucerna fistilis Epitesti Philosophi, ut pretiosum monile, tribus drachmarum millibus empta feratur.

Sextò demum. Idem probatur ex naturali hominis desiderio, quod non fertur nisi ad ea, quæ conveniunt homini ut homo est: sed naturaliter omnis homo scire desiderat, idque tantò vehementius, quantò ingeniosior est, id est, quantò magis de homine participat; imò scientiam, cæteris rebus naturaliter homo proponit, ita ut Alphonsus Aragonum rex dixerit, *hoc uno regem pauperem fieri posse, si emi posset scientia*, & Robertus rex Neapolitanorum, *dulciores sibi litteras regno esse*: ergo scientia rerum est necessaria homini, tanquam aliquid perficiens ejus naturam.

Dices. Eccles. 1. scientia dicitur *Absinthio spiritus & occupatio pessima*; & ibidem, *Qui addit scire suam, addit & laborem*; unde Minerva scientiarum præses dicta est, quasi minuens nervos & vigorem; imò Jerem. 10. dicitur

Stultus factus omnis homo à scientia; ergo non est necessaria homini, sed noxia.

Respondeo ad primum locum, scientiam dici afflictionem spiritus ex objecti occasione, quia detegit miseras humanas, & vanitatem rerum creaturarum; unde hoc modo tertia Beatitudo, scilicet, *Beati qui lugent*, dicitur respondere dono scientiæ apud D. Thomam 2. 2. q. 9. a. 4. cæterum contemplatio scientiæ in se est jucundissima, ut probat idem D. Th. 1. 2. q. 31. a. 5.

Ad secundum respondeo, considerationem rerum vocari *occupationem pessimam*, id est, *laboriosissimam & dis-ficilem*; nam licet fructus scientiæ sint jucundissimi, attamen radices sunt amaræ. Et quod hic sensus sit Scripturæ, ex eo patet, quod dicitur, hanc occupationem, scilicet inquirendi res naturales, datam esse à Deo; non autem à Deo esset, si in se mala existeret.

Ad tertium locum respondeo, per scientiam augeri laborem occasionaliter, ut mox explicuimus. Minerva verò ab Antiquis dicta est quasi nervos & robur minuens, quod studium debilitet corpus, unde ut plurimam viri studiosi sunt debiles: sed nullum est inconveniens minuire vires corporis ad perficiendam mentem, quia corpus animæ servire debet. Ad locum Jeremiæ respondet S. Hier. Prophetam loqui comparative ad scientiam Dei, respectu cuius nostra scientia, quantumvis magna, reputatur quasi stultitia, quo sensu Isaïas dixit, omnes gentes Deo comparatas reputari quasi nihilum.

§. II.

Philosophia necessaria est homini, ut est Reipublicæ membrum, politica societate aliis hominibus conjunctum.

Homo tribus modis reipublicæ comparari potest; primò generatim, ut pars ejus est; secundò, ut ipsi præest, veluti Principes & Magistratus; tertio, ut ei utiliter inservit per jurisprudentiam, medicinam, militiam & alias artes. Philosophiam civi his omnibus modis spectato conducere dicimus.

Et quidem primò civibus omnibus generatim conducere Philosophiam ex eo constat, quod ipsa sit omnium Rerumpublicarum recte constitutarum parens & conservatrix; vetera enim monumenta evincunt, omnes à Philosophis esse formatas. Judæorum Rempublicam constituit Moyses, quem constat fuisse insignem Philosophum. Reipublica Ægyptiorum præcipuum auctorem agnoscebat Mercurium Trismégistum, id est, *ter magnum*, quod esset

esset simul Rex, Philosophus, & Sacerdos. Respublica Chaldaeorum & Persarum suas institutiones à Magis, id est, Philosophis acceperat. Græci prius barbari & sylvestres, in societatem vocati sunt per Orpheum antiquum Philosophum, qui idcirco dicitur feras amœnitate cantus demulisse & congregasse, id est, barbaros homines in unam rempublicam suæ doctrinæ suavitate vocasse; unde de illo ait Horatius lib. de Arte Poet. paullò ante finem.

Sylvestres homines sacer, interpretæque Deorum

Cadibus, & vultu fædo deterruit Orpheus,

Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque leones.

Atheniensem Rempublicam fundavit Solon, unus ex septem primatibus Græciæ Philosophis. Lycurgus Lacedæmonum Rempublicam instituit. Roma sub Romulo agrestis pastorum congregatio solùm fuit & asyllum latronum ac sceleratorum, ex Tito Livio; sed à Numa Pompilio sapientissimo Philosopho iustæ reipublicæ formam accepit. Demum omnium rerumpublicarum origines volventi semper occurret aliquis Sapiens & Philosophus earum vel author, vel saltem reformator; unde Socrates iure dixit: *Philosophi efficiunt, esse divina nosse, & humana regere.*

Probatur etiam Conclusio specialiter quantum ad secundum, nempe Philosophiam esse necessariam his, qui præsumunt reipublicæ, ut sunt Principes & Magistratus; primò auctoritate Scripturæ, in qua Sapientia dicit, *Per me Reges regnant*: & alibi, *Si delectamini in sedibus & sceptris, o Reges, diligite sapientiam*: sapientiam illam, inquam, non solùm quæ consistit in timore Dei, sed etiam, ut postea subditur, *quæ scit dispositionem orbis terrarum & virtutem elementorum, initium & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinem, permutationes, & commutationes temporum, anni cursus, & dispositiones stellarum, vim ventorum, & alia ejusmodi*; de quibus agit Philosophia; unde vetus effatum fuit, *Beatas fore respublicas, in quibus vel Philosophi regnarent, vel reges philosopharentur.*

Secundò idem suadetur exemplis. Sic Salomon, ut bene regeret populum suum, à Deo petiit sapientiam, id est, naturalem Philosophiam; quam petitionem Deus ipse laudavit. Sic Philippus Macedo Alexandrum ut regno dignum efficeret, Aristoteli Philosopho instruendum commisit, & ipse Philippus regnandi peritiam, in qua excelluit, sub Lyside Pythagoræo didicit, dum obses Thebis moraretur. Sic demum optimi Principes vel ipsi docti fuerunt, vel saltem doctorum consilio usi sunt; unde apud Sinenses soli litterati reipublicæ præsumunt.

Tertiò id confirmatur ipso naturæ exemplo, quæ ut no-

tat D. Thomas Op. de Erud. Princ. lib. 1. c. 2. caput cæteris membris præficiens, ipsum novem sensibus, quatuor scilicet internis & quinque externis instruxit, cum aliis membra unico, scilicet tactu, prædita sunt; ut nos admoneret, eos, qui præsunt corpori politico, debere præ aliis abundare sapientia & rerum cognitione. Imò secundum naturæ ordinem corpora reguntur ab Intelligentiis, inter quas sublimiores sunt sapientiores.

Quarto demum idem ratione probatur. Nam sapientis est ordinare & disponere; ordo enim est opus sapientiæ: sed ad Principes & Magistratus spectat ordinare & disponere de populis: ergo debent præ cæteris esse sapientes, & in cognitione rerum excellentes; imo ipsa Politica, quæ est scientia regendi populos, Philosophiæ pars est cum aliis connexa. Adde tandem argumentum, quod ex Persis refert Plato: Politica regnorum est quædam imitatio politicæ mundi: ergo sicut nullus Pictor exactam imaginem formare potest, nisi respiciat ad ejus exemplar, ita quoque rectores reipublicæ, ut eam optimè administrent, debent inspicere ipsum totius politicæ exemplar, scilicet ordinem rerum naturalium, quod sit per Philosophiam: unde Minutius Felix in Octavio, *Non poterit, inquit, pulchrè gerere rem civilem, nisi cognoverit hanc communem omnium mundi civitatem.*

Probatur Conclusio quantàm ad tertium, scilicet Philosophiam esse necessariam his, qui inserviunt Reipublicæ, quod sit præcipuè per Jurisprudentiam, Medicinam, & Militiam. In primis de Medicina id certum est, cum sub-alternetur Philosophiæ naturali, unde, ut dici solet, *ibi incipit Medicus, ubi desinit Physicus*; & Aristoteles Philosophiam ac Medicinam *Sorores* vocat, quòd sibi mutuam opem præstent: ergo siue Philosophia imperfecta est Medicina, ideoque magni Medici fuerunt simul insignes Philosophi, ut patet de Galeno, Averroè, Avicenna, & aliis; unde, ut ait Galenus, *Si quis optimus Medicus est, idem erit Philosophus*. De Jurisprudentia quoque idem constat, cum illa sit pars quædam Moralis Philosophiæ, à qua desumit sua principia & argumenta, quibus leges defendit; unde Alcidas apud Aristotelem vocat Philosophiam, *Propugnaculum & munimen legum*, & Cicero 5. Tuscul. eam vocat, *Inventricem legum, Magistræ morum & discipline, ducem vitæ, virtutis indagatricem, vitiorum expultricem*. Idem Libro de claris Oratoribus refert, Scævola & alios juris scientia eximios multum adjutos fuisse à Dialectica.

Quantum ad Artem Militarem, eam quoque egere ope Philosophiæ Scriptura innuit, cum ait, in ipsis expeditionibus bellicis, *meliozem esse sapientiam, quam vires*. Sa-

nē Militia est corpori politico, quod manus sunt corpori naturali: Philosophia verò est velut ejus oculus; unde sicut oculi sunt necessarii ad dirigendos manuum conatus, ita quoque Philosophia ad dirigendos impetus Militiæ. Ideoque scientia politica, quæ est pars Philosophiæ Moralis, imperat Arti Militari, ejus ductu destituta militaris fortitudo pernicioſa quædam feritas est, ut patet in barbaris illis nationibus, Hunnis, Vandalis, Gothis & Alanis, quæ armis quidem validæ, sed scientiarum cultura destitutæ, potius greges leonum & luporum omnia vastantium fuere, quàm hominum exercitus. Hinc est, quod Antiqui sinxerunt Palladem scientiarum Præsidem sub titulo *Bellonæ* currum Martis moderari, eamque casside, clypeo, & cuspidē armarunt: quam etiam Macedones communi cum Hercule vocabulo *Alcidem*, id est, *fortem & pugnacem* nuncuparunt, ut docerent, litteras quoque armis necessarias esse. Demum idem ostenditur exemplo præcipuorum bellatorum, qui litteras quoque coluerunt. Sic Hercules Græcorum fortissimus in Philosophia excelluit; nam apud Atlantem Lybiæ regem de astris & sphaera cœlesti philosophatus est, unde fabula ortum habuit, eum de Atlantis humeris cœlum suscepisse: idem quoque apud Chironem herbarum vim & naturalem Philosophiam didicisse fertur. Sic Achilles, ut armis aptior esset, sub Chirone Philosopho & Phœnice scientias didicit; sic Alexander ante Aristotelis discipulus exstitit, quàm Orbis domitor; sic pater ejus Philippos sub Lyſide Philosopho eruditus est; sic Pyrrhus Epirotarum Rex Cineæ Philosophi consilio impensè adjutus est in bellicis expeditionibus; sic Epaminondas, Alcibiadēs, Scipio, Julius Cæsar, & alii summi duces non minus litteris, quàm armis excelluerunt.

Circa alias Artes, ut Agriculturam, Nauticam, &c. brevitatis causa nihil dicimus: solum notasse sufficiat cum Cicerone lib. de Orat. *Philosophiam Artium omnium parentem, ac procreatricem fuisse*: nam earum origo semper in aliquem Philosophum refunditur, illasque ex physicis speculationibus non mediocriter adjuvari experientia docet. Ergo ex his omnibus constat, Philosophiam esse homini etiam politicè sumpto & ut est pars reipublicæ, necessariam, eamque esse rerumpublicarum genitricem, conservatricem & adjutricem.

§. III.

*Philosophia necessaria est homini, ut est fidelis,
ad ipsius fidei ac religionis praesidium.*

Conclusio intelligenda est de fide considerata non ex parte principii, scilicet Dei, à quo infunditur: nam Deus potest infundere & conservare fidem sine op. Philosophiæ; imò eam stabilivit, ipsa Philosophia & omni humana industria tenente, per viros ignaros, ut tantum opus soli Divinæ virtuti tribueretur: sed de fide sumpta ex parte subiecti, scilicet hominis, qui debet ipsius conservationi & propagationi cooperari etiam per media humana, ut sunt autoritas principum, severitas legum, vis armorum, & alia ejusmodi. Hoc modo dicimus, nihil magis necessarium esse fidei, quàm Philosophiam.

Probatur in primis Conclusio autoritate Scripturæ, quæ sæpe utitur naturalibus rationibus: ut D. Paullus probat existentiam Dei ex effectibus naturalibus, ex pluviiis, ex ordine temporum fructiferorum, & aliis beneficiis naturalibus. Act. 14. & Act. 17. ejus præsentiam in omnibus ostendit ex ipsius operatione, eo quod in ipso vivimus, movemur & sumus: & independentiam, eo quod omnia det omnibus. Idem patet in libro Job omnium humanæ sapientiæ doctrina referto: in primis enim, ut notat Hieronymus ad Paullinum. *In eo Job omnes leges Dialecticæ, propositione, assumptione, conclusionem determinat*: deinde Physicam pene universam in medium adducit, ut Meteororum generationes, pluriæ, grandinis, gelu, nivis, tonitru, fulguris, solis, astrorumque naturam & conversiones, gemmarum & mineralium formationes, animantium industrias, &c. Metaphysicæ quoque non raro discutit agendo de Angelis, de Scientiis, de Divinis attributis, de Veritate, &c. Moralis verò nullibi copiosius traditur. Psalmorum liber Philosophica eruditione abundat. Psal. 18. D. Thoma interprete Meteorologiam & fulminis formationem exprimit Propheta. Psal. 103. mirè describit cœli ac mundi dispositionem, montium & vallium distinctionem, fontium origines, pluviarum utilitates, diei noctisque discrimina, æstatis & autumnus fecunditatem, hyemis sterilitatem, quando Deus vivificum siderum influxum subtrahens, folia & fructus in pulverem, id est, materiam primam resolvit, veris calore blando iterum resuscitanda. Frequens quoque mentio fit in aliis Psalmis operum naturalium, ut originis ventorum, nivis & grandinis formationis, sub-

subterranearum aquarum, quas Propheta *Dracones*, vocat, & *abyssos* in thesauris Dei reconditas, &c. ut non sine causa dixerit Deo, *Delectasti me in saltura tua, & in operibus manuum tuarum exsultabo*. Idem quoque ostendi posset in aliis Scripturæ libris, præcipuè in libris Moyfi, non mysteriis tantum, sed etiam naturali eruditione refertissimis, quorum doctrinam ideo Sancti Patres dividunt in Naturalem, Moralem, & Theologicam, ut Ambrosius Psalm. 35. Basilus præfat. ad Proverbia, Hieronymus præf. ad Ecclesiasten, Augustinus epist. ad Volusii. Rupertus lib. de Operibus Spiritus Sancti ostendit, omnes Artes liberales ex Scriptura sacra erui posse.

Accedit Patrum autoritas, qui sæpe inculcant utilitatem Philosophiæ ad Sacras Litteras & fidei defensionem, ut Clemens Alexan. lib. 1. Stro. ubi etiam id variis rationibus confirmat, & Augustinus lib. 3. contra Acad. cap. 18. *Eruditio*, inquit, *Artium liberalium*, *modesta sanè atque succincta*, & *alacriores & perseverantiores & compitiones exhibet amatores amplectendæ veritatis*, ut & *ardentius appetant*, & *constantius insequantur*, & *inhereant dulcius*; unde 2. de Trinit. ait, *Non ero sequis ad inquirendam scientiam Dei, siue per scripturam, siue per creaturam*. Creaturæ enim, ut dicebat D. Antonius, sunt liber Dei, qui, ut doceret homines, duos edidit libros, unum per creationem, scilicet mundum, & alterum per revelationem, scilicet Scripturam sacram. Divus etiam Gregorius Nazianzenus orat. 20. impensè laudat Philosophiam, & reprehendit eos, qui pravo quodam judicio illam ut insidiosam & periculofam, ac procul à Deo avertentem aspernantur.

Probatur præterea exemplo Sacrorum Doctorum, qui pene omnes in scientiis naturalibus excelluerunt. In primis antiquos Patriarchas in naturalibus scientiis eruditissimos fuisse certum est; nam ab Abrahamo Aegyptiæ philosophiam didicisse feruntur. De Isaaco legitur in Genesi, eum sub vesperam egressum fuisse ad meditandum in agro, id est, ut aliqui interpretantur, ad contemplandos siderum cursus. Jacob verb dicitur habitasse in tabernaculis, quæ juxta Hæbreos nihil aliud erant, quàm publica gymnasia; unde hunc locum vertit Onchellus, *Jacob erat vir integer & minister domus doctrinæ*. Job eximium sui sæculi philosophum fuisse constat cùm ex iis, quæ supra retulimus, tum quia fertur publicè scientias docuisse apud Themanetas, quod innuit Eliphas dicens, *Eccce docuisti multos*, Job 4. Moysen quoque in philosophia insignem fuisse testatur Scriptura: nam Act. 7. dicitur *eruditus omni sapientia Aegyptiorum*. Et Philo in ejus vita, *Moyses*, inquit, *post comparatas domesticorum scientias, do-*

Diffimos & Græcia ingentibus præmiis advocatos magistros audiuit. Josue vero non minus Moyfi sapientiæ, quam imperii heres creditur. Davidem philosophiæ peritum ostendimus ex ejus Psalmis, unde vocatur 2. Reg. 23. *Sapientissimus Princeps.* De Salomone res nota est. Daniel eruditus est in omni sapientia Chaldæorum, & reliqui Prophetæ humanæ, divinæque sapientiæ Doctores apud Hebræos semper habiti sunt.

De Patribus Ecclesiæ, ut de Augustino, Hieronymo, Clemente Alexandrino, Basilio, Chrysostomo, Gregorio Nazianzeno, &c. idem ostendere in promptu esset, nisi ex eorum scriptis, quantum etiam in sapientia humana versati fuerint, satis innotesceret; unde S. Hier. in Ep. ad Magn. enumeratis pluribus Scripturæ Doctoribus, subjungit: *Qui omnes in tantum Philosophorum doctrinis atque sententiis suos resperferant libros, ut nescias, quid in eis primum mirari debeas, utrum eruditionem seculi, vel scientiam Scripturarum.* Nec soli Patres seculari eruditione usi sunt, sed etiam ipse Apostolus Paullus, qui ad Titum 1. titur Epimenidis versiculo: *Creteneses semper mendaces, mala bestie,* &c. Et 1. Cor. 15. verbis Menandri: *Corrumpunt bonos mores & loquuntur mala.* Et Act. 17. verbis Arati, *Ipsi, scilicet Dei, & genus sumus;* D. Paullum imitatur Concilium secundum Turonense, dum suam de cismo nem ex Senecæ sententia confirmat Can. 15.

Probatur demum variis rationibus. Primo, quia per hoc facilius Infideles eruditi trahuntur ad fidem, ut patuit tempore Origenis, qui cum doctissimus esset, infinitos Philosophos traxit ad fidem, sicut refert Baronius tom. 2. Annalium. Unde sicut Paullus, ut omnes erudiret, Hebræis Hebræus, & omnibus omnia factus est, ita fidelis, ut eruditos pertrahat ad fidem, eruditus quoque esse debet.

Secundo, sine philosophia fallaciæ & sophismata Hæreticorum detegi vix possunt: ergo cum frequentes sint disputationes Fidelium cum Hæreticis, necesse est, ut Doctor fidelis in subtilitatibus philosophiæ versatus sit.

Tertio, quia sacra Doctrina jucundior est, quando humana sapientia exornatur. His tribus rationibus utitur Clemens Alexandrinus lib. 1. Stro.

Quarto, Theologia ad fidei conservationem necessaria est, ut ostenditur 1. p. q. 1. art. 1. sed philosophia est dispositio necessaria ad Theologiam: ergo etiam ad fidem. Unde Prov. 9. de Sapientia divina dicitur: *Mitte ancillas suas, ut vocarent ad arcem,* id est, humanas scientias, quibus utitur, ut domina suis ancillis.

Quinto, idem suadet ex discrimine, quod est inter veram religionem & sectas erroneas. Cum enim veritas ve-

rita-

ritatis amica sit, vera religio fovetur & magis confirmatur ex cognitione veritatum naturalium: è contra verò errores deteguntur ex tali cognitione, & ideo in falsis religionibus ignari quidem sunt pertinaciores, docti autem vix illis nisi specie tenus adhærent: nam nulla falsa religio est, in qua plurima contra lumen naturale non tradantur, quorum falsitas detecta per philosophiam reddit ejusmodi religiones contemptibiles. Unde Socrates Gentilium Deos deridebat, & hac de causa tanquam contemptæ religionis reus ab Areopago ad cicutam damnatus est. Platoni mens eadem fuit, quamvis metu mortis eam parcius exprimeret, dicens in lib. de Rep. his vanitatibus adhærendum esse non ut veris, sed ut patriæ consuetudinibus. Aristoteles cum idem sentiret, spontanea fuga legum severitati se subtraxit. Cato deridens superstitiones veteris Romæ apud Cic. lib. de Divi. *se mirari*, ait, *quomodo Ministri harum vanitatum sibi obui mutuum risum continerent*. Plinius Romana numina & mysteria traducit ut deliramenta, lib. 2. cap. 7. Magi Persarum, cum Xerxes in Græciam transfretasset, Græcorum Tempia comburi jusserunt, quæ illusoriè vocabant *fictitios divinitatis carceres*, cum Dei mens simplex, pura & libera nullis locorum angustiis claudi possit. Sub Numa Pompilio Romani nulla idola colebant; noverat enim per philosophiam, Deum esse mentem ingenitam, oculis mortalium minimè subjectam, cui proinde simulacris representari non congruere putabant. Averroes Arabs, Avicenna & Algazel, in philosophicis eruditi, legem Mahometis despexerunt, ut ostendit Javellus secunda parte Phil. Christi. tract. 5. circa finem, & Aristoteli magis credebant, quàm Mahometi; quamvis inter Mahometanos viventes patrios ritus servarent. Apud Sineses, ut refert P. Trigault, solus populus Idola colit, docti unum Deum Cœli Terræque Dominum agnoscunt.

E contra verò Fides Catholica in viris doctissimis firmissima, ut patet de DD. August. Hieron. Thom. &c. Immo illæ nationes diutius eam retinuerunt, in quibus literæ magis vigent, ut Hispani, Itali, Galli, &c. Germani verò, ut notat Sotto, ubi relicta scholastica sermonis venustati se totos dedere, in infinitas errorum sectas prolapsi sunt: nec aliud nuperis Hæresibus, nisi ignorantia præteriti seculi, januam aperuit; unde non immerito S. Augustinus supra citatus ait, *Eruditio Artium & clariores, & perseverantiores, & comptiores exhibet amatores amplectende veritatis*.

Sextò, ex ipsa hominis conditione idem suadetur: nam homo naturaliter procedit à sensibilibus ad intelligibilia, à creaturis ad Creatorem, ut patet ex Apostolo. Cum igitur

tur gratia non destruat Naturam, sed eam supponat, ita quoque lumen fidei non destruit lumen naturale philosophiæ, sed magis ipsum supponit ut præambulum ad dispositionem; unde Clemens Alex. vocat philosophiam, *Catechismum ad fidem*, & Theodoretus, *Traditionem disponentem ad suscipiendam doctrinam fidei*.

Confirmatur magis hæc ratio. Sic enim se habet lumen fidei ad lumen naturale, sicut gratia ad naturam: sed ea, quæ perficiunt bonum naturæ, ut virtutes acquisitæ & bona indoles, non destruunt, sed adjuvant bonum gratiæ: ergo etiam philosophia, quæ perficit lumen naturale rationis, juvat ad ipsam fidem. Et ideo nationes magis eruditæ facilius suscipiunt fidem, eamque magis retinent, quàm nationes incultæ & ignoræ: ut experientia compertum est in Sinensibus, & Japonensibus eruditis, & Americanis stupidis.

Septimò probatur ex usu Ecclesiæ, quæ doctrinam de existentia Dei, de ejus providentia, de omnipotentia, de immortalitate animæ, de Angelis, de virtutibus sectandis, de vitiis fugiendis, philosophicis demonstrationibus probat & præcipit Professoribus scientiarum, ut idem faciant. Immo mysteria convenientiis ex philosophia depromptis illustrat & explicat, ut patet in Catechismo Tridentino, in lib. D. August. de Trinit. & aliis sacre Doctrinæ libris. Eadem Ecclesia Universitates, veluti sacre veritatis propugnacula, instituit, ut in eis humanæ divinæque scientiæ studia vigerent; & D. Thomam miris encomiis prosequitur, eo quod philosophiam cum fide conjunxerit; novit enim prudens mater, fidem satellitio rationum stipatam efficacius se hominum mentibus insinuare, altius inhærere, & fortius erroribus resistere.

Octavò, demum idem demonstratur ex officio Doctoris fidelis, à quo Scriptura tria exigit; primò, ut sit paratus ad reddendum fidei suæ rationem omni petenti Ep. 1. Pet. 3. secundò, ut potens sit exhortari in doctrina sana, ad Tit. 1. tertio, ut possit eos, qui contradicunt, arguere, ibid. sed ad hæc præstanda necessaria est philosophia: ergo philosophia est necessaria homini fidei. Probatur minor, & quidem quantum ad primum munus; nam tripliciter possumus reddere fidei rationem, scilicet demonstrando ea, quæ sunt præambula ad fidem, ut existentiam, unitatem, & providentiam Dei, ostendendo ipsa Mysteria, ut Trinitatem, Incarnationem, & Redemptionem, non repugnare, sed magis esse conformia lumini naturali; solvendo argumenta, quæ sunt contra possibilitatem horum Mysteriorum: sed hæc tria pertinent ad philosophiam, quæ suppeditat rationes naturales,

rales, convenientias & solutiones: ergo, &c. Quantum etiam ad secundum munus, scilicet ad exhortandum, valet philosophia; loquitur enim Apostolus de exhortatione doctrinali, quæ sit, non quidem per tropos Rhetoricos, expressiones patheticas, sicut Poetica & Rhetorica; sed per vim rationum & argumentationum, quibus veritas persuadetur; ad philosophiam vero pertinet tradere modum ratiocinandi. Quantum demum ad tertium munus valet philosophia, scilicet ad arguendum Adversarios fidei, quod sit, vel eos impugnando, vel sophismata eorum solvendo; utrumque enim pertinet ad philosophiam, & rationes, ut efficaciores sint, in formam syllogisticam ordinare, & sophismatum versutias detegere; unde S. Hieron. super Ezech. ait: *Quidquid in seculo perversorum dogmatum est, quidquid ad terrenam sapientiam pertinet, & putatur esse robustum, hoc Dialectica arte subvertitur, & insar incendi in cineres favillasque dissolvitur.* Quod S. Viri dictum comprobant experientia; nam Hæreticorum rationes, sub verborum & eloquentiæ fūco, robustæ quidem & ad persuadendum efficaces videntur; sed ad philosophiæ formam redactæ, vitro fragiliores & paleis debiliores deprehenduntur; tunc enim apparet defectus, qui sub verborum veste tegitur, dum, ut inquit Augustinus, *quod ornate dicitur, verè dici putatur.* Inde ortum habuit capitale odium, quo Hæretici Scholasticam Theologiam persequuntur, & ex sacris Doctoribus præcipuè D. Thomam, qui doctrinam fidei artificio philosophico ita disposuit, ut jam sit terribilis ut acies castrorum ordinata; unde sacrilega vox cuiusdam hæretici: *Tolle Thomam, & dissipabo Ecclesiam.*

Objicies primo. Apostoli, primique fidei Prædicatores sine ulla philosophia de orbe, & de ipsis Philosophis gloriose triumpharunt, omniaque fidelis Doctoris munia impleverunt: ergo philosophia non est necessaria Doctori fidei.

Secundò. D. Paullus ad Coloss. 2. admonet fideles, ut caveant à philosophia, tanquam à seductrice: ergo non est utilis, sed noxia Christianis.

Tertio. Sancti Patres frequenter exagitant philosophiam, ut simplicium deceptricem, fallaciarum artificem, hæresum nutricem, &c. ergo idem, quod supra.

Respondeo ad primum, Apostolos loco argumentorum ad convincendam humanam philosophiam habuisse miracula, sicut & videmus inter Sanctos, eos quidem, qui scientiæ dono excelluerunt, rara fecisse miracula, ut patet de Augustino, Hieronymo, Gregorio Nazianzeno, &c. illis enim ad propagandam fidem sufficiebat scientia infusa & acquisita; econtra verbò qui non ita in scientia

exceles

excelebant, habuere ad confirmandam fidem donum miraculorum. Conveniens autem fuit, ut notat D. Thomas Op. 70. quæst. 2. art. 3. ut primitiva Apostolorum prædicatio esset in infirmitate & simplicitate, ut conversio Mundi soli divinæ virtuti tribueretur; attamen postea sapientia humana & secularis potentia per paupertatem Christi & stultitiam Crucis domitæ ac depuratæ, fidei, victrici altissimè modò inserviunt; sicut in bello qui prius erant inimici, postea victi fiunt utiles servi, & arma hostibus erepta sunt victoribus utilia. Cujus etiam rei figura fuit, cum David Giganti Goliath simplicibus armis, id est, funda & lapidibus prostrato, proprium gladium eripuit, quo caput ei detruncaret, & prælia Domini præliaretur. Addi potest etiam Apostolis collatum fuisse divinitus de scientiis humanis quantum exigebat prædicationis ministerium: *Quidquid enim aliis exercitatio tribuere solet, hoc illis Spiritus Sanctus suggererat*, ut inquit S. Hieron. ad Paul.

Ad secundum respondeo, D. Paullum loqui non de quacumque, sed ut ipse se explicat, de inani philosophia: id est, quæ erroribus fidei contrariis corrupta erat, qualis fuit Epicureorum, Cynicorum, &c. & tamen isti errores non erant aliquid pertinens ad philosophiam, sed quidam abusus philosophiæ, procedens ex defectu rationis, ut ait D. Thomas loco citato.

Respondeo ad tertium, quod philosophia considerari potest in triplici statu: primò, ut inimica fidei: secundò, ut præsumptuosa misteriorum fidei arbitra: tertio, ut humiliter captivata in obsequium fidei. Primum statum habuit olim in philosophis Gentilibus, qui abutebantur rationibus philosophicis ad impugnandam fidem. Secundum statum habet in quibusdam hæreticis, qui volunt metiri per rationem ea, quæ sunt fidei. Tertium vero statum habet in Doctoribus Catholicis, qui utuntur philosophia, non ut arbitra, sed ut pedissequa fidei. Quidquid ergo invenitur in Patribus contra philosophiam, procedit de illa, sumpta, vel ut erat in Gentilibus philosophis oppugnatrix fidei, vel ut in hæreticis est fabricatrix fallaciarum, & superba mysteriorum arbitra. Ceterum, ut in Catholicis Doctoribus humiliter captivatur in obsequium fidei, Patres eam laudant, ut patet ex dictis, solique hæretici eam timent & viruperant, sicut lupi canes. Per quod etiam refutantur calumniæ Jansenii, quas, quo animo, ipse viderit, accumulatur contra philosophiam & Doctores scholasticos, tom. 2. lib. proem. Non enim philosophia peperit hæreses, nec astutias illas, quibus præcepta Dei eluduntur, sed humana superbia, vel malitia abutens philosophia.

Quid

Quid autem tam sanctum & utile, quo malitia hominis non possit abuti? Hæretici abutuntur sacris Scripturis, & tamen sanctissimæ sunt. Illæ autem strigosæ, spinosæ, inanes, & minimè necessariæ quæstiones, quas ipse dicit philosophiam invexisse in doctrinam fidei, sunt veluti luxuriantes hujus utilissimæ arboris rami, qui si minùs fructuosi deprehendantur, sapienter refecandi sunt, ipsa tamen arbor servanda, & non propterea eradicanda. Ceterùm quantum expediat in discutienda fidei doctrinæ sapientiam scholasticam adhibere, ipse Janfenius magnum omnibus documentum est, quia à via Scholasticorum recedendo, in quanta præcipitia corruerit, quis non videt?

DISSERTATIO SECUNDA PRÆLIMINARIS

De Commendatione Doctrinæ S. Thomæ.

UT homini necessaria est philosophia, ita quoque philosophiæ studioso necessarium est inter tot sectas unicum Magistrum deligere, cujus doctrinam in turbulento variarum opinionum mari pro nautico fidere prospiciat, cujusque principia, veluti unum idemque filum, constanter teneat, ut se à difficultatum labyrintho facilius possit expedire. Ut enim navis in mari, si variis & inter se pugnantibus ventis se permittat, non progreditur, sed periclitatur; ut stomachum cibi contrarii non adjuvant, sed gravant; ut canis plures insequens lepores, nullum assequitur, ita quoque ingenium principiorum diversorum mixtura non instruitur, sed potius confunditur & obruitur, dumque pluribus Magistris adhæret, ad nullius doctrinam perfecte attingit; *Cor enim ingrediens duas vias non habebit successus*, Eccl. 3. Unde Seneca studiosum monet, ut se quò destinaverit pervenire velit, unam viam sequatur: non per multa vagetur; non enim ire istud est, sed errare. Hinc est, quod perpetuus omnium nationum usus fuit non in aliis modò, sed etiam in scientiis certos Duces ac Principes habere; consentitque divinæ providentiæ ordo, quæ multitudinem hominum per unum perficere, ac ipsi sua dona communicare consuevit. Ne igitur ab hoc ordine in communicanda hominibus scientia Deus rece-

recederet, prodidit, ut veluti à Sole astrorum multitudo lumen mutuatur, ita quoque scientiæ cujuslibet splendor ab uno Magistro, quantum fieri potuit, hominum multitudo reciperet. Hinc quoties placuit Deo scientias vel incuria hominum, vel injuria temporum extinctas reparare, semper suscitavit unum primum Ducem & Antesignanum, quem cæteri sequerentur. Hebræis post Patriarchas dedit Moysen non legis tantum, sed naturalis quoque eruditionis Doctorem; Ægyptiis Mercurium Trismegistum; Italis Pythagoram; Græcis primò quidem septem Sapientes, postmodum in Moralibus Socratem, in naturali Theologia Platonem, in Philosophia Aristotelem, in Medicina Hippocratem, in Geometria Euclidem, in Eloquentia Demosthenem, in Poetica antiquum Homerum. Et quod circa hos populos factum videmus, de aliis quoque nobis ignotis, ut de Phœnicibus, Indis, Arabibus & aliis, eo justius præsumimus, quoddam nuper relatum est, & apud Sinenses idem fuisse servatum; nam in philosophia Morali, quam præ cæteris colunt, unum magistrum agnoscunt nomine Confutium, nec Pythagora, nec Socrate inferiorem, quem ut Ducem à bis mille annis constantissimè observant. Adeo & utilitas suadet, & omnium nationum usus admonet, & ipsæ Divinæ providentiæ ordo propemodum jubet, ut hominum multitudo, si erudiri velit, in unius magistri doctrinam conspiret. Cùm igitur Christiani non rationis solum, sed etiam fidei lumine illustrati, humanas, Divinasque scientias præ omnibus populis, qui unquam fuere, feliciter colant, debuit quoque providentia ipsis suum ducem ac magistrum providere, qui rationis ac fidei utilissimum commercium consummans scholasticæ sapientiæ, quæ ex hac conjunctione nata est, parens ac princeps ab omnibus haberetur, cujusque Doctrina non modo præ cæteris colenda esset, sed etiam pro scholasticæ sapientiæ regula assumenda. Sed operæ pretium est investigare inter Catholicos Doctores, quis à Deo ad tantum munus evedus fuisse censendus sit, & à nobis hunc honorem promereatur. Quanquam & hoc tam facile est discernere, quàm solem inter alia sidera demonstrare; quem enim latet, S. Thomam inter cæteros scholasticæ sapientiæ magistros tantum eminere, *quantum lenta solent inter viburna cupressi*? Sed age paulò accuratius momentis efficacibus id stabiliamus, quod Doctrinæ Thomisticæ candidati ad ejus studium sint alacriores.

§. I.

*Commendatur S. Thomæ Doctrina ex Oraculo Christi,
Elogiis Pontificum, Conciliorum exemplo,
& Ecclesiæ Oratone.*

DOCTRINAM Thomisticam egregiè commendat in primis divinum illud Oraculum, quo nec expressius dari, nec illustrius optari potuit ad probandum, D. Thomam ex omni carne electum fuisse, ut in utraque sapientia fideles erudiret. Cum enim S. Doctor morti proximus ultimum opus, scilicet Summam Theologicam perficeret, anxius, ne in illa, & tot libris, quos in vitæ decursu scripserat, aliquid sibi humanitatis contigisset, cum lacrymis & gemitibus, ut solebat, Dominum consuluit, à cujus in cruce pendentis imagine latissimum hoc responsum accepit: BENE SCRIPSISTI DE ME, THOMAS, QUAM ERGO RECIPIES PRO TUO LABORE MERCEDEM? Scilicet ut reges decretis, quæ in regno servari volunt, robur & auctoritatem propria subscriptione conferunt, ita Divinus ille Magister servi sui doctrinam, ut ardentius ab omnibus observaretur, tam illustri oraculo voluit comprobare. Quem enim alium magistrum quærimus, nisi eum, qui cum bene scripserit de Christo, in quo Deus omnia recapitulavit, ut dicit Apostolus, ad Ephes. i. juxta Græcum, simul de omnibus aliis bene scripsisse testimonium habeat?

Hoc Christi oraculum referunt antiquissimi scriptores, & inter alios Bernardus Guidonis Episcopus Lodovensis D. Thomæ prope contemporaneus, in quarta parte Speculi Sanctoralis, cujus antiquissimus codex servatur in Bibliotheca nostri Conventus Avenionensis, inter alios, quos Joannes xxii. huic Conventui dono concessit. Comprobavit etiam Ecclesiæ auctoritas largiendo Indulgentias Sacello Conventus Neapolitani, in quo tunc D. Thomas orabat, & ejusmodi historiam non modo in sacris officiis, sed etiam in Pontificum decretis sæpius celebrando, ita ut non tam narrantium fide ac traditionis antiquitate, quam totius Ecclesiæ acceptance & approbatione jam constet. Confirmavit demum eventus ipse, dum D. Thomæ doctrina Christi Oraculo illustrata, tanto totius orbis consensu excepta est, ut omnes fateri cogantur, quia *digitus Dei est hic*.

Christi testimonio innumeras adjecit Ecclesiæ approbationes, veluti diffusiores hujus Oraculi explicationes; cum enim ceteros Doctores scholasticos in suo sensu abundare permittat, solius D. Th. Doctrinam profuse com-

commendat, non modo ut ab omni erroris suspitione liberam, sed etiam ut veridicam, imò ut certissimam ad veritatem viam, à qua qui impugnando declinat, de veritate suspectus est; qui vero eam tenet, de veritate securus. Eandem asserit esse clypeum impenetrabilem, quo Deus Ecclesiam munivit, ut felicis hæresum tela elideret. Jubet, illam nos sectari & totis viribus ampliare; & demum pronunciat, eam esse inconcussam, tutissimam, imò laudem omnem supergressam. Primum sic asserit Clemens VIII. ad Neapolitanos: *Doctrina D. Thomæ testis est ingens librorum numerus, quos ille brevissimo tempore in omni fere disciplinarum genere, singulari ordine, ac mira perspicuitate, sine ulla profusus errore conscripsit, in quibus conscribendis interdum sanctos Apostolos Petrum & Paulum colloquentes, locosque illi quosdam Dei jussu enarrantes habuit; & quos deinde conscriptos expressa Domini voce comprobatos audit.* Secundum habetur ex Innocentio VI. Lemovicensi: *D. Thomæ, inquit, doctrina præ cæteris, excepta Canonica, habet proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem sententiarum, ita ut nunquam qui eam tenuit, inveniatur à veritatis tramite deviasse; & qui eam impugnaverit, semper fuerit de veritate suspectus.* Quod elogium comprobat experientia, qua videmus D. Thomæ impugnatores labi in plures opiniones reprobata in speculativis, & perniciosissimas in moralibus. Tertium dicit Paulus V. vocans D. Thom. *splendissimum Catholica fidei Athletam, cujus scriptorum clypeo Militans Ecclesia hereticorum tela feliciter elidit.* Quartum est Urbani V. Tolosanæ Academiæ his verbis alloquentis: *Volumus, & tenore præsentium vobis injungimus, ut D. Thomæ Doctrinam tanquam veridicam & Catholicam sectemini, eamque studentis totis viribus ampliare.* Quintum demum est Alexandri VII. ad Lovanienses, asserentis DD. Augustini & Thomæ *dogmata inconcussa, tutissimaque, quorum sanctissimorum virorum penes Catholicos universos ingentia & omnem laudem supergressa nomina novi præconi commendatione planè non egent.*

Nec solam Ecclesiæ tot elogiis, sed suo quoque exemplo ad sequendum Angelicum Doctorem urgentissimè nos excitat, dum eum, ut proprium sapientiæ scholasticæ Magistrum agnoscit. Quod patet, Primo, quia illum quatuor primæ classis Doctoribus annumeravit: ut quemadmodum illos in exponendis sacris Scripturis, & positiva, ut vocant, Theologia Magistros habet, ita quoque Theologiæ methodicæ, seu scholasticæ principem ac magistrum D. Thomam agnosceret. Secundo, ex ipso sacrorum Conciliorum usu, quæ plura Decreta ex D. Thomæ scriptis deprompsere, ut ostendit Grayna lib. 2. c. 5. sui

Che-

Cherubin Paradisi, eumque unicum ex Scholasticis in definiendis rebus fidei adhibere solent; quod præcipue in Concilio Tridentino apparuit, cujus Patres Scripturæ sacræ, quæ de more in publicis Conciliorum sessionibus afferri solet, ut in promptu sit ad consulendum, unicam D. Thomæ Summam adjici voluerunt, tanquam luculentissimam omnium Patrum Epitomen, & Scripturæ sacræ interpretem, imo, ut patet ex Oratore Concilii, ad D. Thomam ut ad Lydium lapidem, si quid ambiguitatis, aut controversiæ fuisset exortum, communibus votis referendum existimabant. Unde merito Baronius: *Vix quisquam enarrare posset, quot Vir sanctissimus atque eruditissimus Theologorum præconis celebretur, quantumque illius illibate Doctrina à sanctis Patribus in sacrosancto Oecumenico Concilio Tridentino confidentibus fuerit acclamatum.* Tertio tandem idem efficaciter comprobatur ex oratione, quam tota Ecclesia in ejus Festo ad Deum ita fundit: *Deus, qui Ecclesiam tuam Beat: Thomæ Confessoris tui mira eruditione clarificas & sancta operatione secundas, da nobis & quæ docuit intellectu conspiceret, & quæ egit imitatione complere.* Quibus sanè verbis S. Thomam ut proprium in suo genere, id est, in Scholastica Theologia magistrum agnoscit, cujus doctrina ut universi fideles altius imbuantur, à Deo fufis precibus ardentèr deprecantur.

§. II.

Commendatur Doctrina D. Thomæ auctoritate & exemplo Universitatum, Ordinum Religiosorum, & Prælatum Theologorum.

SI præcepta sapientium ut quasdam vitæ leges existimamus, ut inquit Quintilianus, magnum sanè pondus ex sapientissimorum cœtuum statutis nostræ conclusioni accedet. Cæteris præeat Universitatis Parisiensis tantæ filii digna mater. Cum decreto suo quosdam articulos confixisset, fuere, qui illud censerent ad S. Thomæ doctrinam pertinere: eam suspicionem publico decreto ann. 1325. die Jovis ante cineres promulgato purgavit, in quo S. Doctorem miris extollit encomiis, eum vocans *Universalis Ecclesiæ lumen præfulgidum, fontem Doctorum, candelabrum insigne & lucens, per quod omnes, qui vias veritatis & Scholas sanctæ doctrinæ ingrediuntur, lumen vident, cujus doctrina toto orbe commendabili fulget Ecclesia ut Sole, Luna, &c.* Quibus Elogiis prærogativa Doctoris communis luculentissimè exprimitur. Urbanus V. Academiæ Tolosanæ præcipit, ut ejus Doctrinam sectari, ac totis viribus ampliare contendat. Universitas Salmanticensis in Hispa.

Hispania florentissima etiam jurat in verba D. Thomæ & D. Augustini. Lovanienſis ejus Doctrinam non modò pro aris & focus defendit, sed etiam statuit D. Thomæ prolatum nomen nudato, pronoque capite venerari. Duacensis & Patavina ipsum ut Doctorem suum, ac patronum agnoscunt. Avenionensis Scholam frequentissimam, curis & munificentia Illustrissimi Archipræsulis Dominici de Marinis, Viri de pietate ac litteris optimè meriti, erectam & dotatam habet, in qua utraque sancti Doctoris sapientia, id est, Theologia, & Philosophia docetur. Demum omnes Academiæ D. Thomam ut Theologorum omnium principem, ac parentem venerantur, nullaque specialem Magistrum eligit, quæ D. Thomæ hunc honorem non deferat.

Ex Ordinibus Religiosis, in primis FF. Prædicatores, Carmelitas Discalceatos, & Alumnos D. Francisci de Paula, nomine quidem Minimos, pietate verò & Thomistica Doctrinæ zelo maximos, in verba D. Thomæ jurare omnibus compertum est. Qui sub Augustini regula Deo inserviunt, quo ardore sancti Patris Augustini doctrinam colunt, eodem D. Thomæ fidelissimo ejus Assellæ adhærent, inter quos Congregationes Lateranensis & Gallicana Canonorum Regularium, etiam speciali decreto, D. Thomæ doctrinæ addictæ sunt. Augustinianî, dum Ægidium Romanum D. Thomæ discipulum & defensorem elegerunt in Ducem ac Magistrum, eodem voto D. Thomam ut Protomagistrum suum agnoverunt. Ex Ordine D. Benedicti, Cassinensis Congregatio D. Thomam quondam alumnum suum in philosophia & theologia speciali statuto magistrum agnoscit, quod & in aliis ejusdem sacri Ordinis Congregationibus à Lectoribus communiter observari cernimus, ipsa executione statutum præoccupante. Regalis Ordo Redemptionis Captivorum in virtute obedientiæ suis præcipit, ut Doctorem Angelicum sequantur, cum Commentariis Zumel egregii D. Thomæ interpretis. Ex Ordine Sancti Francisci plures ex RR. Patribus Capucinis, & Tertiariis D. Thomæ vestigia tenere profiteantur, ipsique Minores, licet Scoti placita defendant, modestissimo tamen decreto statuerunt, ut reverentia Doctoris Angelici doctrinæ exhiberetur. Societas Jesu in Constitutionibus D. Thomam sequi statuit, & in quinta Congregatione suis præcipit, ut eum omnino tanquam proprium Doctorem habeant, & sequi teneantur. Congregationes Barnabitarum, & Oratorii Jesu specialibus statutis idem decrevere, pluresque alii Ordines adduci possent, si eorum Decreta satis comperta haberemus.

Theologorum primæ notæ, qui D. Thomæ ut Magistro adha-

adhærent, catalogus integrum volumen impleret. Adnotasse sufficiat, ut quemadmodum ante D. Thomam liber sententiarum Petri Lombardi pro theologico textu habebatur in quo exponendo Theologorum omnium libri occupabantur, ita quoque nunc D. Thomæ Summæ Theologicæ honor ille delatus est; eam enim veluti totius eruditionis Theologicæ inexhaustum fontem, Scripturæ, Traditionis Conciliorum, Patrum, totiusque sacræ Doctrinæ absolutissimam epitomen, Theologicarum disputationum fundatissimam basim & regulam emendatissimam, omnes suis commentariis explicandam suscipiunt, ita ut tot sint illius illustrissima encomia, quot exstant Theologorum volumina. Possevinus & alii supra septingentos D. Thomæ Commentatores recensebant, quibus nunc innumeri alii adjecti sunt, & continuo adji-
ciuntur, ita ut merito illud Joan. 12. ipsi attribui possit: *Eccce Mundus totus post eum abierit*. Ingens sanè, ac supra quàm quod dici potest admiranda D. Thomæ gloria, tantum decus, tam longa possessione firmatum à Magistro Sententiarum ad se transtulisse, sicque tot habere suæ doctrinæ discipulos, quot facultas Theologica numerat Magistros.

§. III.

Commendatur Doctrina D. Thomæ variis rationibus.

Prima ratio peti potest ex origine doctrinæ D. Thomæ. Illa doctrina & præstantissima, & hominibus erudiendis aptissima, & cæteris præferenda est, quam constat esse cœlitus traditam, ac divinitus infusam: sed constat, D. Thomæ doctrinam esse talem: ergo. Major patet; nam, ut dicitur Jacobi I., *Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminum*: & veritas non tam filia temporis est, ut eam vocat Horatius, quàm Dei & cœli, ideoque ea doctrina maximè verax est, quæ de cœlo venit, & à Deo traditur; unde antiqui populorum Magistri, ut sibi fidem conciliarent, fingeant, se à Diis edoctos, proindeque dignos, qui homines erudirent. Sic Pythagoras fingeat, se Deorum concilio interfuisse, ibique sua dogmata hausisse; Numa Pompilius fabulabatur, se à Dea Egeria instrui; Socrates pro Pædagogo Genium familiarem habere gloriabatur; Lycurgus suas leges non tam hominis, quàm Dei inventum esse jactabat. Adeo in omnium animis fixum & ratum est, illum & veracem, & cæterorum Magistrum esse debere, qui Dei prius exstitit
Di.

Discipulus ac Theodidactus. Minor vero probatur tum authoritate Pontificum. Joannes XXII. in Bulla Can. D. Thom. de libris ejus inquit, *Eos non alique speciali infusione perfecit*; unde fertur dixisse, D. Thomam tot *miracula fecisse, quot Articulos scripsit, quia omnes resolvit lumine plusquam humano*. Et Clemens VIII. vocat D. Thomæ *Eloquium divinum & celestem Doctrinam, ac miraculis illustrem*; refertque, S. Doctorem in difficultatibus resolvendis habuisse DD. Apostolos Petrum & Paullum interpretes. Tum etiam ex probatissima ejus gestorum historia, quæ refert, sanctum Virum ad orationem, ut ad Oraculum confugere solitum, in qua de omnibus erudiebatur, ipsumque cum Sanctis & Angelis familiariter fuisse collocutum; in frequentissimas ecstases raptum, dum contemplationi etiam rerum scholasticarum mentem applicaret, quod de nullo alio Sancto legimus, ut scilicet quemadmodum alii Sancti mysticas & propheticas illustrationes in raptibus hauriebant, ita quoque divinus ille Vir scientiarum lumina in illis fusciperet. Tum demum ex ipsa Viri sanctissimi confessione, qui fratri Reginaldo socio suo dicere solebat *se scientiam suam non tam humano studio, & naturali ingenio, quàm orationis suffragio divinitus impetrasse*. Et si dicas, quosdam alios habuisse scientias etiam divinitus infusas; respondeo, in primis id vix de ullo alio ita certò constare, ac de D. Thoma: deinde alii quidem leguntur divinitus habuisse lumen infusum, quo facilius scientias addiscerent, sed unius D. Thomæ privilegium fuit etiam de Quæstionibus in particulari divinitus instrui, vel per ecstáticos raptus, vel per Coelitum colloquia, vel per orationem, à qua surgens, inquit Bernardus Guidonis, *inveniebat apertum, quod prius erat occultum, sic habens in promptu, quod dictaret, quasi in libro aliquo didicisset*.

Probatur secundo ex præstantia Authoris hujus doctrinæ, D. Thomæ scilicet, in quo Natura, Gratia, & Studium conspiraverunt, ut eum totius orbis Magisterio dignum efficerent. Natura quidem, à qua sortitus erat animam bonam, & maximarum rerum capacem; memoriam usque ad prodigium felicem, ad omnia facile addiscenda, perpetuò retinenda, & tanto cum ordine reddenda, ut sæpè quatuor Amanuensibus res diversissimas simul dictaret; ingenium ad comprehendendum vastissimum, ad penetrandum subtilissimum, ad altiora contemplanda sublimissimum, & facillimum ad omnia clarè explicanda, & in omnem faciem veranda. Gratiæ quoque dona cum profusione accesserant; humilitas profundissima, quæ sapientiæ basis est; mun-

munditia cordis & corporis plusquam humanæ, cui Deus visio, & veritatis cognitio promittitur; oratio ita efficax, ut omnia impetraret; sanctitas tanta, ut cœlites quasi familiares Magistros haberet; contemplatio adeo expedita, ut raptus & ecstases ad nutum haberet; ardentissima cognoscendæ veritatis sitis, ob quam eum veluti Danielem, *Virum desideriorum* Bernardus Guidonis vocat, lumen intellectus, scientiæ & sapientiæ supra hominis mortalis conditionem clarissimum. Ad tantas naturæ & gratiæ dotes adjecit quoque sanctus Doctor impigerrimum studium; cum enim ad Doctoris munus se divinitus destinatum sciret, ut ipse fatetur in Proœm. Summæ cont. Gent. scientiis totum animum applicuit, nullis vigiliis, aut laboribus pepercit; Beatum Albertum omnium penè mortalium, nisi hanc laudem ipse discipulus præripuisset, eruditissimum avidissimè audit: libros omnes adeo feliciter evolvit, ut Vir modestissimus in familiari colloquio studentibus dixerit, *Te nullum legisse, quem divino adjutus spiritu non intellexisset.*

Ad cumulum demum votorum, & maximum D. Thomæ discipulorum solatium accedit, ut in eo non modo absolutissimum Magistrum habeant, qualem nulla ætas aut tulle, aut feret, sed etiam efficacissimum intercessorem, quidam doctrinam in libris suis proponit, intelligentiæ quoque lumen efficacibus meritis possit impetrare, ita ut Thomisticæ doctrinæ quodammodo attribui præ aliis possit, quod legi gratiæ supra legem scriptam tribuitur, eam scilicet non modo nuda dogmata tradere, sed etiam conformem ipsis spiritum interius subministrare.

Præbatur tertio ex scopo, quem sibi sanctus Doctor in condenda sua doctrina proposuit: Cum enim cæteræ Sæcæ nasci soleant vel ex quadam contradicendi, & aliena subvertendi prurigne, vel ex cupiditate novæ & inaudita ingerendi, vel ex zelo defendendi ea, quæ à domesticis malè excogitata, à cæteris reprobantur, unicum veritatem sibi pro doctrinæ scopo D. Thomas constituit, undè nullum alicujus momenti Doctorem acerbè carpit, nulli contradicere gestit, omnes, quantum fieri potest, benignè exponit; tritam ab antiquis viam sequitur, nova quidem excogitat, non tamen ad vetera destruenda, sed illustranda: & cum scientiæ naturales sint sacra Doctrinæ ancillæ, id unum impensè curat, ut scientiarum lumen fidei doctrinæ inserviat; ad quam illustrandam, & declaranda divina Mysteria mirabiles convenientias ex rebus naturalibus excogitavit, & in omnibus rationem fidei ita accommodavit.

ut in confesso sit apud omnes, illius Doctrinam explicandis fidei mysteriis omnino aptissimam esse, ideoque & verissimam; siquidem ut apertum rectitudinis indicium est rectis concordare, ita quoque infallibile veritatis testimonium est in principiis & conclusionibus naturalium scientiarum, cum veritatibus fidei concordant; nam veritas veritati concors & amica est, falsitas vero prorsus repugnat.

Probatur quartò ex dotibus, quas habere debet optima doctrina, quarum præcipuæ sunt, ut sit pura ab erroribus, solida in dogmatibus, sublimis in principiis, uniformis in conclusionibus, completa in tractatibus, sancta in moralibus, facilis addiscentibus. Porro hæc omnia cumulatissimè complectitur Doctrina Thomistica. Inprimis enim eam esse ab omni errore puram, non modò Pontifices declarant, sed usus quoque comprobavit; nam à tot seculis, à tot æmulis usque ad ultimos apices versata, cribrata, & ventilata, sua sinceritate ac puritate omnem & amicorum fidem vicit, & adversariorum invidiam.

Solidam in dogmatibus esse publica vox proclamat, & experientia confirmat; nam adversariorum impugnationibus, ut Hercules Junonis odiis, melior effecta, quanto acrius impetitur, tanto firmitus stabilitur, & veluti solidum marmor, dum feritur, politur; unde in proloquium abiit, eam propè plus hostibus debere, quàm amicis; ab istorum enim admiratione honorem, sed ab illorum impugnatione soliditatis sua notitiam & claritatem accepit.

Sublimitatem principiorum ejus satis indicat tum angelicus titulus, quo donata est, eo quod inter humanas doctrinas tantum emineat, quantum supra homines Angeli; tum angelicus modus procedendi D. Thomæ, qui, quantum rei conditio patitur, cuncta resolvit ad prima & altissima principia.

Uniformitas quoque, ac mirabilis conclusionum omnium inter se consensus in illa relucet; nam veluti in corpore animalis unum membrum aliud non impugnat, sed juvat, ita quoque omnia hujus Doctoris dogmata sic inter se cohærent & concatenantur, ut unum aliud confirmet, nec ab eo divelli possit, & philosophica theologicis viam parent, rursusque theologica philosophicis novum robur, lumen, ac perfectionem adjiciant.

Completissima quoque est D. Thomæ doctrina, cum ipse de omnibus, quæ tum philosophum, tum theologum erudire possunt, non minus copiosè, quàm egregie tractaverit, ita ut ei meritò tribui possit illud D. Grego-

rii Nazianzeni de Basilio Magno elogium: *Unus omnium loco studiosis ad eruditionem comparandam sufficit.*

Sanctitate etiam præcellit, cum & altissimè de Deo, & humillimè de creaturis sentire doceat: salutisque viam nec periculosa indulgentia dilatans, nec nimiam severitate coarctans, ita mores informat, ut omnes ejus opiniones non modò probabiles, sed etiam tutissimas nuperum Sum. Pontificis Oraculum pronuntiaverit.

Sed demum, ne quid ad laudis culmen desit, D. Thomæ doctrina etsi sublimis, ac profunda sit, attamen facilis est, ita ut illi accommodari possit, quod de sacra Scriptura Gregorius dicit: *Eam esse fluvium altum & planum, in quo & agnus ambulet, & elephas natet.* Hujus autem facilitatis ratio est tum mira sancti Doctoris in explicandis rebus claritas, tum artificiosissimus in disponendis materiis ordo, tum perpetua quædam doctrinæ concatenatio, & ad paucissima principia reductio, quæ si quis penetraverit, perenni serie nascentes ex iis conclusiones facilè deducet; undè vulgatum effatum est, D. Thomæ Doctrinam à discipulis non felicem memoriam, quæ rarissima est, sed maturum judicium exigere.

Probatum demum sexto ex effectibus Thomisticæ Doctrinæ præstantia: si enim arbor ex fructibus agnoscitur, quæ unquam doctrina, excepta Canonica, meliores, uberiores, & universaliores fructus protulit? Hæc Theologicam facultatem antea rudem polivit, informem exornavit, confusam disposuit, obscuram luce copiosissima perfudit, & solis autoritatibus innixam, sed rationibus jejunam, innumeris argumentis illustravit, & ad hoc decus, ac perfectionis apogæum perduxit, ut *non plus ultra*. Hæc Philosophiam fidei rebellem, à Theologia penitus alienam, in obsequium sacrae Doctrinæ captivavit; ut enim olim Angelus Agarem fugitivam reduxit ad dominam suam, ita quoque Doctor Angelicus humanam Sapientiam sacrae Doctrinæ tanquam Reginæ suæ subjecit, ita ut, quæ prius erat perniciosa fidei inimica, nunc facta sit utilis ancilla. Hæc Gentilium philosophorum dogmata, quibus antea ut lanceis & ensibus fidem impugnabant Gentiles & Hæretici, convertit in vomeres & falces, quæ nunc ad divinæ Sapientiæ sementem animos disponunt, & ad colligendam ejus messem utiliter inserviunt. Hæc omnium hæreticorum sacrilega inventa funditus subvertit, & quotidie confundit, ut ostendit Gravina tom. I. præser. Summique Pontifices testantur. Hæc Mystéria fidei non modò loculentissimis convenientiis exornavit, sed etiam tanta luce perfudit, ut extra beatifi-

cæ visionis meridiem amplior nec optari nec sperari posse videatur, meritòque censerì possit præfulgida quædam æternæ diei aurora. Hæc arma Patribus Latinis contra Græcorum errores ita fortia suggessit, ut ipsi Præsules Græci in Concilio Florentino mirarentur, ex quo armamentario tam efficacia tela erui possent; cumque didicissent, ex D. Thomæ libris esse deprompta, Summam ejus theologicam Græcam habere voluerunt. Quis acutus Philosophus, quis eruditus Theologus, quis Doctor mysticus, quis prudens conscientiarum Moderator, quis sapiens animarum Pastor, quis peritus Scripturarum Interpres, quis efficax verbi Dei Concionator, quis egregius Controversista, qui non de D. Thomæ fontibus potaverit? qui summam ejus theologicam non evolvat, ita ut de ea dicere possit, quod Cyprianus poscendo Tertulliani volumina, *Affer Magistrum?* qui demum eam non agnoscat suæ fontem eruditionis, suum oraculum in dubiis, suum ducem in arduis, lumen in obscuris, Mercurium in biyis, armamentarium in controversiis & litterarum pugnis, normam in moribus regendis, Daniele in difficilioribus Scripturæ locis, thesaurum, qui solidiores Concionum divitias subministrat, promptuarium, ex quo sacri verbi frumentum & vinum depromat, ut populos pascat & nutriat, & demum ut uno verbo concludam, immensam quandam & inexhaustam totius eruditionis Christianæ abyssum? ergo quidquid isti omnes præclari habent & agunt, D. Thomæ Doctrinæ debent, totque sunt illius affectus, quot sunt illorum fructus. O feracem Doctrinam, & bonis fructibus plenam: postque tot & tanta collata hominibus beneficia, non tam angelicam, quàm divinam, nisi eo quoque divina esset, quo angelica nuncupatur!

Hæc pauca ex multis in commendationem Doctrinæ Thomisticæ relata satis ostendunt, quanto intervallo cæteris omnibus emineat, quàm meritò aliis anteponienda sit, quàm jure totus propè Orbis, ingenti Doctoris Angelici admiratione raptus, eum ut communem Magistrum sequi profiteatur, ita ut ei tribui meritò possit, quod Seneca de Natura dixit, eum à tanta discipulorum turba *non mercede, sed miraculo coli*. Augeamus ergo & nos tam illustrem, tam eruditum, tamque præclarum exercitum, & humanæ divinæque sapientiæ avidi, ejus fluentia ab hoc purissimo & inexhausto fonte, ejus splendores ab hoc fulgentissimo Sole, ejus mysteria ab hoc Angelo cœlitus ad nos misso requiramus, & ut nos hortatur Clemens VI. Lemovicensis in Sermone de D. Thoma, qui incipit, *Ecce plus quàm*

Salomon hic, quem refert Lucarinus in fine Manualis controversiarum Thomist. Hujus doctrina non recedat ab ore, non recedat à corde; quia ipsam sequens non devias, ipsam cogitans non erras, ipsam tenens non corruis, ipsam loquens non mentiris, ipsam studens ad veritatem pervenis. Tenui ergo, nec dimittam, Cant. 3.

DISPUTATIO

PRÆAMBULA

De Philosophia in universum.

III tirones artis alicujus præceptis efformandos suscipiant, prius, quid ipsi natura & genio suo in ea facultate valeant, tantisper experiuntur. Eo nos consilio, priusquam argumentandi præceptis & Philosophiæ documentis animos candidatorum ejus imbuamus, in ipso limine quæstiones aliquas circa Philosophiam movendas censuimus, ut, dum in his terendis animum disputationis avidum jucundè exercent, & quid ipsi natura sua possint, sentiant, & eo usu, regularum necessitatem experti, eas postmodum avidius perdiscant.

Porrò circa Philosophiam in universum duo discutienda occurrunt: primò natura ejus, deinde causæ. Utrumque duabus quæstionibus prosequemur.

QUÆSTIO PRIMA

De natura Philosophiæ.

UT Philosophiæ naturam exploremus, quatuor discutienda sunt. Primò, quid ipsa sit. Secundò, an sit. Tertio, quæ sint partes ejus. Quarto, qualis sit. Ea singulis articulis expendemus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Philosophia.

Philosophia Græcè, *Amor Sapientia* Latine redditur. Hujus nominis author Pythagoras fuit, qui solum Deum propriè Sapientem agnoscens, se *Philosophum*, id est, *Amatorem Sapientia* professus est. Pro ipsa tamen Sapientia hæc vox usurpatur. Sapientia autem variæ sunt acceptiones; aliquando sumitur pro recta ratione vivendi, præcipuè in Scriptura sacra, in qua Sapiens passim idem est, ac vir bonus & justus. Hoc sensu Plato ep. 10. dixit, *bonos mores veram esse sapientiam, ejus scientia sunt ornamenta*; aliquando sumitur Sapientia pro eo Spiritus sancti dono, quo fit, ut divina nobis sapiant, ita ut de his ex quadam connaturalitate judicemus, eaque nos delectent, sicut gustus ex naturali affectione ad sapes, de iis judicat. Sumitur etiam nonnunquam sapientia pro excellentiori peritia in qualibet arte: sic Apostolus 1. Cor. nth. 3. dixit *Architectum Sapientem*, id est, in illa arte eximium. Hoc sensu qui profundiora nequitia principia callent, in Scriptura sacra dicuntur *Sapientes in malo*, Hierem. 4.

Sed missis his acceptionibus, sumitur hic Sapientia pro quadam sublimiori rerum cognitione, quo sensu definiri solet, *Cognitio rerum per causas altiores*. *Sapientis enim est considerare sublimiora rerum principia*, ex Aristotele 1. Metaphys. cap. 4. unde quantò quis sublimiora rerum principia mente conspicit, tantò Sapientior habetur.

Porro Sapientia eo sensu dividi potest in naturalem & supernaturalem. Sapientia supernaturalis est, quæ res cognoscit per causas, seu principia supernaturalia, ut sunt principia fidei, & hæc propriè Theologia dicitur. Sapientia naturalis est, quæ procedit ex principiis naturali lumine notis; & hæc propriè Philosophia dicitur.

CONCLUSIO.

Philosophia itaque propriè definitur, *Cognitio certa & evidens rerum per altiores causas, naturali lumine parta*.

Probatur conclusio. Philosophia nomine censetur sapientia naturalis; sed sapientia naturalis est cognitio certa & evidens rerum per altiores causas naturali lumine parta: ergo est propria philosophia definitio. Major constat ex jam tradita philosophia nominis explicatione. Minor declaratur. Sapientia dicitur inprimis,

mis cognitio, quia genus est cognitionis. Dicitur *certa*, & *evidens*, ut distinguatur ab errore, qui est falsa cognitio; ab opinione, quæ est cognitio dubia & incerta; & à fide, quæ est cognitio inevidens. Dicitur *per causas altiores*, ut distinguatur à scientia communiter sumpta; non enim quævis scientia sapientia est, sed scientia sublimior, non hærens in infimis rerum causis, sed ad sublimiora pertingens. Additur *lumine naturali* *parta*, ut distinguatur à Sapientia supernaturali, seu Theologia.

Vetus etiam & celebris definitio philosophiæ hæc fuit: Rerum humanarum & divinarum, causarumque, quibus hæ res continentur, scientia. Per res divinas, non modo Deus, sed & Angeli, atque spiritualia quæque intelliguntur; per res humanas ea omnia, quæ sensibus subjacent, verum hæc definitio reipsa non differt à nostra.

Obijcitur 1. Ea facultas non est certa & evidens, quæ pleraque falsa, obscura & dubia continet; sed Philosophia pleraque continet, quæ falsa sunt, obscura & dubia, unde in omni ferè ejus parte variæ versantur opiniones: ergo non est certa & evidens.

Resp. Distinguo Majorem. Facultas non est certa & evidens, quæ continet falsa, obscura, & dubia, ut propria, quibus assentitur, concedo; ut extranea, de quibus judicat, nego. Itaque ad philosophiam solùm pertinent ea, quæ ex principiis notis certo & evidententer sequuntur. Ejus tamen munus est ita mentem formare, ut falsa refutare possit, obscura pro viribus illustrare, in dubiis assensum suspendere, probabiles rationes ita librare, ut eas non nisi in eo, quo merentur pretio, habeat; hoc enim viri sapientis est officium.

Obijcitur 2. Philosophia versatur circa cognitionem Dei; sed Deus non habet causam: ergo non est cognitio rei per causam.

Resp. Distinguo Minorem. Deus non habet causam, qua sit, concedo; qua cognoscatur, nego; Deum enim Philosophia cognoscit per creaturas, & principia naturaliter nota, ut per causas cognitionis, quam de illo habet.

Obijcitur 3. Philosophia Thomistica ferè tota nititur authoritate Aristotelis & S. Thomæ; ergo non est cognitio certa & evidens, sed fides humana, obscura & inevidens.

Resp. Distinguo Antecedens. Nititur Aristotelis, & S. Thomæ authoritate, nuda, nego; juncta principiis eorum & rationibus evidentibus, concedo; non enim propter Authores doctrinam sacramur, sed propter doctrinam

nam Authoribus adhærentes, eorum viam à tot summis viris tritam & exploratam ut certiorē ita tenemus, ut eorum principiis & rationibus præcipuè attendamus, atque iis animum illustrare satagamus. Nec spernimus ea, quæ à Modernis aptè cogitata, ac inventa sunt, sed iis quoque philosophiam nostram libenter ornare curamus; non enim, ut plerique leviter censent, solidis Aristotelis & S. Thomæ principiis repugnant, sed faciliè conciliantur, quæ nunc certa & evidenti experientia detecta sunt in Physicis, ut in decursu Operis ostendemus.

ARTICULUS SECUNDUS.

An sit Philosophia.

Academici, cum nihil certo & evidenter sciri contenderent, consequenter negabant existere Philosophiam, omnem Sapientiæ summam in constanti assensus cohibitione constituentes, ne dubiis, aut falsis turpiter adhærent. Adversus illos sit.

CONCLUSIO.

Existit philosophia, qualis à nobis definita est. Probat^r conclusio. Philosophia est certa & evidens cognitio rerum per altiores causas; atqui pleraque certò & evidenter à nobis cognoscuntur, etiam per altiores causas: ergo existit philosophia. Probat^r minor. Cognitio evidenter deducta ex principiis evidenter notis est certa & evidens; atqui & pleraque principia evidenter nobis nota sunt, & ex iis evidenter plura deducuntur, etiam circa illa altiora, in quibus sita est cura philosophiæ: ergo pleraque certò & evidenter cognoscuntur, etiam circa altiores causas. Declaratur minor. Sic in Logica illud principium evidenter certum est: Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se: Quod dicitur generaliter de subiecto, dicitur de omni sub eo contento; ex quibus argumentandi regulæ evidenter deducuntur. Sic in Metaphysica per se notum est, Non posse simul idem esse & non esse: Nihilum non posse dare esse; ex quibus circa ens in communi pleraque evidenter deducuntur. Item in Morali per se notum est, Unicuique tribuendum, quod suum est: Vivendum homini esse secundam rationem: Deum colendum: Bonum amandum: Parentes honorandos: Prælati parentum; ex quibus circa mores plura evidenter inferuntur. In Physica per se notum est: Quod mutatur, non esse

esse simplex: Quod generatur, constare ex principiis; Nihil produci à seipso, sed ex causis; ex quibus plura circa res mobiles deducuntur. Mitto Mathematicas, quæ principia euidenter nota ponunt: Totum esse majus parte: Æqualibus si æqualia addantur, ea remanere æqualia, &c. ex quibus plurima demonstrant.

Confirmatur. Naturalis appetitus non est omnino frustraneus, aliàs imprudenter & vanè ab authore naturæ foret inditus; at homines naturaliter scire desiderant; veritas enim mentis bonum est, ad quod naturali desiderio fertur: ergo potest eam saltem pro suo modulo assequi.

Objic. x. Ut res euidenter cognoscantur, esse debet aliqua nota, seu criterium, quo certa ab incertis discernantur; atqui non datur hæc nota; quæ enim ita est? sanè plerumque falsa veris certiora apparent: ergo nihil euidenter cognoscitur.

Resp. Nego Minorem. Nam nota illa veritatis est ipsa perspicuitas ejus, quæ se menti ultro sæpe ita vividè exhibet in principiis per se notis, aut ita clarè ex illis fluit, ut assensum etiam ab invito extorqueat. Porro, quod falsa veris certiora videantur, in causa est præuusus luminis naturalis ex præcipitatione, præoccupatione, aut passione proveniens; at quæ attento, sedatoque animo perpendimus, facilè, certa ne & clara sint, an incerta, judicamus.

Instabis. Nihil adeo evidens apparet, quàm nos modo vigilare; atqui in hoc ipso mens decipitur, nam aliquando in somno se vigilare putat, aliquando in ipsa vigilia, vigeletne, dubitat, ut sæpe nobis accidit insperato eventu percussis: ergo euidentia ipsa rerum nos decipit; non est ergo falsi & veri discernendi certa nota.

Resp. Distinguo Minorem. Mens in judicio vigilæ decipitur, dum se sistit intra id, quod sibi evidens est; nego; dum labitur in aliquid sibi inevidens, concedo. Itaque in actu judicii circa vigiliam duo includuntur judicia. Primum est, quo mens judicat, se rerum species percipere, quod sibi perspicuum est, & in hoc nunquam fallitur; quoties enim reflexa cognitione judicat, se aliquid percipere, id sanè percipit, siue vigilando, siue dormiendoid fiat. Secundum est, quo judicat res ita esse, aut non esse ad extra, sicut eas intra se percipit, & in hoc fallitur, dum aut casu attonita, aut somno involuta, non satis perpendens, an euidenter sequatur ex sua perceptione, rem ita ad extra se habere, vividiori spectro somni percussa præceps judicat, rem ita verè esse, ut apparet, proindeque se vigilare, aut insolitum casum

quasi impossibilem temerè reputans, præceps judicat, ita non esse, ut videtur, sicque insomnium se pati: ut cum Petrus ab Angelo, vinculis & carcere solutus est, attonitus insolito casu putabat, ita non fieri, sed se somnium videre. At mens cum curam tantisper adhibuerit, ad eam evidentiam pervenit, qua insomnia à veris effectibus certò discernit, seque vigilare evidenter percipit.

Urgebis. Viri graves post seriam discussionem dubitarunt, an hæc, quæ nunc agitur, vita insomnium sit, mors vero vigilia; undè illud cujusdam antiqui, *Viventes sunt mortui, & mortui vivi*; cui etiam favet illud Psal. 75. *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*: ergo etiam, quæ post seriam discussionem videntur maximè evidentia, sunt incerta.

Resp. Distinguo antecedens. Dubitarunt viri illi, an hæc vita insomnium sit & mors quædam, quo ad physicas perceptiones evidentes, nego; quo ad apparentia boni phantasmata, quæ sibi homines pravi effingunt, & ut solida ac vera sequuntur, ut somniantes sua insomnia, concedo. Itaque nemo dubitavit, Mundum esse, ut eum clarè percipimus, nec nos in eo judicio falli & somniare; sed cum homines spontè seducti, in rebus corporeis veram & solidam felicitatis imaginem sibi fingentes, eam ut permanens bonum sequuntur, in hoc, veluti falsa somni imagine delusi, somniantibus similes sunt; evigilantibus vero, cum in morte discussa illa inani specie ferò sentiunt se delusos, & vana spectra sequendo à veris bonis excidisse; & hic Scripturæ sensus est.

Dices. An non fieri posset, ut species rerum ab aliqua superiori virtute adeo vivide sensibus, & menti imprærentur, atque adeo evidentes apparerent, ut nunc sentimus, sicque falleremur judicando, ita esse, ut apparerent eo casu? atqui nescimus, an re vera id nobis nunc contingat: ergo nescimus, utrum ea, quæ evidenter apparent, ita certo se habeant.

Resp. primo, Casum non labefacturæ certitudinem principiorum per se notorum, & conclusionum cum iis necessario connexarum: nam etsi Mundus iste totus esset imaginarius, perinde semper verum esset, totum esse majus parte, nihilum non esse causam essendi; & alia hujusmodi, circa quæ versantur scientiæ.

Resp. 2. Casum esse impossibilem; repugnat enim enti summè bono & veraci, qualem Deum esse certum est, omnipotentiam suam adhibere ad nos decipiendos; undè quæ naturali lumine ab eo dato evidentia sunt, vera esse certò colligimus.

Repones. Veritas principii universalis pendet ab inductione omnium particularium: sic omnem ignem esse calidum scimus, quia hunc & illum calidum percipimus; nam si vel unicus calidus non esset, propositio universalis falsa esset; atqui in nullo genere habemus omnia particularia sufficienti experimento nota: ergo nulla propositio universalis certa nobis est, sicque nutant fundamenta certitudinis conclusionum, & nihil certum stat.

Resp. Distinguo maiorem. Veritas principii universalis pendet ab inductione omnium particularium, in propositionibus necessariis, in quibus prædicatum est de essentia subjecti, & quales sunt eæ, quibus scientiæ nituntur, nego; in aliis, in quibus prædicatum non est de essentia subjecti, concedo: sunt enim quædam propositiones per se notæ, in quibus prædicatum continetur in idea subjecti, ut in idea totius continetur, quod sit majus parte; & in idea hominis, quod sit rationalis: hæ non pendent ab inductione; at si prædicatum sit omnino extra ideam subjecti, ut nigredo est extra ideam corvi, tunc inductione colligitur veritas propositionis universalis, quæ certa non est, nisi facta omnium particularium inductione, aut invento medio prædicatum cum subjecto necessarid connectente.

Objic. 2. Omnis nostra cognitio pendet à sensibus; sed sensus fallunt & falluntur, ut cum baculum ex parte aquæ immersum fractum, aut flexum renuntiant, Solem patella non majorem, stellas quasi puncta lucentia, sapores omnes amaros in febricitante, objecta flava in isterico morbo, &c. ergo omnis nostra cognitio falsitati est obnoxia.

Resp. 1. Distinguo maiorem. Cognitio nostra pendet à sensibus, ut à quodam prærequisito & excitante mentem ad cognitionem, concedo; ut à regulâ nego. Fatemur, mentem humanam corpori addictam eam habere cum sensu connexionem, ut eo feriente otiosa sit, ut in pueris in utero materno, aut adultis gravissimo somno consopitis; at excitata per actionem sensuum, ea, quæ ab iis ad se delata sunt, propriis principiis, quorum veritas à sensu non pendet, examinat, atque in iis, quid sit verum, quid falsum, quid dubium, certa ratione discernit: ut Mathematicus, si nunquam sensu figuras & quantitates percepisset, de illis ne quidem cogitaret; at delata ad se per sensus notitia figuræ & extensionis, circa eam ratiocinatur, ac principia certa statuit, ex quibus de angulo, de circulo & aliis evidenter plura concludit, quorum veritas & certitudo à sensu non pendet, sed perinde maneret, etiamsi nullus sensus existeret.

Resp. 2. Distinguo minorem. Sensus fallunt & falluntur.

tur per accidens, concedo; per se, nego. Sensus enim res, ut sibi offeruntur, percipit, atque, ut percipit, eas rationi exhibet; ipse non iudicat, sint ne ita in se-
 ipsis. Potest hæc apparentia variis defectibus objecti, me-
 dii, organi vitari; id discutere ad rationem pertinet, quæ si præcipiti iudicio apparentiam aliquo defectu viti-
 tam sequatur, ipsa fallitur, sed sua culpa, sensu per
 accidens se habente; at postquam ratio eam adhibuit
 curam, quam oportet, ut discernat, quid fideliter sen-
 sus referant, quid ex eo, quod referunt, evidenter se-
 quatur, minimè errabit in iudicio rei sensibilis. Oculo
 Sol vix bipalmatis apparet, at mens certa ratione novit,
 eum immenso intervallo à nobis distare; ex hoc ipso
 immensæ molis eum esse certò colligit, quod in tam
 enormi distantia, tantus adhuc appareat; at si præceps
 iudicat esse tantum, quantus apparet, ipsa se decipit,
 non à sensu decipitur.

Dices tandem. In omni Philosophiæ parte versantur
 contrariæ opiniones: ergo nihil certi habet; mirum
 enim in rebus evidenter certis summa ingenia non con-
 venire.

Resp. Plura esse in Philosophia, in quibus omnes
 conveniunt; in aliis verò bene multis ferè quæstiones es-
 setantum de nomine, & de modo explicandi; prurigo
 enim contradicendi in ipsis rebus certis hos contrarios
 modos sæpe invehit, de quibus inter se homines digla-
 dian-
 diantur, ut Cicero de Peripateticis & Academicis di-
 xit, *Eos rebus congruere, sed verbis differre*, Lib. 2. Acad.
 quæst. Fateor tamen, plura in Philosophia obscura esse
 & incerta; verùm inde sequitur, solum Philosophiam
 in hominibus imperfectam esse, non tamen omnino nul-
 lam.

ARTICULUS TERTIUS.

Qua sit Philosophiæ partitio.

U T clarior sit quæstionis status, delibanda est scientiæ
 naturalis partitio. Dividitur 1. in scientiam Ratio-
 nalem, seu Logicam, & Realem. Scientia Realis divi-
 ditur in Metaphysicam, Physicam, (sub qua continetur
 Medicina) Moralem, & Scientias Mathematicas. Ma-
 thematicæ aliæ puræ dicuntur, quæ agunt de quantitate
 ab omni materia abstracta, aliæ mixtæ, quæ quantitatem
 concretam rei sensibili considerant. Mathematica puræ
 duplex est, Geometria, quæ considerat quantitatem conti-
 nuam, & Arithmetica, quæ agit de numeris. Mathema-
 ticæ mixtæ quinque sunt; Musica, quæ considerat nume-
 rum

rum in sonis; Astronomia, quæ mensurat quantitatem corporum & motuum cœlestium; Geometria specialiter dicta, quæ terram mensurat; Optica, quæ radios visuales considerat; & Mechanica, quæ vires & rationes machinarum, earumque proportionales expendit. Quæritur, quas ex illis Philosophia propriè complectatur.

C O N C L U S I O.

Philosophia adæquatè dividitur in quatuor partes, Logicam, Physicam, Metaphysicam, & Ethicam, seu Moralem.

Hæc divisio magno consensu tum Recentiorum, tum Veterum recepta est; nam licet Platonici, teste Cicerone & S. Augustino, in tres tantum partes eam dividerint, *in differendi subtilitatem, in vitam atque mores, & in naturæ obscuritatem*, rursus tamen hujus duas fecere partes, alteram, quæ naturæ Authorem & res à sensibus remotas contempleretur; alteram, quæ res sensibiles.

Probatur conclusio. Philosophia est cognitio rerum per causas altiores lumine naturali parta; sed inter cognitiones naturales, hæ tantum quatuor altiora rerum principia contemplantur: ergo sunt tantum hæ quatuor Philosophiæ partes. Declaratur minor. Logica in primis non nudas differendi regulas tradit, sed profundiora & ultima principia, quibus omnis ratiocinatio nititur investigat. Physica motuum & naturæ origines, ac primos fontes, quantum potest, scrutatur. Metaphysica circa res altissimas, Deum, Angelos, ac communissimas entis rationes occupatur. Moralis vero ultimum finem hominis & actionum ejus, proindeque causas earum altiores contemplantur. Porro alix scientiæ versantur circa res minutiores, quarum proxima tantum principia & causas afferunt, nihil excelsi & alti præterea tentantes.

Confirmatur. Philosophia est cognitio eorum, quæ nosse hominis perfectio exigit; est enim animi cultura & perfectio. Porro quatuor exigit hominis perfectio. Primo, ut sciat ratione sua bene uti. Secundo, ut hunc aspectabilem Mundum, cui contemplando factus est, & cujus pars est, non ignoret. Tertio, ut ex Mundi cognitione ad Dei, & rerum divinarum cognitionem assurgat. Quarto demum, ut rectè vivere sciat. Si quid hominum ignoret, sapiens & perfectus non censetur; si hæc novit, etsi cætera nesciat, ut curare morbos, metiri lineas & angulos, nihilominus sapiens & perfectus habetur; atqui Logica docet modum rectè utendi ratione;

Phy-

Phyfica Mundum, Metaphyfica Mundi Authorem & divinas res contemplatur; Moralis cognitionem recte vivendi tradit: ergo. Philosophia quatuor his partibus omnino continetur.

Objicies. Sapiientis est nihil ignorare, ignorantia enim Sapiientiae opponitur; sed Philosophia est Sapiientia naturalis: ergo complectitur omnes scientias naturali lumine possibiles, Geometriam, Arithmeticam, Astronomiam, Musicam, Opticam, Mechanicam.

Resp. Distinguo majorem. Sapiientis est nihil ignorare, quod necessarium sit ad perfecte, beatèque vivendum, concedo; quod minus ad id pertineat, nego. Porro cognitio rerum Mathematicarum est, quæ ad bene, perfecteque vivendum parùm conferat, undè ad Sapiientiam non pertinet; suos tamen habet usus, præcipuè ad artes; ideoque reipublicæ expedit, ut ab aliquibus excolatur; imò forte non abs re foret, ut juvenes ante Philosophiæ studium ea tantisper imbuerentur; evidentia enim sua Mathematicæ mentem alliciunt, & fiunt, eam veritatis avidam efficiunt, atque extendunt. Cavendum tamen, ne profundius illis immersa ad alia emergere dedignetur; nam quæ res à nobiliorum cognitione retrahunt, melius est ignorare, juxta illud Taciti, *Nescire quædam, magna pars Sapiëntia*.

Quæritur, an prædictæ quatuor facultates sint partes integrantes Philosophiæ, vel potius ejus species.

Respondeo, Philosophiam nonnunquam sumi collectivè, pro complexione omnium facultatum ad recte vivendum necessariarum: hoc modo hæ facultates ad ejus integritatem pertinent; nec enim perfectus Philosophus est, qui aliqua caret; at si sumatur præcisè pro Sapiëntia in genere, sunt ejus species; quælibet enim est cognitio rei per causas altiores, atque adeo seorsum ab aliis est essentialiter sapientia.

ARTICULUS QUARTUS.

Qualis sit Philosophia.

HÆc quæstio plura comprehendit. Primo, an sit necessaria. Verùm esse necessariam in ejus commendatione ostendimus, immo ex jam data ejus notione sequitur, perficit enim hominis mentem circa cognitionem veritatis, & actionem virtutis. At, inquires, male igitur se habebunt tot homines, qui nec eam degustarunt. Respondeo, in Christianis fidem supplere hunc defectum; ea enim compendio complectitur veritates capitaliter necessarias ad recte vivendum circa Deum, cir-

ca.

ca amores, circa Mundum ipsum. Deinde rudes possunt à Sapiantibus instrui de veritatibus necessariis, quantum satis est, atque ab illis dirigi: itaque ut corpori necessesse est habere oculos, at non ut singula membra sint oculi, ita generi humano, ut sint aliqui Sapientes, ex quibus ad alios lumen, aut directio scientiæ derivet, at non ut omnes sint Philosophi.

Secundò, an Philosophia sit perfecta. Verùm non esse omnibus suis numeris absolutam constat, præcipue Physicam; nam Logica, Moralis, & Metaphysica satis bene se habere videntur, saltem pro humanæ mentis modulo; at Physica sufficientibus naturæ observationibus & experimentis destituta jacet longè infra suæ perfectionis apicem: nam etsi plura sint in naturæ sinu ita profunda abdita, ut nulli arte erui valeant, at plurima latent, quæ tamen inveniri possent, si industriè ac perseveranter quærentur; imò si vel eorum, quæ in variis Mundi partibus observari facile queunt, fidam & exactam historiam haberemus, qua veluti positiva quadam naturali doctrina speculationes Physicæ niti possent; illa verò historia nobis deest, aut certè admodum imperfectam habemus. Hanc quidem provinciam non exiguo fructu plerique nostro sæculo eximii viri, quorum inventis in decursu operis grati utemur, susceperunt; sed optanda conatui perfectio; neque enim tam cito, aut à tam paucis tantum opus perfici potest.

Tertio quæri potest, an Philosophia sit speculativa, vel practica. Verùm constat, utrumque non simul, sed secundum diversas sui partes complecti. Concedunt omnes, Moralem esse practicam, Metaphysicam & Physicam esse speculativas; at de Logica ambigitur: id suo loco discutietur.

Quartò, an Philosophia sit dignior & certior aliis naturalibus scientiis. Else digniorem constat, quia hominem ad rerum nobiliorum cognitionem evehit, atque præ cæteris perficit circa ea, in quibus naturalis felicitas posita est. Verùm quod ad certitudinem & evidentiam, major esse videtur in Mathematicis; versantur enim circa principia & objecta facilia, quæ homo comprehendit; at Philosophiæ res ob sui præstantiam non ita à nobis comprehendendi possunt, undè, saltem quoad nos, minus certa est & evidens, quamvis in ea bene multa sint æque certa & evidentiæ, ac in Mathematicis: sed de natura Philosophiæ hætenus.

QUÆSTIO SECUNDA

De Causis Philosophiæ .

CUM aliarum rerum causas Philosophia investiget , suas ipsam ignorare turpe foret . Porro in genere causæ quatuor sunt ; finalis , efficiens , formalis & materialis . Quomodo se habeant ad Philosophiam , tribus Articulis expendemus , quibus quartum adjiciemus de variis Philosophorum Sectis .

ARTICULUS PRIMUS.

De Causa finali Philosophiæ .

Finis est , propter quem aliquid fit . Duplex est : finis qui , seu cujus gratia ; & finis cui . Finis cujus gratia est bonum , quod intenditur ; Finis cui est persona , cui bonum illud intenditur : sic finis cujus gratia parandi remedii est sanitas ; finis cui est homo , cui sanitas procuratur . Rursus finis qui alius est proximus , qui immediate intenditur ; alius remotus , ad quem per istum tenditur .

CONCLUSIO.

Finis cui Philosophiæ est homo ; Finis cujus gratia proximus est cognitio veritatis , & actio virtutis ; Finis remotus est beatitudo naturalis ; Finis ultimus est Deus .

Probatur prima pars . Homo est , in cujus commodum omnis utilitas Philosophiæ tendit ; ergo est finis cui illius .

Probatur secunda pars . Finis cujus gratia proximus est bonum illud , quod in opere primo queritur ; atqui Philosophamur , ut veritatem in rebus cognoscamus , & ut honestè vivere sciamus : ergo cognitio veritatis & actio virtutis est proximus finis Philosophiæ , hæc quidem Moralis , illa verb aliarum Philosophiæ partium .

Dices . Plerique philosophantur lucræ gratia , quidam vanæ gloriæ , alii ob aliud : ergo non ille , quem diximus , sed vagus quidam est philosophiæ finis , pura hominis commodum .

Resp. Distinguo consequens . Cognitione veritatis non est finis operis hujus , nego ; operantis , concedo . Philosopho-

Philosophia ex se ordinatur ad cognitionem, & virtutem; hic proinde fixus & immobilis est finis operis; at operans, seu qui incumbit Philosophiæ, hunc finem sæpe minus attendit, & ad alios opus illud destinat, qui proinde operantis fines dici debent, non operis.

Probatur tertia pars. Felicitas naturalis sita est in perfecta conjunctione mentis ad Deum cognitum & amatum, quantum naturaliter potest; atqui Philosophia cætera contemplatur, & actiones hominis dirigit, ut eum in cognitionem & amorem Dei promoveat: ergo hæc felicitas est finis remotus philosophiæ.

Ex quo probatur quarta pars: Nam cum omnis philosophiæ conatus ad Deum ultimè terminetur, is jure dicitur ultimus ejus finis.

Dicēs. Non is philosophiæ finis remotus est, quem homo per eam non acquirit; sed homo per philosophiam non fit beatus naturalis beatitudine: ergo hæc beatitudo non est ejus finis. Probatur minor. Beatus non est, qui pravius est & passionibus obnoxius; atqui summos Philosophos plerumque ut alios, pravius & passionibus deditos videre est: ergo philosophia non eos efficit beatos.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo minorem. Philosophi plerumque, ut alii, pravi sunt & passionibus dediti, cum secundum philosophiæ lumen vivunt, nego; sin minus, concedo: at philosophiæ culpa non est, quæ bonum satis monstrat; sed hominis, ejus doctrina non utentis.

Instabis. Ex ipsa luce philosophiæ potius augetur culpa hominis, unde Apostolus ad Rom. i. inexcusabiles dicit Philosophos ex eo, quod Deum cognovissent per philosophiam: ergo potius auget miseriam hominis, quam eum felicem efficit.

Resp. Distinguo antecedens. Augetur per philosophiam culpa hominis per se, ut principio peccandi, nego; per accidens ex prava dispositione hominis, concedo. Vera philosophia omne malum reprobatur, ejusque sceleratam detegit: si homo ea luce perfusus nihilominus malè agit, peior est, non quia mala est philosophia, sed quia major est malitia hominis scientis bonum, & facientis malum.

Urgebis. Si philosophia nos beatos efficit, evacuatur Sapientia crucis, eique subrogatur Sapientia Mundi.

Resp. Philosophiam non conferre beatitudinem, etiam naturalem, nisi accedat gratia Christi, non defectu sui, sed defectu subjecti ea facile abutentis, nisi sanetur à peccato per Christum: ut optimi cibi non nutriunt ægrum. Itaque fatemur, esse necessariam gratiam Christi, ut ex homo sanatus non solum ad supernaturalem felicitatem

tendat, sed etiam lumine philosophiae recte utens, in contemplatione Dei & operum ejus delectatus, secundum naturam felicius vivat.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Causa efficiendi Philosophia.

Causa efficiens est, à qua res producitur; alia est prima, à qua res primo producitur; alia secunda, quæ rem productam vel collapsam reparat, vel propagatione extendit.

PRIMA CONCLUSIO.

Deus fuit prima causa efficiens Philosophiae, à quo primus homo eam sibi infusam habuit.

Conclusio habetur ex Scriptura, Ecclesiastici 17. ubi de primis parentibus dicitur: *Deus cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus implevit illos. Creavit illis Sapientiam spiritus, & sensu implevit cor eorum, & bona & mala ostendit illis*; unde Genes. c. 2. Adamus singulis animantibus propria nomina imposuisse dicitur, quod sane Sapientis est, & res cognoscentis.

Probatur ratione. Deus creavit Adamum perfectum, ut esset principium aliorum hominum, tam secundum carnem gignendo, quam secundum mentem instruendo, & gubernando; atqui philosophia pertinet ad perfectionem mentis humanae, ut patet ex dictis: ergo sicut statim creatus est perfectus secundum carnem, ut posset alios gignere, ita & perfectus secundum mentem per scientiam philosophiae, & alias homini convenientes, ut posset statim filios instruere, & gubernare. Ratio est S. Thomae 1. p. q. 24. art. 3.

Objicies. 1. Adamus habuit eandem specie scientiam, quam aliis impertiri debebat; sed philosophia infusa à Deo non est eadem specie cum philosophia aliorum; ergo talem non habuit, sed eam studio acquirere debuit.

Resp. Distinguo minorem. Philosophia infusa non est ejusdem speciei, quo ad substantiam, nego; quo ad modum habendi, concedo; ut enim corpus Adami, licet alio modo productum à Deo, fuit ejusdem speciei cum nostris, ita & philosophia ei statim infusa fuit ejusdem speciei cum ea, quam filios docuit, solo habendi modo diversa.

Instabis. Omnis peccans est ignorans; sed Adam
pe c

peccavit : ergo ignorans fuit , nec proinde scientiam infusam habuit .

Resp. Distinguo Majorem . Est ignorans habitu semper , nego ; in actu , concedo : id est , non utitur hic & nunc sua scientia . Sic ergo Adam peccavit , non quod scientiam recti non haberet , sed quia ea usus non est , voluntate peccati objecto illecta intellectum avertente , ne consideraret regulam recti , quam probè noverat .

Urgebis . Primi parentes peccarunt desiderio scientiæ , ut essent sicut Dei , scientes bonum & malum , Gen. 3 . ergo eam non habebant .

Respondeo , non peccasse desiderio scientiæ naturalis , sed cujusdam excellentioris supra humanam conditionem positæ .

Dices . Qui decipitur , aut nullam , aut modicam habet scientiam ; sed primi parentes à Serpente seducti sunt ; ergo nullam , aut modicam habebant scientiam .

Resp. Distinguo Majorem . Qui decipitur invitus , concedo ; qui volens decipitur , nego : deceptio ergo illa fuit non ex infirmitate intellectus , sed ex culpa & malitia voluntatis jam per superbiam corruptæ . Ut cùm Salomon à mulieribus seductus est , ut idola coleret , satis sciebat id malum & prohibitum , sed amore profano voluntas corrupta scientiam deseruit .

Repones . Si primi parentes tanta pollebant sapientia , mirum , quod adeo stultè egerint , ut ob pomi esum præceptum Dei violarent , & ejus iram , atque tot mala tam exiguæ rei cupiditate incurrerent .

Resp. Distinguo antecedens . Si in vera Sapientia perseverassent , concedo ; postquam per superbiam à Deo Sapientiæ fonte desciverunt , nego . Non enim Pomum aviditate primis peccarunt , sed superba elatione (quæ tentatio Sapientiores acrius infestat) à Deo deficientes in hanc stultitiam prolapsi sunt , quod minime mirandum , sed magnopere cavendum .

Replicabis . Nemo Philosophus putaverit , serpentes loqui ; sed videtur mulier existimasse , serpentem loqui : ergo erat expertus philosophiæ .

Resp. Distinguo Majorem . Serpentes loqui propria natura , concedo ; ut superioris naturæ organa , nego . Putavit itaque mulier , quod reipsa erat , Spiritum loqui per serpentem , nec in hoc decepta est , sed ei adhærendo .

Addes tandem . Post peccatum aperti sunt oculi Adami & Evæ , id est , cognitionem , qua carebant , adepti sunt : ergo antea erant simplices & ignari .

Resp. Apertos esse eorum oculos non scientia alicujus veri de novo addita , sed experientia mali , quod in se

44 *Disputatio præambula. Qu. II. Ar. II.*
coeperunt perferre rebellionem carnis contra mentem,
qua etiam erubuerunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Collapsa paulatim Philosophia variis seculis ab hominibus reparata est, quos ut causas efficientes secundarias habuit.

Enimvero prima illa philosophia non perenni fluxu ab Adamo ad posteros manavit; negligentia hominum paulatim excidit, vix ejus quædam semina inter homines tandem mansere, quæ variis temporibus foverunt quidam eximii viri, atque proprio studio promovère. Ad id excitati sunt operum naturæ admiratione, quæ est attentæ contemplatio eximii effectus, excitans desiderium cognoscendæ ejus causæ; profecere verò experientia & observationibus variis, quibus prima scientiæ rudimenta contexuerunt, & quæsitis undequaque aliorum cognitionibus ad justam scientiæ formam perduxere, quam deinceps posteri excoluerunt, atque auxerunt, quæ res quomodo se habuerit, postea narrabimus.

Itaque homo ipse est causa secunda efficiens philosophiæ; idque duplici via: Inventione, veritates ad philosophiam spectantes proprio Marte investigando, quod paucis eximiis viris contingit; & Disciplina, quæ ab aliis inventa sunt addiscendo, quod facilius & pluribus concessum. Porro utrumque fit per discursum à principiis ad conclusiones deveniendo; unde discursus, ut omnis habitus scientifici, ita & philosophiæ causa efficiens dici potest, seu potius homo per discursum.

ARTICULUS TERTIUS.

De causa formali & materiali Philosophiæ.

Causa formalis est, quæ dat esse rei, id est, eam intrinsecè determinat ad proprium essendi modum. Propriè locum habet in rebus compositis ex aliqua parte indifferenti ad plures essendi modos, & ex alia, quæ hanc determinat ad certum essendi modum; ut dispositio artificiosa determinat ligna & lapides ad modum ædificii. Philosophia verb est qualitas simplex, unde non habet propriè causam formalem, sed ipsa est forma quædam constituens hominem in ratione Philosophi; attamen lato modo ejus differentia dici potest illius forma, quatenus vagum scientiæ genus ad certum scientiæ modum determinat.

Causa materialis scientiæ triplex est; Subjectum in quo
re-

recipitur, & ex quo educitur; Objectum, circa quod versatur; Partes, ex quibus componitur.

Quo ad subjectum, in quo recipitur & ex quo educitur philosophia, aliud non est, quàm ipsa mens hominis; in mente enim residet, atque ex ea veluti extrahitur per studium & discursum.

Denominat tamen totum hominem philosophum, quia persona denominatur ab iis formis, quæ aliquam ejus partem, aut potentiam proximè afficiunt, ut à capillis crispis homo crispus dicitur, & à justitia in voluntate residente justus; undè totus homo est subjectum quod, seu denominationis philosophiæ.

Quo ad objectum philosophiæ; qui omnes scientias naturales philosophia comprehendere volunt, ei consequenter pro objecto assignant omne scibile naturaliter; at cum ostenderimus, philosophiam propriè eas solum complecti scientias naturales, quæ per altiora principia res cognoscunt, ejus objectum est omne scibile naturaliter per altiores causas.

Dices. Ex Aristotele 4. *Metaph.* cap. 2. Philosophi est de omnibus speculari: ergo omne scibile est objectum philosophiæ.

Resp. Distinguo Antecedens. Philosophi est de omnibus speculari, quo ad omnem modum scibilitatis, nego: quatenus in omnibus causas altiores scrutatur, concedo. Philosophia enim omnium naturalium causas altiores investigat, etiam objectorum aliarum scientiarum, ut naturam & causas quantitatis, quæ est objectum Mathematicarum, inquit; at non descendit ad minutiora, id inferioribus scientiis relinquit.

Quo ad partes, ex quibus philosophia constat, jam diximus, perfectum philosophiæ corpus constare ex quatuor facultatibus, Logica, Physica, Morali, Metaphysica, quæ sunt veluti partes ejus collectivè sumptæ.

ARTICULUS QUARTUS.

De variis Philosophorum Sectis.

Philosophia, ut se habuerit ante diluvium, prorsus ignoratur. Solum ex Josepho lib. 1. c. 3. Antiq. habemus, à posteris Adam scientiarum principia duabus columnis fuisse consignata, quarum ruinas suo tempore adhuc supersites fuisse testatur; at quid illis contineretur, nullus refert. Post diluvium scientias præcipuè colere Chaldaei, & ex illis orti Hebræi, à quibus in alias identidem nationes manaverunt. Hinc apud Persas Magi, apud Indos Gymnosophistæ, apud Gallos Druidæ;

sed praecipue floruit studium philosophiae apud Phoenices & Aegyptios, qui eam ab Abrahamo didicisse feruntur. Sed quae fuerint apud eas nationes in philosophia sectae, admodum obscurum est. Ab illis migravit ad Graecos, quorum cum notior sit historia, dicendum primo in universum, uti apud eos philosophia se habuerit; tum vero, quae fuerint ejus praecipuae sectae.

Qui primi Graecorum philosophiam coluere, eam carminibus atque fabularum involucris, ne vulgata villior fieret, consignarunt. Horum antiquissimi ante Trojanum excidium Musaeus & Linus, a quo eruditi fuere Hercules & Orpheus insignis ille Poeta. Subsecuti sunt centum annis ante, quam Olympiades numerari coepissent, Homerus & Hesiodus, quorum fabulis omnem naturae & morum scientiam contineri Veteres existimarunt.

Olympiade circiter quinquagesima emerisit Sapientium cohors, inter quos septem praecipue celebres fuere, Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, Cleobulus Lydius, Chilo Lacedaemonius, Periander Corinthius; quanquam in illo celebri grege, loco trium posteriorum, ab aliquibus recensentur Anacharsis Scythia, Epimenides Cretensis, Leophantus Ephesius. Alii addunt Pherecydem Pythagorae praceptorem; nam plures quam septem plerique numerant, at septenarius ille numerus vulgo retinetur. Verum ex his Thales & Pherecydes naturalem philosophiam soli coluisse videntur, ceteri moribus ac politicae addicti potius fuisse.

Ab his duobus ortae Graecorum Scholae in varias sectas abierunt, quae omnes tribus veluti generibus continebantur; Dogmaticarum, qui pleraque certa in philosophia statuebant, ut Peripatetici, Stoici, Epicurei; Acatalepticorum, quasi incomprehensivorum, qui nihil certo comprehendere ac sciri posse contendebant, ut Academici; Scepticorum, quasi Consideratorum, qui se quidem nihil certo tenere, sed omnia considerare profitebantur, non negabant tamen, aliquid sciri posse: sed de singularum sectarum, quae sub his generibus continebantur, origine & progressu specialius dicendum.

Duae praecipue fuere apud Graecos sectarum familiae & locis, in quibus ortae sunt, ac primum floruerunt, nuncupatae, Ionica scilicet & Italica.

Ionicae author fuit Thales Milesius, cui Olympiade quinquagesima octava mortuo successit Anaximander Milesius; huic Anaximenes itidem Milesius; isti Anaxagoras Clazomenius, qui, amplo patrimonio abdicato, philosophiam tanto ardore coluit ut nec publicis, nec privatis negotiis tangeretur; atque quidam ob id eum ita ob-

objurganti, *Nullane tibi patriæ cura est?* responderit, *cælum digito commonstrans, Mibi verò patriæ cura & quidem summa est.* Hic primus ex Jonia philosophiam Athenas traduxit, ubi auditorem habuit Archelaum præceptorem Socratis, ex cujus Schola circa Olympiadem nonagesimam quintam, qua ipse obiit, prodire tres propriarum sectarum principes, Plato, Antisthenes & Aristippus.

Plato in Academia, loco nemoroso prope Athenas, sic dicto ab Academo viro illustri, docere cœpit, unde secta ejus Academica dicta, Aristotelemque auditorem habuit, qui ab eo separatus propriam, eamque illustrissimam sectam instituit, Peripateticam dictam, quod in Lyceæ perambulando doceret. Platoni Speusippus successit in Academia, postea Xenocrates Chalcedonius, Polemon, Crates Atheniensis, & Crantor Solensis. Hi fuere Academiæ veteris magistri; nam subsecutus Arcefilaus recentioris Academiæ author fuit, novo inducto dogmate, nihil scilicet certum esse, sed omnia incomprehensibilia; quam sectam Carneades postea temperavit, aliqua aliis saltem verisimiliora statuens.

Antisthenes sectam Cynicam instituit, quasi caninam. Hoc nomen ei inditum vel à loco, in quo docebat, Cynosarge dicto, vel à canina mordacitate, quod acrius ac sine discrimine omnium vitam carperet, vel ob impudentiam, quod ea, quæ pudor occultari compellit, eam more palàm agerent hujus sectæ professores. Antistheni successit Diogenes speciatim Canis dictus, atque *κυνόβιος*, quod in diem sine cura viveret, palliolo, pera, baculo, atque loco domus dolio contentus, divitias, honores, delicias contemnens: huic Crates Thebanus successit.

Zeno Cittiensis Cratem cum audiret, offensus cynica illa impudentia, deseruit Cynicos, atque per aliquod tempus Xenocratem Platonicum audivit; deinde author fuit Sectæ Stoicæ, à Stoa, id est, porticu, in qua docebat, sic dictæ. Retinuit Cynicorum severitatem, divitiarum, voluptatis & honorum contemptum, atque summum bonum in virtute ab omni passionum perturbatione tuto reposuit. Adjecit Physicæ, ac Dialecticæ cognitionem à Cynicis fere neglectam. Huic successit Cleanthes, deinde Chrysippus.

Aristippus Cyrenaicus sectam instituit, quæ summum bonum in corporis voluptate reponebat; ab ejus patria *Cyrenaicam* dictam. Ob belluinum dogma ignobilis habitus semper fuit, atque humi repens nihil in scientiis nobilitate & excelsum produxit. Et quidem hæ fuere Jonicæ Sectæ propagines.

Italica sectae author fuit Pythagoras Samius, Pherecydis auditor. Italica dicta est, quod docuerit ejus author in ea Italiae parte, quae nunc Calabria dicitur, olim Magna Graecia. Hujus illustres discipuli Charondas, Zaleucus, Zamolxis, Epimenides, Epicharmus, Philolaus Crotoniata, Archytas Tarentinus; quorum plerique leges optimas civitatibus dedere. At Scholae Telauges filius patri successit: huic Xenophanes Colophonius; isti Parmenides & Zeno, cui Dialectica inventio tribuitur, uterque ex Elea civitate Lucaniae oriundus. Zenoni successit Leucippus, qui primus Atomos & Inane rerum principia posuit. Leucippo Democritus Abderites & ipse Atomorum defensor, cui *Gelaesini* nomen inditum, quod omnia humana derideret, uti Heraclitus desolebat. Zenoni successit Metrodorus Chius; huic Diogenes Smyrnaeus; isti Anaxarchus Abderites, quo de pluralitate Mundorum differente illacrymatus fertur Alexander Magnus, conquerens, se nec unius esse dominum. Anaxarcho successit Pyrrho Eliensis, cujus non tam in propaganda priorum sectam, quam in omnibus sectis evertendis studium incubuit; negavit enim, verum & certum aliquid esse inventum, attamen inveniri posse non est inficiatus, ut Academici; atque adeo dixit, gnaviter insistendum esse considerationi & inquisitioni rerum, unde ejus sectatores *Sceptici* dicti, id est, Consideratores. Pyrrhoni successit Nausiphanes, cujus auditor Epicurus Atomos & Inane Leucipi restituit. Sectaeque Epicureae nomen dedit circa Olympiadem centesimam vigesimam septimam, qua obiit.

Et quidem Sectae Philosophorum ita se habuere apud Graecos, à quibus ad alias gentes manarunt. Veram, aliis ferè extinctis, sola Peripatetica nunc vulgò floret, praecipue postquam à S. Thoma fuit illustrata, atque sacrae doctrinae amico foedere sociata.

PRIMA PARS

PHILOSOPHIÆ,

*Quæ Logica, seu Dialectica
nuncupatur.*

LOGICA Græcè idem est, ac *Rationalis* Latinè: Dialectica vero idem, ac *Disputativa*. Utroque nomine dicitur ea Philosophiæ pars, quæ Mentem, seu Rationem dirigit in cognitionem veritatis. Dicitur etiam Organum, seu Instrumentum, quia illa utimur in aliis scientiis acquirendis. Primo loco tradi solet, quia priusquam in rebus ipsis veritatem inquiramus, modum inquirendi scire oportet. Hujus facultatis quanta sit dignitas, ac necessitas ex ipso lumine, ac sine patet: nam ut nobis nihil est mente dignius, nihil menti magis necessarium, quàm veritatis cognitio, ita nihil præstantius, ac utilius ea facultate, quæ mentem dirigit in cognitionem veritatis, adeo ut non immeritò ei conveniat ea Petri Hispani magnificæ definitio, aut potiùs elogium: *Ars Artium, Scientia Scientiarum*, ad omnium methodorum principia viam præbens. Porro Logica, ut nunc in Scholis traditur, duo continet, Præcepta, & Quæstiones: si hæc utraque miscerentur, periculum foret, ne quæstionibus præcepta obruerentur, atque confunderentur; itaque primo, ac seorsum præcepta diligenter trademus, non omissis iis, quæ circa illa tractari vulgò solent, nisi quæ omnino inutilia visa sunt; ac insuper adjunctis aliis, quæ vulgò prætermittuntur, potissima tamen censuimus ad mentem in cognitione rerum dirigendam; deinde verò quæstiones discutimus. Prior Tractatus inscribitur à nobis *Logica minor*, non usu & necessitate, (nam eo modo præcipua censenda est, atque attentè addiscenda, & identidem relegenda) sed mole; alter verò inscribitur *Logica*, quod fusiùs quæstiones Logicales in ea discutiantur.

LOGICA MINOR.

Præcepta & modum Mentis in cognitionem veritatis dirigendæ complectens.

OMnis humana cognitio tribus mentis operationibus omnino continetur, *Apprehensione, Judicio, & Discursu*. Primo enim rem propositam nudo quodam mentis intuitu percipimus, quid ipsa sit attendendo. Secundo de rebus perceptis invicem comparatis judicamus, affirmando, aut negando, ita se habere, ut proponuntur. Tertio ex uno, aut multis judiciis aliud cum ipsis connexum deducimus. Ut, cum primum aciem mentis in hoc Universum conjicio, video in eo terram, animalia, plantas, cælum, solem, stellas, &c. nihil de illis rebus judicando, sed unamquamque simplici quodam aspectu mentis intuenso. Deinde perceptas mentē ex his ideas invicem comparans, ut ideam animalis cum idea plantæ, aut hominis judico, Animal non esse plantam, Hominem vero esse quoddam animal. Tertio ex eo judicio aliud ita infero, Homo est animal: ergo aliquid habet commune cum Leone & Equo. Apprehensio itaque est actus mentis, quo res percipitur, nihil de illis affirmando aut negando, sed eas propriis ideis exprimendo, quæ *Termini* dicuntur. Judicium est actus mentis, quo unum de alio affirmatur, aut negatur, quæ affirmatio, aut negatio propositione exprimitur. Discursus demum est actus mentis, quo ex uno judicio aliud cum eo connexum elicitur, quæ illatio, Argumentatio vocatur.

Quidam addunt quartam mentis operationem, qua res perceptas ordinamus, quæ *Methodus* dicitur; verum hæc ad prædictas reducit, nempe ad Apprehensionem & Judicium; prima enim mentis operatio non solum res percipit, sed etiam varios inter illas ordines excogitat. Ex illis ordinibus secunda mentis operatio judicat, quis sit aptior ad aliquid investigandum, aut explicandum, eumque seligit: is ordo *Methodus* dicitur.

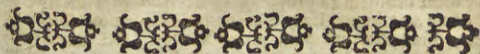
Itaque cum Logicæ cura sit mentem dirigere in cognitionem veritatis, id plenè perficiemus, si docuerimus integre, clare, & distinctè percipere, verè judicare, rectè discurre; unde Logicam istam præceptivam in tres partes dividemus.

Prima pars erit de Apprehensione, ac Terminis, quibus perceptiones nostras exprimimus.

Secunda de Judicio, ac Propositionibus, quibus nostra judicia enuntiamus.

Tertia de Discursu, seu de Argumentatione, quæ unum ex alio inferimus.

His addemus appendicem de Methodo, quæ, ut dixi, mixta quædam est mentis operatio ex Apprehensione & Judicio.

PRIMA PARS

De Apprehensione & Terminis.

HÆc prima operatio mentis præcipui momenti est, cum illa ut fundamento nitatur omnis nostra cognitio; nam nisi recte terminos perceperis, de propositione judicium certum ferre non poteris, nec proinde ex uno judicio aliud discurrendo evidenter deducere. Accuratiùs itaque pertractanda nobis est, quod ut ordine fiat, primo de Terminis, circa quos hæc prima operatio versatur, agemus; deinde de recta Terminorum perceptione.

QUÆSTIO PRIMA

De Terminis.

Circa Terminum quæri potest, primo quid sit: 2. Quotuplex sit: 3. Quæ sint ejus proprietates. Verum quia Termini universales in scientiis præcipui usus sunt, 4. dicemus de universalitate terminorum; 5. demùm de coordinatione omnium terminorum sub decem classibus, quæ prædicamenta, seu categoriæ dicuntur.

ARTICULVS PRIMVS.

Quid sit Terminus.

ARistoteles definit Terminum, id, in quod resolvitur propositio tanquam in prædicatum, aut subiectum; omnis enim propositio constat terminis ut partibus

ribus copula quadam junctis, proindeque in illos solvitur; ut hæc: Deus est amandus, duabus partibus constat, quæ verbo uniuntur. Hæc copula non est terminus, sed nexus terminorum.

Occasione hujus definitionis quæri solet, an sit de essentia termini, ut actu sit in propositione. Sed res tanti non est, ut nos detineat. Satis est ad rationem termini, ut dicat ordinem ad propositionem; nam pars dicitur in ordine ad totum. Itaque terminus dicitur non solum ex eo, quod actu componat propositionem, sed etiam cum à Logicis consideratur in ordine ad illam; unde prima Logicæ pars inscribitur *De terminis*, licet eos non spectet, ut sunt in propositione, de qua non agit, sed solum in ordine ad propositionem: sed ad ulteriora pergamus.

Hæc Aristotelis definitio solum explicat terminum in ordine ad secundam mentis operationem; unde aliter definitur in ordine ad primam. Terminus est signum rei, simplici Apprehensione perceptæ. Porro signum illud considerari potest vel interiùs in mente, vel exterius ut nota aliqua sensibus manifestatum, puta, voce, aut scriptura; hinc triplex est terminus, Mentalis, Vocalis, Scriptus, de quibus sigillatim dicendum est, sed priùs de signo ipso aliquid præmittendum.

§. I.

Quid & quotuplex sit Signum.

Signum definitur, Quod potentia cognoscitiva aliud à se repræsentat. Hæc repræsentatio duobus modis fieri potest. Primò per modum similitudinis, ut imago hominis repræsentat eum, quia illi similis est. Secundò per modum indicationis, in quantum ex uno cognito, licet dissimili, ducimur in alterius cognitionem, propter utriusque connexionem; ut ex fumo cognoscimus ignem. Hinc duplex signum, formale & instrumentale: Signum formale est ipsa rei similitudo. Signum instrumentale definitur ex S. Augustino lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 1. *Id, quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire.*

Signum instrumentale dividitur in naturale & arbitrium; repræsentat enim non ratione similitudinis, sed connexionis, quæ potest esse vel ex natura rei, vel ex instituto hominum. Signum naturale est, quod aliud à se repræsentat ex naturali connexionem: sic fumus ignem repræsentat, aurora diem, risus lætitiā, gemitus dolorem. Signum arbitrium est, quod aliud à se repræsentat ex usu & instituto hominum cum eo connexum: sic
hede-

hedera significat venale vinum, mappa mensę imposita prandium, calculus certam pecunię summam.

§. II.

Quid sit Terminus mentalis.

Terminus mentalis est signum formale rei mente perceptę. Dicitur *signum*, quia rem menti representat. Dicitur *formale*, quia est ipsa rei similitudo. Dicitur *rei mente perceptę*, ut distinguatur ab impressionibus sensuum, quę etsi dici possint objectorum similitudines, non tamen termini dicuntur à Logicis, qui de sola mentis cognitione agunt.

Verum, ut hæc distinctio terminorum mentalium ab imaginibus sensuum melius capiatur, tantisper dicendum de modo, quo mens humana res percipit: Objecta externa primum sensus externos percellunt; hæc impressio à sensu externo ad phantasiam progrediens in ea rerum simulacra perfectiora excitat, (*Phantasmata* dicuntur) quę in ea collecta diu manent, etiam remotis objectis & cessante sensus externi functione; horum ope res sensu perceptas, licet absentes, nobis repręsentamus, sonos, odores figuras, colores, lineamenta, eaque quasi coram posita imaginatione percipimus; mens illis motibus imaginationis provocata ob ejus cum corpore unionem, rebus imaginatione representatis attendit, atque eas suo modo percipit per similitudines longę nobiliores, quas ex illis simulacris elicit, juxta Peripateticos, vel quibus ab initio sibi infusus attendere incipit, ut censent Platonici, id enim perinde est quo ad pręsens. Verum quia mens altiore, latioreque, quàm sensus, luce pollet, in ipsis sensilibus imaginatione perceptis longę plura, quàm illa percipit, eaque propriis notitiis distinguit: ut cum mundum imaginatione percipio, non solum mente percipio, quidquid illa percipit, sed infinita, quę eam fugiunt, ut partium symetriad, numerum & numerorum rationes varias, ordinem, connexionem, dependentiam, rationem effectus, causę, medii, finis, entis, substantię, accidentis, necessitatis, contingentię, &c. quorum omnium distinctas notiones habet mens, quas rursus conjungendo, dividendo, invicem, aut cum seipsa comparando, innumeras alias notiones sibi comparat, & ad rerum spiritualium perceptionem assurgit, Dei, Angelorum, virtutum, vitiorum, veritatis, falsitatis, boni, mali, &c. quę imaginatione minimę percipiuntur, sed mente sola.

Hę similitudines, à simulacris imaginationis natura & nume-

numero longè diversæ, dicuntur *Species intelligibiles*, *Ideæ*, *Rationes rerum*, *Notiones*, *Conceptus*, *Notitiæ*; specialiter autem à Logicis *Termini mentales*, quatenus sunt prima propositionum, & syllogismorum mentalium elementa, ex quibus constat, & in quæ resolutio eorum terminatur.

§. III.

De Termino vocali & scripto.

Societas humana vincitur, atque perficitur communicatione cognitionum. Cogitatio quamdiu intus manet, aliis non communicatur; itaque necessarium fuit alligare conceptus internos signis externis, quibus ut instrumentis manifestarentur. Inter ea signa vox primum locum obtinet, quia maxime ad id commoda; semper enim præsto est, facile formatur, infinitis modis variatur; hinc communi & perpetuo usu apud quosvis populos certæ ideæ certis vocibus ita alligatæ sunt, ut his auditis mens usu ad id facta, statim ad ideam illam attendat, immo ideam vocis & rei per eam significatæ ita conjunctionem habet, ut etiam dum intra se discurrit, ipsis ideis vocum sæpe utatur logo idearum rerum.

Terminus itaque vocalis est Vox ad placitum significativa termini mentalis. Vox dicitur, id est, sonus hominis ore per instrumenta naturalia prolatus. Additur *significativa termini mentalis*, quia in eo propriè posita est ejus ratio, ut sit signum termini mentalis. Porro hæc significatio non est à natura ipsa vocis, sed ex usu & instituto hominum; nam vox ex se hunc potius, quam alium terminum mentalem non significat.

Inde colliges, terminos vocales prius significare ideam rei, quam rem ipsam; quia propriè voces usurpantur ad manifestandos conceptus. His tamen mediantibus etiam res ipsas significant, ut ultimum significatum, cum & ipsa idea tendat ulteriùs ad rem, unde propriè pro ipsis rebus supponunt: ut cum dico, pestis necat homines, non id affirmo de idea pestis, sed de re ipsa.

Sed cum voces fugaces sint, & ad absentes, aut futuros transmitti nequeant, homo de absentibus & futuris sollicitus, ut permanerent, & ad absentes ac futuros transirent, eas alligavit scripturis, ut signis stabilibus, atque ad posteros & absentes commementibus. Hinc terminus scriptus dicitur signum termini vocalis scriptura exaratum; immediatè enim vocalem terminum significat, eo mediante mentalem, ultimatè verò rem ipsam.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De divisione Terminorum .

IN termino quatuor spectari possunt ; res significans , res significata , modus significandi , & relatio unius termini ad alios . Ex his quatuor varix profluunt divisiones terminorum : precipuas referemus .

Terminus ex parte rei significantis dividitur 1. in mentalem , vocalem , & scriptum ; de quibus supra .

2. In terminum incomplexum , qui uno signo unam rem significat , ut albedo ; & complexum , qui plura signa , aut plures res complectitur ; undè alius dicitur complexus voce , non re , ut Marcus Tullius Cicero ; unum enim hominem significat ; alius complexus re , non voce , ut Poeta ; duo enim una voce comprehendit , hominem & artem Poeticam ; alius complexus re & voce , ut Virgilius Poeta ; duas enim res duabus vocibus exprimit .

Terminus ex parte rei significatæ dividitur primò in terminum positivum , qui rem significat , ut homo ; & negativum , qui non rem , sed rei absentiam significat , ut cecitas , nihil , non homo , non lapis : hi termini positivi affecti particula negante dicuntur infiniti , seu infinitantes . Quidam termini sunt negativi voce & positivi sensu , ut innocentia , immensitas , immortalitas , infinitudo ; nam significant perfectiones positivas . Quidam e contra positivi voce , & sensu negativi , ut mortale , corruptibile , noxium , vitium . Quidam utroque negativi , ut impius , injustus .

Dividitur secundò in terminum primæ intentionis , & terminum secundæ intentionis . Terminus primæ intentionis est , qui significat rem secundum statum , quem habet in seipsa , seu in rerum natura ; ut homo , leo , significant res , ut sunt in se . Terminus secundæ intentionis est , qui significat rem secundum statum ei ab intellectu attributum , ut genus , species , prædicatum , subiectum ; hæc enim non conveniunt rebus ex sua natura , sed ex consideratione intellectus . Dicuntur termini secundæ intentionis , seu considerationis , quia primò rem consideramus , ut est in se ; deinde verò secundaria & reflexa consideratione eam disponimus in modum prædicati , aut subiecti , generis , aut differentię , eaque secundaria consideratio dicitur secunda intentio .

Dividitur tertio in singularem & communem . Singularis est , qui de uno tantum dicitur , sive ex impositio-

ne, ut Homerus, Aristoteles; sive ex usu, ut Apostolus, absolutè sumptus solum D. Paulum significat, & Philosophus Aristotelem; sive ex aliqua additione, ut hic homo, Filius Virginis, Mater Christi. Terminus communis est, qui plura significat, ut Populus, Animal.

Terminus communis dividitur in Collectivum, qui plura conjunctim solum significat, ut Civitas; & Distributivum, qui ita plura significat, ut de singulis dici possit, ut Homo omnes homines significat, & de singulis dici potest.

Terminus communis distributivus dividitur in univocum, æquivocum, & analogum. Univocus est, qui in pluribus rationem simpliciter unam significat: ut homo, in Petro, & Paulo idem significat. Æquivocus est, qui in pluribus rationes omnino diversas significat: ut Canis dictus de Sidere, de pisce quodam, de animali domestico. Analogus est, qui rationes significat simpliciter diversas, proportionem tamen quadam similes: ut Pes dictus de infima parte montis, & de infimo membro animalis.

Terminus ex modo significandi dividitur in Categorematicum, Syncategorematicum, & Mixtum. Categorematicus est, qui per se aliquid significat, ut Homo, Lapis. Syncategorematicus, id est, Consignificativus est, qui se solo non significat, sed tantum junctus alteri, ut omnis, nullus, aliquis: unde dicitur signum, quia eo veluti signo designatur, quantum alius significet. Mixtus dicitur, qui utrumque continet, ut Nemo idem est, ac nullus homo; nihil, ac nulla res.

Terminus Categorematicus dividitur in Abstractum & Concretum. Terminus abstractus est, qui formam ab omni subiecto præcisam significat. Terminus concretus est, qui significat formam cum subiecto; ut Pulcher significat pulchritudinem cum subiecto, in quo est; Pulcher enim est, qui habet pulchritudinem. At pulchritudo hanc dotem præcisè, ac veluti separatam à subiecto significat; unde terminus concretus sensu complexus est: Duas etiam ideas continet, unam expressè, aliam confusè; ut philosophus distinctè philosophiam exprimit, hominem verò confusè significat; est enim philosophus ille, qui habet philosophiam.

Terminus concretus dividitur in absolutum & connotativum, seu, quod ferè idem est, in substantivum & adjectivum. Terminus substantivus est, qui rem significat per modum per se stantis, ut homo, lapis, color, pulchritudo. Terminus adjectivus est, qui rem significat ut alteri adjectivam, ut humanus, coloratus, pulcher.

Omnes

Omnes termini abstracti sunt substantivi ; licet enim aliquando res significant , quæ non nisi in aliquo subiecto existere possunt , attamen eas exprimunt ad modum per se stantis : ut Prudentia , Scientia , Amor , has res exprimunt quasi per se subsistentes in consideratione mentis , licet in re esse non possint , quin in aliquo subiecto existant , ut in homine , aut Angelo . Sunt itaque nomina substantiva non re , sed modo significandi ; at homo , & Angelus , & re & nomine substantiva sunt .

Terminus ex comparatione ad alios dividitur 1. in Prædicatum & Subiectum . Prædicatum est , qui de alio dicitur . Subiectum est , de quo alius terminus dicitur : ut in ea propositione , Deus est justus ; Justus , est prædicatum respectu Dei , quia de eo dicitur ; Deus est subiectum , quia de eo justus , dicitur .

Dividitur 2. in terminum antecedentem , consequentem , & reciprocum . Terminus antecedens est , ex quo alius sequitur , ut homo est terminus antecedens respectu animalis ; si enim est homo sequitur , ut sit animal . Terminus consequens est , qui ex alio sequitur , ut animal respectu hominis . Termini reciproci sunt , qui se mutuo inferunt , ut homo & rationalis ; si enim est homo , est rationalis ; si est rationalis , est homo .

Dividitur 3. in terminum transcendentalem & categoricum . Terminus transcendentalis est , cujus significatum intimè includitur in omnibus differentiis significatorum aliorum terminorum , ut Ens , Res , Aliquid , Unum , Verum , Bonum . Terminus categoricus est , qui significat aliquod genus rei aliis generibus non permixtum , ut Homo , Lapis , Prudentia , Color , Figura .

ARTICULUS TERTIUS.

De Proprietatibus Terminorum .

Terminorum quinque proprietates sunt , *Suppositio* , *Ampliatio* , *Restrictio* , *Alienatio* & *Appellatio* . Primò de Suppositione , quæ est prima & præcipua terminorum proprietas , deinde de aliis dicemus .

§. I.

De Suppositione .

Circa Suppositionem tria quæri possunt . Primò quid sit . Secundò quotuplex sit . Tertio quæ sint ejus regulæ .

Circa primum. Suppositio definitur, Positio termini pro aliquo, de quo verificatur; cum enim, ut inquit Aristoteles, non liceat inter disputandum res ipsas afferre, utimur terminis loco rerum, sicut computatores utuntur calculis loco pecuniarum. Talis usus vocatur *Suppositio*. Extremæ particulæ, de quo verificatur, consulto apponuntur, ut scias, ad suppositionem termini oportere, quod res aliqua designabilis correspondeat termino; unde sermo dicitur esse *de subiecto non supponente*, si nihil designabile correspondeat termino; ut si dicam, Adam mihi loquitur; Centauri pugnant; istæ propositiones sunt de subiecto non supponente, quia ex rebus, quæ exprimuntur per terminos *Adam & Centaurus*, prima nulla est pro tempore, de quo loquor, altera verb fortè nusquam fuit.

Suppositio variè dividitur. Eas solùm species referemus, quas usus & necessitas celebriores fecere.

Primo igitur dividitur Suppositio in Materialem & Formalem. Suppositio materialis est positio termini loco sui ipsius; ut Homo est vox; Amo est verbum. Suppositio formalis est positio termini loco sui significati, ut Homo est discursivus.

Secundò dividitur in suppositionem Simplicem & Realem. Suppositio simplex est positio termini loco sui immediati significati. Suppositio realis, quæ etiam dicitur personalis & absoluta, est positio termini loco significati tam mediati, quàm immediati. Quod ut clarè intelligas, nota, vocem habere duo significata, unum immediatum, ad quod scilicet significandum primò & per se est instituta; alterum mediatum, quod significat, non quidem ex primaria destinatione, sed quasi secundariò & extensivè: sic Homo per se & immediatè significat naturam humanam; secundariò tamen & mediatè significat individuum. Contra Plato per se primo significat individuum naturæ humanæ, scilicet filium Aristonis; sed secundariò etiam significat naturam humanam in Platone existentem. Sic etiam Album per se primò significat albedinem subiecto inhaerentem; secundariò tamen & mediatè significat etiam subiectum, in quo albedo est; dum ergo tales voces usurpantur solùm pro immediato significato, earum suppositio est simplex; si usurpentur pro utroque, suppositio est realis: ut dum dico, Homo est species, Album est accidens, Homo & Album supponunt simpliciter: nam Homo sumitur ibi pro sola natura humana, non verò pro individuo; & Album pro sola albedine, non verò pro subiecto; unde non valet consequentia, Homo est species; sed Petrus est homo: ergo Petrus est species. At verò si dicam,
Ho-

Homo est vivens, suppositio est realis, quia homo ibi sumitur pro suo significato tam immediato, quam mediato; non enim sola natura, sed etiam omnia hominis individua sunt viventia.

Tertio dividitur Suppositio in Collectivam, Distributivam, & Disjunctivam.

Suppositio collectiva est positio termini communis pro significatis conjunctim sumptis: ut Planetæ sunt septem, Apostoli sunt duodecim.

Suppositio distributiva est positio termini communis pro omnibus & singulis significatis: ut homo est animal, homo pro omnibus & singulis supponit. Subdividitur in Completam & Incompletam. Completa est, quæ descendit ad singula individua: ut in illa, animal est sensitivum, animal supponit non solum pro omnibus animalis speciebus, sed & pro singulis earum individuis. Incompleta est, cum terminus genericus sumitur pro singulis speciebus sub genere contentis; at non pro singulis earum individuis: ut cum dicitur, Omne animal fuit in arca Noe; Deus cuncta animantia adducit ad Adam, ut iis nomina imponeret: Animal sumitur pro omnibus ejus speciebus, at non pro singulis earum individuis. Hinc distributio completa dicitur *Pro singulis generum*; Incompleta vero *Pro generibus singulorum*.

Suppositio disjunctiva est positio termini communis pro aliquibus tantum significatis: ut cum dicitur, aliquis homo est albus.

Suppositio disjunctiva dividi rursus potest in confusam & determinatam. Confusa est acceptio termini pro significato, quod determinari nequit: scilicet, est acceptio termini pro quibusvis suorum significatorum, non tamen collectivè, sed sub disjunctione sumptis; quam ob causam confusa dicitur, quia pro nullo, ac certo determinato supponit, sed pro quovis indifferenter & indeterminatè. Locum habet præcipuè in iis terminis, quæ ad usum & necessitatem referuntur: ut Equus ad iter commodius agendum utilis est; Aliquis oculus est necessarius ad vivendum: Aliqua navis ad transfretandum: non enim determinatè hic vel ille oculus, hæc vel illa navis necessaria sunt. Suppositio disjunctiva determinata est acceptatio termini pro aliquibus determinatis significatis: ut cum dicitur, Quidam homines detexerunt novum orbem: non quivis homines disjunctivè sumpti significantur, sed certi quidam, Columbus scilicet & Americus Vesputius.

Quidam alias suppositionis divisiones afferunt, aut has ipsas paullo aliter referunt; quem tamen secuti sumus modum, is in re satis involuta explicanda & facilis & ad usum sufficiens est.

§. II.

*Regulae quinque utiles ad discernendas
Suppositiones.*

Suppositio termini variatur quandoque ex adjunctione terminorum Syncategorematicorum, qui ideo *Signa* dicuntur. Horum alii sunt Universales, ut *Omnis*, *Nullus*; alii Particulares, ut *Aliquis*, *Aliquis non*. At saepe terminus nullo signo afficitur; unde aliunde discernenda est ejus suppositio. Itaque hæ quinque Suppositionum regulæ statui possunt.

1. Terminus affectus signo universalis supponit distributive, vel collectivè juxta exigentiam alterius termini, cui adjungitur: ut *Omnes Apostoli sunt electi à Christo*; *Omnes Apostoli sunt duodecim*.

2. Terminus affectus signo particulari supponit disjunctivè, confusè, aut determinatè, prout exigit terminus, cui adjungitur: ut *Aliqui homines nigri sunt*; *Aliquis oculus est necessarius ad videndum*.

3. Subiectum propositionis nullo signo affectum, in materia naturali aut quasi naturali supponit universaliter; in materia verò contingenti supponit disjunctivè. Propositio est in materia naturali, cum prædicatum naturaliter convenit subiecto, ut illa: *Homo est rationalis*. Est verò in materia quasi naturali, cum prædicatum reipsa contingens effertur de subiecto eo modo, quo efferrì solent prædicata naturalia, id est, absolute, sine ulla contingentia nota, ut illæ: *Angeli sunt mali*; *Homines sunt docti*. At propositio est propriè in materia contingenti, cum prædicato, aut copulæ inest aliqua contingentia nota; puta, tempus præteritum, aut futurum, aut actio vel passio præsens verbo significata; ut illæ: *Angeli peccaverunt*; *Angeli custodiunt homines*; *Judæi crucifixerunt Christum*. Itaque in istis subiectum supponit disjunctivè, quia prædicatum contingens determinat subiectum ad suppositionem disjunctivam; non enim exigit omnes aspicere. At in propositione, cujus prædicatum effertur quasi naturaliter conveniens subiecto, determinatur subiectum ad suppositionem universalem, quia quod naturaliter speciei convenit, omni ejus individuo convenit; unde illa vera est: *Angeli sunt incorporei*; æquivaleret enim isti: *Omnes Angeli sunt incorporei*, quod verum est. At illa falsa est: *Angeli sunt mali*; enuntiat enim malum de Angelis absolute, quasi naturalem qualitatem, unde æquivaleret illi: *Omnes Angeli sunt mali*, quod falsum est.

Econ-

Econtra illa vera est: Angeli custodiunt homines, quia enuntiat hoc munus ut actionem contingentem, quæ non intelligitur debere omnibus competere, proindeque ut verè dicatur de Angelis, satis est, ut aliquibus conveniat. Hinc acutè notat Author egregii Operis Gallicè conscripti *De Arte cogitandi*, Propositiones indefinitas in materia dogmatica æquivalere universalibus; in materia verò historica æquivalere particularibus. Nec tamen, ut ipse putat, falsa est regula communiter posita, propositionem indefinitam in materia naturali æquivalere universali; in contingenti verò materia æquivalere particulari; nam propositio dogmatica semper censetur esse in materia naturali, vel quo ad rem, vel quo ad modum, quia effertur sine nota contingentiae; at verò propositio historica effertur cum nota contingentiae, & ideo propriè contingens censetur.

4. Regula in propositione affirmativa prædicatum supponit semper disjunctivè, saltem ex vi propositionis; ut in ista: Homo est animal; animal supponit tantum pro aliquo; ut enim homo verè dicatur animal, non necesse est, ut sit omne animal, sed satis est, ut sit aliquod ex animalibus. At in propositione negativa prædicatum semper supponit universaliter; ut in ista: Homo non est Lapis; non enim verè diceretur, non esse lapidis, si vel aliqua lapidis species esset. Hæc regula magni usus est in syllogismis, ideoque diligentius notanda.

5. Regula generalior. In propositione subjectum supponit juxta exigentiam prædicati: sic quia termini numerales exigunt suppositionem collectivam, termini naturales distributivam, termini contingentes disjunctivam, termini necessitatis solam confusam, juncti subjectis ea determinant ad tales suppositiones; ut in ista: Planetæ sunt septem, supponit subjectum collectivè; in illa: Planetæ sunt ex materia cœlesti, supponit distributivè; in illa: Planetæ aliquando eclipsim patiuntur, supponit disjunctivè; in illa: corpus opacum requiritur ad eclipsim, supponit confusè. Ita enim exigunt prædicata.

6. III.

De reliquis proprietatibus Terminorum, Ampliatione, Restrictione, Alienatione, & Appellatione.

Ampliatio est extensio termini à minore ad majorem significationem; ut dum dicitur, *Mansueti hereditabunt terram*; vox, *Mansueti*, quæ solam ex vi prædicati

dicati supponit pro futuris, sumitur tamen pro omnibus tum futuris, tum presentibus, tum preteritis.

Restrictio econtra est coarctatio termini à majore ad minorem significationem; ut in illo Trajani effato, *Princeps credulus est crudelis*, vox *credulus* restringit vocem *Princeps* ad aliquos tantum. Restrictione passim utitur Scriptura; ut vox *viventium* ad homines restringitur, dum Eva dicitur *Mater cunctorum viventium*; & vox *carnis*, dum dicitur, *Videbit omnis caro salutare Dei*; item in Symbolo, *Credo carnis resurrectionem*.

Alienatio est translatio termini à propria ad alienam significationem propter alterius termini additionem: Ut cum Christus dicitur Sol justitiæ, Agnus dominator terræ, hæ voces ex adjuncto à propria ad Metaphoricam significationem transferuntur. Sic Pythagoras elegantius alienatione justitiam dixit *Salem-vitæ*, quoddam scelerum corruptionem acri quidem, sed salubri punitione corrigat.

Appellatio majoris momenti est. Definitur, applicatio unius termini supra alium; in propositione enim predicatum veluti applicatur subjecto: ut dum dico, Deus est bonus, *bonus* applicatur supra terminum *Deus*.

Dividitur in *Materialem* & *Formalem*; in termino enim concreto duplex est significatum, materiale scilicet, & formale. Formale est ipsa forma per terminum significata. Materiale verò est subjectum habens talem formam: ut in ista voce Homo, humanitas est formale significatum; persona verò habens humanitatem est significatum materiale: & in illa voce, Album, albedo est formale significatum; subjectum verò habens albedinem est materiale.

Appellatio itaque formalis est, quando predicatum cadit supra formale subjecti: ut dum dico, Medicus sanat; non enim sanat, nisi formaliter ut Medicus. Appellatio materialis est, quando predicatum cadit supra materiale subjecti: ut dum dico, Medicus cantat; non enim cantat ut Medicus, sed ut Musicus.

Tres præcipuæ regule sunt appellationis. Prima, quando subjectum propositionis est terminus substantivus cum adjectivo, si adjectivus sit ante copulam, appellatio erit materialis: ut dum dico, Alexander Magnus fuit discipulus Aristotelis, Discipulus applicat supra Alexandrum, non quatenus magnum, sed simpliciter; ita ut sensus sit: Alexander, aliunde magnus, fuit discipulus Aristotelis; sed si dicatur, Alexander fuit magnus discipulus Aristotelis, appellatio erit formalis; nam discipulus applicabit supra Alexandrum, quatenus magnum; ita ut sensus sit: Alexander fuit magnus inter discipulos Aristotelis.

Secunda regula. In propositione, cujus subiectum est terminus concretus, appellatio est materialis, id est, prædicatum cadit supra materiale subiecti, saltem in rigore logico: ut dum dico, Homo fit albus, sensus est, suppositum habens humanitatem recipere etiam albedinem. Propter hanc regulam ista propositio est falsa, Homo factus est Deus, quia facit hunc sensum: Suppositum habens humanitatem recepit divinitatem, quod est falsum; ista autem propositio est vera, Deus factus est homo, quia facit hunc sensum: Suppositum habens divinitatem, assumpsit etiam humanitatem, quod est verum.

Tertia regula. Numeralia primitiva nominibus substantivis applicata, ut duo, tres, quatuor, &c. appellantur tam formaliter, quam materialiter, ideoque multiplicat & formam & suppositum; applicata verò nominibus adiectivis, appellantur solum materialiter, ideoque non multiplicat formam, sed suppositum. Ratio huius regulæ est, quia nomen substantivum significat per modum substantiæ, quæ ex sua forma habet esse & unitatem; unde, ut nomen substantivum multiplicetur, necesse est formam multiplicari; at verò nomen adiectivum significat formam per modum alicujus adventitii subiecti; unde licet exprimat distinctè formam, & subiectum confusè, supponit tamen magis pro subiecto, proindeque, si sint plura supposita habentia eandem formam, nomen adiectivum multiplicatis subiectis multipliciter effertur. Quapropter hæc vera est in rigore: In divinis tres sunt omnipotentes, tres æterni; at ista falsa: sunt tres dii. Quia tamen Ariani dicebant, tres esse æternos quasi substantivè, in hoc sensu eos refellens S. Athanasius dixit, non esse tres æternos, sed unum æternum.

ARTICULUS QUARTUS.

De Universitate Terminorum.

IN rebus mente perceptis pleraque videmus esse dispersa, quæ tamen omnino similia sunt, atque ad eandem ideam pertinent, ut natura humana in multis dispersa ubique sibi similis est, atque ad unam hominis ideam pertinet. At rursus pleraque omnino diversa in una & eadem re conjunguntur, quæ tamen ad distincta genera pertinent, diversisque terminis exprimuntur, ut in Petro conjunguntur ejus substantia, quantitas, figura, situs, color, actiones, passionες, &c. quæ tamen omnino diversa sunt. Ne igitur confundatur earum rerum perceptio, diversa similia colligenda sunt sub una

universalis idea; & conjuncta dissimilia distinguenda sunt, atque ad suum quæque genus referenda; hac enim ordinatione non mediocriter rerum perceptio adjuvatur. Primum fit per universalia, sub quibus particularia per similia colliguntur. Alterum fit per Prædicamenta, sub quibus dissimiles naturæ in rebus conjunctæ distinctè ad suum quæque genus referuntur. Primum itaque de universalibus terminis dicendum, deinde de Prædicamentis. Et quidem de utrisque plenius disputabimus in Majori Logica; hic solum, quæ ad præcepta spectant, attingemus.

Terminus universalis est, qui de pluribus univocè ac distributivè dicitur, ut Homo de Petro & Joanne. Ei opponitur singularis, qui de uno tantum dicitur, ut Socrates. Terminus particularis est ipse universalis signo particulari ad aliquam suæ significationis partem restrictus, ut Aliquis homo.

Quinque sunt modi terminorum universalium, Genus, Species, Differentia, Proprium, & Accidens.

Terminus enim, qui de pluribus dicitur, vel ipsam rei essentiam significat, vel aliquod attributum ei adjunctum. Si essentiam significet, vel eam totam comprehendit, & sic dicitur Species, ut Homo significat quidquid ad naturam ejus pertinet; vel solum exprimit id, in quo convenit cum aliis naturis, & sic dicitur Genus, ut animal exprimit solum id, quod commune est homini & bruto; vel exprimit id solum, quo differt ab aliis naturis, & sic dicitur Differentia, ut Rationale exprimit id solum, quo differt homo à bruto. Si terminus attributum essentiae adjunctum exprimat, vel illud necessariò essentiae convenit, ita ut ab ea disjungi nequeat, & sic dicitur Proprium, ut Risibile exprimit aliquid naturam hominis necessariò consequens; vel est attributum essentiam non consequens, sed ei casu adjunctum & ab ea separabile, & sic est Accidens, ut Doctus ita homini attribuitur, ut ab eo tamen disjungi potuerit.

Genus itaque definitur terminus universalis, qui de pluribus specie differentibus prædicatur in quid incompletè, idest, ut non explicans totam rei essentiam, ut Animal de homine.

Species definitur terminus universalis, qui de pluribus numero differentibus prædicatur in quid completè, ut Homo de hoc, & illo homine.

Duplex distinguitur: Subalterna, quæ sub se alias continet, ut Avis Aquilam & Lusciniam; sed hæc etiam propriè est genus, dicitur tamen species respectu superioris generis, sub quo continetur: Et species infima, quæ alias sub se non continet, sed solum singularia, ut homo.

Differentia definitur terminus universalis , qui de pluribus prædicatur in quale quid , id est , ut discernens essentiam ab aliis ; ut Rationale discernit hominem a bruto .

Proprium definitur terminus universalis , qui de pluribus prædicatur in quale necessariò ; ut Risibile de homine .

Accidens definitur terminus universalis , qui de pluribus prædicatur in quale contingenter ; ut Niger & Albus de homine .

Porro prædicari in quid est prædicari per modum termini substantivi , ut homo est animal . Prædicari in quale est prædicari per modum adjectivi , ut Homo est doctus . Prædicari in quale quid est prædicari per modum adjectivi , sed aliquid tamen designantis , quod ad substantiam rei pertinet , ut homo est rationalis ; rationale enim , etsi exprimatur adjectivè , aliquid tamen exprimit , quod ad hominis essentiam pertinet .

Hæc de terminis universalibus ; atque de Naturis per ea nomina expressis , atque de earum universalitate disputabimus in Logica Majori .

ARTICULVS QVINTVS.

De Terminis Prædicamentalibus .

IN una re pleraque sæpe miscentur omnino inter se diversa , ut in pomo substantia , magnitudo , figura , color , &c. Hæc omnia discernere , & unumquodque ad proprium genus referre ad primam operationem mentis pertinet . Itaque quidam termini generici , qui Prædicamenta , seu Categoriæ dicuntur , inventi sunt , sub quibus distinctæ omnes rerum species coordinari possunt . Dico species rerum , quia hæc coordinatio solum comprehendit rerum species , non partes , modos quoscunque , ac alia , quæ reducuntur ad aliquam speciem rei ; hæc enim propriam sedem non habent in prædicamento , sed reducuntur ad prædicamentum rei , cujus sunt partes ; ut rationalitas , anima , brachium , ad prædicamentum hominis .

Prædicamentum itaque est Series specierum sub uno supremo genere coordinatarum .

Decem sunt , Substantia , Quantitas , Relatio , Qualitas , Actio , Passio , Quando , Ubi , Situs , & Habitus . Comprehendi solent his versiculis .

Substantia , Quantitas , Relatio , Qualitas , Actio , Passio .

Arbor , Sex , Servos , Calore , Refrigerat , Istos .

Quan-

Quando, Ubi, Situs, Habitus.

Cras, Ruri, Stabo, nec Tunicatus ero.

Ratio hujus divisionis hæc est. Omnis terminus, quæ est genus, aut species, vel significat aliquid per se subsistens, vel inhærens alteri. Res per se subsistens dicitur *Substantia*; ut Homo, Lapis, Terra, Arbor: quæ verò existit in alio, dicitur *Accidens*, quod rursus dividitur in novem genera; nam inquisitio eorum, quæ alicui Substantiæ, puta Homini, accidere possunt, novem quæstionibus omnino continetur: ut de Aristotele quæri potest, quantus homo fuerit? & est *Quantitas*; cujus filius? cujus pater? & est *Relatio*; qualis homo fuerit? & est *Qualitas*; quid egerit? & est *Actio*; quid passus fuerit? & est *Passio*; quo tempore fuerit? & est *Quando*; quo loco vixerit? & est *Ubi*; quo situ se habuerit in locis, an sedens, an ambulans? & est *Situs*; demum quibus vestibus se texerit, aut ornarit? & est *Habitus*.

Substantia definitur Ens per se subsistens, id est, quod non habet esse in alio, sed in quo sunt accidentia; ut lux, rotunditas, magnitudo sunt in Sole ut in subiecto; at Sol ipse non rursus in alio existit, nec est affectio alicujus alterius rei, sed est res in se & per se existens. Sub hoc supremo genere gradatim ordinantur omnia genera & species rerum per se subsistentium.

Quantitas est Accidens extensivum rei in partes. Alia dicitur permanens, cujus partes sunt simul, ut quantitas Terræ: alia Successiva, cujus partes non sunt simul, sed continua successione fluunt, ut quantitas Temporis. Quantitas permanens alia est continua, cujus partes connexæ molem efficiunt, ut quantitas Ferri; alia discreta, cujus partes non uniuntur, ut quantitas multitudinis hominum: hæc dicitur etiam numerus. Sub his aliæ species continentur.

Relatio est accidens, cujus totum esse est ad aliud se habere, ut Paternitas nihil aliud est, quàm respectus patris ad filium.

Qualitas est accidens dispositivum rei in seipsa; ut sanitas disponit hominem ad bene se habendum, ægritudo ad malè; figura disponit partes ad certum se habendi modum.

Hujus quatuor species, aut potius veluti paria specierum distinguui solent: *Habitus* & *Dispositio*, quæ determinant substantiam, ut bene, aut malè se habeat; ut sanitas, ægritudo, scientia, error, virtus, vitium. *Potentia* & *Impotentia*, quæ determinant ad operandum fortiter & languidè; ut visus in juvene, & sene. *Passio* & *patibilis qualitas*, quæ determinant substantiam secundum.

cundum mutationem sensibilem; ut calor, & frigus. *Forma & Figura*, quæ determinant partes quantitatis ad certum modum; ut Rotunditas, Quadratura.

Actio est accidens, quo causa constituitur actu causans, ut Vrere, Secare. Alia est immanens, quæ nihil extra suum principium producit, ut Intelligere, Videre. Alia transiens, quæ aliquid ad extra ponit, ut Vrere, Percutere.

Passio est accidens, quo subjectum constituitur aliquid à causa recipiens, ut Vri, Percuti.

Vbi est accidens rei ex eo, quod sit in loco; ut esse Parisiis, Romæ.

Quando est accidens rei ex eo, quod sit in certo tempore, ut esse in hoc anno, fuisse in anno præterito.

Situs est accidens rei ex certa partium ejus dispositione; ut Stare, Sedere.

Habitus est accidens rei ex circumpositione corporis eam ornantis, aut protegentis; ut esse togatum, armatum, coronatum; verum de his Prædicamentis exactius in majori Logica, hæc interim delibasse sufficiat.

Porro in rebus sub prædicamento positis, atque invicem comparatis, quinque modi considerantur, qui Postprædicamenta dicuntur. Hi sunt, Oppositio, Prioritas, Simultas, Motus & Modus habendi.

Oppositio est repugnantia rei cum alia. Est quadruplex, Contraria, Relativa, Privativa, Contradictoria. Oppositio contraria est Repugnantia duarum rerum, quæ cum sint sub eodem genere, ab eodem subjecto semutub pellunt; ut Calor & Frigus.

Oppositio relativa est, Repugnantia ex mutuo respectu proveniens; ut inter patrem & filium: repugnat enim, ut quis sit idem pater, qui filius.

Oppositio privativa est Repugnantia inter formam & privationem, ut inter visum, & cæcitatem.

Oppositio contradictoria est Repugnantia inter ens & non ens, ut inter hominem & non hominem.

Prioritas est, qua aliquid aliud præcedit. Quintuplex est. *Durationis*; ut inter juventutem & senectutem. *Consequentia*, cum unum infert aliud, proindeque illud supponit, ut homo animal; si enim est homo, est animal, quod proinde prius dicitur, quam homo. *Ordinis*, cum unum aliud præcedere exigit, ut recta sit dispositio, ut Logica ceteras scientias. *Dignitatis*, cum unum alio dignius est, ut Rex dignitate prior est subditis. *Nature*, cum unum naturaliter pendet ab alio, ut Radius à Sole; unde Sol natura prior est radio, licet simul existant.

Simultas opponitur prioritati, & ideo tot modis est, quot Prioritas.

Motus est Transitus ab uno statu ad alium. Sex sunt motuum genera: Generatio, quæ est transitus à non esse ad esse substantiale: Corruptio, quæ est transitus ab esse ad non esse: Augmentatio, quæ est transitus à minori ad maiorem quantitatem: Diminutio, quæ est transitus à maiori ad minorem quantitatem: Alteratio, quæ est transitus ab una ad aliam qualitatem: Latio, quæ est transitus ab uno ad alium locum.

Modi habendi quinque sunt: Per inhæSIONem, ut homo habet scientiam: Per modum continentis, ut dolium habet vinum: Per possessionem, ut homo habet agrum: Per relationem, ut pater habet filium: Per iuxta positionem, ut homo habet vestem.

QUÆSTIO SEGUNDA

De recta Terminorum perceptione.

Hic res magni momenti & usus agitur, ut scilicet rectè terminos, atque exinde res ipsas, mens nostra percipiat; nam ut malè collocatis fundamentis nihil tutò construitur, sic malè perceptis terminis nulla nobis certa cognitio constare potest, atque inde ferè omnes errores, ut ex primo fonte, manant. Rem quatuor complectemur Articulis. Primus erit de defectibus, qui vitiant perceptionem terminorum, ac de eorum remediis in genere. Secundus de modis sciendi, quibus adjuvatur perceptio terminorum, ac primò de Definitione. Tertius de Divisione. Quartus de Abstractione.

A R T I C U L U S P R I M U S.

De defectibus, qui vitiant Terminorum perceptionem, ac de eorum remediis.

Perceptio terminorum ut perfecta sit, tres dotes habeat, necesse est. Ut sit integra, ut sit clara, ut sit distincta. Hinc tres ejus defectus, Diminutio, Obscuritas, Confusio.

Diminutio perceptionis duobus modis contingit. Primò, cum mens soli termino attendit, at rem eo designatam vix animadvertit. In eum licèt crassiorem defectum plerique impingunt, qui scientiarum terminos auribus avidè accipiunt, memoriæ recondunt, mente versant, digerunt, variè componunt, eos in numerato ha-

habent, ac, cum opus est, expeditè, ordinatè, discretè proferunt; sed ad res illis terminis designatas minimè, aut leviter admodum, ac vagè animum advertunt: hi cum scribè nihil sciunt, sibi tamen ac vulgò eruditi videntur. Secundò, diminutionis vitio laborat perceptio, cum in termino rem multis dotibus constantem significante, mens nostra ubi aliquam perceperit, ea contenta, rem se habere compertam confidit: ut qui se, quid sit aurum scire putaret, cum eo termino solùm cogitaret metallum fulvo colore tinctum, cum tamen auri natura plures alias dotes exigat. Fœdissimus Anomèorum error ex hoc fonte manavit: putabant illi, Dei essentiam nihil esse aliud, quàm ens ingenitum; hinc iactabant, se Deum comprehendere, quòd claram horum terminorum notionem haberent, cum tamen infinitas alias perfectiones terminus ille, Deus, includat.

Obscuritas quoque duobus modis in perceptionibus accidit; primò ex parte termini, cuius obscura significatio est; secundò ex parte rei significatæ, cuius natura non latet, licèt perspicuum sit, eam tali termino designari. Primo modo plures in Philosophia quæstiones obscuræ sunt, cum eadem voce aliud aliud intelligat, ac plerique nihil fixum; hinc tot pugnæ plerumque de solo nomine. Graviter laborat hac obscuritate Tertullianus, cum Deum esse corpus asserit, nec determinat satis, quid velit designare per hanc vocem, Corpus, an rem omnem solidam, ac minimè imaginariam; quo sensu, sed admodum inusitato, verè Deus dici posset corpus; an substantiam extensam & figuratam; quo sensu crasso errore Deus diceretur corpus. Secundo modo passim perceptio deficit, cum perspicuè videt mens, quæ res terminò designetur, at non itidem clarè percipit, quid sit illa res: sic ea vox, Sol, quid significet omnibus notum est; at non item, quæ sit natura Solis.

Confusio demum oritur in perceptione, cum terminus significatum plura continet involuta, quæ uno intuitu singula distinctè percipi nequeunt, atque adeo velut implicata sub una idea confusè continentur: ut ea vox, Corpus humanum, rem satis claram designat; sed quam exactè ac distinctè nosse non possumus, nisi singulas ejus partes seorsum distinctis perceptionibus evolvamus.

Defectui diminutæ perceptionis medetur attentio; cum scilicet audito termino, quæ res illi subsit seriò advertimus, illamque non solùm, ut sæpe fit, ex nomine, aut ex parte notam habere contenti sumus, sed acri defixaque mente intus, extra, & in omnem faciem contuemur, sedulbque omnes ejus dotes animo complecti studemus. Hæc attentio nunquam satis commendari potest:
sine

sine illa enim & in negotiis, & in scientiis nihil habetur exactum; hinc illud vetus præceptum, *Age, quod agis*. At plerique sunt obtusi, qui etiam defixis mentis oculis nihil in rebus vident. Fateor; sed sæpius evagatione mentis peccatur, quod animum figere nesciamus; hinc fortè Melancholici habentur ingeniosi & scientiis aptiores, non quod sint acutioris ingenii, sed attentioris; diu enim hærent cogitationibus suis. Hinc etiam Senes sapientiores sunt quàm juvenes; illi enim sedata mente res diu expendant, isti avolare statim gestiunt, vix momento rebus eisdem intendere solent.

Obscuritati perceptionis definitio medetur; hujus enim est, terminos vagos, & qui ad plura trahi possunt, ad certam rem determinare, tuncque dicitur *Definitio nominis*: deinde etiam, si res ipsa termino designata obscura sit, eam clarioribus ideis explicare, tuncque dicitur *Definitio rei*.

Confusioni demum perceptionis medetur divisio, cuius est, rem termino designatam, si multa aut in se involvat, aut sub se contineat, quæ uno intuitu distinctè videri nequeant, in varias partes distinguere, quæ seorsim sumptæ propria quæque perceptione exactiùs intelligantur. Hujus quædam species est abstractio, quæ unam rationem ab aliis sejungit; ut attentius eam mens intueatur.

De his vitiosæ perceptionis remediis nunc speciatim dicendum, & quidem de Definitione, Divisione & Abstractione propriis titulis; at de attentione parcius: hæc enim licet præcipui momenti sit, & ejus defectu maximè quique errores vulgò contingant, cum tamen pendeat à cujusque voluntate, aut certè ab assuetudine, qua seriò, ac diu rebus mentem advertere, atque reflectere satagit, magis commendari potest, quàm præceptis dari. Hæc tamen, ut servare magnopere proderit, ita præscribere non erit inutile.

Primò, non nisi unum uno tempore considerandum; nam *pluribus intentus minor est ad singula sensus*; seponantur ergo omnia alia, quæ ad rem, cui attendimus non pertinent, quasi omnino non essent, atque id solum agamus, quod agimus.

Secundò, iusta mora considerandæ rei impendenda est, atque paullatim assuescendus animus, ne avolet, sed diu hæreat, ac rem defixis oculis placidè, ac constanter aspiciat, primùm advertendo vim termini, ejusque amplitudinem, deinde rem ipsam termino subjectam, ejusque omnes facies, atque attributa; nec desistendum, donec ea omnia, quantum fas erit, animo comprehensa habeantur, quod ut libentius fiat.

Tertiò, res, quas considerare volumus, proponendæ nobis sunt ut admirabiles, ac magni momenti & pretii; nam quæ magni facimus, attentius consideramus.

Quartò, in iis delectabiliter occupanda mens est; nam delectatio ma imè ad se rapit animum. Porro hanc admirationem & delectationem erga objecta studiorum nostrorum faciliè nobis conciliabimus, excitando in nobis ardentem amorem sapientiæ & veritatis, qua nihil divinius, nihil suavius & amabilius est. Hujus gustu semel imbutum animum non voluptas sensibilis, non fluxarum rerum curæ, non passionum perturbationes, quibus homines distrahi solent à contemplationis attentione, dimovebunt.

Quintò demum attentionem juvant locus solitarius, tempus nocturnum, calamus ad consignandas cogitationes semper paratus, repetita ejusdem rei contemplatio, donec altè animo hæreat; sed omnium maximè studium avocandi mentem ab externis & præsentibus, ut ad se ipsam introversa, iis, quæ cogitat, tota intendat, aliarum rerum incuriosa & oblita, quandiu contemplationi vacat.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De modis sciendi, quibus adjuvatur terminorum perceptio, ac primum de definitione.

Definitio ad eas orationes pertinet, quæ à Logicis modi sciendi vocitantur; itaque primum aliquid de modo sciendi in genere, tum de ipsa definitione dicendum.

§. I.

De modo sciendi in genere.

Modus sciendi tripliciter sumi solet; primò latius pro omni eo, quod juvat ad scientias acquirendas: hoc sensu Logica modus sciendi dicitur, quia juvat ad alias scientias: item etiam methodus, quia disponit res, ut facilius sciri possint. Secundò modus sciendi strictissime sumitur pro eo, quod scientiam propriè dicram nobis ingenerat: hoc sensu demonstratio sola est modus sciendi, quia scientia propriè est cognitio per demonstrationem acquisita. Tertiò modus sciendi media quadam via dicitur id, quod rem ignotam clarioribus terminis explicat: eo sensu nunc usurpatur.

Modus sciendi sic sumptus definitur Oratio ignoti manifeste-

nifestativa. Dicitur *Oratio*, id est, brevis sermo duobus aut pluribus terminis comprehensus. Additur *ignoti manifestativa*, id est, in qua aliquid ignotum iis terminis explicatur, ut jam mens nostra illud clariùs possit percipere.

Hujus tres omnino sunt species, *Definitio*, *Divisio*, *Argumentatio*.

Probatur hæc divisio. Tot esse debent modi sciendi, quot sunt in rebus ignota, seu quot sunt genera quæstionum; sed hæc quæstiones, eaque ignota ad tria genera reducuntur: ergo tres sunt modi sciendi. Major est certa, quia modus sciendi est oratio ignoti manifestativa, id est, qua ignotæ rei quæstioni fit satis. Minor probatur: Quæ de re ignorari possunt, & quæri, ad tria hæc capita reducuntur, Quid sit, seu essentia, Quotuplex sit, seu partes, Quid ei conveniat, aut repugnet, dum cum aliis rebus comparatur, seu attributa. Oratio, quæ manifestat essentiam, dicitur *Definitio*; ea, quæ partes distinguit, *Divisio*; quæ verò aliquod attributum obscurum rei convenire, aut repugnare convincit medio aliquo termino manifestante hujus attributi cum re connexionem, dicitur *Argumentatio*: ergo tres tantum sunt *Orationes ignoti manifestativæ*.

Dices. Omnis Oratio, manifestans ignotum, est modus sciendi: sed propositio etiam manifestat ignotum: ergo & ipsa est modus sciendi. Probatur Minor. Plura ignota fiunt nota nuda affirmatione; ut qui nescit, quo anno natus sit Christus, id scire incipit, dum ab alio in historia perito hanc audit propositionem: Christus natus est quadragesimo secundo anno Imperii Augusti; immò latentes cogitationes non alio modo aliis manifestamus, quàm nudis affirmationibus, aut negationibus: ergo propositio manifestat ignotum.

Resp. Distinguo Minorem. Propositio manifestat ignotum improprie & historicè narrando, concedo; proprie & doctrinaliter adducendo aliquid notius, nego: itaque propositio rem ignotam nudè proponit, qui manifestandi modus est proprius historiæ; at si in re proposita sit aliquid obscurum, nihil ex se habet, quo illud illustret, sed recurrendum ad definitionem, aut divisionem, aut argumentationem: ut si dubitem de salute Salomonis, non fiam doctior hac propositione audita, Salomon est salvatus; sed ut nota mihi fiat, ratio proferenda est, cur affirmetur, puta, quia egit poenitentiam in senectute sua.

Instabis. Nuda propositio, quæ sit ab homine veraci, nos rei certiores efficit: ergo est modus sciendi.

Resp. Distinguo Antecedens. Nos efficit certiores ratio-

tionem sui, nego; ratione discursus taciti, qui semper intervenit, concedo. In eo enim casu intervenit hic discursus: Quod homo verax asserit, certum videtur; at hic verax est: ergo certum, quod ipse asserit.

Urgebis. Hæc propositio: homo est animal rationale; æ quocumque prolata manifestat ignotum: ergo est modus sciendi.

Respondeo, manifestare ignotum ratione definitionis, quam includit; at non ex vi propositionis.

Repones. Fumus ignem latentem manifestat, pallor ægritudinem: ergo hæc & alia hujusmodi signa pertinent ad modos sciendi.

Respondeo, non manifestare ut Orationes clarioræ; sed ut signa indicativa; at nunc sermo est de eo, quod manifestat ignotum per modum Orationis. Deinde nec illa signa manifestant res ignotas, nisi ratione virtualis argumentationis, qua ex signo rem significatam colligimus.

Ex his sciendi modis Definitio & Divisio juvant primam mentis operationem, nempe rerum perceptionem; nihil enim aliud sunt, quam distinctiores quædam ideæ advocatæ in subsidium mentis, ut clarius ac distinctius rem percipiat; at verb Argumentatio, etsi fiat per tertiam mentis operationem, attamen propriè est in subsidium secundæ, nempe iudicii; cum enim in propositione non est clara connexio prædicati cum subiecto, hæret iudicium, quod ut juvetur, per Argumentationem adhibetur terminus medius, qui evidenter conveniat duobus extremis propositionis, atque adeb ea conjungat, sicque determinet iudicium ad assensum, illustrando propositionem antea obscuram. Porro hic terminus medius aliquando est ipsa definitio, aut divisio termini obscuri in propositione; atque adeb & ipsæ etiam conducunt ad secundam mentis operationem, sed mediante argumentatione, de qua nihil hic ulterius dicemus, sed in tertia parte.

§. II.

De Definitione Nominis.

Definitio, ut antea monui, duplex est; alia nominis, alia rei. Definitio Nominis est Oratio explicans proprium Nominis significatum; plerumque enim eadem nomina aut usu, aut voluntate loquentium rebus diversis aptantur, ut hanc vocem, *Natura*, alio sensu physicus, alio Metaphysicus, alio Logicus sumit. Determinandum itaque, quo sensu vox usurpetur. Id pertinet ad definitionem Nominis, quæ ideo disputationibus

bus præmitti debet, nisi aliundè certum sit, quam rem vox significet: aliàs vano conatu de nihilo sæpe pluribus argumentis contenditur; sed cavendum, ne temerè aliqua idea voci alligetur, à qua secundùm usum communem abhorret. Servetur voci significatum ex usu illi tributum; at si varium est, tum determinandum, cui ex pluribus vocem hic & nunc tribuamus, ut hæc vox, *Natura*, usu plura significat; Physicus determinare debet, quo sensu eam sumat, nempe pro primo principio intrinseco motuum sensibilibus, quo sensu Angeli non sunt naturæ; at Metaphysicus eam latius sumit pro substantia, ut est radix operationum & proprietatum: hoc sensu & Angelus & Deus quædam naturæ sunt; suas enim habent proprietates & operationes, licet spirituales, ac proinde supra naturam physicè dictam elevatas; hinc substantiæ supernaturales dicuntur: at Logicus nomen Naturæ latissimè sumit pro qualibet essentia, cujus aliquæ proprietates demonstrari possunt: hoc sensu definitio dicitur explicare naturam rei, id est, essentiam. Pleraque aliæ voces in Logica ipsa vario sensu usurpantur, ut istæ, ratio, conceptus, argumentatio, definitio; nempe modo pro ipsa operatione mentis ratiocinantis, concipientis, &c. modo pro objecto hujus operationis; ut cum animal rationale dicitur ratio & conceptus hominis. Attamen aliquando additione terminus ille vagus restringitur ad unum certum significatum; nam actus mentis dicitur, conceptus formalis, definitio formalis, &c. at objectum dicitur ratio objectiva, conceptus objectivus, &c.

Grammatici alio sensu usurpant definitiones nominum, cum scilicet Nomen compositum, aut obscurum, duobus aut pluribus aliis simplicioribus exponitur: ut Cosmographia est descriptio Mundi; Hydrographia descriptio aquarum. Huc pertinet Etymologia, quæ radicem vocis affert, ut *Providens* est, quasi *procul videns*; sed hæ definitiones vix ad Scientias pertinent, quamvis ex iis aliquando illustrari possint rerum notiones, ideoque non omnino in Scientiis negligendæ sunt.

Unus his addam, operæ pretium non exiguum esse, ut, qui aliquam Scientiam addiscunt, terminorum definitiones primùm attendant, easque memoriæ mandent, atque in promptu habeant: sunt enim elementa, immo & principia, ex quibus plerumque demonstrationes pendunt, ac velut claves, sine quibus ad doctrinam non patet aditus.

§. III.

*De Definitione rei , quid & quotuplex sit ,
quæ ejus leges .*

Definitio rei est Oratio explicans naturam rei per terminum designatæ . Differt itaque à definitione Nominis , quod hæc solum designet , quam rem per terminum intelligamus , illa verò rem ipsam explicet ; quam enim aliquando , ut explicemus , quid nomine velimus , ipsam rei definitionem afferamus , id tamen non semper fit : ut cum quis dicit , se hac voce , Saturnus , intelligere altissimum Planetam , figit quidem vagum nomen ad rem certam , non tamen ideo clarè explicat hujus Planetæ naturam ; itaque definitio nomine , res ipsa est subjecta propria definitione explicanda est . Id fit , cum ideam obscuram duabus , aut pluribus notis , ac perspicuis exponimus ; aut certè , si hæc adhuc obscuræ sunt , rursus resolvendæ sunt in alias clariores , donec ad primas omnibus perspicuas perveniamus .

Definitio rei dividitur in essentialem , & descriptivam . Essentialis est , quæ rem explicat per principia ejus naturæ constituentia ; at plerumque nos latent : res enim magna ex parte nobis solum innotescunt ex quibusdam externis dotibus , aut causis , undè in subsidium advocatur definitio descriptiva : illa est , quæ rem explicat per quædam adjuncta ; his enim habetur aliqua rei clarior notitia , ut radix ex foliis , floribus & fructibus innotescit .

Definitio essentialis est duplex . Alia dicitur Physica , quæ rem explicat per partes Physicas , materiam scilicet & formam : ut cum dico , homo est compositum ex corpore & anima rationali . Alia est Metaphysica , quæ rem explicat per partes Metaphysicas : hæc sunt Genus & Differentia , ut , homo est animal rationale . Dicuntur partes Metaphysicæ , quia non re differunt , ut anima & corpus , sed sola mentis abstractione distinguuntur , qui distinctionis modus Metaphysicæ & Logicæ proprius est .

Definitio descriptiva est triplex , Propria , Accidentalis , Causalis . Definitio propria dicitur , quæ rem explicat per suas proprietates ; ut homo est animal politicum , scientiæ capax . Definitio accidentalis est , quæ rem explicat per varia accidentia , quæ quidem singula conveniunt aliis , at juncta soli definito ; hac ut liberiori utuntur Rhetores , minùs Philosophi : sic Virgilius definit Polyphemum .

Monstrum horrendum , informe , ingens , cui lumen ademptum .

Trunca manum pinus regit & vestigia firmat.

Definitio causalis est, quæ rem explicat per causas extrinsecas, Finale scilicet, Exemplarem & Effectricem; ut: homo est animal ad imaginem Dei factum propter beatitudinem. Tonitru est fragor editus ab accenso halitu intra nubem densam sese convolvente. Febris est calor præter naturam in corde accensus, ad alias inde partes refusus, ad debellandum humorem noxium.

Regulæ definitionum quatuor tradi solent. 1. Ut sit clarius definito, id est, ut ideis notioribus constet, alias illud non explicabit. 2. Ne sit superflua, aut diminuta; superflua enim mentem onerat & confudit, diminuta vero non satis instruit. 3. Ut constet genere, & differentia; his enim velut finibus essentia rei continetur. Genus verb debet esse proximum, quantum fieri potest: unde illa minus exacta est, homo est vivens rationale; illa exactior, est animal rationale. 4. Ut convertatur cum definito, seu, ut de definitione dici possit, quidquid de re definita dicitur, & contra: definitio enim est ipsum definitum clarius explicatum; intellige tamen de prædicatis primò intentionalibus, non de secundò intentionalibus; non enim de definito dicitur, quòd sit modus sciendi.

Dices. Nihil definiri potest per se ipsum; sed hic definita fuit definitio per se ipsam: ergo malè definita est. Major patet ex regulis; idem enim non est clarius seipso. Minor probatur. Definitio definita est per definitionem: ergo per seipsam.

Resp. Negando Minorem. Ad probationem distinguo antecedens. Definitio definita est per definitionem eodem modo sumptam nego; sub diverso modo, concedo. Definitio itaque duobus modis sumitur; primò pro terminis definiendis; secundò pro dispositione terminorum in modum Orationis illius, quæ à Logicis definitio dicitur. Nos hic definitionem hoc posteriori modo sumptam, non per se ipsam, sed per terminos eam explicantes definimus; eos tamen etiam in modum definitionis disposuimus, quia hæc instrumenta mentis non solum ad alia, sed etiam ad se ipsa intelligenda inserviunt: mens enim est supra se ipsam reflexiva, nec alia tantum, sed & se ipsam cognoscit; quo fit, ut, hæc mentis instrumenta non modò aliorum, sed etiam sui ipsius cognitionem juvent. Sermone loquimur de ipso sermone, argumentamur de argumentatione, dividimus divisionem, propositionibus explicamus naturam propositionis: sic definitionem terminis in modum definitionis dispositis defini-

ARTICVLVS TERTIVS.

De Divisione.

Divisio claritatis parens, memoriæ dux, scientiarum œconomia, tanti momenti est, ut Socrates in Phœdro dixerit: *Si nactus fuero ducem, qui recte partiri sciat, ejus ego vestigia ut Dei cuiusdam sequar.* Circa illam tria quæri possunt; primò quid sit; secundo quotuplex sit; tertio quæ sint ejus leges.

Quantum ad primùm, Divisio definitur Oratio explicans rem per partes, seu totum distribuens in suas partes; totum enim est magis confusum, undè, ut explicetur, distinguendum est in partes: hæc igitur oratio, in qua fit talis distinctio, vocatur *Divisio*.

Quantum ad secundum, cum divisio resolvat totum in partes, juxta diversitatem totorum, erit etiam diversitas divisionum; undè quia triplex est totum, scilicet actuale, potentiale, & accidentale, triplex quoque assignatur divisio, actualis scilicet, potentialis, & accidentalis.

Divisio actualis est, quæ totum dividit in partes, ex quibus actu constat, seu quas de facto in se habet; sive illæ partes sint physicae, ut cum dico: hominis alia pars corpus, alia anima; sive metaphysicae, ut cum species dividitur in genus, & differentiam; ut: hominis alia pars animal, alia rationale; sive integrantes, id est, ex quibus ita totum constat, ut sine qualibet illarum concipi possit, saltem imperfectum; ut dum corpus dividitur in caput, manus, pectus, &c.

Divisio potentialis est, quæ distribuit totum potentiale in partes, quas sub se continet, seu quæ dividit universale in sua particularia; nam universale est quasi totum aliquod continens sub se plura particularia, ut animal continet sub se hominem, pisces, aves, &c. Hæc divisio duplex est, univoca scilicet & analogica. Univoca est, quando totum potentiale eodem modo convenit suis inferioribus: sic animal dividitur in terrestre, aquatile & amphibium. Divisio Analogica est, quando totum potentiale non convenit eodem modo suis inferioribus, sed solum per quandam proportionem; ut dum caput, dividitur in caput hominis, montis, & libri; caput enim non dicitur eodem modo de capite hominis & de capite montis, aut libri.

Divisio accidentalis est, qua vel subiectum dividitur in sua accidentia; ut homo in album & nigrum; vel accidens in sua subiecta, ut album in nivem, papyrus &

lac; vel demum accidens in accidentia, ut, album, in amarum & dulce.

Regulæ divisionis quatuor sunt. Prima, ut divisum sit majus qualibet parte dividente: undè mala hæc est divisio: animalium aliud rationale, aliud sensitivum, quia sensitivum æquatur animali; nam omne animal est sensitivum.

Secunda, ut totum divisum adæquetur membris dividendibus simul sumptis, & membra dividendia toti; undè mala est hæc divisio: Terra dividitur in Europam, Asiam, & Africam; nam præterea datur alia pars, scilicet America.

Tertia, ut membra dividendia se aliquo modo excludant; undè ista divisio non est bona: Terra dividitur in Europam, Asiam, Africam, Americam & Galliam; quia Gallia includitur in Europa.

Quarta, ut divisio sit brevis, quantum fieri potest: id est, paucis membris contenta. Addi etiam potest, ne sit nimia; nam dum ad minutiora descendit, mentem confundit: *Confusum enim est, quidquid in pulverem sectum est.*

ARTICVLVS QVARTVS.

De Abstractione.

EA est humanæ mentis angustia, ut rem tantisper compositam uno conspectu distinctè percipere non valeat; hinc cogitur, non solam eam in partes, si quas habeat, dividere, sed etiam sæpe unam rei partem in varios conceptus distinguere, quorum quemlibet seorsim ab alio considerando distinctius percipiat: hæc distincta consideratio, abstractio dicitur; ut cum in homine diversos gradus mente distinguimus, quod homo est, quod animal, quod vivens, quod compositum ex elementis, quod substantia, quod ens. In auro, quod fulvum, quod ponderosum, quod ductile; easque notitias ab aliis divulsas per se seorsim expendimus.

Abstractio præcipuè triplex est. Prima est abstractio formæ à subiecto, seu materia. Locum habet in concretis; concretum enim duo importat, formam, & subiectum; ut justus dicit justitiam, & id, quod eam habet. Hæc tam diversa uno intuitu confusè solum intelligi possunt; itaque subiectum seponimus, solam formam attendimus; eam, quasi solitaria subsisteret, consideramus. Hac abstractione communiter scientiæ utantur: ut Logica solam formam syllogismis spectat; Moralis formam virtutis; Mathematica quantitatem: De subje-

tis, quibus insunt res huiusmodi, parum curant.

Secunda est abstractio notionis universalis à particulari: universaliora enim sunt notiora intellectui; & ideo scernuntur à particularibus, ut ab iis incipiens cognitio ad penitiores differentias facilius descendat: ut Physica primò ens mobile in communi, & Moralis virtutem in genere considerat; deinde ad eorum differentias & species fit progressus.

Tertia est abstractio attributi ab attributo, cui in subiecto junctum est; cum scilicet mens in eadem re varia distinguit attributa, quæ seorsim considerat: ut Theologus in Deo distinguit simplicitatem, bonitatem, unitatem, infinitudinem, immutabilitatem, æternitatem, immensitatem, quæ omnia seorsim considerat; hæc dici solet præcisio. Duplex est, Objectiva & Formalis. Præcisio objectiva dicitur, cum rationes mente perceptæ ita distinctæ sunt, ut una aliam in suo conceptu non includat; tunc enim præcisio se tenet ex parte objecti, ut in homine præcisio objectiva est inter animalitatem & rationalitatem: non enim de conceptu animalitatis est rationalitas, licet reipsa in homine non distinguantur. Præcisio formalis est, cum una ratio aliam in suo conceptu includit; sic bonitas divina includit immensitatem, æternitatem, &c. non enim summa esset, si æterna & immensa non esset: attamen intellectus distinctis conceptibus has dotes percipit, ideoque non ex parte objecti, sed solum ex parte actus cognoscentis præcisæ dicuntur, quatenus in unam solam mens expresse intendit, aliis in ea inclusis minus attendit, quamvis eas non excludat; hæc præcisio etiam dici solet *per modum includentis & inclusi, & per modum expliciti & impliciti*. Vna enim ratio ita ab alia præscinditur, ut tamen eam implicitè includat: sic ens, unum, verum, bonum distinguuntur; sed de prima mentis operatione hætenus.

SECUNDA PARS LOGICÆ MINORIS

De Judicio & Propositionibus.

ENS plures Ideas seorsim perceptas, ac suis terminis expressas invicem comparat, atque si idem sint, unam de alia affirmat; sin minus negat. Hæc secunda mentis operatio Judicium dicitur, cujus objectum est Propositio, De illa quatuor articulis agemus; primus erit de natura propositionis; secundus de divisione propositionum; tertius de proprietatibus propositionum; quartus de recto propositionum Judicio.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Quid sit Propositio, ubi de Oratione,
Nomine, & Verbo.*

Propositio definitur Oratio enunciativa unius de alio; vel Oratio significans verum, aut falsum. Prima definitio est essentialis; nam in eo sita est essentia Propositionis, ut per eam enuntiemus, quid nobis de re videatur, undè ab Aristotele dicitur Interpretatio, quia latens animi judicium explicat. Secunda verò definitio est descriptiva; nam ex eo, quodd propositio enuntiet unum de alio, sequitur, ut vel vera sit, si res ita se habet, ut dicitur; aut falsa, si aliter sit, ac dicitur.

Ex his sequitur, propositionem constare semper duobus saltem terminis, ac præterea copula illos conjungente; cum enim unum de alio enuntiet, in ea debet esse terminus, de quo aliquid enuntiatur, qui dicitur *Subjectum*; & terminus, qui de alio enuntiatur, qui *Predicatum* vocatur; & demum copula, quæ utrumque conjungat, & sit nota judicii nostri. Aliquando tamen hæc omnia una voce exprimuntur, ut cum dico Amo, ea voce judicium integrum exprimitur, & Propositio continetur; at sensu tamen discreta sunt; hunc enim ea vox sensum

facit, Ego sum amans. Termini Propositionis dicuntur Nomina, Copula verò dicitur Verbum, compositum ex his dicitur Oratio; undè hic aliquid dicendum de Nomine, Verbo, & Oratione.

Nomen definitur vox significativa ad placitum sine tempore, cujus nulla pars separata significat, finita & recta; ut Deus, Virtus, Homo. Quatenus est *vox significativa ad placitum*, convenit cum aliis partibus Propositionis. Additur *sine tempore*, ut distinguatur à Verbo, quod significat cum tempore; ut amo: amavi. Dicitur *cujus nulla pars separata significat*, ut distinguatur ab Oratione, quæ constat vocibus separatim aliquid significantibus. Additur *finita*, ut distinguatur à terminis infinitis; ut: non homo, non virtus, quæ simpliciter nomina non censentur. Additur *recta*, ut distinguatur à nominibus obliquis; ut: Catonis, Virtutis, quæ non sunt propriè nomina, sed casus nominis.

Verbum est vox significativa ad placitum cum tempore, cujus nulla pars separata significat, finita & recta; ut: lego, legi, legam, significant cum tempore. *Finita* dicitur, ut excludatur infinitivum verbi, quod nullum tempus determinat; ut: legere, currere. *Recta*, ut casus verbi excludantur; ut: amarem, amaverim.

Verbum significat cum tempore, quia est nota existentie, aut actionis, seu exercitii essendi, aut agendi, quod tempore mensuratur. Nomen significat sine tempore, quia rem præcisè significat ab omni existentia & actione sejunctam; ut: Virtus, Deus, præcisè rem significant.

Duplex est verbum substantivum, & adjectivum. Substantivum præcisè *esse* significat, & est unicum, nempe sum, es, est. Adjectivum aliquid exprimit ipsi *esse* adjectum; ut: curro idem est, ac ego sum currens.

Oratio est vox significativa ad placitum, cujus partes separatæ significant; ut: homo est animal: utinam Deo fruier. Significant, inquam, eo modo, quo in toto significabant, nam ut partes nominum quorundam separatæ significant, ut Dominus, Do Minus; at non eo modo, quo junctæ.

Duplex est Oratio. Perfecta, quæ aliquid perfectè exprimit; ut: Omnis avarus est crudelis. Imperfecta, quæ animum tenet suspensum; ut: quos ego, si dixerim.

Oratio perfecta est quintuplex, Indicativa, ut homo currit. Imperativa, ut esto vir bonus. Optativa, ut utinam saperetis. Interrogativa, ut quis me liberabit de corpore mortis hujus? Deprecativa, ut Miserere mei Deus. Sola indicativa pertinet ad Logicam, quia iudicium nostrum exprimit; cæteræ affectus denotant, idè quæ ad Rhetores pertinent.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De variis Propositionum divisionibus.

Propositio duobus modis spectari potest. Primò secundùm se; deinde quatenus ei aliquid admisceatur, ex quo variationem habet. Hic primùm agemus de propositionis secundùm se spectatæ divisionibus; tum verò de his divisionibus, quæ illi conveniunt ratione alicujus adjuncti.

§. I.

De divisione Propositionis secundùm se spectatæ.

IN Propositione secundùm se spectata quatuor sunt, Materia, Forma, Quantitas, Qualitas. Ex his quatuor capitibus quatuor divisionum modi oriuntur.

Propositio ratione materiæ, circa quam versatur, dividitur in Necessariam, Contingentem, Possibilem, Impossibilem. Neccessaria dicitur, cujus prædicatum ita convenit subiecto, ut ei non convenire non possit: ut, Deus est æternus: Homo est animal rationale. Contingens est, cujus prædicatum ita convenit subiecto, ut possit non convenire: ut, Petrus loquitur. Possibilis, cujus prædicatum potest convenire subiecto, esto non conveniat, ut, omnes gallinæ sunt albæ; possunt enim esse tales, quamvis non sint. Impossibilis est, cujus prædicatum subiecto repugnat: ut Justitia est iniquitas.

Propositio ratione formæ dividitur in affirmativam, quæ asserit unum de alio, ut Deus est justus; & negativam, quæ negat, ut Deus non est mutabilis: ubi nota, negationem non continud efficere propositionem negativam, sed solum si cadat supra copulam; undè hæ non sunt negativæ, sed affirmativæ; Deus præcipit non furari: homo est non lapis.

Propositio ratione quantitatis dividitur in Universalem, Particularem, Singularem & Indefinitam. Porro hæc quantitas attenditur penes subiectum; itaque propositio universalis est, cujus subiectum afficitur signo universali *omnis*, *nullus*; ut *omnis peccans est ignorans*. Particularis est, cujus subiectum afficitur signo particulari, ut *quidam pisces respirant*: *quidam pisces non respirant*. Singularis est, cujus subiectum aut singulare est, aut affectum signo singulari, ut *Plato docuit Athenis*: hic homo est bonus. Indefinita dicitur, cujus subiectum nullo afficitur signo, ut *melancholici sunt suspiciosi*: *Cupiditas nullo contenta est*.

Pro-

Propositio ratione qualitatis, seu proprietatis suæ dividitur in veram & falsam. Vera est, quæ res enunciat, ut sunt; falsa, quæ aliter, ac sunt; nam ex eo quod res est, aut non est, Propositio dicitur vera, aut falsa.

§. II.

De divisione Propositionum ratione alicujus adjuncti, ac primò de propositione simplici & composita.

EX adjuncto propositiones dividuntur primò in Simpliciter, seu Cathégoricas; & Compositas, seu Hypotheticas; secundò in Exponibiles & Exponentes; tertio in Absolutas & Modales: de prioribus hic dicemus, deinde de aliis.

Propositio simplex, seu categorica dicitur, quæ constet uno prædicato, subjecto & copula; ut: omnis avarus est miser. Nihil refert, an plures, paucioresve termini sint ex parte prædicati, aut subjecti, modò per modum unius prædicati & subjecti copula jungantur; ut hæc Horatii simplex est, *Rarè antecedentem scelestum deseruit pæna claudò*: hæc enim una copula, nempe uno verbo junguntur, immò etiam si integræ propositiones, ut sæpe fit, ex parte prædicati, aut subjecti involvantur, non propterea desinit esse simplex propositio; ut illa ejusdem Horatii, *Beatus ille, qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium, paterna rura bobus exercet suis, solutus omni senore*; nam copula est subaudita, cum prædicato *beatus* involutæ propositiones ad modum unius subjecti junguntur.

Simplex propositio una voce contenta dicitur de primo adjacente, ut illa, *curro*. Si verbum includat prædicatum solùm, dicitur de secundo adjacente, ut *Adam peccavit*. Si subjectum, prædicatum & copula distinctis vocibus exprimantur, dicitur de tertio adjacente, ut hæc: *Sol est lucidus*.

Propositio composita est, quæ pluribus simplicibus aliqua particula unitis constat: ut eodem tempore Ahab regnabat in Judæa, & Romulus Romam in Italia condebat: Pythagoras, docuit animas migrare de corpore in corpus, & non esse licitum vesci carnibus. Hæc etiam est composita: *vita & mors in manu linguæ*; duas enim categoricas includit, nempe *mors est in manu linguæ*, & *vita est in manu linguæ*.

Propositio composita quintuplex est, Conditionalis, Causalis, Copulativa, Disjunctiva, & Discretiva.

Conditionalis est, cum simplices propositiones uniu-

tur conditionali particula *si* : ut illæ Christi : Si quis diligit me, sermonem meum servabit : Si non venissem, peccatum non haberent. Ut vera sit, sufficit, unum sequi ex alio, licet sæpe neutrum sit verum, ut in posteriori allata ; propriè enim affirmatur utriusque nexus, at non alterutra propositio connexa.

Causalis est, quæ duas simplices unit causali particula *quia, eo quod* ; ut : superbit, quia dives est : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Falsa est, si antecedens non sit causa consequentis, licet utrumque verum sit ; affirmat enim, unum esse causam alterius ; ut ista falsa est : homo est rationalis, quia risibilis.

Copulativa est, quæ plures simplices jungit particula *&* : ut illa Ovidii, *Et genus & proavos & quæ non fecimus ipsi, vix ea nostra puto*. Aliquando conjunctio non exprimitur, sed subintelligitur, ut in illa Horatii, *Sperat in faustis, metuit secundis, alteram sortem bene præparatum pectus* : ut vera sit, necesse est, omnes simplices esse veras ; nam earum conjunctio affirmatur, vel negatur.

Disjunctiva est, quæ simplices unit particula *vel, aut* ; ut illa Terentii : *aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium* ; ut vera sit, sufficit, alterutram debere esse veram, undè falsa est, cum inter duas disjunctivas est medium, ut illa Terentii absolutè falsa est ; nam potest mulier nec amare, nec odire. Vera tamen est, ut in pluribus.

Discretiva est, quæ unit duas simplices particula discretiva *sed, tamen* ; ut : non est doctus, sed tamen pius ; non splendor natalium, sed virtus nobiles efficit.

§. III.

De Propositione exponibili & exponente.

Propositio exponibilis dicitur, quæ voce simplex videtur, cum reipsa sit composita ; ideoque per compositam explicatur, quæ dicitur ejus respectu *exponens*.

Quadruplex distingui potest, Exclusiva, Exceptiva, Comparativa, Reduplicativa.

Exclusiva est, cui miscetur particula exclusiva *solum, tantum* ; ut : Virtus tantum laudanda est ; hanc enim copulativam includit, Virtus laudanda est, & nihil præter virtutem est laude dignum. Particula exclusiva aliquando ex parte prædicati se tenet, & tunc cætera prædicata excludit à subjecto ; ut : divitiæ solum ad usum parandæ sunt. Aliquando se tenet ex parte subjecti, & tunc excludit cætera subjecta à prædicato ; ut : solus Deus æternus est.

Exce-

Exceptiva est, quæ afficitur exceptivis particulis *præter, nisi*; ut illa Terentii: *imperitus, nisi quod ipse facit, id rectum putat*. Hanc exponentem includit, *imperitus id, quod facit rectum putat*, & ab aliis facta recta esse non putat.

Comparativa est, quæ particula comparativa seu expressa, seu implicita afficitur; ut, *amicum perdere est damnum maximum*; hanc enim includit: *amicum perdere damnum est, & aliæ jacturæ non ita damnosæ sunt*.

Reduplicativa Propositio est, cujus objectum particula reduplicante afficitur *quatenus, inquantum, ut, secundum quod*; ut: *Prudens quatenus prudens bonus est: Artifex ut artifex non peccat in opere*. Sed notandum, aliquando particulas illas sumi reduplicativè, aliquando specificativè tantum; sumuntur reduplicativè, cum subiectum est propria causa formalis, aut efficiens prædicati; ut: *Prudens quatenus prudens omnia ordinatè agit: Ignis ut ignis comburit*; at si subiectum non sit propriæ ratio prædicati, eam tamen aliquo modo includat, puta, quia est ejus quædam species, aut proprium subiectum, tunc particula reduplicans sumitur specificativè; ut: *Homo quatenus homo sentit*. Id verum est specificativè, nam licet homo non sit propriæ ratio sentiendi, eam tamen includit; at in sensu reduplicativo falsum est, nam homo non sentit, quia homo, sed quia animal. Hæ etiam falsæ sunt in sensu reduplicativo, veræ in sensu specificativo: *Homo ut homo videbit Deum: Homo ut homo virtute perficitur: Corpus ut corpus corrumpitur: Justus ut justus peccare potest*.

§. IV.

De Propositione absoluta & modali.

Propositio absoluta dicitur, quæ simpliciter enuntiat prædicatum de subiecto: ut, *omnis avarus est miser*. Modalis verò dicitur, quæ exprimit modum, quo prædicatum connectitur cum subiecto: ut, *necessarium est avarum esse miserum*; unde in modali propositione duo distinguenda sunt, dictum & modus. Dictum vocatur propositio absoluta in modali inclusa: ut in illa *relata, avarus est miser, est dictum; necessarium verò est modus*.

Quatuor sunt hi modi: necessariò, contingenter, possibiliter, impossibiliter; unde quatuor sunt species modalium; ut: *homo necessariò est rationalis: homo contingenter est bonus: homo possibiliter est malus: homo impossibiliter est Angelus*.

Por-

Porro hi modi dupliciter exprimi possunt: vel nomine; ut, necessarium est hominem mori: vel adverbio; ut homo necessario moritur. Modalis, in qua modus nomine exprimitur, dicitur esse sensus compositi; coniungit enim subiectum ut jacet cum prædicato; ut illa, possibile est iustum esse malum, innuit fieri posse, ut quis sit simul iustus & malus; at verbò modalis, in qua modus adverbio exprimitur, dicitur esse sensus divisi, ut illa, Iustus est possibiliter iniustus, non videtur affirmare fieri posse, ut quis simul sit iustus & iniustus; sed solum, ut qui nunc iustus est fieri possit iniustus amittendo Iustitiam: undè exactè loquendo prima falsa est, posterior vera; attamen utraque melius in usu distinguitur, ne contentio sit de modo loquendi, & sive quis dicat, possibile esse iustum esse iniustum, sive iustum esse possibiliter iniustum, dicendum, id verum esse in sensu diviso, falsum in sensu composito.

Circa propositiones modales quædam notanda sunt;
1. In modalibus compositis modus semper est prædicatum, dictum verbò est subiectum; nam modus enuntiat de dicto. Nec refert, quòd modus prior sit ordine: non enim in propositionibus semper præit subiectum; nec ordine, sed sensu judicandum est, quis terminus sit prædicatum. Ille, qui de alio dicitur, semper est prædicatum, quocumque ordine proferatur, ut in istis: Lex divina præcipit non occidere: Magnus quæstus est pietas cum sufficientia: Turpe est obsequi libidini. *Non occidere, pietas, obsequi libidini*, sunt subiecta; licet postponantur.

2. Modales compositæ videntur omnes esse singulares; hæc enim propositio, quæ est subiectum, se habet ut aliquid singulare, de quo modus prædicatur; ut in illa: Necessè est omne peccatum aut à te, aut à Deo puniri: hæc propositio est velut dictum singulare, de quo necessarium affirmatur.

Attamen attenditur in illis quidam proprius modus universalitatis & particularitatis, quatenus hi modi æquivalent signis universalibus; nam *Necessarium*, æquivalet *Omni*; *Impossibile* æquivalet *Nulli*; quia quod necessarium est esse, semper est; quod impossibile est esse, nusquam est. *Possibile* verbò & *Contingens* æquivalent signo particulari; quod enim contingens & possibile est, aliquando est, aliquando non est.

ARTICVLVS TERTIVS.

De proprietatibus propositionis.

TRes sunt proprietates propositionis, Oppositio, Con-
versio, & Æquipollentia; de illis agemus tribus
Paragraphis.

§. I.

De Oppositione.

Oppositio definitur affirmatio & negatio eiusdem de
eodem, seu repugnantia inter duas propositiones
eodem prædicato & subiecto constantes: unde duæ con-
ditiones requiruntur ad oppositionem. Prima, ut utra-
que propositio sit eiusdem prædicati, & eiusdem subiecti;
minima enim variatio prædicati, vel subiecti tollit op-
positionem. Defectu huius conditionis, illæ propositio-
nes non sunt oppositæ: Omnis homo non est necessariò
albus; aliquis homo est contingenter albus; aliquis ho-
mò ægrotat hodie; nullus homo ægrotabit cras. Secun-
da conditio est, ut una propositio sit affirmativa, & al-
tera negativa; unde istæ non opponuntur propriè: Om-
nis homo est iustus; aliquis homo est iniustus.

Oppositio est triplex, Contradictoria, Contraria &
Subcontraria.

Oppositio contradictoria est repugnantia inter duas
propositiones, quarum una est universalis, & altera par-
ticularis, vel utraque singularis; una affirmativa, & al-
tera negativa; ut, omnis homo disputat; aliquis homo
non disputat; Petrus est iustus; Petrus non est iustus.

Regula pro contradictoriis est, quòd *nunquam possunt
esse simul veræ, aut simul falsæ*, aliàs idem esset & non es-
set, quod est impossibile.

Oppositio contraria est repugnantia inter duas propo-
sitiones universales, quarum una est affirmativa, & altera
negativa; ut, omnis homo est iustus; nullus homo est
iustus.

Regula pro contrariis est, quòd *nunquam possunt esse
simul veræ, bene tamen simul falsæ*.

Ratio istius regulæ est, quia si duæ universales essent
simul veræ, propositio quoque particularis contenta sub-
qualibet illarum esset vera, quæ cum sit contradictoria
alterius contrariæ, sequeretur, duas contradictorias esse
simul veras: ut si istæ sunt veræ, omnis homo currit,
nullus homo currit; ista etiam erit vera, aliquis homo

non currit: quæ cum sit contradictoria istius, omnis homo currit, duæ contradictoriæ erunt veræ. Attamen possunt esse simul falsæ, ut patet in istis: omnis homo est albus, nullus homo est albus; cum enim ex contrariis una affirmet, prædicatum convenire omni subiecto; altera verò dicat, prædicatum nulli subiecto convenire, fieri potest, ut prædicatum conveniat tantum alicui subiecto, & tunc utraque universalis erit falsa.

Oppositio subcontraria est repugnantia inter duas propositiones particulares, quarum una affirmat, altera negat; ut: aliquis homo est iustus, aliquis homo non est iustus.

Regula pro istis est, quod *numquam possunt esse simul falsæ, bene tamen simul veræ*; ut patet in istis, quidam homo est iustus, quidam homo non est iustus; utrumque enim verum est. Ratio istius regulæ est, quia si duæ subcontrariæ essent simul falsæ, earum contradictoriæ essent simul veræ, quæ cum sint contrariæ, darentur duæ contrariæ simul veræ, quod ostensum est supra esse impossibile.

Quidam addunt quartum genus oppositionis, quam vocant *Subalternam*; & est inter duas affirmativas, vel duas negativas, quarum una est universalis, & alia particularis; ut: omnis homo loquitur, aliquis homo loquitur; sed ista non est propriè oppositio, quia non est secundum affirmationem & negationem.

§. II.

De Equipollentia.

Equipollentia est, ut vox ipsa indicat, eadem vis, idemque sensus duarum propositionum ex æquivalentia signorum proveniens; unde sicut quælibet propositio habet aliquam sibi oppositam, ita & æquipollentem; si enim addatur particula negativa, propositio fit æquivalens suæ oppositæ; ut ista: omnis homo est iustus; si addam particulam negativam *non*, dicendo, non omnis homo est iustus, fiet æquipollens suæ contradictoriæ, aliquis homo non est iustus. Pro huiusmodi æquipollentibus traduntur tres regulæ.

Prima regula est. Propositio contradictoria, si ei præponatur negatio, redditur æquivalens suæ contradictoriæ: ut, non aliquis homo est iustus; idem est ac, nullus homo est iustus.

Secunda regula est. Propositio contraria, si ei postponatur negatio, redditur æquivalens suæ contrariæ: ut, nullus homo disputat; si postponas particulam negativam;

vam, dicendo, nullus homo non disputat, æquivalet isti, omnis homo disputat.

Tertia regula est. Propositio subalterna, si ei præponas & postponas particulam negativam, æquivalet alteri subalternæ; ut ista: aliquis homo disputat, si adjungatur ante & post negatio, dicendo, non aliquis homo non disputat, æquivalet isti: omnis homo disputat.

Ratio istarum regularum est, quod particula negativa destruit id, quod post se reperit: unde quando præponitur propositioni universali affirmativæ, destruit ejus universalitatem & affirmationem, redditque illam particularem negativam; quando verò postponitur signo universali, tunc relinquit ipsum in sua universalitate, & solum destruit affirmationem. Istæ autem regulæ, ut facilius memoria teneantur, hoc versiculo conclusæ sunt.

Præ, contradic: post, contra: præ, postque subalter:

Id est, Si vis reddere propositiones æquipollentes, negationem præpone contradictoriis; postpone contrariis; præpone, & postpone subalternis.

§. III.

De Propositionis Conversione.

Conversio definitur inversio Propositionis, ita ut retenta veritate, ex prædicato fiat subiectum, & ex subiecto prædicatum; ut: aliquis homo est niger: aliquid nigrum est homo. Propositiones convertendæ possunt esse in quadruplici differentia. Aliquæ sunt universales affirmativæ; ut: omnis homo est justus. Quædam universales negativæ; ut: nullus homo est justus; Quædam particulares affirmativæ; ut: aliquis homo est justus; Quædam particulares negativæ; ut: aliquis homo non est justus. Quælibet suo modo convertitur; unde

Triplex est Conversio, scilicet simplex, per accidens, & per contrapositionem.

Conversio simplex est mutatio prædicati in subiectum servata eadem quantitate, id est, universalitate, aut particularitate; ut: aliquis homo est justus: aliquis justus est homo.

Conversio per accidens est mutatio prædicati in subiectum variata quantitate, ita ut ex universali propositio fiat particularis; ut: omnis homo est animal: aliquid animal est homo.

Conversio per contrapositionem est mutatio prædicati in subiectum mutatis terminis finitis in infinitos. Terminus infinitus est, qui afficitur particula negativa:

tiva : ut, non homo, non lapis) Exemplum istius conversionis est : omnis homo est animal : omne non animal est non homo.

Regulæ conversionum tres sunt. Prima ; Propositio universalis negativa, & particularis affirmativa convertuntur simpliciter : ut, nullus homo est Angelus : nullus Angelus est homo ; aliquis homo est justus : aliquis justus est homo.

Secunda regula est : Propositio universalis affirmativa convertitur per accidens ; ut, omnis homo est animal : aliquod animal est homo. Universalis negativa potest etiam isto modo converti ; ut, nullus homo est lapis : aliquis lapis non est homo.

Tertia regula est : Particularis negativa convertitur per contrapositionem ; ut aliquis homo non est justus : aliquis non justus non est non homo. Universalis affirmativa etiam isto modo converti potest : ut, omnis homo est animal : omne non animal est non homo. Cæterum ut istæ regulæ facilius memoria teneantur, omnes comprehenduntur duobus versiculis.

FECI simpliciter convertitur, EVA per accid.
ASTO per contrap. sic fit Conversio tota.

In his versiculis nota quatuor vocales istarum trium vocum *FECI*, *EVA*, *ASTO*. Nam per *E* significatur propositio universalis negativa : per *I* significatur particularis affirmativa : per *A* significatur universalis affirmativa : per *O* significatur particularis negativa, juxta istos versus.

Afferit A, negat E, verum generaliter ambo.
Afferit I, negat O, sed particulariter ambo.

Sensus ergo priorum carminum est, quod universalis negativa, & particularis affirmativa, quæ designantur per *E*, & *I*, in voce *FECI*, convertuntur simpliciter. At verb universalis negativa, & universalis affirmativa, designatæ per *E*, & *A*, in voce *EVA*, convertuntur per accidens. Demum universalis affirmativa, & particularis negativa, designatæ per *A*, & *O*, in voce *ASTO*, convertuntur per contrapositionem.

Circa modales, licet quidam varias & intricatissimas regulas fusè tradant, secutus tamen expeditiorem viam, dico, quod si sint divisæ, id est, si modus exprimatur adverbialiter, ut in illa, homo contingenter est albus, eodem modo loquendum est de illis, ac de absolutis. Si verò sint compositæ, id est, modus, exprimatur nominali-

naliter, ut in ista, contingens est hominem esse album, in primis conversio non habet in eis locum, quia modus, qui se tenet ex parte prædicati, nullatenus debet variari. Ex oppositionibus verò sola contradictoria in eis reperitur, quia omnes istæ propositiones sunt quasi singulares; dum enim dico, necessarium est, omnem hominem esse rationalem, idem est ac si dicerem, hæc propositio, homo est rationalis, est necessariò vera. In singularibus autem propositionibus sola oppositio contradictoria reperitur.

Cæterum præterea posset in illis attendi alia oppositio proveniens ex modis, qui, ut supra notavi, habent aliquam similitudinem cum signis: *Necessarium* cum *Omni*, *Impossibile* cum *Nullo*, *Possibile* & *Contingens* cum aliquo; undè *Necesse est esse*, & *Impossibile est esse*, sunt contraria: *Possibile est esse*, & *Possibile est non esse*, sunt subcontraria: *Necesse est esse*, & *Possibile est esse*, sunt subalterna, sicut *Impossibile est esse*, & *Possibile est non esse*. At verò *Necessarium est esse*, & *Possibile est non esse*; *Impossibile est esse*, & *Possibile est esse*, sunt contradictoria; undè si apponatur illis particula negativa, juxta prædictas regulas poterunt reddi invicem æquipollentia.

ARTICULVS QVARTVS.

De recto Propositionum Judicio.

Propositionum naturam, divisionem & proprietates nosse non tanti est; at in recto earum Judicio præcipua mentis perfectio, atque omnis sapientiæ summa consistit. Rem tanti usus & fructus tum in scientiis, tum in negotiis ut expendamus, primò videndum, in quo sita sit hæc Judicii rectitudo; deinde qui defectus ab ea nos abducant; postremò qua via hæc rectitudo possit haberi.

§. I.

In quo sita sit rectitudo Judicii.

Rectum est, quod suæ regulæ concordat; undè rectum Judicium dicitur, quod suæ regulæ conforme est. Porro regula nostri judicii est cognitio rei judicandæ, seu, ut loquitur S. Thomas 1. p. q. 16. a. 2. forma, quam de re intellectus apprehendit; undè rectè judicamus, cum juxta cognitionis, quam de rebus habemus, mensuram judicia nostra temperamus, juxta illud Proverb. 12. *Qui quod novit loquitur, judex est justitie*; ini-
què

quæ verbū judicamus, cum vel de re ignota decernimus, vel ultra modum nostræ cognitionis judicia nostra promovemus; itaque ad rectitudinem Judicii duo requiruntur. Primum sufficiens examen rei, de qua judicandum est. Secundum commensuratio Judicii cum cognitione rei.

In primis præire debet examen, quo nobis propositio judicanda possit innotescere; nam in omni judicio valet hæc vulgata regula: Qui inaudita parte altera aliquid statuit, etsi æquum statuit, haud tamen ipse æquus fuit. Unde licet quis verum judicet, non tamen recte judicat, si rem esse veram ignorat: ut, si judicarem astra esse in numero pari, forte id verum est; de re tamen adeo ignota non recte decernerem. Examen, inquam, sufficiens requiritur, quia æquale omnia non exigunt; quædam enim facilia & obvia sunt, quædam reconditiora & difficilia, quædam majoris momenti, alia tanti non sunt, ut nos diutius detinere debeant. Imprudens esset, qui de rebus abstrusis, aut magni momenti cito ac leviter decerneret; at morosus, qui facilibus & minutioribus eandem curam impenderet. In agendis sæpe urgens & fugax occasio tempus & locum prolixo examini præripit; at in speculativis nihil nos cogit ante maturam discussionem judicare: in illis ergo promptior, in istis sedatior, in omnibus æquata rei meritis discussio, quantum fas est, postulatur.

Præmissio examine commensuratum cognitioni judicium est ferendum; non enim æqualem omnium cognitionem etiam matura & diligens discussio nobis parit. Quædam certa & evidentiâ comperiuntur, alia tantum probabilia, quædam omnino incerta manent. Certis & evidentibus firmum ac constantem assensum debemus, probabilibus temperatum juxta motiva probabilitatis; incertis verbū nullum; unde recte non judicat, qui vel fluctuat in rebus sibi certis & evidentibus, vel pertinacius adhæret probabilibus, vel incertis assentitur: hoc quidem omnes norunt, sed pauci in usu tenent. Mitto Academicos, Scepticos, Pyrrhoneos, qui evidentibus repugnare profitebantur; mitto Epicureos, quia sua insomnia ut veritatis oracula defendebant. Quam multi etiamnum robur ingenii putant, certa quæque inficiari! Quam plures, si quid sibi probabilis ratiuncula persuaserint, illico dogma statuunt, cui repugnare nefas existimant! Quanti de rebus omnino incertis confidentissime decernunt!

At nunc dicendum, quo fonte hi defectus in nostra judicia prosuant.

§. II.

De causis defectuum Judicii.

Quatuor præcipuè notari possunt. 1. Vitiosa terminorum perceptio. 2. Præcipitatio Judicii. 3. Præoccupatio. 4. Imaginatio & sensus. De vitiosa perceptio terminorum satis supra diximus; nunc de cæteris aliquid dicendum.

Præcipitatio est Inconsultum de re non satis nota Judicium. Hæc ex duabus causis ferè oppositis oriri solet: aliquando ex levitate ingenii; interdum ex nimio ejus impetu; sunt enim levia quædam ingenia, quæ ut linguam, ita & animi sententiam cohibere diu nequeunt, moras maturæ discussionis non patiuntur, itaque aut nullo, aut levi præmissio examine decernunt: hoc vitio juniores passim laborant. At sunt quædam morosa quidem & gravia ingenia, sed nimii, ut ita dixerim, ponderis; hærent diutiùs in expendenda propositione; at semel inclinata non descendunt, sed suo pondere abrepta ruunt ultra metam; quidquid sibi tantisper persuasere, ut constans dogma propugnant, nec regredi possunt, sed proprio pondere magis ac magis suis decretis insiguntur, conquistis ac roboratis, quanta polent mentis vi, rationibus, quibus ea defendant. Hoc vitium sæpe magna ingenia inficit; nec ferè aliud hæreses ac sectas parere solet.

Præoccupatio, alia est ex parte intellectus; alia ex parte voluntatis. Præoccupatur intellectus præjudiciis. Sunt autem præjudicia, anticipata quædam judicia, quæ nobis ut certa, aut ætas, aut consuetudo, aut educatio, aut autoritas instillavit: horum pleraque vera esse possunt; at nonnulla falsa; itaque viri sapientis est ea nec temerè respuere, nec clausis oculis sequi; sed ad stateram rationis expendere, ut certa & evidentia ab incertis & obscuris discernantur, aliàs ductum ex illis Judicium periclitatur.

Præoccupatur voluntas suis affectibus, amore, odio, invidia, ira, pertinacia, superbia, &c. his præventa facilè mentem excæcat, & ad falsa judicia inclinat: nam cum rectus ordo sit, ut affectus voluntatis regantur judicio mentis, è contra ferè semper accidit, ut potiùs voluntas ad affectuum suorum normam judicia mentis inflectat. Hoc vitium latè regnat in agendis; nam, ut verè dixit Aristoteles, *Ut quisque affectus est, talis ei finis videtur*. At serpit quoque in speculativis: afficimur sæpe nescio qua propensione ad aliquas opiniones, ab aliis

abhorremus. Quæ placent, veræ, quæ displicent, falsæ facile videntur. Doctor, ubi sibi existimationem conciliavit, levibus rationibus etiam falsa persuadet; si vultu, gestu, verbis durioribus, aut aliquo alio nos offendat, etiam gravibus momentis assensum non obtinet. Quæ pulchrè, vividè, patheticè, graviter, expeditè dicuntur, vera esse putamus; quæ inornatè, frigidè, timidè, difficulter, falsa aut dubia suspicamur. Contradicendi quoque prurigo, propriarum cogitationum nimius amor, alienarum contemptus, studium vincendi, pudor se retractandi, propensior animus ad aliquos aucthores, iniquior ad alios, novitatis amor, fastidium vetustatis, dum se judiciis immiscent, non mediocriter ea in transversum adigunt.

Imaginatio demum & sensus variè judiciis nostris illudunt, quod iis mens sæpe utatur, non ut ministris, quorum defectus corrigere debet, sed ut amicis nuntiis, quibus nimium fidit, immò ut regulis, quibus rerum cognitionem metitur; hinc fit, ut homines erga sensibilia propensiores in iudicando sint, erga spiritualia iniquiores. Quod sensum vividè movet, magnum aliquid reputant; quod eo non percipitur, vix aliquid esse putant. Ædificiorum, sonorum, picturarum, corporum symmetriam stupidi mirantur; honestæ vitæ, virtutis, veritatis pulchritudine vix afficiuntur; morbum, dolorem, mortem horrent; errorem, peccatum, pericula salutis pro nihilo ferè habent; pecuniæ damna lugent; Iustitiæ, innocentiae, gratiæ iacturam vix sentiunt; corporea, ut entia maximè solida censent; res spirituales, ut quid tenuissimum apprehendunt, aut certè corporeis affectionibus induunt, alioquin nihil penè fore timent. Est & alia fraus imaginationis, quæ fingendi docta, miro quodam cæcitatibus genere laborat, ut scilicet ea, quæ sunt, non videat; ea verò, quæ non sunt, videat: nam si vivida, elegans, lucida, fecunda sit, speciosos quosdam partus edit, ac loco rerum suppositos intuetur. Mens vana specie delusa hæc idola, ut Ixion nubes; seriò amplectitur, verisimilitudinis coloribus pingit, atque experientiis suffulcit; hinc nata illa fictitia Philosophiæ systemata, in quibus Mundus quidam imaginarius, loco veri supponitur. Hæc phantasmata cavere ac vitare, dum veritatem quaeritur, difficillimum esse meritò notavit S. Augustinus lib. de vera Religione cap. 10. Sed de iudiciorum defectibus hactenus; nunc dicendum, qua via possunt vitari, atque restitudo iudicii obtineri.

§. III.

*Sex regulæ ad rectum Propositionum Judicium
observandæ.*

Prima: Cum de propositione judicandum est, ante omnia termini, quibus constat, attentè considerandi sunt; si obscuri & ambigui, definiendi; si confusi ac variis partibus compositi, distinguendi. Videnda, quæ diximus de recta perceptione terminorum.

Secunda regula: Perceptis terminis, si in idea subjecti prædicatum evidenter continetur, de illo constanter affirmandum est; si verò ei manifestè repugnet, constanter negandum. Sic in idea totius evidenter pars & aliquid amplius continetur; in idea effectus dependentia à causis; in idea entis oppositio cum nihilo & contra; in idea æqualium exclusio inæqualitatis. Itaque constanter judicandum, totum esse maius parte! Effectum supponere causam; Causam totalem continere effectum; Nihilum non esse causam essendi; Quod non est, nec sibi nec aliis dare posse esse; Æqualia, si iis inæqualia addantur, non manere æqualia. Innumeræ sunt aliæ propositiones, tum in moralibus, tum in speculativis, quæ ex ipsis terminis rectè perceptis, aut tantisper explicatis, statim verè judicantur. Hæc dicuntur axiomata, prima principia, propositiones per se notæ, quarum cognitio *Intelligentia* vocatur, ex qua, ut ex primo fonte, omnis alia cognitio profluit, & ad quam, ut sit evidens, tandem resolvi debet; undè perceptio terminorum est præcipua omnis iudicii regula, cui proinde primò ac præcipuè insistendum.

Sed observandum, aliquando inter propositionis terminos clarè perceptos relucere connexionem omnino necessariam; aliquando necessariam solum secundum communem naturæ cursum; aliquando verò necessariam ut in pluribus, licèt non in omnibus. Connexio omnino necessaria est, cum prædicatum est de essentia subjecti; ut si sit ejus genus, aut differentia, aut modus inclusus in genere, vel differentia: sic in idea hominis continetur necessariò animalitas, vita, corporeitas, substantia, quæ ad ejus genus pertinent; nec non rationalitas, quæ est ejus differentia; item modi in his inclusi, ut quòd sit quid finitum, brutis excellentius, Angelis inferius, &c. Connexio verò solum necessaria secundum communem naturæ cursum est, cum prædicatum non est quidem de essentia subjecti, cum naturali tamen ejus conditione connectitur: sic in principiis

hominis clarè perceptis continetur, ut sit mortalis; ut semel extinctus iterum vivere nequeat; ut duobus oculis, duabus manibus constet; potest tamen sine his attributis absolutè concipi, immò exsistere, sed tunc vis naturæ infertur. Connexio demum necessaria solùm ut in pluribus est, cùm subiectum ex naturali quadam propensione ferri solet ad prædicatum; quæ tamen aliquando etiam secundùm ordinariū naturæ cursum deficit: sic omnis mater amat filios: mulieres sunt loquaces, timidæ, inconstantes: viri fortiores, constantiores, taciturniores: dies æstivi sicci & calidi, vernaes pluviosi & temperati, hiemales frigidi; ita enim communiter evenit, at non semper.

Hinc tres gradus certitudinis distinguuntur. Prima est certitudo metaphysica, cùm impossibile omnino est, subiectum esse, aut concipi sine prædicato: hæc omnium maxima est & assensu firmissimo digna, qua prædictæ propositiones propriè dicuntur prima principia. Secunda dicitur certitudo physica, cum prædicatum secundùm naturæ cursum non potest non convenire, aut repugnare subiecto: hæc minor est priori, attamen & ipsa firmo, licet non tanto, digna assensu. Tertia dicitur certitudo moralis, cùm scilicet communiter prædicatum convenit subiecto, ac potest tamen aliquando non convenire: hæc aliis minor est, nec in omnibus æqualis; moderatum ergo juxta probabilitatis suæ mensuram exigit assensum.

Tertia regula: Si perceptis terminis, inter eos nexus, aut pugna evidenter non percipitur, cobibendus est assensus; donec ea connexio, aut repugnantia nobis aliundè innotescat; ut in illa propositione: Terra est rotunda, non est evidens ex ipsis terminis aliqua repugnantia, aut connexio inter ideam terræ & rotunditatis; sustinendus ergo est assensus, donec aliundè id nobis sit exploratum. Porro tribus modis hæc connexio vel repugnantia potest nobis innotescere, Ratione, Experientia, Authoritate, pro quibus statuendæ sunt regulæ.

Propositio nobis innotescit ratione, cum ex aliis jam notis deducitur per discursum; tunc enim a nobis exigit assensum, quem antea non merebatur, attamen cum quadam cautione: undè

Quarta regula: Omnis propositio ex terminis non evidens, si sequatur evidenter ex aliis evidenter notis, & ipsa quoque certa & evidens judicanda est; vero enim non connectitur nisi verum. At si sequatur solùm ex probabilitatibus, & ipsa solùm probabilis censenda est. Sic cum idea peccati non connectitur evidenter punitio; attamen hæc connexio evidenter sequitur ex alia propositione per

per ſe nota, nempe ex illa, Deus eſt juſtus. Ex hac enim evidenter ſequitur, omni benefacto præmium, omni malefacto poenam ab eo rependendam, proindeque peccatum fore puniendum.

Verùm non ſemper occurrunt propoſitiones omnino certæ & neceſſariæ, ex quibus evidenter ſequatur ea, quæ nobis judicanda incumbit. Tum recurrimus ad probabiles, quæ ſcilicet non ſemper & in omnibus, ſed ut in pluribus ſunt certæ. Propoſitionibus ex illis deductis aliquem aſſenſum debemus, at non firmum & conſtantem, ſed libratum cum motivi probabilis veriſimilitudine; ut: hanc mulierem amaturam filios ſuos, ex nulla propoſitione neceſſariè vera poſſum colligere; ſed tamen occurrit probabilis communiter vera, nempe, Omnis mater diligit filium; ex ea rectè judico, probabilius fore, ut hæc quoque ſuòs amatura ſit. Sæpe tamen ſit, ut utrinque concurrant motiva probabilia; tum reſtitutio judicii exigit, ut ſemota omni præoccupatione expendantur, atque omnibus ex æquo, & quantum ſas eſt, accuratè perſpectis, eò potiùs ſelectatur ſtatera judicii, quò eam major veriſimilitudo inclinât; iniquum enim eſt iis potiùs aſſentiri, quæ minus vera videntur. Nec reſert, quid fortè quæ nobis minus vera apparent, in ſe vera ſint & e contra; nam veritas rei à nobis aſſenſum non exigit, niſi quatenus nobis nota eſt: unde non ipſa in ſe, ſed ejus cognitio eſt regula, quam ſemper in judicando ſequi tenemur, & à qua vitioſè deſectimus. Aliquando in eo probabilitatum concursu motiva ex una parte adeo infirma ſunt & pauca; ex alia verò tot & tanta, ut penè vim demonſtrationis obtineant; tum dicitur propriè *certitudo moralis*, quæ nonnunquam tanta eſt, ut ad phyſicam, ac penè metaphyſicam certitudinem pertingat, tumque & ipſa firmo & conſtanti aſſenſu digna eſt.

propoſitio nobis innotefcit Experientia, cùm ſenſuum teſtimonio confirmatur. Huic aſſenſum debemus, ſed intra certos fines moderatum; undè peccant, qui vel nullam, vel omnimodam fidem ſenſibus adhibendam putant: itaque ſtatui poteſt.

Quinta regula: *Quæ ſenſibus ſecundùm naturam rectè diſpoſitis, clarè, uniformiter, ac diſtinctè percipiuntur, certa judicari debent*; nam ſenſus nobis à Deo, qui non fallit dati ſunt non modò ad tuendam vitam, ut cæteris animantibus, ſed etiam ad informandam mentem: itaque eorùm teſtimonium, ſecundùm naturalem diſpoſitionem, latum verax ſemper eſt, nec mentem fallit, niſi cum eo rectè non utitur; undè nemo ſanz mentis abnuet, dari terram, ſolem, aſtra, ignem, aquam, animalia, &c. à ſole terram illuminari, aliqua corpora deorſum tende-

te, alia sursum, aquam fluere in declive, attenuari in vapores, cogi in nubes, distillare in pluvias, & alia huiusmodi, quæ solo sensus testimonio constant.

Verùm cavendum, ne mens iudicium ex testimonio sensus latum ulterius promoveat, quàm eam ducat evidentiam sensus. Hic defectus duobus ferè modis accidit. Primum, cum mens de rebus, quæ sub sensum non cadunt, ex sensibili experientia iudicat; ut si quis iudicaret, animam hominis post mortem aut nihil esse, aut aliquid admodum exiguum & vanum, quia nihil sensibile ampliùs operatur. Non enim unum ex alio sequitur; nam licet evidens sit, ea esse, quæ sensus nostros movent, non tamen per sensum evidenter habemus, ea non esse, quæ sensum non movent, aut ea magis, minùsve esse, quæ magis, minùsve sensum movent. Ex hoc defectu, ut jam monui, & sæpius monendum est; manant iniqua nostra de rebus spiritualibus iudicia. Alio modo fertur iudicium, ultra sensus evidentiam, cum mens non satis examinat varia sensuum testimonia, sed ex uno, aut paucioribus leviter examinatis præcipitanter iudicat; sic pueri & rudes homines Solem patellâ non maiorem, astra candelis accensis æqualia iudicant unico visus testimonio contenti; cum tamen vel pluribus visus testimoniis constet, longè maiora esse debere, quàm appareant; nam visu experimur, objecta eò minora videri, quò longiùs distant, atque eodem visus testimonio convincimur, Solem esse valde à nobis remotum, quæ distantia quanta sit, cum rudes non norint, si determinent, Solem tantulum esse, quantum iis apparet, vel ipso evidenti sensuum testimonio vitiosi iudicii arguuntur. Peccant eodem modo etiam peritiores, cum ex aliquibus particularibus, sensu evidenter perceptis, universalem propositionem inferunt. Hoc vitium sæpe fallit in inductionibus & experimentis; quomobrem Hippocrates experientiam fallacem dixit, non vitio sensus, sed præcipitatione mentis, sensuum testimonio non sufficienter utentis.

Itaque sua certitudo sensibus constat, sed cum ratio iis, ut oportet, utitur, scilicet ut testibus veracibus quidem, sed non omnisciis, ut nuntiis rerum interiora non penetrantibus, sed aliquas à rebus impressiones, easque particulatim, ac variè pro sui & rerum dispositione haurientibus ac referentibus, quas examinare, conferre, librare, depurare mentis officium est, atque quid in iis evidens sit, quid confusum, quid occultum, quid consonum, quid dissonum, quid magis minùsve exploratum, quid ex iis inferendum, quid refutandum, magna diligentia expendere. Sed hic cavenda, quam supra diximus, fraus imaginationis; ne scilicet in ea sensibilibus impres-

impressionum collatione, non se rebus ipsa accommodet, sed res ipsas suis figmentis aptet. Itaque frano rationis regenda est, ne sensuum impressionibus præcurrat, sed eas placidè sequatur.

Propositio nobis innotescit autoritate, cum ab iis, qui eam norunt & veraces sunt, affirmatur. His sanè assensum debemus, sed libratum cum eorum lumine & veracitate; unde iudicium ex autoritate ductum, ut sit rectum, certa regula dirigi debet, nec promiscuè impendi: itaque sit.

Sexta regula: *Quod nobis constat testimonio alicujus, què nec falli potest, nec fallere, magis certum judicari debet, quàm si nobis in se foret evidens, etiam si id nos omnino superet, immo iis, quæ nobis nota sunt, videatur adversari. Quod verò constat testimonio eorum, qui quidem falli possunt (& fallere, attamen quos in eo facto nec falli, nec fallere aliunde certum est, id itidem certum judicari debet, sed juxta mensuram hujus prioris certitudinis.*

Prima pars regulæ evidens est; nam cum nobis consciîsimus, mentis nostræ lumen esse finitum, ac in plerisque deficere, potiùs æstimare debemus nos falli, quàm eum, qui nec falli potest, nec fallere, undè omnia nobis à Deo, qui nec falli, nec fallere potest, revelata certiora debemus judicare, quàm si ea evidenter perciperemus, nec ab ea certitudine tantisper dimoveri, etsi captum nostrum superent, immo iis, quæ evidenter percipimus, videantur repugnare; non enim repugnant, sed ob luminis nostri tenuitatem connexio illa nos latet. Hoc quidem omnes norunt, at non semper usu tenent; hinc illæ in rebus fidei fluctuationes, præsumptuosæ quæstiones, curiosæ inquisitiones, importunæ anxietates, errores speculativi in hæreticis, qui ex revelatis ea negant, quæ cum aliis aut revelatis, aut sibi notis repugnare censent; errores prædici in malis Christianis, qui regulam fidei in agendis deferunt, ut propria judicia passionibus depravata sequantur.

Secunda regulæ pars respicit autoritatem humanam. Homines sanè falli possunt & fallere, at non semper id faciunt; itaque nec semper, nec nunquam illistud creditur: examinandum ergo an in ea, quam nobis testantur, propositione fallant, aut fallantur. Falluntur defectu luminis, fallunt defectu sinceritatis: cum ergo aut eorum lumen, aut sinceritas nutat, eorum testimonium jure recusamus; at cum aliquid, quod eorum lumen non fugit, aut superat, referunt, eorumque sinceritas certò nobis constat, tum pro gradu hujus certitudinis propositio certa judicari debet. Itaque, cum multi, quos in mendacio coavenisse possibile non est, aut pauci, quorum sinceri-

tas suspecta non est, factum aliquod sibi exploratum testantur, æquè certum judicandum est, ac si propriis oculis illud vidissemus: sic facta Romanorum à contemporaneis historicis narrata, tam nobis certa sunt, ac quæ apud nos hodie geri videmus. At si factum aut à paucis, autque suspectis, aut à multis sinceris quidem, sed non contemporaneis, aut certè ab aliquo contemporaneo, cuius sinceritas non nutet, edoclis referatur, dubium judicari debet: sic Græcorum gesta contra Trojanos dubia sunt; ea enim ab Homero non contemporaneo, & ut Poeta plura fingente cæteri hausere.

Et quidem iudicii ex autoritate humana ducti regula in factis ita se habet: at paulò aliter in dogmatibus; nam fides historiarum præcipuè pendet ex authoris sinceritate, minus ex præstantia ingenii; at in dogmatibus authoritatis pondus non ita ex sinceritate, ut ex lumine testantis urget, unde in factis fidendum magis viro bono, quàm docto; at in dogmatibus, magis viro docto, quàm bono, licet & bonitatis ratio aliqua habeatur, præcipuè in moralibus dogmatibus, quorum iudicium prava voluntate corrumpi, recta juvari communiter solet. Itaque in dogmatibus ex autoritate hominum judicandis sic procedendum videtur.

Primò. Dogma communiter receptum etiam apud eruditos, etsi propterea omnino certum statui non debeat, non est tamen convellendum, nisi evidenti ratione refutetur; hic enim generi humano à quolibet privato debetur honos, ut homines falli communiter facile non existimet, ac apud se reputet, illum tritum & verum, *Plura vident oculi, quàm oculus*. Culpandi ergo, qui à communibus sententiis aliqua ratione probabili à se excogitata, etiam fortè non contemnenda, abducuntur: laudandi verò, qui viatrita incedunt potiùs, quàm per diverticula, donec sint sufficienter explorata.

Secundò. Dogma à peritis in quavis facultate concorditer receptum, ut certum ab imperitis in ea facultate supponi debet; peritis enim in arte credendum est, nam in ea majori lumine pollent ob usum & frequentem rei considerationem: at cum periti dissentiant, utrorumque nutat autoritas, dubiumque dogma censendum ei, qui nondum rationes ipse expenderit.

Tertio. Sapientium primæ classis sententiis, etiam unius, aut alterius, ut Sanctorum Patrum, summorum Philosophorum ac Theologorum, multum semper deferendum est, nec facile respuenda sunt, etiam si à nobis non satis capiantur; nam æquitas exigit, ut nos potiùs, quàm illa summa ingenia, falli reputemus. Nec placet, quod ajunt quidam, non nisi cæcum alienis oculis videre;

re; nam & oculatum oculatiori magis, quam sibi fidere convenit. At si evidenti ratione, aut certa & satis explorata experientia falsitatis convincantur, viri modesti est aestimare, eos fortè non ita sensisse, ut vulgò putatur, ac benignis, quantum fieri potest, eorum verba & sensum interpretari. At si expositioni non sit locus, manifestum est, evidentem rationem, aut experientiam cujusvis hominis auctoritati in scientiis naturalibus esse præferendam; nam & maxima ingenia non omnia vident.

Ex his habetur, quod ante statuimus, generalem regulam judiciorum esse evidentiam, seu perspicuam rectam cognitionem, à qua, ut rectum sit judicium nostrum, nunquam debet recedere, sed eam exactè sequi. Neque verò ab ea recedimus, dum probabilitatem, aut auctoritatem juxta jam positas regulas sequimur; licet enim propositio probabili, aut probabiliori ratione fulta, non sit evidenter vera, est tamen evidenter probabilis, proindeque qui eam talem censet, ab eo, quod sibi evidens est, non recedit. Propositio verò auctoritate nixa, licet non sit nobis evidens, attamen si sufficienter nobis constent, ejus, qui illam testatur, lumen, & sinceritas, evidenter fide digna est majori, aut minori, prout magis, aut minùs certa nobis sunt hæc duo, quibus assensus ex auctoritate ductus nritur. Sed de Judicio & Propositione hætenus.

TERTIA PARS LOGICÆ MINORIS.

De Discursu & Argumentatione.

TERTIA mentis operatio est Discursus, quo ex uno, aut pluribus judiciis jam notis, aliud ignotum cum iis connexum inferimus. Pars illata, *Consequens*; ex qua hæc infertur, *Antecedens*; Oratio verò, in qua id fit, *Argumentatio* dicitur. Hæc mentis operatio, ut recta sit, duo supponit, & unum sibi proprium. Supponit primò, ut termini, quibus constat argumentatio, sint clarè ac distinctè percepti; nam sunt ejus elementa, quorum vitium in ipsum compositum redandat. Supponit secundò, ut propositiones, ex quibus alia infertur, sint rectè judicatæ; sunt enim mensura judicii de conclusione ferendi, quod proinde rectum non erit, si regula ejus deficiat. At Discursus ut sibi proprium, exigit legitimum nexum conclusionis illatæ cum iis, ex quibus infertur; etsi enim veræ sint præmissæ, non est censenda vera conclusio, nisi evidenti nexu ex illis sequatur. De recta perceptione terminorum in prima parte egimus; de recto propositionum judicio in secunda: itaque ad dirigendam hanc tertiam mentis operationem solum superest, ut agamus de recta ratione conjungendi unam propositionem cum aliis, in qua Argumentationis natura consistit. Id exsequemur sex Articulis. Primus erit ille de nexu, seu de Argumentatione in genere, quid sit, quotuplex sit, quæ ejus regulæ. Secundus de præcipua Argumentationis specie, nempe Syllogismo. Tertius de variis modis & figuris syllogismorum. Quartus de probatione & reductione syllogismorum. Quintus de inventione mediæ syllogistici. Sextus de fallacis syllogismorum.

ARTICULUS PRIMUS.

*Quid & quotuplex sit Argumentatio in genere,
& quæ ejus Regula.*

Argumentatio in genere est Oratio, in qua unum ex alio infertur. Porro ex aliquo infertur, quod in eo continetur; unde juxta modos, quibus unum judicium in alio continetur, variae sunt argumentationis species. Tribus autem modis unum judicium continetur in alio. Primo, ut Simile in simili; nam in similibus est eadem ratio, idemque proinde judicium. Secundo, ut Universale in suis particularibus; nam omnia particularia conjuncta continent universale. Tertio, ut particulare sub universali; quodlibet enim particulare sub suo universali continetur, ut Homo sub animali.

Hinc tres Argumentationis species distinguuntur. Exemplum, Inductio, Syllogismus, sub quo continentur Enthymema, Sorites, Epicherema, & Dilemma.

Exemplum est Argumentatio, in qua ex simili simile infertur; ut: Vinum, & ebrietas perdiderunt Alexandrum: ergo & te perdent, si illis indulgeas. Amor profanus seduxit Davidem & Salomonem, viros adeo sapientes: ergo & seducet te, si illi impliceris. Hoc argumenti genus præcipuè valet in moralibus, & apud plebem; nam exempla trahunt, & rem sensibili quadam specie ob oculos ponunt; unde Christus eo maxime utitur, (venerat enim ut abscondita prudentibus & sapientiam revelaret parvulis) ut Matth. 16. *Respicite volatilia cæli, quorum vitam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; & Pater vester cælestis pascit illa: Nonne vos magis plures estis illis?*

Inductio est Argumentatio, in qua ex particularibus sufficienter enumeratis universale colligitur; ut: Alexander Magnus vicit ad Granicum, ad Issum, ad Miletum, ad Arbelam, &c. ergo ubique victor exstitit. Nec vitiosa est, si partes omnes non enumerentur; unde & singularibus ad speciem ut plurimum deficit inductio, quia singularia omnia non sunt nobis nota: ut si quis lepores omnes esse griseos colligeret, quia nullos alios videt; nam & alterius coloris esse possunt nobis invis, immo in frigidissimis plagis albi existunt. Hoc vitio frequenter peccant homines; cum enim singula examinare tediousum sit, ex paucis particularibus universale statim colligunt: ut, injuriam passi ab aliquibus judicibus, statim conclamant, omnia tribunalia esse corrupta; quosdam Ecclesiæ ministros vitiis deditos ubi vident, labem

toti Ordini inurunt. At quod mirum, id in malo communiter, vix in bono contingit; nam si quos in aliquo statu bonos vident, non ideo in genere statum illum laudant. Nihil iniquius his judiciis, at nihil inter homines frequentius. A speciebus ad genus tutior est inductio; nam species omnes facilius nosse possumus: ut, cum colligimus nullum numerum esse infinitum, quia nec par nec impar numerus est infinitus; non enim esse potest nec par, nec impar. Itaque inductione cautè utendum, nec ex particularibus temerè inferendum universale, antequam ea sit accuratè examinata, aut certè ex notis constet, eandem currere rationem de ignotis; ut, tunc colligo, lapides omnes deorsum tendere, ex eo quod plures cadere viderim, quia in hoc est eadem omnium ratio; sunt enim omnes terrenæ substantiæ. Hujus generis inductione nituntur axiomata physica: Exploramus experientia plurium particularium connexiones naturales prædicatorum cum subiectis, quæ connexio ubi satis explorata est, fundat physicam certitudinem Axiomatis universalis.

Syllogismus est Argumentatio, in qua ex universali particulare in eo contentum infertur; nititur enim his principiis: Quod dicitur de omni, dicitur de quolibet sub eo contento, & Quod negatur de omni, negatur de quolibet sub eo contento; unde in illo ex particularibus non concluditur. Verùm de eo accuratius mox dicemus. Hujus exemplum interim sit: Omne malum est fugiendum; sed peccatum est malum: ergo peccatum est fugiendum.

Enthymema est Syllogismus alterâ præmissarum minutus; ut: Peccatum est magnum malum: ergo fugiendum. Compendii causa eo frequenter utimur, illam præmissarum, quæ nota & obvia est, subintelligendo. Aliquando una propositione continetur; ut: Christianus secundum Christi legem vivas: ea enim continet hoc Enthymema: Christianus es: ergo tibi vivendum juxta Christi legem. Hæ propositiones dicuntur *Sententia Enthymematica*, quæ in sermone graves & elegantes sunt, ut illæ Virgilio, *O passi graviores, dabit Deus his quæque finem*; &, *Non ignara mali miseris succurrere disco*.

Sorites est Syllogismus coacervatus, in quo scilicet ex pluribus propositionibus gradatim positis devenitur tandem ad conclusionem; ut: Peccatum offendit Deum quod Deum offendit, nos ab eo separat; quod nos à Deo separat, summo bono nos privat; quod summo bono privat, est omnium malorum maximum: ergo peccatum est omnium malorum maximum. Horum argumentorum infrequentior est usus, tum quia mentem onerant tot pro-

posi-

positionibus, tum quia fallaciis obnoxia sunt; facile enim inter multas aliqua propositio minus cohærens inseritur, quæ vitiat nexum argumentationis.

Epicherema est Syllogismus, cujus major & minor alias propositiones ipsas probantes continent; ut: Qui cupit & metuit, beatus non est, cum nec tutum habeat, quod habet, nec habeat, quod vellet habere; at Divites cupiunt multa, quæ non habent; metuunt ea, quæ habent, amittere: ergo Divites non sunt beati. Latissimè patet hæc argumentatio; nam aliquando tractatus integros implet, qui uno Epicheremate continentur.

Dilemma est Syllogismus, in quo præmissæ disjunctivæ utraque pars sublimitur, atque ad propositum concludendum adhibetur; ut: Si nubas, vel filios suscipies, vel non suscipies; si suscipias, quantus labor! si non suscipias, quis fructus? ergo non nubendum. Hoc argumenti genus importunum magis est, quam validum. In duobus deficere solet. Primum cum inter disjunctionis partes datur medium; tunc enim non concludit; ut illud Socratis jam morituri: Aut morte sensus omnis adimitur, ut in somno, aut anima ad meliora loca migrat; si primum, suaviter quiescam; si alterum, feliciter vivam cum Orpheo & Ulisse, Homero & aliis magnis viris: ergo mori expedit; nam inter utrumque datur medius status, nempe migratio ad vitam alteram, sed ista miseriorem. Secundò deficit Dilemma, cum utraque pars retorqueri potest vice versa, ut in priori illo: Si nubas, aut filios suscipies, aut non; si non suscipias, quis labor? si suscipias, quantus fructus! ergo nubendum.

Regulæ Argumentationis in genere tres sunt. Prima. Ex vero nullo modo sequitur falsum; nam, quod sequitur ex alio, illo posito esse debet: si ergo ex vero sequeretur falsum, posito vero verè esset, sicque esset verum & falsum, quod est impossibile.

Secunda Regula. Ex falso aliquando sequitur id, quod aliunde verum est; ut ex illa falsa: Omnes Apostoli sunt reprobi, sequitur hæc aliunde vera: ergo Judas est reprobus. Ratio regulæ est, quia in argumentatione antecedens infert quidem consequens, at consequens non infert antecedens; unde posito antecedente poni debet consequens, at non vicissim posito consequente poni debet antecedens, ut posito, quod omnes homines sint docti, necesse est Petrum esse doctum, at posito, quod Petrus sit doctus, non debent propterea omnes homines esse docti. Consequens itaque potest esse aliunde verum, licet antecedens sit falsum. Hæc regula majoris momenti est, quam vulgo existimetur; hujus enim inadvertentia plerumque peccamus, dum nos veram rei causam

invenisse putamus, quia veris effectibus ea, quam fixissimus, concordat; id est, verum esse antecedens, quia verum est consequens: ut, Cartesius Principia à se excogitata, vera confidentissimè asserit, quia iis positis, aliqui, qui nunc in mundo videntur, effectus contingerent.

Tertia Regula, seu potius præceptum. Antecedens debet esse notius Consequente; assumitur enim Antecedens, ut nobis illustret Consequens, non illustraret autem, nisi esset notius: itaque in argumentando cavendum, ne in antecedente utamur principiis obscuris, ac dubiis, sed perspicuis & certis, aut quæ ex talibus evidenti nexu deducta sint.

Hæc de Argumentatione in genere. Nunc de præcipua & usitatiore ejus specie, nempe Syllogismo, accuratius agendum.

ARTICULUS SECUNDUS.

De natura Syllogismi, ejusque divisionibus in genere.

Syllogismus definitur ab Aristotele lib. i. Analyt. cap. 1. *Oratio, in qua quibusdam positis (nempe duabus propositionibus) necesse est aliquid sequi (nempe tertiam propositionem) ex eo quod hæc sint posita.* Clarius definiri potest, Argumentatio, in qua duo extremi termini propositionis affirmativæ, aut negativæ comparantur cum uno Tertio, ut inde concludatur eorum comparatio inter se seu affirmativa, seu negativa: ut enim superius diximus, sæpe inter propositionis, de qua ferendum est judicium, terminos clarè perceptos nulla connexio, aut repugnantia apparet, atque adeo ipsa ex terminis judicari nequit; tunc quaritur tertius terminus, qui eorum nexum, aut repugnantiam illustret. Nam si alicui tertio termino idem sint duo illi termini, evidenter colligimus, esse idem inter se; si vero unus ex illis terminis sit idem cum illo tertio, at alius non sit idem, evidenter colligimus, non esse idem inter se, juxta hæc duo principia, quibus omnis Syllogismi certitudo continetur: Quæ sunt idem eidem, sunt idem inter se; & : Quorum unum est idem cum aliquo tertio, aliud verò non est idem, ea non sunt idem inter se. Ut proposita quaestione, an Luna ex se luceat, ex ipsis terminis nullus nexus, nulla repugnantia inter eos apparet; comparo illos cum tertio, nempe *semper lucere*; sic. Quod ex se lucet, semper lucet; sed Luna non semper lucet; inde colligo, ergo Luna non ex se lucet.

Ex his

Ex his terminis subjectum propositionis illata dicitur. *Minus Extremum*; prædicatum, verò dicitur *Majus Extremum*, quia prædicatum ex se latius patet quàm subjectum; Terminus ille tertius dicitur *Medium*. Propositio, in qua *Majus Extremum* comparatur cum *Medio*, dicitur *Major*; illa, in qua *Minus Extremum* comparatur cum *Medio*, dicitur *Minor*: ex demum, in qua *Minus Extremum* comparatur cum *Majori Extremo*, dicitur *Conclusio*.

Exemplum. Queritur, an Luna ex se luceat. Sumo tertium terminum *semper lucere*, & sic illius propositionis extrema comparo cum hoc tertio: Quod ex se lucet, semper lucet; atqui Luna non semper lucet: ergo Luna ex se non lucet. *Luna* est *Minus Extremum*: *ex se lucere* est *Majus Extremum*: *Semper lucere* est *Medium*. Propositio, in qua comparatur *ex se lucere* cum *semper lucere* est *Major*: Propositio, in qua comparatur *Luna* cum *semper lucere*, est *minor*: *Conclusio* demum est, in qua *Luna* comparatur cum *ex se lucere*.

Hinc colligitur hæc regula, *In omni Syllogismo sint tantum tres termini*; omnis enī ars Syllogistica in eo sita est, ut duorum extremorum nexus, aut pugna colligatur ex eorum comparatione cum uno tertio. At cum dico, ut sint tres tantum termini, id intelligendum sensu, non voce; nam hi termini possunt esse complexi, immo sunt aliquando integræ propositiones in aliis involutæ; ut in illo: Qui crudelibus, ac inquietis dominis servit, nec pace, nec libertate fruitur; sed qui agitur passionibus suis, crudelibus & inquietis Dominis servit: ergo quā agitur passionibus suis, nec pace; nec libertate fruitur. Argumentum optimum est, tribus reipsa terminis constans, licet quilibet voces plures, immo propositiones, integras involvat.

§. I.

De Divisione Syllogismi in genere.

IN Syllogismo duo distinguenda sunt, *Materia & Forma*. *Materia* ejus duplex est, remota & proxima: *Materia* remota sunt termini, proxima sunt propositiones; ex terminis enim fiunt propositiones, ex propositionibus Syllogismus. *Forma* ejus est dispositio artificiosa terminorum & propositionum, quibus constat. Dispositio terminorum est combinatio extremorum cum medio: hæc dicitur *Figura Syllogismi*. Dispositio propositionum est combinatio earum inter se secundam universalitatem & particularitatem, affirmationem aut negationem: hæc

dicitur *Modus Syllogismi*. Hinc variae divisiones Syllogismorum nascuntur.

Syllogismus ratione materiae dividitur in Demonstrativum, Probabilem & Sophisticum. Demonstrativus est, qui constat propositionibus necessario veris. Probabilis est, qui constat propositionibus probabiliter veris: dicitur etiam *Topicus*, id est, localis, quia eruitur ex quibusdam communibus promptuariis, quae Logici vocant *Loces*. Sophisticus est, qui constat propositionibus apparenter veris, sed reipsa falsis.

Syllogismus ratione formae dividitur primò in Syllogismum Informem & Formatum. Syllogismus informis est, qui proponitur absque ulla certa dispositione terminorum & propositionum; ut ille: Cum ethnicè vivas, sperare non potes eam salutem, quae solis christianè viventibus est à Deo promissa; in illa enim propositione includitur integer Syllogismus optimè concludens, hic nempe: Qui ethnicè vivit, non potest sperare salutem à Deo solis Christianè viventibus promissam; atqui tu ethnicè vivis: ergo non potes talem sperare salutem. Hi Syllogismi frequentissimi sunt in colloquiis, atque libris Doctrinalibus; gratiores aliis sunt, at fallacius maximè obnoxii, ideoque ad veritatem exquisitè expendendam minus apti. Syllogismus formatus est, cujus termini & propositiones suo quaque ordine distinctè collocantur. Hi sunt ad claram & distinctam quaestionum explicationem aptissimi: nam vis aut imbecillitas, nexus aut hiatus ratiocinii statim perspicuè in illis cernuntur; unde informibus Rhetores, Philosophi formatis libentius utuntur; illi enim decorem & ornatum, isti nudam veritatem quaerunt.

Syllogismus formatus dividitur in Compositum & Simplicem. Compositus est, vel qui pluribus constat propositionibus, ut Sorites, Dilemma & Epichierema, de quibus supra diximus; vel qui tribus tantum, sed quarum major composita est, & conclusionem totam continet. Syllogismi hujus posiremi generis sunt tres, Conditionales, Disjunctivi & Conjunctivi.

Exemplum conditionalis Syllogismi. Si avarus semper eget, semper miser est; at avarus semper eget: ergo avarus semper miser est. Duobus modis hi Syllogismi concludunt. Primò ab affirmatione antecedentis ad affirmationem consequentis. Secundò à negatione consequentis ad negationem antecedentis: at vice versa non concludunt; ut ex illa conditionali: Si currit, movetur, concludere possum, Currit, ergo movetur; vel, Non movetur, ergo non currit: at non vice versa: Non currit, ergo non movetur; vel, Movetur, ergo currit.

Ratio

Ratio hujus est, quia propositionis hypotheticæ antecedens semper supponit consequens, at consequens non supponit antecedens; ut in illa: Si est homo, est animal: Homo supponit animal, at animal non supponit hominem; unde posito homine ponitur animal, & sublato animali tollitur homo: at non contra posito animali ponitur homo, aut sublato homine tollitur animal.

Exemplum Syllogismi disjunctivi. Vel Sol movetur circa terram, vel terra circa Solem; sed terra non movetur circa Solem: ergo Sol movetur circa terram. Peccat, cum inter extrema disjunctionis datur medium; tunc enim negato uno non sequitur aliud, quia utroque sublato, potest stare medium; ut in illo: Viro diviti, aut fundenda pecunia, aut retinenda; non retinenda; ergo fundenda; vel: Non fundenda: ergo retinenda. Utrumque falsum est: nec fundenda prodigè, nec retinenda avarè; sed rectè dispensanda, quod medium est. Differt hic Syllogismus à Dilemmate, quod in illo una tantum pars disjunctionis in minori subsumitur; in Dilemmate autem utraque pars, quæ se habet ut medium.

Exemplum conjunctivi. Nemo potest servire Deo & Mammonæ; atqui multi serviunt Mammonæ: ergo multi non serviunt Deo. In Syllogismo conjunctivo à positione unius partis ad negationem alterius concluditur; at non contra; ut non valet: Atqui prodigus non servit Mammonæ, ergo servit Deo; aut contra: Atqui prodigus non servit Deo, ergo servit Mammonæ.

Syllogismus simplex est, qui constat tribus tantum, iisque simplicibus propositionibus; ut: Summum bonum est summè amandum; sed Deus est summum bonum: ergo est summè amandus.

Dividitur 2. Syllogismus ratione formæ in Directum & Indirectum. Directum est, qui concludit servato naturali ordine terminorum conclusionis; ut: Omne vitium est fugiendum; sed luxuria est vitium: ergo luxuria est fugienda. Indirectus est, qui concludit propositionem veram, sed inversam, mutato prædicato in subiectum; ut: Omnis anima rationalis est immortalis; sed nullus Angelus est anima rationalis: ergo aliquid immortale non est Angelus. Verè concludit, sed invertuntur termini conclusionis; nam ita dispositis præmissis hæc conclusio directè sequebatur: ergo aliquis Angelus non est immortalis, quæ est falsa; unde hic Syllogismus dicitur indirectè concludere.

Dividitur tandem 3. Syllogismus ratione formæ in varios Modos & Figuras. Hæc divisio etiam comprehendit Syllogismos complexos; sed quia evidentior est in simplicibus.

placibus, ad quos etiam compositi reduci possunt, ut ad suam regulam: hic solum eam in simplicibus considerabimus.

ARTICULUS TERTIUS.

De variis Figuris & Modis Syllogismorum.

Quatuor sunt possibiles Figure syllogismi; at ex illis tres tantum sunt utiles. Figura enim est combinatio extremorum cum medio: at quatuor modis potest concipi hæc combinatio. Primo, cum medium subicitur in majori & prædicatur in minori. Secundo, cum in utraque prædicatur. Tertio, cum in utraque subicitur. Quarto, cum in majori prædicatur & in minori subicitur.

Verum hæc quarta figura omnino est violenta, & ut recta fiat, debet reduci ad primam; unde est inutilis, licet probetur Galeno, ideoque *Galénica* dicatur. Hujus figuræ exemplum sit: Omnis homo est animal; sed omne animal est substantia: ergo aliqua substantia est homo. Concludit quidem verè, sed inordinatè admodum & violentè, perturbata dispositione terminorum conclusionis. At eadem veritas, nempe nexus inter hominem & substantiam ordinatè concludetur, reducto syllogismo ad primam figuram, ad quam hæc propositiones connaturaliter tendunt, hoc pacto: Omne animal est substantia; sed omnis homo est animal: ergo omnis homo est substantia.

Dices. Hic syllogismus ordinatissimè concludit: Omnis homo est animal; sed omne animal est substantia: ergo omnis homo est substantia; & tamen est in quarta figura.

Respondeo, esse in prima figura, sed præmissas inverti: nam major est, in qua majus extremum, nempe prædicatum conclusionis, comparatur cum medio, quovis tandem loco ponatur. Quæ ergo in præfato syllogismo secundo loco ponitur, est verè major; unde pertinet ad primam figuram, & non ad quartam.

Ratio verò, cur hæc figura aut perturbatè admodum, aut minimè concludat, ea est. Syllogismus, in quo medium prædicatur & subicitur, concludit vi hujus principii, *Quidquid dicitur de subiecto, dicitur de omni sub eo contento*; & vicissim, *Quidquid negatur de subiecto, negatur de omni contento sub ipso*; unde ideo majus extremum affirmatur, aut negatur de minori extremo, quia fuit affirmatum aut negatum de medio, sub quo minus extremum continetur, & ideo necesse est, ut ma-

jus extremum prædicetur de medio, & medium prædicetur de minori extremo, non vice versa. Id autem non fit, nisi medium subjiçatur in majori, in qua comparatur cum majori extremo, & prædicetur in minori, in qua comparatur cum minori extremo; Si vero prædicetur de majori extremo, & subjiçatur minori extremo, tota vis illationis & principum, quo nititur, funditus corruet, sicque aut nulla, aut admodum perturbata erit illatio.

Rejeda ergo illa quarta, ut nullius usus, tres solum remanent figuræ, quæ hoc versiculo comprehenduntur.

Sub. præd. prima: sed altera his præd. Tertia his sub.

Sensus est. In prima figura Medium subjiçitur in majori, prædicatur in minori; ut: Omne vitium turpe est; sed ambitio est vitium: ergo ambitio est turpis.

In secunda figura Medium in utraque præmissa prædicatur; ut: Omne metallum est ductile; sed nullus lapis est ductilis: ergo nullus lapis est metallum.

In tertia figura Medium his subjiçitur; ut: Omnis virtus est amanda; aliqua virtus est laboriosa: ergo aliquid laboriosum est amandum.

Modus syllogisticus est dispositio præmissarum inter se secundum universalitatem & particularitatem, affirmationem & negationem. Porro quatuor sunt genera propositionum; Universalis affirmativa, Universalis negativa, Particularis affirmativa, Particularis negativa; quæ designari solent quatuor his vocalibus A. E. I. O. unde sequitur, sub qualibet figura sexdecim modos esse possibiles. Nam invariata dispositione Medii cum Extremis in præmissis (non enim hic habetur ratio conclusionis) sexdecim possibiles sunt harum quatuor propositionum combinationes, ut consideranti facile patebit. At omnes huiusmodi non concludunt, pluresque proinde sunt inutiles: ut ergo inutiles ab utilibus secerantur, statuendæ sunt regulæ.

Prima Regula.

Medium in aliqua præmissarum debet supponere distributive, id est, pro omnibus & singulis suis significatis. Nam terminus universalis particulariter, seu disjunctivè supponens, sumitur tantum pro una parte suorum significatorum. Si ergo sumatur in majori & minori solum particulariter, poterit sumi in majori pro una parte, & in minori pro altera, sicque dividetur in duas partes, quarum uni comparabitur unum extremum: non ergo comparabuntur extrema uni & eidem, in quo tamen sita est omnis ars syllogistica: unde hic
non

non concludit : Omnis arbor est substantia ; aliquis homo est substantia : ergo aliquis homo est arbor .

Sed hic observandum , terminum singularem posse esse medium , licet pro uno tantum supponat ; nam hoc ipso non dividitur in plures partes , sed pro eodem supponit semper , atque adeo æquivaleret in hoc termino universali distributo ; sic optimè concluditur : S. Petrus fuit peccator ; S. Petrus est salvatus : ergo aliquis salvatus fuit peccator . Hi syllogismi , quorum Medium est terminus singularis , dicuntur expositorii . At notandum , ita debere esse singularem , ut sit pluribus incommunicabilis ; nam aliàs fortietur amplitudinem æquivalentem termino universali , atque adeo non concluderet , nisi distributivè sumatur pro omnibus , quibus est communicabilis hinc non valet : Pater est Deus ; Filius est Deus : ergo Pater est Filius , quia Deus , licet sit terminus singularis , est tamen communicabilis pluribus personis , & in majori pro una , in minori pro altera persona sumitur .

Secunda Regula .

N illius terminus in conclusione distribui potest , nisi distributus fuerit in præmissis ; nam extrema eo & non alio modo uniri possunt inter se in conclusione , quo in præmissis unita sunt cum medio ; hæc enim unio illius ratio est : si ergo solum disjunctivè , seu particulariter unita sint in præmissis cum medio , non possunt inter se distributivè , seu universaliter uniri ; ut hic non concludit : Omnis homo est animal ; omnis homo est substantia : ergo omnis substantia est animal ; nam substantia in conclusione sumitur distributivè pro omni substantia , in minori verò solum disjunctivè pro aliqua substantia .

Tertia Regula .

Ex puris particularibus nihil concluditur . Hæc regula sequitur ex duabus primis ; nam si illæ particulares sint affirmativæ , Medium in illis non distribuetur , si ve sit subjectum , si ve sit prædicatum , quia in particulari affirmativa , nec subjectum distribuitur , est enim terminus particularis , nec prædicatum , quia in nulla propositione affirmativa prædicatum distribuitur juxta quartam regulam suppositionis . At si aliqua præmissarum sit negativa , Medium quidem distribui poterit ; sed tunc prædicatum conclusionis non distribuetur in præmissis ; non in affirmativa particulari , quia hæc neu-

trum

trum terminum distribuit; non in negativa particulari, quia in illa medium, si supponatur distributum, debuit fuisse prædicatum, unde majus extremum potuit solum esse subiectum, quod in ea non distribuitur, utpote affectum signo particulari; ea tamen contra secundam regulam in conclusione distribuetur; nam erit negativa juxta quintam regulam infra tradendam: in omni autem negativa prædicatum supponit distributivè.

Quarta Regula.

Ex puris negativis nihil sequitur. Nam ex eo, quod duo extrema repugnent uni tertio, non sequitur aut uniri, aut repugnare inter se; ut ex illis negativis: Nullum corpus est indivisibile; nulla lux corporea est indivisibilis, non potest concludi, lucem non esse corpus, vel esse corpus.

Dices; hic syllogismus rectè concludit: qui non diligit proximum, non diligit Deum; sed avarus non diligit proximum: ergo non diligit Deum; & tamen constat puris negativis.

Respondeo, in hoc & ejusmodi aliis syllogismis, quæ videntur concludere ex puris negativis, aliquam præmissarum esse affirmativam quo ad sensum, licet quo ad verba videatur utraque negativa, ut in præfato major est affirmativa quo ad sensum, & æquivalenter; nam æquivalet isti, qui diligit Deum, diligit proximum; vel, qui est non diligens Deum, est non diligens proximum; vel, si quis non diligit proximum, inde rectè colligitur, eum nec Deum diligere. Porro istæ omnes sunt affirmativæ: vi ergo ejusmodi æquivalentis affirmationis concludere possunt aliquando syllogismi, qui quo ad verba videntur ex negativis, quia non sunt ex purè negativis.

Quinta Regula.

Conclusio syllogismi semper sequitur debiliorem partem, id est, negativa est, si aliqua præmissarum fuerit negativa; particularis, si aliqua fuerit particularis; nam extrema debent comparari inter se in conclusione eo modo, quo fuerunt comparata cum medio; si ergo unum fuerit negatum de medio, debent negari inter se, sicque sequetur negativa conclusio; si verò in syllogismo aliqua præmissarum sit particularis, vel constabit duabus affirmativis, vel altera negativa; si constat duabus affirmativis, minus extremum conclusionis non potest distribui; non enim distribuitur in affirmativa particula.

ticulari, quia hæc nullum distribuit extremum: non in affirmativa universalis, quia hæc distribuit solum subiectum, quam sedem tunc occupare debet medium, alias nullibi distribueretur: ergo minus extremum non debet distribui in conclusione: ergo conclusio non erit universalis. At si altera præmissarum sit negativa, tunc conclusio erit universalis negativa, quæ utrumque distribuit extremum; at utrumque extremum non potuit distribui in præmissis, quarum altera est negativa, si una sit particularis, nam in illis subiectum propositionis particularis non distribuitur, nec prædicatum affirmativæ: ergo in illis solum duo distribui possunt, subiectum universalis, & prædicatum negativæ; sed medium in alterutra debet distribui: ergo unum tantum ex extremis distribui potest: ergo non potest ex illis concludi universalis negativa, quæ utrumque distribuat extremum, sed tantum particularis negativa.

Dices; hic optimè concludit. Si numerus non est impar, est par; sed binarius non est impar: ergo est par; & etiam ille: Necessè est aut terram moveri circa Solem, aut Solem circa terram; sed terra non movetur circa Solem: ergo Soli circa terram. Et tamen altera præmissarum est negativa, & conclusio affirmativa.

Respondet, hos & similes syllogismos esse disjunctivos; in disjunctivis autem non concluditur ex comparatione extremorum cum uno tertio, sed ex immediata eorum oppositione, qua fit, ut si verum sit unum non esse, verum sit alterum esse, & contra; unde negatio unius infert affirmationem alterius, non per se ex vi negationis, sed per accidens propter adjunctam oppositionem, & tamen in præmissis tacitè includuntur duæ affirmativæ concludentes hanc affirmativam, nempe, si verum sit, propositionis disjunctivæ unam partem non esse, verum erit alteram esse; sed verum est, hanc non esse: ex quibus concluditur, alteram esse.

Sexta Regula.

Termini syllogismi eodem sensu sumantur in singulis propositionibus. Hæc Regula magni momenti & usus est. Ejus defectu vulgò peccatur: hinc inter disputandum tot distinctiones adhibentur; alio enim sensu termini in una, ac in altera propositione sumantur: hoc defectu vitiatur syllogismus, cujus vis consistit, ut concludatur extremorum nexus, aut pugna inter se, ex comparatione ad idem tertium; unde si vel minima variatio irreat, tota vis argumenti labefactatur. Oritur

tur hic defectus ex æquivocatione, ex variatione suppositionis, ex ambigua terminorum significatione, atque aliis sensum vocis mutantibus. Afficit sæpius Medium terminum: anxius enim arguentis animus, dum querit Medium, illud avidè arripit, si vel tantulam connexionem habeat cum extremis, nec advertit, an una, eademque ansula utrumque jungat: tum major & minor distinguenda, nam in utraque est Medium, & subinde neganda consequentia. At aliquando afficit alterum extremorum: tum altera præmissarum distinguitur, cum conclusione. Exempla proferre nimis longum: usus disputandi ea satis suggeret. Ea regula non spectat quidem modos in particulari, sed supponitur, ut in omnibus servanda; alioquin non concludent.

Ex his regulis, in primis expungendi sunt ex sexdecim ejuslibet figuræ quatuor purè negativi & quatuor particulares ex 3. & 4. Regula; ex aliis octo remanentibus, in prima Figura expungendi sunt duo, quorum minor est negativa, & duo alii quorum major est particularis; nam in ea Figura si minor est negativa, conclusio erit negativa, ex 5. Regula: ergo majus extremum distribuetur, per 4. Regulam suppositionis. At non distribuitur in Majori, quæ est affirmativa; nam in ea est prædicatum, quod in affirmativa non distribuitur: ergo distribuetur in conclusione & non in præmissis, contra 2. Reg. At si major est particularis, Medium non distribuet; est enim in ea subjectum. Nec etiam in minori, quæ non potest esse nisi affirmativa, ut jam demonstravimus; est enim in ea prædicatum. Itaque remanent tantum modi quatuor in hac Figura, saltem qui directè concludant.

Ex secunda Figura expungendi sunt omnes affirmativi; quia in illa Medium in utraque præmissa est prædicatum, quod in affirmativa non distribuitur. Item omnes, quorum major est particularis, quia majus extremum, quod est in ea subjectum, non distribuitur, & tamen distribuitur in consequentia, juxta est semper negativa; est enim in ea prædicatum: peccant ergo contra 2. Regulam. Illis exclusis remanebunt tantum quatuor.

Ex tertia Figura expungendi sunt duo, quorum minor est negativa; nam in conclusione, quæ tunc erit negativa, distribuunt majus extremum juxta 4. Regulam suppositionum, at non distribuetur in majori, quæ erit affirmativa; est enim in ea prædicatum: remanent ergo sex modi hujus Figuræ.

Itaque in omnibus Figuris sunt tantum quatuordecim Modi utiles. Attamen placuit Dialecticis quatuor modis primæ Figuræ accensere quinque alios indirectos, quo-

quorum vix est aliquis usus. Poterant & accenseri riter & alii indirecti in aliis Figuris, sed prætermittuntur. Recensentur ergo vulgo novendecim Modi utiles, his quatuor versiculis comprehensi.

1. *Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralip-ton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisefomorum.*
2. *Cesare, Camestres, Festino, Baroco.* 3. *Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Brocardo, Ferison.*

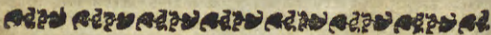
Harum vocum tres primæ vocales designant combinationem trium syllogismi propositionum. Vocalis A significat affirmativam universalem. E universalem negativam. I particularem affirmativam. O particularem negativam, juxta versus,

Afferit A, negat E, sed universaliter amba.

Afferit I, negat O, sed particularitrr ambo.

Quatuor primæ voces significant quatuor modos directos primæ Figuræ. Quinque sequentes voces alio caractere expressæ designant quinque Modos indirectos primæ figuræ. *Baralip-ton, Celantes, Dabitis*, fiunt ex tribus primis directis inversa solam conclusionem: at *Fapesmo & Frisefomorum*, fiunt ex combinatione A. E. & I. O. quæ utraque directè nihil in hac Figura concludit; attamen indirectè, inversis scilicet conclusionis terminis, verè concludit. Quatuor voces *Cesare, Camestres, Festino, Baroco*, designant modos secundæ Figuræ. Sex reliquæ designant modos tertiæ Figuræ. Exempla Modorum omnium tum utilium, tum inutilium Tabulæ sequentes exhibent.

Colligitur, primam Figuram esse omnium perfectissimam; nam concludit propositiones omnis generis, idque clarissimè quatuor primis suis modis, qui proinde omnium præstantissimi censentur: at secunda Figura non concludit propositionem affirmativam; tertia verò non concludit universalem.

TABULA MODORUM PRIMÆ FIGURÆ

Cum censura cujuslibet.

- **O** Mne animal est sensibile;
- Omnis homo est animal:
- Ergo omnis homo est sensibilis.

Bar-
ba-
ra.

112

Utilis, quia servat regulas.

- 1. Omne animal est substantia;
- 2. Nullus lapis est animal:
- 3. Ergo nullus lapis est substantia.

Inutilis, quia distribuit in conclusione Majus extremum, quod non est distributum in premissis contra 2. Regulam.

- 1. Omne animal est sensibile;
- 2. Aliquis homo est animal:
- 3. Ergo aliquis homo est sensibilis.

Da-
ri-
i.

Utilis, quia servat regulas.

- 1. Omne animal est substantia;
- 2. Aliquis lapis non est animal:
- 3. Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis; distribuit enim majus extremum in conclusione, & non in premissis contra 2. Regulam.

- 1. Nullum animal est lapis;
- 2. Omnis homo est animal:
- 3. Ergo nullus homo est lapis.

Ce-
la-
rent.

Utilis, quia servat Regulas.

- 1. Nullus homo est lapis:
- 2. Nullum marmor est homo:
- 3. Ergo nullum marmor est lapis.

Inutilis, quia ex puris negativis contra 4. Regulam.

- 1. Nullum animal est lapis;
- 2. Aliquis homo est animal:
- 3. Ergo aliquis homo non est lapis.

Fe-
ri-
o.

Utilis, quia servat Regulas.

- 1. Nullum animal est lapis;
- 2. Sed aliquod marmor non est animal:
- 3. Ergo aliquod marmor non est lapis.

Inutilis; quia ex puris negativis contra 4. Regulam.

- 1. Aliquod animal est rationale;
- 2. Sed omnis equus est animal:
- 3. Ergo aliquis equus est rationalis.

Inutilis; non enim distribuit medium contra 1. Regulam.

- 1. Aliquod animal est substantia;
- 2. Nullus lapis est animal:
- 3. Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis; distribuit enim in conclusione majus extremum, & non in premissis contra 2. Regulam.

- 1. Aliquis equus est albus;
- 2. Sed aliquis albus est homo;

i Ergo

i Ergo aliquis homo est equus.

Inutilis, quia est ex puris particularibus contra 3. Regul.

i Aliquis equus est substantia;

o Aliquis lapis non est equus:

o Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis, quia est ex puris particularibus contra 3. regul.

o Aliquod animal non est rationale;

a Sed omnis homo est animal:

o Ergo aliquis homo non est rationalis.

Inutilis, quia non distribuit medium contra 1. regulam.

o Aliquis lapis non est animal;

a Nullus homo est lapis:

o Ergo nullus homo est animal.

Inutilis, quia est ex puris negativis.

o Aliquod animal non est rationale;

i Sed aliquis homo est animal:

o Ergo aliquis homo non est rationalis.

Inutilis, quia est ex particularibus.

o Aliquis lapis non est animal;

o Aliquis homo non est lapis:

o Ergo aliquis homo non est animal.

Inutilis, quia est ex negativis.

TABULA MODORUM SECUNDÆ FIGURÆ

Cum censura eorum.

a O Mnus homo est animal;

a O Omne sensibile est animal:

a Ergo omne sensibile est homo.

Inutilis, quia non distribuit medium contra 1. regulam.

a Omnis homo est rationalis;

a Nullus equus est rationalis:

a Ergo nullus equus est homo.

Utilis, quia servat regulas.

a Omne animal est substantia;

Cam
es-
tres.

i Ali-

1 Aliquis lapis est substantia:

2 Ergo aliquis lapis est animal.

Inutilis, quia non distribuit medium contra 1. regulam.

3 Omnis homo est animal;

4 Aliquis lapis non est animal;

5 Ergo aliquis lapis non est homo.

Utilis, quia servat regulas.

6 Nullus equus est rationalis:

7 Sed omnis homo est rationalis:

8 Ergo nullus homo est equus.

Utilis, quia servat regulas.

9 Nullum animal est lapis;

10 Nullus homo est lapis:

11 Ergo nullus homo est animal.

Inutilis, quia est ex negativis contra 4. regulam.

12 Nullus lapis est animal;

13 Aliquis homo est animal:

14 Ergo aliquis homo non est lapis.

Utilis, quia servat regulas.

15 Nullum animal est lapis;

16 Aliquis homo non est lapis:

17 Ergo aliquis homo non est animal.

Inutilis, quia ex negativis contra 4. regulam.

18 Aliquis equus est animal;

19 Omnis homo est animal:

20 Ergo aliquis homo est equus.

Inutilis, quia non distribuit medium contra 1. regulam.

21 Aliqua substantia est homo;

22 Nullus lapis est homo:

23 Ergo nullus lapis est substantia.

Inutilis, quia distribuit majus extremum in conclusionem, & non in praemissis contra 2. regulam.

24 Aliquis equus est animal;

25 Aliquis homo est animal:

26 Ergo aliquis homo est equus.

Inutilis, quia ex particularibus contra 3. regulam.

27 Aliqua substantia est homo;

28 Aliquis lapis non est homo:

29 Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis, quia est ex particularibus.

30 Aliquis homo non est lapis;

31 Nullum vivens est lapis:

32 Ergo nullum vivens est homo.

Inutilis, quia est ex puris negativis.

33 Aliqua substantia non est rationalis;

34 Aliquis homo est rationalis:

35 Ergo aliquis homo non est substantia.

Inutilis, quia ex puris particularibus.

- o Aliqua substantia non est rationalis;
i Sed aliquis homo est rationalis:
o Ergo aliquis homo non est substantia.
Inutilis, quia est ex particularibus

Inutilis, quia est ex particularibus.

TABULA MODORUM
TERTIÆ FIGURÆ

Cum censura eorum.

- a Omne animal est sensibile;
 i Omne animal est substantia;
 i Ergo aliqua substantia est sensibilis.
Utilis, si inferatur consequentia particularis.
 a Omne animal est substantia;
 e Nullum animal est lapis;
 a Ergo nullus lapis est substantia.
Inutilis, quia distribuit majus extremum in con-
clusionem, & non in praemissis.
 a Omnis planta est vivens;
 i Aliqua planta est fructifera;
 i Ergo aliquod fructiferum est vivens.
Utilis, quia servat regulas.
 a Omnis planta est vivens;
 o Sed aliqua planta non est animal;
 o Ergo aliquod animal non est vivens.
Inutilis, quia distribuit majus extremum in con-
clusionem, & non in praemissis contra 1. regulam.
 e Nullum animal est lapis;
 a Sed omne animal est substantia;
 o Ergo aliqua substantia non est lapis.
Utilis, si conclusio sit particularis; nam si univer-
salis sit, distribuitur in conclusionem minus extre-
mun, quod non distributum est in praemissis,
contra 2. regulam.
 e Nullus lapis est animal;
 e Nullus lapis est rationalis;
 e Ergo nullum rationale est animal.

Inutilis, quia ex solis negativis.

- e Nullus lapis est rationalis;
- i Alquis lapis est substantia.
- o Ergo aliqua substantia non est rationalis.

Fe-
ri-
son.*Utilis, quia servat regulas.*

- e Nullus lapis est animal;
- o Alquis lapis non est homo:
- o Ergo alquis homo non est animal.

Inutilis, quia ex puris negativis.

- i Aliquod animal est rationale;
- a Omne animal est substantia:
- i Ergo aliqua substantia est rationalis.

Di-
fa-
mis.*Utilis, quia servat regulas.*

- i Aliquod animal est substantia;
- e Nullum animal est lapis:
- o Ergo alquis lapis non est substantia.

*Inutilis, quia distribuit majus extremum in conclusi-
sione non distributum in præmissis.*

- i Aliquod animal est rationale;
- i Aliquod animal est brutum:
- i Ergo aliquod brutum est rationale.

Inutilis, quia est ex particularibus.

- i Aliquod animal est rationale;
- o Aliquod animal non est homo:
- o Ergo alquis homo non est rationalis.

Inutilis, quia ex particularibus.

- o Aliquod animal non est lapis;
- a Omne animal est substantia:
- o Ergo aliqua substantia non est lapis.

Bo-
car-
do.*Utilis, quia servat regulas.*

- o Aliquod animal non est lapis;
- e Nullum animal est marmor:
- o Ergo aliquod marmor non est lapis.

Inutilis, quia est ex negativis.

- i Aliquod animal non est rationale;
- o Aliquod animal est homo:
- Ergo alquis homo non est rationalis.

Inutilis, quia est ex particularibus.

- o Alquis lapis non est animal;
- o Alquis lapis non est homo:
- o Ergo alquis homo non est animal.

Inutilis, quia est ex negativis.

ARTICULUS QUARTUS.

De Probatione & Reductione Syllogismorum.

Proprium est omnis Syllogismi, ut probari possit ejus vis per principia, quibus nititur. Proprium verò est Syllogismi imperfecti, ut ad perfectiorem reduci possit; ac vicissim perfectioris, ut alii ad ipsum reduci possint; ac præterea, ut vocant, ad impossibile. De utraque proprietate aliquid dicendum.

Syllogismus probatur, cum principia, quibus ejus bonitas nititur, proferuntur. Principium Syllogismi affirmativi duplex est: Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se: &, quidquid dicitur universaliter de subiecto, dicitur de quolibet contento sub illo. Ut, quia dicitur universaliter de animali, quòd sit vivens, de omni contento sub animali vivens dici debet, ut de avi, quadrupede, pisce, &c. Principium Syllogismi negativi est itidem duplex: Quorum unum est idem alicui tertio, & aliud non est idem, ea non sunt unum inter se: &, quod negatur universaliter de subiecto, negatur de quolibet sub eo contento.

Proposito itaque hoc argumento affirmativo: omnis virtus est honesta; humilitas est virtus: ergo humilitas est honesta. Si negetur bonitas consequentiæ, demonstrari sic potest: Quæ uniuntur uni tertio, uniuntur inter se; sed vides in præmissis humilitatem & honestatem uniri cum virtute: ergo legitimè uniuntur inter se. Vel: quod dicitur universaliter de subiecto, dicitur de quolibet sub eo contento; sed fateris, universaliter dici de virtute, quòd sit honesta; item concedis, humilitatem sub virtute contineri: ergo & de humilitate dici debet, quòd sit honesta.

Proposito verò hoc argumento negativo: Nullum turpe est bonum; sed avaritia est turpis: ergo non est bona. Si negetur consequentiæ bonitas, ita demonstrari potest: Quorum unum est idem cum aliquo tertio, & aliud non est idem, ea non sunt idem inter se: sed concedis, bonum non esse idem cum turpi, avaritiam esse idem: ergo avaritia & bonum non conveniunt inter se. Vel: quod negatur universaliter de aliquo, negatur de quolibet sub eo contento; sed de omni turpi negatur bonum: ergo negatur de avaritia, quæ est quoddam turpe, ut concedis in minori.

Reductio est duplex, Ostensiva & Reprehensiva, seu ut vocari solet ad impossibile.

Reductio ostensiva est revocatio Syllogismi imperfecti.

Si ad perfectum. Syllogismus imperfectus dicitur, quæ aut indirectè concludit, ut quinque modi posteriores primæ Figuræ, vel si directè concludat, minùs clarè concludit, ut Syllogismi omnes aliarum Figurarum. Syllogismus perfectus est, qui directè & clarè concludit, ita ut positis præmissis perspicuè videatur illatio; tales sunt tantùm quatuor primi modi primæ Figuræ, Barbara, Celarent, Darii, Ferio, ad quos proinde cæteri revocari debent, ut sint perfecti.

Hæc reductio fit pauculis immutatis. Quid autem fieri debeat, indicant consonantes vocum illarum barbararum, quibus exprimuntur; nam primò modus imperfectus reduci debet ad illum ex quatuor perfectis, quæ simili consonante incipit: ut, Cesare, Camestres, ad Celarent; Darapti, Datifi, ad Darii, & sic de cæteris. Id verò ut fiat, quid immutari debeat, docent Consonantes illæ insertæ post Vocales, S, P, M; nam S denotat propositionem indicatam per Vocale, quæ præit, convertendam esse simpliciter. P denotat esse convertendam per accidens. M denotat mutandum esse situm præmissarum, nempe majorem in locum minoris. In modis Baroco & Brocardo C significat illos modos non posse reduci ad perfectos, sed solùm ad impossibile. Hæc docent hi versiculi.

S vult simpliciter verti; P verò per accid.

M vult transponi; C per impossibile duci.

Exempli gratia, hic Syllogismus indirectus primæ figuræ mihi est reducendus ad modum directum.

Omne animal est substantia;

Nullus lapis est animal;

Ergo aliqua substantia non est lapis.

In primis cum sit in Fapesmo, reduci debet ad Ferio, qui eadem littera incipit. Id fiet si major, quam denotat A, convertatur per accidens, ut indicat P subsequens, & minor, quam denotat I, convertatur simpliciter, ut indicat S subsequens; & demum transponantur præmissæ, ut denotat M. Hoc facto habebis hunc Syllogismum perfectum in Ferio.

Nullum animal est lapis;

Aliqua substantia est animal;

Ergo aliqua substantia non est lapis.

Reductio ad impossibile est, cum negatæ conclusionis assumitur contradictoria, ut combinata cum una præmissarum concludat perfectè contradictoriam alterius præmissæ; sic enim, qui concessis præmissis negavit consequentiam, cogitur contradictoriam unius concessæ concedere, atque adeo concedere duas contradictorias esse veras, quod est impossibile. Quæ autem præmissarum

assumi debeat, docent hi versiculi.

Prima minorem adimit, facit è majore minorem.

Celantes minor est contrad. min. sede majoris.

Majorem servat, variatque secunda minorem.

Tertiu majorem variat, servatque minorem.

Sensus est. In prima figura contradictoria conclusionis negata assumitur in majorem præmissam; & major Syllogismi in minorem; excipitur Celantes, in quo minor assumitur pro majore. In secunda Figura major servatur & contradictoria ponitur loco minoris. In tertia Figura minor suo loco servatur, & contradictoria fit major: ut proposito hoc Syllogismo in Festino.

Nullum peccatum est laudabile;

Aliquod odium est laudabile;

Ergo aliquod odium non est peccatum.

Si quis concessis præmissis neget conclusionem, sumam ejus contradictoriam: Omne odium est peccatum; ex qua cum maiore suo loco retenta, quia Syllogismus est secundæ Figuræ, hunc clarissimum Syllogismum in Celarent conficiam, quo respondentem cogam concedere contradictoriam minoris concessæ.

Nullum peccatum est laudabile;

Omne odium est peccatum;

Ergo nullum odium est laudabile.

Ergo ex te aliquod odium est laudabile, & nullum odium est laudabile, quæ sunt duæ contradictoriæ.

Cæterum si Tirones has reductionum regulas minùs capiunt, minimè ob id conturbentur; nam vix earum ullus usus est, nisi fortè reductionis ad impossibile. Sed cum in disputando negatur conclusio Syllogismi in forma legitima existentis, assumpta contradictoria conclusionis ipso naturali lumine, satis obvia est præmissa, cum qua combinari debet, ut inferatur contradictoria alterius præmissæ concessæ.

ARTICVLVS QVINTVS.

De Inventionè Medii.

Cum ars Syllogistica in id incumbat, ut extremorum conclusionis nexum, aut pugnam ostendat per medium terminum; operæ pretium est mota quæstione illum invenire, ut eo, quid sit sentiendum circa quæstionem, ostendatur, atque propositio ex obscura quæstione fiat clara & evidens conclusio. Hoc nunc agemus duplici §. Primò dicemus, qua viâ quærendum sit medium. Secundò, ex quibus locis, seu promptuariis sit eruendum.

§. I.

Qua via querendum sit Medium.

Regulæ, quæ tradi solent de inventione Medii, acutæ quidem sunt, sed id habent incommodi, ut difficiles sint, & ferè nullius usus. His ergo prætermittis viam fortè minis subtilem, sed planam tamen & utilem hic aperire tentabimus.

Omnes modi Syllogismorum, ut ostendimus, reducuntur ad quatuor primos primæ Figure: ergo media illorum ad media istorum; itaque præsens consideratio solam attendet mediis quatuor primorum. Porro licet sint quatuor genera propositionum, quæ venire possunt in questionem, attamen duæ præcipuæ sunt, universalis affirmativa, & universalis negativa; nam eæ solùm queruntur in scientiis, quæ sunt de universalibus, & præterea particulares continentur sub suis universalibus; undè his duabus præcipue attendemus.

Prima regula. Proposita quæstione, quæ sit universalis affirmativa, querendus pro medio terminus, de quo possit universaliter dici prædicatum propositionis, & qui possit universaliter dici de eius subiecto. Ratio regulæ, quia in universalis affirmativa prædicatum dicitur esse in subiecto; at non est in eo immediate, aliàs cognito subiecto videretur in eo: ergo debet esse in eo mediante alio termino, in quo sit prædicatum, & qui sit in subiecto, illeque est propriè medium utrumque uniens.

Secunda regula. Ut inventiatur ille medius terminus, percurrenda sunt prædicata superiora subiecto, & subiecta inferiora prædicato; nam si ea attenta mente percurras, reperiens tandem aliquod prædicatum subiecti, quod immediate & clarè connectetur cum aliquo subiecto prædicati, ex quibus proinde efficies propositionem per se notam, si materia patiatur, & ad id valeat lumen tuum, qua propositione evidenter probabis, prædicatum quæstionis necti cum eius subiecto.

Ut itaque invenias illum terminum medium, attenta mente perlustra prædicata subiecti, definitionem eius, differentiam, & genus tum proxima, tum remota; attributa tum ipsius subiecti, tum eius differentię ac generis: eaque compara cum prædicato quæstionis, videndo, an de illis dici possit, donec tandem pervenias ad aliquem terminum ipsi immediate & clarè subiectum, qui erit medium quæsitum.

Hic querendi modus est per ascensum: in eo enim à subiecto ascendimus ad prædicatum; at rursus aliud esse

potest per descensum, nempe si perlustrares subiecta posita sub prædicato, de quibus scilicet dici potest, ejus definitionem, species sub eo positas tum proximas, tum infimas, donec pervenias ad aliquid, quod dici possit de subiecto quæstionis.

Exemplum. Quæritur, an anima rationalis sit immortalis. Attendo ad ejus definitionem, quod sit principium intelligendi in homine. Considero principium intelligendi esse substantiam spiritualem, deinde substantiam spirituales non pendere in sua operatione à corpore, nec proinde in suo esse; postea, quod non pendet in esse à corpore, manere destructo corpore; demum quod manet destructo corpore non destrui per mortem; tandem quod non destruitur per mortem, esse immortale. Ex illis terminis gradatim constitutis assumendus est, vel qui immediatè dicitur de subiecto, vel de quo immediatè dicitur prædicatum, ut efficiatur præmissa per se nota; alia verò præmissa, in qua ille terminus medius comparabitur ad extremum remotius, non erit quidem per se nota, sed assumptis intermediis probari facile poterit, donec reducat ad per se notam; ut: Quod non destruitur per mortem est immortale; sed anima rationalis non destruitur per mortem; ergo, &c. Major est per se nota. Minor probatur assumpto termino proximè sequente. Quod manet destructo corpore, non destruitur per mortem; atqui anima manet destructo corpore; ergo, &c. Eodem modo probabitur hæc minor, donec pervenias ad ultimum terminum clarè convenientem animæ, qui efficiet tandem propositionem per se notam, & sic habebis duas per se notas, ex quibus clarè demonstrabitur quæstio proposita.

Et hæc quidem via tenetur in inventione medii demonstrativi; at in medio probabili liberius excurrimus, excogitando quemvis terminum, qui videatur convenire subiecto, & cui prædicatum convenire possit; ut propositio hæc mihi est probabiliter cadenda, *Mors est bona*: inspicio, quæ possint dici de morte, quibus ratio boni conveniat, vel de quibus dicitur *Bonum*, & quæ possint aliquo modo convenire *Morti*, & statim occurrit integrum agmen; nam bonum est frui Christo, liberari à miseriis vitæ, eripi à periculo peccandi, adire meliorem vitam; item quod Deus approbat, quod Christus elegit, quod Sancti desiderant, est bonum, quæ omnia possunt convenire morti; unde magna copia mediorum suboritur ad probandam propositionem istam; complicando enim terminos sic arguo: *Quod facit, ut fruamur Christo, est bonum; sed mors facit, ut fruamur Christo; ergo Mors est bona*. Item, *Quod eripit à miseriis vitæ, est bonum; sed Mors*

eripit à miseriis vita : ergo est bona . Item , *Quod liberat à periculo peccandi* , est bonum ; sed *Mors liberat à periculo peccandi* : ergo est bona . Item , *Janua ad meliorem vitam* est bona ; sed *mors est Janua ad meliorem vitam* : ergo est bona .

In inveniendis autem istis mediis non parùm conducit , si percurramus *Genera* , *Differentias* , *Species* , *Proprietates* , *Accidentia* , *Effectus* , *Causas* prædicati & subjecti propositionis à nobis probandæ . Item si comparemus illa ad prædicamenta , ad alias res , quæ dicuntur in Philosophia , vel in Theologia . Item ad ea , quæ audivimus , quæ legimus , quæ experti sumus , quæ conceduntur , vel ab omnibus , vel saltem ab adversariis , contra quos disputamus , & ad alia ejusmodi , quæ possunt pertinere ad propositam conclusionem ; sic enim fit , ut quasi sponte sua sese offerant diversa media , ex quibus aptiora eligi debent .

Secunda regula pro propositionibus universalibus negativis est . *Ad illas probandas considerandi sunt termini , qui repugnant prædicato conclusionis , & tamen conveniant subjecto* ; si enim aliquid repugnat prædicato , quod tamen dicatur de subjecto , profectò prædicatum non erit idem cum subjecto . Ut , volo probare *Mortem non esse bonam* , debeo cogitare quænam repugnent *Bono* , quæ tamen conveniant *Morti* , & statim se offert ingens copia talium rerum ; nam , quod privat vita , quod est contrarium inclinationi nature , quod omnia fugiunt , quod nos separat ab amicis , quod privat omnibus vitæ bonis , quod adimit spatium poenitentiae . non est bonum ; quæ tamen omnia conveniunt morti . Complicando igitur istos terminos sic efformo argumentum . *Quod privat vita , non est bonum* ; sed *Mors privat vita* : ergo *Mors non est bona* . Item : *Quod est contrarium inclinationi nature , non est bonum* ; sed *Mors est contraria inclinationi nature* : ergo *non est bona* . Item : *Quod omnes fugiunt , non est bonum* ; sed *omnes fugiunt Mortem* : ergo *non est bona* , & sic de aliis .

Addi præterea potest , quòd omnis propositio universalis negativa potest converti simpliciter ; undè ad illam probandam non solùm utilia sunt , quæ repugnant prædicato & conveniunt subjecto , sed etiam , quæ repugnant subjecto , & conveniunt prædicato , ut patet in exemplo ; nam , quia bono convenit esse gratum , esse conveniens nature , quæ omnia repugnant morti , ideo possum sic arguere : *Omne bonum est gratum* ; sed *Mors non est grata* : ergo *non est bona* . Item : *Omne bonum convenit nature* ; sed *Mors non convenit nature* : ergo *Mors non est bona* .

Tertia regula . *Ad probandam utramque præsatam conclusionem possumus etiam procedere ab inconveniente , cogitando pro affirmativis quænam inconvenientia sequerentur , si*

prædicatum non conveniret subjecto. Et contra pro negativis, quanam inconvenientia sequerentur, si prædicatum conveniret subjecto. Ut in præfatis exemplis possem considerare, quid sequeretur, si Mors non esset bona, & reperirem eam à Christo nunquam fuisse electam, nec à Sanctis expetitam, nec à Deo amicis suis pro munere immissam; undè sic arguere possem: Si mors non esset bona, non esset à Christo electa; sed est electa à Christo: ergo est bona. Ad probandam autem mortem non esse bonam, possem adhibere inconvenientia, quæ sequerentur, si esset bona: v. g. quòd liceret eam sibi inferre; quòd non esset effectus peccati; quòd vita ipsa esset mala; undè sic argui posset: Si Mors esset bona, liceret eam sibi inferre; atqui id non licet: ergo non est bona, & sic de aliis.

§. II.

*De Locis ex quibus eruntur media
Syllogismorum.*

Locus est sedes, seu promptuarium, ex quo eruitur medium Syllogismi. Decem vulgò assignantur; à Causis, ab Effectibus, à Subjecto, ab Adjunctis, à Contrariis, à Simili, à Nomine, à Definitione, à Divisione, ab Autoritate, de quibus tantisper dicendum.

1. Ex loco à causis sumitur medium, dum effectus probatur per causam, vel materialem; ut: Corpus humanum est mortale, quia constat elementis contrariis: vel formalem; ut: homo est rationalis, quia constat anima intellectiva: vel efficientem; ut: Auster est ventus calidus, quia spirat à locis, ubi major est ardor Solis: vel finalem; ut: malè agis, quia malum finem intendis.

2. Ab effectibus sumitur medium, cum è contra causa probatur per effectum; ut: est ordo in rebus naturalibus: ergo est providentia. Auster est hyeme calidus: ergo spirat à regione calida. Locorum à causis & ab effectibus quædam sunt axiomata. *Qualis causa, talis effectus, & contra; quod est causa cause, est causa causati; sublata causa tollitur effectus; si effectus est, causa est; posita causa ne essaria & totali ponitur effectus.*

3. A subjecto sumitur medium, cum aliquid de accidente probatur ex ejus subjecto; ut: sanitas non est stabilis, quia est in subjecto instabili; Prudentia est virtus intellectualis, quia est in intellectu.

4. Ab adjunctis ducitur medium, cum aliquid de re probatur ex iis, quæ illam circumstant; à personis, à loco, à tempore, &c. ut: Petrus perpetuò conversatur cum malis: ergo malus.

5. A contrariis, cum unum contrarium ponimus, ut aliud destruamus, vel vice versa; ut: est nox; ergo non lucet: Calor rarefacit; ergo frigus addensat: Virtus est amabilis; ergo vitium odiosum. Hujus loci sunt axiomata: *Contrariorum contraria est ratio. Opposita non possunt esse simul.*

6. A simili, cum simile à simili probatur; ut: Deus in se confidentem Susannam à calumnia liberavit: ergo & te si eum invoces. Miles pro Rege vitam exponit; cur non & tu pro Deo? Axioma hujus loci est, *Similium similis est ratio.*

7. A nomine tribus modis ducitur medium. Primò cum aliquid de re probamus ex nomine illi indito; ut: Seraphinos Deum ardentius amare, quia ab ardore nomen habent: nam **שרפ** *Saraph* apud Hebræos est ardere. Angelos esse Dei nuntios, eo quod *ἄγγελος* Græcè sit Latinè *Nuntius*. Secundò cum ab Etymologia nomen probamus convenire rei; ut: amat Sapientiam: ergo est Philosophus. Tertio cum à conjugatis argumentamur; Justè non agit: ergo non est justus. Homo sum: ergo nihil humanum à me alienum puto; Sæpè ebrius est: ergo ebriosus.

8. A definitione locus est, cum definitio prædicati, aut subjecti adhibetur ad probandum utriusque nexum, aut pugnam; ut: rotundum est, cujus partes æqualiter distant à centro; sed partes terræ æqualiter distant à centro: ergo terra rotunda. Aliquando sumitur integra definitio; aliquando solum genus subjecti, tumque dicitur locus à genere; ut: homo est animal: ergo mortalis; aliquando sola differentia, tumque dicitur locus à differentia; ut: homo est rationalis: ergo capax scientiæ. Hujus loci axiomata sunt: *Quod affirmatur de definitione, affirmatur de definito; & quod de ea negatur, itidem & de definito, & vice versa: De quo affirmatur, aut negatur definitio, affirmatur aut negatur definitum, & vice versa.* Et speciatim pro genere: *Quod convenit generi, convenit speciei. Sublato genere tollitur species. Posita specie ponitur genus; at non vice versa.*

9. A divisione locus est, cum ex toto partem probamus, aut ex omnibus partibus totum, aut exclusis aliis eam, quæ sapere est, colligimus, aut aliquid esse in toto, quia est in aliqua ejus parte. Hujus loci Axiomata sunt, *Si est totum, est pars; ut: existit homo: ergo anima rationalis. Si est in parte, est in toto; ut: est Parisiis: ergo in Gallia. Exclusis partibus omnibus excluditur totum; ut: Paradisus terrestris non est in Europa, non in Africa, non in Asia, non in America, nec videtur esse sub fri-*

gidis regionibus incognitis: ergo non exstat amplius. *Exclusis reliquis partibus valet consequentia ad eam, quæ superest*; ut: Prudentia non est in voluntate, non in appetitu: ergo in intellectu.

10. Ab authoritate locus est, cum testimonium Sapientium assumitur ad questionem probandam. Valet hic locus in Theologia, quæ fide & authoritate nititur, minus in Philosophia, licet in ea non contemnendus; quatenus eo utendum, diximus 2. p. art. ultimo.

Hiloci dicuntur Probabiles, & Dialectici, quia præbent media dialecticis, seu probabilibus argumentis. Attamen etiam Demonstrativa, seu Analytica argumenta, in quibus scilicet causæ necessariæ, & evidentes nexus, aut pugna extremorum questionis investigantur, ex quibusdam eorum eruantur; ut à causis, à divisione maximè verò à definitione, quæ est proprium medium demonstrationis, si clara sit & propria.

A R T I C U L U S S E X T U S.

De Syllogismo sophistico.

Sophisma est Syllogismus captiosus, seu constans ex propositionibus ita captiosè ordinatis; ut præ se ferant speciem veritatis, cum tamen falsæ sint. Omne autem sophisma decipit vel in forma, vel in vocibus, vel in rebus: undè triplex est fallacia, scilicet formæ, vocis & rerum. Circa fallaciam formæ nihil dicendum occurrit: nam supra satis exactè tradidimus regulas discernendi formam legitimam ab illegitima. Circa fallaciam vocum & rerum quædam breviter dicemus.

Fallacia vocum est, dum quis ut decipiat, abutitur vocibus, easque usurpat in sensu fallaci. Quinque præcipuè sunt modi fallendi in vocibus, *Æquivocatio*, *Amphibologia*, *Variatio* sensus compositi aut divisi, *Accentus*, & *Figura* dictionis.

Æquivocatio est, dum quis utitur in argumento voce æquivoca; ut si quis ita arguat: *Aries* est animal; sed *machina bellica* est *aries*: ergo *machina bellica* est animal; nam istud nomen *Aries* æquivocè sumitur pro animali, & pro *machina bellica*, qua antiqui muros deiciebant.

Amphibologia est, dum quis utitur phrasi ancipitis sensus, ut sæpè solebant antiqua Gentilium oracula: sic *Pyrrho* quærenti, an Romanos superare posset, respondit *Oraculum*: *Aio, te Æacida Romanos vincere posse*: quæ phrasis æque significat, *Pyrrhum à Romanis vincendum*, vel *Romanos à Pyrrho superandos*.

Fal-

Fallacia sensus compositi, aut divisi est, dum quis arguit à sensu composito ad divisum, vel contra; ut: qui habet potentiam ambulandi, potest de facto ambulare; sed Petrus sedendo habet potentiam ambulandi: ergo sedendo potest ambulare.

Fallacia accentus est, dum quis utitur voce ex accentus diversitate sensum variante; ut: qui occidit, moritur; sed gladius occidit: ergo gladius moritur.

Fallacia dictionis est, dum ab uno genere ad aliud fit transitus; ut si quis dicat: omne corpus visibile est coloratum; sed paries est visibilis: ergo paries est coloratus; nam ibi variatur genus masculinum in neutrum. Hæc porro fallacia omnino puerilis est.

In rebus plures fallaciæ contingere possunt; præcipuæ septem enumerantur. Prima est fallacia antecedentis, seu prædicati; quando scilicet prædicatum variat suppositionem; ut si quis dicat: animal est genus; sed homo est animal: ergo homo est genus. Risibile est proprietatis: homo est risibilis: ergo homo est proprietas.

Secunda fallacia est à simpliciter ad secundum quid, & contra, dum quis scilicet arguit ab eo, quod simpliciter verum est, ad secundum quid; ut: Arma sunt restituenda domino; sed iste furibundus est dominus talium armorum: ergo sunt restituenda isti furibundo. Quamvis enim major sit vera simpliciter, non est tamen vera secundum quid; licet enim arma sint absolute restituenda domino, non tamen in aliquo casu, si nempe sit furibundus.

Tertia fallacia est contradictionis, quando scilicet inferitur contradictio, ubi nulla est; ut si quis dicat: Æthiops est albus secundum dentes; sed non est albus secundum alia membra: ergo est albus & non albus; ergo in Æthiope contradictoria verificantur; falsum enim est, quod ibi sit contradictio, quia non est albus & non albus secundum idem.

Quarta fallacia est petitio principii, cum scilicet quis aut arguendo, aut respondendo assumit conclusionem probandam pro medio, vel solutione; ut si quis post longam disputationem, in qua probaret, Deum esse in prædicamento, tandem huc devenisset, quod in Deo potest formari conceptus genericus, & differentialis, hanc propositionem ita probaret: Quidquid est in prædicamento, habet conceptum genericum; sed Deus est in prædicamento: ergo habet conceptum genericum. Eset petitio principii, quia probaret ultimam propositionem negatam per id à quo incepit disputatio.

Quinta fallacia dicitur consequentis, quando quis arguit conversim in his, quæ non convertuntur; ut: Si

currit, movetur: ergo si non currit, non movetur. Si est homo, est animal: ergo si non est homo, non est animal.

Sexta fallacia dicitur non causa ut causa, quando scilicet quis tribuit effectum ei, à quo non causatur; ut si quis dicat: inebriari est malum; sed vinum inebriat: ergo vinum est malum. Et: seditiones sunt malae; sed propter Evangelium excitantur seditiones: ergo Evangelium, &c. non enim vinum est causa ebrietatis, sed malus ejus usus; nec Evangelium est causa seditionum, sed malitia hominum fidem persequentium, aut Evangelii prae-textu Republicam turbantium.

Septima fallacia dicitur interrogationis, dum quis de oppositis simul interrogando, unam pro utroque responsionem elicit; ut si quis ita quærat: Virtus & iniquitas estne bona, vel mala? Si enim respondeatur, mala, inferet: ergo virtus est mala.

Sed horum omnium ut jam vix aliquis est usus, ita quoque ipsis non est prolixius inhærendum. Fusiùs de illis egit Aristoteles, quia ejus temporibus vigeant Sophistæ, quorum tota cura occupabatur in excogitandis versutis, quibus incautos vel deciperent, vel implicarent.

APPENDIX DE METHODO.

Methodus Græcè, Latinè redditur *Via brevis & expedita*. Eo nomine vocatur apta rerum cognoscendarum dispositio: undè methodus definitur, modus ordinatè procedendi in cognitione veritatis.

Duplex est methodus: Analytica, seu Resolutiva; & Synthetica, seu Compositiva; duobus enim modis proceditur in cognitione veritatis: inventionem, & doctrinam. Inventionem, cum veritatem proprio ingenio quærimus: Doctrinam, cum inventam aliis tradimus. Methodus Analytica est modus ordinatè procedendi ad inveniendam veritatem. Dicitur Analytica, seu resolutiva, quia resolvit quæstiones ad sua principia, effectus ad suas causas, composita ad suas partes, particularia ad universalia, sub quibus continentur; nam quæstio per principia innatescit, effectus per causam, compositum per partes, particulare per universale. Methodus Synthetica, seu compositionis, est modus ordinatè procedendi in docenda veritate. Dicitur compositiva, quia modo priori opposito procedit, nempe à principiis ad conclusiones, à causis ad effectus, à partibus ad totum, ab universalibus
ad

ad particularia, id est, à simplicioribus ad compositiora: utraque ergo idem iter erit, sed opposita ratione. Analytica à rebus ad rerum principia ascendit, Synthetica à principiis jam inventis ad res explicandas descendit; illa est ut ascensus à valle ad montem, ista ut descensus à monte ad vallem.

Exemplum utriusque methodi. Qui primi Logicam invenerunt, prius consideraverunt, aliquando benè, aliquando malè nos ratiocinari; inde moti sunt ad investigandam naturam Syllogismi, quam ut cognoscerent, resolverunt Syllogismos in propositiones; rursus illas in terminos, ex quibus constant; at qui nunc docent Logicam, vice versa primò agunt de terminis, deindè propositionem ex illis compositam explicant, postremò Syllogismum.

Est & alia methodus arbitraria, seu prudentiæ. Hæc non se rebus ipsis tractandis, sed illas auditorum captui, atque loco, tempori, aliisque circumstantiis accommodat.

Nunc superest, ut methodi regulas tradamus, primò in genere, deindè cujuslibet in particulari.

Quatuor Regulae Methodi in genere.

1. **A** Facilioribus, notioribus, proximioribusque semper incipiendum, atque ex iis paulatim & per gradus ad difficiliora, obscuriora & remotiora progrediendum; nam sic fit, ut priora viam aperiant & muniant ad posteriora, & nota veritas faciem præferat ad ignotam ei proximè conjunctam illustrandam, hæc ad aliam, sicque succedenter. Hoc ordine servato ex minima veritate clarè percepta, ut ex modico semine, innumeræ aliæ seriatiim mira fecunditate pullulant. Sic Socrates rudem puerum ordinatè interrogando ad difficillimarum questionum cognitionem brevi tempore manufluxisse fertur. Sic Geometræ pauca principia, eaque vulgaria & cuique nota ponunt, ex quibus ordinatè tractatis innumeras veritates, easque abstrusissimas perspicuè evolvunt.

2. Servetur ordo naturalis rerum, atque artificialis se accommodet, quantum fieri potest; nam sic, una re ex alia quasi sponte sua fluente, mens faciliè & placidè in earum cognitionem progredietur.

3. Res cognoscenda in omnes partes, atque attributa dividatur beneficio partitionis & abstractionis; atque suo quaque loco distinctè constituentur, fingendo in eis ordinem & connexionem, si re ipsa non sit. Nam pauca facilius, quam multa, & multa invicem ordinata connexaque, quam confusa & disparata cognoscimus.

4. *Inutilia, extraneaque refecentur, insistendo unicè scopo, ad quem tenditur.* Nam mentis attentio inutilibus obruitur, extraneis à proposito abducitur, & dum vagatur per multa, ut viator in campis oberrans, aut nunquam, aut serò metam attingit.

Regula tres Methodi Analyticae.

Omnis inquisitio veritatis circa tria ferè versatur; nam vel propositæ quæstionis veritas, aut falsitas quæritur, vel noti effectus causa efficiens ignota, vel compositi confusis noti partes, principia & ex illis fluentes proprietates. In illis quærendis industria mentis plus valet, quàm regule. Hæ tamen statui possent,

1. *Attendè videndum, quid queratur, atque ad id unicè omnis inquirentis cura intendenda;* nam qui prorsus nescit, quid quærat, nec inventum agnoscet; qui verò per multa vagatur, vix ad scopum unquam attinget.

2. *Deinde attendendum ad rem, de qua aliquid quaritur, ejus omnes status, facies, circumstantias explorando; atque eam in partes, partiumque particulas & attributa dividendo;* nam in eo consistit, & ab eo nomen traxit hæc methodus, quòd rem ipsam exactè dissolvat, ut ejus causas & principia perscrutetur, atque velut ex ejus visceribus eruat. Si sit quæstio, resolvenda est in suos terminos, hi rursus in sua genera & differentias; atque hæc ulterius, quantum necesse fuerit, ut tandem ratio ejus percipiatur. Si sit effectus, multis experimentis ac variis explorandus est; omnes circumstantiæ attendendæ, atque circa illum observandum quidquid possumus. Si sit totum, resolvi debet in omnes partes, ac partium particulas. Hæc divisio plerumque mente fit; at nonnunquam reipsa. Sic Anatomia cadaver animalis secat; sic Chymia dissolvit metalla & alia gladio ignis. Nec solum effectus & compositum consideranda sunt jam absoluta & perfecta, sed ab ortu ad exitum exploranda; ut: melius animal cognoscat, qui ejus in utero formationem, deinde progressus, tandem exitum & dissolutionem attendet.

3. *Accuratè inspicienda sunt singulae partes, atque invicem conferenda.* Et ubi aliqua veritas clara ex hac comparatione ac inspectione elucescere incipit, hæc veluti semitilla fovenda est & promovenda, alias ex ea ordine eruendo, donec ad illam, quam quærimus, perveniamus; nam, ut jam monui, mira est connexio veritatum, adeo ut ex una rectè tractata innumeræ evolvi possint.

Exem-

Exemplis hæc regulæ illustrabuntur. Proponitur quæstio, an Logica sit speculativa, 1. Attendo, quid quærat, nempe principium clarum hæc extrema connectens, aut dividens. 2. Dissolvo quæstionem in suos terminos, illos rursus in suam definitionem. Speculativum est, quod *in se intendit cognitioni veritatis*: Logica est *facultas dirigens mentem in cognitionem veritatis*: exinde tendendo ad scopum, hanc elicio, totam Logicam tendere ad cognitionem veritatis; ex ea tandem eam, quam quero, unicè intendere cognitioni veritatis; hæc enim quæstionem solvit, & Logicam speculativam esse demonstrat. Alio modo Geometris familiari resolvitur quæstio, videndo quid ex ea sequatur, aut ex quo sequatur; nam si ex ea falsum sequitur, falsa, si ex aliquo vero sequitur, vera erit.

Item quæritur causa efficiens hominis. 1. Attendo quid quæram, principium, à quo productum sit, quidquid hominis naturam constituit. 2. Resolvo hominem in partes, corpus & animam; in anima rationem, in corpore mirum partium ordinem observo. Ex his clarè video, causam efficientem hominis debere esse aliquod intellectuale, ut possit mentem dare, & summè sapiens, ut possit adeo sapienter corporis partes ordinare. 3. Ulterius hanc veritatem promovendo, video, has dotes non competere proximis principiis effectivis hominis, patri & matri, inde concludo, esse hominis altius principium effectivum, nempe mentem ratione sapientissima præditam. In hac methodo regredi possumus à causa cognita ad effectum plenius cognoscendum, aut ad alios similes deegredos; ut à mente illa sapientissima non solum hominem, sed & alias res processisse, atque gubernari, ut Cælos, astra, elementa, plantas, &c. quæ omnia rursus examinando, ex illis ampliorem divinæ huius mentis cognitionem haurio, atque vicissim ex ea pleraque circa res humanas & naturales.

Item quærantur principia corporis animalis. 1. Attendo quid quæram, non quero causam efficientem, non finalem, sed materialem, & formalem. 2. Resolvo compositum illud in suas partes, has rursus in alias, donec ad minimas perveniam, quæ singillatim examinandæ sunt; atque ut plenior sit cognitio, earum prima formatio in aliquo particulari est exploranda, puta, pulli in ovo. Quæ omnia si per te ipsum præstare non potes, consulenda aliorum experimenta, sed ordinatè, quasi si per te ipsum ea faceres.

Quinque Regulae Methodi compositivæ.

HÆc, ut dixi, in tradendis jam inventis scientiis observantur. Hujus regulæ faciliores sunt.

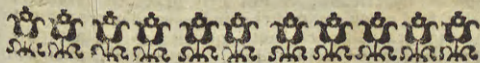
1. *Uendum terminis claris, ac rectè explicatis & definitis; nam hi sunt elementa totius scientiæ, unde si obscuri sint, confusi, ambigui, nihil evidens ex iis constructur.*

2. *Ex terminis clarè perceptis formandæ propositiones per se notæ, ut sint principia clara docendorum.*

3. *Ex per se notis principiis recta forma combinatis eliciendæ sunt proximiores conclusiones, ex illis seriatim aliæ; nec inferenda est unquam aliqua propositio, quæ aut per se nota non sit, aut ex aliâ per se nota evidenter deducta; nam secus nihil evidenter concluditur, & quidem non in omnibus præsto sunt tales propositiones. Probabilibus uti aliquando cogimur; at tunc non demonstramus, sed tantisper suademus.*

4. *Quidquid ad genus pertinet, tractetur antequam ad species descendatur; tum gradatim quod pertinet ad proximiores species.*

5. *Digressiones fugiendæ; Brevitatis magna, sed perspicuitatis major habenda ratio, ut & connexionis; omnia ordinatè disponendo, ac suis nexibus quæque invicem conjungendo; sed hæc fusiùs explicare nihil necesse est. Verùm de Logicæ præceptis hætenus, nunc ad quæstiones pergendum.*

LOGICA MAJOR

*Quæstiones, quæ de Rebus Logicis
agitari solent complectens.*

Sus in Scholis obtinuit, ut circa res Logicas pleræque moveantur quæstiones, quæ licet prima fronte subtiles magis, quam utiles videantur, suo tamen fructu non carent; nam aliquæ præcepta illustrent, aliæ sua sublimitate mentem acuunt; omnes exercitatum in illis animum ad alias scientias paratiorem efficiunt.

Harum quæstionum quædam Logicam ipsam spectant, aliæ verò res de quibus agit; itaque præmittemus quæstionem præambulam de ipsa Logica, deinde opus in tres partes dividemus, tribus mentis Operationibus correspondentes. In prima de iis disputabimus, quæ ad Apprehensionem pertinent, ut sunt Universalia & Prædicamenta. In secunda de Propositione, qua dirigitur Judicium. In tertia de Argumentatione, quæ ad Discursum pertinet. Eadem scilicet partitione usi, quam in Minori Logica observavimus.

QUÆSTIO PRÆAMBULA

De ipsa Logica.

Logica duplex statui solet, Naturalis, & Artificialis, seu Acquisita. Logica Naturalis est Facultas discurrendi à natura indita, qua sine ullis præceptis etiam imperiti & rudes aliquatenus ratiocinantur. Logica artificialis est facultas usu & studio comparata, præcepta complectens, quibus mens ad rectè ratiocinandum dirigitur. Nam experimur, ut alias facultates innatas ædificandi, pingendi, cantandi, &c. ita & ipsam ratiocinandi vim nobis à natura inditam, esse admodum

modum imperfectas, & nisi artis præceptis juventur, nihil ferè egregium moliri; undè, ut ad opera externa quædam artes inventæ sunt, quibus facultas naturalis perficitur, ut ad ædificandum, pingendum, navigandum, excolendos agros, &c. ita & oportuit artem invenire, cujus præceptis ad rectè ratiocinandum mens adjuvaretur.

Hic de artificiali Logica tantum agimus, circa quam primò queritur, quid sit ejus objectum; secundò, an sit Scientia; tertio, quæ sit ejus divisio in docentem & utentem; quartò, qualis sit Scientia, an speculativa; quintò, an sit necessaria ad alias scientias; sexto, an earum demonstrationes efficiat.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit Objectum Logica.

Omnis facultas cognoscitur per suum objectum; cum enim tota sit propter ipsum, talis est, qualem eam objectum exigit; undè ab eo specificari dicitur. Ut ergò quid sit Logica innotescat, primò videndum, quid sit ejus objectum. Vocamus autem hic objectum alicujus facultatis id, quod ipsi considerandum obijcitur, seu circa quod versatur; ut objectum visus est color, objectum gustus est sapor, objectum cujusvis scientiæ sunt res, circa quas ejus consideratio versatur.

At in objecto duo accuratè discernenda sunt; Materiale & Formale. Objectum materiale est ipsa res, circa quam facultas quælibet versatur. Objectum formale est id, quod in ea re facultas attingit; ut Objectum materiale visus sunt res, quæ videntur; Objectum formale est color, quem in rebus videt. Sic in scientia Objectum materiale sunt res, de quibus tractat; Objectum formale est illa propria ratio, quam in illis considerat; ut Medicinæ objectum materiale est corpus humanum, sanabilitas verò est ejus objectum formale; agit enim de corpore humano, non sub omni ratione, sed ut est per artem sanabile. Ex objecto materiali & formali fit unicum integrum objectum, quod objectum attributionis vocatur, quia ad illud referuntur omnia, de quibus agit scientia; ut corpus sanabile est objectum medicinæ; Ens mobile est objectum Physicæ. Vocatur etiam *Subiectum scientiæ*, quod ejus disputationibus subijciatur: nonnumquam, *Materia circa quam*.

Præterea inter objectum & facultatem sæpe aliquid mediat, cujus ope illud attingit; ut inter visum & colorem mediat, lux, cujus ope color à visu percipitur;
inter

inter scientiam & objectum mediant principia, quibus objecti cognitio habetur. Illud medium dicitur *Ratio*, sub qua. His ita constitutis.

In primis certum est, rationem, sub qua Logicæ esse principia, quibus conclusiones suas illustrat; ut: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*; &: *Quod dicitur de omni, dicitur de quolibet sub eo contento*, &c. Principia enim sunt veluti quædam lux irradians conclusiones, ideoque se habent in scientiis, ut lux in visione. Solum difficultas esse potest de objecto materiali, at major de objecto formali, circa quod tres sunt præcipuæ sententiæ.

Prima Nominalium, qui censent, voces esse objectum Logicæ. Sed illa ferè obsolevit; non enim de vocibus, sed de rebus per eas significatis agunt scientiæ; licet utantur vocibus loco rerum, ut computator utitur calculis ad numerandas pecunias. Planè Medicina non est de hac voce *morbus*, sed de re per eam significata.

Secunda Sententia tres mentis operationes, ut dirigibiles à Logica, censet esse ejus objectum. Ea est plurimum recentiorum.

Tertia Ens rationis directivum operationum mentis assignat pro objecto formali Logicæ: ita Thomistæ, ac plerique alii.

PRIMA CONCLUSIO.

Objectum materiale Logicæ sunt res omnes à nobis cognitæ.

Probatur. Objectum materiale facultatis discurrendi est ipsa discursus materia, ut patet ex terminis; sed res omnes cognitæ sunt materia discursus, de omni enim re cognita discurremus: ergo sunt objectum materiale facultatis discurrendi, quæ est Logica.

Dices. Objectum materiale scientiarum realium non est objectum materiale Logicæ; sed res cognitæ sunt objectum materiale scientiarum realium: ergo non sunt objectum materiale Logicæ.

Resp. Transeat major, (nam eadem materia potest pertinere ad diversas scientias) & distingo minorem: Res cognitæ sunt materia scientiarum realium, eo modo, quo Logicæ, nego; sub alio modo, concedo: Res enim cognitæ sunt materia scientiarum realium, præcisè ut cognosci possunt; sunt verò materia Logicæ, quatenus artificiosè disponi possunt in modum Definitionis, Propositionis, Syllogismi, &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Objectum formale Logicæ est Ens rationis directivum trium mentis operationum.

Per illud Ens rationis intelligo artificiosam dispositionem, quam ratio facit in rebus cognitis, dum eas ordinat in modum prædicati, subiecti, generis, speciei, definitionis, divisionis, propositionis, syllogismi, &c. ut enim ars pingendi colores, artificiosè disponit, ut repræsentent, atque adeo colores sunt obiectum materiale hujus artis; dispositio verò colorum obiectum formale; ita Logicæ proprium munus est, res cognitæ artificiosè disponere in modum claræ definitionis, boni syllogismi, &c. quæ facilius à mente possint percipi; unde res cognitæ sunt eius obiectum materiale; dispositio verò illa artificiosa, seu forma definitionis, syllogismi, &c. est eius obiectum formale. Hæc dicitur Ens rationis, quia non est in rebus, sed solum in mente eam apprehendente, & res ita ordinante. Dicitur etiam secunda intentio, quia res afficit, non ut sunt in se, sed ut sunt in mente. Hac adeo plana explicatione vides, quàm immeritò quidam, ut Thomistas impugnent, dicant eos habere pro Logicæ obiecto Chimeras; non enim Chimeras hic fingimus, sed rem proponimus, quam quilibet in se ipso quotidie experitur. Nam cum Syllogismum facis, quid aliud facis, quàm illum artificiosum ordinem inter propositiones & terminos?

Conclusio sic explicata est S. Thomæ, cuius verba describere non pigebit; nam eam non mediocriter illustrant. Ens, inquit 4. Metaph. lect. 4. est duplex, ens nature, & ens rationis. Ens rationis propriè dicitur de illis secundis intentionibus, quas ratio advenit in rebus consideratis, ut est intentio generis, differentie, prædicati, &c. quæ quidem non inveniuntur in rebus, sed considerationem rationis consequuntur: & ejusmodi ENS RATIONIS est propriè SUBJECTUM LOGICÆ. Et in Proemio Ethicæ: Ordo, inquit, quadrupliciter ad rationem comparatur; est enim quidam ordo, quem ratio non facit, sed solum considerat, sicut est ordo rerum naturalium: alius ordo est, quem ratio considerando facit in proprio actu, ut eum ordinat conceptus suos ad invicem: tertius ordo est, quem ratio facit in operibus voluntatis: quartus ordo est, quem ratio nostra facit in rebus exterioribus, ut in arca, in domo, navi, &c. Ordo, quem ratio considerat, sed non facit, pertinet ad Philosophiam naturalem. Ordo, QUEM RATIO CONSIDERANDO FACIT IN PROPRIO ACTU,

ACTU, pertinet ad Philosophiam rationalem (id est Logicam.) Ordo autem actionum voluntatis pertinet ad moralem Philosophiam. Ordo demum, quem ratio facit in rebus exterioribus, pertinet ad Artes mechanicas.

Probatur conclusio ratione. Objectum formale Logicæ est forma definitionis, propositionis, syllogismi, &c. sed hæc forma est ens rationis: ergo ens rationis est objectum formale Logicæ. Maior non negatur ab Adversariis, & si negent, sic demonstratur: Objectum formale Logicæ est id, quod ab ea propriè attingitur in objecto materiali, ut patet ex definitione objecti formalis; atqui res omnes, quæ sunt materiale objectum Logicæ, attinguntur ab ea præcisè, quatenus ex iis formari possunt syllogismi, definitiones, &c. ergo eius objectum formale est forma definitionis, syllogismi, &c. Minor verò probatur ex dictis: Artificiosa dispositio non existens in ipsis rebus, sed in illis apprehensa per rationem est ens rationis, id est, existens in sola cognitione rationis; atqui forma syllogismi, definitionis, &c. est artificiosa dispositio apprehensa per rationem in rebus cognitis: ergo est ens rationis. Maior evidens est ex ipsis terminis. Minor patet experientia; formamus enim syllogismum, aut definitionem, dum res à nobis cognitæ artificiosè disponimus iuxta Logicæ præcepta; unde syllogismus à S. Augustino dicitur *artefactum rationis*: Porro cuiusvis artefacti forma est dispositio materiæ, qua constat secundum regulas artis; ut forma domus est artificiosa dispositio lapidum & lignorum.

Confirmatur. Objectum formale Logicæ est id, ad quod eius omnis cura, omniaque præcepta tendunt; atqui omnis cura, omnia præcepta Logicæ ad id tendunt, ut sciamus rectè objecta disponere in modum prædicti subiecti, generis, differentiæ, syllogismi, &c. quod mens facilius ea cognoscat: ergo hæc artificiosa dispositio iure illi tribuitur ut objectum formale; unde aliæ scientiæ *Reales* dicuntur, quòd de rebus agant. Logica verò *Rationalis*, quòd agat de ordine in rebus à ratione facto.

Respondent Adversarii, artificiosam illam dispositionem non esse ens rationis apprehensum in rebus cognitis, sed ens reale inhærens ipsis actibus mentis; ut, formam syllogismi esse ordinem actuum mentis, quorum priores tertium inferunt.

Sed hæc responsio repugnat evidenti experientiæ; nam dum formo syllogismum, non ipsum mentis actum dispono, sed tres ideas rerum invicem comparo & ordino, ut illis sic dispositis mens mea assentiatur extremorum coniunctioni, propter unionem cum medio; &

cum

cum definitio, non actum meum, qui simplex est, dispono, sed rei definiendæ genus & differentiam.

Replicant, dispositionem obiectorum fieri à Logica, ut per eam mentis operationes dirigat, proindeque illas ut dirigendas per se intendi à Logica ut proprium obiectum; dispositionem verò obiectorum ut medium ad illud.

Sed contra. Obiectum Logicæ est id, in quo totum eius artificium consistit & consummatur; atqui totum Logicæ artificium consummatur in recta dispositione obiectorum: ergo est obiectum Logicæ. Declaratur Minor. Obiectis rectè dispositis mens naturaliter, & absque ullis aliis regulis rectè fertur in obiectum; ut propositionibus per se notis in forma legitima iuxta regulas Logicæ dispositis, mens non eget præceptis, ut assentiatur conclusioni, sed ipsa rei evidentia necessariò inclinatur: ergo tota ars Logicæ unicè versatur circa dispositionem obiectorum.

Deinde quod commune est omnibus scientiis, non est obiectum Logicæ, sed solum id, quod est ipsi proprium; atqui dirigere mentem est commune omnibus scientiis, eam enim illustrant & perficiunt, at Logicæ proprium est, ut cum ceteræ eam dirigant per cognitionem proprii obiecti, Logica id præstet per artificiosam omnium obiectorum dispositionem: ergo non ipsa directio mentis, sed artificiosa obiectorum dispositio est proprium Logicæ obiectum. Fateor tamen, directionem illam esse finem Logicæ, atque eam id habere præ ceteris, ut generaliter in omnibus mentem dirigat.

Dices. S. Thomas supra relatus dicit, obiectum Logicæ esse *ordinem*, quem ratio facit, non in obiectis, sed in proprio actu.

Resp. S. Thomam ibi sumere actum ut includit obiectum; nam in præcedenti loco satis expressè docet, ordinem illum fieri in rebus consideratis, atque id patet experientia. Attamen quia non fit in rebus, ut sunt in se, sed ut sunt in actu rationis eas considerantis, dicitur quodam modo fieri in ipso actu rationis.

Collige ex dictis, eos nobiscum sentire re ipsa, sed voce differre, qui dicunt, Operationem Logicalem artificiosam esse obiectum Logicæ; hæc enim formaliter est ens rationis modo à nobis explicato.

Solvuntur Objectiones.

Objectiones ex duplici capite procedunt; aliæ contendunt, Operationes intellectus esse obiectum Logicæ,

gicæ ; aliæ vero , Ens rationis non posse esse illius obiectum .

Obi. ex primo capite . Definitio , divisio , & argumentatio sunt obiectum Logicæ ; atqui hæc sunt ipsissimæ operationes intellectus : ergo operationes intellectus sunt obiectum Logicæ . Probatur minor ; nam definitio nihil aliud est , quàm actus , quo definitio ; divisio , actus quo divido , &c.

Resp. Distinguo Maiorem : argumentatio (& idem dicendum de definitione & divisione) est obiectum Logicæ ; argumentatio effectiva , nego ; argumentatio effecta , concedo . Similiter ad Minorem distinguo : argumentatio est operatio intellectus ; effectiva , concedo ; effecta , nego .

Explicatur solutio . Sæpe nomen operis effecti tribui solet actioni , qua tale opus fit ; sicut *pictio* vocatur non solum imago facta , sed etiam actio pictoris imaginem formantis ; in hoc igitur sensu argumentatio dicitur non solum oratio , in qua sic propositiones disponuntur , ut una aliam inferat ; sed etiam actus intellectus , quo fit talis oratio . Attamen distinctionis gratia actum argumentantem vocamus *argumentationem effectivam* ; orationem vero per talem actum formatam vocamus *argumentationem effectam* . Hoc posito dicimus , obiectum Logicæ esse , non quidem argumentationem effectivam , id est , actum , quo arguimus ; sed argumentationem effectam , id est , orationem , in qua propositiones sic ordinantur , ut una ex aliis sequatur ; neque enim Logica sollicita est de inspicienda natura & proprietatibus illius actus , quo argumentamur ; (id enim magis ad Animasticam spectat) sed tota eius cura est in examinanda natura , proprietatibus , & regulis illius orationis , quæ per mentis actum formata dicitur *argumentatio* ; quæque formaliter consistit in dispositione , quam ratio percipit in rebus cognitis . Alii vocant actum argumentantem *argumentationem formalem* , orationem verb per actum mentis formatam vocant *argumentationem obiectivam* , sed in idem redit .

Instabis . Argumentatio effecta , seu illa oratio , in qua unum ex alio inferitur , non est obiectum Logicæ : ergo nulla solutio . Probatur subsumptum : Illa argumentatio est obiectum Logicæ , quæ facit scire ; sed talis oratio non facit scire : ergo non est obiectum Logicæ . Probatur minor : Ens rationis non potest facere scire ; sed talis oratio est tantum ens rationis : ergo non potest facere scire . Minor à nobis conceditur , maior vero probatur : Ens rationis non potest producere ens reale ; sed scientia est ens reale : ergo non potest

test produci ab ente rationis, proindeque ens rationis non potest facere scire.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem, nego minorem. Ad eius probationem, distinguo maiorem: ens rationis non potest facere scire, per modum causæ generantis scientiam, concedo; per modum conditionis, sine qua non, nego: licet enim illa dispositio artificiosa, quam vocamus *ens rationis*, & in qua formaliter consistit argumentatio, non causat scientiam, attamen est conditio, sine qua res ipsæ, ex quibus fit syllogismus, non causarent scientiam; sicut licet figura gladii non sit causa vulneris, attamen est conditio, sine qua ferrum non vulneraret.

Dices. Licet ex rebus in modum syllogismi dispositis nullum ens rationis, nulla forma syllogistica resultaret, attamen daretur adhuc Logica: ergo talis forma, & tale ens rationis non est obiectum Logicæ.

Resp. Argumentum implicare in terminis; nam forma syllogistica essentialiter consistit in eo, quod dispositionem illam in rebus concipiamus, sicut imago essentialiter consistit in eo, quod sit quædam artificiosa dispositio in coloribus; unde sublato ente rationis, implicat dari res in modum syllogismi dispositas.

Urgebis. Instrumentum scientiæ non potest esse obiectum scientiæ; sed forma syllogistica non est nisi instrumentum sciendi: ergo non est obiectum Logicæ.

Resp. Distinguo maiorem: Instrumentum scientiæ non potest esse obiectum scientiæ, principalioris, concedo; scientiæ instrumentalis, nego. Porro Logica est scientia instrumentalis, ideoque vocatur ab Aristotele *Organum*, id est, *instrumentum*: unde non mirum, si eius obiectum sint instrumenta sciendi. Sicut instrumentum artis equestris, scilicet frænum, est obiectum alterius artis, scilicet frénofactoriæ.

Objicies 2. Finis Logicæ est ipsius obiectum; sed operationes intellectus sunt finis Logicæ: ergo sunt eius obiectum. Probatur minor; nam ad hoc tendit Logica, ut dirigat operationes intellectus.

Resp. Distinguo maiorem; Finis proximus est obiectum Logicæ, concedo; finis remotus, nego. Et ad minorem: operationes mentis sunt finis Logicæ proximus, nego; finis remotus, concedo; primaria enim cura Logicæ est tractare de entibus rationis, scilicet de syllogismo, propositione, definitione, &c. eaque mediante cognitione dirigit operatione intellectus; unde syllogismi, propositiones & alia huiusmodi entia rationis sunt primarius finis & obiectum proprium Logicæ; operationes vero intellectus sunt tantum finis remotus.

Insta-

Inflabis. Sic se habet Logica ad actus mentis, sicut Moralis ad actus voluntatis; atqui obiectum Moralis non est dispositio, quam ratio facit in actibus voluntatis, sed potius ipsi actus voluntatis: ergo nec dispositio illa artificiosa, quam Logica facit, erit obiectum Logicae, sed potius ipsi actus mentis.

Resp. Transeat major, & nego minorem; nam formaliter loquendo actus voluntatis non sunt obiectum formale Moralis, sed potius moralitas ipsa, seu, ut ita loquar, *ens morale*, quod in illis reperitur, ut insinuat Divus Thomas supra relatus, & à nobis ostendetur initio Moralis; attamen quia operationes voluntatis sunt subiectum & materia ordinis moralis, ideo totum illud conjunctum ex operatione & moralitate, dicitur obiectum moralis scientiae: at verò operationes intellectus, propriè loquendo, non sunt materia, in qua recipitur dispositio logicalis; non enim forma syllogistica recipitur in actu, quo discurre, sed apprehenditur in rebus à me cognitis; undè operationes mentis non possunt propriè dici obiectum Logicae etiam materiale.

Dices. Quare igitur D. Thomas 3. Poster. dicit, actus mentis esse propriam materiam Logicae?

Resp. D. Thomam loqui de materia dirigibili, non verò de materia cognoscibili; nam Logicae non est cognoscere naturam actuum mentis, sed solum illos dirigere, præbendo syllogismos, & definitiones, quibus procedant ad cognoscendas veritates.

Obj. ex secundo capite. Obiectum Logicae est aliquid reale: ergo non est ens rationis. Probatur antecedens: Specificativum Logicae debet esse aliquid reale; sed obiectum Logicae est ejus specificativum: ergo debet esse reale. Minor certa est; nam omnes facultates specificantur ab obiectis. Major verò probatur: Specificativum entis realis debet esse reale; sed Logica est ens reale: ergo specificativum ejus debet esse reale.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego majorem. Ad ejus probationem, distingo majorem: Specificativum entis realis debet esse reale; specificativum intrinsecum & per modum partis constituentis, concedo; specificativum extrinsecum & per modum obiecti terminantis, nego. Explicatur distinctio: Dupliciter aliquid potest specificare aliud, id est, dare illi speciem. Primum intrinsecè & per modum constitutivi; ut anima dat speciem homini per modum intrinseci & partis constituentis; & generaliter forma cujuslibet rei specificat illam intrinsecè & constitutivè. Secundò, per modum termini extrinseci, ad quem res illa ordinatur. Sic generaliter omnis habitus, omnis virtus, omnis scientia

speciem desumit ab obiecto suo, ut ab aliquo extrinseco, ad quod terminatur. Dicimus ergo, quod licet id, à quo primo modo, intrinsecè scilicet & constitutivè, specificatur ens reale, debeat esse aliquid reale: attamen id, à quo specificatur secundo modo, scilicet extrinsecè & terminativè, non semper est ens reale. Manifestum est autem, Logicam hoc secundo tantum modo specificari ab obiecto.

Instabis. Ordo realis debet habere terminum realem; sed Logica dicit ordinem realem ad suum obiectum: ergo obiectum debet esse quid reale.

Resp. Distinguo majorem: Ordo realis debet habere terminum realem; ordo prædicamentalis, concedo; ordo realis transcendentalis, nego. Quid sit ordo prædicamentalis & transcendentalis, dicetur infra. Interim ordo prædicamentalis est relatio quædam adventitia rei ad positionem alterius, ut nato filio, resultat in patre relatio paternitatis; & hæc relatio exigit semper terminum realem. Ordo transcendentalis est ipsa rei entitas, in quantum ordinatur ad aliud, ut oculus ad colores, & scientia ad suum obiectum. Dicimus ergo, transcendentalem hunc ordinem posse terminari etiam ad ens rationis, ut patet in actu, quo forino chimæram, quo fingo fabulas, quo cupio mortem, quo tracto de ente rationis; hic enim actus mera entia rationis respicit, & tamen realis est.

Urgebis. Id, quod respicitur à scientia, debet habere proprietates; sed ens rationis non habet proprietates: ergo non potest respici à scientia. Probatur minor: nam istæ proprietates vel essent reales, vel rationis; non sunt reales, aliàs essent nobiliores ente rationis; non sunt etiam entia rationis, aliàs idem esset proprietas sui ipsius: ergo nullæ sunt.

Resp. Nego minorem. Ad probationem respondeo, has proprietates esse entia rationis; at nego propterea, idem esse proprietatem sui ipsius. Nam sub ente rationali plura sunt entia, in quibus unum est proprietas alterius; ut oppositio, conversio, æquipollentia sunt proprietates propositionis.

Obj. 2. Ens fictitium non potest esse obiectum Logicæ; sed ens rationis est quid fictitium: ergo non est obiectum Logicæ. Probatur minor: Cognoscere in rebus, quod non est in ipsis, est fingere; sed ens rationis consistit in eo, quod cognoscatur in rebus id, quod non est in rebus: ergo est quid fictitium.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo majorem: Fingere est cognoscere in rebus, quod non est in ipsis; cognoscere gratis, sine ratione & fundamento, con-

concedo ; cognoscere cum ratione & fundamento , nego : talis enim cognitio non censetur fictio , sed artificiosa & ratione plena dispositio . Et pariter ad minorem distinguo : Ens rationis in eo consistit , ut aliquid cognoscatur in rebus , quod non est in ipsis ; actualiter , concedo ; quod non est in ipsis fundamentaliter , nego : res enim licet in se non sint dispositæ in modum v. g. syllogismi ; attamen ita exigunt ordinari , quando concipiuntur , ut rectè discurreamus .

Instabis . Intellectus errat faciendo entia rationis : ergo sunt mera figmenta . Probatur antecedens : Concipere rem aliter , ac sit in se , est errare ; sed intellectus , faciendo ens rationis , concipit rem aliter , quàm sit in se , v. g. concipit rem esse prædicatum , vel subiectum , cum tamen neutrum sit à parte rei : ergo intellectus , faciendo ens rationis , errat .

Resp. Nego antecedens . Ad probationem distinguo majorem : Errare est concipere rem aliter , quàm sit in se , ex parte intellectæ , ita ut rem ipsam concipiamus esse in se ipsa , quod non est , concedo ; aliter , ex parte modi intelligendi , ita ut quendam ordinem tribuamus ipsis rebus in intellectu nostro , quem non habent in se ipsis , nego . Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 85. art. 1. Patet autem , quod ens rationis non sit , in quantum rem concipimus esse in se id , quod non est , v. g. Petrum esse irrationalem , sed solam in quantum attribuimus aliquem ordinem rebus à nobis cognitæ , quem non habent in se ipsis ; unde faciendo ens rationis non erramus , sed solum ordinamus ac disponimus ea , quæ ex seipsis non sunt invicem ordinata .

ARTICVLVS SECVNDVS.

An Logica sit scientia .

Constat igitur , quid sit obiectum Logicae ; nunc quaeritur , an Logica tendat in istud obiectum scientificè , sitque vera scientia ; Ut autem difficultas clarè proponatur .

Nota , quinque esse Virtutes intellectuales , scilicet Intelligentiam , Sapientiam , Scientiam , Prudentiam , & Artem . Virtus enim intellectualis est , qua perficitur intellectus ad veritatem attingendam : his autem quinque mens nostra perficitur circa veritatem , sicut appetitus per virtutes morales , Iustitiam , Temperantiam , & Fortitudinem , perficitur circa bonum . Intelligentia est habitus perficiens intellectum circa prima principia per se nota . Sapientia est notitia rerum per causas sublimio-

res. Scientia est notitia rerum per quascunque causas certas & evidentes, seu cognitio per demonstrationem acquisita; unde sapientia est scientia quædam sublimior. Prudentia est recta ratio agibilium, id est, habitus rectificans rationem circa ea, quæ sunt à nobis agenda. Ars est recta ratio factibilium, id est, habitus rectificans mentem circa opera facienda, v. g. circa naves, domos, horologia, &c. Quæritur ad quid ex istis pertineat Logica? Quidam putant, esse artem; alii, esse scientiam impropriam tantum. Communior sententia est, eam esse veram: ita censent omnes Thomistæ cum S. Thoma plerisque in locis, quæ referre necesse non est.

C O N C L U S I O.

Logica est verè, ac propriè Scientia, seu Sapientia.

Probatur. Scientia est cognitio certa & evidens per demonstrationem acquisita; sed Logica est cognitio certa & evidens per demonstrationem acquisita: ergo est scientia. Probatur minor: nam Logica non tradit nudè regulas discurrendi, sed eas demonstrativè probat, rationem illarum evidentem reddit, & scientificè de illis disputat, v. g. quòd definitio debeat constare genere & differentia; quòd solùm tres termini possint esse in syllogismo, &c. ergo Logica est cognitio per demonstrationem acquisita.

Undè esto Rhetorica & Grammatica sint tantum artes, quia nudas regulas tradunt, præcipuè Grammatica, non tam ratione, quàm usu constantes, attamen Logica suas regulas probat & demonstrat. Rhetor enim quærit ornatum sermonis, quò res plausibiles & verosimiles efficiat: Grammaticus verò quærit congruitatem sermonis, quæ potius ex usu, quàm ex ratione attenditur; sed Logicus veritatem ipsam quærit, ideoque demonstratione, quæ veritatis interpret est, sua præcepta, quantum potest, ostendit & communit.

Obj. 1. Objectum Logicæ, scilicet Ens rationis propriè ac simpliciter loquendo, non est scibile: ergo Logica non est scientia. Probatur antecedens; Quod non est simpliciter ens, non est simpliciter scibile; sed ens rationis non est simpliciter ens: ergo non est simpliciter scibile. Minor constat, quia Ens rationis non est, nisi umbra entis. Major suadetur; quia scibilitas fundatur in ente: ergo quod non est simpliciter ens, non est simpliciter scibile.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego maiorem. Ad ejus probationem distinguo: Scibilitas fundatur

tur in ente, præsuppositivè, concedo; commensurativè, nego. Sensus est: ut aliquid sciri possit, debet quidem habere aliquam entitatem; nam de nihilo nihil scitur. Attamen scientia, quæ de aliquo habetur, non commensuratur semper ejus entitati, ita ut tanta sit, quanta est illa entitas, sed commensuratur principiis, ex quibus suas derivat conclusiones; unde circa res minimas maximæ, ac certissimæ habentur scientiæ, ut de lineis, ac numeris; contra de maximis rebus aliquando aut nulla, aut incerta habetur cognitio, ut de individuis. Itaque Logica est scientia, eaque certissima, licet sit de aliquo minimæ entitatis, quia procedit ex principiis evidentissimis.

Inflabis. Ens secundum quid non est simpliciter verum: ergo non est simpliciter scibile.

Resp. Distinguo antecedens: Ens secundum quid non est simpliciter verum, veritate transcendentali, transeat; veritate formali, nego. Solutio ampliùs patebit in Metaphysica. Interim veritas transcendentalis est ipsa rei entitas, ut comparata ad intellectum: Veritas formalis est ipsa cognitio intellectus, ut conformis suo objecto. Patet autem, quod de minimo ente possumus habere cognitionem ipsi simpliciter conformem, ac proinde de quolibet ente datur simpliciter veritas formalis.

Urgebis. Scientia est solum de rebus certis, & necessariis; sed ens rationis est incertum, & nullo modo necessarium: ergo de illo non est scientia. Major adeo certa est, ut Socrates, cum Cratillo & Heraclito, putans omnia continuo motu variari, negaverit posse haberi scientias de rebus; Plato verò, ut salvaret scientiam, recur-rebat ad ideas æternas & immobiles. Minor probatur: Quod fit à nobis, non est quid certum & necessarium; sed ens rationis fit à nobis: ergo non est certum & necessarium.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Scientia est de rebus certis & necessariis, quantum ad connexionem prædicatorum essentialium, concedo; necessariis quantum ad existentiam, nego. Et ad minorem: Ens rationis non est certum & necessarium, quantum ad existentiam, concedo; quantum ad connexionem prædicatorum essentialium, nego. Explicatur Solutio: Res, de quibus agunt scientiæ, non debent esse necessariæ quantum ad existentiam, id est, necessario existere, ut patet in morbis, de quibus agit Medicus; in virtutibus, de quibus agit Moralis; in motu, de quo agit Physicus, quæ omnia modo existunt, modo non existunt; sed solum debent esse necessariæ quantum ad connexionem prædicatorum essentialium.

id est, habere quædam prædicata, quæ ita ipsis conveniant, ut non possimus concipere rerum istarum essentias, quin illis hæc prædicata conveniant. Ideoque semper verum est ejusmodi prædicata convenire talibus rebus, ut semper verum fuit, morbum consistere in deordinatione humorum, & disponere ad mortem; Virtutes consistere in quadam mediocritate per rationem taxata; Syllogismos consistere extremis cum uno tertio comparatis; Definitionem debere esse clariorem definito. Circa ejusmodi notiones & prædicata necessariò rebus convenientia occupantur scientiæ, & Logica inter cæteras, quæ non disputatur de Syllogismo, qui hodie fit, vel cras, sed de regulis necessariò servandis ad formandos Syllogismos, & de proprietatibus necessariò ipsis convenientibus.

Obj. 2. Modus sciendi, & instrumentum scientiæ non est scientia; sed Logica est modus sciendi, & instrumentum scientiarum: ergo non est scientia. Probatur minor; ut enim dicit Aristoteles, *Absurdum est querere simul scientiam, & modum sciendi.*

Respondeo. Nego maiorem; nam sicut in artibus una potest esse instrumentum alterius, ita una scientia potest esse instrumentum aliarum. Ad Aristotelem respondeo, solum velle, quòd illa scientia, quæ est modus sciendi, prius debet addisci, quàm aliæ, & tamen adhuc dici posset, quòd Logica non est tam instrumentum, & modus sciendi, quàm scientifica notitia instrumentorum, & modorum sciendi.

Infrabis. Logica aliquando conficit Syllogismos probabiles, imò & sophisticos: ergo non est scientia.

Resp. Distinguo antecedens: Conficit Syllogismos probabiles & sophisticos; per modum habitus inclinantis ad assentiendum conclusioni probabili, vel sophisticæ, nego; per modum applicantis suas regulas materiæ probabilis, aut sophisticæ, concedo. Logica enim solum tradit scientificæ regulas benè argumentandi in omni materia, & quamlibet datam materiam disponit in modum syllogismi. Cæterum per accidens est, quòd illa materia inferat conclusionem probabilem, vel fallacem; neque de hoc curat Logica, neque ad assentiendum ipsi movet intellectum; undè ex hoc non amittit rationem scientiæ.

Urgebis. Logica dicitur ars: ergo non est scientia.

Resp. Distinguo antecedens: Dicitur ars, propriè dicta & mechanica, nego; ars liberalis, & similitudinaria, concedo. Logica enim dicitur ars, in quantum sicut ars propriè dicta disponit materiam externam, ut lapides, vel ferrum, ita Logica disponit res cognititas. Ita D. Thomas 1. 2. q. 58. ar. 3.

ARTICVLVS TERTIVS.

De divisione Logica in Docentem & Utentem.

EX præmissis constat, quid sit Logica; definiri enim potest, Scientia entis rationis directivi operationum mentis. Nunc agendum est de vulgata ejus divisione in *Docentem & Utentem*.

PRIMA CONCLUSIO.

Logica rectè dividitur in Docentem & Utentem. Probatur. Facultas benè discurrendi non solum scientificè tradit regulas ad rectè argumentandum, sed etiam eas ad usum redigit, benè definiendo, dividendo, & argumentando: ergo rectè dividitur in Docentem, quæ tradit, & explicat regulas; & Utentem, quæ eas applicat ad opus; nam, ut ait D. Thomas, *Vsus est applicatio rei ad opus*, 1. 2. q. 16. a. 1.

Circa hanc conclusionem nota, quod præcepta Logica possunt triplici materiæ applicari, scilicet demonstrativæ, probabili, & sophisticæ, seu captiosæ. Aliquando enim demonstrativè disputamus, id est, per principia certa & evidentia; aliquando solum probabiliter; & aliquando captiosè, & cum fallacia. Hinc aliqui grandem quæstionem movent, utrum in omni ista materia usus præceptorum propriè pertineat ad Logicam utentem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Usus præceptorum logicalium in materia topica, seu Probabili, & sophistica propriè pertinet ad Logicam: ita omnes cum Divo Thoma 4. Metaph. lect. 4.

Probatur. Logica conficit syllogismos topicos & sophisticos, quando libuerit, & in omni materia: ergo usus in talibus syllogismis pertinet ad Logicam. Probatur antecedens; Siquidem tales syllogismi procedunt per mediæ facillima & communissima, quorum etiam locos & fontes suppeditat Logica, ideoque, qui scit regulas Logicæ, statim potest ejusmodi syllogismos conficere; unde dicit Aristoteles, *Dialecticum disputare probabiliter de omni ente*.

TERTIA CONCLUSIO.

IN materia demonstrativa, saltem logicali, Logica potest dici utens.

Probatur. Logica, conficiendo suas demonstrationes, utitur quoque suis præceptis: ergo in materia demonstrativa, saltem logicali, habet usum.

Conclusionem istam quidam Thomistæ negant, quod velint, usum debere omnino distingui à doctrina logicali; unde quando Logica, explicando & definiendo demonstrationem, servat regulas bonæ definitionis & divisionis, dicunt, talem actum esse potius doctrinam, quam usum; sed quæstio est solum de nomine. Melius dicitur, quod idem actus potest esse simul doctrina & usus: doctrina quidem, in quantum tradit aliqua præcepta; usus verò, quatenus tradendo illa servat regulas alibi præscriptas. Cæterum an Logica possit dici utens in materia demonstrativa aliarum scientiarum, id est, an Logica conficiat syllogismos aliarum scientiarum, vel solum dirigat præscribendo regulas, dicemus articulo 6.

QUARTA CONCLUSIO.

Logica Docens & Utens non sunt duo habitus realiter distincti, sed tantum duo munera ejusdem habitus; ita ut eadem facultas sit, quæ regulas explicat, & illas ad usum redigit. Conclusio est communis inter Thomistas, & alios, quam insinuat D. Thomas 4. Metaph. lect. 4.

Probatur ejus principiis. Usus & Doctrina regularum logicalium pertinent ad eundem habitum: ergo Logica docens & utens est idem habitus. Probatur antecedens: Actus subordinati, quorum unus oritur ab alio, & non addit novam difficultatem, pertinent ad eundem habitum; sed usus in Logica oritur ex doctrina, ut patet, ipsique subordinatur, nec novam addit difficultatem: ergo usus & doctrina in Logica spectant ad eundem habitum. Major est D. Thomæ 2. 2. q. 28. ar. 4. & patet inductione. Sic amor Dei & Proximi spectat ad eandem charitatem: sic vincere nimios timores, & frænare temerarias audacias, spectat ad unicam virtutem fortitudinis: sic Deum colere, adorare, precari, sacrificare, &c. pertinet ad unicam virtutem religionis, &c. Minor verò probatur: Si usus regularum logicalium adderet difficultatem supra doctrinam, vel ea oriretur ex parte materiæ, quæ resisteret, ut in arte fabrilis ferrum resistit,

fruit, ideoque opus est speciali industria ad ipsum tractandum; vel ex parte potentiae executivae, quae esset alia à potentia sciente, ut in musica; nam Musicus mente scit regulas, & gutture eas exsequitur, ideoque nova industria indiget ad erudiendam vocem; sed ex neutro capite oritur difficultas in usu regularum logicalium: ergo ex nullo. Declaratur minor: nam in primis materia logicalis non resistit; res enim cognitae possumus ordinare, prout placuerit, ex una conficiendo praedicatum, ex alia subjectum, absque eo quod resistant. Deinde eadem potentia est, scilicet intellectus, quae & scit regulas Logicae, & eas discurrendo redigit ad usum.

Obji. 1. Instrumentum distinguitur à re, cuius est instrumentum; sed Logica utens est instrumentum docentis: ergo distinguitur ab illa. Major constat, quia nihil potest esse instrumentum sui ipsius. Minor verb probatur: Logica utens est instrumentum omnis scientiae; sed Logica docens est scientia: ergo Logica utens est instrumentum docentis.

Resp. Distinguo maiorem: Instrumentum propriè dictum, concedo; Instrumentum impropriè dictum, nego. Logica autem non dicitur propriè instrumentum scientiarum, sed potius facultas cognoscitiva & factiva instrumentorum sciendi; nam propriè instrumenta sciendi sunt syllogismi, definitiones, & alia ejusmodi; unde sicut ars fabrilis utitur malleo à se facto ad fabricandum alium malleum, ita Logica utitur regulis syllogismi ad considerandam naturam syllogismi. Adde praeterea, non esse inconveniens in instrumentis istis spiritualibus, quoddam quodammodo sit instrumentum sui ipsius; nam definitio definit se ipsam, & argumentatio arguit de se ipsa, & sermo loquitur de se ipso; cuius radix est, quia ratio reflexitur supra se ipsam, adeoque omnia, quae sunt in ratione, sunt etiam supra se reflexiva. Potest igitur Logica esse quodammodo sui ipsius instrumentum, nec modò alius scientis, sed etiam sibi deservire, quatenus explicat suum objectum per syllogismos, quos ipsa facit.

Instans. Logica utens non est scientia: ergo distinguatur à docente, quae est scientia.

Resp. Distinguo antecedens: Logica utens non est scientia; reduplicativè ut utens, concedo; specificativè, nego. Id est, ille habitus, quo utimur regulis Logicae, non habet, quoddam sit scientia formaliter ex ipso usu; attamen etiam usus ad illum pertinet habitum, qui aliunde est species scientiae. Sic charitas reduplicativè, ut amat Proximum, non est virtus Theologica ex ipso Proximo; sed tamen etiam amor Proximi pertinet ad charitatem, quae aliunde est species virtutis Theologicae.

et, eo quoddam scilicet respiciat Deum.

Urgebis. Usus non potest esse actus scientiæ: ergo non pertinet ad Logicam docentem, quæ est scientia, sed ad novum habitum. Probatur antecedens: quia actus scientiæ est scire, non verbū uti.

Resp. Distinguo antecedens: Usus non potest esse actus scientiæ; primarius, concedo; secundarius, nego. Nam usus scientiæ est quasi quædam diffusio & propagatio scientiæ; unde, nisi offerat novam difficultatem, pertinere potest ad habitum scientiæ.

Dices. Logica docens & utens habent diversos fines, cum finis docentis sit cognitio regularum, finis verò utens constructio syllogismorum: ergo sunt diversi habitus.

Resp. Distinguo antecedens: Habent diversos fines subordinatos, concedo; non subordinatos, nego; siquidem constructio syllogismi subordinatur cognitioni syllogismi, ideoque possunt pertinere ad eundem habitum.

Obij. 2. Logica docens & utens differt definitione: ergo differt quidditate: Definitio enim explicat naturam & quidditatem rei; unde ubi est duplex definitio, est etiam duplex quidditas & natura.

Resp. Distinguo antecedens: Differt definitione adæquata & totali, nego; inadæquata & partiali, concedo. Sæpe enim fit, ut unica res habens duplex munus, definiatur duplici definitione inadæquata, quarum quælibet explicat unum munus; ut, si quis definiret charitatem Dei, Amorem, quo Deus diligitur super omnia: & charitatem Proximi, Amorem, quo Proximum propter Deum diligimus sicut nosmetipsos, essent duæ definitiones inadæquate, & una res definita. Ita se habet res in præsentia: Facultas discurrendi, seu Logica, licet sit unus habitus, habet duo munera, ideoque definiri potest dupliciter sic: Logica docens est Facultas speculativa syllogismorum; Utens est Facultas constructiva syllogismorum.

Instabis. Consideratio prudentialis, qua quis discutit, quid in negotio expediat; & usus prudentialis, quo quis exsequitur id, quod secundum virtutem iudicat expedire, spectant ad duos habitus, ex S. Thoma 1. 2. q. 57. ar. 6. ergo etiam consideratio, & exsecutio syllogismorum spectant ad duos habitus.

Resp. Nego paritatem; nam in moralibus exsecutio novam, immò maximam affert difficultatem; plures enim sunt fortes in consultando, & ignavi in exsequendo, unde alia requiritur virtus ad bene consultandum, & alia ad bene exsequendum. At verò in logicalibus to-

ta difficultas est in sciendis regulis, & vix ulla in exsequendo.

Urgebis. Etiam quis perfectè callens regulas Logicæ non ita promptus est ad conficiendos syllogismos, & per usum sentit, se quotidie acquirere novam facultatem: ergo & novum habitum.

Resp. Distinguo antecedens: Quis sciens regulas patitur difficultatem, quam per usum tollit; ex defectu materiæ, quæ non ita promptè succurrit, concedo; ex parte applicationis regularum ad materiam, nego; & nego consequentiam. Difficultas enim illa se tenet non ex parte regularum applicandarum, sed ex penuria materiæ, quam ita promptam non habet. Sæpe autem disputando acquirit facilitatem, quia per exercitium memoria fit promptior ad ministrandam materiam.

ARTICULUS QUARTUS.

An Logica sit scientia speculativa.

Constat, quid & quotuplex sit Logica; nunc examinandum est, qualis sit, & primò an practica, vel speculativa. Scientia speculativa est, quæ unicè ad cognitionem veritatis tendit: Scientia practica, quæ hanc cognitionem ad opus extendit. Utraque veritatem querit, sed illa propter se, ista propter opus; undè illa scit, ut sciat; ista scit, ut operetur. Sed quia scire, ipsaque speculatio est quoddam opus, non censetur scientia practica ex eo, quod tendat ad opus, quod sit speculatio, aliàs omnis scientia esset practica, quia omnis tendit ad speculandum. S. Thomas 1. p. q. 14. a. 16. assignat discrimen scientiæ practiciæ à speculativa ex tribus; 1. ex objecto, si sit res operabilis, seu, ut ita dicam, practicabilis; ut res morales; 2. ex modo, si procedat compositivè, descendendo ad particularia & circumstantias, iisque suas regulas applicando; ut Medicina non solum in genere morbo considerat, sed in particulari, in tali & tali circumstantia; 3. ex fine, si finis non sit sola cognitio veritatis, sed opus ab ea diversum & ad eam non ordinatum; undè Geometria, licet figuras construat, non definit esse speculativa; quia illas construit, ut speculetur. His ita positis,

Tot sunt sententiæ, quot modis quæstio solvi potest. Quidam censent, Logicam esse totam practicam. Hæc sententia communis est inter Recentiores extra D. Thomæ scholam. Quidam, esse totam speculativam: ita Thomistæ, Scotistæ, & plures alii. Quidam hoc in negotio

gotio utuntur iudicio Salomonis; eam enim dividunt in duas partes, quarum una sit speculativa, & altera practica. Quidam demum fatentur, esse simplicem qualitatem; dicunt tamen, in sua simplicitate continere rationem speculativi simul & practici, ut communiter dicitur de Theologia; sed hi nimium ancillam scientiarum efferunt, cum illi tribuant, quod solius Theologiæ scientiarum reginæ proprium est.

PRIMA CONCLUSIO.

Logica non est partim speculativa, partim practica.

Probatur Logica, ut & omnis scientia, est unica simplex qualitas: ergo non potest dividi in partes, quarum una sit practica, & alia speculativa. Consequentia patet. Antecedens verò probabitur in Metaphysica, ubi in genere ostendemus, quamlibet scientiam esse unum simplicem habitum, nec componi ex pluribus partialibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Logica non est eminenter practica & speculativa. Conclusio est D. Thomæ, qui 1. p. q. 1. art. 4. apertè asserit, in scientiis naturalibus alias esse speculativas & alias practicas, ita ut formalitas speculativi & practici in illis separetur, in Theologia verò simul uniatur.

Probatur. Objectum, finis, & principia scientiarum naturalium non possunt esse simul practica & speculativa: ergo scientia naturalis non potest utrumque in se ipsa unire: Consequentia patet. Probatur antecedens: Scientiæ naturales respiciunt res limitatas, in quibus utraque ista formalitas practici & speculabilis nequit simul colligi; siquidem proprium solius Dei est, ut sit simul prima veritas, ac proinde speculabilis; & prima regula morum, ac proinde congruum scientiæ practicæ objectum.

Confirmatur. Quæ sunt unita in superioribus, sunt divisa in inferioribus: ergo quamvis ratio practici & speculativi uniatur in Deo & in Theologia, attamen dividitur in aliis objectis & scientiis inferioribus.

TERTIA CONCLUSIO.

Logica est tota speculativa. Ita censet S. Thomas 1. 2. q. 57. a. 3. ad 3. *In speculabilibus*, inquit, est aliquid per modum operis, ut constructio syllogismi; & quicunque habet speculativum ad ejusmodi opus ordinatur, dicitur per similitudinem artes. Et 1. 2. q. 5. a. 2. *In speculabilibus*.

libus alia rationalis scientia est dialectica, & alia demon-
strativa. D. Augustinus 8. de Civit. Dei c. 4. annumerat
Logicam inter speculativas scientias.

Probatur conclusio ratione. Facultas speculandi est
tota speculativa; sed Logica est Facultas speculandi: er-
go est tota speculativa. Major patet ex terminis; quid
enim erit speculativum, si facultas speculandi non sit
speculativa? Minor non est minus evidens: nam appren-
dere, judicare, discurrere, est speculari; Scientiæ enim in
tantum objecta sua speculantur, in quantum hæc faciunt;
sed Logica est Facultas rectè apprehendendi, judicandi,
discurrendi, ut patet omnes ejus partes & regulas intuen-
ti: ergo est facultas speculandi.

Confirmatur. Objectum, principia, modus proceden-
di, finis demum Logicæ sunt speculativa: ergo est ex
omni parte speculativa. Declaratur antecedens quoad
singulas partes. Primò, Objectum Logicæ materiale sunt
res omnes cognitæ; formale verò est dispositio rerum in
modum definitionis, syllogismi, &c. atqui res cognitæ
sunt aliquid speculativum, dispositio verò illa est ens ra-
tionis, quod totum consistit in cognitione, id est, spe-
culatione: ergo objectum Logicæ est totum speculativum.
Secundò, principia Logicæ sunt principia, quibus niti-
tur omnis recta speculatio: ergo sunt speculativa. Ter-
tiò, modus procedendi Logicæ non descendit ad circum-
stantias, sed respicit syllogismos & definitiones ab illis
abstractas: ergo est speculativus. Quartò demum, finis
Logicæ est dirigere mentem, ut rectè speculetur: ergo
est speculativus; undè dicitur *Modus sciendi*, cujus pro-
inde finis est scire & fugare ignorantiam. Ex Aristotele
autem 1. Metaph. c. 1. Scientia illa propriè dicitur specu-
lativa, cujus finis est scire & fugare ignorantiam.

Adde summam affinitatem Logicæ cum Metaphysicâ,
quæ est perfectissimè speculativa; nam vulgò, etiam ab
Adversariis, magna pars eorum, quæ pertinent ad Logi-
cam, tractatur in Metaphysicâ; & quæ ad istam perti-
nent, in Logicâ: ergo utraque agit de rebus purè specu-
latis.

Respondent Adversarii, Operationes mentis, ut sunt
definire, dividere, discurrere; posse duobus modis spe-
cari. Primò, ut præcisè contemplantur objecta; & hoc
modo sunt meræ speculationes. Secundò, ut artificiosè
sunt ex præceptis Logicæ; & hoc modo induunt rationem
Operis practici. Porro Logica eas respicit hoc secundo
modo; undè est de re practica, proindeque practica.
Hæc responsio est unicum adversariæ sententiæ funda-
mentum.

Sed facilè dissolvitur. Speculatio veritatis non exigit
ratio.

rationem speculationis, nec induit rationem operis practici, ex eo, quod rectius & certius tendat ad veritatem; atqui Logica dirigat operationes mentis, ut rectius, ac certius tendant ad veritatem: ergo ut diriguntur à Logica, non exuunt rationem operis speculativi, nec induunt rationem operis Practici. Minor negari non potest; hic enim est proprius finis Logicæ. Major verò est evidens ex terminis; nam ex eo, quod rectior & certior sit speculatio, hoc ipso est perfectius speculativa: ergo non extrahitur à ratione speculationis, sed in ea perficitur.

Reponunt. Speculatio prout regulatur à prudentia, ut laudabiliter fiat, induit rationem operis practici. Quidni & induet, cum à Logica regulatur, ut artificiosè fiat?

Sed contra. Latum discrimen est; nam speculatio non regulatur à prudentia intra genus speculationis, sed intra genus moris, quatenus est opus imperatum voluntate, quod in bonum, aut malum finem ordinari potest; sub qua ratione à proprio genere & fine extracta induit rationem operis practici: At regulatur à Logica intra proprium genus speculationis, ut certò & rectè speculationis finem assequatur, nempe cognitionem veritatis; undè respicitur à Logica formaliter sub ratione speculationis.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. Aristoteles & D. Thomas, dividendo scientias speculativas, Logicam omittunt: ergo non eam agnoscunt ut speculativam.

Resp. 1. Retorquendo argumentum; nam itidem enumerando scientias practicas, Logicam inter eas non recensent; itaque pari ratione illam non habent ut practicam.

Resp. 2. In his locis, quæ referunt Adversarii, Aristotelem solùm dividere scientias principales; undè Logicam, quæ est solùm ministra speculativarum, ut ait D. Thomas, omittit. Adde, quòd, teste Laertio, Aristoteles duplicem facit Philosophiæ partem; Actionis unam, Contemplationis alteram: Contemplativam verò divisit in Physicam & Logicam.

Obj. 2. Objectum Logicæ est quid practicum: ergo & Logica. Probatur antecedens. Objectum practicum, ex Aristotele, est *aliquid contingens operabile à nobis*; sed objectum Logicæ est aliquid contingens operabile à nobis: ergo est practicum.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo

maiores: Objectum practicum est contingens operabile a nobis; operatione, quæ non sit speculatio actualis, concedo; operatione, quæ sit ipsa speculatio actualis, nego. Ens autem rationis, quod est objectum Logicæ, sit per operationem, quæ est pura speculatio; sit enim cognoscendo, imò totum in cognitione & speculatione consistit.

Obj. 3. Scientia, quæ tendit ad opus, est practica: sed Logica tendit ad opus: ergo est practica.

Resp. Distinguo maiorem: Scientia, quæ tendit ad opus intra intellectum, nego; ad opus extra intellectum, concedo: & distinctione applicata minori, nego consequentiam. Opus enim, quod sit intra intellectum, est speculatio; nam juxta pervulgatum & verum Axioma, *Intellectus extensione sit practicus*, id est, dum se extendit ad regulandas actiones aliarum facultatum: at intra se nihil molitur præter cognitionem veritatis; unde ex eo, quod scientia tendat ad opus intra intellectum factum, non est censenda practica, sed magis ex hoc ipso speculativa; nam *speculativa scientia finis est actio in mente*, ut dicit S. Basilus Hom. 1. Hexam.

Insiabis. Opus intellectus potest esse praxis: ergo scientia, quæ tendit ad opus intra intellectum, potest esse practica. Probatur antecedens: Praxis est executio regularum & applicatio illarum ad usum; sed opus intellectus potest esse executio & applicatio regularum: ergo potest esse praxis.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo maiorem: Praxis est executio & applicatio regularum practicarum, concedo; speculativarum, nego: siquidem applicatio regularum speculativarum est potius speculatio quædam. Regulæ autem logicæ non sunt practicae, id est, operis cuiusdam faciendi; sed sunt speculativæ, id est, sunt regulæ bene speculandi.

Urgebis. Actus intellectus potest esse executio regularum etiam practicarum: ergo nulla solutio. Probatur subsumptum: Actus prudentiæ est actus intellectus; sed actus prudentiæ est executio regularum practicarum, scilicet regularum moralium: ergo actus intellectus potest esse executio regularum etiam practicarum.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem distinguo maiorem: Actus prudentiæ est actus intellectus, solus, nego; ut habet adjunctam voluntatem, & se extendit ad ipsam regulandam, concedo. Prudentia enim est virtus perficiens intellectum in ordine ad voluntatem, & ad bene vivendum; unde actus ejus est practicus, quia habet adjunctam voluntatem, & tendit ad aliquid extra intellectum; sed Logica perficit intellectum in ordine

160 *Logica Majoris Qu. Præambula.*
ad se tantum, & ad bene speculandum.

Dices. Etiam syllogismus non fit ab intellectu solo, sed ut habet adjunctam voluntatem; nemo enim nisi velit, efficit syllogismum: ergo nulla est allata disparitas.

Resp. Distinguo antecedens: Syllogismus fit ab intellectu, ut habet adjunctam voluntatem, purè applicantem ad opus, concedo; specificantem ipsum opus, nego. Id est, ut intellectus argumentetur, debet quidem applicari à voluntate, attamen voluntas ipsa non dat speciem syllogismo; nam, siue bona, siue mala voluntate argumentemur, modò servemus regulas, syllogismus erit bonus; undè syllogismus non dependet à voluntate, nisi applicativè. Hoc autem non impedit, quin sit opus merè speculativum; omnis enim speculatio dependet hoc modo à voluntate; nihil enim possumus speculari, nisi velimus.

Repones. Quidam syllogismi sunt praxes: ergo Logica ordinatur ad praxim. Probatur antecedens: Syllogismus operativus, quem facit omnis, qui deliberat de aliquo faciendo, & de quo dicit Aristoteles, *Peccatores paralogizari*, id est, malè argumentari; *bonos verò bene argumentari*, est merè practicus: ergo saltem respectu illius Logica erit practica.

Resp. Syllogismos operativos non esse logicales, sed prudentiales; constant enim bona intentione, tanquam majore, bona deliberatione, tanquam minore, & bonæ electione, tanquam consequentia; undè non pertinent ad Logicam, sed ad prudentiam; ideoque vir bonus, etsi Logica sit nescius, syllogismos illos optimè efficit.

Obij. 4. Syllogismus, etiam logicus, ordinatur ad aliquid practicum: ergo est practicus. Probatur antecedens: Syllogismus ordinatur non solum ad scientias speculativas, sed etiam ad practicas: ergo ordinatur ad aliquid practicum.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distingo: Syllogismus ordinatur ad scientias practicas, reductivè ut practicae sunt, & aliquid operantur, nego; præcisè ut scientiae sunt, & aliquid speculantur, concedo. Scientia enim practica primò speculatur, deinde procedit ad operationem: Logica, & syllogismus ipsi deserviunt tantum ad primum munus, nempe ad speculandum; quòd verò illam speculationem ultra referat ad opus, est extra jura Logicae, nec de hoc curat.

Obij. 5. Scientia speculativa debet sistere intra sui objecti speculationem; sed Logica non sistit intra sui objecti speculationem: ergo non est speculativa. Probatur

tur minor : nam Logica ordinat speculationem suam ad objecti confectionem ; ideo enim discimus regulas argumentandi , ut de facto argumentemur .

Resp. Transeat major , (non enim est de ratione scientiæ speculativæ , saltem instrumentalis , qualis est Logica , ut non ordinet suum objectum ad aliud) & nego minorem . Ad probationem distinguo : Logica ordinat speculationem sui obiecti ad ejus confectionem , quæ & ipsa est exercita ejusdem obiecti speculatio , concedo ; quæ sit praxis , nego . Nam ipsa confectio syllogismi est quædam actualis ejus speculatio , cum fiat speculando : scientia autem non desinit esse speculativa ex eo , quodd suam speculationem referat ad aliquid aliud , quod sit etiam speculatio .

Instabis . Actualis confectio syllogismi , esto sit quædam speculatio , non est tamen speculatio regularum Logicalium : ergo erit earum praxis .

Respondeo ex dictis , confectionem syllogismi non esse quidem regularum speculationem , sed speculativam earum executionem : undè nego consequentiam .

Hic notabis , hanc quæstionem satis celebrem esse tantum de nomine . Adversarii vocant *Practicum* , quidquid sit secundum regulas : inde dicunt Logicam Practicam , sed minus rectè ; sunt enim & regulæ quædam rectè speculandi , id est , speculativæ . Nos rectius *Practicum* dicimus , quod non sistit intra fines speculationis , sed eam refert ad alium finem , sicque Logicam non esse Practicam . At , inquis , cur tot argumenta in quæstione nullius rei ? Parendum fuit mori recepto , nec tamen sine fructu ; nam hæc saltem illustrent notionem practici & speculativi .

ARTICVLVS QVINTVS.

An Logica sit necessaria ad alias scientias .

Diximus , qualis sit Logica in seipsa ; dicendum nunc , qualis sit comparata ad alias Scientias , ac primo an illis necessaria .

Notandum 1. Necessarium duobus modis dici : Necessarium *simpliciter* , & Necessarium *secundum quid* ; Necessarium *simpliciter* dicitur , sine quo res esse non potest ; sic oculus est necessarius ad videndum , gratia ad salutem ; Necessarium *secundum quid* dicitur , sine quo res haberi potest , at non ita facile ; sic equus est necessarius ad longum iter , vestis & domus ad vitam , perspicilla Seni ad videndum .

Notandum 2. Scientiam duobus modis haberi posse , in
statu

statu perfecto, & in statu imperfecto. Scientia in statu perfecto est plenior ac perfecta cognitio conclusionum de objecto, ita ut possint resolvi ad principia per se nota, & contra impugnantes defendi. Scientia in statu imperfecto est cognitio parta per aliquam facilem demonstrationem, quæ nec tam exacta est, ut ad difficiliora penetret; nec tam certa, ut possit demonstrationum, quibus nititur, bonitatem evidenter defendere: hoc posito -

Tres sunt sententiæ; duæ extremæ, una media. Prima censet, Logicam esse utilem, at non necessariam ad Scientias perfectè habendas. Secunda, esse simpliciter necessariam ad Scientias etiam in statu imperfecto habendas. Tertia media, esse necessariam simpliciter ad Scientias in statu perfecto habendas, at non in statu imperfecto.

PRIMA CONCLUSIO.

Logica non est simpliciter necessaria ad Scientias in statu imperfecto acquirendas.

Probatur. Facultas naturalis sufficit ad faciles demonstrationes cognoscendas; sed per eas acquiritur aliqua Scientia, saltem imperfecta: ergo per solam facultatem naturalem sine Logica artificiali potest acquiri Scientia imperfecta. Minor certa est, quia cognitio per demonstrationem acquisita est Scientia. Major patet experientia; quis enim Logicæ expertus solo lumine naturali pleraque ex certis principiis non deducit, aut sibi e-posita clarè non percipit? Et sanè cum aliarum artium opera pleraque ab hominibus fiant sine arte, ut cantare, edificare, &c. mirum, si homo opus sibi connaturalissimum, nempe discurrere, non nisi malè semper faceret, si Logicæ artem non didicerit.

Confirmatur. Saltem prima demonstratio Logicæ habetur ante Logicam acquisitam: ergo aliqua cognitio demonstrativa acquiritur sine Logica acquisita.

Dices. Ut quis etiam imperfectè sciat, debet reflexiva cognitione advertere, bonam esse consequentiam suæ demonstrationis; atqui hæc reflexiva cognitio est rudimentum quoddam Logicæ acquisitæ: ergo sine Logica acquisita nullus, etiam imperfectè, scire potest.

Resp. Ad hanc reflexivam cognitionem sufficere Logicam naturalem; neque enim quævis cognitio bonitatis consequentiæ est Logica acquisita, sed ea solum, quæ habetur ex regulis & principiis Logicæ attentius consideratis. At si contendant Adversarii, hanc tantulam cognitionem jam esse Logicam acquisitam, quæstio solum erit de nomine.

SECUNDA CONCLUSIO.

Logica est necessaria simpliciter ad Scientias in statu perfecto acquirendas.

Ita censet S. Augustinus lib. 2. de Ordine, cap. 3. *Disciplina*, inquit, *disciplinarum*, quam *Logicam* vocat, *hæc docet discere, hæc sola scientes facere potest*. Et Plato, *sine ea*, inquit, *verum perfectè attingi non potest*. Ejus defectu antiquos Græciæ Philosophos, licet magni essent ingenti, in multis errasse notat Aristoteles.

Probatur. Ad Scientiam perfectè habendas, simpliciter necessarium est perfectè discurrere; atqui mens humana sine cognitione exactiori naturæ & principiorum discursus, quæ est ipsissima Logica acquisita, non potest perfectè discurrere: ergo nec sine Logica Scientiam perfectam habere. Major constat ex terminis. Minor verbò suadetur tum ex imperfectione mentis humanæ, tum quia qui perfectè discurrit, debet scire, demonstrationes suas leges servare, atque niti principiis certis & evidentibus boni discursus: ergo debet nosse has leges & hujusmodi principia.

Confirmatur. Qui non scit perfectè se scire, perfectè non scit; sed sine Logica perfectè non scimus, nos scire: ergo nec perfectè scimus. Probatur Minor. Logica est scientia perfecti discursus: ergo qui ea caret, perfectè non scit se scire.

Idem probat Galenus contra Erasistratum hoc dilemmate. Vel quodlibet sequitur ex quolibet, vel non: Si non sequitur, opus est arte discernente quid sequatur, & quid non: Si sequitur, ex eo quod corvus sit niger & cygnus albus, sequitur quod Erasistratus sit stultus.

Objic. Plures didicere Scientias perfectè sine Logica, ut Hippocrates Medicinam, Aegyptii Mathematicas, Hebræi & Chaldæi Scientias omnes: ergo ad eas non est simpliciter necessaria. Immo Logicam, præcipuè Aristotelis, plerique SS. Patres ut noxiam inculpant; ad quod spectat illud à S. Ambrosio, ut fertur, dictum: *A Logica Augustini libera me Domine*.

Resp. Antiquos illos Logicæ ignaros non fuisse, quamvis eam aliis, quam nos, formulis haberent; unde Sap. 8. inter Sapientiæ partes illa censetur, quæ *scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum*. Vel si qui minus Logicam noverant, illi alias habuere Scientias perfectè satis quantum ad documenta & experimenta; at non quantum ad certitudinem & rectitudinem formæ: unde in plerisque decipi poterant vitioso syllogismo, & deceptos notat jam relatus Aristoteles. Porro SS. Patres

Logicam inculcant quo ad abusum, qui familiaris est Hæreticis ad impugnandam fidem. Et sanè ut in Augustino adhuc infideli Logicæ peritia fidei molesta fuit, ita in eodem jam fideli veritatem contra Hæreticos non mediocriter adjuvit.

Instabis. Etiam nunc Geometræ parùm de Logicæ regulis curant, & tamen nulli acrius demonstrant, aut evidentiùs suadent: ergo Logica non est absolutè necessaria ad perfectam scientiam.

Resp. Geometriam ex facillimis principiis fluere, atque inde habet, quòd acrius demonstrat etiam minùs habito respectu ad regulas; & tamen nec ipsa omni ex parte perfectè habetur sine regularum notitia: nec insignes Geometræ censendi sunt Logicam prorsus ignorasse. Fateor tamen, rerum suarum evidentia vehementiùs illectos ad regulas formæ minùs attendisse; sed inde plures in eam scientiam defectus irrepserunt, ut notat Author egregii Operis de Arte cogitandi 4. Part. 4. & 9. ex quo Logicæ necessitas magis confirmatur.

Urgebis. Logica est scientia; sed acquiritur perfectè sine se ipsa: ergo aliæ scientiæ possunt etiam acquiri perfectè sine Logica.

Resp. 1. Nego paritatem; nam Logica est facultas benè discurrendi, quam ut aliquis addiscat, non est necesse, ut eam priùs teneat, si videm nemo debet præscire, quæ addiscit; at verò aliæ scientiæ non docent benè discurre, unde, ut quis in illis benè discurrat, debet priùs tenere facultatem benè discurrendi, scilicet Logicam; ideoque Aristoteles dicit, *Absurdum esse, querere simul scientiam & modum sciendi.*

Resp. 2. Quibusdam etiam gradibus Logicam præsupponi ad se ipsam; nam Logica naturalis juvat ad artificialem imperfectam, & artificialis imperfecta conducit ad perfectam.

Repones. Sine Logica fieri potest demonstratio perfecta: ergo & acquiri scientia perfecta.

Resp. 1. Distinguo antecedens; in materia facili, concedo; in materia difficili, nego. Non autem aliquis censetur perfectè sciens, eo quòd habeat demonstrationem perfectam de rebus facillioribus.

Resp. 2. Distinguo idem antecedens: sine Logica potest fieri demonstratio perfecta in se, concedo; perfecta respectu demonstrantis, nego. Ad hoc enim requiritur, ut Demonstrator possit clarè ostendere bonitatem consequentiæ, quod sine Logica fieri nequit.

Dices. Ergo omnes aliæ scientiæ dependent à Logica, ac proinde nobilior est cæteris.

Resp. Distinguo antecedens: dependent à Logica, quan-

quantum ad materiam, nego; quantum ad formam syllogisticam, concedo. Quia verò forma syllogistica est solam quædam forma instrumentalis, & materia est præcipuum in scientiis, ideo non dicuntur dependere à Logica, tanquam à principaliori inter scientias, sed ut à ministra necessaria.

ARTICULUS SEXTUS.

*An Logica conficiat Demonstrationes
aliarum Scientiarum.*

Divisi sunt Authores, etiam Thomistæ. Quidam censent, quamlibet Scientiam suas conficere demonstrationes, sub directione tamén Logicæ. Alii, Logicam solam efficere omnes omninò demonstrationes, atque alias scientias solùm suppeditare materiam, ex qua fiant. Fortè utraque sententia conciliari potest. Itaque -

In syllogismo Demonstrativo tria sunt distinguenda. 1. Materia, ex qua constat, nempe termini, & propositiones. 2. Forma, seu dispositio illius materiæ in modum syllogismi. 3. Assensus, quo mens adhæret præmissis, atque propter eas conclusioni. His positis.

PRIMA CONCLUSIO.

Demonstrationes aliarum Scientiarum quantum ad cognitionem materiæ non pertinent ad Logicam.

Probatur. Scientiæ cognitio non fertur extra illius objectum; sed materia aliarum scientiarum est extra objectum Logicæ: ergo ejus cognitio non pertinet ad Logicam. Minor certa est: Objectum enim Logicæ est ens rationis; materia verb aliarum scientiarum sunt entia realia. Major verb demonstratur: Scientia est essentialiter cognitio objecti: ergo si scientiæ cognitio ferretur extra proprium objectum, ferretur essentialiter extra propriam essentiam, quòd est impossibile.

SECUNDA CONCLUSIO.

Assensus, quo mens adhæret præmissis, & propter eas conclusioni in materia aliarum scientiarum, non est effectivè à Logica, sed à scientia, cujus est talis materia.

Probatur. Assensus ille est actualis cognitio materiæ aliarum scientiarum; sed talis cognitio non pertinet ad Logicam: ergo nec ille assensus. Major est per se nota; nam assentiri propositioni nihil aliud est, quàm exam

ut veram agnoscere. Minor verb in præcedenti conclusione demonstrata fuit.

Confirmatur. Si Logica eliceret assensus demonstrati-
vos in materia aliarum scientiarum, sola esset scientia,
& aliæ superfluerent: dantur enim, ut intellectum per-
ficiant, & determinent in assensum suarum conclusio-
num; at nemo dicet, solam Logicam esse scientiam, &
alias esse superfluas: ergo non illa, sed aliæ proprios as-
sensus eliciunt.

T E R T I A C O N C L U S I O.

Forma Syllogistica, etiam in materia aliarum scientia-
rum, efficitur à Logica; unde omnis demonstratio,
quantum ad formam, est à Logica, vel naturali, cum sit
absque respectu ad regulas; vel acquisita, cum sit arti-
ficiosè & habito respectu ad regulas.

Sic censet S. Tho. Opusc. 70. q. 5. ar. 1. ubi ait, pro-
prium esse Logicæ, ut ministret omnibus scientiis in-
strumenta sciendi. Porro forma syllogistica est instru-
mentum sciendi; unde Logica dicitur *Organum & mini-
stra* scientiarum, quod ejus munus sit materias earum ar-
ticiosè disponere, ut ab illis rectè & facilè cognosci
possint.

Probatur ratione. Forma syllogistica sit ab illo habitu,
ejus est ordinare materiam in modum syllogismi; atqui
soli Logicæ est ordinare res cognitæ in modum syllo-
gismi: ergo forma syllogistica sit à sola Logica. Major
constat ex terminis. Minor duo dicit. Primb, ad Lo-
gicam pertinere, ut ordinet res cognitæ. Secundò, id
non pertinere ad alias scientias. Primum constat ex de-
finitione Logicæ: est enim *Facultas rectè discurrendi*,
id est, rectè disponendi quamlibet materiam in formam
discursus. Secundum verò, in quo solo esse potest diffi-
cultas, sic suadetur: Ejus solius habitus est ordinare,
ejus est illuminare & inclinare intellectum ad ordinan-
dum; nam habitus dicuntur efficere opera, in quantum
determinant & inclinant potentias ad illa efficienda; ut
ars ædificandi in tantum ædificat, in quantum determi-
nat & inclinat artificem ad ædificandum; sed aliæ scien-
tiæ non illuminant, nec inclinant intellectum circa or-
dinem syllogisticum; est enim extra objectum, & princi-
pia illarum: ergo non efficiunt illum ordinem.

Respondent Adversarii, ordinem syllogisticum duobus
modis spectari posse, ut cognoscendum, & ut efficien-
dum: primo modo pertinere ad solam Logicam; at se-
cundo modo posse pertinere ad alias scientias, quæ atten-
den-

utendo ad regulas Logicæ ordinant ex earum præscripto
uos syllogismos.

Sed contra. Efficere formam syllogisticam est eam co-
gnoscere: est enim ens rationis, cujus totum est cogno-
ci; undè mens illam efficit, cum inter propositiones &
terminos ordinem à regulis præscriptum apprehendit;
atque alia scientiæ non juvant intellectum ad cognitio-
nem ordinis syllogistici, sed Logica sola: ergo nec il-
lum efficiunt.

Confirmatur. Alia scientiæ non efficiunt id, quod
supponunt; sed supponunt ordinem syllogisticum jam à
Logica inductum in suis principiis: ergo illum non effi-
ciunt. Major est per se notà. Minor declaratur. Alia
scientiæ acquiruntur, quatenus intellectus adjutus à Lo-
gica principia earum per se nota in modum demonstra-
tionis disponit, ex qua elicit notitiam primæ conclusio-
nis, quæ est primum illius scientiæ rudimentum; perfici-
untur verbò, quatenus intellectus conclusiones ex his
primis demonstrationibus elicit rursus ordinando juxta
regulas Logicæ alias conclusiones elicit, & sic succeden-
ter: ergo alia scientiæ & in ortu, & in progressu suppo-
nunt formam syllogisticam ab intellectu Logicæ habitu
adjuto factam; undè dicuntur habitus per demonstratio-
nem acquisiti, id est, per propositiones ordinatas in mo-
dum syllogismi.

Obij. 1. D. Thomas expressè dicit 4. Metaph. lect. 4.
quod in parte demonstrativa sola doctrina pertinet ad Logicam;
usus verò talis doctrina pertinet ad alias scientias: ergo alia
scientiæ conficiunt syllogisticam utendo regulis Lo-
gicæ.

Resp. D. Thomam, ut ex textu constat, non loqui
de usu, qui consistit in confectioe formæ syllogisticæ;
sed de alio usu, qui consistit in subministratione medii.
Licet enim Logica subministret media syllogismorum
probabilium, attramen non suggerat aliis scientiis media
demonstrationum; sed quælibet scientia habet sua media
& sua principia, quibus probet proprias conclusiones.

Obij. 2. Conficere formam syllogisticam nihil aliud est,
quàm cognoscere objecta in modum syllogismi disposita;
sed quælibet scientia cognoscit sua objecta in modum syl-
logismi disposita: ergo conficit formam syllogisticam.

Resp. Distinguo Majorem: Conficere formam syllogi-
sticam est objecta in modum syllogismi disposita cognosce-
re; cognitione, quæ sit ordinativa talium objectorum,
concedo; cognitione, quæ sit tantum apprehensiva ve-
ritatis rerum in modum syllogismi dispositarum, nego.
Et ad Minorem: quælibet scientia cognoscit sua objecta
in modum syllogismi disposita; cognitione ordinativa ta-
lium

lium objectorum, nego; cognitione solùm apprehensiva veritatis objectorum in modum syllogismi dispositorum, concedo: & nego consequentiam. Explicatur: in quolibet syllogismo demonstrativo duæ sunt cognitiones, scilicet cognitio ordinis syllogistici, & cognitio veritatis rerum in modum syllogismi dispositarum. Prima cognitio est propriè confectiva formæ syllogisticæ, & pertinet ad Logicam, cujus est illustrare, formare, & facilitare intellectum, ut apprehendat & cognoscat in rebus ordinem syllogisticum. Secunda cognitio, scilicet veritatis rerum in modum syllogismi ordinarum, non est confectiva formæ syllogisticæ, sed solùm apprehensiva veritatis objectorum; & hæc pertinet solùm ad alias scientias.

Obji. 3. Si Logica conficeret demonstrationes aliarum scientiarum, sola esset scientia; consequens est falsum: ergo & antecedens. Probatur sequela: Quia pertinet ad scientiam conficere demonstrationes: ergo si sola conficit, sola est scientia.

Resp. Distinguo majorem: Si sola Logica conficeret demonstrationes aliarum scientiarum, quantum ad formam syllogisticam, disponendo solùm materiam, nego; si conficeret, quantum ad ipsos actus, concedo. Demonstratio enim propriè dicitur pertinere ad illam scientiam, quæ elicit ipsos actus, per quos adhæremus veritati rerum in modum syllogismi ordinarum; non verò ad illam, quæ solùm disponit & præparat materiam demonstrativam, ut sit congruum objectum habitus scientifici.

Et hæc sufficiant circa quæstionem præambulam de natura Logicæ: quæ enim aliqui præmaturessè disputant circa Ens rationis in communi, ad Metaphysicam, ut ad proprium locum, remittimus.

PRIMA PARS

LOGICÆ MAJORIS

*De Ente rationis, primam mentis
Operationem spectante.*

Uæ ad præcepta, primam Operationem mentis dirigentia, pertinebant, satis accuratè in Logica Minori explicuimus. Nunc expendendæ sunt quæstiones, quæ circa res, eam spectantes, moveri solent. Porro hæc prima Operatio versatur circa terminos, & res significatas. Terminorum autem alii singulares sunt, alii universales. De singularibus nihil disputandum occurrit: de his enim non sunt scientiæ. Ad universales itaque terminos quæstiones omnes agitari solitæ referuntur. Porro in Terminis universalibus duo spectari possunt; primò universalitas, ac varia ejusmodi; secundò rerum universalium distributio in decem suprema genera, quæ *Categoriæ*, seu *Prædicamenta* dicuntur. Itaque hanc partem in duas Disputationes dividimus. Prima erit de Universalibus. Secunda de Prædicamentis.

DISPUTATIO PRIMA

De Universalibus.

TRactatus Universalium inscribi solet *Isagoge Porphyrii*, quod primus illum præmiserit Porphyrius per modum introductionis, seu *Isagoges* ad prædicamenta Aristotelis. Fuit autem Porphyrius natione Phœnix; religione primò quidem Christianus, sed deinde Apostata; Professione Philosophus; secta Platonius, Plotini discipulus.
Philos. R. P. Gouan. Pars I. H lus,

Ius, Origenis verò condiscipulus. Vixit sub Diocleriano circa annum 280. Multa scripsit, quædam impiè contra fidem, quam ejuraverat, & quæ à Sanctis Patribus confutata sunt, quædam superstitiosè de Magia & Sacrificiis; aliqua eruditè de Philosophia. Inter alia verb hunc Tractatum de Vniversalibus, seu de Quinque vocibus qui in Scholis explicari solet. Itaque 1. Dicemus de Vniversalibus in communi. 2. De iisdem in particulari. 3. De proprietatibus Vniversalium.

QUÆSTIO PRIMA

De Universalibus in communi.

Universale, ut vox ipsa indicat, est *unum versus alia*, idest, respiciens multa. Porro tribus modis unum potest respicere multa, ut causa, ut repræsentatio, ut natura: hinc triplex Vniversale, in causando, in repræsentando, in essendo. Vniversale in causando est una causa multos & varios effectus respiciens, ut Deus Sol, &c. Vniversale in repræsentando est unum multa repræsentans, seu significans; ut Idea domus in artifice plures ei domos repræsentat; vox *Animal* plures res significat eo nomine designatas. Vniversale in essendo est unum aptum inesse multis, seu unum aptum prædicari de multis, ut natura humana est in multis individuis, ac de illis dicitur. Prima definitio essentiam Vniversalis, altera proprietatem explicat.

Hic solùm agimus de Vniversali in essendo & prædicando. Porro Vniversale, ut omne concretum, duo importat, formam, & subiectum, seu Vniversalitatem, & rem, cui convenit universalitas. Itaque 1. discutendum, quibus rebus conveniat universalitas. 2. In quo statu illis conveniat, an à parte rei, vel per intellectum. 3. Qua mentis Operatione fiat universalitas. 4. Quotuplex sit Vniversale. 5. An Vniversale sit genus ad quinque Vniversalia.

ARTICVLVS PRIMVS.

An natura sint universales.

Tres sunt Sententiæ. Prima Nominalium, qui non res ipsas, sed voces solas universales esse contendunt: undè scientias, ajunt, esse de solis vocibus, seu
no-

nomini- bus. Hinc Nominales dicti sunt. Hujus Sectæ Au-
thor est Guilielmus Ocamus Minorita, aut potius restitutor:
nam & ante illum fuere Nominales, quos Ocamo antiquior S. Anselmus acrius perstringens lib. 1. de Incarnat.
Verbi c. 2. *Dialectici*, inquit, *nostri temporis, immo Dialectice Hæretici, non nisi statum vocis* (alii legunt *statum*) *substantias universales esse dicunt*. Huc referri potest Stoicorum opinio, mentis conceptiones esse universales, non res ipsas conceptas: (id enim etiam Nominales concedunt) volunt enim voces exteriores esse Universalia arbitraria, at conceptiones interiores esse Universalia naturalia.

Secunda sententia fuit Platonis. Censuit, dati res universales, sed separatas à singularibus, nempe Ideas æternas & immutabiles, seu formas archetypas & primævas, quarum participatione singularia existebant. Harum Idearum duas posuit impressiones, alteram in materia, alteram in mente nostra. Ex impressione Idearum in materia, dixit, causari multitudinem individuum, ut ex impressione sigilli in variis ceræ partibus causantur multæ similes imagines. Ex impressione verò Idearum in mente, causari in nobis rerum scientiam. Hanc impressionem dixit factam menti, antequam corpori uniretur, sicque nos omnium scientiam innatam habere: at nobiles illos characteres obnubilari immersione animæ in materia; nec apparere, nisi cum per studium hæ veluti sordes carnis discutiantur, ut obductæ pulvere imago, eo excusso, apparet. Hinc dixit, nihil nos de novo addiscere, sed oblita in mentem revocare, ac proinde scientiam esse *reminiscentiam*.

Tertia Sententia est Peripateticorum, quam ut explicemus.

CONCLUSIO PRIMA.

Non solum dantur conceptiones & voces, sed etiam res & naturæ universales illis correspondentes.

Ita censuit Aristoteles: nam 1. Periherm. c. 5. dividit res in singulares & universales: ac passim statuit, sensum versari circa singularia; intellectum verò circa universalis, & lib. de Prædicam. Substantias alias Universalis esse, alias Singulares.

Probatur ratione. Universale est unum in multis; atqui natura voce universali significata est una in multis: ergo est universalis. Major est definitio Universalis. Minor probatur: Illud est in multis, quod verè affirmatur illis inesse; atqui non ipsa conceptio, aut vox, sed natura concepta & voce significata verè affirmatur inesse.

te multis: ergo natura ipsa est in multis. Major patet ex terminis. Minor declaratur: Dum dico, Petrus est essentialiter homo, Paullus est essentialiter homo, verè affirmo unum aliquid de illis multis; vera enim est utraque propositio, & in utraque idem Prædicatum de multis affirmatur; atqui illud unum non est mea conceptio; falsum enim est, quòd Petrus sit essentialiter mea conceptio: non est itidem nomen nam falsum est, quòd Petrus sit essentialiter nomen: ergo est ipsa natura humana à me concepta, & hoc nomine *Homo* significata; undè si à me quærat, quid sit homo? dico, esse Animal rationale, quæ definitio non voci, aut conceptioni congruit, sed ipsi rei.

Confirmatur. Objecta scientiarum sunt universalia; atqui non voces, aut conceptiones considerantur à scientiis, sed res ipsæ; ut, cum Physicus demonstrat, terram esse rotundam, non id demonstrat de voce, aut conceptione, quæ figura caret, sed de re concepta & significata: ergo res ipsæ sunt universales.

Respondent Nominales, Voces & conceptus materialiter sumpta non prædicari de multis, nec considerari à scientiis; sed formaliter, ut supponunt pro rebus, atque hoc modo esse universalia.

Sed ea responsio nostram confirmat sententiam; nam ex illa sequitur, voces & conceptus non esse universalia, nisi repræsentativè, res verò, quæ illi subsunt, esse universales entitativè; nam differt vox singularis ab universali, quòd illa rem singularem, ista rem pluribus communem significet; undè vox est universalis, quia supponit pro re universali.

Replicant, voces esse univversales, non quia significant unum commune multis, sed immediatè multa singularia.

Sed contra. Cum dico, Petrus est homo, affirmo immediatum significatum istius vocis de Petro; sed non affirmo, Petrum esse multa singularia: ergo vox *Homo* immediatè non significat multa singularia, sed naturam communem multis singularibus.

Obj. Omnis natura existens est singularis; existentia enim non est, nisi singularium; ergo nulla natura est universalis.

Resp. Distinguo anteedens; natura existens est singularis; ratione differentie individualis, qua contrahitur, concedo; ratione sui, nego. Et pariter ad consequens, natura non est universalis; ut contracta in individuo, concedo; ut considerata præcise secundum se & cum abstractione ab individuis, nego.

Instabis. Natura considerata cum præcisione ab indi-
vi-

viduis non est substantia in re, sed conceptio quædam mentis nostræ: ergo non res ipsæ, sed conceptiones rerum sunt universales.

Resp. Distinguo antecedens: est conceptio objectiva, concedo; est conceptio formalis, nego. Duobus enim modis dicitur conceptio, Formalis, & Objectiva. Conceptio formalis est actus mentis, quo concipio. Conceptio objectiva est res concepta, quæ tali actu percipitur. Natura abstracta non est ipse actus mentis, sed res à mente percepta sub modo abstractionis: & hæc propriè est universalis; undè si Nominales nomine *conceptionis* intelligant rem ipsam ut conceptam, ac solum velint, naturas non esse universales, ut in se existunt, sed ut in mente concipiuntur, atque hoc sensu solas conceptiones esse universales, re nobiscum convenient, verbis solum different; nam infra dicemus, naturam non esse universalem à parte rei, sed solum in intellectu; undè quæstio videtur de nomine.

CONCLUSIO SECUNDA.

Naturæ universales non existunt extra singularia; sed sunt ipsæ singularium naturæ, quæ à singularitate per mentem abstractæ induunt modum universalitatis, ut infra explicabimus.

Probatur. Essentia rei non est extra rem; sed naturæ universales sunt de essentia singularium: ergo non sunt extra singularia. Major constat ex terminis: essentia enim constituit rem, immo est ipsa res essentialiter. Minor demonstratur: Quod prædicatur essentialiter, est de essentia; sed naturæ universales prædicantur essentialiter de singularibus; hæc enim est vera, Petrus est essentialiter homo: ergo sunt de essentia singularium.

Ex his collige, Ideas Platónis, si essent, non posse dici Universales in essendo, quia non essent in multis; sed solum in causando & representando, quia essent cause & exemplaria multorum.

Obj. Scientiæ sunt de rebus universalibus & immutabilibus; sed dantur scientiæ: ergo dari debent naturæ originales universales, & immutabiles, circa quas versentur: ergo Idææ separatæ à rebus.

Resp. Distinguo Majorem: Scientiæ sunt de rebus universalibus & immutabilibus; quoad connexionem prædicatorum essentialium, seu quoad essentiam, concedo; quoad existentiam, nego. Id est, scientiæ in ipsis rebus mutabilibus, & singularibus non respiciunt existentiam, & accidentia particularia, sed prædicamenta quædam necessaria; quorum connexio cum essentia est immu-

tabilis, universalis, & perpetua: ut, licet hoc corpus generari & corrumpi sit aliquid singulare & mutabile; attamen immutabiliter & universaliter verum est, omne corpus, quod corrumpitur, constare partibus dissolubilibus. Et hoc modo scientiæ dicuntur esse de universalibus, & perpetuis, non quod sint de naturis re ipsa separatis à singularibus, sed quia naturas singularium corruptibilium considerant sub modo quodam universali, & invariabili. Sed id iterum explicabimus infra, qu. 3. art. 1.

Quæres, an re vera Plato posuerit has Ideas, ut substantias in se extra singularia existentes.

Respondeo, videri ita censuisse; nam ob id eum impugnat passim Aristoteles, quem aut Platoni palam imposuisse, aut ejus mentem non percepisse vix credibile est. S. Thomas inclinatur in eam partem, 1. p. q. 34. art. 1. & 4. Eum tamen gravissimi authores, ut S. Augustinus, ita explicant, ut per ideas suas, non alias intellexerit, quam quæ sunt in Mente Divina. Sicut enim artifex habet in mente ideam operis faciendi, ita supremus Mundi Opifex ab æterno gerit in mente sua ideam creaturarum omnium, ut docent Theologi; unde Boetius de Deo inquit:

..... Pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans.

Istæ autem Idææ vocantur *Mundus archetypus*, de quo dixit D. Joannes, *Quod factum est in ipso vita erat*, id est, intelligibiliter, ac proinde vitaliter, in Deo præexistebat ab æterno. Et D. Paulus ad Hebr. 10. hunc Mundum idealem & archetypum vocat *secula invisibilia*; Fide, inquit, *intelligimus aptata esse secula verba Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent*; id est, cum invisibili modo in mente Dei existerent, initio temporum in suo esse naturali condita sunt. Ex quo sequitur, naturas rerum triplicem habere statum; scilicet *Idealem* in mente Dei, *Naturalem* in rerum natura, & *Intelligibilem* in mente humana. Naturæ in primo statu, scilicet ideali, sunt superuniversales, & supersingulares; in se ipsis singulares; in mente humana sunt universales.

ARTICULUS SECUNDUS.

An natura sit formaliter universalis à parte rei.

Tribus modis natura spectari potest, ut notat S. Thomas de Ent. & Ess. c. 4. Primo ut in singularibus contrariis.

sta, ut in Petro & Paulo. 2. Vt est in conceptu mentis à singularibus abstracta; ut Geometra Triangulum speculatur ab omnibus, qui existunt triangulis abstrahendo. 3. Secundum se præcisè, id est, secundum prædicata essentialia, quæ ubique & semper ei conveniunt: ut, dum considero, Triangulum esse Figuram planam tribus lineis comprehensam, cujus tres anguli duobus rectis æquales sunt; hæc enim prædicata omni Triangulo, tum in re, tum in mente conveniunt. Hoc posito -

Tres sunt sententiæ. Prima est Scoti: vult ille, naturam esse secundum se Universalem, atque adeo etiam à parte rei; nec proinde fieri, sed solum detegi & observari ab intellectu ejus universalitatem. Secunda opinio tenet, esse universalem, ut est à parte rei in pluribus similibus; nam ex similitudine censet constitui universalem. Tertia sententia sequenti conclusionem continetur.

CONCLUSIO.

Natura nec secundum se, nec ut existit in rebus, est formaliter universalis, sed solum in intellectu.

Ita Thomistæ omnes, ac ferè cæteri præter Scotistas. Sic docet ubique S. Thomas: Opusc. 55. *Universale*, inquit, *est solum in anima, & nullo modo in rebus*. Et de Ent. & Essent. c. 4. *Ratio speciei accidit naturæ humane, ut est in intellectu*. Et 1. p. q. 85. a. 2. ad 2. *Natura, cui accedit intentio universalitatis, non est nisi in singularibus; sed intentio universalitatis est in intellectu*. Hinc illud tritum Aristotelis effatum, *Universale aut nihil esse, aut posterius esse*; id est, aut nullibi esse, aut in solo intellectu esse; nam, ut rectè notat S. Joannes Damascenus lib. 1. de Fide, c. 11. *Re ipsa Petrus consideratur à Paulo separatus. Communio verò & conjunctio ut unum, ratione, intelligentiaque spectatur. Mente enim intelligimus, Petrum & Paulum esse ejusdem naturæ, & unam habere naturam communem*.

Probatur ratione. Universale est unum in multis; atqui natura à parte rei non est una & eadem in multis, sed singula in singulis: ergo à parte rei non est universalis. Probatur Minor: Natura rei est idem cum re ipsa, est enim ejus essentia; sed quælibet res in se existit divisa, distinctaque ab aliis, ac sibi, ut ita dicam, propria: ergo natura ejus non est una, & eadem cum natura aliorum, sed ab ea divisa, & distincta.

Confirmatur. Natura Petri (& sic de aliis) est corpus & anima Petri invicem conjuncta: quid enim aliud est? atqui Petrus habet proprium corpus, propriamque animam, ab anima & corpore aliorum distincta, ut evi-

dens est : ergo natura ejus in re distinguitur à natura alterius hominis . Hæc ratio est S. Thomæ Opusc. 4. c. 7.

Respondet Scotus , Naturam Petri non distingui quidem à Petro realiter , distingui tamen formaliter in re ; atque ita , licet Petrus sit res distincta à Paulo , esse tamen in Petro formalitatem alienam , nempe naturam humanam , quæ non est distincta formaliter à natura Pauli .

Sed contra (præterquam implicat in terminis , naturam Petri esse idem realiter cum Petro , & tamen ab eo distingui formaliter actu in re , ut ostendemus in Metaphysica , ubi fictitiam illam Scoti distinctionem confutabimus :) Esto humanitas Petri non sit actu formaliter idem cum Petro , attamen divisione Petri à Paulo etiam ipsa humanitas Petri constituitur distincta ab humanitate Pauli ; ergo nulla responsio . Probatur antecedens : Re integrè ab alia divisa , dividitur quoque quicquid est idem cum re : alias esset & non esset re ipsa divisa ab alia ; sed , fatente Scoto , humanitas Petri est idem re ipsa cum Petro : ergo divisione Petri à Paulo humanitas ipsa Petri dividitur & distinguitur ab humanitate Pauli . Et planè miranda Scoti subtilitas , ut concipiat , Petrum ut Petrum esse in re divisum à Paulo , & tamen hominem , qui est idem cum Petro , non distingui formaliter actu ab homine , qui est Paulus : equis enim luce meridiana clarius non percipit , non solum Petrum esse distinctum à Paulo , sed etiam hominem Petrum ab homine Paulo , atque ita esse duos homines distinctos , duas humanitates , duo composita ex anima & corpore ?

Replicat Scotus , Naturam Petri esse quidem divisam à natura Pauli , & hominem Petrum ab homine Paulo ; sed per accidens ratione differentię numericę , at non per se & formaliter ; ideoque nihilominus esse formaliter unum hominem à parte rei .

Sed contra . Esto hæc divisio non oriatur ex ipsa natura , sed ex eo , quod sit in diversis individuis , quod ei est accidentale ; attamen re ipsa natura divisa est in Petro & Paulo : ergo non est re ipsa una in illis . Sicut qui per accidens moritur , re ipsa mortuus & non vivus est . Unde ut quis absurdè colligeret , Petrus non est per se mortuus , sed casu , gladio , aut febre : ergo est per se vivus ; ita absurdè colligit Scotus , Natura Pauli non est per se divisa à natura Petri , sed solum ratione differentię numericę , quæ ei accidentalis est : ergo est per se una , & eadem in Petro & Paulo .

Probatur 2. conclusio . Natura , ut dixi , tribus modis spectari potest : Secundum se , ut in individuis , ut in intellectu ; atqui universalitas ei non convenit secundum se , nec ut in individuis ; ergo solum in intellectu . Probatur

batur Minor, & in primis quod universalitas ei non conveniat, ut est in individuis: nam ex eo potius fit singularis; adjungitur enim illi differentia individualis. Quod verò nec conveniat ei secundum se, sic demonstratur: Quod convenit naturæ secundum se, convenit omni habenti naturam; sed universalitas non convenit omni habenti naturam; non enim, Petrus est universalis, licet sit homo: ergo universalitas convenit naturæ secundum se. Minor est evidens. Major probatur: Quod convenit naturæ secundum se, convenit ei essentialiter & universaliter, proindeque dicitur de omni; sed quod dicitur de omni, dicitur de quolibet sub eo contento: ergo quod convenit secundum se naturæ, convenit omni sub ea contento, id est, talem naturam habenti; ut, quia ignis est per se calidus, quilibet ignis est calidus.

Confirmatur. Existentia non est nisi singularium, juxta commune Axioma; sed natura à parte rei existit: ergo à parte rei singularis est: ergo non est à parte rei universalis. Hæc enim duo invicem repugnant.

Itaque Natura ipsa est universalis contra Nominales; at non in re, sed in mente; nam dividitur in re per divisiones singularium: Mens verò illam præscindens ab iis divisionibus, unum de ea conceptum objectivum format, qui non est ipsa actio animæ, sed ipsa natura mente percepta, seu in esse intelligibili. In hoc statu universalis est, quia est unum respiciens multa. Unum quidem, quia jam præcisa est à differentiis numericis eam dividantibus in re. Respicit tamen multa, quia est ipsa multorum natura menti objecta, quæ de singulis verè affirmatur: Sic Artifex cui plurium similium domorum ædificatio incumbit, unam formam domus mente concipit, omnibus illis in re communicandam. Si domos illas consideres jam constructas, multæ sunt propriis formis distinctis constantes. At in mente artificis una idealis domus est, hoc solo multiplex, quod una in mente, in re tamen in pluribus existat.

Soluntur Objectiones.

Obj. 1. Aristoteles divisit res, id est, naturas in universales & singulares: ergo dantur in rebus naturæ universales.

Resp. Distinguo consequens: dantur in rebus naturæ universales; secundum statum quo existunt in re, nego; secundum statum, quem habent in mente, concedo. Faciemur, ipsas res esse universales; solum negamus, id eis competere à parte rei.

Obj. 2. Natura est formaliter una in multis à parte rei: ergo

ergo & univeersalis. Probatur antecedens: Quod non dividitur formaliter, est unum formaliter; sed natura Petri à parte rei non est formaliter divisa à natura Paulli; ergo est una formaliter à parte rei. Probatur Minor. Divisio formalis est divisio specifica, sicut materialis divisio est divisio numerica; sed Petrus & Paullus actu in re non sunt divisi specificè: ergo non sunt divisi formaliter.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: quod non dividitur formaliter, est formaliter unum; unitate similitudinis & conformitatis, concedo; unitate entitatis, nego. Et pariter ad consequens; natura est unà in Petro & Paulo, unitate conformitatis, concedo; unitate entitatis, nego. Id est, natura Petri est similis & conformis naturæ Paulli, nec enim dissimiles sunt, ut Petrus & Leo; at sunt tamen duæ distinctæ & ab invicem divise entitates; proindeque non sunt una entitas in multis, sed multæ in multis.

Aliter distingui potest, sed in idem redit: sunt unum unitate negativa, concedo; positiva, nego. Vnitas positiva est una entitas indivisa in se; Vnitas negativa est negatio alicujus divisionis ex aliquo capite provenientis. Itaque natura Paulli non est eadem, sed distincta entitas à natura Petri; proindeque non sunt positivè unum. At tamen negant eam diversitatem, quæ est inter Hominem & Leonem; sicque dicuntur unum negativè.

Insiabis. Vnitas est negatio divisionis; unum enim est, quod divisum non est; sed ille naturæ negant divisionem formalem & specificam: ergo sunt unum formaliter.

Resp. Distinguo Majorem: Vnitas est negatio divisionis omnimodæ, concedo; divisionis alicujus tantum, seu ex aliquo capite provenientis, nego. Vnitas enim est unum indivisum in se; proindeque ex quocumque capite divisio accadat, tollitur unitas; ut ex quacunque causa mors accadat, tollitur vita.

Urgebis. Divisio numerica, quæ sejungit naturam Petri à natura Paulli, non destruit unitatem specificam; ergo remanet nihilominus natura specificè una in Petro & Paulo. Probatur antecedens. Vnitas non tollitur, nisi per divisionem sibi oppositam; sed divisio individua-
lis non opponitur unitati specificæ; sunt enim diversi ordinis: ergo per eam non tollitur.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo minorem: divisio numerica non opponitur unitati specificæ; directè, concedo; indirectè, nego; nam divisa re, dividuntur omnia, quæ sunt in ea. Porro gradus superiores includuntur in inferioribus; ut in Petro includitur homo, includitur animal, includitur substantia, &c.

Vnde ad divisionem numericam Petri à Paulo ex consequenti, & indirectè dividuntur omnes gradus superiores, nempe specifiçi, & generici: sicque Petrus & Paullus sunt duo homines distincti, duo viventia distincta, duæ substantiæ, &c. Itaque non sunt positivè una natura specifica, sed duæ naturæ humanæ similes: unde nascente Petro nascitur novus homo, novum animal, nova substantia, ab iis, quæ jam erant distincta & divisa; atque ita in re tot sunt naturæ humanæ, quot sunt Homines.

Repones. Unitas similitudinis sufficit ad universalitatem; sed natura à parte rei, etsi divisa sit in individuis, est tamen una unitate similitudinis: ergo est universalis à parte rei. Probatur major: Ad universale sufficit unitas, quæ major esse non potest in natura; sed inter individua non est possibilis major unitas, quàm similitudinis: ergo illa sufficit.

Resp. Distinguo Majorem: sufficit unitas similitudinis ad universalitatem, fundamentaliter, concedo; formaliter, nego. Vt enim ad universale in causando non sufficit congeries plurium causarum particularium inter se similium, sed requiritur una causa multos respiciens effectus; ita ad universale in essendo non sufficit congeries plurium naturarum similium, sed requiritur una natura respiciens multa inferiora. Ad probationem distinguo Minorem: non est possibilis major unitas in natura, quàm unitas similitudinis; à parte rei concedo; per intellectum, nego; nam in intellectu natura sit perfectè una modo superius explicato.

Dices. Saltem Natura Divina est una perfectè in pluribus suppositis, nempe in tribus personis: ergo est universalis à parte rei.

Resp. Distinguo antecedens: est una in pluribus, pluralitate relativa, concedo; pluralitate individuali, qualem exigit natura specifica, ut sit universalis, nego. Non enim tres personæ sunt tria individua naturæ divinæ, quia secundum naturam sunt unum omnimodè; sed solum sunt tria supposita habentia eandem numero naturam, proindeque summè singularem. At de his Theologi.

Obi. 3. Dantur à parte rei genera & species; sed genera & species sunt aliquid universale: ergo datur universale à parte rei.

Resp. Distinguo majorem: Dantur à parte rei genera & species; materialiter, concedo; formaliter, nego. Id est, naturæ illæ, quæ denominantur genera & species, v. g. animal & homo, sunt quidem à parte rei; at tamen formalitas generis & speciei non convenit illis secundum quod sunt à parte rei.

Instabis. Petrus & Equus à parte rei sunt distincti spe-

specie: ergo datur à parte rei species.

Resp. Distinguo: sunt distincti à parte rei specie materiali, concedo; formali, nego. Id est, natura illa, quæ fit per intellectum species, est diversa in Petro & Equo; at in illis non est formaliter distincta species, quia ante mentis actum non est propriè species.

Vrgebis. Petrus à parte rei non est unus cum Equo etiam unitate speciei formalis: ergo distinguitur ab Equo unitate speciei formalis.

Resp. Nego suppositum, quodd scilicet detur species formalis à parte rei; unde Petrus & Equus neque sunt unum, neque differunt à parte rei specie formali.

Obj. 4. Omnia individua definiuntur unica definitione: ergo natura omnium individuorum in illis una est.

Resp. Distinguo consequentiam: Ergo natura una est in omnibus individuis; secundum rem, nego; secundum rationem, concedo. Natura enim non definitur, nisi prius sit in intellectu definiente; unde ut definiatur unica definitione, sufficit, quodd sit una in ratione.

Instabis. Natura definitur, ut est à parte rei: ergo si definiatur unica definitione, erit una à parte rei.

Resp. Distinguo antecedens: Natura definitur, ut est à parte rei, quoad rem definitam, concedo; quoad statum, quem habet à parte rei, nego. Id est, natura quæ definitur, eadem est, quæ est à parte rei; attamen non habet eundem modum in definitione, quem habet à parte rei; nam definitio explicat naturam præcisam ab omnibus individuis, nec tamen à parte rei natura existit ab individuis præcisa, sed in illis inclusa.

Vrgebis. Objecta scientiarum dantur à parte rei; sed objecta scientiarum sunt universalis: ergo universalis dantur à parte rei.

Resp. 1. Objecta scientiarum non esse universalis formaliter, sed tantum materialiter.

Resp. 2. Distinguo: Objecta scientiarum dantur à parte rei; secundum realitatem suæ entitatis, concedo; secundum statum universalitatis, nego. Solutio patet ex dictis.

Objicies ultimò. Natura, v. g. humana, non est per se & essentialiter singularis: ergo est per se & essentialiter universalis.

Resp. Naturam secundum se neque singularem, neque universalem esse, sed indifferentem ad utrumque statum; unde ut existit in individuis, induit statum singularitatis; ut verò est intellectus, induit statum universalitatis.

Instabis. Intellectus non potest facere suum objectum: sed universale est objectum intellectus: ergo non potest fieri ab illo: ergo universale debet dari extra intellectum.

Resp.

Resp. Distinguo majorem: Intellectus non potest facere suum objectum; quantum ad substantiam, transeat; quantum ad modum aliquem, nego. Nihil enim prohibet, naturas, quando obijciuntur intellectui, aliquam modificationem ab illo recipere, v. g. modificationem præcisionis, abstractionis, comparisonis, & universalitatis.

ARTICULUS TERTIUS.

Qua mentis operatione natura universalis efficiatur.

ANtequam solvatur quæstio, notanda in primis distinctio Universalis Metaphysici & Universalis Logici. Universale Metaphysicum est Vnum abstractum à multis, seu, Natura sine individuis menti repræsentata; nam cum, ut superius demonstravi, natura per differentias numericas in individuis dividatur & multiplicetur, remotis per intellectum differentiis, tum natura pura, atque ab illis præcisa, ut unum aliquid percipitur: remota enim causa removetur effectus. Sic circulus æneus & circulus ferreus duo sunt circuli; at dum mens in illis attendit præcisè naturam circuli, quod sit figura, una linea æqualiter centro circumfusa comprehensa, jam unam simplicem notionem circuli format, qua omnes circuli possibiles comprehenduntur. Natura circuli, ut aliarum rerum, sic concepta dicitur Universale Metaphysicum. Universale quidem, quia est unum aliquid simplex, pluribus tamen communicabile; Metaphysicum verò, quia maximè pertinet ad Metaphysicam naturas sic abstractas considerare. Hoc modo scientiarum objecta dicuntur Universalia; considerantur enim præcisa à singularibus. Universale verò Logicum est Vnum respiciens multa, seu comparatum ad illa, ut superius ad sua inferiora; unde Universalitas Logica differt ab universalitate Metaphysica, quod hæc præcisè consistat in abstractione à pluribus, nullo habito respectu ad ea; at Universalitas Logica ei addit respectum ad plura, ut ad inferiora. Cujus ratio est, quod Logica maximè versetur in artificiosa rerum dispositione, per modum generis, speciei, individui; nec universalitatem consideret, nisi ut mens videres, qui gradus in re sint superiores, qui inferiores, qui generici, qui specifici, qui individuales, qui possint subire rationem prædicati, qui rationem subiecti, &c. quod intelligi nequit sine comparatione naturæ superioris ad inferiora; itaque in eo respectu consistit universalitas Logica. Porro quia naturæ abstractæ fundant hujus-

hujusmodi respectus, inde Vniuersale Metaphysicum dicitur esse fundamentum Vniuersalis Logici.

PRIMA CONCLUSIO.

Natura fit vniuersalis Metaphysicè per mentis abstractionem, qua separatur à conditionibus, eam ad aliquid singulare determinantibus.

Probatur conclusio. Vniuersale Metaphysicum est unum abstractum à pluribus; hæc enim est ejus definitio; sed hoc ipso, quod per mentem natura abstrahitur à suis singularibus, fit unum quid à pluribus abstractum, ut supra explicuimus: ergo per illam abstractionem fit vniuersalis Metaphysicè.

Verum duplex est abstractio. Alia intellectus agentis, alia intellectus possibilis, quæ etiam dicitur *præcisio*. Intellectus agens (ut id obiter dicamus, in libris de Anima fusiùs explicandum) est facultas illa mentis, quæ ex speciebus in imaginatione residentibus, atque res singulares repræsentantibus, elicit alias species sublimiores, ipsam rerum naturam ab omni singularitate præcisam repræsentantes. Intellectus possibilis est ea facultas, quæ naturas sic repræsentatas percipit; unde Abstractio intellectus agentis est actio, qua elicitur ex singularibus species vniuersalis, naturam ab illis præcisam repræsentans. Abstractio verò intellectus possibilis est actio, qua natura sic repræsentata percipitur. Hic subtilis movetur quæstio, an natura fiat vniuersalis per priorem abstractionem; an ad id requiratur etiam posterior:

Dicendum, fieri per priorem abstractionem. Nam hoc ipso, quod natura separatur ab individuis, fit vniuersalis Metaphysicè; atqui per abstractionem intellectus agentis separatur ab individuis; repræsentatur enim ut ab illis præcisus: ergo fit vniuersalis Metaphysicè. Verum hæc quæstio non ita pertinet ad Logicam.

Quæres, quod identidem dictitari solet, quid sit abstrahi à conditionibus individualibus & materialibus, quidve sint hæc conditiones.

Respondeo, Conditiones individuales esse quædam accidentia, siue realia, siue sola ratione distincta, quæ non sunt de essentia naturæ, sint quibus tamen nunquam existit. Præcipua est differentia numerica, qua natura unius individui à natura alterius distinguitur. Dicitur à Scoto *Hocceitas*, quia per eam natura constituitur hæc singularis. Re ipsa est idem cum natura, attamen non est de ejus essentia: nam concipio perfectè circulum, licet non cogitem de hoc, vel illo circulo. Differentiam numericam sequitur existentia, deinde determinatio ad certum tempus,

pns, ad certum locum. Postremo conjunctio variorum accidentium, quibus vel individuum designari solet, ut hæc lineamenta, hæc patria, hoc nomen proprium, &c. vel quibus afficitur, ut vitium, virtus, sanitas, ægritudo, respectu individui humani. Hæ conditiones dicuntur materiales, quia ferè accidunt formæ, ex eo quodd sit in materia; itaque natura dicitur abstrahi à conditionibus individuantes & materialibus, cum mente percipitur præcisè secundum prædicata sibi essentialia, nullo habito respectu ad hæc, quæ illi accidunt, ut existit à parte rei; ut cum apud me reputo, an Virtus sit voluptati præferenda, Virtutem secundum suam præcisè definitionem considero, non hanc, vel illam virtutem, quæ in Petro, aut Joanne existit, tali tempore, tali loco, talibus conjuncta circumstantiis, ægritudini, sanitati, scientiæ, &c. seu, ut duobus verbis dici solet, considero virtutem ut abstrahit ab hîc & nunc; id est, ab hac singulari, ab hoc tempore, loco, existentia & aliis, quæ à parte rei illi accidunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

UT natura fiat Vniversalis Logicè, non sufficit abstractio, sed requiritur ejus ad inferiora per mentem facta comparatio.

Conclusio non recipitur ab omnibus: sunt enim, qui putant, naturam abstractione fieri universalem etiam Logicè. Est tamen S. Thomæ q. 7. de Potent. 2. 11. *Relationem, inquit, Universalitatis intellectus advenit, considerando ordinem ejus, quod est in intellectu, ad res, quæ sunt extra intellectum, id est, naturæ abstractæ ad inferiora, à quibus abstrahit. Et Opusc. 56. Natura fit universalis, quatenus cognoscitur ut participabilis ab inferioribus.*

Probatur ratione. Vniversale Logicum est Unum respiciens multa, ut superius inferiora; atqui natura præcisè ex vi abstractionis non respicit inferiora, sed solum cum ad ea comparatur: ergo non est universalis Logicè. Major constat ex dictis, & confirmatur præterea: Omne universale Logicum, ut dicemus, vel est Genus, vel Species, vel Differentia, vel Proprium, vel Accidens; atqui hæc omnia important respectum superioris ad inferiora, ut constat ex definitione terminorum: ergo universale Logicum est unum respiciens multa, ut superius inferiora. Minor verò declaratur. In eo consistit abstractio, ut natura præcisè secundum se consideretur absque ullo ordine ad inferiora; comparatio verò in eo, ut intelligatur ordo quidam inter naturam sic consideratam, & inferiora ejus: ergo non per abstractionem, sed per com-

comparationem habet respectum ad inferiora.

Verum duplex est comparatio. Una simplex dicitur, quæ fit per simplicem apprehensionem, qua percipitur ordo ille naturæ ad inferiora; altera dicitur composita, quæ fit per Judicium, quo actu affirmamus naturam de inferioribus. Sunt qui ad universale Logicum hanc requirant; sed sufficit prima. Universale enim Logicum non est natura actu prædicata de pluribus, sed prædicabilis, undè universalia dicuntur prædicabilia; ergo non requiritur, ut actu prædicetur; sed solum ut concipiatur ut superior & prædicabilis.

Objici possunt plura S. Thomæ loca, in quibus dicit, naturam fieri universalem per solam abstractionem. 1. p. q. 46. a. 1. *Quoddam abstrahitur*, inquit, *à materia individua-
li, fit universale*. Idem dicit Opusc. 56.

Sed dicendum, S. Thomam loqui de Universali Metaphysico; aut saltem de Logico solum fundamentaliter; nam universale Logicum in habitudine naturæ ad inferiora consistere probat Opusc. 56.

Obji. 2. Si natura existeret realiter separata ab individuis, qualem finxit Plato, esset formaliter universalis; ergo hoc ipso, quoddam per intellectum separetur ab individuis, fit universalis per intellectum.

Resp. Transeat antecedens; (non enim admittimus ideas illas Platonicas fore universales, saltem in essendo, etiam si darentur) & nego consequentiam. Ratio est, quia si natura existeret realiter separata ab individuis, diceret realem respectum superioritatis ad illa. At verò ex eo, quoddam abstrahatur ab individuis per rationem, non continud illa respicit per rationem, sed magis ab illis recedit.

Instabis. Natura abstracta dicit relationem rationis ad sua inferiora: ergo est formaliter universalis Logicè. Probatur antecedens: Natura multorum dicit relationem ad multa; sed natura abstracta, ut natura humana, est natura multorum: ergo dicit relationem ad multa.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Natura multorum dicit relationem ad multa, si ad illa comparetur, concedo; si ab illis penitus abstrahatur & nullatenus respiciat ipsa, nego. Natura autem ex vi abstractionis non respicit inferiora, sed potius ab illis recedit; undè mirum non est, si pro tali statu nullam dicat relationem ad illa.

Urgebis. Natura abstracta licet non sit relata ad inferiora, est tamen referibilis ad illa: ergo est universalis etiam Logicè. Probatur consequentia: Verba in definitionibus posita non dicunt actum, sed solum aptitudinem, ut fert axioma: ergo ut natura sit universalis Logicè, non exigit, ut sit actu relata, sed solum referibilis ad individua.

Resp.

Resp. Nego consequens. Ad probationem respondeo, quòd, quando actus est differentia essentialis rei, definitio debet ipsum exprimere, & non tantum aptitudinem. Discrimen autem universalis Logici à Metaphysico est, quòd universale Metaphysicum dicit naturam abstractam è pluribus, ac proinde referibilem ad multa; sed universale Logicum dicit naturam respicientem multa, seu relationem naturæ ad individua, ut superioris ad inferiora; unde non sufficit, quòd natura sit referibilis; sed exigitur, quòd sit relata ad multa.

Dices. Vniversale, etiam Logicum, definitur Vnum aptum esse in multis: ergo non requiritur, ut actu respiciat multa.

Resp. Nego consequens. Quamvis enim ad universale Logicum non requiratur, ut natura sit de facto in pluribus, sed solum aptitudinaliter, attamen requiritur, quòd in ea concipiamus actualem ordinem ad multa, non tantum ad ea, quibus insit, sed saltem in quibus esse possit, quantum ex se est. Porro hic respectus non concipitur sine aliqua ejus ad inferiora comparatione.

Obji. 3. Natura abstracta non est singularis: ergo est formaliter universalis; non enim videtur dari medium.

Resp. Distinguo consequentiam: test universalis; Metaphysicè & fundamentaliter, concedo; Logicè, nego. Solutio patet ex dictis; nam inter singulare & universale Logicum, mediat universale Metaphysicum, quòd est fundamentum Logici.

Instabis. Posito fundamento resultat relatio: ergo si natura abstracta habeat fundamentum universalitatis Logicæ, habebit continuè hanc universalitatem.

Resp. Distinguo antecedens. Relatio resultat posito fundamento; solo, nego; posito fundamento simul & termino, concedo; unde esse nequit quamdiu fundamentum abstrahit à termino. Cum igitur natura abstracta non respiciat terminum universalitatis Logicæ, sed magis ab eo remota & præcisa sit, quantumvis habeat aliquod fundamentum universalitatis Logicæ, illam tamen verè non habet.

Obji. 4. Quod est prædicabile de multis, est universale; sed natura abstracta est prædicabilis de multis: ergo est universalis. Probatur minor. Natura, quæ realiter est in multis, potest prædicari de multis; sed natura abstracta, ut humana, realiter est in multis individuis: ergo potest prædicari de illis.

Resp. Distinguo minorem: Natura abstracta est prædicabilis de multis; fundamentaliter & remotè, concedo; formaliter & proximè, nego; nam antequam natura illa abstracta ab individuis prædicetur de illis, oportet eam

concipere superiorem & participatam ab illis, ac proinde comparare ad individua; unde inter abstractionem & actualem prædicationem mediat comparatio, cui proinde convenit constituere naturam universalem.

ARTICULUS QUARTUS.

De Divisione Universalium.

HAc de re jam diximus in *Minori Logica*; nam quæ de Terminorum universalium divisione, ac definitione ibi statuimus, eadem referri possunt ad Naturas ipsas universales. Verum quia hæc divisio in disputationem vocari solet, hic nobis defendenda est.

C O N C L U S I O.

Universale rectè & adæquatè dividitur in quinque species universalium, Genus, Speciem, Differentiam, Proprium & Accidens.

Probatur. Universale est Vnum aptum inesse multis; sed quinque modis unum potest esse in multis: ergo quinque sunt species universalium. Probatur minor: Quod est in multis, vel in illis est ut quid essentialè, vel ut quid essentiali adjunctum. Si sit ut quid essentialè, tribus modis in eis esse potest. 1. Vt tota eorum essentia, & sic est Species; ut, homo, respectu & Petri & Joannis. 2. Vt pars essentiali, qua res convenit cum aliis, & sic est Genus; ut, Animal, respectu hominis & equi. 3. Vt pars essentiali, qua ab aliis speciebus discernitur, & sic est Differentia; ut rationale, respectu hominis. Si verò sit adjunctum essentiali; vel ei adjungitur necessariò, & sic est Proprium, ut calor respectu ignis; vel ei contingenter inest, ut morbus, aut sanitas homini, & sic est Accidens: ergo quinque modis Vnum multis inesse potest, ut Species, ut Genus, &c.

Obji. 1. Quidquid inest multis, vel est essentialè, vel accidentale: ergo dantur solum duo universalia.

Resp. Nego consequens: Quod enim prædicatur essentialiter, est triplex, scilicet Genus, Species, & Differentia: Quod verò prædicatur accidentaliter, est duplex, scilicet proprium & accidens, ut mox explicuimus.

Obji. 2. Genus dividitur in genus supremum, ut substantia; & genus infimum, ut animal; & genus medium, seu subalternum, ut vivens: ergo sunt plus quam quinque universalia.

Resp. Hæc omnia genera uno modo inesse multis, nempe ut quid essentialè incompletum & commune; unde

ad referuntur ad unum universale, nempe genus in communi.

Obji. 3. Sunt decem prædicamenta : ergo & decem universalia.

Resp. Nego consequens : omnia enim prædicamenta pertinent ad unicum universale, scilicet ad genus ; prædicamenta enim sunt suprema rerum genera.

Obji. 4. Individuum prædicatur de multis, ut de Petro, Paulo, Joanne, &c. ergo est universale.

Resp. Distinguo antecedens : Individuum prædicatur de multis ; quoad secundam intentionem individualitatis, concedo ; quoad naturam intentioni subjectam, nego ; itaque individuum duo importat, naturam individualement, & secundam intentionem à mente huic naturæ attributam. Evidens est, naturam individualement unitantum convenire, ut naturam individualement Petri soli Petro ; unde non est universalis, sed singularis ; at secunda intentio, quæ huic naturæ tribuitur à mente, multis talibus naturis attribui potest.

Instabis : Ergo hæc secunda intentio est sextum quoddam universale.

Resp. Nego consequens : ejus enim universalitas reducitur ad speciem, aut ad accidens. Ad speciem quidem, si comparetur ad hanc & illam individualitatem ; nam individualitas in communi est quædam species secundæ intentionis, sub qua continentur hæc & illa individualitas. Ad accidens verò, si comparetur ad naturas individuales ; nam quod intellectus tribuat Petro & Paulo secundam intentionem individui, hoc ipsis accidentale est ; unde sicut Album est accidens reale continens sub se hoc & illud album ; ita individuum est accidens rationis sub se continens hoc & illud individuum.

Definitiones cujusque universalis jam prælibatæ sunt in *Minori Logica*, atque infra expendentur, cum de singulis agemus.

ARTICVLVS QVINTVS.

An universale sit genus ad quinque Universalia.

ET si quinarium universalium numerum vulgò omnes admittant, sunt tamen qui velint solùm genus & speciem esse propriè universalia, cætera verò improprie & analogicè ; sicque nolunt contineri sub Vniuersali, ut sub proprio genere, nam species univocè genus participare debent. Sittamen.

C O N C L U S I O.

Universale in communi est propriè genus ad quinque universalia.

Probatur. Genus est, quoddam prædicatur de multis speciebus differentibus in quid incompletè; sed universale in communi prædicatur de quinque universalibus, tanquam de speciebus differentibus in quid incompletè: ergo est genus ad illa. Probatur minor: Prædicatur enim per modum termini quidditativi, exprimentis, in quo ista quinque essentialiter conveniant; siquidem in hoc conveniunt, quod sint universalia, seu unum aptum inesse multis.

Obji. 1. Genus debet prædicari univocè; sed universale non prædicatur univocè respectu quinque universalium: ergo non est genus ad illa. Probatur minor: Universale est unum in multis; sed esse unum in multis non convenit univocè quinque universalibus: ergo universale non convenit univocè, &c. Probatur minor: Esse in multis essentialiter, & esse in multis accidentaliter, non est esse in multis univocè; sed genus, species, & differentia sunt in multis essentialiter; accidens verò est solum in multis accidentaliter: ergo esse in multis non convenit univocè quinque universalibus.

Resp. Nego minorem. Ad probationem nego maiorem. Adejus probationem distinguo: esse in multis essentialiter, & esse in multis accidentaliter, non est esse in multis univocè; quantum ad entitatem, quæ est in multis, concedo; quantum ad intentionem universalitatis, nego: Id est, illud, quod respicit multa, ut eorum essentia, & illud quod respicit multa, ut quid adventitium, non conveniunt univocè quantum ad entitatem; attamen possunt convenire quantum ad universalitatem. Universalitas enim exigit præcisè, ut aliquid respiciat multa, tanquam superius sua inferiora: Porro tam accidens, quam genus, vel differentia, respiciunt multa, ut superiora sua inferiora; unde universalitas dicitur univocè de accidente & de aliis universalibus; sicut esse prædicatum convenit univocè Deo & creaturis, substantiæ & accidenti: dum enim dico, Pater Æternus est Deus, homo est justus, homo est animal; Deus, justus, animal, conveniunt univocè in ratione prædicati, quamvis quantum ad entitatem sint maximè diversa, & nullo modo univoca.

Obji. 2. Si universale esset genus ad quinque universalia, sequeretur, genus esse speciem, quia poneretur sub universali in communi, tanquam species sub suo ge-

genere; sequeretur etiam, speciem esse genus; nam universale esset quædam species generis, & alia ejusmodi absurda: ergo, &c.

Resp. Distinguo: Sequeretur, genus esse speciem; sub eodem respectu, nego; sub diverso respectu, concedo; nam genus respectu universalis in communi est quædam species Universalis; respectu verbò propriarum specierum est genus. Neque mirum est, quòd ista entia rationis reciprocè sese denominent, & includant; ita ut quod uno modo est genus, alio modo sit species, vel contra; nam etiam prædicatum potest esse subjectum, & subjectum prædicatum; definitio potest esse definitum; demonstratio potest se ipsam demonstrare; & sic de aliis entibus rationis.

Instabis. Saltem sequeretur, speciem ut subicibilem generi esse universalem, quod infra rejiciemus. Probatur sequela: Quod subicitur universali est universale: ergo si species subiciatur universali ut generi, ut subicibilis generi est universalis.

Resp. Nego sequelam formaliter sumptam. Ad probationem distinguo antecedens: Quod subicitur universali est universale; formaliter ex eo, quòd subiciatur, nego; aliundè; ex eo quòd scilicet habeat inferiora sub se, concedo. Sicut enim homo non est animal formaliter; ex eo quòd subicitur animali ut generi; sed potius contra, ideo subicitur animali ut generi, quia aliundè est animal; ita species non est universalis; ex eo formaliter quòd habet universale pro genere, sed potius quia aliundè est universalis, nempe per respectum ad sua inferiora, idcirco subicitur universali, ut generi. Imò si consideretur species præcisè ut subicibilis universali, ut generi, exindè potius denominatur quid particulare; ex eo enim habet, quòd sit pars eorum, quæ sub communi genere universalium continentur.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Universalibus in particulari.

Consideravimus quæstione præcedente Universalia in communi, nunc secuti methodum compositionis de quolibet in particulari agemus. Primb quidem de Genere; Deinde de Differentia: Postea de Specie: Postremò de Proprio & Accidente.

ARTICULUS PRIMUS.

De Genere.

Circa genus duo disputari possunt. Primb, utrū rectē definiatur. Deinde quomodo prædicetur de specie. Vtrumque explicabimus duplici Paragrapho.

§. I.

Utrū definitio generis, à Porphyrio tradita, sit bona.

Genus sumitur præcipuè tripliciter. Primb pro stirpe familiæ, ut aliquis dicitur de genere Sacerdotali, de genere Regali, de genere Gigantum. Secundo pro patria, ut Plato dicitur genere *Atheniensis*, & Aristoteles genere *Stagirites*, & D. Paullus genere *Tharsensis*. Tertiò sumitur genus magis propriè & Philosophicè pro natura communi pluribus specie differentibus: siquidem species duplici formalitate constat; altera, qua convenit cum aliis rebus; altera, qua differt ab illis: ut, species humana constat animalitate, & rationalitate: per animalitatem convenit cum aliis animantibus, piscibus, avibus, quadrupedibus; per rationalitatem verò differt ab illis. Formalitas illa, seu notio communis in qua plures species conveniant, dicitur genus. De illo quaeritur, utrū rectē definiatur à Porphyrio.

CONCLUSIO.

Genus optimè definitur Unum aptum inesse multis specie differentibus, & prædicari de illis in quid incomplete.

Probatur. Hæc definitio rectē explicat, quid sit genus: ergo est bona. Probatur antecedens: In primis enim assignat, in quo conveniat cum aliis universalibus per illas particulas, *Unum aptum inesse multis, & prædicari de illis*: hoc enim cæteris Universalibus commune est. Cæteræ assignant id, in quo differt ab aliis: & quidem dum dicitur, *prædicari in quid*, differt à proprio, accidente, & differentia, quæ prædicantur *in quale*: dum dicitur, *prædicari de multis specie diversis*, differt à specie, quæ prædicatur de multis numero differentibus: particula etiam, *incomplete*, distinguit genus à specie, quæ prædicatur per modum essentiae complete.

Ex hac definitione colliges, cur genus dicatur natura per.

perfectibilis, contrahibilis & potentialis. Dicitur *perfectibilis*, quia potest perfici per differentias supervenientes. Dicitur *contrahibilis*, quia est aliquid vagum & indifferens ad plures species; per differentiam verò ad unam determinatur. Dicitur *potentialis*, quia est in potentia ad recipiendas differentias; sic animal perficitur & ad speciem humanam determinatur per rationale.

Obji. 1. Definitio illa convenit aliis à definito: ergo non est bona. Probatur antecedens: Convenit enim enti; siquidem ens est unum aptum inesse multis specie differentibus, & prædicari de illis in quid.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo: Ens est unum aptum, &c. unum imperfectè & unitate analoga, concedo; perfectè & unitate univoca, nego: Siquidem, ut dicemus in Metaphysica, ens est analogum suis inferioribus, ideoque non est genus; nam genus, sicut & alia universalia, debet univocè prædicari.

Obji. 2. Prædicari in quid, seu substantivè, est nobilius, quàm prædicari in quale, seu adjectivè: ergo non convenit generi, sed potius differentia. Probatur consequentia: Perfectiori debet competere nobilior modus prædicandi; sed differentia est perfectior genere: ergo debet ei convenire nobilior modus prædicandi, non verò generi.

Resp. Nego consequens. Ad probationem, concessa majore, distinguo minorem: Differentia est nobilior genere; secundum rem, concedo; secundum modum concipiendi, nego. Genus enim concipitur ut prima & fundamentalis notio rei, cui differentia concipiuntur superadditi: ut, in homine primò concipio gradum animalis, ut fundamentalem notionem, qua homo cum cæteris animalibus convenit; cui concipio advenire rationalitatem, per quam diversificatur ab aliis. Ex quo patet, genus esse nobilius ex modo concipiendi, quàm differentiam; & esse ut fundamentum primum naturæ specificæ; unde mirum non est, si exprimatür & prædicetur nobiliore modo, scilicet substantivè: fundamento enim convenit, ut aliis substat.

Dices. Genus prædicatur de multis etiam numero differentibus, ut animal de Petro & Paulo: ergo malè dicitur, prædicari de multis specie diversis.

Resp. Distinguo antecedens: Genus prædicatur de multis numero differentibus; immediatè, nego; mediatè, concedo. Genus enim immediatè prædicatur de speciebus, atque illis mediantibus de individuis,

Quæres primò, in præfata definitione quid sit definitum, utrum secunda intentio generis, seu genericitas; vel

vel natura habens talem genereitatem; vel compositum ex utroque.

Quidam hic magnam disputationem movent, sed minus necessariam. Facile enim expediri potest, advertendo, Genus hic definiri per modum termini concreti. Terminus autem concretus, ut in *Minori Logica* observavimus, tria dicit; Formam, Subjectum, & conflatum ex utroque. Porro cum illud conflatum duas res adeo diversas importet, nequit unica definitione definiri. Necesse est igitur, ut dum definitur aliquod concretum, definitio cadat principaliter vel supra formam, vel supra subjectum habens formam. Diximus autem in *Logica Minore*, nomen concretum, licet significet subjectum & formam, principaliter tamen & formaliter significare formam; subjectum vero tantum materialiter & per modum substrati. Cum ergo definitio explicatius tradat, quod nomen confuse significat, sicut nomen concretum principaliter significat formam, subjectum vero minus principaliter & solum per modum substrati; ita definitio concreti principaliter cadit supra formam, subjectum vero importatur materialiter tantum & per modum substrati.

Atque ut applicetur hæc doctrina, quæ est D. Thomæ 5. *Metaph. lect. 9.* dum definitur Philosophus, Contemplator rerum per causas altiores; dum definitur Justus, qui reddit unicuique, quod suum est; dum definitur Rex, Supremus belli pacisque arbiter: in his definitionibus id, quod principaliter explicatur, & directius importatur, non est subjectum, v. g. homo habens præfata munera; sed ipsa forma, scilicet Philosophia, Justitia, & regia dignitas. Unde similiter, dum definitur genus Unum aptum inesse multis specie diversis, & prædicari de illis in quid incompletè, definitum principale est ipse status universalitatis, scilicet secunda intentio genereitatis; natura vero habens talem statum non importatur, nisi per modum substrati, non vero per modum explicati in tali definitione.

Dices. Natura est id, quod prædicatur de multis, non vero generalitas; dum enim dico, homo est animal; non prædico genereitatem, sed naturam habentem genereitatem: ergo natura est, quæ definitur in præfata definitione.

Resp. Distinguo antecedens: Natura est id, quod prædicatur, præcisè ratione sui, nego; ratione status genereitatis, concedo; & nego consequentiam. Sicut enim Rex est, qui gubernat, sed tamen ratione dignitatis regis; ita natura quidem prædicatur de multis, non tamen ratione sui præcisè, sed ratione genereitatis. Unde sicut in definitione Regis, dignitas regia est principale defini-

nitum, homo verò habens hanc dignitatem non ingreditur definitionem, nisi per modum substrati; ita generalitas est principale definitum in præallata generis definitione; natura verò non definitur per illam, nisi ratione generalitatis, cui substernitur.

Quæres secundo. Quomodo genus definitur in abstracto?

Responden, definiri Universalitatem naturæ potentialis pluribus specie differentibus communis. Similiter differentia in abstracto definitur, Universalitas naturæ specierum distinctivæ. Et species, Universalitas naturæ completæ. Et proprium, Universalitas naturæ accidentalis, necessario tamen essentiam consequentis. Et deum accidens, Universalitas naturæ accidentalis contingenter advenientis. Siquidem, ut notat Divus Thomas Op. 48. tractatu de enunciatione cap. 1., cum formæ accidentales definiuntur in concreto, proprium illarum subiectum ponitur loco generis, gradus verò communis ponitur loco differentię: & contra, cum definiuntur in abstracto, gradus communis ponitur loco generis, & subiectum proprium loco differentię. Vtrumque patebit familiari exemplo: Si velim definire crispum in concreto, dicam, esse capillum contractum; in qua definitione, *capillus*, qui est subiectum istius crispitudinis, tenet locum generis; *contractus* verò tenet locum differentię. At si velim definire crispitudinem in abstracto, dicam, esse contractionem capillorum. Similiter, si definiatur gryppus in concreto, dicetur nasus recurvus, in abstracto verò curvitas nasi. Similiter claudus in concreto dicetur tibia curva, in abstracto verò curvitas tibię, &c.

§. II.

Utrum genus prædicetur de specie ut totum, vel ut pars.

GENUS duobus modis ad speciem comparari potest. 1. Ut totum potentiale, eam sub se continens. 2. Ut pars actualis, eam componens, atque adeo in ea contenta; nam Animal est aliquod totum superius, sub quo continentur variæ species, homo, equus, leo, &c. ut partes, in quas dividitur. At rursus Animalitas est quædam pars hominis: homo enim animalitate & rationalitate constituitur ut partibus, non quidem Physicis, seu realiter ab invicem distinctis, sed Metaphysicis & Logicis, seu sola mentis præcisione distinctis. Homo enim non est ex Animalis & Rationalis, ut ex duabus rebus tertia res, sed ut ex duobus inadæquatis conceptibus tertius

conceptus. Quæritur, sub qua ex his duabus ratione genus prædicetur de specie.

C O N C L U S I O.

Genus non prædicatur de specie, quatenus est pars in ea contenta, sed quatenus est totum eam continens.

Probatur ratione S. Thomæ Opusc. de Ent. & Essent. cap. 3. Nulla pars directè prædicatur de toto; sed genus, ut genus, directè prædicatur de specie; ergo non prædicatur ut pars. Minor constat: prædicari enim indirectè est prædicari in casu obliquo, ut cum dico, homo constat anima & corpore; prædicari verò directè est prædicari in casu recto, ut cum dico, homo est animal: manifestum est autem, genus hoc secundo modo dici de specie, & non primo. Major verò sic demonstratur: Quod directè prædicatur de aliquo, dicitur esse idem cum illo; nam in prædicatione directa unum dicitur esse aliud, ut homo est animal; Atqui dici non potest, partem esse idem cum toto; non enim est verè totum, sed pars totius: ergo non potest directè prædicari de illo; undè hæc falsæ sunt, homo est anima, manus est dig tus.

Respondebis, partem Physicam non prædicari posse de toto, benè tamen Metaphysicam: hæc enim est realiter idem cum toto.

Sed contra. Si pars Metaphysica possit prædicari directè de toto, hæc erit vera, homo est animalitas; in ea enim pars Metaphysica prædicatur de toto; at hæc falsa est; non enim homo est animalitas, sed habens animalitatem: ergo nec pars Metaphysica potest dici de toto.

Atque inde confirmatur conclusio. Nam hæc vera est, Homo est animal; hæc verò falsa, Homo est animalitas, & tamen utrobique de homine ratio generica prædicatur; at in secunda præcisè ut pars, in prima ut totum; Animal enim est habens animalitatem: ergo genus verè non prædicatur de specie, ut pars præcisè, sed ut induit rationem totius.

Obji. Quod prædicatur incompletè, prædicatur ut pars, & non ut totum, ut evidens est ex terminis; sed genus prædicatur incompletè, ut constat ex ejus definitione: ergo prædicatur ut pars, & non ut totum.

Resp. Distinguo minorem: genus prædicatur incompletè ex parte hujus, quod explicat, concedo; ex parte hujus, quod significat, nego. Id est, genus in sua significatione totam speciem includit, at eam totam non explicat; ut, animal significat totum hominem, (est enim id, quod habet animalitatem) at non explicat totali-

taliter quid sit homo, sed solum generis cam ejus perfectionem. Hoc sensu dicitur predicari incomplete.

Instabis. Nullum totum componit; sed genus, ut genus, componit speciem: ergo genus, ut genus, nullo modo est totum.

Resp. Distinguo majorem; Nullum totum componit, sub ea ratione, qua est totum, concedo; sub ea ratione, qua est pars, nego. Porro genus est quidem totum ex parte hujus, quod significat, & sic non componit; homo enim non componitur ex habente animalitatem, sed est ipse, qui illam habet; at genus non exprimit totam speciem, sed solum aliquam ejus perfectionem; & sic ratione hujus inadæquatæ perfectionis, quam exprimit, dicitur componere.

Insertur 1. cum S. Thoma de Ente & Essent. cap. 3. hæc tria, Genus, Speciem, Differentiam, significare quidem totam essentiam, sed solius speciei esse, ut eam complete exprimat. Nam genus solum exprimit id, quod commune habet cum aliis speciebus; Differentia id, in quo differt; at Species utrumque; unde genus vulgo dicitur *Totum perfectibile*; Differentia *Totum perfectivum*; Species *Totum perfectum*.

Insertur 2. etiam Accidens & Proprium predicari ut *Tota*; ut cum dicitur, ignis est calidus, homo est doctus, *calidus & doctus*, et si exprimant solum adjuncta quædam hominis & ignis, attamen etiam rem ipsam, cui adjunguntur, significant: calidus enim est, qui habet calorem; & doctus, qui habet doctrinam.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Differentia.

Genus dividitur per Differentias, cum quibus constituit species rerum; unde secuti methodum compositionis, postquam de Genere dictum fuit, nunc dicendum de Differentia ejus comparte, postea de Specie ex utroque composita. Differentiam divisit Porphyrius in *communem*, *propriam*, & *propriissimam*. Differentia communis est, quæ attenditur secundum accidentalialia; sic homo sanus differt ab ægro, Gallus ab Italo, sedens ab ambulante, &c. Differentia propria est, quæ attenditur secundum proprietates; ut oculi cærulei differunt à nigricantibus, capillus crispus à fluente, Differentia demum propriissima est, quæ attenditur secundum essentialia rei; ut, rationalitas distinguit hominem à bruto, non per modum accidentis, aut proprietatis, sed per modum essentialis constitutivi. Hoc tertio modo sumpta differentia

tia est, quæ constituit hoc secundum universale, de quâ dicendum 1. Quid sit. 2. Quotuplex sit. 3. Quæ sint inferiora, per quæ constituitur in ratione universalis.

PRIMA CONCLUSIO.

Differentia rectè definitur Vnum aptum inesse multis, ac de illis prædicari in quale quid.

Declaratur conclusio. Hæc definitio explicat, quid commune cum aliis universalibus habeat Differentia, quidve sibi proprium. Commune illi cum aliis est, ut sit unum aptum inesse multis, atque prædicari de illis; differt autem, quod prædicetur in quale quid, id est, adjectivè quidem, essentialiter tamen: Genus enim & species prædicantur in quid, id est, substantiæ vè; Proprium autem & accidens tantum in quale, id est, adjectivè & nullo modo essentialiter; at sola Differentia in quale quid.

Præter hanc definitionem quatuor alias tradidit Porphyrius. Prima est: Differentia dicitur id, quo species excedit suum genus. Secunda; Differentia est, quæ dividit ea, quæ sunt sub eodem genere. Tertia: Differentia est, qua differunt à se singula. Quarta: Differentia est, qua una specie distinguitur ab alia. Istæ omnes definitiones sunt veluti explicationes prioris à nobis explicatæ, nec aliquid difficile continent.

SECUNDA CONCLUSIO.

Differentia alia dicitur suprema, alia infima, & alia media, seu subalterna: quæ divisio applicari etiam potest generibus & speciebus.

Explicatur. Differentia suprema est, quæ nullam supra se agnoscit; ut, corporeum & spirituale sunt supremæ differentiæ, dividentes substantiam. Differentia infima est, quæ nullam infra se agnoscit, ut, rationalitas & irrationalitas respectu animalis. Differentia subalterna, seu media est, quæ mediat inter supremam & infimam, ut, sensibile & insensibile sunt differentiæ subalternæ substantiarum. Similiter genus supremum est, quod nullum supra se agnoscit, ut substantia. Genus infimum, quod nullum infra se agnoscit, ut animal. Genus subalternum, quod mediat inter infimum, & supremum; ut, vivens inter substantiam & animal. Tandem species suprema est, quæ nullam supra se agnoscit, sed immediatè ponitur sub supremo genere; ut, spiritus & corpus sunt species supremæ substantiarum. Species infima est, quæ nullam inferiorem agnoscit; ut, homo est species infima
ani-

animalis. Species subalterna est, quæ inter utramque mediatur; ut, animal dicitur species viventis.

Vbi observandum, eandem naturam posse esse simul & speciem subalternam, & genus: Speciem quidem subalternam, in quantum continetur sub genere altiore; Genus verò, in quantum sub se continet inferiores species: sic animal respectu viventis est species; respectu verò hominis, leonis, & equi est genus.

TERTIA CONCLUSIO.

Differentia non constituitur universalis per respectum ad speciem, sed per respectum ad inferiora speciei. Probatur. Differentia constituitur in ratione universalis per illa, de quibus prædicatur in quale quid, tanquam de inferioribus; sed differentia prædicatur in quale quid de individuis speciei, tanquam de inferioribus: ergo constituitur universalis per respectum ad individua speciei. Probatur minor: Sic enim *rationale* v. g. non prædicatur in quale quid de hac & illa rationalitate, sed de illo & isto homine.

Dices. Differentia prædicatur in quale quid non solum de individuis, sed etiam de specie; ut quærenti, quale animal sit homo? respondetur, rationale: ergo constituitur universalis etiam per respectum ad speciem.

Resp. Distinguo antecedens: Differentia prædicatur in quale quid de specie; ut de suo æquali, concedo; ut de suo inferiori, nego. Et nego consequentiam. Rationale enim non prædicatur de homine, tanquam de suo inferiore, sed tanquam de suo æquali; omnis enim homo est rationalis, & omnis rationalis est homo; unde nequit constitui Universale per ordinem ad illum, sed solum per ordinem ad individua sub homine contenta, respectu quorum est quid superius.

Quæres, quomodo Genus differentias includat, ac superior differentia inferiores, inferiorque superiores & genus.

Respondeo, in primis genus non includere actu differentias; ut, animal actu non includit rationale, aut irrationale: aliàs de quo diceretur genus, dicerentur & differentia; itaque includit eas solum potestate, ut sub se contentas, non in se: Animal enim dicit id, quod habet animalitatem, quod potest esse vel rationale, vel irrationale. Eadem ratione differentia superior non continet actu inferiores; ut sensitivum, quæ est differentia superior, non continet actu rationalitatem; nam hæc differentia constituit animal, proindeque in eo est actu: sed Rationalitas, ut ostendi, non continetur actu in

animali: ergo nec in sensitivo. At subtilior quæstio est, an differentia superior actu contineatur in inferiori, ut sensitivum in rationali. Verum dicendum, non contineri actu formaliter. Nam differentia inferior formaliter actu id dicit solum, quo species differt ab aliis; sed una species non differt ab aliis secundum superiores differentias; immo in illis omnes species conveniunt, ut in sensibilitate omnia animalia: ergo differentia inferior non includit actu formaliter superiores. Deinde differentia inferiores seipsis differunt; at si differentia hominis & equi v. g. includerent actu formaliter sensibilitatem, non differrent à se ipsis; nam secundum se in aliquo convenirent, proindeque differentiarum alia essent differentia, & harum alia in infinitum: ergo idem, quod prius. Ex quo sequitur, differentiam inferiorem non includere genus; nam eadem est ratio de eo, ac de differentia generica.

Attamen cum differentia superior & inferior in natura specifica non sint res distinctæ, ut superius diximus, identicè & materialiter se includere dici possunt. Et hoc sensu loquitur Aristoteles, dum aliquando innuit, differentiam inferiorem includere superiorem.

Dices. Inferius includit superius: ergo differentia inferior superiorem.

Respondeo, id intelligendum de inferiori directè posito sub superiori, ut Homo sub animali, Petrus sub homine directè ponitur; at non de eo, quod solum indirectè sub alio ponitur. Porro differentia inferiores solum indirectè ponuntur sub superioribus.

ARTICULVS TERTIVS.

Unde sumantur Genus & Differentia.

CUm rei origo quæritur, ea duplex assignari potest, proxima & remota. Ut quærenti, cur Petrus quarta quaque die malè se habeat, si dicas, quia febris quartana laborat, causam dices, sed proximam; at si dicas, quia humor ejus melancholicus corruptus, quatruiduanis inducis reparatus, tunc effervescebat corporis temperiem labefactat, donec subsideat, causam radicalem aperies. Hic itaque quærimus tum proximum, tum remotum principium Generis, & Differentia, idque in substantiis, si ve corporeis, si ve spiritualibus, tum etiam in accidentalibus; nam & hæc constant genere & differentia.

PRIMA CONCLUSIO.

Genus & differentia proximè sumuntur à tota rei essentia, sed diversè considerata; nempe genus ab ea spectata secundum id, quod in ea est potentiale & commune; differentia verò secundum id, quod in ea est actualius, ac magis determinatum. Ita censet S. Thomas 2. 2. q. 67. a. 5. aliisque in locis.

Probatur prima pars. Genus enim & differentia significant totam essentiam, etsi totam non exprimant, ut supra diximus. Animal enim non solum corpus hominis importat, sed & animam: & similiter rationale non dicit solum animam, sed hominem ex anima & corpore compositum. Itaque à tota essentia proximè sumuntur.

Probatur verò secunda pars. Genus est conceptus communis & potentialis: determinatur enim per differentias, atque ab illis perficitur, & actualius fit. Differentia verò est conceptus determinativus & actualior; aliquid enim perfectionem adjungit generi: ergo Genus fundatur in essentia spectata sub communiore & potentialiori ratione; Differentia verò in ea spectata sub ratione actualiori & magis determinata.

Explicatur magis utraque pars. Res omnes veluti quibusdam gradibus ad ultimam suam perfectionem descendunt: undè in illis sunt quædam communiore rationes imperfectiores, aliæ perfectiores, quibus communiore determinantur; ut ratio entis communis admodum est & imperfecta; ratio substantiæ aliquid perfectionis explicat, atque enti adjuncta illud ad certum gradum determinat; ratio viventis adhuc perfectior est, ac determinatior; ratio sensitivi addit majorem perfectionem, atque itidem aliquid determinatius; rationalitas verò aliquid perfectissimum, ac itidem maximè determinatum importat. Cum itaque in hominis essentia hæ rationes omnes continentur, si secundum priores & communiore rationes spectetur, tum fundat gradus communes, ac proinde genericos; si secundum posteriores, fundat gradus differentiales, quorum ultimus est propria hominis differentia.

SECUNDA CONCLUSIO.

In substantiis spiritualibus non est querenda alia radix generis & differentiarum, præter totam entitatem. Ita S. Thomas O. usc. 42. cap. 5. & de Ent. & Essent. cap. 5.

Probatur. Hæ substantiæ sunt formæ simplices, quarum proinde natura resolvi nequit in partes, quarum

una fit radix differentiae, alia radix generis: ergo earum essentia est tum proximum, tum remotum, seu potius unicum principium sui generis, suaeque differentiae, prout tamen diversè spectatur modo jam explicato. Ut genus in Angelis sumitur ab eorum essentia spectata secundum communem gradum spiritualitatis; differentia verò ab eadem, ut tali vel tali modo perfectiori, aut imperfectiori spiritalis est.

TERTIA CONCLUSIO.

IN substantiis materialibus genus radicaliter sumitur à materia, differentia verò à forma: ita S. Thomas quaest. unica de spiritualibus creaturis, art. 1. ad 24. alii-que in locis.

Probatur. Genus sumitur ab essentia secundum id, quod est in ea potentiale & commune; differentia verò ab ea secundum id, quod in illa est proprium, actuale, & determinativum; atqui materia est prima communis potentia; forma verò est primus actus perficiens, ac determinans materiam ad certam essendi rationem: ergo illa est radix generis, hæc verò radix differentiae.

Confirmatur. Primum in unoquoque genere est causa ceterorum; atqui materia est prima potentia, forma verò primus actus: ergo, &c. Minor supponitur ex Physica. Major verò est Axioma commune, quod licet quidam inficiuntur, attamen verissimum est; nam res ordinatae sunt: ordo autem consistit in dependentia prioris à posteriori: dependentia demum in causalitate fundatur; itaque ut servetur ordo, primum in genere debet esse causa eorum, quae illo posteriora sunt. Atqui hoc videre est inductione: sic Primum ens, Deus scilicet, omnium aliorum causa est; prima bonitas, omnis fons bonitatis; prima veritas, omnium veritatum causa. In corporeis prima corpora, scilicet simplicia, sunt causa aliorum, quae eorum mixtione fiunt; primum calidum, scilicet ignis, est causa omnis caloris in mixtis. In viventibus, quae prima pars vivit, scilicet cor, est causa omnis vitalis motus. In intellectu primae cognitiones, nempe principiorum, sunt causa aliarum cognitionum. In voluntate, prima volitio, nempe amor ultimi finis, est causa omnium volitionum. In virtutibus prima virtus, nempe prudentia, est causa ceterarum virtutum. In passionibus prima, scilicet amor, est omnium aliarum causa. In politicis prima auctoritas, nempe regia, est causa aliarum. In ipsis artificialibus subordinatis, ut in horologio, prima rota alias omnes movet: ergo in omnibus ordine quodam dispositis, quod est primum, est aliorum cau-

causa; causa, inquam accommodatè, id est, vel finalis, vel efficiens, vel formalis, vel materialis, semper tamen in suo ordine prima & radicalis.

Q V A R T A C O N C L U S I O.

IN accidentibus genus desumitur ex modo afficiendâ substantiam; & differentia ex habitudine ad propria principia cujuslibet accidentis: ita D. Thomas in fine Opusc. de Ente & Essentia.

Explicatur. Accidentis est, quod inhæret substantiæ, ut dicitur in prædicamentis; undè juxta novem modos afficiendi substantiam, ibidem recensendos, dividitur accidentis in novem genera, seu prædicamenta. Dicimus ergo, ex accessu ad istos modos prædicamentales desumâ Genus in accidentibus, utpotè ex eo, quod habent communius; Differentiam verò ex principiis propriis cujuslibet accidentis, scilicet ex subiecto proprio, quod afficit; ex objecto, quod respicit; ex termino, ad quem ordinatur, &c. Cùm enim essentia accidentalis dependeat ab hujusmodi principiis, oportet, ut ipsis commensuretur; ideoque diversitas accidentium debet attendi secundum diversitatem talium principiorum. Sic scientiæ habent differentiam ab objecto, circa quæ versantur; relationes à terminis, quos respiciunt; virtutes à nobis, ad quæ ordinantur; morbi à partibus, quas afficiunt, aut à causis, à quibus procedunt, &c. Quia tamen effectus accidentium sunt nobis notiores, quàm propria eorum principia, ideo in definitione sæpe utimur differentiis ab eorum effectibus depromptis: sic albedo definitur, Color segregativus visus, sic calor definitur, Qualitas similium congregativa: Frigus, Qualitas dissimilium congregativa.

A R T I C V L V S Q V A R T V S.

De Specie.

EX genere & differentia fit Species, de qua proinde hic nobis agendum est. Speciei nomen tribus modis sumi solet. 1. Pro pulchritudinæ, quæ definitur ex Aristotele, Proportio partium cum suavitate coloris. In hoc sensu, dixit Propheta: *Specie tua, & pulchritudine tua, intende prospere, procede & regna*, id est, formositate tua. 2. Species sumitur pro representatione, seu similitudine: sic in libris de anima dicitur, intellectum intelligere per species, id est, per similitudines rerum ipsi impressas. 3. Sumitur Species à Logicis pro natura comple-

pleta, quæ sub genere collocatur & de individuis prædicatur, ut tota eorum essentia. De specie sic sumpta duo hic explicanda occurrunt. 1. Quid sit. 2. Quomodo sit universalis; nam quotuplex sit, jam constat ex dictis articulo secundo, ubi eam divisimus in supremam, infimam, & mediam, seu subalternam.

PRIMA CONCLUSIO.

Species rectè definitur Vnum aptum inesse multis numero differentibus, & prædicari de illis in quid completè, id est, per modum prædicati substantivi & essentialis, totam rei essentiam exprimentis.

Declaratur. In illa definitione in primis explicatur, in quo species conveniat cum aliis universalibus, dum dicitur *unum aptum inesse multis*. Cæteræ particulæ ostendunt, in quo species ab illis differat; liquidem solius speciei est prædicari de multis numero differentibus *in quid completè*.

Hæc tamen definitio videtur competere soli speciei infimæ; undè hæc alia communior traditur à Porphyrio, Species est, quæ directè & immediatè collocatur sub genere; hæc enim competit omnibus omnino speciebus. Ex quo vides, speciem esse quid medium inter genus & individua: sicut iudex inter regem & populum; subicitur enim regi, sed præest populo; sic species subicitur generi, sed præeminet individuis. Itaque in specie distinguendus est duplex respectus, *subiicitilitatis* ad genus, & *superioritatis* ad individua, qui sunt quasi invicem oppositi; quorum proinde unus non est proprietas alterius: sicut subici regi, & præesse populo, sunt respectus oppositi, quorum unus non est proprietas alterius.

SECUNDA CONCLUSIO.

Species non constituitur formaliter universalis per respectum subiicitilitatis ad genus, sed per respectum superioritatis ad individua; unde species reduplicativè ut subiicitibilis, non est universalis. Hæc conclusio vix negari potest, & si qui aliter sentiant, quæstio videtur esse solam de nomine. Quis enim intelligere possit, ex eo formaliter speciem esse universalem, quod sit inferiori genere?

Probat. Universale est unum respiciens multa, ut superius sua inferiora; atqui species reduplicativè ut subiicitibilis generi non respicit multa tanquam inferiora, sed unum tanquam superius: ergo ex illa parte non est universalis: sicut nec iudex potest dici superior, quatenus

tenus respicit regem, cui subicitur, sed solū quatenus respicit populum, cui præest.

Obi. Quod subicitur generi est universale: ergo species ut subicibilis generi est universalis. Probatur antecedens: Quod enim subicitur generi, non est singulare & individuum: ergo est universale.

Resp. Distinguo antecedens: Est universale, reduplicativè ut subicitur generi, nego; aliundè, concedo. Vt enim iudex, qui immediatè sub rege collocatur, licèt sit superior respectu populi, attamen non habet superioritatem ex eo, quòd subicitur regi; sed ex eo, quòd præest populo: sic species licèt sit universalis, non tamen id habet eo, quòd sit sub genere, sed ex eo, quòd sit superior ad individua. Ad probationem, dicendum, quòd species, quatenus est sub genere, est universalis fundamentaliter & metaphysicè, non verò formaliter & logicè.

Instabis. Universale est, quod prædicatur de multis; sed species ut subicibilis prædicatur de multis: ergo ut subicibilis est universalis. Probatur minor: nam species quatenus subicibilis prædicatur de illa & ista specie subicibili; possum enim dicere, species humana est subicibilis; species leonina est subicibilis.

Respondeo, sophisma esse fallaciæ, ut vocant, *Accidentis*, in quantum transit à natura, quæ subicitur ad ipsum statum subicibilitatis; nam species subicibilis potest dupliciter sumi. Primò pro natura, quæ subicitur generi; & hanc dicimus, non esse universalem, quatenus subicitur generi. Secundò pro subicibilitate, & talis subicibilitas potest sine dubio induere rationem universalis, in quantum prædicatur de illa & ista subicibilitate; undè potest distingui minor: Species ut subicibilis prædicatur de multis; si species sumatur pro subicibilitate, concedo; si pro ipsa natura specifica, cui hæc subicibilitas tribuitur, nego; sed de hac subicibilitate non procedit conclusio, sed solū de natura subiecta generi.

Querunt hic aliqui, an dentur species infimæ. Constat, aliquas dari. Certè circulus est species infima figura; nam plures circuli specie distincti fingi non possunt; magnitudine aut materia varii esse possunt, at essentia circuli in omnibus eadem existit. Porro quæ species rerum naturalium sint infimæ, hæc quæstio Logicos non spectat; ut, an species Canum, Aquilarum, Equorum sint infimæ, vel subalternæ, quæ alias sub se contineant, ut Canis Catulum & Molossus. De specie humana, esse infimam, constat: nam quòd dici posset, sub ea Faunos, Satyros, Centauros, ut à nobis specie distinctos

Etos contineri, hujusmodi aut fabulosa figmenta sunt, aut hominis monstra, non aliæ species. Quod verò refert S. Hieronymus, Satyrum S. Antonio occurrisse, sui que generis homines exstare affirmasse, dici potest, Dæmonem fuisse sub hac spectri forma.

At inquires, an non potest Deus alios homines specie à nobis diversos condere?

Respondeo, id ad nos non pertinere. Unum constat, non condidisse, sicque re ipsa humanam speciem esse infamam; sed hæc discutere ad Logicam non attinet.

Quæres quid sit Individuum?

Respondeo, esse correlativum speciei; sicut subditus est correlativum superioris. Unde definitur, Quod ultimè speciei subjicitur: vel, Quod de uno tantum prædicatur, ut Petrus, Socrates, Plato, &c. Attamen in individuo tria distinguenda sunt, scilicet nomen, individualitas, & natura individualitate affecta, ac nomine singulari designata. Dum ergo dicitur, individuum prædicari tantum de uno, intelligendum est de natura individualitate affecta, ut de natura Petri; hanc enim, constat, de uno tantum prædicari. Ceterum individualitas ipsa & nomen possunt pluribus tribui; nam hoc nomen *Petrus* repetitis impositionibus pluribus hominibus tribuitur; & individualitas in communi dicitur de hac & ista individualitate.

Aliam definitionem individui tradit Porphyrius, nempe. Individuum est, cujus collectio proprietatum ita est in uno, ut non sit in alio. Hæ autem proprietates individuales sunt septem, istis versiculis comprehensæ.

Forma, figura, locus, tempus cum nomine, sanguis, Patria, sunt septem, qua non habet unus & alter.

Per formam intelligitur complexio. Per figuram, lineamenta vultus. Per locum, ea terræ pars, in qua quis natus est. Per tempus, momentum, quo quis formatus est, vel in lucem editus. Per nomen, proprium cujuslibet vocabulum. Per sanguinem, familia & parentes. Per patriam, provincia, in qua natus. Ista omnia simul juncta non competunt eidem individuo.

ARTICVLVS QVINTVS.

*Utrum Genus possit saluari in unica Specie,
& Species in unico Individuo.*

Utramque difficultatem junximus, quia ex eodem principio utraque resolvitur. Loquimur autem non de universalitate generis & speciei, sed de natura generica & specifica, utrum scilicet natura, quæ unicam ha-

habet speciem, possit dici generica; & quæ unicum habet individuum, specifica.

C O N C L U S I O.

Genus non potest salvari in unica specie, bene tamen species in unico individuo: seu, natura habens unicum individuum potest dici specifica, habens verò unicam speciem nequit dici generica.

Conclusio est D. Thomæ 1. post. lect. 12. Vbi ait, *posse reperiri aliquam speciem, quæ non habet nisi unicum individuum; non tamen aliquod genus, quod non habeat plures differentias & species.* Vnde Aristoteles 4. top. c. 3. Si, inquit, generis non sit altera species, (id est, si genus non habeat duas saltem species) manifestum est, quod omnino non erit genus.

Probat ex discrimine, quod est inter naturam genericam & specificam. Natura generica essentialiter dicit aliquid potentiale & commune; at verò natura specifica dicit solum aliquid actuale ex genere & differentia constans; sed natura communis non est in unica specie; natura verò actualis potest esse in unico individuo: ergo genus non salvatur in unica specie, bene tamen species in unico individuo. Major constat: Genus enim dicitur ex eo, quod sit quid commune, in quo plura conveniunt; unde generale idem est, ac commune; species verò dicitur ex eo, quod hanc generis communitatem addita differentia determinet, & ad aliquam specialem naturam contrahat; unde speciale idem est, ac particulare. Minor etiam patet: Nam communitas intelligi nequit respectu unius tantum, sed necessario requirit plura; at verò natura actualis perfecte reperitur in quolibet individuo, v. g. tota natura humana, quantum ad omnem suam actualitatem, reperitur in quolibet individuo.

Confirmatur 1. Genus est totum potentiale, species verò totum actuale; sed totum potentiale non salvatur respectu unius speciei, totum verò actuale salvatur respectu unius individui: ergo, &c. Probat minor: Totum potentiale in unica specie non habet nisi unicam partem suæ potentialitatis: ergo non salvatur in ratione totius potentialis in unica specie; at verò totum actuale reperitur in unico individuo, v. g. omnes partes actuales naturæ humanæ reperiuntur in quolibet homine, scilicet animalitas & rationalitas: ergo salvatur in ratione totius actualis in quolibet individuo.

Confirmatur 2. ex testimonio naturæ: Cum enim Mundus sit *Liber Dei*, ut (dicebat Beatus Antonius) Deus autem verax sit; oportet; hominum sententias ad Divinum

num illum codicem examinare. Videmus autem, plures species non habere nisi unicum individuum, imò naturam non multiplicare individua, nisi ut conservet speciem; undè in rebus incorruptibilibus non est nisi unum individuum, ut unus Sol, una Luna, & in qualibet specie Angelorum unicuique Angelus: at verò nullum est genus, quod non habeat plures species: ergo signum est, Speciem, quantum ad perfectionem specificam, totam esse in uno individuo; Genus verò, quantum ad perfectionem genericam, non esse in unica specie.

Objicies. Tota natura generis reperitur in unica specie, ut tota natura animalis in unico homine: ergo genus salvari potest in unica specie.

Resp. Distinguo antecedens: Tota natura generis reperitur in unica specie; secundum entitatem, concedo; secundum rationem naturæ communis & totius potentialis, nego. Et similiter ad consequentiam: ergo genus salvatur in unica specie, quantum ad entitatem, concedo; quantum ad communitatem, quam essentialiter requirit natura, ut sit genus, nego.

Instabis. In specie salvantur partes definitionis; sed genus est pars definitionis: ergo salvatur in unica specie.

Resp. Distinguo majorem, ut supra; In specie salvantur partes definitionis; quantum ad entitatem, concedo; quantum ad communitatem genericam, nego. Quamvis enim tota entitas animalis sit in quolibet homine, attamen non habet communitatem genericam, nisi extendi possit ad alias species.

Urgebis. Post diem Judicii remanebit solus homo ex omnibus animalibus; sed tunc animal non amittet rationem generis: ergo genus salvabitur in unica specie.

Resp. Post Judicium, licet ipse non sit futura nisi unica species humana, attamen plures alie animalium semper erunt possibiles; undè animal retinebit semper, quod sit natura ex se communis multis speciebus, proindeque generica.

Dices. Etiam species est totum superius pluribus communicabile; ergo nequit salvari in unico individuo.

Resp. Argumentum verum esse de specie ut universali: ceterum reduplicative ut species non dicit hanc universalitatem, sed solum ut natura completa, contrahens genus additione differentie; undè patet disparitas: cum enim genus, quatenus genus, significet aliquid commune, sine multis intelligi non potest; at verò cum species solum dicat naturam perfectam ex genere & differentia, illa multa minimè exigit, ut dicatur Species: an verò illa postulet, ut sit universalis, nunc discutiendum est.

ARTICULUS SEXTUS.

*An species, habens unicum tantum individuum,
possit fieri universalis.*

Quæstio procedit de natura, quæ ita unicum habet individuum, ut plura in re habere non possit, qualem supponimus esse Angelicam, de qua proinde præcipuè procedit difficultas: nam in doctrina D. Thomæ Angeli omnes specie differunt, ita ut impossibile sit, dari duos Angelos ejusdem speciei. Cæterùm natura, quæ licet unicum habeat individuum, plura tamen habere potest, sine controversia fieri potest universalis, ut natura Phœnicis, si tamen verum sit unicum esse Phœnicem, qui sibi superstes ex propriis cineribus iterum nascitur. Hæc quæstio exercitii gratia liberalius tractari solet in Schola D. Thomæ, quam ut intelligas -

Nota ex Cajetano 1. p. q. 13. a. 9. duobus modis naturam posse esse multis communicabilem, ac proinde universalem. 1. Secundùm rem & rationem, cum nempe re ipsa potest inesse multis. 2. Secundùm rationem tantum, cum scilicet re ipsa quidem multis inesse nequit, ex modo tamen concipiendi apprehenditur à nobis ut quantum est de se multis communicabilis. Nec mirum, naturam concipi ut multis communicabilem, quæ tamen re ipsa communicabilis non est; plura enim rebus conveniunt ex modo concipiendi, quæ illis, ut sunt in se, non conveniunt. Sic attributa divina ratione distinguimus, quæ tamen in re non distinguuntur. Sic naturam hominis à singularitate abstrahit intellectus, quæ tamen in re abstracta non est. Cujus ratio est, quod mens nostra sæpe rem inadæquatè, aut modo ipsi non proprio apprehendit. Plura autem convenire possunt rei, inadæquatè & modo sibi non proprio intellectæ, quæ illi, ut adæquatè & modo sibi proprio existit, non conveniunt.

Hoc posito quærimus, an natura, quæ unicum habet individuum, qualem supponimus Angelicam, possit apprehendi ut communicabilis multis quantum est ex se, atque ita fieri universalis. Negant plerique, affirmant verò Thomistæ cum S. Thoma.

CONCLUSIO.

Natura angelica, licet unum tantum habere possit individuum, attamen per rationem, & ex modo, quo à nobis concipitur, potest fieri universalis.

Probatur ratione D. Thomæ, Universalis est unum com-

communicabile multis; sed natura angelica ex modo concipiendi est una commun cabilis multis: ergo ex modo concipiendi est universalis. Probatur minor: Natura, quæ concipitur à nobis sine singularitate, est ex modo concipiendi communicabilis multis; sed natura angelica concipitur à nobis sine singularitate: ergo ex modo concipiendi est communicabilis multis. Minor patet: Ut enim docet D. Thomas 1. p. q. 13. a. 9. natura angelica (sicut & aliæ formæ simplices) eodem modo concipitur à nobis, quo consuevimus concipere naturas corporeas, id est, considerando naturam specificam sine individuis & ab omni singularitate præcisam. Major verò probatur: Remota causa, removetur effectus; atqui natura angelica non prohibetur communicari pluribus ex parte sui, sed ex parte individui & singularitatis: ergo hoc ipso, quod est præcisa à suo individuo & à singularitate, remanet, quantum est de se, communicabilis multis. Major est axioma receptum. Minor verb est D. Thomæ quæst. de spiritualib. creaturis art. 8. ad 4. Sicut, inquit, hæc albedo non prohibetur habere sub se multa individua ex hoc, quod est albedo; sed ex hoc, quod est in hoc (id est, alligata huic subjecto) ita natura hujus Angeli non prohibetur esse in multis ex hoc, quod est natura in tali ordine rerum, quod pertinet ad rationem speciei; sed ex hoc, quod non est nata recipi in aliquo subjecto, quod pertinet ad rationem individui. Et præterea probatur ratione: Omnis forma, quantum est de se, est communicabilis pluribus, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 3. ar. 2. ad 3. & 1. Metaph. lect. 5. unde quod non communicetur, non est defectu sui, sed defectu recipientis; atqui natura angelica est forma: ergo si consideretur secundum se præciso individuo, est de se communicabilis pluribus; ac proinde ex parte sui non prohibetur esse in pluribus, sed solam ex parte individui.

Explicatur magis hæc ratio, & simul aperitur fundamentum conclusionis & solutionis obiectionum. Humanus intellectus pro hoc statu alligationis ad corpus est omnino assuetus naturis corporeis ut objecto sibi connaturali, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 85. ar. 1. & aliis in locis; unde sicut Rusticus divertentem ad se Regem, licet noverit esse Regem, non tamen excipit modo regio, sed modo rustico: (est enim incapax aulicæ illius elegantie, qua solent Reges à politioribus excipi) ita pariter, licet noverimus Angelos esse incorporeos, attamen eos apprehendimus eodem modo, quo consuevimus corporalia intelligere, id est; abstrahendo naturam à singularitate, seu considerando naturam specificam sine individuo. Hæc autem natura Angelica sic apprehensa sine individuo libera est ab omni singularitate, cui veluti alli-

gatur; ideoque sic sumpta incipit indifferens esse ut sit in uno, vel pluribus, saltem quantum est de se & ex modo concipiendi; undē sic sumptam possumus comparare ad suum individuum, sicut comparamus alias naturas corporeas ad sua individua, id est, tanquam aliquid superius, & quantum est de se prædicabile de multis, si darentur. Si autem re ipsa non habeat exercitium talis communicabilitatis, hoc non est defectu sui, sed defectu illorum multorum, quæ non sunt possibilia. Cæterum ita a nobis intelligitur, ut si illa multa non repugnarent, posset ipsis de facto communicari & de illis prædicari quod sufficit, ut dicatur ex modo concipiendi & secundum rationem universalis.

Res exemplo declarari amplius potest. Vnus pater tres habet filios; duo ei moriuntur: Relatio patris, licet ad unicum superstitem filium terminetur, ex se tamen apta est plures filios respicere, etiam illos, qui mortui sunt; quia tamen naturaliter impossibile est mortuos reviviscere, ideo illos actu non respicit, non defectu sui, sed defectu ipsorum, quia amplius non sunt. Ita pariter natura Angelica, semel præcisa ab individuo, de se non est amplius alligata uni, sed ex modo concipiendi communicabilis pluribus, licet talis communicatio in re non exerceatur nisi in uno, quia plura non sunt possibilia.

Respondebis. Ut natura Angelica sit universalis, non sufficit, ut ex parte sui sit communicabilis, si de facto non possunt concipi multa individua, saltem possibilia, quibus communicetur.

Sed contra. Ut natura Angelica sit absolute universalis, sufficit, quantum est de se & ex modo concipiendi esse communicabilem; licet defectu individuorum, quæ non sunt possibilia, non habeat in re exercitium illius communicabilitatis: ergo nulla responsio. Probatur antecedens tum ratione, tum exemplo. Ratione quidem, quia universale non est unum respiciens multa, ut in re posita; sed unum, quantum est de se, communicabile multis: ergo ut natura sit universalis, sufficit, quantum est de se multis esse communicabilem, licet per accidens non habeat exercitium illius communicabilitatis, defectu illorum multorum, quæ non sunt possibilia. Exemplo verò: sic enim virtus Dei dicitur absolute & actu infinita, quamvis non possit producere effectum actu infinitum; quia non repugnat defectu virtutis in Deo, sed defectu creaturæ, cui repugnat infinitudo: ergo à pari natura Angelica dicetur absolute universalis, saltem secundum rationem, si ex parte sui, & ex modo concipiendi sit communicabilis pluribus, licet defectu illorum plurium non possit habere exercitium suæ communi-

eabilitatis, quia quod de facto non communicetur, non est defectu illius, sed defectu individuorum, quæ sunt possible: sicut oleum Elisæi fluere desiit non de effectu divinæ virtutis illud continuus augmentis, sed defectu vasorum, in quibus reciperetur.

Confirmatur argumento ad hominem. Illa natura, quantum est de se, & ex modo, quo à nobis concipitur, est communicabilis pluribus, de qua rationabiliter dubitatur, utrum habeat de facto plura individua; sed de natura Angelica, ut à nobis concipitur, rationabiliter dubitatur, utrum habeat plura individua: ergo quantum est de se, & ex modo nostro concipiendi est communicabilis pluribus individuis. Major est certa: si enim naturæ Angelicæ, etiam ut à nobis concipitur, repugnet ex parte sui habere multa individua, absurdum esset dubitare, utrum de facto habeat plura individua. Minor verò patet ex ipsis Adversariis; nam in Theologia questionem movent, an natura Angelica possit habere multa individua, & quidam ex ipsis affirmant, posse habere; quidam verò cum D. Thoma id negant: ergo naturæ Angelicæ, ut à nobis concipitur, non repugnat habere plura individua.

Solvuntur objectiones.

O Bji. 1. Natura divina concipitur à nobis etiam ad modum rerum corporearum, ut insinuat D. Thomas 1. p. q. 13. ar. 9. & tamen propterea non est universalis etiam secundum rationem: ergo à pari, licet natura Angelica concipiatur à nobis ad modum rerum corporearum, non erit propterea universalis.

Resp. Nego consequentiam & paritatem: Disparitas est, quod natura divina præscindi nequeat à singularitate, saltem implicita, siquidem in omni ejus conceptu involvitur essentialiter singularitas: Deus enim essentialiter est supremum omnium entium, cui proinde repugnat habere socium, aliàs non esset supremum entium; & ideo quomodocumque à nobis concipiatur, repugnat ipsi communicari pluribus. At verò Angelus potest præscindi ab omni prorsus singularitate, quia singularitas Angeli non est de ejus primario conceptu, sed de secundario tantum; seu, ut loquitur D. Thomas supra relatus, non consequitur Angelum ex parte naturæ specificæ, sed ex modo individuandi. Adde præterea, quod Deus, cum sit actus purissimus, non potest habere rationem generis, aut speciei, ut sæpè repetit D. Thomas; nec proinde fieri universalis.

Instabis. Multi dubitaverunt, essentne plures Dii, vel unus: ergo signum est, quod unitas & multitudo non

non includitur in natura divina, ut à nobis concipitur.

Resp. Idem prorsus esse dubitare, an sint plures Dii, vel unicus; & dubitare, sitne aliquis Deus, vel nullus. Qui enim plures Deos asserit, nullum Deum ponit; nam pluralitas Deorum nullitas Deorum est, ut optime notat Athanasius orat. cont. Idol. Deus enim essentialiter significat supremum Mundi Monarcham; unde sicut, qui plures in regno supremos Principes ponit, Monarchiam destruit; ita, qui plures in Mundo Deos asserit, Deitatem tollit: & ideo Gentiles, qui plures Deos ponebant, ipsa veritate victi unicum supra omnes alios collocabant, qui omnium Pater & Dominus esset, ac proinde solus verè Deus; adeo unitas est de conceptu Dei etiam imperfectissime cogniti. Hinc præclare Tertullianus notat, antiquos in suo Jove Deorum patre testimonium Deo nostro reddidisse.

Dices. Quare ergo D. Thomas 1. p. q. 13. art. 9. dicit; Deum secundum rationem esse aliquid communicabile multis.

Resp. D. Thomam solum velle, quod Deus est aliquid communicabile multis secundum rationem, non quantum ad naturam ipsam rectè & Philosophicè intellectam, sed solum quantum ad nomen & grammaticaliter; vel saltem quantum ad errorem Gentilium. Licet enim nomen *Deus* sit commune, ideoque habeat plurale; attamen natura per illud nomen significata essentialiter est singularis, ita ut si velimus eam concipere communem, aut à singularitate saltem implicita præcisam, eam totaliter destruamus, ut jam dictum est. At verò natura Angelica, licet concipiatur à nobis sine ulla prorsus singularitate, sed tantum præcisè quatenus est natura spiritalis, non destruitur propterea, quia singularis non est, quatenus est natura, sed ex solo individuandi modo.

Obji. 2. Universale est unum communicabile multis; sed natura Angelica non est communicabilis multis: ergo nec universalis.

Resp. Distinguo minorem: Natura Angelica non est communicabilis multis; secundum rem, concedo; secundum rationem, nego. Licet enim pro illo statu, quem habet à parte rei, & ut alligata est uni individuo, in quo totaliter existit, non sit communicabilis multis; attamen secundum rationem, seu prout à nobis concipitur, est indifferens ex parte sui ad unum, aut plura individua.

Instabis. Natura Angelica, etiam secundum rationem, non est communicabilis individuis impossibilibus; sed

sed illa plura sunt impossibilia : ergo non potest illis communicari.

Resp. 1. Illa plura individua esse quidem impossibilia physicè & in re ; esse tamen possibilia logicè & in ratione : quamvis enim repugnet naturæ Angelicæ pro statu, quem habet in re, plura de facto habere individua, quia existit modo rebus spiritualibus proprio, id est, sine principio multiplicationis ; attamen, ut est in nostro intellectu, est communicabilis pluribus, quia non eam concipimus modo proprio naturis spiritualibus ; sed ad modum rerum corporalium, quæ sunt pluribus communicabiles. Sicut enim non ens à nobis apprehensum per modum entis recipit entitatem quandam rationis ; ita natura in re incommunicabilis, concepta ad modum naturarum pluribus communicabilium, recipit quandam communitatem rationis.

Resp. 2. Distinguo majorem : Natura Angelica non potest communicari individuís impossibilibus ; absolute & secundum rem concedo ; conditionatè & secundum modum concipiendi, nego. Licet enim non possimus dicere, Natura Gabrielis habet in re plura individua, quod est communicari pluribus absolute ; attamen possumus dicere, Natura, quæ est in Gabriele, ex modo, quo à nobis concipitur abstracta ab individuo, est indifferens ad plura, & ita respicit Gabrielem, ut plura alia respiceret, si darentur.

Urgebis. Ex hac solutione sequitur, naturam Angelicam esse solum conditionatè universalem. Probatur antecedens ; nam eo modo est universalis, quo communicabilis pluribus ; atqui non est communicabilis pluribus, nisi conditionatè : ergo nec universalis, nisi conditionatè.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem, distingo majorem : Natura Angelica eo modo est universalis, quo est communicabilis ; ex se, concedo ; quo est communicabilis ex parte individuorum, nego. Et ad minorem : Natura Angelica non est communicabilis pluribus, nisi conditionatè, distingo : ex parte sui, ita ut defectus actualis communicationis oriatur ex ipsa, nego ; ex parte individuorum, ita ut talis defectus oriatur ex individuís, quæ non sunt possibilia, concedo : & nego consequentiam.

Explicatur solutio aperto exemplo. Quis neget, Deum absolute esse infinite participabilem, quamvis nulla creatura ipsum infinite possit participare ? Quia scilicet defectus, qui impedit infinitæ communicationis exercitium, non se tenet ex parte Dei, sed ex parte creaturæ : ita pariter dicimus ; naturam Angelicam, ab individuo abstractam, esse de se absolute communicabilem pluribus ; quia quod

quòd de facto communicari non possit, non oritur ex parte ipsius, sed ex parte individuorum, seu ex modo individuandi, qui ei à parte rei competit.

Dices. Ex quocumque capite tollatur terminus universalitatis, tollitur universalitas; sed illa multa sunt termini universalitatis: ergo ex quocumque capite repugnent, tollitur universalitas.

Et confirmatur: Nam eodem argumento supra urgebamus contra Scotum, quòd, licet per accidens natura esset divisa à parte rei, non erat amplius una in multis: ergo etiam ex quocumque capite non possit communicari multis, non est universalis.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem distinguo minorem: Terminus universalitatis, saltem quæ est tantum secundum rationem, & modum concipiendi, sunt multa; absoluta & in re nego; conditionata & in ratione, concedo; nam universale secundum rationem tantum, differt ab universale secundum rem & rationem, quòd istud respiciat plura actu, vel possibiliter existentia; universale autem secundum rationem tantum, plura conditionata & ex modo concipiendi non repugnantia; vel, quòd idem est, logicè possibilis; seu ut dicit Joannes à S. Thoma, universale secundum rationem tantum, debet ita respicere unum, ut, quantum est de se, sit capax respiciendi multa, si darentur.

Ad confirmationem respondeo, nos rectè processisse contra Scotum: Cum enim unitas sit de intrinseco conceptu universalis, ex quocumque capite tollatur, tollitur universalitas; at verbò multitudo in re & absoluta non est de constitutivo universalis secundum rationem, sed solum multitudo conditionata & non repugnanter connotata ex parte naturæ, seu possibilis Logicæ.

Obi. 2. Natura Angelica non potest concipi sub ratione sibi repugnante; sed communicari multis repugnat naturæ Angelicæ; ergo non potest concipi ut communicabilis multis.

Resp. Jam datis solutionibus: Communicari multis repugnat naturæ Angelicæ; secundum rem, concedo; secundum rationem nego. Vel absolutè, concedo; conditionatè, nego. Vel repugnat communicari multis, defectu sui, nego; defectu illorum multorum, concedo. Solutiones patent ex dictis.

Instabis. Ei, quod est essentialiter immultiplicabile, repugnat, etiam secundum rationem, communicari multis; sed natura Angelica est essentialiter immultiplicabilis: ergo repugnat ei communicari multis etiam secundum rationem. Major patet: Nam quod est de essentia, semper rem sequitur, & si ab ea removeretur, non esset præ-

præcisio, sed destructio. Minor verò probatur: Quod essentialiter caret principio multiplicationis, est essentialiter immultiplicabile; sed natura Angelica essentialiter caret Principio multiplicationis: ergo est essentialiter immultiplicabilis. Probatur minor: Principium multiplicationis individualis est materia, ex nobis in Metaph. sed Angelus essentialiter caret materia: ergo essentialiter caret principio multiplicationis.

Resp. Nego minorem. Ad probationem, nego iterum minorem. Ad ejus probationem, distinguo majorem: Materia est principium multiplicationis, realis & absolutæ, concedo; Multiplicationis conditionatæ & secundum rationem, nego: Itaque principium multiplicationis realis & absolutæ est materia, qua, sine dubio, caret Angelus; & ideo non est multiplicabilis absolutè & realiter; sed principium multiplicationis conditionatæ & secundum rationem est cognitio alicujus naturæ ad modum rerum materialium, & cum præcisione à singularitate. Cum ergo Angelus possit concipi ad modum rerum materialium, & cum præcisione ab omni singularitate, mirum non est, si concipiatur ex modo intelligendi communicabilis pluribus, ac proinde ut universalis, saltem secundum rationem.

Obji. 4. Et simul urgebis contra datam solutionem: Angelus non potest abstrahi à singularitate: ergo nullo modo potest fieri universalis. Probatur antecedens: Quod est essentialiter singulare, non potest abstrahi à singularitate; sed Angelus est essentialiter singularis: ergo non potest abstrahi à singularitate. Probatur minor: Irreceptibilitas in materia est causa singularitatis; atqui Angelus essentialiter est irreceptibilis in materia: ergo essentialiter est singularis.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego minorem. Ad ejus probationem, distinguo majorem: Irreceptibilitas in materia est causa singularitatis in re, concedo; singularitatis in ratione, nego. In ratione enim magis attenditur modus cognoscendi, quam realis status objecti cogniti; undè singularitas secundum rationem sumitur non ex eo, quòd natura in se ipsa sit immultiplicabilis; sed magis ex eo, quòd concipiatur modo proprio rerum immultiplicabilium.

Addi potest solutio ex Joanne à S. Thoma præcedenti consentiens: Causa singularitatis est irreceptibilitas, ut est individuativa suppositi, concedo; ut est constitutiva speciei, nego. Explicatur: Irreceptibilitas dupliciter sumi potest. Primò ut pertinet ad constitutionem specifi-
cam naturæ immaterialis. Secundò ut affert in tali natura specialem modum individuandi. Hoc secundo modo cau-

causat singularitatem individui sub specie; sed primo modo ab illa abstrahit; unde licet concipiamus naturam Angeli ut irreceptibilem, non est necesse statim concipere ut singularem. Sicut licet materia sit suo modo causa individuationis in rebus corporeis, non est necesse, ut cum primum intelligimus rem materiilem, eam intelligamus ut individuatam: quia materia non solum individuat, sed etiam pertinet ad naturam specificam, ideoque sub isto secundo modo potest considerari cum abstractione à primo.

Instabis. Quod opponitur proprietati Angeli, non potest attribui Angelo; sed universalitas opponitur proprietati Angeli: ergo non potest attribui Angelo. Major constat: Nam quamvis possumus concipere rem præcisam à sua proprietate, non possumus tamen aliquid proprietati repugnans de re affirmare; ut possum quidem concipere ignem sine calore, non tamen possum frigus de igne affirmare. Minor verò probatur: Singularitas est proprietas naturæ Angelicæ; sed universalitas est opposita singularitati: ergo universalitas opponitur proprietati naturæ Angelicæ.

Resp. Distinguo minorem. Universalitas opponitur proprietati naturæ Angelicæ; universalitas tam secundum rem, quam secundum rationem, concedo; universalitas secundum rationem tantum, nego. Proprietas enim naturæ Angelicæ est, quod sit singularis secundum rem, cui proinde solum opponitur universalitas secundum rem, id est, esse de facto in multis à parte rei: hoc autem non impedit, quin secundum rationem possit esse universalis. Et declaratur aperto exemplo: Sic enim simplicitas & summa indistinctio in re est proprietas & attributum Dei; & tamen distinctio & divisio secundum rationem tribuitur à nobis Deo, dum ejus attributa per intellectum distinguimus: sicut ergo simplicitas secundum rem compatitur distinctionem rationis in Deo; ita in Angelo singularitas secundum rem compatitur universalitatem & communicabilitatem secundum rationem.

Obji. ultimb. Multitudo illa, quæ ex modo concipiendi convenit naturæ Angelicæ, est merè fictitia, nullum habens in natura illa fundamentum: ergo non sufficit ad universalitatem. Probatur antecedens; Natura Angelica est potius fundamentum & radix multiplicationis & singularitatis: ergo sine fundamento fingitur in ea multitudo. Confirmatur. Natura habens unicam speciem non potest, etiam ex modo concipiendi, esse communis multis & fieri generica: ergo etiam species habens unicum individuum non potest concipi, ut communicabilis pluribus, nec fieri universalis.

Resp.

Resp. Nego antecedens. Multitudo enim illa non est fictitia, sed conditionata, imò quasi possibilis per rationem, & ex modo concipiendi. Ad probationem, distinguo, natura Angelica est potius fundamentum singularitatis, si concipiatur modo sibi proprio, ut cognoscitur ab Angelis ipsis, concedo; tunc enim concipitur cum sua singularitate & individuatione: si concipiatur ad modum rerum corporearum, ut à nobis cognoscitur, nego; tunc enim, sicut concipitur ad modum naturæ corporeæ, ita easdem fundat intentiones logicales, quas fundare consueverunt ipsæ naturæ corporeæ; atque id totum à simili illustrari potest in Deo, qui etiam in se simplex sit, suoque modo conceptus nullam distinctionem, etiam rationis, fundet; quia tamen à nobis nostro modo cognoscitur, id est, per analogiam ad creaturas, easdem distinctiones conceptuum fundat, quas & in ente creato solemus observare.

Ad confirmationem, nego paritatem. Disparitas est, quia nullum est fundamentum concipiendi naturam in unica specie existentem, ut communicabilem pluribus speciebus, bene tamen naturam in unico individuo, ut quantum est de se communem pluribus; quia hoc ipso quod natura specifica abstrahitur à sua singularitate, quantum est de se, est indifferens ad plura; at verò hoc ipso, quod natura aliqua concipitur in unica specie, vel sine ulla specie, non concipitur propterea capax plurium differentiarum, & ut communis pluribus speciebus.

Profundiores adhuc rationem disparitatis affert Joannes à S. Thoma: Quia genus communicatur differentiis & speciebus per modum potentiae: species verò communicatur individuis per modum actus. Actus autem est de se communicabilis, sui que diffusivus; Potentia verò non est communicabilis nisi ratione actus; unde natura potentialis, quæ concipitur sine differentiis, non concipitur ut communicabilis, quia ab ipsis emendicat communicabilitatem; at verò natura specifica hoc ipso, quod non concipitur restricta per singularitatem, concipitur ut communicabilis.

Dices. Non possumus concipere naturam Angelicam, aliter, quam sit in se: ergo nec ad modum rerum corporearum. Probatur antecedens; nam concipere rem aliter, quam sit in se, est errare.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo: Concipere rem aliter, quam sit in se, est errare; si aliter se teneat ex parte rei cognitæ, concedo; si solum ex parte modi cognoscendi, nego. Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 85. art. 1. ad 1. Explicatur ex ipso Sancto Doctoris; Intellectus esset quidem falsus, si intelligeret rem ali-

aliter esse in se, quàm sit in se; ut si intelligeret Angelum in se ipso esse corporeum & realiter multiplicabilem; at verò non est falsus, licèt alius sit modus rei intelligendo, quàm sit in essendo, ita ut v. g. res intelligatur cum præcisione, vel cum abstractione, vel cum distinctione, vel cum relatione prædicati, subjecti, universalis, &c. Quæ tamen omnia non competunt ei, ut est in se, sed adveniunt secundùm quod est in ratione nostra; sic absque falsitate distinguimus Deum à suis attributis; hominem dividimus in genus & differentiam; naturam præcindimus à singularibus: sic attribuimus Petro relationem subjecti, quam non habet in se, &c. Luculentius exemplum habetur in privationibus & negationibus, de quibus ita loquimur, ac si essent vera entia: dicimus enim, tenebras occupare aerem, mortem esse terribilissimum omnium terribilium; & tamen constat, mortem & tenebras nihil esse in se ipsis, quamvis illa concipiamus, & de iis disputemus, quasi essent vera entia. Quidni ergo à pari licebit concipere naturam Angelicam ad modum naturæ corporeæ, ipsique attribuire universalitatem, sicut consuevimus attribuire naturis corporeis, licèt in se incorporea sit & minimè secundùm rem communicabilis? Sed de his plus, quàm satis.

ARTICULUS SEPTIMUS.

De Proprio & Accidente.

PAUCA quæri solent de istis duobus Universalibus; unde sub uno titulo ea breviter explicanda suscipimus.

Proprium igitur quatuor modis sumi solet. Primò pro eo, quod convenit soli, sed non omni; ut, soli hominì competit esse Christianum, esse Medicum, esse Philosophum; sed non omni hominì ista conveniunt. Secundò pro eo, quod convenit omni, sed non soli; ut, esse bipedem convenit omni hominì, sed non soli. Tertiò pro eo, quod convenit omni & soli, sed non semper; ut dormire & vigilare convenit omni & soli animanti, sed non semper. Quartò demum Proprium dicitur, quod convenit omni, soli & semper; ut, igni esse calidum in summo, hominì esse admirativum, &c. Hoc posito:

PRIMA CONCLUSIO.

Quartum Universale, quod Proprium dicitur, est, quod convenit omni, soli, & semper; unde alia
Philos. R. P. Goudin. I. Pars. K tria

tria non pertinent ad hoc universale, sed ad quintum, nempe ad Accidens.

Probatur ratione D. Thomæ Opuscul. 48. Proprium enim est, quod causatur ex principis essentialibus, & ad illa consequitur: Sicut ergo res non potest spoliari sua essentia, ita nec sua proprietate: & sicut quælibet res habet specialem essentiam ab omnibus aliis distinctam ita & proprietates sibi soli convenientes: ergo proprietas debet convenire omni, soli & semper.

Dices. Esse dormitivum & vigilativum prædicatur de homine in quale necessariò, nec tamen prædicatur de illo solo: ergo ut aliquid sit proprietas, non est necessarium, ut conveniat soli rei.

Resp. esse dormitivum & vigilativum non prædicari de homine, ut homo est, sed ut est animal; unde non sunt Proprietates hominis, sed animalis, cui conveniunt omni, soli & semper. Species enim supremæ & subalternæ habent suas proprietates, uti species infimæ: ut proprietates corporis sunt tres dimensiones, in longum, latum & profundum: Proprietates viventis sunt movere se ipsum ab intrinseco, nutrire se, augere se, & generare sibi simile: Proprietates animalis sunt esse dormitivum, vigilativum, loco motivum, visivum, auditivum, &c. Sicut ergo species superiores includuntur in infimis, ut vivens in animali, animal in homine; ita quoque proprietates specierum superiorum conveniunt speciebus infimis, ut homini conveniunt proprietates corporis, proprietates viventis, proprietates animalis, & proprietates hominis.

Observandum est autem, duplicem distingui proprietatem, aliam Physicam & realem; aliam Logicam & attributalem. Proprietas Physica & realis est accidens reale consequens essentiam; ut, calor summus consequitur ignem, sensus consequitur animal, risibilitas consequitur hominem. Proprietas Logica, seu attributalis, est quædam notio per rationem solum distincta ab essentia, & ipsam ex solo modo intelligendi consequens: sic infinitudine dicitur proprietas essentiæ divinæ; mortalitas dicitur proprietas viventis corporei, non habere contraria dicitur proprietas substantiæ, &c. non quod ista sint aliquid distinctum à rebus, quarum dicuntur proprietates, sed quia sunt quædam notiones secundariæ, quas intellectus noster distinguit ab essentia, & ipsi attribuit, velut appendices ejus.

Quæres, per quid Proprium constituitur in ratione universalis?

Respondet, constitui per respectum ad inferiora species, v. g. risibile est universale respectu individuorum spe-

speciei humanæ, Petri, Paulli, Joannis, &c. Ratio est, quia de illis prædicatur in quale necessariò, tanquam de suis inferioribus.

Quantum spectat ad Accidens, aliud dicitur Physicum, aliud Logicum. Accidens Physicum est ens in alio subsistens; ut pulchritudo, pallor, rubor, &c. sunt accidentia Physica vultus, in quo subsistunt, tanquam in suo subiecto; De illis accidentibus Physicis agemus in prædicamentis. Accidens verb Logicum paulò latius sumitur pro omni eo, quod non est cum essentia necessariò conjunctum: sic etiam privationes dicuntur accidentia Logica, ut cæcitas dicitur accidens oculi, tenebræ accidens aeris, &c. ipsæ etiam denominationes extrinsecæ dicuntur accidentia Logica; ut videri & non videri respectu parietis, sciri & nesciri respectu objecti: Et generaliter omne, quod non est cum essentia necessariò conjunctum, dicitur accidens Logicum. His positis:

SECUNDA CONCLUSIO.

Accidens Logicum rectè definitur illud, quod potest adefse & abesse salva rei essentia. Intellige de absentia vel reali, ut pallor & rubor possunt abesse realiter à vultu; vel de absentia Logicali & secundum rationem, ut nigredo & albedo possunt abesse ab Æthiope & Cycno: possumus enim per intellectum remove nigredinem ab Æthiope, & albedinem à Cycno sine essentiæ præjudicio.

Probatur conclusio. Accidens est unum prædicabile de multis in quale contingenter; sed illud solum, quod potest adefse & abesse salva rei essentia, prædicatur de illa in quale contingenter: ergo accidens est, quod potest adefse & abesse salva rei essentia. Probatur minor: Contingens enim est, quod potest esse & non esse: ergo illud solum prædicatur de essentia contingenter, quod potest ab illa abesse & illi adefse sine ejus destructione.

Obji. Albedo non potest negari de Cycno, nec nigredo de Æthiope: ergo accidens non potest adefse & abesse à subiecto. Probatur antecedens: nam hæc falsæ sunt, Cycnus non est albus: Æthiops non est niger.

Resp. Distinguo antecedens: Non potest negari absolute, concedo; non potest negari sine destructione essentiæ, nego. Quamvis enim ista propositio, Æthiops non est niger, sit falsa; ista tamen vera est, Æthiops remota omni nigredine remanet semper homo; nam nigredo in Æthiope est solum aliquid consequens ad complexionem ejus, & ad tractum, in quo habitat; unde si varietur complexio, & habitatio, variatur iste natus

color, non solum in hominibus, sed etiam in animalibus; ut Æthiopum familiæ translatae ad temperatiores regiones paulatim albescunt; & animalia mutato tractu, vel vivendi consuetudine, demutant colores: sic lepores inter nives Alpinas albescunt, & palumbes, cuniculi, feles, & alia animalia, dum circulantur, nativos colores exuunt.

Instabis. Essentia & mors sunt accidentia; sed essentia non potest abesse salva rei essentia, nec mors abesse sine essentiae destructione: ergo falsum est, accidens posse adesse & abesse sine subjecti corruptione.

Resp. Transeat major, (non enim videtur mors esse accidens, sed corruptio ipsius rei) & distinguo minorem; non possunt adesse & abesse salva rei essentia; in esse Physico, concedo; in esse Metaphysico, nego. Seu, quod idem est, salva rei essentia quantum ad actualitatem existendi, concedo; quantum ad veritatem prædicatorum essentialium, nego. Sive enim homines moriantur, sive vivant, semper verum est, hominem esse animal rationale; ac proinde mori, vel existere, est merum accidens respectu essentiae humanæ.

Colliges, quantum Universale rectè definiri, Unum aptum inesse multis, ac de illis prædicari in quale necessarium; id est, per modum termini adjectivi essentiam necessariam consequentis. Quintum verò, Unum aptum inesse multis, ac de multis prædicari in quale contingenter; id est, per modum termini adjectivi non necessariò essentiam consequentis. Utraque definitio ex dictis clara est.

QUÆSTIO TERTIA.

De Proprietatibus Universalium.

Duplex assignari solet proprietas universalium, Perpetuitas scilicet & Prædicabilitas. Ex hoc enim, quod universale sit in multis, sequitur, esse prædicabile de multis; nam prædicari sequitur ad esse: Et ex hoc, quod natura universalis sit præcisa à singularibus, sequitur, eam abstrahere ab existentia, quæ non est nisi singularium; ac proinde abstrahere ab omni tempore, quod est mensura existentiae; & sic esse quodammodo perpetuam, id est, ad nullum tempus alligatam. De utraque ista proprietate breviter agemus duobus articulis.

ARTICVLVS PRIMVS.

An & quomodo Universalia sint perpetua.

Sanctus Thomas in 1. Distinct. 33. Art. 1. notat, esse tripliciter sumi. Primb pro existentia; sic dicimus, quodd vivere viventibus est *esse*, id est, existere: & quodd singularia modò sunt, modò non sunt; id est, modò existunt, modò non existunt. Secundò, *esse* sumitur pro rei quidditate & essentia; hoc sensu Aristoteles dicit, quodd definitio explicat *esse* rei, id est, essentiam. Tertio, *esse* sumitur pro illa identificatione unius cum alio, quæ exprimitur per verbum *est*; ut dum dicimus, bis tria sunt sex; homo est animal rationale, &c. Hoc posito -

Quæritur, utrùm naturæ universales sint ab æterno tribus istis modis. Primb quantum ad existentiam, utrum scilicet earum existant. Secundò, quantum ad essentiam, an scilicet earum essentia sit æterna. Tertio, quantum ad identificationem prædicatorum essentialium, an scilicet propositiones de illis formatæ sint æternæ veritatis.

PRIMA CONCLUSIO.

Naturæ universales non existunt ab æterno. Probatur: Universalia non existunt, nisi in singularibus, ut homo in Petro & Paulo; sed singularia non sunt æterna: ergo nec ipsæ naturæ universales existunt ab æterno. Major patet ex dictis quæst. 1. art. 1. Minor verò certa est & de fide, & defendetur in Physica contra antiquos Infideles, qui ponebant Mundum ab æterno.

SECUNDA CONCLUSIO.

Essentiæ universalium, seu naturæ universales, quoad *esse* essentiæ, non sunt perpetuæ positivè extra Deum, sed solùm negativè; ita ferè omnes contra Scotum, qui rerum essentiis aliquod esse positivum ab æterno tribuit, sed diminutum, nempe esse cognitum à Deo.

Conclusio supponit, quid sit perpetuum negativè, & perpetuum positivè. Illud dicitur positivè perpetuum & æternum, quod se extendit ad omnia tempora, & ad omnes durationes; sic Deus dicitur perpetuus positivè, quia ambit omnes durationum differentias. Illud dicitur negativè perpetuum & æternum, quod abstrahit

ab omni tempore ; sic veritates scientiarum dicuntur perpetuæ & æternæ , quia abstrahunt ab omni differentia temporis ; ut ista veritas , Justitia est virtus , dicitur æterna ; quia non enunciat virtutem de Justitia pro aliqua temporis differentia , sed abstrahendo ab omni tempore , & ab omni justitia particulari , quæ est , vel fuit , vel erit ; ita explicat D. Thomas 1. p. q. 6. art. 7. ad 2. Hoc prænotato -

Probatur prima pars. Naturæ universales (ut natura humana) nullum habent *esse* positivum extra Deum , quod se extendant ad omnia tempora : ergo non sunt positivè æternæ . Probatur antecedens : vel illud *esse* positivum esset productum , vel inproductum . Non potest esse inproductum ; quia quidquid est extra Deum , à Deo productum est . Si autem sit productum à Deo , incipit ; nam productio rerum , ut docet Fides , incepit in tempore .

Dices . Quidditas , sive essentia creaturæ , cognita est ab æterno à Deo : ergo habuit *esse* cognitum ab æterno .

Resp. *Esse cognitum* est tantum denominatio extrinseca , nihil ponens in re extra Deum ; undè ex hoc , quod Deus cognoverit omnia ab æterno , non sequitur , illa fuisse extra Deum , sed solum idealiter in Deo , in quo , ut ait D. Thomas quest. 1. de pot. art. 5. *non sunt aliud , nisi creatrix essentia* , quæ est omnium naturarum idea & primum exemplar .

Probatur secunda pars . Perpetuum negativè dicitur , quod ex se non est determinatum ad aliquam temporis differentiam , sed ab omni tempore abstrahit ; atqui naturæ universales abstrahunt ab omni tempore ; abstrahunt enim ab omnibus , quæ non sunt de essentia , tempus autem non est de essentia , sed accidens ; ut , non est de essentia circuli , ut sit hodie , vel cras : ergo sunt perpetuè negativè . Eodem modo dicuntur esse *ingenerabiles & immutabiles* , nempe negativè , quia abstrahunt ab omni loco & ab omni existentia , circa quam versatur generatio & corruptio .

T E R T I A C O N C L U S I O .

Propositiones in materia essentiali & universalis , cum scilicet genus , aut differentia , aut proprium de specie prædicatur , sunt æternæ veritatis .

Probatur . Illa veritas est æterna , quæ abstrahit à tempore ? sed veritas hujusmodi propositionum abstrahit à tempore : ergo est æterna . Major est evidens ; nam quod abstrahit à tempore , id sanè nec incipit , nec desinit . Minor declaratur : Veritas propositionis consistit in connexionem , seu identitate prædicati cum subiecto ; nam si præ-

prædicatum sit idem cum subiecto, verè affirmatur de eo; atqui in materia essentiali identitas prædicati cum subiecto abstrahit à tempore: ergo & veritas huiusmodi propositionum abstrahit à tempore. Major est evidens. Minor declaratur: Essentia rerum, ut jam ostendimus, abstrahunt à tempore; sed in materia essentiali prædicatum propositionis est de essentia subiecti, ut evidens est ex terminis: ergo ejus connexio, seu identitas cum subiecto, abstrahit à tempore; ut in istis, Bis tria sunt sex, Homo est animal rationale, connexio prædicati cum subiecto est essentialis, atque proinde abstrahit ab omni accidente, sicque à tempore, quia rei accidit, ut sit in tempore.

Explicatur ampliùs: Duobus modis prædicatum potest uniri cum subiecto. Primò per se, ut homo per se est animal rationale; non enim id ei per aliud convenit, sed ex se ipso talis est. Secundò per accidens, ut aliquid ei aliundè conveniens; ut homo per se non est Medicus, aut Philosophus, sed ex eo, quòd has facultates acquisivit. Connexio prædicatorum secundi generis manifestè pendet à tempore, nam sit per actionem, quæ non nisi in tempore perficitur; at connexio prædicatorum primi generis non pendet ab aliqua actione, sed ab ipsa rei essentia. Cum itaque res nec esse, nec concipi possit sine essentia sua, nec esse, nec concipi potest sine identitate huiusmodi prædicatorum essentialium cum ipsa: immò clarè concipimus necessariam, ac proinde æternam existentiam in huiusmodi essentiis, ut uniantur cum his prædicatis essentialibus; undè, ut dicit S. Augustinus, licèt Mundus non esset, semper verum fuit & erit, Bis tria esse sex; Sex se habere ad tria, sicut duodecim ad sex.

Hoc sensu dicuntur scientiæ esse de rebus æternis & perpetuis; nam versantur in huiusmodi veritatibus contemplandis, quæ à tempore abstrahunt, nempe in dignoscendis prædicatis essentias rerum constituentibus, aut consequentibus; ut Geometra naturam trianguli, & ea, quæ illi essentialiter & necessariò conveniunt, demonstrat; undè quòd sit figura tribus lineis comprehensa: quòd in ea tres anguli sint æquales duobus rectis; quòd si in eo anguli sint æquales, latera quoque erunt æqualia &c.

Hinc colliges veritatem illius Axiomatis, *Quod est per tale, est semper tale*; nam quod rei per se convenit, ei convenit ex sua essentia, proindeque abstrahendo ab omni tempore.

Dices. Etiam propositiones contingentes sunt æternæ veritatis, ut illæ Antichristus erit, Mundus incendio peribit;

ribit; ut veræ enim ab æterno à Deo cognitæ sunt.

Resp. non esse veras ex se ipsis, sed ex voluntate Dei, qui sic voluit; at quoddam tria sint sex, verum semper fuisset, etsi Deus nihil extra se producere voluisset. Deinde non sunt veræ pro æterno, sed pro tempore futuro; at naturales sunt veræ & ab æterno, & pro æterno; & ideo simpliciter dicuntur æternæ veritatis.

Obji. Contra conclusionem. Veritas, cum sit aliquid positivum, supponit *esse* aliquod positivum; sed essentia rerum non habent ab æterno *esse* positivum: ergo nec propositiones de illis formatæ habent ab æterno veritatem.

Resp. Distinguo majorem: Veritas supponit aliquid positivum, objective, concedo; positivum in rerum natura existens, nego. Id est, veritas, saltem, affirmationis, non est nisi de objecto positivo; nam de mera negatione nihil affirmari potest; at non requiritur, ut illud objectum positivum sit actu positum in rerum natura; ut cum dico, Lineæ à centro ad circumferentiam circuli ductæ sunt æquales, loquor quidem de re aliqua positiva, & non de mera negatione; at, ut mera propositio vera sit, non est necesse, rem hujusmodi actu esse positam in rerum natura.

Instabis. Veritas propositionis exigit identitatem & nexum inter prædicatum & subjectum; sed ille nexus & identitas non est ab æterno in propositionibus necessariis: ergo nec veritas. Probatur minor: Nexus & identitas extremorum exigit, ut sint extrema; sed extrema non sunt æterna: ergo nec eorum nexus.

Resp. Nego minorem in sensu supra explicato. Ad probationem distinguo majorem: nexus & identitas extremorum supponit extrema, eo modo, quo ille nexus est, concedo; alio modo, nego. Id est, ut extrema in re positive uniantur, necesse est, extrema esse posita à parte rei; at ut uniantur solum objective & ex propria essentia, satis est, ut extrema sint objecta realia possibilis, quorum unum in suo conceptu aliud includit. Porro non dicimus, in re ab æterno extra Deum fuisse naturas suis prædicatis essentialibus unitas; sed solum unitas objective, quatenus eas intellectus concipere nunquam potuit absque tali unionem.

Dices. Ergo essentia rerum habent ab æterno aliquod esse objectivum, sicque incidimus in sententiam Scoti.

Resp. Distinguo: habent *esse* objectivum positum in re extra Deum, ut vult Scotus, nego; possibile in re & ideo aptum obijci intellectui, sive divino, sive creato, concedo. Itaque illud *esse* objectivum, illaque identitas objectiva nihil est aliud, quam ipsa natura rei possibilis in sua

fua effentia includens quædam prædicata, sine quibus nec esse, nec intelligi potest, quæ proinde semper de ea verè affirmari possunt, at nunquam negari; ut: ab æterno fuit homo possibilis, & ille homo ab æterno fuit idem, ac animal rationale possibile; sicque ab æterno verum fuit, quòd homo est animal rationale, proindeque fuit identitas inter hominem, & animal rationale.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Prædicabilitate Universalium.

TRiplex vulgò distingui solet prædicatio, Materialis, Identica, & Formalis. Prædicatio materialis dicitur, cum prædicatum re ipsa est eadem res, ac subiectum, sed ratione omnino diversum; ut cum dico: Animalitas est rationalitas, id verum esse materialiter dicitur, nam in homine eadem res est animalitas & rationalitas; at formaliter id falsum est, nam rationalitatis notio alia est omnino à notione animalitatis. Prædicatio identica est, cum prædicatum est idem re & ratione cum subiecto, ut Petrus est Petrus, Ens est gladius. Prædicatio formalis dicitur, cum prædicatum nec omnino idem, nec omnino diversum est à subiecto, sed prædicatum quidem sub se continet subiectum, subiectum verò in se continet prædicatum; ut: homo est animal, animal enim sub se continet hominem, homo verò in se continet animal. Hic agitur de prædicabilitate formali Universalium.

Porro duobus modis prædicatum exprimi potest. 1. Per modum termini concreti; ut: Album est coloratum. 2. Per modum termini abstracti; ut: Albedo est color. His positis.

PRIMA CONCLUSIO.

IN substantiis genus & species debent prædicari de suis inferioribus in concreto; unde hæc prædicatio est propriè generis de specie, homo est animal; at non ista, humanitas est animalitas. Et hæc est speciei de individuali, Petrus est homo; at secus ista, Petreitas est humanitas.

Probatur. Genus & species debent exprimi, ut natura in suo ordine completa; atqui in substantiis, dum sumuntur in abstracto, exprimuntur, ut aliquid incompletum in ordine substantiæ; ergo debent exprimi in concreto, Major est evidens; alias enim dimidiatè solum prædicarentur. Minor verò declaratur: Dum natura substantiales exprimuntur in abstracto, excludunt suppositum, in

quo sunt, & à quo habentur; ut: *Humanitas* non dicit suppositum, quod habet humanitatem, sed solam naturam, qua tale suppositum est homo; atqui suppositum est de ratione substantiæ, est enim id, quo natura completè subsistit, proindeque quo completur in ratione substantiæ; ergo in abstracto exprimuntur, ut aliquid incompletum in genere substantiæ; undè, ut infra dicemus, abstracta substantialia non ponuntur in prædicamento substantiæ, quia non significantur, ut aliquid subsistens, proindeque ut substantiæ perfectæ; sed ut id, quo res subsistens determinatur ad talem substantiæ modum; ut *humanitas* non dicit id, quod est homo, sed quo homo in specie humana constituitur, & ideo per modum partis metaphysicæ significatur.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Contra in accidentibus genus & species debent prædicari in abstracto; undè ista propriè est generis de specie, *Albedo* est color; at secus ista, *Album* est coloratum.

Probatur. Genus & species debent id solùm exprimere, quod est de se essentia rei, non verò quod est ipsi extraneum; alias non essent prædicata purè essentialia; atqui natura accidentis in abstracto significata purè exprimit ejus essentiam, in concreto verò importat aliquid extraneum essentiæ: ergo debent prædicari in abstracto. Major est evidens. Minor declaratur: Accidens in concreto dicit naturam accidentis cum subiecto, cui inhæret; in abstracto verò naturam illam sine subiecto; ut, *Album* dicit non solùm albedinem, sed etiam subiectum, quod habet albedinem; *Albedo* exprimit solam essentiam albedinis; atqui subiectum non est de essentia accidentis, est enim aliquid substantiale, proindeque ad aliud genus pertinens: ergo accidentia in abstracto significata purè exprimunt id, quod eis essentiale est, in concreto verò important aliquid extraneum naturæ accidentis.

Dices. Sic se habet *humanitas* ad animalitatem, sicut homo ad animal; & *album* ad coloratum, sicut *albedo* ad colorem: ergo ubique est prædicatio generis de specie.

Resp. Nego antecedens: Quia, ut dictum est *humanitas* significat naturam substantialiter incompletam; *Album* verò significat aliquod unum per accidens; significat enim duas essentias accidentaliter unitas, scilicet essentiam subiecti & essentiam accidentis; genus autem & species debent significare essentiam simpl. com & in suo ordine completam.

Infiabis. Ista prædicatio est vera, humanitas est animalitas: ergo est generis de specie.

Resp. Nego consequens: Neque enim omnis prædicatio vera est propriè generis de specie; nam præterea requiritur, ut genus & species efferantur ut naturæ in suo ordine completæ: humanitas autem & animalitas significant tantum aliquid incompletum in linea substantiæ.

TERTIA CONCLUSIO.

Differentia, proprium, & accidens prædicari debent in concreto de suis inferioribus. Patet conclusio: Quia prædicantur in quale, & per modum alicujus adjectivi: ergo & in concreto. Probatur consequentia: quia omne adjectivum est concretum.

Quæres, utrum natura in actuali prædicatione retineat universalitatem? Ut dum dico, Petrus est homo, utrum *homo* applicatus Petro sit adhuc universalis?

Respondeo affirmativè: Tum quia exercitium proprietatis non destruit essentiam, sed prædicatio est exercitium proprietatis universalium: ergo non destruit universalitatem. Tum quia universale prædicatur de particulari tanquam superius de inferiori: ergo remanet semper superius, ac proinde universale.

Dices. Si homo, dictus de Petro, retinet adhuc universalitatem, sequitur quod Petrus est universalis. Probatur sequela per hanc regulam: *Quando aliquod prædicatur de alio, quidquid dicitur de prædicato, dicitur de subiecto*: ergo si universalitas dicitur de homine, dum prædicatur de Petro, dicetur etiam de ipso Petro.

Resp. Nego sequelam. Ad regulam dico, eam intelligendam esse de prædicatis realibus & absolutis; non verò de secundò intentionalibus, ut magis infra dicetur.

DISPUTATIO SECUNDA

De Prædicamentis.

Explicuimus quot modis unum dicatur de alio, tanquam superius de inferiore; nunc ea, quæ dicuntur de alio, distribuenda sunt in quasdam classes & universalissima genera, quæ vocantur *Prædicamenta*, seu *Categorie*: nam *Katnyoplos* Græcè, idem est ac Latine *accuso*, & extensè *predico*. Prædicamenta definiuntur, suprema genera eorum, quæ prædicantur de prima substantia; seu, series rerum prædicabilium sub uno primo genere ordinarum. Totam autem disputationem dividimus in tres partes: Prima erit de quibusdam præambulis, seu, ut vocant, de Antepædicamentis: Secunda & præcipua de Prædicamentis: Tertia deum, veluti pedissequa de Postprædicamentis. Ita enim divisus est Tractatus ab Aristotele, qui primus ejus author exstitit, & ab eo suæ Logicæ exordium fecit.

Fuit autem Aristoteles (ut aliquid de tanto Viro dicamus) natione Macedo, Patria Stagyræ, corporis forma minimè insignis, ingenio supra hominem sublimi. Platonis primò per viginti annos discipulus exstitit: deinde Alexandri Magni per decem annos præceptor: postmodum tredecim annos docuit Athenis in Lycæo, ubi sectam Peripateticam, seu à loco, qui *Deambulatorium* dicebatur, seu quòd ambulando doceret, ita nuncupatam instituit. Accusatus autem, quòd de Diis & Religionibus malè sentiret, spontè profugus severitatem Areopagi, in Socrate eadem de causa expertam, declinavit. Obijt in Chalcide annos natus 63. Multa scripsit in omni Philosophiæ parte, quorum magna pars perijt, quamvis plerima adhuc remanserint. Olim à Patribus Ecclesiæ, præcipuè Justino Martyre, & Gregorio Magno, summis odii exagitatus est, veluti præcipuus Fidei hostis, & de Divinis malè sentiens: Aristotelis enim character est, omnia, etiam Divina, velle humana ratione metiri, periculosa certè in divinis rebus mensura: undè de statu hominis post mortem omnino siluit; quia nihil certè ex

ratione habere poterat, & dum perlegisset libros Moy-
 sis, fertur dixisse, *Barbarus ille benè loquitur, sed nihil
 probat*. Mirabatur enim divinam sacræ Scripturæ ener-
 giam; sed tamen fidem ei negabat, quòd non ratione
 probet ea, quæ dicit, sed sub sola Dei autoritate intel-
 lectum captivet; ideoque Plato, qui magis sapit doctri-
 nam Hebræorum, & ex ejus principiis multa deducit,
 libenterque traditionibus & revelationibus acquiescit,
 semper à Patribus Ecclesiæ prælatus est Aristoteli. Cæ-
 terum modò Aristoteles à D. Thoma purgatus, illustra-
 tus, & ut aliquis dixit, penè baptizatus, tanto interpre-
 ti debet, quòd nunc ex omnibus antiquis in Schola solus
 auditur, tanto consensu, ut exceptis iis, in quibus
 contra fidem apertè sensit, ejus auctoritatem ferè omnes
 recipiant; undè scitè Mirandulanus: *Sine Thoma mutus
 esset Aristoteles*.

QUÆSTIO PRIMA

De Antepredicamentis.

Aristoteles, antequam de Prædicamentis agat, qua-
 tuor præstat. 1. Definit Univoca, Æquivoca, &
 Denominativa. 2. Duas affert Divisiones, unam termi-
 norum, aliam rerum. 3. Duas Regulas, seu Axiomata
 statuit. 4. Dividit Ens in decem Prædicamenta. Hæc
 vulgo *Antepredicamenta* dicuntur, quæ breviter expo-
 nemus.

ARTICULUS PRIMUS.

*De primo Antepredicamento, scilicet de Univocis,
 Æquivocis, Analogis, & Denominativis.*

Prælibavimus aliquid in Logica minore de terminis,
 seu de nominibus univocis, æquivocis & analogis;
 nunc agendum est de rebus per talia nomina significatis,
 Termini enim, seu potius nomina illa, solent dici *univo-
 ca univocantia, æquivoca æquivocantia, analogia analogantia*;
 contra verò res per ista nomina significata dicuntur *uni-
 voca univocata, æquivoca æquivocata, analogia analogata*;
 de quibus omnibus sigillatim hic agemus.

Univoca ergo, quæ Græcis *Synonyma* dicuntur, sunt,
 quorum nomen commune est, & ratio per nomen signifi-
 catæ simpliciter eadem: Sic leo, bos, equus, & homo
 uni-

univoca sunt respectu animalis; quia eodem modo participant id, quod per istud nomen significatur. Hæc definitio clara est; solum observandum est, quod ista vox *Ratio* non solum hic, sed etiam per sæpe alibi sumitur pro quidditate, seu essentia, quæ per nomen significatur.

Æquivoca, quæ Græcis *Homonyma* dicuntur, sunt, quorum nomen commune est, & ratio per nomen significata simpliciter diversa; unde æquivoca in sola voce conveniunt, in re prorsus differunt; sic piscis, fidus & animal domesticum æquivoca sunt respectu nominis *Canis*; sic etiam *Robur* æquivocum est, respectu quercus, & respectu fortitudinis.

Notandum autem, quod Aristoteles sub æquivocis comprehendit etiam *Analogas*, quæ appellat *æquivoca à consilio*, (pura enim æquivoca vocat *æquivoca à casu*). quamvis claritatis gratia soleant distingui, & proprio nomine appellari: unde -

Analogas sunt, quæ media inter univoca & æquivoca, nec omnino idem sunt, nec omnino diversa, sed inter se quodammodo proportionata: unde dicuntur *Ea*, quorum nomen commune est, ratio verò per nomen significata simpliciter quidem diversa in illis, secundum quid tamen eadem, id est, per aliquam proportionem, vel habitudinem; est enim *Analogia* Græcis, quod proportio Latinis, adnotante Quintiliano lib. I. Sic pulsus, urina, medicina, cibus, & animal dicuntur *sana* analogicè; quia nec omnino differunt, nec omnino conveniunt in sanitate: differunt, quia diversimodè illam respiciunt; conveniunt, quia hæc omnia dicuntur sana ab eadem sanitate; nam animal dicitur sanum, quod habeat sanitatem; pulsus & urina dicuntur sana, quia illam significant; medicina, quia illam causat; cibus, quia illam conservat & juvat.

Analogas sunt duplicis generis, scilicet *analogas attributionis*, & *analogas proportionalitatis*. *Analogas attributionis* dicuntur, quæ idem nomen sortita sunt ex habitudine ad unum principale, cui attribuuntur; unde definiuntur, *Ea*, quæ sunt idem secundum terminum, diversa verò secundum modum, quo illum respiciunt. Id patet in exemplo *Sani*, quod dicitur à sanitate, quæ quidem principaliter reperitur in animali; cætera verò dicuntur sana, quod respiciant sanitatem animalis. Similiter *Divinum* desumitur à Divinitate, quæ principaliter attribuitur Deo; cætera verò, quæ Deum respiciunt, dicuntur Divina à Divinitate, quæ est in Deo. Sic *Mundus* dicitur Divinus, quia à Deo factus; *Charitas* dicitur Divina, seu Theologica, quia respicit Deum;

Deum; Scriptura sacra dicitur Divina, quia à Deo inspirata est; Sacerdos dicitur Divinus, quia Deo ministrat; Lex dicitur Divina, quia à Deo lata est. Vbi vides in ista analogia cetera analogata denominari ab uno principali, quod respiciunt. Vocatur *sanosius & principalius analogatum*; cetera dicuntur *minis principalia analogata*; ut natura Divina est principallius analogatum respectu istius nominis *Divinum*, & anima respectu istius nominis *Sanum*. Nomen analogum simpliciter sumptum stat seu supponit pro sanosiori analogato, ut communiter dicitur; ut *Sanum* simpliciter sumptum significat animal, ut dum dico, sanum est, quod adæquatur in humoribus.

Analogia proportionalitatis sunt, quæ diversa, cum sint, conveniunt tamen, non per habitudinem ad unum principale; sed proportionem quadam inter se; unde definiuntur, Ea, quorum nomen commune est, ratio verò per nomen significata simpliciter quidem diversa, proportionaliter tamen eadem, id est, similis secundum quandam proportionem. Sic *Principium* proportionem quadam dicitur de corde, de fonte, de puncto: nam ut à corde vita incipit, sic rivus à fonte, & linea à puncto. Sic *Ridere* dicuntur fortuna, cum favet; prata, cum floribus ornantur; homo, cum lætus est. Sic *Rex* dicitur analogicè de rege hominum, de rege apum, de Aquila respectu avium, de Leone respectu ferarum, non quod ista respiciant regem hominum, sed quia eo modo se habent in multitudine sui generis, sicut Rex in multitudine hominum. Ejusmodi analogia frequenter utitur Scriptura sacra, dum res Divinas nobis proponit per metaphoram & proportionem ad creaturas. Sic Deus dicitur aliquando irasci, pacari, quiescere, surgere, sedere, descendere, &c. in quantum producit aliquos effectus proportionatos illis, quos producant homines irati, pacati, quiescentes, surgentes, &c. ut dum punit, dicitur iratus; dum parcit, dicitur pacatus: dum cessat ab opere externo, dicitur quiescere, &c.

Quæres, quid analogiam induxerit?

Resp. tres præcipuè causas analogiæ esse, scilicet rationem, necessitatem, venustatem. Ratio quidem induxit analogiam, quia, quæ respiciunt aliquid, meritò denominantur ab eo; ut domus, suppellex; comitatus, arma, satellitium, &c. meritò *regia* dicuntur, eo quod ad regem pertineant.

Necessitas etiam: cum enim in quibusdam linguis sit penuria nominum, unica vox ad plura aliquatenus similis significanda debuit transferri: & hæc præcipuè causa est, cur in lingua Hebræa tot sint æquivoca, & analogia; quia cum

cum Hebræis pauca nomina sint, necesse est eandem vocem plura significare: Sic vox **אין** *ain* significat oculum, fontem, scintillam, aspectum, superficiem. Inde tanta varietas versionum, multiplicesque sacræ Scripturæ sensus litterales, qui licet inter se diversi appareant, attamen textui concordant.

Tertia causa analogiæ est venustas sermonis: cum enim intellectus noster proportionibus delectetur, gaudet expressionibus metaphoricis & analogicis, quibus una res per aliam similem ob oculos ponitur, sæpe majori energia significationis. Sic negotium eleganter dicitur *maturum*, quando præsto est, ut expediatur: dentes dicuntur *molares*, qui cibum atterunt, ut mola triticum: virtus dicitur *solida & robusta*, quæ peccandi occasionibus labefactari non potest: homo dicitur *clarus*, qui inter alios ob dignitatem suam notior est, &c.

Denominativa tandem dicuntur, quæ ab aliqua forma nomen habent solo vocis casu diversum, ut à Grammatica dicitur *Grammaticus*, à Philosophia *Philosophus*, & hoc modo substantia denominatur ab aliis prædicamentis; ut à quantitate, quanta, à qualitate, qualis; à relatione, relata, &c.

ARTICULUS SECUNDUS.

De reliquis Antepredicamentis: Ubi etiam de conditionibus requisitis, ut aliquid sit in prædicamento.

Secundum Antepredicamentum duas continet divisiones. Prima: Eorum, quæ dicuntur, quædam complexa sunt, ut, homo albus; quædam incomplexa, ut, homo. Secunda divisio est: Eorum, quæ sunt, quædam dicuntur de subiecto (id est, prædicantur de aliquo inferiori sibi subiecto) quæ tamen non sunt (id est non inhzrent) in subiecto: ut homo dicitur de Petro, nec tamen inhzret Petro. Quædam verò sunt in subiecto, nec tamen dicuntur de subiecto: ut virtus Petri est in Petro, nec tamen de aliquo sibi inferiori subiecto prædicatur, quia est aliquid singulare. Quædam verò sunt in subiecto & dicuntur de subiecto, ut scientia in communi est in hominibus ut in subiecto, & dicitur de hac & illa scientia. Quædam verò nec sunt in subiecto, nec de subiecto dicuntur: ut Petrus, & quælibet singularis substantia.

Tertium Antepredicamentum duas continet regulas. Prima est, *Quidquid dicitur de prædicato, dicitur de sub-*
je-

jecto; nam prædicatum debet includi in subiecto, ut verè de eo dicatur; itaque omnia, quæ conveniunt prædicato, debent includi in subiecto: ut, quia *animal* dicitur de homine, quidquid convenit animali, convenit homini. Hoc verb intelligendum de his, quæ conveniunt prædicato primo-intentionaliter, seu secundum rem; non verb secundo-intentionaliter, seu per rationem; nam non est idem modus concipiendi prædicatum & subiectum; unde ratio nostra concipit ut superius, hoc ut inferius; unde licet animal sit genus, homo tamen genus non est. Hac regula sæpe utitur S. Thomas, quam sic exprimit, *Semper prius includitur in posteriori*. Secunda regula hæc est, *Duorum generum non subalternatim posteriorum diversæ sunt differentie*; ut *scientia* & *animal* non constituuntur per easdem differentias; at verò in generibus subalternatim positis nihil prohibet easdem esse differentias. Ratio regulæ est, quia differentia superior includitur in speciebus inferioribus, ut vitalitas in planta, animali, & homine; ideoque planta, animal, & homo differunt v. g. à lapide per vitalitatem.

Quantum Antepredicamentum est divisio entis incomplexi in decem prædicamenta, quæ sunt, Substantia, Quantitas, Relatio, Qualitas, Actio, Passio, Quando, Ubi, Situs & Habitus. Hanc rerum divisionem Archita-
Tarentinus primus excogitasse fertur, quam amplius Aristoteles celebriorem effecit, unde jam pene omnium usu recipitur.

Probari autem potest hac ratione: Prædicamenta sunt suprema rerum genera; sed decem sunt suprema rerum genera: ergo sunt decem Prædicamenta. Probatur minor. Quidquid est, vel est in se ipso subsistens, vel est in alio: Si est per se subsistens, ut homo, lapis, Angelus, dicitur *Substantia*: Si autem est in alio, dicitur *Accidens*. Substantia habetur pro unico universalissimo genere & prædicamento; cum enim ea sit ejus notio, ut in se & per se subsistat, sitque prima essendi basis, cui varietas accidentium incumbit, id videtur eodem modo, ac proinde univocè convenire omnibus substantiis; at verò accidens exprimit aliquid magis vagum, confusum, & analogum: unde rursus dividitur in novem suprema genera. Quidquid enim accedit substantiæ, vel eam extendit, & sic est *Quantitas*; vel eam refert ad aliud, & sic est *Relatio*; vel eam qualificat & in se modificat, & sic est *Qualitas*; vel connotat aliquid extrinsecum, & si quidem connotet ipsum, ut principium à quo est, erit *Actio*; si ut subiectum, in quo est, erit *Passio*: si ut mensuram durationis, erit *Quando*; si ut mensuram extensionis localis, erit *Ubi*; si per modum certæ cujusdam

coaptationis partium locati ad locum, erit *Titus*; si per modum ornamenti superadditi, erit *Habitus*.

Dices. Sunt solùm quinque universalia: ergo debent esse tantùm quinque prædicamenta.

Resp. Nego consequentiam. Nam Universalia sunt modi, quibus unum respicit multa, ut superius inferiora: Prædicamenta verbò sunt suprema genera rerum prædicabilium. Licet autem sint solùm quinque modi respiciendi multa tanquam inferiora, attamen sunt decem suprema genera rerum prædicabilium, sicut supra dictum est.

Instabis. Sunt solùm duo genera rerum: quidquid enim est, vel per se subsistit, vel in alio; seu vel est accidens, vel substantia.

Resp. Accidens subdividi in novem suprema genera, quæ simul juncta cum substantia constituunt decem prædicamenta.

Quatuor autem sunt conditiones requisitæ, ut aliquid ponatur in prædicamento.

Prima, *ut sit ens reale*. Nam hic solum dividimus entia realia: unde entia rationis non pertinent ad prædicamenta; sed si vellemus dividere ens rationis, ipsumque coordinare in suas species, oporteret condere alia prædicamenta ipsi propria.

Secunda, *ut sit ens per se unum*; id est, ut dicat unicam essentiam, non verò aggregationem plurium essentialium; unde nomina complexa non ponuntur in prædicamento, v. g. homo albus, quia non significant unicam essentiam. Ratio hujus conditionis est, quia, quod non dicit unicam essentiam, non habet unicum genus, nec proinde poni potest sub uno prædicamento. Propter hanc conditionem concreta accidentalia, si sumantur quantum ad omnia, quæ dicunt, non sunt in prædicamento, ut Medicus, Albus, Musicus, &c. quia important duas essentias, subjecti scilicet & accidentis; ut, *Medicus* dicit hominem & medicinam, licet solùm formaliter exprimat medicinam: attamen si ejusmodi concreta sumantur quasi substantivè & pro suo formali significato tantùm, id est, pro sola forma accidentali, sic poni possunt in prædicamento. In hoc sensu Aristoteles aliquando exprimit prædicamenta accidentalia in concreto, ut *Quantum*, *Quale*, &c. sumendo scilicet *Quantum* & *Quale* substantivè, pro ipsa quantitate & qualitate, sicut fieri sæpe solet, præcipuè in lingua Græca.

Tertia conditio est, *ut sit ens completum*. Partes enim non sunt propter se, sed propter totum; unde reducuntur ad prædicamentum sui totius, ut Caput, Cor, Pedus, &c. reducuntur ad prædicamentum animalis. Propter

er hanc conditionem abstracta substantialia, ut animas & humanitas, non sunt directè in prædicamento; quia significant naturas substantiales per modum partis, sine supposito, quod tamen est completum naturæ substantialis.

Quarta conditio est, *ut sit ens finitum*. Ens enim infinitum comprehendit, imò superexcedit omnia prædicamenta, utpotè cum contineat totam plenitudinem essentiae, cujus prædicamenta sunt solum quidam particulares modi; undè sicut totum non capitur sub parte, ita neque ens infinitum sub aliquo prædicamento. Quidam tamen negant hanc conditionem; sed de ea infra dicetur liberius.

Addi præterea potest, id, quod ponitur in prædicamento debere esse genus, vel speciem; nam prædicamentum est coordinatio specierum sub uno primo genere; undè illa directè ponuntur in prædicamento, quæ directè ponuntur sub genere; ideoque differentiae non ponuntur in prædicamento directè, sed solum à latere, quatenus dividunt genera, & constituunt species. Propter hanc etiam rationem æquivoca & analogæ excluduntur à prædicamento, quia non habent rationem generis & speciei.

QUÆSTIO SECUNDA

De Prædicamento Substantiæ.

Pædicamenta partim ad Logicam pertinent, partim ad Metaphysicam. Ad Logicam spectant, ut sunt suprema genera, seu series prædicabilium. Ut verò sunt membra dividentia ens in communi, spectant ad Metaphysicam; undè Logicus solum debet examinare in prædicamenti rationem generis & speciei, seu ordinem & dispositionem ipsorum; Metaphysicus verò debet explicare ipsam quidditatem prædicamenti; Nos tamen secuti consuetum morem, utrumque hic simul præstabimus, ideoque Logici simul & Metaphysici munere fungemur. Incipiendo ergo à substantia, circa eam tria quærimus. 1. Quid sit. 2. Quotplex sit. 3. Quas habeat proprietates.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Substantia.

Substantia duobus modis sumitur. Primò pro cuiusque rei essentia; & in hoc sensu divagatur per omnia prædicamenta, omne enim prædicamentum est aliqua essentia. Secundò ut significat specialem quemdam essendi modum; quo sensu constituit speciale prædicamentum; quod ut magis explicetur.

Nota, duplicem esse modum essendi, in se scilicet, & in alio; Scilicet ut videmus in arboribus, quasdam habere satis roboris, ut se ipsas sustineant, ut Quercum, Pinum, Platanum, &c. quasdam verbò debiliores esse, ideoque ut sustineantur egere fulciri ab aliis, ipsisque adhærere, ut sunt Hedera, Pifa, &c. Ita in entibus, quasdam subsistunt in se ipsis, utpotè perfectiora, neque indigent fulciri ab alio, & ideo dicuntur *Substantia*, ut Homo, Lapis, Angelus, &c. quasdam verbò, utpotè debiliora, indigent fulciri ab aliis, ipsisque adhærere, & ideo dicuntur *Accidentia*, ut Sanitas, Virtus, Pulchritudo, Frigus, &c. si enim tollas subiectum, in quo sunt subsistere amplius non possunt; ut, pereunte homine, simul cum eo perit ejus pulchritudo, robur, calor, &c.

Ex his apparet, substantiam habere duplex munus: primò enim subsistit in seipsa; secundo substat accidentibus. Sicut corpus lucidum duo habet munera; Primò luccet in seipso; secundo illuminat alia: ut innotescat quid sit substantia, quæritur, per quod ex istis duobus muneribus essentialiter constituatur.

Quidam dicunt, substantiam essentialiter constitui per hoc, quod substat accidentibus. Alii per hoc, quod subsistat in se. Quidam demum tenent, in neutro essentialiter consistere, sed in negatione essendi in alio.

CONCLUSIO.

Substantiæ constitutivum non est negatio essendi in alio, neque substat accidentibus, sed subsistere in se ipsa; ita S. Thomas 2. cont. Gent. c. 25.

Probatur prima pars. Negatio non constituit ens positivum, ut patet ex terminis; nam negatio non ponit aliquid, sed tollit; atqui substantia est ens positivum, ut de se evidens est: ergo non constituitur per negationem essendi in alio.

Dices. Esse in se est mera negatio essendi in alio : ergo negatio pertinet ad constitutivum substantiæ.

Resp. Nego antecedens. Nam si esse in alio est quid positivum, à fortiori esse in se ; hoc enim perfectius est. Unde esse in se, connotat quidem negationem ; sed per eam solam non constituitur.

Probatur simul secunda & tertia pars. Substantia constituitur per id, quod est in ea primum & radix aliorum ; atqui subsistere in se est primum in substantia : substantia verò accidentibus est quid secundarium ex eo prior consequens : ergo non istud, sed illud constituit substantiam. Major est propria notio constitutivi cuiusque rei. Minor verò est evidens : ideo enim substantia subsistat accidentibus, quia subsistit in se, ut sol illuminat alia, quia in se lucet ; & columna sustentat tectum, quia in se firma stat.

Colligitur ex his, substantiam rectè definiri : Eus per se subsistens ; sicut contra Accidens, Ens existens in alio ; quæ definitiones ita intelligendæ sunt, ut substantia sit ens, cui debetur esse in se ; Accidens verò, cui debetur esse in alio. Cæterum, quod actu substantia existat per se, &c. accidens existat in alio, non est de essentia utriusque, quia actualis existentia non est de essentia creaturæ : ita D. Thomas in 4. dist. 12. quæst. 1. a. 1. ad 2. Descriptivè autem substantia definitur id, quod subsistat accidentibus, quia subsistere accidentibus est quid secundarium in ea, consequens ex eo, quod subsistat in se.

Obji. 1. Substantia dicitur quasi *sub aliis stans* : ergo subsistere aliis est constitutivum substantiæ.

Resp. Nego consequens. Non enim rei nomen semper sumitur ab essentiali constitutivo, sed ut plurimum à notioribus proprietatibus : ut, Lapis dicitur à *ludente pedem* : Vinum à viribus, quas auget : Sol eo quod sit solus & unicus : Luna, quasi *luminum una*, eo quod uniat in se lucem superiorum siderum ; & tamen patet, res ejusmodi non constitui essentialiter per id, à quo nomen habent. Quamquam etiam dici possit, substantiam à *subsistendo* esse dictam.

Instabis. Humanitas Christi est substantia ; sed Humanitas Christi non subsistit per se : ergo subsistere per se non constituit substantiam. Probatur minor. Humanitas Christi subsistit per suppositum Divinum : ergo non subsistit per se.

Resp. Distinguo minorem : Humanitas Christi non subsistit per se, prout *per se* excludit suppositum ; cuius sit, concedo ; ut excludit subiectum, in quo sit. Nego. Non est autem contra rationem naturæ substantia-

tialis, ut sit in alio tanquam in supposito, seu persona habente ipsam; sed solum ut sit in alio, tanquam in subiecto fulciente. Suppositum autem vocamus id, quod habet naturam, seu cuius aliqua natura est subiectum verò id, in quo accidens est, & à quo fulcitur. Pater autem, quod licet humana Christi natura non sit sui ipsius, vel proprii suppositi, sed Verbi Divini, & secundæ Personæ Trinitatis, à qua assumpta est per incarnationem; attamen non est in alio, tanquam in subiecto: undè dicitur subsistere per se eo modo, quo aliæ substantiales naturæ; id est, per exclusionem subiecti, cui inhæreat.

Dices. Ut Natura Christi diceretur per se subsistere, saltem deberet subsistere per propriam personalitatem: ergo non potest dici per se subsistens.

Resp. Nego maiorem. Ut enim natura substantialis dicatur completè per se subsistens, sufficit, quod habeat personalitatem sibi propriam, vel appropriatam. Humanitas autem Christi habet personalitatem Divinam appropriatam, ut in omnibus gerat vices propriæ personalitatis; undè tam potest dici substantia per se subsistens, quam quælibet alia natura humana.

Obj. 2. Quantitas in Eucharistia non est in alio, tanquam in subiecto; & tamen propterea non dicitur substantia, sed accidens: ergo substantia non est id, quod per se subsistit, & non in subiecto.

Resp. Distinguo antecedens: Quantitas in Eucharistia non est in alio, tanquam in subiecto, actu, concedo; aptitudinaliter & exigitive, nego. Licet enim, remota substantia panis in Eucharistiæ Mystério, quantitas non sit amplius actu in subiecto, sed à Deo miraculosè conservetur sine subiecto; semper tamen existit connaturaliter subiectum, ita ut nili divinitus conservaretur, periret remota substantia panis; & ideo semper est accidens: quia accidens est quod exigit inhære subiecto; substantia verò id, quod exigit esse in se ipso, & non in alio, ut dictum est ex D. Thoma.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quotuplex sit substantia.

Aristoteles divisit substantiam in Primam & Secundam. Primam substantiam vocat individua; ut Petrum, Paullum, Socratem, &c. Secundas substantias vocat genera & species; ut hominem, animal, vivens, &c. undè idem est, ac si divideretur substantia in singularem & universalem; ideoque ita divisio non est totius.

tius actualis in membra realiter distincta, sed ejusdem rei in diversos status, diversasque considerationes. Dicit autem Aristoteles, secundas substantias prædicari de primis, tanquam de subjecto; pro cujus intelligentia -

Nota, quod subjectum est duplex, scilicet subjectum Physicum, & subjectum Logicum. Subjectum Physicum est, cui inhæret aliquod accidens; ut, Homo respectu scientiæ est subjectum Physicum, quia scientia inhæret homini. Subjectum verò Logicum est, de quo aliquid prædicatur; ut, Petrus est subjectum Logicum hominis; nam de Petro prædicatur homo. Contingit autem, quædam prædicari de subjecto, licet non inhæreant illi ut subjecto Physico; ut notat Aristoteles c. 2. de Prædicam. Unde in hoc sensu secundæ substantiæ dicuntur prædicari de prima, non quod ei inhæreant ut subjecto Physico, sed quia identificantur cum illa; ideoque prima substantia dicitur earum subjectum, non quidem Physicum, sed Logicum.

Quæres, cur Aristoteles vocat individua primas substantias; genera verò & species solum secundas substantias?

Resp. Ex eodem Aristotele: Quia individua sunt maximè substantiæ; cum enim substantia duo dicat, subsistere in se, & substare accidentibus, utrumque principalius convenit individuis; nam individua primo & per se substant accidentibus; non enim homo in communi ægrotat, vel currit, vel studet, sed hic homo in singulari, & præterea individua per se principalius subsistunt; genera enim & species non subsistunt nisi in individuis, cum quibus identificantur, ut species humana in Socrate, vel Platone.

Circa divisionem substantiæ quæritur, quæ res sint in ejus prædicamento, & præcipue an substantia Divina. Hæc difficultas celebris est, quam ideo sequenti paragrapho diligentius discutiendam suscipimus.

§. V N I C V S.

Quæ Substantiæ sint sub hoc prædicamento; præcipue, an Deus ipse.

Quantum ad substantias creatas, in primis certum est, corporeas, ut elementa, lapides, plantas, bruta, & homines, poni sub prædicamento substantiæ. De corporibus cœlestibus quidam dubitant propter Aristotelem, qui dicit quid corruptibile & incorruptibile differre genere: Cum igitur cœli vulgò habeantur

tur incorruptibiles, videntur ii non posse poni sub eodem genere cum substantiis corruptibilibus; sed intelligendus est, vel de genere Physico, id est materia, quæ in cœlis, & in substantiis sublunariis est diversa rationis, ut dicemus in 2. Parte Physicæ; vel de genere subalterno, non verò de genere supremo, ita ut sensus sit, corpora cœlestia esse alterius generis à sublunariis, quamvis ista duo genera proxima contineantur sub aliquo superiore, scilicet substantiæ corporeæ in communi: sicut animal & planta differunt genere, & tamen continentur sub genere viventis in communi.

De Angelis plures dubitarunt, sintne in prædicamento substantiæ: cum enim sint entia simplicia, id est, non componantur ex materia & forma, sed sint formæ subsistentes sine ullo corporis commercio, non videntur componi ex genere & differentia, ut sentit Durandus. Genus enim sumitur à materia, & differentia à forma; undè ubi non est materia, non videtur habere locum compositio generis & differentiæ. Sed jam ferè apud omnes constat, illos propriè contineri sub prædicamento substantiæ; sunt enim veræ substantiæ, finitæ, completæ, accidentibus substantes; in quibus genus desumitur ab essentia secundum id, quod est in ea potentiale; & differentia à forma secundum id, quod est in ea actuale; non enim sunt actus puri, sed potentialitate permixti. Et licèt sint perfectiores rebus corporeis, possunt tamen convenire univocè cum illis in ratione substantiæ, sicut homo, licèt formis & vermibus longè præcellat, convenit tamen cum illis univocè in ratione animalis: Tota igitur difficultas est circa Divinam substantiam.

C O N C L U S I O.

Deus non continetur sub prædicamento substantiæ.

Sic censet S. Thomas 1. p. q. 3. a. 5. & aliis in locis. Idem docent SS. Patres. S. Dionysius, cum dicit, *Deum esse potius supersubstantiam, quam substantiam*. Clemens Alexand. 1. 5. Stromatum c. 5. *Deus, inquit, neque genus, neque species, neque individuum est*. Et Author libri de Cognitione veræ vitæ, inter opera S. Augustini, recensitis prædicamentis, *Ab his omnibus, inquit, proprietas summæ substantiæ evidenti ratione excluditur*. Et ipse S. Augustinus lib. 4. Confession. c. 16. dolet, quod ante conversionem putaret, Deum in prædicamentis contineri.

Pro-

Probatur ratione . Quod non constat genere & differentia non est in prædicamento ; sed Deus non constat genere & differentia ; ergo non est in prædicamento . Major certa est apud omnes : Nam prædicamenta sunt suprema genera ; ideoque quod non est sub genere , non est sub prædicamento . Minor probatur : Actus purissimus non constat genere & differentia ; sed Deus est actus purissimus ; ergo non constat genere & differentia . Minor certa est . Probatur major ; Actus purissimus non constat natura potentiali & actuali ; sed genus est natura potentialis , & differentia est natura actualis : ergo actus purissimus non constat genere & differentia . Minor patet ex dictis supra . Major constat ex ipsis terminis ; nam in actu purissimo ne vestigium quidem potentialitatis apparere potest ; potentialitas enim est veluti umbra actus , unde sicut lux purissima est , quæ caret omni umbra , ita purissimus actus , qui caret omni potentialitate . Argumentum est ex D. Thoma 1. p. q. 3. art. 5. & Opusc. 42. cap. 3.

Respondebis , Deum non componi secundum rem ex genere & differentia , bene tamen secundum nostrum modum concipiendi .

Sed contra . Etiam ex modo concipiendi Deus est actus purissimus ; ergo etiam ex modo concipiendi non est compositus ex genere & differentia . Probatur antecedens : Siquidem concipimus Deum cum exclusionem omnis potentialitatis : ergo concipimus ipsum , ut actum purissimum . Probatur antecedens : Potentialitas est imperfectio ; sed concipimus Deum cum exclusionem omnis imperfectionis : ergo etiam cum exclusionem potentialitatis .

Dices , nos quidem concipere Deum cum exclusionem potentialitatis Physicæ , non tamen cum exclusionem potentialitatis Metaphysicæ .

Sed contra . Etiam potentialitas Metaphysica est imperfectio : ergo non possumus Deum concipere cum potentialitate Metaphysica . Probatur antecedens ; Quid enim intelligunt adversarii per *potentialitatem Metaphysicam* ? sine dubio illam , quæ tendit ad actum Metaphysicum , & per illum perficitur : Est autem actus Metaphysicus , qui perfecit , non quidem per modum formæ determinantis materiam , sed per modum actualitatis completantis & terminantis essentiam ; atqui tendere ad talem actum , & perfici per ipsum , denotat aliquam imperfectionem , scilicet non esse perfectum in ordine Metaphysico : ergo etiam potentialitas Metaphysica est aliquid imperfectum . Deinde Deus debet concipi à nobis ut actus purissimus etiam in ordine Metaphysico : ergo & sine potentialitate Metaphysica .

Repones, Potentialitatem Metaphysicam in eo solū consistere, quōd distinguamus duos conceptus, quorum unus determinatur & perficitur per alium; ideoque dicitur esse in potentia Metaphysica ad illum.

Sed contra. Non possumus tales conceptus per alios perfectibiles attribuere Deo: ergo nulla responsio. Probatur antecedens: Vt enim docent Theologi, cum tribuimus aliquem conceptum Deo, v. g. conceptum substantiæ, debemus ipsum attribuere remotis imperfectionibus, & prout dicit ultimam actualitatem suæ lineæ; alias enim talis conceptus Deo tribui non posset; atqui conceptus potentialis & ulterius perfectibilis non dicit ultimam actualitatem suæ lineæ, ut de se patet; ergo Deo tribui non potest. Verū de his operosius Theologi.

Confirmatur 1. Quæ sunt in prædicamento substantiæ, debent univocè convenire in ratione substantiæ; sed Deus non convenit univocè in ratione substantiæ cum creaturis: ergo non est cum illis sub prædicamento substantiæ. Major certa est: Prædicamentum enim est genus, quod debet esse univocum. Minor probatur: Univoca sunt, quæ eodem modo participant rationem nomine aliquo significatam; atqui ratio substantiæ, seu subsistere per se, non eo modo convenit Deo, quo creaturis: ergo non convenit univocè cum illis in ratione substantiæ. Probatur Minor. Deus subsistit, quatenus essentialiter est ipsum *esse* plenissimum; Creatura verò, non quatenus est ipsum *esse* essentialiter, sed quatenus est essentia, cui debetur esse in se, & tenuis quædam participatio ac velut umbra *esse* divini; undè in scriptura Deus dicitur ipsum *esse*, creatura verò *tanquam nihilum*, & *quasi non esset coram eo*: ergo non eodem modo subsistit, ac Deus. Ratio est S. Thomæ 1. p. q. 3. art. 5.

Respondebis, diversitatem non tollere univocationem; & ideo, quamvis substantia creata sit diversa à Divina, posse tamen convenire cum ea univocè.

Sed contra. Licet diversitas, quæ attenditur secundum differentias additas rationi genericæ, ut secundum rationalitatem & irrationalitatem respectu animalis, non tollat univocationem; benè tamen quæ provenit ex ipsa ratione communi; sed Deus & creatura differunt in ipsa ratione communi substantiæ, ut mox ostendimus; ergo non conveniunt univocè in ratione substantiæ.

Confirmatur 2. Ens infinitum non continetur sub prædicamento; atqui Deus est ens infinitum: ergo non continetur sub prædicamento. Probarur major: Ens in-

finium non continetur sub aliqua entis parte; sed prædicamenta se habent ad ens in communi, ut partes ad totum, quod dividunt; ergo ens infinitum non continetur sub prædicamento. Major evidens est; nam ens infinitum dicit totam entis plenitudinem: si ergo esset sub aliqua entis parte: totum esset sub parte, quod implicat. Minor verò constat: quia prædicamenta dividunt ens in varios essendi modos, sub ente ut sic, ut partes sub toto, contentos.

Objicies. Illud ponitur sub prædicamento substantiæ, cui convenit definitio substantiæ; sed Deo convenit definitio substantiæ: ergo ponitur sub prædicamento substantiæ. Probatur minor: Substantia prædicamentalis definitur, Ens per se subsistens; sed Deus est ens per se subsistens: ergo definitio substantiæ convenit Deo.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo: Deus est ens per se subsistens; modo à creaturis diverso, concedo; eodem ac creaturæ modo, nego. In definitione enim substantiæ creatæ ens per se subsistens non significat id quod essentialiter in se existit; nam existentia non est de essentia creaturæ; sed solum significat essentiam, cui convenit esse in se, supposito quod sit; at Deus dicitur per se subsistere, quatenus est essentialiter ipsum esse; unde alio modo est ens per se subsistens, ac creatura; proindeque *per se subsistere* non convenit univocè Deo & creaturæ. Solutio est S. Thomæ 1. p. q. 3. a. 5. Quam alii aliter exprimentes dicunt, substantiam creatam existere solum aptitudinaliter; Deum verò existere actualiter: quia substantia creata est solum susceptiva existentiae; sed substantia Divina est ipsa existentia & subsistentia.

Ex his colligitur, quod licet conceptus, nomen, & definitio substantiæ tribuantur Deo; attamen non ipsi tribuuntur, nisi ut emendata & depurata ab omni potentialitate, quam dicunt in Creaturis. Conceptus enim substantiæ, ejusque definitio in Creaturis significat aliterentias, à quibus perficitur & actuatur; at verò applicatus Deo, non sumitur pro aliquo speciali modo essendi, sed pro tota plenitudine entis, seu pro ipso esse purissimo & nullo modo perfectibili per differentias superadditas: quo modo non potest habere rationem gradus generici respectu Dei, uti habet respectu Creaturarum.

Instabis. Non repugnat, Deum componi ex genere & differentia: ergo nec poni in prædicamento. Probatur antecedens: Compositio rationis non repugnat Deo;

Deo; sed compositio ex genere & differentia est tantum rationis: ergo compositio ex genere & differentia non repugnat Deo. Probatur major: Deus non est magis simplex, quam unus; sed distinctio rationis non repugnat ejus unitati: ergo nec compositio rationis ejus simplicitati.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem nego majorem. Ad ejus probationem nego paritatem: Nam distinctio rationis fundatur in eminentia Divinae naturae, quae licet unica sit, æquivalet tamen infinitis perfectionibus; unde merito per rationem distinguitur in varia attributa; at verò compositio rationis fundatur in permixtione potentialitatis, & proinde in imperfectione; siquidem genus est natura potentialis & imperfecta, per differentiam perfectibilis; unde compositio rationis Deo repugnat.

Urgebis. Compositio est distinctorum unio: ergo si detur in Deo distinctio rationis, dabitur & compositio.

Resp. Distinguo antecedens: Compositio est unio distinctorum; sese mutuo excludentium, concedo; sese mutuo includentium, nego. Compositio enim est ex partibus: est autem de ratione partis, ut partem excludat. Porro quæ per mentem in Deo distinguuntur, se nihilominus includunt; non enim ratio ita in eo distinguit sapientiam à bonitate, quin in ipso sapientiæ conceptu *implicitè*, ut ajunt, includatur; sed de his Theologi.

Dices. Genus includit differentias, ut animal rationalitatem, & tamen componit cum illis compositione rationis: ergo licet in Deo unus conceptus includat alium, poterit cum illo componere Metaphysicè, & per rationem.

Resp. Distinguo antecedens: Genus includit differentias; in potentia, concedo; actu, nego. Ut autem aliquid possit componere cum alio, sufficit, quod non includat illud actu; at verò in Deo unus conceptus includit etiam actu omnes alios, saltem *implicitè*, quamvis illos non exprimat, ut conceptus essentiae actu includit conceptum existentiae; unde in Deo non potest dari compositio etiam Metaphysica per rationem; sed de his plusquam satis pro capto Logici.

Quantum verò pertinet ad Christum, licet Scotus videatur negasse poni in prædicamento, etiam ratione naturae humanae, alii tamen affirmant; Christus enim cum conveniat cum aliis hominibus in specie humana, convenire itidem debet in supremo genere speciei humanae, scilicet substantia: ergo quatenus homo ponitur in prædicamento substantiae.

Dices. Christus est Deus; sed Deus non ponitur in prædicamento: ergo nec Christus.

Resp. 1. Argumentum non esse in forma: nam variatur suppositio; Christus enim in maiore supponit pro eo, ut subsistit in natura divina; in conclusione vero ut subsistit in natura humana.

Resp. 2. Distinguo maiorem: Christus est Deus; ratione naturæ Divinæ, concedo; ratione naturæ humanæ, nego; & concessa minore, distingo consequens: ergo Christus non ponitur in prædicamento; ut Deus est, seu ratione naturæ Divinæ concedo; ratione naturæ humanæ, nego.

Instabis. Sola natura non ponitur in prædicamento, sed etiam ipsum suppositum; atqui suppositum Christi est secunda Persona Divina: ergo vel Christus nec quidem ut homo ponitur in prædicamento, vel etiam Persona Divina est in prædicamento, ac proinde Deus.

Resp. Naturam poni in prædicamento, ut tamen completam per suppositum; unde suppositum per se & ratione sui non ponitur in prædicamento, sed solam completam substantiam, ut possit poni in prædicamento. Solutio sumitur ex D. Thoma 3. p. q. 2. art. 3. ad 3.

Urgebis: Ergo suppositum Divinum saltem reductivè ponitur in prædicamento. Probatur consequentia: Complementum ejus quod ponitur in prædicamento, reductivè pertinet ad prædicamentum; sed suppositum Divinum est complementum substantiale naturæ, quæ ponitur in prædicamento, scilicet Humanitas Christi: ergo reductivè pertinet ad prædicamentum.

Resp. Nego consequentiam. Ad probationem distingo maiorem: complementum naturæ, quæ ponitur in prædicamento, reductivè pertinet ad prædicamentum; complementum essentialiter ordinatum ad talem naturam, concedo; complementum non ordinatum ad talem naturam, sed solam supernaturaliter se extendens ad illam perficiendam, nego. Suppositum autem Divinum non ordinatur ad naturam humanam, sed solam se extendit supernaturaliter ad illam perficiendam; unde non debet propterea ad prædicamentum reduci cum ea, saltem eo modo, quo partes & modalitates reducuntur ad prædicamentum.

Dices. Suppositum Divinum facit omnia, quæ faceret suppositum creatum respectu naturæ humanæ in Christo; sed suppositum creatum reductivè pertinet ad prædicamentum substantiæ: ergo & Divinum.

Resp. Distinguo maiorem; Suppositum Divinum facit omnia, quæ faceret suppositum creatum; quantum ad ea, quæ non important imperfectionem, concedo;

quantum ad ea, quæ important imperfectionem, nego. Reduci autem ad prædicamentum, importat imperfectionem. Ideo enim suppositum creatum reducitur ad prædicamentum substantiæ, quia est aliquid incompletum, & modus quidam substantialis: id verò non convenit supposito divino; undè suppositum divinum quantum ad hoc, quod est reduci ad prædicamentum, non supplet vices suppositi creati.

ARTICULVS TERTIVS.

De Proprietatibus Substantiæ, & coordinatione hujus Prædicamenti.

SEx proprietates substantiæ referuntur ab Aristotele, quæ ut breviter explicentur, notandum est, eas non esse proprietates physicas, sed solum attributales; id est, non esse aliquid realiter distinctum à substantia, sed solum esse quasdam notiones secundarias, quæ attribui solent substantiæ.

Prima proprietas substantiæ est *non inherere subjecto*, siquidem in hoc differt ab accidente; & hæc proprietas convenit tam primis, quàm secundis substantiis.

Secunda proprietas est *non habere contrarium rigorose sumptum*: nam contraria sunt, quæ ab eodem subjecto se expellunt; undè, sicut substantia non est in subjecto, ita nec potest aliam expellere à subjecto; attamen rationem contrariarum qualitaturn nihil vetat substantias inter se pugnare, ut ignis pugnat cum aqua ratione frigoris & caloris, humiditatis & siccitatis.

Tertia proprietas est *non suscipere magis, aut minus*: licet enim quædam substantiæ sint digniores aliis, ut Angeli hominibus, & homines brutis; eadem tamen substantia non est modò magis, modò minus substantia; sicut idem calor est modò major, modò minor.

Quarta proprietas, quæ videtur magis exacta, est *esse subiectum contrariorum*; siquidem cum substantia sit subiectum & basis accidentium, potest suscipere accidentia contraria; ut: Cœli suscipiunt diversos motus, Angeli diversas inclinationes, Elementa diversas qualitates, &c.

Quinta proprietas est *prædicari univocè de inferioribus*; & hæc convenit solum secundis substantiis, quæ prædicantur de primis.

Sexta demum proprietas est, *esse hoc aliquid*; id est, aliquid per se subsistens, & substantivè expressum, ad differentiam accidentium, quæ solum significant quale, & exprimuntur adjectivè.

Porro

Porro prædicamentum substantiæ ita ordinari potest. Supremum genus est substantia creata in communi, quæ dividitur in spirituales & corporeas. Substantia spiritualis, seu spiritus dividitur in varias species Angelorum; corpus vero dividitur in incorruptibile, ut sunt cœli; & corruptibile, ut sublunaria. Corpus incorruptibile dividitur in cœlos & astra; cœli in varias sphaeras, & astra in planetas & stellas fixas subdividuntur. Corpus autem corruptibile dividitur in simplex & mixtum. Corpus simplex dividitur in quatuor elementa. Corpus vero mixtum in inanimatum, ut sunt lapides; & animatum, ut sunt plantæ. Corpus animatum, seu vivens, dividitur in insensibile, ut sunt arbores; & sensibile, ut est animal. Corpus sensibile, seu animal, dividitur in rationale, seu hominem; & irrationale, quod rursus dividitur in varias animantium species, de quibus in Physica.

QUÆSTIO TERTIA 4

De Quantitate.

Primum accidens, quod immediatè afficit substantiam corpoream, est Quantitas, qua etiam mediante cætera suscipit accidentia; unde post substantiam de quantitate dicendum. 1. Quid sit. 2. An à substantia realiter distincta sit. 3. Quotuplex sit. 4. Quæ sint ejus proprietates.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit Quantitas.

IN substantia quantitate affecta quinque observantur. 1. *Extensio partium in ordine ad se*, id est, distributio in varias partes, quarum una est extra aliam. 2. *Extensio in ordine ad locum*, seu occupatio certi. 3. *Impenetrabilitas*, qua scilicet substantia extensa ita sibi suum vindicat locum, ut aliam in eo admittere secum nequeat. 4. *Divisibilitas in partes*. 5. *Mensurabilitas*, ut panni quantitatem palmis, viæ longitudinem passibus metimur. Hæc omnia sine dubio substantiæ conveniunt ratione quantitatis; nam substantiis quantitatis expertibus non competunt, ut Angelis, quos nemo dixerit extendi in partes, diffundi in loco, expellere ab eo corpora, &c. Itaque in eorum aliquo essentiam quantitatis consistere oportet: nunc quæritur, cui horum id muneris competat.

Varie sunt sententiae. Quidam censent, essentiam quantitatis constitui per extensionem localem. Alii per impenetrabilitatem. Alii per divisibilitatem in partes. Alii per mensurabilitatem.

C O N C L U S I O.

Essentia quantitatis consistit in extensione partium: cetera vero ejus sunt attributa; unde essentialiter definitur, Accidens extensivum substantiae in partes.

Sic censet S. Thomas, qui praefatam definitionem tradit Opusc. 47. & 4. contra Gentiles c. 69. *Positio*, inquit, *qua est ordo partium in toto, in ratione* (id est, essentia) *quantitatis includitur.*

Probatur ratione. Constitutivum rei, seu essentia ejus dicitur, quod est primum in re & radix eorum omnium, quae illi conveniunt; atqui extensio in partes est primum in quantitate, & radix aliorum, quae ei conveniunt: ergo est ejus constitutivum, seu ejus essentia. Declaratur minor: Nam prius est habere partes, quam eas in loco esse, alias à loco expellere, &c. idque radix est aliorum; ideo enim quantitas implet locum, quia partes habet, quibus illum occupet; ideo alias quantitates à loco expellit, quia eum suis partibus implet; ideo dividitur in partes, quia illis constat; ideo mensurabilis est, quia extenditur in partes: ergo extendi in partes prius est in quantitate, & aliorum radix.

Confirmatur. Essentia rei est, qua intellecta res statim intelligitur; atqui seclusis omnibus aliis, ubi primum in re intelligimus extensionem in partes, eam esse quantam clarè percipimus; ut numerum, motum, tempus esse quanta intelligimus, non quòd locum propriè occupent, aut impenetrabilia sint propriè, sed quia extenduntur in partes: ergo extendi in partes est essenziale constitutivum quantitatis.

Adde tandem, corpus Christi in Eucharistia esse cum propria quantitate; & tamen in hoc sacramento non extenditur localiter, est enim totum in qualibet particula specierum: non potest actu dividi, non enim dividitur divisis speciebus: nec itidem mensurari, nam in minimo totum est; nec demum exercet ibi impenetrabilitatem, cum sit in eodem loco, ac quantitas panis: ergo non haec omnia, sed sola extensio in partes constituit quantitatis essentiam.

Respondent Adversarii, Christi corpus haec omnia habere in Eucharistia, non quidem in actu exercito, sed aptitudinaliter & radicaliter.

Verum haec responsio ad nostram redit sententiam; nam

nam hæc radix extensionis localis, impenetrabilitatis, divisibilitatis, quam radicem solam retinet Corpus Christi in Eucharistia, & ob quam etiam in ea dicitur suam habere quantitatem, licet actu cætera non habeat, alia non est, quam extensio in partes, quatenus scilicet etiam in Eucharistia caput est distinctum à pectore & à brachiis, licet in eodem loco existant.

Obji. 1. Varias D. Thomæ autoritates, in quibus dicit quantitatem consistere in divisibilitate, aut in mensurabilitate.

Resp. D. Thomam iis in locis, vel solum describere quantitatem per suas proprietates; vel intelligendum esse de mensurabilitate & divisibilitate radicali, quæ nihil aliud est, quam ipsa extensio partium in se ipsis.

Obji. 2. Substantia sine quantitate habet partes integrantes: ergo extensum esse in partes non est essentialiter constitutivum quantitatis.

Resp. Distinguo antecedens: Substantia sine quantitate habet partes radicales & potentiales, concedo; actuales, nego. Ostendemus enim in quarta parte Physicæ q. 2. substantiam sine quantitate esse indivisibilem, nec ullas habere partes, nisi radicaliter.

ARTICULUS SECUNDUS.

An Quantitas realiter à Substantia distinguatur.

Negant Nominales. Epicurei etiam negasse videntur; nam in Atomis, quas ut primordiales substantias habent, nihil nisi extensionem & figuram agnoscunt. Cartesius expressius censet, extensionem esse corporeæ substantiæ essentiam.

CONCLUSIO.

Quantitas à substantia realiter distinguitur. Sic censuit Aristoteles 7. Metaph. text. 8. *Longitudo, inquit, latitudo & profunditas quantitates quadam sunt, sed non substantia. Quantitas enim non est substantia.* Idem docet S. Thomas 3. p. q. 77. art. 2. & cum eo communiter Theologi ac Philosophi.

Probatur 1. ratione. Quantitas est accidens reale: ergo realiter à substantia distinguitur. Consequentia est evidens: nam accidens reale est res addita substantiæ, ipsique inhærens. Probatur antecedens; & in primis quod sit quid reale constat: non enim est negatio,

non mera denominatio extrinseca, non ens rationis; sed aliquid positivum in re existens. Quod verò sit accidens, suadetur primò, quia inter novem prædicamenta accidentalia reponitur ab omnibus. Secundò etiam ratione: Accidens est, quod non dat esse simpliciter, sed solùm esse secundùm quid; sed quantitas non dat esse simpliciter, sed solùm esse secundùm quid: ergo est accidens. Probatur minor: Quantitas dat extendi in partes: atquì *extendi* est esse quoddam secundarium; nam *extendi* supponit, rem esse, quæ extendatur: ergo quantitas dat solùm esse secundùm quid.

Illustratur hæc ratio à pari. Extendi non magis est esse simpliciter, sed subsistere in se, quàm moveri: calere, lucere; ut enim clarè concipimus prius corpus esse debere in se, quàm moveatur, aut luceat, aut caleat; ita pariter corpus prius esse aliquid in se subsistens, quàm extendatur: ergo sicut moveri, calere, lucere, non sunt ipsa rei substantia, sed accidentia ab ea distincta, eique addita; ita & extendi. Undè sicut corpus non censetur mutari essentialiter, cum magis, aut minùs lucet, aut movetur; ita nec rarefciendo magis, quàm antea extenditur.

Confirmatur contra Cartesium. Quod clarè intelligitur non intellecta substantia, non est essentia substantiæ, ut evidens est ex terminis; atquì Mathematicus clarè intelligit, & ut rem per se notam supponit, fluxu puncti generari extensionem in longum, quam vocat *Lineam*; fluxu lineæ generari extensionem in longum & latum, quam vocat *Superficiem*; ac demum fluxu superficiæ aliam generari extensionem in longum, latum & profundum, quam vocat *Solidum*; nec tamen hæc omnia ut res subsistentes clarè apprehendit, sed ut meras dimensiones ab omni subjecto abstractas: ergo essentia substantiæ non est extensio. Et urgetur amplius: Si essentia substantiæ esset extensio; varix species extensionum essent varix species substantiarum, nam omnes essentialiter sunt extensiones; atque ita lineæ & superficies essent species substantiæ, quod nec ipse Cartesius admittit. Nec dicas, extensionem in longum & latum non sufficere ad constituendam substantiam, nisi tertia, nempe in profundum, illis accedat; nam extensio in profundum dicit tantum novum modum dimensionis, non verò aliquid magis per se subsistens, quàm aliæ extensiones: ergo non constituit substantiam.

Probatur 2. Conclusio. Quæ separantur, distinguuntur realiter; sed in mysterio Eucharistiæ quantitas panis separatur ab ejus substantia; hæc enim non manet, illa remanet: ergo realiter distinguuntur.

Respondent Nominales, non manere quantitatem panis, sed solum quantitatem accidentium panis.

Sed contra. Non potest esse alia quantitas accidentium, & alia quantitas substantiæ; nam vel illa quantitas accidentium penetrari potest à quantitate substantiæ, vel non. Si non: ergo substantia panis non potuit esse in eodem loco cum suis accidentibus; quod tamen falsum est, non panis ante consecrationem, & ejus accidentia in eodem loco erant. Si verò quantitas accidentium penetrari potest à quantitate substantiæ: ergo accidentia Eucharistica non impediunt, quin aliqua substantia possit intra illa locari, quod tamen falsum convincit experientia.

Respondent Cartesiani, res philosophicas non debere probari ex mysterio fidei: quia quæ ratio nostra non capit, non potest in argumentum trahere.

Sed contra. Mystera fidei & sunt & supponi debent verissima: ergo quidquid necessariò ex illis deducitur, verissimum est censendum; ex vero enim nunquam sequitur falsum, immò ad nullam certiore regulam nostra ratiocinia possumus conferre. Ut enim nautæ ancipites & incertos in mari cursus dirigunt inspiciendo certissimas siderum vias, atque ex illis errores suos deprehendunt & emendant; ita naturales discursus dirigere ac corrigere debemus, eos, quantum fas est, ad divinas fidei veritates conferendo: ut merito Pythagoras dixerit, *Divina oracula multum ad Philosophiam conducere.*

Obji. Intellecta trina dimensione, intelligitur corpus; immò corpus definitur, quod est extensum in longum, latum & profundum: ergo extensio est essentia substantiæ corporeæ.

Resp. Distinguo antecedens: Intelligitur corpus; Mathematicum, concedo; Physicum, nego. Equidem Mathematici vocant *corpus*, quòd trina dimensione constat; verum illud corpus non habent pro substantia, sed pro nuda quantitatis specie: undè dicunt, procreari ex fluxu superficiæ. Porro fluxus ille non ingenerat nobis ideam substantiæ, sed solam dimensionis.

Instabis. Nec Physicus ipse aliud intelligit per corpus, nisi aliquid extensum in longum, latum & profundum: ergo hæc extensio est corpus Physicum.

Respondeo. Nego antecedens; nam Physicus per corpus intelligit substantiam exigentem quidem hanc trinam dimensionem, sed quæ sit aliud ab ea: Corpus enim physicum est agendi, ac patiendi principium, atque aliis affectionibus præditum, quæ ad nudas ejus dimensiones referri nequeunt; undè Physicus intelligit,

his dimensionibus subesse quædam substantialia principia, quæ substantiam corpoream constituent, atque sint actionum, passionum, affectionumque, quas in rebus naturalibus cernimus, principia, ficci, calidi, frigidi, humidi, motus, vegetationis, sensus, &c. Verum de his amplius in Physica.

ARTICULUS TERTIUS.

Quotuplex sit Quantitas.

Quantitas duobus modis vulgò sumi solet. 1. Propriè, pro extensione dimensionum. 2. Metaphoricè, pro præstantia virtutis. Prior solis rebus corporeis convenit, & hoc constituit Prædicamentum. Altera verò dicitur etiam de rebus Spiritualibus, de qua S. Augustinus lib. 6. De Trinit. c. 8. *In his, inquit, quæ non mole magna sunt, sed virtute, hoc est majus esse, quod melius esse.*

Hæc autem quantitas virtutis, seu perfectionis attenditur tripliciter. 1. Quantum ad præstantiam naturæ. 2. Quantum ad durationem esse. 3. Quantum ad virtutem agendi. Quos tres modos complexus est D. Augustinus cum ait lib. de Fide ad Petrum cap. 1. *Æqualitatem* (quæ est proprietas quantitatis) *intelligi de Personis Divinis, in quantum nulla ipsarum aut præcedit æternitate, (id est, duratione) aut excedit magnitudine. (id est, præstantia naturæ) aut superat potestate, id est, agendi virtute.*

Quantum verò ad quantitatem dimensionum, divisi sunt Authores in assignandis ejus speciebus. Huic discordiæ locum fecit Aristoteles, qui plures species quantitatis enumerat in Logica, quas rejicit in Metaphysica, ubi tradit exactiorem quantitatis divisionem. Referemus hic species omnes, siue proprias, siue improprias: in sequentibus verò articulis discutiemus, quæ habendæ sint propriæ, & quæ improprie. Divisio autem quantitatis desumi debet ex ejus definitione, quæ dicitur *Accidens extensivum substantiæ in partes, seu extensio partium in se ipsis*; ideoque juxta varios modos extensionis in partes erunt variæ species quantitatis.

Quantitas itaque in communi dividitur in permanentem & successivam.

Quantitas permanens est extensio in partes simul existentes: sic linea, superficies, extensæ sunt in partes, quæ simul sunt in toto. Quantitas successiva est extensio in partes successivè fluentes: sic dies extenditur in horas, quæ non simul sunt, sed sibi succedunt. Quan-

Quantitas successiva dividitur in Tempus & Orationem. Tempus est successio continua motus, seu potius mensura hujus successionis. Oratio vero hic sumitur, non ut in Logica minore pro voce significativa, sed pro voce, aut sono quovis pluribus partibus, quarum alie aliis breviores, aut longiores sunt, sibi succedentibus composito: ut dum pronuntiamus *Dominus*, hic sonus tribus partibus brevibus constat; at *Mortalis* tribus longioribus morulis componitur. Itaque tempus est extensio successiva continua: Oratio verb est extensio successiva quidem, sed constans partibus ab invicem distinctis: ut Cantilena non uno sono continuo tractu prolato constat, sed pluribus sonis distinctis, ac sibi succedentibus, quorum alii breviores, alii protractiones sunt. Sub oratione continentur omnes sonitus verbe, tum sonoris instrumentis modulati, ut plectro, cythara, fistula, organis. Sic sumpta oratio definitur. Vox aggregata ex pluribus distinctis sonis, eam mensurantibus & sibi succedentibus.

Quantitas permanens dividitur in permanentem continuam, & permanentem discretam; seu in quantitatem *Molis*, & quantitatem *Multitudinis*. Quantitas permanens continua, seu *Molis*, est extensio in partes simul existentes, ac invicem unitas: ut lineæ partes simul sunt & ununtur. Quantitas permanens discreta est extensio in partes simul existentes, sed ab invicem distinctas: hæc dicitur *Numerus*, sub quo variæ species Numerorum continentur.

Quantitas permanens continua dividitur in Lineam, Superficiem & Solidum, seu Corpus. Linea est extensio permanens continua in longum tantum. Superficies, Extensio in longum & latum. Solidum, seu Corpus, Extensio in longum, latum & profundum.

Ubi nota, quod etiam supra diximus, corpus duobus modis sumi. 1. *Physicè*, pro substantia, cui convenit extensio illa in longum, latum & profundum. 2. *Mathematicè*, pro illa ipsa nuda extensione in longum, latum, & profundum. Hic corpus sumitur hoc posteriore sensu; nam si sumeretur pro ipsa substantia, non posset annumerari inter species quantitatis, cum substantia sit alterius prædicamenti.

Dices, Divisio vitiosa est, cujus una pars aliam includit; sed in hac divisione corpus includit extensionem in latum & longum, quæ est Superficies; hæc vero includit extensionem in longum, quæ est Linea: ergo vitiosa est.

Resp. Distinguo majorem. Divisio vitiosa est, cujus partes se includunt; formaliter sumptæ, concedo; mate-

materialiter solum præsuppositivè, nego. Et ad minorem, Corpus includit Superficiem, & Superficies Lineam; formaliter, nego; materialiter & præsuppositivè, concedo; itaque vitiosa est quidem divisio, cum una pars formaliter, id est, secundum suam propriam differentiam, includit aliam, ut si quis divideret animal in rationale, irrationale, & brutum: irrationalitas enim est propria bruti ab homine differentia; at citra vitium divisio fit in membra, quorum plerumque unum includit aliquid alterius, non ut propriam differentiam, aut ut est differentia alterius; sed ut aliquid à propria differentia præsuppositum: Sic dividitur numerus in binarium, ternarium, quaternarium, &c. quorum posterior priores materialiter includit, sic figura in triangulum, & quadratum: sic vita in vegetativam, sensitivam, & rationalem. Hoc modo quantitas sine vitio dividitur in eam, quæ est tantam extensa in longum; & eam, quæ præter longitudinem habet latitudinem; & demum in eam, quæ duabus his dimensionibus tertiam adjicit; non enim constituitur formaliter secunda pars per idem, ac prima, licet illud materialiter habeat, sed per id, quod ei addit: & rursus prima non constituitur per id, quod est in secunda materialiter sumptum, sed formaliter, ut negat differentiam secundæ; ut, Linea constituitur per longitudinem solam; Superficies per latitudinem longitudini adjectam, sed negantem profunditatem.

Superficies dividitur in Superficiem simpliciter dictam, & Superficiem continentem, quæ vocatur *Locus*. Superficierum enim quædam continet & ambit aliquod corpus, ut superficies doli continet vinum; superficies aquæ continet piscem; & superficies aeris me ambientis continet corpus meum: quædam verò non continet aliud corpus intra se. Prima superficies dicitur *Locus*, qui solet definiri, Superficies concava corporis ambientis; Secunda verò dicitur *Superficies* simpliciter.

ARTICVLVS QVARTVS.

*Utrum Locus, Tempus, Motus, & Oratio
sint propriæ species quantitatis.*

IN superiore Articulo divisimus quantitatem in omnes suas species sive proprias, sive improprias. Modò querimus, utrum ista tria, Oratio, Tempus & Locus, sint reponenda inter species propriè dictas; quibus adjungimus Motum, quia licet Aristoteles nusquam eum reposuerit inter species quantitatis, quidam tamen illam cæteris annumerant.

PRIMA CONCLUSIO.

Locus non est species quantitatis distincta à superficie. Conclusio est D. Thomæ, & Aristotelis, qui licet in Logica reposuisset locum inter species quantitatis, in Metaphysica tamen expressè dicit, non esse speciem diversam à Superficie.

Probatur ratione. Cum enim quantitatis essentia sit in extensione, juxta varios extensionis modos distinguendæ sunt quantitatis species; atqui Locus non addit novum modum extensionis supra Superficiem: ergo nec distinctam speciem quantitatis. Major patet. Probatur minor: Locus enim supra Superficiem dicitur solum, continere aliquod corpus; nam locus definitur, superficies ambiens & continens corpus; sed ambire corpus non est novus modus extensionis, ut patet: ergo Locus non addit novum modum extensionis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Motus non est species quantitatis; ita Aristoteles censet ubique; nam neque in Logica, neque in Metaphysica eum accenset speciebus quantitatis, immo rejicit inter Postprædicamenta.

Probatur. Species prædicamenti debet esse aliquid in suo genere completum; atqui motus propriè sumptus non est aliquid in suo genere completum; est enim fieri quoddam, tendens ad factum esse; ut, calefactio est fieri caloris, id est, ipse calor imperfectè acquisitus & per modum tendentis ad perfectiorem statum: ergo non est species prædicamenti, sed aliquid imperfectum, quod reduci debet ad prædicamentum sui termini.

TERTIA CONCLUSIO.

Tempus non est propriè dicta species quantitatis; ita censere videtur Aristoteles, atque cum eo S. Thomas 1. Metaph. lect. 15. ubi acrius expendens quantitatis species, Tempus, uti & Motum ab illis excludit.

Probatur ratione. Duratio non constituit speciem prædicamenti, sed reducitur ad speciem rei, cuius est duratio; sed Tempus ex genere suo est quædam species durationis; definitur enim, Duratio rei variabilis: ergo non constituit speciem prædicamenti. Et sanè si Tempus sit species prædicamentalis, non video, cur Ævum & Æternitas, saltem participata, non consti-

tuant etiam speciem aliquam prædicamentalem: sunt enim perfectiores durationes, quàm Tempus.

Confirmatur ratione Aristotelis, & S. Thomæ. 5. Metaph. lect. 15. Quod non est per se extensum, non est, saltem propriè, species quantitatis; atqui tempus non extenditur per se, sed ratione motus: ergo non est propriè species quantitatis. Major est evidens ex terminis. Minor declaratur. Duratio non est per se extensa, sed ratione rei, cujus est duratio: est enim de se Permanentia rei in *esse*; quod *esse* si sit indivisibile, duratio erit indivisibilis; si verò sit *esse* divisibile & fluenter extensum, consequenter & ipsa duratio erit extensa; atqui Tempus est duratio motus: ergo non extenditur ratione sui, sed ratione motus, quatenus *esse* motus non totum simul existit, sed per partes successivè fluit.

Nec tamen inde inferas contra 2. Conclusionem, Motum per se extendi, atque adèd esse propriè speciem quantitatis; nam rursus Motus extenditur ratione alterius, nempe ratione medii, quod est inter terminum, à quo, & terminum, ad quem: Motus enim est quoddam *feri*, seu progressus à termino, à quo, ad terminum, ad quem; undè si termini illi sint immediati, Motus est instantaneus & indivisibilis, ut motus à vita ad mortem; si verò inter terminos sit aliqua latitudo, Motus est extensus successivè, ut motus à parvo calore ad magnum; ab hoc loco ad alium dissitum; itaque nec Motus, nec Tempus per se extensa sunt, sed Tempus propter Motum, Motus verò propter medium, in quo fit.

Dices contra primam & secundam conclusionem. Specialis modus extensionis in partes, est Species quantitatis; sed Tempus & Motus important specialem modum extensionis in partes, nempe extensionem successivam: ergo & speciem quantitatis.

Resp. Distinguo majorem: Si illa extensio sit per se extensio, concedo; si solùm sit extensio ratione alterius, & quasi per accidens, nego; vel, si illa extensio dicat ens completum & ad aliud non reductum, concedo; si dicat ens solùm incompletum & ad aliud reductum, nego. Porro jam ostendimus, motum & tempus reduci ad alia entia; ac præterea non extendi ratione sui, sed ratione alterius; undè licet important quandam specialem modum extensionis, is tamen non satis est, ut *species quantitatis* propriè dicatur, sed solùm minùs propriè; nam fatemur, extensionem successivam aliquo modo esse speciem quantitatis, sed minùs exactam; undè quæstio ferè est de solo nomine.

QUAR-

QUARTA CONCLUSIO.

O Ratio non est propriè species quantitatis ab aliis distincta. Conclusio est contra Complutenfes & aliquos alios Thomistas; quam tamen tenet Cajetanus & Ioannes à S. Thoma cum pluribus aliis; & desumitur ex Aristotele s. Metaph. & D. Thoma ibidem lect. 1. ubi recensendo proprias species quantitatis, omitunt orationem.

Probatur ratione. Oratio non addit specialem modum extensionis: ergo non est propriè species quantitatis ab aliis distincta. Probatur antecedens: Oratio nihil aliud est, quàm vox aggregata ex pluribus sonis distinctis & sibi succedentibus; sed talis vox non addit specialem extensionem. Probatur minor: Omnis extensio, quæ reperitur in voce ex pluribus syllabis successive prolatis constante, vel est extensio multitudinis, in quantum illæ syllabæ sunt multæ, ut dum dico *Dominus*, sunt tres syllabæ hanc orationem componentes, & sic reducitur Oratio ad Numerum; vel illa extensio est durationis, in quantum una syllaba velocius & alia tardius profertur, & sic Oratio reducitur ad Tempus; ergo Oratio non dicit specialem extensionem.

Dices. Cur igitur Aristoteles in Logica, & D. Thomas Opusc. 48. enumerant Orationem, Tempus & Locum inter species quantitatis?

Resp. ex D. Thoma s. Metaph. Quia Aristoteles in Logica non ita exactè quantitatis naturam discussit, sed solum eam consideravit in ratione mensuræ; undè secundum varios modos mensuræ distinguit varios modos quantitatis; at verbò in Metaphysica, ubi eam exactius discussit, divisionem in Logica factam ad eas solum species reduxit, quæ propriè pertinent ad genus quantitatis, quapropter omisit Locum, Tempus, & Orationem,

ARTICULVS QVINTVS.

An Numerus sit species quantitatis.

DE Numero, cum nullo alio in loco ejus recurrat mentio, hic paulò fusiùs dicemus. Definitur, Multitudo mensurata per unum; nam ut notat S. Thomas Opusc. 48. sæpius replicata unitate mensuramus multitudinem, & quanta sit agnoscimus; ut unitas duodecies repetita multitudinem Apostolorum metitur; vel

vel dicitur *Multitudo mensurata per unum*, quia ex accessu, aut recessu ab unitate, paucitas, aut magnitudo multitudinis agnoscitur; ut longitudo, vel brevitates lineæ ex accessu, aut recessu à puncto eam inchoante.

Sed notandum, Unitatem, seu Unum, duobus modis dici, Transcendentaliter & Quantitative. Unitas transcendentalis est ipsa rei entitas, ut indivisa in se, & divisa ab aliis; unde cum per propria principia res constituatur indivisa in se, & divisa ab aliis, unitas transcendentalis non est quid distinctum ab ente. Unitas quantitativa est unio partium quantitatis inter se, ac divisio ab aliis. Porro hæc unio, aut divisio partium non est ex ipsis principiis quantitatis, sed ipsi accidit; nam quantitas ex se divisibilis est, & ideo ex se non negat divisionem. Quod ergo sit una, aut ex una duplex fiat, hoc ei accidentale est; unde unitas quantitativa est accidens quoddam, ab ipsa re quantitas distinctum ut decet S. Thomas 1. p. q. 12. ar. 1.

Hinc multitudo duplex est, Transcendentalis & Quantitativa. Transcendentalis est, quæ constat unitatibus transcendentalibus. Quantitativa, quæ quantitativis. Transcendentalis multitudo non pertinet ad genus quantitatis, sed divagatur per omnia genera, ut multos Angelos dicimus, multas species substantiarum, qualitatum, relationum, &c. immo propriè non est numerus; nam numerus constare debet unitatibus ejusdem rationis, unde duæ lineæ & duæ superficies non faciunt unum numerum quaternarium, sed duos binarios. Porro multitudo aliarum rerum à quantitate non constat unitatibus ejusdem rationis: quia solius quantitatis proprietas est dividi in partes ejusdem rationis, ut una linea in duas lineas divisibilis est; at non unus Angelus in duos Angelos; itaque multitudo rerum quantitate carentium propriè numerum non facit, nec pertinet ad speciem quantitatis, licet impropriè & metaphoricè numerus quantitativus illi applicetur; ut cum dicimus, tres esse in Deo personas, quatuor esse virtutes Cardinales; nam familiare nobis est mensuras corporeas rebus incorporeis aptare, ut cum Angelorum durationem nostris annis mensuramus. Sola ergo multitudo unitatum ex divisione quantitatis provenientium Numerus propriè dicitur, & ad prædicamentum quantitatis pertinet: hæc enim est extensio in partes ejusdem rationis, quod quantitatis proprium est.

Porro Numerus quantitativus duobus modis spectari potest. 1. ut concretus rebus ipsis, & hic dicitur *Numerus numeratus*. 2. ut ab illis abstractus, nam mente abstrahimus varias numerorum rationes, quas cyphris expri-

exprimimus, ac quibus rerum multitudinem numeramus, undè *Numerus numerans* dicitur, Dum quæritur, an Numerus sit species quantitatis, quæstio procedit, non de numero concreto, qui ipsas res importat, & ideo non unam, sed multas essentias involvit; sed de Numero abstracto, qui puram numeri essentiam dicit.

His ita explicatis, plerique negant, numerum esse speciem quantitatis. Afirmant verò Thomistæ, & Scotistæ, ac plerique alii.

C O N C L U S I O .

Numerus est vera, & propriè dicta quantitatis species; ita censet Aristoteles, & cum eo S. Thomas; nam in *Metaphysica* lib. 5. cap. 13. ubi exactius expendunt quantitatis species, illis Numerum accensent.

Probatur. Specialis modus extensionis in partes est specialis quantitatis; sed Numerus dicit specialem modum extensionis in partes: ergo dicit specialem quantitatem. Major est certa: Nam quantitas consistit in extensione partium; undè specialis extensio constituit specialem quantitatem. Minor verò probatur: Extensio multitudinis, & in partes discretas, est specialis modus extensionis; sed Numerus dicit talem extensionem: ergo dicit specialem modum extensionis. Major patet: Nam extensio multitudinis, & in partes discretas, diversa est ab extensione molis; siquidem aliqua possunt esse parvæ molis, & tamen magnæ multitudinis, ut grana papaveris: Et contra, quædam possunt esse magnæ molis, & parvæ multitudinis, ut duæ rupes. Minor verò certa est: ut enim quantitas continua dilatatur mole & in partes unitas, ita numerus extenditur multitudine, & in partes discretas, id est, in plures unitates.

Confirmatur: Numerus habet specialem modum augmenti & diminutionis, æqualitatis & inæqualitatis, mensurabilitatis, divisibilitatis, proportionis, &c. imò hæc omnia (præcipuè ratio mensuræ) perfectius & prius reperiuntur in Numero, quàm in quantitate continua, ut dicit D. Thomas *Opusc.* 36. cap. 1. undè quantitas continua mensuratur à nobis per Numerum; ut numerando passus, mensuramus viam; numerando ulnas, mensuramus pannum; sed ista omnia sunt proprietates quantitatis: ergo numerus habet specialem modum quantitatis.

Si dicas, etiam Tempus habere specialem modum augmenti & diminutionis, mensuræ, &c. & tamen propterea constituere speciem propriam quantitatis: in
prom-

promptu est disparitas; nam Tempus, ut diximus, non est extensum ratione sui; deinde est aliquid incompletum, & reducitur ad Motum, ut omnis duratio ad rem durantem; at verb Numerus est ens completum, & extensum ratione sui, & extensione speciali, scilicet multitudinis.

Respondent Adversarii, Numerum non poni in prædicamento defectu conditionis prædicamentalis, quia scilicet non est unum per se, sed solam unum per accidens, in quantum est aggregatio plurium unitatum; sicut populus est aggregatio plurium hominum.

Sed impugnatur hæc responsio, & simul probatur secunda conclusio. Numerus est ens reale, finitum, completum, & unum per se: ergo habet omnes conditiones entis prædicamentalis. Probatur antecedens: Et in primis quod sit realis, patet; idea enim Numeri non exprimit aliquid in nuda apprehensione consistens, sed in rebus ipsis existens. Quod etiam sit finitum, certum est, quia qualibet Numeri species est finita. Quod verb sit ens completum, negari non potest; non enim est pars alterius entis, nec est via & tendentia ad aliud, sicut Motus, nec affectio entis incompleti, sicut Tempus.

Quod verò Numerus sit ens per se unum, quod solam ei detrahunt Adversarii, probatur ratione S. Thomæ 8. Metaph. lect. 3. Illud est per se unum, quod habet speciem ab uno; sed Numerus habet speciem ab uno; ergo est per se unum. Major ferè nota est ex terminis; Nam quod habet speciem ab uno, non habet nisi unam speciem, seu essentiam, sicque differt à composito per accidens, quod plures involvit essentias; unde quæ multis constant partibus ab aliquo uno determinatis sunt unum per se, sive illud unum sit una forma, ut mixtum, licet constet pluribus elementis, unum est, quia sub unica mixti forma conciliantur hæc elementa; sive sit una certa coaptatio partium inter se, ut domus unum quid censetur in genere artificiali, quia constat pluribus rebus sub una ratione artis invicem coaptatis; sive sit ordo ad unum, à quo complentur, ut in ordine morali una familia dicitur, quod constet personis sub unius patris familias regimine ordinatis.

Minor verò suadetur. Numerus habet speciem ab ultima unitate: ergo ab uno. Declaratur antecedens: Nam ab eo habet speciem, à quo unitates, quibus constat, determinantur ad certam speciem Numeri, ut si sit septenaria, ad septenarium, si octonaria, ad octonarium, &c.

Confirmatur. Objectum scientiæ est per se unum; sed

sed Numerus est objectum scientiæ, nempe Arithmetici-
cæ; ergo est per se unum. Minor constat. Major pro-
batur. Objectum scientiæ definiiri debet una definitio-
ne, nam definitio objecti est primum scientiæ princi-
pium; ergo debet habere unicam essentiam; ergo esse
per se unum; unde tritum illud Aristotelis; *Non datur
scientia de ente per accidens.*

Respondent Adversarii, Numerum esse unum per se
in mente nostra, non verbò secundum rem.

Sed contra. Licet essentia Numeri, ejusque unitas
clarius eluceat, cum mente præcisus est à rebus nume-
ratis; hanc tamen unitatem mens non facit, sed in re
existentem detegit; nam ejus non est fingere, sed in-
spicere naturas entium realium; atqui Numerus est
ens reale: ergo mens eum non fingit, sed qualis re
ipsa est considerat. Deinde in tantum aliquid est unum,
in quantum est ens: ergo si Numerus esset solum quid
unum per rationem, esset formaliter ens rationis; sic-
que Arithmetica haberet pro objecto formali aliquod
ens rationis: cum tamen omnes censeant Mathematicas,
quarum præcipua est Arithmetica, inter scientias
reales.

Obj. 1. Authoritatem Aristotelis 8. Metaph. cap. 5.
ubi dicit, *Numerum non esse unum, sed sicut cumulum;*
ergo ex Aristotele est tantum unum per accidens.

Resp. Aristotelem non id dicere affirmativè, sed so-
lum per modum objectionis, quam postea solvens ait,
numerum esse unum, quod ultima unitas det speciem
cæteris.

Obj. 2. Quod constat pluribus entibus completis,
non est unum per se; sed Numerus constat pluribus
entibus completis: ergo non est unum per se. Proba-
tur minor. Numerus constat pluribus quantitibus
continuis; sed plures quantitates continuæ sunt plura
entia completa: ergo constat pluribus entibus comple-
tis.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo
majorem: Numerus constat pluribus quantitibus con-
tinuis; ut sunt unitates, concedo; ut sunt quantita-
tes, nego. Et ad minorem: Quantitates continuæ sunt
entia completa: si sumantur ut quantitates sunt, con-
cedo; si sumantur ut unitates sunt, nego. Igitur in
quantitate continua duo considerari debent, extensio
& unitas: extensio est aliquid completum; at verbò uni-
tas est aliquid incompletum, elementum scilicet & pars
numeri.

Dices. Quantitas ut una est, & ut continua est, non
distinguitur; siquidem unitas non est aliquid distinctum
à quan-

à quantitate: ergo si ut continua est, sit ens completum, erit etiam ens completum, ut una est augens numerum.

Resp. 1. Nego antecedens: Unitas enim in quantitate est quid realiter distinctum ab ipsa; resultat enim ex unione partium inter se, sicut figura resultat ex dispositione partium; ideoque tam distinguitur realiter à quantitate, quàm figura. Ita docet S. Thom. 1. p. q. 12. art. 1. & q. 38. art. 3. Neque mirum est, unitatem quantitatis haberi ut distinctam ab illa, quamvis unitas aliorum entium non sit distincta realiter ab ipsis: cætera enim entia sunt unum per se ipsa; at verò quantitas est una per colligationem partium, quæ colligatio cum sit aliquid accidentale quantitati, unitas quoque ab illa proveniens est aliquid distinctum à quantitate.

Resp. 2. Transeat antecedens, & nego consequens. Siquidem eadem res comparata ad diversa, potest habere rationem completi & incompleti; ut figura lapidis in se est aliquid completum; comparata verò ad domum, cuius est pars, est aliquid incompletum; ita in Numero ternario linearum, quælibet linea in se considerata est aliquid completum in genere quantitatis continuæ; at verò comparata ad Numerum ternarium, est aliquid incompletum & pars Numeri ternarii.

Instabis, Partes Numeri non uniuntur: ergo non faciunt per se unum. Consequentia patet. Probatur antecedens: Partes separatæ non uniuntur; sed partes Numeri sunt separatæ & ab invicem discretæ; ergo non uniuntur. Major patet, quia separatio opponitur unitati. Minor verò certa est: Numerus enim constat partibus discretis, id est, ad invicem separatis.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: partes separatæ non sunt unitæ; unitate continuitatis, concedo; unitate ordinis, nego. Siquidem separatio non opponitur unitati ordinis: ea enim, quæ sunt ab invicem separata, possunt tamen ordinari, unitas autem Numeri non est unitas continuitatis, sed ordinis.

Urgebis, Partes Numeri non uniuntur etiam unitate ordinis: ergo nulla solutio. Probatur antecedens: Inter pares non est ordo; sed partes Numeri sunt inter se pares: ergo inter illas non est ordo.

Resp. 1. Nego subsumptum. Ad probationem, distinguo majorem: Inter partes non est ordo, physicæ dependentiæ, concedo; non est ordo situationis, dispositionis, & extensionis, nego. Sic inter partes lapidis, quamvis sint pares, datur ordo dispositionis, in quantum una est sursum, & alia deorsum; ex quo ordine

dine resultat figura triangularis, aut quadrata; itaque licet unitates componentes Numerum sint inter se pares; attamen in illis esse potest ordo, in quantum cæteræ ordinantur sub ultima, à qua habent speciem numeri.

Resp. 2. Unitates Numeri non esse formaliter pares; nam in illis una habet rationem ultimæ, alia rationem mediæ, & alia rationem primæ; sicut in Numero quinario, quinta est ultima, & tertia est mediæ.

Replicabis. Inter quinque unitates nulla est prima, aut secunda, aut ultima: ergo inter illas nullus est ordo.

Resp. Distinguo antecedens: Nulla est prima, aut ultima, determinatè, concedo; nulla indeterminatè, nego. Siquidem licet neque hæc, neque ista sit ultima; attamen in illis datur aliqua verè ultima, illa scilicet, quæ claudit & finit Numerum, quæcunque sit: ut, in Numero quinario quinta est ultima, eo quod finiat numerum & trahat alias quatuor ad speciem quinarium.

Dices. Illa ultima unitas, ut daret speciem aliis, deberet esse aliquid determinatum: ergo nulla solutio. Probatur subsumptum: Id quod determinat speciem, debet esse determinatum; sed ultima unitas determinat speciem numeri ex nobis: ergo debet esse determinata.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem distinguo maiorem: Id, quod dat speciem, debet esse quid determinatum, formaliter, concedo; determinatum materialiter, nego; & concessa minore, distinguo consequentiam: ergo ultima unitas debet esse determinata; formaliter, concedo; quasi materialiter, nego.

Explicatur solutio. Ultima unitas duo dicitur, *Unitatem* scilicet, & *Ultimitatem*, ut ita loquar, quorum duorum unitas se habet per modum materialis; ultimitas vero per modum formalis. Quantum ad unitatem, non est determinatum, quænam sit in particulari, quæ est ultima: imò neutra determinatè est ultima, sed ramen quantum ad ultimitatem, in omni Numero est determinata, quia omnis numerus, cum sit finitus, debet claudi & determinari, ac proinde habere ultimam unitatem. Et hæc ultimitas in quolibet numero est determinata rationis, ut in quaternario ultima unitas est quarta, quæcunque sit; in quinario quinta, & sic de aliis; undè ultima unitas dicitur formaliter determinata, quia hoc determinatum est, v. g. in quaternario, quod finiatur in quarta unitate.

Rem explicat Joannes à S. Thoma exemplo aptissimo

mo circuli, qui, cum sit finitus, debet habere finem, principium, & medium suæ extensionis; & tamen in circulo neutra pars determinatè est medium, principium, vel finis; undè formalitas principii, medii, & finis reperitur determinatè in circulo; attamen quantum ad materiale, seu quantum ad partem, supra quam cadit formalitas principii, medii, & finis, hoc non est determinatum, sed indifferenter cadit supra quamlibet partem. Idem dicimus de numero; nam quantum ad hoc, quod est claudi ultima unitate, quæ sit talis rationis, v. g. quarta, vel quinta, hoc determinatum est in uno numero: non enim numerus, v. g. quaternarius, finitur in qualibet unitate, v. g. in secunda, vel tertia, sed determinatè in quarta; ratio tamen quartæ & ultimæ non cadit supra aliquam determinatè, sed indifferenter supra quamlibet ad alias comparatam.

Obj. 3. Unitas ordinis non sufficit, ut numerus sit ens per se unum: ergo non est unum per se. Probatur antecedens: In exercitu & populo datur unitas ordinis; sed populus & exercitus non sunt unum per se: ergo unitas ordinis non sufficit, ut aliquid sit unum per se.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: In populo & exercitu non datur unitas ordinis; phyfici, concedo; politici, nego. Et ad minorem: Sed populus & exercitus non sunt unum per se; in esse phyfico, concedo; in esse politico, nego.

Explicatur solutio: Unitas ordinis sufficit, ut aliquid sit unum per se; undè eo modo aliqua sunt unum per se, quo habent unitatem ordinis. Cum igitur plures homines aggregati in uno exercitu non habeant inter se, nisi ordinem politicum, in quantum multitudo illa obedit uni duci, non faciunt unum per se, nisi moraliter & politicè; cæterum in ordine phyfico sunt quid per accidens. At verb inter plures unitates componentes numerum reperitur ordo, non moralis & politicus, sed quantitativus & mathematicus; quatenus ultima cæteris præfigit modum extensionis, easque ad hanc numeri speciem determinat; undè constituunt unum per se quantitativè & mathematicè.

Obj. 4. Si numerus esset unum per se, deberet habere unicum subjectum; sed non habet unicum subjectum (siquidem numerus v. g. hominum non est in uno homine, sed in variis, iisque remotissimis ab invicem, quorum alii sunt in India, alii in Gallia:) ergo numerus non est unum per se.

Resp. Distinguo majorem: Si numerus esset unum per se, deberet habere unicum subjectum; totale, concedo;

do; partiale, nego. Quilibet autem homo non est nisi subiectum partiale Numeri hominum; omnes verò homines sunt totale ejus subiectum. Neque refert, quòd sint propinqui, vel remoti: quia unitas numeri est solum unitas ordinis, ad quam nihil facit distantia, vel propinquitas: unde ubicumque nascatur homo, statim atque est in rerum natura, incipit pertinere ad numerum hominum, ut subiectum ejus partiale.

Dices. Multitudo Angelorum habet omnia, quæ competunt multitudini rerum quantitativarum, & tamen non est ens per se unum, sed solum per accidens; ergo multitudo rerum quantitativarum est etiam ens per accidens. Probatur antecedens: Nam in Angelis aliquis est ultimus claudens multitudinem illorum; similiter talis multitudo est mensurabilis per unum sæpius replicatum, & est æqualis alteri simili multitudini &c.

Sed responsio facile habetur ex dictis. Nam numerus propriè dictus constare debet ex unitatibus ejusdem rationis, ac sola quantitatis divisione discretis, unde propriè locum non habet in Angelis, ac cæteris rebus quantitate carentibus, sed solum metaphoricè. Itaque numeratim non ordinantur, quia ille ordo non est nisi inter unitates propriè numericas; nec mensurantur per unum sæpius repetitum, quia non sunt idem unum divisione multiplicatum, sed in quolibet est unitas ab unitate alterius diversa, proindeque non mensurabilis eadem mensura.

ARTICULUS SEXTUS.

De Proprietatibus Quantitatis, & ejus
Coordinatione.

Proprietates reales quantitatis videntur quatuor supra relatæ, scilicet extensio localis, impenetrabilitas, mensurabilitas, & divisibilitas. Sed præterea tres aliæ attributales, seu logicales referuntur ab Aristotele.

Prima est, non habere contrarium propriè dictum: Cum enim contraria propriè dicta sint, quæ mutuo se expellunt à subiecto, & inter se pugnant, quantitas non pugnat cum alia quantitate, nec eam expellit à subiecto; siquidem non est activa, & ideo una non agit in aliam, ut eam à suo subiecto expellat. Adde præterea, quòd omnes quantitates, inter quas videretur esse posse contrarietatem, ut omnes lineæ, sunt ejusdem speciei: unde inter se non pugnant ut à subiecto se excludant.

Secunda proprietas est, non suscipere magis & minus: Li-
Philos. R. P. Gazdæ. Pars I. M Cæc

cet enim quantitas crescere possit, vel minui, & ide fieri major, vel minor; attamen propterea non fit magnitudo quantitas: minima enim quantitas æquè perfectè est quantitas, ac maxima.

Tertia proprietas quantitatis est, quod secundum eas res dicantur æquales & inæquales: Cum enim proprium sit quantitatis constituere subiectum mensurabile, reddi ipsum consequenter æquale, vel inæquale alteri: æqualia enim sunt, quæ conveniunt in mensura; inæqualia verò quæ differunt secundum mensuram. Attamen quia, quæ propriè competunt quantitati, tribuuntur etiam per metaphoram rebus spiritualibus, dicimus enim, quod Deus est magnus, quod Angeli sunt in magno numero, ita quoque in aliis rebus æqualitas quædam metaphorica reperitur: sic dicimus Personas Divinas esse æquales; gratiam sanctissimæ Virginis non habere sibi æqualem in aliis Sanctis &c.

Quantum ad coordinationem specierum quantitatis exclusis speciebus minùs propriis, sic ordinatur ejus prædicamentum. In primis quantitas dimensiva in communem dividitur in quantitatem continuam, & discretam, quæ alio nomine dicitur *numerus*, seu in quantitatem molis & quantitatem multitudinis. Quantitas discreta, seu numerus dividitur in parem & imparem; hi in alias species. Quantitas verò continua dividitur in lineam, superficiem & corpus; quarum quælibet est species infima: nam omnis linea est ejusdem speciei, sicuti & omnis superficies, quamvis possit suscipere figuras diversæ speciei, v. g. figuram quadratam, circularem, triangularem, &c. Neque mirum est, quod prædicamentum quantitatis dividatur in tam paucas species; quia diversitas specifica est à forma: Cum ergo quantitas sit admodum materialis, non dividitur multis divisionibus specificis, & formalibus. Ceterum si quis velit quantitatem dividere in omnes suas species sive proprias, sive improprias, divisio habetur supra artic. 3.

QUÆSTIO QUARTA

De *Relatione*. *Quantitate*.

Tertium prædicamentum est Relatio, cujus notitia summe necessaria est non modò Philosophis, sed Theologis quoque; cum nulla ferè sit utriusque sapientiæ pars in qua de aliquo ente relativo non disputetur. Sequenti articulo

tem cōsuetum ordinem circa Relationem tria quærimus. Primò, quid sit. Secundò, quotuplex sit. Tertio, quas habeat proprietates.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit Relatio.

HOc prædicamentum vocatur ab Aristotele τὸ πρὸς ἄλλο, id est, *Ad aliquid*: Vulgò verò dicitur *Relatio*, ite-
Respectus, *Ordo*, *Habitudo*. Dari relationes reales in di-
 uinis, fide constat; at in creaturis nullam esse realem,
 Aureolus ac plerique Nominalium censuere, atque ante
 illos nonnulli Antiqui, ut Zeno & Stoici, teste Ammonio
 & Simplicio. Verùm Relationem esse aliquid reale in crea-
 turis constat, tum communi Philosophorum ac Theologo-
 rum consensu, tum etiam his momentis.

1. Nemine cogitante homo pater est filii, quem genuit;
 duo alba similia sunt; duo ligna bipalmaria sunt æqualia:
 Sed paternitas, similitudo, æqualitas sunt meræ Relatio-
 nes, ergo dantur in rebus Relationes.

2. Datur in rebus (ut arguit Sanctus Thomas quæst. 7. de
 potent. art. 3.) id, in quo præcipuè consistit bonum Uni-
 uersi; non enim sicum est in eo, quod non est, aut à no-
 tis fingitur: Sed bonum Vniuersi consistit in ordine re-
 rum tum ad se invicem, tum ad Deum, quo sublato om-
 nis confusa essent, unde Aristoteles 11. Metaph. aptè com-
 parat Vniuersum exercitui, cuius bonum consistit in ordi-
 ne militum, tum inter se, tum ad ducem, quo per discor-
 diam sublato ruit exercitus: Ergo datur ordo, seu rela-
 tio in rebus.

3. Ideo Pater æternus realiter refertur ad Filium, quia
 e ipsa illum genuit: Atqui & pater creatus realiter gi-
 gnit filium; ergo re ipsa ad eum refertur, unde Aposto-
 lus ad Ephes. 3. paternitatem creatam à divina derivat,
 ut realem ejus participationem. Itaque certum sit, dari
 relationes reales: at non omnes sunt prædicamentales.
 Prius ergo aliquid dicendum de Relatione in genere,
 & ejus divisionibus. Tum quid sit Relatio prædicamen-
 talis dicemus.

Relatio in uniuersum est respectus, seu ordo unius rei
 ad aliam. Porro duobus modis unum ad aliud ordinari
 potest; secundum rem, vel secundum rationem. Hinc
 Relatio duplex, realis & rationis. Relatio realis est or-
 do, qui rebus ipsis inest, sic effectus ordinatur ad causam,
 pars ad totum, potentia ad actum, actus ad objectum.
 Relatio rationis est ordo per mentem inter aliqua exco-
 gitatus, ut prædicati ad subiectum, speciei ad genus &c.

Relatio realis dividitur in increatam & creatam. Relatio increata est ordo, seu respectus unius divinæ personæ ad aliam. Quadruplex est. Paternitas, Filiatio, Spiritus ratio activa, spiritus ratio passiva, de quibus Theologi. Relatio creata est ordo naturalis unius rei creatæ ad aliam, vel ad Creatorem ipsum.

Relatio creata dividitur in relationem secundum *esse* & relationem secundum *dici*. Relatio secundum *esse* est purus ordo, purusque respectus ad terminum; ut paternitas, filiatio, æqualitas, nihil aliud exprimunt, præter respectum unius ad aliud. Relatio secundum *dici* non est aliquid purè relativum, sed res quædam absoluta, quam consequitur habitudo ad aliam; adeo ut exprimi non possit, quin & illa habitudo exprimat: unde vocatur *secundum dici*, quia est res absoluta, dicens tamen habitudinem ad aliam: sic pars, etsi sit aliquid absolutum, includit tamen habitudinem ad totum, scientia ad objectum movens ad motum &c. Ita explicat S. Thomas 1. par. quest. 3. art. 6. ad 1.

Alio modo dividitur relatio in transcendentalem & non transcendentalem. Relatio transcendentalis est ordo in essentia rei inclusus, seu ipsa rei absolutæ entitas ex sua essentia ad aliud destinata; ut anima dicit transcendentalem ordinem ad corpus, scientia ad objectum, materia ad formam, accidens ab subjectum, &c. nam hæ res ad illa ex sua essentia ordinantur. Dicitur *transcendentalis*, quia transcendit omnia rerum genera; nihil enim ferè est quod ad aliud ex sua natura non ordinetur. Relatio non transcendentalis est, quæ non includitur in essentia rei, sed ipsi advenit; ut paternitas respectu hominis. Hæc divisio videtur cum prima coincidere: nam omnis relatio transcendentalis est Relatio secundum *dici*; non enim est purus respectus, sed entitas absoluta includens respectum. Ut omnis relatio secundum *dici* videtur transcendentalis, est enim entitas absoluta includens respectum, sine quo intelligi non potest. Unde Aristoteles definit relata secundum *dici*, *Ea quæ id quod sunt alterius sunt*; quæ definitio convenit relatis transcendentalibus.

His ita explicatis, evidens est, relationes transcendentales, seu secundum *dici*, non pertinere ad hoc prædicamentum: sunt enim entitates absolutæ ad alia prædicamenta spectantes. Itaque solæ relationes non transcendentales, seu secundum *esse*, hoc constituunt prædicamentum, unde de prædicamentales vocantur. Quid sint propriè, dicendum.

C O N C L U S I O .

Relatio prædicamentalis rectè definitur, accidens reale, cuius totum *esse* est ad aliquid se habere, id est, in puro respectu consistit.

Explicatur definitio, quæ est Aristotelis. In primis relatio dicitur *accidens*, ut excludantur ab hoc prædicamento Divinæ relationes, quæ non sunt accidentia: nam in Deo nullum est accidens. Additur, *reale*, ut excludantur relationes rationis: solum enim ens reale ponitur in prædicamento. Aliæ verò particulæ excludunt relationes transcendentales, & secundum *dicit*, quarum totum *esse* non est ad aliud se habere, sed est quædam entitas absoluta, in qua includitur ordo ad aliud, in quantum est alterius.

Dices. D. Thomas 1. par. qu. 28. artic. 1. dicit, *quoddam solum in his, quæ sunt ad aliquid, inventuntur aliqua, quæ sunt secundum rationem tantum*: Ergo in prædicamento relationis ponuntur etiam relationes rationis.

Respondeo cum Ferrariensi 4. Contra Gentes cap. 14. D. Thomam solum velle, quoddam propria ratio relationis, scilicet *esse ad aliquid*, propriè salvatur in relationibus rationis, quod non convenit aliis prædicamentis: non enim chimæra, aliæque ejusmodi figmenta propriè habent rationem substantiæ; aut alterius prædicamenti. At verò relationes rationis sunt propriè relationes: intellectus enim noster verè & propriè ordinat, & refert unum ad aliud. Non sunt tamen in prædicamento defectu realitatis; quia ut expressè dicit sanctus Doctor, qu. 7. de pot. artic. 9. *in nullo prædicamento ponitur aliquid, nisi sit res extra animam existens*, id est, ens reale.

Quæres primò, quæ sint conditiones requisitæ ad relationem prædicamentalem?

Respondeo, ex D. Thoma Op. 48. quatuor præcipuè assignari.

Prima est, ut habeat subjectum reale: accidens enim reale exigit etiam reale subjectum.

Secunda est, ut habeat rationem fundandi, seu fundamentum reale: fundamentum enim est veluti causa relationis: unde cum effectus realis exigit causam realem, ut relatio sit realis, ejus fundamentum debet esse reale.

Tertia est, ut habeat etiam terminum realem: cum enim relatio consistat in ordine ad suum terminum, ut realis ordo realiter resultet, oportet, ut realiter ponatur terminus.

Quarta, ut extrema, id est, fundamentum & terminus realiter distinguantur: non enim datur ejusdem relatio ad

se ipsum. Quæres secundò, quid sit subiectum, quid fundamentum, quid terminus relationis.

Respondeo, subiectum relationis esse id, in quo est relatio, seu quod refertur. Fundamentum verò est id, quod est ratio respiciendi, seu referendi. Terminus demum est id, quod respicitur: sic in relatione paternitatis, homo, qui genuit filium, est subiectum; filius genitus est terminus, qui respicitur à patre; generatio verò est fundamentum; ratio enim, cur pater respicit filium, est quia genuit ipsum. Quia verò relatio est inter subiectum & terminum; ideo subiectum & terminus dicuntur *extrema relationis*.
210/115.

ARTICVLVS SECVNDVS.

An relatio prædicamentalis sit realiter distincta à suo fundamento.

Relatio igitur prædicamentalis nihil aliud est, quam ordo, respectusque unius ad aliud; ordo, inquam, non ipsa rei entitate inclusus, sed adventitius. Nunc discutiendum, an ordo ille sit quid distinctum ab absolutis, quæ sunt in re, præcipuè verò à fundamento; id est, ab illa entitate absoluta, quæ est ratio, cur unum aliud respiciat. Negant plures extranei; affirmat verò communiter utraque schola D. Thomæ & Scoti. Et planè quamvis prima opinio videatur expeditior, imaginatioque conformior, eo quòd imaginari non possumus, ecquæ tandem sit illa entitas relativa à fundamento seorsim sumpta: Attamen secunda sententia verisimilior videtur, ac rationi rerum fibras solertiùs insipienti maximè conueniens. Observamus enim, nos habere non in imaginatione, sed in mentis apice, ideam, seu notionem ordinis, & relationis; Illamque ideam, nobis repræsentare ordinem, non ut denominationem extrinsecam, aut ut negationem, sed ut aliquid positivum, & intrinsecum rebus ordinatis; unde si res ex sua propria essentia ordinetur ad aliquid, ordinem illum concipimus ut rei maximè intrinsecum & positivum, non tamen ab essentia realiter distinctum, quia hoc ipsum, quod est aliud respicere, est ex ratione talis essentiæ. Et ideo vocamus has relationes *transcendentales*, id est identificatas cum essentia ejus, quod refertur. Sed si res ex sua essentia non ordinantur, imò si intellectus omnibus, quæ sunt in re, nullus in ea sit ordo ad aliquid, planè ut intelligatur relata, necesse est, ut intelligamus entitatem, quam nobis repræsentat idea ordinis, supervenisse illi rei tanquam aliquid addititium, proindeque distinctum.

tum, vel secundum rem, si res ipsa de novo referatur, vel secundum rationem, si sola mente referatur. Sit itaque.

C O N C L U S I O.

Relatio prædicamentalis realiter distinguitur à fundamento, & ab omnibus absolutis, quæ sunt in re; estque entitas addititia, cujus munus est constituere rem ordinatam ad aliud.

Sic censere D. Thomam, etsi aliqui dubitent, ex tribus aperte intelligi potest.

Primò, quia ex Sancto Thoma in 1. Dist. 4. q. 1. art. 1. *Nulla Relatio est substantia secundum rem in creaturis.* Quod idem tam frequenter repetit, ut Ferrariensis 4. Cont. Gen. cap. 14. id habeat ut clarissimum in doctrina D. Thomæ. At certum est, pleraque relationes fundari in ipsa substantia immediate, ut relatio similitudinis inter Petrum & Paulum, animæ ad corpus, creaturæ ad creatorem in substantia fundatur; ergo distinguitur à fundamento.

Secundò, perpetuo docet relationes asserre novum, & proprium esse accidentale, dum adveniunt, quod falsum esset, si à fundamento præexistente non distinguerentur. En verba ejus 4. cont. Gen. cap. 14. *In nobis relationis habent proprium modum essendi secundum propriam rationem, sicut & in aliis accidentibus contingit.* Et in 1. Dist. 21. q. 1. art. 2. *In creaturis per paternitatem additur novum esse, quod est esse accidentale.*

Tertiò demum idem intelligi potest ex eo, quod dicit idem sanctus Doctor: *Relationem habere esse debilissimum, imperfectissimum & postremum omnium accidentium.* 4. Cont. Gen. cap. 14. & 12. Metaph. tex. 19. aliisque in locis. Item, *In creatis comparari relationem ad absolutum, sicut accidens ad subjectum* 4. Cont. Gen. cap. 14. *& absolutum esse aliam rem à relativo* 1. p. q. 28. art. 2. ad 2. quæ omnia & innumera alia apud D. Thomam frequentissima manifestè ostendunt realem distinctionem relationis ab absoluto; proindeque à fundamento, camque speciale genus rei esse, ab aliis, quæ relativa non sunt, distinctum.

Probatur conclusio ratione. Illa realiter distinguuntur, quorum entitates seipsa non sunt idem. Atqui entitas fundamenti seipsa non est idem cum entitate relationis; ergo realiter distinguuntur. Major patet ex terminis. Minor suadetur: Entitas relationis est purus ordo, seu respectus, cujus totum esse est ad aliud se habere, ut patet tum ex definitione illius, tum ex notione, quam omnes habent de relatione propriè sumpta, id est prædicamen-

mentali : Atqui entitas fundamenti , quocumque modo invertatur , non est purus ordo , purusque respectus , cuius totum esse sit ad aliud se habere , sed re ipsa est diversissima ab hoc genere rei , cum sit quid absolutum in re ; ergo entitas fundamenti non est re ipsa idem cum entitate relationis .

Ex qua ratione colligo , vel funditus evertendam esse definitionem Aristotelis dicentis , *relationem totaliter consistere in respectu ad alterum* : vel dicendum , illam esse solam denominationem extrinsecam , aut ad summum ens rationis , quod tamen adversarii negant : vel nobiscum fatendum , non esse ipsum fundamentum , sed aliud genus rei , quod totum consistit in respiciendo , quodque superadditur fundamento . Intelligibile enim est , entitatem fundamenti totaliter consistere in respectu ; ergo illa entitas , quæ tota consistit in respectu , non potest esse entitas fundamenti ; sed alia alterius ordinis , quæ si sit realis , realiter quoque distinguetur ab illo .

Confirmatur . Relatio perit manente entitate fundamenti ; Ergo est aliquid distinctum . Consequentia patet : Non enim est majus signum distinctionis , quam realis separatio . Antecedens verò constat : Nam mortuo filio perit respectus paternitatis , manente tamen entitate fundamenti ; ergo relatio perit manente entitate fundamenti .

Respondent Adversarii , entitatem fundamenti habere duplex munus , absoluti scilicet , & respectivi ; porro pereunte termino perire quantum ad exercitium & munus relativi , manere verò quantum ad munus absoluti .

Sed contra . Hæc responsio tribuit creaturis , quod est soli Deo proprium . Theologi enim docent cum D. Thoma 1. p. qu. 28 art. 2. Divinæ essentiae proprium esse , ut propter sui eminentiam comprehendat in sua simplici entitate munus relativi , & absoluti : unde Pater æternus per eandem entitatem realem est Deus (quod est aliquid absolutum) & etiam Pater (quod est aliquid relativum :) Ergo illa duo munera non possunt in creaturis in una , eademque re adunari . Quippe , ut fert Axioma : *Quæ sunt unita in superioribus , sunt divisa in inferioribus* . Et quero ab Adversariis , quid hac in parte tribuant specialiter Deo , si etiam in creaturis aliqua entitas possit simul duo ista munera , relativi scilicet & absoluti , comprehendere .

Contra 2. Munus respectivi , quod pereunte termino perit , vel est aliquid reale , vel non : Si est aliquid reale ; ergo relatio est re ipsa separabilis à fundamen-

to, & proinde ab eo distincta. Si non sit aliquid reale; Ergo relatio non consistit formaliter in aliquo intrinseco reali, cum definire possit nulla realitate definente; sed solum est ens rationis; vel denominatio extrinseca petita à termino. Et demum velint nolint adversarii, munera realia intrinseca, quorum unum manet alio pereunte, sunt etiam realiter distincta; unde relatio, sive dicatur munus, sive entitas, sive quidquid volueris, realiter distinguitur à fundamento, quo permanente perit.

Replicabis, munus respectivi consistere in entitate reali, ipsius scilicet fundamenti, non tamen præcisè sumpta; sic enim est quid absolutum; sed ut connotat terminum, quo modo est aliquid relativum. Ut relatio similitudinis parietis albi ad album est ipsa entitas albedinis, non præcisè sumpta, sed ut connotat aliam albedinem; sicut in Physica docent Thomistæ, unionem animæ cum corpore non esse aliquid distinctum ab anima, sed entitatem animæ, ut connotat corpus, ipsique applicatur: & tamen certum est, quod manente anima perit unio ejus cum corpore præcisè per hoc, quod amplius non connotet corpus, seu non sit in corpore. Quod igitur Thomistæ dicunt de hac unionem, proportionem dici poterit de relatione prædicamentali.

Sed contra. Hæc responsio confundit relationes prædicamentales cum transcendentalibus, quas omnes distinguunt. Nam relatio transcendentalis est itidem absoluta entitas connotans aliud. Si ergo idem sit relatio prædicamentalis, quid discriminis relinquetur? Cur hæc novum rei genus constituat? Cur pereunte termino peribit, cum transcendentalis maneat? Ut oculus sublati coloribus nihilominus ad eos transcendentalem dicit ordinem. Demum hæc responsio evertit receptam relationis notionem, & definitionem, ut sit accidens, cujus totum esse sit ad aliud se habere: non enim hoc erit, sed aliud, nempe entitas, plerumque substantialis, ut connotans terminum.

At frustra obtrudunt exemplum unionis. Nam unio non est anima connotans corpus [aliàs post mortem maneret unio, cum anima separata nihilominus connotet corpus] sed est anima per actionem agentis applicata corpori: unde tria dicit, animam, corpus, & actionem ea jungentem, quæ quandiu manent, manet unio: at si horum aliquod desinat, non mirum, si & ipsa desinat. At relatio unum quid simplex dicit, nempe purum respectum: Itaque si ille respectus sit fundamenti entitas, manente fundamento manebit relatio. Est & hic aliud observandum. Anima est per se essentialiter

ter forma corporis, & ideo ut corpus informet, non eget alia forma, sed sola applicatione agentis; at vero entitas fundamenti non est per se essentialiter respectus ad terminum, sed quid absolutum: ut ergo respiciat, eget aliquo addito.

Atque hinc duci potest aliud argumentum. Esse reale adventitium fundamento, ab eo realiter distinguitur: Sed relatio dicitur esse reale, nempe esse ad, quod non est ipsum esse fundamenti, sed ei advenit posito termino; ergo realiter distinguitur à fundamento.

Respondent, relationem esse accidens logicum. Verum hæc responsio ferè labitur in sententiam nominalem, nempe relationem esse ens rationis formaliter: nam formaliter non est ipsa entitas fundamenti, sed id, quod ipsi advenire intelligitur: Si ergo nihil reale adveniat, nihil reale erit relatio, sed solum fundamentum quodam modo consideratum, nempe comparatum ad terminum; ergo erit formaliter ens rationis. Deinde accidens logicum non pertinet ad prædicamenta: sunt enim genera rerum, & non Logicalium conceptuum. Porro si relatio sit accidens logicum, nihil reale advenit suo subjecto, Deus citra sui mutationem poterit de novo intrinsecam relationem admittere, quod negant Theologi.

Obiit. D. Thomas Opusc. 48. Tract. de relatione dicit, relationem similitudinis esse ipsam albedinem, ut se habet ad aliam albedinem.

Resp. Opusculum istud esse dubium: quo potiora sunt alia S. Thomæ testimonia ex indubiis ejus operibus supra relatâ. Quanquam & ad illum locum dici fortè possit, solum velle, relationem non distingui à fundamento, ut rem à re: unde, dicit non esse aliam rem ab eo: at non negat, distingui ut modum à re.

Instabis. Idem D. Tho. 5. Phys. lect. 3. dicit: *Nihil mihi advenit de novo per hoc, quod incipio fieri similis alteri*; Ergo similitudo non est entitas etiam modaliter à fundamento distincta.

Resp. Distinguo antecedens: Nihil mihi advenit de novo, per modum physicæ mutationis, de qua ibi loquitur D. Thomas, concedo; per modum respectus, nego. Ibi enim probat, ad relationem non dari motum propriè dictum, eo quod resultet nulla prævia mutatione ad solam termini positionem, nec propriè mutet subjectum.

Adiici præterea potest, D. Thomam loqui de eo, in quo jam præexistit relatio similitudinis, quem certum est sine ulla prorsus mutatione incipere referri ad novos terminos, ut jam dicemus; ex quo rectè infert, ad rela-

relationem non dari per se motum, quia hæc ipsa extensio ad novos terminos sine aliqua mutatione subjecti non fieret, sicut nec prima productio ejus, si relatio per se terminaret motum.

Obii. 2. Si relatio esset quid realiter à fundamento distinctum, nascente muscâ mutaretur totus orbis: nulla enim pars orbis est, quæ non dicat aliquam relationem vel distantiam, vel propinquitatis, vel similitudinis, vel dissimilitudinis ad illam muscam; ergo nascente illa musca pullularent infinitæ relationes inter rebus.

Resp. Nego sequelam. Ad probationem distingo: Omnis pars Orbis dicit aliquam relationem ad illam muscam, relationem novam, nego; Relationem antea præexistentem, concedo. Per eandem enim relationem respicitur illa nova musca, per quam & aliæ præexistentes muscæ respiciuntur: nam pro omnibus terrenis ejusdem rationis, v. g. pro omnibus filiis in patre, datur unica relatio ad omnes illos et tensa, ut infra dicitur. Quidam tamen non reputant inconveniens mutari omniæ relativè ad productionem novæ rei, quod ea mutatio sit tenuissima: & sanè si ad positionem alicujus corporis in aliquo loco totus aer vicinus mutatur, recipiendo species intentionales illius corporis, quid prohibebit, ad positionem novi entis alia novæ relationis adventu quodammodo mutari?

Obii. 3. Dum Petrus Romæ existens fit pater, nascente ei primùm filio in Gallia, nihil reale de novo acquirit; ergo paternitas non est res à præexistente fundamento distincta. Probatur antecedens: Quod non mutatur de novo, non acquirit novam entitatem, Sed Petrus non mutatur de novo per nativitatem illius filii; ergo nullam acquirit entitatem.

Resp. Nego antecedens. Ad ejus probationem, distinguo majorem: Non mutatur absolutè, concedo; relativè, nego. Et ad consequentiam; ergo non acquirit novam entitatem absolutam, concedo; relativam, nego. Nam Petrus in hoc casu acquirit respectum patris, quem antea non habebat: unde mutatur relativè. Hæc tamen mutatio relativa non censetur propriè mutatio, quia id dicitur propriè mutari, quod alio modo in se disponitur. Relatio autem superveniens non disponit alio modo rem in se ipsa, sed solum in ordine ad alia.

Instabis. Nulla est causa producens illam novam entitatem in Petro; ergo nullam acquirit.

Resp. Nego antecedens: nam causa, ex qua resultat relatio, est ipsum fundamentum, à quo dimanat positio

termino. Neque mirari debemus, ejusmodi ordines, licet sint reales entitates, ita facile ac fecundè resultare ex suis fundamentis: videmus enim, entia longè perfectiora resultare ex aliis simili, imò mirabiliori fecunditate. Quis crederet, ex pulsato aere resultare sonum, qui etiam corpori allitus recipitur, nisi quotidie auribus ad experiremur? Quis putaret, tantam lucis copiam ex modica candela tam latè diffundi? ex grano pulveris propè infinitas imagines effundi, quibus totus impletur aer, quæque apposito speculo iterum recipiuntur, mirabili & propè infinita fecunditate.

Urgebis. Posita causa ponitur effectus; sed posito fundamento non propterea ponitur relatio: ergo fundamentum non est causa relationis. Probatur minor: In Petro, nondum nato filio, existit fundamentum paternitatis, & tamen non est in eo paternitas; ergo posito fundamento non ponitur relatio.

Resp. Distinguo majorem: Posita causa ponitur effectus, si sint aliæ conditiones, ex quibus pendet effectus: concedo, si desint, nego. Fundamentum est quidem causa relationis, sed terminus est conditio, sine qua resultare non potest: nam *fieri* sequitur ad *esse*. Porro *esse* relationis totum consistit in respectu termini: Itaque produci nequit, nisi sit terminus, sicque ab eo in *fieri* prorsus pendet. Hanc rationem complexus est D. Thomas 4. contra Gent. cap. 14. his verbis: *Propria relationis ratio in eo consistit, quod est esse ad alterum: Unde esse ejus proprium quod substantia superaddit, non solum dependet ab esse substantie, sed etiam ab esse alicujus exterioris.*

Ne autem gratis dictum videatur, relationem in *fieri* dependere à termino, tanquam à conditione, qua posita statim resultat, præter rationem jam allatam, id declarari potest Theologico exemplo. Docent Theologi, species intelligibiles Angelorum, quamvis habeant vim representandi omnia individua, attamen futura individua non representare, donec illa à parte rei existant: unde talis representatio dependet ab existentia individuum, tanquam à conditione extrinseca, sine qua fieri nequit. Cur à pari non poterit relatio dependere à positione termini, ita ut sine illo nunquam causari possit à suo fundamento?

Obit 4. Si relatio distingueretur à fundamento, daretur processus in infinitum in relationibus. Probatur sequela: Dux relationes, v. g. dux paternitates, sunt similes inter se, ac proinde fundant duas relationes similitudinis; & rursus illæ dux alias duas, & sic in infinitum; ergo, &c.

Resp. Nego sequelam. Ad probationem, nego, quod una

una relatio possit fundare aliam, v. g. una similitudo aliam similitudinem. Et ratio est: Tum quia Relatio est debili-
 oris entitatis, quam quæ causare possit aliam Relationem
 Tum præcipue quia, ut docet D. Th. 1. p. q. 42. art. 1. ad
 4. q. 35. ar. 3. ad 2. & q. 7. de pot. ar. 9. ad 2. Relatio est
 essentialiter respectus: unde non indiget aliquo addito ut
 referatur. Sed sicut actio, quantum factibilis est, fit per
 se ipsam, & non per aliam actionem: ita Relatio ad omnia,
 ad quæ referibilis est, refertur per se ipsam.

Instabis. Relatio similitudinis inter duas paternitates
 potest realiter separari ab illis: Ergo realiter distinguitur
 ab illis. Consequentia videtur certa, cum ex hoc capite
 probaverimus supra, Relationem distingui à fundamento.
 Antecedens probatur; Paternitas Petri desinit esse similis
 pereunte altera paternitate, cui erat similis: Ergo perit
 Relatio similitudinis manente paternitate.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, desinguo
 consequentiam: Ergo perit relatio similitudinis, quan-
 tum ad hoc, quod est extendi ad terminum secundarium,
 concedo; quantum ad entitatem relationem, nego. Expli-
 catur solutio. Paternitas Petri est similis per se ipsam pa-
 ternitati Pauli, non verò per Relationem distinctam: at-
 tamen pereunte paternitate Pauli desinit esse similis, non
 quod amittat relationem, per quam erat similis, sed præ-
 cise per hoc, quod non habeat terminum secundarium,
 ratione cuius denominabatur similis. Sicut dum video
 quinque homines, si unus recedat, visio mea propterea
 non perit, sed præcise desinit se extendere ad illum,
 qui abiit.

Obij. 5. Quocumque præciso, duo alba sunt similia: Er-
 go Relatio similitudinis non distinguitur ab illis.

Resp. Distinguo antecedens: Sunt similia fundamenti-
 ter, concedo; formaliter & relativè, nego. Vnde si Deus
 destrueret respectum illum similitudinis, qui est inter duo
 alba, non essent amplius formaliter, & relativè similia,
 idest, ordinata invicem ordine similitudinis, quia care-
 rent Relatione similitudinis. Attamen casus videtur im-
 possibilis. Sunt enim quidam modi, qui licet à subjecto
 distinguantur, ab illo tamen separari non possunt: ut, po-
 sita æquali distantia circumferentiæ à centro impossibile est,
 ut non resultet figura circularis; & tamen Adversarii fa-
 centur, figuram esse accidens distinctum à quantitate: Et
 addita quarta unitate tribus præexistentibus, impossibile
 est, ut non resultet numerus quaternarius, qui tamen est
 distinctus à rebus numeratis. Hanc solutionem tradit D.
 Thom. Quodl. 7. art. 10. ad 4.

ARTICVLVS TERTIVS.

Quotuplex sit Relatio.

Explicata quidditate Relationis, nunc variæ ejus divisiones referendæ sunt. Cùm autem Relatio causetur à fundamento, juxta varia fundamentorum genera solent assignari varia Relationum genera.

Porro tria sunt genera fundamentorum Relationis, scilicet *Unitas & Numerus*, seu convenientia & disconvenientia: *Actio & Passio*: *Mensura & Mensurabile*. Unde triplex quoque est genus Relationum, quorum primum fundatur in convenientia & disconvenientia, secundum in actione & passione, tertium in mensura & mensurabili.

Declaratur divisio ex D. Thoma 15. Metaph. lect. 7. Tot sunt fundamenta Relationum, quot sunt rationes, cur unum ordinetur ad aliud: Atqui tres solum sunt rationes, propter quas unum respicit aliud: Ergo sunt solum tria fundamenta Relationum. Major patet. Declaratur minor: Omne, quod ordinatur ad aliud, vel ipsum respicit secundum *esse*, ut mensuram suæ perfectionis; vel secundum *operari*, ut causam, aut effectum; vel secundum unitatem, seu convenientiam, vel disconvenientiam. Si respiciat primo modo, ut Mensuram sui *esse* ac perfectionis, est fundamentum Mensuræ, & Mensurabilis: sic scientia respicit objectum ut mensuram suæ perfectionis: sic exemplar respicitur ab exemplato: sic creaturæ respiciunt Deum: & generaliter omne specificatum respicit suum specificativum. Si vero respiciat secundo modo, ut causam, vel effectum, erit fundamentum Actionis & Passionis: sic filius respicit patrem, & generaliter omnis effectus causam. Si demum tertio modo in quantum convenit, vel disconvenit, erit Unitas, & Numerus, seu fundamentum convenientiæ & disconvenientiæ: sic paries albus respicit alium parietem album ut convenientem, & nigrum ut disconvenientem.

Omnis autem convenientia præcipuè attenditur secundum tria prædicamenta, scilicet secundum Substantiam, Quantitatem & Qualitatem. Convenientia secundum Substantiam dicitur *entitas*, convenientia secundum Quantitatem dicitur *aqualitas*, convenientia secundum Qualitatem dicitur *similitudo*: Sic Petrus & Paullus, quia in natura humana conveniunt, habent relationem identitatis: Sic paries albus, quia convenit in qualitate cum alio albo, habet relationem similitudinis cum eo: Duo vero quanta, dum conveniunt

veniunt in eadem mensura, habent inter se relationem æqualitatis.

Dices. Id, quod transit, non potest fundare Relationem permanentem: Sed actio transit: Ergo non potest fundare Relationem permanentem.

Respondeo distinguo maiorem: id, quod transit: tam formaliter, quam virtualiter, concedo; id quod transit, formaliter, remanet tamen virtualiter, nego. Et ad minorem: sed actio transit, formaliter, concedo; virtualiter, nego. Actio enim remanet virtualiter, tum in effectu relicto; tum in determinatione, quam relinquit in causa, seu in virtute productiva. Ex hoc enim, quod Petrus genuerit filium, remanet ejus vis productiva speciali modo determinata circa talem filium, nam antea respiciebat ipsum solum ut producibilem, postea verò respicit ut productum. Vnde S. Thomas in 3. dist. 8. art. 5. Tales, inquit, relationes non innascuntur ex actionibus secundum quod sunt in actu, sed magis secundum quod fuerunt, ideoque fundantur super id, quod in agente relinquitur ex actione, sive sit dispositio, sive habitus, sive jus, aut potestas.

Dividitur præterea Relatio in Mutuam, & non Mutuam. Patet divisio: Nam inter ea, quæ dicunt ordinem, aliquando reciprocus est ex utraque parte ordo, ut inter patrem, & filium, & inter duos parietes albos, aliquando non reciprocatur, sed se tenet ex parte unius solum extremi, ut creatura ordinatur quidem ad Deum, sed Deus non ordinatur ad creaturas: similiter scientia ordinatur ad objectum, sed objectum non dicit ordinem ad scientiam. Cum Relatio utrimque reciproca est, dicitur Mutua: si verò ex parte unius solum sit extremi, dicitur non Mutua. Relationes autem mutux sunt ut plurimum, quæ fundantur in Convenientia, & Disconvenientia: in Actione & Passione: quia communiter loquendo, in illis utrobique est ratio referendi: siquidem inter ea, quæ convenient, utrobique est convenientia. Et non solum effectus ordinatur ad suam causam, sed etiam ipsa causa, si sit creata, ordinatur ad suum effectum: ut enim latè expendit D. Thomas qu. 7. de pot. ar. 10. In creaturis semper aliquid bonum redundat ex effectu in causam. Unde causa ordinatur vicissim in effectum, ut in suum bonum. Hinc locum in creatis habet illud vulgatum, Quodlibet est propter suam operationem. Relationes verò tertii generis, quæ fundantur in Mensura & Mensurabili, non sunt mutux, quia licet mensurabile ordinetur ad suam mensuram, attamen mensura non ordinatur semper ad mensuratum: ut scientia ordinatur quidem ad objectum, & potest visiva ad colores: attamen nec objectum ordinatur ad scientiam, nec color ad oculum. Videri potest

D. Tho.

D. Thomas qu. 7. de pot. art. 10. ubi totum id elegantissimè expendit.

Demum Relatio mutua subdividitur in relationem Equiparantiæ & Disquiparantiæ.

Explicatur divisio. Relatio æquiparantiæ est, quando in utroque extremo reperitur respectus ejusdem rationis & simili nomine expressus: ut inter duo alba relatio in utroque extremo ejusdem est rationis, & eodem nomine nuncupatur, nempe *similitudo*. Relatio verò disquiparantiæ est, quando respectus in utroque extremo existens non est ejusdem speciei, nec eodem modo exprimitur. Sic relatio patris ad filium est disquiparantiæ, quia est diversæ speciei, & diverso nomine exprimitur: una enim dicitur *paternitas*, & altera *filiatio*.

ARTICVLVS QVARTVS.

Quis sit terminus Relationis, tam mutue, quàm non mutue.

AD pleniorē Relationis mutue & non mutue intelligentiam quæri solet, quis sit utriusque terminus; an scilicet utraque respiciat aliquid absolutum sub ratione absoluti, an aliquid formaliter relativum. Complutenses tenent, omnes Relationes tam mutuas, quàm non mutuas, terminari ad relativum. Contra Scotistæ, omnes Relationes tam mutuas, quàm non mutuas, terminari ad aliquid absolutum sub ratione absoluti. Quidam verò media via incedunt: itaque sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Relatio mutua terminatur formaliter ad aliquid relativum, scilicet ad suum correlativum; ut pater terminatur ad filium, non quatenus homo est, sed quatenus filius est: unde quamvis entitas filii terminet respectum patris, attamen non terminat illum, ut entitas absoluta est, sed formaliter ut affecta filiatione, ac proinde ut est aliquid relativum.

Ita censere videtur S. Thomas 1. p. qu. 40. ar. 2. ad 4. ubi inquit: *Cùm dicitur, quod relativus esse est ad aliud se habere, per ly (aliud) intelligitur correlativum, quod non est prius, sed simul natura*. Et Aristoteles hic dicit, quod servus respicit dominum, ut dominus est, & ideo præcis omnibus aliis, quod sit doctus, quod sit bipes, muscus, &c. modò sit dominus, semper respicitur à servo. Probatur ratione. Pater terminatur ad filium sub ratione formali filii: Sed ratio formalis filii est quid relati-

vum : Ergo pater terminatur ad aliquid relativum ; & idem dicendum de aliis relationibus mutuis. Minor patet. Probatur major : Tum exemplo divinæ Paternitatis, à qua inquit Apostolus ad Ephes. 3. *derivatur omnis Paternitas* : hæc enim respicit Filium Æternum sub ratione formali filii : Ergo & temporalis pater debet respicere filium sub ratione formali filii. Tum etiam ratione : Nam sic se habet pater ad filium , sicut generans ad genitum : Sed generans respicit genitum sub ratione formali geniti : Ergo etiam pater respicit filium sub ratione formali filii.

Confirmatur : Relatio mutua dependet à suo correlativo, ut à termino formali : Ergo terminatur ad aliquid relativum. Probatur antecedens : relatio mutua aliquomodo dependet à suo correlativo : Sed non potest dependere nisi ut à termino : Ergo dependet ab eo , ut à termino. Major videtur certa. Relatio enim mutua non potest intelligi sine suo correlativo : Ergo necesse est, ut ab eo dependeat : res enim intelligi potest sine his, a quibus non dependet. Minor verò probatur. Relatio solum dependet à duobus, scilicet à fundamento, & à termino, Sed relatio mutua non potest dependere à suo correlativo : ut à fundamento, ut de se patet : Ergo debet dependere ab illo, ut à termino.

Obi. 1. Relatio non terminatur formaliter ad id, quo sublato manet : Sed in relationibus mutuis sublata relatione unius extremi remanere potest relatio in altero : Ergo in mutuis relatio unius non terminatur formaliter ad relationem alterius, seu ad alterum, ut relativum est. Major patet : quia relatio stare nequit sine termino formali. Minor declaratur in maternitate Beatissimæ Virginis, quæ perfectissimè stat respectu Christi, licet ei non respondeat in Christo realis relatio filii ; eo quod, ut docet S. Thomas 3. p. q. 35. art. 5. filiationis relatio non est naturæ, sed personæ : Persona autem Christi, utpote Divina, est incapax relationis ad creaturam.

Resp. Distinguo majorem : Relatio non terminatur formaliter ad id, quo sublato remanet, connaturaliter & plenè terminata, concedo : quo sublato remanet quidem, sed modo extraordinario terminata, nego. Et pariter ad minorem : In mutuis sublata relatione ab uno extremo, remanet relatio in altero, plenè & connaturaliter terminata, nego ; modo extraordinario terminata, concedo, & nego consequentiam. Atque ut solutio explicetur in exemplo argumenti, fatemur quidem stare in B. Virgine relationem maternitatis, absque eo quod sit in Christo relatio realis filii, quæ est propria ejus terminatio, sed negamus esse modo sibi connaturali terminatam :
nam

nam secundum naturæ cursum petebat illa maternitas suppositum creatum à se dependens sub ratione geniti, proindeque ad se vicissim relatum; isque erat connaturalis ejus terminus utique relativus. At loco illius suppositi creati, dependentis, & relati, divinitus substitutum est suppositum increatum & æternum, quod terminaret generationem illam purissimam & consequenter maternitatem in ea fundatam non ut realiter dependens & relatum, sed ut subrogatum loco ejus, quod debebat dependere, & referri; idest, non ut terminus connaturalis, sed miraculosus.

Quæres, si Christus, ut tenet D. Thomas, non dicit relationem realem filii ad B. Virginem, quomodo potest dici realiter Filius B. Virginis, præcipue cum filius sit aliquid relativum.

Respondeo ex S. Thoma 5. Metaph. lect. 17. aliquid dici relativè, non solum quia refertur ad aliud, sed etiam quia aliud refertur ad ipsum: Unde aliquis dicitur filius realiter, non solum quia refertur ad matrem, vel patrem; sed etiam quia mater, vel pater realiter refertur ad ipsum, ut ad eum, quem genuit. Cum igitur Christus, licet non dicat respectum realem ad Matrem, attamen verè & propriè terminet relationem Matris suæ, tanquam genitus ab ea, dicitur realiter & propriè filius ejus. Adde præterea, quòd licet Persona divina Christi non referatur realiter ad B. Virginem, attamen subrogatur personæ humanæ, quæ exigeret ad illam realiter referri; ideoque verè & propriè est filius B. Virginis, sicut esset persona humana, cujus locum tenet, & vice fungitur. At de his uberius Theologi.

Obji. 2. Terminus præcedit relationem; Ergo non est quid relativum. Probatur antecedens: Relatio etiam mutua non resultat, nisi posito prius termino: Ergo terminus præcedit relationem etiam mutua.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo antecedens: Relatio non resultat nisi prius posito termino, quoad entitatem, concedo; quoad rationem formalem terminandi, nego. Et similiter ad consequentiam: Terminus præcedit relationem, quantum ad entitatem, concedo; quantum ad formalitatem terminandi, nego. In termino enim duo sunt distinguenda, Entitas termini, & ratio formalis, sub qua terminat; v. g. in filio, entitas filii & ipsa filiatio, sub qua terminat relationem patris. Licet igitur entitas termini debeat prius natura poni, quam resultet relatio; attamen ratio formalis, sub qua terminat, est simul natura cum ipsa relatione, ut filiatio cum pateruitate.

Insiabis. Specificativum præcedit specificatum: Sed

terminus, ut mox dicitur, est specificativum relationis : Ergo terminus etiam formaliter sumptus præcedit relationem.

Resp. 1. Distinguo majorem : Specificativum per modum causæ, concedo ; specificativum per modum termini, nego. Terminus autem non specificat relationem per modum causæ, sed per modum puri termini.

Resp. 2. Distinguo eandem majorem ; Specificativum præcedit specificatum, in aliis rebus, concedo ; in relativis mutuis, nego. Cum enim relativa mutua mutuo se specificent, non debent se præcedere, sed tantum simul esse ; & hoc patet in divinis relationibus, in quibus Paternitas Divina nullo modo præcedit Filiationem, quæ est terminus ejus.

Urgebis. Si filius, formaliter ut filius, est terminus paternitatis, sequeretur, quod pater definiretur formaliter per filium, & filius per patrem : Atqui hoc est inconveniens : Ergo, &c. Major patet, nam relatio definitur per suum terminum. Minor verò probatur : Quia aliàs daretur circulus vitiosus, dum pater definiretur, Qui respicit filium, & filius, qui respicit patrem.

Resp. Nego minorem. Ad probationem, nego circulum in definitione relativorum esse vitiosum ; imò est necessarius, ut dicit Porphyrius c. de Specie. Unde communiter dicitur, *Relativa mutua esse simul cognitione*, quia mutuo se notificant & definiunt ; quamvis nec sit ibi omnino circulus, quia scilicet se definiunt sub diverso respectu : nam filius definitur per patrem, ut à se respectum ; pater verò per filium, tanquam respiciens ipsum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Relatio non mutua non terminatur ad aliquid intrinsecè & subjectivè relativum, sed solum relativum extrinsecè & terminativè.

Conclusio conciliat diversas Thomistarum sententias circa terminum relationis non mutue. Qui enim dicunt, eam terminari ad relativum, intelligendi sunt de relativo extrinsecè & terminativè. Qui verò dicunt, eam non terminari ad relativum, explicandi sunt de relativo intrinsecè & subjectivè. Unde ut probetur & explicetur.

Adverte ex D. Thoma 5. Metaph. lect. 17. dupliciter aliquid posse dici relativum : Primò subjectivè & intrinsecè.

trinfecè: Secundò terminativè & extrinfecè. Relativum intrinfecè & subjektivè est id, quod habet in se relationem. Relativum verbò terminativè est id, quod terminat relationem in alio existentem. Sicut aliquis potest dici dupliciter inimicus: Primò intrinfecè, quia odio habet aliquem: Secundò terminativè, quia odio habetur: sicut Christus dicebatur inimicus Judæorum, non quòd eos odio haberet, sed quòd ab eis odio haberetur. Hoc posito dicimus, quòd in relationibus non mutuis terminus est quid relativum extrinfecè & terminativè, non intrinfecè & subjektivè.

Probatur prima pars: Illud non est intrinfecè relativum, quòd caret relatione: Sed terminus relationis non mutux caret relatione: Ergo non est quid relativum intrinfecè. Major patet. Minor probatur: In hoc enim differt relatio non mutua à mutua, quòd in ejus termino nullus fit reciprocus respectus.

Neque dicas, non esse quidem respectum realem, bene tamen respectum rationis.

Contra enim est: Tum quia respectus ille rationis non potest esse ratio terminandi, siquidem relatio realis debet habere terminum realem. Tum quia respectus rationis est solùm aliquid secundarium, quod supponit relationem jam terminatam: unde terminus ille propriè sumptus non est quid relativum, etiam per rationem, nisi fundamentaliter.

Probatur etiam secunda pars: Illud est relativum extrinfecè & terminativè, quòd terminat relationem: Atqui terminus relationis non mutux terminat relationem, ut de se patet: Ergo est aliquid terminativè & extrinfecè relativum.

Objicies. Quod opponitur relativè, est aliquid relativum: Sed terminus relationis, etiam non mutux opponitur ipsi relativè: Ergo est aliquid relativum.

Resp. Distinguo majorem: Quod opponitur relativè est quid relativum, intrinfecè semper, nego; relativum extrinfecè, & terminativè, concedo. Et concessa minore, distingo similiter consequentiam: terminus relationis est aliquid relativum, intrinfecè semper, nego; terminativè, concedo. Solutio patet ex dictis.

ARTICULUS QUINTUS.

*Unde sumatur distinctio, tum specifica, tum numerica
Relationum.*

Explicata divisione generica relationum, nunc explicanda est specifica & numerica eorum distinctio. Circa distinctionem specificam relationis triplex est sententia: Prima tenet, Relationes totaliter specificari à fundamento, sicque unitatem earum specificam solum desumi ex unitate specifica fundamenti. Secunda tenet, eam desumi tantum à termino. Tertia & communior desumi ab utroque, ita ut relatio dicatur una specie, quæ habet unicum specie fundamentum & terminum.

PRIMA CONCLUSIO.

Unitates specifica relationis desumitur à fundamento simul & termino, seu ex coaptatione fundamenti cum termino: Diversitas verò specifica desumitur ex diversitate vel fundamenti, vel termini, ita ut variato alterutro varietur relatio.

Probatur prima pars ratione, quam tangit D. Thomas quodl. 9. art. 4. Ab eodem res desumit unitatem specificam, à quo desumit esse: Sed relatio desumit suum esse à fundamento simul & à termino: Ergo desumit unitatem specificam ab utroque. Major patet: Siquidem ens & unum convertuntur: quælibet enim res est una per suam entitatem: unde ab eodem habet, ut una sit, à quo habet, ut sit. Minor verò declaratur: Relatio essentialiter est respectus ortus à fundamento ad terminum: Ergo ab utroque desumit suum esse, à fundamento quidem, ut à causa; à termino vero, ut ab eo, quod connotatur; seu, ut dicit B. Albertus Magnus, à fundamento, ut ab eo per quod est, à termino verò, ut ab eo ad quod est.

Confirmatur, præcipuè quod desumat à termino, ex generali principio à D. Thoma sæpius inculcato: Ea, quæ ordinantur ad aliud, specificantur per ordinem ad aliud: Sed relatio ex natura sua ordinatur ad terminum: Ergo specificatur per ordinem ad terminum.

Probatur etiam secunda pars conclusionis, nempe ad varietatem seu termini, seu fundamenti, variari speciem relationis: Nam ex communi Philosophorum axiomate, Bonum desumitur ex integra causa; malum verò ex quocumque defectu: Sed unitas specifica est quod-

dam

dam bonum, divisio verò habet quasi rationem mali: Ergo unitas specifica desumitur quidem ab unitate fundamenti & termini; diversitas verò ab alterutrius diversitate.

Confirmatur. Ut enim supra dictum est, relatio specificatur à fundamento & termino, ut invicem commensurantur, seu ex coaptatione fundamenti cum termino: Atqui commensuratio, seu coaptatio variatur variato alterutro extremo: Ergo variato seu fundamento, seu termino, variatur relatio: ut verbi gratia relatio dissimilitudinis, quam nix dicit ad corvum, & similitudinis, quam dicit ad cynam, quamvis fundentur in eodem, scilicet in albedine, attamen sunt diversa speciei propter variationem terminorum. Et similiter relatio patris ad filium, & similitudinis ad eundem, sunt diversa propter diversitatem fundamentorum, quia paternitas fundatur supra generationem, similitudo verò supra convenientiam in figura.

Obji. 1. Unius non potest esse nisi unicum specificativum. Sed relatio est unica & simplex: Ergo non potest habere nisi unicum specificativum.

Resp. Fundamentum & terminum non habere rationem nisi unius specificativi: propriè enim specificant relationem, quatenus invicem coaptantur & commensurantur, ac proinde quatenus sunt quasi unum.

Obji. 2. Relatio non specificatur à suo opposito: Sed terminus est oppositus relationi: Ergo non specificatur ab ipso.

Resp. Distinguo majorem: Relatio non specificatur à suo opposito, ut à causante speciem, concedo; ut à terminante, nego. Adde præterea, quod speciale est in relativis, ut dependeant à suo opposito, ideoque possunt ab illo specificari. Ut enim advertit D. Thomas qu. 7. de Pot. art. 8. ad 4. oppositio relativa est omnium minima, in qua unum oppositum non removet & destruit aliud, (sicut fit in aliis oppositionibus) sed potius ipsum respicit & exigit. Vnde sola oppositio relativa locum habet etiam in divinis.

Obji. 3. Unica specie relatio respicit duos terminos specie distinctos; Ergo non desumit suam unitatem à termino. Probatur antecedens: Relatio filii terminatur ad patrem & matrem: Sed relationes patris & matris videntur specie distingui: Ergo, &c.

Resp. Distinguo antecedens: Unica relatio respicit duos terminos, inadæquatos, concedo; adæquatos, nego. Nam pater & mater, sicut sunt unum totale principium productivum filii, ita constituunt unum totalem terminum filiationis.

SECUNDA CONCLUSIO.

UNitas numerica relationum desumitur ex unitate numerica subiecti: unde in uno subiecto non potest esse duplex relatio solo numero distincta; ut in uno patre duplex paternitas. Ita Thomistæ omnes.

Probatur conclusio ratione generali D. Thomæ: Omne accidens desumit suam unitatem desumit suam unitatem. Sed relatio est accidens: Ergo desumit suam unitatem numericam à subiecto. Minor est certa: Relatio enim annumeratur inter novem accidentia. Major verbò probabitur in Metaphysica, ubi ostendemus, accidentia individuari à subiecto.

Obi Unus pater potest habere plures paternitates solo numero distinctas: Ergo unitas numerica relationis non desumitur ex unitate numerica subiecti. Probatur antecedens: Ubi sunt plures termini, ibi sunt plures relationes: Sed idem pater potest habere plures terminos paternitatis, scilicet plures filios: Ergo & plures paternitates.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: ubi sunt plures termini, formaliter distincti, concedo; materialiter solum distincti nego. Pluralitas autem filiorum merè materialiter se habet respectu paternitatis: nam relatio patris præcisè respicit filium sub ratione filii. Quod autem plures participant illam relationem filii, merè materialiter se habet: Sicut absolutio sacramentalis solum respicit peccatum cum dolore confessum; quod autem unicum, vel plura afferantur peccata, merè materialiter se habet respectu absolutionis. Vnde sicut omnia peccata una absolutione remitti possunt, ita & omnes filii una relatione respici.

Instabis. Multiplicata causa multiplicatur effectus: Sed producto novo filio multiplicatur fundamentum causans paternitatem, scilicet actio productiva: Ergo multiplicatur paternitas.

Resp. Distinguo majorem: Multiplicata causa multiplicatur effectus, in subiecto capaci illius novi effectus, concedo; in subiecto incapaci, nego. Porro qui jam habet paternitatem, incapax est novæ paternitatis similis. Vnde quantumvis multiplicetur productio filiorum, non multiplicatur paternitas. Sicut quando ferrum est summè ignitum, quantumvis multiplicetur ignis, non multiplicatur in eo calor, quia jam ipsum habet.

Urgebis. Dum patri tres filios habenti moritur primogenitus, perit relatio ad ipsum: Ergo distincta est à relationibus aliorum.

Resp. Distinguo antecedens: Perit relatio ad ipsum, ut re-

ut relatio est, nego; ut ad ipsum est, concedo: Solùm enim desinente primogenito, illa relatio, quæ tres antea respiciebat, desinit respicere primogenitum, quia amplius non est: cæterum integra manet in sua entitate, quia ad illam satis est, ut aliquis supersit.

ARTICULUS SEXTUS.

De Proprietatibus Relationum & coordinatione hujus Prædicamenti.

Proprietates relationum quinque numerantur ab Aristotele. Prima est *non habere contrarium*. Nam una relatio non pugnat contra aliam; & relationes diversissimæ in eodem subjecto se patiuntur. Vnde non habent inter se contrarietatem, sed solùm oppositionem relativam, per quam non se mutuo destruunt, sicut contraria; sed solùm sese mutuo respiciunt.

Secunda proprietas est *non suscipere magis & minus per se*. Non enim relatio crescit, aut decrescit ratione sui, quia ad illam non datur motus, sed solùm ratione sui fundamenti: ut dum paries minus albus dealbatur, fit similior alteri maximè albo, ratione albedinis, quæ augetur.

Tertia proprietas est *invicem converti*: Nam unum relativum dicitur ad convertentiam cum alio: v. g. filius est patris filius, & pater est filii pater, dominus est servi Dominus, & servus est domini servus, &c.

Quarta proprietas est, *esse simul natura*, idest, simul existere. Relata enim ita invicem connectuntur, ut unum sine alio esse non possit: Vt impossibile est, ut sit servus sine domino, & dominus sine servo.

Quinta proprietas est *esse simul cognitione*. Nam impossibile est cognoscere unum relativum sine alio; ut servum sine domino, & dominum sine servo: unde ut supra diximus, sese mutuo definiunt & notificant.

Attamen istæ tres ultimæ proprietates solis relativis mutuis videntur propriè convenire, ut expressè dicit D. Thomas de quarta proprietate, qu. 7. de Pot. ar. 8. ad 1. Quia tamen terminus relationis etiam non mutui aliquo modo dicitur relativus, extrinsecè scilicet & terminativè, in quantum respicitur à relatione, ideo quodammodo istæ tres proprietates possunt accommodari relativis etiam non mutuis, in quantum scilicet impossibile est, quod terminus actualiter terminet, nisi actualiter sit relatio; & ipsa relatio cognoscitur per suum terminum; ipseque terminus, quantum ad actualem functionem terminandi, cognoscitur per relationem.

Quare

Quantum ad coordinationem hujus Prædicamenti in primis relatio prædicamentalis est supremum genus, quod dividitur in relationes primi, secundi, & tertii generis; id est fundatas in Unitate & Numero, seu convenientia & disconvenientia; Actione & Passione; Mensura & Mensurabili. Relatio primi generis dividitur in relationes convenientiæ & disconvenientiæ. Relatio convenientiæ subdividitur in relationes identitatis, æqualitatis, & similitudinis: Relatio verbò disconvenientiæ in relationes diversitatis, inæqualitatis, & dissimilitudinis. Relatio verbò inæqualitatis, præcipuè in numeris, subdividitur in varias species secundum varias proportionnes, quæ attenduntur in numeris, ut in relationem duplicis, quadruplicis, &c. de quibus agunt Arithmetici. Relatio secundi generis dividitur in relationem fundatam in actione, & relationem fundatam in Passione. Relatio tertii generis dividitur in relationem ad mensuram, quæ est objectum, & ad mensuram, quæ est exemplar. Hæ verbò species possunt rursus subdividi in alias, quas recensere non est necesse.

QUÆSTIO QUINTA

De Quarto Prædicamento, scilicet Qualitate.

Qualitas tribus modis sumi potest. 1. Latissimè, pro eo, quod prædicatur *in quale*: hoc sensu Aristoteles vocat differentias essentielles *Qualitates*, quod prædicentur in quale quid. 2. Paullo strictus, pro eo, quod prædicatur *in quale accidentaliter*, & sic omne accidens potest dici Qualitas. 3. Sumitur strictissimè pro certo prædicamento accidentis, cujus proprium est accidentaliter qualificare, modificare, & disponere substantiam. Hoc modo sumitur hic Qualitas, de qua tria quærimus. 1. Quid sit. 2. Quotuplex sit. 3. Quæ sint ejus proprietates. Et hæc omnia paucis expediemus, quia licet Qualitas sit vastissimum omnium prædicamentorum, quæ tamen circa eam & ejus species difficilia sunt, pluribus aliis in locis discuti solent; agendo de habitibus, de virtutibus, & scientiis, de alteratione, &c.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit qualitas.

Qualitas definitur ab Aristotele, *Accidens, secundum quod dicimur quales*. Hanc definitionem, ut minus exactam, multi rejiciunt: nam *quale* non videtur notius qualitate. Sed considerandum cum D. Thoma Opusc. 44. quod suprema genera non possunt ita exacte definiri, præcipue Qualitas, quæ tam varias res tum spirituales, tum corporeas sub se continet, ut vix reperiri possit aliqua notio, quæ rebus adeo diversis aptari possit: Vnde Aristoteles quærens aliquid commune omnibus qualitatibus, id solum reperit, quod omnes afficiant substantiam per modum qualificativi; ideoque definiuit Qualitatem, Accidens, secundum quod substantia dicitur qualis. Nec mirum est, res universalissimas per aliquid sui definiri: nam in Metaphysica omnes definiunt Ens, id, quod habet *esse*, & tamen *esse* non videtur notius, quam Ens. Addit D. Thomas, quod concreta sunt nobis notiora, quam sint abstracta; siquidem cognitio sensibilis, à qua originatur cognitio intellectualis, non fertur nisi ad concreta, quæ proinde sunt nobis notiora: unde Aristoteles definit Qualitatem per suum concretum, tanquam per aliquid notius.

Verum qualitas exactius definiri potest cum D. Thoma I. p. 2. q. 49. ar. 2. Accidens modificativum, seu dispositivum substantiæ in se ipsa.

Explicatur definitio. Per *Accidens* assignatur id, in quo Qualitas convenit cum aliis prædicamentis accidentalibus: cæteræ verò particule exprimunt id, in quo differt ab illis. Proprius enim character Qualitatis est accidentaliter determinare & modificare substantiam, cujus signum est, quod si mutemur secundum alia accidentia, ut secundum Quantitatem, dum augemur; aut secundum relationem, quam de novo acquirimus; aut secundum situationem, &c. non dicimur propterea *alterati* & *diversi*; bene tamen si mutemur secundum Qualitatem, ut si quis demutet colorem, vel figuram, vel mores, &c. dicitur *alter*. Vnde sicut differentię essentialiter determinant & modificant essentialiter genus, ideoque dicuntur aliquando *Qualitates substantiales*; ita quoque illud accidens, quod modificat, exornat, determinat, & disponit substantiam, dicitur *Qualitas accidentalis*, quæ proinde recte definitur, Accidens modificativum, seu determinativum substantiæ in se ipsa.

Dices.

Dices. Etiam Quantitas modificat substantiam, in quantum illam extendit: Ergo ista definitio non convenit soli Qualitati.

Resp. Nego, quod Quantitas propriè modifcet substantiam: illam enim extendit præcisè, in quantum tribuit ei partes diversimodè modificatas. At verò Qualitas superveniens tali, vel tali modo disponit istas partes, eas figurando in modum trianguli, vel quadranguli: unde modificare substantiam, & partes ejus propriè convenit soli Qualitati.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quotuplex sit Qualitas.

Quatuor veluti paria specierum Qualitatis vulgò assignantur. Primum est *Habitus & Dispositio*: Secundum *Potentia & Impotentia*: Tertium *Passio & patibilis Qualitas*: Quartum *Forma & Figura*.

Probatür bonitas hujus divisionis ex D. Thoma 1. 2. q. 49. art. 2. Tot sunt species Qualitatis, quot modis substantia disponi potest in se ipsa: Sed disponi potest quadrupliciter: Ergo quatuor sunt species qualitatis. Major patet: Nam Qualitas est accidens dispositivum substantiæ. Minor probatur: Vel enim substantia disponitur, ut bene, aut malè se habeat; & sic constituitur prima species qualitatis, scilicet *Habitus & Dispositio*: Vel disponitur secundum *operari*, ut fortiter, aut languide agat, vel resistat, & sic est *Potentia, & Impotentia*: Vel disponitur secundum motum physicum, in quantum per illum novo modo se habet; & sic est tertia species, scilicet *Passio & Patibilis qualitas*: Vel demum disponi potest secundum partes quantitativas, & sic est *Forma & Figura*. Sed ut ejusmodi species accuratiùs explicentur, de illis agemus singulis paragraphis.

§. I.

De Habitu & Dispositione.

Definitur in genere hæc prima species, Qualitas determinans subjectum ad benè, vel malè se habendum in se, vel ad operationem.

Explicatur. Plerumque subjectum est indifferens, ut benè, vel malè se habeat, tum in *esse*, tum in *operando*: Ut corpus indifferens est, ut sit sanum, vel ægrum; Anima, ut sit sancta per gratiam, aut maculata per peccatum; Intellectus, ut sit sciens, vel errans; Voluntas; ut sit

prava, vel bona; Manus, ut sit perita ad pingendum, vel imperita: Et ideo ejusmodi subiecta indigent qualitate determinante ad bene, vel malè se habendum. Sic virtus determinat voluntatem, ut bene se habeat; vitium verb, ut malè se habeat: Sic Scientia disponit intellectum ut bene se habeat circa veritatem; Error autem, ut malè: Sic fanitas disponit corpus, ut bene se habeat; ægritudo, ut malè: S.c. habilitas pingendi disponit manum, ut bene se habeat circa ejusmodi opus; imperitia verò, ut malè. Sic gratia disponit animam, ut bene se habeat; Charitas voluntatem, Fides intellectum, & cætera hujusmodi constituunt hanc primam speciem.

Dividitur hæc prima species in Habitum & Dispositionem: Quo in loco *Habitus* sumitur, non pro veste, aut possessione, sed pro ea affectione, secundum quam res bene & malè se habere dicitur; ut dum quæritur, quomodo aliquis se habeat, respondemus, bene, vel malè se habere. Hoc posito.

Explicatur divisio. Qualitas determinans ad bene, aut malè se habendum, vel firmiter adhæret subiecto, ac principiis immobilibus nititur; vel leviter afficit subiectum, ac minus firmis nititur principiis. Si primum, tum vocatur *Habitus*: Si secundum, dicitur *Dispositio*.

Hoc totum declaratur inductione. Sic enim videmus, fanitatem & morbum habere instabilia principia, nempe concordiam humorum, quæ facile turbari potest. Sic etiam in spiritualibus suspicio, dubium, opinio, & alia ejusmodi, levibus & facile mobilibus fundamentis inniuntur; unde facile removeri possunt à subiecto. Hæ omnes qualitates sunt dispositiones; quod idem dicendum de habilitate, quæ est in manu ad pingendum, scribendum, pulsandam cytharam, & aliis corporalibus dispositionibus, quæ cum fundentur in corpore facile alterabili, facile quoque deperdi possunt. At verò Fides Divina, Scientia, Virtus, Gratia, & alia ejusmodi firmissimis principiis inniuntur; ut fides nititur testimonio Dei; Scientia principiis necessario veris: Virtus bono honesto, quod est immutabile; Gratia Divino influxu, &c. Unde quantum est de se, istæ qualitates firmissimæ sunt, ideoque vocantur *Habitus*.

Hinc definitur *Habitus*, Qualitas difficilè mobilis, determinans ad bene, vel malè se habendum. *Dispositio* verò, Qualitas facilè mobilis, determinans ad bene, vel malè se habendum.

Porrò cum substantia possit determinari ad bene, aut malè se habendum, tum ad *esse*, tum ad *operari*; hinc dividuntur *Habitus* (& idem dicendum de *Dispositionibus*) in entitativos & operativos.

Habi-

Habitus entitativi sunt, qui determinant substantiam, ut bene, aut malè sit: Sic sanitas & ægrotudo in corpore; pulchritudo & deformitas in vultu; gratia & peccatum in anima, determinant hujusmodi subiecta, ut bene, vel malè se habeant. Habitus operativi sunt, qui determinant potentias ad bene, vel malè operandum: Sic scientia & error in intellectu; virtus & vitium in voluntate; habilitas, vel inhabilitas in membris corporeis, hæc subiecta determinant, ut bene, vel malè se habeant ad operandum.

Quæres, an Habitus & Dispositio essentialiter differant. Resp. cum S. Th. 1. 2. q. 49. ar. 2. ad 3. Habitum propriè dictum differre à dispositione propriè dicta, ut speciem à specie, proindeque essentialiter. Nam Habitus propriè dictus est, qui ex natura sua nititur principiis difficilè mobilibus: Contra Dispositio, quæ nititur ex natura sua principiis facilè mobilibus: Ergo ex essentia sua differunt.

Attamen fieri potest, ut Habitus ex essentialibus principiis difficilè mobilis, per accidens, propter infirmitatem subiecti, sit ab eo facilè mobilis; & contra sæpe fit, ut qualitas ex natura sua facilè mobilis, quæ proinde essentialiter pertinet ad Dispositionem, ita firmetur in subiecto, ut difficile ab eo dimoveri possit. Vnde Habitus nonnunquam induit statum Dispositionis, & Dispositio modum ac statum Habitus. Sic charitas, fides, spes, gratia, si principia, quibus nituntur, specles, nempe Dei bonitatem, protectionem, atque veracitatem, & Spiritum sanctum, à quo infunduntur, firmissima sunt, & tamen ob humani arbitrii inconstantiam ac flexibilitatem modicæ tentationis statum nimium sæpe in nobis extinguuntur. Similiter scientia & virtus habent principia ex se immobilia, nempe veritatem & honestatem; & tamen utraque in throno instabilis est & facilè mobilis: Contra erroris, opinionis, vitii principia sunt ex se instabilia; & tamen longo usu, ac pertinacia ita firmari aliquando possunt, ut vix unquam dimoveri possint, ut videre est in hæreticis & peccatoribus induratis.

§. II.

De secunda specie Qualitatis, scilicet Potentia & Impotentia.

HÆc secunda species qualitatis in genere definitur, qualitas disponens substantiam ad agendum, vel resistendum: seu, quod idem est, Principium proprium agendi, vel resistendi.

Inprimis dicitur *Qualitas disponens substantiam*, per quod convenit cum aliis speciebus : additur *ad agendum*, vel *resistendum*, per quod differt ab illis. Proprium enim potentiae est simpliciter retribuere vim agendi, aut resistendi. Habitus verò operativi supervenientes non dant simpliciter vim agendi, sed determinant praeexistentem potentiam agendi, ut bene, vel malè se habeat : ut iustitia non dat posse velle, sed potentiam volendi, quam supponit, rectificat circa bonum alienum, ut non deordinate feratur ad ipsum. Similiter fides non dat intellectui facultatem cognoscendi, sed solam potentiam intellectivam elevat ad cognoscenda supernaturalia.

Dividitur verò in duo membra, scilicet *Potentiam*, & *Impotentiam*. Siquidem *Qualitas disponens ad agendum* vel *resistendum*, aut est fortis, aut est languida : Si sit fortis, ut visus in juvene, durities in adamante, dicitur *potentia* : Si verò sit languida, ut mollities in cera, fragilitas in vitro, visus in sene, dicitur *impotentia*, idest, debilis potentia. Ex quo patet hanc divisionem non esse propriè in diversas species, sed in diversos statum ; ut si quis divideret hominem in puerum & virum. Sicut enim puer evadit vir, ita *Impotentia* firmari potest, & fieri *Potentia*, aut contra. Sic facultas progressiva, quæ in puero est impotens propter mollitiem nervorum & musculorum, ex nimia cerebri humiditate proveniente, crescente puero, digesto abundantiore humido, roboratis nervis & musculis, fit *Potentia* : contra verò *Potentia* videndi fortis in juvene, vigore hebetato languescit in sene, fitque *Impotentia*.

§. III.

De tertia specie Qualitatis, scilicet Passione, & Patibili Qualitate.

Nomen *Passionis* diversimodè sumitur. 1. Pro proprietate essentiam consequente : sic dicimus, lucem esse passionem Solis, & duritiem Adamantis. 2. Pro receptione cujuslibet effectus ; & sic constituit sextum prædicamentum, de quo infra. 3. Specialiter sumitur pro receptione alicujus afflictivi : sic Christus dicitur propter nos duram passionem substinuisse. 4. Sumitur pro motibus appetitivis, quibus animal fertur ad bonum, & fugit malum : sic amor, odium, ira, &c. dicuntur *Passiones*. 5. Demum sumitur pro qualitate alterationem causante, vel consequente ; & in hoc sensu modò eam sumimus. Unde hæc tertia species qualitatis definitur. *Qualitas alte-*

alterationem sensibilem causans, vel ab alteratione sensibili causata.

Explicatur definitio. Vt qualitas cum cæteris speciebus convenit, differt per alias particulas. Nam qualitatibus hujus speciei proprium est, ut vel inducant, vel consequantur alterationem, quæ sensu percipitur, seu ut sensum afficiant & immutent: sic calidum & frigidum tactum immutant atque in rebus talem alterationem inducunt, quæ sensu facile deprehenditur: item sonus, odor, sapor, color, lux, siccitas, humiditas, &c. Itaque totæ species ejusmodi sensibilibus qualitatibus sub hac specie continetur.

Porrò hujusmodi qualitates si citò transeant, ut pallor ex metu, rubor ex verecundia causatus, dicuntur *Passiones*. At si permanenter insunt, ut pallor ex melancholica complexionem causatus, rubor ex sanguinea, caliditas ex biliosa, dicuntur *Patibiles qualitates*.

Quod verò quæri posset, an Passio, & Patibilis qualitas sint species qualitatis essentialiter inter se diversa?

Id facile solvitur. Nam constat, solam accidentaliter ab invicem differre, quatenus scilicet causæ à quibus in subiecto producantur, illud magis, aut minus alterant. Vnde idem numero pallor, qui à metu, aut morbo inducitur, est passio transiens, facile potest evadere in patibilem qualitatem, si metus, aut morbus ita ingravescat, ut complexionem durabilem quandam inferat alterationem.

Observandum hic, quod aliquando una qualitas videtur pertinere ad duas species, eo quod participet aliquid de ratione constitutiva utriusque speciei: ut calor est virtus activa ignis, sicque videtur pertinere ad secundam speciem, scilicet Potentiam; & præterea causat alterationem, sicque videtur pertinere ad tertiam speciem. Sed tunc considerandum, quid sit primarium & essentialius in tali qualitate; & secundum id debet ei assignari species: sic in calore videtur essentialius, quod sit qualitas alterativa, ideoque essentialiter pertinet ad tertiam speciem, licet etiam sit principium agendi in igne, & videatur inducere naturam Potentiæ: contra verò facultas nutritiva, licet causet alterationem in cibis, sicque videatur pertinere ad tertiam speciem qualitatis; attamen principaliter ordinatur ad agendum, ideoque pertinet essentialiter ad secundam speciem, scilicet Potentiam.

§. IV.

De quarta specie Qualitatis, scilicet Forma & Figura.

Forma tripliciter sumitur. 1. Pro actu substantiali materiam primam informante, de quo initio Physicæ: sic anima dicitur forma viventis. 2. Pro quocunque actu sive accidentali, sive substantiali: sic albedo, virtus, scientia, dicuntur formæ accidentales. 3. Pro qualitate ex dispositione partium quantitatis resultante: sic dicitur forma vultus, forma manus, &c. In hoc tertio sensu modò sumitur. Similiter Figura aliquando sumitur pro imagine; sic Christus dicitur figura substantiæ Patris Æterni: aliquando verò prout idem ferè est, ac forma, idest, pro qualitate ex partium dispositione resultante; ut dum dicimus, ceram habere figuram rotundam, triangularem, aut quadratam. Sic modò sumitur: unde.

Definitur quarta species. *Qualitas resultans ex diversa dispositione partium quantitatis.* Partes enim quantitatis sunt de se indifferentes, ut diversimode disponantur, ut in modum pyramidis, vel trianguli: Illa igitur qualitas, per quam tali, vel tali modo disponuntur & terminantur, dicitur *Forma*, vel *Figura*. Alio modo definiri potest *Forma*, & *Figura*, *Terminus quantitatis*: nam ex terminatione quantitatis constituitur *Figura*. In rebus artificialibus ejusmodi dispositio, seu terminus partium quantitatis, dicitur *Forma*, ut forma domus, forma navis: in rebus verò naturalibus dicitur *Figura*, ut figura hominis, figura bovis, &c. quamvis sæpe in utroque sensu indifferenter usurpentur. Aristoteles utrumque nomen retulit, quia utroque modo solemus exprimere hanc qualitatem ex dispositione partium resultantem.

ARTICULUS TERTIUS.

De Proprietatibus Qualitatis, & ejus coordinatione.

TRes qualitatis proprietates enumerat Aristoteles. Prima est, quod *Qualitas habeat contrarium*: proprium enim est qualitatum invicem pugnare, sequè mutuo de subiecto deturbare: sic calor expellit frigus, vitium virtutem, morbus sanitatem. Attamen non omnes qualitates habent contrarium, ut patet de figuris, de luce, &c.

Secun-

Secunda proprietas est *suscipere magis & minus*: siquidem qualitates possunt intendi & remitti, sicut modicus calor crescit, & fit major, & magnus calor minuitur. De hac intensione & remissione agitur in tertia parte Physicæ. Attamen non omnes qualitates capaces sunt illius vicissitudinis: nam figuræ, & potentia naturales non intenduntur.

Tertia proprietas est *fundare similitudinem & dissimilitudinem*: quæ enim conveniunt in qualitate, dicuntur *similia*; quæ verò disconveniunt, dicuntur *dissimilia*.

Quantum ad coordinationem hujus Prædicamenti, Supremum genus est qualitas, quæ dividitur in quatuor species enumeratas, & explicatas. Prima species dividitur in *Habitus* & *Dispositionem*. *Habitus* alius est à Deo infusus, alius à nobis acquisitus.

Habitus à Deo infusus continet sub se *Gratiam*, *Fidem*, *Spem*, *Charitatem*, *Dona Spiritus sancti*, *Lumen gloriæ*, *Lumen propheticum*, & alias supernaturales virtutes.

Habitus acquisitus alius est *intellectualis*, alius *moralis*, seu in appetitu residens. *Habitus intellectualis* dividitur in *intelligentiam*, *Sapientiam*, *Scientiam*, *Prudentiam* & *Artem*. *Habitus moralis* dividitur in bonum & malum: Bonus in varias virtutes, ut *Justitiam*, *Temperantiam*, *Fortitudinem*, & alias sub istis contentas: Malus dividitur in varia vitia, sita-
men vitia sint annumeranda inter habitus, propriè enim videntur esse solùm dispositiones, eo quod instabilibus principiis nitantur, scilicet passionibus, & bonis fallacibus.

Dispositio autem dividitur in *corporalem* & *spiritualem*. *Corporalis* in *operativam*, & non *operativam*. *Operativa* continet sub se varias habilitates, ut *salutandi*, *pingendi*, *scribendi*, &c. Non *operativa* continet sub se *pulchritudinem*, *deformitatem*, *sanitatem*, *morbos*, &c. *Dispositio spiritualis* continet sub se *opinionem*, *fidem humanam*, *suspicionem*, & alias qualitates facillè mobiles.

Secunda species, scilicet *Potentia* & *Impotentia*, dividitur in *Potentiam agendi* & *resistendi*. *Potentia activa* dividitur in *Immanentem*, id est, cujus opus manet intra principium, à quo producit; & *Transcendentem*, id est, cujus opus transit ad extra. *Potentia immanens* dividitur in *Vegetativam*, *Cognoscitivam*, & *Appetitivam*. *Vegetativa* subdividitur in *Generativam*, *Nutritivam*, & *Augmentativam*. *Cognoscitiva* verò in *intellectum*, & *Sensum*. *Appetitiva* tandem in

Voluntatem & Appetitum sensitivum, &c. de quibus exactius agatur in libris de Anima. Potentia verò resistendi continet sub se durum, molle, solidum, fragile, &c. quidam reponunt species intentionales sub hac secunda specie: Melius tamen reducuntur ad primam, quia complent potentias cognoscitivas, ut eas determinent ad bene, vel malè operandum, quod est proprium primæ speciei qualitatis.

Tertia species, scilicet Passio & Patibilis qualitas, dividi potest in quinque Sensibiles qualitates, scilicet Colorem, Odorem, Sonum, Saporem, & Tangibiles qualitates, ut sunt frigus, calor, &c. nam secundum ista quinque genera qualitatum fieri videtur alteratio, vel physica in corporibus, vel intentionalis in sensibus nostris. Hæ verò qualitates subdividuntur in varias alias, ut in variis Colores, Sapores, &c.

Quarta species, scilicet Forma & Figura, dividitur in Planam & Solidam. Figura Plana dividitur in Angularem & Circularem. Circularis perfecta unius speciei est; imperfectæ varix sunt species, Ovalis, Lenticularis, &c. Figura Angularis dividitur in Triangularem, seu Trigonam, & Polygonam, seu quæ pluribus quàm tribus angulis constat, ut Quadrangularis, Quinquangularis, &c. Triangulus dividitur vel ratione Laterum, vel ratione Angulorum: ratione Laterum dividitur in Isopleuron, cujus tria latera æqualia sunt; Isoscelem, cujus duo tantum æqualia sunt; & Scalenon, cujus tria latera sunt inæqualia: ratione Angulorum dividitur in Oxigonum, cujus tres anguli acuti; Rectangulum, cujus unus Angulus rectus est; & Ambligonum, cujus unus Angulus obtusus est. Quadrangularis Figura dividitur in quadratum, cujus latera æqualia & anguli recti; Rhombum, cujus latera æqualia sunt, sed anguli inæquales; Rhomboidem, quæ neque æquilatera, neque æquiangula est, & alias plures Figurarum species. Figura solida dividitur in eam, quæ caret angulis, sub qua continentur Sphærica, Ovalis, Cylindrica, Lenticularis, & aliæ; & Angularem, sub qua continentur Cubica, Pyramidalis, & aliæ, de quibus Geometra.

QUÆSTIO SEXTA.

De sex aliis Prædicamentis.

SEx alia prædicamenta brevius perstringi solent, quædam eorum pleraque vix ullius usus sint; alia vero, ut Actio, & Passio, in Physica uberius explicentur. Quæri posset in genere, in quo consistunt. Scotus & plerique alii censent, esse relationes: sed si relationes sint, cur distincta à relatione prædicamenta constituunt? Deinde non consistunt in *esse ad*, ut relatio, sed in aliquo alio, ut Actio in *esse ab*, Passio in *esse in*, Situs in partium dispositione, &c. Itaque relationes non sunt. Alii censent, esse denominationes extrinsecas; sed si essent, novum genus rei, proindeque nec prædicamentum, constituerent. Neque enim denominationes *visi*, *amati*, *cogniti*, speciem prædicamenti constituunt, sed ad formarum, à quibus petuntur, prædicamenta reducuntur. Si ergo Ubi, quando, &c. nihil sunt, quàm denominationes ductæ à Loco & Tempore, ad idem prædicamentum pertinebunt, ad quod Locus & Tempus pertinet. Vnde alii verosimilius putant, esse modos rebus ipsis intrinsecos, licet ab aliquo exteriori pendeant; ut Ubi est aliquis modus efficiens rem ex eo, quod sit in loco. Ita innuere videtur S. Thomas 1. 2. qu. 49. art. 1. Verùm non sunt tanti, ut pro illis acrius contendamus. At quod utilius fuerit, eorum occasione primùm aliquid in genere de Modis dicemus. Tum singula ea prædicamenta paucis expediemus.

ARTICULUS PRIMUS.

De Modis, & eorum distinctione à Rebus
Modificatis.

Modi nomen adeo vagum est, & variè sumitur, ut vix una definitione figi possit. Sumitur latissimè pro omni eo, quod rem determinat ad aliquam essendi rationem. Hoc sensu non solum accidentia, sed & forma, ac differentia essentialis dici possunt *Modi*: determinant enim ad quandam essendi rationem. Sumitur specialius Modus pro mediocritate, seu statu inter extrema medio; Quo sensu dixit S. Augustinus 4. super Genes. ad litteram c. 3. *Modus est, quem mensura præfigit.* Et Horatius præclare:

*Est modus in rebus, certi sunt denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

Verum neque tam lato, neque tam stricto sensu hic Modus sumitur; sed pro eo, quod non tam novam rem affert, quam rei novum quendam statum. Atque sic Res distinguitur à Modo, ut Res sit insignior quædam entitas, sive substantialis, ut forma & materia; sive accidentalis, ut calor, frigus, virtus, quantitas, &c. Modus vero sit aliquid minutius, quo res istæ aliter & aliter se habent, ut segnities & velocitas non sunt motus ipse, aut virtus movens; sed modus, secundum quem virtus illa & motus aliter & aliter se habent. Aliqui distinguunt Modos ab accidentibus, quod accidens à Deo conservari sine subiecto possit, non item Modus. At quis scit, num etiam Deus Modos seorsim à subiectis conservare possit? neque enim nostrum est terminos divinæ potentix præscribere. Alii dicunt, Modum esse, qui nihil affert subiecto præter se ipsum; ut curvitas ramo nihil tribuit, nisi esse curvum; at vero Accidens, aliquid aliud à se tribuit, nempe vim & energiam quandam, ut calor igni non solum tribuit esse calidum, sed etiam vim calefaciendi, dissolvendi, &c. Verum nec omnia fortè accidentia præter se aliquid subiecto tribuunt: nec defunt ex modis, qui aliquid energix rebus afferant ut calor intensior plura potest, quam debilius. Alii contendunt, omnia accidentia esse Modos; sed hi ferè de voce litigant. Nos enim nomine *Modi* non intelligimus insigniora accidentia, sed quiddam minus, cujus adventu res insigniores, atque inter alias ipsa accidentia, aliter & aliter se habent.

Hac posita Modi notione, nunc dicendum de ejus à re modificata distinctione. Quidam censent, nullum Modum à rebus distingui. Quidam ferè Modos omnes à rebus realiter distinctos volunt. Inter hæc extrema distinguendum.

Modorum enim quidam sunt positivi, ut velocitas in motu, intensio in calore, quidam negativi, qui scilicet formaliter negationem potius important, ut finitudo & brevitudo in linea important ejus quantitatem cum negatione ulterioris extensionis. Rursus Modorum positivorum alii sunt penitus extrinseci, qui nihil in re ponunt, sed aliquid circa rem, ut columna sit mihi dextra, vel sinistra sine sui mutatione, præcisè quia ego ad illam situm mutavi. Alii verò sunt intrinseci, qui scilicet aliquid in re ipsa dicunt, ut Figura est in re figurata, Passio in re patiente, Ubicatio in re ubi-
cata.

cata. Modorum intrinsecorum aliqui sunt absoluti, qui scilicet aliquid in re dicunt absque respectu ad aliam; ut duratio in re durante; alii sunt connotativi, qui aliquid in re ipsa dicunt, sed cum connotatione alicujus extrinseci, ut *comburare* in igne dicit virtutem, quæ in igne est, non præcisè secundum se, sed ut connotat effectum in re combusta per eam productum. His positis.

Primò evidens est, modos negativos non importare in re ipsa aliquid ab ea distinctum, sed solum negationem alicujus à re distincti: sic calor, dum ex vehementi fit languidus, novo modo se habet, non quòd illi aliquid sit additum, sed potiùs ab eo detractum.

Secundò constat, modos extrinsecos importare aliquid distinctum à re; non tamen in re, sed circa rem: ut paries ex non viso fit visus, oculo circa illum mutato.

Tertiò constat, modos connotativos aliquid itidem importare à re distinctum, nempe connotatum: ut ignis calefaciens connotat aliquid ab igne distinctum, nempe calorem ab igne in ligno productum.

Itaque solum quæstio circa duo remanet. 1. An modò connotativi præter extrinsecum, quod important, aliquid dicant in re ab ea distinctum. 2. An modò absoluti intrinseci aliquid itidem distinctum rebus adjiciant.

PRIMA CONCLUSIO.

Si res ex se ipsa aliam connotet, modus connotativus nihil in re ab ea distinctum ponit.

Conclusio est evidens. Nam quod ex se tale est, alio non eget, ut tale sit; ergo si res ex propria entitate sit connotativa alterius, connotativus modus non est aliquid in re ad ea distinctum. Sic respectus scientiæ ad objectum non est aliquid à scientia distinctum: nam ex sua natura scientia est ab objectum; & generaliter omnes relationes transcendentales sunt à rebus indistinctæ. Eo principio docebimus in Physica, modum unionis non distingui à materia & forma, quia per se forma est actus materiæ, ideoque ut illam actuât, in quo consistit unio, satis est, ut detur materiæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si modus connotativus in ipsa rei natura non includitur, est aliquid in re ab ea distinctum.

Probatur conclusio. Quod non est ex se tale, indiget aliquo, ut tale fiat: Si ergo res aliqua ex sua natura non sit connotativa alterius, impossibile est, ut eam realiter connotet absque aliquo sibi addito. Ob hanc rationem

nem prædicamentales relationes à rebus absolutis distinctas esse censemus, quod in earum essentia non includantur. Eadem de causa, si sex prædicamenta sint, ut videtur, rebus intrinseca, sunt modi iis additi: non enim res ex sua natura est in tali, Vbi, Situ, Quando, &c.

Fateor tamen, non facile discerni, qui modi respectivi sint intrinseci, & an res ex sua entitate aliam connotet. Hinc natae sunt illae quaestiones de distinctione relationum à fundamento, ac de sex reliquis prædicamentis, item de distinctione modi unionis ab extremis unitis; quas fortè fusiùs persequi satis inutile est. Nos tamen, si quas usus celebres fecit, suis in locis non omitemus.

TERTIA CONCLUSIO.

Modi positivi absoluti, qui esse & non esse possunt in re modificata, realiter ab ea distinguuntur, eique aliquid reale adiciunt.

Conclusio adeo evidens est, ut mirum sit aliter quibusdam videri. Nam etsi de modis illis intimis, qui à re separari nequeunt, ut de existentia, dubium aliquod esse possit; at certè per se notum est, eos, qui rebus adventitii sunt, & eas in se ipsis realiter immutant, ab illis distinguui, & aliquid ipsis addere. Et quidem quod distincti sint: non enim evidentius argumentum distinctionis est, quàm quod unum sine alio esse posset; ergo modi, si ne quibus res esse potest, non sunt ipsa res, sed aliquid ab ea distinctum. Quod verò rei afferant aliquid reale, ex eo constat, quod res iis affecta aliter in se ipsa se habeat: nam si rei nihil reale accadat, aliter re ipsa non se habet, ut per se notum est; ut si nihil omnino addatur calori, in se intensior non erit.

Respondent quidam, ad realem distinctionem satis non esse, ut res sine modo existere possit; sed exigi præterea, ut modus itidem sine re esse possit, saltem divinitus. Quod cum fieri nequeat, ut intensionem caloris esse sine calore, motum sine re mota, inde colligunt, hos & similes modos à rebus non distinguui.

Sed hanc conditionem gratis apponunt. Nam præter quàm non satis constat, possint ne hi modi sine rebus à Deo conservari, ad distinctionem satis est, ut unum extremorum esse possit sine alio. Porro quod aliud vicissim non possit esse sine illo, arguit solum necessariam ab eo dependentiam: unde plura esse non possunt sine rebus, à quibus tamen distinguuntur; ut materia esse nequit sine aliqua forma, actus vitalis sine principio vitali, effectus sine aliqua causa; & tamen materia ab omni forma, actus
vita.

vitalis à principio suo, effectus à suis causis distinguitur. Itaque, quod modus esse nequeat sine re modificata, non est, quod ab ea non distinguatur, sed quod ab ea necessario pendeat.

Respondent alii, modum realiter quidem distingui à re modificata, si ab ea separari possit; at non propterea asserre rei aliquam entitatem ab ea distinctam, sed solum dicere ipsam rei entitatem ut aliter se habentem, quam si modo illo careret.

Verum hi vel ludunt in verbis, vel sibi contradicunt; nam implicat, rem aliter se habere, si nihil ei accedat; ergo si modus nihil sit præter rem ipsam, non aliter se habebit adventu modi; immò nec adveniet rei, si nihil sit præter eam: nam quod nihil est, non advenit. At inquirunt: Modus non est nihil, nec entitas à re distincta; sed aliquid medium inter nihil & rem, nempe aliquid modale: Sed si sit aliquid modale, aliquomodo est aliquid; ergo dum additur modus rei, aliquid ipsi additur. Quo verò nomine vocent illud aliquid, parum refert; quæstio solum erit de nomine. Nos entitatem, seu realitatem modalem vocamus; quod entitas & realitas sint nomina ita generalia, ut quidquid in rebus datur, sub his contineatur.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Actione & Passione.

DE his rursus agemus in Physica. Interim advertendum est, in effectu tria posse distingui 1. Egressum ejus à causa efficiente. 2. Receptionem in subiecto. 3. Fieri effectus. Ut dum fit calor ab igne in ligno, hic calor oritur ab igne, recipitur in ligno, & per aliquod tempus est in fieri. Egressio effectus à causa dicitur *Actio*. receptio in subiecto dicitur *Passio*. Fieri verò dicitur *Motus*. Primum constituit prædicamentum actionis. Secundum constituit prædicamentum Passionis. Motus verò, quia est aliquid vile, & incompletum, non pertinet ad speciem prædicamenti, sed reducitur ad prædicamentum sui termini; ut motus calefactionis ad prædicamentum, in quo calor constituitur. His ita positiss.

Actio prædicamentalis rectè definitur, actus secundus potentie activæ; seu, accidens, quo causa constituitur actu causans. Utraque definitio in idem redit, & patet ex dictis; nam sicut causa dicitur agere, inquantum profundit effectum; ita quoque actio dicitur id,

per

per quod causa constituitur actu profundens effectum. Alia definitio tradi solet, qua actio dicitur, forma, secundum quam in id, quod subicitur, agere dicimus.

Passio verb est actus secundus potentiae passivae, seu, accidens, per quod subjectum constituitur actu recipiens effectum ab agente: si enim pati sit idem, ac recipere effectum, Passio erit id, per quod subjectum constituitur actu recipiens effectum ab agente.

Dividitur autem prädicamentum Actionis in actionem Transseuntem, quae aliquid producit ad extra, ut urere, secare, &c. & Immanentem, quae nihil extra ponit, sed tota consummatur intra suum principium, ut intelligere, imaginari, velle &c. nam actio immanens cum sit verè ac propriè actio, pertinet ad hoc prädicamentum, etsi aliqui negent. Actio immanens dividitur in Cognoscitivam & Appetitivam: Cognoscitivam in Sensitivam & Intellectivam: Appetitiva in Volitionem & Appetitionem Sensitivam & Naturalem: Artificialis in varias species Artium, ut pignere, saltare, canere, &c. Naturalis dividitur in Accidentalem, & Substantialem, (si tamen generatio substantialis sit vera actio distincta ab alteratione) utraque verb subdividitur in varias species. Passio autem dividitur juxta varias divisiones Actionis, siquidem Actioni productivae effectus correspondet sua Passio.

ARTICULUS TERTIUS.

De Prädicamentis, Ubi, & Situ.

UBi in communi dividitur in ubi divinum, & in ubi creatum. Ubi, seu potius ubique divinum, est praesentia Dei in omni loco ratione immensitatis, qua implet omnia, quamquam peculiari quadam ratione dicatur esse in coelo veluti throno, quod in eo, ut in nobiliori opere, insignius reluceat ejus majestas & potentia; vel etiam quod is locus sit, in quo à Beatis videtur. Unde in Scriptura dicit: *Caelum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum.*

Ubi creatum dividitur in ubi definitivum, & ubi Sacramentale. Ubi definitivum est, quo res ita est in uno loco, ut non sit in alio. Ubi Sacramentale est praesentia unius substantiae in naturali suo loco manentis sub accidentibus alterius, in quam conversa est, qualem fides docet Corpus Christi habere in Eucharistia. Ubi definitivum aliud est spirituale, quo scilicet substantia spiritalis sit ita praesens loco, ut sit tota in

in toto, & tota in qualibet ejus parte: Aliud est quantitativum, seu circumscriptivum, quo corporea substantia ita est in loco, ut sit tota in toto, & pars in ejus parte. Illud videtur esse solam prædicamentale.

Vnde prædicamentum Ubi definiri potest cum Gilberto, circumscriptio corporis à circumscriptione loci; vel, accidens, quo res est in loco; seu determinatur, ut sit in hoc potius, quam in alio loco. Nam corpus ex se indifferens est, ut in quovis sit loco: ut ergo in hoc potius, quam in alio sit loco eget aliqua determinatione sibi adventitia. Et hæc accidentalis determinatio nomine *Ubi* intelligitur.

Hinc inferitur, ubi divinum non esse in hoc prædicamento: non enim est accidens, aut circumscriptio, immo nec propriè ubi, sed *Ubique*, seu potius immensitas non locata, sed loca omnia & res locatas continens & superexcedens. Vbi etiam Sacramentale non continetur in hoc prædicamento, quia est alterius omnino rationis à naturali; immo nec ubi spirituale, quia res spirituales non sunt in locis univocè, sed modo longè diverso à corporibus. Verùm hæc accuratius Theologi.

Differentiæ Ubi sex assignantur ab Aristotele 3. Physic. textu 45. Sursum, Deorsum, Ante, Retro, Dextrorsum, Sinistrorsum; quæ quidem non quoad nos, sed quoad universum spectari debent, ut ipse innuit ibidem.

Situs est dispositio partium in loco: nam eadem res in eodem loco partium dispositionem variam subit, ut homo sedendo, stando, cubando, &c. Hæc igitur varia dispositio partium in loco dicitur *Situs*, qui dividitur in situm naturalem, cum scilicet partes rei sunt in propria dispositione, ut cum arbor habet radices deorsum, ramos sursum; & situm innaturalem, ut cum e contra radices arboris sunt sursum, & rami deorsum. Vterque subdividitur in varias species situum.

ARTICVLVS QVARTVS.

De Prædicamentis, Quando, & Habitu.

Prædicamentum Quando est accidens resultans in rebus ex eo, quod sint in tempore, tanquam dependentes & mensuratæ ab illo. Est autem Tempus, duratio motus primi mobilis, quod spatio viginti quatuor horarum perficit suam circulationem. Sicut ergo

ex eo, quoddam res sit in loco, resultat prædicamentum *Ubi*; ita ex eo, quoddam duratio ejus dependeat à duratione primi motus, seu à tempore, resultat prædicamentum *Quando*.

Aliqui ponunt in hoc prædicamento *Quando* angelicum: nam Angeli habent suum tempus, quo mensurantur eorum operationes. Sed communiter rejicitur ab hoc prædicamento; tum quia tempus Angelicum non convenit univocè cum nostro, nec proinde *Quando* Angelicum cum *Quando* rerum corporalium; tum quia in Angelis non datur unum tempus commune, à quo necessaribz dependeant operationes Angelorum, sicut durationes rerum corruptibilium dependent à duratione motus primi mobilis.

Species hujus prædicamenti sunt, quibus solemus respondere ad interrogationem *Quando*; scilicet, *Hieri*, *Cras*, *Hodie*, *Anno præterito*, &c.

Habitus definitur accidens resultans in rebus ex circumpositione vestium, vel armorum: ut enim notat D. Thomas 1. 2. q. 49. art. 1. prædicamentum habitus non est ipsa vestis, aut ipsum corpus, sed aliquid medium resultans in corpore ex circumpositione vestium, quibus ornatur, vel armorum, quibus munitur. Ejus species sunt arma, & vestes. Arma dividuntur in offensiva, & defensiva; & utraque in varias species. Vestimenta dividuntur in vestimenta hominum, & vestimenta pecudum, & utraque in varias species.

Hæc de plebejis istis prædicamentis sufficiant: nam ea fusius prosequi rei momentum non exigit. Satis est juxta vulgarem explicandi modum ea delineasse.

QUÆSTIO SEPTIMA

De Postprædicamentis.

ARTICVLVS VNICVS.

DE Postprædicamentis jam aliquid diximus in minori Logica. Sunt modi, qui ad res prædicamentales invicem comparatas consequuntur. Quinque recensentur ab Aristotele, Oppositio, Prioritas & Posterioritas, Simultas, Motus & Habere.

Oppo.

Oppositio alia est propositionum, de qua jam fusè diximus; alia rerum, quæ hic sola spectatur. Oppositio rerum est repugnantia determinata aliquorum inter se. Dicitur *Repugnantia determinata*, ut excludatur oppositio improprie dicta; quæ est inter res disparatas, ut inter diversas species rerum: Hæc enim non respicit determinatum extremum sibi correspondens, sed quælibet rei species aliis disparatè opponitur, ut homo leoni, equo, arbori. At verò proprie dicta oppositio exigit determinatum extremum, cui repugnet aliud, ut frigus calori, cæcitas visioni, &c. Itaque oppositio duas exigit conditiones, nempe distinctionem extremorum, & aliquam inter ea repugnantiam.

Oppositio est quadruplex, relativa, contraria, privativa & contradictoria. Nam omnis repugnantia vel est inter ens & ens, vel inter ens & non ens. Si inter ens & ens, vel ea provenit ex mutuo respectu, & sic est relativa; vel eo, quòd à subiecto se expellant, ut frigus & calor, & sic est contraria. Si sit inter ens & non ens; vel non ens exprimitur per modum puræ negationis, ut homo & non homo, & sic est oppositio contradictoria; vel exprimitur per modum non entis in aliquo subiecto, ut visus & cæcitas, & sic est oppositio privativa.

Oppositio relativa est omnium minima; in ea enim unum extremum non destruit aliud, sed potiùs exigit. Vnde in Deo locum habet, quia nullam essendi privationem secum affert, sed solam distinctionem cum respectu, ut notat sanctus Thomas q. 7. de Potent. 8. ad 4. Sic Pater & Filius per oppositionem relativam in Divinis distinguuntur. Definitur hæc oppositio, Repugnantia inter duò ex eo, quòd se mutuo respiciant.

Oppositio contraria est Repugnantia inter duas formas, quæ sub eodem genere, maximè distant, & ab eodem subiecto sese expellant: ut calor & frigus, albedo & nigredo, vitium & virtus: Sunt quædam contraria, quæ nullum medium admittunt, atque ob id immediata dicuntur; ut vitium & virtus, sanitas & ægrotudo: nam alterutrum inesse oportet subiecto. At sunt aliqua, quæ medium admittunt, ut inter album & nigrum plures sunt colores medii, pallidus, fuscus, glaucus.

Oppositio privativa est repugnantia inter formam & ejus privationem, ut inter lucem & tenebras, visum & cæcitatem. Porro privatio est Carentia formæ in subiecto ad eam habendam apto: nam si subiectum sit incapax formæ, ejus carentia non est privatio, sed negatio.

gatio, ut carentia scientiæ in bruto, & auditus in lapide. Ob eam causam carentia visus in cane recens nato propriè privatio non est, quia naturæ ordine nondum aptus est ad visum.

Oppositio contradictoria est repugnantia inter ens & non ens. Omnium maxima est. Nam cum alia opposita, aut non se destruant, aut medium patiantur, aut subiectum commune habeant & genus, contradictoria se ita perimunt, ut nihil commune admittant. Unde, ut notat Sanctus Thomas, oppositio contradictoria est aliarum causa, atque in illis aliquatenus adiminetur.

Secundum postprædicamentum prioritatem, eique correlatam posterioritatem continet, cujus notio satis constabit explicata prioritate. Itaque prioritas est modus, quo una res præcedit aliam. Quintuplex recensetur ab Aristotele. Prima est prioritas temporis, secundum quam unum præcedit aliud duratione, ut pater creatus suum filium. Secunda est prioritas secundum subsistendi consequentiam, ut vocat Aristoteles, quæ inter ea, quorum unum infert ex alio, sed non infert ipsum: quod enim infertur ex alio, & ad illud præsupponitur, dicitur prius ipso secundum essendi consequentiam. Sic animal est prius homine; nam infert ex homine, sed non infert hominem: valet enim consequentia; est homo; ergo est animal: Sed non e contra. Est animal; ergo est homo. Tertia prioritas est ordinis, quando unum præcedit aliud ordine; ut exordium alias partes orationis, & logica cæteras scientias. Quarta est prioritas dignitatis, qua unum excellit præ alio; sic rex præcedit principes. Quinta & præcipua est prioritas naturæ, cum licet utrumque sit in eodem instanti reali, unum tamen dependet ab alio, ut à causa sui esse: Sic Sol est prior sua luce, ignis suo calore, & generaliter omnis causa est prior effectu.

Hæc autem naturæ prioritas duplex est, scilicet Prioritas in quo, & prioritas à quo. Prioritas in quo est inter ea, quorum unum dat esse alteri, à quo non dependet in suo esse: sic Sol dat esse luci, à qua non dependet; posset enim absolute existere sine luce. Prioritas à quo est inter ea, quæ à se mutuo dependent in diverso genere causæ: sic forma dependet à materia, & rursus materia à forma.

D. Thomas sæpe meminit alterius modi prioritatis, quam vocat *Prioritatem generationis*, & opponit prioritati perfectionis. Ea dicuntur *Priora generatione*, quæ prius fiunt; ut puer viro prior est ordine generationis. Ea verò dicuntur *Priora ordine perfectionis*, quæ sunt.

unt nobiliora ; ut vir puero est prior ordine perfectionis . Et quia communiter naturalis generatio procedit ab imperfecto ad perfectum ; ideo perfectiora sunt ordine generationis posteriora .

Tertium Postprædicamentum est simultas, quæ totuplex assignari potest, quotuplex est prioritas . Vnde prima est simultas temporis, & est inter ea, quæ simul in eodem instanti existunt ; ut inter lumen & solem . Secunda est simultas consequentiæ, quæ est inter ea ; quæ se mutuò inferunt ; ut inter risibile & rationale : valet enim . Est risibile ; ergo & rationale ; & e contra, est rationale ; ergo risibile . Tertia est simultas ordinis, inter ea nempe, quæ sunt ejusdem ordinis ; ut inter species, quæ sub eodem genere collocantur . Quarta simultas est dignitas, quæ est inter pares secundam dignitatem . Quinta est simultas naturæ inter ea, quæ licet non sint sibi invicem causæ, attamen se mutuò ponunt & destruunt : sic relativa dicuntur esse simul natura : nam posito uno ponitur aliud sublato uno tollitur aliud ; ut posito domino, necesse est ponere servum, & contra .

De Motu & Modis habendi nihil hic addendum habemus iis, quæ jam diximus in minori logica . Quamquam de motu rursus agendum in physica .

SECUNDA PARS LOGICÆ MAJORIS

*De Ente rationis , secundam mentis
Operationem spectante .*

QUÆSTIO UNICA

De Propositione .

Recepta propositionem ac iudicium spectantia satis accuratè expendimus in Logica Minore , supersunt quædam Quæstiones discutiendæ . Atque imprimis , cum propositio vocibus constet , 1. Quæritur , an voces naturaliter significant , vel ex solo hominum instituto . 2. Quid sit propositio mentalis . 3. An propositio de futuro contingenti altera sit determinatè vera , & altera falsa . Hic etiam agi posset de veritate , an in sola secunda mentis operatione inveniatur ; sed ea de re dicemus commodiùs in metaphysica , cum de veritate in universum tractabimus .

ARTICVLVS PRIMVS .

An vocum significatio sit à natura , vel ex hominum instituto ; ubi etiam de Idiomatum varietate , ac diversis scripturæ modis apud nationes usitatis .

Stoici , ut refert S. Augustinus lib. de principiis Dialecticæ , censuere , voces non hominum arbitrio , sed naturali quadam cum rebus affinitate significare . Nam Mel auribus ipsis dulciter sonat , Voluptas blanda ,

dē, *Crux* durē, *Asperitas* asperē; *murmur*, ut proferatur, auditur; *Vepres* ipso sono auditum pugnant: *Humilitus* equorum, *Balatus* ovium, *Tinnitus* campanarum, *Stridor* catenarum, *Sibilus* serpentum, *Grannitus* porcorum quid significant, ipso sono indicant; *Robur* fortiter proferitur, & *Vis* non sine vi quadam & conatu pronuntiatur. Ab his primigeniis vocibus naturali affinitate res significantibus omnia vocabula fluxisse contendebant Stoici, vel similitudine quadam; ut à *Crucē*, *crura*, quod sua longitudine, duritia, ac dispositione crucis ligna imitentur; vel participatione, ut à *Vī*, *vinum*, quod vim augeat; item *Vita* & *vivere*, quod sit fons virium animalis, *Vincere* & *vincire*, quod utrumque per vim fiat: vel etiam contrarietate quadam, ut *Lucus* à *luce*, quod sit minimè lucidus; *Mons* à *movere*, quod non moveatur; *Bellum*, quod minimè bellum sit. Huic sententiæ ex parte favet Plato in *Cratilo*, ubi docet, voces partim à natura, partim ab arbitrio significare.

Verum etsi homini naturale sit conceptus suos vocibus exprimere, attamen quod hæc vox hanc potius, quam aliam rem significet, non à natura, sed ab hominum arbitrio pendet.

Nam quod homini est à natura inditum, ubique ac perpetuò uniforme est: Atqui non eadem vox ubique ac perpetuò idem significat; nam idem sonus vocis apud diversos populos diversas res significat; immo apud eosdem vox eadem diversis rebus tribuitur, ut patet in æquivocis; ergo non naturali affinitate, sed arbitraria institutione voces significant. Et sanè hæc vocabula, *Amor*, *Mens*, *Vox*, *Motus*, *Fuga*, innumeraque alia primaria, palam est, nullam ex natura cum rebus significatis affinitatem habere. Quod ergo quædam voces rebus affines ad easdem exprimendas potius, quam aliæ usurpentur, atque in universum omnis vocum significatio ab hominum instituto provenit, quorum primus Adam rebus nomina imposuit Genes. 2. Hinc fuit unica in mundo lingua, *Hebræa*, scilicet, usque ad fabricam turris Babel, cum Deus linguas confudit, cuilibet familiæ propriam quandam dialectum tribuendo: sicque factæ feruntur septuaginta duæ linguæ matricēs; quarum præcipua vocabula sapiunt attendit *Hebræa* linguæ, à qua derivatæ sunt, ut fusi ostendit *Asteldius* de Græca & Latina in sua *Encyclopædia*. Ab his verò 72. per innumeras corruptiones, derivationes, pronuntiationum variationes, novarum vocum admixtionem, ea fluxit idiomatum diversitas, quam in nationibus orbis *Plinius* merito admiratur lib. 1. histor. nat. cap. 1.

observatur. Una per characteres symbolicos, quorum singuli singulas res repræsentant; Altera per litteras sonos significantes, ex quibus junctis syllabæ, ac ex illis vocabula componuntur. Prima scribendi ratio in usu fuit apud antiquos Ægyptios, qui singulis rebus figuras symbolicas aptabant, Deum per figuram Solis exprimentes, ubertatem per cornucopiam, &c. Hanc scribendi rationem hausit ab Ægyptiis ex parte retinent Astronomi, qui constellationes, præcipuè Zodiaci, etiamnum figuris animalium repræsentant, aut certe quibusdam animalium particulis, ut cornibus Tauri eo nomine dictum signum repræsentant, cauda Leonis signum Leonis, &c. Sinenses, ac contermini populi hac una scribendi forma utuntur: non enim habent Alphabetum certo litterarum numero contentum, ut cæteri populi, sed cuilibet rei proprium characterem attribuant, quo fit, ut hi characteres ad octoginta fere millia pertingant, incredibili planè incommodo, non solum externorum, qui hanc linguam addiscunt, sed Sinensium ipsorum, quibus ætas fere omnis impendenda est in his addiscendis characteribus, quorum quæ plures novit, eo doctior habetur. Cæteræ nationes utuntur secunda illa scribendi ratione ex 24. aut ad summum 28. litteris omnia vocabula formantes, minori labore, ac fructu uberiori.

Neque tamen conveniunt in modo exarandi has litteras. Orientales lineam ducunt à dextra ad sinistram, ut Hebræi, Chaldæi, Arabes, &c. E contra Græci, Latini, ac fere alii à sinistra ad dextram scribendo progrediuntur. Quinam potiori ratione, non satis in comperto est. Primis favet antiquitas, & sacræ linguæ usus; & quod prius sit perfectum, quàm imperfectum; dextrum autem videtur perfectum, sinistrum imperfectum. Posterioribus favet commoditas: nam motus à sinistra ad dextram facilius est; ac præterea naturæ ipsius ordo, qui procedit ab imperfecto ad perfectum. Sinenses neutra hac via scribunt, sed lineam dicunt à summo ad imum paginae, forte quod ea ratione Characteres, quibus utuntur, facilius pingantur. Sed de his hætenus.

ARTICULUS SECUNDUS.

Situe Propositio Mentalis simplex qualitas.

Constat, propositionem vocalem & scriptam, esse quid compositum: illa enim pluribus vocibus, hæc pluribus litteris solet exprimi. Certum est, propositionem

nem mentalem plures ideas supponere, nempe ideam prædicati, & subjecti. Verum certum quoque est, non consistere in apprehensione illarum idearum: hæc enim spectat primam mentis operationem. Unde propositio mentalis consistit propriè in ea mentis actione, qua exprimimus habitudinem illam idearum ad invicem, sive affirmando, sive negando; seu potius, est expressio interiùs mente facta illius habitudinis, seu affirmativæ. Sunt, qui velint, hanc expressionem esse quid compositum.

C O N C L U S I O.

Propositio mentalis est simplex qualitas, nempe conceptus simplex reæpresentans habitudinem prædicati cum subjecto. Sic innuit S. Thomas 1. cont. gent. c. 55. ubi de propositione mentali ait: *In ea prædicatum & subjectum intelligi secundum unam speciem totius.* Idem expressiùs affirmat 1. p. q. 58. ar. 2.

Probatur ratione. Conceptus formatus unico actu est unus & simplex: Sed propositio mentalis formatur unico actu; ergo est unus & simplex conceptus. Minor constat: nam, propositis duabus ideis, uno actu iudico, an una sit idem cum alia, necne; sicque propositionem mentalem efformo. Major quoque non est minus evidens: actio enim est fieri termini per eam producti, fieri autem commensuratur esse per illud productum; ergo terminus una simplici productus actione unus est & simplex. Deinde non potior ratio est, cur habitudo prædicati ad subjectum uno actu attingatur, quam ut uno conceptu exprimatur. Sicut ergo uno actu iudico de illa habitudine, ita & uno conceptu meum exprimo iudicium.

Declaratur ampliùs id totum. In propositione mentali tria sunt. 1. Actus, quo v. g. iudico, Petrum esse doctum. 2. Idea, circa quas ille actus versatur, nempe, Petrus & doctus. 3. Expressio illius iudicii, quæ propriè dicitur propositio mentalis, id est, conceptus expressus, seu formatus per illum actum iudicii. Ut enim motio linguæ format quandam terminum, qui locutio externa dicitur; ita actio intellectus format quandam terminum interiorem, qui dicitur locutio mentalis: experimur enim, nos cogitando apud nosmetipsos interiùs loqui. Porro cum res simpliciter apprehendimus, terminus ille per hanc actionem productus dicitur *Idea*, atque etiam *Terminus mentalis*: at qui formatur per actum iudicii, dicitur *Propositio mentalis*. His positis certum est, propositionem mentalem
sup.

supponere plures ideas ; constat itidem , mente de eorum habitudine unico actu judicare . At inde inferimus , hoc iudicium una simplici qualitate exprimi , quæ expressio est ipsa mentalis propositio ; ut enim una linguæ motionem unam externam vocem formamus , ita uno actu interiori unam dictionem internam .

Confirmatur . Objectum formale propositionis mentalis est quid simplex ; ergo & ipsa propositio : desumit enim ab objecto unitatem . Declaratur antecedens . Licet propositio mentalis versetur circa duas ideas , prædicati nempe & subiecti ; attamen id , quod formaliter respicit , est habitudo prædicati ad subiectum , quæ exprimitur per *est* , aut *non est* : Sed illa habitudo , licet versetur inter duo , est tamen unum quid & simplex ; ergo objectum formale propositionis mentalis est quid unum & simplex .

Obji. 1. Propositio mentalis complectitur prædicatum & subiectum : Atqui utrumque nequit uno conceptu contineri ; ergo propositio mentalis non est unus simplex conceptus , sed ex tribus compositus , nempe ex ideis prædicati , subiecti , & copulæ .

Resp. Distinguo maiorem : complectitur prædicatum & subiectum , ut unita in una cognitione iudicativa , concedo ; ut plura sunt , nego . Equidem prædicatum & subiectum seorsim sumpta plura sunt , atque duas apprehensiones terminant ; at , dum respiciuntur à iudicio , se habent ut unum , quatenus uniuntur in una habitudine . Cum ergo propositio mentalis propriè exprimat illam habitudinem , quam mens iudicat esse inter prædicatum & subiectum , respicit utrumque ut unum , seu ut unita in illa habitudine : unde est unus conceptus complectens prædicatum & subiectum per modum unius . Nec enim repugnat , plura unico actu perceptione uniuntur : sic una domus idea res inter se diversas complectitur , quatenus sub unius artefacti rationem , figuram , distantiam , quatenus uniuntur in una ratione visibilis .

Instabis . Terminus actus compositivi est compositus : Sed propositio mentalis est terminus actus compositivi : Ergo est composita . Major videtur certa : nam intantum actus est compositivus , inquantum format aliquid compositum . Minor verò probatur : ut enim dicitur 1. p. q. 58. art. 4. Homo differt ab Angelo , quia Angelus simplici intuitu videt prædicatum in subiecto , ideoque non componit : at verò Homo prius concipit subiectum , deinde prædicatum , & postea utrumque conjungit ;

git ; ideoque dicitur intelligere per actum compositivum.

Resp. Distinguo minorem : Propositio mentalis est terminus actus compositivi , compositione repræsentativæ & objectivæ , concedo ; compositione quasi entitativæ , nego . Et ad consequentiam ; ergo propositio mentalis est composita , repræsentativè & objectivè , concedo ; quasi , ut sic loquar , entitativè , nego .

Explicatur solutio . Angelus unico intuitu comprehendit quidquid est in re , ut , videndo hominem , videt omnia prædicata , quæ ipsi conveniunt : unde hominem , ejusque attributa intelligendo non componit , aut dividit . At verò Homo , cum sit debilioris luminis intellectivi , non intelligit nisi per partes : unde prius distincto conceptu intelligit subiectum , & postea prædicatum , quæ deinde unit ad invicem per actum judicii , in quantum format unicum tertium conceptum repræsentativum unionis prædicati cum subiecto : seu positionis judicii unionis utriusque , qui conceptus dicitur *Propositio mentalis* ; ideoque propositio dicitur composita , non quidem entitativè , quali sit aggregata ex pluribus conceptibus , sed repræsentativè , quia repræsentat prædicatum & subiectum ut unita , quæ prius repræsentabantur separata : Sicut , si pictor prius pinget D. Petrum , & postea D. Paullum distinctis tabellis ; & deinde formaret tabellam tertiam , utriusque Apostoli occursum repræsentantem , hæc tabella diceretur composita , non quidem entitativè , (esset enim unica) sed repræsentativè , quia duos repræsentaret .

Instabis . Atqui Angelus etiam componit repræsentativè ; ergo nulla disparitas esset inter Hominem & Angelum . Probatur antecedens : Ille componit repræsentativè , qui format conceptum repræsentantem diversam . Sed etiam Angelus format conceptum , in quo diversa repræsentantur , scilicet subiectum cum suis prædicatis ; ergo componit repræsentativè .

Resp. Nego antecedens . Ad probationem , distinguo majorem : Ille componit repræsentativè , qui format conceptum repræsentantem diversam , prius divisim apprehensa , concedo ; diversa non prius divisim apprehensa , nego . Et ad minorem : Angelus format conceptum repræsentantem diversam , quæ prius divisim apprehendat , nego ; quæ simul unico actu comprehendat , concedo . Etenim compositio supponit divisionem : unde ut quis componat repræsentativè subiectum cum prædicato , debet prius utrumque distinctis conceptibus apprehendisse , & deinde unum tertium conceptum formare , qui utrumque uniat . Porro Angelus non ap-
pre-

prehendit distinctis conceptibus prædicatum & subiectum, sed unico actu intelligit utrumque : unde nullo modo componit etiam repræsentativè.

Dices. Propositio vocalis est composita etiam entitativè ; ergo idem dicendum de mentali.

Resp. Nego paritatem : nam propositio mentalis est sublimioris ordinis , quàm sit vocalis ; & ideo est minus composita : *Quia enim sunt dispersa in inferioribus , sunt unita in superioribus .*

Obji. 2. Syllogismus non est simplex qualitas , sed aliquid compositum ex conceptu majoris , minoris , & consequentiæ ; ergo nec propositio erit simplex qualitas , sed aliquid compositum ex conceptu prædicati & subiecti. Probatur paritas : nam etiam major , minor & consequentia concipiuntur per modum unius totalis orationis.

Resp. Nego paritatem . Ad probationem distinguo : Major & minor concipiuntur per modum unius totalis orationis , pluribus actibus formatæ , concedo : uno actu formatæ & expressæ , nego . Propositio enim mentalis ita est unica oratio , ut unico actu formetur & exprimitur ; unde est simplex qualitas . At verbò syllogismus formatur pluribus actibus , scilicet assensu majoris , minoris , & consequentiæ ; unde non est una oratio unitate simplicitatis , sed solum unitate compositionis . Si tamen Syllogismus pro sola illatione sumeretur , esset quid simplex , perinde ac propositio , quia illatio illa sit unico actu .

ARTICULUS TERTIUS.

An Propositionum contradictoriarum de futuro contingenti una sit determinatè vera , altera falsa , etiam ante decretum Dei .

CONSTAT , propositiones contradictorias in materia naturalis esse ex tota æternitate veras , aut falsas , etiam abstrahendo ab omni Dei decreto . Ut illa est ab æterno & immutabiliter vera , Bistria sunt sex ; illa falsa ; Bis tria sunt octo : certum est itidem , propositionem de contingenti præterito , aut præsentis , esse determinatè veram , aut falsam ; ut istarum , Adamus peccavit , Adamus non peccavit , prima vera est , altera falsa . Et si quis dicat , nunc pluit in India , nunc non pluit in India , altera determinatè vera est , altera falsa , licet nesciamus , utra sit vera : eventus enim contingens , postquam præteritus est , aut præsens , non est amplius pendulus , sed determinatus ad alterum

tram contradictionis partem. Unde solum quæstio esse potest circa propositiones de futuro contingenti, cuiusmodi hæ sunt, Petrus disputabit, Petrus non disputabit.

Quæ quidem quæstio, cum his temporibus adeo celebris sit, paullo accuratius tractanda nobis est. Atque ut id distinctius fiat, 1. Quæstionis statum proponemus. 2. Sententiam nostram stabiliemus. 3. Argumenta illi contraria solvemus.

Proponitur status Quæstionis.

Celebris olim inter antiquos Dialecticos quæstio fuit, an propositionum contradictoriarum de futuro contingenti una pars esset determinatè vera ex tota æternitate. Chrysippus & alii quidam, acuti magis, quam solidi affirmabant, ut refert Cicero lib. de Fato. Alii negabant, eaque contentio multis seculis intra Dialecticorum scholas ferè se continuit, donec moderni quidam Theologi illam traxere ad sacræ doctrinæ abstrusiora arcana explicanda: nam cum decreta Dei eventus liberos ab æterno prædefinientia negarent, querendum illis erat medium, in quo Deus futura certè præsciret. Cum varia media fingerent, quæ ut minis apta facilè refutabantur, tandem illud veteribus Theologis ignotum à Dialecticis mutuati sunt, Deum omnia præscire in veritate propositionum contradictoriarum. Quippe omnem propositionem esse determinatè veram, aut falsam, etiam ex tota æternitate; proindeque Deum, quem nulla veritas latet, etiam ante quàm quidquam decerneret, præscivisse in illa veritate, qui eventus futuri essent, aut qui non futuri. Hinc magno ingenii conatu defendere cœperunt hanc opinionem, ut qua omnis eorum de præscientia Dei doctrina fulciebatur. Qua in parte mirari satis nequeo horum hominum consilium, qui mysterium tanti momenti argutis Logicali commiserunt. Verùm ista viderint Theologi: Nos, quod instituti præsentis est, quæstionem intra Logicæ fines continebimus, Theologicis rationibus, atque objectionibus ad Theologos remisissis. Ut tamen status quæstionis distinctius proponatur.

Notandum est, propositiones illas duobus modis spectari posse. Primò post decretum Dei, quo ab æterno constituit, quid sibi placeat in tempore evenire. Cum enim Deus sit supremus omnium rerum arbiter, atque seculorum Rex, omnia in tempore contingentia summa potestate disponens, omnes eventus futuros ab æterno prædefinivit, mala quidem decreto, ut vocant Theo-

Theologi, permissivo, bona verò decreto etiam effectivo & approbativo: Quibus positis decretis omnia suaviter quidem, infallibiliter tamen, ut ipse disposuit, eveniunt, juxta illud Isaïæ cap. 46. *Consilium meum stabit & omnis voluntas mea fiet*. Et ad Roman. 9. *Voluntati ejus quis resistit*. His decretis nituntur præscientia Dei & prædictio Prophetarum. Post ejusmodi decreta nemini Christiano dubium est, propositiones de futuro contingenti determinatè veras esse, aut falsas; atque cum decreta illa sint æterna, ab æterno quoque esse veras, aut falsas.

At Propositiones illæ spectari secundo possunt abstractendo ab omni decreto Dei, ut ab Aristotele & aliis antiquis considerabantur; vel, ut à modernis Theologis considerantur, in priori quodam rationis, seu, ut alii vocant, in signo antecedente decreta, non quidem prioritatem temporis, sed considerationis; quatenus concipimus voluntatem Dei sine ullo adhuc circa eventus contingentes decreto. In hoc statu quærimus, an propositiones de futuro contingenti determinatam veritatem habeant, aut potius indifferentes sint ad utrumlibet, atque expectent determinationem Divinæ voluntatis, qua earum objecta ex merè possibilibus fiant futura, aut non futura.

Quamobrem falluntur, aut fallunt Adversarij, dum non distinguunt *ante & post decretum*, sed absolutè contendunt, has propositiones esse determinatè veras, aut falsas. Atque ad id suadendum frustra congerunt varias Scripturæ & Patrum auctoritates, ac plerasque rationes, quæ procedunt de illis propositionibus post decretum spectatis, in quo statu nullus Thomista negat, certò illas à Deo præsciri, atque determinatè veras, aut falsas esse. Unde ne leviter quidem difficultatem attingunt, sed araneorum telas contextunt unico statu dissipandas, dicendo scilicet, has auctoritates & rationes intelligi de propositionibus illis, non ante, sed post decretum spectatis. His ita constitutis sit.

C O N C L U S I O .

Propositionum de futuro contingenti neutra est determinatè vera, vel falsa antè decretum Dei, id est, pro eo statu, in quo Divina voluntas concipitur nihil adhuc determinasse circa eventus contingentes. Ita censent Thomistæ omnes, ceterique illi Theologi, qui tenent, Deum in suis decretis futura cognoscere.

Probatur. 1. Conclusio ex Aristotele Periherm. c: 8.

ubi postquam statuit, ex Contradictoriis de præterito, & præsentī alteram esse determinatē veram, alteram falsam; expressē negat, ita esse in propositionibus de futuro contingente: *In quibus, inquit, licet necesse sit, alteram esse veram vel falsam, non tamen hanc vel illam distinge.* Et rationem affert, quia propositiones se habent sicut res: itaque cum res contingens, antequam fiat, sit indifferens ad utrumlibet; propositio quoque de illa formata est indifferens ad veritatem, aut falsitatem. Subscribens Aristoteli Sanctus Thomas idem asserit his verbis ibidem: *Licet ex duabus illis propositionibus alterutra sit vera, non tamen hæc, vel illa determinatē.*

Respondent Adversarii, Aristotelem solū voluisse has propositiones non esse directē veras, aut falsas quoad nos; licet sint determinatē veræ, aut falsæ quoad se.

Sed facilē confutatur hæc responsio: nam etiam præterque propositiones de præsentī & præterito non sunt determinatē veræ, aut falsæ quoad nos, ut istæ, astra sunt paria, Astra non sunt paria. Itaque si Aristoteles solū vellet, propositiones de futuro contingenti non esse determinatē veras, aut falsas quoad nos, nihil illis tribueret, quodtribuendum non sit propositionibus de præsentī & præterito: Atqui expressē docet, has quidem esse determinatē veras, aut falsas, at non itidem illas; ergo non loquitur de propositionibus quoad nos, sed quoad se spectatis. Vnde relicta illa expositione, quæ destruit textum.

Respondent ingenuē alii, Aristotelem ita quidem censuisse, (adeo enim expressus est, ut nulla verosimili expositione possit ejus autoritas eludi) at, inquit, in hoc erravit fide destitutus. Sic Suarez 2. parte de gratia, Prolegomeno de Scientia Conditionata c. 7. n. 11.

Verūm hæc responsio confutatione indigna est; observanda tamen, ut ex ea videas, quantum hac in parte recedant adversarii, non modo à S. Thomæ, & primatibus Doctoribus, sed etiam ab Aristotele. Stat igitur pro nobis Aristoteles. Vtrum erraverit, vel rectē senserit, rationibus exponendum est.

Probatur itaque 2. Conclusio ratione Aristotelis & S. Thomæ; propositio de futuro non est determinatē vera, quamdiu ejus, objectum non est determinatē futurum: Atqui ante decretum Dei nihil est determinatē futurum; ergo propositio de futuro non est determinatē vera, aut falsa ante decretum Dei. Major certa est; ut enim dicit Aristoteles, immo ut naturali lumine

mine constat, propositio desumit veritatem ab ob-
jecto: unde quamdiu objectum est merè indifferens ad
fore, vel non fore, propositio quoque est indifferens ad
veritatem, aut falsitatem. Minor, quam solam negare
possunt Adversarii, tribus momentis evincitur.

Primo authoritate Sanctorum Patrum. Futura non
sunt futura ante illud, quo fiunt futura: Sed ex San-
ctis Patribus Deus facit futura, ea decernendo; ergo
ante decretum Dei non sunt futura. Major nota est ex
terminis. Probatur minor discretis verbis Sanctorum
Patrum u. Augustinus tract. 69. in Joan. *Deus facit fu-
tura, ea predestinando*. Vnde lib. 26. contra Faustum de
futuris ait; *Ideo ea nescio, quia, quid habeat de his re-
bus voluntas Dei, me latet*. S. Ambrosius lib. 5. de Fi-
de, cap. 7. *Fecit Deus, quæ futura sunt, quia futura
sunt, quæ esse præcepit*, id est, decrevit. Idem innuit
S. Hilarius lib. 9. de Trinit. Atque hanc suam do-
ctrinam confirmant Patres ex illo Isaia 45. *Hæc dicit
Dominus Sanctus Israel, plastes ejus, ventura interroga-
tione: ubi sic legunt septuaginta Interpretes: Sic dicit
Dominus Deus Sanctus Israel, qui fecit ventura: nempe,
ut illi exponunt, ea decernendo*. Non itaque erant
futura, antequam Deus ea decerneret.

Secundo probatur eadem minor ratione S. Thomæ.
Futurum est, quod habet in sua causa determinatio-
nem ad essendum: Sed ante decretum res non habent
in suis causis determinationem ad essendum; ergo non
sunt futura. Major est S. Thomæ 1. p. q. 16. art. 7. ad
3. & præterea est evidens: Nam futurum est, quod est
determinatum ad essendum; hanc autem determinatio-
nem effectus contingens non habet ex se, sed ex sua
causa; ergo tunc censetur futurus, cum causa deter-
minata est ad illum producendum. Major verbò constat:
Nam ante decretum, prima causa, Deus scilicet, non
est determinata, cum se determinet per decretum: a-
liæ verbò causæ non possunt esse determinatæ, tum quia
nondum sunt, tum quia implicat esse determinatas an-
te primam causam; ergo ante decretum res contin-
gentes non habent determinationem ad essendum in
suis causis.

Sed præstat S. Thomam audire id totum suis verbis
egregiè explicantem 1. Periherm. Lect. 13. *Consideran-
dum est, inquit, quod cum verum hoc significet, aut alio-
quid dicatur esse, quod est, hoc modo est aliquid verum,
quod habet esse. Cum autem aliquid est in presenti, habet
esse in se ipso; & ideo vere potest dici de eo, quod est.
Sed quamdiu aliquid est futurum, nondum est in se ipso.
Est autem aliquando in sua causa. Quod quidem continet*

git tripliciter: Uno modo, ut sic sit in sua causa, ut ex necessitate eveniat ex ea: unde determinatè potest dici de eo, quod erit. Alio modo aliquid est in sua causa, ut quæ habet inclinationem ad suum effectum, quæ tamen impediri potest: unde & hoc determinatum est in sua causa, sed inmutabiliter; & sic de hoc dici potest quod erit, sed non per omnimodam certitudinem. Tertio aliquid est in sua causa purè in potentia, quæ non est magis determinata ad unum, quàm ad aliud: unde relinquitur, quod nullo modo potest de aliquo eorum determinatè dici, quod sit futurum. Et brevius idem habet 1. p. q. 16. art. 7. Illud, inquit, quod nunc est, ex eo fuit futurum, antequam esset, quia in causa sua erat, ut fieret: unde sublata causa non esset futurum illud fieri. Sola autem causa prima est æterna: unde non sequitur, quod ea, quæ sunt, semper fuerit verum esse futura, nisi quatenus in causa sempiterna fuit, ut essent futura.

113
Tertio probatur eadem minor argumento nunquam soluto, aut solvendo. Si ante decretum Dei res essent determinatè futuræ, vel hoc haberent à se ipsis, vel ab aliqua causa: Atqui nec à se, nec ab aliqua causa possunt habere, quod sunt potius futuræ, quàm non futuræ; ergo non sunt determinatè futuræ. Major constat. Minor probatur, & quidem quod non sint futuræ à se ipsis: Tum quia aliàs essent necessariò futuræ. Tum quia, sicut res non potest sibi dare; ut sit, ita nec ut futura sit. Quod etiam non habeant determinatam illam futuritionem à suis causis, probatur: Nam causæ omnes ante decretum sunt indifferentes & indeterminatæ; nondum enim se determinarunt: ergo nequeunt dare suis effectibus, ut determinatè sint futuri potius, quam non futuri.

Respondent quidam ex Adversariis, Res esse futuras ex suppositione, quod aliquando erunt.

Sed contra instauratur argumentum. Quod res supponatur futura potius, quàm non futura ante decretum, vel hoc habet ex se ipsa, vel ex aliqua causa; Atqui à se ipsa non habet, ut potius tunc supponatur futura, quàm non futura, cum ex se sit indifferens ad utrumque; nec itidem ex aliqua causa, quia pariter causæ sunt indifferentes; ergo non potest potius supponi futura, quàm non futura.

Reponunt, rem habere, ut sit futura ex ipso decreto, non quidem adhuc posito, sed ponendo in signo sequenti.

Sed contra. In illo signo, quo voluntas Dei nihil adhuc decrevit, decretum non est potius ponendum, quàm non ponendum; ergo nulla responsio. Probatur
an.

anteoedens. Decretum non est potius ponendum, quam non ponendum, cum voluntas Dei est omnino indifferens ad illud ponendum, vel non ponendum, ut est per se evidens: Atqui voluntas Dei ante decretum est omnino indifferens ad illud ponendum, vel non ponendum, ut etiam certum est; nam se determinat per decretum; ergo tunc decretum non est potius ponendum, quam non ponendum.

Hanc rationem omnino peremptoriam ipse Aristoteles respexit, cum dixit, propositiones de futuro contingenti esse indifferentes ad veritatem & falsitatem, quia, inquit, *equabilis est ad utramque partem eventus*, id est, non magis vergit ad hanc, quam ad oppositam partem. Nam cum propositionis veritas ab objecto pendeat, quamdiu objectum pendulum est inter fore & non fore, propositio quoque pendula est & indeterminata, donec aliquid accedat, quod æquilibrium istud inclinet in alterutram partem, nempe Divinæ voluntatis decretum, quo res ex se merè possibiles determinantur ad fore, vel non fore.

Atque id videre est in familiari exemplo. Sic enim ante iudicium sententiam lis à nobis ad utramque partem anceps dicitur; quia illi, à quibus ejus pendet decisio, adhuc indifferentes sunt; unde si quis à nobis quærat. Quis litigantium cadet causa? respondemus, hoc adhuc esse indeterminatum. At cum primum iudices inclinant in alterutram partem, jam quid sit futurum intelligimus. Ita pariter, antequam supremus rependat, quid sibi fieri placeat decreverit, nullus eventus est potius futurus, quam non futurus, sed cum ex se omnes indifferentes ad utrumque sint, ab eo expectant, ut ad alterutram partem flectantur.

Respondent alii, ex ipsa contradictionis naturæ propositiones habere, ut una sit determinatè vera, altera falsa.

Sed hæc responsio evidenter falsa est. Nam contradictio æqualiter respicit patrem affirmantem & negantem; ergo ex vi contradictionis affirmativa non est potius determinatè vera, quam negativa. Et quæso, cum ex illis, mortui resurgent, mortui non resurgent, utraque perinde contradicat alteri, cur contradictio illam potius, quam alteram veram efficit? nam cum æquales sint in contradicendo, habent æquale jus ad contradictionis effectum: Non itaque vi contradictionis una potius est vera, quam altera, sed aliunde.

Confirmatur conclusio. 1. Si ante decretum una contradictoriarum est determinatè vera, vel Deus potest

subsequenti decreto hanc determinationem irritare, oppositum decernendo, vel non; Si non potest, ergo voluntas Dei ligatur hac fatali futuritione decreta sua anteverte, sicque datur gentiliū illud fatum, quod ita Deorum voluntatem prævire fingebetur, ut ab ea irritari non posset: sicut fienti Thetydi, ac pro aver-tenda filii sui Achillis morte deprecanti, respondens inducitur Jupiter apud fabulosum Homerum. Si vero Deus suo decreto potest hanc determinatam futuritionem irritare; ergo futuritio illa nondum rata est, sed anceps; & qui hanc ante decretum determinatam ponunt, ita se gerunt, ut qui expensas in diversorio pōte hospitis arbitrium computant, vulgò, (*conter sans doute*) fortè enim decretum subsequens hanc supposititiam futuritionem funditus evertet.

2. Implicat, effectum esse prius determinatum, quàm causam: Sed ante decretum omnipotentia divina, quæ est omnium eventuum prima causa, est indeterminata; determinatur enim per decretum, quod nihil est aliud, quàm determinatio libera Dei ad aliquid produ-cendum; ergo ante decretum omnes eventus sunt indeterminati.

3. Si eventus ante decretum essent determinatè futuri, non essent in libera Dei dispositione; nam libera dispositio versatur solam circa indifferentes & in-determinatas, ut dicitur Ethicor. 4. Atqui fide con-fiat, Deum liberrima voluntate disponere de rebus om-nibus; ergo antequam de illis decernat, sunt omnino indeterminatæ ad fore, vel non fore. Hoc argumen-tum insinuat Aristoteles 1. Periherm. c. 8. atque San-ctus Thomas ibidem, Lect. 14.

Respondetis, omnia, quæ geruntur à nobis, esse ab æterno prædefinita à Deo secundum Thomistas, & ta-men de illis liberè disponimus; ergo quamvis res sint determinatè futuræ ante decretum, id minime obstabit, quo minus possit Deus de illis liberè decernere.

Sed (præterquam ea responsione vides Adversarios laqueo confringi, quem vulgò nesciunt Thomistis ob prædefinitiones rerum liberarum ab his assertas) latissi-mum discrimen est. Nam licèt dispositio descendens à prima causa libertatis non adimat nobis ius dispo-nendi de rebus nostris, ut suo dicetur loco, sicut in-fluxus primæ causæ non impedit, sed perficit causam secundam; attamen determinatio præveniens omnem li-bertatem non itidem relinquit rem in potestate alicujus agentis liberi: Atqui determinatio præveniens etiam decreta Dei, prævenit omnem libertatem; ergo non relinquit res in potestate alicujus agentis liberi.

Vrgere amplius potest hæc ratio. Si propositionum de futuro contingente una esset determinatè vera ante decretum, esset necessariò & naturaliter vera; Ergo non esset objectum liberæ determinationis. Consequentia est evidens. Probatur antecedens. Illud est necessariò & naturaliter verum, quod est verum ante exercitium cuiusvis libertatis; non enim potest esse liberè verum: Atqui propositio vera ante decretum Dei, est vera ante exercitium cuiusvis libertatis, cum decreta sint actus primæ & antiquissimæ libertatis; ergo est necessariò & naturaliter vera.

Reponunt Adversarii, propositiones de futuro non esse veras naturaliter, sed liberè, quia sunt veræ ob decretum, nondum quidem positum, sed ponendum liberè.

Sed contra. Si decretum est ponendum determinatè, antequam ponatur, hæc determinatio præveniet usum libertatis, proindeque libera non erit; nam quod prævenit omnem usum libertatis, non est liberum; ergo saltem illa propositio, quam volunt veram esse ante decretum, nempe: *Decretum est determinatè ponendum*, erit necessariò & non liberè vera.

Argumentis jam factis adeo evidenter convincitur, eventus contingentes ante decreta Dei fuisse omnino indifferentes ad fore & non fore, proindeque propositiones de illis factas fuisse itidem indeterminatas ad veritatem & falsitatem, ut mirum sit, oppositam sententiam patronos invenisse. Verùm hic subtiliter irrepens deceptio viros alioquin acris ingenii facilè delulit, quam detegere operæ pretium est. Si, abstrahendo ab omni decreto & determinatione causarum, propositiones nudè spectemus, ea est natura propositionis veræ de præsentī, ut veritatem suam in duas alias refundat, nempe antèrius in propositionem de futuro, & posterius in propositionem de præterito: ut si supponamus verum esse, Petrum hodie disputare, exinde intelligimus tota duratione antecedenti verum fuisse, Petrum fore disputaturum; ac pariter tota duratione subsequenti verum fore, Petrum disputavisse. Hinc decepti illi antiqui Dialectici putarunt, propositiones illas de futuro fuisse reipsa determinatè veras ex tota æternitate, sicut intelliguntur veræ post eventum. Atque ita imaginati sunt, æternam quandam & immobilitatem veritatem inesse illis propositionibus, quæ antèrant ipsum eventum. Mendosè profectò; non enim erant veræ re ipsa, sed quod longè aliud est, posterius, quasi ex post facto, ab ipso eventu verificatæ sunt: (nam earum veritas pendebat ab eventu) unde

quandiu eventus fuit indeterminatus, erant & ipsæ incertæ & indeterminatæ. At ubi primùm eventus determinatus est, vel in se, vel in suis causis, jam veræ intelliguntur, non quidem veritate, quam in se haberent ante eventum, (nota quæso & intellige); sed quæ in illas refunditur ab eventu. Sicut, ut loquuntur Jurisperiti, matrimonium subsequens, vi quadam retrocessiva legitimam efficit prolem antea natam. Illa proles ante matrimonium non erat legitima, sed tamen per secutum matrimonium ita fit legitima, ut secundum jura semper legitima fuisse intelligatur; nec habeatur ut quasi purgata ab infamia spurii partus, sed ut numquam ea infamia notata. Ita se res habet quodammodo in propositionibus de futuro: non erant veræ, antequam eventus esset determinatus; at postquam eventus determinatus est, eas vi quadam retrocessiva ita denominat veras, ut intelligantur pro tota duratione antecedenti jam veræ; aut, si exactius loqui volumus, verificatæ.

At, inquit, si ita est, propositio de futuro nunquam fuit vera: nam cum Petrus disputat, verum non est, eum disputaturum, sed disputare: Non itaque præsens disputatio Propositionem de ea futura veram efficit, sed ostendit, jam olim fuisse. At iterum hic falluntur, cum imaginantur, præsentem disputationem non efficere, sed ostendere propositionem de futuro fuisse veram: non enim verum est, Petrum disputare, quia disputaturus erat; sed verum erat, Petrum disputaturum, quia nunc verum est disputare. Itaque præsens disputatio non ostendit, sed efficit veram propositionem de futura disputatione. Attamen quia, antequam Petrus disputet, hæc ejus actio jam à tota æternitate determinata fuit in divinæ Providentiæ decretis, idcirco non solum cum disputat verificatur, eum fuisse disputaturum, sed etiam id ante verum fuit ob decreta divina, non tamen ante decreta; unde si nulla essent decreta, sed res merè foris acciderent, ut volebant Epicurei, nulla propositio de futuro contingenti vera esset ante eventum, sed solum ex eventu verificaretur modo jam ante explicato.

Solvuntur objectiones.

Objiciunt 1. Adversarii Prophetias, quæ de futuris eventibus plurimæ exstant in Scriptura, & sunt determinatè veræ. Addunt plures authoritates Patrum, Theologorum, & veterum Philosophorum, dicent-

centium, res esse determinatè futuras; antequam eveniant; & propositiones, quæ de illis fiunt, esse determinatè veras, vel falsas, & hoc præsciri à Deo, quæ falli non potest. Sed hæc omnia responsione digna non sunt; nec enim superficie tenus attingunt difficultatem: quia & Prophetiæ fiunt, & Scriptura loquitur supposito decreto Divinæ providentiæ, quam fide constat omnia futura disposuisse. In ejusmodi Decretis fundatur præscientia Dei & certitudo Prophetiarum; inquantum, ut inquit Scriptura, *Novit Dominus opus suum*; novit, inquam, per suum decretum, quod Prophetis revelat, ut illud annuntient ad ædificationem Ecclesiæ. Quam solutionem adhibebis aliis ejusmodi argumentis: unde missis iis objectionibus inutilibus.

Obii. 2. Futura semper habent certam determinationem ad essendum: ergo propositiones de illis formatæ sunt semper determinatè veræ, aut falsæ. Probatur antecedens: Nam, ut ait Augustinus lib. 26. contra Faustum cap. 4. *Tam non possunt futura non fieri, quam non fuisse facta præterita*. Et D. Anselmus libro de Concordia præscientiæ cum libertate: *Rem futuram necesse est esse futuram, quoniam futura esse nequit, & non futura*.

Resp. Ejusmodi auctoritatem loqui de rebus supposito Decreto, quo fiunt futura, quo præordinantur, quo à Deo præsciuntur, ut patet ex textu utriusque Patris citati.

Dices. Plura futura sunt, quæ non decernuntur à Deo: ergo saltem ista non possunt reddi futura per decretum. Probatur antecedens: Deus non decernit mala; sed plura futura sunt mala: ergo plura futura sunt, quæ Deus non decernit. Minor constant. Major probatur: Deus ea non decernit, quæ non vult fieri; sed Deus non vult fieri mala: ergo illa non decernit.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Deus non decernit mala, decreto approbativo & effectivo, concedo; permissivo nego: ut enim pictor plures umbras relinquit in opere suo, ut ex earum oppositione magis fulgeant colores; ita Deus plura permittit mala, ut ex illis procuret multa bona. Et ut etiam illa umbrarum dispositio arti, ac voluntati pictori subest nec nisi secundum ejus regulas sit; ita & ipsa malorum permissio, ac dispositio à Divinæ Voluntatis ac Sapientiæ decretis ordinatur & temperatur; sed de his accuratius Metaphysicæ q. 4. ar. 5.

Instabis. Deus non permittit ea, quæ prohibet; sed Deus prohibet omne malum, ut patet ex ejus legibus; ergo non permittit mala.

Resp.

Resp. Distinguo majorem. Deus ea, quæ prohibet, non permittit, permissione legali, concedo; permissione causali, nego. Permissio legalis est, dum aliquid subditorum nutui à legislatore relinquitur tanquam licitum: Permissio verò causalis est, dum aliquid à causa, quæ posset impedire, non impeditur. Patet autem, quod Deus quidem, ut legislator sanctissimus, nullum permittit malum; attamen ut causa generalis plura mala non impedit, quæ posset impedire. Hoc sensu dicimus, Deum permittere mala permissione causali, non verò permissione legali.

Urgebis. Permissio causalis non sufficit ad reddendum aliquid determinatè futurum, nisi ex se ipso jam sit futurum; permittere enim non est determinare, sed nativæ determinationi non obstare: ergo oportet, aliunde mala esse determinatè futura, quàm ex decreto permissivo.

Resp. In malo duo sunt, entitas & defectus. Entitas non potest reddi futura per solum decretum permissivum, sed pertinet ad decretum effectivum: at supposita futuritione entitatis, quæ determinatur per decretum positivum, & defectibilitate creaturæ, sufficit pro futuritione defectus decretum permissivum. Vnde in forma distinguo; Permissio causalis non sufficit ad determinandam futuritionem mali, absolutè concedo; supposito decreto, quo attingitur entitas, & supposita creaturæ defectibilitate, nego. Sed res accuratius dicetur suo loco. Interim plusquam satis pro captu Logici.

Obii. 3. Lex Contradictoriarum est, ut una determinatè sit vera, & altera falsa; Sed istæ duæ etiam ante decretum sunt Contradictoriæ, Mortui resurgent, Mortui non resurgent; ergo una est determinatè vera, & altera falsa.

Resp. Distinguo majorem: Lex Contradictoriarum de præsentī, aut præterito, concedo; de futuro; nego: nam contradictorias de futuro expressè ab hac regula eximit Aristoteles. Et ratio est, quia contradictoriæ de præsentī & præterito habent objectum jam determinatum: at verò propositiones de futuro ante decretum habent objectum adhuc pendulum & indifferens ad fore, vel non fore, ut sæpe repetit Aristoteles & D. Thomas. Vnde quia Propositio sequitur sortem sui objecti, quandiu objectum est indifferens ad fore, vel non fore, propositio est indeterminata ut verificetur, vel non verificetur.

Instabis. Ista disjunctiva, Antichristus vel erit, vel non erit, est determinatè vera: ergo necesse est, alteram partem esse determinatè veram. Probatur consequens.

quentia : Nam propositio disjunctiva non est vera , nisi ratione alterutrius partis .

Resp. Nego consequentiam . Ad ejus probationem , distinguo : Propositio disjunctiva non est vera , nisi ratione alterutrius partis sumptæ indeterminatè , concedo ; determinatè , nego . Ut enim hæc Propositio , Antichristus vel erit , vel non erit , sit determinatè vera , sufficit quòd alterutrum sit futurum : sicut ut ista propositio sit vera , oculus est necessarius ad videndum non est necesse , quòd iste potius , quàm ille sit necessarius ; sed solum quòd alteruter indeterminatè ,

Urgebis . Illa Propositio de futuro est determinatè vera , quæ enuntiat rem , sicut erit ; sed ex istis , Antichristus erit , Antichristus non erit , una enuntiat rem sicuti erit : ergo una est determinatè vera .

Resp. Distinguo majorem : Propositio de futuro est determinatè vera , quæ enuntiat rem , sicuti erit , pro illo statu , in quo determinatum est , quòd res erit potius , quàm non erit ; concedo ; pro illo statu , in quo non est determinatum , quòd res erit potius , quàm non erit , nego . Nam ut diximus ex Aristotele , propositio sequatur objectum , ut mensuram suæ veritatis : unde quamdiu objectum est indifferens ad fore , vel non fore , propositio est etiam indifferens , ut verificetur , vel non verificetur .

Dices . Propositio de futuro vera est , quæ habitura est suam de præsentē veram : Sed ex istis duabus , Antichristus erit , Antichristus non erit , una determinatè habitura est suam de præsentē veram : ergo , &c. Major patet : Quia propositiones de futuro regulantur per suas de præsentē . Minor verò probatur : Nam ex istis duabus , Antichristus est , Antichristus non est , alterutra erit determinatè vera .

Resp. Transeat major , (posset enim distingui eodem modo , ac præcedens argumentum) & distinguo minorem : una existis , Antichristus erit , Antichristus non erit , est habitura suam de præsentē veram , una determinatè determinatione , quæ fiat per ipsum decretum , concedo ; quæ decretum antegrediatur , nego ; & nego consequentiam . Licet enim ex istis duabus , Antichristus erit , Antichristus non erit , una sit habitura suam de præsentē veram , etiam determinatè ; attamen illa determinatio non præcedit decretum , sed fit per decretum , quo Deus decernit , quid ex istis duobus sibi placeat evenire : unde ante decretum non est talis determinatio . Utramque solutionem insinuat , & utrumque argumentum , quod præcipuum est Adversariorum telum , egregiè evellit D. Thomas 1. Perih. lib. 13. ubi ait : *Falsum est , quòd*

quod omne, quod est verum esse, semper verum fuerit dicere, determinatè esse futurum. Et rationem reddit, quam nos supra fusè retulimus prob. 2.

Repones. Cum res est, propositio, illam affirmans fuisse, determinatè vera erit pro tota æternitate sequenti præcisè quia res est; ergo pari jure propositio illam affirmans fore, vera fuit pro æternitate antecedenti, præcisè quia res modò est.

Resp. Nego paritatem, qua maxime nitebantur illi antiqui Dialectici, quamve urget Cicero lib. de Fato. Nam etsi veritas propositionis, tum de futuro, tum de præterito sumatur à veritate propositionis de præsentis, non tamen æqualiter: propositio enim de præterito supponit eventum: At propositio de futuro eum expectat. Porro eventus, postquam fuit jam determinatus est, unde determinat propositionem de præterito ad veritatem. At eventus contingens antequam sit, aut certè ab aliqua causa determinetur, merè possibilis est, nec ex se magis ad *esse*, quàm ad non *esse* inclinat: unde propositionem de futuro determinatè veram nequit denominare, nisi cum re ipsa ponitur, aut à sua causa determinatur,

Obii. 4. & simul instabis: Inter duas Contradictorias non datur medium, ut dicitur 1. Post. c. 2. Sed ex tota æternitate propositiones, de quibus est quæstio, fuere contradictoriæ: ergo non fuit aliquis inter eas medius status, sed necessariò alterutra fuit determinatè vera.

Resp. Distinguo majorem: Inter duas Contradictorias non datur medium per modum propositionis inter utramque partem mediantis, concedo; per modum suspensionis & indeterminationis utriusque extremi, nego. Explicatur. Differunt propositiones contrariæ à contradictoriis, quia inter duas Contrarias potest media propositio dari, quæ sit vera, ut inter istas, Omnis homo est malus, Nullus homo est malus; datur ista media, quidam homo est malus: sed inter Contradictorias nulla datur propositio media, quæ verificetur, ut inter istas, Petrus curret, Petrus non curret, nulla est media. Dari tamen potest inter illas medius status, nempe suspensionis & indeterminationis: nam Acut affirmatio & negatio, licèt versentur inter contradictoria, nempe inter *esse* & non *esse*. attamen patiuntur medium, nempe suspensionem judicii: sic propositiones de futuro, licèt sint de Contradictoriis, possunt medium statum inter veritatem, & falsitatem admittere, nempe indifferentiam ad utramque. Quod adeo clarè percipitur, ut mirum sit, ab Adversariis non videri.

Instabis. Inter *esse* & *non esse* nihil mediat, etiam per modum suspensionis utriusque extremi: Ergo neque inter *fore* & *non fore*.

Resp. Nego consequentiam & paritatem; nam obiectum præsens, aut præteritum est determinatum, cum sit extra causam: Sed obiectum futurum non est determinatum, cum claudatur in potestate causæ, quæ adhuc indifferens est ad alterutrum. Et sanè si omnes Philosophi admittant causas indifferentes ad agendum, vel non agendum, ita ut non magis propendeant in unum, quam in alterum, cur non admittant objecta indifferentia ad *fore*, vel non *fore*? Ejusmodi sunt, quæ sunt liberè futura, quamdiu eorum indifferentia non est exclusa per determinationem causarum liberarum, unde in talibus futuris, inter *fore*, & non *fore*, datur medium, scilicet indifferentia & indeterminatio ad utrumque.

Obji. 5. Propositio, Antichristus est determinatè futurus, falsa est ante decretum: Ergo datur Propositio de futuro contingente determinatè falsa ante decretum.

Resp. Nego consequentiam. Nam ista propositio non est de futuro contingente, sed de præsente impossibili: facit enim hunc sensum, Jam determinata est futuritio Antichristi. Porro ante decretum impossibile est, aliquid contingens esse determinatum.

Dices. Ergo dantur duæ Contradictoriæ simul falsæ, scilicet, Antichristus est determinatè futurus, Antichristus est determinatè non futurus: utraque enim ante decretum erat falsa.

Resp. Istas Propositiones non esse contradictorias: sunt enim ambæ affirmativæ, quamvis una sit de prædicato infinito, idest, particula negativæ affectio.

Instabis. Licet inter *fore* & non *fore* detur status medius, scilicet indifferentia ad utrumque, attamen inter esse nunc futurum, & non esse nunc futurum, nihil omnino mediare videtur: Ergo necesse est ante decretum, ut Antichristus sit futurus, aut certè non futurus.

Resp. Non esse futurum posse sumi dupliciter. Primo quasi negativè, pro eo, quod nondum habet determinationem ad essendum pro tempore sequente. Secundo quasi privativè, pro eo, quod jam à suis causis privatum est omni spe essendi, determinatumque ad nunquam fore. Inter futurum & non futurum primo modo non est medium, unde hoc modo omnia sunt non futura ante decretum: sed inter futurum & non futurum secundo modo datur medium; scilicet nondum futurum, sed indifferens, ut determinetur à suis causis ad *fore*, vel non *fore*.

Urgebis, Ergo illa propositio, Antichristus est futurus, erat falsa ante decretum. Probatur consequentia: Propositio est falsa, quæ dicit aliquid futurum, quod nondum est futurum: Sed illa propositio dicebat aliquid futurum, quod nondum erat futurum: Ergo erat falsa.

Resp. Hanc propositionem posse facere duplicem sensum & resolvi dupliciter. Primo ad unam de præsentem, ut sensus sit, Jam datur futuritio Antichristi. Secundo potest resolvi in aliam purè de futuro, dicendo, determinabitur futuritio Antichristi. In primo sensu propositio est manifestè falsa ante decretum: nam falsum est, antequam Deus determinet producere Antichristum, quod talis productio sit determinatè futura; sed in hoc sensu propositio non est purè de futuro, sed virtualiter & implicite de præsentem. In secundo verò sensu illa propositio neque est vera, neque falsa ante decretum, sed adhuc expectatur determinatio Divini decreti.

Obj. 6. Deus ante decretum cognoscit omnes eventus futuros: Ergo sunt determinatè futuri. Probatur antecedens: Hic, qui perfectè comprehendit causas, cognoscit omnes earum effectus: Sed Deus etiam ante decretum perfectè cognoscit omnes causas eventuum futurorum: Ergo cognoscit eventus futuros.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Qui comprehendit causas, cognoscit earum effectus, eo modo, quo sunt in causis, concedo; alio modo, nego. Effectus autem non sunt determinati in suis causis ante decretum, ut patet ex dictis, & ideo Deus ante decretum non cognoscit eos, ut determinatè futuros, sed tantum ut possibiles.

Obj. ultimò. Determinatæ essentia debent competere determinatæ proprietates: Sed veritas & falsitas sunt proprietates Propositionis: Ergo Propositioni determinatæ debet competere determinata veritas, vel falsitas: Cum igitur etiam ante decretum propositiones habeant determinatè naturam Propositionis, debent quoque habere determinatam veritatem, aut falsitatem.

Resp. 1. Veritatem & falsitatem esse solùm proprietates respectivas ab objecto dependentes, unde non debent competere determinatè propositioni, quamdiu objectum est indeterminatum.

Resp. 2. Distinguo minorem: Veritas & falsitas sunt proprietates propositionis, veritas & falsitas aptitudinalis, concedo; actualis, nego; id est, capacitas sciendi verum, vel falsum est proprietas propositionis; non verb quod actu sit vera, vel falsa, saltem determinatè.

Collegii ex dictis, quid censendum sit de quibusdam futuris, quæ *Conditionata* dicuntur; ut sunt, Si Petrus tentetur, peccabit; Si Petrus tentetur, non peccabit: Si Evangelium Mauris prædicetur, convertentur; Si Evangelium prædicetur Mauris, non convertentur. Cùm enim, etiam positis illis conditionibus, eventus adhuc contingens sit & ad utramque partem indifferens, non est determinatè futurus, nec proinde propositio determinatè vera, aut falsa, antequam Deus, in cuius potestate sunt hi eventus, aliquid circa illos decreverit.

Dices. Saltem hoc futurum conditionatum (Si Deus præcipiat Christo mortem subire pro salute hominum, morietur) fuit determinatè verum ante omne decretum! Ergo datur aliquod futurum conditionatum determinatè verum ante decreta Dei.

Resp. In eo futuro conditionato in volvi decretum in ipsa conditione: cùm enim Christus sit impeccabilis, implicat, ut Deus ei mortem præcipiat, quin simul decernat, mortem illam infallibiliter futuram. Itaque in forma: hoc futurum conditionatum fuit determinatè verum ante decretum positum, non tamen suppositum; Illud enim involvit in sua conditione. Sed de his ad Theologos, ac de tota quæstione illa fortè plus, quàm satis.

TERTIA PARS LOGICÆ

De Ente rationis directivo tertie
meritis Operationis, seu de
Argumentatione.

Rater ea, quæ satis accuratè diximus in Logica minore circa Argumentationem, pauca quædam hic discutienda occurrunt circa Demonstrationem, quæ est potior ejus species. De qua quidem tria totidem articulis breviter discutiemus. 1. Quid sit. 2. Quotuplex sit. 3. Quæ sint ejus proprietates. Porro cùm Demonstratio producat scientiam, hic etiam de Scientia agi solet. Verùm ejus cognitio magis spectat ad Metaphysicam, cujus est agere de habitibus spiritualibus:

libus:

QUÆSTIO UNICA

De Syllogismo Demonstrativo.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid est Demonstratio.

Syllogismus, ut diximus in Minore Logica, dividitur ratione materiæ, seu propositionum, quibus constat, in Demonstrativum, Probabilem & Sophisticum. Nam cum ex duabus præmissis probetur in Syllogismo conclusio, vel illæ præmissæ apparent veræ, cum tamen falsæ sint: atque tum *Syllogismus Sophisticus* dicitur: Vel probabiliter veræ sunt, id tamen neque nobis satis evidens est, neque fortè re ipsa omnino certum; atque tum dicitur *Syllogismus Probabilis*, seu, *Logicus*: Vel demum præmissæ illæ certò & evidenter veræ sunt, tumque *Demonstrativus Syllogismus* dicitur. Hinc jam elucescit, quæ sit Demonstratiois natura; ut tamen exactius innotescat, duplex ejus definitio ex Aristotele tradi potest.

Prima. Demonstratio est Syllogismus pariens scientiam, seu faciens scire.

Hæc definitio bona quidem est: nam explicat, quid commune habeat Demonstratio cum aliis Syllogismis, quidve sibi proprium. Convenit enim cum aliis in genere Syllogismi; at id proprium habet, ut pariat scientiam, id est, certam & evidentem conclusionis cognitionem: Syllogismus enim Sophisticus errorem, Probabilis opinionem parit, solus & omnis Demonstrativus scientiam. Verum est solùm descriptiva; non enim ex ipsa rei essentia, sed ex proprio ejus effectu petitur.

Secunda. Demonstratio est Syllogismus constans ex propositionibus necessariis, ac evidenter veris.

Hæc definitio essentialis est: nam in eo sita est Demonstrationis essentia, ut præmissis necessariis, ac evidenter veris constet, atque adeo conclusionem evidenter & necessariò inferat.

Porrò præmissæ illæ duobus modis nobis innotescunt evidenter veræ. Primò ex ipsis terminis. Secundò per priorem discursum, quatenus evidenter deducæ sunt ex aliis jam notis. Cum propositio ex ipsis terminis evidenter innotescit, dicitur *Propositio per se nota*, cujus scili-

scilicet, si terminos attentè percipias, statim percipies prædicatum convenire evidenter subiecto. Sic ille qui percipit, quid sit circulus, in ipsa ejus idea clarè videt, omnes ejus radios, seu lineas à centro ad circumferentiam ductas esse æquales: unde propositio per se nota est, Circuli radii sunt æquales. Sed de propositione per se nota jam diximus 2.p. Logicæ Min. art. 4. Hic solum circa eam duo sunt addenda.

Primò, propositionem per se notam vulgò dici, ejus prædicatum per se convenit subiecto in primo modò perfectitatis: nam, ut hic notat Aristoteles, quatuor modis aliquid *per se* dicitur. 1. Id per se dicitur de aliquo, quod est de ejus essentia: sic Rationale per se dicitur de Homine. 2. Per se dicitur de aliquo, quod est ejus proprietas: ut de Homine dicitur per se, quòd sit Risivus. 3. Per se dicitur, quod per se existit; ut Homo dicitur ens per se, Albedo verdens in alio. 4. Per se dicitur de aliquo, quod est ejus propria operatio; ut Musicus per se cantat. Itaque propositio per se nota est, cujus prædicatum primo modò dicitur de subiecto, id est, ut inclusus in ejus essentia.

Secundò notandum, Propositionem per se notam duplicem vulgò distingui; nempe per se notam *quo ad se*, & per se notam etiam *quo ad nos*. Propositio per se nota quo ad se dicitur, quæcunque prædicato constat, quod sit de essentia subiecti. Verum si essentia subiecti non sit nobis satis nota, hæc non dicetur nota quoad nos. Vnde propositio per se nota, etiam quoad nos, ea dicitur, cujus subiectum ita nobis clarè notum est, ut in eo prædicatum evidenter detegere possimus: sic ea propositio, Deus est, per se quidem nota est, quia existentia est de essentia Dei; non tamen per se nota est, etiam quo ad nos, quia non ita clarè essentiam Dei cognitam habemus, ut in ea statim existendi necessitatem evidenter detegamus. At hæc propositio, Totum est majus parte, etiam quoad nos per se nota est; quia in idea, quam habemus de toto, evidenter relucet, illud suam partem excedere.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Divisione Demonstrationis.

Dividitur primò Demonstratio in Demonstrationem *propter quid*, & demonstrationem *quia*. Demonstratio *propter quid* ea est, quæ propriam & immediatam rei causam affert, ut eam probet. Vnde dicitur demonstrare *propter quid*, quod assignet id ipsum,

sum, propter quid prædicatum conclusionis convenit subjecto.

Demonstratio *quia* illa est, quæ evidenter quidem probat, prædicatum conclusionis convenire subjecto, non tamen causam propriam hujus affert; sed vel aliquam causam remotiorem, vel incommodum & absurdum, quod sequeretur, si ei non conveniret. Harum Demonstrationum satis frequens usus est, quod nobis sæpe propriæ causæ sint ignotæ. Ipsi Geometræ non raro illis Demonstrationibus utuntur, cum ex negatione propositæ quæstionis aliquid evidenter falsum & impossibile deducunt, inde convincunt, partem affirmativam esse veram, vel contra.

Exemplum utriusque Demonstrationis sit. Si quis Deum esse æternum probet, quod sit immutabilis, eo argumento: Omne immutabile est æternum: Deus est immutabilis: Ergo est æternus: erit Demonstratio *propter quid*. At si probemus Deum esse æternum, vel quod causatus non sit, eo modo: Omne, quod causatum non est, æternum est: Deus non est causatus: Ergo est æternus. Vel ab inconvenienti: Si Deus æternus non esset, aliquando non fuerit: Ergo æternus est: hujusmodi sunt demonstrationes *quia*. Probant enim evidenter, rem esse, sed propriam rationem, cur sit, non adducunt.

Demonstratio *propter quid* est perfectior Demonstratione *quia*; non enim solum convincit, sed etiam quietat intellectum. Nam cum solum novimus, rem esse, intellectus non in ea notitia plenè quiescit; sed rursus cupit causam ipsam, cur sit, nosse. Unde illi soli propriè convenit exquisita illa definitio Aristotelis, *Demonstratio est Syllogismus constans ex veris, primis, immediatis, notioribus, causisque conclusionis*.

Dividitur 2. Demonstratio in Demonstrationem à priori, & Demonstrationem à posteriori.

Demonstratio à priori est, quæ probat effectum per causam: ut si quis probet animalia, quod consent ex contrariis principiis sese paullatim consumenibus, aut quod obnoxia sint actioni agentium materiam paullatim immutantium. In eo Demonstrationis genere adhiberi possunt omnia causarum genera, materialis, formalis, exemplaris, efficiens, finalis: omnis enim causa proprium demonstrat effectum.

Demonstratio à posteriori est, quæ è contra causam probat ex effectu. Sæpe enim effectus sunt nobis notiores causis: unde ex illis in earum cognitionem venimus. Sic existentiam Dei cognoscimus ex effectibus naturalibus, ex quibus etiam pleraque attributa ejus demonstramus.

Dices . Demonstratio omnis debet esse per causas ; nam parit scientiam , quæ est cognitio rei per causam : ergo nulla datur Demonstratio à posteriori , & per effectus .

Resp. Distinguo antecedens : Demonstratio est per causas vel essendi , vel cognoscendi , concedo ; per causas essendi , nego esse semper . Itaque effectus , cum est notior nobis , quàm causa , potest nos in ejus cognitionem ducere ; & sic est causa cognitionis suæ causæ , seu causa ejus in cognoscendo .

ARTICULUS TERTIUS.

De Proprietatibus Demonstrationis .

Duplex assignari potest proprietas , aut quasi proprietas Demonstrationis . 1. Quodd generet scientiam . 2. Quodd necessitet intellectum ad assensum conclusionis . De utraque tantisper dicendum .

§. I.

Quomodo Demonstratio generet scientiam .

Certum est , Demonstrationem parere scientiam : nam evidenter , ac certò inferit conclusionem , proindeque certam & evidentem ejus cognitionem producit ; quæ est ipsa scientia . Solùm dubitatur , an eam producat in ratione causæ efficientis .

C O N C L U S I O .

In Demonstratione assensus præmissarum efficienter producit assensum conclusionis . Ita docet S. Thomas . 1. Post. Lect. 3. *Præmissæ* , inquit , *habent rationem causæ efficientis & activæ respectu conclusionis* :

Probatur conclusio : Actus , quo causa efficiens se movet ad alium actum , censetur ad illum effectivè concurrere . Atqui intellectus per assensum præmissarum se movet ad assentiendum conclusioni : ergo assensus præmissarum effectivè concurrat ad assensum conclusionis . Minor est certa : Nam Demonstratio est quidam discursus : porro in eo discursus consistit , ut ex una cognitione ad aliam intellectus deducatur . Major etiam constat : Nam hoc ipso , quodd actus movet ad alium , ille posterioꝝ est veluti ejus propagatio & proles , sicque effectivè ab eo procedit . Sic motus cordis dicitur effectivè concurrere ad alios motus vitales , quia animal istos non elicit , nisi dependenter ab illo , cujus proinde sunt veluti propagines .

Dices. Quod non est, non causat: Sed assensus præmissarum non est in eo instanti, quo assentimur conclusioni; non enim duo assensus possunt esse in eodem instanti in eodem intellectu. ergo non causat assensum conclusionis.

Resp. 1. Ut metus alium causare possit, sufficere, ut immediatè præcesserit. Sic globus allidens alteri globo æquali quiescenti, per suum motum ipsum movet, quamquam sæpe in eo instanti, quo iste movetur, ille moveri desinat.

Resp. 2. Assensum præmissarum, etsi non sit in se ipso, dum assentimur conclusioni, esse tamen in sua virtute, nempe in determinatione & illuminatione, qua impellit intellectum ad assentiendum conclusioni, eamque illi manifestam efficit.

Adde tandem, non repugnare, ut duæ cognitiones, quarum una oritur ex alia, sint simul in intellectu. Cum itaque assensus conclusionis oriatur ex assensu præmissarum, non videtur repugnare, ut eodem instanti, quo intellectus præmissis propter se assentitur, conclusioni quoque propter illas assentiatur. Immo assensus conclusionis implicite continetur in assensu præmissarum, ut infra dicemus.

Quæres, quid requiratur, ut Demonstratio generet scientiam.

Respondeo, ex Aristotele ante assensum conclusionis, qui est propriè scientia, tria debere esse præcognita; nempe Subjectum conclusionis, Prædicatum ejus, & præmissas.

De Subjecto conclusionis debemus nosse, an sit; non enim scientia est de eo, quod nihil est: & præterea quid sit, aut saltem quid nomine ejus intelligamus; quod idem de Prædicato conclusionis prænosse oportet: nam nisi quæstionis terminos percipiamus, nihil de ea certò statui poterit. At de prædicato conclusionis non debemus præscire ipsum esse: quippe hoc ipsum Demonstratio ostendit. De præmissis prænosse debemus, eas esse necessariò veras: neque enim certò assentiri possumus conclusioni propter præmissas, nisi nobis certò priùs constet, eas esse veras; immò, eum conclusionis notitia oriatur ex præmissis, eæ certiores & notiores esse nobis debent, quàm ipsa conclusio. Nam ut inquit Aristoteles, *Propter quod unumquodque tale, & illud magis*; quod tamen axiomata solum locum habet, cum duo ita aliquid participant, ut ab uno ad aliud diffundatur. Unde licet homo ebrius sit propter vinum, & fatigatus propter pondus; dici tamen nequit, vinum esse magis ebrium, & pondus magis fatigatum, quia nec vinum capax est ebrietatis, nec pon-

duſ defatigationis, licet eam cauſet. At cum forma utriusque communis eſt, eaque ſuſcipit magis & minus, tum verè dicitur magis ei ineſſe, à quo in aliud redundat: ſic Sol planetis lucidior eſt, quia illi ab eo illuminantur; ceteris membris calidius eſt & vivacius, quia ab eo in illa calor & vita redundant; atque eo ſenſu præmiſſæ debent nobis eſſe notiores concluſione, quia hæc propter illas nobis innotefcit.

§. II.

An Demonſtratio neceſſitet intellectum.

C O N C L U S I O.

Posito aſſenſu præmiſſarum demonſtrativarum, intellectus ita neceſſitatur ad aſſenſum concluſionis, ut ab eo nullo modo abſtinere poſſit. Ita S. Thomas. 1. P. q. 82. a. 3. Naturaliter, inquit, & ex neceſſitate inheret intellectus principiis & concluſionibus habentibus neceſſariam connexionem cum illis.

Probatur. Intellectus non poteſt non aſſentiri verò ſibi manifeſtè & evidentè propoſito: Atqui poſito aſſenſu præmiſſarum, concluſio ſponte ſua ex iis ſequens ſe ſe exhibet intellectui ut evidentè & manifeſtè veram: ergo intellectus non poteſt ei non aſſentiri. Minor conſtat. Nam concluſio neceſſariò, evidentèque ſequitur ex præmiſſis: Itaque illæ non poſſunt cenſeri veræ, quin quoddammodo evidentè vera ſit. Major ex eo ſuadetur, quod intellectus ſit potentia naturalis, quæ poſſit omnibus requiſitis naturaliter tendit in objectum ſibi propoſitum. Unde, ut oculus, poſito quoddammodo palpebræ ſint aperte, nequit non videre objectum ſuum debitè applicatum & illuminatum, ita intellectus nequit non aſſentiri verò evidentè ſibi propoſito.

Confirmatur. Concluſio virtualiter continetur in præmiſſis, ipſeque aſſenſus minoris involvit aſſenſum concluſionis: nam ſi conceſſeris, omnem virtutem eſſe utilem; concedas itidem, juſtitiam eſſe virtutem, hoc ipſo concedis, eam eſſe utilem: non enim omnis virtus erit utilis, ſi juſtitia ſit virtus, nec tamen utilis: ergo fieri nequit, ut qui præmiſſis demonſtrationis aſſentitur, aſſenſum concluſionis cohibeat; imò, qui aſſentitur præmiſſis, eo ipſo concluſioni aſſentitur.

Dices. Ergo voluntas non liberè applicat intellectum ad aſſenſum concluſionis.

Reſp. Distingue: Non applicat liberè, abſolutè, neque; ex ſuppoſitione quoddammodo applicaverit ad aſſenſum præmiſſæ.

missarum, concedo. Nam sicut voluntas liberè utitur oculo ad videndum, quia ab ea pendet aperire, aut claudere palpebras; ex suppositione tamen, quòd eas aperuerit, jam cohibere nequit oculum, ne videat propositum objectum: Ita liberè utitur intellectu, cum ab ea pendeat, ut ille cogitet, aut non cogitet de præmissis; attamen si intellectum applicet ad ordinatum earum assensum, *vi* connexionis ita impellitur ad assensum conclusionis, ut jam eum impedire non possit.

Sed de prima Philosophiæ parte jam satis. Cæterum si vis expeditiorem Logicam, quæ te certius ac facilius ad veritatem ducat, ama Deum, qui veritas est; contemne creaturam, quæ vanitas est; suspira ad cælum, ubi lucis, ac veritatis patria est; & innocentis vitæ conatu ad beatam æternitatem contende, ubi nihil poteris ignorare.

Finis Logica.

Contractus
★
PHILOSOPHIA

**JUXTA INCONCUSSA,
TUTISSIMAQUE
DIVI THOMÆ DOGMATA,**

Quatuor Tomis comprehensa.

Authore P. F. ANTONIO GAUDIN, Lemovi-
censi, Ordinis Prædicatorum, Provinciæ
Tolosanæ Alumno, in Sacra Facultate
Parisiensi Doctore Theologo, & in
Majori Conventu & Collegio Pari-
sienſi ejusdem Ordinis Regente.

Editio prioribus accuratior,

*Juxta novissimam Colonienſem, ab Authore ex integro re-
censitam, emendatam, & figuris æreis illustratam,
præcipuè ubi de modernis experimentis, & ob-
servationibus, atque recentiorum Philoso-
phorum placitis, & systemate*

**ILLUSTRISSIMO, & REVERENDISSIMO D. D.
PILUMNIO PILUMNIO**

Cathedralis Bellunenſis Ecclesiæ Canonico dicata.

TOMUS SECUNDUS,

Primam Physicæ Partem complectens.

VENETIIS, MDCCXXIX.

Typis Dominici Lovisa.

SUPERIORUM PERMISSU.

0-18-0-693-
8°-5718 ||

INDEX

TITULORUM

TOMI SECUNDI.

Proœmium. 1
Quæstio Præambula. Articulus unic-
us, *De Objecto, Qualitate, & Divisio-*
ne Physicæ. 3

PRIMA PARS

PHYSICÆ.

DE Ente mobili in communi. 5
Disputatio I. *De Principiis rerum.*

6
Quæstio I. *De Principiis in universum.*
ibid.

Art. I. *Quid & qualia sint principia rerum.*

7
Art. II. *Quæ sint principia rerum secundum*
Antiquos. 9

Art. III. *De Principiis rerum juxta Leucip-*
pum, Democritum, & Epicurum. 13

Art. IV. *De Principiis juxta Cartesium.* 19

§. I. *Refertur sententia Cartesii circa princi-*
pia. ibid.

§. II. *Particulas Cartesii non esse rerum prin-*
cipia. 21

INDEX TITULORUM

§. III. Contradições Cartesii circa leges motus.	26
Contradições Cartesii circa motum ipsum.	31
Contradições circa elementa.	36
Alie Contradições Cartesii.	38
§. IV. Nature phenomena malè Cartesius explicat.	40
Solvuntur objectiones Cartesii.	48
Art. V. De Principiis Chymicorum.	49
Art. VI. De veris rerum Principiis.	52
§. I. Premuniuntur quedam Axiomata ad veram de rerum principiis sententiam.	ibid.
§. II. Datur in rebus generatio substantialis.	55
§. III. Statuuntur vera rerum Principia.	60
Quæstio II. De Materia prima rerum naturalium.	63
Art. I. Quid sit Materia.	ibid.
Art. II. An includat actum entitativum.	66
Art. III. An propriam habeat existentiam.	76
Art. IV. An possit existere sine forma.	84
Art. V. De unitate, appetitu & ingenerabilitate Materie.	87
Quæstio III. De forma substantiali.	91
Art. I. An & quid sit Forma substantialis.	ibid.
Art. II. De Educatione Formæ ex materia.	97
Art. III. An Formæ rerum creaturarum sint edu-	

TOMI SECUNDI.

<i>educta ex materia.</i>	104
Quæstio IV. <i>De Composito naturali.</i>	110
Art. I. <i>An Materia & Forma sint de essentia Compositi.</i>	110
Art. II. <i>An immediatè uniantur.</i>	115
Art. III. <i>An compositum ab iis distinguatur.</i>	123
Disputatio II. <i>De Natura & Causis.</i>	127
Quæstio I. <i>De Natura, Violentia, & Arte.</i>	128
Art. I. <i>Quid, & quotuplex sit Natura.</i>	ibid.
Art. II. <i>De Violentia, & ejus causis.</i>	132
Art. III. <i>De Arte, & Artificialibus.</i>	138
Quæstio II. <i>De Causis in communi.</i>	146
Art. I. <i>Quid & quotuplex sit causa.</i>	ibid.
Art. II. <i>De comparatione causarum.</i>	149
Quæstio III. <i>De Causis materiali & formali.</i>	154
Art. I. <i>Quomodo materia & forma causent.</i>	155
Art. II. <i>De Causa Ideali.</i>	157
Quæstio IV. <i>De Causa Efficiente.</i>	161
Art. I. <i>Quid & quotuplex sit causa efficiens.</i>	ibid.
Art. II. <i>De principio agendi.</i>	164
S. I. <i>Quibus rebus conveniat ratio principii activi, an etiam substantiis corporeis.</i>	ibid.
S. II. <i>Quid sit radix, seu principium, quo agendi in substantia corporea.</i>	170
Art. III. <i>An substantia sit immediatè operativa.</i>	173
Art.	

INDEX TITULORUM

Art. IV. Quid sit causalitas causa efficientis, quidve dimanatio.	184
Art. V. De Instrumentis Cause efficientis.	187
§. I. Quid & quotuplex sit Instrumentum.	188
§. II. An sit de ratione Instrumenti moveri à causa principali, & ei cooperari.	192
Quæstio V. De causa finali.	199
Art. I. Quid, & quotuplex sit finis.	ibid.
Ar. II. Quæ sit causalitas finis in actu primo.	202
Art. III. Quæ sit causalitas finis in actu secundo.	207
Ar. IV. Quenam agant propter finem.	210
§. I. An natura agat propter finem.	211
§. II. An & quomodo animantia agant propter finem.	220
Quæstio VI. De comparatione causarum ad effectus.	232
Ar. I. An plures causa totales ejusdem ordinis possint producere simul eundem effectum.	ibid.
Art. II. An effectus ab una causa productus poterit idem numero ab alia produci.	235
Quæstio VII. De Fortuna, Casu, & Fato.	238
Art. I. De Fortuna & Casu.	ibid.
Art. II. De Fato.	241
Disputatio III. De proprietate Entis mobilis, scilicet Motu.	243
Quæstio I. De Motu, Actione, & Possione.	

TOMI SECUNDI.

<i>ne.</i>	244
Art. I. <i>Quid sit Motus, & quomodo ab Actio-</i> <i>ne, & Passione distinguatur.</i>	<i>ibid.</i>
Art. II. <i>De subiecto Motus & Actionis.</i>	247
Art. III. <i>De termino Motus.</i>	253
Art. IV. <i>De unitate, & distinctione tum ge-</i> <i>nerica, tum specifica, tum numerica Mo-</i> <i>tus.</i>	257
Art. V. <i>De contrarietate Motus.</i>	260
Art. VI. <i>De Motu locali.</i>	261
§. I. <i>De natura Motus localis.</i>	<i>ibid.</i>
§. II. <i>De causa Motus localis.</i>	268
§. III. <i>De Motu Graviorum & Leviorum.</i>	272
§. IV. <i>De Motu Elastico.</i>	277
§. V. <i>De Motu Sympathie & Antipathie.</i>	281
<i>De vi Magnetica.</i>	282
§. VI. <i>De Motu Projectorum.</i>	287
§. VII. <i>De Motu Reflexo, seu de Resilitio-</i> <i>ne.</i>	290
§. VIII. <i>De Motu Pendulorum.</i>	293
§. IX. <i>De Acceleratione Motus.</i>	296
§. X. <i>De Legibus Motus & Impetus localis.</i>	299
Quæstio II. <i>De Infinito.</i>	301
Art. I. <i>An detur aliquid actu infinitum.</i>	302
Art. II. <i>An dari possit creatura secundum es-</i> <i>sentiam actu infinita.</i>	303
Art. III. <i>An possibilis sit magnitudo actu in-</i> <i>finita.</i>	307
Art. IV. <i>An sit possibilis multitudo actu in-</i> <i>finita.</i>	311
Art.	

INDEX TITULORUM TOMI II.

Art. V. <i>An possibilis sit qualitas infinite intensa, ubi etiam agitur de terminis magnitudinis rerum.</i>	314
Quæst. III. <i>De Tempore.</i>	316
Art. I. <i>De Duratione in communi.</i>	ibid.
Art. II. <i>Quid, & quotuplex sit tempus, & quomodo sit presens.</i>	318
Art. III. <i>De modo incipiendi & desinendi rerum, tum successivarum, tum permanentium.</i>	326
Quæst. IV. <i>De Loco & Vacuo.</i>	329
Art. I. <i>Quid sit Locus.</i>	ibid.
Art. II. <i>Possintne duo corpora esse in eodem loco, & idem corpus in duobus locis.</i>	333
Art. III. <i>De Vacuo.</i>	340
Quæstio V. <i>De Continuo.</i>	348
Art. I. <i>Utrum continuum constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus.</i>	349
Art. II. <i>Sintne in Continuo vera indivisibilia.</i>	357
Quæstio VI. <i>De Conditionibus Motus.</i>	359
Art. I. <i>Utrum omne, quod movetur, ab alio moveatur.</i>	ibid.
Art. II. <i>An dari possit actio in distans.</i>	365

Indicis Finis.

SECUN-

SECUNDA PARS

PHILOSOPHIÆ

PHYSICA.

PRO O E M I U M.

*Bibliotheca
Cantabrigie
magnon
villanensis*

ASTISSIMUM motus & natura imperium sub illius Scientie ditione est, qua ~~quædam~~ *quædam* grecè, latine Naturalis dicitur, quod de universa rerum natura disputet. Sumitur autem hic Natura paullo strictius pro principio motus & quietis sensibilis, ut infra dicitur: & adeo ens naturale apud Physicos idem est, ac ens mutationi senserendum est, quod sub sua amplitudine totum universum concludit. Nihil enim in Mundo est, quod aliquo modo ad motum non pertineat, vel ut subjectum, in quo motus fit, vel ut effectus per motum productus, vel ut causa motum in rebus producat. In primis enim omnia corpora, ex quibus Mundus iste constat, ut Elementa, Mixta, Cæli, Astra, manifestè motui subjecta sunt. Quæ verò in hoc Mundo sublunari nascuntur, vel intereunt, per motum sensibilem produci constat: Ut enim in officina ferraria clavis, horologium, ansis, bomba, aliæ hujusmodi artes facta, inter reciprocum folium flatus, prunarum ardores, malleorum ictus, li-

marum strepitus fabricantur & poluuntur; ita quoque cuncta hac sublunaria per calorum, siderumque revolutiones, ventorum flatus, imbrium, nivium, grandinumque procelas, hiemis frigora, veris tepiditatem, æstatis ardores, & alias ejusmodi mutationes formantur. Porro Deus & Angelus,

Philos. R. P. Gaudin. II. Pars. A geli,

2
geli, *et si mutationis sensibilis expertes sint, attamen sunt primi fontes, primaque causa omnis motus, qui in mundo corporeo cernitur. Age ergo ad hæc tam præclara, tam sublimia mentem animosè surrigamus, quæ etiam quæstisse magnum est, ac jucundum. Est enim, ut ait Tullius Acad. 99. lib. 4. animorum, ingeniorumque naturale quoddam quati pabulum consideratio, contemplatioque naturæ. Erigimur, clariores fieri videmur, humana despiciamus cogitantesque supera atque cœlestia, hæc nostra ut exigua & minima contemnimus. Indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum habet oblectationem. Si verò aliquid occurreret, quod verisimile videatur, humanissima completur animus voluptate. Nec modò voluptatem innocentissimam valet natura contemplatio, sed etiam utilitatem insignem ab Apostolo magnifice celebratam, cum ad Rom. x. exhibet nobis hanc universitatem, ut librum elegantissimum, aut potius mundissimum speculum, in quo invisibilia Dei intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas; quo fructu nullus major esse potest, aut optari.*

Ut verò scientiarum præclarissima, quæ per antonomasiam Philosophia nuncupari solet, ordine à nobis pertrahatur, statim in ipso limine pauca dicenda sunt de ejus Objecto & Natura; deinde totius disciplinæ divisio generalis constituenda.

QUÆSTIO PRÆAMBULA

De Objecto, Qualitate, & Divisione Physicæ.

ARTICULUS UNICUS.

QUæ aliqui fusiùs disputant circa Physicæ objectum, breviter hic perstringimus, quòd ferè quæstio sit solùm de nomine. Quidam dicunt, Corpus naturale esse objectum Physicæ; aliqui Corpus mobile; alii Ens mobile, seu Ens naturale. Cæterum hæc omnia vocabula idem significant: attamen

Dicendum 1. Objectum Physicæ meliùs exprimit per Ens mobile.

Probatur. Tum quia ita exprimitur à celebrioribus Philosophis, Aristotele, D. Thoma, & aliis. Tum quia, ut arguit D. Thomas, nondum constat, an id omne, quod movetur, sit corpus: hoc enim probatur ab Aristotele in hac parte. Ne igitur, quod probandum est, supponatur, aptiùs dicimus, *Ens mobile*, seu Ens mutationi sensibili obnoxium, esse objectum hujus scientiæ.

Dicendum 2. Physicam esse verè & propriè scientiam. Hæc conclusio, licèt negata fuerit ab antiquis Philosophis, Heraclito, Cratillo, Socrate, & aliis; attamen nunc in confesso est apud omnes.

Probatur, Physica de suo subjecto plura demonstrat; ut quòd quatuor habeat causas, materialem, formalem, efficientem, & finalem; quòd non sit quid simplex, sed constitutum ex suis principiis; quòd in eo distingui debeant actus & potentia; quòd in infinitum dividi possit: Ergo est vera scientia. Neque obstat, quòd plura opinativè solàm cognoscimus circa res naturales: nulla enim scientia est, de cujus objecto plura solùm opinativè non innotescant.

Dices. Scientia debet esse de rebus perpetuis & nec essentialis: Atqui ea, quæ subjiçuntur motui, non sunt perpetua & necessaria, sed potiùs fluxa & instabilia: Ergo de illis non datur scientia.

Resp. Distinguo minorem: Quod subjiçitur mutationi, non est necessarium, & perpetuum, quantum ad esse existens.

Scientiæ, concedo; quantum ad veritatem essentiæ, seu connexionem prædicatorum essentialium, & habitudinem proprietatum ad essentiæ, nego. Siquidem tam necessarium est, ea, quæ componuntur ex contrariis, esse corruptibilia; quod generatur, esse compositum ex principiis; naturam agere propter finem, &c. Idque tam certò demonstrari potest in Physica, quàm certò probatur in Metaphysica, Ens esse unum, verum, bonum; Angelos esse expertes materiæ, &c.

Dicendum 3. Physicam esse scientiam totam speculativam. Ita tenent omnes.

Probatur. Tum ex ejus objecto, seu materia, quæ non est aliquid à nobis operabile, sed solum cognoscibile; Motus enim cœli, influxus astrorum, situs elementorum, &c. à nobis cognosci quidem possunt, non tamen fieri. Tum ex ejus fine: nam Physica de rebus, de quibus disputat, non intendit, nisi cognitionem & contemplationem: Ergo est solum speculativa.

Dices. Moralis & Medicina subalternantur Physicæ, & tamen sunt practica: Ergo Physica quoque est practica.

Resp. Nego consequentiam. Nam medicina & moralis sunt practica propter id, quod addunt objecto Physicæ. Siquidem Physica in communi agit de motu, ac proinde de sanitate & ægitudine & de passionibus, ac potentiis animæ, quatenus sunt quidam motus; At verò Medicina respicit sanitatem & ægitudinem, non præcisè ut sunt motus corporis humani, sed ut induci & expelli possunt per artem & industriam humanam, sub qua ratione sunt quid practicum. Similiter Moralis respicit passiones & motus animi, non præcisè ut motus sunt, sed ut sunt per rationem regulabiles & capaces boni & mali, proindeque ut induunt rationem practici.

Quantum spectat ad Physicæ partitionem, eandem secturi sumus, quam tenuit Physicorum omnium Princeps Aristoteles. Totum enim opus in quatuor partes dividemus. Prima erit de Ente mobili in communi: siquidem doctrinæ ordo exigit, ut à communioribus & universalibus, utpotè magis notis, incipiamus. Secunda de Ente mobili motu locali, seu de Cœlo & Mundo. Tertia verò de Ente mobili motu generationis & corruptionis. Quarta demum de Ente mobili motu vitali, seu de Anima. His quatuor partibus comprehenditur quicquid circa Ens mobile disputari consuevit.

PRIMA PARS PHYSICÆ:

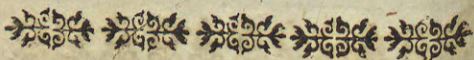
De Ente mobili in communi.

NS mobile in communi definitur Id, quod habet in se principium motus & quietis, seu Iquod mutationi sensibili subicitur. De illo egit Aristoteles per illos octo libros, qui inscribuntur *de Physico auditu*, in quorum primo statim scrutatur generalia principia, ex quibus vel generatur, vel componitur Ens mobile: In secundo agit

de causis à quibus pendet: In tertio verb & quinque sequentibus agit de ejus proprietate, scilicet de Motu in communi, & is, quæ concernunt motum, ut de Tempore, de Loco, de Continuo, de Conditionibus ad Motum requisitis. Secuti nos eundem ordinem hanc primam Physicæ partem dividimus in tres disputationes.

Prima erit de Principiis Entis mobilis. Secunda de Causis ejus: Tertia vero de Motu, & iis, quæ concernunt Motum. Sub his tribus disputationibus comprehenduntur omnia, quæ agitari solent circa Ens mobile in communi.

DISPUTATIO PRIMA

De Principiis Rerum.

P Principia rerum considerari possunt vel in communi, vel in particulari, vel ut conveniunt in compositione rerum naturalium. Itaque 1. dicendum de illis in genere. 2. de iisdem singulatim. Demum de Composito, quod constituunt.

QUÆSTIO PRIMA

*De Principiis rerum naturalium
in universum.*

P Er se notum est, omne, quod producitur, ex aliquo principio produci; non enim à se ipso, aut à nihilo produci potest. Cum ergo res naturales produci videamus, necesse est, ex aliquo principio produci. Porro duplex est principium, intrinsecum scilicet, & extrinsecum. Principium intrinsecum dicitur, quod est in ipsa re, cujus est principium; ut, litteræ componentēs syllabam, & lapides, ex quibus fit domus, sunt principia intrinseca: sunt enim in rebus, quæ ex iis fiunt. Principium extrinsecum dicitur, quod est extra rem, cujus est principium: sic Typographus est principium extrinsecum vocabulorum, & Artifex domus: non enim sunt in iis rebus, quarum tamen sunt principia. Omnis res producta exigit principium saltem extrinsecum, quia non à se ipsa, sed ab alia re producitur. At verò principium intrinsecum propriè non habet locum in re omnino simplici, sed solum in rebus compositis: quod enim componitur, ex aliquibus constitui debet, quæ ipso sunt priora & simpliciora, quæque ob id principia ejus intrinseca dicuntur. Cum ergo res naturales composita sint, omnes concedunt, eas fieri, ac constare ex principiis intrinsecis; at
in

in illis proferendis & explicandis minimè consentiunt. Nos primò, quid & qualia esse debeant ejusmodi principia, constituemus. Deinde aliorum, tum Veterum, tum Recentiorum opiniones discutiemus. Postremò propriam sententiam stabiliemus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid & qualia sint Principia rerum naturalium.

Aristoteles 1. Phys. c. 5. principia definit, Quæ nec ex se invicem, nec ex aliis, sed ex quibus omnia fiunt.

Hæc definitio vix ab ullo reprehenditur. Dicuntur in primis, principia non fieri ex se invicem, nec ex aliis: quia si ex se, aut ex aliis fierent, non essent primæ principia, sed potiùs principiata. Deinde principia non sunt id, quod fit, sed ex quo aliquid fit: non ergo fiunt ex aliis, aut ex se invicem. Additur ex iis omnia, nempe naturalia entia, fieri: quia hic non unius rei, sed omnium compositorum naturalium principia inquirimus.

Obi. Forma & Materia sunt principia compositi naturalis, ut infra dicetur; Atqui forma fit ex materia: Ergo principia fiunt ex se invicem.

Resp. Nego suppositum, quidd scilicet forma propriè fiat: nam ejus est *fieri*, cujus est *esse*. Porro forma non est id, quod est, sed solum id, quo aliquid est. Unde propriè non fit, sed est id, quo aliquid fit: & ideo, cum generatur equus, non dicimus, animam equi generari, sed ipsum equum. Ita S. Thomas 1. p. q. 45. art. 8. Excipitur tamen anima rationalis, quæ cum per se fit, atque subsistat, per se etiam fit; sed non fit ex materia, ut inferiùs dicetur. Unde nulla forma fit, propriè loquendo, ex materia.

Principiis duæ dotes præcipuè convenire debent. Prima est simplicitas: nam si essent composita, rursus aliquibus aliis principiis constarent, proindeque non essent prima principia. Secunda est aliqua inter se contrarietas, seu oppositio. Generatio enim & corruptio versantur inter terminos oppositos; sunt enim motus ab uno extremo ad aliud extremum oppositum: Ergo principia generationis naturalis debent esse contraria. Vnde Veteres omnes, quasi, inquit Aristoteles, ab ipsa veritate coacti, aliquam in principiis contrarietatem agnovere. Alii enim dixerunt, principia rerum esse Litem & Amorem, seu Concordiam: Alii Vacuum & Plenum: Alii Frigus & Calorem: Alii Congregationem & Disgregationem: Alii La-

2
Physica I. Pars. Diss. I. Quæst. I.
citationem & Apparentiam : Alii Rarum & Densum : Alii
Parvum & Magnum : Alii Dispositiones diversas Atomo-
rum secundum situm, figuram, motum & quietem. Quæ
omnia contrarietatem quandam important. Immo cum
principia sint omnium, quæ rebus naturalibus insunt,
primordia non solum contraria, sed etiam prima contra-
ria esse debent.

Ea tamen contrarietas non est propriè, sed paullo la-
tius dicta. Nam contrarietas propriè est eorum, quæ sub
eodem genere maximè distant, & ab eodem subjecto sese
expellunt; atque inter qualitates dumtaxat propriè locum
habet. Porro principia non sunt qualitates, ut ex dicen-
dis constabit; nec sunt sub genere, cum non sint naturæ
completæ. Est itaque in illis contrarietas paullo latius di-
cta, id est, quædam inter se oppositio.

Non tamen omnia principia inter se opposita esse pos-
sunt, sed in illis esse debet aliquod tertium, quod sit
commune subjectum utriusque contrarii. Id etiam agnove-
re Antiqui: ita enim aliqua principia contraria statuere,
ut utrique contrario commune subjectum supponerent.
Ut qui Frigus & Calorem, aut Parvum & Magnum, aut
Rarum & Densum, &c. ut principia rerum posuere, ali-
quam præterea substantiam illis contrariis statibus subje-
ctam admittebant, ut aquam, aerem, aut aliquid aliud.
Qui verò diversas Atomorum dispositiones habuere ut
principia rerum, Atomos ipsas, ut commune subjectum
hujus contrariæ dispositionis statuerunt.

Atque id manifesta ratio etiam convincit. Nam gene-
ratio naturalis est mutatio ab uno ad aliud oppositum:
Atqui mutatio ab uno ad aliud oppositum intelligi nequit,
nisi sit aliquod subjectum, quod modò sit sub uno extre-
mo & postea sub alio: Ergo præter illa duo contraria exi-
git generatio rerum naturalium unum commune illis con-
trariis subjectum. Atque etiam id videre est in productio-
ne artefacti, v. g. statuæ, quæ sit, quatenus subjectum,
puta æs, aut lignum, ab infigurato ad figuratum transit.
In his ferè nulla esse potest controversia.

Solum quæri potest, quomodo hæc tria inter se differant,
Principium, Causa & Elementum.

Respondeo ex S. Thoma 1. Physic. lect. 1. Principium
solum importare processum unius ab alio: unde Princi-
pium est, à quo aliquid quovis modo procedit, seu tan-
quam à causa, seu tanquam à termino, seu tanquam à
communicante sibi esse, licet nulla causalitas, atque de-
pendentia intercedat. Causa verò est, quæ insit esse in
aliud: unde addit principio duas condiciones. Prima est,
ut ab ea procedat aliquid, non quovis modo, sed per ve-
rum influxum. Secunda, ut ab ea effectus dependeat; &
ideo

ideo punctum lineæ dici, qua quis nascitur, vitæ; locus, à quo quis proficiscitur, viæ principia dicuntur; at non causæ, quia in hos effectus non influunt. Privatio itidem rationem principii habere potest, at non causæ, quia cum non sit aliquid positivum, influxum non habet: similiter in divinis Pater Principium Filii dicitur, sed non causæ, quia etsi verè communicet naturam filio, atque adeo influere dici possit, id tamen fit sine dependentia; at verò in creatis pater causæ filii dicitur, quia ei influit naturam cum dependentia ex parte filii. Elementum verò aliquid addit causæ, ut scilicet influat per modum partis materialis componentis: unde ab Aristotele definitur Id, ex quo res componitur primò, & est in ea: sic litteræ syllabarum, & corpora simplicia mixtorum Elementorum dicuntur; ea enim componunt. Itaque Principium latius patet, quàm Causa; & Causa, quàm Elementum: nam omne Elementum est Causa, & omnis Causa est Principium; at non è converso.

ARTICVLVS SECVNDVS.

*Quæ sint Principia rerum naturalium
secundùm Antiquos.*

IN assignandis Principiis variæ fuere olim opiniones. Pythagoræi dixere, Numeros esse omnium primæ Principia. Quid per illos Numeros intellexerint, non satis constat. Fortè id solum voluere, omnia constare Numeris, quòd in numerosa proportionè à Deo condita sint, juxta illud Sap. i. *Omnia in numero, pondere, & mensura disposuisti.* Aut, ut Platonici eos secuti, per Numeros Ideas divinas designarunt. Vt ut sit, constat, Numerum propriè dictum esse quid posterius rebus numeratis; resultat enim ex earum divisione: Itaque non est earum principium.

Alii unum dumtaxat posuere Principium. Atque in primis Parmenides & Melissus illud principium dixere esse *Ens*, id est, ut explicat S. Thomas i. Phys. lect. 10. substantiam essentialiter uniformem, diversam verò secundùm sensibilem apparentiam; quæ quidem apparens varietas ex calore & frigore oriretur: unde Calidum & Frigidum illi primo ac præcipuo Principio adjungere. Thales *Aquam* omnium rerum principium posuit. Hæc opinio ab Egyptiis fluxisse videtur, qui cum terræ suæ fecunditatem Nili inundationi deberent, ut beneficiis aquis gratiam referrent, eas dixere omnium rerum esse Principium, cui sententiæ alludit illud Poetæ:

Oceanusque pater rerum, Nymphæque sorores.

Diogenes illud Principium dixit esse *Aerem*; Heraclitus *Ignem*, Hesiodus *Terram*.

Alii plura posuere principia. Et in primis nota est Platonis sententia, Deum, Ideas & Materiam ut principia ita constituentis, ut Deus velut anima mundi esset, Materia ut corpus, quod primò confusum, juxta Ideas deinceps distinctum fuit in quatuor elementa, quatenus corpuscula Pyramidalia avolantia ignem, Cubica residentia terram, Octahedrica & Icosahedrica media aerem & aquam formarunt, ex quibus mixta variè conflarentur. Sed hæc ænigmaticè ab eo dicta videntur. Empedocles, & post eum Hippocrates, quatuor elementa omnium Principia posuit, quæ per Litem & Amicitiam juncta, aut separata, rerum varias species constituerent. Anaxagoras omnium rerum particulas, ignis, aquæ, plantæ, carnis, &c. invicem permixtas in unoquoque censuit, quas *Panspermiam* vocabat, id est, omnium rerum seminariam massam; generationemque fieri dixit, quatenus ex ea massa particula rei cujuscumque exterius apparebant; corruptionem verò, dum interiùs retrudebantur: unde omnia in omnibus esse dicebat, sed unum solum apparere, cætera verò latere. Huic materiali Principio adjecit Mentem Divinam, quæ sua sapientia, atque potentia particulas disponderet in varias rerum species; in quo sane præ cæteris Antiquis laudandus est, qui vix Dei mentionem fecere in explicandis rerum naturalium Principiis.

Quidam Recentiores suam sententiam ex Empedoclis & Anaxagoræ opinione temperantes ponunt pro principii insensibiles elementorum particulas, quibus congregatis efficitur Elementum; permixtis verò ac invicem veluti contextis efficiuntur mixta. Quam sententiam P. Honoratus Fabri ingeniosè expendit. Verùm eam operosius excutiemus, cùm de mixtione agemus.

PRIMA CONCLUSIO.

Sententia, quæ unicum tantum Principium rerum naturalium afferit, sustineri non potest.

Probat. Quæ uno & eodem Principio constant, non sunt inter se diversa, ut per se notum est; nihil enim habent, quo differant: sed res naturales sunt inter se diversa, imò sæpe contrariæ, ut ignis & aqua: ergo non constant unico Principio.

Confirmatur. Si omnia constarent eodem Principio, non generarentur, aut corrumperentur; idem enim semper essent, nempe illud ipsum principium: nihil enim haberent præter illud Principium: unde nec essent principia.

ciata, neque illud verè dici posset Principium, quia nihilest sui ipsius Principium: Ergo non datur unum solum Principium.

Dices. Illud Principium, licet sit unum, posse subire varios status, ut addensari, rarefcere, fluere, solidari, &c. sicque constituere rerum diversitatem, atque generationi & corruptioni subijci.

Sed contra. Diversi status diversa Principia postulant, quibus constituentur & distinguantur: Ergo ut unum aliquid diversos subeat status, necesse est, ei aliquod hujus diversitatis Principium adjungi. Vnde, ut supra notavi, qui unum posuere Principium, aliquid præter ipsum in rebus admisere, quo earum diversitas causaretur; sicque voce solum unum dixere Principium, re ipsa verò plura posuere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Elementa non sunt prima rerum naturalium Principia.

Probatur. Quæ constant principiis, non sunt prima Principia: Sed Elementa ipsa constant Principiis: Ergo non sunt prima Principia. Probatur minor. Omne, quod generatur & corrumpitur, constat Principiis; ideo enim res naturales constare Principiis intelliguntur, quia generationi & corruptioni subjacent; Atqui Elementa ipsa generari & corrumpi videmus, ut ignem accendi, & extinguere, aquam putrescere, &c. Ergo constant Principiis.

Confirmatur. Prima principia debent esse principia omnium rerum naturalium; Sed Elementa non sunt principia omnium rerum naturalium; non enim sunt principia vitæ hominis & pecudum, cum non sint principia cognitionis; imò in aliis rebus bene multæ sunt proprietates, quæ vix referri possunt ad Elementa, ut virtus magnetis, proprietates mirabiles quarundam plantarum, lapidum pretiosorum, venenorum, &c. Ergo Elementa non sunt prima rerum omnium Principia.

Respondebis ad argumentum, Elementa propriè non generari, aut corrumpi, sed solum dissolvi in minimas & insensibiles particulas, quæ integræ semper, & incorruptæ permanentes, dum invicem miscentur, alia corpora componunt; collectæ verò proprium Elementum exhibent.

Sed ea responsio exactiùs discutietur, cum examinabimus, an Elementa maneant actu in mixto. Interim ex eo refutari potest, quòd Elementa contrariis qualitatibus in se invicem agere videmus, atque se mutuo alterare. Cum

ergo actio & alteratio tendant ad corruptionem & generationem, inde meritò colligitur, Elementa generationi & corruptioni subiacere.

Respondebis ad confirmationem, Animam quidem hominis non constare ex Elementis, quia est spiritualis. At corpus ejus ex iis constituitur, ut alia corpora; Animæ verò pecudum naturæ igneæ esse videntur: sicque omnia corporea ex Elementis, ut ex primis Principiis, constituuntur.

Sed contra. Cum homo ut homo generationi & corruptioni subiaceat, debet constare iis Principiis, quæ genere naturalium Principiorum continentur: Ergo ejus anima, qua constituitur in genere substantiæ humanæ, est verum Principium: Ergo cum ad Elementa reduci non possit, ea non sunt omnium naturalium substantiarum Principia. Porro anima pecudum, quæ & ipsa sub principis continetur, ad ignem, aut alia elementa itidem reduci nequit; quia nec ignis, nec aliud quodvis elementum potest esse Principium cognitionis sensitivæ: Ergo elementa non sunt omnium prima principia.

TERTIA CONCLUSIO.

P Principia rerum non sunt Particulæ rerum ipsarum invicem permixtæ.

Probatur. Si Particulæ omnium rerum ita essent invicem permixtæ, sequeretur, in aqua tantumdem ignis esse, quantum aquæ, & sic de aliis, id verò absurdum est, & experientiæ contrarium; nam quantavis solertia scrutemur aquam, intus & extus aqua deprehenditur, nusquam ignis. Vnde recte ait Aristoteles, *Anaxagoram hac in parte differere de rebus sensibilibus contra sensibilem experientiam*. Deinde contraria sese mutuo destruunt: Ergo partes eorum integræ & incorruptæ misceri nequeunt. Deum si omnia essent in omnibus, ignis re ipsa non esset potius ignis, quam aqua, sed solum apparenter: imò omnia essent animata, perinde ac ipsa animalia, quippe illis tot, ac istis, inessent animæ particulæ, quod absurdum est.

Dices. Omnia fiunt ex omnibus: Ergo omnia sunt in omnibus.

Respondeo, exinde sequi solum in omnibus esse quantum communem materiam, quæ sit in potentia ad omnia, non verò quæ actu sit omnia: nam si in ligno actu esset ignis, ex eo non fieret; quod enim est, non fit. Itaque ex hoc ipso, quod ex ligno fit ignis, sequitur potius in ligno non esse actu ignem, sed solum materiam, ex qua potest fieri ignis.

ARTICULUS TERTIUS.

De Principiis rerum juxta Leucippum,
Democritum, & Epicurum.

Leuippus, Democritus, atque longè postea Epicurus, censuere, omnia rerum Principia esse Atomos, id est, minima quædam & indivisibilia corpuscula, quorum alia rotunda essent, alia quadrata, triangularia, cylindrica, quædam ramosa, quædam etiam hamis & uncinulis armata, alia aliis figuris prædita. Ex his corpusculis, in infinito Inani temerè vagantibus, atque tandem sese comprehendentibus, & invicem implicantibus, non solum hunc, in quo degimus, Mundum, sed innumeros alios coaluisse dicebant; sicque res naturales, ignem, aquam, lapides, metalla, plantas, animalia, demum omnia, nihil esse aliud, quàm varias texturas, seu ut ipsi vocabant, *concretiones* Atomorum. Horum sententiam Moderni quidem suscitare conati sunt, ab his tamen foetissimis erroribus purgatam, quos ei primi illius defensores adjunxerant. Vnde in ea confutanda paullò plus operæ impendemus. Quamquam vei eo solo rejici meritò posset, quòd nullò fundamento nitatur. Quippe gratis finguntur hæ Atomus, atque ex illis quædam rotundæ, alæ angulosæ, alæ ramosæ, alæ aduncæ, alæ oblongæ & acutæ ut jacula, alæ aliis figuris præditæ. Hæc enim si non Democriti & Leucippi flagitia, ut vocat Cicero, certè mera commenta sunt, nulla firma ratione, nulla certa experientia subnixæ. Rogo enim, quibus conspicillis, quove microscopio hasin Atomus figuras conspexerint? nam quas obtrudunt experientias, adeo fallaces sunt, ut ex eodem experimento, puta ex ignis effectibus, alius ex hujus sententiæ Patronis concludit, ignis Atomos esse rotundas, alius latas & acutas instar gladioli, alius cylindricas, alius P, ramidales.

CONCLUSIO.

Atomus non sunt rerum omnium prima Principia. Hæc conclusio ex duobus capitibus demonstrari potest.
1. Quòd non dentur Atomus. 2. Quòd iis ratio Principia convenire nequeat.

Probatur itaque ex primo capite. Omne corpus quantumvis exiguum, est divisibile: Ergo non datur corpus indivisibile, seu Atomus. Probatur antecedens. Omne quantum est divisibile; Sed omne corpus est quantum: Ergo omne corpus est divisibile. Minor constat; quantitas enim est proprietas corporis. Major probatur. Omne quod

quod constat partibus integrantibus, est divisibile in partes, ut per se notum est; Sed omne quantum constat partibus integrantibus; quantitas enim est essentialiter extensio in partes: Ergo omne quantum est divisibile.

Confirmatur. Omne figuratum constat partibus; figura enim est dispositio partium: Sed, ex ipsis Adversariis, Atomus sunt figurata: Ergo constant partibus. Deinde ubi sunt rami & uncinuli, sunt itidem partes, ut per se notum est; Sed Atomus ramos & uncinulos tribuunt Adversarii: Ergo constant partibus, in quas possunt dividi.

Respondent, Atomus non ob id indivisibiles esse, quod extensione ac partibus omnino careant, ut puncta mathematica; aliâs sine dubio figura carerent; Sed quod ita sint minutæ molis, ut minorem natura non ferat: Vnde sunt divisibiles mathematicè, seu mente, re ipsa tamen & naturaliter indivisibiles.

Sed contra. Ex ipsis Adversariis minor quantitas dari potest naturaliter, quàm sit quantitas Atomus: Ergo non possunt esse indivisibiles ex eo, quod sunt sub iis dimensionibus, quibus minores natura non admittat. Probatur antecedens. Ex Adversariis, Atomorum quædam sunt ramosæ, quædam uncinulis præditæ, quædam quadratæ: Atqui ramuli illi & uncinuli sunt sine dubio minores, quàm Atomus; & Atomus quadrata minoris est longitudinis, quàm oblonga, istaque illa minoris latitudinis: Ergo natura minores dimensiones adhuc pati potest, quàm sint Atomorum. Quid ergo vetabit; hos ramulos & uncinulos diffringi, & quæ longior est Atomus, subdividi in duas minùs longas, cum minor longitudo naturaliter sit possibilis, immo detur in altera; & quæ latior est, eodem jure dividi in duas minùs latas?

Reponunt, Atomus dividi non posse secundum dimensiones, quibus aliæ alias excedunt; quia, inquiunt, earum partes immediatè sibi cohærent nullo intercepto vacuo. Putant enim, vacuum majoribus corporibus interspersum in causa esse, cur possint dividi; atque adeo corpus illud esse naturaliter indivisibile, cujus inter partes nihil est vacui, quale volunt esse corpus Atomus.

Sed (præterquam, ut infra ostendemus, non datur vacuum, atque adeo ex eo divisibilitas, aut indivisibilitas corporum oriri nequit.) ex ipsorum principiiis hæc responsio sic refutari potest. Atomus, præcipuè cubicæ, in plerisque concretis, ut fatentur Adversarii, immediatè sibi cohærent, ita ut inter junctas earum facieculas nihil vacui admittant; aliâs omnes natarent in vacuo, sicque nullam solidam efficere concretionem; Atqui, ipsis fatentibus, non obstante illo contactu immediato & vacuum excludente, possunt ab invicem divelli: Ergo ex-

clausio vacui inter partes se tangentes non est causa insolubilis unionis: Ergo rami & uncinuli, etsi suis Atomis sine intercepto vacuo cohæreant, ab illis divelli poterunt, sicque Atomus dividi.

Præterea si illi ramuli & uncinuli nulla vi divelli possent, sequeretur, nec majora corpora solida posse divelli; nam volunt, eorum soliditatem oriri ex innodatione Atomorum suis uncinulis & ramulis tenaci morsu ac plexu implicatarum & cohærentium: Atqui si Atomis sint omnino indivisibiles, hi ramuli & uncinuli nulla vi diffingi poterunt: Ergo nec Atomis ab invicem divelli: Ergo nec corpora ex iis contra dividi.

His visis rationibus aliqui Atomorum Defensores concedunt, saltem aliquas posse dividi. Verum ea confessione causam produnt: nam quo jure una dividi potest, eodem altera dividi quoque poterit.

Huic præcipuo argumento contra Atomorum existentiam hæc possunt addi. Primò, Atomis nec inter se æqualis omnino molis poni possunt, nec inæqualis, ita ut aliæ aliis majores sint: Ergo nullæ sunt. Et quidem non possunt omnino æqualis molis admitti, ut quidam earum Patroni censent, aliàs essent omnes ejusdem figuræ, quod minimè volunt: nam positis in omnem sensum æqualibus dimensionibus, eadem resultat figura, ut per se notum est. Nequeunt etiam esse aliæ aliis majores, ut alii censent; alioquin non essent minima corpora, qualia esse contendunt: in minimis enim non datur majus & minus, ut per se notum est.

Secundò, Atomis nec ejusdem, nec diversæ naturæ esse possunt: Ergo nullius sunt. Probatur antecedens: Nam si sint ejusdem naturæ, ut aliqui volunt, easdem habeant affectiones necesse est: Ergo eandem figuram, idem pondus, eundemque motum; Ergo non aliæ deorsum, aliæ sursum, aliæ transversum, sed omnes in eandem partem æquali velocitate feruntur: Ergo nunquam se comprehendunt, sicque nullam concretionem efficiunt. Porro si sint naturæ inter se diversæ, ut alii volunt: Ergo diversis constabunt principiis, sicque non erunt Principia prima, sed principitata ex aliquo communi & aliquo proprio.

Probatur secundò conclusio ex altero capite, quòd nempe Atomis ratio Principii convenire non possit. Principia rerum debent esse Principia generationis & diversitatis substantialis; Atqui Atomis esse nequeunt Principia generationis & diversitatis substantialis: Ergo nec rerum Principia. Major ex eo constat, quòd res naturales substantialiter differre videmus, ut hominem ab equo, equeum à planta, plantam à lapide: atque etiam has substantias de novo produci, sicque in rebus dari generationem.

nem substantialem, quam etiam accuratius infra stabilie-
mus. Minor probatur. Atomī, ut earum censent Defen-
sores, eadem substantialiter semper manent, solumque
differunt motu, figura & situ; ut eadem Atomī, quæ
dum quiescebant in tali situ & textura, lignum erant,
certa quadam ratione motæ ac dispositæ ignis fiunt; At-
qui motus, quies, figura, situs, sunt mera accidentia,
quæ diversitatem substantialem non inducunt: Ergo ex
Atomis nulla nova substantia generari, nulla substantialis
in rebus diversitas oriri potest, sicque equus non differ-
ret substantialiter à lapide, sed accidentaliter; atque
cum producitur, nova non produceretur substantia, sed
quæ prius erat, accidentaliter mutaretur.

Confirmatur. Ex Atomis res omnes naturales fieri ne-
queunt: Ergo non sunt rerum omnium principia. Conse-
quentia est evidens. Antecedens probatur. In rebus na-
turalibus plures sunt vita, cognitione, appetituque sen-
sitivo præditæ: videmus enim, pecudes vivere, sentire;
imaginatione, memoria, sensu communi, æstiativa fa-
cultate, visu, auditu, cæterisque sensibus objecta perci-
pere ac discernere; tangi voluptate & dolore; rapi affe-
ctibus amoris, odii, vindictæ, timoris, audaciæ, &c.
Atqui stupidæ illæ Atomī, sensu & vita destitutæ, suo
motu, situ, ac figura hæc omnia præstare nequeunt; quis
enim putaverit, sensum, voluptatem, amorem, iram,
&c. ex eo causari, quod Atomus tali figura prædita alteri
tali modo collidatur? Ergo res omnes naturales ex At-
omis fieri nequeunt.

Hæret hic aqua Defensoribus Atomorum. Neque enim
negare audent, animalia esse vita & cognitione prædita;
aut explicare possunt, qua ratione ex Atomis hæc cogni-
tio prodire possit. Nam quod dixit Epicurus, animam
sentientem esse ex Atomis, non illis quidem vulgaribus,
quæ mixta inanimata componunt, sed alterius generis;
id, inquam, in primis gratuitum effugium est. Deinde
quid in istis præ vulgaribus fingi potest, quo esse queant
cognitionis principia? An fortè quid sint minoris molis,
figuræ perfectioris, motus incitatoris, ut Epicurus sensif-
se videtur? Verum hæc nihil ad cognitionem referre ne-
mo non videt. Unde hac responsione relicta, fatentur
Moderni Atomorum Defensores, animam sentientem ali-
quid importare præter Atomos, quamquam quid illud sit
admodum ignotum sibi esse concedant. Verum quicquid
sit illa anima sentiens, certum est, non esse meram At-
omorum texturam; ex ea enim sola nulla vis cognoscendi
oriri potest: itaque Atomī non sunt omnium Principia,
quod erat demonstrandum.

Neque felicitas ex Atomis explicant alios effectus, qui
in

in rebus cernuntur. Unde tam constans in natura ordo? cur simile sibi simile generet, equus v. g. equum potius, quam camelum; quercus quercum potius, quam pirum? nam ut eodem pabulo nutriuntur, sic iisdem Atomis constant. Unde tanta varietas proprietatum in plantis, in lapidibus, in metallis, atque ex virtutes mirabiles, quas ex sola Atomorum textura prodire vix cuiquam cordato persuadebunt. Item quæ vis animalium, plantarumque partes adeo artificiosè disponat? hæc enim Atomorum industriam superat. Qua ratione objecta suas imagines in oculis nostris solis Atomorum penicillis possint depingere; magnes ferrum trahere; modica ignis scintilla ingentem pulveris tormentarii aggerem tam subito incendere? Nam quod ajunt, scintillæ Atomos perfici motu agitas, contingendo quietas pulveris Atomos suam in illas inquietudinem ita divulgare, ut tam subitam & violentam in eis commotionem excitent, id adeo est absurdum, ac si quis diceret, muscam circa frumenti aggerem volitantem posse totam granorum massam commovere, eumque singulis granis motum tribuere, quo totus acervus repente dissipetur. Quod iidem dicunt, species visibiles esse derivas ex corporum superficie Atomos, ac veluti tenuissimas exuvias, quæ nullis ventorum flatibus abreptæ aut perturbatæ, nulla distantia retardatæ, nullis fenestrarum claustris impeditæ, ad oculum tam recta, tam subito, tanto cum ordine perveniunt: Magnetem ferrum trahere Atomis aduncis & hamulatis, quas à se ad ferrum mittit, ac deinde cum ferro ad se retrahit, ut piscator piscem; hæc inquam, & hujus generis innumera, quæ illi confidentissimè asserunt, non modò absurda, sed & fabulis, delirioque simillima sunt.

His Physicis rationibus, quædam Theologicæ addi possunt. Primò, omnium Sanctorum Patrum sententia, hæc Atomorum doctrina proscripta est: nam cum ex illis quidam Platonis, quidam Aristotelis dogmata secuti sint, omnes ab Epicureorum doctrinâ unanimi consensione abhorruerunt, eamque passim ut rudem, ineptam, ac falsam proscribunt. Nec dicas, SS. Patres Atomorum doctrinam adeo acerbè exagitasse propter adjunctos ei turpissimos errores contra providentiam, animæ immortalitatem, ultimum finem, &c. nam & ipsum dogma physicum de Atomis sua censura perstringunt. Vnus omnium loco sit S. Augustinus, qui Ep. st. 56. Epicuri de Corpusculis sententiam rejicit, ut *portentum quoddam*, stupetque hominibus potuisse probari; atque Expof. Psal. 73. eundem Epicurum vocat *delirum Philosophum, vel potius amatorem vanitatis, non sapientie*. Deinde responsio non emoluit, sed potius acuit odium adversus hanc doctrinam, quod

quod nempe his solis hominibus probari olim potuerit, quorum mentem constat adeo fœdis erroribus fuisse corruptissimam; quodque ab illis defensa sit, ut impietatis, ac irreligionis perfugium.

2. Atomorum doctrina cum fidei mysteriis minùs convenit: nam cum tollat accidentium à substantia distinctionem, qui fieri potest, ut substantia panis in Christi corpus vertatur, salvis panis accidentibus? Cum neget, formas substantiales dari, an non eodem jure negabit, animam rationalem esse hominis formam? Quod si concedit, hominem ex anima rationali ut forma substantiali constitui; cur non & alias res naturales? Mitto pleraque alia fidei dogmata.

3. Tandem, cum hæc sententia suas Atomos omnium rerum Principia constituit, periculum est, ne homines his fabulis assuetos paulatim ducat ad ea præcipitia errorum, in quæ antiqui illi Atomistæ Democritus, Epicippus, Epicurus, Lucretius prolapsi sunt; nempe nulla dari entia spiritualia, sed omnia, etiam Deos ipsos, si qui essent, componi ex Atomis; Mundum non esse conditum à Deo, nec dispositum per aliquam supremam intelligentiam, nec divina regi providentia, nec aliquid in eo agere propter finem, sed omnia fieri temerario concursu Atomorum per inane spatium volitantium. Et ideo hæc Atomistarum secta omnium sapientium censura proscripta fuit, non modò ut rudis & inepta, sed etiam ut de Religionibus malè merita; præcipuè verò de Religione Christiana, cui semper Epicurei repugnarunt: neque enim animales homines sensibus & corpori dediti instar pecudum percipere poterant ea, quæ Dei sunt. Imò principes illi Sacerdotum, qui Dominum Jesum interfecerunt, Annas & Caiphas, alique, qui magna Phariseorum multitudine fidem suscipiente indurati saxeique permanserunt, Saducæi erant, ut pater Act. 5. id est, Judæi Epicurizantes. Quo fit, ut minimè arbitrer, Recentiores plerosque hanc sectam, purgatis tamen impietatibus, tueri, quod veram illam seriò putent, sed potiùs animi gratia, ut ingenii acumen in malæ causæ defensione ostendant; sicut Philosophus Phavorinus legitur suscepisse patrocinium febris quartanæ, & Glaucæ injustitiæ, imò quidem stultitiæ.

ARTICVLVS QVARTVS.

*Expenditur sententia Cartesii circa
Principia.*

ET si, ut ait Aristoteles, contra omnem proferentem sermones non oporteat esse sollicitum, & hujus Viri Principia forè satis impugnata sint articulo præcedenti, cum in præcipuis capitibus non differant à Principiis Atomistarum; quia tamen ejus opiniones, non quidem solidis rationibus, sed solum facilibus & imaginationi blandientibus explicationibus declaratæ, magnam approbationem repperunt, præcipuè apud eos, qui imaginatione magis, quàm ratione philosophantes, interiora & intelligibilia rerum principia penetrare non amant, aut nequeunt; ideo paulò accuratius illas summatim, & quantum ad præcipua capita (figillatim enim breuitas non sinit) referendas, ac refutandas hic suscipimus.

§. I.

*Refertur sententia Cartesii circa rerum
Principia.*

IGitur Auctor ille, alioquin solers, ingeniosus, & in Mathematicis egregiè versatus, in Præfatione sui libri de Principiis, veteres omnes tanquam in investiganda sapientia infelices ac propè cæcos superbiusculè inculcans, & quicquid hætenus ab illis de rebus naturalibus traditum est, ut insignem errorem, in quo quantò magis profeceris, tantò longius à veritatis tramite declinaveris, rejiciens, genuina Philosophiæ Principia se reperisse, ipsamque veritatem cæteris se ostensurum, ac demonstraturum tanta securitate adstruit, ut videatur illam de puteo Democriti recenter extractam in publicum primus produxisse. Securitatem illam cum suis fundamentalibus principis hereditasse videtur ab Epicureis, qui veritatem quasi digito se indicare confidentissimè gloriabantur, ipsumque Sæcæ caput Epicurum Patrem veri, Inventorem veritatis, Architectum beatæ vitæ nuncupabant.

Hæc præfatus postquam plura de Deo, de Anima, de Veritate, ejusque cognitione, tota prima Operis parte disseruit, quæ discutere hujus loci non est, aggreditur in secunda parte rerum naturalium Principia. Atque in primis id ut evidens præstruit, Corpoream substantiam nihil esse aliud præter extensionem: ex quo infert, Vacuum ne divina quidem potentia dari posse, quia spatium illud

illud vacuum, cum sit extensum, necessario corpus esse debet. Hinc colligit, mundum infinitum, aut certe indefinitum esse, quodd spatia, quæ citra mundum percipiuntur, extensa sint, proindeque vera corpora: atque præterea plures mundos dari non posse, quod hujus mundi materia indefinitè extensa, omnia possibilia spatia repleat. Porro cum extensionis hæ tantum affectiones sint, divisibilitas, motus, quies, figura, magnitudo, aut parvitas; hinc concludit, res omnes corporeas effici ex materia in varias particulas à Deo divisa, quæ motu, quiete, situ, magnitudine, ac figura diversæ sua textura varias rerum species constituunt, juxta illud à Cartesianis tritum:

Mens, Mensura, Quies, Motus, Positura, Figura, Sunt cum Materia cunctarum exordia rerum.

His ita constitutis suam de Mundi, ac rerum omnium formatione fabulam sic orditur. Fingit in primis, substantiam extensam à Deo productam totam continuam; deinde divisam in fragminula æqualia, non illa quidem spherica, sed angulosa, puta cubica, aut alterius figuræ, ut contactu immediato, ac omne vacuum excludente, sese ex omni parte invicem tangerent. Tum verò duos in illis particulis motus à Deo impressos: Vnum quidem cuilibet particulæ circa proprium centrum, Alterum verò pluribus communem, quo circa commune aliquod centrum gyrentur. His duobus tantum motibus Materiæ impressis audacissimè pronuntiat 3. p. n. 47. ex particulis Materiæ necessario tandem Mundum, ut nunc est, cum omnibus suis ornamentis efformandum, id est, se vel ludendo viam facilem invenisse, qua Mundum perinde ac Deus, ipse fabricare potuisset; quo nihil superbius, nihil dementius dici potuisset. Sed pergamus.

Primò motu cujuslibet particulæ circa centrum, Materiæ partes antea uniformes dicit distributas esse in tres classes, seu tria elementa: nam eo motu effractis angulis ex cubis facti sunt globuli; atque mutuo tum globulorum inter se affricu, tum angulosarum partium in minutiores attritu derasa fuit scobs tenuissima. Itaque primum elementum ait esse scobem illam tenuissimam, quam vocat *Materiam Subtilem*. Secundum constare Globulis. Tertium demum ex angulosis partibus crassiusculis, & ad motum ineptioribus, quarum plerasque dicit inter Globulos fuisse contortas cochlearum instar, vulgò *tournees en vis*, atque adeo vocat *Particulas striatas*, gallicè *les parties canelées*.

Secundò motu materiam distributam ait in varios Vortices, ad quorum centrum confluens subtilior materia corpora lucida constituat, Solem nempe, ac stellas fixas.

Glo-

Globuli verò materia subtili circumfusi corpus illud diaphanum, quod *cælum* dicimus. Demum crassiores illæ tertii elementi partes à subtilioribus instar spumæ extrusæ corpora opaca, nempe planetas, terram, metalla, animalia, plantas, &c. componant. Stellæ fixas habet ut totidem vortices ei, in quo vivimus, cujus centrum est Sol, non absimiles. At dicit, Subtilem Materiam, quæ in centro vorticum collecta, lucida illa sidera componit, obducta non nunquam ex tertio elemento crusta sic obscurari & involvi, ut suum Vorticem tueri nequeat: tumque in illum vicinum delapsa primò in cometam, deinde in planetam convertatur.

Porro addit, quantitatem motus à Deo initio inditam, eandem perpetuò in tota materia perseverare, quamquam ab una parte in aliam transferri queat his legibus, quas infra referemus.

Et quidem sic se habent infomnia Cartesii circa principia, quæ licet retulisse penè refutasse sit, accuratius tamen nobis sunt confutanda, Quamquam vereor, ne dum Posterì deridebunt & hujus Viri vanitatem, quem non puduit hæc sua figmenta, veriùs dixerim deliria, pro certissimis rerum Principiis impudenter divulgare, & puerilem eorum levitatem, qui se his fabellis ludificari patiuntur, id in me quoque reprehensuri sint, quod evanescentes spontè sua larvas serio impugnaverim. Verùm id dandum fuit Philosophorum mori, qui opiniones ævo suo celebres, quantumvis absurdas, referre, ac confutare solent. Itaque primò breviter ostendam, Cartesianas Particulas rerum Principia esse non posse. Deinde verò in totam hanc Cartesii de Principiis doctrinam inquirens, eam innumeris contradictionibus scatere, ac naturæ phænomena malè explicare iis momentis demonstrabo, quæ si quis mente omni præjudicio libera expendat, is satis intelliget, nulla ferè Principia ad explicationem naturæ ineptiora esse hæcenus excogitata.

§. II.

Particulas Cartesii non posse esse rerum Principia.

Probatur iisdem momentis, quibus Atomos rejecimus. Atque primò authoritate Sanctorum Patrum, qui Atomos ut monstra & portenta rejiciunt, ut superiori articulo expendimus; Sed Cartesianæ particule in præcipuis capitibus cum Epicureis Atomis conveniunt: Ergo eodem jure rejiciendæ sunt. Minor declaratur. Epicureorum doctrina de Atomis hæc fuit: Omnia constare ex insensibilibus

bilibus corpusculis, atque rerum varietatem oriri ex eorum vario motu, situ, figura, textura. Illa ferri quidem recto motu, sed mutuo occurſu oblique deſlectere; inde fieri varios vortices, quibus poſitis omnia naturæ phænomena conſequi neceſſarium erat, ſiderum ortus & occaſus, pluvias, grandines; metallorum, plantarum, animalium generationes & interitus, &c. Atqui hæc ſunt iſſiſſima Carteſii dogmata, qui etiam ut plenius Epicurizet, num. 28: 1. part. jubet, omnem cauſæ finalis conſiderationem à ſua Philoſophia exulare, quòd omnia ex ſolo Particularum motu neceſſario conſequantur: Ergo ejus doctrina in præcipuis capitibus eadem eſt, ac Epicureorum, atque ex eorum materiis fabricata.

Reſp. Carteſius 4. part. num. 102. Democriti (atque adeo Epicuri) doctrinam reſectam fuiſſe, quòd corpuscula indiviſibilia poneret, quòd illis pondus tribueret, quòd demum Vacuum admitteret.

Verùm hæc levia ſunt, nec ab ea Epicuri doctrina adeo acrem cenſuram ſanctorum Patrum provocavit; ſed quòd naturæ opera ludum corpusculorum cenſuerit, atque ex eorum motu neceſſario evenire ſtatuerit, quod idem docet Carteſius. Porro eſſentia materiæ particulæ diviſibiles in infinitum, necne, parùm curarunt SS. Patres. Pondus verò apud Epicurum nihil eſt aliud, quàm viſ ſe rectè movendi, quam etiam particulis ſuis tribuit Carteſius 2. part. n. 45. niſi quòd, cùm Epicurei eam permanentem cenſerent, Carteſius tranſlatitiam ſtatuit, quòd ejus doctrinam nihilo meliorem efficit. Demum quòd Vacuum ab Epicureis admiſſum ita refugit Carteſius, ut ne divinitus dari poſſe velit, ejus doctrinam gravat potiùs, quàm præ Epicurea commendet: Divinæ enim potentiæ gratis detrahit, atque, ut ex dicendis conſtabit, ea poſitione ſuis particulis viam ſe movendi præripit.

Probatur 2. Ratione. Carteſius in ſuis particulis nihil aliud agnoſcit, quàm extensionem cum figura & motu: Atqui extenſio cum figura & motu nequit eſſe Principium rerum: Ergo particulæ illæ nequeunt eſſe Principia. Major eſt Carteſii 2. part. n. 9. Probatur minor. Principia rerum debent eſſe aliquid ſubſtantiale, & quod ſit in diverſis diverſum; ſunt enim Principia operationum, quas in diverſis diverſas videmus: Atqui extenſio non eſt aliquid ſubſtantiale, ſed acciðens, ut oſtendimus in Logica 1. p. diſp. 2. q. 3. a. 2. (quod idem conſtat de figura & motu) eaque eſt omnibus ejusdem rationis, ut conſtat: Ergo extenſio cum figura & motu nequit eſſe principium rerum.

Reſpondent Carteſiani, Extensionem, licèt ſit ejusdem

dem rationis, constituere tamen res diversas, quatenus in varias particulas divisa est, quæ sua figura, motu, aut quiete variatæ varia constituunt compositas: ut Particulæ quiescentes constituunt res solidas; si se moveant, fluidas; si sint acutæ, res acidas; & sic de aliis.

Sed contra, (præter quam inde sequeretur, nullam rem ab alia differre substantialiter, cum figura, motus & quies sint mera accidentia, quod licet fortè ultro concedat Cartesius, ægrè aliis persuadebit) hæc responsio supponit, nullum sensibile corpus esse continuum, sed omnia esse contexta ex particulis ab invicem re ipsa divisis: Atqui hæc suppositio gratuita est, falsa, ipsi Cartesii principiis contraria: Ergo & responsio. Probatur minor, & quidem quod gratuita sit: Nam cum Cartesius 4. p. n. 201. eum præfixerit titulum, *Quid sensibilia corpora componantur ex particulis insensibilibus*, id ne verbulo probat; sed solum dari posse corpuscula ita minuta, quæ omnem sensum fugiant, quod planè certum est: At omnia corpora sensibilia esse contexta ex iis insensibilibus, nullo argumento suadet. Itaque gratis supponit.

Quod verò falsa sit, suadetur. Continuitas est proprietas quantitatis: Ergo perinde magnis, ac parvis quantitibus convenit: Ergo ut juxta Cartesium dantur minutæ quantitates, quæ non constant ex minoribus actu ad invicem divisis, sed partibus invicem sub unica figura unitis; ita & dantur majores sensibiles quantitates, puta, auri, argenti adamantis, quæ non ex frustulis actu divisis, suisque figuris præditis contentæ sint, sed sunt una tota continua massæ, unica sua figura contenta, licet aliquando poris variis excavata.

Quod demum Responsio sit principiis Cartesii contraria, demonstratur. Partes extensionis quietè invicem coherentes unam molem continuam efficiunt: Sed omnia dura & solida, ut aurum, adamas, habent suas partes perfectæ quietè sibi coherentes: Ergo unam molem hæ partes efficiunt: Ergo hæc moles non est contexta ex moleculis actu diversis & propria figura præditis; sed una integra quantitas est, in alias actu non divisa, atque unica figura contenta. Minor est Cartesii, qui duritiem rejequit in quiete partium 2. part. n. 55. Major probatur ex effectus: Sed ex Cartesio materiæ partes, cum prius essent continuæ, confractæ sunt in fragminula per motum: Ergo per quietem, quæ est contraria motui ex eodem 2. p. num. 44. eas rursus coire in unam continuam massam necesse est. Unde, ut ipse ait 2. p. n. 55. *Ne quidem fingi*

potest artius vinculum & gluten ad unendas partes materię, quàm earum invicem quiesca junctio.

Quod si dicas, Materiam antea continuam frangi potuisse in particulas per motum, at divisa semel fragminula nunquam per quietem iterum coire posse in unam continuam extensionem. Primò gratis id dicitur. Deinde non est major vis motus ad dividendum, quàm quietis ad uniendum. Demum inde sequetur, ab initio Mundi particulas continua detritione in minores ac minores confectas fuisse: Ergo non eadem jam sunt elementa, quæ à mille annis erant, sed longè subtiliora: Ergo corpora, quæ nunc sunt, non erunt ejusdem rationis, ac illa, quæ olim erant; atque caro, autum, aqua, &c. tam different ab his, quæ olim fuere, quàm differt byssus à tela rudi: immo alia duo Elementa Cartesii jam abesse in Materiam Subtilem necesse erit. Non enim eorum particula tantæ molis ab initio fuere, ut ea perpetua detritione ad minutiam particularum materiæ subtilis brevi tempore redigi nequiverint: quanto magis à tot annorum millibus?

Confirmatur conclusio. Ut ex Atomis, ita & ex Particulis sola figura & motu variatis fieri nequeunt animalia sensu, cognitione & vita prædita: quis enim capiat, ob id animalia sentire & cognoscere, quòd consent Particulis aut minutioribus, aut exquisitiori figura præditis, aut perniciosiori motu agitatibus: Ergo Particulæ Cartesii nequeunt esse omnium Principia.

Cartesius, ejusque Discipuli, cum hunc nodum solvere non possint, audacter secant. Itaque negant, animalia cognoscere; contenduntque, esse meras machinas vitæ & cognitionis expertes, quæ licet exterius ea signa exhibeant, quæ homines edunt, dum aliquid sentiunt, atque voluptate, dolore, aliisque affectibus tanguntur; nihilo tamen magis sentiant, quàm simulacra, quæ dolentis, timentis, amantis speciem referunt, cum tamen nihil horum sentiant.

Sed hæc responsio prorsus intolerabilis est. Primò enim repugnat sensui communi, & receptissimis ab initio Mundi notionibus: Quippe, ut ait S. Augustinus Lib. de vera Religione c. 29. *Irrationalia quoque animantia vivere, atque sentire, nemo ambigit.* Secundò contradicit Scripturæ Sacre, quæ passim animantibus cognitionem & sensum attribuit. Isaia 1. *Cognovit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui.* Jeremia 8. *Melior in celo cognovit tempus suum.* Job. 99. *dicitur, equum audire buccinam & contem.ere pavorem; & aquilam contemplari escam, & de longè perspicere.* Tertiò operibus Dei suam perfectionem detrahit, corpori omnium sensuum organis insiru-

instructio sentiendi principium eripiendo. Enimvero, ut rectè arguit Plato, si posset artifex operi suo formam dare, quæ illud regeret, contineret, atque tueretur, an non id faceret? Sin minùs, an non operi sua deesset perfectio? Atqui Dei perfecta sunt opera: Ergo corpora animantium omnibus sensuum organis prædita intus habent sentiendi principium, id est, animam sentientem: unde Genesis 1. dicitur, Deus creasse non modò *cete grandia*, id est, immania corpora organis prædita, sed *in illis etiam animam viventem atque motabilem*, id est, quæ in illis esset non modò principium motus, quem solum agnoscit Cartesius in animalibus, sed etiam vitæ sensitivæ. Et hoc exigebat universi perfectio, ut inter hominem cognitione excellentiori præditum, & res omnis cognitionis expertes, essent res mediæ minori cognitione præditæ, nempe sensitiva. 4. Demum hæc responsio non explicat, sed prorsus destruit naturæ Phænomena: omnibus enim indiciis convincimur, animalia esse vitæ & cognitione sensitiva prædita, adeo ut naturæ Author nobis illuxisse videretur, si cognitionem, quæ tot & tam luculentis signis se prodit, illis denegasset. Et sanè si licet tam aperta repudiare indicia, eadem licentia poterit quisque fingere, alios homines re ipsa non esse animæ rationali præditos, sed simulacra quædam & machinas ita dispositas, ut licet ratione careant, signa quædam ratiocinantis exhibeant. Neque enim evidentiora indicia mihi probant, aliis hominibus inesse animam rationalem, quàm brutis animam sensitivam.

Dices: Bruta in suis operibus plura indicia rationis exhibent, (pleraque enim facimus, in quibus summa ratio elucet) & tamen ratione carent. Quibus pariter cognitione sensitiva carere possunt, licet plura ejus indicia exhibeant.

Sed contra. Hæc rationis signa in brutis levia sunt, ac passim manifestè deficiunt: nam si in quibusdam cum ratione procedere videantur, in infinitis aliis contra ratiocinationem peccant. Deinde efficacibus argumentis infra ratiocinatione carere. 2. q. 5. a. 6. §. 2. convincimur, bruta ratiocinationem non habere. At verb cognitionem sensitivam illis inest: omnia indicia conveniunt, nulla ratio efficax contradicent. Imb Sacri Doctores & Scriptura passim docent, hominem differre à brutis, quòd ratione polleat; convenire vero in cognitione sensitiva & passionibus. Vnde partem illam animæ, quæ sensu & passionibus viget, *animalem* vocant; atque homines, qui sensu & passionibus ratione neglecta sequuntur, *Animales*, & *pecudibus similes*. Psalm. 48. *Homo, cum in honore esset, non intellexit; Comparatus est jumentis insipientibus & stultis*. Philosoph. R. P. Gaudii. II. Pars.

milis factus est illis. 1. ad Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ Dei sunt. Sed in re tam aperta nimium sum.

Mitto alia argumenta, quibus probavimus, Atomos non posse esse rerum Principia, quæque perinde id probant de Cartesianis Particulis. Hæc enim superius proposita hic repetere non est necesse, cum ad ea nihil speciale habeant Cartesiani, quod reponant. Duo sunt argumentorum genera, quibus adhuc luculentius diruitur tota Cartesii doctrina; Alterum petium ex contradictionibus, quibus scatet; Alterum ex naturæ phænomenis, in quibus explicandis deficit. Quæ cum late pateant, propriis titulis expendemus.

§. III.

Expenduntur contradictiones Cartesii, & primo circa Leges Motus.

ET si Cartesius ea, qua pollebat, ingenii solertia atque industria suam de Principiis fabulam ita concinnaverit, ut facile imponat iis, qui ad pauca respiciunt, & hærent in rerum superficie; ubi tamen eam intimius inspexeris, apparent undique rimæ, voragines, absurditates, contradictiones: unde Henricus Morus, vir acris ingenii; cum primò perditè coleret Cartesii placita, ubi tamen ea maturius discussit, non modo repudiavit ut fabulas & somnia, sed etiam acerrimè impugnavit. Quod idem plerisque non vulgaris ingenii viris mihi notis accidisse compertum habeo; idque maximè ob contradictiones, quibus seipsam perimit Cartesianæ doctrina. Quasdam hic propalabimus, ac primò circa Leges motus, quæ cum sint præcipua ejus columna, iis concussis totam molem ruere necesse est.

Docet itaque, motum in prima rerum conditione à Deo Particulis impressum nunquam perire, sed cum in eadem quantitate permaneat in tota materia, transferri tamen ab una in aliam particulam, his tribus servatis legibus.

1. Quod localiter movetur, nunquam cessat à motu, nisi ab alio impediatur; quod itidem quiescit, semper quiescit, donec alterius collisione à sua stabilitate dimoveatur.
2. Omnis motus ex se rectus est, nec fit obliquus, nisi occursum alterius in orbem agi compellatur: ex quo infert, quod movetur circa centrum, perpetuo nti, ut ab eo recedat.
3. Corpus motum alteri allidens, si sit fortius in suo motu, quàm istud in sua quiete ac stabilitate, ipsum movet ita

ita tamen ut tantundem sui motus deperdat, quantum isti contulerit. Si verò corpus quiescens sit in sua stabilitate fortius, quam corpus motum in suo motu, istud illi illidens nihil sui motus amittet, sed solum mutata determinatone resiliet eodem impetu in eam, à qua movebatur, partem. Nempe apud Cartesium motus est ut sarcina rebus imposita, qua exonerare se nequeunt, nisi eam aliis imponendo.

Has leges, ut sanctiores efficiat, ex Mathematico repentè Theologus probat ex immutabilitate Dei 2. p. à num. 36. ad 42. Quia, inquit, inconstantia Deo tribueretur, si novos in orbe motus induceret: ob suam enim immutabilitatem res omnes in eodem statu conservare debet, proindeque quod est in motu, semper in motu; quod est in quiete, semper in quiete. Quam rationem ad suadendas omnes has Regulas, ut potest, detorquet.

Sed præterquam ineptissima ratione has leges probat Cartesius, (quasi verò non pendeat ex mero Dei beneficio, atque absque inconstantiæ labe non possit motus, quos voluerit, rebus imprimere, & quos indiderit augere, minuere, variare; ut cùm ad imperium Josue Sol stetit, ad imperium Isaïæ retrogressus est; aut tales efficere, qui centro ex se circumferantur; aut rectos, qui obtento termino spontè declinant:) præter hæc, inquam, hæc Leges motus ex omni parte contradictionibus scatent. Contradicunt experientiæ; contradicunt rationi, quam Cartesius affert; contradicunt sibi invicem; contradicunt demum ipsis Cartesii positionibus.

Primo repugnant experientiæ. Aquila magno impetu volans rupem quærit, ubi quiescat: eadem visa præda quietem interruptit, ut eam invadat: si fugiat præda, urget motum suum: ubi eam comprehendit, iterum spontè quiescit, nec in eam motum transfert; sed è contrariis fugacem retinet, cessante utrinque motu. Scilicet nemini, aut spernit Legem primam Cartesii de perpetuitate motus, aut quietis. Eadem nullo cogente in libero aere omnem gyros circa prædam agit, ignara secundæ Legis, rursus motum oportere esse rectum, nisi occursum alterius corporis obliquetur. Nec nititur recedere à præda, circa quam ut centrum gyrat, ut vult Cartesius, sed contrariis sensim gyris ad eam potiùs accedit. Illa ipsa volando commovet aerem, nec interim tantum sui motus deperdit, quantum aeri impertit, sed potiùs ea commotione proprium motum urget, contra tertiam Legem. Sed mitto Animalia erga Cartesium, ut de se male meritum, fortè iniquiora. Lapis deorsum ruens magno impetu commovet aerem, nec tamen exinde aliquid motus deperdit,

sed potius acceleratur, contra tertiam Legem: ubi terram attigerit, quiescit, non quòd motum suum in eam transferat, sed quòd eadem vi illi adhæreat, qua ad eam ferebatur. Astra gyrent perenniter ac spontè circa terram, nec affectant motu recto recedere à centro, quamquam in fluidissimo æthere Cartesiano nihil obiret; ut Jupiter v. g. recto motu à centro recedens ad Saturnum usque & ulterius progredi possit, uti fieri oporteret, si esset vera secunda Lex Cartesii. Massa picis impacta muro, licet eum non magis commoveat, quam paris ponderis pila lignea, non tamen resistit ut ista, sed emortuo impetu ei adhæret. Granulum pyrii pulveris accensum vicinis aliis suum motum, in quo juxta Cartesium inflammatio consistit, communicat, tantulum tantis, contra leges Cartesii; nec tamen vis ejus motrix ea diffusione enervatur, sed crescit. Ingens flamma, cujus particulae, juxta Cartesium, mira pernecitate agitantur, ocluso spiraculo ita suffocatur, ut nec operculum insigniter commoveat, sed penitus cum omni suo motu extinguitur. Demum, ne plura accumulem, duo globuli argillae tantisper siccatae filis parallelis juxta se suspensi, si ab invicem abducantur, dum dimissi se collidunt, non in se mutuò motus suos transferunt, ut facile fieri posset, cum uterque in libero aere pendulus nullo negotio moveri ab alio possit, sed eliso utrinque motu consistunt immobiles. At inquiet Cartesianus aliquis, duo globi eburnei, dum eadem ratione se collidunt, resiliunt. Fateor: verum non ob legem Cartesii, sed ob vim elasticam, de qua suo loco dicemus; cui veræ resiliionis corporum causæ fictitiâ suam Legem mendosè subrogavit Cartesius.

Secundò hæ Leges contradicunt rationi, quam pro illis assert Cartesius: Nam si Deus, ob suam immutabilitatem, omnia quantum fieri potest, in eo, in quo sunt, statu servat, vim motricem servare debet, non modò qualem & quantam, sed etiam in iisdem, quibus eam primò indidit, particulis. Neque enim minor inconstantiae labes esset, vim motricem uni particulæ adimere, atque tantumdem alteri de novo dare, quam ejus primævam quantitatem minuere. Nec refert, quòd particula vi motrice prædita incurrat in aliam quiescentem: nihil enim necesse est eo incurso illam privari vi se movendi, ac eam vim isti de novo dari; sed solum illa istam merè passivè se habentem secum vehere debet, si satis ad id vitium habeat; sin minùs, impedita hære retenta vi sua motrice, quamvis otiante & in obicem casto conatu nitente: instar lapidis suspensi. Non enim vis motrix ita cum exercito motu conjuncta est, ut eo impedito ne-

cessè

cesse sit illam statim emori, cum, juxta Cartesium ipsum, dari possit conatus ad motum, proindeque vis motrix, sine motu actuali, 3. part. n. 58. 59. 60. Itaque hæc ratio perimit tertiam Cartesii Legem de Traslatione vis motricis ab una in aliam particulam.

Perimit etiam secundam Legem, omnem motum esse ex se rectum: Nam si Deus omnia in eo, quo sunt, statu servet, quæ semel determinata sunt ad motum circularem debet in eadem determinatione servare: Ergo affectabunt motus circularis continuationem: Ergo non affectabunt ab eo cessare, & quam ad eum habent, determinatione abolita aliam spontè sua induere.

Immo si hanc rationem acrius urges, totum systema Cartesii funditus evertit. Nam juxta ipsum, Deus initio duos tantum motus Particulis impressit; Alterum turbinationis, quo Globuli circa centrum suum rotantur; Alterum vorticosa gyrationis, quo plures circa centrum commune in orbem feruntur. Si ergo Deus uniformi tenore omnia in eodem statu conservet, necesse est, duos istos solos motus uniformiter conservari, ac Particulas viam sibi semel apertam à Deo ipso in æternum eandem constanter terere; Ergo nullus oriretur de novo motus rectus: Ergo nihil novi in Mundo fiet, nulla nova Particularum coitio, nulla detritio, nulla collisio, nulla inter eas motus & quietis alternatio, sed uniformis sempiternusque Particularum in sese itus & reditus. Rogo enim, quæ necessitas cogat Particulas iter sibi primum Dei manu apertum deferere, novas semitas tentare, quæ moventur in quiescentes irruere? immo qui id fieri possit in hypothese Cartesii? Fortè, inquiet, quia omnis pars in gyrum mota nititur recedere à centro sui motus. At ut conatus iste initio cassus fuit inopia loci, & quod circumfusæ undique partes prohiberent hunc à centro recessum per lineam rectam, ita & in perpetuum irritus maneat necesse est, siquidem omnia in eodem statu à Deo servantur.

Tertiò hæc Leges contradicunt sibi invicem. Primæ enim statuit, omnia quantum possunt, statum suum tueri, nisi aliquid ab illo ea dimoveat. Secunda verò statuit, motum, cum afficitur determinatione circulari, continuè niti hanc abolere determinationem, atque rectam affectare; quod planè contradicit primæ Legi. Secunda statuit, corpus se movens occursum alterius obliquari. Tertia verò, recta resilire in eam, à qua venit, partem; quod si faciat, non obliquè progredietur, sed retrogredietur, suumque in eas, quæ penes sunt, partes motum transferet.

Quartò demum hæc Leges contradicunt plerisque Carte-

in positionibus. Vult, omnia in eo, quo sunt, statu, quantum fieri potest, à Deo fervari; & tamen statim miram in rebus inconstantiam inducit, qua etiam vortices integri à Deo constituti labefactentur, atque se invicem absorbeant. 3. part. n. 115. Vult, eandem motus quantitatem perenniter in Mundo permanere; & tamen eam continuo perire, ac novam produci supponit. Cum enim motum transferri afferit, non sic intelligit, quasi eadem numero vis motrix, quæ erat in una particula, ad aliam transmigret; sed ita ut vis illa motrix extinguatur in illa, & tantundem isti de novo detur. Immo, juxta doctrinam ejus, magnam partem motus à Deo primitus impressi statim periisse necesse est, ac quæ remansit, quotidie insigniter augeri. Nam cum Deus angulosos Materix cubos impulit circa sua centra, impetus ille in toto cubo receptus est propter partium ejus continuitatem; & tamen statim in angulis fuit extinctus, qui effracti stetero immobiles, sicque illius impetus media ferè pars perit. Sed tamen ipsam, quæ remansit, augeri quotidie necesse est: nam anima movet corpus suum, & eo media te alia corpora, Itaque cum tot fuerint animæ ab initio Mundi, eæque tantum motus contulerint materix, qui juxta Cartesii principia nunquam perit, manifestum est, motus quantitatem initio Materix inditam novi hujus motus accessione non mediocriter auctam fuisse, & in dies augeri. Ex quo rursus necesse est, vorticem, in quo sumus, novi hujus motus arbitrarii accessione conturbari, uti conturbatur horologium cum pendulæ & rotis aliquid temerarii motus à circumludente puero accidit.

Rursus. Cum in secunda Lege statuatur, motum omnem ex se rectum esse, nihilominus principem omnium motuum (illum scilicet, quem Deus initio Particulis impressit, quique juxta Cartesium omnium aliorum fons est & causa) supponit fuisse ex se circularem. Et quidem circularem fuisse ultrò concedit: at quòd talis ex se fuerit, ex ejus principiis sic suadetur: Cum Dei voluntas sit regula cujusque naturæ, id unicuique naturale est, quod à Deo ipso accepit; Atqui motus ille à Deo ipso determinationem circularem accepit; Deus enim ipse fecit, ut quælibet Particula moveretur circa proprium centrum, ex Cartesio 3. p. n. 46. Ergo moveri circa centrum ipsi naturale fuit, & non ex accidente.

Deinde, si Deus non movisset Particulas motu circulari circa centrum, sed motu recto unam contra aliam, eo impulsu agi circa centrum suum non poterant, sed quædam alias conterere, ut liberè moverentur, ut sit in particulis materix subtilis; vel si solidiores supponantur, quælibet anteriorem premere: est enim pressio proprius effe-

effectus impulsus in rectum, cum corpora impulsu conferta sunt, nec exeundi copia datur, ut etiam agnoscit Cartesius, qui hanc pressionem toties celebrat, nec ex ea unquam agnoscit, pressas particulas compelli ad motum circa centrum: Ergo primigenius ille motus, in suppositione Cartesii debuit esse ex se, atque ex ipsa Dei moventis intentione circularis, & non ex se rectus, & ex casu obliquus.

Demum, quod ait in tertia Lege, corpus motum allidens ad quiescens fortius nihil amittere sui motus, sed cum eo integro resilire, repugnat ei, quod docet 2. p. n. 44. Nam contraria se destruunt, ut est per se notum, & fatetur ipse Cartesius, cum sæpè docet, motuum determinationes, quod contrariæ sint, se invicem destrueret. Sed ex ipso, loco citato, quies est contraria motui: Ergo cum fortiori quiescenti motu suo luctari debet, nec proinde eo integro resilire. At inquires, cur ergo pila eburnea allisa tabulæ eburneæ quiescenti eodem ferè impetu resilit? Jam supra dixi ob vim elasticam: nam partes eboris, ut plerorumque aliorum durorum corporum, ita sunt dispositæ, ut compressæ sese restituant instar elaterii Chalybei, vulgò *in Ressort*. Itaque pila eburnea illisa tabulæ eburneæ eam comprimit, quæ mox eadem vi se restituenda pilam repellit. Unde corpora dura quidem, sed elaterio destituta, non se repellunt, ut duo globuli argillæ mediocriter siccata, qui, ut supra dixi, dum colliduntur, non resiliunt, sed extincto utrinque motu consistunt immobiles. Idem contingeret in durioribus, si elaterio carerent.

*Cartesii Contradictio circa Motum: eum facilem
supponit, qui tamen in ejus hypothese
est impossibile.*

HÆc planè palmaris est. Et quidem omnibus ferè paginis docet Cartesius, Particulas suas summa facilitate moveri; præcipuè in corporibus fluidis, aere, aqua, &c. at, quod in ejus Hypothese moveri prorsus nequeant: demonstratur. Cum enim, apud Cartesium, omniæ plena sint, nec ulla Materiæ pars in minus spatium comprimì possit, ut alteri locum præbeat, quò ibit ea, quam supponit se movere, id est, loco suo cedere, ut alium invadat?

Persensit id incommodum Cartesius, cui ut occurreret, hanc solutionem commentus est 2. p. n. 33. Dicit, in omni motu fieri circulum, quatenus prima particula, ut se moveat, pellit antecedentem, & illa aliam & quartam, sicque succedenter, non quidem recta exactè, sed

cum obliuatione circulari, donec impleto per seriem circulo recursus fiat ad eam, quæ est ponè primam, quæque eodem momento subit locum primæ, quo ista illum deserit, ut subeat locum antecedentis.

Sed non effugit Cartesius. Primò enim hac responsione adimitur libertas motus, quam tamen tantam supponit in Particulis, his scilicet circuituionibus mirum in modum impedita: imò nullus possibilis erit in natura motus exactè rectus, sed necessitas loci quærendi omnia in obliquum deflectet.

Secundò, omnis motus rectus tandem degeneraret in circulos & vortices, quos creare continuò cogitur; in eos enim juxta Leges Cartesii debet transferri: Igitur brevi perirent in rerum natura omnes motus recti translati in vorticofos, nullique novi orirentur; quippe recti ex vorticofis creari nequeunt: non enim in motu circulari & vorticoso necesse est fieri motum rectum, ut in recto vorticofum & circularem. Nam quòd partes vorticeis nitantur recedere à centro sui motus, hoc conatu ad summum prement, aut in orbem compellent circumfusas; res ipsa tamen recta non movebunt, quia occupatis omnibus locis non est, quòd recta eant.

Tertiò demum, & præcipuè impossibile est, ut ex Cartesianis Particulis una exactè subeat locum alterius, non modò in rectum pergendo, sed ne in obliquum quidem declinando: Ergo responsio Cartesii nihil expedit motum. Probatur antecedens: Cartesianæ particule sunt ferè omnes aut sphericæ, aut triangulares, aut cochleares, aut ramosæ: Atqui nulla ex iis figuris potest subire exactè locum alterius, eum scilicet implendo eo momento, quo vacuus sit ejus discessu, puta globum globi, triangulum trianguli: Ergo ex Cartesianis particulis nulla potest exactè subire locum alterius. Demonstratur Minor in duobus Globulis, idem enim proportionem servata dicendum de aliis figuris. Ut globus subsequens pellendo antecedentem exactè subiret locum ejus, deberet diameter unius succedere diametro alterius, nulla enim alia parte potest exactè impleri locus relictus à diametro unius globi, nisi per diametrum sui æqualis, ut de se notum: Sed etiam de se notum est, quòd globus pellens alium non statim ei succedit secundum diametrum: Ergo non potest exactè subire & implere locum ab eo relictum.

Cartesius, ut se ab eo argumento expediat, recurrit ad Materiam Subtilem, quæ, inquit, fluidissima est, ubique diffusa, & ideo præsto adest, ut cum à suis locis recedunt particule majores id spatium repleat, quod à majori succedente statim repleti nequit: ut aer granis tritici immixtus, ea replet spatiosa, quæ inter se relinquunt; sicque præ-

præstat, ut nullo intercedente vacuo granum possit aliud pellere, & illud spatium, quod implebat, subire.

Sed contra. Jam factum argumentum demonstrat, ipsius Materiæ Subtilis particulas posse sibi succedere, ac loca invicem permutare: nam & ex ipsis aliæ ramosæ, aliæ striatæ, aliæ triangulares sunt. Cum itaque inter eas fingi non possit aliæ subtilior, ac fluida materia, qui fieri potest, ut & ipsæ moveantur? Ex quo exemplum Cartesii facile confutatur: non enim Subtilis Materiæ fragminula natant in alia fluida, subtilioreque materia, ut frumenti grana in aere permixto; sed se ex omni parte tangunt, atque constringunt.

Sed ut demonstrationem illam sensuum iudicio subjiciamus, sicque eam omnibus efficiamus apertam, finge tibi, omnia Mundi spatia in infinitum plena esse fragmentis lapideis, ita ut ne vel minimum spatium ab illis vacuum sit: eorumque fragmentorum quædam esse majora, ut sunt rupes; quædam mediocria, ut sunt secti lapides; quædam minima, ut sunt jactiti filices; quædam globosa, quædam triangularia, quædam ramosa, aliarumque ejusmodi figurarum pro ratione intervallorum replendorum, ne vel minimum vacuum relinquatur intermedium. Putasne, ut in illis lapideis fragmentis sic dispositis fieri valeant Cartesiani vortices & circuli? fierine poterit, ut globus globum pellat, & è sua cavea emergens alienam invadat? ut ramosæ partes reliquis implicatæ sese ab illis expediant? ut triangulares à globis interceptæ & constrictæ e inde valeant sese exsolvere? &c. Planè nemo tam saxeus est, qui non videat, necessarium fore, ut hæc omnia fragmenta sese arctissime constringant, impliceant, coerceant, retineant ita, ut quodlibet ab aliis circumfusis impeditum & conclusum, suum locum immobiliter servet, non habens quâ exeat, & quô vadat; eamque immobilitatem fore, non ex magnitudine molis, sed ex soliditate & figura illorum, & quòd sibi mutuo obstant, seque vicissim coerceant. Habes in hoc exemplo subjectam oculis totam vim demonstrationis jam factæ, & Cartesiani systematis propalatam implicantiam. Particulæ illæ primordiales, juxta Cartesii principia, omni lapide omnique adamante solidiores esse debent, ut postea demonstrabitur. Deinde quælibet donatur sua figura, aut sphaerica, aut ramosa, &c. Quælibet intra innumeras sibi circumfusas concluditur & coercetur. Demum, ut de se notum est, quælibet se habet ad suum minimum spatium, sicut major ad majus spatium: Ergo consequens est, ut illud tam pertinaciter, tamque immobiliter servet, quàm fervent majora illa fragmenta lapidea. Unde Epicurus oculatior hæc in parte Cartesio, ut corpusculorum discussiones

salvaret, vacuum, in quo ferri liberè possent, admisit; probè tenens, non fore, quò irent, aut qua ratione possent sese ex aliis expedire, si omnia spatia illis conferta essent.

Sed & ipse Cartesius, cum materiæ subtilis, aliarumque particularum circulos, vortices, collisiones discuritationesque varias explicare nititur positis ob oculos figuris inter nigricantes notulas, quibus particulas adumbrat, quamplurima relinquere cogitur inania spatia, quia sine illis libertas sese movendi nulla in particulis posset intelligi. Quo fit, ut figuræ illæ, quas ad explicanda sua dogmata tam sæpe obtrudit, ad ea refutanda facili negotio retorqueri possint: Si scilicet advertas, spatia illa non esse vacua, sed oppleta particulis aliis, quæ illas, quas nigris notulis exprimit, undique constringunt. Hoc enim animadverso statim intelliges, istas non magis moveri posse, quàm conclusas intra rupes cochleolas: sicque

*Hi motus omnes, atque hæc certamina tanta,
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.*

Cartesius, cum tanto incommodo nullum reperiret satis expeditum remedium, tandem desperata solutione in hæc verba prorupit, Princip. 2. n. 34. *Fatendum est in isto motu aliquid, quod mens quidem nostra percipit esse verum, sed tamen quo pacto fiat, non comprehendit; nempe divisionem quarundam particularum materiæ in infinitum, si ve indefinitum, atque in tot partes, ut nullam cognitione determinare possimus tam exiguam, quin intelligamus, ipsam in alias adhuc minores re ipsa esse divisam, (id est, in infinitum actu.) Et deinde paucis interjectis ita pergit: Et quamvis, quomodo fiat indefinita illa divisio, cogitatione comprehendere nequeamus, non ideo tamen dubitare debemus, quin fiat: quia clarè percipimus, illam necessariò sequi ex natura materiæ evidentissimè cognita. n. 31. ad hanc suam doctrinam alludens: Jam supra demonstratum est, aliquam materiæ portionem in partes re ipsa indefinitas dividi debere, ut varii motus circulares & inæquales sine rarefactione, vel vacuo fieri possint.*

Verùm in primis ex hac responsione Cartesii elucescit demonstrationis nostræ vis ineluctabilis, quæ solertem aliòquin Virum ad has redegit angustias, ut admittat, motum fieri non posse in sua hypothese sine divisione materiæ in partes re ipsa infinitas, seu indefinitas, (idem enim est in proposito) quo nullum majus incommodum, nullaue desperatior responsio excogitari possit.

Secundò, ut immane illud absurdum emolliat, fallaciam adhibet sincero viro indignam, dum ait: *Hanc divisionem in partes infinitas sequi ex natura materiæ eviden-*
tissi-

tissimè cognita. Verùm quidem est quantitatem esse aliquomodo divisibilem in infinitum, ut explicatur infra dis-
sp. 3. q. 5. Sed fieri posse, ut re ipsa sit divisa in partes
actu indefinitas, id non solum non sequitur clarè ex na-
tura quantitatis, seu materiæ; quin imò evidenter ei re-
pugnat, ut statim offenditur. Et tamen Cartesius hoc
secundum, quod est impossibile, loco primi certi & de-
monstrati astutè subrogat, ut imponat imperitis, quā
putant parum distare hæc duo, posse dividi in infi-
nitum, & esse re ipsa divisum in partes infinitas.

Tertiò. Hic desidero fidem Cartesii, qui pollicitus, se
non alia, quàm evidentissima principia adhibiturum,
nihilque ex eis deducturum, nisi quod clarè & distinctè
percipi posset; nunc totam doctrinam motus, qui est
Cartesiani Mundi anima & œconomus, reducit ad Para-
doxum obscurissimum, imò prorsus intelligibile. Ecquis
enim Oedipus capiet, in quolibet motu materiam re ip-
sa conteri in partes infinitas? Nihil inopinatus pro-
tulit unquam Stoica Porticus; nec modò intelligibile,
sed etiam evidenter falsum & repugnans. Nam, ut alia
mittam, evidens est, id, quod intelligitur ulteriùs divi-
sibile, non esse re ipsa divisum in infinitum; ulterior
enim illa divisibilitas est finis divisionis jam factæ: At-
qui fatente Cartesio, omnis particula, quæ existit in
natura, est ulteriùs divisibilis: Ergo evidens est, repu-
gnare aliquam esse actu divisam in infinitum, seu in-
definitum.

Quartò demum. Quamvis in motu materia re ipsa divi-
deretur in infinitas particulas, attamen ea divisio non
expediret, sed magis impediret motum. Neque enim si-
ne vi satis insigni conteri potest particula integra in mi-
nores; suæ enim divisioni resistit juxta Cartesium 2. p.
n. 43. Cum ergo juxta eundem nulla insignior particula
moveri possit, nisi plures alias in infinitum conterendo,
idque non semel, sed singulis sui motus momentis,
putasne, posse fieri motum particularum tam liberè,
tam facilè, tam perpetuò, quàm supponit Cartesius?
Ex quo ulteriùs funditus evertitur notio Cartesiana flui-
ditatis, in eo sita, quò fluidorum particule facillimè re-
cedant à suis locis, & liberrimè ludant loco invicem per-
mutando. Huic enim libertati obstant aliæ, quæ locum
dare non possunt, nisi suæ in infinitum detritione. Sed
quid dicendum de materiæ subtilis particulis, quæ (cum
& ipsa habeatur fluidissima) supponuntur, hunc ludum
invicem exercere? Putasne, cum sint fermè æquales ma-
gnitudine & soliditate, posse unam sic impetere aliam,
ut eam frangat in infinitum, sicque per tantam eius
stragem locum sibi aperiat, idque continuò singulis suæ

motus, ut ita dicam, passibus?

Sed neque hæc contritio in partes infinitas adhuc viam motui aperiret. Finge enim, particulam alterius allisione contractam in partes quantumvis minutas, adhuc quodlibet fragminulum erit figuratum, & à circumstantibus conclusum. Cum igitur integra pars obstaret motui ratione suæ figuræ, & quod à circumfusiis impedita esset, eodem modo obstabunt, & ipsa ejus fragminula: sicut in pariete lapis interior ab aliis undique circumclusus, etsi comminatur in pulverem, perinde sustinet, arcetque à loco suo alios sibi incumbentes, ac dum erat integer, donec aliquid aeris subiret, at, in quo natantia veluti fragminula suis locis emoveri possint.

Mitto hic urgere, in hypothese Cartesii fieri non posse, ut corpora se immediatè tangentia ab invicem divellantur, quod tamen fieri sæpe supponit. Nam cum successivè à se divellantur, hiatus potest accipi minor, & minor in infinitum. Accipiat ergo æqualis minimæ particula. Antea adhuc minor fuit: Ergo tunc minor fuit omni minima particula: Ergo nulla occupari potuit, & cum vacuus esse non potuerit ex Cartesio, nullus omnino esse potuit. Cum ergo corpus ab eo, cui cohæret, intelligi nequeat separari, quin fuerit ille hiatus, separatio est impossibilis.

Contradictiones Cartesii circa Elementa: produci supponit ab his causis, à quibus producti repugnat.

Elementum secundum, à quo incipit, nempe Globulos, productum dicit, quatenus materia primò divisa fuit in partes cubicas æquales: quarum deinde quælibet circa centrum suum validè mota, elisis eo impetu angulis evasit in globum.

Verùm primò sibi repugnat, dum vult, materiam ante rotam continuam, divisam fuisse in partes, antequam moveretur. Nam in eo reponit unionem & continuitatem materiæ, quod partes ejus quietè invicem cohæreant 2. p. num. 55. Ergo ante omnem motum repugnat dividi in partes.

Secundò, non video, cur eroti cubi potius in globulos tornati sint, quàm in cylindros, aut discos: nam & hæc figuræ circa centrum æqualiter moveri possunt.

Tertiò, immo video, hos cubos in globulos eo impetu tornari non posse: nam eo motu id solum ex cubo frangi debuit, quod libertati motus circularis obstabat, id est, anguli axis motus circumfusi, atque inæqualiter prominentes. Porro ubivis fingatur axis motus circularis in cubo, elisis præcisè angulis ei circumfusiis, non evadet globus
per-

perfectus; sed, si quidem poli axis sint in medio superficierum oppositarum, ex cubo tornato fiet teretis columna; portio; si axis à medio superficierum deflectat ad angulos, fiet figura utrinque turbinata; at nunquam globus perfectus.

Sed esto, Deo sic volente & agente, cubi illi in globos tornati sint, certè hanc figuram diutius non potuere: nam ad invicem, juxta Cartesium, validissimè premuntur eo conatu, quo à centro sui vorticis recedere nituntur; porro globum, validè pressum ab aliis, complanari necesse est. Unde hac pressione docet, salium particulas exteretibus fieri planas, 4. p. num. 59.

Neque primi Elementi genesim feliciter explicat. Productum dicit ex elisis cuborum angulis, 3. p. num. 87. Verum quis non videt, elisos hos angulos majoris esse molis, quam esse oporteat particulas hujus Elementi, quod *Materiam Subtilem* vocat, ob summam particularum, quibus constat, exiguitatem. At fortè non ex his majoribus angulis, qui primò elisi sunt; sed ex minoribus, qui deinceps ex globulis sunt derasi, constat Subtilis Materia ut innuit 3. p. num. 48. Sed contra: Si vel minimus angulus intelligatur in corpore ab aliis exactè conclusus, circulariter moveri non poterit: Ergo primo motu cuborum circa centrum ita exactè ab iis subducti esse debuerunt majores anguli, ut ne minimus in *Materiam Subtilem* eradendus remanserit.

Reponere potest Cartesius, in sua hypothesi globulos, etiam detractis angulis, invicem pressos, atque perenniter suum circa centrum motos, eo motu sese atterere, ut tenuissima ramenta ab invicem eradere potuerint, quæ abirent in *Materiam Subtilem*. Ita innuit 3. p. num. 54. Fateor, ea ratione intelligi posse, produci *Materiam Subtilem*, sed nimiam: nam cum is motus & attritus ab initio Mundi perpetuus fuerit, necesse foret, exesos tandem globulos tandem abisse omnes in *Materiam Subtilem*, sicque perisse secundum Elementum, ad primum reductum. Neque enim in hypothesi Cartesiana, ut ex globulis hæc ramenta detrahi, ita ex his ramentis globuli coalescere rursus possunt.

Est & alia insignis Cartesii contradictio circa *Materiam Subtilem*: Dicit 4. p. num. 25. eam majori vi recedere à centro vorticum, quam Globulos. Et tamen dicit 4. p. num. 54. eandem *Materiam Subtilem* ad centrum vorticum fluere, ut ibi sidera componat. Hæc aperte sibi repugnant: nam si major ejus sit vis ad recedendum à centro, quam Globulorum, necesse est, ut eos ad centrum pellat, ipsa per eorum anfractus, quos liberè permeat, elapsa circumferentiam occupet. Quæ consecutio, ex Carte-

si doctrina evidenter deducta, totum ejus Systema funditus destruit.

Tertii Elementi productio admodum ambigua est apud Cartesium. Modò constare dicit ex particulis, quæ ipsis Globulis majores sint, 4. p. num. 2. Modò ex mediocribus primi Elementi invicem implexis, num. 6. Modò ex minimis ejusdem Elementi, Epist. 69. Tom. 1. Modò ex particulis striatis, 2. p. num. 94. Modò has striatas particulas non componere tertium Elementum, sed composita corpora liberè pervadere, 4. p. num. 4. Hæc sanè parum coherent. At unum certò statuit, has crassiores & seigniores particulas non constare Tertium Elementum, nisi cum à minoribus & incitatoribus Materix Subtilis particulis, ut spuma à fervente aqua, à centro extrusæ in ejus superficie natant. (Hinc oriri maculas in Sole & aliis astris docet, quibus nimium infuscata Tellus, quæ & ipsa olim astrum fuisse supponitur, ea veluti crusta tandem obducta in illud, quo visitur, terrenum corpus abiit, 4. p. num. 1. 2. & sequentibus.) Atqui juxta principia Cartesii impossibile est, ut crassiores, seignioresque particule subtilioribus & incitatoribus innatent, sed potius ab illis ad centrum præcipitari debent: Ergo repugnat productio tertii Elementi. Major est Cartesii 3. p. num. 94. Minor probatur. Particulas majori vi à centro vorticis recedentes, necesse est, alias seigniores ad illud centrum peliere, ex Cartesio 4. p. num. 23. qui inde infert, gravia trudi deorsum ad centrum terræ à materia cœlesti: Atqui Materix Subtilis particule majori vi à centro recedunt, quàm particule crassiores tertii Elementi, ex eodem num. 25. Ergo non illas ad circumferentiam sui vorticis evehunt, sed ad centrum præcipitant. Unde crassiores partes graviores esse, ipse Cartesius concedit 4. p. num. 33.

Alia contradictiones Cartesii circa Fluida & Dura, Opaca, Diaphana, &c.

DOcet, Globulos fluidum corpus componere, nempe cœlum. Id ejus principis repugnat. Nam Globulos dicit esse solidissimos 3. p. num. 123. eosdem validissimè se premere asserit 3. p. num. 62. Porro duri ac solidi Globuli invicem pressi durum corpus componunt, ut per se notum est, & asserit ipse Cartesius 4. p. num. 103.

Deinde Subtilis Materix particulas supponit fragiles, flexiles, suæque figuræ minimè tenaces, atque adeo fluidissimas, 2. p. num. 35. 3. p. num. 7. At in ejus principiis durissimæ atque solidissimæ esse debent: nam Durities sita est in quiete partium, 2. p. num. 55. Soliditas verò in eo, quod

quoddam aut nulli, aut pauci sint pori in corpore, 3. p. num. 121. Atqui Subtilis Materie particulae nullis excavantur poris, & in earum qualibet medietas medietati quiete adhaeret; non enim ex aliis ab invicem discretis componitur, alias non esset unum primordiale frustulum: Ergo dura est & solida.

Oleosa corpora & aerem ex ramosis particulis, & aliis ad motum minus aptis componit, 4. p. num. 2. 62. At fluida dicitur componi ex particulis ad motum aptissimis, 2. p. n. 56. Itaque aer & olea fluida erunt, & non fluida.

Docet ex particulis plerasque ramosas, alias acutas easque acui, & in ramos spargi per motum & mutuum attritum, 4. p. num. 97. Contra docet, per motum & attritum angulos & prominentes e mole particulas potius debere elidi, quod anguli & rami, cum minutiores sint reliqua particulae mole, facilius frangantur, 3. p. num. 50.

Statuit, vitrum esse durum, quod laevigatis superficiebus constet, quae immediate se tangunt, 5. p. num. 125. Contra docet, fluidum esse hydrargyrum, quod laevigatis partibus constet, 4. p. num. 53.

Idem vitrum dicit diaphanum, quod Globuli per ejus poros facile transeant; metalla vero opaca esse, quod Globulis illis sint impervia. At ex ipso Cartesio metalla constant ramosis partibus, 4. p. num. 3. quae proinde innumeros poros a globulis permeabiles inter se implicatae relinquunt: Vitrum vero partibus laevigatis, quae exactius junctae minus poris perforantur num. 125. Ergo metalla potius, quam vitrum, esse deberent diaphana.

Particulas acidorum docet esse latas, 4. p. num. 92. & tamen ita duras supponit, ut metalla dissolvant, eorum particulas cuneorum instar separando, ac scindendo. At ex eo latior superficies particulam efficit suae figurae minus tenacem, id est, mollem, fluxam & fragiliorem, 1. p. num. 50.

Striatae ejus particulae innumeras contradictiones involvunt. Primo, produci nequeunt inter angularia globorum spatia, ut vult 3. p. num. 92. nam ea spatia, praecipue angulos, occupat materiae subtilis tenuissima portio, 3. p. num. 49. Secundo, ibi productae, inde exire non possent; nam extra Globulos nullum occurrit spatium eorum figurae proportionatum. Tercio, si exirent, statim earum figura ab aliis labefacteretur: minutissimas enim esse supponit 4. p. num. 4. Cum ergo pro suae quantitatis ratione latissimae sint superficiae, ut evidens est ex earum figura ab aliis labefacteretur: minutissimas enim esse supponit 4. p. num. 4. Dum ergo pro suae quantitatis ratione latissimae sint superficiae, ut evidens est ex earum figura,

non sunt suæ figuræ tenaces, juxta doctrinam 1. p. n. 50. Hinc repugnat evidenter, vias sibi excavare inter durissimas terræ, ferri & magnetis particulas; quo uno ruit tota ejus de magnetica virtute doctrina. Quartò, & si figuram retinerent, speciali motu moveri non possent: nam constant figura ad motum impeditissima, ut evidens est. Quintò, & si proprio motu ferrentur, meatus in terra, ferro, & magnete sibi accommodos nunquam ferè subire possent: nam prodigii instar est, si in eos meatus incurrant eo situ, quo solo ex innumeris poros sibi proprios subire possunt.

Sed nimius essem, si singulas Cartesii contradictiones persequerer. Ea enim messis sub falce crescit. Itaque alio pergamus:

§. II.

Natura Phenomena male Cartesius explicat.

OMnia persequi immensum foret. Quædam delibasse sufficit. Primum sit Lux & Color. Lucem sic explicat. Subtilis Materia in centro vorticum gyrans atque nitens recta linea recedere à centro Globulos sibi circumfusus pellit, aut certè premit. Globuli verò fibras nervi optici, quæ sunt in fundo oculi, pellunt itidem, aut certè premunt; qui motus, aut pressio pertingens ad glandulam pinariam efficit, ut anima residens ideam Lucis concipiat. Diaphana corpora, ut ær, aqua, vitrum, non impediunt, quin Globulorum motus ad oculum perveniat, quia undique poris perforantur, per quos liberè ac rectè transeunt illi Globuli. At corpora opaca, ut terra, ferum, lignum, poros habent aut Globulis impervios, aut nimis sinuatos, aut passim interruptos, quo fit ut per eos actio Lucis propagari nequeat.

Porrò hi Globuli, dum rectè moventur, occursum particularum aliquarum possunt determinari ad motum gyrationis circa proprium centrum. Hæc gyratio, aut certè determinatio ad gyrandum, excitat in anima ideam Coloris, qui varius cogitatur juxta variam proportionem motus gyrationis ad motum rectum. Ita Cartesius tum in principiis, tum fusiis in Meteoris. Hæc gratis fingi nemo non videt; falsò asseri breviter demonstrabimus tum ex aliis, tum ex ipsis Cartesii principiis.

Primò. Hæc sententia naturam Lucis & Coloris non explicat, sed penitus è rerum natura eliminat. Nam juxta illam Lux & Color non sunt res existentes in natura, sed mera somnia, aut certè entia rationis occasionem mo-

us fibrarum oculi ab anima confecta; ut si janitor occasione strepitus ad fores excitati chimaram ibi adesse confingeret.

Secundo. Repugnat aperto sensuum testimonio, immo ipsius Authoris naturæ veritati, cujus ductu & instinctu Lucem & Colorem clarè apprehendimus, ut res in natura existentes, non minas, quàm extensionem & figuram. Quod si liceat adeo aperta naturæ judicia convellere, an non eodem jure quis dicet figuram, extensionem, motum, in rebus non existere, sed esse meras animæ apprehensiones à nobis confectas occasione alicujus immutationis in nobis factæ? Adeo ut recens quidam Cartesii Sectator à principiis magistri non recesserit, càm ingenuè fatetur, se solo fidei testimonio convinci de proprii corporis existentia, Lib. de Animæ & Corporis discrimine.

Tertio. Repugnat Sacræ Scripturæ, quæ Gen. i. docet, Lucem à Deo creatam, antequam homo, & animalia essent; proindeque non esse meram ideam à nobis apprehensam, sed aliquid extra animam in rebus existens.

Quarto. Repugnat rationi. Ecquis enim capiet connexionem hujus pressionis fibrarum nervi optici cum cogitatione Lucis & Coloris? Cur gyratio Globulorum Coloris potius, quàm Lucis cognitionem excitet? Et ubi fides Cartesii, non nisi clara, & ex evidentibus principiis deducta pollicentis? At, inquiet, Deus ita voluit, ut optico nervo à Globulis presso Lux cogitaretur; iis rotatis Color, quamvis cur ita voluerit nesciam. At si nescis, cur voluerit, quare voluisse asseris? Fortè ob experientiam, quòd incusso in caput nostrum valido ictu scintillæ apparent oculis, nempe eo ictu concussis nervi optici fibrillis? Apage nugas. Quasi verò hujus apparentis lucis alia causa esse non posset; immo fustis ictu sic Materia subtilis movetur, ut oportet ad sensum Lucis, etiam in doctrina Cartesii. Planè validius concutitur pulsatis grandioribus, campanis, aut explosis tormentis bellicis, nec ob id ullus creatur in oculis fulgor.

At, inquit Cartesius, laceratis à gladio nervulis dolor sentitur, qui in rebus non est, sed in nobis. Cur & pressis oculi nervulis Lux sentiri non potest, licèt in rebus non sit? Hoc exemplum Cartesio potius obest: nam dolorem clarè percipimus non esse in rebus, sed in nobis à rebus; e contra Lucem & Dolorem non à rebus in nobis causari, sed à nobis in rebus percipi. Deinde lacerationis nervorum cum dolore manifesta est connexio; nam ea statum corporis corrumpit, quod sine dolore non percipitur: At pressionis nervorum cum Luce & Colore connexio non nisi gratis fingi potest.

Quinto. Repugnat Cartesii sententia structuræ oculi.

Fibrillæ nervi optici opacæ sunt, atque adeo ut alia opacæ ineptæ ad transmittendum ulteriùs actionem Cartesiana lucis. Deinde non sunt tensæ & rigidæ, sed molles & lentosæ: Ergo presso uno earum extremo motus, aut pressio ad aliud non deferretur. Non etiam recta porrigitur à retina ad cerebrum, sed enormiter sinuantur: Ergo motus rectus, in quo sita est actio Lucis ex Cartesio, ab his ad interiora cerebri transmitti nequit. Demum in humore, in quem desinunt, liberè natant, ac ferè perpetuè moventur, aut certè preparatæ sunt ad motum: Ergo si earum motio, vel ad motum preparatio excitaret ideas aliquas, novis ac variis ideis animam continuò molestant.

Sed insigniis nos deludit Cartesius, cum eo motu, immo sola ad motum preparatione, vult pungi in retina objecti imaginem, quæ inde ad cerebrum transmissa ibi stabilis maneat ad memoriam efficiendam, immo sæpe ad uterum mulieris prægnantis transfusa notas illas inurat foetui, quas adultior perpetuè fervet. Quid incredibile finxit Lucanus in suo Icaromenippo, aut Ovidius in Metamorphosis: Hæc effici valido Globulorum Cartesianorum motu, mirum voret; at sola preparatione ad motum, sine ullo motu perfici magis repugnat, quàm Lucani Menippum aptatis sibi vulturis, aut aquilæ plumis ad lunam evolasse. At certè consequenter fabulari debebat Cartesius, atque aliam ideam asserere, dum re ipsa fibræ nervi optici moventur, aliam, dum solùm præparantur ad motum: Ut cæcus baculo terram explorans aliud cogitat, si baculus infigatur, nempe lutum; aliud si non infigatur, nempe corpus durum.

Sexto. Repugnat experientiæ. Pisces, ligna putrida, cicindelæ, aqua maris, liquidus illè Phosphorus nuper inventus, & alia bene multa, de quibus suo loco dicemus, nocte lucent, in quibus materiam Subtilem circa centrum vortices agere nec Cartesius ipse fingere potest: Ergo lux non causatur à materia subtili circa centrum gyrantè, & globulos repellente.

Respondet Cartesius 4. p. n. 90. ea corpora poros habere tenuissimos sola Materia Subtili plenos. At quid hoc refert ad excitandam lucem, etiam ut à Cartesio explicatur? Hydrargyri pori sola Materia Subtili replentur ex Cartesio 4. p. n. 58. uti & alia multa, quæ tamen non lucent. Sed hæc prosequi longum foret.

Demum repugnat ipsis Cartesii principiis. Globuli cœlestes circa terram gyraunt, atque ab ejus centro recedere nituntur, non secus ac à centro Solis, ut docet 4. p. num. 22. & 2. nec tamen terra lucet. Iidem Globuli ejus poros facilè pervadunt, ac ubique penetrant, ut docet
ibi-

ibidem; nec tamen diaphana est. Globuli itidem omnes & ubique perpetuò rotantur circa proprium centrum ex eodem 3. p. num. 48. itaque si ex hac rotatione fieret Color, nusquam Lux pura, sed ubique color videretur. Deindè vel Globuli omnes à stellis ad nos sibi contigui sunt; vel interfusa Materia Subtili natant. Si primum, durum corpus efficiant necesse est, ex eo 4. p. num. 10. Si natent in Materia Subtili, unus alium non recta premet, nec in eum rotationis suæ modum refundet, sique actionem Lucis & Coloris non propagabunt. Præterea non video motum rectum Globulorum, ut ut se habeant, in doctrina Cartesii à stellis ad nos posse continuari: nam docet, particularum motum rectum, quòd omnia plena sint, necessario declinare in circularem, 2. p. n. 33. Sed mirum, hunc motum rectum continuari per vitrum, aerem, & aquam: ut enim à Cartesio describuntur 4. p. n. 36. 45. 125. non constant poris exactè rectis, sed sinuatis & anfractuosis. At, inquit, non est necesse hos poros esse exactè rectos, sed quales sunt inter poma reticulo compressa. Si ita sit, omnia penè erunt diaphana, spongia, papyrus, ligna, &c. Reponit, horum corporum meatus insignes quidem esse, sed passim interruptos. Verùm id gratis dicitur, & experientiæ repugnat, cum humoris partes per eos, ab extremo ad extremum liberè penetrent, ut in arbore à radice ad cacumen humor per ejus tubulos fertur, quàm facilius Globuli cœlestes? Sed illud mirabilius, à stellis ad nos ætheris poros, uti & aeris, aut aquæ, vel vitri, si ita crassum esset, non interruptit; in ligno adeo poroso, immo in spongia, ferè statim omnes interrupti. At demus, per aerem & alia diaphana liberè & recta ferri Globulos, cur, dum impingunt in solidas & quiescentes nigri marmoris particulas, non resiliunt cum integro motu, ut fert tertia Lex Cartesii, sed eliso motu subsistunt, unde ater color juxta Cartesium? Cur iidem illi mollioribus ac minimè resistentibus lactis particulis, contra eandem Legem, resiliunt, unde albus lactis fulgor? Cur illi, qui circa terram gyant, ac proinde ab ejus centro recedere nituntur, dum incurrunt in eos, qui gyant circa Solem, eorum sibi contrariam determinationem, id est, actionem lucis solaris, non elidunt, ut fieri necesse est ex doctrina Cartesii 2. p. n. 44. Cur emissi à variis Coloribus Globuli, dum in aere transverse in se invicem impingunt, suas rotationes non perturbant, ut pila in pilam allisa? Sed nimius essem si singula persequerer.

Ignem facilius non explicat. Vult fieri, dum solidiores tertiæ elementæ particulæ motu aliquo excitatæ repellunt secundæ Elementæ Globulos, atque sola Materia Subtili

sibi circumdata, ejus motum sequuntur 4. p. num. 80. Ut mittam alia, id repugnat ipsis Cartesii principiis.

Primo enim, quæ vis tantum movere potest has particulas, ut Globulos adeo confertos, compressos, ac solidos ex omni parte repellere valeant? Cur non potius iis allicæ franguntur?

Secundo, qui fieri potest, ut emota particula innumeris aliis, contra sanctiores Cartesii leges, suum motum impertiri possit, ut scintilla omnibus magnæ silvæ arboribus? quod tamen fieri oportet, si ignis in eo motu consistat.

Tertio, molles & ramosæ olei particule huic muneri aptæ non sunt, & tamen egregiè ignescunt.

Quarto, speculum ustorium non extrudit, sed potius intrudit fortius Globulos Cartesianos corporibus in foco suo positis; & tamen in iis ignem excitant.

Quinto, quæro, quo motu agitentur ignitæ ille particule, recte, an circulari? Sibi contrarius Cartesius modò circularem supponit, 4. p. n. 84. modò rectum, n. 91. At neuter esse potest; nam recto motu particule illæ non ex omni parte circumfusus Globulos repellerent, sed in obvios impulsæ iis magis immergerentur. Motu verò circulari ut in globulos, ita nec in vicinas particulas sibi similes impingerent ad propagandum ignem: aut si fortè impingerent, ab illis invicem unctis & quiescentibus siflerentur, omni suo motu in Materiam Subtilem translato, sicque ignis statim extingueretur: aut si alicui motum gyrationis tribuerent, tantumdem ipsæ deperderent, juxta tertiam legem Cartesii, sicque ignis ignem non nisi extinctione sui ipsius produceret. Demumhydrargyri particule sola Materia Subtili circumdantur ex Cartesi 4. p. n. 58. & tamen frigidissimus est. At hæc & alia urgere longum foret.

Tertium phænomenum, in cujus explicatione Cartesii principia prorsus deficiunt, spectat animalia. Jam supra dixi de eorum Vita & Cognitione. Duo supersunt, Structura corporis eorum, & Motus.

In primis ex particulis Cartesianis adeo temerè agitatæ animalium corpora, quibus nullum opus ingeniosius, ac accuratiori artificio fabricatum fingi potest, efformari potuisse quis sanæ mentis sibi persuadeat? At, inquit Cartesius 3. p. num. 47. *statutus semel meis legibus motus in materia particulis, omnes formæ possibiles ex ea emergere possunt, ac tandem debent*: proindeque & ipsa quoque animalium corpora qantovis artificio fabricata. Nihil audacius ea responsione, quàm mutuatus est ab Epicureis idem de suis Atomis & earum motu asserentibus. Eam infra impugnabimus Disp. 2. q. 5. a. 4. Interim miror, Cartesii

tesii Particulas & Leges, cum ex illis omnia fieri possint & debeant, horologia, astrolabia, similesque machinas aliquas nondum parturivisse: nam hæc quoque, ut animantium corpora, constant materiæ particulis certa ratione dispositis, eaque faciliori ac minus artificiosa.

Miror magis Cartesium, cum se non animalium modo, sed & totius Mundi fabricam comprehendere gloriatur, nullum insignius artefactum excogitasse his naturæ operibus simile, quo tantæ suæ sapientiæ fidem nobis faceret.

At reponit Cartesius, se demonstrasse 4. parte Tract. de Homine, ex solo motu particularum juxta suas leges hominem in utero matris formari. Nempe id demonstrare est nugæ & fabulas, easque passim sibi repugnantes, sola auctoritate fingentis subnixas audacter asserere, ut eo loco facit Cartesius. Nam ut noscas ex ungue leonem, ita demonstrationem suam auspicatur: Credo, inquit, primo in semine calorem excitari, atque eo fieri, ut ejus partes quadam in aliquo spatii, quod occupat, loco congregata atque dilatata sibi circumfusæ partes premant, sicque incipit cordis formatio. At, o Cartesii, cur ea pressione adeo inartificiosa cor, artificiosissimum sanè opus, formatur potius, quàm informis aliqua molecula. Credo, inquit, ita fieri; tu quoque crede. Scilicet, adeo infusus nugis? Quæ toto tractatu prosequitur, ejusdem farinæ sunt.

Quoad Motum animalium, cum iis cognitionem omnem & animam, qua moveantur, ut oportet ad sui conservationem, eripiat, eaque habeat ut meras machinas, moveri ait à subtiliori quadam materia nervorum tubulos subeunte. Nihil absurdus: Repugnat enim, causam cæcam, tumultuariam, & ad unum determinatam producere motus innumeros ad omnem casum appositos, atque regulatissimos: Sed materia illa subtilis cæca est, cujus partes tumultuariè moventur, quæque ex se ad unam motus rationem, nempe secundum lineam rectam, determinantur ex ipso Cartesio; animalium verò corpora videmus moveri infinitis modis, iisque regulatissimis, & ad omnes casus occurrentes oppositissimis: Ergo à materia subtili produci nequeunt. Et quæso, quis materiam subtilem in cerebro lupi nidulantem admonet, ut hunc potius, quàm illum motum causet? Ut viso cane & pastore fugiat, visa ove irruat: si id sine periculo fieri nequeat, quiescat observans, an ovis à tutela pastoris longius recedat, aut ut abeat sub vesperam reversurus, atque tunc in tenebris latens caulas & stabula circumcat, aditus ad prædam explorans. Mitto alias innume-

ras animalium industrias, sagacitates, astutias.

Hic nobis obtrudunt Cartesiani Machinas ab industriis artificibus ita aptatas, ut motus appositos edant, perinde ac animalia: Columbam ligneam Architzæ Tarentini apud Agellium, quæ volabat: Aquilam ligneam Regiomontani, quæ recta Norimbergam Imperatorem duxit: ejusdem Muscam volentem: Statuam ferream, quæ per devia Marocum pergens ad regem ei flexo genu libellum pro sui artificis libertate supplicem obtulit, ac eo munere functa, quò venerat, rediit, ut refert Vassenærus tomo 5. Historiæ suæ. Demum varia alia.

Sed ut hæc vera sint, refellunt potius, quàm juvant Cartesio. Nam cum ex materia vel ingeniosissimè tractata vix educi possint hæc machinæ, si ad animalium miram structuram conferantur ita imperfectæ, hoc ipso clarè percipimus, ex ejus particulis tumultuario illo, quem confinxit Cartesius, motu agitatæ adeo perfectas machinas, ut sunt animantium corpora, confici non posse. Et cum artificum machinæ tot elateriis ingeniosissimè temperatis vix unum, aut alterum motum appositum possint edere, hinc intelligimus, repugnare uno cæco Materiæ Subtilis impulsu tot, tam varios, tam diuturnos, tam ad omnem casum appositos motus in animalibus causari posse.

Ad hæc unum Cartesianis confugium est. An non, inquiunt, potuit Deus machinas ad hos omnes motus, qui cernuntur in animalibus, habiles efficere?

Fatemur & potuisse, & re ipsa fecisse. At cum in animalibus duo sint, machina corporis ingeniosissimè fabricata, & principium internum regens, ac movens hanc machinam infinitis, usque ad omnem casum accommodis modis; Primb dicimus, corpus illud adeo sapienter fabricatum ex ineptis Cartesii principiis prodire non posse, cum nihil artificiosum efficere possint, multò minus Mundum & animalia, ut ille suis infatuatus inventis perfractè contendit. Deinde ita opportunè moveri non posse cæco Materiæ Subtilis impulsu; nisi fortèingas, Deum interius hunc impulsu continuo temperare: instar histrionis suas Iconculas occultè regentis: quod quàm absurdum sit, quis non videt?

Reponunt, non Deum immediatè ad hos motus Subtilem Materiam determinare, sed objecta ipsa, quæ sensuum organa immutando efficiunt, ut nunc illos, nunc istos nervorum tubulos subeundo tam varios edat motus.

Verùm, quid juxta Cartesium hæc organa recipiunt ab objectis, ut lupo ab ove visa? Globuli lucis, inquit, ab ove in oculum lupi resiliences alio modo præparantur ad rota-

rotationis motum, quàm qui à canibus resiliunt: Hinc determinatur Materia Subtilis, ut tubulos nervorum lupi sic subeat, ut visa ove irruat, viso cane fugiat. Ridiculus motor, qui nec ipse movetur: Apagè has nugas. Sed quamvis Globulis re ipsa nervulos oculorum animalium moverent, fieri ne posset, ut Materia Subtilis, vel tantulo impulsu excitata, tot, tantos, tam mirabiles motus in animalibus excitaret? Qui hæc credit, vereor, ne & tacitus credat omnes homines, se solo excepto, meras esse machinas, quæ solo Materiæ Subtilis impulsu ab objectis variè determinato videant, fleant, ambulent, loquantur, &c.

Mitto prosequi cætera phænomena. Id solum addam, Cartesium in iis explicandis id ipsum supponere, quod est in questione. Sic aquam dicit lubricam, flexilem, fluidam, quod constet particulis lubricis & flexilibus; aerem mollem, quod mollioribus constet; salem rigidum & durum, quod duris & rigidis particulis constet; metalla solida, quod solidis, &c. Sed quæso, cur ex his particulis alæ sunt flexibiles, aliæ rigide, aliæ molles, aliæ duræ, &c. Non sunt, inquit, particule illæ aeris, salis, aquæ, &c. simplicia fragminula, sed rursus ex minoribus contextæ, & hæc ex aliis in infinitum: atque adeo per compositionem ex aliis idem fit in ipsis, quod per compositionem earum in maioribus corporibus. En verba ejus Epist. 69. Tom. I. *Cum primum elementum nullis constet particulis, nisi indefinitè divisis, hinc sequitur, poros esse concipiendos usque ad ultimam divisionem possibilem in omnibus particulis ex eo constatis.* Egregia solutio, quæ ut telum Adversarii fugiat, se dat præcipitem in voraginem illam processus ad infinitum; atque id addit, ut paucis verbis sibi apertè contradicat; cum jubet concipere poros & texturam usque ad ultimam divisionem possibilem, quam asserit indefinitam, id est, ut in ea nulla ultima possit concipi. Rogo, num ullius alterius Sectæ principia deducant ingenium ad ambages his similes?

Hæc paullo fusiùs pro instituta brevitate profecutus sum; at parcius pro materiæ copia. Vix enim ulla est Cartesii positio, quam si acriùs inspexeris, rimosam ubique non deprehendas; adeo ut mirum sit, quod ait in Præfatione ad principia, se contentionibus ansam eripuisse suæ doctrinæ perspicuitate. Planè si Cartesio credas, ut Prophetæ, adversus eum contentiosus non eris. At si ejus Placita liberè ad rationis examen deducas, nihil contentioni magis obnoxium experieris, & quanto ulcus profundius tentabis, tanto plus saniei reperiies.

Solvuntur Objectiones Cartesii.

Vix ullis rationibus sua fulcit Principia, sed fere ubique sua insomnia ingeniosè narrando insinuat. Duo tamen identidem obtrudit. Primò, Principia debere esse clara: porrò nihil esse clariùs extensione, figura, motu locali: itaque ea rectè assumi ut rerum principia. Secundo, ex suis Principiis se ferè cuncta naturæ Phænomena clarè deducere & explicare; atque adeo non esse alia quærenda, nec meliora optanda.

Resp. ad primum, Principium duobus modis sumi: uno modo pro his propositionibus, quibus scientiæ conclusiones nituntur: alio modo pro iis rebus, ex quibus naturalia composita primo constituuntur. Primo modo sumpta Principia certa & clara esse debent; atque de illis intelligitur, quod vulgò dici solet, *Principia debere esse clara & per se nota*. At principia secundo modo sumpta, ex quibus scilicet res naturales primò constant, omnium Sapientium consensu obscura sunt, & in abdito naturæ sinu latentia vix summa ingenii perspicacia detegi possunt. Unde illud Poetæ:

Felix, qui rerum potuit cognoscere causas.

At ordine inverso Cartesius doctrinæ Principia statuit obscura, incerta, falsa. Ut, Extensionem esse corporis substantiam; Motum omnem esse ex se rectum; Transferrì posse, at extinguì non posse; Materiam infinitè re ipsa dividi; Vacuum, nec à Deo, in rebus induci posse, &c. Principia verò rerum statuit quædam facilia & cuiusvis obvia, extensionem, figuram, motum: quæ tamen suis fabulis statim obscurat, varias in materia figuras gratis confingens, globulos, ramenta, striatas particulas, &c. quæ nec ipse, nec ullus mortalium clarè esse percipit, immò quæ gratis fingi, & ad res naturales constituendas inepta esse nemo non videt. Vnde re ipsa apud Cartesium nec doctrinæ nec naturæ principia clara sunt, sed omnia ferè incerta, obscura, confusa.

Ad secundum, jam ostendi satis, quàm malè Cartesius vel ex suis Principiis naturæ Phænomena deducat. Sed quamvis hæc Phænomena feliciùs ejus Principiis responderent, non ob id Principia vera continuò censenda essent. Nam arrepta fingendi licentia facile est veris effectibus falsas causas aptare. Tichonis & Copernici Systema utrumque verum esse nequit, & tamen cœli Phænomena utrique perinde aptantur. Ridenda ergo Cartesianorum quorundam levitas, qui ubi experièntiolam aliquam, ut ex suis principiiis conjectarant, succedere vident, statim Pronuntiant actum esse de Veteri Philosophia, Novæ pal-

mam

nam deberi, ut quæ oculis videri, & manibus tangi possit. Nec reputant illud ab Hippocrate Sapienter dictum, *Experientia fallax, iudicium difficile*: Atque præterea suppositiones Cartesianas tales esse, quæ, ut *Lesbiæ Regulæ*, pro arbitrio accommodari possint. Quantæ feruntur experientiæ principiis Astrologiæ, ut vocant, *Judicioria*, respondentes; & tamen hanc totam artem, ut fabulam rejicit Cartesius; & merito. Sed quidni & suam, quam etiam se finxisse sibi met conscius est?

Sed ut Cartesii suppositionum vanitatem apertiùs videas, id unum addam, Petrum Gassendum, Virum eruditum sanè ac in exponenda Atomorum fabula omnium principem, & inane, quod tantopere Cartesius refugit admittere; & corpusculis figuras proprietatesque Cartesianis plerumque oppositas tribuere: & tamen naturæ Phænomena æque solerter ex iis explicat, ac in assignendis omni effectui causis ingeniosissimè ludit. Itaque nihil vetat fictis, falsisque suppositionibus naturæ Phænomena, sive casu, sive accommodantis industria respondere. Immo, ut hujus rei specimen afferam, cum Cartesius salis particulas instar bacilli, cylindrive oblongas, teretes & rigidas esse, quasi iustrasset oculis, confidenter asserat, Gassendus è contra cubicas facit. Et tamen cum in suppositione tantùm differant, uterque naturam salis & effectus sibi compertos jactitat. Cui credendum? Neutri sanè, sed utrumque fabulari censendum. Quamquam laudandus præ Cartesio Gassendus, quod suas opiniones ut meras conjecturas modestè proponat, cum contra Cartesius sua insomnia, ut veritatis oracula, non ferenda superbia defendat. At de Cartesii principiis plusquam satis. Nam, ut cum S. Augustino Epist. 56. concludam (loquor de Atomis) *Pudet me jam ista reſellere, cum eos non pudeat ista sentire. Cum verò ausi sint etiam ista defendere, jam non eorum, sed ipsius generis humani me pudet, cujus aures hæc ferre potuerunt.*

ARTICULUS QUINTUS.

De Principiis Chymicorum.

E Merfit non ita pridem hæc Secta. Rerum omnia tria facit principia activa, Mercurium, Sulphur, Salem. His addit duo alia, sed passiva & inertia, Phlegma, seu aquam inspidam, & Terram. Hæc duo non tam principia censet, quam aliorum trium capsulas & recrementa. Mercurium vocant Chymici subtilem & spirituofam substantiam penetrantem & facilè evanescentem, quæ tantisper diluta phlegmate, quod secum vehit, concrefcit in

fluorem tenuem; eumque aliquando inflammabilem, ut est spiritus vini: aliquando acidulum ac minimè flammæ capacem, ut est spiritus ille, qui ex aceto plurimus educitur. *Sulphur* vocant substantiam oleosam, inflammabilem, odorosam. *Salem* vocant solidam, sapidamque substantiam, aqua solubilem, modico calore concresecntem, sed fortiore liquescentem in vitrum. *Pblegma* vocant humorem insipidum, & minimè inflammabilem, quo sal facilè solvitur. *Terram* demum, aridam, pulvereamque substantiam, quæ aquam avidè combibit, & ad ignem est contumacior.

Ex his omnia constare vel eo probant, quòd omnia ferè ignis opera in hæc tandem resolvantur. Nam vinum v. g. Alembico impositum, admoto igne primo emittit liquorem subtilem & inflammabilem, tum aquam inspidam; atque iis exhaustis materia illa crassior & viscosa, quæ residua est, in aliud vas, *Retortam* vocant, vulgò *la Cornue*, translata, admoto vehementiori igne pinguem oleosamque substantiam ex se emittit, odorosam, & inflammabilem, idest, sulphur ipsum. Tum quæ superest substantia durior & sicca, igne resoluta in cineres, ac aqua fervida diluta, eam sale imprægnat: hæc enim aqua filtrata, idest, bibula charta, aut panni laciniis in aliud vas sensim destillata, dum admoto igne fuerit exhalata, sale in fundo vasis reponit. Extracto sale superest pulvis aridus, idest terra, seu, ut vocant, *Caput mortuum*. Hæc eadem ex reliquis ferè mixtis extrahuntur.

Itaque, inquirunt, ex his omnia constant. Sal veluti basis est, qui solutus aqua, eique mixtus exsolvit Sulphur. Huic mixturæ sese insinuat Mercurius; ac deinde Terra, quæ combibito humore operi consistentiam & soliditatem affert.

C O N C L U S I O.

Res naturales ex his Principiis Chymicorum primo constare nequeunt.

Probatur. Ea non sunt prima Principia, quæ & ipsa in alia rursus resolvuntur; Atqui Mercurius, Sulphur, & Sal in alia tandem principia resolvuntur: Ergo non sunt prima Principia. Major constat. Minorem demonstrat experientia. Nam acriori analysi, ut constat experimentis tum in regia Parisiensi academia, tum alibi factis, spirituosus ille liquor, quem *Mercurium* vocant, in Aquam, Terram, & Salem tandem resolvitur. Oleosus, seu sulphureus liquor, in Aquam, Terram, & Salem. Sal ipse tandem in Aquam, & Terram exquisitior

re analysi faceffit. Ex quo constat, ipsa Chymica Principia rursus componi ex quatuor Elementis vulgaribus: nam in terram & aquam tandem abeunt, igne & aere illis commixto inter crebras destillationes insensibiliter avolantibus.

Confirmatur primo. Non omnia mixta in illa Principia resolvuntur. Ex vitro enim quavis arte hæc nondum educi potuere. Aurum quoque nulla ignis vi ad hæc reduci potest: Unde tritum illud Chymicorum, *Aurum facilius arte confici, quam destrui posse*. Mitto talcum Venetum, crystallum, & alia bene multa. Secundo non constat, an hæc chymicæ substantiæ rebus actu infint, an potius ignis actione producantur ut nova mixta, immo ignis actione produci, saltem aliquas, efficacibus momentis suadet, quæ hic prosequi longum foret. Tertio tandem, si hæc essent vera ac prima rerum principia, non jam tria, sed innumera essent Principia, nempe tot ferè, quot sunt mixta: nam alius Sal ex sanguine, alius ex urina, alius ex plumbo, alius ex qualibet planta educitur; quod idem constat de Sulphure & Mercurio. Immo in eadem re, aliud est Sal fixus, quem *Lixivalem* & *Alcali* vocant; alius volatilis, ita dictus, quod calore faciliè avolet, cum primus igne sursum pelli nequeat. Sulphuris quoque & Mercurii varia extrahi genera ex eadem re fatentur Chymici. Hinc illis Mercurius, alius acidulus non inflammabilis, alius pinguior inflammabilis. Item Sulphur, seu Oleum, aliud volatile, aliud fixum; aliud spirituosum, quod *Spiritus Sulphuris* vocant; aliud crassius, sed aqua levius, quod *Oleum*; aliud ponderosius in aqua subdens, quod *Balsamum* nuncupant. Adde quod accuratiori Analysi quædam ex mixtis extrahuntur, quæ vix ad hæc tria reduci possunt, ut se ex Oleo eduxisse refert Boylius. Ipsi Chymici vulgari sua analysi non solum hæc tria, sed & quartum, ac varium rei genus educunt, nempe substantiam quandam volatilem, siccam, inspidam, quam proprio nomine *Flores* vocant, quod aliis tribus accenseri nequeat; nec video, quo jure illam à suis principiis excludant. Immo hæc tria ex mixtis sæpe adeo diversa extrahuntur, ut ipsi Chymici ambigant, cui sint adscribenda principio. Hinc Chymicorum dissidia, dum eandem rem alius Mercurio accenset, alius Sulphuri. Sed & sæpe idem author in usu harum vocum sibi non consentit.

Non sunt tamen hæc Principia prorsus contemnenda, cum recta ratione tractata, & Medicinæ opera juvent, & Physicæ cognitiones illustrent. Tantum contendimus, non esse prima principia, sed mixta ex elementis composita. Sal enim videtur ex aqua & terra constitui; Sulphur

phur ignis multum habere; Mercurius esse aeris naturæ humori tenui concretæ, cui aliquando purius Sulphur admiscetur, tumque est inflammabilis; aliquando volatilis Salis particulæ, tumque est acidiusculus. Sed de his fortè alibi accuratius dicemus. Objectiones Chymicorum non refero: hæ enim evincunt, has substantias mixtorum compositionem ingredi, quod concedimus; at ea esse prima principia non satis probatur.

ARTICULUS SEXTUS.

De veris rerum Principiis.

Hactenus falsas aliorum de rerum Principiis opiniones refutavimus, nunc operæ pretium est, ut aliquid ea de re verius proferamus. Atque ut id accuratius præstemus, Geometrarum more primò rata quædam & certa Axiomata constituemus: deinde verò ex illis nostram de Principiis sententiam perspicuè deducemus.

§. I.

Premittuntur Axiomata quedam ad verum de rerum Principiis sententiam.

PRIMUM AXIOMA.

Res naturales mutantur etiam intrinsecè.

Mutari experientia ipsa notum est, atque omnes concedunt: mutari verò etiam intrinsecè, ferè perinde constat. Id tamen tantisper est explicandum. Duplex est mutatio, extrinseca, & intrinseca. Illud dicitur mutari solum extrinsecè, quod aliter se habet ad aliud, non sui, sed illius mutatione: sic columna sit mihi ex dextra sinistra, non quod in se mota sit, sed quia ego ad illam seum mutavi. Illud verò mutari dicitur intrinsecè, quod in se ipso aliter se habet, quàm prius, seu quod non alterius ad se, sed sui ipsius in se mutatione aliter se habet. Porro res naturales eo etiam modo mutari manifestum est: sic quod in se ipso lignum erat antea, fit ignis & fumus. Atque id etiam certa ratio evincit: nam omnis mutatio extrinseca supponit aliquam intrinsecam. Mutatur enim res extrinsecè, quia aliter se habet ad aliam, non sui, sed illius mutatione. Itaque ad mutationem extrinsecam necesse est, ut ex extremis unum saltem in se ipso, id est, intrinsecè, mutetur: nam

nam si nullum mutetur in se, non aliter se habebunt ad se invicem, quàm antea. Itaque datur in rebus etiam intrinseca mutatio.

SECUNDVM AXIOMA.

*Quod in se mutatur, nequit esse omnino simplex,
sed necessario componi debet ex potentia
& actu essendi.*

ID quoque manifestum est. Nam quod omnino in se simplex est, ei nihil detrahi, aut addi potest; aliàs jam simplex non esset: Ergo in se mutari non potest. Deinde res mutatur in se, quatenus vel incipit esse, quod antea non erat, sed poterat esse; vel desinit actū esse, quod antea erat actū. Itaque in ea distingui necesse est potentiam, seu subiectum essendi, & actum essendi, cujus accessu, aut recessu mutetur. Nos hunc essendi actum, *Formam* vocamus, quod eo subiectum formetur, id est, determinetur ad hunc, aut illum essendi modum. Subiectum verbò huius actus, *Materiam* appellamus.

Dicunt aliqui, Mutationem perfici posse, præcisè quatenus res in se simplex alio & alio modo se habet, absque eo quod ei aliquid entitatis accedat, aut detrahatur; atque ita non rectè colligi ex mutatione, rem esse compositam ex potentia & actu.

Verùm ea responsio aut sibi contradicit, aut de nomine tantum contendit. Nam si dicat, hunc Modum nihil omnino esse, implicat manifestè, ejus adventu, aut recessu rem aliter se habere, proindeque mutari. Si verbò dicat, hunc Modum esse aliquid, sed non distinctum à re ipsa, non poterit rei advenire, aut detrahi, sed semper ipsi inerit, aut potiùs cum ea idem erit: sicque res illa alio modo se habere non poterit, sed semper suo ipso secum identificato. Si demum concedat, modum illum, cujus adventu, aut recessu res mutatur, ab ea quidem distingui, non esse tamen formam, jam de solo nomine frustra contender; an scilicet illud, quidquid sit, cujus adventu, aut recessu res mutari intelligitur, debeat dici *Forma*, aut *Modus*. Cæterùm illud certum & inconcussum manebit, rem omnem, quæ in se ipsa mutatur, non omnino esse simplicem, sed re ipsa componi ex potentia & actu essendi. Porro quid sit Modus, jam explicavimus in Logica 1. p. disp. 2. q. 6. ar. 1.

TERTIVM AXIOMA.

Actus essendi duplex distingui potest; Substantialis, quo substantia actu est, id quod est; & Accidentalís, qui substantia jam constituta advenit.

HOC Axioma quoque manifestum est. Nam clarè percipimus, & nos, & ea, quæ circa nos sunt, primò actu esse aliquid in rerum natura subsistens; deinde cum jam sint, salvo semper illo esse primario, variis affici mutationibus, quibus ab uno essendi modo ad alium transeunt: ut homo manens semper actu homo sit ex tristi lætus, ex indocto doctus, ex non cogitante cogitans. Et pariter ea, quæ circa nos sunt, corpora, salvo suo esse substantiali primario, varios essendi modos secundarios admittunt: ut cum fiunt ex quiescentibus mota, ex motis quiescentia. Nos illum essendi actum primarium & substantialem, *Formam substantialem* vocamus; alterum verbò illum secundarium & rei jam existenti adventitium, *Formam accidentalem*.

His ita constitutis, quæ evidentissimè percipiuntur, qui (ut verbis S. Augustini utar) mente potius, quàm oculis penitiora naturæ inspiciunt, unum examinandum superest, quousque procedat mutatio in rebus. Exinde enim pendet primorum Principiorum cognitio. Nam cum res naturales sint mutabiles, atque mutatione fiant, eadem sunt earum, quæ ipsius mutationis, principia. Corpusculistæ, ut ex dictis constare potest, unam tantum in rebus corporeis propriè dictam mutationem agnoscunt, nempe Mutationem Localem: ad eam enim tandem revocant omnem rerum varietatem, quatenus scilicet corpuscula per motum localem variè invicem contexta varias res exhibent. Vnde in eorum sententia (quamquam id parum perspexere) admittenda est quidem in rebus distinctio actus & potentiæ, (nam ea sublata concipi nequit mutatio) sed ita ut corpuscula se habeant velut potentia & materia; motus verò, seu vis motrix, ut actus, quo diversè disponantur. Itaque nullam aliam formam agnoscunt, præter vim motricem, & ex ea natas corpusculorum varias dispositiones.

Veteres alii Philosophi cum viderent, solo moto locali explicari non posse mutationes omnes, quæ tum in nobis, cum in aliis rebus observantur; & alimnde admissa semel una accidentali forma plures aliæ eodem jure admitti possint, idque rerum varietas exigit; præter mutationem localem, aliam agnovere, quam in varias species.

cies latè fufam uno nomine *Alterationem* dixerunt: ut cùm aliquid fit ex frigido calidum, ex molli durum, ex raro denfum, &c. Atque ita rerum naturalium varietatis duo fecere Principia, nempe Subftantiam, quæ effiet velut materia; & Qualitates, quibus variè formata illa Subftantia in varias rerum fpecies verteretur.

Verùm cùm hæ duæ mutationes merè accidentales fint, neque intelligi poffit, per eas novam produci fubftantiam, Aristoteles mutationem ulteriùs promovendam cenfuit, atque eam pertingere ufque ad ipfam primam effendi bafim, nempe fubftantiam. Itaque docuit res naturales non uniformiter, & conftanter defigi in illo fuo effe primario, quod accidentalibus formis fubftat, & ob id *fubftantia* dicitur; fed illud quoque mutationi in fe ipfo effe obnoxium, quæ ab una fpecie fubftantiæ tranfeat ad aliam. Hanc mutationem vocavit *Generationem Subftantialem*, eo quòd per eam, corrupta, quæ priùs erat, nova fubftantia producat. Cùm igitur aliorum Principia non fufficiant ad ejufmodi mutationem, alia penitiora ftatuit, quæ nec fenfus, nec imaginatio afsequi valent; fed tamen ex ipfa generationis fubftantialis notione mens & ratio videnter deducit.

Totum ergo Peripateticæ circa Principia doctrinæ negotium ex hac fubftantiali generatione pendet. Nam fi detur, neceffe eft omnino, prima rerum Principia ea effe, quæ à Peripateticis afferuntur: fi non detur, vix ea ulla ratione Phyfica conftare poffunt. Itaque neceffariò nobis ftatuenda eft exiftentia generationis fubftantialis, antequam de ejus Principiis agamus.

§. II.

*Datur in rerum natura Generatio
fubftantialis.*

Quid nomine *Generationis fubftantialis* intelligatur, ex dictis clarè percipitur; nempe ut fit Mutatio ipfius fubftantiæ, id eft, illius *effe* primarii ac fundamentalis, quod accidentibus fubsternitur; feu Mutatio, quæ nova fubftantia producit. Hanc dari, duabus viis probari poteft, Experientia, & Ratione.

Quantum ad experientiam, in primis ea nota eft & illuftris, quæ quifque fibi confcius eft, fe & fubftantiam effe, (non enim homo eft alicujus alterius rei modus & accidens, fed res in fe fubfiftens & operans) & in rerum natura non femper fuiſſe, fed per mutationem quandam fuiſſe de novo productum, id eft, de novo fubftantialiter genitum. Hæc enim mutatio, quæ cœpimus homines ef-

se, concipi nequit ut motus quidam localis, aut ut quædam substantiæ jam existentis mera modificatio; sed ipso naturali lumine cogente ac manifestante concipitur à nobis, ut vera novæ substantiæ productio. Itaque sic in forma arguere possumus. Homo est vera substantia; Sed Homo de novo producit: Ergo nova substantia producit, sicque datur in rerum natura substantialis generatio.

Dici fortasse posset, cum homo producit, novam propriè substantiam non generari, sed corpus quidem per meram dispositionem Particularum, aut Atomorum, quibus constet, in modum machinæ fabricari; animam verò creari à Deo, atque huic uniri machinæ, ut eam moveat & regat. Vnde, ut nemo dixerit, novam generari substantiam, cum navis fabricatur, atque illi jam fabricatæ nauta præficitur; ita nec cum homo jam dicta ratione producit.

Verum hæc satis sobriè non dicuntur: nam & Ecclesiæ doctrinæ, & rationi repugnant. Ecclesia enim docet & ratio convincit, animam uniri corpori non solum ut motorem mobili, sed ut formam substantialem, quæ cum eo unam completam substantiam constituat. Vnde homo dicitur *Animal rationale*, quod essentialiter dicit & corpus & animam in unius substantiæ compositionem convenientia: Ergo cum producit homo, nova verè producit substantia. Sed de his alibi accuratius.

Homini proximè accedunt animalia. Hæc per mutationem naturalem de novo produci quotidie cernimus, id est, cum antea non essent, de novo fieri; Atqui animalia sunt veræ substantiæ a substantiis aliis genere diversæ: Ergo novæ substantiæ in rerum natura produciuntur, sicque datur generatio substantialis.

Hic planè aqua hæret iis, qui negant generationes substantiales. Cartesiani respondent, animalia ab aliis rebus substantialiter non differre, quippe non magis cognoscere, quàm lapides; sed esse meras machinas, atque adeo fieri, non aliqua mutatione substantiali, sed sola Particularum dispositione. Verum id supra refutavimus.

Epicurei concedunt, inesse quidem animalibus principium sentiendi, illudque esse substantiam, nempe subtiliores quasdam Atomos; non tamen de novo fieri, sed solum crassioribus, quibus constat animalis corpus, commisceri. atque illi sensum tribuere. Verum & hoc supra confutavimus Articulo III.

Alii reponunt, animas pecudum esse quidem substantias à Particulis & Atomis longè diversas, non tamen de novo produci, sed solum in corpore animalis ita modificari,

ut

ut illi sensum & cognitionem tribuant. Sed hoc futile est. Eque enim erit illa substantia? An corpus, an spiritus? Si corpus, cur potius sentit, quàm alia corpora ex se cognitione & sensu destituta? Si spiritus, an mortalis, an immortalis? Si mortalis, ut corrumpi, ita & de novo generari necesse est: sicque generatio substantialis admit-tenda. At si dicatur immortalis, quis hoc rationi & fidei manifestè repugnare non videt? Deinde quis capiat, hanc substantiam sola modificatione accidentali ex non cognoscente evadere cognoscentem, id est, à se ipsa sub-stantialiter diversam? Nam substantiam à cognoscente es-sentialiter differre manifestum est. Itaque fatendum, dum animal producitur, aliquod substantiale principium in eo de novo causari, quod antea in rerum natura non erat, id est, dari generationem substantialem.

His duabus experienciis accedit alia rebus omnibus communis. Nam cum substantia sit primum in re, ac pro-prietatum ejus basis, principium, & radix; sicut ex re-pentina ædificii ruina emota esse fundamenta, ex ramo-rum ariditate vitiatam esse radicem, ex rivulo turbido fontem conturbatum esse intelligimus; ita ex mutatione proprietatum rei, ejus quoque mutatam esse substantiam rectè colligimus. Cum ergo ad oculum quotidie cerna-mus, non solum accidentia communia, sed proprietates rei maximè intimas variari, atque diversas substitui; ut cum ex ligno ignis fit, ex igne fumus, ex humore semina-li anima, aut planta, ex animali cadaver sensu, motu, vi-ta privatum; exinde meritò colligimus, etiam ipsa sub-stantialia Principia esse mutata.

Demum his addi potest alia experientia illustris & effi-cax, ex eo petita, quòd quotidie cernimus substantias producere alias sibi similes: ut enim motus motum produ-cit, ita ignis ignem, planta plantam, equus equum, ho-mo hominem. Porro hæc assimilatio non fit secundum accidentia tantum, sed secundum ipsam radicem acciden-tium, nempe substantiam. Hujus signum est, quòd pro-ductionis initio genitum à generante maximè differt se-cundum accidentia. Deinde verò ea paulatim emergunt in materia quasi ex occulta radice; id est, ex principiis ipsis substantialibus mutatis: sic in generatione viven-tium, genitura primum non est nisi uniformis humor, in quo nihil visitur simile generanti: Deinde ex eo pullatim sese evoluit accidentia, donec genitum generanti simil-limum evadat; quod sanè intelligi nequit, nisi quatenus generans illud ipsum principium substantiale, quo constat & vivit, materię indidit, ex quo in ea hæ novæ proprie-tates paulatim & ordine emergunt.

Confirmat demum generationis substantialis existenti-

tiam naturale præjudicium ab illis experienciis ortum. Naturalia enim præjudicia, id est, notiones illæ, quas duce natura homines omnes formant, non facile rejici debent, sed magis retineri, nisi manifesta ratione refellantur: Atqui duce natura hoc præjudicium formarunt sibi homines, novas produci substantias, eamque substantialem mutationem, ut ab accidentariis longè diversam, diversis tum idea tum nomine exprimunt; neque hujus mutationis existentia ulla evidenti ratione refelli potest, immo experimentis, quæ sine illa explicari non possunt, nititur, ut jam ostendimus; atque præterea rationibus gravissimis, ut jam ostendemus: Ergo admitti debet generatio illa substantialis.

Quantum ad rationes, è multis hæ tres sufficiunt. Primo, cùm entia illa, quæ *Substantia* dicuntur, ab uno primo ente prorsus immutabili & simplici, scilicet Deo, ordine quodam procedant, ut fides docet, & ratio confirmat, necesse est, ut quò longiùs ab hoc puro & immutabili fonte recedunt, eò sint compositioni & mutabilitati magis obnoxia: Sed substantiæ istæ corporeæ, quæ circa nos sunt, magis à Deo recedunt, quàm spirituales: Ergo sunt compositioni, ac mutationi magis obnoxie. Atqui hæc major compositio & mutabilitas nequit attendi secundum accidentia sola; substantiæ enim spirituales accidentali compositioni, & mutationi etiam obnoxie sunt: Ergo superest, ut attendatur secundum principia substantialia, proindeque ut substantiæ corporeæ sint compositæ ex duplici principio substantiali, quod saltem in aliquibus dissolutioni ac mutationi sit obnoxium: sicque in illis locum habeat generatio & corruptio substantialis.

Secundò, generatio substantialis nihil aliud est, quàm actio, qua una substantia aliam producit; Sed debet admitti in rerum natura talis actio: Ergo & generatio substantialis. Declaratur minor ex D. Thoma Opusc. 2. cap. 124. Cùm scopus Divinæ sapientiæ in productione rerum sit manifestare & communicare suas perfectiones, debuit dare creaturis, non solum, ut sint, sed etiam ut operari possint, sicut ipse & est, & operatur. In Deo autem duplex est operatio, alia ad intra, qua se ipsum cognoscit & amat; alia ad extra, qua res sibi aliquatenus similes producit: ut igitur utrumque participaretur & reluceret in operibus Dei, primus operandi modus, qui nobilior est, debuit dari substantiis spiritualibus, utpote primogenitis, unde illæ ad intra operantur, se & alia in se cognoscendo & amando; at verò alter operandi modus, scilicet ad extra per productionem sui similis, debuit concedi substantiis corporeis, in quibus etiam videmus quamlibet, quantum potest, eniti ad productionem sui similis.

Ter-

Tertio, ut ait D. Thomas Opusc. 2. cap. 74. Mundi perfectio exigit, ut in eo sint omnia substantiarum genera: Sicut ergo in Mundo sunt quædam substantiæ incorruptibiles, ita quoque in eo esse debuerunt quædam substantiæ corruptibiles, in quibus locum haberet vicissitudo illa substantialis, quæ est secundum corruptionem & generationem, ut ex ea veluti ex pulcherrima scena Mundi theatrum ornaretur.

Hæc rationes experientiis junctæ non modò hypothesin Generationis substantialis probabiliorem efficiunt omnibus aliis hypothesibus, quæ circa rerum Principia ab aliis statui solent, sed etiam eam planè demonstrare videntur; præcipuè cum nihil satis efficax ad eam refellendam ab Adversariis proferatur.

Nam illud (quod ferè unum obijciunt) si esset generatio substantialis, fore consequens, ut aliqua substantiæ pars ex nihilo fieret, nempe forma substantialis, & facile solvitur à nobis, & ab ipsis solvendum est.

Solvitur quidem facile: nam ut dicemus uberius infra q. 3. a. 2. ea substantiæ pars, quæ de novo producitur in generatione substantiali, nempe forma, non fit ex nihilo, sed ex materia, quæ est quædam ejus & entis substantialis inchoatio. Sed falluntur, quòd formam substantialem concipiant quasi partem integram substantiæ, & ut rem subsistentem; cum potiùs intelligi debeat ut actus essendi, & ut modus complens, ac determinans ad certum essendi genus, cujus materia est potentia & inchoatio. Unde, cum forma fit ex materia, non fit ex nihilo aliqua substantia (excepta sola anima rationali, quæ est res subsistens;) sed fit ex aliqua sui inchoatione ac potentia præsupposita.

Solvendum quoque est Adversariis. Idem enim incommodum, quod opponunt generationi substantiali, ex ipso motu locali, atque ex omni mutatione intrinseca perinde sequitur. Nam vis illa motrix, quæ advenit corpori antea quiescenti, est aliquid in rerum natura, quòd de novo fit. Non enim eadem numero vis motrix, seu impulsus potest de subiecto in subiectum transire, sed perit in uno & de novo producitur in altero: Ergo fit de novo: Ergo ex nihilo sui producitur. Idem dicendum de aliis formis accidentariis, de cogitatione, de virtute & vitio, & aliis, quas de novo in substantiis fieri quotidie experimur; Quæ ergo ratione docebunt, eas res de novo fieri, nec tamen ex nihilo fieri, sed ex præsupposito subiecto; eadem docebimus, formas substantiales fieri, nec tamen ex nihilo fieri, sed ex præsupposito subiecto: nam ut substantia completa est in potentia ad actus illos accidentales, ad motum, ad cogitationem, ad virtutem & vitium;

tium; sic materia est potentia quædam ad varios essendi actus substantiales, qui proinde non ex nihilo, sed ex ipsa fiunt, dum de novo producuntur. Sed de his infra iterum dicemus.

Itaque in rebus dari mutationes etiam substantiales, seu Generationes substantiales, & experimentis & ratione constat; nec ulla solida ratione possunt refelli. Porro his semel constitutis, facile est prima rerum Principia, non quidem sensu, vel imaginatione, quibus tantum utuntur Adversarii in illis scrutandis, sed mente & intelligentia certo investigare.

§. III.

Statuuntur prima rerum Principia.

Cum substantia sit primum in rebus, consequens est, ut Principia substantiæ sint prima rerum Principia. Porro substantia duobus modis considerari potest. 1. In statu generationis. 2. In statu constitutionis. Ejus principia in utroque statu explicanda sunt; non enim eadem omnino sunt.

PRIMA CONCLUSIO.

Prima generationis substantiarum Principia sunt tria, Materia, Forma, & Privatio. Ita omnes Peripatetici.

Conclusio evidenter sequitur ex jam dictis de mutatione in communi, eam scilicet necessario importare distinctionem actus & potentiæ essendi. Cum igitur generatio sit mutatio substantialis, ad eam requiritur tum potentiæ substantialis, quæ varios actus substantiales admittere possit; tum actus substantialis, qui suo accessu, aut recessu hanc potentiam mutatam constituat. Potentiam illam vocamus *Materiam*, actum *Formam substantialem*. Sed quia, ut actus adveniat de novo potentiæ, oportet, ut eo prius privata fuerit, his duobus additur Privatio. Itaque in forma

Probatur Conclusio. Tot sunt principia generationis substantialis rerum, quot requiruntur ad generationem novæ substantiæ, ut patet ex terminis: Sed tria requiruntur ad generationem novæ substantiæ: Ergo tria sunt generationis principia.

Probatur minor. Generatio est mutatio secundum esse substantiale; seu mutatio, qua subjectum transit de non esse substantiale ad esse substantiale: censetur enim nova substantia generari, cum quæ antea non erat, modo est.

Por-

Porro ad id tria requiruntur, scilicet non *esse*, tanquam terminus, qui relinquitur; *esse*, tanquam terminus qui acquiritur, & subiectum transiens de non *esse* ad *esse*. Non *esse* dicitur Privatio; id, quod dat *esse*, dicitur Forma; & demum subiectum, quod transit de non *esse* ad *esse*, dicitur Materia: Ergo hæc tria palam requiruntur ad generationem substantiæ.

Confirmatur. Quidquid naturaliter fit, ex aliquo fit; ut enim dicit Physicorum axioma, *In rebus naturalibus ex nihilo nihil fit*: Sed substantiæ naturales de novo fiunt, ut ignis, planta, animal, &c. Ergo datur aliquod subiectum commune ex quo fiant, quodque in omnia substantiarum genera fit transmutabile; tale autem subiectum dicitur *Materia*. Hæc verò cum sit de se indifferens ad omnia rerum genera, sicut cera ad omnes figuras; præter eam dari debet aliud principium determinans ad certam speciem entis naturalis, ut ad essendum hominem, vel ignem, vel arborem; istud dicitur *Forma*, & cuius varietas rerum naturalium discrimina facit: cum enim materia recipit formam aquæ, est aqua, si illa forma expulsa introducat formam lapidis, erit lapis; si forma ligni, lignum, &c. Patet autem, quod materia, antequam recipiat formam aliquam, non debet actu illam præhabere, sed esse sub carentia illius cum aptitudine ad illam recipiendam, quotiescumque occurret agens capax illius introducendæ; hæc carentia formæ cum aptitudine habendi illam dicitur *Privatio*: Ergo tria concurrunt ad generationem, materia, forma, & privatio.

Obj. 1. Non ens non potest esse principium generationis entis: Sed privatio est non ens: Ergo non potest esse principium generationis.

Resp. Distinguo maiorem: Non ens non potest esse principium generationis; per modum partis, concedo; per modum termini à quo nego: siquidem generatio est mutatio de non *esse* ad *esse*; unde non *esse*, seu non ens, est terminus à quo generationis. Adde præterea quod privatio non est purum non ens, sed non ens cum aptitudine ad essendum, & ideo ratione aptitudinis illius potest occurrere ad generationem.

Instabis. Privatio non est in instanti, quo generatur aliquid: Ergo non principiat generationem.

Resp. Distinguo consequens: Ergo non principiat generationem; per modum partis constituentis ipsum genitum, concedo; per modum termini à quo, nego. Quod enim principiat mutationem per modum termini à quo, non debet esse, dum fit mutatio, sed potius excludi & relinqui.

Obj. 2. Agens est etiam principium generationis: Ergo

dantur quatuor principia. Probatur antecedens. Nam sicut omne, quod fit, ex aliqua materia fit, ita omne quod fit, ab aliquo agente fit.

Resp. Agens esse solum principium extrinsecum, de quo modò non agimus.

Dices. Etiam privatio est tantum principium extrinsecum, siquidem principiat per modum termini exclusi.

Resp. Privationem esse quidem extrinsecam genito, non tamen subiecto generationis. Oportet enim, ut subiectum generationis prius intrinsecè fuerit privatum forma ut possit illam recipere: unde privatio est intrinseca generationi ex parte subiecti.

Obj. 3. Forma corrupta est etiam terminus à quo generationis: Ergo sunt plusquam tria principia.

Resp. Formam corruptam requiri solum per accidens ad generationem, in quantum materia nequit esse sine forma, ideoque antequam novam acquirat, debet præexistisse sub veteri; attamen si materia posset esse sine ulla forma, nihilominus fieret generatio. Unde forma corrupta solum se habet per accidens ad generationem.

Dices. Saltem dispositiones præviæ concurrunt ad generationem: nam antequam fiat ignis ex ligno, debet præcedere calor disponens, &c. Ergo debent annumerari inter principia.

Resp. Dispositiones reduci ad materiam veluti aliquid præparativum ejus; & ideo non annumerantur inter principia, quamvis omnes fateantur, eas aliquando concurrere ad generationem.

SECUNDA CONCLUSIO.

P Principia entis geniti constitutivâ, seu principia in facto esse, sunt solum duo, Materia scilicet, & Forma.

Probatur conclusio. Tot sunt principia entis geniti, seu in facto esse constituti, quot remanent transacta generatione: Sed solum duo remanent transacta generatione: Ergo sunt solum duo principia entis geniti, seu in facto esse constituti. Major patet ex terminis. Probatur minor: Adveniente forma excluditur privatio; ut dum materia ligni facta est ignis, cessat in ea privatio ignis: Ergo solum remanet materia & forma. Hæc duo principia, cum sint maximi momenti & veluti duo cardines entium naturalium, totiusque nostræ Physicæ fundamenta, paullo accuratius adhuc stabilienda, explicandaque suscipimus singulis quæstionibus. Cæterum de Privatione nihil amplius dicendum occurrit; solum recolendum est ex Logica, Privationem esse carentiam formæ in subiecto apto.

apto ad formam; unde duo dicit, scilicet carentiam formæ, & aptitudinem ad recipiendam formam. Concurrat igitur ad generationem, quatenus dicit aptitudinem ad formam, & necessarium prærequiritur, ut materia sit susceptiva formæ.

QUÆSTIO SECUNDA

De Materia prima rerum naturalium.

EX præmissis constat, duo esse Principia constitutiva entis naturalis, Materiam scilicet & Formam. Nunc de utraque sigillatim agendum est. Et sanè, si quis consideret Antiquorum circa Principia opiniones, manifestè videbit, omnes aliquomodo agnovisse ista duo Principia, materiale scilicet, & formale; quamvis, ut advertit Aristoteles, non satis penetraverint utriusque Principii naturam & conditiones. In primis enim, qui ponebant pro principio elementum aliquod, ut ignem, aut aquam, per illud principium intelligebant materiam; cui præterea diversam dispositionem adungebant, ut raritatem, vel densitatem; fluiditatem, vel soliditatem, per quam materia illa communis in varia rerum genera formaretur. Democritus verò & Epicurus Atomos veluti rerum omnium materiam statuebant; Dispositionem verò Atomorum veluti formam agnoscebant, per quam res diversificarentur: sicuti lapides sunt materia domus, dispositio vero lapidum est quasi forma ejus. Unde patet, omnes consentire dari principium materiale, ex quo cuncta fiant; & principium formale, per quod cuncta diversificentur, ac in determinato entis modo constituentur. Tota ergo difficultas est in explicanda illius materiæ natura. Id verò quinque Articulis præstabimus. In primo quæretur, quid sit Materia. In secundo, an habeat actum entitativum, vel potius sit pura potentia in omnia rerum genera versatilis. In tertio, utrùm habeat propriam existentiam. In quarto, an divinitus possit esse sine ulla forma. In quinto, tandem agetur de ejus proprietatibus.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit Materia.

QUæ notio habenda sit Materiæ primæ faciliè deduci potest ex iis, quæ à nobis superius constituta sunt circa mutationem in communi, & specialiter circa generationem substantialem. Cum enim in primis demonstraverimus, omne, quod mutatur, necessariò constitui debere ex aliqua potentia essendi, & ex aliquo actu essendi, iisque variis juxta varietatem mutationum, quibus subicitur: deinde ostenderimus, substantias, quæ circa nos sunt, non modò accidentaliter variari, sed etiam substantialiter mutari, ita ut & veteres pereant, & novæ gignantur; exinde manifestè sequitur, earum essentiam non esse quid simplex, sed necessariò constitui debere ex potentia substantiali, quam *Materiam primam* nuncupamus, & ex actu substantiali, quem *Formam* dicimus. His si adjungas aliud per se notum, nullam scilicet Materiam ex se esse actu id, quod ex illa fit, sed solum potentiam ad illud, ut lignum ex se non est aliquod artefactum, sed potentia ad omnia artefacta, quæ ex ligno fiunt; statim habebitur genuina notio Materiæ primæ, eam scilicet esse quidem quidpiam reale & positivum, (neque enim ex non realibus principiis constare potest naturalis substantia) non esse tamen actu substantiam, sed solum potentiam realem in omnium substantiarum species, quæ generatione fieri possunt, versatilem; sicut quantitas de se non est quid figuratum, sed potentia versatilis in omnes figurarum modos. Et quia substantia est ens simpliciter, id est primum, non alteri priori addititium, sed cui entia accidentalia incumbunt, ex eo quòd Materia est pura potentia in ordine substantiali, sequitur, quòd absolutè habenda sit, ut pura potentia in ordine entis, sicque nullam essendi actualitatem includat. Verùm ut hæc Materiæ notio illustretur uberius, ad vulgarem definitionem reducenda est in præsentì Articulo; deinde verò in sequentibus ex difficultates erunt expendendæ, quæ circa naturam Materiæ solent moveri.

PRIMA CONCLUSIO.

Materia prima rectè definitur. Primum uniuscujusque rei subjectum, ex quo existente fiunt omnes substantiæ naturales. Definitio recipitur ab omnibus Peripateticis; & in idem redit cum ea, quam Aristoteles tradidit 2. Phys. circa finem: *Materia est primum subje-*
ctum,

*Aliam, ex quo, cum insit, aliquid sit, primò, & non ite-
rendum accidens; & in quod ultimum, si aliquid perit,
alio.*

Explicatur. In primis materia dicitur *primum subiectum*, eo quod omni naturali generationi subijcitur: & dicitur *primum*, quia non supponit aliud prius: additur *ex quo mexistente*, id est intus manente, & rei compositionem ingrediente, *omnes substantie naturales sunt*: quia nulla substantia fit sine materia.

Præter hanc definitionem, aliam tradidit Aristoteles 7. Metaph. c. 3. *Materia non est quid, nec quale, nec quantum, nec aliquid eorum, per quæ eas determinatur*, ut insinuaret, Materiam de se nullam entis speciem determinatè esse, sed aliquam potentiam ad omnium rerum species indifferentem. Brevior hæc tradi posset: *Materia est potentia substantialis, id est, Natura quædam, ex qua heri potest qualibet substantia naturalis, sicuti ex ligno fieri potest quodlibet artificiosum simulacrum*. Ita definit S. Thomas quæst. de Spir. Creat. art. 1.

Neceffe autem fuit, ut in rerum natura esset ejusmodi Materia in omnium rerum genera formabilis; Primò, ut esset veluti theatrum, in quo mirabilis illa generationum & corruptionum substantialium scena perageretur.

Secundò, ut deserviret pulcherrimæ huic, quam cernimus substantiarum diversitati, tam veluti Protheus alter in tam varias species transformatur. Nam ut ad laudem artificis confert, quod in ejus officina fiant & sint varia artefactorum genera; ita quoque ad laudem supremi naturæ Opificis & ad hujus Mundi ornatum conducebat, ut in eo fierent & essent non modò accidentium, sed etiam substantiarum variaz species.

Tertiò, ut supra ex D. Thoma dicebamus, Mundi venustas exigebat, ut in rebus essent quædam supremæ, Deoque simillimæ, quæ semper essent; quædam verò infimæ, & in rerum confinio positæ, quæ generationi & corruptioni obnoxie quandoque essent. Unde in illis infimis oportebat esse aliquod subiectum versatile inter quodlibet *esse* & non *esse* substantiale, cujusmodi est Materia.

Quartò demum, ut sæpe dicit D. Thomas, Deus ut sibi perfectè assimilaret creaturas, non solum contulit ipsis, ut essent, sed etiam ut agere possent. Unde in rebus corruptibilibus quodlibet producit sibi simile, ut ignis ignem, planta plantam, homo hominem. Creaturæ autem non possunt agere ex nihilo, (hoc enim solius Dei proprium est) unde, ut res producerent sibi simile, neceffe fuit illis à Deo subministrari Materiam aliquam positam quidem aliquatenus extra nihilum, attamen ad nul-
lum

lum entis genus determinatam, ex qua quodlibet agens posset facere sibi simile.

SECUNDA CONCLUSIO.

Materia realiter distinguitur à forma substanti-
li.

Probatur. Quæ ab invicem separantur, realiter distin-
guntur; Sed forma separatur à Materia: Ergo realiter
ab illa distinguitur. Major patet. Probatur minor. Siqui-
dem pereunte homine, separatur forma constitutiva ho-
minis ab ejus materia; pereunte ligno & in ignem con-
verso, desinit forma ligni, & tamen manet ejus mate-
ria sub forma ignis: Ergo realiter separantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

*Utrum Materia prima ita sit pura poten-
tia, ut nullum includat actum
entitativum.*

Cum Materia sit potentia, ut profundius innotescat
ejus essentia, paullo fufius jam discutiendum est,
an in genere entis ita sit pura potentia, ut nullum pror-
sus actum includat. Actus autem duplex est, actus essen-
tiæ, & actus existentia. Actus essentia est, per quem
essentia constituitur sub determinato essendi modo, &
determinata rerum specie: unde illa potentia ex sua es-
sentia caret actu essentiali, quæ de se ad nullum entis
modum determinatur, sed vaga est & indifferens ad om-
nes entismodos. Actus vero existentia est, per quem es-
sentia ponitur perfectè extra causas & nihilum, de quo
plura dicentur in Metaphysica. Quæritur, utrum Mate-
ria in sua entitate, prout distinguitur à forma substantia-
li, includat actum vel essentia, vel existentia. Prima
difficultas resolvetur in hoc Articulo, secunda verò in
sequenti.

CONCLUSIO.

Materia in sua entitate nullum includit actum essen-
tia, sed est pura potentia in genere entis de se
indifferens ad omnes essendi modos; sicuti cera nullam
de se includit figuram artificialem, sed est transformabi-
lis in omnes figurarum modos.

Conclusio manifestè sequitur ex fundamentis jam posi-
tis, & notione Materiae superius tradita. Negatur tamen
à plerisque extra S. Thomæ scholam, qui non satis pene-
tran-

stantes Materiæ conditionem & Aristotelis principia, licet admittant celebratam ab eo Materiæ, & Formæ divisionem, eas tamen non concipiunt ut potentiam & actum essendi substantialiter, sed utramque habent ut substantiam actualem, diminutam tamen & partialem, ex quibus integretur una tertia completior. Sed cum hæc substantiarum actualium accumulatio admodum rudis sit, aliqui Thomistæ subtiliore via tribuunt actum essentialem Materiæ, quod scilicet velint, omnem differentiam dici debere *actum metaphysicum*, aut potius *logicum*. Sed hi magis voce, quam re conclusionem nostram inficiantur.

Probatur autem primò autoritate Aristotelis, quæ expressè dicit, *Materiam non esse quid, neque quale, neque aliquid eorum, per quæ ens determinatur*: Sed ens determinatur per actum essentialem: Ergo Materia in se nullum includit actum essentialem. Vnde idem Aristoteles dicit, materiam se habere in ordine entis naturalis, sicut lignum in ordine artificialis, eo quod scilicet, sicut lignum de se nullam includit figuram artificialem, sed est in potentia ad omnes; sic Materia est in potentia ad omnes actus naturales. Expressior est adhuc D. Thomas, qui perpetuò docet, Materiam esse puram potentiam in genere entis, 1. p. q. 7. a. 2. *Materia, inquit, non est ens in actu, sed potentia tantum*. Et 7. Metaph. lect. 2. *Materia per formam est ens actu, cum de se sit potentia tantum*: quam etiam sententiam tribuit Platoni Opusc. 15. cap. 7. Idem expressit S. Augustinus 2. Conf. cap. 7. cum dixit: *Duo fecisti Domine, unum prope te, scilicet naturas angelicas; aliud prope nihil, scilicet materiam, quam ideo vocat prope nihil, quod nihil sit actu, sed in potentia ad omnia*. Antiqui Poetæ ob hanc causam materiam vocabant *Chaos & Tenebras*, quod sit expertus omnis perfectionis & actualitatis.

Probatur 2. ratione. Potentia ad primum essendi actum non includit aliquem actum entitativum; Sed Materia est potentia ad primum essendi actum: Ergo nullum includit actum entitativum. Major patet ex terminis. Nam si potentia ad primum essendi actum ex se includeret aliquem actum, ille prior esset eo, ad quem est in potentia, sicque esset & non esset potentia ad primum essendi actum, quod implicat. Minor demonstratur. Actus essendi substantialis est primus; substantia enim est primum ens, & fundamentum omnium aliorum essendi actuum, qui proinde accidentales & secundarii dicuntur; Sed Materia est potentia ad omnes actus substantiales essendi, ut patet ex dictis; est enim potentia, ex qua fit actu substantia: Ergo est potentia ad primum essendi actum; unde dicitur potentia ad esse simpliciter, id est, ad primum esse.

esse, nempe substantiale. Hæc ratio profunda est, & juxta Aristotelis principia omnino demonstrativa, quam ut magis penetres,

Nota, veteres Philosophos idcirco negasse: in rerum natura produci ens simpliciter, id est substantiam, quia, ut refert Aristoteles, non poterant intelligere, ex quo fieret prima illa entitas substantialis: Vel enim, inquietabant, primum illud ens sit ex nihilo, vel ex ente: non ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit: non ex ente, quia quod jam est ens, non fit ens simpliciter: Vnde concludebant, nullum ens simpliciter de novo produci, sed solum id, quod erat ens simpliciter, variè modificari per quosdam status secundarios & accidentales; ac proinde sublata generatione substantiali omnem diversitatem rerum censebant esse solum diversam dispositionem accidentalem entis simpliciter, secundum quod vel condensabatur, vel rarefiebat, vel coagulabatur, vel fluidum fiebat, &c. Aristoteles, ut generationem substantialem tueatur adversus hoc argumentum, id unum perpetuo docet, ens simpliciter, dum sit, neque fieri ex nihilo, neque ex ente; sed ex materia, quæ neque est nihilum, neque ens actu, sed potentia realis essendi medians inter ens actu & nihilum. Ex quo patet, in sententia Aristotelis Materiam intelligendam esse ut puram potentiam ad *esse* simpliciter, proindeque in genere entis; eosque generationis substantialis naturam non satis capere, qui actum essendi Materię affingunt, ut notat S. Thomas 1. p. q. 76. n. 4.

Respondebis, Materiam esse quidem potentiam in ordine entis simpliciter, ideoque meritis dici *ens in potentia*, imo *puram potentiam*; non tamen ita ut nullum habeat actum entitativum, sed quia ejus actus est imperfectus, & ulterius tendit ad formam. Vnde simpliciter loquendo Materia est potentia, secundum quid tamen & imperfectè est ens in actu, aliàs esset nihil.

Sed contra. Hæc responsio implicat in terminis: Ens enim simpliciter, est primum ens actu, quod nullum aliud, cui insit, supponit; sed cui adveniunt cætera: Atqui, si Materia sit ens actu, erit primum ens actu; supponitur enim in omni productione naturali: Ergo erit ens actu simpliciter, proindeque non erit pura potentia ad ens simpliciter, proindeque ens simpliciter. Imò cum *substantia* nomine nihil aliud intelligatur, quàm primum ens actu, quod cæteris rei affectionibus substat, sola materia erit propriè substantia rei; reliqua verb, quæ materiæ adveniunt, cum illi non tribuant primum *esse* actu, sed illud in ea supponant, ad lineam accidentium pertinebunt. Itaque non dabitur generatio substantialis, qua produ-

catur substantia, seu primum ens actu; sed omnis mutatio erit solum secundum accidentia. Hæc est S. Thomæ doctrina Opusc. 13. c. 7. Cum, inquit, ponitur Materia ens actu, nihil differt dicere materiam & substantiam rei. Id est, si Materia sit ens actu, hæc erit in re substantia, cætera, quæ illi adveniant, merè accidentia censenda erunt. Nec refert, quod ille Materiæ actus possit ulterius ab aliis perfici: hoc enim ei non admittit rationem primi & substantialis actus; nec proinde impedit, quin Materiam in ratione substantiæ actualis constituat.

Reponunt aliqui, Actum illum Materiæ proprium, esse solum actum metaphysicum, aut potius Logicalem, nempe differentiam Materiæ, quæ differentia à Logicis & Metaphysicis actus dicitur; atque adeo non obstare, quin materia physicè & propriè loquendo sit pura potentia.

Sed contra. Materia differt ab aliis rebus, quod sit pura potentia; hic enim est proprius ejus caracter: Ergo differentia Materiæ non est actus etiam metaphysicus. Cæterum, si illam differentiam, quamvis non sit actus, Adversarii velint vocare actum, abutentur nomine, sed rem non obtinebunt.

Confirmatur conclusio. Primò, in definitione Materiæ ne vestigium quidem actus apparet, ut videre est in utraque definitione, quam supra retulimus ex Aristotele, quæque ab omnibus Peripateticis admittitur. Secundò, si Materia includat actum, vel erit actus simplex, vel composita ex actu & potentia. Si actus simplex, cur potentia dicitur? Si componitur ex actu & potentia, quomodo dicitur prima potentia? Tertiò, Cujusmodi erit ille actus Materiæ, an substantialis, an accidentalis? an subsistens, an informans? Non sanè esse potest accidentalis & informans, cum nihil supponat, cui inhæreat, aut quod informet. Nec substantialis & subsistens, aliàs esset perfectior forma, quæ non est actus subsistens. Deinde mutabit formæ substantialis definitio ab Adversariis recepta, qua dicitur Primus actus substantialis.

Quæro demum ab Adversariis, quid tandem intelligant per actum essentialem? Vel enim intelligunt omne id, quod non est nihil; ita ut actus opponatur nihilo, & quidquid non est nihil, dicatur actus: hoc sensu sine dubio Materia erit actus, quia non est nihil, sed res aliqua. Sed hoc modo usurpare nomen actus est abuti terminis; quia & potentia quoque annumeratur in rebus, ingrediturque compositionem entis creati. Vel intelligunt per actum essentialem aliquid determinatum in linea entis & exprimens modum essendi specialem, quo sensu dixit D. Thomas, Actum esse id, quod determinat potentiam; & sic Materia

teria non est actus, quia de se est quid indeterminatum, & ad omnes entis materialis species indifferens.

Concludamus igitur cum D. Thoma 2. contra Gen. cap. 45. in rebus tres gradus reperiri. Invenitur enim aliqua res, quæ est actus tantum, scilicet Deus optimus maximus; & alia res, quæ est potentia tantum, scilicet Materia prima; & demum alia res, quæ miscetur ex actu & potentia, cuiusmodi sunt omnes creature inter Deum & materiam primam positæ. Unde, ut arguit idem S. Doctor 1. p. q. 105. ar. 1. ad 2. sicut Deus est actus purus, nullam habens potentialitatem, ita Materia est potentia pura, nihil includens de actu; & ideo substantiæ, quæ fiunt ex materia prima, dicuntur *feri simpliciter*, quia sunt prima entia, quæ, ut ponderat 2. cont. Gent. cap. 37. non fiunt ex ente actu, sed ex potentia essendi simpliciter, scilicet ex Materia prima: Ens autem simpliciter dicitur, quod est primum, non superadditum alteri priori.

Solvuntur objectiones.

O Bji. 1. Quod est simile primo actui, est aliquo modo actus; Sed materia est aliquo modo similis primo actui, scilicet Deo: Ergo est aliquo modo actus.

Resp. Distinguo minorem: Materia est similis primo actui; ut ens est, concedo; ut actus est, nego. Et nego consequentiam. Cum enim Materia non sit actus, non potest assimilari Deo in ratione actus; attamen cum sit suo modo ens, quamvis potentiale & inchoatum tantum, assimilatur aliquo modo Deo in ratione entis.

Instabis. Materia debet assimilari Deo, ut actus est: Ergo nulla solutio. Probatur antecedens. Effectus debet assimilari causæ in eo, quod est ratio causandi; Sed Deus causat res in quantum est actus: Ergo Materia debet assimilari Deo in quantum est actus. Simile argumentum sibi objicit D. Thomas 1. p. q. 44. ar. 2. ad 3. ex cuius doctrina ibidem tradita -

Resp. Nego Antecedens. Ad probationem distinguo maiorem. Effectus debet assimilari causæ, in eo, quod est ipsi ratio causandi; effectus adæquatè sumptus, concedo; inadæquatè sumptus, nego. Assimilatio enim effectus est finis intentus ab agente; ideoque non obtinetur, nisi opere perfecto. Cum igitur Materia sit solum inchoatio effectus proprii Dei, qui est ens, & compleatur per formam, non debet sola representare actualitatem Dei, sed perducere ad hanc representationem beneficiæ formæ, quæ fit ens actu.

Urgebis. Effectus etiam inadæquatus debet saltem imper-

perfectè & inchoatè assimilari suæ causæ in eo, quod est ei ratio agendi: Ergo Materia erit saltem inchoativè actus.

Resp. Materiam esse inchoativè actum, non quòd ipsa sit aliquid actu, sed quia est potentia ad actum. Potentia enim est quædam inchoatio actus, ex D. Thoma 1. 2. qu. 17. art. 3. Unde Materia potest sic dici similis inchoativè primo actui.

Obji. 2. Quòd non est ens actu, nihil est; Sed Materia non est habenda ut merum nihilum: Ergo est ens actu.

Resp. Majorem argumenti, quam Adversarii pro fundamento suæ sententiæ assumunt, esse omnino falsam. Nam ex Aristotele & S. Thoma 1. Physic. Lect. 9. inter ens actu & nihilum mediat potentia realis essendi: unde Aristoteles ens reale divisit in actum & potentiam. Idque certa ratione constat. Nam si potentia, ut talis, nullam realitatem exprimeret, esset mera privatio: Itaque, ut Materia non sit nihil, non est necesse, ut actum entis dicat, sed sufficit, ut sit potentia realis susceptiva primi actus essendi. Nihil enim non solum excludit actum essendi, sed etiam positivam & realem potentiam huic actui subjectam.

Instabis. Mundus, antequam crearetur, idcirco erat merum nihilum, quia erat in pura potentia: Ergo si Materia ex se sit pura potentia, ex se nihil est.

Resp. Distinguo antecedens; quia erat in potentia, merè objectivè & per denominationem extrinsecam petitam à potentia activa Dei, concedo; quia erat in potentia, subjectivè & per entitatem aliquam capacem actualitatis essendi, qualis est Materia, nego. Explicatur solutio. Duobus modis dicitur *potentia*, objectiva & subjectiva. Potentia objectiva est mera non repugnantia ad essendum, connotans in aliquo agentem virtutem activam sufficientem, ut producat. Hæc potentia, seu potius possibilitas, nihil ponit in re; est enim mera non repugnantia ad essendum, aut certè denominatio extrinseca petita à potentia activa, quæ est in agente: sic Mundus, antequam crearetur, erat in potentia illa objectiva. At verbò potentia subjectiva est realis entitas susceptiva actualitatis essendi. Unde addit supra nihilum, non quidem actum aliquem, sed entitatem actus susceptivam: nam cum ens corporeum, utpote mutabile, constet ex potentia & actu, hæc potentia est aliquid entis, nempe quædam ejus inchoatio, quam actus complet & perficit, atque ita cum illa ens actu constituit. Hoc sensu Materia dicitur potentia: unde non est merum nihil, nec tamen ens actu, sed realis entitas susceptiva actus essendi.

Urgebis. Potentia non potest impleri per non actum: Atqui Materia, dum producit, explet aliquam potentiam: Ergo est actus. Major videtur certa. Probatur minor: Materia, antequam produceretur, erat possibilis; postquam verb est producta, explevit illam possibilitatem: Ergo materia explet aliquam potentiam.

Resp. Distinguo majorem: Potentia non expletur nisi per actum; potentia propriè dicta & realis, concedo; potentia negativa & impropriè dicta, nego. Et distinctione applicata minori, nego consequentiam. Explicatur: Potentia propria & realis, quam etiam *subiectivam* superiore solutione vocavimus, est entitas actuum receptiva; ut intellectus dicitur potentia realis capax omnium scientiarum & hæc non expletur nisi per actum. Potentia verò negativa & impropria, quam *objectivam* diximus, quæque magis propriè dicenda est *possibilitas*, est mera non repugnantia ad essendum, & expletur per omnem entitatem realem, siue illa entitas sit actus, siue potentia realis; utrumque enim, antequam fieret, erat possibile. Hanc solam potentiam negativam dicitur explere Materia, quando producit: unde non sequitur, eam esse actum, sed solam realem entitatem potentialem. Hujus solutionis fundamentum tradit D. Thomas locis relatis.

Dices. Quod est actualiter extra nihilum, est ens actu: sed Materia est actualiter extra nihilum per propriam entitatem: Ergo est ens actu per suam entitatem.

Resp. Distinguo majorem: quod est actualiter extra nihilum, est ens actu; prout *actualiter* idem est, ac de facto nego; prout *actualiter* est idem, ac per aliquam actualitatem, concedo. Et ad minorem: Materia est actualiter extra nihilum; id est, de facto, concedo; id est, per aliquam actualitatem, nego. Dupliciter enim sumitur *actualiter*. Primò vulgariter & impropriè, prout idem est, ac de facto; sicut aliquis dicitur *actualiter mortuus*, id est, *de facto* & *verè mortuus*. Secundò sumitur propriè, prout idem est, ac per aliquam actualitatem; sicut aliquis dicitur *actualiter doctus*, postquam consequutus est actum doctrinæ. In hoc secundo sensu Materia non est ex se actualiter extra nihilum, id est, per aliquam actualitatem, quam ex se habeat; sed solum in primo sensu, id est, de facto, quia de facto non est nihil: unde non sequitur, eam importare actum; sicut non sequitur, mortem importare aliquid actualitatis, quamvis aliquis dicatur actu mortuus.

Obji. 3. Quod est bonum, est entitatis actualis: sed Materia est bona: Ergo est entitas actualis. Minor est D. Thomæ. Major probatur; Nam ut idem D. Tho-

mat dicit, in tantum aliquid est bonum, in quantum est in actu.

Resp. Distinguo majorem: Illud est entitas actualis; quod est bonum, actu & completè, concedo; quod est bonum in potentia & incompletè, nego. Materia autem non est bona actu & perfectè, sed solùm inchoativè & in potentia, ut dicit S. Thomas 1. p. q. 5. ar. 3. in quantum scilicet est bona potentia.

Obji. 4. Omnis differentia est actus; Sed Materia prima suam habet differentiam: Ergo & actum. Major videtur certa: siquidem sicut genus est natura potentialis, ita differentia est natura actualis. Minor verò constat. Nam Materia differt à forma: Ergo habet suam differentiam.

Resp. Distinguo majorem: Omnis differentia est actus; differentia propriè dicta, & quam in Logica diximus oriri à forma, concedo; differentia impropriè dicta, nego. Porro Materia propriè nec habet genus, nec differentiam: quia constare genere & differentia proprium est entis completi; Materia verò non est ens completum, sed solùm quædam entis inchoatio. Ita S. Thomas 1. p. qu. 1. ar. 8. ad 8.

Instabis. Differentia Materiæ, quantumvis sit impropria, debet esse aliquatenus actus: Ergo nulla solutio. Probatur antecedens. Materia sublunaris differt à cœlesti, ut dicitur infra; Atqui differre non potest per puram potentiam, sed solùm per aliquem actum: Ergo differentia Materiæ debet esse aliquatenus actus. Probatur minor. Materia sublunaris & cœlestis non possunt differre in eo, in quo conveniunt; Sed conveniunt in ratione potentiæ, siquidem utraque est potentia: Ergo non possunt differre per potentiam, sed solùm per aliquem actum.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem concessæ majore, distinguo minorem. Materia sublunaris non potest differre à cœlesti, nisi per actum; extrinsecè connotatum, concedo; intrinsecè importatum, nego. Et similiter ad consequentiam: Ergo differentia Materiæ debet esse actus intrinsecè importatus, nego; extrinsecè connotatus, concedo. Ut enim dicit D. Thomas 1. p. qu. 66. ar. 2. ad 4. Cum potentia dicatur ad actum, ens in potentia est diversum ex hoc ipso, quod ordinatur ad diversum actum: unde materia cœlestis est alia à sublunari, quia non notet solùm formas cœlestes, & Materia sublunaris formas sublunares: Itaque differunt, non quod importent actum, sed quod respiciant diversos actus.

Dices. Sic se habet Materia ad potentiam, sicut forma
Philos. R. P. Gaudin. II. Pars. D ad

ad actum; Sed forma non est ita purus actus, quin includat aliquam potentialitatem: Ergo pariter Materia non est ita pura potentia, quin includat aliquam actualitatem.

Resp. Nego majorem & paritatem. Ratio & disparitas est: Primò, quia nulla res creata potest esse perfectè actus, hoc enim solius Dei est: unde omnis creatura habet actualitatem suam permixtam potentia. At verò non est contra rationem rei creatæ, quòd sit pura potentia; imò hoc maximè congruit infimæ rerum, qualis est materia, ut sit pura potentia, sicut suprema rerum, scilicet Deus, est purus actus. Secunda disparitas est, quia forma, ut omnis alia res creata, est aliquid medium inter primum actum, scilicet Deum, & primam potentiam, scilicet Materiam: Cùm ergo medium participet de utroque extremo, forma debet habere aliquid de potentia: at verò Materia est infima in rebus. Sicut autem supremum ens nihil habet de potentia, ita infima rerum nihil debet habere de actu. Vtramque solutionem sæpe insinuat D. Thomas. Adde tandem, quòd forma non est in vertice actualitatis, sicut materia est in infimo potentialitatis; & ideo hæc purior est in sua potentialitate, quàm in actualitate.

Obji. ultimò. Materia est composita metaphysicè, est intelligibilis, est una positivè: Ergo habet exilem quandam actualitatem. Consequentia videtur legitima. Nam compositio metaphysica est ex actu & potentia; Intelligibilitas verò petitur ex actualitate, imò ipsa est actualitas, cùm adveniat rei tanquam attributum & dos ejus; demum unitas positivà, cùm sit quid abstractum, est etiam quid actuale & formale. Antecedens verò suadetur: Et in primis quantum ad primam partem, quia Materia non componit nisi physicè: Ergo est composita metaphysicè, quatenus in ea est aliquid, quo convenit cum aliis rebus; & aliquid, quo ab illis differt. Quòd verò sit intelligibilis & una positivè, patet; quia intelligibilitas & unitas sunt attributa omnis entitatis positivæ; Sed Materia habet entitatem positivam; non enim est nihil: Ergo est una, & intelligibilis.

Resp. i. Argumentum nimis probare, Nam quo jure dissolvitur entitas Materiæ in actum & potentiam metaphysicam, eodem hæc potentia rursus dissolvi poterit in alium actum & potentiam, sicque in infinitum. Siquidem hæc potentia metaphysica, quæ ponitur ut pars metaphysica Materiæ, erit intelligibilis, una positivè, (hæc enim sunt attributa omnis realitatis) & demum habebit aliquid, quo conveniat cum sua comparte, & aliquid, quo differat, sicque erit composita metaphysicè. Sistendum
igi-

igitur est in simplicissima entitate Materię, cohibenda-
que illa rationis ratiocinantis licentia, quę realitatem
adeo in sua potentialitate puram ac simplicem, in actum
& potentiam dissolvere sine fundamento nititur.

Resp. 2. ad singula: Et quidem ad primam anteceden-
tis partem, nego, Materiam esse compositam metaphysi-
cē. Hęc enim compositio solū locum habet in specie-
bus; Materia autem non est species, sed pars entis in om-
nes rerum materialium species transformabilis. Imō ut
accuratiū id argumentum dissolvatur, rogo Adversa-
rios, quid tandem intelligant per *compositionem metaphysi-*
cā, quo nomine adeo abutuntur? An realem composi-
tionem ex partibus realiter distinctis, quomodo essentia &
existentia, aut natura & subsistentia, dicuntur compo-
nere metaphysicē? An unionem eorum, quę ratio di-
stinxerat cum fundamento, quomodo genus & differentia
metaphysicē, aut veriū logicē dicuntur componere spe-
ciem? An tandem compositionem rationis sine fundamen-
to, qualem & Deo, quamvis simplicissimo, gratis qui-
dam fingunt? Prima manifestē exulat ā Materia re pror-
sus simplici. Secunda quoque in eam non cadit; quia
fundatur in aliqua compositione physica & reali: unde si-
cut in Deo locum non habet, quia simplex est in suā
actualitate, ita nec in Materia prima, quia simplex est in
sua potentialitate, ut ait D. Thomas 1. p. q. 3. art. 8. ad
3. Tertia tandem locū quidem habere posset in Mate-
ria, sicut & in Deo; sed non magis arguit in illa actuali-
tatem, quā in Deo potentialitatem: fit enim ad libitum
nulla accepta ex rebus occasione.

Ad secundam verō & tertiam antecedentis partem res-
pondeo, unitatem & intelligibilitatem competere Mate-
rię, non simpliciter, sed solū secundū quid, & eo
modo, quo competere possunt potentię reali: unde non
arguunt in ea actualitatem, sed solū realitatem. Quod
quā verum sit, ut ex ipsis Adversariorum principiis in-
notescat, finge, ut volunt, Materiam componi meta-
physicē ex actu & potentia; an non illa potentia, qua
prior fingi nequit, erit una & intelligibilis? erit pla-
ria; & tamen non rursus componetur ex actu & poten-
tia, nisi velis abire in infinitum: Ergo unitas & intelli-
gibilitas non arguunt actualitatem, sed duntaxat qualem-
cumque realitatem.

ARTICULUS TERTIUS.

An Materia propriam habeat existentiam.

ET si hujus quæstionis decisio facile sequatur ex præcedenti (si enim Materia nullum includit actum entitativum, multo minus existentiam, quæ est perfectissimus ultimus actus entis) ut tamen plenius discutiatur natura Materiæ, illam speciali articulo expendendam suscipimus. Quid verò sit existentia ex professo dicitur in Metaphysica. Interim ut aliquam & ab omnibus receptam notionem ejus tradamus, Existentia est extra nihilum & causas sistentia, ut vel ipsa vox innuit: siquidem res existere dicitur, cum extra causas & nihilum sistitur. Quia verò res censetur sibi extra causas & nihilum, cum nihil ei deest requisitum ad rationem entis, ideo Metaphysici definiunt existentiam *Ultimam entis actualitatem*. Hoc posito -

Duplex est sententia. Prima censet Materiam & Formam habere proprias & partiales existentias, ex quibus una totalis compositi existentia constituatur. Hujus opinionis fundamentum est, quodd existentia re ipsa non distinguatur ab essentia: unde cum Materiam suam propriam essentiam habeat, propriam itidem existentiam habere oportet. Id refutabimus in Metaphysica. Secunda sententia Materiæ omnem prorsus existentiam propriam abnegat, eamque censet meram potentiam realem & positivam, existentia capacem. Ita Thomistæ omnes, & plerique alii.

CONCLUSIO.

Materia prima nullam ex se habet existentiam, sed existit per existentiam totius compositi, quæ illi competit per formam; sicut corpus vivit vita ipsius animalis, quam habet per animam.

Sic censet ubique S. Thomas. *Materia*, inquit q. 4. de Potent. ar. 3. *non potest existere sine forma: id enim, ut subdit, non habet nisi per formam, quæ est actus ejus.* Et 1. p. q. 15. ar. 3. ad 3. *Materia secundum se neque habet esse, neque cognoscibilis est.* Idem docet passim, atque expressè innuit Aristoteles, cum solvens illud Antiquorum argumentum, materiam esse actu ens, seu existere, aliàs fore nihil, non respondet, eam ex se habere aliquam existentiam, qua sit extra nihil, ut in promptu erat reponere, si ita sensisset; sed ait, inter ens actu & nihil eam esse mediam, quia est realis entis potentia. Itaque non
ex

ex se illam existere censet, sed esse puram potentiam actus essendi, seu formæ & existentiaæ capacem.

Probatur 1. Conclusio ex fundamentis supra constitutis. Materia ex se non habet id, quod acquirit per generationem; Atqui per generationem acquirit existentiam: Ergo eam ex se non habet. Major patet ex terminis. Minor suadetur. Quod mutatur de non esse ad esse acquirit esse, seu existentiam, ut patet ex terminis; esse enim idem est, ac existere; Sed Materia per generationem mutatur de non esse ad esse, seu existere; generatio enim est mutatio de non esse ad esse: Ergo Materia per generationem acquirit esse, seu existentiam.

Respondebis, Materiam per generationem acquirere esse, seu existentiam perfectiorem: habere tamen nihilominus ex se aliquam, sed imperfectam.

Sed contra. In primis inde sequeretur, Materiam existere duabus existentibus, propria nempe & ea alia, quæ illi per generationem accedit: quod planè absurdum est & superfluum. Deinde sic instauratur hæc ratio contra responsionem. Quod acquirit primum esse, nullum ex se habet esse, seu existentiam, sed solum est in potentia ad illam; Sed Materia per generationem acquirit primum esse: Ergo ex se nullum habet. Major constat ex ipsis terminis. Minor verbò ex notione jam tradita generationis. Hæc enim ab alteratione differt, quod alteratio terminetur solum ad esse secundarium & secundum quid: At verbò generatio ad esse substantiale, id est, simpliciter primum. Unde subiectum generationis, nempe Materia, est in potentia ad esse simpliciter primum.

Urgetur amplius hæc ratio. Si Materia ex se haberet existentiam, esset ens actu; ens enim dicitur ab esse, seu existentia: Ergo esset primum ens actu, nullum enim prius supponit: Ergo esset substantia actu, quippe nomine substantia intelligitur primum ens actu cæteris subsistens: Ergo Materia non fieret substantia actu; nam, ut rectè dicebant Antiqui, quod est, non fit. Sicque velint, nolint, Adversarii relabuntur in sententiam illorum Antiquorum, qui censebant, Materiam esse solam rei substantiam, quæ per mutationes non producebatur, sed iam existens variè modificabatur; atque adeo non dari generationem substantialem, sed omnem mutationem esse alterationem. Hæc ratio est S. Thomæ 1. part. quæst. 69. ar. 1.

Probatur 2. Conclusio ex notione jam tradita existentiaæ. Existentia est rei extra causas & nihilum existentia, ut ipso nomine constat; Atqui Materia extra causas & nihilum ex se non habet existentiam. Probatur minor. Res censetur sisti extra causas & nihilum, cum nihil ei

desit ad rationem entis essentialiter requisitum; nam si ei desit aliquid ad rationem entis essentialiter requisitum, non censetur sibi & terminari in linea entis, sed potius tendere ad aliquid ulteriùs, ut sit ens, id est, existens actu; Atqui Materia ex se talis non est, ut nihil ei desit ad rationem entis essentialiter requisitum: Ergo ex se non sinitur extra causas. & nihilum. Declaratur minor: Ens generabile, ut supra demonstravimus, essentialiter constat ex potentia & actu essendi, id est, ex materia & forma: unde forma est essentialiter pars & complementum entis; Atqui Materia ex se non habet formam: Ergo non habet ex se quiddam essentialiter requiritur ad rationem entis, sed est solum quædam entis inchoatio, nempe potentia, ex qua fit ens generabile.

Hanc rationem duobus verbis complexus est D. Thomas 1. p. q. 7. ar. 2. *Materia prima*, inquit, *non existit in rerum natura per se ipsam, cum non sit ens in actu, sed potentia tantum*: qui quidem discursus posset ita in forma proponi. Eo modo Materia existit, quo est ens; existentia enim est actus entis; Sed materia ex se non est ens, nisi in potentia; est enim id, ex quo fit ens simpliciter, seu primum Ens: Ergo non existit nisi in potentia.

Respondebis, Materiam esse ens inchoativè, incompletè & partialiter; sicque habere existentiam incompletam & partialem.

Sed contra. Existentia essentialiter est id, quo aliquid sinitur & terminatur in linea entis, ita ut ulteriùs non tendat ad hoc, quod sit ens: si enim ulteriùs tenderet ad essendum ens, sine dubio non intelligeretur sibi & terminari, ut constat ex terminis; Atqui quod est solum ens inchoativè & incompletè, ulteriùs tendit ad hoc ut sit ens: Ergo nullo modo potest intelligi existens etiam partialiter.

Sed falluntur Adversarii, quod imaginentur Materiam & Formam, ut duo partialia entia, ex quibus ens constet, veluti ex duabus partibus integralibus, quarum quælibet partialiter habeat id, quod toti competit; sicut totalis extensio constat ex duabus partialibus, quarum quælibet est actu, sed partialiter extensio. Id sanè falsum est. Non enim sic constituitur ens ex Materia & Forma, sed ut ex potentia essendi, & actu essendi, sicut vivens constituitur ex corpore, ut potentia vivendi, & ex anima, ut actu vivendi. Unde sicut corpus non habet actu vitam partialem, sed est solum in potentia ad vitam, quæ in vivente una est corpori per animam communicata; sic Materia non habet partialem existentiam, sed solum est in potentia ad existentiam, quæ in ente
sub-

substantiali unica est, Materiæ per formam communica-
cata.

Reponunt. Anima rationalis separata est ens incomple-
tum, & tamen propriam ac partialem retinet existentiam :
Quidni & materia, licet sit ens incompletum, suam ha-
bere poterit partialem existentiam.

Sed contra. Primò falsum est, animam separatam ha-
bere partialem existentiam; habet enim totalem illam,
quam corpori unita ipsi communicabat. Unde partiales
existentiæ hinc adstrui nequeunt. Ita docet S. Thomas
I. p. q. 76. ar. 1. ad 6. *Anima*, inquit, *humana illud esse*,
in quo subsistit, communicat materiæ, ex qua & anima intel-
lectiva fit unum; ita quòd illud esse, quod est totius composi-
ti, est etiam anima. Deinde anima rationalis non est ens
incompletum, incompletionem, ut ita dicam, indigentiam,
quasi egeat corpore ad essendum & operandum? (potest
enim esse & operari sine corpore) sed solum incomple-
tione ulterioris communicabilitatis, quatenus existen-
tiam habet sibi quidem propriam, sed tamen ulteriùs
communicabilem corpori; unde non censetur omnino
completa, nisi suæ comparti, cui naturaliter communica-
bilis est, & ad quam essentialiter ordinatur, sit unita, ut
rectè observat Cajetanus I. p. q. 76. ar. 1. At verò Mate-
ria est ens incompletum incompletionem indigentiam, quia
cùm sit ens in potentia, eget forma, qua fit ens in actu;
atque ita ex se non est ens in actu existens, sed solum
in potentia.

Ex his intelligitur, qua ratione Materia recipiat esse,
seu existentiam, cùm eam ex se non habeat. Nam exis-
tentia est prope actus entis; ens enim dicitur ab *esse*, seu
existere; unde in tantum aliquid existit, in quantum est
ens. Porro Materia ex se non est ens, sed solum poten-
tia, ex qua fit ens. Per formam tamen completur in ra-
tione entis; & ideo per formam acquirit existentiam,
quatenus ex ea & forma fit unum ens, cui propriè com-
petit existere. Id explicat Cajetanus sensibili exemplo
lucis. Hæc enim ut communicetur duo requiritur. Pri-
mò subjectum capax; secundò certam in eo subjecto dispo-
sitionem, sine qua lucem non admittit, nempe diapha-
neitatem, qua posita statim à sole corpus lucem reci-
pit. Sic pariter, ut communicetur existentia rebus cor-
poreis, duo requiruntur; primò subjectum, seu potentia
capax essendi: Hæc est Materia; verùm cùm ea sit ex se
indifferens ad omnem entis rationem, nec quidquam pos-
sit existere, nisi habeat determinatam & completam en-
tis rationem, requiritur secundò forma determinans &
complens Materiam in ratione entis: ea posita statim ac-
cedit existentia huic formæ commensurata. Sed rursus,
D 4 sicut

sicute unica est lux, quæ non est partim corporis, partim diaphaneitatis, sed totius compositi ex corpore & diaphaneitate; ita unica est existentia, quæ neque est Materie, neque formæ, sed totius compositi, nempe entis completi.

Id videre est in Viventibus, quibus vivere est *esse*, seu *existere*, ut ait Aristoteles. Itaque in Animali unica est vita, quæ nec animæ, nec corporis solius est; nec partim corporis, partim animæ; sed conjuncti ex anima & corpore; & ad quam requiritur subiectum vitæ capax, nempe corpus: deinde forma determinans ad hunc vitæ modum, nempe anima; qua posita statim adest vita, ut actus totius conjuncti. Idem evenit in existentia aliarum rerum; ea Materia datur per formam, quia materia per formam fit ens actu: hinc existentia sequitur formam, ut perpetuo docet S. Thomas. Vide 1. p. q. 56. art. 5. q. 7^a ar. 6.

Solvantur objectiones.

Obj. 1. Quod habet proprium *feri* distinctum à *feri* formæ, propriam habet existentiam; Sed Materia propriam habet *feri* distinctum à *feri* formæ: Ergo & propriam existentiam. Major certa est: Nam *feri* est acquirere *esse*, seu existentiam. Minor probatur. Materia facta fuit per creationem, formæ fiunt per generationem substantialem; Sed creatio distincta est à generatione: Ergo Materia propriam habet *feri* distinctum à *feri* formæ.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo majorem. Materia facta est per creationem; terminatam ad totum compositum, sub quo creata est, concedo; ad se solam, nego; & concessa minori, nego consequentiam sub distinctione data. Itaque fatemur, Materiam creari, sed non solam: nam ut rectè arguit S. Thomas 1. p. q. 46. ar. 4. creatio terminatur ad ens. Porro Materia sola non est ens, sed potentia ad ens actu, quæ per formam completur in ratione entis: unde creari nequit, nisi sub forma. Atque ita per creationem acquirit quidem existentiam, non tamen propriam, sed per formam ipsi communicatam. Porro, quod opponi posset, materiam habere proprium *feri*, quia habet proprium *conseruari*, commodius solvetur infra q. 3. ar. 3.

Instabis. Materia saltem aliquo modo terminat creationem: Ergo saltem aliquo modo existit.

Resp. Distinguo consequens: existit per Existentiam totius compositi, in quo creatur, concedo; per aliquam sibi propriam, nego. Solutio patet ex dictis.

Urgebis. Ergo Materia pereunte composito corrumpitur, quod est contra Aristotelem. Probatur consequens: Corrumpti est amittere esse; Atqui Materia pereunte composito amittit esse, si non habet aliud esse, seu *existere*, quàm totius compositi: Ergo pereunte composito corrumpitur.

Resp. Nego consequens. Ad probationem distinguo majorem: Corrumpti est amittere esse, itaut nullum aliud esse subrogetur, nego. Materia autem cum deperdit unum esse, ut existentiam ligni, statim recipit aliud esse, ut esse ignis; nam *corruptio unius est generatio alterius*. Unde non deperdit, sed solum mutat existentias. Sicut ergo servus non dicitur liberari, dum ab una servitute transit ad aliam; nec homo nudari, si deponendo unam vestem aliam simul induat; ita nec Materia dicitur corrumpi, cum ita unum esse deponit, ut aliud statim recipiat.

Obj. 2. Quod est prius composito, non existit per existentiam compositi; Sed Materia est prior composito: Ergo non existit per existentiam compositi. Major videtur certa. Minor probatur. Causa est prior effectui, & principium prius principiatio, Sed Materia est causa & principium compositi: Ergo est prior composito.

Resp. cum Cajetano Op. de Ente & Essentia, quæst. 8. Distinguo majorem: Quod est prius composito; prioritate naturæ & casualitatis, nego; prioritas enim naturæ non est prioritas existendi, sed solum prioritas causandi: unde non impedit simultatem realem; & ideo quod est prius natura, potest existere per existentiam illius, quod est posterius, quia utrumque simul realiter existit. Materia verò est prior quovis composito prioritate causæ & naturæ, non prioritate temporis; quia nullum instans temporis est, in quo non sit in aliquo composito.

Resp. 2. Distinguo eandem majorem: Quod est prius secundum actualitatem existentia, concedo; secundum solam realitatem potentia, nego. Et ad minorem: Materia est prior composito; secundum realitatem potentia, concedo; secundum actualitatem existentia, nego. Materia enim, cum de se non sit aliud, quàm potentia essendi, & existendi, præcedit compositum secundum realitatem potentia duntaxat; non verò secundum actualitatem existentia: non enim existit, nisi in composito. Aliis terminis dari posset solutio: Quod est prius per modum entis completi, concedo; quod est prius per modum inchoationis entis, nego. Ratio est, quia, ut jam ostendimus, existentia est actus entis completi: unde illud solum existit, quod est ens completum, non verò quod est tantum entis inchoatio.

Instabis: Quod intelligitur causans, intelligitur existens;

Æns; Sed Materia in illo priori intelligitur causans compositum: Ergo intelligitur existens.

Resp. Distinguo maiorem: Quod intelligitur causans; per modum causæ efficientis, concedo; per modum causæ materialis, nego. Ratio est, quia causa efficiens causat per modum dantis existentiam effectui; cum ergo nemo dicat, quod non habet, causa efficiens prius intelligitur existens, quam causans. At verò causa materialis causat per modum subiecti & potentie recipientis esse & existentiam. Ad recipiendum autem existentiam non oportet illam præhabere: unde causa materialis in illo priori, quo concipitur prævenire constitutionem compositi, non debet intelligi existens, sed tendens ad existentem.

Urgebis. Quod est per se extra nihil, per se existit; Sed quod causat, etiam per modum Materiæ, per se est extra nihil: Ergo per se existit. Probatur minor: Quod enim est intra nihilum, nihil causare potest.

Resp. Distinguo maiorem: Illud per se existit; quod est extra nihil, completè & totaliter, concedo; quod est extra nihil, inchoativè & vialiter, nego. Porro, ut supra dictum est, Materia secundum propriam entitatem & in illo priori naturæ, in quo concipitur prævenire formam, est solùm extra nihil inchoativè, in quantum est quædam entis inchoatio.

Dices. Quod est extra causam efficientem, est completè extra nihilum; Sed Materia prima, ut prævenit formam, est extra causam efficientem: Ergo est completè extra nihil. Probatur minor: Causa efficiens Materiæ est virtus creatrix; Sed Materia, ut prævenit formam, est extra virtutem creatricem; Ergo est extra causam efficientem.

Resp. Distinguo maiorem: Illud est extra nihilum completè, quod est extra causam efficientem; per modum effectus completi in ratione entis, concedo; per modum effectus incompleti & inchoati, nego. Materia autem, ut prævenit formam, est solùm aliquid incompletum & viale, quod nequit intelligi completè esse & conservari, etiam à causa creatrice, nisi sub aliqua forma. Unde, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 15. a. 3. *Materia in Deo non habet propriam ideam cum toto composito; & aliis in locis sæpe repetit, Materiam nulla modo creari posse, nisi cum forma.*

Replicabis: Ergo saltem Materia ex se habet existentiam incompletam & vialem. Eo enim modo existit, quod est extra nihil & causam efficientem; Sed per se est extra nihil & causam efficientem, saltem incompletè & vialiter: Ergo habet existentiam saltem incompletam & vialem.

Resp.

Resp. Nego majorem. Nam, ut jam demonstravimus ad existendum non satis est rem esse quocumque modo extra causam effectricem & nihilum, sed debet esse per modum rei completæ & terminatæ in linea entis: Existentia enim est terminus entis, in quo quiescit ejus productio.

Obj. 3. & simul instabis contra datas solutiones. Inter esse extra nihil & causas, & esse intra nihil & causas, non datur medium: Ergo Materia debet esse completè vel intra, vel extra nihil & causas. Probatur antecedens, quia ens & nihil immediatè opponuntur: Ergo inter ea non datur medium.

Resp. Dari medium inter ens completum & nihilum, scilicet ens incompletum & vile, proindeque inter esse intra nihilum, & esse extra nihilum, completè & terminativè: unde nego consequentiam. Quæ responsio aptari debet probationi antecedentis.

Resp. 2. cum Joanne à S. Thoma, distinguo antecedens; Inter esse extra nihil & causas, vel intra nihilum & causas non datur medium, secundum rem & durationem, quasi in Mundo aliquid dari possit, quod nec intra, nec extra causas & nihilum de facto sit, concedo; non datur medium, secundum præcisionem, nego. Cum enim demonstraverimus, ens dividi in potentiam, & actum essendi, eamque potentiam esse entis solum inchoationem, evidens est, quod licet hæc inchoatio entis nunquam reperiatur, quin sit extra nihilum perfectè, quia nunquam potest reperiri sine forma; attamen si sumatur præcisa ab illa forma, qua completur & ponitur in linea entis actu, non intelligetur esse plenè extra nihilum, sed magis tendere à nihilo ad ens, sicque ut medium inter ens actu & nihilum.

Resp. 3. Dato antecedente, distinguo consequens: Ergo Materia debet esse vel intra, vel extra nihilum, per se ipsam, nego; per existentiam, quam habet in toto composito, concedo. Nam sicut forma purè corporea, ut forma equi, est solum extra nihilum, in quantum existit in composito equi, in quo salvatur, & quo destructo perit; ita Materia est extra nihilum, in quantum salvatur in aliquo composito, per cujus existentiam existit. Et ideo semper quidem existit & est extra nihilum, notamen per se præcisè, sed per existentiam compositi, in quo existit.

Obj. 4. Materia per se subsistit: Ergo etiam per se existit; *subsistere* enim & *existere* sunt ejusdem rationis. Probatur antecedens. Quod subsistat formæ, debet per se subsistere; Sed Materia subsistat formæ: Ergo debet per se subsistere. Major certa est: nam prius est per se subsistere.

re, quam subsistere alteri. Minor verò patet: nam effectus materiæ est subsistere formæ.

Resp. Nego. antecedens. Ad probationem distinguo majorem. Illud debet per se subsistere; quod subsistat formæ, accidentali & secundariæ, concedo; quod subsistat formæ substantiali, nego. Explicatur solutio. Duplex est forma, ut jam insinuatum est; una substantialis, quæ dat subjecto *esse* simpliciter, seu primum *esse*, ipsumque complet in ratione entis & substantiæ, ut forma hominis, forma ignis, &c. alia verò est forma accidentalis, quæ rei jam existenti dat aliquod *esse* secundarium & secundum quid, ut sanitas, albedo, &c. Dicimus ergo, quod subjectum subsistans formæ accidentali debet quidem in se subsistere, quia forma accidentalis non dat, sed supponit *esse* substantiale, seu *subsistere*: prius enim est esse hominem, quam esse doctum, vel sanum. Attamen subjectum subsistans formæ substantiali non debet in se subsistere, quia hoc habet à forma substantiali. Solutio est D. Thomæ Op. 31. Adde præterea, quod hoc argumentum nimis probat, nempe Materiam esse nobiliorem formæ; nam subsistentans est nobilius subsistentato.

Obj. ultimò. Existentia non distinguitur ab essentia; sed Materia essentiam suam habet à forma distinctam: Ergo & propriam existentiam.

Resp. Nego majorem: Nam in Metaphysica ostendimus, omnem essentiam creatam distingui realiter ab existentia. Deinde, quamvis existentia esset essentia, non esset tamen qualiscumque essentia, sed essentia actualis & completa in genere entis: unde, etiam dato principio Adversariorum, non sequeretur, Materiam habere propriam existentiam, quia non habet essentiam completam in linea entis.

ARTICVLVS QVARTVS.

An Materia existere possit sine Forma.

Fatentur omnes, Materiam non posse naturaliter sine forma existere, quia ex se vel nullam habet existentiam, vel non nisi à forma dependentem. Sed, utrum saltem divinitus id fieri possit, dubium est inter Authores. Affirmant Scotus, & quidam extra D. Thomæ Scholam: negant verò D. Thomas & Thomistæ communiter. Ut difficultas intelligatur.

Nota, in Deo duplicem distingui potentiam, aliam naturalem & ordinariam; aliam supernaturalem extraordinariam & absolutam. Potentia ordinaria est, quæ se manifestat in effectibus ordinariis; seu, quæ operatur juxta naturam

naturam rerum & leges ordinarias, quas in Mundi gubernatione divina Sapiencia constituit: ut cum ex semine fiat arbor, ex arbore profertur fructus; hæc sine dubio fiunt per potentiam ordinariam. Potentia extraordinaria est, qua Deus operatur supra consuetum rerum ordinem, ex infinita illa virtute, quæ nullis terminis limitatur; seu, ut loquitur Scriptura, dum *facit potentiam in brachiis suis*, & infinitam virtutem suam adhibet: Deus enim plus potest, quàm fecit, & ostendunt effectus naturales, ut demonstrat D. Thomas 1. p. q. 25. a. 5. Ex illa potentia extraordinaria operatur, cum in Myserio Eucharistiæ accidentia substat sine subiecto; in Myserio Incarnationis humanam naturam unit Divinæ Personæ; dum facit Virginem esse matrem; dum mortuos vitæ restituit, &c. Huic potentia absolutæ conceditur quidquid non implicat contradictionem: quod verò contradictionem implicat, habetur ut impossibile, etiam divinitus, seu de potentia absoluta. Unde contradictio statuitur à Philosophis & Theologis ut regula possibilitatis rerum respectu divinæ omnipotentia.

Hujus verò rationem (ut rem sæpe repetendam semel stabiliamus) profundissimam affert S. Thomas 1. p. q. 25. ar. 3. Quia cum Deus contineat in se totam essendi plenitudinem, potest profundere ex se omne esse, Proindeque illud solum repugnat Divinæ omnipotentia, quod repugnat esse. Id verò solum repugnat esse, quod importat simul esse & non esse, in quo sita est ratio contradictionis. En verba S. Doctoris: *Unicuique potentia activa correspondet possibile secundum rationem illius actus, in quo fundatur talis potentia activa: Sicut potentia calefactiva refertur ut ad proprium objectum, ad omne calefactibile. Esse autem Divinum, super quod ratio Divina potentia fundatur, est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præbens in se totius esse perfectionem. Unde quidquid valet, aut potest valere rationem entis continetur sub possibilibus absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens. Nihil autem opponitur rationi entis, nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibilis absoluti, (quod subditur Divina omnipotentia) quod implicat in se esse & non esse simul, seu contradictionem. Sic fieri nequit, etiam divinitus, ut, quæ facta sunt, infecta redantur; quod quis vivat sine vita; quod detur triangulum sine angulis; quod sit homo sine anima rationali, &c. Siquidem (& idem dicendum de aliis) cum homo sit per animam rationalem, negatio animæ rationalis est negatio hominis: unde cum tollitur anima rationalis, non fit, sed magis destruitur homo. His ita constitutis -*

C O N C L U S I O.

Videtur, fieri non posse, etiam de potentia Dei absoluta, ut Materia existat sine forma. Ita tenet S. Thomas Quæst. 13. ar. 1. *Quod, inquit, aliquid sit & non sit, à Deo fieri non potest, neque aliquid involvens contradictionem; & huiusmodi est materiam esse sine forma.* Idem habet 1. p. q. 66. a. 2. aliisque in locis.

Probatur Conclusio ratione S. Thomæ 1. p. q. 66. ar. 1. In tantum aliquid existit, in quantum est ens actu; ens enim dicitur ad esse, seu existere; & ideo quod existit actu, est ens actu: Sed implicat contradictionem, ut Materia sit ens actu sine forma; forma enim est actus entis, Materia verò potentia: Ergo implicat, Materiam existere sine forma.

Confirmatur primò. Existentia est sistentia rei extra causas & nihilum; Sed implicat, Materiam sine forma sisti extra causas & nihilum: Ergo & existere sine forma. Maior est notio existentia. Minor constat, tum ex ipsis terminis: Nam forma est causa respectu Materiae, dans ipsi esse: Ergo implicat Materiam omni forma destitutam esse extra causas. Tum quia in tantum Materia extra causas sistitur, in quantum in ratione entis constituitur; Sed constituitur in ratione entis per formam: Ergo eatenus extra nihilum sistitur, quatenus forma perficitur.

Secundò. Sic se habet forma ut sic ad existentiam ut sic, sicut forma viventis ad existentiam viventis, quæ est vita; Sed implicat, Materiam vivere sine forma viventis, nempe anima: Ergo & esse sine forma.

Tertiò. Effectus causæ formalis nec divinitus suppleri possunt, ut vulgò dicitur & verum est: ut nec divinitus aliquid esse potest album sine albedine; figuratum sine figura; Sed forma dat esse Materiae per modum causæ formalis: Ergo nec divinitus fieri potest, ut Materia existat sine forma.

Obij. 1. Materia minùs dependet à forma, quàm accidens à subiecto; Sed accidens potest divinitus esse sine subiecto: Ergo & Materia esse sine forma. Probatur maior. Prius minùs dependet à posteriori, quàm posterius à priori; Sed Materia est prior forma, accidens verò est posterius subiecto: Ergo Materia minùs dependet à forma, quàm accidens à subiecto.

Resp. Nego maiorem: ut enim inquit S. Thomas 1. p. q. 66. a. 1. ad 3. *Accidens, cum sit forma, est actus quidam: Materia autem secundum id, quod est, est ens in potentia: Unde magis repugnat Materiae esse in actu sine forma, quàm accidenti sine subiecto.* Ad probationem transeat

seat major , & distinguo minorem : Materia est prior forma ; quantum ad realitatem entitatis , concedo . quantum ad actualitatem existendi , nego . Id. est , Materia , cum sit receptiva formæ , præcedit ipsam quantum ad realitatem potentiæ receptivæ ; sed quia Materia existit per formam , forma præcedit Materiam quantum ad actualitatem existendi ..

Obj. 2. Deus se solo sine causis secundis potest quidquid potest cum illis ; Sed cum forma potest dare existentiam Materiæ : Ergo etiam sine forma ..

Resp. Distinguo majorem : Deus potest se solo quidquid potest cum causis secundis ; efficientibus , concedo ; formalibus , aut materialibus , nego . Nam , ut diximus , effectus causæ formalis nullo modo suppleri potest ..

Obj. 3. Deus potest supplere existentiam creatam per propriam existentiam , ut patet in Humanitate Christi , quæ non existit per existentiam creatam , sed per Divinam suppletentem vices creatæ : Ergo etiam poterit Deus communicare suam existentiam materiæ , & sic eam reddere existentem sine forma ..

Resp. Distinguo antecedens : Deus potest supplere existentiam creatam per propriam ; in subiecto capaci existentia , concedo ; in subiecto incapaci existentia , nego . Materia autem est essentialiter incapax existendi sine forma , sicut corpus est essentialiter incapax vivendi sine anima ..

ARTICVLVS QVINTVS.

De Unitate , Appetitu , & Ingenerabilitate Materiæ ..

Constat ex dictis , quid sit Materia ; eam scilicet esse puram potentiam in genere entis & substantia , quæ de se nullum habet essendi actum , nullamque existentiam , sed per formam completur in genere entis , & redditur existens . Nunc breviter explicandum est , qualis sit : id est , quomodo sit una , quomodo formas appetat , & quomodo sit incorruptibilis & ingenerabilis ..

PRIMA CONCLUSIO.

Materia ex se non est perfecte & complete una , sed solum imperfecte & in potentia .

Probaturs . Materia eo modo est una , quo est ens ; siquidem unitas est proprietas entis ; Atqui de se non est ens complete , ut ostendimus supra : Ergo non habet unitatem ..

unitatem completam, sed imperfectam; quæ ulterius trahi potest ad omnes entis species, ut ad speciem hominis, bruti, plantæ, &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Materia omnium sublunarium est ejusdem rationis: Materia verb corporum cœlestium videtur esse diversæ rationis, ac sublunarium.

Probatur prima pars, tam experientia, tum ratione. Experientia quidem, quæ videmus, Materiam transire per omnes gradus entium sublunarium; ut quæ erat aqua & terra, fit bitumen, deinde ignis, postmodum aer; hinc addensatur in aquam, ex aqua transit in plantam, quam nutrit aqua; postea in substantiam animalis, quod alitur planta, &c. Tum etiam ratione: nam Materia sublunarium eodem modo respicit omnes formas sublunares, id est, amissibiliter recipiendas: Ergo est ejusdem rationis.

Secunda verb pars est contra plures Antiquos, qui cœlestia corpora esse ex elementari Materia censuere: ut Plato ex igne; Empedocles ex quatuor elementis; Thales ex aqua; aliqui ex terra, quam sententiam secutus Anaxagoras Solem dixit esse lapidem ardentem: quam ob rem ab Atheniensibus Solem ut Deum colentibus exulare iussus est, ut refert S. Augustinus lib. 18. de Civitate. c. 41.

Probatur. Quæ constant Materia ejusdem rationis, sunt invicem transmutabilia; unum enim ex alterius Materia fieri potest, ut ex plantæ Materia fit animal, & ex animalis Materia germinat planta; Atqui nec res elementares in cœlestia corpora, nec cœlestia corpora in res elementares transmutantur: Ergo non eadem, sed diversa constant materia.

Confirmatur: Potentiæ differunt secundum diversum modum, quo suos actus respiciunt: Atqui Materia cœlestis & elementaris diverso modo formas suas respiciunt; cum enim, ut in 2. parte dicemus, cœlestia corpora sint incorruptibilia, Materia eorum ita propriam formam respicit, ut aliam admittere nequeat; Materia verb elementaris ita formam, quam habet, respicit, ut illam exuendo aliam possit admittere: unde Materia sublunaris est radix corruptionis, non itidem cœlestis: Ergo sunt diversæ rationis. Utraque ratio est S. Thomæ 1. p. q. 66. ar. 2. ubi conclusionem nostram docet & probat.

TERTIA CONCLUSIO.

Materia formam appetit, quam quidem habet appetitu quasi complacentiæ; quas verò non habet, nec habuit, sed habere potest, appetitu quasi desiderii; quas demum habuit, appetitu quodam ineluctabili.

Explicatur conclusio. Appetitus est inclinatio, seu tendentia & ordo rei ad id, quod sibi convenit. unde duplex est, innatus scilicet, & elicited. Appetitus innatus est, qui rei naturam sequitur absque ulla prævia cognitione, per modum naturalis ordinationis: sic gravia innato appetitu tendunt ad centrum Mundi, levia ad circumferentiam, & quælibet res ad id, quod suæ naturæ convenit. Appetitus elicited est, qui producitur cum cognitione per modum actus vitalis, quo res se movet & excitat ad ea, quæ sibi bona apprehendit: sic homo appetitu elicited cupit honores, divitias, scientias, virtutes, & alia huiusmodi: sic etiam pecudes appetitu elicited moventur ad cibum, potum, loca sibi commoda, &c. Conclusio non procedit de appetitu elicited, qui nullus omnino reperitur in Materia, imò nec in rebus vita destitutis, sed solum de appetitu innato, eoque satis largè accepto, pro ordinatione & coaptatione naturali unius ad aliud, ita ut sensus sit, Materiam ex natura sua tendere ad formas, seu inclinari & ordinari ad ipsas, ut ad suum bonum, suamque perfectionem.

Conclusionis sic explicatæ probatur prima pars. Appetere formas nihil aliud est, quàm ex se ordinari & tendere ad illas; Sed Materia ex natura sua ordinatur & tendit ad formas: Ergo naturaliter eas appetit. Probatur minor. Potentia naturaliter ordinatur ad actum, & inchoatio ad complementum; Sed Materia est potentia receptiva formæ, & inchoatio entis, quæ per formam completur: Ergo Materia ordinatur & tendit ad formas; sicque eas appetere dicitur.

Probatur simul 2. & 3. pars. Appetitus rei absentis dicitur *appetitus desiderii*; præsentis verò, *appetitus quietis & complacentiæ*; ut lapis, dum est extra centrum, veluti desiderat ipsum dum verò est in centro, quiescit in eo: Ergo appetitus Materiæ respectu formarum, quas nunquam habuit, est appetitus quasi desiderii; respectu verò formæ, quam habet, est appetitus quasi complacentiæ & quietis. Dico *quasi*, quia hæc vocabula non nisi largè & metaphoricè accepta congruunt Materiæ.

Probatur demum 4. pars. Materia naturaliter formam, quam semel amisit, eandem numero naturaliter iterum habere nequit; formæ enim destructæ eadem numero produci

duci non potest, ut suo loco dicemus: Ergo si quæ sit in Materia potentia ad eam formam, ea nequit censerī appetitus efficax, sed solum inefficax, quæ scilicet naturaliter expleri nequit.

Objicies. Quod non habet actum, non habet appetitum; Sed Materia non habet actum: Ergo nec appetitum.

Resp. Distinguo majorem: Quod non habet actum, non habet appetitum; per modum actualis tendentiæ, concedo; per modum passivæ capacitatis, nego. Appetitus autem Materiæ non est actualis tendentia, sed solum naturalis capacitas ordinata ad formam, ut jam notavimus.

Dices. Materia non appetit malum compositi; nullus enim appetitus fertur in malum; Sed si materia, quæ est sub una forma, aliam appeteret, appeteret malum & ruinam compositi: Ergo Materia, dum habet aliquam formam, nullam aliam appetit.

Respondeo, materiam solum per accidens, & propter bonum totius universi appetere ruinam compositi: Primario enim appetit omnem formam, quam non habet, & cujus est capax, sive sit perfectior, sive imperfectior ea, quam habet: appetit enim formas, in quantum est potentia ad ipsas: Potentia autem indifferenter se habet ad perfectum & imperfectum, ut dicit D. Thomas i. p. q. 66. ar. 2. Sed quid, dum illa nova forma introducit, alia expellatur, sicque destruaturs vetus compositum, hoc est per accidens, & ut ita loquar, quasi præter intentionem Materiæ: & tamen hoc ipsum non est purè malum, sed cedit in bonum totius universi, cujus pulchritudo consistit in ea rerum modò nascentium, modò intereuntium; sicut pulchritudo comœdiæ consistit in varietate scenarum. Porro inquit Seneca: *Universus Mundus historiam exercet*.

Q U A R T A C O N C L U S I O .

Materia est corruptibilis & ingenerabilis: unde à solo Deo produci & destrui potest.

Probatur conclusio. Sicut naturaliter ex nihilo nihil generari potest; ita nec in nihilum abire: Ergo necesse est, ut omnis generatio supponat Materiam, & omnis corruptio eam relinquat; ac proinde Materia nec generatur, nec corrumpitur, sed præsupponitur ad omnem generationem, & relinquitur post omnem corruptionem. Attamen totum compositum corrumpi potest, quia compositum consistit in unionem materiæ, & formæ, quæ separari possunt, sicque destrui compositum.

Licet autem Materia sit incorruptibilis, dicitur tamen *radix Corruptionis*. Cum enim receptio unius formæ sit expulsio alterius, (ut dum Materia ligni recipit formam ignis, excluditur forma ligni) sicut capacitas Materiæ est causa, cur novas formas recipiat, sicque generentur nova composita; ita quoque est causa, cur veteres abiciat, sicque corrumpantur vetera composita. Sed hætenus de Materia.

QUÆSTIO TERTIA

De Forma Substantiali.

Lustravimus primum principium rerum naturalium, scilicet Materiam, ex qua fiunt; eamque ostendimus esse in ordine entis puram potentiam versatilem in omnes entium naturalium modos: nunc agendum est de Forma substantiali, per quam materia fit ens actu, & quælibet res in sua specie constituitur. Circa Formam tria quærimus tribus Articulis. Primò, an, & quid sit. Secundò, quomodo educatur de potentia materiæ in rebus genitis. Tertiò, an idem dicendum sit de formis rerum creaturarum.

ARTICULUS PRIMUS.

An, & quid sit Forma Substantialis.

Antequam de Forma substantiali dicamus, aliquid prælibandum est circa Formam in communi.

Forma igitur generalissimè sumpta, est id, quo res determinatur ad certum essendi modum. Ratio enim entis est admodum vaga, indefinita, & innumeris modis participabilis: sicut ratio extensionis sonat quid indefinitum & infinitis modis terminabile. Sicut ergo figura est, quæ extensionem illam vagam restringit ad certos limites & terminationis modum: ita Forma est, quæ rationem essendi ex se indefinitam restringit ad certum essendi modum, constituitque rem actualem entis speciem, & ab aliis distinctam. Unde quia Deus non est aliquo modo determinato, sed est ipsum *Esse* subsistens, infinitum, comprehendens & superexcedens omnes essendi modos.

ratio *Formæ* propriè non competit essentia divina; & ideo omnia, quæ exprimunt formam aliquam, id est, determinatum essendi modum, non tam propriè tribuuntur Deo, quàm quæ rationem essendi puram, & illimitatam significant. Unde, ut dixit S. Thomas 1. p. q. 13. ar. 11. Nomen Deo magis proprium est *Ens*, seu, *Qui est*; quia, inquit, non significat formam aliquam, (id est determinatam & limitatam essendi rationem) sed ipsum esse. At verò quia ceteræ res sunt quædam derivationes & participationes illius essendi Oceani, quæ non capiunt totam essendi rationem, sed solum aliquem eius modum, idcirco essentia cæterorum entium vel est *Forma*, vel certè composita ex *Materia*, quæ est quid indifferens & potentiale, & ex *Forma* determinante illam materiam ad certam essendi rationem. Itaque *Forma* communissimè sumpta est, quæ dat certum essendi modum, seu determinat essentiam ad aliquam entis speciem. Et hoc sonat ipsum *Formæ* nomen: nam *formari* est determinari ad certum perfectionis modum. Dicitur à Græcis *ἰδέα*, id est, *perfectio*, eo quòd perfectio fit per *Formam*, sicut capacitas perfectionis est per materiam. Vocatur etiam *Actus*, eo quòd rem constituat in ratione talis entis actu, quamvis nomen *Actus* sit communius & illimitatius, quàm nomen *Formæ*. Vocatur quoque *Species*, quia rem constituit in sua specie: & ab Aristotele *Πυλῆον* ac *Διόνυσον*, quia est participatio divinæ actualitatis & perfectionis.

Dividitur autem *Forma*, primò in extrinsecam & intrinsecam. Extrinsicam est, cujus imitationes res determinatur ad suum essendi modum: ut domus, cùm variè construi possit ad certum modum constructionis determinatur à forma existente in mente artificis, quam imitatur. Hæc *Forma* extrinseca dicitur *Idea*, de qua infra agetur disp. 2. quæst. 3. ar. 2. *Forma* intrinseca est, quæ determinat rem ad suum essendi modum, non nuda imitatione, sed propriæ entitatis communicatione: ut *Anima* rationalis constituit hominem in ratione hominis communicatione sui, & ut principium ingrediens ejus essentiam.

Secundò. *Forma* intrinseca dividitur in subsistentem & informantem. Subsistens est, quæ potest sola subsistere suum esse, & existere absque subjecti recipientis commercio: ejusmodi sunt Angeli, quorum essentia est *Forma*, quia est actus determinatus ad certum essendi modum; sed *Forma* subsistens, quia per se existit sine ullo subjecti consortio. *Forma* verò informans est, quæ est perfectio alicujus subjecti, cum quo sustinet unum esse commune: ut *scientia* inhærendo animæ tanquam suo subjecto, simul cum

cum ea constituit ens doctum: & anima equi iuncta suo corpori constituit ens, quod est equus. Anima humana de utraque participat, quia potest esse & cum corpore & sine corpore, ut infra dicitur.

Tertio. Forma informans dividitur in substantialem, & accidentalem. Substantialis est, quæ dat *esse simpliciter*, id est, primum & fundamentale *esse*, quod non additur alteri, sed cui cætera adduntur & innituntur. Forma verb accidentalis est, quæ affert *esse secundum quid*, id est, *esse secundarium* & addititium priori illi substantiali. Sic anima rationalis est forma substantialis, quia dat *esse humanum*, quod est *esse substantiale* nulli priori superædificatum: at vero scientia est forma accidentalis, quia dat solum *esse secundarium* & addititium *esse humano*. Ita distinguit S. Thomas 1. p. q. 96. ar. 4. Vide supra q. 1. ar. 5. §. 1. Hæc sunt celebriores Formæ communiter sumptæ divisiones.

His ita constitutis, in primis certissimum est, dari aliquas Formas informantes, saltem accidentales. Demonstravimus enim, non posse intelligi mutationem sine Forma saltem accidentali. Cum igitur dentur mutationes, non solum in corporibus, sed etiam in substantiis spiritualibus, (omnis enim creatura vanitati & vicissitudini subiecta est, ut fides docet, ratio convincit, & experientia confirmat) necesse est, ut dentur Formæ, tum corporeæ, tum spirituales; tum naturales, tum supernaturales, ut sic salvetur mutatio & in corporibus & in spiritibus, & naturæ & gratiæ. Unde qui Formas omnes negant, nec fidei, nec rationis, nec suismet principiis satis constant. Solum ambigi posset, an præter accidentales admittendæ sint etiam Formæ substantiales, quæ cum materia prima constituant unum ens simpliciter, sive unam substantiam, cuius proinde essentia non sit simplex, sed composita ex subiecto essendi substantialiter, & ex actu essendi substantialiter.

PRIMA CONCLUSIO.

Necesse est, dari in rerum natura Formas substantiales, ex quibus & materia constituatur substantia corporea.

Probatur manifestè conclusio ex fundamentis jam positis. Cum mutatio intelligi non possit sine actu essendi, sive Forma, ut jam demonstravimus q. 1. a. 5. §. 1. juxta varietatem mutationum admittenda est varietas Formarum ipsis correspondentium; Atqui, ut ibidem ostendimus, entia naturalia non solum variantur accidentaliter, sed etiam transmutantur substantialiter: Ergo admitten-

da sunt Formæ non modò accidentales, sed etiam substantiales.

Confirmatur præterea tripliciter: Primò essentia substantiæ corporeæ non potest esse ita simplex & actualis, sicut essentia substantiæ purè spiritualis; longiùs enim recedit à simplicitate & actualitate divina: Ergo in ea debet esse compositio ex actu & potentia substantiali, seu ex materia & forma.

Secundò. Debet dari in rebus materialibus Principium substantiale distinctionis & actionis; Sed illud aliud esse nequit, quàm Forma substantialis: Ergo datur Forma substantialis. Minor patet: Actus enim est qui distinguit & agit, ut sæpe docet S. Thomas; distinctio enim est, diversa communis potentiæ actuatio; actio verò quædam actus diffusio. Cùm igitur materia sit potentia substantialis; Forma verò actus substantialis, ad illam pertinet munus agendi & distinguendi: unde qui tollunt Formas substantiales, velint nolint, tollunt varietatem & actionem à substantia corporea. Major verò non est minùs evidens. Manifestè enim cernitur in substantiis & actio & varietas; varietas, inquam, non modò accidentalis, sed etiam substantialis.

Tertio. Admitti debet in substantiis corporeis aliqua interna radix proprietatum; Sed hæc alia esse nequit, quàm Forma substantialis: Ergo datur. Minor patet, quia dum res corrumpitur, v. g. animal, aut lignum, manet materia, utpotè cùm sit incorruptibilis, & tamen non manent proprietates eadem: igitur materia non potest esse radix proprietatum: recurrendum est ergo ad aliam substantiæ partem, Formam scilicet. Major autem probatur. Videmus, unamquamque substantiam suas habere proprietates, eamque illas ita pertinaciter concomitari, ut & statim ab ea profluant ab initio; & deinde, si per vim extrudantur, iteratò ab ea ex integro ressuant: id videre est in animali, cujus motus & operationes vitales morbo penè omnes extinctæ & oppressæ statim curata ægritudine reviviscunt; in aqua, quæ nimio frigore durata, aut nimio calore incalescens, amota vi redit sua spontè ad nativam fluiditatem & frigiditatem, &c. Atqui id minimè contingeret, nisi hæ proprietates haberent internum aliquem fontem, radicem, ac principium; Ergo habent.

His omnibus accedit autoritas Ecclesiæ, quæ in Concilio Viennensi sub Clemente V. definivit, animam rationalem esse partem & formam substantialem hominis, id est, radicem omnium proprietatum, omnium sensuum, omnium operationum, ex qua & corpore constituatur substantia humana: Ergo etiam in cæteris rebus necesse est

est præter materiam dari aliquid principium substantiale, quod eas constituat cum materia, sitque radix operationum & proprietatum. Probatur consequentia & paritas. Sicut enim per adventum animæ homo vivit, ac operatur, & per recessum ejus moritur: illaque anima est fons omnium, quæ conveniunt homini ut homo est: ita in animantibus videmus esse aliquid, per cujus adventum vivunt, & per cujus recessum pereunt, quodque est fons & radix omnium proprietatum: Ergo etiam in aliis animantibus (& idem proportionem dicendum de rebus inanimatis) est quædam forma substantialis, per quam sunt id, quod sunt, & quæ est fons omnium proprietatum.

Objicies. Forma, quæ inest subjecto, accidentalis est: Sed Formæ, quas *substantiales* vocamus, insunt alicui subjecto; scilicet materiæ primæ: Ergo sunt solum accidentales.

Resp. Distinguo majorem. Formæ, quæ inest subjecto, per modum actus secundarii asserentis solum aliquid esse secundum quid, ut esse frigidum, vel calidum, hæc, inquam, Forma est accidentalis, concedo; si subjecto insit ut actus primus, dans esse simpliciter, nego. Vt enim diximus, Forma substantialis differt ab accidentali, quod, cum utraque sit in subjecto, substantialis det suo subjecto esse simpliciter, ipsumque constituat in linea entis & substantiæ; accidentalis vero non det, sed supponat in suo subjecto esse simpliciter, cui adjungit aliquid esse secundarium sustentatum in primo. Solutio est D. Thomæ I. p. q. 77. a. 1.

SECUNDA CONCLUSIO.

Forma substantialis rectè definitur Actus primus materiæ.

Dicitur in primis *Actus*, ad differentiam materiæ, quæ est pura potentia. Dicitur *primus*, ad differentiam existentie, quæ est actus ultimus entis, & ad differentiam formarum accidentalium, quæ sunt solum actus secundarii præsupponentes actum substantialem. Additur *materiæ*, ad differentiam formarum per se subsistentium, quales sunt Angeli, quæ sunt actus, sed non recipitur in materia.

Præter hanc definitionem aliæ tradi possunt, quibus hæc prima; simulque notio Formæ ampliùs illustratur. Dicitur enim id, per quod substantia est id, quod est: nam qualibet res est per suam formam, ut homo est homo per animam rationalem. Vnde vocatur ab Aristotele, *Quod quid erat esse & ratio quidditatis*, id est, constitutum rei in sua quidditate & specie. Dicitur etiam *Radix*
pro.

proprietatum, eo quod cum primum in genere sit causa cæterorum, Forma substantialis, quæ est primus actus in genere entis, debet esse causa actuum accidentalium & proprietatum, quæ sunt quid secundarium & minus principale, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 77. ar. 6. Dicitur præterea id, quod dat *esse simpliciter*, id est, primum *esse*: nam hæc propria est ejus differentia. Illam à formis accidentalibus distinguens, ut jam diximus ex eodem S. Thoma.

Cum autem *operari* sequatur *esse*, & in tantum aliquid agat, in quantum est in actu, ut sæpe dicit D. Thomas, sicut Forma est primus actus *essendi*, ita est primum & radicale principium operandi. Cujus ratio altius ex eo repeti potest, quod per Formam substantialem quælibet res participet naturam Divinam, ipsaque Forma sit quadam derivatio & imitatio primi ac purissimi actus, scilicet Dei, ut perpendit S. Thomas in Primo, dist. 8. q. 5. ar. 2. ad 3. & 3. Cont. Gent. cap. 97. Deus autem non solum in se perfectus est per suam entitatem, sed etiam operativus: unde Forma substantialis utrumque hoc munus à Deo participat, & *essendi*, & *operandi*.

Sed, ut etiam supra notavimus, in Deo sunt duo genera operationum: unum principalis, *ad intra*, in quantum se ipsum & in se alia cognoscit & amat; Alterum minus principale, *ad extra*, in quantum suam perfectionem diffundere potest producendo creaturas, quantum earum conditio patitur, sibi similes. Cum igitur ea, quæ uniuntur in superioribus, dividantur in inferioribus; hæc duplex operandi ratio ita distribuitur Formis substantialibus, ut prima & nobilior, scilicet operatio immanens, conveniat formis nobilioribus, seu spiritualibus, quales sunt Angeli, qui licet non possint se ipsos diffundere ad extra, producendo alios Angelos, attamen possunt se ipsos, & in se alia, imò Deum ipsum cognoscere & amare, quod sine dubio nobilissimum est operandi genus. Secunda verò & minus principalis operandi ratio convenit Formis ignobilioribus, scilicet corporeis, quæ licet cognitione destitutæ sint, attamen utrumque à Deo participant, & quod in se perfectæ sint, & quod hanc perfectionem ad extra diffundere possint producendo sibi simile. Vnde S. Athanasius Serm. 1. gestorum conc. Nigen. dicit, *Deum dedisse omnibus naturam similitum propagativam*: quod etiam celebrans ipse Deus Isaia 66. Ego, inquit, alios parere facio, & cæteris generationem, id est gignendi vim, tribuo. Sic ignis formam diffundit, & sibi simile producit per combustionem: sic planta se propagat per semen: sic animal speciem multiplicat per generationem: & generaliter, prout potest, quodlibet generat sibi simile.

le, in quantum qualibet forma substantialis est sui diffusiva, & similium effectuum productiva.

Dixi autem consulto, quodlibet producere sibi simile quantum possibile est. Non enim omnia eodem modo id assequuntur, sed aliqua imperfectè solùm & analogicè, ut Sol non generat Solem, sed aurum, vel aliud ejusmodi aliquatenus simile. Quædam verò etiam perfectè, ut homo generat hominem, quercus quercum. Cujus diversitatis ratio est, quia cum nulla creatura agat ex nihilo, sed ex materia quadam, necesse est, ut productio effectus accommodetur materiæ, ex qua fit. Porro materia, circa quam agunt omnia corporalia, est materia sublunaris, quæ sola capax est alterationis & generationis. Hæc verò materia est quidem capax omnium formarum rerum corruptibilium, ut ignis, aquæ, plantæ, hominis, sed non est capax formarum cœlestium. Unde corruptibilia possunt quidem inducere in hanc materiam formam suam, & producere perfectè sibi simile, ut planta plantam. At verò cœlestia corpora id non possunt: unde non generant perfectè sibi simile, sed solùm aliquid accedens imperfectè ad suam similitudinem; ut Luna generat argentum sibi aliquantulum simile in candore; Stellæ generant lapides pretiosos, suum fulgorem & virtutem imperfectè imitantes. Cæterum, quomodo, licet omnes Formæ substantiales sint activæ, indigeant tamen accidentibus, tanquam immediatis suæ efficacitatis ministris, dicetur in questione de Causa Efficiente.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Quæ, & quomodo forma rerum genitarum educatur de potentia materie.

Explicata natura Formæ substantialis, nunc examinandum est, quomodo producat. Pro cuius intelligentia

Notandum primò ex S. Thoma 1. p. q. 65. ar. 4. aliisque in locis, quòd forma propriè non fit, nec producitur; sed ut ipse ait ex Aristotele, *Id, quod propriè fit, est compositum*, id est, illud ens substantiale, quod ex materia & forma coalescit; *forma autem corruptibilium rerum habent, ut aliquando sint, aliquando non sint, absque hoc quòd ipsæ generentur aut corrumpantur sub compositis generatis aut corruptis*. Et ratio est, quia ut dicit ibidem, & q. 110. art. 2. cum fieri nihil aliud sit, quàm via ad esse, ejus est fieri, cujus est esse; & eo modo aliquid fit, quod est: Forma autem non dicitur ens, quasi ipsa sit, sed sicut quo aliquid est: unde id, quod propriè

Philos. R. P. Gaudin. II. Pars.

E

fit

fit, & effectus nomine intelligitur, non est Forma, sed ens substantiale, cuius materia est inchoatio, Forma verò complementum. Et hoc quidem diligenter observandum est, quia, ut annotat idem S. Thomas, plures erraverunt circa generationem & Formarum productionem, quia imaginati sunt Formam quasi aliquid per se factum & subsistens. Attamen quia Forma aliquomodo est, aliquomodo etiam dicitur fieri; quomodo ergo fiat, hic inquirimus.

Notandum secundò, Compositum duplici modo fieri posse. Primò per creationem, ut cælum & elementa initio Mundi à Deo creata sunt. Secundò per generationem, ut ignis ex ligno generatur. Differt autem creatio à generatione, quòd generatio non producit totum ens, sed supponit aliquam ejus inchoationem, nempe potentiam essendi, seu materiam entis: Creatio verò nihil supponit, sed totum ex nihilo producit, etiam ipsam materiam. Quæritur ergo, quomodo fiat Forma tam in composito genito, quàm in composito creato. Primum in hoc Articulo resolvetur: Secundo verò in sequenti.

Notandum tertio cum S. Thoma 3. Cont. Gen. cap. 97. Formas rerum genitarum esse duplicis generis. Quædam sunt corruptibiles, quæ scilicet ita pendent à materia, ut ab ea separatæ nequeant esse, proindeque pereant: hujusmodi sunt formæ pecudum, plantarum, rerumque omnium inanimatarum. Quædam verò Forma est incorruptibilis, quæ scilicet habet quidem esse communicabile materiæ, non tamen ab ea dependens, unde separatæ subsistit: ejusmodi est anima rationalis. Ratio autem hujus diversitatis est, quam tradit ibidem S. Thomas; quòd scilicet, cum Formæ omnes ordine quodam procedant à Deo fonte essendi, quo propius ad eum accedunt, eo perfectius se habent ad esse: inter formas autem rerum genitarum est aliqua valdè accedens ad Deum, nempe anima rationalis, quæ idcirco dicitur *imago Dei*, & habet operationes admodum divinas, scilicet *intelligere* & *velle*: unde consequens est ut præ cæteris perfectè se habeat ad esse. Id verò perfectè se habet ad esse, quod subsistit, id est, non eget comparte & fulcimento ad sustentandum suum esse. Quod enim in alio & cum alio solùm esse potest, imperfectè se habet ad esse; talis enim modus est proprius entium imperfectissimorum, ut accidentium. Oportet igitur, ut anima rationalis sit quid subsistens, id est, potens se sola sustinere suum esse; ideoque separatæ à materia non pereat. At verò cæteræ Formæ longissimè recedunt à Deo, ut ex eo constet, quòd prorsus privantur operationibus Deo maximè propriis,

priis, scilicet *intelligere & velle*. Unde necesse est, ut imperfectissimæ se habeant ad *esse*, proindeque non sunt id, quod est & subsistit; sed solum id, quo aliquid est & subsistit, scilicet compositum ex iis & materia. Unde nequeunt subsistere nisi quandiu & quatenus junctæ suæ comparti, scilicet materiæ, constituent unum ens perfectum, nempe compositum, quod proprie subsistit; proindeque dum expelluntur à materia per vim contrarii agentis, cum solæ non possint sustinere suum *esse*, necesse est, ut prorsus pereant. De utrisque formis procedit difficultas.

PRIMA CONCLUSIO.

Formæ corruptibiles compositorum genitorum non fiunt per creationem ex nihilo, sed per educationem de potentia materiæ. Ita Peripatetici omnes. Sed operæ petiitum est, ut clarè explicemus quid sit *educi de potentia materiæ*: Hoc enim exposito plana erit doctrina conclusionis. Equidem S. Thomas 1. p. q. 90. ar. 2. ad 2. rem paucis profundè complexus est: *Actum*, inquit, *extrahi de potentia materiæ nihil aliud est, quàm aliquid fieri in actu, quod prius erat in potentia*. Verùm idem paullo uberius exponendum est.

Educi igitur est correlativum ad *cont. neri*: educitur enim de aliquo, quod in eo continetur. Dupliciter autem unum contineri potest in alio, in actu scilicet, & in potentia. In actu continetur, quod in sua propria entitate ab alio præhabetur, tanquam existens intra terminos ejus: sic pecunia continetur in arca, gladius in vagina, puer in utero. In potentia verò continetur, quod non quidem in sua actuali entitate, sed in sua possibilitate ab alio præhabetur, quatenus est in illo, unde fieri possit: sic enim possibilitas unius intelligitur esse intra terminos potentia alterius. Cum verò duplex sit potentia, activa, qua aliquid fit; & passiva, ex qua aliquid fit, dupliciter quoque aliquid continetur in alio in potentia, activè scilicet, quatenus ab eo fieri potest, ut statua in artifice, & generaliter omnis effectus in agente; & passivè, quatenus ex eo fieri potest, ut eadem statua in ligno, & omnis res in sua materia. Sicut enim in causa efficiendi est potentia, à qua res fieri potest: ita & in materia est potentia, ex qua fieri possit: unde utraque suo modo effectum continet in potentia. Quemadmodum ergo propter ejusmodi continentiam in causa efficiendi, effectus non dicitur *fieri à nihilo*, sed magis *educi*, seu potius *produci ab agente*, quia erat in eo potentia, à qua fieret: ita pariter, cum sit ex præjacente materia, non debet dici *fieri ex nihilo*.

nihil, sed magis *educi de materia*, quia in illa erat potentia, ex qua fieret.

Sed addendum, quoddam sicut, ut aliquid dicatur produci ab agente, non satis est, ut agens quomodocunque illud attingat, fovendo, uniendo cum alio, disponendo ad aliud, &c. sed oportet, ut in suo *fieri & esse* ab eo pendeat, tanquam ejus virtute factum de non existente existens: ita pariter, ut actus dicatur educi de potentia, seu Forma de materia, non satis est, istam quocunque modo ad illam pertinere, v.g. ut receptivum, ut complementum, ut subiectum; sed insuper requiritur ut potentia materiæ suo modo eum agente concurrat, seu, ut loquitur S. Thomas in 2. dist. 18. ar. 2. coadjuvet ad *fieri* formæ, sicque illud reddat propriè dependens à sua causalitate. Quomodo autem concurrat & coadjuvet, intelligi potest ex eo, quod sæpe repetit S. Thomas, nempe materiam & formam corruptibilem non habere nisi unicum *esse*, cui subsistendo neutra seorsim sufficit; sed ad illud materia quidem se habet ut potentia essendi id est, ut fundamentum, inchoatio, & veluti primus passus, quod ens emergere incipit ex nihilo; Forma verò ut complementum & perfectio. Cum igitur facilius sit inchoatum complere, & imperfectum ulteriùs promovere & adducere ad perfectionem, quàm totum, cujus nihil erat, conficere; hoc ipso quoddam agens supponit materiam & circa illam versatur, ut eam transmutet de non *esse* ad *esse* Formæ, cujus est potentia, manifestè censetur ab illa adjuvari ad dandum *esse* Formæ & composito; sicque intelligitur materia concurrere ad *fieri* Formæ, & Forma educi de potentia materiæ.

Ex his habentur duæ conditiones ad educationem Formæ à S. Thoma requisitæ 1. p. q. 45. ar. 2. & q. 90. ar. 2. ad 2. Prima est, ut materia præsupponatur actioni, qua agens producit formam: non enim materia adjuvaret agens ad *fieri* Formæ, nec cum eo concurrere intelligeretur, si ante illud *fieri* merum nihil esset. Secunda est, ut Forma producta habeat *esse* dependens à materia, id est, quoddam non possit substineri à sola forma, sed requirat consortium materiæ. Cum enim *fieri* sit via ad *esse*, si *esse* Formæ non sit dependens à materia, *fieri* quoque non erit pendens, sed excedet ejus causalitatem. His ita constitutis -

Probatur evidenter conclusio. Formam educi de potentia materiæ nihil aliud est, quàm fieri dependenter à præsupposita materia; Sed Formæ corruptibiles rerum genitarum fiunt dependenter à præsupposita materia: Ergo educuntur de potentia materiæ. Major patet ex dictis. Minor verò declaratur. Et in primis quoddam materia præsup-

suppunatur ad Formas corruptibiles genitas constat: nam omnis generatio præsupponit Materiam. Quod verò fiant dependenter à materia patet: *Fieri* ordinatur ad *esse*, ideoque ipsi proportionatur; Sed tales Formæ corruptibiles dependent in suo *esse* à materia, cum sine ea esse non possint: Ergo etiam dependent ab illa in suo *fieri*; maxime cum fiant actione finita & limitata, quæ cum non possit totum ens producere ex nihilo; necessario supponit entis inchoationem & materiam, ex qua agat, & à qua proinde dependet.

Confirmatur. Ejusmodi Formæ, antequam fiant, præcontinentur in potentia materiæ: Ergo, dum fiunt, de ea educuntur. Consequentia patet, quia *educi* est correlativum ad *contineri*. Antecedens etiam constat ex dictis: quia habent unum commune *esse* cum materia, cui sustentando non sufficiunt: ac proinde quod est proportionatum potentialitati & causalitati materiæ; sicque in ea contentum ut in causa, ex qua fieri potest, & ut in quadam sui inchoatione.

Obj. Dum equus v. g. gignitur, ejus Forma creatur: Ergo non educitur de potentia materiæ. Probatur. antecedens. Creari est fieri ex nihilo; Sed Forma equi fit ex nihilo: Ergo creatur, Probatur minor. Nihil Formæ equi erat in materia ejus, antequam gigneretur equus: Ergo Forma illa fit ex nihilo.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego minorem. Ad ejus probationem, distinguo antecedens: Nihil formæ equi erat in materia; actu, concedo; in potentia, nego: nam materia est potentia ad omnes Formas corporeas: unde sunt in illa tanquam actus in sua potentia, ex qua fieri potest. Cum igitur potentia sit velut quædam inchoatio & fundamentum actus. Formæ, quæ fiunt ex materia, non dicuntur fieri ex nihilo, sed ex aliquo, scilicet ex sua potentia reali; ideoque non creantur, quia creatio est productio rei ex nihilo, id est, ex nullo præsupposito subjecto, in cujus potentia præcontineretur. Similiter, quando Forma definit, non annihilatur, quia, ut ait S. Thomas 1. p. q. 104. a. 4. ad 5. semper relinquit aliquid sui, id est, potentiam suam, seu materiam.

Addi potest, (quamquam ferè in idem redeat) ex eodem D. Thoma 1. p. q. 45. ar. 8. quod forma corporea, cum non sit ens, sed id, quo aliquid est ens, propriè non fit, nec habet aliud *esse* præter *esse* compositi. Illud autem *esse* semper præsupponit potentiam suam, id est, materiam, quæ est potentia essendi: unde non fit ex nihilo, sed ex aliquo, scilicet ex sua potentia.

SECUNDA CONCLUSIO.

Anima rationalis non educitur de potentia materiæ, sed creatur, & à Deo infunditur, ubi primum corpus est sufficienter dispositum ad ejus receptionem.

Conclusio nunc recipitur ab omnibus, & habetur inter Ecclesiæ dogmata. Cæterum olim ea de re variæ fuerunt opiniones. Quidam Antiqui, ponentes animam esse mortalem, dicebant, eam fieri per generationem & educationem, uti alias formas corruptibiles. Hic tamen error fuit paucorum; nam non modò celebriorum Philosophorum, sed etiam totius ferè orbis constans sententia fuit, animas hominum immortales esse. Sed quomodo producerentur, res obscura pluribus visa est. Pythagoras posuit certum animarum numerum ab initio productum esse, quæ ab uno corpore ad aliud per generationem transmigrarent, quam transmigrationem Græci dixerunt *Metempsychosin*, id est, quasi *transmigrationem*: unde celebre estatum fuit apud Pythagoræos, *Ex mortuis vivos fieri, sicut ex vivis mortuos*. Quam sententiam facete ridens Hermias Philosophus tomo 3. Bibliothecæ Patrum, *Fratres, inquit, habeo Delphinos; in cunctas bestias ab illis sapientia studiosis commutor, nato, volo, serpo, curro, sedeo*. Plato alicubi suorum operum dixit (sed, ut arbitror, per metaphoram & ænigmaticè) animas descendere de sideribus, in quibus veluti nativis domiciliis degentes, nescio qua curiositate peregrinandi, ad corpora commigrabant. Aristoteles licet dicat principium intellectivum, id est, animam rationalem, venire de foris, attamen quibusdam visus est non satis clarè suam expressisse sententiam. Origenes animas nostras Angelos olim fuisse ratus est, qui peccantibus Dæmonibus, & beatis Angelis Deo adherentibus, veluti ancipites fuissent, aut saltem leviusculè peccassent: unde, ut magis probarentur, detrusi erant ad corpora humana. Tertullianus, cum statueret animam esse substantiam corpoream subtiliorem, per crassioris corporis molem diffusam, ipsique coextensam & configuratam, posuit illam propagari modo quoque corporeo per traducem, seu translationem ita, ut sicut ex corpore animato exuberante decidit aliqua substantiæ portio, quæ debite fota adolescit in novum corpus simile illi, à quo decidit; sic ex substantia animæ redundante simul decideret aliqua portio, quæ paulatim adlescere in novam animam. Rudis planè opinio & tanto viro indigna. Rem sub dubio reliquit Augustinus. Sed nunc caligo discussa est. Unde

Probatur conclusio. Quod non dependet in suo fieri à materia, non educitur de potentia materiæ; Sed anima
ra-

rationalis non dependet in suo *fieri* à materia : Ergo non educitur de ejus potentia . Major patet ex dictis . Minor probatur . *Fieri* proportionatur ipsi *esse* ; Sed anima rationalis non debet *esse* dependens à materia : Ergo nec *fieri* . Probatur minor . Anima rationalis potest sola sine consortio materiæ substinere suum *esse* : Ergo in suo *esse* non dependet à materia . Consequentia patet . Antecedens verò est de fide , & præter jam delibata amplius demonstrabitur in fine Physicæ .

Confirmatur . Quod excedit potentiam materiæ , non fit dependenter à materia ; Sed anima rationalis excedit potentiam materiæ : Ergo non fit dependenter à materia . Declaratur minor . Quælibet res maximè agnoscitur ex suis operationibus ; *operari* enim sequitur *esse* , ipsique proportionatur ; Sed anima rationalis habet operationes excedentes materiam , nempe *intelligere* & *velle* ; sunt enim propriæ substantiarum immaterialium : Ergo anima rationalis excedit potentiam materiæ .

Vnde quodd anima rationalis unitur materiæ , non est ex dependentia , quasi sine ipsa *esse* non possit ; sed ex communicabilitate , in quantum potest informare materiam . Cum enim , ut dicit Dionysius , *Deus conjungat extrema per media* , inter Formas purè spirituales , quæ nec à materia dependent , nec ipsi uniri possunt , quales sunt Angeli & Formas purè materiales , quæ non modò materiæ uniuntur , sed etiam ab illa in suo *esse* dependent , produxit Formam mediam , scilicet animam rationalem , quæ posset *esse* sine materia , sicut Angeli ; ideoque ab ipsa non dependeret in *esse* & *fieri* , & tamen posset informare materiam , sicut & aliæ Formæ corporales . Vnde D. Thomas Opusc. 45. dicit , *Animam rationalem esse constitutam in conspectu substantiarum purè spiritualium , & purè corporearum* .

Obj. Educitur de potentia materiæ est fieri actu in materia id , quod antea non erat in ipsa , nisi in potentia ; Sed , dum gignitur homo , anima rationalis fit actu in corpore , seu materia , in qua antea non erat nisi in potentia : Ergo educitur de potentia materiæ .

Resp. Nego minorem , quodd scilicet anima rationalis fuerit unquam in potentia materiæ quantum ad suum *esse* , propter rationem jam dictam in confirmatione .

Resp. 2. Majorem esse falsam universaliter sumptam : educi enim de materia non est fieri in materia , sed fieri ex materia . Licet autem anima rationalis fiat in materia , non tamen fit ex materia , quia non habet *esse* dependens ab ejus causalitate , nec proinde *fieri* . Ita S. Thomas 1. p. q. 90. a. 2. ad 2.

Instabis. *Educi* est correlativum ad *contineri*; Sed anima rationalis, antequam fiat, præcontinetur in potentia materiæ: Ergo educitur de potentia materiæ. Probatur minor. Omnis actus præcontinetur in sua potentia; Sed anima rationalis est actus materiæ; est enim ejus forma substantialis: Ergo continetur in potentia materiæ.

Resp. Nego minorem. Ad probationem respondeo ex eodem S. Thoma loco proximè citato, majorem esse veram de actu non subsistente, id est, qui non potest solus subsistere suum esse; talis enim actus, cum habeat esse dependens à materia, est etiam obnoxium in suo fieri ejus causalitati, sicque censetur contineri in ejus potentia, tanquam effectus in sua causa proportionata. At verò falsa est de actu subsistente, id est, qui potest solus sine consortio materiæ subsistere suum esse. Hic enim actus, cum non pendeat in suo esse à materia, non est obnoxius in fieri ejus causalitati, proindeque non censetur contineri in ejus potentia, ut ex qua fieri possit, quamvis sit illi communicabilis. Porro anima rationalis est forma subsistens, ut diximus.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrum Formæ rerum creatarum sint eductæ de potentia materiæ.

H Actenus egimus de productione Formæ in rebus genitis; nunc agendum de ea in rebus creatis. Nam plura composita sunt à Deo immediatè creata, ut cœli & elementa: ut enim dicitur 1. Gen. *In principio creavit Deus cœlum & terram*; ubi per *terram* intelligitur materia elementaris, ut explicant Interpretes. Quærimus ergo, utrum Formæ talium rerum creatarum sint eductæ de potentia materiæ, an potius creatæ simul cum materia.

C O N C L U S I O.

In productione compositi creati Forma non fuit educta de potentia materiæ, sed simul cum materia ex nihilo creata. Ita Thomistæ omnes cum S. Thoma 1. p. q. 65. a. 2. *In prima*, inquit, *corporalis creature productione non consideratur aliqua transmutatio de potentia in actum*, id est, aliqua eductio; educere enim est transmutare de potentia in actum.

Probatur ratione S. Doctoris 1. p. q. 45. a. 2. Eductio Formæ supponit materiam alia actione factam; sed productio Formæ in compositis creatis non supposuit materiam

nam alia actione factam: Ergo non fuiteductio. Major est S. Thomæ. *Quicumque, inquit, facit aliquid ex aliquo, id est, educit, illud, ex quo facit, præsupponitur actione ejus, & non producitur per ipsam actionem*: unde supra demonstravimus unam ex conditionibus eductionis esse, ut supponatur materia alia actione facta. Minor verò declaratur. Non enim fingendum est, Deum partiali actione materiam produxisse, & alia Formam ex ea eduxisse, sed unica actione simplici fecit totum compositum ex nihilo. Quod patet, tum testimonio Scripturæ asserentis, Deum creasse cælum & terram, quod dici non posset, si solæ cæli, aut terræ materia creata esset; non enim dicitur compositum *creatum*, quia ejus materia creata est. Tum efficacissimo isto S. Thomæ discursu 1. p. q. 66. ar. 1. Creationis terminus est ens actu; est enim propria Dei actio, cujus proprius effectus est *esse* actu; Atqui materia solæ non est ens actu, sed solum potentia essendi: Ergo creatio non potest ad eam solam terminari, sed ad totum compositum, quod est ens actu.

Confirmatur. Educi supponit præcontineri; sed Formæ cælorum & elementorum nunquam fuerunt in potentia materiæ: Ergo nunquameductæ sunt de potentia materiæ. Major patet. Probatur minor. Forma continetur in potentia materiæ, in quantum materia, cum sit privata Forma, potest ad eam habendam concurrere, coadjuvando agens modo superius explicato, ad ejus productionem; Sed materia compositi creati nunquam fuit sub privatione suæ Formæ, ut patet; neque Creator fuit adjutus aliquomodo ab ea ad dandum *esse* Formæ, utpote qui dat *esse* ex nihilo, nullaque eget præsupposita essendi inchoatione, ut agentia finita: Ergo Forma compositi creati nunquam fuit in potentia materiæ.

Illustratur magis hæc ratio. Actio Dei creantis effectum suum longe alio modo attingit, quàm attingat actio creaturæ. Ista enim cum finita sit nequit profundere totum ens: unde eget aliqua entis inchoatione, nempe materia, quam format & perficit eam transmutando & ulterius promovendo usque ad perfectionem entis actu, nempe Formam; quod est propriè educere Formam de potentia materiæ. At verò actio Dei, cum sit infinitæ virtutis, simul totum ens perfectum profundit, & omnes ejus partes: unde non est transmutativa &eductiva, sed subito totius entis profusiva. En verba D. Thomæ 1. p. qu. 66. a. 1. ad 2. quibus rem radiciter explicat. *Natura producit effectum in actu de ente in potentia; & ideo oportet ut in ejus operatione potentia præcedat tempore actum, & informitas formationem. Sed Deus producit ens actu ex nihilo, & ideo statim potest producere rem perfectam secundum magnitudinem suæ virtutis.*

Ex dictis colligitur, Formas fieri tripliciter. Primò cum materia; Secundò ex materia; Tertiò in materia. Forma compositi creati fit cum sua materia; Forma corruptibilis compositi geniti fit ex materia; Forma verò incorruptibilis fit in materia, sed non ex materia.

Obj. 1. Formam educi est eam fieri dependenter à materia; Sed formæ cœlestes & elementares factæ sunt dependenter à materia: Ergo sunt educitæ. Major videtur certa. Minor probatur. Tale est *fieri*, quale est *esse*; Sed formæ illæ in suo *esse* dependent à materia, cum sint purè materiales: Ergo in *fieri*.

Resp. Distinguo majorem: Formam educi est fieri dependenter à materia, ut à subjecto præsupposito, ex cuius potentia producta sit, concedo; dependenter à materia, ut à comparte in qua, & cum qua fit, nego. Et ad minorem. Formæ cœlestes & elementares factæ sunt dependenter à materia; tanquam à comparte, cum qua productæ sunt, & in qua existunt, concedo; tanquam à præsupposito subjecto, ex quo factæ sunt, nego. Licet enim Deus fecerit formam cœli simul cum materia cœli, illamque dependentem ab ista ut à comparte, non tamen fecit formam cœli ex materia cœli: unde propriè loquendo, fecit quidem formam illam dependentem à materia, non tamen eam fecit dependenter à materia.

Instabis. Quod causatur à materia, dependet ab illa tanquam à subjecto ex quo fit; Sed forma cœli v. g. in sua productione causata est à materia: Ergo dependet ab ea, tanquam à subjecto, ex quo facta sit. Minor patet: Nam forma & materia in constitutione compositi sunt sibi invicem causæ; ideoque sicut compositum, sive creetur, sive generetur, debet semper constitui ex materia & forma; ita quoque semper forma dependet à materia, tanquam à sua causa. Major verò probatur. Causalitas materiæ in hoc sita est, ut ex ea aliquid fiat: Ergo quod causatur à materia, dependet ab ea, ut à subjecto, ex quo fit.

Resp. Nego majorem. Ad ejus probationem, distinguo: Causalitas materiæ est, ut ex ea aliquid fiat; respectu compositi & formæ, quibus præsupponitur, concedo; respectu formæ & compositi, cum quibus creatur, nego. Explicatur solutio. Causalitas materiæ duo dicit munera: Primum, quod sit subjectum, ex quo præsupposito & simul cum agente concurrente aliquid fit. 2. quod sit potentia forma subsistentiva & receptiva, ita ut cum ea componat totum: seu subijci factioni formæ, & subijci ejus informationi. Hoc secundum munus exercere debet respectu cuiuscumque formæ; sed primum munus solum exercet respectu

formarum, quarum productioni præsupponitur, & quæ habent *esse* purè materiale. Vnde illud non exercet respectu animæ rationalis, nec itidem respectu formæ compositi creati, quia talis forma non fit ex præsupposita materia, sed simul cum materia, cui consentit modus ipse loquendi; licet enim dicimus composita creata consistere materia, non tamen dicimus esse facta ex materia, sed ex nihilo: quo loquendi modo apertè indicatur, materiam respectu compositi creati habere quidem rationem partis constituentis, & potentiæ sustentantis unum *esse* commune cum forma; non tamen subiecti, ex quo præsupposito factum sit compositum & educta forma.

Obj. 2. Et simul urgebis contra datam solutionem. Materia, saltem elementorum, prius facta est à Deo per propriam actionem, & forma per aliam: Ergo forma elementorum facta est ex præsupposita materia, & proinde educta. Probatur antecedens. Quod conservatur per propriam conservationem, factum est per propriam actionem; Sed materia elementorum conservatur per propriam conservationem distinctam à conservatione formæ & compositi: Ergo facta est per propriam actionem. Major patet: Quia conservatio est continuata productio. Probatur minor. Cessante conservatione compositi & formæ, perseveravit conservatio materiæ: Ergo materia conservatur per propriam & distinctam conservationem. Consequentia patet. Antecedens etiam videtur non minus certum. Cum enim ex terra recenter à Deo creata creverunt plantæ, forma quidem terrestris destructa est, proindeque cessavit ejus conservatio: at verò materia permansit, proindeque ejus conservatio perseveravit.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem nego minorem. Ad probationem ejus distinguo antecedens: Pereunte composito creato perseveravit conservatio materiæ; eadem, nego; diversa, concedo. Nam materia, sicut existit in rerum natura per existentiam totius compositi, ita conservatur per conservationem compositi: unde destructo composito, cessat actio conservativa materiæ. Sed quia pereunte uno composito aliud statim generatur, ita deficiente una actione conservativa materiæ, altera succedit: unde semper quidem materia conservatur, sed non per eandem conservationem; sicut servus, qui solet transire ab uno domino ad alium, semper quidem servus est, sed non ejusdem domini.

Instabis. Actio productiva compositi geniti non potest conservare materiam: Ergo materia conservatur per distinctam & propriam conservationem. Probatur antecedens. Actio conservativa eadem est, ac productiva; Sed actio productiva compositi geniti non est productiva materiæ:

riæ : Ergo nec conservativa. Minor certa est : Nam generatio supponit materiam : Ergo illam non producit. Major etiam constat : quia conservatio definitur continuata productio.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo majorem : Actio conservativa debet esse eadem, ac productiva ; in iis, quæ existunt per propriam invariabilemque existentiam, concedo ; in iis, quæ existunt per alienam variabilemque existentiam, nego. Ratio solutionis est, quia conservatio est quasi manutenentia in *esse*, seu existentia : unde ea, quæ carent propria existentia, carent quoque propria actione conservativa ; & sicut possunt existere per existentiam diversam ab ea, quam primò habuerunt, dum producta sunt, ita & conservari per actionem diversam ab illa, qua primò producta sunt. Patet autem, quòd materia non existit per propriam existentiam, sed per alienam, scilicet per existentiam compositi ; & ideo conservatur per conservationem compositi, licet per eam non producat.

Urgebis. Actio conservativa debet esse tantæ virtutis, ut possit producere id, quod conservat ; Sed actio generativa non est tantæ virtutis, ut possit producere materiam : Ergo non potest conservare materiam.

Resp. Concessa majori, distinguo minorem : Actio generativa non est tantæ virtutis, ut possit producere materiam ; in quantum talis actio est à principio creato, concedo ; in quantum talis actio est ab ipso Deo, nego. Explicatur solutio. Quidquid generatur in rerum natura, procedit à duplici principio, scilicet ab agente creato, ut ignis ab igne ; & ab agente increato, seu Deo, qui operatur in omni operatione naturæ, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 105. a. 5. Unde S. Job dicebat, *Manus tua Domine fecerunt me*, quamvis & ipse productus esset à suis parentibus, ut ab agentibus creatis ; ut scilicet ostenderet, generationem omnium rerum esse primordialiter à Deo. Dicimus ergo, quòd generatio rei naturalis, quatenus procedit à principio creato, non potest attingere entitatem materiæ ut producendam ; attamen illa generatio, quatenus procedit à Deo, cujus virtus est infinita, potest etiam attingere materiam ; & tantæ efficacitatis est, ut posset illam producere, nisi inveniret productam.

Dices. Sancti Patres sæpe dicunt, materiam informem tempore præcessisse formas in creationis opere : Ergo materia creata fuit per actionem propriam.

Resp. Ex D. Thoma 1. p. q. 66. a. 1. Sanctos Patres accipere hanc materiæ informitatem, non secundum quod excludit omnem formam, sed secundum quod excludit formositatem & decorem, qui nunc apparet in corporea crea-

creatura. Divus autem Augustinus, cum materiam informem strictius acciperet per exclusionem omnis formæ, non posuit materiam duratione & factione priorem formis creatis, sed solum ordine & origine, sicut pars est prior toto.

Objici postremò posset argumentum petitum ex mysterio Eucharistiæ, in quò, dum ex speciebus generatur novum compositum actione agentis naturalis, videtur per propriam actionem subrogari à Deo materia, ex qua agens educere possit formam. Verùm cum res obscurissima sit, ut advertit S. Thomas . p. quæst. 77. a. 5. & variis modis sententiæ nostræ minimè oppositis (quos ad Theologiam remittimus) expediri possit; exinde nullum præjudicium fit doctrinæ, quam nunc defendimus. Imò quamvis in præfato casu propria actione fieret materia, non tamen sequeretur, propria actione fuisse creatam initio Mundi; quia quod fieret in mysterio Eucharistiæ, esset ex consequentia miraculi, & non ex natura rei: initio autem creationis fuit habita ratio naturæ rei, & non miraculi. Ut enim dicit S. Thomas quæst. 6. de potentia ar. 1. ad 9. *Non oportuit, tunc aliquid miraculose fieri contra cursum naturæ, quando naturæ instituebatur.*

Quæri hic solet, quomodo producantur Formæ accidentales.

Respondeo, eas esse in triplici differentia. Quædam naturaliter consequuntur essentiam, ut intellectus, & voluntas animam. Quædam producantur in subjecto ab extrinseco agente naturali, ut calor & frigus in aere. Quædam demum producantur per agens supernaturale, ut Gratia, Charitas, Fides, & aliæ qualitates supernaturales. Proprietates essentiam consequentes, cum producantur per eandem actionem, per quam producit ipse essentia, juxta illud, *Qui dat esse, dat consequentia ad esse*; sequuntur conditionem essentia, seu formæ substantialis: unde si forma creetur, ipsæ concreantur; si verbè educatur, coeducuntur. Accidentia verò supervenientia subjecto ex vi agentium naturalium fiunt per educationem de potentia naturali subjecti, ut dum ignis producit calorem in manu, talis calor educitur de potentia naturali manus: nam manus naturaliter est in potentia, ut transmutetur à frigiditate ad caliditatem. Quæ demum producantur ab agente supernaturali, ut Gratia & Charitas, fiunt per educationem de potentia obedientiali, ut vocant Theologi, sicut enim manus naturaliter est in potentia ad calorem, ita quoque anima est in potentia ad Gratiā supernaturaliter recipiendam. Sed hæcenus de Forma.

QUÆSTIO QUARTA

De composito naturali.

EX materia & forma fit ens simpliciter, quod vocatur *Compositum naturale*, seu *substantiale*; non quod componatur ex pluribus entibus, (est enim unicum ens) sed quia constat duabus partibus essendi, materia scilicet, qua potest esse; & forma, qua constituitur in actuali esse: Quorum partium neutra propriè est ens & substantia, sed altera quidem potentia subiectumque essendi & inchoatio substantiæ, altera verb actus & complementum. Unde explicatis sigillatim partibus illis, nunc agendum est de toto illo composito, circa quod tria quæri possunt. Primò, utrùm constet materia & forma, tanquam partibus essentialibus. Secundò, quomodo materia & forma in eo uniantur. Tertio, quomodo distinguatur à materia & forma.

ARTICVLVS PRIMVS.

*Utrùm tam materia, quàm forma sint partes
essentiales Compositi naturalis.*

Antiqui Philosophi, ferè omnes, cum ignorarent formas substantiales, putarentque, diversitatem rerum esse tantum secundum accidentia, consequenter censuerunt, materiam solam esse essentiam substantiæ naturalis, formam verò esse quid adventitium. Sed hi satis refutati sunt, cum ostendimus dari formas substantiales. Unde his omissis, Averroes contraposuit, formam solam esse essentiam rerum, materiam verb non esse nisi receptivum essentiæ, sicut vagina est solum receptiva, non verò constitutiva gladii. Plato post Socratem idem tenuit, saltem de composito humano: docuit enim, solam animam esse totum hominem, quæ degeret in corpore, sicut Nauta in navi, Peregrinus in hospitio, vel Captivus in carcere, cujus fenestræ erant sensus externi. Unde Socrates cuidam sibi ignoto dixit: *Loquere hospes, ut te videam*; indicans, hominem in corpore latentem per sensus & sermonem se se prodere: & in Axiocho: *Nos, inquit, anima sumus, animal immortale, mortali inclusum monumento*. In hanc sententiam Anaxarchus, dum

Iussu Nicocreontis Cypriorum tyranni in mortario contunderetur, dixit, solum vestimentum, id est, corpus suum, non verò se ipsum contundi. Modò tamen omnes tenent, materiam esse de essentia rerum naturalium, etiam hominis: & ideo S. Augustinus commendat Varonem, quòd hominem nec animam solum, nec corpus, sed animam simul & corpus esse arbitraretur.

C O N C L U S I O.

Etiam materia est de essentia Compositi naturalis.

Probatur evidenter conclusio ex principiis jam positis. Compositum naturale ex sua essentia debet esse quid completum in ratione entis & substantiæ; Atqui nec materia sola, nec forma sola, sed solum constitutum ex utraque est quid completum in ratione entis & substantiæ: Ergo utraque illa pars est de essentia compositi naturalis. Major patet: quia per compositum naturale non intelligitur aliqua pars substantiæ & entis, sed ens & substantia integra, ac perfecta. Minor verò constat ex dictis; Jam enim ostensum fuit, ens simpliciter, seu substantiam, esse quid obnoxium generationi & corruptioni, proindeque debere constitui ex duabus partibus, potentia scilicet & actu essendi, id est, materia & forma, quarum consequenter neutra est substantia & ens perfectè, sed solum pars entis & substantiæ. Unde merito observat Boetius, quòd *ὅτι αὐτὸ οὐσία* non significat aliquid simplex, sed compositum *ὅτι αὐτὸ αὐτὸ* verò apud Græcos idem est, ac *essentia* apud Latinos, & ut idem Boetius dicit.

Confirmatur primò ex D. Thoma Opusc. de ente & essentia, c. 2. Essentia est, in qua recipitur *esse*; Sed *esse* rerum naturalium non recipitur tantum in forma, sed in toto composito: Ergo totum compositum ex materia & forma est essentia rei. Major patet: Nam Metaphysici definiunt essentiam, potentiam receptivam *esse*, seu existentia. Minor verò evidens est ex jam dictis. Demonstravimus enim, materiam existere per formam; id est, ex materia & forma constitui unicum integrum subjectum existentia. Quod manifestum est præcipue in viventibus, quorum existentia, id est vita, nec est solius animæ, nec solius corporis, sed totius conjuncti: & etiam in formis materialibus, quæ exclusæ à materia statim amittunt *esse*, quia solæ non sufficiunt ad illud sustinendum.

Confirmatur secundò ex eodem D. Thoma ibidem, &

1. p. qu. 75. ar. 4. Quod ponitur in definitione essentiali substantiæ, est de ejus essentia. Atqui sola forma non ponitur in definitione substantiæ naturalis, sed etiam materia: Ergo etiam materia est de ejus essentia. Major patet: Nam definitio essentialis datur per principia essentialia. Probatur minor. In hoc enim differunt definitiones rerum naturalium à Mathematicis, quia istæ significant solam formam absque materia; at verò definitiones naturales significant formam simul cum materia sensibili: unde absurdum esset definire hominem, Animam rationalem, ignem, formam calidam, &c.

Dices, Materiam poni in definitione non ut partem essentia, sed ut subiectum recipiens essentiam.

Sed contra. Quod est proprium accidentium propter imperfectionem suæ essentia, non convenit essentia perfectæ & completæ, qualis est substantia naturalis; Sed recipere in definitione sua aliquid præter essentiam est proprium accidentium ex imperfectione suæ essentia, ut dicit Aristoteles 7. Metaph. ergo non convenit essentialis perfectis & completis, quales sunt substantiæ naturales.

Obji. 1. Sic se habet materia absolutè sumpta ad hominem absolutè, sicut hæc numero materia ad hunc numero hominem; Sed hæc numero materia non est de essentia hujus numero hominis: Ergo nec materia absolutè sumpta est de essentia hominis absolutè sumpti. Probatur minor. Variata hac numero materia non variatur hic homo: Ergo hæc numero materia non est de essentia hujus numero hominis. Probatur antecedens. Homo enim manet idem toto tempore vitæ; Sed materia ejus continuè variatur, dum pars ejus aliqua per calorem naturalem solvitur, & nova quotidie per nutritionem subrogatur: Ergo variata materia hujus hominis, non variatur hic homo.

Resp. Nego minorem. Ad probationem nego antecedens. Ad ejus probationem distinguo minorem: Materia hominis continuè variatur quasi materialiter, concedo; formaliter, nego. Quæ distinctio etiam applicanda est consequenti.

Explicatur solutio ex D. Thom. 1. p. qu. ult. a. 1. ad 5. & in suppl. q. 8. a. 4. Materia dicitur variari formaliter, quando transit ab uno composito ad aliud compositum; ut si anima mea relinqueret totum corpus, & novum occuparet, variaret suam materiam formaliter. Dicitur verò materia variari solùm materialiter, quando manente eodem composito, & eadem totali materia, quædam ejus pars abit, & nova loco ejus subrogatur, quæ continuatur cum aliis sub eadem figura, dispositione, ordine, offi-

officiis ac præexistens. Dicimus ergo, quod hæc variatio materialis non variat compositum, quia pars superveniens transit in compositum præexistens, trahiturque ad præexistentis materiæ unitatem, quam proinde non mutat. Vnde quæ advenit, censetur eadem ac præcedens, non quidem materialiter & entitativè, sed formaliter & substitutivè, quatenus gerit easdem vices, quas gerebat illa, quæ abiit, & trahitur ad idem totum. Id ipsum ob oculos exhiberi potest pluribus exemplis: Sic enim idem est numero fluvius, licet novæ partes aquæ continuè aliis fluentibus succedant: Sic idem est Senatus & eadem civitas, licet quotannis aliquibus morientibus novi in eorum locum subrogentur: Sic eadem navis est, licet corruptis paullatim tabulis novæ substituantur, ut dicitur de navi Argonautarum, quæ, post centum annos superstes, eadem erat numero, licet singulæ ejus partes paullatim fuissent mutatæ, &c.

Infiabis. Resurrectionem fore impossibilem, si materia sit de essentia hujus hominis. Probat sequela: Cum enim contingere possit, ut eadem materia fuerit sub formis plurium hominum, cui restitueretur in resurrectione?

Respondent quidam, nihil referre ad resurrectionem, ut eadem entitas materiæ resumatur, aut nova substituat. Sed hæc responsio est falsa, nam destruit veritatem resurrectionis: Ut enim arguit D. Thomas in suppl. q. 79. ar. 1. resurrectio ex Damasceno est ejus, quod cecidit, secunda resurrectio. Cum igitur hæc numero materia, quam nunc gerimus, cadat per mortem, oportet, ut eadem reparetur. Contrariatur etiam spei Fidelium, qui, ut dicitur Job. 19. sperant se in hac carne, quam modò gerunt, quæ Sacramentis consecratur, quæ pro Dei amore in Martyribus cruciatur, quæ in bonis operibus animæ collaborat, visuros Salvatorem suum. Vnde rejecta hac sententia

Respondeo ex D. Thoma, Materiam in resurrectionem dandam ei, qui primò eam habuit; alteri verò suppletur ex ea materia, quæ vi caloris depasta erat, quantum necesse fuerit: nam idem homo per nutritionem multum materiæ successivè acquirit & deperdit, itaut aliquando sub eadem anima fuerit successivè materia sufficiens ad decem corpora humana. Vnde si aliquid de aliena materia quis habuit in morte, facile suppleri poterit per aliam partem materiæ olim decursu vitæ per nutritionem acquisitæ, & postea vi caloris naturalis dissipatæ.

Urgebis. Fieri potest, ut quis puer totus constet aliena materia: Ergo si materia restituatur in resurrectione illi, qui primò eam habuit, talis puer carebit materia, in qua
resur-

resurgere possit. Probatur antecedens. Apud Americanos integræ nationes sunt, quæ vescuntur carne humana, tanquam delicatissima: unde venantur homines, ut nos lepores: Ergo filii geniti possunt toti constare ex materia hominum devoratorum.

Resp. 1. Casum esse naturaliter impossibile: Qui enim comedunt carnes humanas, non iis solis vescuntur, sed præterea aliquid aliud adhibent in cibum. Deinde, dato casu, puer penitus non participaret totam materiam universius hominis, sed diversorum particulas, quæ suppleri possunt ex materia, quam homines illi devorati per nutritionem acquisierant. Et demum si quis dicat, naturaliter contingere posse, ut totus homo sit ex tota materia alterius, dicendum est, quod, cum Deus decreverit resurrectionem in eadem carne, quam in vita gestamus, ad ejus providentiam spectat cavere, ne quis casus tali resurrectioni obstet.

Obj. Sola forma est ratio quidditatis, radix proprietatum, principium operandi, distinctivum specierum, &c. Ergo sola forma est tota essentia rei.

Resp. Formam hæc omnia præstare solum ut quo, non verb ut quod. Nam in bruto v. g. sola anima est quidem idem, quo brutum vivit, sentit, movetur; attamen totum compositum ex anima & corpore est id, quod vivit, sentit, & movetur: unde non dicimus, animam bruti vivere, sed totum compositum ex anima & corpore.

Obj. 2. Apostolus 2. Corint. cap. 4. dicit: *Lacet is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem*: Ergo sentit Apostolus, animam solam esse hominem interiorem.

Respondeo cum D. Thoma 1. p. qu. 75. ar. 5. ad 1. D. Paullum sumere hominem pro principali parte hominis per synecdochen: *Illud enim, inquit Aristoteles, videtur esse unumquodque, quod est principale in eo*: unde pars hominis præcipua dicitur *homo*. Cum igitur in rei veritate anima secundum intellectum & voluntatem sit præcipua pars hominis, solet vocari *homo interior*. Qui tamen secundum æstimationem hominum carnalium corpus cum sensibus videtur principalius, ideo dicitur *homo exterior*. Eodem sensu Scriptura distinguit duo genera hominum, nempe Animales homines, qui secundum carnis sensus vivunt; & Spirituales, qui secundum spiritum vivunt, ac spiritu passionibus carnis mortificant.

ARTICULUS SECUNDUS.

*Utrum forma & materia immediate
uniuntur .*

NE difficultatem æquivocatio confundat , diligenter distinguenda est quadruplex unio inter materiam & formam , effectiva , dispositiva , relativa , & formalis . Unio effectiva est actio agentis materiam formantis , id est , cum forma unientis . Unio dispositiva sunt dispositiones , quibus materia fit capax habendi & retinendi formam ; nam in homine v. g. datur quædam dispositio , qua sublata , corpus est incapax retinendi animam : unde necesse est , ut anima separetur , & homo moriatur . Unio relativa est reciprocus respectus materiæ & formæ . Unio demum formalis est copulatio formæ cum materia , seu id , quo materia constituitur formaliter unita cum forma . De duabus primis unionibus certum est , eas esse quid distinctum à materia & forma . De tertia verò idem concedendum , si ille respectus dicatur relatio Prædicamentalis . Hic solum agitur de quarta unione , an scilicet præter actionem agentis , accidentia disponentia , & relationem ex unione consequentem , forma egeat medialitate superaddita , qua fiat actu unita materiæ . Seu , ut res adhuc planius dicatur , an agens uniat materiam formæ , producendo in iis modum ab utraque distinctum .

CONCLUSIO.

Materia & forma uniuntur præcisè per proprias entitates , absque modo ab iis distincto , in quantum forma est actus materiæ & materia subiectum formæ .

Conclusio communior est inter Thomistas , potestque deduci ex ante jactis fundamentis . Demonstravimus enim in varietatem & distinctionem actuum essendi , sive principalium , sive modalium , taxandam esse juxta varietatem mutationum : quia quilibet mutatio affert specialem essendi actum , & vicissim quilibet essendi actus terminat suam specialem mutationem . Cum igitur unio materiæ & formæ perficiatur unica mutatione , nempe generatione substantiali , debet in ea poni unicus essendi actus terminans , nempe forma substantialis , sicque gratis & superflue addunt Adversarii alios actus essendi modales , in formationem & sustentationem . Sed falluntur , quod præpostera subtilitate distinguant realiter tres substantialemutationes in unione materiæ & formæ : Vnam & principalem , qua fit ex ente in potentia ens actu . Duas minores ,

res, quibus materia fit de non substantante substantans, & forma de non informante informans, quæ terminentur ad duos actus modales, substantationem scilicet & informationem, ex quibus confletur unicus totalis modus unionis. Falluntur, inquam, quia ad hæc omnia sufficit unica realis mutatio, nempe illa, qua materia reducitur in actum formæ: ea enim posita, omni alia remota modalitate forma intelligitur informans, & materia substantans, & ex ente in potentia factum ens in actu. Verum ut id accuratius stabiliatur -

Conclusio in primis est Aristotelis & D. Thomæ 8. Met. lect. ultima, ubi reprehendunt Antiquos, quod vellent, materiam & formam colligari per medium vinculum, & ajunt, *Nihil esse faciens unum ex materia & forma, nisi agens, quod movet potentiam ad actum.*

Et si dicas, illos solum ibi negare vinculum, quod sit per modum tertie rei, sicut calx est vinculum lapidum in domo, quale fingeant Antiqui mediare inter materiam & formam; non vinculum, quod sit solum modus partium: Hæc responsio gratuita est, & facile confutatur. Quamvis enim Veteres quærentes nexum, quo materia formæ jungeretur, dicerent ipsum esse, vel aliquod corpus subtilius, vel aliquod accidens; attamen Aristoteles & D. Thomas generaliter concludunt, *nihil esse medium uniens materiam cum forma, præter actionem agentis*: Ergo excludunt qualemcumque nexum: qui enim dicit *nihil esse*, omnia excludit. Adde præterea, quod non omnes Antiqui ponebant corpus medium ad unendam animam v. g. cum corpore, sed quidam dicebant, illam uniri per quandam modum, quem vocabant *animationem*, quæ videtur esse, ipsissima adversariorum sententia; & tamen Aristoteles & D. Thomas hunc etiam modum rejiciunt: Ergo secundum illos nihil mediat inter materiam & formam, etiam quod sit solum modus informationis, qualem ponunt Adversarii.

Probatur ratione deprompta ex Aristotele 8. Metaph. cap. ult. & D. Thoma 2. cont. Gent. cap. 71. Actus essendi immediate se ipso unitur propriæ potentie; Sed forma unitur materie, ut actus essendi propriæ potentie: Ergo ei se ipsa immediate unitur. Minor patet. Jam enim satis ostensum fuit, materiam esse potentiam essendi, cujus proprius actus est forma substantialis. Major ita demonstratur. Actus essendi eo immediate unitur suæ potentie, quo constituit eam in actu; Atqui non alio, quam se ipso immediate constituit eam in actu: Ergo immediate se ipso illi unitur. Minor videtur evidens. Quo enim opus est alio ad constituendam potentiam in actu, quam eo actu, cujus id proprium officium est, propriæque essentia? Major

per perinde certa est: Potentiam enim essendi esse unitam actui, nihil aliud est, quàm eam esse in actu, seu cum illo constituere unum ens actu: Ergo actus eo immediatè illi unitur, quo eam constituit in actu. Sed falluntur aduersarii, quòd inutili sollicitudine quærant actum actus: nec advertunt in forma ipsa jam se tenere, quod quærant, nempe actualitatem, qua materia primò & immediatè constituatur in actu. Sed placet audire S. Thomam hanc rationem suismet verbis expendentem 1. p. qu. 76. ar. 7. *Forma*, inquit, *per se ipsam facit materiam esse in actu, cum per essentiam suam sit actus: nec dat esse per aliquid medium, sed secundum se ipsam unitur materie, ut actus eius: Nec est aliquid uniens, nisi agens, quod facit materiam esse in actu.* Nihil sanè clariùs, nihil efficacius dici potuit.

Confirmatur primò. Cùm unum sit idem cum ente, nec ei aliquid addat, eadem omnino sunt principia entis & unius; Atqui actus & potentia sunt simplicissima entis principia, ut ex dictis satis patere potest: Ergo sunt pariter ipsissima unius & unitatis principia; sicque non egent aliis, quàm se ipsis, ut unum faciant. Sed ut hæc ratio evidentior fiat, demus actum substantialem essendi, seu formam egere ulteriore actu modali, quo uniatur suæ potentia: Actus ille, cum non sit subsistens, necessariò eget recipi in subiecto, quodcumque tandem illud sit, sicque illi uniatur, ut actus suæ potentia. Si ergo ex actu & potentia non fiat unum immediatè, nec ex istis fiat, sicque egebit actus ille modalis alio, & ille alio in infinitum: ut enim optimè observat cum Aristotele D. Thom. 8. Metaph. in fine, eadem erit ratio omnium, quæ unientur ut actus & potentia. Quod si actus ille modalis se ipso uniri potest suo subiecto, forma, quæ est proprius actus materie, perinde poterit se ipsa immediatè illi uniti, quod erat demonstrandum. Sed Adversarii non satis pertrahant illud certum & tritum apud S. Thomam & Aristotelem, quod scilicet cùm ens & unum idem sint, idem actus, eademque forma est unionis, quæ entitatis: sicque ut ex actu & potentia essendi unum ens fiat, nihil aliud exigi, quàm agens, quod facit potentiam esse in actu.

Secundò. Si informatio, qua unitur forma materie, est modus distinctus à forma, sustentatio etiàm, qua materia unitur formæ, erit modus distinctus à materia: sicque erunt duo nexus partiales, quibus faciunt unum nexum totalem: Quæro, an uniantur immediatè, vel mediatè. Si mediatè, ergo dabitur tertius nexus, & sic in infinitum. Si verbò immediatè uniantur, cur & idem dici non poterit de materia & forma, cùm magis inter se

le proportionentur, quàm nexus partialis cum alio partiali.

Tertiò. Nulla formalitas intelligi potest in materia prior & immediatior forma; Sed modus ille unionis, si daretur, prius & immediatius afficeret materiam, quàm forma: Ergo non datur. Minor patet. Nam ille modus esset medius inter materiam & formam; forma enim non afficeret materiam, nisi illo mediante tanquam priori & immediatiori. Maior est D. Thomæ quæst. unic. de An. ar. 9. & probatur ejus ratione. Omnes modi, & omnes aliæ formalitates supponunt *esse simpliciter*; prius enim est *esse*, quàm modificatum *esse*; Sed forma dat *esse simpliciter*: Ergo impossibile est, ullum modum, ullamque formalitatem præintelligi in materia ante formam.

Respondent Adversarii ad principale argumentum, (& in hoc situm est totum eorum fundamentum) formam ex se quidem *esse* in actu primo informativam materiæ, non tamen in actu secundo; ideoque ut in actu secundo informet materiam, egere modo unionis superaddito.

Sed impugnatur primò hæc responsio. Forma corruptibilis tam est informativa in actu secundo, quàm unio illa fictitia unitiva in actu secundo. Sicut enim totum *esse* unionis est unire, ita totum *esse* formæ corruptibilis est informare; in tantum enim est, in quantum informat: Ergo saltem pro formis corruptibilibus non est necessarius ille modus unionis, ut informet in actu secundo. Anima verò rationalis, licet non semper informet corpus, cum tamen sit actualior formis corruptibilibus, hoc non est defectu sufficientis actualitatis, sed defectu dispositionum, quæ non sunt semper in corpore; & defectu agentis eam applicantis, & conservantis in corpore: Ergo nec ipsa, ut actu informet requirit fictitiam illam unionem, sed solùm dispositiones, & agenseam applicans corpori.

Impugnatur etiam secundò. Distinctio actus primi & secundi locum non habet in forma substantiali, sed ipsa est in genere causæ formalis essendi actus ultimus & ultimus: Ergo funditus ruit hæc responsio. Antecedens est ipsissima, perpetuæque S. Thomæ doctrina: ubique enim agnoscit formam substantialem ut immediatum formale principium essendi, quod statim sequitur existentia. *Forma*, inquit 1. p. q. 77. ar. 1. *in quantum est forma, non est actus ordinatus ad ulteriorem actum, sed est ultimus terminus generationis*. Sed præterea probatur tripliciter. Primò, quia alias daretur forma formæ, ipsaque forma esset substantialiter in potentia; quod planè repugnat ejus notioni. Secundò, cum forma sit terminus actionis, idem est in facto esse, quod actio in fieri; Sed actio est ultimus actus in fieri: Ergo forma quoque est ultimus actus in facto esse.

Ter-

Tertiò, ut res dicatur adhuc profundius, distinctio actus primi & secundi est respectu eorum, quæ non habent plenam actualitatem sui generis, sed solum radicem & inchoationem; quæque idcirco egent ulterius pati & transformari ab agente; Atqui forma substantialis ex sui ratione est perfectus actus substantialis, qui non comparatur ad agens ut subiectum perfectibile, hoc enim est proprium materiæ, sed ut terminus & perfectio subiecti: Ergo in ea locum non habet distinctio actus primi & secundi. Adde, quodd actus secundus est semper accidentalis primo: Ergo implicat, quodd habeat locum in formis substantialibus.

Dicendum ergo, formam esse de se informativam etiam in actu secundo: Quodd si de facto non informet, hoc non est defectu alicujus actualitatis etiam modalis, sed defectu applicationis causæ agentis. Et ideo D. Thomas cum Aristotele perpetuo docet: *Non requirit aliud, ut fiat unum ex materia & forma, nisi agens, quod reducit potentiam ad actum*, id est, dat formam materiæ.

Obj. 1. D. Thomas 1. p. q. 76. a. 1. ad 6. dicit, quodd anima solum secundum se habet aptitudinem ad corpus, sicut leve ad sursum: Ergo sicut leve ponitur sursum per modum distinctum, scilicet per ubicationem; ita anima ponitur in corpore per modum superadditum, scilicet per unionem & informationem.

Resp. Mirum esse, adversarios adeo levem pro sua opinione auctoritatem præferre expressissimis D. Thomæ locis, in quibus diligenter versans unionem animæ cum corpore, semper eam asserit immediatam esse: maxime cum hæc auctoritas particularis sit pro anima rationali, cui etiam modum unionis aperte non tribuit. Unde.

Resp. 2. Cum Cajetano. D. Thomam solum velle, quodd sicut corpus leve, quantumvis de se capax essendi sursum, eget tamen aliquo, scilicet motu locali, ita anima quantumvis de se sit informativa corporis, eget tamen aliquo, ut ipsi uniatur. Cæterum quodd illud sit modus substantialis, ut volunt Adversarii, ne verbule quidem neque hic, neque alibi S. Doctor insinuavit; quin potius ubique dicit, ad hanc unionem nihil requiri, nisi actionem agentis & dispositionis.

Obj. 2. Quodd non est de se tale, debet fieri tale per aliud; Sed forma non est de se unita materiæ, v. g. anima rationalis corpori, aliàs nunquam existeret separata: Ergo debet uniri per aliud.

Resp. Concessa majore, distingo minorem: Anima de se non est unita corpori; effective & quantum ad applicationem, concedo; formaliter, nego. Et similiter
ad

ad consequentiam : Ergo debet uniri per aliud ; formaliter , nego ; effectivè & applicativè , concedo . Id est , entitas animæ est illa ipsa formalitas , qua unitur corpori , illudque informat ; attamen illa formalitas , ut sit in corpore , indiget agente illam applicante & conservante in corpore , sicut ipsa unio , quam ponunt Adversarii , quantumvis unitiva , ut uniat , indiget agente ipsam causante & conservante : causa enim formalis , quantumvis completa , nihil præstat , nisi detur ab agente .

Instabis . Vela actio agentis applicantis formam materiæ , facit aliquid in forma , vel nihil : Si nihil , non magis reddit unitam , quàm esset antea . Si aliquid : Ergo modum unionis : quid enim aliud fingi potest ?

Resp. Agens , dum unit formam materiæ , facere quidem aliquid novi in forma , nempe ut sit in materia : At formam esse in materia non est ei de novo accidere modalem actum , ut imaginantur Adversarii , sed potius eam recipi in materia , in qua antea non erat . Cum enim actione agentis fit , ut anima v. g. humana à corpore libera de novo sit in corpore , hoc ipso , & præcisa omni modalitate , intelligitur insigniter mutata : unde acutè Cajetanus ait , quòd agens unire formam materiæ nihil aliud est , quàm facere , ut *esse formæ* sit in materia ; quia formam uniri materiæ nihil aliud significat , quàm eam esse in materia .

Urgebis . In omni mutatione necesse est , ut aliquis actus , saltem modalis , accedat , aut certè decedat , ut demonstratum est qu. i. ar. 5. §. i. Sed anima rationalis , cum in resurrectione unietur corpori , mutabitur : Ergo ei adveniet aliquis actus modalis , nempe modus unionis .

Resp. Distinguo majorem : necesse est , ut in mutatione adveniat actus essendi , aut certè decedat , ei quod habet rationem subjecti talis mutationis , concedo ; & quod habet rationem actus & termini talis mutationis , nego . Et ad minorem : In resurrectione anima mutabitur ; ut subjectum hujus mutationis , nego ; ut actus & terminus additus subjecto per talem mutationem , concedo ; & nego consequentiam . Verissimum est , in omni mutatione requiri subjectum & actum essendi : sed tamen mutatio utrumque diversimodè afficit . Subjectum enim mutatur , quatenus recipit actum ; actus verò quatenus recipitur in subjecto . Vnde est contra naturam ejus , quod habet rationem actus & termini in mutatione , ut ei adveniat actus : sed magis ipse actus debet advenire alicui subjecto . Manifestum est autem , quòd in mutatione , quæ fiet in resurrectione , corpus quidem habebit rationem subjecti , anima verbò rationem actus & termini , quia

quia in mutatione substantiali forma est terminus & actus : unde illa mutatio afficiet animam, non quidem dando ei actum modalem, sed potius dando eam alicui subiecto, nempe corpori, ut actum substantialem.

Replicabis. Anima unita corpori alio modo se habet, quam separata : Ergo debet per illam unionem recipere aliquem modum.

Resp. Animam per unionem alio modo se habere, non ratione modi unionis additi, sed ratione corporis adiuncti : per hoc enim præcisè, quod sit in corpore, in quo antea non erat, satis intelligitur alio modo se habere.

Dices. Anima potest ab Angelo adduci ad suum cadaver, sicque illi præsens fieri ; nec tamen propterea illud vivificabit, aliàs virtute Angeli fieri posset resurrectio, quod nemo concedet : Ergo vitalis unio animæ non est sita in eo præcisè, ut detur corpori, sed in modo informationis & animationis, quem dare nequit Angelus.

Resp. Distinguo antecedens : Anima potest adduci ab Angelo ad corpus, sicque fieri præsens illi localiter, ut spiritualis substantia loco, concedo ; formaliter ut actus substantialis suæ potentia, nego : quæ distinctio aptanda est etiam consequenti. Atque ut id elucidetur, in anima humana duæ formalitates virtualiter distinctæ observandæ sunt. Ratio substantiæ spiritualis suo modo locabilis, & Ratio actus, seu formæ. Substantia spiritualis pati potest à superioribus substantiis, & ab illis quasi deportari ad locum, ut dicitur de anima Lazari, Lucæ 16. illique applicari, imò violentè alligari, non secus ac dicitur de Dæmonio Tobia 8. Sed illa unio manifestè non est vitalis ; aliàs animæ damnatorum animarent flammæ suas. At verò anima, ut est actus & forma substantialis, potest solum attingi ab agente transmutante corpus usque ad perfectam organizationem, quod non competit Angelo : qui quidem attactus sit, non quatenus anima ab agente patitur recipiendo aliquid actualitatis ; sed quatenus contra est terminus actionis agentis, & actualiter ipsa, quæ datur corpori & qua corpus substantialiter transmutatur, eo modo, quo cæteri actus essendi dantur subiectis ab agentibus transmutatis. Et hæc unio est ipsissima animatio, consistens non in modalitatis productione, aut in nuda præsentia animæ ad corpus, sed in productione corporis usque in actum & perfectionem illam substantialem, quæ nomine *animæ* intelligitur, quod planè non facit Angelus, cum animam ad corpus adducit, sed solum agens, quod corpus usque ad actum animæ transmutat.

Obij. 3. Quæ separantur, distinguuntur ; Sed unio ab animæ & corpore in morte separatur : Ergo ab utroque distinguitur. Major patet. Minor etiam constat : Nam in

morte remanet corpus, remanet anima, & tamen perit unio.

Resp. Concessa maiore, distinguo minorem: Unio separatur ab anima & corpore, invicem communicatis & applicatis per actionem agentis, nego; non invicem communicatis & applicatis, concedo; seu, quod idem est, unio separatur ab anima, ut dante *esse* corpori, nego, ab anima non dante amplius *esse* corpori, concedo. Solutio patet ex dictis.

Instabis. Ergo saltem illa communicatio & applicatio, per quam anima dat *esse* corpori, est aliquid distinctum cum anima possit esse sine hoc, quod det *esse* corpori ipsique applicetur.

Resp. Distinguo consequens: Illa communicatio & applicatio est aliquid distinctum ab entitate animæ, præcisè sumpta, concedo; ab entitate animæ, ut subest actioni agentis ipsam applicantis & conservantis in corpore, tanquam actu in sua potentia, nego. Unio enim & communicatio animæ nihil addit entitati animæ præter actionem agentis ipsam conservantis in corpore, cum dispositionibus, quibus corpus redditur capax animæ. Sed quia illæ dispositiones, & illa actio desinere possunt, ideo etiam unio animæ & corporis potest desinere.

Ratio radicalis horum omnium est, quia causa formalis, licet se ipsa causet, attamen non causat, nisi ut terminus actionis causæ efficientis; causæ enim sunt sibi invicem causæ. Unde quamvis anima de se habeat quidquid requiritur ad hoc, ut informet corpus, eique uniat, nec proinde egeat formalitate addita, eget tamen influxu causæ efficientis ipsam applicantis; quo proinde cessante, desinit uniri.

Obij. 4. Actio uniens animam corpori debet aliquid producere; Sed nihil potest producere, nisi unionem ab utroque distinctam: Ergo datur talis unio.

Resp. Nego minorem. Illa enim actio non producit unionem distinctam ab anima, sed dispositiones, quibus corpus perducitur usque in actum animæ, sicque cum ea constituit novam substantiam. Unde id, quod propriè producitur, est illa nova substantia.

Dices. Homo generans hominem debet attingere aliquid animæ, ut eam uniat corpori; Sed non potest attingere animæ entitatem, cum sit aliquid elevatum supra actionem corporalem: Ergo debet attingere modum unionis.

Resp. Distinguo minorem. Homo generans hominem non potest attingere entitatem animæ ut producendam, concedo, ut dandam materiæ, nego. Id autem quomodo fiat, facillè patebit, advertendo, ultimam dispositionem

nem ad quamcumque formam necessariò esse connexam cum forma : unde hoc ipso , quòd agens ponit ultimam dispositionem in materia , dat illi formam . Cùm igitur homo possit ponere in materia ultimam dispositionem ad animam rationalem , potest quoque illam dare : & sic eam attingere , non quidem ut producendam , sed ut dandam corpori .

Obj. 5. Informatio est aliquid distinctum ab anima : Ergo ipsa unio . Probatur antecedens . Causalitas distinguitur à causa ; Sed informatio est causalitas formæ : Ergo distinguitur ab ea .

Resp. Nego antecedens . Ad probationem distingo majorem : Causalitas est aliquid distinctum à causa ; in causis efficientibus transeat ; in causa formali & materiali , nego . Materia enim & forma causant sui communicationes , id est , ut data sibi invicem ab agente : unde ut causent de facto , non egent nisi sua entitate , & actione agentis unam alteri dantis .

ARTICULUS TERTIUS.

Quomodo distinguatur compositum à materia & forma .

CONSTAT igitur , ex materia & forma immediatè unitis fieri unum ens , unamque perfectam essentiam . Nunc quærimus , distinguatur ne illud ens à suis partibus , materia scilicet & forma ? Hæc quæstio paulò subtilior est , sed quæ ferè tota consistit in modo explicandi : unde auctores voce magis , quàm re ipsa in illa divisi sunt . Quare satagendum nobis est , ut omni sermonis ambiguitate remota rem paulò accuratius explanemus . Atque ut fiat .

Observandum est , quòd cùm materia & forma entitates inter se distinctæ sint , & tamen vi agentis uniantur , id est , unum ens fiant , dupliciter considerari possunt , etiam sub ipsa unionem . Primò ut duæ entitates sunt inter se distinctæ , incompletæ , sese mutuò afficientes , & sic principiantes unum ens , cujus altera est potentia , altera actus ; altera inchoatio , altera complementum . Secundo considerari possunt , secundum ipsam unionem suam , id est , ut jam vi agentis sunt quid unum factæ : uniuntur enim , ut sint unum ens perfectum . Distinctio quidem paulò declarationis est , sed quam tamen nemo inficari possit . Nihil enim tritum magis est , quàm materiam & formam & duas entitates esse etiam sub ipsa unionem , & tamen coalescere per unionem mutuam in unum tertium quoddam , nomine *entis simpliciter* , seu *substantie perfectæ* ab omnibus notum . Quod quidem Aristoteles non semel docet , cùm ait , *materia*

riam fieri ens actu per formam : est enim sub forma scilicet, quod fit per formam. Si igitur per formam fiat ens actu per se unum, manifestum est, quod cum forma est illud unum ens, proindeque ambæ considerari possunt, ut sunt duæ distinctæ entitates, & ut in unam tertiam vi unionis coalescunt. Hoc ita constituto.

PRIMA CONCLUSIO.

Compositum substantiale non est mera collectio duarum entitatum, materiæ scilicet & formæ, sed tertium genus rei : unde ab illis secundum suas entitates consideratis distinguitur, ut nova entitas ex iis constituta.

Conclusio est expressè Aristotelis 7. Metaph. cap. 17. & lib. 4. cap. 5. & 12. cap. 3. quo in loco docet, materiam, formam, & compositum esse tres entitates. Idem tradit D. Thomas iisdem in locis, & in 3. dist. 2. q. 1. art. 3. *Tertium*, inquit, *proprie loquendo non est suæ partes, sed aliquid ex partibus constans.*

Probatur ratione Aristotelis. In his, quæ sunt mera collectio plurium entitatum, & non tertia res ex iis constituta, nulla res propriè gignitur, cum partes eorum præexistentes uniuntur; nullaque perit, cum ita dividuntur, ut post divisionem maneat; Atqui cum materiæ & forma præexistens uniuntur, ut in resurrectione hominis, nova res gignitur; cum separantur, etsi superstitēs sint suæ separationi, ut in morte hominis, res aliqua destruitur: Ergo compositum ex illis non est mera collectio earum, sed tertia quædam res distincta, cujus est gigni & interire. Minor patet: Generatio enim novæ substantiæ est, cum forma, sive præexistat, sive non, datur materiæ; corruptio verò, cum separatur. Major autem, quæ est Aristotelis 7. Metaph. cap. 17. declarari potest tum exemplo, tum ratione. Exemplo quidem: non enim dicimus, novam rem gigni, cum concervantur lapides, aut junguntur manus; nec perire aliquid, cum istæ dividuntur, illi dissipantur: quia acervus lapidum nihil aliud est, quam collectio lapidum, non tertia entitas ex iis constituta; & manus junctæ nihil amplius sunt, quam manus simul sumptæ & positæ. Ratione verò: quia quod jam est non fit; Atqui entitas, quæ non est alia, quam partium, jam erat ante unionem in ipsis partibus præexistentibus: Ergo non fit, nec proinde nova res gignitur.

Confirmatur 1. Nihil est causa & principium sui; Atqui entitates materiæ & formæ sunt principia & causa com-

compositi, etiam, imò maximè cum uniuntur: Ergo distinguuntur ab entitate compositi.

2. Totum est per se unum; Atqui materia & forma secundum suas entitates sunt potiùs per se duo; sunt enim res ex se diversissimæ: Ergo Totum est alia res ab illis. Nec refert, quòd sint entitates incompletæ: nam & duæ formæ incompletæ sunt, & tamen collectio earum non est per se unum.

3. Non sunt novæ proprietates, nisi sit nova entitas; proprietates enim sequuntur essentiam, suntque illius indicia; Atqui totum habet proprietates diversas, non solum à singula, sed etiam ab utraque parte, ut generari, corrumpi, esse ut quod, operari ut quod, &c. Ergo habet aliam entitatem ab entitatibus partium.

SECUNDA CONCLUSIO.

Illa tertia entitas, quæ dicitur compositum, non est distincta à partibus suis quasi addens aliquid ipsis, sed solum ut constituta ex iis. Unde non est distincta ab illis, ut unum sunt; sed illud unum, quod sit per mutuam conjunctionem, est ipsissimum compositum.

Conclusio est contra quosdam, qui imaginantur entitatem totius ut aliquid addititium materiæ & formæ, quod vocant *Formam totius*; nec advertunt, aliud esse distinguendum à partibus, ut addititium illis, & ut constitutum ex iis. Contra quos D. Thomas 4. contra Gent. cap. 81. De humanitate, inquit, non est intelligendum, quòd sit quædam forma consurgens ex conjunctione formæ ad materiam, quasi realiter sit alia ab utraque. Subditque rationem, quia cum per formam fiat materia hoc aliquid actu, ut dicitur 2. 2. Ant. illa tertia forma consequens non esset substantialis. Quippe supponit, quod jam demonstravimus, formam accidentalem esse, quæ advenit ei, quod jam est ens actu & substantia.

Probatur ex illo D. Thomæ principio. Materia & forma sufficiunt ad constituendum compositum: Ergo superfluit illa tertia formalitas. Probatur Antecedens. Compositum nihil aliud est, quàm ens simpliciter, substantiaque completa; Sed materia per formam satis completatur in ratione substantiæ, fitque ens actu & simpliciter; demonstravimus enim, formam esse actum entis simpliciter, & substantiæ complementum, cuius materia est inchoatio & potentia: Ergo sufficiunt ad constituendum totum compositum. Sed Adversarii non capiunt naturam formæ & materiæ, formamque esse substantiam & ens simpliciter ut quo actu, materia vero potentia; unde præ-

ter illas quærunt aliam formam totalem entis & substantiæ.

Confirmatur. Illa tertia formalitas, quæ materiæ & formæ addi fingitur, non potest esse nisi pars compositi: Ergo superfluit. Consequentia patet; quia in ratione partis materia & forma sufficiunt: sunt enim sola principia compositi, ut demonstratum fuit supra. Antecedens etiam non est minus certum: Nam materia & forma sunt aliquid essentiæ totius: Ergo tertia illa formalitas, non est tota ejus essentiæ: Ergo non nisi pars.

Porro quod per modum illationis adjunximus in conclusione, totum non distinguì à materia & forma ut sunt unum per conjunctionem, manifestè sequitur ex dictis. Si enim per unionem fiunt una tertia res, nihilque aliud requiratur ad constituendum totum, ut jam probavimus; illa tertia res erit ipsissimum totum.

Ex dictis primò facillè intelliguntur quædam satis intricata in aliorum sententia. Primum est, qua ratione agens verè producat aliquid, etsi nec materiam, nec formam, nec modum ab iis distinctum efficiat: nam cum ex materia & forma coalescat tertia quædam entitas, agens, eo ipso quòd formam materiæ tribuit, etsi eam non efficiat, novam rem producit, nempe compositum. Secundum est, compositum verè causari à materia & forma: nam licet non sit entitas illis addita, est tamen nova quædam res ex iis constituta, atque adeo propriè causata. Tertium est, qua ratione compositum sit simpliciter unum, licet duas res includat; non enim est mera collectio duarum illarum rerum, sed tertia res ex iis coalescens. Unde non censetur duplex, sed una entitas ex duabus constituta.

Habetur secundò modus expeditus conciliandi Authores, præcipuè Thomistas, qui in hac difficultate videntur divisi. Primates enim illi Thomistæ, Cajetanus 8. p. q. 6. a. 5. Capreolus in 3. dist. 2. q. 1. ar. 1. Ferrariensis 4. cont. Gen. cap. 81. cum dicunt, totum distinguì à partibus, etiam simul sumptis, nihil aliud volunt, quàm quod nos in prima conclusione diximus, totum non esse meram collectionem duarum entitatum materiæ & formæ, sed tertiam novam ex iis constitutam: sicque distinguì ab illis secundum suas entitates consideratis. Juniores verò Thomistæ, cum contra asserunt, totum non distinguì à partibus simul sumptis, illas considerant non in ratione partialium entitatum, sed ut vi unionis fiunt una tertia perfectæ entitas; sicque nihil aliud contendunt, quàm quod nos diximus in secunda conclusione. Hoc modo etiam intelligendus est S. Augustinus 7. de Trin. cap. 4. cum dicit: *hominem nihil aliud esse, quàm animam & corpus*. Neque nos aliud intendimus in prima hujus operis.

ris editione. Sed nunc rem explanatiùs dicendam censuimus.

Habetur tertiò solutio objectionum, quæ in hac questione satis impeditæ proponuntur. Quæ enim probant, totum distingui à partibus, procedunt de partibus ut sunt duæ partiales entitates: unde nihil evincunt aliud, quàm quod dictum est in prima conclusione, ubi illas adduximus tanquam germanas ejus probationes. Quæ verò contendunt, totum non distingui à partibus, procedunt de partibus, non ut sunt duæ entitates ob suam distinctionem, sed ut coalescunt in unum ens per mutuam conjunctionem. Sed res tanti non est, ut eam fusiùs expendamus.

DISPUTATIO SECUNDA

De Natura, & Causis Entis mobilis.

HACTENUS de rerum intraneis Principiis, nunc de causis earum agendum est tum intrinsecis, tum extrinsecis. Naturaliter enim notum est, id, quod generatur, non à se ipso, sed à suis causis generari: nihil enim potest dare sibi ipsi, ut sit: unde necesse est, ens mobile habere causas, à quibus sicut pendet in suo esse, ita quoque in sui cognitione. Hinc fit, ut notat Aristoteles, quòd cùm Mathematicus in suis demonstrationibus solum adhibeat causam formalem, Physicus arguit ex omnibus causis: quia scilicet motus & mobilia, de quibus disputat Physica, sicut pendent ab omnibus causis, ita per eas innotescunt. Cùm autem Natura, Violentia, & Ars; imò Casus, Fortuna, & Fatum videantur habere rationem causæ, iisque sæpe homines tribuant effectus, qui in Mundo cernuntur, de ipsis quoque hic agitur: unde tota disputatio dividetur in septem questiones. Prima erit de Natura, Violentia & Arte. Secunda de Causis in communi. Tertia de Causis materiali & formali; materia enim & forma non modò principii, sed etiam causæ rationem habent. Quarta de Causa

QUÆSTIO PRIMA

De Natura, Violentia, & Arte.

Hæc tria consulto colligimus in hac quæstione, quia unum per aliud explicatur; siquidem violentia opponitur naturæ, ars verb naturam imitatur: Unde violentia & ars nobis innotescunt per naturam. Hanc verò quæstionem dividimus in tres Articulos. Primus erit de Natura, ejusque divisionibus. Secundus de Violentia & causis eam inferentibus. Tertius de Arte & ejus operibus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & quotuplex sit Natura.

Naturæ nomen à nascendo derivatur: natura enim ex D. Thoma 5. part. qu. 2. art. 1. dicitur quasi nascitura, seu nativitas: unde, ut notat 1. part. quæst. 29. ar. 1. ad 4. hoc nomen primò impositum est ad significandam generationem viventium, quæ dicitur nativitas; & quia hujusmodi generatio est à principio intrinseco, natura nomen extensum est ad significandum principium intrinsecum cujuscunque motus: & quia principium intrinsecum motus est materiale, vel formale, ideo materia & forma distæ sunt natura. Rursus cum omnis essentia constituitur & distinguitur per formam, ideo nomen natura nonnunquam sumitur pro essentia, seu quidditate; præcipue prout illa essentia est radix operationum: sic dicimus, naturam humanam differre à natura leonina; naturam divinam esse in tribus Personis, sumentes naturam pro essentia. Imò aliquando extenditur hoc nomen ad totam collectionem essentiarum; ut cum dicimus, aliquid esse in rerum natura, id est, in universo. Unde natura quatuor modis sumi solet. Primò pro nativitate: sic primogenitus dicitur ex natura, id est, ex ipso nativitatis ordine, prælatus fratribus; & Apostolus dicit, nos natura esse filios iræ, id est, ex conceptione & nativitate, qua

qua peccatum trahimus. Secundò sumitur pro materia & forma: sic homo dicitur constare duabus naturis partialibus. Tertiò pro essentia rei: sic dicimus, naturam, id est, essentiam Angelicam esse præstantiorem humanam. Quartò demum apud phisicos natura sumitur pro principio intrinseco motus & quietis rerum, quæ circa nos sunt; id est, pro radice intranea illorum motuum, quos non agentis externi vis extorquet à rebus, sed ipsæ res sese ultro effundere videntur, ut est casus lapidis, ascensus flammæ, palpitatio cordis & arteriarum, germinatio arborum, expulsio noxiorum, appetitio utilium, aliæque ejusmodi, quæ omnes uno ore naturæ tribuunt, id est, fonti cuidam interno, ac radici rebus ipsis insitæ.

PRIMA CONCLUSIO.

Natura hoc modo sumpta rectè definitur, Principium & causa motus & quietis, ejus in quo est primò & per se, & non secundum accidens. Hæc definitio Aristotelis nihil aliud est, quam accuratior explanatio notionis illius, quam omnes habent de natura, cum ei tribuunt ultroneos illos motus, de quibus mox dicebamus.

Dicitur *Principium*, id est, radix & prima origo; & *causa*, id est verè influens; *motus & quietis*, id est, illius alternationis, qua res spontè sua modò moventur, ut lapis in centro; aut certè illius uniformitatis, qua res quædam perpetuò moventur, ut sidera; aut perpetuò quiescunt, ut globus terrestris: hæc enim verba sunt accipienda in sensu accommo. Additur *ejus in quo est*, quia natura est causa interna & insita ipsis rebus. Dicitur demum *primò & per se & non secundum accidens*; quia natura non quaecumque principium internum significat, sed primum, quodque non sit rei accidentale, aut in ea ad tempus hospitans tanquam peregrinum, sed insitum, domesticum & essentialiale. Unde rationem *natura* non continent habitus seu infusi, seu acquisiti, quia non sunt in re ut prima motus principia, insita & essentialia; sed ut secundaria subsidia rei addititia & accidentalia; quod idem dicendum de arte, quæ est etiam habitus. Humores quoque noxii in animali, aut extraneæ substantiæ rebus intrusæ, etsi movent, ut prima principia, à natura ratione excluduntur, quia non sunt de essentia rei, sed ut hospites, imò ut hostes datæ opportunitate expellendi.

Porro quia eadem vis, qua res se ipsam spontè ciet, potest ad alia derivari, ut ignis eo calore, quo calet, vici-

vicina calefacit : idcirco natura primò quidem est principium motus, qui est in re ; secundariò verò ejus quoque, quem res in aliis ciet : ut ignis natura est ei principium & calendi, & calefaciendi. Attamen principium illud respectu externorum, quæ movet, non est natura, sed sapè violentia. Licet enim ignis naturaliter calefaciat aquam, aqua tamen ab eo incallescit violentè.

Ex his haberi potest contra Cartesium, illum non explicasse notionem communem, quam omnes habent de natura, sed eam potiùs omnino subvertisse. Non enim explanat nobis fontem illum intraneum motuum & operationum, quas ex rebus tam spontè nasci nostris oculis cernimus, quemve omnes *natura* nomine intelligunt ; sed è contrario docet, in rebus ipsis nullam esse radicem insitam, nullum innatum motus & actionum fontem ; omnem vim motricem esse in suo subjecto ut accidentalem & peregrinam, impressam scilicet à Deo, qui substantiæ particulas ex se indifferentes ad motum & quietem primò impulit, ita quidem ut motus ille non modò ex re non nasceretur, sed nec quidem semel impressus ulla radice illi hæreret, sed solùm ad tempus hospitaretur, donec transmigraret in aliam obviam, quod est naturæ rationem prorsus tollere ac radicitus extirpare. Nam si omnia moventur vi exteriori accita, & ad tempus in eis hospitante, non magis naturale est lapidi cadere deorsum, quàm sursum suspendi ; nec cani famelico irruere in oblatum cibum, quàm ab eo vinculis arceri ; utrumque enim fit extrema vi : imò nulla natura est, sed ubique regnat casus & temeraria motus & quietis discursitatio rebus in nullam partem naturaliter inclinatis, sed ad omnia indifferentibus.

Objectiones, quæ contra datam naturæ explicationem proponi solent, libens omitto, quia jam satis præoccupata sunt in ejus explanatione.

SECUNDA CONCLUSIO.

Natura rectè dividitur in materiam & formam. Conclusio manifestè sequitur ex fundamentis suprapositis. Hæc enim sunt duo intranea & prima principia, ex quibus omnis substantia sensibilis constituitur, & consequenter motus omnes ab ejus essentia nascentes primitus originantur : ita quidem ut horum motuum materia semper sit principium passivum ; forma verò aliquorum quidem passivum, eorum scilicet, quos res quidem ipsa non excitat in se, sed naturaliter exigit ab alio habere, ut forma cœli naturaliter exigit ab intelligentia motrice talem, tantumque motum : aliorum verò etiam acti-
vum ;

vum, eorum scilicet, quos ipsa res in sese excitat, ut sunt motus vitales.

Obj. 1. Si materia esset natura, omnes mutationes essent cuilibet rei naturales, ut aquæ naturale esset calefieri & corrumpi. Probatur sequela. Materia de se est in potentia ad omnes motus.

Resp. Nego sequelam. Materia enim quandiu est sub aliqua forma, ligatur ab illa & ejus dispositionibus: unde reduplicativè ut est pars compositi, & subiacet dispositionibus alicujus formæ, violentum ipsi est quidquid composito & formæ repugnat. Caterum si materia præcisè sumatur sic, nullus motus est ipsi violentus: unde hoc modo etiam corruptiones possunt dici *motus naturales*.

Obj. 2. Nihil potest movere se ipsum, juxta celebre illud axioma: *Quidquid movetur, ab alio movetur*; Sed si forma esset principium intrinsecum activum motus, aliquid moveret se ipsum. Ergo forma non est principium intrinsecum activum alicujus motus.

Resp. Distinguo majorem: Nihil potest movere se ipsum; *secundum idem*, concedo; *secundum diversa*, nego. In rebus enim, quæ propriè movent se ipsas, ut in viventibus, sunt plures partes, quarum una movet alias: ut oculus movetur à cibo præsentì, imaginatio ab oculo, appetitus ab imaginatione, facultas progressiva ab appetitu, pedes à facultate progressiva; sicque quibusdam veluti gradibus fit motus in animalibus, ita tamen ut semper illa pars, quæ movetur, ab alia moveatur. Gravia verb & levia moventur etiam quodammodo à se ipsis, non quod propriè suos motus efficiant, sed quia vis illa impellens est proprietas ipsis à generante indita. Sed de his exactius in fine hujus partis, explicando præfatum axioma.

TERTIA CONCLUSIO.

ETIAM anima rationalis habet rationem naturæ.

Probatur. Anima rationalis est principium motuum humanorum, & vera propriaque forma corporis humani: Ergo habet rationem naturæ, uti & aliæ formæ. Quod si habeat quasdam operationes supra naturam corpoream elevatas, ut *intelligere & velle*, in his etiam operationibus non amittit rationem naturæ; quia quandiu anima est in corpore, hæ operationes dependent aliquomodo à motibus corporalibus: sentimus enim, quod ita vehementer excitata rapit voluntatem; & bona imaginatio juvat ad intelligentiam. Vnde etiam de intellectu & voluntate agit Physica.

Q V A R T A C O N C L U S I O .

TOta essentia, seu compositum, dici potest aliquomodo natura.

Probatur. Tota essentia est radix & origo motuum suorum: Ergo potest dici natura: unde hoc nomine sæpè vocatur ab Aristotele & D. Thoma. Dixi tamen *aliquomodo*; nam in rigore loquendo, ut notant Aristoteles & D. Thomas 2. Phys. lect. 2. compositum est magis à natura, id est, constans natura, scilicet materia & forma, quam natura.

Dices. Essentia totalis non est primum principium medium; rursus enim principiatur ex aliis naturis, scilicet materia & forma: Ergo non est natura.

Respondeo, esse primum principium totale, contra cuius rationem non est, ut constet partialibus principiis.

Q V I N T A C O N C L U S I O .

NEc Angelis, nec Deo propriè competit ratio naturæ.

Probatur. Siquidem nec Deus, nec Angeli habent in se motus sensibiles, sed sunt supra omnem illam mutationem & vicissitudinem; sequitur, ergo non habent rationem naturæ, ut à Physicis sumitur, sed potius sunt supra naturam. Vnde dicuntur *essentia Metaphysica*, id est, supernaturalia. Si ergo eorum essentia nonnunquam vocetur *natura*, hoc eo sensu intelligendum est, quo Logici & Metaphysici sumunt naturam, pro ipsa scilicet rei quidditate: vel ut natura significat radicem quarumcumque operationum; quo sensu Theologi quærant, utrum essentia & natura in Deo distinguantur saltem virtualiter, id est, utrum radix essendi, & radix operandi sint in Deo formalitates virtualiter distinctæ. Præterea nonnunquam Physici tribuunt Deo & Angelis rationem naturæ per quandam excellentiam, in quantum Deus est author, conservator & moderator naturæ, ideoque à quibusdam vocatur *Natura naturans*: Angeli, verò sunt ejus ministri in gubernatione naturæ.

A R T I C U L U S S E C U N D U S .

*De Violentia & causis Violentiam
inferentibus.*

CUm ejusdem scientiæ sit agere de contrariis, postquam explicuimus quid & quotuplex sit natura, nunc

nunc de violentia, quæ ei opponitur, paucis agendum est. Circa quam primò quæremus, quid sit. Secundò, an inferri possit à causis universalibus creatis. Tertio, an inferri possit ab ipso Deo.

PRIMA CONCLUSIO.

Violentia rectè definitur. Cujus principium est extra, passo non conferente vim. Definitio aperta est ex dictis de natura. Cum enim contrariorum contraria sit ratio, sicut natura est fons intraneus spontaneæ quietis, & motus illius, quem res ex se ultrò fundit, aut certè quem ab alio quasi suo jure exigit; ita violentia est, quæ motum, aut quietem à re invita & repugnante extorquet. Vnde violentia duo dicit: quòd sit ab extra, id est, non ab ipsa rei essentia fluat, sed inferatur à principio extraneo & inimico; & quòd inclinationi rei repugnat, id est, rem vertat in oppositum illius, ad quòd ex se se pronà est. Quæ duo complectitur definitio tradita. Primum quidem, cum dicitur *Cujus principium est extra*: Alterum verò, cum additur *Passo non conferente vim*. Ut enim passum non conferat vim, non satis est, ut merè indifferenter se habeat: quia hæc tam quiescentia subjectio censeretur contribuere aliquid actioni, & agentis connivere; sed oportet, ut passum repugnet, vel activè nitendo in contrarium & enervando actionem agentis: vel certè passivè præbendo se se non modò indifferens, sed etiam positivè ineptum motui ab agente illato. Attamen ferè semper intervenit actio quædam: quia nulla res est tam imbellis, cui non insit aliquid vitium ad repugnandum contrariis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Motus ille, quem superius agens nonnunquam imprimit naturæ inferiori, quantumvis sit insolitus & diversus ab eo, in quem pronà est, non est dicendus violentus, sed potius naturalis.

Conclusio supponit, quòd, cum natura condita sit à sapientissimo artifice, res naturales non sunt temerè inter se commixtæ & confusæ, sed aptissimè ordinatæ. Ordo autem est, cum non omnia ex æquo se habent, sed aliis convenienter subjiciuntur: unde oportet, ut in naturalibus inferiora quædam sint aliis ut superioribus naturaliter subjecta, à quibus, quantum fieri potest, esse, inclinationem, propriosque motus habeant. Hic ordo manifestè cernitur in corpore animalis, cujus dispositio est umbra quædam dispositionis universæ. In eo enim omnia

membra subjacent animæ; & in ipsis membris alia aliis præfunt, ut cor sanguini, cerebrum nervis & spiritibus motoribus per corpus diffusis, spiritus motores musculis; & pariter in potentiis, motrix subjacet appetitui, appetitus imaginationi, imaginatio rationi. Sic igitur & in ista magna mole universi par est, ut quædam corpora inferiora sint aliis superioribus subjecta: eaque subjectio manifesta est in elementis, quæ sideribus subjacent, à quibus esse suum, inclinationesque sortiuntur. Hoc igitur posito dicimus, dum superiora moventur motibus insolitis sua propria inferiora, nullam omnino esse violentiam: ut dum primum mobile rapit inferiores cælos; dum Sol aquas extenuatas fursùm tollit; dum cætera sidera aerem variè immutant & cient: dum imaginatio vehementem iram accendit; dum ira facultatem motricem efficacissimè incitat; dum facultas motrix manum, aut pedem fursùm tollit; hi motus, etsi præter inclinationem consuetam videantur, minimè sunt violenti. Conclusio sic explicata --

Probatur ratione S. Thomæ 1. p. q. 105. ar. 6. Illud dicitur violentum quod fit passio resistente; Atqui res inferiores non resistunt, sed potius ultrò obediunt suis superioribus: Ergo motus agentis superioris non est violentus rei inferiori. Major patet. Probatur minor. Vt enim politica subjectio fundat & exigit politicam obedientiam; ita naturalis subjectio fundat & exigit naturalem obedientiam; Sed res inferiores naturaliter subjiciuntur suis agentibus superioribus: idcirco enim inferiores dicuntur: Ergo etiam naturaliter ipsis obediunt, motusque elicit ex hac obedientia censentur naturales.

Confirmatur. Ejusmodi motus non sunt contra præcipuam inclinationem: Ergo non sunt violenti. Probatur antecedens: Tum quia res inferior maximè inclinatur ad obediendum superiori, cum in tali subjectione reperiat suam perfectionem, & consistat bonum totius universi, quod omnia maximè appetunt: Tum inclinatio rei inferioris est à causa superiori: Ergo semper remanet subdita causæ superiori, ita ut possit in quamcumque partem ab illa flecti, prout requireret bonum universi: sicut secundum politicam bonus civis subjacet & spontè obedit Regi in his, quæ concernunt bonum universale Reipublicæ.

Dices. Calor à Solè impressus aquis est ipsis violentus, sicut & aliis rebus, ut capiti hominis, quod lædit; herbis, quas si nimius sit, arefacit. Similiter alii influxus cælestes sunt sæpè noxii rebus inferioribus: Ergo falsum est, motus superiorum causarum non esse violentos inferioribus.

Resp.

Resp. Non omnia corpora cœlestia dominari omnibus sublunaribus, sed alia aliis. Vt enim in politicis, Iudices à Rege constituti partiuntur inter se territoria regni; nec omnes præsumunt omnibus, sed quilibet suis subditis: ita in naturalibus sidera partiuntur jurisdictionem, ut ita loquar, quam habent in hæc sublunaria, & quodlibet astrum res quasdam sibi subditas habet, quæ ipsi parent, & ejus influxibus obsequuntur. Sic Luna dominatur corporibus humidis, Sol herbis Heliotropicis, & alia aliis. Conclusio ergo intelligenda est de sideribus dominantibus: ab illis enim nunquam violentiam patitur res, nec destruitur; quantumvis nonnumquam propter commune bonum ab iis agatur motibus valde insolitis, & consuetæ inclinationi oppositis. Ob similem causam, annotante Marsilio Ficino, docent Astrologi Saturni & Martis influxus, cum vitæ humanæ maximè adversi sint, eos tamen fovere, qui Martiales & Saturnini existunt. Non est tamen diffidendum, astrorum dominantium influxum quibusdam causis inferioribus vitiari posse: ut nimia humiditate, vel siccitate aeris, aut soli, sicque posse nocere rebus, etiam quibus præest, ipsisque vim inferre; sed hoc est per accidens: Sicut quod in politicis dignitates & tribunaia, quæ ad bonum publicum ex se tendunt, per malitiam administrantium corrupta Reipublicæ funesta sint, & vim inferant.

Ex his inferes, Angelum, dum movet quodcunque corpus, nullam ei violentiam inferre: quia omnia corpora quoad motum localem naturaliter subiecta sunt Angelis, ut corpus vivum suæ animæ. Idem dicendum de motu quo aqua, lapides, & alia gravia sursum feruntur, ut impendant vacuum: non enim est contra, sed juxta inclinationem, qua omnis res appetit bonum universi, sicut omnis pars bonum totius.

TERTIA CONCLUSIO.

A Fortiori motus à Deo creaturæ impressus non est ei violentus, sed maximè naturalis.

Hanc conclusionem docet D. Thomas 1. par. qu. 105. ar. 6. & 3. contra Gentes cap. 100. & S. Augustinus lib. 76. contra Faustum cap. 3. Illud, inquit, est, cuiuslibet rei naturale, quod fecerit ille, à quo est omnis motus, numerus & ordo naturæ; Deus enim creator & conditor omnium naturarum nihil contra naturam facit. Idem Scriptura indicat: Sap. 19. his verbis: Ignis, ut nutrentur Justi, etiam suæ virtutis oblitus est: creatura enim tibi creatori deseruit: quasi diceret, creaturam, dum movetur à Deo ad aliquid, quod est contra propriam inclinationem, obli-

oblivisci illius inclinationis, eamque subicere creatori suo.

Probatur conclusio ratione D. Thomæ. Quidquid Deus in creaturis facit, est juxta præcipuam earum inclinationem: Ergo non est eis violentum. Probatur antecedens. Præcipua & intimior creaturæ inclinatio est obedire creatori suo, cui connaturaliùs subicitur, quàm corpus animæ: Ergo sicut non est contra, sed juxta inclinationem brachii, ut voluntas illud, quod placuerit, flectat; ita nec contra, sed juxta inclinationem creaturæ est, ut in ea, quidquid voluerit Deus, faciat. Unde Propheta, *Domine, omnia servant tibi.*

Confirmatur. Illud, quod fit in re ab eo, à quo data est & dependet inclinatio naturalis, non est violentum; Sed à Deo data est & dependet naturalis inclinatio creaturarum: Ergo quod fit à Deo in creaturis, non est violentum.

Declaratur demum exemplo rerum artificialium & instrumentorum: non enim est contra rationem artefacti, ut in eo artifex aliquid operetur & addat formæ, quam primò dedit; nec instrumenti, ut moveatur à propria principali causa, à qua pendet: Porro omnis natura est ut artefactum divinæ Sapientiæ, omnisque creatura naturaliter Deo subicitur ut Principi causæ: Ergo non est contra, sed juxta inclinationem creaturæ, ut Deus aliquid in ea operetur, eamque moveat etiam præter ordinem consuetum.

Ex his colliges, non fuisse violentum Soli, quod cursum suum retinuerit ad vocem Josue; aut quod retrogressus fuerit ad imperium Isaïæ Prophetæ tempore Regis Ezechia; nec aquis, quod quasi pro muro steterint filiis Israel mare rubrum transeuntibus; nec Jordani, quod conversus fuerit retrorsum ad fontes suos: quia hæc omnia operabatur supremus naturæ Dominus ex illo dominio, cui omnis creatura spontanea servitute paret.

Obji. Deus concurrente cum causis secundis infert violentiam; ut concurrente cum manu vim infert lapidi eum sursum pellendo: Ergo se solo etiam infert violentiam, quando idem præstat.

Resp. Nego consequens. Cum enim Deus agit cum causa secunda, sese ei accommodat: Nam in unoquoque operatur juxta propriam ejus conditionem. Unde quia conditio unius contrarii est, ut vim inferat suo contrario, ideo actio contrarii, quamvis sit à Deo tanquam à primæ causa, est tamen violenta suo contrario. Sed cum Deus agit se solo, agit juxta modum suum, id est, ut Dominus naturæ; ideoque illi sic agenti omnia spontè sua obediunt.

Instabis. Quod est contra inclinationem, est violentum.

tum; Sed Deus, dum movebat sursum Jordanis aquas, agebat contra earum inclinationem: Ergo vim illis inferbat.

Resp. Nego minorem. Nam licet consueta inclinatio aquæ sit, ut fluat deorsum in proclive, supposito tamen, quod Deus imperet aquis, ut ferantur sursum, maxime naturale ipsis est obedire creatori suo.

Q V A R T A C O N C L U S I O.

Probabilius tamen videtur, Deum, si velit agere ut agens particulare, posse inferre violentiam creaturis.

Conclusio supponit, Deum posse duplici modo agere in creaturis. Primo per modum universalis moderatoris naturæ, rerum inclinationes, quas in manu habet, interiorius flectendo, efficiendoque, ut natura tendat ad aliquid oppositum ei, ad quod solet tendere. Secundo potest agere ad modum agentis particularis imprimendo motum oppositum inclinationi, quam interim non flectit interiorius, sed relinquit & conservat in repugnantia sua, simulque concurrit cum ea ad remittendum & expellendum hunc motum destruktivum & contrarium. Hi duo modi exemplo illustriores fient: Cum Deus Adamo costam detraxit, duplici ratione id facere poterat: Primo suspendendo naturalem repugnantiam & dolorem, quo refugit animal sui corporis lacerationem, imò si placeat, inclinando naturam ad abigendam hanc partem, ut individuo superfluum. Secundo idem facere poterat conservata repugnantia & naturali horrore ac dolore, quo natura sensitiva refugit sui corporis lationem, non secus ac si chirurgi manu ea pars detraheretur. Dicimus ergo, quod licet Deus, dum primo modo agit, nullam inferat violentiam creaturis; potest tamen secundo modo eam inferre, de factoque intulisset, si hac ratione costam Adamo detraxisset: neque enim ille minus doluisset, repugnasset, clamasset, quam si eam manus Chirurgi avulsisset: His ita constitutis.

Probatur conclusio. Primo quia, ut dicit S. Thomas 1. 2. q. 10. ar. 4. ad 2. non omnia, quæ Deus facit in creaturis, sunt illis connaturalia; sed solum ea, quæ Deus vult esse connaturalia: Ergo Deus potest facere in creatura aliqueum motum, quem nolit esse connaturalem, sed violentum.

Secundo. Cum Deus sit supra agentia particularia, & universalia, potest utroque modo effectum producere, & ut agens universale, & ut agens particulare: Ergo poterit ad nutum suæ voluntatis temperare suam virtutem ad modum.

modum agentium particularium, sicque inferre violentiam, non minus quam illa.

Tertiò nulla videtur implicantia, ut Deus possit causare motum, quem velit esse violentum, alicui rei: Ergo id potest.

Quarto demùm. Deus de facto violentiam infert dæmonibus, eos ut inquit D. Petrus Epist. 2. cap. 2. *Rudentibus inferni detractos in tartarum tradendo cruciandos*; id est, igneis catenis violentè arcendo: Ergo potest, cum vult, non solùm à creatura spontaneam obedientiam naturali jure exigere, sed etiam illam repugnantem violentè cogere. Et sanè eadem videtur ratio de afflictione, ac de violentia; id enim solùm affligit, quod est violentum & contra naturam; Sed potest Deus immediatè se ipso creaturam punire & affligere: Ergo & illi vim inferre.

Quod si dicas, præfatam Dæmonum alligationem non esse violentam naturali Dæmonum inclinationi, sed solùm perversæ eorum voluntati, quæ est rebellis Deo. Contra evidenter instatur: Omnis pœna est afflictiva, in quantum est contraria naturæ, & inclinationi innatæ repugnat: nemo enim quantumvis perversus torquetur ex eo, quod est conforme suæ inclinationi, sed magis ex eo delectatur; Sed alligatio illa Dæmonum est maxime pœnalis, imò ut talis à Deo intenditur: Ergo est violenta etiam naturali inclinationi. Adde præterea exemplum efficax: Animæ Fidelium in purgatorio detentæ, quamvis non sint rebelles Deo, sed maximè subditæ per charitatem, violentiam patiuntur & affliguntur ex alligatione ad ignem: Ergo est violenta non modò rebelli voluntati, sed etiam naturali inclinationi. Et si Deus morbum per se ipsum immediatè inferret alicui homini iusto, esset sine dubio violentus & contrarius, non quidem liberæ voluntati, qua vir illæ pius se Divinæ dispositioni ultro submitteret, sed naturali inclinationi, quæ afflictivis & destructivis repugnat, nisi interiùs ab eo, qui illam dedit, flectatur.

ARTICULUS TERTIUS.

De Arte & artificialibus.

ARs definitur *Recta ratio factibilium*, id est, habitus residens in ratione, illamque dirigens, cum aliquid molitur circa materiam externam, ut circa ferrum, lignum, &c. Unde *Artificialia* dicuntur, quæ ratio emittit in externa materia. De his quærimus. Primò definitionem & discrimen à naturalibus & violentis. Secundò, an formæ rerum artificialium possint esse fontes aliquorum mo-

motuum. Tertio, an aliquod opus naturæ possit fieri per artem.

PRIMA CONCLUSIO.

Artificiale est, cujus principium est extra in ratione practica externam materiam disponente.

Definitio est evidens. Artificiale enim procedit ab arte; Sed ars est extra, scilicet in ratione practica operantis: Ergo artificiale est, cujus principium est extra in ratione operantis.

Ex hac definitione facile deduci potest discrimen *naturalis, violenti & artificialis*. Naturale est, cujus principium est intra: Artificiale verb, cujus principium est extra, in ratione scilicet fabricantis: Violentum demum cujus principium est non solum extra, sed etiam naturali inclinationi oppositum. Unde violentum naturæ opponitur; At verò artificiale ut tale non opponitur naturæ, sed magis eam imitatur: unde ars dicitur *similis, & imitatrix nature*. Cujus ratio est, quia natura est veluti artefactum Divinæ sapientiæ, ut dicit D. Thomas; & ideo sicut homo, ut sit perfectus, debet imitari Deum, & humana ratio divinam; ita quoque artificialia, ut sint perfecta, debent imitari naturam. Aliam rationem tradit S. Doctor 2. Phys. lect. 4. *Quia, inquit, omnis nostra cognitio est à rebus sensibilibus & naturalibus accepta: unde ad similitudinem naturalium operamur in artificialibus*.

Ars autem imitatur naturam præcipuè secundum quatuor. Primo ex parte principii: Nam naturalia & artificialia in hoc conveniunt, ut sint ab aliqua ratione: naturalia quidem à ratione Divina; artificialia verò à ratione humana. Et quidem de artificialibus hoc patet ex ipsa definitione: de naturalibus verò, quod procedant ab aliqua ratione, manifestum signum est perfectissimus ordo, qui cernitur in natura: cum enim solius rationis proprium opus sit ordinare, necesse est opus ita perfecte ordinatum, ut est opus naturæ, esse opus rationis perfectissimæ. Unde apud Gentiles Philosophos receptissimum essatum fuit, *Opus naturæ, opus intelligentiæ*.

Secundo Ars imitatur naturam ex parte subjecti: Nam sicut Natura præsupponit materiam, ex qua agat; ita & ars præsupponit materiam suorum operum, ut Lanifica lanam, ex qua conficit pannum: unde & in arte & in natura *ex nihilo fit nihil*.

Tertio ex parte modi procedendi: Ut enim natura ordinatè procedit, aptando & assumendo media congrua ad finem, quem intendit, ut os, dentes, guttur, stomachum aptissima fecit ad mandendum, deglutiendum & coquendum.

quendum cibum; linguam ad loquendum; oculos ad videndum, &c. ita quoque ars in suis operibus ordinatè procedit aptando instrumenta ad finem & opus intentum, ut gladium acuit ad perfodiendum; limam in dentes exasperat ad corrodendum; malleum solidum efficit & gravem ad contundendum. Ratio autem hujus est, quia tum naturalia, tum artificialia procedunt à ratione, ut mox diximus. Ratio autem ordinatè procedit & media congrua fini intento adhibet: agit enim propter finem.

Quartò demùm ex parte termini. Nam sicut natura tendit ad finem, ex quo pendet tota operis ratio; ita & ars finem intendit, ex quo desumit operationis regulas. Unde, ut advenit Aristoteles, in natura & arte invenitur peccatum, quia peccatum est deviatio à fine: Cum ergo & natura propter defectibilitatem causarum inferiorum, & ars propter inexperientiam artificis, vel defectum materiæ & instrumentorum, nonnunquam à suo fine deficiant, in illis locum habet peccatum, quod in natura dicitur *monstrum*; in arte verò retinet nomen *peccati*.

Ceterùm, licet ars imitetur naturam, hæc tamen artem longè superat, præcipuè in tribus. Primò ex parte principii, quia procedit à ratione universaliori, sapientiori, efficaciori: unde opera naturæ sunt universaliora, & efficaciora: siquidem formæ naturales sunt principia suorum motuum, & producant sibi simile; ut equus equum, planta plantam; At formæ artificiales sunt steriles & inefficaces, non enim possunt causare motum, ut jam dicemus, aut sibi simile producere; ut ensis ens non generat. Secundò ex parte modi: nam natura procedit modo magis certo, & minus errori obnoxio. Tertio ex parte finis: Natura enim intendit majus bonum, scilicet bonum substantiale & totius universi; ars vero minus bonum intendit, nostram nempe vel commoditatem, vel delectationem, vel conservationem, ut enim dicit D. Thomas 2. Phys. lect. 4. *Nos sumus finis omnium artificialium*.

SECUNDA CONCLUSIO.

Formæ artificiales esse nequeunt principia motus; eum tamen adjuvare possunt.

Probatur prima pars. Mens humana per artem nihil aliud moliri potest in externa materia, nisi varium materiæ naturalis situm: unde ut ex Aristotele notat S. Thomas 2. 2. q. 96. art. 2. ad 2. Omnis forma propriè artificialis consistit vel in figura, ut forma statuæ, clavis, mallei, &c. Vel in compositione, ut formæ unguentorum & medi-

medicaminum; Vel in ordine, ut formæ horologii, navis, domus, &c. quæ tria ex vario materiæ naturalis situ per artem effecto resultant; Sed situs, atque hæc tria ex eo resultantia, non sunt principia motus & actionis alicujus, ut manifestum est; non enim corpus, quod ex se nullam vim movendi habet, eam acquirit præcisè ex eo, quod in alio situ seu à natura, seu ab arte ponatur: Ergo formæ artificiales nequeunt esse principia motus alicujus.

Confirmatur. Formæ artificiales sunt ab intellectu creato, naturales verbò ab intellectu divino; Atqui intellectus divinus est quidem efficax ad extra, unde formis naturalibus indere potest vim movendi & agendi; at verò intellectus creatus est inefficax ad extra: Ergo formis à se excogitatis, ut sunt omnes artificiales, vim & energiam dare nequit. Quod etiam patet experientia. In natura enim planta plantam, ignis ignem producit; at in arte factis gladius gladium, aut statua statuam non gignit.

Secunda verò pars est evidens. Nam ex figura, compositione & ordine per artem inductis adjuvatur motus & actio corporum; ut ferrum variè per artem figuratum efficacius agit; vires herbarum per artem aptè commixtæ feliciter curant morbos, &c.

Objici solent plura artefacta, quæ motus habuisse feruntur; ut Archytæ Tarentini columba lignea, quæ volabat; cælum vitreum Archimedis, quod rotabatur; aurei pincernæ Hiarchæ Bracmanorum Régis, qui in convivio ministrabant, ut refert Philostratus in vita Apollonii, &c.

Resp. Motus illos fuisse à naturali quodam agente per artem applicato & scitè temperato; ut fieri cernimus in horologiis, quorum rotæ moventur vel a gravitate ponderis centrum naturaliter repetentis, vel à lamina chalybea violenter complicata, & paulatim sese elastica sua vi explicante.

Obj. 2. Artificiales figuræ ad pleraque opera sunt efficaces; ut ad sanandas ægrotudines; ad conciliandam gratiam & felicitatem; ad expellendos serpentes: Vnde Marcellus Ficinus de vita coelitis comparanda c. 13. refert, Antiquos fabricasse imagines sub certis constellationibus omnino efficaces, ut luna serpentarium subeunte fabricabant serpentis figuram ut lem ad fugandos veros serpentes. Et Magi ad sanandas ægrotudines characteribus uti solent, ex quibus sequitur effectus. Inter illas autem imagines præcipuè sunt celebres statux illæ cereæ, quibus homini repræsentati fata ita adhærent, ut quidquid in imagine fit, sentiat ipse prototypus.

Respondeo in primis, Authores, qui his vanitatibus patrocinantur, fateri non in vi figuræ artificiosæ, sed
cæcæ.

cœlestis influxus, per figuram, tanquam per conditionem, attracti hæc omnia fieri. Sed addendum cum D. Thoma Opusc. 34. ejusmodi characteres, figuras & imagines esse meras superstitiones. Vel enim nihil ad præfatos effectus conferunt, sed meræ nugæ sunt, & inania malè credulorum præsidia: vel si juvent, hoc non est virtute naturali, sed ex virtute dæmonis, qui tacitis istis pactis evocatur, & sese spontè his figuris alligat ad decipiendos homines. Vnde peccatum est his vanitatibus uti, vel in illis confidere.

TERTIA CONCLUSIO.

Ars potest efficere opera & motus naturæ, non quidem virtute propria & formas artificiales: sed utendo virtutibus naturalibus; seu, ut dici solet, applicando activa naturalia passivis, id est, proprias virtutes propriis subjectis.

Probatur conclusio tum ratione, cum experientia. Ratione quidem; Nam virtus naturalis quantum ad applicationem plerumque subjacet arti: Ergo ars potest illam applicare, sicque effectus producere. Experientia quoque: Sic enim Medicus sanat adhibendo naturalia remedia per artem suam; Sic unguenta, liquores odoriferi, colores varii efficiuntur miscendo artificiosè res naturales: Sic etiam dæmones, qui exactè norunt omnes animalium, herbarum, lapillorum, metallorum & mineralium vires, varia & mira producere possunt per ejusmodi virtutes naturales; ut dum in Ægypto per ministerium Magorum conficiebant serpentes, ranas, & alia hujusmodi.

QUARTA CONCLUSIO.

Plures naturæ effectus ea per artem virium naturalium applicatione fieri nequeunt; præcipuè verum aurum.

Probatur prima pars. In tantum naturæ opera per artem effici queunt, in quantum naturales vires quoad applicationem arti subjacent; Sed non omnes naturales vires arti subjacent, ut eas applicare, ac temperare ad nuntum possit; pleræque enim hominis industriam omnino fugiunt, ut ea vis, quæ natura gignit animantes, eorumque membra format, succum in vite in vinum vertit, flores ex plantis educit, &c. Ergo hæc naturæ opera effici arte nequeunt.

Probatur secunda pars, quam non solum Chymici, sed aliqui non ignobiles Philosophi inficiantur, magno sanè dam-

damno plerorumque, qui ea vana auri efficiendi spe la-
tati temporis & rei iacturam miserè faciunt. Causæ natu-
rales auri non sunt in potestate artis: Ergo aurum arte
effici nequit. Probatur antecedens. Causæ naturales auri
sunt calor Solis, & certa quædam terræ, in qua gignitur,
dispositio; non enim ubique nascitur: Vnde, ut de flo-
ribus dixit Anaxagoras, in informatione auri propria
minera est veluti mater, sed pater est Sol: hæ causæ arti
non subjacent; non enim calorem Solis ad nutum tempe-
rare possumus, imo qua ratione ad hunc effectum tempe-
rari debeat, satis scire nequimus; uti nec efficere, ut lo-
cus aliquis auri ferax sit: Ergo causæ auri non sunt in po-
testate artis. Hæc ratio est S. Thomæ in 2. dist. 7. quæst. 3.
ar. 1. ad 5.

Confirmatur. Virtus Solis etiam in locis aptis integra
secula infumit in formando auro: Ergo ridiculum est id
brevis tempore ab arte sperare, in quo efformando effica-
cior natura tandiu laborat. Vnde nemo hac arte dives ef-
fectus est; sed qui vulgò fictitium illud aurum quærunt,
propriis opes in fumos tandem vertunt.

Adde, quod si hæc ars aurifica possibilis esset, Salomo-
nem non latuisset; nec proinde necessarium sibi aurum ex
longè distitis locis, ubi nascitur, trientali navigatione
quærivisset, uti quævisse refert Scriptura 3. Regum c. 9. &
10. sed compendiosius arte parasset. Itaque frustra quæ-
runt alii, quod ille omniscius tentandum minimè du-
xit.

Obj. 1. Authoritatem S. Thomæ 2. 2. q. 77. ar. 2. ad 1.
Si, inquit, per Alchymiam fieret aurum verum, non es-
set illicitum ipsum pro vero vendere: quia nihil prohibet
artem uti aliquibus naturalibus causis ad producendum na-
turales effectus. Quibus verbis rei possibilitatem innuit.

Resp. S. Thomam loqui in hypothese, quam tamen
possibilem non admittit, sed qua posita venditio illius
auri esset licita: quia cum non arte, sed naturali vir-
tute per artem applicata illud aurum fieret, esset ejus-
dem rationis, ac naturale aurum. Cæterum re ipsa tale
aurum arte Chymica effici posse negat apertè in 2. Distin.
7. q. 3. ar. 1. Immo idem loco citato innuit, cum ait, au-
ro per artem effecto, aut potius, ut loquitur, *sophisticato*,
germanas auri proprietates non inesse.

Obj. 2. Aurum re ipsa per artem effectum variis constat
historiis; immo etiamnum visitur Florentiæ apud Magnum
Hetruriæ Ducem clavus ferreus media parte aureus effe-
ctus à Turneissero.

Resp. Facta, quæ ea de re historiis continentur, aut
falsa esse, aut nihil aliud fuisse, quàm imposturas &
fraudes Veteratorum quorundam, qui incautis illudere
ad

ad captandam famam, aut ad decoctæ rei excusationem. Hujusmodi factum Turneisseri. Qua ratione clavum illum efficere potuit, explicat Tachenius in Hippocrate Chymico: Clavo ferreo auri frustulum apto ferrumine junxit, (nam etsi hæc metalla invicem cohærere non posse vulgo credantur, Tachenius tamen ibidem rationem, quajungi possint, explicat) deinde aurum ferreo colore ita extus textit, ut totus clavus ferreus apparet; qui candens in oleo tinctus, evanescente colore, quo fucatum erat aurum, altera parte ferreus, altera aureus eductus est. Simili aliqua fraude facta cætera, quæ narrantur, contigisse censendum est. Est enim totum illud hominum genus vaftrum, mendax & credulum. Sanè si Turneisserus, aut aliquis alius hanc artem efficiendi auri habuisset, non eam his ludis, sed aliquo fructuosiori opere exhibuisset, nec secum frustra perire passus esset. Nec dicas, cautos homines vel metu, vel aliqua ratione alia inventum suum suppressisse: quasi verò credendum sit, qui rem tantam tot curis & impensis quæsierunt, eisdem illius inventæ fructum & immortalem famam omnes omnino abdicasse. Sed ita res est, conatus ille nihil nisi fucum & fraudem hætenus peperit. Unde meritò Ecclesia chymicum aurum pro verò divendere prohibuit; & qui divendunt, ad restitutionem tenentur. Imò B. Albertus Magnus, qui hac in parte Chymicis favere videtur, ejusmodi aurum fatetur non habere veri auri proprietates: Ergo nec naturam habet, sed in fucò consistit, meritòque à S. Thoma *sephisticatum aurum* dicitur 2. 2. q. 77. a. 2. ad 1.

Obijciunt 3. Chymici. Aurum ab aliis metallis non specie differt, sed puritate ac maturitate quadam; quippe omnium metallorum una est natura, gradu solum ac perfectione differens; Sed metalla per artem puriora & perfectiora fieri possunt: Ergo & ad auri perfectionem perducì.

Resp. Metalla, saltem præcipua, specie differre: nam tametsi plumbum à stanno, ferrum à chalybe sola perfectione differre videantur; attamen ferrum à plumbo, aut plumbum ab auro specie diversa esse suadent proprietates longè diversæ. Sed, ut sola perfectione differrent, eaque in auro tanta est, ut cæteris arte tribui non possit: est enim ultimus naturæ conatus, ab iis pendens causis, quæ non sunt in artis potestate, ut jam diximus.

Instant alii. Etsi metalla specie differant, materia tamen conveniunt, quæ calore Solis ad auri formam perducitur; Atqui ars in manu habet calorem ignis, qui cum sit solari ardentior & promptior, ipsum supplere potest, ac tantas ejus moras in hoc opere antevertere: Ergo ars potest

test auri formam iu aliorum metallorum materiam inducere.

Resp. ex S. Thoma in 2. dist. 7. q. 3. a. 1. calorem Solis aurum producere proprietate quadam, quæ ignis calori non convenit. Ut calor naturalis in animali sanguinem, carnem, nervos, semen, &c. ex simili materia format vi quadam propria, quæ alteri calori non inest. Neque enim ullus hætenus hæc ignis calore produxit.

Dices. Ignis & Solis calor unius est speciei: Ergo ille, perinde, ac iste, potest aurum producere.

Resp. Distinguo antecedens: sunt ejusdem speciei in ratione qualitatis, concedo; in ratione virtutis instrumentariæ, nego. Virtus enim illa rationem suam & efficaciam habet à causa principali; Cum itaque Sol sit causa princeps nobilior, calor Solis, qui est virtus, qua agit, nobilior est in ratione virtutis activæ, quàm calor ignis. Adde, non solum calore suo, sed & aliis influentiis Solem aurum producere, quas ignis supplere nequit, uti nec vascula chymica mineræ, quæ etiam ad hunc effectum concurrunt, fecunditatem.

Urgebis. Longè difficilius opus est productio animalis, quàm auri; Sed calor ignis, aut fimi, supplendo calorem naturalem avis, educit ex ovo pullum: Quidni ex auri materia etiam aurum educere poterit?

Resp. Nego minorem. Dum enim calore fimi, aut ignis ex ovis pulli excluduntur, forma pulli non est à calore ignis, sed à virtute seminis in ovo latitante, calore illo externo sive avis incubantis, sive ignis, aut fimi, se habente solum per modum foventis & excitantis hanc virtutem feminalem, quæ ab externo frigore tandem enecatur, aut certè torpescit, nisi blando externo calore excitetur & urgeatur.

Reponunt aliqui Chymici, etiam metalla ex quibusdam seminibus formari. Itaque, inquit, auri semina jam cœlestis caloris vi formata, nempe sulphur purissimum, & apta huic semini materia, nempe mercurius, qui omnium metallorum propria est materia, possunt ita per artem adhiberi, ut in aurum cœant: Ergo aurum arte fieri potest.

Resp. Aurum non habere semen, ex quo producat: proprium enim est viventium nasci ex semine. Deinde, quamquam ex mercurio ut ex materia, & ex sulphure purissimo quasi ex semine quodam fieret aurum, exigit præterea & locum aptum, in quo hæc principia misceri, foverique possunt, nempe mineram; & tempus sufficiens, quo digerantur, nempe longam annorum seriem; & cœlestes influxus, quibus maturari opus, ac tandem perfici queat; quæ si quis arte supplere tentet, nihil magis proficiet;

ficiet, quàm si pomum acerbum è suo ramo decerptum, aut embryonem è sua matrice avulsum ad debitam perfectionem ignis calore, atque aliis artis subsidiis perducere conaretur.

Sed impensius hìc delirant Chymici. Ut ut enim dicant, in minera formari aurum ex semine quodam, non in eo naturali semine artis arcanum reponunt; sed in quodam factitio pulvere, cujus tanta virtus sit, ut projectus in plumbi, alteriusque metalli fusi insignem copiam, eam in istu oculi verum aurum efficiat. Quod quàm sit ab omni fide & ratione alienum, quis non videt?

QUÆSTIO SECUNDA

De Causis in communi.

PRæcipua scientiarum cura occupatur in investigandis rerum causis, in quarum etiam cognitione repositam esse hujus vitæ felicitatem ex Hesiodo cecinit Virgilius:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Vnde, ut omnium scientiarum studium adjuvetur, hic de ipsis causis agendum est, per quas omnia innotescunt; prius quidem in comuni, in hac quæstione; deinde de qualibet specialiter in sequentibus. Circa causas in communi dicendum 1. Quid & quotuplex sit causa. 2. De proprietate & nobilitate causarum, tum ad effectus, tum ad se invicem comparatum.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid & quotuplex sit causa.

CAUSÆ nomen tripliciter sumi potest. Primò latius pro quovis principio; ita ut generaliter omne, à quo aliquid originatur & procedit, dicatur *causa*. In hoc sensu Aristoteles appellat privationem *causam generationis*. Et Patres Græci hoc modo dicunt, Patrem Æternum esse *causam* Filii, fumentes *causam* pro principio; ut notat D. Thomas Opusc. 1. cap. 2. Patres verò Latini dicunt, Patrem Æternum non esse *causam*, sed solum *principium* Filii, quia propriè sumunt *causam*. Secundò nomen causæ strictissimè aliquando sumitur pro sola efficiente, quæ est præcipua & princeps causarum in executione, unde ab ea tanquam manifestiore, id, quod cau-

causatur, dicitur *effectus*. Tertiò demum causa sumitur medio modo, prout est id, quod causat quocumque modo influendo *esse* effectui. In hoc sensu -

Causa rectè definitur, ad quam sequitur *esse* alterius. Definitio, quæ est D. Thomæ 1. Phys. lect. 10. & Opusc. 31. intelligi debet non de consecutione rationis, aut ordinis, quomodo ex una propositione sequitur alia, ad punctum sequitur linea, ad noctem dies; sed de consecutione Physica, qua scilicet quælibet natura pendet, & sequitur ex iis, à quibus trahit suum *esse*.

Verùm ea definitio & notio causæ illustrior adhuc erit, si conferatur cum notione effectus: cum enim sint correlativa, sese mutud illustrant. Est autem effectus id, quod fit, ut ipsa vox satis indicat. *Fieri* verò est via ad *esse*: unde effectus propriè est, qui ex non *esse* ducitur ad *esse*. Cum autem, quod non est, non possit seipsum promovere ad *esse*, ut per se notum est, necesse est promoveri ab alio, à suis scilicet causis: unde causa propriè est, quæ contribuit & concurrit ad ducendum aliud in *esse*, atque ita rectè definitur Id, ad quod sequitur *esse* alterius.

Ex his habes duo ad rationem causæ requisita, quæ annotavit D. Thomas 1. part. quæst. 31. ar. 1. ad 1. Distinctionem scilicet, & Dependentiā effectus ab ea. Distinctionem quidem, quia res, quæ emergit ex non *esse*, eadem *esse* non potest cum iis, à quibus ducitur in *esse*, id est, effectus cum causa. Dependentiā verò, quia ex non *esse* duci ab alio in *esse* est ab eo pendere secundum *esse*. Quidam definiunt causam, Principium *esse* alteri; sed in idem redit, ut patet ex dictis.

Obj. Filius æternus sequitur ad Patrem, etiam per realem influxum, & veluti Persona ab illo distincta; & tamen Pater æternus non est propriè causa Filii: Ergo male definitur causa, ad quam sequitur *esse* alterius, seu, influens *esse* in aliud.

Resp. 1. Filium æternum propriè non sequi ad Patrem: quia sequi est posterioris. Filius autem æternus non est posterior Patri: quia in Trinitate nihil est prius, aut posterius.

Resp. 2. ex D. Thomæ 1. p. q. 30. a. 2. ad 2. Filium æternum non procedere à Patre ut aliud ab ipso, sed solum procedit ut *alius* ab ipso, id est, ut personaliter distinctus, non ut essentialiter divisus. Nam, ut advertit D. Thomas 1. p. q. 31. ar. 2. ad 4. Genus neutrum, utpote informe & minus determinatum, significat essentiam; genus verò masculinum, utpotè determinatius, significat personam. Unde quærenti, quis est iste, qui vicit Darium? respondemus assignando personam, Alexander. Si verb quærat, quid est Alexander? respondemus assignando

quando essentiam, animal rationale. Ex quo patet, quod *alius* in masculino significat distinctionem personæ, *aliud* verbò in neutro significat divisionem essentia. Ad rationem autem causæ non sufficit distinctio personæ, sed requiritur divisio essentia causatæ à causante, sine quo non stat dependentia in *esse*.

Instabis. Ad auroram sequitur dies, ad juventutem adolescentia, ad vitam mors; & tamen nec aurora, nec juvenus, nec vita habent rationem causæ: Ergo malè dicitur, causam *esse* principium, ad quod sequitur *esse* alterius.

Resp. Hæc omnia sequi solum improprie & consecutione ordinis, in quantum unum est post aliud; effectus autem debet sequi ad causam consecutione physica.

Quantum ad causæ divisionem. Quadruplex est entis mobilis causa, scilicet Materialis, Formalis, Efficiens, & Finalis.

Probatur divisio. Causa est, quæ contribuit ad *esse* alicujus; Sed quatuor contribuunt ad *esse* entis mobilis: Ergo sunt quatuor causæ entis mobilis. Probatur minor. In primis requiritur materia, ex qua fiat, quia ex nihilo nihil fit. Secundò forma, qua fiat & constituatur in specie determinata; nam materia de se indifferens est ad omnes rerum species. Tertio requiritur agens, à quo fiat; nam nihil fit à seipso. Quarto requiritur finis, propter quem fiat; quia res naturales non sunt temerè, sed propter finem, ut dentes ad incidendos cibos, pedes ad ambulandum, &c. Ergo quatuor contribuunt ad *esse* entis mobilis, scilicet materia, ex qua fit; forma, qua fit; agens, à quo fit; finis, propter quem fit.

Confirmatur ex D. Thoma 1. Phys. lect. 10. *Esse* causatum potest dupliciter sumi. Uno modo absolutè & ut est constitutum in tali specie entis, ut hominis, vel plantæ: & sic causa essendi est forma, qua aliquid constituitur in determinato modo essendi. Alio modo secundum quod *esse* causatum reducitur de potentia ad actum, ut sulphur, quod erat in potentia ignis, fit actu ignis: & sic necesse est, ipsum habere duas alias causas, scilicet materiam, in cuius potentia præcontineatur, antequam fiat; & agentem, quæ reducit materiam de potentia ad actum. Quod enim est in potentia, non potest se reducere ad actum, sed reduci debet per aliquid existens in actu; ut sulphur, quod est in potentia ignis, fit actu ignis ab eo, quod jam est actu ignis: Actio autem agentis sicut procedit ab aliquo determinato, ita tendit in aliquid determinatum, ut facere sibi simile, aut assequi id, quod sibi conveniens est; id autem, in quod tendit actio agentis, dicitur

tur *finis* : Ergo dantur quatuor istæ causæ, formalis, materialis, efficiens, & finalis.

Obj. Obiectum est aliquomodo causa scientiæ, & idea causa domus, & essentia causa proprietatum, & malleus causa horologii, & fundamentum causa relationis; Sed non apparet, ad quod genus causæ ex prædictis ista reduci possint: Ergo sunt plusquam quatuor genera causarum.

Resp. Hæc omnia reduci ad quatuor causas prædictas. Obiectum quidem vel ad causam formalem extrinsecam, quia determinat scientiam ad certum genus rei; vel ad finalem, quia scientia est propter obiectum. Idea etiam pertinet ad causam formalem extrinsecam, ut dicitur in quæstione sequenti: est enim ipsa rei forma in mente artificis præconcepta. Essentia verò habet quasi rationem causæ efficientis respectu suarum proprietatum, ut dicit D. Thomas; quia proprietates dimanant ab essentia, tanquam à fonte suo, sed id infra explicabitur. Similiter fundamentum relationis reducitur ad genus causæ efficientis propter eandem rationem: Instrumenta verò pertinent ad causam efficientem, cui deserviunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

De prioritate & nobilitate Causarum tum ad effectum, tum ad se invicem comparatarum.

PRIMA CONCLUSIO.

Omnis causa est prior suo effectui, non quidem semper prioritate temporis, sed prioritate naturæ.

Probatur conclusio. Et in primis quod causa non sit semper prior tempore, constat: nam Sol non est tempore prior luce, quam causat; nec materia prior composito, sub quo creata est. Quod autem causa sit prior naturæ suo effectui, ita demonstratur. Prioritas naturæ in eo consistit, ut unius natura pendeat ab alio, & ab illo procedat; Atqui omnis effectus pendet à sua causa, & ab illa ut à principio suo procedit: Ergo omnis causa est prior effectui prioritate naturæ.

Dices. Correlativa sunt simul natura, ut dictum est in Logica; Sed effectus & causa sunt invicem correlativa: Ergo sunt simul natura, ac proinde causa non est prior naturæ suo effectui.

Resp. Distinguo majorem: Correlativa sunt simul natura quantum ad respectus formales, concedo; quantum ad entitates fundantes istos respectus, nego. Et simili-

ter, concessa minore, distinguo consequentiam: Ergo causa & effectus sunt simul natura; quantum ad relationem formalem, concedo; quantum ad entitatem, nego. Explicatur: Causa & effectus possunt dupliciter sumi. Primum relativè, seu quantum ad relationem mutuam, quam dicunt ad invicem; & hoc modo non se præcedunt, sed sunt simul, etiam natura: quia impossibile est, ut causa referatur ad effectum, nisi effectus etiam referatur ad causam. Secundò modo sumi possunt entitativè, id est, secundum proprias entitates; & hoc modo causa debet esse prior effectui: quia entitas effectus procedit ab entitate causæ tanquam à principio, à quo pendet, ac proinde tanquam à priore prioritate naturæ. Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 42. ar. 3. ad 2.

SECUNDA CONCLUSIO.

Causa materialis & formalis intrinseca sunt minùs nobiles, quàm effectus.

Conclusio facilè probatur. Pars est minùs nobilis, quàm totum; Sed causa materialis & formalis intrinseca causant per modum partis componendo totum: Ergo sunt minùs nobiles, quàm effectus, scilicet totum compositum. Dixi autem *causa formalis intrinseca*: quia causa idealis, quæ vocatur *forma intrinseca*, est ut plurimum nobilior effectui. Sic enim ideæ Divinæ sunt nobiliores, creaturis, & exemplar nobilius exemplato.

TERTIA CONCLUSIO.

Causa finalis principalis in agentibus bene ordinatis debet esse nobilior effectui; aliquando tamen ex deordinatione operantis potest esse ignobilior.

Probatur prima pars. Quia, ut dicit D. Thomas in 2. dist. 15. ar. 1. *inconveniens est, quòd aliquid sit propter vilius se* (intellige principaliter, ut ipse statim se explicat; nam secundariò & minùs principaliter potest aliquid esse propter ignobilius, ut Rex est etiam propter rusticos protegendos;) Atqui effectus est propter suum finem: Ergo inconveniens est, ut effectus sit nobilior fine. Vnde natura, quæ ordinatè agit, semper refert ignobiliora ad nobiliora tanquam ad finem, ut pluvias ordinat ad plantas, plantas ad pecudes, pecudes ad hominem, hominem ad Deum.

Secunda verò pars experientia constat. Videmus enim, homines inordinatè agentes nobiliora referre ad viliora; ut mali politici referunt religionem ad regnandum; mali Sacerdotes dispensant sacra propter lucrum; vani

vani homines referunt eleemosynam ad vanam gloriam.

Q V A R T A C O N C L U S I O.

Causa efficiens principalis est vel nobilior effectu, vel saltem æquè nobilis.

Probatur ex D. Thoma 1. p. q. 4. ar. 2. Omnis causa efficiens vel est causa univoca, vel causa æquivoca, id est, vel ejusdem speciei cum suo effectu, ut homo generans hominem univocè convenit cum illo; vel est sublimioris ordinis, ut Sol producens aurum & gemmas non est ejusdem speciei cum illis, sed sublimioris. Si causa efficiens sit univoca, patet, quodd est æquè nobilis, quia est ejusdem rationis cum effectu. Si sit æquivoca, est nobilioris speciei: Ergo causa efficiens semper est vel æquè nobilis, vel nobilior effectu.

Confirmatur ex eodem ibidem. Quidquid perfectionis est in effectu præexistit actu in causa efficiente: Ergo est ad minus æquè nobilis, ac effectus. Consequens patet ex terminis. Antecedens verò declaratur. In tantum aliquid agit, in quantum est in actu: quia actio, ut ipsa vox sonat, est actus diffusio, quatenus scilicet perfectio & actualitas, cum in se plena sit, naturali fecunditate redundat & effunditur in subjecta capacia: Ergo causa efficiens nullam perfectionem diffundere potest in effectum, nisi eam actu habeat vel formaliter in se ipsa, vel eminenter; id est, ut contentam in alia eminentiori.

Obji. Sæpè homo stupidus generat filium ingeniosum, deformis pulchrum, infirmus robustum: Ergo aliquando causa efficiens est ignobilior effectu.

Resp. Has perfectiones non esse de essentiali ratione effectus, quam trahit à causa proxima efficiente; sed magis consequi complexionem, quæ non tam pendet à parentibus, quàm ex contemperatione eorum omnium, quæ ad formationem prolis concurrunt: præcipuè verò ex astris, quæ hæc in parte defectum parentum benigniore suppleant aspectu; sicut contra possunt maligno influxu obesse. Atque hinc est, quodd ex felicioribus seculis deteriora sæpè sequuntur: cum contra ex deterioribus felicia iterum emergant, ut patet ipsa præteriti temporis experientia. Nempe causa est, quodd in tanta rerum cœlestium revolutione quædam ætates benigniore cœla utantur, quædam deteriore.

Sed illud præterea non præmittendum, vim productivam aliquando magis vigere in homine, in quo cæteræ facultates casu aliquo vitiatæ sunt; sicque ex eo nasci posse prolem ejus defectibus non obnoxiam, ut ex manco na-

scitur integer. Sicut contra contingit, aliquem, cæteris dotibus egregium, esse in ratione causæ imperfectissimum, in quantum vis ejus productiva est languida & exhausta: inde sæpe fit, homines perfectissimos & ingeniosos gignere filios stupidos, eo quod operationes animales consumant omnes spiritus ad ministrandum ingenio, quorum inopia facultas generativa remanet exhausta, languida & inefficax. Sic Salomon sapientissimus genuit unicum filium, scilicet Roboam, eumque stultissimum: Cicero ingeniosissimus filium reliquit hebetem: Africanus fortissimus filium ignavum, &c.

Instabis. Asinus cum equa producit mulum; Sed mulus videtur essentialiter perfectior asino: Ergo effectus potest esse perfectior causa, etiam in ratione essentiali.

Resp. Asinum non esse causam totalem muli: unde mirum non est, si mulus superet asinum, quia id, in quo excellit, trahit à matre equa. Mulus enim est medius inter equum & asinum: Ab asino habet duritiem carnis, patientiam laboris, tarditatem & stupiditatem complexionis; ab equa verò magnitudinem & robur corporis, & aliquid generositatis præ asino. Cæterum utrum id habeat ab equa per concursum propriè activum, vel passivum, nihil refert; certum enim est habere aliquomodo effectivè: nam etiam mater reducitur ad genus causæ efficientis. Vide infra tomo 3. p. 4. in Appendice de Animal. ar. 3.

Dices. Astra sunt causæ efficientes rerum viventium; nam Sol & homo generant hominem, inquit Aristoteles, imò Sol se solo generat serpentes & herbas; Sed ventia sunt perfectiora cœlis & astris, utpotè inanimatis; ut enim ait Augustinus lib. de vera Religione cap. 29. *qualitet viva substantia cuilibet non viva substantia naturæ lege præponitur*: Ergo effectus est perfectior causa.

Resp. Cum D. Thoma 1. p. q. 70. a. 3. ad 1. corpus cœleste, cum sit movens motum, habere rationem instrumenti, quod agit in virtute causæ principalis: unde cœli & Astra non habent præcisè ex se ipsis, sed ex virtute Angeli motoris, quod possint causare vitam. Constat autem, cœlum cum Angelo motore esse quid perfectius viventibus sublunaribus.

QVINTA CONCLUSIO.

Causæ ita invicem disponuntur, ut causalitas materiæ præcedat causalitatem formæ; causalitas verò agentis præcedat utramque; & demum causalitatis finis sit prior omnibus.

Probarur conclusio quoad omnes partes simul. In causan-

faciendo is ordo servatur, ut agens motum à fine reducat materiam ad actum, ipsi communicando formam: Ergo finis est primus in causando; siquidem movet agens, à quo movetur materia, quæ proinde est posterior agente; sed tamen præcedit formam in quantum est ejus subiectum receptivum: unde forma est ultima in causando, ideo dicitur à D. Thoma *terminus generationis*.

Dices. Actio agentis supponit materiam, ex qua agat: Ergo materia est prior causalitate agentis.

Resp. Distinguo antecedens: Actio agentis supponit materiam; quantum ad ejus entitatem, concedo; quantum ad causalitatem ipsius, nego: id est, entitas quidem materiæ supponitur ad actionem agentis; illa tamen entitas nunquam causans, nisi prius agens agat reducendo materiam ad actum.

SEXTA CONCLUSIO.

Causalitas formalis est nobilior materiali; efficiens vero nobilior utraque; & tandem causalitas finalis est omnium nobilissima. Conclusio est communis & desumitur ex D. Thoma Opusc. 31.

Probatum quantum ad omnes partes. Et quidem quod forma sit nobilior materia, patet: nam forma est perfectio & actus materiæ; ut autem dicit D. Thomas q. 7. de Pot. ar. 2. ad 9. *actus est semper nobilior sua potentia*. Quod vero causa efficiens sit nobilior materia & forma, etiam constat: quia materia subleitur causæ efficienti; forma vero est quidam ejus effluxus, participatio & similitudo. Quod demum finis habeat modum causandi omnium præstantissimum, probatur: Tum quia modus ejus causandi est spiritualior: Tum quia ipsa movet immota, quia modus movendi videtur maxime nobilis & divinus: Tum demum quia est veluti regina cæterarum causarum; ut enim dicit D. Thomas 2. Phys. lect. 5. causa finalis est causa omnium aliarum; siquidem agens non agit, nisi motum à fine, ipsaque forma ordinatur ad finem, v.g. forma navis ad navigationem: unde finis dicitur *causa causarum*, quia est causa omnium aliarum causalitatum, & ejus causalitas à nulla alia causatur, ut dicit & ostendit D. Thomas Opusc. 30.

Obj. Finis sæpe producit ab agente; ut sanitas, quæ est finis Medici, à Medico: Ergo causa efficiens est nobilior finali.

Resp. Distinguo antecedens: Finis causatur ab agente quantum ad suam entitatem, concedo; quantum ad suam causalitatem, nego: quæ distinctio applicanda est etiam consequenti. Licet enim Medicus causet sanitatem, non

est tamen causa, cur sanitas sit finis; sed potius sanitas est finis & causa, cur Medicus sit Medicus, quia Medicus non exercet Medicinam nisi propter sanitatem.

Quæres, quomodo intelligatur illud axioma, *Causæ sunt sibi invicem causæ*.

Respondeo ex D. Thoma 5. Met. lect. 2. quod cum sint quatuor causæ, earum duæ sibi invicem correspondent, scilicet materia formæ, & efficiens finali. Cuius ratio est, quia efficiens est principium motus, finis verò est terminus motus. Similiter forma dat esse materiæ, & materia recipit esse à forma; Terminus autem & principium, dare & accipere sibi correspondent. Cum ergo dicitur, quod causæ sunt sibi invicem causæ, hoc intelligendum est de causis sibi correspondentibus; ita ut materia & forma sint sibi invicem causæ, & similiter efficiens & finalis. Hoc autem ita explicari potest, quia materia, utpote primum essendi fundamentum, sustentat formam; forma verò actuatur materiam: *sustentare* autem & *actuare* est causare; unde forma est causa materiæ, in quantum illam actuatur; materia verò est causa formæ, in quantum eam sustentat. Finis autem dupliciter considerari potest, in intentione, & in executione; seu ut loquitur D. Thomas, secundum causalitatem, & secundum esse. Finis ut intentus movet causam efficientem; finis verò ut obtentus causatur ab illa: & ideo finis est causa movense efficientem: efficiens verò est sæpe causa produciens finem. Sic Medicus, cuius filius ægrotat, movetur à sanitate filii, quam intendit, ad applicanda remedia, & per applicationem remediorum obtinet sanitatem: unde sanitas intenta causatur movendo Medicum, sanitas verò obtenta causatur à Medico.

QUÆSTIO TERTIA

De Causis Materiali & Formali.

Erimus in prima disputatione de materia & forma, ut sunt principia & partes entis naturalis; nunc de illis agendum est, ut sunt causæ: non enim solum habent rationem principii, sed etiam causæ, quatenus suo modo concurrunt & contribunt ad promovendum ens mobile ad esse. Sed quia graviores difficultates, quæ circa materiam

riam, & formam occurrere solent; supra expedita sunt, solū agendum superest de modo, quo causant: præcipue forma extrinseca, seu idea, de qua specialiter sermo fieri solet in hac disputatione. Unde præsens quæstio dividetur in duos Articulos. Primus erit de modo causandi materiæ & formæ. Secundus de Idea, seu de forma extrinseca.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quomodo Materia & Forma causent.

Circa modum causandi Materiæ, & Formæ quatuor quæri possunt. Primo, per quid constituuntur in ratione causæ. Secundo, quænam sit earum causalitas. Tertiò, quæ conditiones requirantur, ut causent. Quarto, quænam sit proprius utriusque effectus.

Porro, ut id obiter dicamus, ratio causæ est ipsa vis causandi; causalitas verb, illius qualiscumque vis exercitium: seu, illa est id, quo causa potest causare; ista vero id, quo actu causat. Sed res clara est.

PRIMA CONCLUSIO.

Materia & forma causæ rationem ex propria sua entitate habent, & non ex aliquo sibi addito.

Probatur conclusio. Materia & forma eo sunt causæ, quo possunt contribuere ad promovendum effectum ad esse; materia quidem ut potentia, inchoatio, & fundamentum illius esse; Forma verb ut actus, determinatio, & completio: hoc enim pacto causant & concurrunt cum agente, ut explicuimus supra disp. 1. q. 3. ar. 2. Atqui materia ex propria entitate habet, ut sit potentia, fundamentum, & inchoatio essendi forma verb, ut sit actus, determinatio, & completio: Ergo ex propria entitate rationem causæ habent.

SECUNDA CONCLUSIO.

Causalitas materiæ & formæ nihil quoque addit earum entitati, sed est ipsamet utriusque sese mutuo afficientis entitas: Causalitas v. g. materiæ nihil aliud dicit, quàm entitatem ejus ut de facto substantiantem formam, quam habet vi agentis; causalitas verb formæ, entitatem ejus ut de facto perficientem materiam, cui datur ab agente.

Conclusio sequitur ex dictis de unione. Cùm enim materia & forma eo actu causent, quo uniuntur actu, (earum

rum enim concursus est in ipsa sua unione, qua in actu exercito contribuunt ad *esse* totius compositi) iisdem argumentis, quibus ostendimus, se ipsis uniri, confirmatur quoque, se ipsis sine addito causare. Sed ne huic loco sua desit probatio, ita confici potest. Causalitas formæ est, ut de facto compleat materiam, illamque essendi inchoationem ducat in *esse*; Causalitas verò materiæ est, ut de facto sustentet formam, id est, de se insufficientem coadiuvet ad *esse* totius sustinendum: Atqui utraque non alio, quàm se ipsa, id præstat; est enim ex se, illa quidem actus materiæ, ista verò subjectum & compars formæ: Ergo earum causalitas non in alio sita est, quàm in earum entitate. Adde præterea, quòd formæ causalitas in eo sita est, ut informet materiam; causalitas verò materiæ in eo, ut sustentet formam; Sed per se ipsam forma est actus materiæ, & materia est potentia sustentativa formæ: Ergo causant per se ipsas.

TERTIA CONCLUSIO.

Conditiones requisitæ, ut materia & forma causent, sunt, primo quidem influxus causæ efficientis formam materiæ applicantis. Secundò dispositiones tum præviæ, quibus materia præparetur ad recipiendam formam, tum concomitantes, quæ reddant materiam capacem retinendi formam.

Conclusio patet. Et in primis, quòd requiratur influxus causæ agentis, manifestum est: Nam materia & forma in causando pendent à causa efficiente; est enim illa quidem subjectum, ista verò terminus actionis agentis: Ergo non causant nisi sub ejus influxu: Ut lux non informat aerem, nisi sub influxu Solis, quo sublato eum amplius non informat. Quòd verò requirantur etiam dispositiones, patet: quia materia, cum sit ex se indifferens ad quamvis formam, eget aliquo eam determinante ad hanc potius, quàm ad illam. Id verò nihil aliud est quàm dispositiones: unde experimur in nobis, animam esse solùm in corpore, cum & quandiu ad eam dispositum est.

QUARTA CONCLUSIO.

Effectus proprius & adæquatus materiæ & formæ est totum compositum.

Conclusio patet. Cum enim materia & forma causæ sint, quatenus earum concursu aliquid constituitur in *esse*, id propriè est causatum ab illis, id est, proprius earum effectus, quod constituitur in *esse*; id verò est ipsum com-

compositum, cuius propriè est esse. Attamen præterea distinguì possunt plura munera, seu plures inadæquatæ causalitates materiæ & formæ. In primis enim materia causat generationem per modum subjecti ejus; causat etiam formam per modum potentie, ex qua educitur, & in qua recipitur, fovetur, & subsistit. Forma etiam causat generationem per modum termini ipsam complementis, causat materiam per modum actus dantis ipsi existentiam; & demum præterea expellit veterem formam à materia, ut eam possit occupare.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De causa Formali extrinseca, scilicet Idea.

Forma solet dividi in intrinsecam & extrinsecam. Forma intrinseca est, quæ constituit rem per modum partis componentis: Extrinseca est, quam res imitatur. Hæc à Græcis vocatur *Idea*, id est latine *forma*, seu *species*, eo quod ab illa idearum fortiatur species, non quidem compositione, sed imitatione, ut à nobis supra dictum & explicatum fuit disp. 1. q. 3. ar. 1. Circa Ideam tria quærentur. Primò, an detur. Secundò, quid sit. Tertiò, ad quod genus causæ reducatur.

PRIMA CONCLUSIO.

Necessè est, dari causam idealem. Probatur ratione D. Thomæ. Idea est forma intelligibilis rei faciendæ in mente agentis intellectualis præconcepta; Sed necessè est, dari talem formam; Ergo datur idea. Minor probatur quatuor rationibus, quas tangit D. Thomas 1. p. quæst. 15. ar. 2. & quæst. 3. de Verit. ar. 1. & in 1. dist. 36. quæst. 2. ar. 3. aliisque in locis.

Primò, quia agens intellectuale debet habere apud se rationem sui operis; aliàs ageret ignoranter & cæco modo, quod est contra rationem agentis intellectualis; Sed operis faciendi ratio mente præconcepta est ipsa idea; Ergo necessè est, artificem habere ideam.

Secundò. Artifex non agit temerè & casu, sed ex intentione formandi opus ad certam entis speciem; Atqui non potest habere talem intentionem, nisi habeat formam intelligibilem operis faciendi; nihil enim est intentum, quin sit præcognitum; Ergo debet habere formam intelligibilem operis, quam ut scopum intendat.

Ter-

Tertio. Artifex de se est indeterminatus ad plura operum genera, ut ad navim, domum, turrin, & alia ejusmodi: Ergo debet determinari interiùs per aliquam formam intelligibilem; sicuti & materia de se indifferens, ut sit in aliqua certa entis specie, debet determinari per aliquam formam intrinsecam. Consequentia patet: Nam ab indifferenti ut tali nihil determinatum potest procedere.

Quarto. Omne agens intendit producere sibi simile; actio enim est exterior quædam diffusio actualitatis agentis: Ergo necesse est, ut similitudo rei faciendæ præexistat in agente naturale, ut similitudo filii generati præexistat naturaliter in patre: intelligibiliter verò, si sit agens intellectuale.

Dices. Aristoteles 1. Metaph. ait: *Dicere exemplaria, id est, ideas, esse vaniloquium est, & Poetica metaphora*: Ergo secundum Aristotelem non dantur ideas.

Resp. Cum D. Thoma in 1. dist. 6. quæst. 2. ar. 1. Aristotelem ibi solùm rejicere ideas, quales supponebat poni à Platone, id est, quæ essent substantiæ extra res ipsas & Divinum intellectum existentes: non enim idea est substantia, sed forma existens in mente artificis. Aristoteles ergo dicit, modum loquendi Platonis esse hac in parte similem Poeticis metaphoris; quia sicut Poetæ fingunt fortunam, virtutem, gloriam, famam, furiam, ut quasdam res subsistentes, & quædam Numina, à quibus producantur effectus, qui hisce tribuuntur rebus; ita Plato videbatur loqui de suis ideis, ut de rebus subsistentibus. Vnde hunc loquendi modum poeticum & fabulosum meritò dicit Aristoteles.

SECUNDA CONCLUSIO.

Idea rectè definitur Forma, quàm aliquis imitatur ex intentione agentis sibi finem determinantis, seu ad quam respiciens artifex operatur. Utraque definitio desumitur ex D. Thoma quæst. 3. de Verit. ar. 1.

Explicatur. *Forma* tenet locum generis, cæteræ verbè particulæ distinguunt idem ab aliis formis: nam Idea non format compositivè, sed imitativè, in quantum ad illam respiciens artifex suum opus ad instar ejus efficit. Vbi observandum, quòd quia unus artifex adjuvatur ex operibus alterius peritioris ad formandam illam similitudinem intelligibilem operis faciendi, ut Pictor ex tabella formosioris Pictoris, v. g. Michelangeli aut Urbini, format sibi ideam interiorem, quam imitatur: ideo exemplar, seu idea non solùm dicitur de illa similitudine, quam artifex in mente præconcepit, sed etiam

etiam de objecto externo elegantiore, quod sibi proponit imitandum.

Collige ex hac definitione 1. Ideam non esse speciem impressam ab objectis, sed speciem ab intellectu artificis expressam, seu excogitatam, ut loquitur D. Thomas qu. 3. de Verit. ar. 2. Duplex enim in intellectu est species, altera expressa ab intellectu, in qua rem contemplatur: Idea ergo non est illa species, quam imprimit & format artifex adjutus aliquando ab objectis externis. Et ratio est, quia species impressa non est id, quod cognoscit, sed solum id, quo cognoscimus; at verò idea est id, quod cognoscitur, & ad quod artifex respicit.

Colliges 2. Ideam non esse qualemcumque speciem expressam ab intellectu; sed solum eam, quæ dicit respectum imitabilitatis, seu secundum quam artifex intendit aliquid formare, ut dicit D. Thomas quæst. 3. de Verit. art. 3. Unde dum concipio, imò intra me exprimo conceptum floris, equi, cœli, aut alterius rei naturalis, talis conceptus non est idea, qui non dicit ordinem ad opus. Non enim possum reducere hunc conceptum ad praxim, & illum imitando producere floris, vel cœli substantiam; Sed dum intendo construere domum, cujus formam in mente mea excogito, ut illam ad opus applicem, talis conceptus est idea.

T E R T I A C O N C L U S I O .

Idea magis propriè reducitur ad genus causæ formalis. Ita communiter omnes, qui distinguunt duplex genus causæ formalis, quarum prima formet ut quo, & per inhaerentiam, & dicatur *forma intrinseca*; altera formet ut quod & per imitationem, & dicatur *exemplar*, seu *idea*.

Probatur conclusio. Primò ex communi loquendi usu: Nam idea solet vocari *forma*, seu *species operis*: Ergo si causet, causat per modum formæ. Secundò, forma est, quæ determinat rem ad certum essendi genus; Sed idea determinat rem ad certum essendi genus: Ergo, &c. Probatur minor. Idea enim determinat agens intellectualem, à quo res ideata procedit: Ergo determinat etiam opus, non quidem intrinsecè ipsum componendo, sed veluti in suo fonte & radice, non per intrinsecam constitutionem, sicut forma inhærens; sed per imitationem, in quantum opus ex imitatione suæ ideæ speciem sortitur.

Obj. Causalitas formæ est informare; Sed idea non informat opus: Ergo non causat ipsum per modum formæ.

Resp. Distinguo antecedens; ideo non informat opus per

per se ipsam, componendo, concedo; per sui imitationem, nego. Ut enim observat D. Thomas q. 3. de Verit. ar. 3. & patet ex dictis, dupliciter potest aliquid informare; primo per inhærentiam; secundo per imitationem: & hoc modo idea informat, quia opus nihil aliud est, quam imitatio ideæ.

Q V A R T A C O N C L U S I O.

Idea etiam pertinere potest aliquomodo ad causam efficientem & finalem.

Probatur prima pars, quæ est D. Thomæ q. 3. de Verit. ar. 1. tum quia per ideam artifex, qui est causa efficiens, completur, determinatur, & dirigitur ad faciendum opus: Ergo idea pertinet aliquomodo ad causam efficientem: unde D. Dionysius dicit, *Ideas divinas esse rerum omnium productivas*: tum quia, ut sæpe dicit D. Thomas, forma illa intelligibilis ita se habet ad agens intellectuale, sicut forma naturalis ad agens naturale; Sed forma agentis naturalis est principium effectivum, quo agens agit: Ergo etiam forma intelligibilis aliquomodo est principium effectivum, quo agens agit.

Probatur etiam secunda pars. Ideatum est propter ideam; siquidem perfectio ideati & exemplati est, ut assequatur similitudinem sui exemplaris, S. Thomas 3. Cont. Gent. cap. 19. Ergo idea, seu exemplar habet rationem finis. Adde, quod artifex per suam actionem intendit exprimere exterius & veluti parturire suam ideam: Ergo idea ut exterius exprimenda est ut finis agentis. Unde idea dicitur, ad quam intendens artifex operatur: quæ verba, ut observat D. Thomas quæst. 3. de Verit. exprimunt aliquam causalitatem finis.

Dicendum superest, in quibus operibus & agentibus locum habeat idea. In primis locum habet respectu omnium agentium intellectualium: unde omnia artificialia procedunt ab aliqua idea, quam sibi artifex proponit in opere imitandam. In naturalibus vero idea non habet locum, quatenus opus naturale procedit à causa secunda: non enim ignis ignem, aut quercus quercum producit per ideam prius excogitatum. Quia tamen, ut notat D. Thomas, opus naturæ est opus alicujus intelligentiæ, scilicet Divinæ, & totus ordo universi comparatur ad Deum, ut artefactum ad suum artificem, ideo in omnibus, etiam naturalibus, locum habet idea, quatenus totus Mundus productus est à Deo, cujus ideam in suo intellectu ab æterno præconceperat. Unde D. Dionysius

Rus dicit : *Omnium rerum , quæ in hoc Mundo sunt , ideas existere apud Deum . Et Boetius Deum alloquens ait ,*

Te cuncta supremo

*Ducis ab exemplo , pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens , similique ab imagine formans .*

QUÆSTIO QUARTA

De Causa Efficiente.

Circa causam efficientem quinque considerari possunt . Primò , quid & quotuplex sit . Secundò , quodnam sit principium radicale causandi . Tertio , quodnam sit principium proximum causandi . Quarto , quid sit causalitas causæ efficientis . Et demum quinto agendum de instrumentis , quibus utitur causa efficiens . Unde præsens quæstio dividetur in quinque Articulos . In primo explicabimus , quid & quotuplex sit causa efficiens . In secundo agemus de principio radicali , quo causa efficiens agit . In tertio de immediato principio agendi . In quarto de causalitate causæ efficientis , ubi etiam de Resultantia , seu Dimanatione . In quinto demum de instrumentis .

ARTICULUS PRIMUS.

*Quid & quotuplex sit Causa
Efficiens .*

Causa efficiens rectè definitur Principium extrinsecum , à quo primò profluit motus ; seu à quo profluit rei productio . Definitio desumitur ex Aristotele lib. 2. Phys. cap. 3.

Explicatur . Dicitur in primis *Principium* , per quod convenit cum aliis causis ; additur *extrinsecum* , per quod distinguitur à materia , & forma , quæ sunt principia intrinseca ; additur *à quo primò profluit motus* , ut distinguitur à privatione , & termino à quo , qui licet sit principium , attamen non influit in motum , sed potius derelinquitur in motu .

Obijcies . Hæc definitio convenit causæ finali : Ergo non est bona . Probaturs antecedens . A fine , ut à principio extrinseco , incipit motus , siquidem agens non agit , nisi

nisi quatenus movetur à fine : Ergo finis est principium, à quo primò & priùs incipit motus.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem nego causam finalem incipere motum, solum enim excitat agens ad illum incipiendum : ut oblata Pictori pecunia nec movet penicillos, nec colores applicat, nec imaginem format, sed solum excitat Artificem ad incipiendum motum, per quem hæc omnia fiunt. Vnde artifex est, à quo primò profluit & incipit motus, seu rei productio ; finis verbò solum incitat ad incipiendum. Potest etiam distingui : finis est, à quo incipit motus executivè, nego ; intensivè, concedo : id est, finis est, qui causat intentionem incipiendi motum ; sed causa efficiens est, quæ prima illum re ipsa exsequitur.

Instabis : Ergo Deus solus est causa efficiens ; nam ab illo incipiunt omnes motus, cum sit primus motor.

Resp. Nego consequens. Ad probationem dico, *primò* intelligi debere non absolutè, sed respectu causarum alterius ordinis, formalis scilicet & materialis. Cæterum nihil vetat, ut rursus inter efficientes causas sit ordo, quatenus vis incipiendi motum ab una derivatur in aliam ; imò una non movet, nisi sub alia superiore eam applicante : ut Deus applicat Angelos, Angeli cœlos, cœli plantam, planta semen suum, semen verò producit aliam plantam.

Causa efficiens variè dividitur. Primò in causam per se, & causam per accidens. Causa per se est, quæ ex se tendit in effectum & cum eo connectitur : ut ignis dicitur per se causa combustionis, quia combustio est per se connexa cum igne ; Causa verbò per accidens est, cui accidit conjungi effectui. Hoc autem dupliciter contingere potest. Primò ex parte causæ, cum scilicet aliquid est accidentaliter conjunctum rationi agendi ; ut cum quis est simul Medicus & Medicus per accidens est causa cantus, in quantum accidit medicinam conjungi musicæ, quæ est ratio canendi. Secundò ex parte effectus, quando scilicet causæ effectui conjungitur accidentaliter alius effectus : Sic dum aliquis effodiendo sepulcrum invenit thesaurum, dicitur causa per accidens inventionis thesauri ; quia accidentale fuit, ut thesaurus jungeretur sepulcro.

Dividitur secundò in causam principalem, & instrumentalem. Causa principalis est, quæ agit virtute propria : ut arbor est causa principalis alterius arboris, quia virtus generativa est propria arbori producenti. Instrumentalis est, quæ agit virtute alterius : unde non sibi, sed alteri operatur, sicut servus non sibi laborat, sed Domino : sic malleus producens horologium est solum cau-

causa instrumentalis, quia motio artificiosa, quæ sit horologium, non est propria mallei, sed artificis.

Tertio. Causa principalis dividitur in primam, scilicet Deum; & secundam, scilicet agens creatum. Causa prima efficiens est, quæ nec virtutem suam, nec usum illius virtutis ab alia causa recipit. Causa verò secunda est, quæ propriam virtutem & ejus usum recipit ab alia: sic omnes creaturæ proprias virtutes activas recipiunt à Deo, à quo etiam, quoties agunt, moventur & applicantur.

Quarto. Causa dividitur in universalem, & particularem. Causa particularis est, quæ unam duntaxat speciem effectus producit; ut ignis ignem, animal aliud animal. Causa verò universalis est, cujus virtus se extendit ad varias effectuum species, ut Sol producit plantas, metalla, animantia, &c.

Quinto. Causa dividitur in univocam, quæ scilicet producit effectum sibi in specie similem; ut leo leonem: & æquivocam, quæ producit effectum sibi in specie dissimilem; ut Sol aurum sibi solum imperfectè simile, sed diversum secundum speciem.

Sexto. Dividitur causa in proximam & remotam. Vnius enim effectus sæpe duplex est causa, una immediata, quæ proximè insluit in illum; & alia mediata, quæ solum remotè ipsum causat: sic turbatio pulsus est proximè ab immoderato calore cordis; remotè verò à febre, vel humore maligno sanguinis massam corrumpente.

Septimo. Dividitur causa in liberam, & necessariam. Necessaria est, quæ agit ex impetu naturæ, nec actionem suam consilio regit: sic Sol necessariò profundit lucem, & ignis calorem. Causa libera est, quæ agit electione & consilio, suæque actioni dominatur, ita ut possit eam ponere, vel suspendere, prout visum fuerit.

Octavo. Causa dividitur in totalem, quæ totaliter & sola in suo genere producit effectum; ut ignis est causa totalis alterius ignis: & partialem, quæ alterius societate indiget; ut dum plures equi trahunt rhedam, quilibet est causa partialis.

Nono. Causa dividitur in physicam & moralem. Causa physica est, quæ agit per verum motum; ut ignis est causa physica comburendi domum. Causa verò moralis est, quæ solum cooperatur excitando; ut ille, qui consuluat, vel persuasit domum comburendam, dicitur causa moralis combustionis.

Decimo. Dividitur causa in eam, quæ agit *ut quod*, & quæ agit *ut quo*. Causa *ut quod* est id, quod producit effectum. Causa *ut quo* est ipsa virtus agendi: sic artifex est causa *ut quod* operis; ars verò & industria ejus sunt causæ *ut quo*.

His.

His omnibus addi potest divisio, quam habet D. Thomas secundo Physic. lect. 5. ubi dividit causam in perficientem, præparantem, adjuvantem, & consiliantem. Perficiens est, quæ dat complementum operi. Præparans est, quæ disponit materiam. Adjuvans est, quæ non operatur ad proprium finem, sed trahitur ad finem alterius. Consilians demum, quæ dat scientiam agendi: nam agens intellectivum agit per suam scientiam, quæ dum ipsi ab alio traditur, istud dicitur *consilians*.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Principio agendi.

UT plenè dicamus de agendi principio, duo nobis duobus paragraphis conficienda sunt. Primò determinandum, quibus rebus conveniat ratio principii activi. Secundò discutiendum, quæ sit radix agendi, seu potentia activa in iis, quæ agunt. Cum verò duo sint actionis genera, immanens scilicet, quæ nihil extra effundit, estque intranea quædam parturitio in eodem principio, ex quo germinat, remanens ut propria ejus perfectio: & transiens, quæ aliquid extra profundit, estque ut eruptio perfectionis agentis nova subiecta invadentis; ut generalior sit doctrina, ad utramque nobis est extendenda.

§. I.

*Quibus rebus conveniat ratio principii
activi, an etiam substantiis
Corporeis.*

FVere, qui negaverint, rationem principii activi convenire ulli substantiæ corporeæ; sed solum Deum, aut certè, juxta alios, substantias spirituales omnia efficere ad præsentiam corporum; ut illuminare circa Solem, comburere circa ignem. Cartesius in hunc errorem tandem relabitur: nam licèt 2. par. ar. 36. distinguat causam efficientem in generalem, nempe Deum; & particularem, nempe corpora, re ipsa tamen nullam vim agendi tribuit corporibus. Cum enim neget, aliquid propriè effici, præter localem motum, hujus localis motus nullum intraneum fontem agnoscat in corporibus, sed vult totum à Deo inditum transferri à corpore in corpus: quo fit, ut juxta ipsum solus Deus sit propriè causa efficiens motus, corpora verò sint ejus quidem subiecta & vehicula, nusquam tamen propriè principia effici-
va.

va. Plato, etsi concederet corporibus efficientiam ad disponendam materiam, formæ tamen substantialis productionem referebat in ideas, à quibus disposita materia illam reciperet, ut jam mollita cera à sigillo.

TERTIA CONCLUSIO.

Ratio principii activi convenit etiam substantiis corporeis; illique effectus, qui cernuntur in Mundo, sunt veræ earum effectiones. Ita D. Thomas 1. p. q. 105. ar. 1. & 3. cont. Gen. c. 69. consentiuntque non modò cordatiores Philosophi, sed universum genus humanum, cui nihil tam ratum, quàm corpora invicem agere & pati.

Conclusio, etsi ex jam positis fundamentis spontè surgat, & innata quadam perspicuitate animum, nisi admodum protervus sit, persuadeat, accuratius tamen adhuc confirmanda est: est enim & ipsa magnum physicæ nostræ columnen, & Epicuræ, Cartesianæque certissima ruina. Nam, quod illi parum perspexerunt, si est in rebus vis agendi, est & actio. Si est actio, fit actus; est enim actio actus effectio. Si fit actus, est & potentia, ex qua fiat, nihil enim ex nihilo fit virtute creata. Sicque emergunt duo illa germana entis mutabilis principia, potentia & actus essendi: quibus semel propalatis Physicæ nostræ fontibus, non modò obruitur tota eorum doctrina, sed etiam liberè fluunt omnes conclusionum nostrarum rivuli. Vnde, ut est apud Tullium lib. 1. de finibus: *Cum in natura duo querenda sint, unum, quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur; alterum, quæ vis sit, quæ quidquid efficiat. Democritus & Epicurus de materia differuerunt, vim & causam efficiendi reliquerunt: scilicet probè conscii, si hoc saxum operosius moverent, in suas cervices ruiturum. Cartesius verbò eos ex parte imitatus, cum tantisper totum effectiōis negotium, ut ab eo se liberet, Deo commiserit, qui primò efficit & materiam & motum ejus: deinceps astutè supponit ea, quæ de novo fieri videntur, non esse veras productiones, sed solùm motus à Deo olim impressi alternationes & translationes; ne scilicet concessa novæ rei productione teneatur agnoscere privatam aliquam ejus causam, item vim effectricem, actionem, actus & potentiæ distinctionem, aliæque hujusmodi, quibus explicandis curta est et ta ejus Philosophia. Operæ pretium est igitur ad eorum dogmata funditus obruenda, ut ostendamus & novas res effici, & earum vim efficientem corporibus inesse.*

Probatur ergo primò non ex tenebricosa quadam experientia, sed ex publico Mundi cursu, & clara nullique
non

non exaudita naturæ voce; quæ nos, cum primum emergente ratione rerum ordinem animadvertere cœpimus, admonuit, agendi patiendique vice consistere Mundi ordinem & rerum commercium: Corporibus ut intereundi necessitatem, ita & gignendi vim inesse: Mutationes novas, easque insignes in rebus contingere: Illas, ut aliqujus corporis passionēs, ita & alterius actiones esse: imo effectuum fontes propalavit, atque in quoque quæ vis resideret, mille monstravit experientiis; in Sole illuminandi, in igne comburendi, in plantis vegetandi, in animalibus sentiendi & movendi in omnibus, quo ad fieri potest, res sibi similes producendi. De hoc naturæ fonte haustæ sunt *actionis, passionis, virtutis activa, generationis, alterationis, effectus*, aliæque voces hujusmodi, eæque non artis regulis, sed naturæ instinctu suis rebus accomodatæ. Quæ omnia si quis nunc labefactare velit, negando quidquam de novo produci, aut illam inesse rebus agendi vim, prius necesse est os ipsum naturæ obstruat, aut certè nobis mentem aliam inferat, vel in alium orbem nos inducat: quandiu enim in isto vivimus, clara naturæ tuba continub resonat ad aures nostras, & *fieri, & facere, & agere, & pati* locum habere in rebus.

Illustre hoc naturæ testimonium confirmat autoritas Dei, qui & potuit dare corporibus vim agendi, & se dedisse apertè dicit. Scriptura enim sacra, etsi magnificè prædicet vim divinam omnia in omnibus operantem, non tacet tamen vires activas corporum Deo cooperantium. Apertè enim dicit Gen. 1. Deum dedisse vim elementis ad producenda prima viventia; viventibus verò ad gignenda sibi similia; eaque vti divinitus indita & elementa produxisse viventia, & viventia gignere sibi similia: eodemque verbo utitur, cum dicit, arbores, fructus suos facere, quo, cum dicit, Deum arbores ipsas fecisse, nempe *asah*, quod Hebræis est *facere*, ut doceat, Deum vim effectricem corporibus communicasse. Imò Isaia 66. probat Deus sibi vim producendi inesse ex eo, quod generationem, id est, gignendi vim creaturis contulerit.

Responderi potest ex Cartesio, in Mundo nova nasci & interire, sicque alia dici *gigni*, alia *gignere*; non quiddam verè insit corporibus vis aliqua effectiva, sed quia unum in aliud transfert motum à Deo primitus effectum: sicque illud immutat non productione novæ entitatis, sed translatione veteris à Deo factæ; nempe motus. Vt cum equus equum gignit, nihil de novo efficitur ab equo gignente in equo genito; sed equus, cum ipse sit machina constans particulis certo modo dispositis & agitatis, aliquam suæ agitationis partem transfert in seminis particulas, quibus eodem modo agitatis similis machinula compaginatur, quæ

quæ deinde in equum perfectum sese explicat.

Sed hæc responsio non modò gratuita est, sed etiam insufficiens ad salvanda naturæ, Scripturæque testimonia, & à nobis superius abundè confutata, cum ostendimus, esse in Mundo mutationes, præter localem. Et quod caput est, etiam gratis admissa nihil juvaret ad vitandam difficultatem, quam fugit Cartesius, scilicet novæ rei productionem: nam quid tandem sibi vult per hanc suam motus à Deo primitus impressi translationem? An putat, motum esse ut animam materiæ, quæ Pythagorica metempsychosi, aut potius quadam *metacynsi* (sic enim græcè dicenda erit ista motus transmigratio) ab uno fugata corpore aliud invadat, eandemque numero entitatem à Priori in hoc novum domicilium transportet? At illud & absurdum est, & impossibile: non enim est motus res subsistens, quæ à suo subjecto se possit excludere, & variis rebus vario tempore adungere; sed est actus inhærens, id est, pendens à subjecto suo, & habens unum esse commune cum illo, ut reliqua accidentia, à quo proinde avelli nequit nisi pereundo. Non est igitur translatitia motus entitas, sed velit nolit Cartesius, fateri debet, dum ex corporibus unum definit & aliud incipit moveri, illius quidem motum emori, istius verò de novo ex integro nasci & produci, sicque aliquid entis de novo produci. Nisi fortè velit, motum ex se nihil esse, aut vocem sine re; id est, unicam Mundi à se fabricati vitam & animam tandem extinguere, & in nihilum reducere. Porro si motus sit de novo, quantulumcumque regula sit, eadem difficultates deglutientiæ erunt Cartesio, propter quas negat productionem qualitatum & formarum substantialium; sicque in ipso suo asylo, quæ fugit incommoda, reperiet. Ut enim perinde est difficilis creatio muscæ ac Angeli, ita & productio motus, aut minimi actus entis, ac productio qualitatis, aut formæ substantialis; nec ista illa minora trahit incommoda.

Replicabis, motum quidem de novo fieri, non tamen vi aliqua creata; sed immediatè creari à Deo, quemadmodum & alia, si quæ fiant.

Verùm cum nihil repugnet, Deum contulisse corporibus vim producendi non solum motum, sed alios effectus corporeos: Cum Deus ipse se dedisse tam apertè insinuet in scriptura sua: Cum tota natura id loquatur, ut jam diximus: Cum ratio id suadeat, ut mox dicemus: Cum effectus ipsi idem confirmant, qui sic pendent à quibusdam corporibus, ut & eorum similitudinem referant, & sortem in omnibus sequantur; ut positus ponantur, ut ablatis tollantur; iis vegetis vigeant, iis languidis langueant; omnibus demum indiciis se eorum germanos fœtus præbere; magna

gna protervia est rem tam exploratam inficiari. Et rogo adversarios, quid aliud fieret, si Deus dedisset corporibus vim movendi & gignendi, quam quod nunc fit? Ali-
terne producerent plantæ fructus, & animalia foetus suos, quam nunc producant? Cur igitur hanc vim negant, cum omnia fiant, quæ illam probare possunt? Nihil mirum igitur, si modestissimus hominum S. Thomas hanc eorum sententiam stultitiæ arguat in 2. dist. 2. qu. 1. ar. 4. *Quia, inquit, ordinem tollit unum versum & propriam à rebus operationem, & destruit iudicium sensus.*

Probatur secundò ratione S. Thomæ 1. p. q. 115. ar. 1. & 3. cont. Gen. cap. 69. & in 2. dist. 1. q. 1. ar. 4. Quod habet actum essendi, habet & vim agendi; Sed substantia corporea habet actum essendi: Ergo & vim agendi. Minor patet. Corpora enim, etsi minus nobilia sint, quam spirituales substantiæ, habent tamen suum essendi actum, nempe formam, quæ est participatio primi actus, nempe essentiæ divinæ. Major probatur. Quod habet essentiam, habet & proprietatem; proprietas enim sequitur essentiam; Atqui vis agendi est proprietas actus essendi: Ergo quod habet actum essendi habet & vim agendi. Major constat. Minorem probat S. Thomas locis citatis. Primò, quia agere nihil aliud est, quam in actum aliquid reducere; Atqui reducere in actum proprium est ejus, quod est in actu; omne enim agit sibi simile: Ergo agere proprium ejus est, quod est in actu. Secundò, Ens in actu se habet ad actionem, ut ens in potentia ad passionem; Sed pati proprium est ejus, quod est in potentia: Ergo agere proprium est ejus, quod est in actu. Tertiò, Omne ens est participatio & imitatio primi entis; Sed proprium est primo enti, ut sit summè potens & activum, quia est summè in actu: Ergo & proprium est aliis entibus suo modo agere, quia suo modo sunt in actu. Atque ita ubique vis agendi sequitur actum essendi ut ejus proprietas.

Hæc ratio juncta experientiæ habet vim demonstrationis. Unde nihil necesse est alias expendere e eodem S. Doctore: ut quod subtrahere corporibus vim agendi est derogare divinæ potentiæ, quia virtus cause relucet in virtute effectus. Item divinæ bonitati, cujus est res optimas facere, id est, suæ bonitatis diffusivas; quia perfectio boni est, ut possit se diffundere. Item divinæ liberalitati, cujus est dona sua non detruncata, sed plena concedere: vis autem activa est ut appendix & coronis ipsius esse; ens enim sine illa est ut mortuum & inutile. Item divinæ sapientiæ, cujus est res ordinare; ordo autem est in eo, ut alia agant, alia patiantur. Unde Mundus Epicuri & Cartesii nihil agens, sed temerarias motuum translationes patiens, nihil aliud est, quam confusanea pul-

pulveris congeries, in qua turbines & vortices tumultuariam tyrannidem exercent, sine symetria, sine consilio, sine ordine, sine ratione.

Dici posset adversus principalem rationem, ex ea sequi, quod Angelus possit gignere Angelum. Cum enim sit perfectissimè in actu, potest perfectissimè agere; proindeque sibi effectum exactè assimilare.

Resp. Ex eo quod Angelus sit perfectissimè in actu, solum sequi, ei deberi perfectissimum genus actionis, quæ est immanens; per quam etiam regit actiones transeuntes substantiæ corporeæ, & applicat ejus vires activas. Ita solvit S. Thomas in 2. dist. 1. ar. 4. ad 2. Vide quæ diximus in fine articuli primi disp. 1. quest. 3. Neque defectus est virtutis activæ in Angelo, quod non possit sibi simile gignere, ut animalia, sed magis summa dignitas naturæ, quod ingenerabilis sit, & immaterialis; sicque à solo Deo creari possit.

Obj. Contra conclusionem. Primò: Agens debet esse præsens effectui; Sed corpus non potest esse præsens effectui producto in alio corpore; non enim potest esse intra aliud corpus, sed necessariò est extra: Ergo nec in eo agere. Secundò; Corporea substantia est remotissima à fonte virtutis activæ, scilicet Deo: Ergo est minimè activa. Tertio: Dei virtus omnia pervadens sufficit ad producendos effectus omnes: Ergo frustra dedisset vim activam corporibus.

Resp. Ad primum, ut corpus producat effectum in alio, non requiri præsentiam illapsus, qua agens est intra passum; sed sufficere præsentiam contactus, qua agens juxta passum existens partem ejus sibi contiguam immutat, & ea mediante aliam, sicque succedenter actio interiora passi pervadit.

Ad secundum resp. ex S. Thoma 1. p. q. 115. ar. 1. ad 4. *Quod non est id, quod maximè distat à Deo: participat enim aliquid de similitudine divini esse (proindeque de vi activa) secundum formam quam habet. Sed id, quod maximè distat à Deo, est materia prima, que nullo modo est agens, cum sit potentia tantum.*

Ad tertium dicendum ex eodem 1. p. q. 105. a. 5. Deum sufficienter operari in omnibus ad modum primi agentis, cujus est non excludere causas secundas, sed magis illis dare vim agendi: ex virtute enim agentis est, quod dat vim agendi suis effectibus, iisque utitur ad alios producendos.

SECUNDA CONCLUSIO.

Cum duplex sit vis activa, immanens & transiens, utraque locum habet in substantia corporea.

Declaratur conclusio. Licet actio immanens propria sit spiritualis substantiæ, attamen, cum superius infimo debeat participare aliquid de supremo, istud tam nobile operandi genus debuit tantisper concedi nobilioribus substantiis corporeis, animalibus scilicet, quæ videmus non modò exterius agnere sibi simile, sed etiam aliquatenus intus agere, cognoscendo & appetendo.

§. II.

Quæ sit radix, seu principium quo agendi in substantia Corporea.

Cum, ut jam dictum fuit, in agente duo distinguantur, id, quod agit, & vis, qua agit; seu Principium quod, & principium quo, in primis constat, id, quod agit, seu principium quod, esse Totum Compositum ex materia & forma, non verò aliquam ejus partem. Quamquam enim homo curet per medicinam, diligat Deum per charitatem, currat pedibus, loquatur lingua, non dicimus propterea medicinam curare, charitatem amare, pedes currere, linguam loqui; sed homo ipse est, qui medicina curat, charitate amat, pedibus currit, lingua loquitur.

Ratio verò in promptu est: Quia ejus est operari, cujus est esse; operatio enim est entis in actu, & ut appendix & fructus ipsius esse. Cum igitur forma, aut alia pars entis, non sit propriè id, quod est, sed solum id, quo totum constituitur in esse; Totum verò compositum sit id, quod est & subsistit: idcirco Totum est id, quod operatur, seu principium quod agendi. At quæ pars sit principium quo & propria radix agendi, id jam determinandum nobis est.

PRIMA CONCLUSIO.

Forma substantialis est prima radix omnium actionum naturalium, seu principium quo radicale agendi.

Conclusio (etsi eam aliqui videantur inficiari, qui volunt formas substantiales penitus otiosas esse, totumque agendi negotium pertinere ad formas accidentales) sequitur tamen apertè ex principiis jam constitutis; eamque perpetuo docet Aristoteles, qui etiam ob hanc causam definit animam, Principium quo vitalium actionum. Expressus est

est etiam S. Thomas, cum in infinitis aliis locis, tum i. p. q. 77. a. ad 4. *Hoc ipsum*, inquit, *quod forma accidentalis est actionis principium, habet à forma substantiali, & ideo forma substantialis est primum actionis principium.*

Probatur. Eadem est radix, idemque fons agendi & essendi; Sed forma substantialis est primum principium quo, primæque radix essendi: Ergo & agendi. Minor certa est ex notione jam tradita formæ substantialis. Major verò superiùs à nobis abundè probata fuit ex eo, quod vis agendi est proprietas actualitatis essendi.

Confirmatur. Etsi quædam accidentia sint agendi principia, ipsa tamen oriuntur à forma substantiali, ut actus secundarii ex suo primario: Ergo prima radix agendi posita tandem est in forma substantiali: Quæ cum sit participatio quædam divini esse, & ut ait Aristoteles i. Phys. *Divinum quoddam*, hunc tam sublimem fontem pro suo modulo imitatur, estque ut ille non modò principium essendi, sed etiam omnium virium activarum sibi proportionatarum. Vide supra disp. i. q. 3. ar. 3.

SECUNDA CONCLUSIO.

Sola forma substantialis est virtus non modo radicalis, sed etiam principalis producendi aliam formam substantialem. Accidentales verò formæ ad hanc actionem concurrentes non merentur nomen virtutis principalis, sed secundariæ, & quasi instrumentariæ.

Conclusio est S. Thomæ 3. Cont. Gent. c. 69. aliisque in locis. Hanc aliqui etiam inficiantur; sed pugnant magis de voce, quàm de re, quòd scilicet non satis callere videantur, quæ propriè dici debeat virtus principalis.

Probatur ergo facilè ex germana hujus nominis notione. Cum plures virtutes concurrunt ad productionem effectus, illa dicitur *principalis*, quæ ratione sui dat agentem, ut possit illum producere. Illæ verò dicuntur *instrumentariæ*, quæ non attingunt effectum, nisi ut effluxus istius primariæ; Atqui forma substantialis est, quæ ratione sui dat posse producere substantialem effectum, formæ verò accidentales non attingunt substantiam, nisi ut effluxus & participationes formæ substantialis: Ergo sola forma substantialis dicenda est virtus principalis producendi aliam formam substantialem, accidentia verò sunt duntaxat virtutes secundariæ, & quasi instrumentales. Major est ipsissima notio virtutis principalis. Minor verò manifesta est ex jam dictis. Cum enim actio transiens sit ut eruptio actualitatis essendi, quæ est in agente, agens in tantum agit, in quantum est in actu, & eo potest agere, quo est in actu; At-

qui est substantialiter in actu per formam substantialem, formæ verò accidentales sunt solum effluxus & participationes illius *esse* primarii & substantialis : Ergo illa ratione sui dat posse producere effectum substantialem, istæ verò illum non attingunt nisi ut effluxus & participationes formæ substantialis.

Confirmatur. Virtus principalis est, secundum quam agens continet & assimilât sibi effectum ; Atqui agens continet & assimilât sibi effectum substantialem secundum formam substantialem, non verò secundum formas accidentales : Ergo illi & non istis convenit ratio virtutis principalis respectu effectus substantialis. Minor patet. Major verò fundatur in illo receptissimo principio, Omne agens formaliter ut agens continet & assimilât sibi effectum.

Responderi posset, accidentia continere posse substantiam virtualiter, seu in ratione virtutis activæ, etsi eam non contineant formaliter & in ratione entis.

Sed facilè confutatur responsio. Cum enim actio fundetur in ente, & *agere* sequatur *esse*, illique commensuretur ; hoc ipso, quodd accidens est ignobilius substantia in essendo, est etiam ea inferius in ratione virtutis operativæ, proindeque substantiam continere nequit ut virtus principalis.

Obj. Accidentia possunt sola producere substantiam : Ergo possunt dici virtutes principales illius productionis. Probatur antecedens : Tùm in sacro Eucharistiæ mysterio, in quo accidentia vini destituta forma substantiali perinde convertunt guttam aquæ in vinum, ac si adesset forma vini : Tùm in grano, quod licet non contineat formam substantialem arboris, sed solum quædam accidentia ex ea derivata, quæ nomine *virtutis seminalis* intelliguntur, aliam tamen arborem producit.

Resp. Distinguo antecedens : accidentia sola possunt producere substantiam ; sola solitudine, ut ita dicam, excludente præsentiam localem formæ substantialis, concedo ; sola solitudine excludente dependentiam causalem à forma substantiali, nego ; & nego consequens. Cum enim in præfatis exemplis accidentia vini & grani agunt aliquid substantiale, etsi non habeant præsentem formam substantialem, cujus sunt virtutes instrumentariæ, attamen ei semper subordinantur in ratione causæ, nec agunt nisi in virtute illius ; sicut machina ab artifice instructa, etsi agat in ejus absentia quidpiam artificiosum, ut cetera horologium signat horas, semper agit ut artificii subordinata : unde sicut effectus non tribuuntur motui machinæ ut virtuti principali, sed arti & artifici, cujus motus ille artificialis est effluxus & participatio, ita pariter effectus substantialis ab accidentibus productus in absentia formæ sub-

substantialis non debet propterea illis tribui ut virtutibus principalibus, sed magis formæ substantiali, cujus accidentia illa sunt effluxus & participationes.

TERTIA CONCLUSIO.

Cum forma accidentalis producit aliam sibi similem ut calor calorem, etsi forma substantialis, cujus est proprietas, possit dici virtus radicalis, attamen ipsa forma accidentalis est virtus principalis illius productionis.

Conclusio patet ex eo, quod forma accidentalis habet conditiones virtutis principalis respectu alterius formæ accidentalis sibi similis, ut sit per se ratio producendi effectum, ut illum contineat & sibi assimilet: Ergo dicenda est virtus principalis illius productionis.

QUARTA CONCLUSIO.

Potentia elicitive actionum immanentium possunt etiam censerī virtutes principales productionis illarum, ut intellectus intellectionis, voluntas volitionis.

Conclusio videtur certa. Actiones enim immanentes non sunt effectus excedentes ordinem potentiarum, à quibus fiunt, sed sunt illis omnino proportionatæ: Ergo nihil necesse est querere virtutem aliquam altiore potentia illis, quæ sit principalis earum causa, sed tribui jure possunt suis propriis potentiis, ut virtuti principali, formæ vero substantiali, à qua oriuntur hæ potentia, ut principio radicali.

ARTICULUS TERTIUS.

*Substantia
An potentia sit immediate operativa.*

Formam substantialem esse primum fontem ac radicem agendi jam satis ostendimus, atque ferè convenit inter omnes Peripateticos. At possitne esse etiam immediatum agendi principium, insignis est quæstio, circa quam duæ oppositæ sententiæ versantur.

Prima est Scoti, & quorundam tum Veterum, tum Recentiorum. Censet hic plerasque actiones immediate elici à forma substantiali. Atque in primis vult in substantiis spiritualibus intellectionem & volitionem immediate prodire ab ipsa substantia; proindeque intellectum & voluntatem non esse facultates ab anima rationali realiter distinctas; sed ipsam ejus substantiam, quæ quatenus intelligit, dicitur intellectus; quatenus vult, voluntas. In substantiis

stantiis verb corporeis dicit, dispositiones quidem materiæ produci ab agente mediis accidentibus; at formam substantialem produci immediatè à forma substantiali agentis, quæ proinde sit immediatè operativa.

Secunda sententia est S. Thomæ, quem non modò Thomistæ omnes, sed & plures alii primæ notæ Philosophi ac Theologi sequuntur. Perpetuè & constanter docet, principium primum agendi, seu potentiam operativam, in solo Deo esse idem cum substantia; at in omni creatura hæc duo realiter distingui: atque ita formam substantialem esse principium operandi, non quòd ipsa per se immediatè operetur, sed quòd sit radix virium operativarum, quæ ex ea ut propria accidentia dimanent; sicut in arbore radix dicitur *fructifera*, licèt fructus immediatè non profectur, sed solùm mediis ramis & fureulis ex se pullulantibus. Sic v. g. anima est quidem principium omnium vitalium actionum, nutritionis, accretionis, generationis, sensationis, intellectionis, volitionis; nullum tamen horum immediatè præstat, sed mediis propriis potentiis, motrice nutritiva, augmentativa, generativa, sensitiva, &c. Ita docet S. Thomas 1. p. q. 55. a. 3. q. 59. a. 2. q. 77. a. 2. q. 79. a. 1. atque omnibus in locis, ubi hanc quæstionem movet.

C O N C L U S I O.

N Vlla substantia creata est immediatè operativa; sed in omni creatura principium proximum operandi, seu potentia operativa, est accidens ab ejus substantia distinctum.

Conclusio in primis suaderi potest autoritate primatum Theologorum ac Philosophorum, apud quos nihil tam tritum, quàm *potentias animæ ab ea oriri, procedere, esse ejus proprietates, inter seipsas, & ab ea distingui* &c. Vnde S. Dionysius cap. 11. Cœlestis Hierarchiæ, Angelos dividit in substantiam, virtutem, & operationem; sicque virtutem operativam constituit ut aliquid medium inter substantiam, in qua fundatur, & operationem, quæ ex ea prodit.

Respondet Scotus in 2. Distinct. 16. q. r. §. *sed quia*, &c. has autoritates evincere quidem potentiam operativam distingui ab essentia distinctione aliqua; non tamen realiter, sed solùm formaliter: unde, inquit, potentia operativæ non sunt formæ accidentales essentiæ additæ, sed sunt variæ ejus formalitates *ab ea egredientes & ebullientes*, sic enim loquitur.

Sed hæc responsio vana est subtilitas, Primò enim hæc distinctio actualis non realis nulla est, ut ostendimus in Me-

Metaphysica. Deinde ut daretur, inepta esset ad propositum; quia per eam Scotus nec authoritates illas salvat, nec rem ipsam explicat, nec suo loquendi modo concordat. Authoritates non salvat, quia eas exponit in sensu ignoto illis Authoribus, qui distinctionem à Scoto multa post secula primùm observatam nondum viderant. Rem ipsam, quam vult, non satis explicat, nempe verum processum potentiarum ab essentia; nam si ad eum sufficeret distinctio actualis non realis, attributa Dei possent dici verè procedere ab ejus essentia, cum ab illa juxta Scotum actu formaliter distinguantur; & quod deterius est, in Deo processus Filii à Patre non satis probaret ejus ab eo realem distinctionem, quippe ad illum sufficeret actualis formalis distinctio. Demum suomet loquendi modo Scotus hic non concordat, cum potentias asserit esse ipsam entitatem substantiæ, & tamen ab ea *ebullire*. Hæc enim barbara metaphora processum unius rei ab alia sonat, qui contra realem distinctionem ne quidem intelligi potest. Sed ad alia momenta veniamus.

Probatur itaque secundo experientia. Substantia operatur, ubi per seipsam non est, immo cum amplius non est, modò adsint accidentia ab ea diffusa: Ergo non per se immediatè, sed mediis accidentibus operatur. Consequentia patet. Nam effectus ab eo esse nequit, quod ipsi non abest, multoque minus ab eo, quod nec in rerum natura existit. Antecedens declaratur. Sic Sol aurum producit in minera, in qua ipse non est, sed solum calor ejus. Sic in ovo, licèt in eo non sit gallus, aut gallina, immo utroque perempto, pullus gignitur per virtutem feminalem ab his decedam; quod idem ferè in omnibus plantarum seminibus videre est.

Probatur tertiò ratione. Potentia operativa in creaturis non est substantia, sed accidens ab ea distinctum: Ergo substantia creata non est immediatè operativa, sed per virtutem à se distinctam. Consequentia clara est ex ipsis terminis. Antecedens probatur. Potentia operativa, cujus propria operatio est accidens, nequit esse substantia; Sed in creaturis operatio est accidens: Ergo potentia operativa nequit esse substantia. Minor constat. Nam solus Deus est sua operatio; at verò in omni creatura *operari* est quid accidentale, potest enim adesse & abesse salva essentia: Unde dicitur, quòd *Operari* sequitur ad *esse*, ut quid accidentale. & posterius. Majorem tribus viis probat S. Thomas.

Primo. Propriæ potentiæ distinguuntur secundum proprios actus; cum enim potentia dicatur ad actum, ex potentiæ dicuntur diversæ, quarum proprii actus sunt diversi; Atqui proprius actus substantiæ est *subsistere*; pro-

prius verò actus potentia operativæ est *operari* : Ergo in quibus *operari* non est *subsistere*, sed accidens ei adjunctum, potentia operativa non est substantia, sed accidens ab ea distinctum. Ita S. Thomas 1. p. q. 12. a. 3.

Secundò . Potentia operativa essentialiter ordinatur ad suam operationem; est enim propter ipsam : Atqui contra rationem substantiæ est, ut ordinetur essentialiter ad accidens, ut patet ex terminis : accidens enim est, quod est extra rationem essentialem substantiæ; & substantia est ens per se & in se subsistens, id est, sistens : Ergo potentia operativa, cujus operatio est accidens, nequit esse substantia. Hæc ratio est S. Thomæ 1. p. qu. 59. ar. 1.

Tertio . In omni genere entis creati, ultima actualitas exigit potentiam proximam illius generis : unde, ut ait Aristoteles 12. Metaph. text. 26. & 28. *In omni genere est dare propriam potentiam & proprium actum, quæ sunt principia illius generis* ; Sed operatio est ultima actualitas potentia operativæ : Ergo si operatio sit in genere accidentis, potentia operativa debet esse in genere accidentis; proindeque esse nequit substantia.

Hæc ratio S. Thomæ 1. p. q. 77. ar. 1. cum profundior sit, ex ejus doctrina sic illustrari potest. Nulla creatura esse potest sua ultima actualitas; hoc enim solius Dei proprium est, qui est actus purus : Unde omnis creatura, & omne genus entis creati necessariò constat ex actu & potentia, ita ut hæc se habeat in eo genere ut inchoatio, ille verò ut complementum. Ut igitur substantia creata dividitur in essentiam & *esse*, ita ut constitutivum essentia, nempe forma substantialis, sit ut actus primus comparatus ad *esse* ut ad ultimam actualitatem; ita & genus operativum dividitur in potentiam operativam, quæ est actus primus in eo genere; & operationem, quæ est in eo genere ut ultima actualitas. Cum itaque sub eodem genere sint potentia & actus, ex quibus perficitur genus, in his, in quibus *operari* est accidens, potentia quoque operativa, quæ est ejus inchoatio, ad genus accidentis pertinet. Unde Potentia & impotentia ponuntur sub predicamento accidentis, nempe sub qualitate.

Respondet Scotus, his evinci, potentiam operativam distingui actu formaliter à substantia, non tamen realiter. Quippe forma substantialis plures habet formalitates actu distinctas, ratione quarum plura præstat. Ratione primariæ formalitatis, nempe ut est principium subsistendi, constituit rem in genere substantiæ; ratione secundariæ formalitatis, constituit rem in genere principii operativi. Sic ille in 2. Distinct. 16. quæst. 1. §. *sed quia*, &c.

Sed

Sed contra . Si forma substantialis ratione plurium formalitatum extendere se posset ad accidentariam operandi actualitatem , eodem jure ad alias accidentales perfectiones omnes extendere se posset . Ut ignis sua substantiali forma ratione plurium formalitatum esse posset & calidus , & siccus , & levis , sicque superflue essent formæ accidentariæ . Itaque necessariò dicendum , quod , cum omnis actualitas & perfectio sit per formam , variae perfectiones & actualitates possulant varias formas . Quamquam ergo forma substantialis sit prima , proindeque ut fervetur ordo , sit aliarum radix : attamen cum limitata sit , sola satis non est ad omnes perfectiones , quæ rei debentur . Quo fit , ut illa quidem determinet rem ad primariam , fundamentalemque perfectionem , nempe *subsistere* , seu *per se & in se existere* , quæ est propria & ultima ejus actualitas . At verò ad alias perfectiones huic primariæ adjunctas eget formis additis , seu accidentalibus . Cum igitur operari in creatura sit secundaria & accidentalis perfectio , oportet ut detur immediatè à propria forma accidentali , nempe à virtute activa , cujus est ultima actualitas .

Replicat Scotus . Juxta S. Thomam , substantia immediatè recipit accidentales formas , sicque comparatur ad eas , ut potentia ad suos actus quasi secundarios : Quidni pariter poterit forma substantialis comparari ad accidentariam actualitatem ut ad secundariam perfectionem : & cum respiciat *subsistere* , ut primarium actum , respicere operationem , ut actualitatem secundariam ?

Sed responsio & paritas nulla est . Aliud enim est recipere formam accidentalem ut subjectum sustentans ; aliud respicere *esse* accidentarium per modum formæ determinantis subjectum ad illam actualitatem essendi . Primum non est contra rationem substantiæ , sed magis proprium ejus munus : cum enim per se subsistat , alia immediatè per se ipsam sustentare potest . At verò secundum capitaliter repugnat formæ substantiali : in hoc enim differt à forma accidentali , quòd non utraque determinet subjectum ad aliquam actualitatem essendi , substantialis determinat ad *esse* primarium , accidentalis verb ad *esse* secundarium . Et sanè , ut jam dixi , si forma substantialis posset determinare etiam ad *esse* secundarium , cum sua multiplicitate formæ sufficere ad omnes essendi modos , ad *esse* calidum , leve , lucidum , &c. quo nihil absurdius .

Alias rationes adducit S. Thomas , quæ videri possunt 1. p. q. 77. a. 1. In 1. Dist. 3. q. 4. a. 1. Quæst. de Spiritualibus Creaturis , ar. 11. Sed hæc omitti non debet , quam inter alias ibi tradit : facilis enim est & efficax . Idem nequit esse unum & multa realiter ; Atqui una & simplex forma substantialis multas & realiter inter se diversas poten-

tias habet; ut anima intellectum, voluntatem, sensus varios, vim loco motricem, &c. Ergo non est idem realiter cum illis. Major constat ex terminis. Minor probatur; & quidem esse diversitatem in his potentiis nemo non videt: At quod etiam realis sit, ex eo constat, quod in his potentiis est naturaliter ordo, atque una movet aliam, ut sensus imaginationem, imaginatio intellectum, intellectus voluntatem, voluntas appetitum sensitivum, hic potentiam loco motricem. Porro ordo naturalis & motus unius ab alio citra realem distinctionem concipi nequeunt.

Solvuntur objectiones.

O Bj. 1. Idem est principium essendi & agendi; Sed, ut supra diximus, forma substantialis est immediatum essendi principium: Ergo & agendi.

Resp. Distinguo majorem; Idem est principium radicale agendi & essendi substantialiter, concedo; idem est utriusque immediatum principium, nego; sed sicut *agere* sequitur *esse*, ut secundaria accidentalisque perfectio; ita & vis agendi sequitur formam essendi, ut forma secundaria & proinde ut accidentalis.

Instabis. Cum in tantum aliquid agat, in quantum est in actu, per eandem formam agere debet, per quam est in actu; Atqui ignis v. g. non est actu ignis per accidentia, sed per suam formam: Ergo non producit alium ignem per accidentia, sed per suam formam: Ergo in illa productione accidentia non mediant.

Resp. Distinguo majorem: per eandem formam agit, per quam est in actu; ut per virtutem radicalem & principalem, concedo; ut per virtutem immediatam & proximam, nego. Et pariter ad secundum consequens: accidentia non mediant; ut virtutes principales, concedo; ut quasi instrumentaria, nego.

Urgebis. Forma accidentalis est immediatè productiva formæ accidentalis: Ergo & forma substantialis alterius substantialis.

Resp. Nego consequentiam & paritatem. Disparitas triplex assignari potest. Prima ex ipsa utriusque natura: Cum enim, ut habet S. Thomas q. de Spirit. Creat. a. 11. ad 10. accidens ex sua natura sit virtus substantiæ, illique detur ut medium operationis, tale debuit esse, ut non egeret alio modo ad operandum. Sed sicut minister & sui & domini negotia se ipso immediatè peragit, ita & proprios & substantiæ, cui servit, effectus se ipsa periceret. At verò substantia, cum sit propter *subsistere*, & non propter *agere*, non debuit talis esse, quæ immediatè ageret.

ret. Secunda disparitas petitur ex natura ordinis operativi, qui cum sit secundaria & accidentalis perfectio, pertinere quidem potest immediatè ad accidens, non tamen ad formam substantialem. Tertia demum petitur ex ipso effectuum ordine; ut enim egregiè observat S. Thomas q. de anima, ar. 11. oportet, ordinem principiorum agendi esse, ut ordinem effectuum, ut sic servetur similitudo & correspondentia effectus ad causam. Patet autem, quòd nunquam forma substantialis immediatè sit ab agentibus creata; sed id, quod primò fit, est accidens, postremò verò forma substantialis: ut, cum lignum ignescit, primò fit calor in eo, quo ad metam sui augmenti perducto, postremò fit forma ignis. Unde ut idem servetur ordo in principiis, oportet id, quod proximè agit, esse accidens; quod verò remotè, esse substantialem formam.

Dices. Quòd forma substantialis egeret virtute additi-
tia, ut operaretur, veleset ex perfectione, vel ex im-
perfectione. Non ex perfectione; quia Deus infinite perfectus non eget media virtute, ut operetur. Non ex imperfectione, quia forma accidentalis, quæ est imperfectior, se ipsa immediatè operatur: Ergo ex nullo capite substantia eget media ulla virtute, sed immediatè se ipsa potest operari.

Resp. Id esse ex perfectione mixta imperfectioni: Vnde forma substantialis nec tam perfecta est, ut possit immediatè omnes perfectionum modos tribuere subjecto, nec tam perfecta, ut ad minores ordinetur. Vnde ut rex, cum non possit omnia se ipso præstare, digniora sibi vindicat, ut leges condere, tributa indicare, magistratus creare, bella decernere; minora verò committit ministris: Ita forma substantialis dat quidem se ipsa immediatè id, quod præcipuum est, scilicet subsistere, minores verò & secundarias perfectiones mediis formis accidentalibus, ut operari, albescere, calere, &c.

Replicabis. Juxta S. Thomam forma substantialis immediatè fundit ex sese suas proprietates. Quidni & suum agere, quod est tam affine actualitati essendi? Imò illa proprietatum effusio est quoddam actionis genus; Sed est immediatè à forma substantiali: Ergo est immediatè activa.

Resp. Nego consequentiam & paritatem. Disparitas repetenda est ex jam dictis, quòd scilicet agere, cum sit ultima cujusdam accidentarii ordinis actualitas, non potest tribui immediatè à forma substantiali, sed exigit formam sui ordinis, id est, accidentariam, quæ est ipsissima potentia operativa. At verò nihil repugnat, sed ordo rerum potius exigit, & potentiam operativam, & reliqua accidentia propria in sui productione pendere à for-

ma substantiali, ut à prima essendi basi & radice, eique ita deberi & connecti, ut eadem actione, qua ista producit, illa quoque producantur, in quo sita est dimanatio, seu effusio proprietatum ab essentia.

Exinde patet responsio ad confirmationem. Negandum enim est antecedens, quòd effusio illa proprietatum sit actio elicita à forma substantiali: est enim ipsamet generantis actio ut continuatio usque ad proprietates, propter eorum cum forma substantiali connexionem. Sed res diceretur accuratius articulo sequenti.

Repones. Aliquando proprietates ita oriuntur à forma substantiali, ut nullam aliam causam præter ipsam habere videantur. Ergo tunc saltem ab ea immediatè efficiuntur. Declaratur antecedens in aqua calida, dum amoto igne redit ad nativam frigiditatem: Hujus enim frigiditatis renascentis quæ causa esse potest, præter aquæ formam, quæ illam denuò parturit? Non generans aquam; quia nec præsens est, nec fortè amplius exstat in natura. Non corpus circumstans, quia aqua etiam in tepidiusculo aere infrigescit. Non aliquid frigoris residui, quia supponitur tota incaluisse. Quid igitur hunc effectum præter aquæ formam producit?

Resp. Hujus frigiditatis restitutæ causam effectricem, juxta communem opinionem, esse eandem, quæ aquam genuit. Nec refert, quod non adsit in se; satis enim adest in effectu suo primario, ex quo propter naturalem connexionem frigiditas ut secundarius effectus initio secuta est, & sequitur semper remotis impedimentis. Sed si generans non videatur sufficere præter absentiam, in promptu adhuc sunt causæ conservantes aquam. Ut enim causa, quæ dat *esse*, dat consequentia ad *esse*; ita quæ conservat *esse*, conservat consequentia ad *esse*, & si contingat violentè tolli, amota vi, ea restituit eodem influxu, quo antea conservabat. Porro quæ sint hæ causæ conservantes aquam nihil attinet nunc curiosius scrutari; quæcumque enim sint, perinde est.

Obj. 2. Duo actus subordinati possunt esse immediatè ab eodem principio, ut amor Dei & proximi ab eadem Charitate; Sed *esse* & *agere* sunt actus subordinati: Ergo possunt ab eadem forma, scilicet substantiali, immediatè produci.

Resp. Argumentum nihil probare, quia nimis probat, formam scilicet substantialem solam immediatè posse dare omnes secundarias perfectiones. Unde in forma distinguo antecedens: actus subordinati ejusdem generis, concedo; diversi generis, nego. Est enim contra limitationem principii, ut se extendat ad actus admodum distintos. Et ad minorem, *esse* & *agere*, sunt actus subordinati,

nati, intra idem genus, nego; diversi generis & rationis, concedo: unus enim est substantialis, alter accidentarius.

Instabis. Forma accidentalis unica hæc duo in se colligit, *esse & agere*, ut calor *calere & calefacere*. Quidni & substantialis?

Resp. Nec formam accidentalem ex natura sua destinam ad *esse*, etiam accidentale, ista duo colligere: unde primates Theologi distinguunt gratiam, quæ dat *esse supernaturale*, à virtutibus, quæ dant *agere supernaturale*. Cæterum nihil mirum, formam accidentalem primariò destinam ad *agere*, præsuppositivè asserre aliquod *esse*; quia illud ipsum *esse* nihil aliud est, quàm *esse actuum*. Sic calor, qui ex sua natura est virtus ignis ei ad agendum adjuncta, in se adunat *calere & calefacere*; quia *calere* idem est, ac vim ipsam calefaciendi formaliter in se habere.

Obj. Accidens nequit producere substantiam: Ergo immediata virtus productiva substantiæ est alia substantia. Probatur antecedens. Res ignobilior nequit producere nobiliorem; Sed accidens est ignobilius substantia, ut ex se notum est: Ergo nequit eam producere.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo, res ignobilior nequit producere nobiliorem; ut virtus principalis & radicalis, concedo; ut virtus proxima & instrumentaria, nego. Et concessa minore eodem modo distinguenda est consequentia. Nihil enim repugnat, duas virtutes subordinari ad eundem effectum producendum, ita ut altera sit remotior & ut princeps virtus illius productiva; altera immediatior, sed servilis. Atque in hoc casu virtus princeps debet quidem continere & æquare effectum, non tamen servilis illa & instrumentaria. Ut enim servus instrumentaliter peragit ea, quæ principaliter sunt Domini sui, etsi majora sint sua conditione; ita in subordinatis virtus instrumentaria producit instrumentaliter, quæ pertinent ad altiolem virtutem principalem, etsi sint nobiliora.

Instabis. Instrumentum debet elevari per aliquem influxum à causa principali; Sed in promptu non est; quid illud sit, quod accidens à forma substantiali recipit, ut ab ea elevetur: Ergo non potest ei subordinari ut instrumentum. Probatur minor. Quid enim id esset? Non substantiale aliquid, quia quidquid recipitur in accidente, hoc ipso degenerat ab ordine substantiali. Non accidentale, quia illud accidens perinde insufficiens esset, ac prius: Ergo nihil recipit.

Resp. Distinguo majorem: Instrumentum debet aliquid recipere à causa principali; Instrumentum quod & propriè
di.

dictum, concedo; Instrumentum *quo*, seu virtus ipsa instrumentaria derivata à causa principali, nego. Accidens autem non est instrumentum *quod*, sed ipsa virtus instrumentaria substantiæ: unde ad ei serviendum non eget alia virtute ab ea recepta. Sed sicut malleus quidem eget motione artificis, ipsa verò motio, qua illum artifex movet, non eget alia motione, sed se ipsa instrumentariè causat artefactum: ita nec accidens, cum sit virtus substantiæ, eget alia virtute præter se ipsum ad producendam instrumentariè substantiam.

Urgebis. Virtus instrumentaria, juxta S. Thomam, nihil aliud est, quàm motio transiens, & effluxus vialis derivatus à causa principali; Sed accidentia formæ substantialis sunt in ea, non ut motiones & effluxus viales, sed ut formæ stabiles & quietæ; Ergo perperam vocantur à nobis *virtutes instrumentales substantiæ*.

Resp. Virtutem instrumentariam dupliciter sumi. Primò communis, pro motione, qua instrumentum applicatur à causa principali, ut malleus ab artifice; de qua motione dicetur Articulo quinto. Secundò sumitur, quamvis minùs frequenter, pro virtute illa accidentaria, quam natura formis substantialibus ut immediatum agendi principium adjunxit, quæque ob id potentia activæ dicuntur, ut est in animali facultas generativa. S. Thomas virtutem instrumentariam priori sensu accipit, non isto posteriore, cum eam vocat *motionem, effluxum vialem, formam incompletam*, &c.

Dices. Ex ipsa naturæ lege, agnoscente S. Thoma 2. 2. q. 109. ar. 1. unicuique formæ stabili & completæ debet correspondere proportionatus effectus, in ea scilicet contentus & ejus perfectionem non excedens, ultra quem nihil possit, nisi per aliquam formam superadditam; Sed effectus proportionatus calori v. g. non est nisi alius calor: Ergo ultra illum nihil potest, nisi recipiat aliquam aliam superiorem formam; Ergo nequit producere, etiam ut virtus secundaria, formam ignis, nisi aliquid recipiat ab igne.

Resp. Majorem esse veram de formis, quæ se habent ut causæ principales, & ut primi fontes agendi. His enim omnibus suis proprietatibus instructis correspondet effectus proportionatus, ultra quem nihil possunt, nisi aliquid vitium accedat: ut aqua calefacere non potest, nisi accedat ei virtus ignis. At verò formæ illæ, quæ se habent, non ut causæ principales & ut primi agendi fontes, sed ut virtutes adjunctæ alicui formæ superiori, ut cum ea constituent unam causam perfectam, non debent esse hujusmodi, sed contra, lege naturæ debent posse aliquid nobilius se, quia ex tali conjunctione censentur elevari ad effectum

stum correspondentem formæ illi nobiliori, cui serviunt. Recole exemplum servi ad negotia Domini sui ex ipsa sua conditione elevari.

Replicabis. At illud tandem dicendum superest: Qui fiat, ut forma accidentalis, ex eo præcisè quòd conjuncta sit formæ substantiali, nullo alio ab ea recepto, tantum valeat, ut non modò sibi similem & proportionatam producat, sed etiam substantialem excedentem.

Responderi posset solutione, quam ipse Scotus tam frequenter usurpat (neque enim nobis minùs licet contra Scotum, quàm Scoto contra alios) *hanc esse utriusque naturam*. Cum enim accidens ex natura sit adjunctum formæ substantiali, ut immediata & proxima ejus vis activa, debet posse instrumentaliter proximè, quidquid illa potest principaliter remotè. Natura enim ea, quæ destinata ad aliquid, debet apta efficere ad illud exsequendum.

Sed res luculentius adhuc dici potest ex S. Thoma 3. Cont. Gent. cap. 69. q. de Anima ar. 12. Cum omne agens producat sibi simile, oportet, inquit S. Doctor, ex ipso effectu considerare principium, quod agit: oportet enim, utrumque esse conforme, nisi quòd id ultimum debet esse in effectu, quod est primum in causa, quia in effectibus proceditur ab imperfecto ad perfectum. Quemadmodum ergo, dum producitur ignis, (res enim clarior erit in exemplo) licèt forma substantialis sit perfectissimus effectus & totius hujus effectiōis meta, non tamen statim producitur, sed mediat calor ut dispositio ducens in formam ignis: ita pariter in igne producente, licèt forma substantialis sit principalis causa & fons totius efficacis, non tamen immediatè agit, sed mediat calor ut virtus secundaria formam ignis consequens. Unde sicut calor productus concurrit dispositivè ad productionem formæ ignis, ut immediatior effectus ad suum principalem; ita calor producens concurrit activè ut immediatior virtus sub sua principali. Sed quod caput est, sicut quòd calor productus concurrit dispositivè ad effectum se nobiliorem, non habet ex aliquo addito, sed præcisè ex naturali colligatione, quam habet cum forma ignis producti, ut effectus præambulus cum suo ultimato: ita quod calor producens concurrit activè ad effectum se nobiliorem, non habet ex aliquo addito, sed præcisè ex naturali colligatione, quam habet cum forma ignis, ut virtus secundaria cum sua principali. Atqui hoc pacto clarissimè intelligitur, quomodo præcisè ex eo, quòd accidens conjunctum sit substantiæ ut virtus secundaria dimanans ex primaria, possit producere minùs principaliter substantiam, etsi nihil aliud ab ea recipiat, quàm se ipsum. Eaque doctrina non rationi modò, sed etiam experientiæ congruit: vide-

videmus enim, nec substantias gigni, nisi mediis dispositionibus; nec gignere, nisi mediis activis qualitatibus. Ut ignis nec producitur nisi calore præcedente, nec producit nisi per calorem à sua forma dimanantem.

Dici solum potest contra hanc doctrinam. Nihil agit in distans; Sed calor, qui est in igne comburente, distat aliquando à materia, quæ comburitur: Ergo non est virtus immediata comburendi.

Sed nego minorem. Ut enim jam dictum fuit ar. 1. §. 1. calor primò agit in partem materiæ sibi contiguam, & ea mediante in aliam, sicque succedenter: unde nunquam agit propriè in distans.

Obj. ultimò argumentum Theologicum. Substantia Angeli immediatè gerit vices speciei impressæ in sui cognitione: Ergo est immediatè effectiva. Probatur consequentia: quia species impressa effectivè concurrat ad intellectionem juxta communiorum opinionem.

Resp. Nego consequens. Ad probationem distinguo: species impressa concurrat effectivè ad intellectionem, ut principium eliciens illam actionem, nego; ut obiectum terminans & complens potentiam cognoscitivam, concedo: nam species impressa se tenet ex parte objecti. Non repugnat autem substantiæ immateriali immediatè obijci potentiam cognoscitivam, quia id non affert secundariam perfectionem, sed solum ejus entitatis, quam habet, exhibitionem & conjunctionem cum potentia eam attingente. Sed de his fusiùs Theologi.

ARTICULVS QVARTVS.

*Quid sit causalitas Causæ Efficientis,
quidve dimanatio.*

IN causa efficiente duo distingui solent; virtus causandi, quæ dicitur *actus primus*; & causalitas, seu causatio, quæ dicitur *actus secundus*. De virtute causandi tum proxima, tum remota egimus supra, nunc agendum est de causalitate. Et quia dimanatio proprietatum ab essentia solet reduci ad causalitatem efficientem, sæpeque de illa fit mentio in Philosophia & Theologia, ideo dicendum quoque, quid tandem sit illa dimanatio.

PRIMA CONCLUSIO.

Causalitas causæ efficientis est actio, seu potius agere; ut causalitas ignis est calefacere & ignire, causalitas arboris fructificare. Ita omnes, nisi quoddam dicunt, causalitatem illam meliùs exprimi per *actionem*, alii verò per

per *agere*. Sed quæstio est de nomine, licet *agere* videatur melius exprimere, quia exprimit actionem ut exercitam, quo modo constituit propriè agens in actu secundo.

Probatur facillè conclusio. Causalitas causæ est id, quo constituitur causans in actu secundo; Sed per *agere* causa efficiens constituitur formaliter causans in actu secundo: Ergo *agere* est ejus causalitas. Quid verò sit *agere*, seu actio commodiùs explicabitur disp. 3. quæst. 1. ar. 2. sufficiat nunc rem tantisper delibasse.

SECUNDA CONCLUSIO.

Dimanatio, seu resultantia, nihil aliud est, quàm productio unius rei minùs principalis, ad productionem alterius principalioris, ex vi naturalis connexionis, quam habet cum illa: unde illa dicuntur ab aliquo dimanare & resultare, quæ ad ejus productionem producuntur propter connexionem, quàm cum illo habent.

Conclusio intelligi, ac declarari potest ex fundamentis jam constitutis. Cum enim duplex formarum genus distinxerimus, substantialem unam, quæ est prima essendi basis & radix accidentalis; alias, quæ isti addunt secundarias essendi perfectiones. Hæ additiæ rursus duplicis modi sunt: Quædam communes, quæ scilicet nihil pertinent ad integritatem rei, sed forinsecus adduntur ab agentibus extraneis, ut calor aquæ, frigus aeris, &c. Quædam verò propriæ, quæ scilicet naturaliter debentur rei, ut perfecta sit. Quamquam enim forma substantialis det primariam perfectionem, attamen cum limitata sit, non sufficit ad omnia munera, sed eget propriis accidentibus, ut det *esse* omnibus numeris absolutum: Vt, animali, ut perfectum sit, non sufficit anima, sed opus est præterea integro exercitu virium, aliorumque accidentium, tactu, gustu, olfactu, auditu, visu, sensibus internis, appetitu, vi motrice, calore, humiditate, &c. Hæ formæ propriæ, ut ex natura sua conspirant cum forma substantiali ad unum *esse* perfectum, ita oportet, ut naturali nexu ei fœderentur: & quia unitorum est eadem fors, consequens est, ut nec *esse* possit, quin illas secum trahat; nec fieri, quin eadem actione illæ fiant, quatenus propter concatenationem defert & determinat actionem, qua producitur, ad illas quoque producendas: unde axioma, *Qui dat esse, dat consequentia ad esse*. Consentitque experientia, qua videmus, à quavis causa fiat forma substantialis, statim consequi proprietates ejus: ut à quavis causa fiat ignis, fiunt & lux, calor, levitas, raritas, &c. Hanc ergo secundariam productionem, principi-

paliore formæ, cujus appendices sunt, fundatam in naturali connexionem, vocamus *resultantiam*, seu *dimanationem*.

Sed res, quo illustrior sit, placet sensibili exemplo demonstrare. Nemo negare potest, actionem motivam se habere ad mobilia, ut factivam ad effectus: nam *moveri est aliquid fieri*. Quid igitur valeat connexio in effectibus, intelligi potest ex eo, quod valet in mobilibus. Videmus autem, cum mobilia conjuncta sunt, eadem vi, qua movetur primum, moveri & sequentia: ut qui avellit truncum, avellit & radices, ramosque coherentes: Qui trahit primum anulum, trahit & alios: Qui movet clavum infixum trahi, movet & trabem. Quia scilicet propter connexionem fit, ut actio movens à primo ad alia connexa deferatur. Idem ergo intelligendum est in omnibus effectibus conjunctis, eadem scilicet vi, qua fit primus, fieri & alios ei naturaliter conjunctos; quia propter connexionem *esse* à primo deferretur ad alios, atque ita proximus determinat agens ad alios sibi conjunctos secundario producendos.

Solum dicendum, quæ causa hos effectus inter se colligat, ne hic nexus gratis à nobis poni videatur. Ut id accuratius fiat, mens surrigenda est cum S. Thoma 1. p. q. 15. ar. 3. ad 4. ad ipsum Deum omnium fontem, ex quo naturæ leges, omnisque rerum ordo fluxit, divinum scilicet intellectum, cujus tota natura est quoddam artefactum, ut ait S. Thomas. Ut igitur perfectus artifex, cum opus aliquod meditat, illud non dimidiatum, truncumve concipit; sed quicquid ad integritatem ejus pertinet, sub una idea comprehendit: ita Deus, cum aliquid ens, ut hominem, concipit faciendum, illud non dimidiatum intelligit, sed omnes perfectiones ad ejus naturalem integritatem pertinentes sub uno exemplari conjungit, proprietates scilicet & essentiam. Atque ut ex vi conceptionis & ideæ artificis ea omnia, quæ pertinent ad integritatem artefacti, fortiuntur invicem aliquam colligationem secundum *esse* & *fieri* artificiale; ita pariter ex vi divinæ conceptionis & ideæ proprietates & essentia fortiuntur colligationem inter se secundum *esse* & *fieri* artificiale divinum, id est, secundum ipsissimum *esse* & *fieri* naturæ; quia natura nihil aliud est, quam artefactum Dei, & naturalis rerum ordo idem est, quem intellectus Dei, ut prima naturæ regula præscripsit. Hæc igitur est prima radix hujus artissimæ connexionis, quæ etiam summè necessaria erat ad bonum universi: nam nisi colligaretur essentia cum proprietatibus, sæpe fieret sine illis, quo nihil foedius & absurdius: at si homo fieretur sine sensu & appetitu, ignis sine calore, luce, &c.

Vnus tantum superest scrupulus, quod scilicet, cum supra dixerimus, qualitates proprias produci ante formam substantialem, ut dispositiones; nunc dicamus, sequi productionem formæ ut appendices.

Sed facile diluitur advertendo, cum fit forma substantialis, præcedere quidem aliqua fundamenta proprietatum, quibus præparatur materia, quæ dicuntur *dispositiones præviæ*, suntque ut via ad formam, sed ista tandem adveniente perit vetus compositum, & cum eo præviæ illæ dispositiones; novumque fit & cum eo novæ proprietates ex illa nova forma substantiali derivantes. Vnde utrumque verum est, & quod qualitates propriæ præcedunt fieri formæ secundum statum vialem & imperfectum; & quod deinde illam sequuntur secundum suum esse perfectum, ut appendices ex ea derivatæ. Sed de his accuratius, cum de generatione.

Ex his infertur primò, emanationem non esse actionem distinctam à productione essentiae, sed sicut qui dat esse, dat consequentia ad esse; ita eadem actione, qua producit essentiam, producit & proprietates. Vnde essentia est terminus primarius illius actionis, proprietates verò terminus secundarius: Sicut unica motione trahitur tota catena, quæ quidem attingit primum anulum ut terminum primum, secundario verò alios cum illo connexos.

Infertur secundò cum S. Thoma r. p. quæst. 77. ar. 6. essentiam posse dici causam efficientem proprietatum, non quidem propriè, quasi eliciat actionem earum productivam, sed reductivè, in quantum defert actionem generantis ad proprietates, sicut primus annulus defert motum ad alios, vel, ut loquitur Joannes à S. Thoma, quatenus ob illam, quam supra explicuimus connexionem, est ratio, cur actio agentis ulterius ad proprietates transeat. Deferre enim actionem agentis, & esse in causa, cur ipsa ulterius progrediatur, reductivè pertinet ad genus causæ efficientis.

ARTICVLVS QVINTVS.

De Instrumentis Causæ Efficientis.

UT in Politica unus homo utitur alio tanquam ministro ad sua negotia, ita in causis una utitur alia ad suum effectum; ut artifex malleo, arbor semine, anima brachio, Deus Sacramentis, quibus nos sanctificat. Ut enim homo homini subditur, & ideo servit secundum ordinem societatis humanæ, ita causa causæ secundum ordinem naturæ. Hæc causa, quæ servit superiori, dicitur

tur *instrumentum*, de quo quatuor quæri possunt. Primò, quid sit. Secundo, quotuplex sit. Tertiò, an egeat motione derivata à causa principali. Quartò, an debeat habere actionem sibi propriam, qua cooperetur causæ principali. Hæc, ut distinctius dicamus, duobus complectemur paragraphis.

§. I.

Quid & quotuplex sit Instrumentum.

Instrumentum rectè definitur *Causa agens in virtute alterius*, scilicet causæ principalis. Definitio receptissima est, & colligitur ex D. Thoma variis in locis.

Explicatur. In ea, *causa agens*, tenet locum generis: instrumentum enim cum causa principe in ratione causæ convenit. Cæteræ particulæ tenent locum differentiæ: nam instrumentum distinguitur à causa principali, quòd hæc agat virtute sibi propria, illud verò virtute aliena, id est, non sua, sed causæ principalis.

Sed ut instrumenti notio plenè habeatur, operæ pretium est paullo accuratius dicere, quid propriè sit *agere in virtute aliena*, quidve *agere virtute propria*: illud enim ex isto explicari debet. Vnde ut ab hoc posteriore incipiamus -

Tribus modis aliquid potest dici, *agere virtute propria*. Primò, in quantum virtus agendi est ejus proprietas: ut calor est proprietas ignis, lux Solis, virtus generativa viventis: & hic est modus perfectissimus, quo aliquid dicitur *agere virtute propria*.

Secundò, hæc appropriatio fieri potest per subordinationem, in quantum virtus proxima agendi, cum non sit proprietas, subordinatur alteri virtuti radicali, quæ est proprietas: sic lumen gloriæ, quod est proxima virtus, qua Deus videtur, & charitas, quæ est virtus proxima, qua Deus amatur, non sunt quidem proprietates animæ; sed tamen subordinantur animæ proprietatibus, illud quidem intellectui, hæc verò voluntati, ut radicalibus principiis istarum actionum. Hac subordinatione ita appropriantur homini, ut quidquid agit seu per lumen gloriæ, seu per charitatem, dicatur *agere propria virtute*, & *ut causa principalis*.

Tertiò demum, hæc appropriatio, sed paullo imperfectius, fit per sustentationem, in quantum ipsa principalis agendi virtus recipitur in aliquo ut subjecto: tunc enim ipsi appropriatur, quia omne accidens est sui subiecti; & ideo quidquid subjectum agit per tale accidens, dicitur aliquomodo *efficere principaliter*. Sic Luna principal-

paliter illuminat, & aqua jam calida principaliter calefacit; quia Luna a Sole, & aqua ab igne recipiunt virtutem principalem illuminandi & calefaciendi.

• Ex his intelligitur principale quæsitum, quid sit *agere in virtute alterius*. Cum scilicet vis, qua causa agit, nec est ejus proprietas; nec subordinatur ulteriori virtuti, quæ sit ejus proprietas; nec demum est ipsa virtus principalis, quam sustentet; sed est solùm participatio quædam incompleta & vialis à virtute, quæ est in causa principali in instrumentalem derivata, per modum motionis actuosæ impellentis vires ejus ad aliquem conatum majorem proprio.

Hæc doctrina tota est S. Thomæ quæst. 27. de Verit. ar. 4. Dicitur, inquit, *per se agere, quod agit per formam sibi inherentem per modum nature complete, sive habeat illam à se, sive ab alio, aut connaturaliter, aut violentè; per quem modum dicuntur illuminare Sol & Luna; calefacere ignis & ferrum ignitum*. Et deinde explicans, quid sit *agere in virtute aliena*, quando, inquit, *aliquid non operatur ad effectum per formam sibi inherentem, sed solùm in quantum est motum à per se agente, per motionem, quæ quidem est virtus aliqua, ut inquit ad 4. sed quid non habet esse completum, sed est quid incompletum in genere entis; & ob id, ut subdit, dicitur motio*.

At, inquires, quid tandem est illa motio actuosæ? Hac enim ignorata, satis percipi nequit allata instrumenti notio. Neque interim eam explanat, sed magis obscurare videtur S. Thomas, cum vocat, *motum instrumenti, ens diminutum, virtutem intentionalem, fluentem, incompletam, quæ sit in instrumento, ut colores in aere*. Ecquid enim sibi volunt hæc vocabula tam frequentia apud S. Thomam I. p. q. 62. ar. 4. De Potent. q. 3. ar. 7. ad 7. De Verit. quæst. 27. ar. 4. in 4. dist. 1. quæst. 1. ar. 4. &c.

Id ut radicitus dicatur; considerandum est ex S. Thoma, quod cum ens dividatur in potentiam & actum essendi, rursus actus essendi dividi debet in duplicem statum; dupliciter enim actus potest haberi à potentia: Primò perfectè, ut forma stabilis, fixa, quieta, non ulterius tendens ad aliquid perfectiùs sui generis, sed quasi in termino sui fieri, suæque perfectionis constituta. Secundò, diminutè, per modum tendentiæ, viæ, transitus, &, ut ita dicam, impulsus in aliquid ulterius intra suum genus. Sic calor, qui est in ligno jam ignito ut perfectio & forma stabilis, erat in illo, cum incalescebat, ut motio ulterius propendens. Cum verbò operari sequatur esse, & virtus agendi commensuretur formæ essendi, consequens est, ut hæc divisio locum habeat in virtutibus activis; sicque

que virtus activa duplici modo causæ inesse potest. Primo, ut perfectio stabilis & completa in suo genere. Secundo, ut impressio transiens & instabilis, ex altiore causa descendens in inferiorem subjectam, instar impetus, quò illa istius vires sibi subicit, & ulterius provehit; ad agere scilicet nobilius ac sibi proprium, qui est proprius hujus impulsus terminus. Virtus activa primo modo constituit causam principalem. Secundo verò modo causas instrumentales, & est id ipsum, quod nos cum S. Thoma nomine *motus actus* intelligimus. Dicitur autem *motus*, seu *motio*, quia inest causæ, non ut virtus stabilis, sed ut impulsus tendens ad ulteriorem terminum, ad agere scilicet proprium causæ principalis. Item *ens diminutum*, quia non est ut forma terminata dans esse fixum, sed ut impetus transiens, elevans ad facere nobilius. Item *virtus intentionalis*, quia est tendentia quædam in aliud, & quia temporibus S. Thomæ usus Scholæ erat entia illa diminuta nomine *intentionis* exprimere. Dicitur demum *esse in instrumento*, ut *colores in aere*, quia coloratum medio aere movens visum non imprimit illi aeri formam ipsam coloris, sed vim aliquam transeuntem immutandi oculum producendo in eo speciem coloris, quæ proinde analogiam habet cum virtute illa transeunte instrumentis impressa.

Ne verò divisio, quæ non modò præsentī difficultati, sed & aliis in Schola Thomistica celeberrimis non medio-crem lucem affundit, gratis induci videatur, è re fuerit eam paulò accuratius stabilire. Atque in primis apertè sequitur ex fundamentis à nobis tam solidè collocatis. Demonstravimus enim, actus essendi necessariò distinguendos esse juxta varios mutationum modos: Atqui experimur in Mundo duo mutationum genera. Vnam statim perfectam, qua res subito desigitur in novo termino essendi, ut oculus subito & perfectè fit ex non vidente videntis. Alteram imperfectam, quæ rem non statim in ipso essendi termino constituit, sed solum in aliqua ejus inchoatione ac deliberatione, cui ut plurimum conjungitur tendentia in ulteriorem perfectionem; ut cum manus tantisper incalescere incipit. Igitur distingui debent duo modi actuum essendi; unus completus & terminus; alter inchoatus & vialis; idque cum in formis essendi, tum in virtutibus agendi, quia istæ illis commensurantur.

Secundò altius adhuc repeti potest hæc distinctio ex ipso rerum ordine, qui exigit, ut perfectio superiorum redundare possit in inferiora subjecta. Hac enim fundamentali lege, quam S. Thomas tantopere celebrat, sancitur unio & commercium rerum. Cum ergo perfectio propria superioris nequeat esse in inferiore, nisi diminutè & participatè, oportet, id, quod est in superioribus plenum, per-

perfectum & stabile, esse in inferioribus diminutum, incompletum & vile: Sicque necessariò distinguendi sunt duo illi status perfectionis à nobis memorati, non modò in essendo, sed etiam in agendo: ut enim ens est superius enti, ita & causa causæ.

Tertiò demum, nequod probationis genus desit, id ostendi potest ad oculum inductione. Sic in politica humana, quæ est umbra politica Mundi, autoritas, quæ est plena & stabilis in rege, est ut transiens & diminuta in legato ad eadem negotia ex commissione facienda, quæ rex ipse faceret. Sic in artificialibus, ars, quæ est quæta & perfecta in mente artificis, est per modum vialis directionis & regulationis in instrumentis, quæ freta ista directione idem artefactum extra producant, quod artifex intra se excogitavit. Sic in intellectualibus, ratio, quæ est in intellectu ut fonte, redundat in sensitivas potentias, quæ idcirco aliquod opus rationale moliuntur. Sic in supernaturalibus ratio meriti à charitate refluit in omnes subjectas virtutes, quæ ista participata charitatis motione edunt actiones Deo ipso dignas. Sic in loco-mobilibus, vis motiva, quæ plenè & stabiliter est in motore, ab eo derivat per modum impressionis transeuntis in corpora mota, quæ isto impetu adjuta non solùm ipso viam sibi aperiunt, sed & impellunt obvia corpora, non secus ac ipse motus faceret. Quæ tam manifesta nos admonent, id locum habere in cæteris subordinatis, licèt sensum nostrum fugiat, quod in istis patentibus observamus, perfectionem scilicet, quæ est in uno stabiliter & plenè, posse esse in alio transeunter & diminutè; & quod nunc agitur, instrumenta posse habere per modum transeuntis motionis eam virtutem, quæ residet in principali causa ut perfectio stabilis; imò per illam ad ipsum instrumentally attingere posse, quod principalis causa per suam virtutem principaliter attingit.

Quo ad alteram tituli partem, varia est instrumentorum divisio juxta varios modos, quibus unum agit in virtute alterius. Primò itaque dividitur instrumentum in Morale & Physicum. Morale est, quod à causa principali movetur solùm moraliter, ut mandato, pacto, precibus, institutione, &c. Sic servus movetur à Domino jubente; Scripturæ ab omnibus instituentibus, ut tales talia significant, & ad talia obligent, &c. Instrumentum Physicum est, quod à causa principali vim agendi Physicam obtinet, ut malleus ab artifice, membra ab anima, &c.

Secundò dividitur in Instrumentum *Quod*, & instrumentum *Quo*. Instrumentum *Quod* est suppositum agens & serviens alteri superiori, à quo movetur, ut baculus
ho-

homini. Instrumentum *Quo* est ipsa virtus agendi minùs principalis: & hæc adhuc duplex est. Una propriè dicta, quam nomine *motionis* expressimus & jam latè explicuimus. quæ à causa principali derivatur in instrumentum *Quod*, ut ab artifice in malleum. Altera minùs propriè dicta, quæ est virtus aliqua quæta & plena residens in ipsa causa principali, ut proximum, sed secundarium agendi principium, alteri primario & radicali adjunctum, eaque adjunctione in consortiùm causandi elevatum modo supra explicato ar. 3.

Tertiò dividitur in Artificiale, quod servit artifice, ut malleus & ferra: Naturale, quod servit causis naturalibus, ut manus, pedes, lingua, animæ: Et supernaturale, quod Deus adhibet ad effectus supernaturales, ut aquam baptismalem, chrisma confirmationis, ad sanctificandos homines.

Quartò dividitur in conjunctum & separatum. Conjunctum est, quod unitur causæ principali, ut manus animæ. Separatum verò, quod agit ut emissum à causa principali, ut semen emissum ab arbore gignit arborem, non virtute propria, sed impressa ab arbore, à qua decisum est. Hæ sunt communiores instrumenti divisiones.

§. II.

An sit de ratione instrumenti moveri à causa principali, & in aliqua propria actione cooperari.

PAlàm est, instrumenta quàm plurima moveri à causa principali, ut omnia artis instrumenta ab artifice. Id tamen esse de ratione instrumenti negant aliqui, rati sufficere, quòd instrumentum subordinetur causæ principali, aut certè ipsi minùs principaliter cooperetur, eaque aut subordinatione, aut cooperatione, nulla accedente actuosa motione, constitui in ratione instrumenti. Addunt aliqui, nullam virtutem activam, nullamque actionem præsupponi debere in instrumento, ut à causa principali, elevari possit. Ut contra illos utrumque stabiliamus, sit

PRIMA CONCLUSIO.

DE ratione instrumenti est, ut moveatur a causa principali, motione illa actuosa vires ejus activas elevante, quam supra explicuimus.

Conclusio sequitur ex præcedente doctrina, essique perpetuò S. Thomæ 3. p. q. 62. ar. 1. *Causa*, inquit, *instru-*
men-

mentalis non agit per virtutem suam formam, sed solum per motum, quo movetur à principali agente. Et 2. Cont. Gent. cap. 21. Instrumentum nunquam adhibetur ad causandum, nisi per viam motus; est enim ratio instrumenti, ut sit movens motum, &c.

Probari præterea potest ex ipsa definitione instrumenti: Aliquid agere in virtute alterius est ab eo recipere virtutem per modum motionis actuosæ transeuntis, ut supra fusi declaravimus. Ecquid enim dici posset agere in virtute alius, si nullam ab eo virtutem reciperet? Atqui de ratione instrumenti est agere in virtute alterius; est enim vulgaris ejus definitio: Ergo & recipere ab eo actuosam illam motionem.

Confirmatur argumento, quod insinuat S. Thomas 2. 2. q. 109. ar. 1. implicat, causam producere effectum, nisi habeat virtutem illius productivam vel per modum formæ completæ, vel certè per modum motionis viælis & transeuntis; Atqui instrumentum producit effectum causæ principalis: Ergo debet habere virtutem illius effectus productivam, vel ut formam innatam & stabilem, vel ut motionem transeuntem; Sed non habet illam per modum formæ innatæ & stabilis, aliàs esset causa principalis: Ergo superest, ut illam habeat per modum motionis impressæ à causa principali, vires ejus activas ad effectum illum nobiliorem attingendum elevante.

Respondebis, inesse posse instrumentis aliquas virtutes stables ex eorum forma dimanantes, quæ possint servire causæ principali, & attingere sub ea minus principaliter ejus effectum; sicque non egere addititia aliqua motione ab ea fluenter recepta.

Sed responsio, quæ videtur esse totum Adversariorum fundamentum, facile confutatur. Virtus activa dimanans ab aliqua forma substantiali nullum omnino effectum, nisi tali formæ proportionatum, etiam serviliter attingere potest, nisi aliquid virium aliunde accedat; Atqui effectus causæ principalis non est proportionatus formæ substantiali instrumenti, sed illam excedit: Ergo nequit illum attingere per virtutes à se dimanantes, etiam serviliter, nisi aliquid virium accedat à causa principali, motio scilicet illa actuosæ provehens istas inferiores vires in aliquid earum conditione altius. Minor negari non potest: est enim de ratione instrumenti attingere effectum excedentem suam formam. Major verò est S. Thomæ 2. 2. q. 109. a. 1. & demonstrari potest ex eo, quod omne accidens dimanans à forma substantiali, ex vi suæ dimanationis, est illi commensuratum & additum; non enim dimanant ab aliquo, nisi pertinentia ad ejus perfectionem, integritatem & conditionem, proinde illi, & non aliis commensurata,

rata, appropriata & addita : Ergo accidentia dimanantia à forma nequeunt, etiam serviliter, attingere effectus proprios aliarum formarum, & extrahi extra limites suæ substantiæ, nisi superior influxus elevans & illis utens accedat.

Replicabis. Substantiæ quædam videntur ex natura sua esse propter alias, eisque subjici; ut servas. Sic omnis substantia creata naturaliter subjicitur substantiæ divinæ; & substantia grani videtur ex natura sua destinata ad serviendum arbori generanti. Quid ergo vetat, ejusmodi substantias virtutes suæ sortis innatas habere, id est, serviles & secundariis collaborantes ad effectus superiorum substantiarum; ut grano naturaliter inesse vim arborificam; & omni substantiæ creatæ vim servilem & obedientialem activam ad omnes effectus, ad quos Deus creaturam adhibere voluerit?

Sed contra. Sicut subjectio illa substantiæ ad substantiam superiorem non elevat illam ad ordinem istius, sed efficit solum, ut obnoxia sit ejus influxibus; ita pariter subjectio virtutis ad virtutem superiorem non elevat illam ad ordinem istius, ita ut possit attingere ex se ejus effectus; sed solum efficit, ut obnoxia sit ejus usibus, & ab ea moveri possit & applicari: Ergo non obstante hac subjectione relinquitur semper necessitas additiæ motionis, qua superiores causæ principalis vires utantur viribus causæ instrumentalis, easque elevent ad suum effectum. *Ussus enim motum importat*, inquit, S. Thomas 1. 2. qu. 109. ar. 1.

Dices. Accidens præcisè ex vi suæ cum substantia conjunctionis habet, ut possit attingere minus principaliter effectum substantialem sibi superiorem, ut supra dictum fuit; nec eget additiæ motione: Quidni à pari vires innatæ instrumenti, puta grani, poterunt attingere effectum causæ principalis præcisè ex vi suæ subjectionis ad illam absque additiæ motione?

Sed aperta est disparitas. Nam optimè intelligitur ex vi naturalis conjunctionis fieri, ut virtus attingens effectum proprium immediatè, eo mediante attingat effectus posteriores cum eo connexos. Vnde meritò supra diximus, præcisè ex naturali conjunctione cum substantia elevari accidens ab ea dimanans ad cooperandum illi ut principium immediatum suo primario radicali, nec requiri motionem additiæ; At nequit intelligi, imò repugnat ex eo, quòd aliqua virtus activa sit ordinis inferioris & subiecti, ut possit producere effectus suæ superioris; quin potius idcirco est insuficiens, nisi elevetur: Ergo subjectio illa non excludit, sed magis arguit necessitatem motionis.

Repones tandem. Etsi vires innatæ instrumenti non sufficiant ex se ad attingendum causæ principalis effectum, satis confortantur extrinseca cooperatione causæ principalis; unde illa intrinseca motione elevante nusquam indigent.

Sed hæc responsio, etsi apud Adversarios trita, omnium miserrima est. Vel enim ex eo, quod causa principalis pro sua virili parte agat & collaboret causæ instrumentali, mutantur intrinsecè vires activæ instrumenti, vel remanent interiùs immotæ, solùmque acquirunt denominationem extrinsecam *adjuti*. Si immutantur intrinsecè, habentur intentum, nempe accessum actuosæ virtutis eas immutantis. Si intrinsecè, manent immotæ: Ergo nihil magis, quàm antea possunt; & quamquam effectus causæ principalis fiat, non tamen illis adscribi potest, sed tantùm causæ principali. Repugnat enim denominationem extrinsecam esse rationem formalem attingendi effectum. Adde, quod instrumentum sæpe producit effectum causæ principalis ea absente; ut granum absente, imò destructa arbore, ex qua decidit, producit arborem: Ergo non adjuvatur extrinseca cooperatione, sed intrinseca virtutis participatione.

His omnibus addendum pro coronide, etsi instrumenta naturalia haberent vires innatas attingendi effectus causarum principalium, (quod tamen satis refutavimus) id certè capitaliter repugnare instrumentis supernaturalibus. Vnde virtus illa activa obediens, quam Adversariorum plerique tantopere inculcant, quæ innata sit creaturis ad cooperandum Deo in effectibus supernaturalibus, magna chimæra est, non modò gratis & superflue induta, sed etiam manifestè impossibilis. Oporteret enim, illam esse & supernaturalem & infinitam: supernaturalem quidem, quia cum virtus speciem sumet à propriis objectis, illa propriè versarentur circa supernaturalia: infinitam verbò, quia non esset determinata ad aliquam speciem effectuum, sed extensa ad omnes effectus, ad quos Deus adhibere potest creaturam, qui sine dubio infiniti sunt. Repugnat autem, virtutem supernaturalem naturaliter inesse rebus, & infinitam finitis. Operari enim sequitur *esse*, & virtus agendi formam essendi: unde sicut omnis forma dat *esse* ordinis naturalis, & determinatum ad certum genus entis; ita & omnis virtus ex ea procedens respicit *agere* naturale, & ad certum effectum determinatur.

Obj. 1. Etiam causæ principales moventur à suis superioribus, ut arbor à cœlesti corpore, & omnis creatura à Deo: Ergo non est propria ratio instrumenti *movere* à causa principali, quod tamen nos pro fundamento habemus.

Resp. Causas inferiores non moveri à superioribus quatenus principales sunt, sed quatenus habent rationem instrumenti respectu superiorum: Vnde semper stat dogma S. Thomæ, *de ratione instrumenti esse, ut moveat motum*. Sed ut responsio profundius percipiatur, considerandum est ex eodem S. Doctore q. 3. de Potent. art. 7. quodd cum quodlibet agat sibi simile, secundum ordinem effectuum est ordo causarum. Vnde in quolibet effectui oportet universaliores rationes correspondere principaliter universalioribus causis, & particulares particularibus. Effectus igitur sub ratione universalissima entis correspondet Deo ut principali causæ; sub ratione vero specifica correspondet causæ totius speciei; sub ratione demum individuali, causæ huic in individuo. Vnde nec causæ creatæ attingunt rationem entis, nisi ut instrumenta Dei (quamobrem perpetuò inculcat S. Thomas, universam naturam esse instrumentum Dei, p. 1. q. 6. ar. 3. & 3. cont. Gent. cap. 100. & in 4. dist. 5. ar. 2.) Nec causæ particulares creatæ attingunt universales rationes, nisi ut instrumenta causarum superiorum; atque adeo fit, ut semper in causis subordinatis inferior moveri debeat à superiore. Sed res dicetur accuratius Metaph. Disp. 2. Quæst. cum de motione Dei agetur.

Instabis: Ergo propriè nulla causa principalis est præter Deum.

Resp. Nego consequens. Vt enim causa dicatur principalis, non est necesse, ut ei effectus principaliter correspondeat secundum rationes universaliores, sed satis est æquari & correspondere secundum rationes saltem individuales. Sicut in constructione ædificii privatus opifex, ut dolator lapidum, dicitur principalis causa figuræ artificiosæ, quam in lapidem inducit, licet eam ut relatum ad totum ædificium non attingat nisi sub directione architecti, id est, ut ejus instrumentum.

Obj. 1. Instrumentum per illam motionem vel redditur proportionatum effectui causæ principalis, vel non. Si cum ea remanet improporionatum: Ergo nihil per eam habet, quod habere non possit propriis viribus. Si redditur per eam proportionatum: Ergo transit in causam principalem.

Resp. Reddi proportionatum per modum transeuntis & elevati, ac moti ab alio, qui modus est proprius instrumenti; non verò permanenter & virtute formæ in se stabiliter residentis, qui modus est proprius causæ principalis. Vnde non propterea fit causa principalis, sicut nec legatus est causa principalis rerum ad regem pertinentium, cum vi commissionis suæ jus sufficiens ad eas conficiendas accipit.

Inflabis. Pleraque sunt instrumenta, quæ nulla motione fieri possunt proportionata effectui causæ principalis, etiam per modum transeuntis: Ergo in iis nulla esse potest hæc motio. Probatur antecedens. Corpus potest assumi à Deo ut instrumentum ad effectum spiritualem, ut aqua baptismi adhibetur instrumentaliter ad spirituales animæ abluitionem; Sed corpus nulla motione proportionari potest, etiam transeunter, effectui spirituali: Ergo sunt instrumenta, quæ nulla motione proportionari possunt effectui causæ principalis. Probatur minor. Motio proportionata effectui spirituali & ipsa spiritualis esse debet; totus enim ordo corporeus est infra spiritualem; Sed nulla in corpore spiritualis motio esse potest: Ergo corpus nulla motione proportionari potest effectui spirituali.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego minorem. Ad ejus probationem, concessa maiore, nego minorem. Cum enim infima participant de supremis, nihil vetat, participationem aliquam entis spiritualis subiectari in re corporea; nam & anima humana, licet spiritualis, recipitur in corpore; & virtutes morales infusæ, licet spirituales sint, resident in potentiis sensitivis, ut docent Theologi; & demum ipse Spiritus Sanctus dicitur habitare in corporibus nostris, mediantibus scilicet spiritualibus donis & motionibus, quibus regit potentias etiam corporeas.

Urgebis. Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur; Sed res spiritualis nequit induere modum subiecti corporei: Ergo nec in eo recipi.

Resp. Primò, nihil prohibere, motionem illam accommodari corpori, cum ei & anima & virtutes, quæ spirituales sunt, accommodentur.

Resp. Secundò, axioma propriè intelligendum esse de iis, quæ connaturaliter & stabiliter sunt in subiecto; non verbò de iis, quæ divinitus & transeunter ei accidunt, ut habet S. Thomas 3. p. q. 62. ar. 4. ad 1. Sed de his accuratius Theologi.

Dices. In plerisque naturæ instrumentis nulla est à causa principe derivata motio, ut v. g. in plantæ grano. Quippe si esset in eo hæc à motrice planta impressa motio, citò transfret. Deinde nunquam quiesceret, sed semper plantæ formationem urgeret; quies enim est privatio motionis; At granum separatum vim suam etiam ultra annum retinet, illaque vis otiiatur, donec terræ ac Solis tepore excitetur: Ergo non est transiens motio, sed permanens grani proprietas. Idem dicendum de avium ovis.

Resp. In granis à matre planta decisis novam inesse plan-

plantam, cum adhuc matri hærent, formatam. Germen enim jam plantula est suis foliis invicem implicatis confans, ut oculo, & melius microscopio licet observare. Vnde saltem in plerisque granis deficit objectio. At quia fortè quædam sunt, in quibus planta nondum est actu, sed virtute solum, uti ferè constat de avium ovis, in quibus ante inchoationem pullus non visitur.

Resp. 2. Hujusmodi granis & ovis inesse virtutem per modum motionis impressam, cujus vel signum est, quod & ipsa, ut aliæ forinsecus impressæ motiones, sensim tandem evanescit, manente ovi & grani forma. Fateor tamen aliquandiu manere, quod natura providerit firmissima, quibus retineretur, claustra. At vel hinc apparet, non esse innatam proprietatem, sed externam & hospitem impressionem. At, inquis, si motio est, semper movet. Fateor. Verum nisi, cum exterius urgetur, lentè movet, ut vix progressus sensui pateat, non quia nullus, sed quia lentus. Et tamen in granis etiam terræ non inditis progressu temporis adultius germen visitur: unde vel objectis exemplis nostra firmatur sententia.

SECUNDA CONCLUSIO.

Est de ratione instrumenti, ut habeat ex se aliquam vim activam, qua causæ principi cooperetur. Ita expressè S. Thomas 3. p. q. 62. ar. 2. *Instrumentum, inquit, non perficit actionem instrumentalem, nisi exercendo propriam.*

Probatur evidenter conclusio ex jam positis. Instrumentum est causa quædam inferior, qua superior utitur: Ergo ut sit instrumentum, debet prius esse in genere causæ, & habere vires activas, quæ elevari possint per motionem actuosam causæ superioris. Adde, quod si nihil virium ex se haberet, non distingueretur à puro medio: nihil enim ejus adhiberetur ad causandum, sed tantum sustentaret, & deferret motionem causæ principalis; quæ duo pertinent ad rationem puri medii.

Obj. Sæpe instrumentum unicam actionem elicit, ut callamus unicam scriptionem; Sed non habet ex se vim activam principalem illius actionis; hæc enim est actio causæ principalis: Ergo non debet ex se habere vim activam. 2. In Instrumentis Divinæ virtutis superfluit illa virtus activa; Deus enim ea non eget: Ergo non est necessaria.

Resp. Ad primum, in illa unica actione esse aliquid respondens viribus activis instrumenti, & aliquid respondens motioni causæ principalis. Ut in scriptione forma artificiosa characterum respondent motioni artificiosæ scriben-

bentis per calamus: At quodd exaratio sit terfa, cohærens, latior, aut gracilior, ad id confert calamus fua figura, duritie, flexilitate, &c. Unde idem non eodem prorfus modo fcribet diverfis calamis.

Ad fecundum refpondeo, in instrumentis divina virtutis requiri vim aliquatenus activam, non ex indigentia caufæ principalis, fed ut in eis falvetur ratio instrumenti, & diftinctio à puro medio. Unde non fuperfluit.

QUÆSTIO QUINTA

De Causa Finali.

ETSI finis caufarum nobiliffima fit, fuaque caufalitate cæteras præcedat, poftremo tamen loco confideratur in Phyfica, tum quia ejus caufalitas eft occultior; tum quia in exfecutione, ad quam maximè attendit Phyfica, eft pofterior. Ut enim intentio finis excitat ad motum, ita & ejus adeptio terminat motum. Quæ verò de caufa finali dici folent, quatuor complectemur Articulis. In primo explicabimus, quid & quotuplex fit finis. In fecundo, quæ fit caufalitas finis in actu primo. In tertio, quæ fit caufalitas finis in actu fecundo. In quarto, quænam agant propter finem.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & quotuplex fit Finis.

Finis vocabulum variè fumitur. Primò pro termino continui, ut punctum eft finis lineæ. Secundo pro limitibus, ut Pyrenæi verfus Occidentem, & Alpes verfus Meridiem funt fines Galliæ. Tertio pro completionem operis, ut navis jam completa & apta navigationi finita dicitur. Quarto pro confumptione, ut vinum dicitur finitum, cum exhaustum eft. Quintò pro definitione, ut mors dicitur finis vitæ. Sed miffis his omnibus acceptionibus, fumitur hic finis pro illa caufarum, quæ allicit, & invitat agens ad agendum.

PRIMA CONCLUSIO.

Causa finalis rectè definitur, ejus gratia aliquid fit.

Hæc definitio communis est & optima. Nam assignat proprium characterem causæ finalis, quæ distinguitur ab aliis causis. Cum enim efficiens sit, à qua incipit motus; materialis, ex qua aliquid fit; formalis, qua aliquid fit; finalis est, quæ allicit agens ad agendum, ac proinde ejus gratia agens agit. Solum advertendum est, gratiam in præsentī dupliciter sumi. Primò objectivè pro gratiositate, ut ita dicam, & amabilitate: sic sumitur in his Prophetæ verbis, *Diffusa est gratia in labiis tuis*, id est, gratiositas eloqui. Secundò gratia sumitur quasi formaliter, pro amore & propensione ad rem gratam: quo sensu dixisse videtur Angelus Mariæ, *Invenisti gratiam apud Deum*, id est, amorem & dilectionem, qua te præ cæteris elegit. In utroque sensu sumitur gratia in prædicta definitione; nam finis per suam bonitatem & gratiositatem excitat ad sui amorem; & per illum amorem ad alia. Sic amamus Deum propter ejus bonitatem; & postea quæ placita sunt ei, facimus propter ejus amorem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Finis est vera & realis causa. Probatur. Causa realis est, quæ re ipsa influit in effectum; Atqui finis re ipsa influit in effectum, ipsa enim movet agens ad agendum, illud excitando & alliciendo; unde ea sublata agens non ageret, nec proinde formam materiæ daret, sicque effectus non sequeretur. Ergo vera & realis causa est. Quamobrem quærenti, propter quid aliquid fiat, ut propter quid Alexander pugnavit contra Darium, finalem causam assignamus, *ut dominaretur*, tuncque veram ac realem causam nos assignasse censemus.

Obj. Causa est principium influens; Atqui finis non est principium, sed potius terminus ultimus: Ergo non est causa.

Resp. Distinguo minorem: Finis non est principium, sed potius terminus; in executione, concedo; in intentione, nego. Quamvis enim finis obtentus sit terminus & ultima quies actionis; attamen ut intentus est primum principium excitans ad agendum.

Instabis. Quod non est, non causat; Sed finis sæpe non est ante actionem, ut sanitas, quæ est finis ægroti, non est ante usum remedium: Ergo non potest realiter causare.

Resp.

Resp. Distinguo minorem : Finis ante actionem non est ; in re , concedo ; in apprehensione , nego . Proprium autem finis est , ut causet apprehensus ; ut sanitas apprehensa movet & excitat ægrotum ad quærenda remedia .

Dividitur autem finis primò in finem , *cujus gratia* specialiter dictum ; & finem , *cui* . Finis , *cujus gratia* , est bonum , quod volumus . Finis *cui* , est persona , cui tale bonum volumus . Ut dum pater laborat ad ditandum filium , divitiæ sunt finis , *cujus gratia* pater laborat ; & filius est finis , *cui* pater laborat .

Dividitur 2. in finem ultimum , & intermedium . Finis ultimus est , propter quem cætera volumus ; ipsum verò propter se tantum . Finis intermedius est , propter quem aliquid volumus , sed quem rursus ad alium ordinamus . Ut dum quis affligit corpus propter virtutem , quam quærit , ut placeat Deo , Deus est finis ultimus hujus afflictionis ; virtus verò finis intermedius .

Dividitur 3. in finem objectivum , & finem formalem . Finis objectivus est res , quam volumus . Finis verò formalis est actus , quo possidemus rem volitam . Ut pecuniæ sunt finis objectivus avari , possessio verò divitiarum est finis ejus formalis ; & Deus est finis objectivus iustorum , possessio autem Dei est finis formalis .

Dividitur 4. in finem operis , & finem operantis . Finis operis est , ad quem ex natura sua opus tendit . Finis verò operantis est , quem sibi ad libitum operans præfigit . Ut finis operis in eleemosyna est subventio pauperis ; finis operantis aliquando Deus , aliquando vana gloria .

Dividitur 5. in finem principalem , & finem secundarium . Finis principalis est , qui primariò & directè intenditur . Secundarius verò , qui solùm intenditur quasi consequenter . Ut finis primarius recitationis officii debet esse cultus Dei : finis verò secundarius potest esse perceptio stipendii .

Dividitur ultimò in finem naturalem , & supernaturalem . Finis naturalis est , qui vires naturales non excedit . Supernaturalis verò , qui sola Divinæ gratiæ ope acquiri potest . Sic sanitas est finis naturalis Medici , qui eam per remedia naturalia causat ; Deus verò clarè visus est finis supernaturalis hominis , quia non nisi per Dei gratiam ad ejus visionem pervenire possumus . Atque hæc sunt communiores finis divisiones .

ARTICVLVS SECVNDVS.

Quid sit causalitas Finis in actu primo.

CVM, ut etiam supra notauimus, in omni causa duo sint, ratio seu principium cauſandi, quod dici potest *causalitas in actu primo*; & ipsa actualis cauſatio, quæ dicitur *causalitas in actu secundo*: hic primò dicendum de causalitate finis in actu primo, seu, quæ sit ratio, qua finis cauſare potest.

Duæ sunt ſententiæ. Prima cenſet, malum etiam ſub ratione mali poſſe habere rationem finis. Ita Okam, Major, Almainus, Scotus, quem tamen aliqui ſic explicant, ut ſolum cenſuerit malum, etiam cognitum ut malum, poſſe habere rationem finis, quatenus aliquam boni rationem inducere potest, nempe in quantum appeti potest ad exercendam libertatem. Alia communis ſententiæ eſt, nihil niſi ſua ratione boni poſſe cauſare per modum finis; adeoque ſolum bonum eſſe poſſe rationem cauſandi per modum finis.

Sed obſervandum, bonum duobus modis dici, verum ſcilicet, & apparens. Bonum verum eſt, quod in re eſt tale. Bonum autem apparens, quod, cum in ſe malum ſit, apprehenditur tamen ut bonum. Vt enim videmus res omnino inſipidas, ut carbones & cineres, aliquando videri ſapidas guſtui depravato ægrotantium; ita contingit, ut homo, cuius mens & voluntas corrupta eſt, ea ut bona apprehendat, quæ re ipſa ſunt mala: ut ebrietas & vindicta, quæ ſecundum rem mala ſunt & certiffima peccatoris pernicies, attamen à malis hominibus appetuntur ut bona, in quantum delectant. Vnde Pſal. 10. dicitur: *Qui diligit iniquitatem, edit animam ſuam*; quia ſcilicet ſibi procurat verum malum, aliqua tamen boni apparentia, ſcilicet voluptate, ſucatum; ſimilis ſulto, qui bibens venenum melle perſuſum, inter apparentem dulcedinem veram ſibi perniciem procurat. Hoc prænotato -

PRIMA CONCLUSIO.

Solum bonum, verum, vel apparens, habere poſſet rationem finis; nuſquam verò malum ſub ratione mali.

Concluſio, quatenus dicit, bonum, etiam apparens, poſſe habere rationem finis, admittitur ab omnibus; & conſtat. Cum enim voluntas feratur in bonum ſibi ab intellectu propoſitum, fieri poſſet, ut intellectus errans

id bonum iudicet, quod in se malum est; atque ita fallax illa boni apparentia voluntatem moveat.

At verò quatenus asserit solum bonum, nusquam vero malum ut malum posse habere rationem finis, est in primis S. Dionysii, qui cap. 4. de Divin. Nom. dicit, *Neminem intendendo malum operari*. Est etiam Aristotelis, qui 1. Ethic. c. 1. definit bonum, *Quod omnia appetunt*; malum verb, *Quod omnia fugiunt*. Est demum D. Thomæ, qui pluribus rationibus demonstrat, omne agens agere propter bonum, 3. Cont. Gent. c. 3. & 1. 2. q. 8. ar. 1. specialiter probat voluntatem solum in bonum posse tendere.

Probatur autem ratione. In tantum aliquid habet rationem finis, in quantum est appetibile; Sed solum bonum est appetibile: Ergo solum bonum habet rationem finis. Major patet. Finis enim est, quem agens appetit, & cuius gratia operatur. Minor probatur. Appetitus est inclinatio rei ad id, quod conveniens est; Sed solum bonum conveniens est appetitui: Ergo solum bonum est appetibile. Probatur minor. Tum ex ipsa notione boni; est enim *Id, quod est conveniens appetitui*: è contra verò malum, *Id, quod est disconveniens*. Tum etiam quia, ut arguit D. Thomas 1. 2. q. 8. ar. 1. Simile non est conveniens nisi simili; Sed omne ens quatenus tale est bonum; Ergo nihil potest esse conveniens alicui enti nisi sub ratione boni. Tum demum experientia, qua videmus omnia inclinari ad id, quod sibi bonum est, aut saltem bonum videtur; ea verb, quæ mala sunt, aut videntur, fugere & abhorrere.

Confirmatur. Finis est, cuius gratia aliquid fit; Sed gratia mali, ut malum est nihil fit: Ergo malum quatenus malum non potest esse finis. Probatur minor. Siquidem malum, ut malum, non est gratum, sed nocivum, ingratum & abominabile: unde definitur malum, *id, quod omnia fugiunt*: Ergo caret gratia, qua possit excitare ad aliquid faciendum.

Obj. 1. Eadem est potentia oppositorum; Sed bonum & malum sunt opposita: Ergo pertinent ad eandem potentiam; Atqui voluntas fertur ad bonum, ut ad finem: Ergo etiam potest ferri ad malum.

Resp. cum D. Thoma 1. 2. q. 8. ar. 1. ad 1. distingo maiorem. Eadem est potentia oppositorum, & eodem modo tendens in illa, concedo. Et concessa minore, distingo consequentiam: Bonum & malum pertinent ad eandem potentiam; eodem modo, nego; diversimodè, concedo. Voluntas itaque respicit bonum & malum; sed bonum, appetendo, & ut finem; malum verb, fugiendo: sicut intellectus respicit verum & falsum; verum, assentiendo; falsum, dissentiendo.

Instabis. Potentia libera fertur ad opposita, etiam prosequendo; est enim versatilis & indifferens ad utrumlibet; Sed voluntas est potentia libera: Ergo debet ferri posse ad opposita, etiam prosequendo, scilicet bonum & malum.

Resp. cum D. Thoma ibidem, distinguo maiorem: Potentia libera fertur ad opposita etiam prosequendo, quatenus illa opposita possunt subire rationem formalem objecti talis potentia, concedo; alio modo, nego. Nulla enim potentia fertur extra suum objectum. Objectum autem voluntatis est bonum; unde in tantum voluntas potest ferri ad opposita, in quantum in illis aliqua boni ratio apprehendi potest: ut voluntas ferri potest ad amorem & odium, ad loquendum & tacendum, &c. in quantum in utroque potest reperiri aliqua ratio boni, veri, vel apparentis. Cæterum ad malum sub ratione mali ferri nequit actu prosecutionis, quia sub appetibilis ratione non continetur.

Urgebis. Etiam aliqua voluntas ferri potest ad id, in quo nulla boni ratio apparere potest: Ergo nulla solutio. Probatur antecedens. In non esse nulla boni ratio apparere potest; Sed voluntas v. g. damnatorum appetit non esse. Ergo, &c.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem distinguo maiorem: In non esse nulla potest apparere boni ratio, quatenus est destrudivum naturæ, concedo; ut est terminativum pœnæ, nego. Nam in summa miseria, exclusa omni spe boni, aliquatenus bonum videtur, quod finit miseriam. Damnati autem non vident aliam viam evadendi summam miseriam nisi per propriam destructionem, & ideo appetunt proprium non esse, ut est terminativum suæ miseriæ. Sicut etiam videmus animantia summis malis oppressa mortem sibi inferre, ut finiant miseras vitæ: licet enim mors in se mala sit, bona tamen videtur in quantum finit miseriam. Solutio est D. Thomæ in supplement. quæst. 38. ar. 3.

Instabis. Diabolus appetit peccatum etiam ut malum: Ergo malum ut malum appeti potest. Probatur antecedens. Diabolus appetit peccatum, ut est injuria Dei; Sed peccatum, ut injuria Dei, est malum: Ergo, &c.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo maiorem: Diabolus appetit peccatum; ut est injuria Dei, præcisè, nego; ut ex illa injuria redundat aliqua quasi vindictio, concedo. Diabolus enim odio habet Deum, ut protervus reus justum judicem: unde procurat peccata quasi ad vindictam sumendam de inimico: inferre autem injuriam inimico & vindicta est aliquod bonum saltem apparens.

Obj.

Obj. 2. In eo differt, qui peccat ex certa malitia, ab eo, qui peccat ex infirmitate, quod primus vult peccatum ut malum morale; alter vero ut bonum sensibile: Ergo qui ex certa malitia peccat, malum ut malum intendit.

Resp. Distinguo antecedens: Qui peccat ex certa malitia, vult peccatum ut malum morale, præcisè, nego: quatenus in illo malo morali percipit aliquam delectationem & independentiam à lege Dei, concedo. Itaque, qui peccat, sive ex infirmitate, sive ex malitia, uterque bonum apparens intendit. Differunt tamen in eo, quod peccans ex infirmitate judicat peccatum sibi bonum, non quidem ut est transgressivum legis, sed ut est satiativum passionis prædominantis: unde dicitur *peccare ex infirmitate*, quia in eo amor præcepti non est satis fortis, ut vincat passionem; at vero peccans ex certa malitia judicat peccatum sibi bonum, etiam ut est transgressivum legis, quatenus per consuetudinem transgressio ei. effecta est non tantum facilis, sed etiam suavis, ac quatenus per eam iugum legis excutit.

Instabis. Potest aliquis ad exercendam libertatem formare hunc actum, *Volo malum præcisè ut malum est*: Ergo talis habebit pro fine malum ut malum.

Resp. Nego consequens. Nam in illo etiam actu aliquid boni quærit, scilicet exercere libertatem: unde impossibile est, ut voluntas rationem boni, vel apparentis, effugiat.

Verum, cum in bono voluntatem movente duo sint, bonitas ipsa, & apprehensio illius bonitatis, subtilis hæc movetur quæstio, quomodo hæc apprehensio se habeat ad rationem finis. Sunt, qui velint, apprehensionem illam esse formalem causandi rationem; alii verius censent, esse solum conditionem: unde fit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Bonitas ipsa finis est ei tota causandi ratio: At verò hujus bonitatis apprehensio est solum conditio requisita, ut causet, non ipsa causandi ratio.

Et quidem, apprehensionem requiri in bonitate ut conditionem finis necessariam, nemo inficiari potest. Bonitas enim nusquam alliceret voluntatem, nisi fortè cognita: nam *Ignorant nulla cupido*. At quod non sit ipsa causandi ratio.

Probatur. In causa finali ratio causandi est id, quod res, quæ finis est, agenti grata constituitur id, quod agens intendit, quo obtento quiescit; Atqui hæc munera soli bonitati competunt, non ipsi ejus apprehensioni: Er-

go non apprehensio ipsa, sed finis bonitas est ei ratio cau-
sandi. Major constat: hæc enim munera sunt propria fi-
ni, ut finis est. Minor declaratur: & quidem res, quæ
finis est, non est grata ratione apprehensionis, cum ple-
raque apprehendantur, quæ tamen grata non sunt; ut
cruciatu, ægrotudo, &c. est itaque solum grata ratione
bonitatis. Quod verb agens non intendat apprehensio-
nem finis, nec ea obtenta quiescat, evidens est: non
enim avarus v. g. intendit divitias nosse, sed id habere,
quod in iis bonum apprehendit; nec in earum cognitione
quantumvis plenè habita, sed in earum bonitate possessa
quiescit.

Confirmatur. Quod commune est fini & non fini, non
est ei propria causandi ratio, ut patet ex terminis; nam
ratio causandi est, quæ rem in ratione causæ constituit:
unde soli & omni tali causæ convenit; Atqui apprehensio-
nibus, quæ rationem finis non habent, communis est,
ut mediis, immò ipsi malo: Ergo non est ratio causandi
per modum finis.

Obj. Varietas apprehensionis variat species potentiarum
& actuum, qui tendunt in bonum: Ergo pertinet ad ra-
tionem formalem boni, ac proinde finis. Declaratur an-
tecedens. Sic bonitas apprehensa per imaginationem spe-
cificat appetitum sensitivum; apprehensa per intellectum
specificat appetitum rationalem, ut præsens, gaudium;
ut absens, desiderium, &c.

Resp. Apprehensionem variare actus & potentias, non
ratione sui, sed quòd varias species, aut status bonitatis
exhibeat. Nam bonum sensibile & intelligibile specie
differunt; præsens & absens diversum modum habent.
Unde ex ipsa bonitate oritur hæc diversitas; apprehensio
verb se habet solum ut conditio applicans.

Instabis. Per id finis causat, quod solum habet, dum
causat: Atqui finis, dum causat, nondum ipsam suam
bonitatem habet, sed solum ejus apprehensionem; ut sa-
nitas, movens ægrotum ad remedia sumenda, nondum
ipsam suam bonitatem habet, sed nudam ejus apprehen-
sionem: Ergo non per suam bonitatem ipsam, sed per so-
lam ejus cognitionem causat.

Resp. Distinguo minorem: finis dum causat, sæpe non
habet bonitatem; existentem actu in re, concedo; exis-
tentem objectivè in mente agentis, nego. Nam & ipsa
realis bonitas si quis existit in esse objectivo in agente, at-
que ipsa est, quæ movet; existentia verb illa objectiva,
quæ habet ab apprehensione, est solum conditio, sine
qua non moveret: ut calor est ratio agendi in igne; at
quòd Physicè in eo existat, est solum conditio.

Urgebis. Plura causant per modum finis, quæ nullam
ha-

habent realem bonitatem: Ergo in illis ratio finis non est bonitas realis. Declaratur antecedens: Sic Turcæ agunt propter Paradisum Mahometis, qui nullam habet bonitatem realem, sed totus chimæricus est. Sinenfes multi, ut fertur, quotidie laborant in quærendo pharmaco immortalitatis, quod nullum est in rerum natura, nam

Contra vim mortis non est medicamen in hortis.

Item Chymistæ opes & vigilias impendunt ad investigandam rationem transmutandi alia metalla in aurum, quod tamen impossibile est arti.

Resp. Distinguo antecedens: plura causant per modum finis, quæ nullam habent bonitatem realem; veram, concedo; existimatam, nego. Siquidem illi omnes non agunt propter ejusmodi fines, nisi quia veram & realem bonitatem in iis esse putant, quam existimant adeptu possibilem, ideoque illam enixè quærunt.

ARTICULUS TERTIUS.

Quæ sit causalitas Finis in actu secundo.

Tres sunt sententiæ. Prima tenet, causalitatem finis consistere in ostentatione propriæ bonitatis. Sed hoc esse non potest: nam sæpe suam finis ostentat bonitatem, & tamen nihil causat, nec movet voluntatem. Vnde Medea apud Ovidium: *Vides meliora, proboque; deteriora sequor*. Deinde cum finis sit proprium voluntatis motivum, causalitas finis est proprius ejus in voluntatem influxus; porro illa boni ostentatio non afficit voluntatem, quæ non est potentia cognoscitiva, sed solum intellectum: Ergo causalitas finis non est illa suæ bonitatis ostentatio.

Secunda sententia dicit, finem actu causare per impressionem cujusdam qualitatis, quæ movet voluntatem. Sed imprimis hæc qualitas gratis ponitur; & quamvis aliquam finis imprimeret, respectu hujus esset causa efficiens, & non finalis: quæ enim alia causa efficiens hujus [qualitatis] assignari posset?

Tertia sententia sequenti conclusione explicatur.

C O N C L U S I O .

Causalitas finis in actu secundo est amor, seu desiderium sui, quod inspirat voluntati: unde in tantum finis actu causat, in quantum per sui desiderium & amorem movet ad agendum. Ita expressè D. Thomas q. 22. de Verit. a. 2. ubi sic ait: *Sicut influere causa efficiens est agere, ita influere causa finalis est appeti, & desiderari.*

Proo-

Probatur conclusio. Causalitas finis est id, per quod in actu secundo movet & inclinatur ad se voluntatem; Sed finis movet & inclinatur ad se voluntatem per sui amorem; Ergo amor finis est ejus causalitas. Major patet. Nam discrimen est inter intellectum & voluntatem, quod intellectus res ad se trahit eas intelligibiliter apprehendendo; contra voluntas à rebus trahitur, eas appetendo: appetitus enim est inclinatio ad rem appetitam; & ideo in tantum finis causalitatem suam circa voluntatem exercet, in quantum eam ad se trahit & inclinatur. Minor verbò probatur. Per id finis movet & inclinatur ad se voluntatem, per quod voluntas inclinatur, & movetur ad finem; Sed voluntas inclinatur, & movetur ad finem per amorem ejus; Ergo finis movet & inclinatur ad se voluntatem per amorem, in quantum scilicet inspirat amorem & desiderium sui. Unde S. Augustinus vocat amorem *pondus*, quia voluntatem trahit: *Amor meus inquit, pondus meum*: eo feror, quocumque feror.

Confirmatur. Causalitas est exercitium virtutis causandi, ut patet ex ipsa voce, & videri potest in aliis causarum generibus; Sed inspiratio amoris, seu amor, ut impressus à fine, est exercitium virtutis ejus causandi: Ergo est causalitas finis. Probatur minor. Virtus causandi in fine est ejus bonitas, seu amabilitas, ut ita dicam; Sed exercitium amabilitatis est actu amari, seu movere voluntatem motu amoris; Ergo amor ille inspiratus à fine est exercitium virtutis ejus.

Obijes 1. Amor finis est effectus finis: Ergo non est ejus causalitas.

Resp. Amorem finis esse simul effectum & causalitatem ejus. Effectum quidem, quatenus procedit à fine, causalitatem verbò, quatenus per amorem, quem finis imprimit voluntati, exercet suam amabilitatem: sicut visio est simul & effectus potentie visivæ, in quantum procedit ab illa; & causalitas, in quantum est exercitium virtutis videndi.

Obj. 2. Amor est causalitas voluntatis: Ergo non est causalitas finis. Antecedens patet: nam amor est actio voluntatis. Consequens probatur: quia diversæ causæ debent habere diversas causalitates.

Resp. Amorem sub diverso respectu esse causalitatem voluntatis simul & finis: ut enim dicit D. Thomas 1. 2. q. 26. ar. 2. amor potest dupliciter sumi. Primò, ut est quædam immutatio facta à fine & objecto amato. Secundò, ut vitalis actus à voluntate procedens. Primò modo est causalitas finis, in quantum scilicet inspiratur ab ejus bonitate: naturaliter enim bonitas inspirat amorem, eoque dicitur movere voluntatem. Secundo verbò modo est.

est causalitas voluntatis, in quantum scilicet vitaliter ab illa procedit, tanquam exercita volitio.

Dices. Causalitas finis est quædam motio metaphorica; Atqui amor, seu appetitus finis, non est motio metaphorica, sed propria: Ergo non est causalitas finis.

Resp. Distinguo minorem: Amor non est motio metaphorica; quatenus est à causa ipsam effectivè producere, scilicet à voluntate, concedo; quatenus est à fine ipsum inspirante, nego. Jam enim observavimus ex S. Thoma, amorem sumi dupliciter, ut actum vitalem procedentem effectivè à voluntate; & ut immutationem appetitus procedentem à bono alliciente. Primo modo habet rationem motionis Physicæ, ut & alii vitales actus. Secundo modo dicitur motio metaphorica & moralis, quia Physicè movere est motum ipsum efficere; at verb ad motum allicere est solam moraliter ad illum concurrere, necque improprie movere.

Verum ut id radicaliter dicatur, proprium amoris est habere duo principia, sed in diverso ordine posita, appetitum elicientem, & bonitatem allicientem. Primum pertinet ad genus causæ efficientis, quia concurrit ut causa vitalis profundens ex se motum vitæ. At verò secundum pertinet ad aliud speciale genus causæ, quæ dicitur *finalis*, quia concurrit, non per modum agentis, effundentis ex sua plenitudine aliquem ulteriorem actum, illumque patienti imprimentis; sed per modum objecti exigentis à subdita inclinatione motum sibi debitum ac commensuratum, imò ob eam cooptationem secum naturaliter connexum. Quod totum penetrantiùs detegemus, si surrigamus oculos ad fontem rerum. ex quo tota pendet naturæ constitutio. Is quippe est non modò ens actualissimum, sed etiam ratio ordinatissima; atque propterea rebus ab eo procedentibus duplex inest vis, duplici isti formalitati respondens: altera fundata in actualitate essendi, qua id, quod est in actu, movet id, quod est in potentia; altera fundata in ordine rationis, qua unumquodque exigit à ratione, proindeque ab inclinatione eam consequente, id, quod sibi conveniens est; id est, finis media, atque in primis amorem, quo primò digna est bonitas, & quo mediante cætera sibi vindicat. Prima vis constituit causam efficientem, estque origo totius efficientiæ, quæ est in natura, atque adeo dicitur propriè *Physica*. Secunda verò constituit causam finalem, estque origo totius dispositionis, quam ratio facit in appetibilibus, seu in moralibus, atque idcirco dicitur *Moralis*. Porro hanc vim metaphorice exprimimus nomine *ponderis*, *inspirationis*, *allicientie*, *attractionis*, eo quòd per eam urgeatur, impellatur, & quasi flectatur voluntas à bono.

bono apprehenso in bonum obtinendum. Magis autem propriè exprimitur nomine *meriti*, *dignitatis*, cum dicimus, *finem movere voluntatem gratia sua*, *meritis suis*, & eo quod *dignus sit amore*, atque *mediis sibi convenientibus*.

Ex his habetur apta applicatio definitionis, quæ circumfertur ex D. Dionysio lib. de Divinis Nominibus, cap. 4. *Amor est circulus à bono in bonum revolutus*. Nam circulus est, qui redit ad suum principium, seu in quo idem est principium & terminus. Amor autem idem habet pro principio & termino: oritur ex bonitate apprehensa ut à pondere inclinante: terminatur verò in eadem bonitate possessa, ut in proprio centro. Sed præclare notat S. Thomas quæst. 9. de Potent. ar. 9. circulum illum in creaturis incipere ab extra, & terminari ad extra: quia scilicet bonum creaturæ non est ut erumpens ab intra, sed ut extra positum & quærendum. At verò contra in Deo circulus incipit ab intra, & terminatur ad intra: quia bonitas & perfectio illi est intranea & ab eo diffunditur in alia, rursusque in ipsum ut omnium finem terminatur.

ARTICULUS QUARTUS.

Quenam agant propter Finem.

CUM finis suam vim non exserat, nisi ut est in apprehensione cognoscentis, modo unumquodque agit propter finem, quo se habet ad cognitionem finis. Manifestum est autem, quædam esse, quæ nullo modo cognoscunt finem; applicantur tamen ab eo, quod cognoscit finem: ut pedes, manus, sagitta, cum non cognoscant finem, diriguntur ab homine illum cognoscente. Quædam verò cognoscunt quidem finem, sed imperfectè & dimidiatè: cum enim finis duo includat, bonitatem, & proportionem illius bonitatis cum mediis ad eam obtinendam aptis, quatenus illa istis digna est, & hæc illi commensurantur. Quædam agentia cognoscitiva apprehendunt quidem, ac (ut ita loquar) sentiunt bonitatem finis, & ea delectabiliter afficiuntur; non tamen ejus cum mediis proportionem penetrant: ut equus apprehendit quidem pabulum, atque motum illum jucundum, qui est in comestione, in quo posita est rudis quædam boni degustatio; sed hujus bonitatis cum utilitate mediorum proportionem nusquam percipit; id est, pabulum ratione illius bonitatis mereri media, esseque illis dignum, puta cultura & irrigatione præti, vicissimque media ratione utilitatis proportionari fini.

Alia

Alia demum agentia sunt, quæ plenè ac perfectè cognoscunt finem, quatenus non solum apprehendunt ejus bonitatem, quæ appetitum delectat; sed etiam percipiunt proportionem illius cum utilitate mediorum, & quàm sit illis dignus, illaque illi apta: ut homo non solum apprehendit bonitatem fructuum, sed etiam proportionem ejus cum mediis, atque ex ea cognitione movetur ad ista in illam ordinanda.

Agentia primi generis magis aguntur, quàm agunt, propter finem: unde dicuntur solum *agere propter finem passivè & executivè*, quatenus exsequuntur quædam in finem tendentia. Agentia verò tertii generis perfectissimè, ac propriissimè agunt propter finem: in illis enim finis omnem suam vim exserit, quatenus non solum apprehendunt jucunditatem, quæ est in ejus possessione, atque apprehensione illa excitatur affectus eorum in illum; sed etiam merita ejus detegunt ac examinant, eorumque vim sentiunt ad sibi vindicanda media, atque exinde moventur ad ea in finem ordinanda ut ei debita, quod est propriissimè agere propter finem. Agentia demum secundi generis medio modo se habent ad finem: neque enim purè aguntur; neque tamen perfectè agunt propter illum: unde possunt dici *agere propter finem materialiter & quasi apprehensivè*, quatenus bonitatem rei, quæ finis est, apprehendunt & sentiunt, eaque ad agendum stimulantur; non tamen *formaliter & directivè*, quia non cognoscunt proportionem mediorum ad finem, in qua posita est finis ratio.

His ita constitutis, nunc inspicendum est in tot tamque variis agentibus, quæ in Mundo cernuntur, atque ad Physicæ considerationem pertinent, quæ & quomodo agant propter finem. Quod ut distinctius fiat, rem duobus paragraphis conficiemus. Primus erit de agentibus purè naturalibus, id est, cognitione destitutis. Secundus verò de agentibus cognoscitivis, seu animantibus.

§. I.

An & quomodo agentia purè naturalia agant propter finem.

QUORUNDAM Veterum sententia fuit, naturæ motum non tendere determinatè in aliquem finem, sed omnia agi & agere temerariis ac fortuitis concursibus. Ita placuit Democrito, Leucippo, ac deinde Epicuro, qui hanc sententiam amplexus est, non aliquo firmo ratiocinio convictus, sed ut religionis metum radicatus convelleret, sublata omni providentia, & cunctis atomorum ludo permittis: ut enim refert Cicero
lib.

lib. 4. de Finib. Epicurus explicatione naturæ utitur tantum ob duas causas, ut pellatur mortis & religionis metus. Unde constantiores veritates confidenter extinguunt, si tantisper alterutrum inspiret, ut providentiam, animæ immortalitatem, spiritualium substantiarum existentiam, &c. Sed hic error paucorum fuit, atque rudiorum: nam non modò illustriores Philosophi, Aristoteles, Plato, Socrates, Pythagoras, &c. sed etiam quicumque homines naturæ opera æquo animo inspexerunt, ut ratum ac manifestum habuere, illam agere propter finem; atque inde collegerunt, *Opus naturæ esse opus intelligentiæ.*

C O N C L U S I O.

Omnis naturæ cursus tendit in finem, atque adeo agentia naturalia agunt propter finem, saltem executive.

Conclusio negotiosa probatione non eget, utpote quæ luce meridiana clarius mentis oculos statim percussit, cum primùm eos in opera naturæ convertimus. Hæc enim tam apta & industriè disposita cernuntur, ut non modò protervum, sed etiam cæcum & insanum esse oporteat, qui sapientis artificis, ac finem aliquem intendentis manum & industriam non videat, non probet, non miretur. Nam, ut non semel ponderant Aristoteles & Galenus, cum agunt peregre de usu partium animalium, ac de sapientissima earum structura, quid melius, quid aptius, quid sapientius factum fuisset, si naturam summa ratio ac finis provida disposuisset, quàm quod re ipsa fieri à natura conspiciamus? Sed quia res magni momenti est, & ad quam obnubilanda non leviter laborarunt divinæ providentiæ hostes, placet eorum proterviam methodicè contundere & confutare.

Probatur itaque evidenti ratione. Agentia illa agunt propter finem, in quorum operibus omnes causæ propter finem agentis characteres relucunt, nullumque apparet casus ac temeritatis vestigium; Atqui in naturæ operibus relucunt omnes causæ propter finem agentis characteres, nullumque apparet casus & temeritatis vestigium: Ergo agentia naturalia agunt propter finem. Major patet. Minor declaratur: Characteres agentis propter finem hæ sunt, Operis cursum in aliquid certum & optimum dirigere; è multis viis eam, quæ in illud ducit, capeßere; illam quantumvis lubricam ac præruptam certè & constanter tenere; quæ in ea occurrunt apta, scitè ad suum finem inflectere; quæ remotiora sunt, studiosè querere, & quasi ex longinquo comportare; quæ inepta sunt, aptare; imò repugnantia in consensum finis inclinare; obstan-

tia

tia aut vitare, aut vincere; periclitantia munire; dignioribus accuratius providere; viliora, si necessaria sint, non negligere; ex uno plura commoda captare; nihil superfluum, ineptum, præposterum moliri; non tantum necessariis, sed etiam facilitati, securitati, symmetriæ, diuturnitati studere; nondum existentium, necessario- rum tamen, rationem habere, illisque providere; instrumenta suis usibus aptare; è parvis initiis ad magna pervenire; denique, quod horum omnium fons est, totum opus adstringere & cogere intra certas leges petitas ex ea, quæ finem inter & media esse debet, proportionem. In hoc enim posita est tota vis causæ finalis, ut jam demonstravimus. Hæc ubi insunt, manifestè regnat finis & ratio: contra verò agentis à casu notæ sunt, in optima perinde ac pessima irruere; è pluribus viis in quamlibet incurrere; nullam certò & constanter tenere; in præruptis ac difficilibus frustra se implicare; planas & rectas, quantumvis utiles, omittere; nihil certò providere, cavere, aptare, disponere, sed omnia indiscriminatim miscere, bona malis, media ultimis, apta ineptis, utilia noxiis, vilia dignis, necessaria superfluis, &c. nulla habita ratione proportionum. Hæc ubi videntur, manifestè regnat casus; Atqui in operibus naturæ nihil apparet posteriorum iudiciorum; sed manifestè relucet omnes priores characteres: Ergo, &c. Major per se nota est. Minor verò in omnibus naturæ operibus manifestè videtur: nam ut ex his, quæ in prospectu nostro sunt, unum aliquod eligamus, placet tantisper omnes recensitos characteres in fabrica nostri corporis commonstrare.

Atque in primis, quis nescit, in ea ex quàm vilibus ac rudibus initiis ad quam mirum & exquisitum opus perveniatur? Ex turpi scilicet & confusaneo humbre ad pulcherrimum animæ rationalis palatium, quo nihil divinius & exquisitiùs ars & ratio non modo efficere, sed ne suspicari quidem possunt. Superat enim finem & cogitationem tam audax & solers molitio, talisque est, inquit, Galenus lib. 16. de usu part. cap. 4. ut, nisi quis viderit, fabulari potius, quàm vera dicere eum putet, qui illam exponere aggrediatur. Porro totius operis cursus, cum longissimus sit & intricatissimus, quàm certò & constanter tendit in id, quod optimum est? nempe in structuram non quamlibet, sed qua commodiorem & pulchriorem materia non admittebat; imò quam numquam admittere posse videbatur, nisi divina manu & arte tractata. Sed cum innumeræ viæ occurrerent naturæ hoc opus molienti, exque infinitis erroribus interfecata, quàm prudenter isti declinati sunt, atque ex illis, quæ optima erat, quamvis difficillima & inter innumeras ob-
tura

tura esset, quæsitæ, inventæ, assumptæ, constantissimè retentæ? Locus operi in suis exordiis tenero delectus est, qui & mollissimus esset, & simul tutissimus, nempe materni sinus multis ante annis ad hoc munus aptati, atque omnibus necessariis, quamquam infinita erant & difficillima, incredibili solertia instructi. Materia, quæ ad manum erat, arrepta, partim ex longinquo per varios labyrinthos adducta, partim ab extrinseco quæsitæ, eaque prius infinitis præparationibus disposita, atque ut congrua ratione, ac tempore comportaretur, miris machinationibus provisum. Sed cum hæc jam in locum congesta rudis informisque tota sit, quis unquam satis miretur & laudet divinam artem & manum ex hac fœda colluvie tot miracula eruentem, eamque durantem in ossa, solidantem in cartilagine, coagulantem in carnes, fundentem in humores, extenuantem in spiritus, nentem in fibras, texentem in membranas, contorquentem in tendines, expandentem in pelles, excavantem in canales, producentem in nervos, dilatantem in conceptacula, distinguantem in infinitas partes, & (ut uho verbo dicam) in plusquam decem millia futuræ animæ & vitæ instrumenta transformantem, tam multa sine superfluitate, tam varia sine confusione, tam contraria sine dissensione, tam difficilia sine errore, tam invicem complicata sine impeditioe, tam aptè disposita, ut si quid immutes, inquit Galenus lib. II. c. 8. totam repente utilitatem læsâssatam conspicias.

Ne verò putares, necessitate motus, qui est in usu, non verò intentione finis ita fuisse aptata corporis organa, multo ante usum & motum tempore aptata sunt: in utero enim excavatur os, cum adhuc nihil potest deglutire; aperitur via respirationi, quæ est adhuc impossibilis; articulantur manus & pedes ad motus, quos adhuc edere nequeunt formantur oculi, aures, nasus, palatum, cum adhuc nihil sentiri potest; & demum omnia discriminantur, articulantur, ordinantur, cum adhuc impedita coherant, compressa, involuta, obruta, confusa. I nunc, & dic necessitate motus & attritione usus ita fuisse evoluta, & non opificis ea futuris usibus destinantis consilio & manu distincta.

At quàm potenter superata sunt obstacula! quàm cautè provisum periculis! quàm diligenter munita periclitantia! In durissimis ossibus excavatæ sunt mollioribus venis & arteriis viæ; inter exundantes undique humores aperti sunt spirituum meatus; rigidiora variis articulationibus facta sunt flexilia: molliora insuperabili tenacitate facta sunt robusta; contra externos hostes constitutæ sensuum custodiæ; contra internos apertæ evacuationum portæ; con-

ira omnes inditum odium, accensa ira, provisa arma, aut certè expedita fuga. Cordi constructum pectoris præsidium; cerebro circumfusum cranii propugnaculum; venis, arteriis, & nervis circumpositi carnum aggeres; omnia tam cautè communita, ut, quod prodigii instar mihi semper visum est, machina delicata fluxæ materiæ, tot injuriis exposita, tot instrumentis impedita, ad centum annos aliquando perennet, imò olim ad mille ferè annos, tanta enim fertur primorum hominum ætas. Taceo servatam ubique symmetriam, dextera sinistris tam justè conformata, singula singulis tam aptè inserta, omnia omnibus tam mirè consentientia: turpibus obtensum velamen, patentibus affusum decorem, difficilibus paratum lenimen: mordacia blandis lenita, acria dulcibus temperata, dulcia acribus salita, blanda mordacibus stimolata, necessaria largè provisa, superflua refecata, utilia in omnem usus speciem versata, nihil neglectum, nihil præposterè collocatum, nihil temerè tentatum, nihil ineptè confectum; omnium habitam pro meritis rationem, servatas ubique divinæ cujusdam artis leges, quas comprehendere quidem impossibile est, tantisper verbò assequi humanæ sapientiæ culmen.

Sed debetur luci maturum post novem menses opus: illic solvuntur ligamina antea tam tenacia, spontè rumpuntur involucria antea tam integra, laxantur claustra antea tam obferata, dilatantur viæ antea tam arctæ, & quod prodigii instar Galenus meritò ponderat, editus in lucem per novæ inexpertæque vitæ munera statim callet non usu doctus, sed natura, quæ cum probè norit frustra dari instrumenta ei, qui usum ignorat, *facultatem sapientiæ ipsam per sese eductam ingeneravit puero, qua fretus* (verba ejus sunt lib. 15. c. 7.) *si quis papillam mammae ori ejus indiderit confectum quidem eam suis labiis construet, protinus autem buccis dilatatis succum attrahet, post autem curvata lingua in fauces propellet; perinde ac si id multò ante tempore didicisset.* Hæc si agentis propter finem indicia non sunt, ecquæ tandem erunt?

Sed hæc pauca ex infinitis tantisper indicasse sufficiat. Videri potest Galenus, qui septendecim libris, *de Usu partium* inscriptis, rem egregiè prosecutus est, non sine continua tantæ artis admiratione, quæ eò plus crescit, quò intimius naturæ opera penetramus. Unum pro argumenti coronide pondero: In toto naturæ progressu artis quidem rationem latere, at verbò cujuslibet organi utilitates & fines aut in propatulo posita esse, aut facili animadversione deprehendi. Nam qua ratione fabricati sint oculi, aures, aliaque sensuum organa nullus hominum comprehendit; at quàm utile ad vitam sit videre, audire, olfacere,

&c. quàm apta sint his officiis sua organa, nemo non experitur; scilicet ut opificem miraremur, ars latere debebat; sed ut beneficam in nos ejus manum grati agnosceremus, utilitas & finis clarè sentiri debuit. Itaque jure arguntur, qui de incomprehensibili arte illa, quasi totam oculis explorassent ac mensi fuissent norma & circino, ex humanæ mechanicæ legibus garriunt, suæque insomnia ut veritatis oracula defendunt, inepti, præsumptuosi, deliri; præstitutos autem fines ac utilitates, licet tam patientes, prædenter negant, omnia non provido artifice, sed casus temeritati, vel motus necessitati adscribentes, ingrati, maligni, protervi. Nempe illud erat præsumptionis humanæ culmen, Dei sapientiam sibi arrogare, & inficiari beneficentiam.

Respondabant Epicurei, naturæ opera mira quidem esse, & quibus nulla ratio, nulla providentia, nullus artifex meliora, & finibus, quibus inserviunt, aptiora possit efficere; ecquis enim id non videt? non tamen inde sequi, ea in finem ab aliqua providentia destinari ac dirigi; sed, inquiebant, cum hæc rerum dispositio tam apta & elegans lateret inter alias possibles, casus versando corpuscula in omnem modum, in illam feliciter tandem incurrit, eamque etiam nunc servat.

Sed in primis magna protervia est, cum omnia se habeant, ac si fuissent in finem à sapientissimo artifice directæ, id tam compertum inficiari; cum temerarias has corpusculorum agitationes nulla conjectura satis confirmet, id tam chimericum asserere; id est, contra omnes Philosophiæ leges sua insomnia evidentissimis rerum testimoniis anteferre. An non furere, clamares, ingratum hospitium, cui adventanti cum domum instruxisses, omniaque necessaria, aptè, lautè, providè, diligenter curasses, si quis usus beneficiis pro gratia regeret, nihil sui causa factum à te, sed cum temerè servi domum versarent, omnia adamussim casu cecidisse, ut sibi expediebat? Tene in hoc exemplo specimen proterviæ hominum, quibus in Mundum venturis cum corpus tam commodum naturæ author aptarit, nunc ingrati mustitant, id non sui gratia, sed casu effectum.

Verum responsio, etsi proterva ab illis tamen admodum trita, sic confutari potest. Dispositio innumerarum rerum ad omnes rationis, utilitatis, symmetriæ, commoditatis leges constanter exacta, inter casu possibles continetur. Atqui, ut jam demonstratum est in corpore humano, dispositio operum naturæ, etsi ex innumeris particulis consent, exactissima est ad omnes rationis, utilitatis, symmetriæ, & commoditatis leges: Ergo non continetur intra casus possibles: Ergo casus corpuscu-
ia

la versando nunquam potuit in eam incurrere, utpotè positam extra seriem earum, quæ casu fieri possunt.

Probatur Major, primò inductione. In omnibus enim cæco casu versatis experimur rarò è multis unum, aut alterum aptè succedere; idque semper variis ineptis ac inordinatis admixtum: unde in fortuitis aliquid aptè contigisse stupemus; ut cum audimus in ipso necessitatis articulo occurrisse thesaurum; ruenti è testeo culcitram casu positam occurrisse; laborantem intestino ulcere hostili istu fuisse curatum, &c. nempe quia nobis conscii sumus, atque naturaliter notum habemus, id, quod decet & expedit, esse positum extra potestatem casus, nec nisi in paucis & rarò posse casu evenire.

Secundò idem suadetur ex genio casus, & ejus characteribus à nobis superius observatis, qui, cum è diametro repugnent ordini rationis, non possunt illum exactè observare, efformando opus ad omnes rationis leges exactum. Et sanè, si rem, ut par est, æstimemus, non minor insania est perfectissimum rationis opus, nempe aptam nulloque absurdo vitiatam innumerarum partium dispositionem casui tribuere, quàm perfectissimam illuminationem nocti.

Tertiò demum idem speciali ratione demonstratur. Casu quàm plurima versante & miscente, ex dispositiones potius & plures evenire debent, quæ sunt procliviores ad eveniendum; Atqui dispositiones ineptæ ac defectuosæ sunt procliviores ad eveniendum, quàm aptæ & perfectæ ordinatæ: Ergo casu versante ac miscente innumeras particulas, ut sunt, ex quibus constat corpus humanum, semper ex iis plures debet ineptè & præposterè disponi, quàm aptè & congruè: Ergo dispositio innumerarum illarum partium omni ex parte apta, & nulla incongruitate vitiata, est extra vires casus. Major est per se nota: cum enim casus non eligat, sed sequatur cursum possibilitatis, oportet, procliviora ad eveniendum potius & pluries evenire. Minor non est minus evidens: nam quod decet & expedit, positum est quasi in Indivisibili; at verbò ab eo recedere latè patet: Unde uno, aut certè paucis modis contingit aptè facere, at verbò infinitæ viæ patent errandi & à recto recedendi.

Reponunt, difficillimum quidem, ac miraculo simile esse, quòd casus versando temerè particulas inciderit in hanc elegantem, ac omni ex parte commodam dispositionem, quam cernimus v. g. in corpore humano. Attamen cum per totam æternitatem infinities versaverit corpuscula, non genio suo, sed necessitate quadam adactum fuisse in illam, quæ quantumvis mirabilis, non poterat non contineri in infinita immensitate possibilem.

Sed hoc effugium & chimæricum est, & vanum, & jam in argumento præclusum. Chimæricum quidem: nam quæso, undenam rescire potuerunt, fuerit ne unquam Mundi dispositio alia, quàm nunc sit; & si alia fuit, quorū ac quales istam, quæ nunc est, præcesserint? finita, an infinita? apta, an inepta? Nonne, si sanæ mentis essemus, cum restandem reducenda sit in infinitatis voraginem, ad infinitam potiùs sapientiam opus sapientissimè effectum revocarem, quàm ad infinitam contingentiam, id est, ad infinitam insipientiam.

Sed est præterea vanus recursus ad infinitam illam contingentiam: licet enim daretur gratis, casum infinities versasse particulas, non propterea debuit ex dispositionibus ineptis sibi propriis emergere ad hanc aptissimam solutioni propriam: Tum quia potuit finita ineptas infinities per circulum repetere: Tum etiam quia sunt infinitè infinities possibiles ineptæ, per quas liberè vagari potuit per totam æternitatem, ut nihil necesse esset proprium regnum deferere, atque rationis possessiones invadere.

Est demum jam præclusum effugium. Nam, ut jam demonstravimus, dispositio innumerarum rerum omni ex parte apta & rationabilis non continetur intra casu possibiles, quantumvis fingantur infinita: Ergo quantumvis casus se verset, nunquam potest in illam incurrere. Sed ut id, quod illi crasse ignorant, adhuc magis illustretur, in immensitate dispositionum possibilium distinguenda est duplex classis. Aliæ sunt possibiles casui, aliæ verb non nisi rationi. Casui possibiles sunt, quæ emergere possunt sine delectu ex sola, ut ita dicam, proclivitate sua ad eveniendum, ita ut quæ nata sunt frequentius evenire, frequentius eveniant: quo fit, ut quia deficere à congruo latius patet, quàm ad illius regulas adstringi, idcirco in fortuitis plura semper inepta emergunt; nullus enim est delectus castigans fruticantem eorum ad eveniendum proclivitatem. Dispositiones verb rationi solùm possibiles sunt, quæ cum delectu emergere possunt, refecando scilicet illam ineptarum multitudinem ad leges recti & congrui; atque adeo absurdas, quantumvis sponte irruentes, cohibendo; aptas verb, quantumvis in sinu possibilitatis reconditas, eruendo. Igitur licet fingamus, casum in Mundi particulis per totam æternitatem regnasse, atque eas infinitè infinities miscuisse, nihil moliri potuit præter primam classem dispositionum, id est, infinitè infinitas semper pluribus absurditatibus vitiatas: quia est contra ejus genium coercere & castigare hanc ineptarum combinationum proclivitatem; ad eveniendum, ut in pluribus; atque adeo partes innumeras sic collocare, ut nulla præposterè posita sit.

Regerunt tandem, casum non statim perfecisse confirmationem tam aptam, quam quæ est, v. g. corporis humani; sed initio quidem ex limo recentis telluris fungorum aut ranarum instar pullulasse innumeras corporum species, quarum plurimæ erant absurdæ & ineptæ, nempe juxta genium casus, qui plura inepta, quam apta parturit; sed corpora illa inepta periisse, apta verò servata fuisse; sicque non solum superesse corpora animantium elegantissima & aptissima. Hoc postremum effugium moliti sunt Epicurei adversus Dei providentiam, quam aliter fugere non poterant; illudque latè & seris prosequitur Lucretius lib. 3. *Æsopo hac in parte fabulosior.*

Verùm hæ fabulæ ratiociniis confutandæ non sunt, sed magis descendæ lacrymis, ut phreneticorum deliria. Ecquis enim furor est, optimum Mundi principem per tanta præcipitia fugere; atque cum elegantissima rerum in suos fines dispositio illum tam manifestè commonstret, chimærica involucra sibi contexere ad eum non pervidendum? Ecquid enim aliud ista sunt, quam ut jure nuncupat Galenus lib. 17. de usu patt. cap. 1. *deliramenta hominum, qui principia, quæ initio male posuerunt, turpiter tueri conantur? Quæ cum videant labefactari, si natura concedatur artificioso, ejusmodi impudenter effutire coguntur.* Addiderim tamen nec data fingendi licentia in promptu esse effugium ex argumento jam facto. Enimverò quis capiat ex recentis terræ luto, solo casu obstetricante, emergere potuisse corpus tam elegans, mentem tam solertem, animal tam perfectum, ut est homo? Et quæso, ex illo luto emeritne statim homo perfectus, an infans? Hominem subito perfectum formare non modò casus, sed ne natura quidem potest, ut neque id fabulatoribus illis in mentem venire potuerit. Quòd si infans tener & imbellis ex illo luto prodiit, qui fieri potuit, ut sibi consuleret? ubi nutrix, ubi cibus, ubi vestis, ubi præsidium adversus serpentes & feras ubique è fecundo terræ sinu nascentes, quæ longè citius adultæ, quam puer ille, inermem hanc prædam brevi consumere debuissent? An non perire debuit tum propria, tum aliena ope destitutus tam fragilis fœtus, ut nunc recens infans in sylvis expositus? Sed cur tam subito evanuit tanta illa terræ fecunditas, cum interim humor & calor adhuc vigeant, ut testatur feracitas animantium, quæ certè valentior & diuturnior esse non debuit, quam fuerit communis omnium matris? Cur ex absurdis illis animantibus nullum superfuit? maxime cum elegantia & apta fragiliora sint, quam inepta; ut horologium, quam rudis ferri moles. Certè ex infantibus illis terrigenis poterant, æquè adolescere biformes, tripedes; unimani, muti, caudati, alati, aliosque

modis monstrosi, truncati, redundantes, deformes, inepti, quam qui his defectibus vitiiati non erant: vivitur enim sine manu, sine lingua, &c. Magna igitur casus prudentia & providentia, ut in tanta suorum foetuum numerositate ac diversitate, eos tantum educaverit, qui sibi laudi futuri erant, omnibus, in quibus peccaverat, maturè suppressis.

Sed ne hæc deliria fusiùs exagitem, instauro duntaxat jam factum adversùs illa ratiocinium. Tam superat genium & vires casus infinita membra conjungere in consensum unius corporis, v. g. humani, ita ut nullum non aptissimum sit, aptissimèque aliis respondens, prout congruit vitæ, salutis ac propagationi speciei humanæ, quam ex infinitis animantibus, quæ primò e terris erupisse ajunt, nullum absurdum & truncatum protulisse. Utrobique enim reperitur id, quod capitaliter repugnat casui, nempe in innumeris non peccare, nullumque absurdum miscere, sed inepta etsi spontè irruentia castigare. Atqui Patroni illi casus fatentur, illum non potuisse innumera animantia effundere, quin plura inepta, monstrosa, defectuosa miscerentur, quippe ex genio suo, quo solet plura inepta efficere, quam apta: unde docent, initio genita esse illa monstra & portenta, quæ deinde abolita fuerint: Ergo perinde fateri debent, superare genium & vires casus unum, aut alterum infantem ita formasse, ut ex innumeris partibus, quibus constaret corpus ejus, nulla prorsus foret defectuosa, nullaque non aptissimè congruens vitæ, salutis, ac propagationi generis humani: Ergo ne unus quidem infantulus omnibus membris aptè instructus prodire potuit ex officina casus, tantum abest, ut possibilis fuerit illa immensa multitudo, quam fingit Lucretius è terra erupisse, ut innumeris abolitis aliqui saltem educarentur & adolescerent in viros & fœminas: Ergo agnoscenda tandem est sapientissima & potentissima Dei manus in molitione corporis nostri, omnia membra suis usibus prudentissimè destinans, & elegantissimè coaptans.

Nihil igitur mirum, si Democritus ille omniscius, licèt proprius Epicureorum Patriarcha, cum hocce argumentum, quæ erat amplitudine ingenii attentius ponderaret, in eo desperata solutione pœnitens hæserit, ut refert Cicero lib. 1. de finibus. Non quòd vir ingeniosissimus non in promptu haberet chimæricas hypothesès, quas deinceps usurpavit Epicurus & expendit Lucretius, Terræ initio feracioris, limi benigniore cœli recentis calore fori, uterorum ex eo fungorum instar erumpentium, infantium ex illis ruptis effusorum, lactei humoris ad eos alendos opportunè è venis terræ redundantis, aeris initio Mundi
gle.

clementioris & illis adhuc teneris foetibus parcentis, &c. Sed quod satis pervideret, & hæc infomnia esse sensui communi, ac rerum naturæ adversa, & neque per has fabulas dici satis posse, cur & quomodo res omnes, præcipue animantium corpora, solo casu tam aptè ordinatæ prodirent, ut nunc conspiciuntur.

Sed illud minimè ferendum, Cartesium hoc divinæ providentiæ testimonium, quod ex destinatione rerum in suos fines sumitur, etiam fatente Democrito invictissimum, couari pro viribus labefactare. Nam toto suo de Principiis opere contendit, Mundum non quidem temeraria casus agitatione, sed, quod nihilo melius se habet, cæca motus necessitate potuisse adigi ad hanc, quam cernimus, elegantissimam dispositionem, 2. p. num. 47. jubetque 1. p. num. 28. considerationem causarum finalium exulare à sua Philosophia. Id enim nihl est aliud, quàm præcipuam impietatis arcem sponte sua miserè collabentem novis figmentis velle instaurare, hominesque omnes excæcare, ne Dei providentiam in aptissima rerum ad suos fines destinatione solaribus radiis splendidius rutilantem agnoscant & adorent.

At, inquit 1. par. num. 28. *non debemus tantum nobis arrogare, ut Dei consiliorum participes nos esse putemus, nempe ut valeamus intelligere fines rebus à Deo præpositos. Quasi verò arrogantia sit observare, oculos esse destinatos ad videndum, aures ad audiendum, iisque suis finibus mirum in modum coaptari; ac proinde non casu, aut cæca necessitate, sed sapiente & provida manu formari debuisse. Planè ut temeritas est consilia Dei, quæ nec factis, nec verbis ipse nobis indicat, velle divinare; ita pura protervia est, naturæ cursum in manifestos fines divina manu dirigente tendentem nolle videre; imo malignas non ferenda, hoc tam illustre divinæ existentiae ac sapientiæ testimonium conari, quod agit fabulis Cartesianis, aut obscurare, aut corrumpere. Sed ne in re planius hæream, solum adnotabo hic præposteram Cartesiani modestiam. Nam vult videre fines rebus naturalibus præpositos, quamvis ultrò incurrant in omnium oculos, ne videatur arrogantior; nec timet temeritatis notam, cum totius Mundi constructionem suæ mechanicæ legibus tam audacter subjicit; cum fabricam corporis humani, dignam illam divina manu & arte molitionem, ut machinam suam industria minimè superiorem ludendo explicat; cum gloriatur, se totius naturæ artificium tantum non digito mortalibus omnibus demonstrasse. Scilicet ille alioquin tam certus & peritus artifex, qui nec adeo felix fuit, ut bonam conficiendi telescpii rationem, etsi omnes ingenii nervos ad id contenderit, potuerit invenire.*

re. O quàm malè nobis consultum foret, si juxta Cartesianæ mechanicæ leges opera naturæ fierent! Quàm multi cæci nascerentur! Quàm frequenter motus circino & norma destitutus erraret, dum in cæco matrum utero animantium oculos ex tam inepta materia molitur, cum harum legum excogitator Cartesius, omnibus instrumentis adjutus, in aperta luce, vitrum, commodam fanè & figuræ docilem ac tenacem materiam, nequieverit in eximia aliqua videndi subsidia satis aptare!

Objectiones, quæ à divinæ Providentiæ adversariis fieri solent, admodum infirmæ sunt: utut tamen se habent, referendæ nobis sunt ac confutandæ. Obijciunt itaque: Si naturæ præfset ratio quædam omnia ordinans in finem, nihil fieret in operibus naturæ superfluum, ineptum, defectivum; Sed pleraque in naturalibus superflua sunt, inepta & defectiva: Ergo, &c. Declaratur Minor. Et quidem superflua sunt tot noxiæ bestiolæ importuna feracitate ubique pullulantes, ut serpentes, vermes, muscæ, pulices, &c. Item pluvia copiosè irrigans petrosa & deserta, cum interim sæpe segetes in agris siti enectas prætereat; item lingua mutis piscibus, genitalia mulis sterilibus, mammæ viris, &c. Inepta verò sunt monstra illa tam absurda, quæ identidem nascuntur. Defectu verò non caret, quòd natura homini tam parcè providerit: cum enim effundit è suo sinu tenerum, egentem, nudum, inermem, ratione, consilio, viribus, omnibus demum destitutum. Item, quòd è multis naturæ operibus tot immaturè pereant, ut pueri abortivi, aut morbis præmaturè extincti, &c. Ergo naturæ opera non diriguntur consilio, sed omnia casu permittuntur.

Resp. cum Galeno lib. 17. de usu part. cap. 1. magnam esse proterviam ob pauca, quæ nobis præter rationem videntur, calumniari providentiam & destinationem rerum naturalium in finem, quam innumera aliàs rectè ordinata magnificè demonstrant; præcipuè cum nec supremam rationem dedeceat, in iis, quæ regit, aliquid casui & fortunæ permittere, quo emergentium exinde incommodorum oppositione splendidior fiat rectè dispositorum utilitas & decor. An num potiùs, cum videamus, casum & fortunam, ubi regnant, nihil aptè moliri, sed magis naturæ opera pervertere, exinde colligere debemus, Mundum ab iis tam ineptis architectis minimè potuisse fabricari?

Sed addo præterea, quæ Adversarii reprehendunt in rebus ut superflua, inepta & defectiva, re ipsa ejusmodi non esse. Nam in primis bestiolæ illæ suo usu non carent: Mundum populosiorem reddunt, ut plebecula civitatem. Animantium genus suarum specierum varietate ornant & com-

complent. Authoris sui solertiam in minoribus mirabiliorē commendant. Interveniunt medicinæ in varios usus. Alunt perfectiora animantia, adeo ut id ipsum quod adversus providentiam obijciunt, eam non mediocriter commendet; nempe verno tempore, cum fructus & grana deficiunt, tum maximè ebullire insectorum multitudinem, ut exinde suppetat opportunus cibus aviculis, earumque pullis recenter exclusis, sine hac cōpia fame periclitaturis. Pluvia dispensatur non in privatum hujus, aut illius agri commodum, sed in publicam viventium utilitatem, ad quam confert, & quod deserta nonnunquam irrigatione mitigentur, & quod arva periodicis siccitatibus extenuanda permittantur, ut corpus dieta. Lingua piscibus ad gustatum servit, genitalia mulis ad emittendum lotium, complendam corporis symmetriam, fovendas calore suo alias partes. Mammæ viris insunt ad ornatum, ad pectus fovendum, ad alia demum officia glandulis communia. Monstra sunt in natura, ut umbræ in picturis, quæ artificiosè dispensatæ, opus ipsum non mediocriter illustrant. Homini recens nato natura non deest, sed mirabili machinatione omnia necessaria subministrat, ut cæcum & ingratum esse oporteat, qui ejus sapientiam & beneficia hic non agnoscit. Cum enim oporteret, prolem in suis exordiis modicam & teneram esse, ut ex parentum substantia sine graviore dispendio posset elici, ne ob id periclitaretur, loco propriæ duplicem protectionem ei, donec se tueri posset, providit, utriusque scilicet parentis, quibus illam eò cariorē effecit, quò infirmiorē; ut non sine stupore videre sit naturæ sapientiam & benignitatem in diuturno & difficili negotio utile dulci tam prudenter miscentem. Quod naturæ operum quædam præmaturè pereant, non ejus culpa est, sed defectibilium conditio. Largitur enim unicuique vivere & esse, quantum materiæ conditio & mediarum causarum facultas finit; sed ea corruptibilium ratio est, ut omnia ex æquo perennare nequeant, sed jam genita cedere cogantur de novo nascentibus, alia citius, alia tardius.

At, inquiunt, certè noverca nobis natura fuit, quos armis & vestibus privavit, subjecit verò infinitis ærumnis. Sed mera calumnia est: rationem enim nobis indidit, armorum vestiumque egregiam opificem, omnium verò ærumnarum non lenitricem modò, sed etiam in bonum commutatricem; adeo ut, etiam fatente Epicuro, quia illa rectè utitur, nunquam miser esse possit. Sed nos, cum tanto naturæ beneficio in nostram, aliorumque perniciem potiùs abutamur, ignaviæ excusationem in natura quærimus.

Obj. 2. Quæ usum præcedunt, non fiunt propter usum.

Sed membra usum præcedunt, ut oculi visum, aures auditum: Ergo non propter usum fiunt, sed iis casu sic factis usus casu occurrit.

Futile argumentum. Major apertè falsa est. Immo quæ propter usum fiunt, non ipsum in re, sed ejus solùm cognitionem in mente artificis supponere oportet: unde naturalia fiunt propter usum & finem, non qui ante illa erant, sed quos per illa obtinendos præcivit naturæ opifex Deus.

Instant. Magna pars membrorum animalis ipso usu sic formata fuit: ut spiritus erumpens aperuit in molli adhuc foetu respirationis vias; humor superfluus exitum tentans excavavit viscerum anfractus; externus irrumpens formavit cibi conceptacula, & organa, per quæ distribuitur, &c. Ergo non propter usum, sed ipso usu ac necessitate quædam fiunt naturæ opera.

Resp. Ut jam observavi, præcipua membra in utero aptari, cum adhuc nullus eorum est: unde non usu, sed propter usum fiunt. Non negandum tamen, moderato usu magis perfici ac poliri. Sed hoc ipsum ad sapientiam artificis pertinet, ut instrumenta ejus usu non alterentur, sed magis expoliantur.

Obj. 3. Etiamnum videmus, casu permiscente humorem cum terra, ex hoc luto emergere pleraque animalia, ranas, serpentes, bufones: item ex aliis putrescentibus nasci apes, muscas, mures, &c. immo post Nili inundationem in arvis Ægypti non modò varia animalia, sed & membra quædam humana, manus, pedes, &c. formari ex luto quidam narrant. Et quod ad rem propiùs attinet, fertur in Anglia ex fovea luporum dicta olim erupisse puerum & puellam toto corpore virides, qui non aliunde, quàm ex ipsa terra produsse videntur: Ergo hæc terræ jam effæta parturitiones indicia sunt primævæ fœcunditatis majoris, qua omnium animantium species initio spontè sua effudit.

Resp. Supposita Providentia, quæ vires seminales suæ artis exsecutrices Mundo inseruit, nihil mirum, etiam ex vili materia, ut ex luto & putrefactione prodire opera rectè ordinata. At sublata omni ratione Mundum gubernante, nec ex vili, nec ex pretiosa materia quidquam aptum, & rationi omni ex parte conforme, fieri potest. Nos igitur, qui omnia supremæ rationi, ac providentiæ subicimus, non miramur, muscas, ranas, apes, & si quæ alia sint, ex luto & alia putrescente materia prodire; sed meritò miramur, Adversarios, qui cum rationem à Mundi regimine excludant, non modò hæc minutiora, sed etiam alia infinita sapientiæ dignissima opera è limo volunt educere: sed tamen adden-

tendū, membra illa humana, quæ illi referunt in arvis nata, non esse vera membra, sed fungos, rude aliquod specimen humanorum lineamentorum referentes.

Quo ad pueros illos Anglicanos, ut ut vera sit historia, quam refert Kircherus libro de Mundo subterraneo, ex ea ipsa constat, non ex terra, sed ex aliis hominibus fuisse genitos. Nam extincto puero, puella, cum patriæ linguam didicisset, narravit, se parentes habuisse in regione quadam obscuriore luce perfusa; ex qua, cum unâ cum fratre in speluncam altius penetrasset, post varios & longos errores ad locum, ubi reperi fuerant, pervenissent. Porro quæ fuerit hæc regio, an locus subterraneus, an potius aliquis altissimis & imperviis montibus undique septus, ad quem fugati bellis aliqui rustici per speluncarum anfractus cum pervenissent, intercluso reditu manere coacti fuerant, nihil necesse est hic discutere.

De Monstris.

Definitur monstrum, Effectus à recta & solita dispositione insigniter degenerans: ut si homo nascatur sine manibus; aut cum unico in fronte oculo, ut apud Poetas Cyclopes; aut cum sex digitis, ut refert Scriptura sacra de quodam Gigante; aut cum pedibus caprinis & cornuto capite, ut feruntur Satyri; vel cum intestinis Ovis, ut dicitur de quibusdam sylvestribus hominibus in Africa frequentibus, qui herbas depascunt instar pecudum; vel cum dimidio corpore equino, ut habentur Centauri. Hæc & similia *monstri* nomine intelliguntur, & se habent ad naturam, ut peccata ad artem: unde tantum abest, ut probent, illam temerè agere, quin potius convincunt, ejus cursum semper ex se tendere in finem, sed defectu aliquo ab eo impediti, ut sagitta à perito jaculatore emissa, cum recta tendat ad scopum, vento, aut aliis abrepta ab illo declinat & deficit.

Causæ verò monstruosæ deordinationis sunt vel redundantia, vel inopia, vel incongruitas materiæ, vel incidens aliquod turbans naturalem generationis ordinem. Redundantia materiæ in causa est monstrorum, in quibus aliquid superfluit: fiunt enim, ut habet Aristoteles lib. 4. de Generat. Animal. cap. 4. quatenus materia duplici præparata in unam vel ex toto, vel ex parte confunditur, quam proinde necesse est duplicatis membris nasci. Hoc monstrigenus frequens est in multiparis: in apibus autem & vespiis non contingit; quia cellulis accuratè di-

secretis earum partus continetur. Inopia materiæ causa est monstrosi partus aliquo membro orbat, ad quod scilicet supplendum cogitur natura consuetam corporis dispositionem invertere, ut in unipedibus, unimanis, monoculis, &c. Incongruitas materiæ in causa est monstrorum ex commixtione animalium diversæ speciei nascentium, ut muli ex equa & asino, leopardi ex leæna & pardo, &c. Et turbatione demum materiæ nascuntur hi monstrosi partus, qui integras quidem habent, sed præposterè collocatas, atque idcirco à recta & solita dispositione deficiunt.

Porrò id notatu dignum, hominum partus cæteris paribus frequentius monstrosos nasci, quàm ferarum. Nempe ratio est, quod homo libertate sua naturæ leges turbet, aut vi imaginationis multum in corpus valentis virtutem formatricem pervertat, aut peccatis suis has generis sui contumelias provocet. At verò bruta magis vivunt secundum naturam; nisi fortè accidente aliquo ab ejus legibus declinare cogantur, ut leæna inopia proprii masculi admittit pardum, ex quo leopardus in Africa satis frequens monstrum. Imò in eadem Africa, annotante Aristotele lib. 2. de Gen. Animal. cap. 7. contingit, propter aquæ penuriam congregari circa fontes quædam diversæ speciei animantia, atque data occasione misceri; ex quo varia monstra fiunt. Inde Proverbium, *Africam semper aliquid novæ ferre.*

§. II.

An. & quomodo animantia propter finem agant.

Cum nota sit divisio animantium in duas classes, homines scilicet & bruta, de utrisque dicendum; explicandumque superest, an & quomodo agant propter finem.

PRIMA CONCLUSIO.

Animantia bruta agunt propter finem modo paulò perfectiore, quàm cætera naturalia, nempe quatenus non modo exsequuntur opera in finem tendentia; sed etiam se movent in illum per aliquam ejus cognitionem, nempe quatenus ejus bonitatem percipiunt, atque suavitate illius exstimulantur ad agendum.

Ita sentiunt omnes præter Cartesium, qui vitam & cognitionem omnem brutis ademit, eaque habuit ut automata, seu machinas secretis elateris agitas instar ho-

rologiorum. In quo quidem, ut jam ponderavimus, manifestè repugnat sensui & rationi, nullo alio fundamento nixus, nisi quòd in hoc naturæ phænomeno explicando ejus principia deficiunt: unde hac in parte ne defereret sententiam, deferuit naturam; nempe generositate illà Epicureis propria, qua compertissima quæque confidentissimè negant, si malè positis à se principiis repugnent.

Probatur conclusio manifesta ratione. Eò perfectiùs aliquid agit propter finem, quòd propius attingit ad ejus cognitionem; Atqui animantia attingunt ad cognitionem finis, non modò ut cætera naturæ opera, quatenus conjunguntur providentiæ finem cognoscenti, & ea in illum dirigenti; sed etiam ita ut imperfectam aliquam finis perceptionem obtineant, quatenus illum absentem imaginatione sua sibi repræsentant, atque exinde ejus cupiditate exstimulantur; præsentem verbò cùm latitiæ sensibus degustant, ipsis nostris oculis testibus: Ergo agunt propter finem, non modò exsecutivè, sed etiam perfectiore aliqua ratione, nempe quasi apprehensivè.

Confirmatur. Animalia docilia sunt: Ergo non sunt machinæ mortuæ, sed res cognitione præditæ, atque perceptionem aliquam finis habentes. Antecedens patet experientia quotidiana. Consequentia verbò constat tum in machinis, quæ, quia cognitione carent, dociles nullatenus sunt. Tum ratione: Doctrina enim organa ipsa non pervertit; ut aliter moveant, sed solùm format cognitionem, ut aliter utatur organis sibi subditis: Ergo docilitas locum non habet, nisi in rebus aliquam finis cognitionem obtinentibus.

Dices cum Cartesio. In nobis experimur motus admodum appositos ad finem, qui tamen ex nulla omnino finis cognitione eliciuntur; ut cùm cadendo palmas vultui opponimus; cùm istum in caput directum brachio excipimus: Ergo à pari brutorum motus, quantumvis ad finem appositus, possunt ab iis elici sine ulla finis perceptione.

Confirmatur. Cùm loquimur, cùm comedimus, cùm citharam pulsamus, qua ratione ad id membra aptanda sint, non modo non advertimus, sed etiam scrupulosiori observatione præpediremur: Ergo à fortiori bruta sine advertentia ulla possunt suos motus elicere.

Resp. Non repugnare, ut motus aliqui sequantur ex conformatione organorum, sine ulla omnino cognitione, tum in nobis, tum in brutis. Sed hi admodum determinati sunt, & facilè discernuntur ab aliis spontaneis & duce cognitione factis. Unde sophisma est, ex iis gradum facere ad alios spontaneos, versatiles, omnibus etiam minimis objectorum circumstantiis aptè respondentes, &

in quibus animal sui compos manifestè apparet, utpote cum ad minimam objecti mutationem, quæ nata non est tam insigniter mutare organa, mille modis, iisque inter se contrariis sese movet.

Sed addendum tamen, motus in argumento relatos minimè fieri aut à nobis, aut à brutis sine ulla cognitione. Eliciuntur enim ex aliqua imaginationis apprehensione, sed subita & minimè observabili; quia omnem rationis reflexionem antevertit. Unde emendata per rationem aut experientiam imaginatione, emendantur & illi; ut videre est in militiæ tironibus, qui cum primò ad singulas tormentorum dispositiones depresso capite, clausisque palpebris trepidarent, experientia & ratione firmiores facti, has inutiles paventis naturæ cautiones rescant.

Verùm ut plenius solvatur præcipuè confirmatio; in his motibus duo discernenda sunt, modus, & usus, seu exercitium. Cognitiono distincta utriusque non est necessaria animali, ut se moveat, sed in quam pluribus motibus sufficit apprehensio secundi, ut scilicet animal imaginatione sua percipiat exercitium, v. g. comestitionis, sibi esse commodum hic & nunc, atque hac apprehensione excitetur efficax ejus appetitus. Ex vi enim hujus cognitionis & appetitus statim movebit membra, ut oportet ad comedendum. Nempe quia habitu quodam aut à naturæ indito, ut in comestitione; aut usu acquisito, ut in locutione, colligatur certa membrorum conformatio cum certis speciebus in imaginatione residentibus, quo fit, ut dum appetitus fertur in istas, sequatur & illa. Unde in forma distinguendum, ac dicendum, motus istos fieri sine advertentia modi, quo aptanda sunt membra ad illos perficiendos; non tamen sine cognitione & advertentia boni, quod reperitur in eorum exercitio, nec proinde sine aliqua finis cognitione.

SECUNDA CONCLUSIO.

Bruta non agunt propter finem directivè, quasi ipsa se regant ac ordinent per proprium judicium, accommodentque actionem, ad quam sint indifferentia ad existentiam finis; sed eorum cognitio & appetito regulatur instinctu, id est, judicio quodam naturali ad unum determinato, non ratione propria formato, sed ab Authore naturæ sibi indito, juxta cujus præscriptum feruntur in bonum sensu apprehensum. Ita D. Thomas passim 1. p. q. 81. ar. 1. 2. p. q. 2. ar. 2. &c.

Est autem conclusio maximè contra quosdam Veteres, ut Plutarchum & Porphyrium, qui rationem brutis concedere-

cedebant, qua ipsa se regerent, ut homines. Imò Pythagoras illorum animam habuit ejusdem rationis ac humanam, nec nisi domicilii structura differre.

Probatur. In tantum aliquid agit propriè & directivè propter finem, in quantum cognoscit rationem finis, id est, uti à nobis explicatum fuit, proportionem mediorum ad finem, & quàm iste illis dignus sit, illaque isti commensurata; Sed bruta ejusmodi proportionem non cognoscunt: Ergo nec agunt propter finem propriè & directivè. Major patet ex jam dictis; neque eam Adversarii inficiantur. Minor verò probatur tum ratione, tum signo evidenti. Ratione quidem: Nam proportionum cognitio est opus intelligentis & ratiocinantis, ac proinde substantiæ spiritualis, ut Dei & Angelorum; Sed bruta non sunt substantiæ spirituales; habent enim animam mortalem & corpoream: Ergo non cognoscunt proportionem. A signo verò idem ostendi potest: Siquidem potentia cognoscitiva proportionum illis maximè delectatur, uti omnis potentia objecto sibi proprio: unde homines qui ordinem & proportionem percipiunt, non modò delectantur, sed etiam rapiuntur rerum symmetria & apta commensuratione, quæ nomine *pulchritudinis* intelligitur; Atqui bruta nullatenus delectantur proportionibus: unde negligunt flores, picturas, musicam, artes atque & pulchra omnia, quorum suavitas posita est in proportionem: Ergo nullatenus cognoscunt proportionem.

Confirmatur primò. Si bruta prædita essent cognitione illa ordinativa mediorum in finem, possent instituere voces & signa ad placitum, quibus mentem suam aliis ratione utentibus indicarent, possentque vicissim signa ab aliis instituta de facili observare; Atqui manifestè advertimus, bruta nec posse instituere signa ad placitum, sed solum naturaliter inditis uti; nec sermones nostros, quantumvis longo tempore nobiscum vivant, ullatenus intelligere, nisi quatenus illis adjungimus aliquod signum naturale, ut iræ, amoris, blanditiarum, aut aliud ejusmodi: Ergo non sunt prædita cognitione ordinativa mediorum in finem. Minor experientia constat: etenim nec simiæ, nec canes, nec elephantes, nec alia sagacissima animalia eò unquam pervenire, ut nudum, quietumque sermonem æquabili sono, vultu, gestuque prolato fati intelligerent, & multò minùs scripturas & characteres. Major autem exinde liquet, quòd hæc distinctio signorum in finem significationis sit connaturalissimum, facillimum, utilissimum, ac maximè necessarium opus agentis rationalis.

Neque dicas, bruta aut organa in hunc usum commodis carere, aut sermonem esse opus exquisitiore ratiocinii.

Etc.

Etenim contra primum est, quod in plerisque eorum lingua apta est humanis vocibus exprimendis, ut in psittacis, picis, gracculis, sturnis; vixque ullum est vocale animal, cujus lingua, si ratione regeretur, sonos in varias significationes flexiles formare non posset: mutis verò animalibus in promptu ad id essent signa & nutus, ut hominibus furdis & mutis. Est verò contra secundum, quod pueri, & maximè stupidi, ac tantum non brutis brutiores, imò furiosi & amentes signis ad placitum utuntur, etiam sermone: Ergo ad id sufficit imperfectissima ratio. Deinde bruta in cæteris suis operibus plus rationis produnt, quàm ad addiscendam significationem vocum requiratur: Ergo si hæc opera ederent, utique & propria ratione significativas voces instituere possent.

Confirmatur secundo. Agens proprio consilio se regens, nisi sit summè perfectum, eget consultatione, experientia, instructione, exemplaribus, &c. nec eodem modo agit, sed usu proficit, ac pro variis circumstantiis variè operatur: id videre est in hominibus, qui omnes non uno modo se regunt, sed infinitas, etiam ad eundem finem, vias excogitant per studium, experientiam, instructionem, collationem conceptuum, quibus in dies adveniunt novas rationes victus, vestitusque procurandi, ædificandi, rempublicam administrandi, &c. Atqui bruta ejusdem speciei non modo agunt, ut omnes hirundines eodem modo nidificant, nec in suis operibus egent consultatione, aut usu, experientiaque proficiunt, sed statim à nativitate omnem suam industriam obtinent: Ergo eam habent ut instinctum & proprietatem naturæ, non verò ut aliquid à se excogitatum, ac proprio consilio regularum.

Confirmatur tertio, ac speciatim contra Recentiores quosdam, qui brutis rationem aliquam imperfectam, qua se regere valeant, concedunt. Etenim vel perfectior ratio illis, quàm hominibus tribuenda est, vel omnino nulla; Sed perfectior concedi non potest, cum in infinitis etiam facillimis deficient: Ergo illis aliqua imperfecta perperam conceditur. Probatur. Ratio cognoscitur ex præstantia operum; Sed pleraque opera brutorum regulariora sunt, quàm hominum, ecquis enim imitari posset alceonum nidos, apum favos, æconomiam, officinas, araneorum retia, bombycis textrinam? &c. Ergo si hæc opera non naturæ instinctu, sed propria brutorum ratione ordinarentur, oporteret, illam esse humana solertiore.

Atque exinde solvitur objectio, quàm ferè unicam habent pecudum Patroni, nempe deductam ex operibus brutorum tam scitè & appositè ordinatis, ut vincant artefacta.

sta rationis humanæ. Etenim hæc ratio nimis probat, nempe bruta esse hominibus sapientiora, quod nemo dixerit, & Scripturæ manifestè repugnat: neque enim aliam ob causam refert hominem ad imaginem Dei factum, animalibusque præpositum, quàm quòd sapientissimus sit, & solus ratione præditus, quæ valet pro suo modulo se, suaque regere, uti Deus ratione sua Mundum regit. In his igitur operibus bruta ipsa se non regunt propria ratione, sed reguntur instinctu indito ab Authore naturæ, cujus impetu feruntur in commoda, fugiuntque noxia per sensum aliquatenus cognita: unde se habent, ut Citharædus, qui sine consultatione ordinatissimè pulsât citharam commotus persæpe sola imaginatione, & ferè vix advertens; nisi quòd ille hanc facultatem longo usu ac propria ratione discit, bruta verbò inditam habent à natura. Nihil igitur mirum, si persæpe agant ordinatius, quàm homo, quia ordo ille à ratione, quàm sit humana, præstantiore procedit: sicut videre est expertem musicæ puerum à peritissimo musico edoctum cantilenam suaviorem concinnioreque canere, quàm posset musicus mediocriter eruditus; nempe quia in ea merè executivè se habet, regiturque non propria, sed aliena scientia mediocrem superante.

TERTIA CONCEPVSIO.

Agentia ratione prædita, ut homines, agunt propter finem non solùm executivè & apprehensivè, sed etiam directivè.

Probatur facilè. Nam agens intellectuale cognoscit proportionem mediorum cum fine, & ponderat istiusmerita, illorumque utilitatem: Ergo potest ordinare media in finem, eligendo aptiora, & respuendo minùs apta, prout ad finem consequendum expedire iudicaverit. Sic quotidie videmus, homines in suis negotiis primò certum sibi finem destinare; deinde consultare, quæ media ad illum conducant; postea eligere, quæ probaverint. Hoc autem est agere propter finem, non solùm executivè & apprehensivè, sed etiam directivè.

QUÆSTIO SEXTA.

*De comparatione Causarum
ad effectus.*

Ostendimus superius, quomodo causa & effectus se habeant quantum ad prioritatem & dignitatem; nunc duo discutienda restant circa productionem effectus à causa. Primò, possintne plures causa totales ejusdem ordinis simul producere eundem numero effectum. Secundò, potueritne effectus, qui ab una causa totali producitur, idem numero ab alia creata produci. Exinde enim effectus à causis dependentia melius innoscit.

ARTICULUS PRIMUS.

*An plures causa totales ejusdem ordinis
eundem numero effectum simul pro-
ducere possint.*

Etsi difficultas posset procedere de omnibus causis, v. g. utrum duæ formæ totales possint informare unam materiam, vel duplex materia totalis sustentare unam formam, vel duplex finis totalis intendi simul; specialiter tamen eam resolvemus de causa efficiente, tum quia idem proportionem dicendum erit de aliis causis, tum quia de illis specialiter redibit sermo aliis in locis. In primis constat, eundem numero effectum posse produci à pluribus causis efficientibus partialibus, ut plures equi trahunt eundem currum. Constat etiam, posse produci à pluribus causis totalibus diversi ordinis, ut idem homo producitur à parentibus, ab astris, & à Deo: à parentibus quidem, ut à causa particulari; ab astris, ut à causis universalibus omnium corporum sublunarium; & à Deo, ut à causa universalissima omnium entium: sicut idem tectum totaliter portatur & à parietibus, & à fundamentis, & à terra, quæ est basis universalis omnium gravium. Unde difficultas est solum de causis totalibus ejusdem ordinis; ut, possintne duæ faces eandem numero lucem simul producere, cujus quilibet sit causa totalis.

CON-

C O N C L U S I O .

Impossibile est, eundem effectum produci à duabus causis totalibus ejusdem ordinis. Ita D. Thomas 1. p. qu. 52. ar. 1. & 5. Metaph. lect. 2. *Impossibile est, inquit, ut ejusdem effectus sint plures cause secundum id, & licet quidam illum explicent de impossibilitate naturali, rationes tamen videntur convincere impossibilitatem absolutam: unde -*

Probatur conclusio. Si idem effectus à duabus causis totalibus ejusdem ordinis produceretur, qualibet foret totalis & non totalis; Atqui id apertè repugnat: Ergo & ipsa hyppotesis. Minor constat ex terminis. Major probatur. Et quidem quod qualibet causa totalis foret, supponitur: non fore verò demonstratur. Causa totalis est, quæ in suo ordine est tota ratio productionis effectus; Atqui neutra foret tota ratio productionis effectus: Ergo neutra foret totalis. Major est ipsa notio causæ totalis. Minor probatur. Totum est, præter quod nihil est, ut evidens est ex terminis; atque adeo tota ratio productionis est in aliquo ordine, præter quam nulla est alia in eo ordine: Atqui neutra causarum ita esset ratio productionis, ut in eodem ordine non foret alia præter eam; supponitur enim, aliam fore: Ergo neutra esset tota ratio productionis effectus in suo ordine.

Respondebis; utramque causam fore totalem rationem productionis, quia totum effectum attingeret; non tamen unam excludere aliam, quia non totaliter produceret.

Sed contra. Causa, quæ effectum non producit totaliter in suo ordine, illum partialiter producit, ut patet ex terminis: Ergo jure dici nequit causa totalis.

Confirmatur 1. Repugnat id, quod integrè produci-
tur, esse ulterius producibile, aliàs esset simul secundum idem in potentia & in actu; Sed effectus ab una ex his causis haberet, ut esset integrè productus: Ergo hoc ipso haberet, ut ab illa non esset producibilis.

2. Juxta naturæ leges qualibet causa producit proprios effectus ab effectibus aliorum distinctos, & unus effectus non nisi ab una causa adæquata pendet: Ergo fieri nequit, ut unus sit duarum, nisi mutata rerum natura. Porro hæc mutatio duobus tantum modis fieri potest; Vel augendo dependentiam effectus, ita ut qui unam solum causam exigit, duas postulet; Vel augendo virtutem causæ, ita ut una se extenderet ultra propriam sphaeram ad effectus alterius. Si primum, tales causæ non essent.

sent totales; quia effectus exigeret utramque, proindeque quælibet seorsim sumpta non adæquaret exigentiam effectus. Si secundum, aliqua non esset principalis; quia non ageret virtute suæ naturæ, sed ultra naturam divinitus extensa: Ergo nec divinitus fieri potest, ut unus effectus sit à duobus causis totalibus ejusdem ordinis.

3. Demum. Effectus à causa produci non potest, nisi in ejus virtute præcontineatur; Sed, ut articulo sequenti ostendemus, effectus unius causæ idem numero non continetur in virtute alterius ejusdem ordinis: Ergo ab ea produci nequit.

Obj. Duo corpõra luminosa æqualia producant per modum causæ totalis eandem numero lucem in parte aeris æqualiter distante ab utroque: Ergo naturaliter duæ causæ producant eundem numero effectum. Probatur antecedens. Nam in illa parte media & æqualiter distante non est nisi una numero lux; Sed illa lux producitur ab utroque; siquidem non est major ratio, cur producat ab uno, quàm ab alio: Ergo eadem numero lux producitur ab illis duobus corporibus luminosis.

Resp. Nego suppositum, in quo fundatur tota vis argumenti, scilicet eandem aeris particulam posse ita mediare inter duas v. g. faces, ut distet æqualiter secundum se totam ab utraque face: cum enim omnis pars, quantumvis minima, sit divisibilis in duas medietates, secundum unam ex illis est remotior ab una face, & propinquior alteri: unde impossibile est assignare aliquam partem, quæ secundum se totam æqualiter distet ab illis, sed medium exactum non est nisi punctum indivisibile. Hoc posito dicimus in casu argumenti, quod quælibet pars aeris inter duo corpora luminosa medians illuminatur à sibi propinquiore, distantior vero nihil penitus producit in illa.

Dices. Dum duæ faces fulgent in duabus partibus cameræ, omnes partes mediæ magis illuminantur, quàm si unica solùm esset: Ergo quælibet fax producit aliquid lucis in omni parte aeris medii.

Respondeo, hujus majoris illuminationis causam esse, non quod utraque unam numero lucem in eadem aeris parte producat; sed quia nullus aer est adeo purus & diaphanus, in quo non sint quædam imperceptibiles particule opacæ, ut patet in corpusculis illis, quæ visuntur in aere volitare ad lucem Solis intrantem per fenestram. Hæ autem partes crassiusculæ causant aliquid umbræ in particulis aeris sibi succedentibus, quæ umbra dissipatur per lumen alterius facis; sicque illuminatio apparet major, quia omnis umbra evacuatur, & omnes particule aeris ex omni facie illuminantur.

Instabis. Deus potest facere, ut duo illa corpora luminosa se penetrent: Ergo saltem tunc producent eandem numero lucem in omnibus aeris particulis.

Resp. In eo casu vel duo ista corpora sese mutuo impeditura; aut saltem unum impediturum aliud; vel, quod verosimilius videtur, influxum suum ita temperatura tali associatione, ut solum partialiter concurrant: sicut duo equi juncti, quorum quilibet sufficit ad trahendum currum, ita temperant suum concursum, ut solum partialiter influant.

Urgebis. Duo Sacerdotes simul consecrant eandem numero hostiam, si pronuncient verba consecrationis eodem tempore, eadem intentione, & circa eandem hostiam: Ergo duæ causæ totales producant eundem numero effectum. Probatur consequentia: Nam quilibet Sacerdos est causa totalis consecrationis.

Resp. Sacerdotes esse solum instrumenta, quibus ad nutum utitur Deus: unde indifferens est, ut unicus, vel plures adhibeantur; præcipue quia, ut dicit D. Thomas 3. par. qu. 82. ar. 2. ad 2. omnes illi Sacerdotes uniuntur in unica virtute totali principali, & ideo unum numero effectum producere possunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

Potueritne effectus, qui productus est ab una causa, idem numero ab alia produci.

J Am ostensum est, duas causas totales non posse simul producere eundem numero effectum; nunc quæritur, possintne saltem divisim; nempe ita ut effectus, qui ab una productus est, potuerit idem numero ab alia produci.

CONCLUSIO.

Impossibile est, eundem numero effectum, qui productus est ab ista causa, potuisse produci ab alia: v. g. non potuit idem numero Alexander nasci ex alio patre, quam Philippo, aut ex alia matre, quam Olympia. Ita expressè D. Thomas Quodlib. 3. ar. 25. ubi sic ait: *Impossibile est, eundem numero filium nasci, siue alius sit pater, siue alia mater.*

Probatur 1. Conclusio ratione jam supra indicata, quæ convincit, nec conjunctim, nec divisim eundem effectum posse produci à duabus causis adæquatis. Effectus, qui non continetur in causa, nequit ab ea produci; Sed effectus

us hujus numero causæ non continetur in alia : Ergo ab ea produci nequit . Major constat ex terminis . Minor probatur . In tantum causa continet effectum , in quantum continet virtutem ejus productivam ; Sed una causa non continet virtutem alterius causæ , ut virtus activa hujus ignis non est in alio igne : Ergo nec continet effectus ejus . Major est evidens . Minor probatur . Quæ sunt ab invicem divisa & numero distincta , non se continent , alias non ab invicem dividerentur ; Sed virtus activa hujus numero causæ divisa est , & numero distincta ab alia : Ergo non se continent . Et si dicas , non eandem quidem numero virtutem hujus causæ esse in alia , sed tamen ei similem inesse . Hinc solum sequitur , non eosdem numero , sed similes effectus posse producere .

Urgetur magis hæc ratio . Causa specie diversa ab alia non continet ejus virtutem & effectus específicos ; ut , leo non continet effectus proprios equi ; Ergo nec causa numero distincta continet virtutem & effectus individuales alterius . Probatur consequentia & paritas . Ratio , cur causæ specie distinctæ virtutes & effectus suos mutuo non continent , est limitatio specifica , quæ sub communi genere determinat quamlibet ad certam virtutem & effectus específicos ; Atqui pariter sub specie communi causæ numero distinctæ per individuales differentias limitantur : Ergo virtutes & effectus proprios invicem non continent , sed quælibet propriam habet virtutem & seriem effectuum sibi correspondentium , ultra quos ferri nequit .

Confirmatur . Actio unius causæ eadem numero ab alia elici nequit : Ergo nec effectus idem numero . Antecedens constat . Nam actio est actus agentis , & ultima actualitas virtutis ejus activæ ; immo vel secundum se totam , ut plures consent ; vel saltem secundum aliquid sui , ut infra dicemus , residet in agente . Porro concipi nequit , ut eadem actualitas sit distinctarum virtutum totalium , aut idem accidens in subjectis distinctis . Consequentia verò probatur . Nam actio creata intrinsecè limitata est , & determinata ad proprium effectum , proindeque hæc ad hunc : hæc enim actio est fieri hujus effectus ; proindeque hæc actio esse nequit , quin hic effectus fiat & sit . Unde nec eadem causa distinctis actionibus eundem numero effectum producit , sed distinctos ; ut idem ignis dum extinguit facem reaccendit , non eundem ignem producit sed novum , licet eadem sit virtus activa & idem subjectum , quia non eadem est actio . Itaque multò minùs idem erit effectus , si alia sit actio & alia causa .

Obj. I. Quælibet virtus activa potest producere omnes effectus intra suam speciem possibiles , ut quilibet homo quemvis hominem possibilem : Ergo & eum producere

potuit, qui ab alio productus est. Consequentia legitima est. Probatur antecedens. Species est tota in quolibet individuo; proindeque tota virtus speciei in virtute individui; Sed virtus activa speciei respicit omnes effectus in ea possibiles: Ergo & virtus cujusvis individui.

Resp. Nego antecedens. Alias effectus corrupti possent iidem numero reproduci naturaliter. Nam cum redeant ad statum possibilitatis, jam continentur, ut antea, in virtute productiva cujusvis individui existentis, si hæc omnes effectus possibiles continet. Imò si individuum in sua virtute activa omnes omnino effectus intra speciem positos continet, se ipsum utpote sub specie positum contineret, ut causa effectum, quod repugnat. Unde ad probationem distinguo majorem: Species & virtus activa speciei est tota in quovis individuo; quantum ad rationem essentialem & principia specifica, concedo; quantum ad extensionem & rationes individuales, nego. Solutio est evidens, species enim non est in individuo, nisi limitatè; nec natura & virtus specifica hujus est in altero, sed tantum similis: & ideo non ii effectus, qui illi respondent, possunt ab alio produci, sed tantum similes.

Instabis. Saltem causæ universales continent totam virtutem inferiorum: Ergo earum effectus eisdem numero producere possunt; ut, Sol calorem hunc, qui ab hoc igne producitur.

Resp. Distinguo antecedens; causæ universales finitæ, nego; causa universalis infinita, nempe Deus, concedo. Nam cum ens dividatur in creaturis, nulla continet alteram perfectè, & quantum ad omnes rationes, saltem individuales; unde nec ejus effectus eisdem numero continet. At verò Deus, cum sit causa universalis entis, continet in se totum ens & omnes ejus differentias etiam individuales; & ideo eisdem numero effectus producere se solo potest, qui à quavis causa creata producuntur.

Urgebis. Effectus idem specie potest produci à causis specie diversis; ut idem specie calor est, qui producit ur à Sole & ab igne: Ergo & idem numero effectus à causis numero distinctis produci potest.

Resp. Distinguo antecedens: si una eminenter aliam contineat, concedo; secus, nego. Nam Sol v. g. eminenter continet in se ignem, & ejus specificam virtutem calefactivam; adeoque potest similem speciem caloris producere. At verò, ut dixi, causa creata nullo modo continet rationes individuales alterius, nec proinde eisdem numero effectus ejus individuali virtuti correspondentes.

QUÆSTIO SEPTIMA

De Fortuna, Casu, & Fato.

EX iis, quæ in rerum natura fiunt, plura tribui solent casui & fortunæ, imò etiam fato; quamvis ista vocabula propriè non significant certas & proprias rerum, quæ illis tribuuntur, causas; sed potius quendam causarum efficientium consilium & concursum, qui ut est respectu agentium particularium improvisus & per accidens, dicitur *fortuna & casus*; ut verò est præordinatus ab aliqua superiori causa, dicitur *fatum*. De his igitur agendum suscipimus in calce istius disputationis, idque duobus Articulis subsequenlibus; quorum primus erit de Fortuna & Casu, secundus de Fato.

ARTICVLVS PRIMVS.

De Fortuna & Casu.

VAna Gentilium superstitio putavit Fortunam esse quoddam numen, à quo res istæ sublunares, præcipuè humana negotia, cæco impetu versarentur: unde Fortunam fingeant cæcam, furenti similem, super volubilem globum altero pede stantem, coronas, divitias, egestatem, carceres, victorias, &c. indiscriminatim spargentem: Unde Horatius:

*Fortuna sævo lata negotio,
Ludum insolentem ludere pertinax
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alius benigna.*

Sed ab isto errore aliena Philosophia Fortunam & Casum sumit pro causis per accidens concurrentibus, ex quibus oritur quidam inopinatus effectus; quamvis aliquando hæc nomina tribui soleant ipsis effectibus improvisis: ut dum dicimus, casum infelicem nuper accidisse in Anglia, dum penè totum Londinum conflagravit. Et contra, bonam fortunam obtigisse Hispanis, dum præterito seculo, duce Columbo, vela dantes versùs Occidentem in mari Atlantico, incerti quò fata ferrent, inciderunt in regiones ditissimas Americæ. Imò metaphoricè transferuntur ad res insensibiles, ut cum Plutarchus dixit, lapides, ex
qui-

quibus fiunt altaria, esse fortunatos, quia honorantur, cum alii ejusdem speciei conculcentur.

PRIMA CONCLUSIO.

Fortuna & Casus propriè sumpta definiuntur, Causa per accidens efficientes, ex quibus effectus præter intentionem sequitur.

Explicatur. In primis dicuntur *causæ efficientes*, in quo cum aliis conveniunt; cæteris verò particulis distinguuntur ab aliis causis efficientibus. Dum enim causa effectum intentum sortitur, non est fortuita & casualis; ut si sagitta scopum attingat, si ignis calefaciat, non est fortuna & casus: sed si sagitta vento turbata occidat amicum, dicitur *fortuitum & casuale*.

SECUNDA CONCLUSIO.

Fortuna & Casus differunt, quòd Fortuna propriè locum habet in causis liberis, Casus vero in naturalibus.

Explicatur. Fortuna & Casus propriè significant causas præter intentionem agentes, & à fine intento deficientes. Dictum est autem supra, quòd & natura & voluntas agit propter finem. Dum igitur causa naturalis deficit à fine & defleat ad effectum minimè intentum, Casus est: dum verò causæ liberæ, ut homines in suis negotiis, deficiunt à fine proposito, & impingunt in aliquid aliud inopinatum, sive bonum, sive malum, dicitur *Fortuna*. Sic v. g. cum ab aliquibus annis mare intumescens circa littora Belgica ruptis obicibus proximos campos cum innumera multitidine hominum & ædificiorum usque in hodiernam diem absorpsit; dum effusa imbrium copia intumescencia flumina domos & agros abripiunt, hæc & similia dicuntur fieri à Casu: non enim finis tumoris maris est absorptio hominum, sed purgatio aquarum; nec finis pluvie est ruina agrorum, sed humectatio terræ. Dum verò Absalon fugiens implicato ramis arboris capillamento suspensus hæsit; dum Bajazet Thamerlanem declinans, in transitu fluvii rigescentibus ex aquæ frigiditate jumenti sui nervis ultrà fugere non valens, ab hostili equitatu captus est; hæc, & similia Fortunæ tribuuntur: non enim uterque finistros hos eventus, sed fugam & salutem intendebat.

Ubi tamen notandum, quòd aliquando eventus in communi intentus, dicitur in particulari fortuitus, quando scilicet evenit ex actione, à qua minimè sperabatur: sicut dicit Plutarchus de eo, qui lapide canem petens, per-

percussit novercam sibi infestam; huic enim in communi nocumentum optabar, non tamen inferre per talem istum intendebat: unde fertur lepidè subjunxisse, *Etiam sic lapis non male cecidit*. Et similiter omnes felices eventus, licet in communi sint voliti, dicuntur tamen fortuiti, dum ex aliqua actione eveniunt, quæ ad illos non destinabatur; ut sanatio intestini ulceris ex istu inimici, & inventio thesauri ex fossione agri.

TERTIA CONCLUSIO.

Fortuna & Casus locum habent etiam respectu Angelorum & Cœlorum, non tamen respectu Dei.

Probatur prima pars. Nam etiam plura evenire possunt in his, quæ ab Angelis & à Cœlis fiunt, præter intentionem: ut dum Angelus bonam cogitationem inspirat clienti, v. g. eundi ad Ecclesiam, fieri potest, ut inimicum obvium interficiat: tunc talis eventus censetur fortuitus respectu Angeli Custodis; non enim illum intendebat. Similiter dum Cœlum attrahit sulphureas exhalationes, quæ accensæ & in fulmen condensatæ cadentes comburunt sylvam, vel interficiunt homines, talis combustio & occisio est casualis & præter intentionem causæ cœlestis; non enim fulmen ordinatur ad destructionem sublunarium, sed ad aliquas naturales utilitates.

Probatur secunda pars ratione D. Thomæ 2. *Phys.* lect. 10. Nihil fit, quod à Deo non sit prævisum, & vel permissivè, vel effectivè præordinatum: Ergo respectu Dei locum non habent fortuna & casus.

Obj. 1. D. Augustinus se corrigit 1. *Retract.* c. 1. quod usus fuerit nominibus *casus* & *fortuna*.

2. In rebus nihil accidit præter intentionem causarum saltem universalium, præcipuè Dei: Ergo non datur fortuna & casus.

Resp. ad 1. D. Augustinum ista vocabula retractare in sensu Gentilium usurpata, nempe pro numine præstante fortuitis eventibus.

Resp. ad 2. Solùm probare, quod nihil sit casuale & fortuitum respectu Dei: cæterum respectu causarum secundarum plura eveniunt præter intentionem, ideoque dicuntur *casualia* & *fortuita*.

ARTICVLVS SECVNDVS.

De Fato.

ANtiqui variè circa fatum erraverunt : cum enim fatum deduci videantur à *fando* , nomine fati intelligitur quædam immobilis eventuum præordinatio ab aliquo sapiente præscita & præfata . Quidam inter veteres , ut supra retulimus , negabant Mundum providentia regi : unde consequenter tollebant fatum , dicentes omnia casu & temerè evenire . Alii fatum quidem admittebant , sed illud ad corpora cœlestia reducebant , dicentes esse inevitabilem astrorum impressionem , cui omnia , etiam humana negotia , subiciebant ; quæ sententia inferiùs impugnabitur agendo de influxu cœlesti . Stoici verò fatum reponebant in quadam causarum serie , & concatenatione , supponente omne , quod in Mundo fit , causam habere ; posita autem causa , necesse est poni effectum ; & si una non sufficiebat , plures concurrentes ponebant : ex quo inferebant , omnia necessariò evenire . Horum opinionem refert D. Thomas & ex eo impugnat , quòd necesse non sit posita causa poni effectum : nam impediri potest per concursum fortioris , qui non est necessarius , sed contingens . Alii demum fingeant , fatum esse necessitatem quandam , omnibus , etiam Diis , dominantem , quam mutare nefas esset . Unde Homerus inducit Thetis & Iovem desistentes futuram Achillis mortem , quam , quòd in fatis exarata esset , avertere nequibant . Fabulantur enim Poetæ , leges hujus fatalis necessitatis descriptas esse tabulis æneis , quas Dii nosse poterant , sed non emendare . Hæc omnia falsa sunt & fabulosa , ideoque meritò Patres rejiciunt fatum istud Gentilium . Pro veri & Christiani explicatione -

PRIMA CONCLUSIO.

Datur Fatum legitimo sensu explicatum .
 Conclusio est certa . Nam per Fatum intelligitur , eventuum contingentium præordinatio ab aliqua causa superiori certò præscita ; Sed datur talis præordinatio ; Deus enim ab æterno omnia certò præordinavit & præscivit : Ergo datur Fatum .

SECUNDA CONCLUSIO.

Fatum propriè nihil aliud est, quàm ipsa Divina præ-ordinatio, sive dispositio quædam rebus contingen-
tibus impressa, per quam Deus exsequitur decreta suæ
providentiæ. Vnde rectè definiri potest cum Boetio: *Im-*
mobilis rerum mobilium dispositio, per quam providentia
 suis quæque ordinibus nescit. Vel brevius cum D. Thoma
1. p. q. 116. ar. 4. Ordatio causarum secundarum ad effe-
ctus divinitus intentos.

Probatur conclusio tum autoritate D. Thomæ & Boe-
tii, ex quibus sumitur utraque definitio; tum S. Augu-
stini 5. de Civit. cap. 1. ubi ait: *Si propterea quisquam res*
humanas fato tribuit; quia ipsam Dei voluntatem fatum
appellat, sententiam teneat, & linguam corrigat: nole-
bant enim Patres usurpare hoc vocabulum Fatum, ne vi-
derentur cum Gentilibus consentire. Tum demum ratio-
ne: nam omnia, quæ hic à nobis temporaliter aguntur,
Dei providentia disposuit, & ab æterno præcivit: Ergo
talis dispositio potest propriè dici Fatum.

TERTIA CONCLUSIO.

Etiam cœlestis dispositio, quam siderum conjunctio
& influxus causat in rebus sublunaribus, aliquomo-
do Fatum dici potest.

Explicatur. Cum enim hæc sublunaria siderum influxui
subiaceant, quælibet res in prima productione quandam à
cœlo dispositionem recipit, per quam conservatur, &
qua dissipata perit, ut probat D. Thomas Opusc. 20. &
lib. de Cœlo & Mundo. Hæc ergo dispositio potest ali-
quomodo dici *Fatum*, eo quod vita & duratio rerum sub-
lunarium ab ea pendeat & mensuretur: Propriè tamen
non dicitur Fatum, quia Fatum significat aliquid immo-
bile; hæc autem dispositio non est ita immobilis, ut nun-
quam careat effectu: sæpe enim anima & mors subluna-
rium acceleratur per casum & fortunam; aut etiam pro-
longatur eorum duratio per artem & remedia, ut dicit D.
Thomas citatus.

Dices. Omnia disposita sunt à Deo: Ergo nihil con-
tingit casu & fortuito.

Resp. Nihil quidem evenire fortuito respectu Dei, be-
ne tamen respectu causarum secundarum. Id egregiè D.
Thomas explicat exemplo domini, qui mittit duos servos
per diversas vias ad eundem locum, uno de altero igno-
rante: Occursus eorum, si quidem ad illos referatur, est
fortuitus, quia evenit præter ipsorum intentionem; si ve-
ro

rb referatur ad dominum, non est fortuitus, quia non fit præter ejus intentionem & præscientiam. Ita pariter concursus causarum secundarum, ex quo fiunt eventus fortuiti, respectu illarum est quidem inopinatus; respectu verb Dei, qui causas secundas dirigit, est & præscitus & præordinatus, proindeque non casualis, aut fortuitus.

DISPUTATIO TERTIA

*De Proprietate Entis mobilis, scilicet
Motu, circa sex ultimos
Libros Aristotelis.*

HACTENVS principia & causas entis mobilis lustravimus, nunc investiganda est ejus proprietas, scilicet motus. Licet autem quidam Veteres eo præterviæ devenerint, ut negarent, dari motum; attamen ad oculum cernimus, omnia corpora motui subjici, eamque rerum omnium naturalium individuum proprietatem esse, ut non immeritò Diogenes Sosphimata Zenonis, quibus motum impugnabat, non aliter quàm obambulando confutanda censuerit. Quidquid verò circa motum disputari solet, sex quæstionibus comprehendimus. Prima erit de ipso Motu, & Actione, ac Passione individui ejus comitibus. Secunda de Infinito; motus enim potest esse finitus, vel etiam infinitus, si Mundus nunquam desineret quantum ad generationes & corruptiones. Tertia de Tempore, quod est mensura motus. Quarta de Loco, in quo fit motus. Quinta de Continuo: motus enim continuus est, & fit in aliquo continuo. Sexta de Conditionibus ad motum requisitis.

QUÆSTIO PRIMA

De Motu, & Actione
ac Passione.

HÆc tria jungimus, quia cum omnis motus sit ab aliquo movente, & in aliquo passo, necesse est, ut eum comitetur actio & passio: unde utraque simul cum motu explicanda est. Itaque dicemus 1. De natura motus, ejusque distinctione ab actione & passione. 2. De subjecto motus & actionis. 3. De ejus termino. 4. De unitate & distinctione motus. 5. De ejus contrarietate. 6. Demum de motu locali speciatim agemus.

ARTICULUS PRIMUS.

*Quid sit Motus, & quomodo ab Actione
& Passione distinguatur.*

MOTUS tripliciter sumitur. Primò latissimè pro omni operatione etiam immanente; sic vivere, intelligere & velle dicuntur *motus*: unde motus sic sumptus etiam Deo tribuitur; eoque sensu, ut notat D. Thomas 1. p. q. 9. ar. 1. intelligendum est illud S. Augustini: *Spiritus Creator movet se nec per locum, nec per tempus*; & Platonis: *Primum movens movet seipsum*. Secundò sumitur motus paulò strictius pro omni mutatione sive corporea, sive spiritali: in quo sensu Deus dicitur immobilis, quia est immutabilis; omnes verò Creaturæ dicuntur mobiles, quia sunt mutabiles. Tertiò sumitur propriè motus pro illa speciali mutatione sensibili, quæ regnat in corporibus.

PRIMA CONCLUSIO.

MOTUS propriè sumptus rectè definitur, Actus entis in potentia prout in potentia.

Hæc Aristotelis definitio, licet prima fronte paulò videatur obscurior, clarissimè tamen explicatur ex D. Thomas 3. Phys. lect. 1. observando, quòd in subjecto respectu formæ duplex est potentia, una ad formam, & alia ad fieri formæ; ut aqua respectu caloris duplicem habet potentiam, unam ad calefieri, & aliam ad calidum esse; prius enim debet calefieri, quàm sit calida; nam calefieri est

est via ad *calidum esse*, quo acquisito cessat calefactionis motus. Hæc via, seu, acquisitio & *fieri formæ* vocatur *motus*: proinde dicitur *actus*, quia actuatur primam potentiam, quam habet subiectum, nempe ad *fieri formæ*. Sed dicitur *actus entis*, seu existentis, *in potentia*, quia *fieri* est via tendens ad formam quietam & stabilem, ut ad suum ultimum actum: unde quandiu subiectum est in motu, seu *fieri* existit adhuc in potentia ad formam habendam. Additur *prout in potentia*, tunc enim subiectum formaliter & proximè est in potentia ad formam, cum est in *fieri formæ*: sic aqua, dum est in *calefieri*, censetur formaliter & proximè esse in potentia ad calorem, ad quem ducit calefactio, sicut via ad terminum.

Alius modus facillimus explicandi hanc definitionem, saltem in motibus successivis, tradi potest, advertendo, in rerum natura esse quasdam formas, quæ non statim totæ fiunt & acquiruntur, sed per gradus procedunt ad debitam perfectionem, ut quantitas, qualitas, & ubi. Non enim lignum in instanti recipit perfectum calorem, neque puer suam quantitatem, sed quibusdam gradibus, ita ut imperfectus sit via ad ulteriorem perfectum, donec perveniatur ad ultimum, in quo terminatur acquisitio. Hanc igitur paullatim crescentem formæ acquisitionem Philosophi vocant *motum*, qui dicitur *actus entis in potentia*, quia licet subiectum, dum est sub primo gradu, habeat aliquid de actualitate formæ; attamen in illo non consistit, sed per illum ad perfectiorem sibi viam sternit. Alio modo & clariùs definiri potest motus, Actualis tendentia mobilis ad terminum: quæ definitio patet ex dictis, & coincidit cum prima.

Colligitur 1. Duplicem esse motum, scilicet instantaneum & successivum. Eorum enim, quæ acquirunt aliquam formam, & transeunt à potentia ad actum, quædam id consequuntur in instanti, ut aer orto Sole in instanti fit lucidus; oculus in instanti recipit speciem objecti; materia in instanti veterem formam substantialem deperdit, & novam acquirit: alia verò paullatim & successivè ad formam perveniunt, ut lignum paullatim calefcit, puer successivè crescit, & viator paullatim ad terminum pervenit. Prima mutatio vocatur *motus instantaneus*; secunda verò *motus successivus*. Quamvis autem motus definitio successivæ mutationi potius, quàm instantaneæ conveniat, accommodari tamen potest etiam istis mutationibus repentinis; ut sunt generatio, corruptio, illuminatio. Licet enim in illis *fieri & factum esse* sint in eodem instanti reali, attamen distinguimus duos status, duoque instantia naturæ; unum, in quo forma concipitur fieri, & alterum, in quo concipitur facta: ut in ge-

neratione hominis distinguimus unum instans naturæ, in quo materia acquirit formam hominis, & aliud, in quo quietè & stabiliter est sub illa; sicque salvatur ratio & definitio motus, in quantum primum instans est quasi via ad alterum.

Colligitur 2. Definitionem motus non convenire actionibus immanentibus, ut visioni, auditioni, imaginationi, &c. Quamvis enim in illis intercedere soleat quidem corporalis motus, v. g. receptio speciei, actio tamen ipsa formaliter sumpta non est motus propriè dictus, & ut à nobis definitur: quia non significat aliquid tendens ulterius, sicut generatio & illuminatio significant tendentiam ad aliquos actus posteriores, scilicet ad formam substantialem & ad lumen; sed significat actum ultimum ulterius non ordinatum. Nam visio ultimus potentie visionis actus est: unde non convenit ei, ut sit actus existentis in potentia ad ulteriorem actum, nec proinde motus definitio.

SECUNDA CONCLUSIO.

Motus, Actio, & Passio, licet sint idem entitativè, modaliter tamen videntur distingui. Conclusio est communis præcipuè inter Thomistas, quam expressè tradere videtur D. Thomas 1. p. q. 45. ar. 2. Ubi ait: *Actio & passio conveniunt in substantia (id est entitate) motus, & differunt solum secundum diversas habitudines*, quod idem sæpe aliis in locis repetit.

Prima pars, quod scilicet sint idem entitativè, patet. Nam una & eadem entitas, v. g. calefactio, prout concipitur egredi ab igne ut diffusio caloris ejus, est actio ignis; prout verò recipitur in ligno ut immutatio ligni, dicitur ejus passio; prout demum est via & tendentia ad terminum, scilicet ad calorem, dicitur motus: Ergo ista omnia entitativè sunt idem. Unde S. Thomas sæpe dicit, *quod actio & passio sunt unus numero motus*.

Secunda verò pars, distingui scilicet modaliter, probatur; tum quia actio & passio constituunt distincta prædicamenta, motus verò excluditur à prædicamentis: tum quia motus est tendentia ad terminum, actio verò est egressus effectus ab agente, passio demum est receptio effectus in passio; quæ tria diversos saltem modos significant: unde sæpe ait S. Thomas, actionem, passionem & motum esse quidem eandem substantiam, seu entitatem, distingui tamen secundum habitudines. Hoc declarari potest familiari exemplo. Sic licet idem sit vinum, quod effunditur à lagena in scyphum; attamen egressio à lagena, receptio in scypho, & tendentia à lagena in scyphum sunt.

sunt diversæ ejus modalitates : ita pariter licet sit eadem calefactio , quæ egreditur (non quidem localiter , seu causaliter) à virtute ignis , & recipitur in potentia ligni , ipsumque ducit ad calorem ut ad terminum , attamen sunt modalitates distinctæ ; prima constituit actionem , secunda passionem , tertia motum .

TERTIA CONCLUSIO.

Motus , saltem modaliter , distinguitur à termino . Probatur . Via & tendentia distinguitur ab eo , ad quod tendit ; Sed motus est via & tendentia ad terminum : Ergo ab eo distinguitur . Deinde forma est in diverso statu , dum acquiritur , & dum habetur ; acquiritur enim , ut habeatur : unde acquisitio ordinatur ad habendam formam ; Sed motus est ipsa forma ut in *acquiri* , seu acquisitio ejus ; terminus verb est ipsa forma ut habita : Ergo motus saltem modaliter à termino distinguitur .

ARTICVLVS SECVNDVS.

*De subiecto motus & præcipuè actionis
cum motu identificata .*

FRequenter asserunt D. Thomas , Aristoteles , & alii Physici , actionem identificari cum motu , solumque modaliter distingui ; idque constare satis videtur ex dictis . Ex hoc statim facile inferri videtur , esse in eodem subiecto . Quæ enim sunt idem entitative , nequeunt dividi & esse in diversis subiectis : attamen cum circa subiectum motus vix ulla sit difficultas , circa subiectum actionis controversia est inter Authores , cui locum fecisse videtur æquivocatio , seu hæc vox *Actio* in diversis sensibus usurpata , ut magis infra dicendum est .

PRIMA CONCLUSIO.

Motus subiectatur in passo , seu mobili . Conclusio est communis contra paucos , qui volunt motum , saltem localem , in spatio subiectari .

Probatur . Proprietas subiectatur in eo , cujus est proprietas ; Sed motus est proprietas corporis mobilis : Ergo subiectatur in mobili . Deinde motus subiectatur in eo , quod movetur , seu mutatur : Sed mobile , seu passum , est id , quod mutatur : Ergo motus in eo subiectatur .

Circa secundam & præcipuam difficultatem de sub-

Actio actionis recolendum, quod non semel diximus, actionem esse duplicem. Una dicitur immanens, alia transiens. Immanens est, quæ intra principium, à quo elicitur, ita manet, ut nihil extra producat: sic visio, intellectio, volitio manent intra potentias, à quibus eliciuntur, nec aliquid extra pariunt. Actio transiens est, quæ aliquid in externa materia producit, ut *comburare*, non manet in igne comburente, sed transit ad stuppam, quæ comburitur. Omnes concedunt, actiones immanentes subjectari in agente, ut visio in oculo, & intellectio in intellectu.

Ceterum circa actiones transeuntes, de quibus modò est difficultas, triplex est opinio. Prima Scotistarum, qui dicunt, actionem subjectari in agente, & passionem in patiente: ita sentiunt, quòd putent, actionem nihil aliud esse, quàm relationem agentis ad passum. Et quidem si sumeretur pro tali respectu, profectò esset in agente; Sed falsum est fundamentum; Relatio enim agentis ad passum consequitur & fundatur in actione: Ergo non potest esse actio nisi consequenter. Quidam Thomistæ idem tenent, sed alio motivo: quia scilicet sumunt actionem pro actu secundo perficiente & intrinsecè complente virtutem activam ad agendum. Secunda sententia vult, actionem originaliter quidem esse ab agente, subjectivè tamen esse in passio, estque communis inter Thomistas. Tertia demum est Joannis à S. Thoma, qui ut utramque opinionem conciliet, & graves D. Thomæ autoritates solvat, duas in actione formalitates distinguit, quarum una in agente sit, altera in passio.

Sed ut æquivocatio tollatur, prius determinandum, quid nomine *actionis transeuntis* intelligi soleat, ac debeat. Et quidem ferè patet ex dictis, hoc nomine significari externam eruptionem ac communicationem ejus, per quod agens est in actu; ut calefactio sonat externam diffusionem & eruptionem caloris: idque satis innuit nomen ipsum; est enim actio quasi *actus fusio* & *diffusio*, seu, *ductio in actum*. Sed quia in tantum aliquid agit & seipsum diffundit, alia perficiendo, in quantum in se actu perfectum est, virtus activa creaturæ, quæ non est sua ultima activitas, sed solum activa in actu primo, ut agat in actu secundo, eget aliquo vigore sibi à causa prima, quæ est perfectissimè in actu, transeunter communicato, quo constituatur in ultima agendi activitate; quem quidem vigorem dari per Præmotionem Physicam latè dicemus in Metaphysica, qu. 4. Ob hanc causam D. Thomas 1. Cont. Gent. cap. 25. dicit, ad actionem requiri, ut agens aliquomodo mutetur, nempe quatenus reducitur de actu primo ad secundum, seu de
otio

otio ad exercitium. Exinde fit, ut ad actionem duo concurrant; unum ex parte agentis, nempe ultima illa activitas, qua virtus agentis constituitur in actu secundo & in ipso agendi exercitio; alterum ex parte patientis, nempe factio ipsa actus in patiente, seu reductio ejus in actum. Ceterum licet *actionis* nomen quandoque tribui soleat, etiam à D. Thoma, illi ultimæ activitati agentis, attamen illa potius est principium actionis, quàm actio; neque hoc nomine censeretur debet, nisi fortè nihil sit aliud, cui commodè tribui possit, ut dicetur in calce articuli, unde *actio* propriè est ipsa factio actus in patientes, seu motus patientis, ut descendit ab agente tanquam diffusio activitatis ejus. Itaque fit -

SECUNDA CONCLUSIO.

Actio propriè & physicè sumpta, licet sit originativè ab agente, est tamen subjectivè in patiente.

Conclusio est Aristotelis 3. de Anima, text. 138. *Agentis*, inquit, *moventisque operatio in ipso patiente suscipitur, atque nest*, & in hoc 3. lib. cap. 3. id expressè probat. D. Thomas pluribus in locis idem dicit, præcipuè 3. Phys. lect. 5. *Licet*, inquit, *actio sit ab agente, ut à quo, est tamen in patiente tanquam recepta in eo*: quod idem dicit 12. Met. lect. 9.

Probatur 1. Ratione, quam hic profert Aristotelis. Actio est in eo, in quo recipitur motus; Sed motus recipitur in patiente: Ergo & actio. Minor patet ex dictis, & vix ab ullo negatur. Major verò probatur. Quæ sunt realiter idem, & solùm modaliter distincta, in eodem subjecto esse debent; Sed motus & actio physicè sumpta identificatur, ut patet ex dictis: Ergo debent recipi in eodem subjecto.

Confirmatur. Oppositorum opposita est ratio; Sed actio immanens & transiens sunt veluti oppositæ inter se: Ergo debent sortiri oppositam rationem: Ergo cum una sit in agente, altera debet esse in passio, ut etiam insinuant ipsæ voces. Nam *immanens* dicitur, quasi *manens in agente*; *transiens* verb, quasi *egrediens ab agente*, ut in passio recipiatur: unde D. Thomas 1. 2. q. 3. a. 2. & q. 31. a. 5. discrimen inter illas constituit, quòd immanens sit actus & perfectio agentis; transiens verb sit perfectio patientis; quod non esset, si hæc in agente reciperetur.

Si verb dicas, actionem dici *transientem*, non quòd ipsa, sed quòd ejus terminus in passio recipiatur: Contra est. Nam actio Dei creativa ponit terminum ad extra, & tamen non dicitur formaliter transiens, sed solùm virtualiter: Ergo actio formaliter transiens non so-

lūm quantum ad terminum, sed etiam quantum ad entitatem, debet esse extra agens.

Probatur 2. Actio est veluti reductio ad actum, seu actus diffusio; Atqui talis reductio ad actum, talisque diffusio non recipitur in agente, sed in patiente: Ergo actio est in patiente. Probatur minor. Reductio ad actum & diffusio est in eo, quod reducitur ad actum, & in quo diffunditur actus; Sed patiens reducitur ad actum: Ergo in ipso recipitur actio, & solum ab agente originem habet.

T E R T I A C O N C L U S I O.

SI actio sumatur causaliter pro activitate agentis, seu pro illa formalitate, qua virtus activa transfertur ab actu primo ad actum secundum agendi, sic recipitur in agente. Et idem dicendum si sumatur relativè, id est, pro respectu agentis ad passum.

Hæc conclusio conciliat diversas Thomistarum sententias, & patet. Nam activitas agentis, cum sit intrinseca perfectio virtutis activæ, ipsamque transferat ab actu primo agendi ad actum secundum, debet informare & actuare ipsum agens, ac proinde in illo subiectari.

Obj. contra secundam conclusionem. 1. Ex Aristotele 3. de Anima, Text. 26. actus est in eo, cuius est actus; Sed actio est actus agentis: Ergo est in agente.

Resp. cum Aristotele hic, distinguo minorem: Actio est actus agentis; ut à quo, concedo; ut in quo, nego. Id est, actio dicitur actus agentis, quia ab illo procedit; non verò quia in illo recipitur.

Obj. 2. Difficiles D. Thomæ autoritates. Nam in 2. dist. 40. quæst. 1. ar. 4. Dicendum, inquit, quod cum actio sit in agente, & passio in patiente, non potest esse idem numero accidens. Et 2. Contra Gent. cap. 9. Actio, quæ non est substantia agentis, inest ei, sicut accidens subiecto; nam actio inter novem accidentium predicamenta computatur; quod idem aliis in locis reperiit: Ergo censet D. Thomas, actionem esse in agente. Hæ autoritates expresse omnino sunt; sed cum etiam D. Thomas agendo de actione dicat cum Aristotele, eam identificari cum motu, & recipi in passio, ut concilientur hæc omnia loca.

Resp. D. Thomam loqui de actionibus immanentibus, non verò de transeuntibus. Nam in primo loco loquitur de malitia actionis crucifigentium Christum; quæ quidem, licet executivè fuerit actio transiens, attamen imperativè fuit actio immanens, nempe actus
malæ

malæ voluntatis Judæorum. Similiter in secundo loco loquitur de actionibus immanentibus, ut sunt *intelligere* & *velle*, quæ in solo Deo sunt ejus substantia, in creaturis verò accidentia.

Quod si aliquando loqui videatur de actione transeunte, dicendum secundò, tunc sumere actionem pro activitate agentis, seu pro illa formalitate, qua agens reducitur ab actu primo ad secundum: in quo etiam sensu dicit, actionem causæ subordinatæ esse passionem illatam à causa superiore, in quantum causa superior influit activitatem ultimam causæ inferiori, ipsam reducendo de actu primo ad secundum. Cæterum cum sumit actionem propriè & physicè, ut 3. Phys. lect. 5. & 11. Metaphys. lect. 9. semper asserit, eam identificari cum motu, & recipi in passio.

Obj. 3. Constitutivum in eo, quod constituit, esse debet; sed actio constituit agens actu causans: Ergo est in agente.

Resp. Distinguo majorem: constitutivum est in eo, quod constituit; constitutivum intrinsecum & per modum perficientis, concedo; constitutivum extrinsecum, & per modum originati, nego. Actio autem transiens constituit agens, non quatenus est in eo & per modum perficientis ipsum, sed quatenus est ab eo, ut sæpe dicit D. Thomas.

Instabis. Actio denominat agens: Ergo est in eo.

Resp. Actionem denominare agens per modum principii, à quo est; non verb per modum subjecti, in quo est: sicut rivulus denominat & constituit fontem fluentem, & fructus arborem fructiferum, non quòd rivulus sit in fonte, vel fructus in arbore tanquam in subjecto sed quia rivulus est à fonte, & fructus ab arbore ut à principio.

Urgebis. Forma denominans aliquid extrinsecè, debet aliud denominare intrinsecè; sicut visio, quæ denominat parietem extrinsecè visum, denominat oculum intrinsecè videntem; Atqui actio nihil potest denominare intrinseca præter agens; quid enim assignari potest? Ergo intrinsecè denominat agens.

Resp. Actionem transeuntem denominare intrinsecè passum, in quantum constituit ipsum actuatum & affectum actione. Actio enim duo denominat, scilicet principium, à quo est; & subjectum, in quo est, diversimodè tamen: tam subjectum, in quo est, denominat *actuatum*; principium verb, à quo est, denominat *agens*. Sed quia actio, formaliter ut actio, non dicit *esse in aliquo*, sed *esse ab aliquo*, ideo formaliter ut actio denominat principium, à quo est, scilicet agens.

Obj. 4. Agens est propter suam actionem : Ergo debet ab illa perfici intrinsecè , ac proinde actio est in agente .

Resp. Negando consequentiam , res enim est propter suam perfectionem : ut autem dicit S. Thomas , perfectio rei non solum in eo consistit , ut in se perfecta sit , sed etiam ut alia perficiat . Imò , ut inquit Christus : *Beatus est dare , quàm accipere* ; id est , perficere , quàm perfici : per actionem autem transeuntem res perficit alias : unde potest esse propter illam , quamvis ipsi non sit intrinseca .

Instabis . Id , per quod agendi potentia reducitur ad actum , est in ipso agente ; Sed agendi potentia per actionem reducitur ad actum : Ergo actio est in agente . Probatur major . Nam potentia non potest reduci ad actum , nisi per id , quod intrinsecè recipit .

Resp. Nego maiorem absolutè sumptam . Ad probationem distingo : Potentia non reducitur ad actum , nisi per aliquid in ea intrinsecè receptum ; potentia passiva , seu recipiendi , concedo ; potentia activa , seu dandi , nego . Hæc enim per hoc præcisè reducitur ad actum ultimum , quòd communicet & det suam perfectionem aliis : unde actio , quæ reducit potentiam activam ad actum non debet in illa recipi , sed ab illa ad alia diffundi . Quia tamen omnis creata virtus activa quidpiam passivæ potentialitatis admixtum habet , nec est ex se activa nisi in actu primo , ideo antecedenter ad actionem debet aliquid intrinsecum recipere , quo fiat in actu secundo activa & profundens actionem . Cæterum ipsa actio non recipitur in virtute activa , sed solum in passiva : unde Aristoteles dicit , quòd agens agendo non mutatur per suam actionem , quia illam non recipit .

Quæres , quomodo actio transiens tribuatur Deo .

Resp. ex D. Thoma , discrimen esse inter Deum & agens creatum , quòd omne agens creatum agit cum motu & transmutatione subjecti , ipsum reducendo de potentia ad actum ; Deus verb agit sine motu & transmutatione , quia non supponit subjectum , sed ipsum etiam producit : unde in agentibus creatis aliquid medium inter virtutem activam , etiam in actu secundo institutam , & effectum reperitur , scilicet motus ipse , qui , quatenus procedit ab agente & est reductio patientis ad actum , vocatur *actus agentis* . Sed inter virtutem Dei activam & effectum nihil est medium , quod possit constituere actionem Dei : unde ratio actionis tribuitur ipsi virtuti Dei , seu actui immanenti , quo effectus ad extra producit . Et quia ille actus non exit extra Deum , sicut motus causæ agentis , sed manet in ipso Deo , imò est ejus substantia : ideo actio Dei dicitur *formaliter immanens* , & *solum virtualiter transiens* . Verùm quia nihil vetat , Deum aliquan-

do agere movendo & transmutando subjectum, ut si per seipsum immediatè calesceret lignum, fortè alicui videretur, quòd tunc saltem motus ille ut à Deo posset dici *actio Dei*; sicque duplex esset actio in Deo, una immanens, & alia etià formaliter transiens. Attamen dicendum, quòd quia actus immanens jam præoccupavit nomen & munus actionis divinæ, ideo solus propriè dicitur actio Dei; quòdquid verò extra ponitur in vi illius, magis effectus Dei, quàm actio dicitur.

ARTICULUS TERTIUS.

De termino Motus.

LOquimur hic de motu successivo, cui propriè convenit ratio motus, quippe est tendentia successiva ab uno extremo ad aliud: ex quo patet, debere versari inter duò extrema, quorum unum deferat, ut aliud acquirat. Hæc extrema vocantur *termini motus*: ille quidem qui deferitur, *terminus à quo*; qui verò acquiritur, *terminus ad quem*. De illis, præcipuè de termino ad quem, qui principalior est, duo quærentur. Primò, quas conditiones habere debeant. Secundò, quænam entia, seu prædicamenta, possint per se præstare munus termini respectu motus.

PRIMA CONCLUSIO.

TRiplex est conditio requisita in terminis motus. Prima, ut inter illos mediet latitudo successivè decurrenda. Secunda, ut sint positivi. Tertia, ut sint oppositi aliquomodo contrariè, & non purè privativè, vel contradictoriè.

Probatur prima conditio. Motus successivus est successiva progressio à termino à quo ad terminum ad quem: Ergo necesse est, ut inter illos mediet aliqua latitudo in plures partes divisibilis, ut dum paullatim exhauritur, procedendo à priori parte ad ulteriorem, fiat successio in motu; nam successio est à priori ad posterius progressio.

Probatur etià secunda conditio, quæ sequitur ex prima. Inter ens & non ens nihil cadit medium: Ergo motus successivus nequit esse inter ens, & non ens. Et proinde eadem ratione, qua exigit latitudinem mediam inter sua extrema, exigit etià terminos, seu extrema positiva: Unde mutationes, quæ sunt inter ens & non ens, ut inter privationem & formam, sunt instantaneæ, ut generatio, corruptio, illuminatio, &c.

Pro-

Probatur demum tertia conditio, quæ sequitur ex prima. Et in primis, quod termini motus debeant opponi, patet: Nam acquisitio termini ad quem est derelictio termini à quo: Ergo debent opponi, id est, esse incompatibiles. Quod verò debeant opponi contrariè, probatur. Nam oppositio contraria est, quæ petitur ex distantia duorum extremorum sub uno genere contentorum; Sed extrema motus debent hoc modo inter se distare: Ergo debent inter se aliquomodo opponi contrariè.

Hæ omnes conditiones patent in motu, v. g. navis solventis à Gallia in Americam. In primis enim inter Galliam & Americam, qui sunt termini à quo & ad quem, mediat immensum illud spatium interjacens inter littora Galliae & Americæ, quod dum successivè & per partes decurritur à navi, constituit successionem in ejus motu. Deinde Gallia & America sunt termini positivi, ut patet; sunt etiam oppositi quasi contrariè, quia inter se distant, & propter illam distantiam, dum unus acquiritur, alius deferatur necesse est.

SECUNDA CONCLUSIO.

Motus non datur ad substantiam, id est, substantia non potest per se terminare motum. Ita Aristoteles, & D. Thomas hic, & 11. Met. lect. 2.

Probatur eorum rationibus. Primò, inter duas formas substantiales nihil cadit medium, sed una immediatè succedit alteri; cum enim forma substantialis det primum esse, necesse est, materiam, dum unam deferit, immediatè acquirere aliam; aliàs in duratione media esset sine esse, quod est impossibile.

Secundò. Formæ substantiales non opponuntur contrariè: Non extrema motus dicuntur contraria, in quantum inter illa datur determinata distantia, quæ dum exhauritur, facit mutationem successivam; Sed duæ formæ substantiales non habent istam distantiam: (quælibet enim immediatè potest succedere cuilibet) Ergo non opponuntur contrariè.

Tertiò demum. Mutatio substantialis est de non esse simpliciter ad esse, vel è contra: Ergo non est per se inter terminos positivos, sed inter privationem, & esse. Unde si per impossibile materia posset privari omni forma, mutatio ab ista privatione ad formam esset mutatio substantialis.

Adde præterea cum D. Thoma 5. Phys. lect. 3. quod si daretur motus ad substantiam, materia prima esset subiectum istius motus. Porro materia non potest esse subiectum motus: nam subiectum motus debet esse ens actu; quod
enim

enim non est, quomodo moveri potest, saltem proprie?
sed materia non est ens actu: Ergo, &c.

Obj. 1. Nutritio est motus successivus; non enim in instanti fit, sed successivè dirigitur, disponitur, & convertitur cibus in substantiam aliti; Atqui nutritio terminatur ad substantiam; est enim acquisitio novæ substantiæ: Ergo datur motus successivus ad substantiam.

Resp. Distinguo majorem: Nutritio est motus successivus; ut habet secum adjunctam alterationem & augmentationem, concedo: ut præcisè ad substantiam terminatur, nego. In nutritione enim tria sunt. Primò alteratio cibi. Secundò conversio ejus in substantiam animalis. Tertiò acquisitio novarum partium quantitativarum; animal enim dum nutritur, non nudam substantiam acquirit, sed simul cum ea novas partes quantitatis. Dicimus ergo, quòd alteratio cibi fit quidem successivè, similiter additio novarum particularum quantitatis fit successivè; sed conversio cibi in substantiam aliti, quæ formaliter est nutritio, fit in instanti: nam sicut particule ligni, postquam per calorem satis dispositæ sunt ad formam ignis, in instanti ignescunt; ita particule cibi, postquam satis per successivam alterationem dispositæ sunt, in instanti transeunt à forma substantiali cibi ad formam substantialem animalis.

Obj. 2. Inter duas formas dantur plures mediæ successivè decurrendæ; ut inter formam cibi & pueri mediat forma seminalis, vegetativa, & sensitiva; iis enim velut gradibus materia cibi procedit ad animam rationalem: Ergo à forma cibi ad formam pueri potest dari motus successivus.

Resp. Has formas mediare solùm secundùm ordinem naturæ, non verò secundùm necessitatem generationis: si enim in cibi materia ponerentur dispositiones ad formam pueri, immediatè succederet formæ cibi. Adde præterea, quòd quælibet forma media acquiritur per propriam & distinctam mutationem: unde formæ mediæ non possunt constituere unum medium unius motus successivi.

TERTIA CONCLUSIO.

AD relationem, situm, habitum, & quando, non datur motus.

Probatur. Tum quia ejusmodi prædicamenta non sunt per se, sed resultant ex aliis, ut dictum est in Logica. Tum quia non servant conditiones requisitas ad motum: non enim sunt ex termino à quo positivo & contrario, inter quem, ac ipsa sit quoddam medium successivè decurrendum, sed in instanti resultant; relatio quidem ad
posi-

positionem fundamenti, ac termini; situs ad dispositionem partium in loco; quando ad positionem rei in tempore; & habitus ad applicationem vestium.

Q V A R T A C O N C L U S I O.

Ad actionem & passionem non datur motus. Probatur facile. Tum quia actio & passio identificantur cum motu: Ergo si daretur ad illas motus, daretur motus ad motum. Tum quia vicissim motus est idem cum actione: Ergo si daretur motus ad actionem, daretur actio ad actionem, & fieret processus in infinitum.

Q V I N T A C O N C L U S I O.

Tria solum prædicamenta possunt per se terminare motum, scilicet quantitas, qualitas, & ubi. Ita D. Thomas, & Aristoteles 5. Phys. cap. 2. Probatur. Nam tria hæc prædicamenta omnes conditiones ad terminandum motum requisitas habent. In primis enim datur in illis quædam latitudo successivè decurrenda; ut inter minorem & maiorem quantitatem mediat latitudo extensionis in plures partes divisibilis; inter duo ubi, seu duo loca, mediat latitudo distantiae, quam corpus exhaurit, dum ab uno loco ad alium pergit; & in qualitatibus datur latitudo perfectionis, per quam subjectum transit, dum ab uno statu qualitatis ad alium procedit, ut inter minimum calorem & maximum sunt diversi gradus, per quos necessario transire debet subjectum, dum calefit; & inter duas contrarias qualitates dantur plures mediæ, quas subjectum decurrit, dum à contrario in contrarium transit, ut inter album & nigrum mediat color fuscus, pallidus, &c. Hæc etiam prædicamenta fiunt ex terminis positivis, ut major quantitas ex minori, unus locus ex alio, & perfectior qualitas ex imperfectiore. Extrema demum horum prædicamentorum opponuntur, etiam contrariè, non quidem contrarietate stricta, quæ est solum inter duas qualitates maximè distantes, seque mutuo à subjecto pellentes; sed saltem contrarietate impropria, quæ est inter duo extrema invicem distantia: nam & duo loca, & major minorque quantitas inter se distant, ut patet.

Hinc solvitur objectio petita ex eo, quod diximus in Logica, contrarietatem non habere locum in quantitibus; hoc enim intelligitur de contrarietate strictè sumpta, quæ est maxima distantia inter extrema sub uno genere posita, & inter se repugnantia; non verò de contrarietate lato modo sumpta pro incompatibilitate duo-

tum terminorum positivorum, inter quos mediat determinata distantia: hæc enim contrarietas reperitur etiam in quantitatibus & locis.

ARTICULUS QUARTUS.

De unitate, & distinctione tum generica, tum specifica, tum numerica Motus.

TRiplex est in rebus distinctio & unitas, generica, specifica, & numerica: unde circa motum quaeritur, à quo desumantur istæ distinctiones & unitates. Porro hic exigi non debet rigorosum genus & species: cum enim motus sit solum ens imperfectum, non habet perfectam genus & speciem, sed solum imperfectam, Ut ergo explicetur, à quo desumat illam imperfectam & qualemcumque unitatem.

Nota, res esse in duplici differentia. Quædam enim essentialiter sunt propter se, ut substantiæ omnes. Quædam verò sunt essentialiter ordinatæ ad aliud, ut visio ad colores, potentiæ ad actus suos, &c. Quæ sunt propter se, specificantur à se ipsis, id est, à sua forma; ut homo ab anima, & lapis à sua forma. Quæ verò ordinantur ad aliud, ab eo specificantur, in quantum scilicet natura, quæ sapienter agit, talem essendi modum & speciem illis tribuit, qualem exigit rem, ad quam ordinantur: ut quia oculus est propter colores, talem dispositionem ac speciem sortitur, qualem exigit visio colorem. Constat autem, motum ordinari ad aliud; est enim tendentia ad terminum: unde non à se ipso, sed ab alio specificatur, id est, speciem & distinctionem desumit. His prænotatis, quæ adhuc accuratius explicanda redibunt 4. part. Phys. quaest. 5. ar. 5.

PRIMA CONCLUSIO.

UNitas & distinctio motus tum generica, tum specifica, desumitur à termino, ad quem tendit.

Probatur. Motus ab eo habet unitatem genericam & specificam, à quo habet *esse*; Sed motus non habet *esse* à termino ad quem: Ergo habet etiam ab illo unitatem genericam & specificam. Major declaratur. Ut enim sæpe dicit D. Thomas, unitas sequitur ens; unde ab eo res desumit unitatem, à quo desumit *esse*. Hinc tritum illud Axioma: *Quæ ordinantur ad aliquid, ab eo habent unitatem & distinctionem*. Minor verò constat, quia motus est tendentia ad terminum: Ergo desumit *esse* per ordinem ad terminum, quem respicit. Cæterum terminus, à quo recedat,

cedit, propriè non pertinet ad ejus essentiam, sed se habet solum materialiter & præsuppositivè.

Ex his collige, tria esse genera motus juxta prædicamenta, quæ terminant motum. Primum genus est motus ad quantitatem. Secundum motus ad qualitatem, qui dicitur *alteratio*. Tertium motus ad ubi, qui dicitur *latio*. Motus ad quantitatem subdividitur in augmentationem & diminutionem. Motus ad qualitatem, in intensiorem, remissionem, & alterationem specialiter dictam, de quibus infra. Motus demum localis in rectum, circularem, & mixtum.

Obj. Idem terminus diversos specie motus terminat: Ergo motus non desumit speciem à termino ad quem. Declaratur antecedens. Nam media pars montis terminare potest motum descensus, si quis moveatur à culmine ad medium montis; & eadem terminare potest motum ascensus, si quis feratur a radice ad medium montis. Similiter in motibus alterationis calor mediocris terminare potest & motum remissionis, si aqua summè calida defervescat usque ad mediocritatem; & motum intensiorem, si aqua tepida mediocriter calefiat.

Resp. Distinguo antecedens: Idem terminus potest terminare motus specie diversos; idem terminus materialiter sumptus, concedo; formaliter sumptus, nego. Terminus motus sumitur materialiter, quando sumitur secundum suam entitatem; sumitur verò formaliter, quando consideratur, ut tali vel tali modo acquiri potest. Dicimus ergo, quòd eadem entitas termini, ut diversimode acquirenda, potest terminare motus specie diversos, ut patet in allatis exemplis. Sed in hoc casu, licet sit eadem materialiter & in ratione entis, est tamen diversa formaliter & in ratione termini.

SECUNDA CONCLUSIO.

UNitas & distinctio numerica motus desumitur ex tribus, scilicet ex unitate subjecti, termini, & temporis. Unde ut motus sit idem numero, necesse est, illum habere idem subjectum, eundem terminum & continuari in eodem tempore absque interruptione. Ut autem varietur numericè, sufficit vel mutatio subjecti, vel variatio termini, vel interruptio temporis.

Probatur conclusio. Motus tria dicit; est accidens, est tendentia ad terminum, & est aliquid continuum. Ut est accidens, petit unitatem subjecti; quia omne accidens individuat à subjecto: ut est tendentia ad terminum, unitatem termini petit; nam eadem via non potest ducere ad terminos disparatos: ut verò est aliquid continuum, pe-

tit

tit unitatem temporis; nam continui unitas solvitur interruptione; continuum enim divisum non est amplius unum.

Obijcies commune argumentum. Variato subiecto non variatur motus: Ergo non sumit unitatem numericam à subiecto. Probatur antecedens in cane, qui præcipitatus ex alta turri, moritur in medio spatio; est enim motus idem numero à vertice ad pedem turris, & tamen subiectum variatur: transit enim de vivo in mortuum.

Resp. Nego, esse eundem numero motum canis & cadaveris; sed sicut moriente cane cadaver subrogatur animali, ita quoque desinit motus animalis, & statim subrogatur motus cadaveris.

Instabis. Motus non interruptus est idem numero; Sed motus nunquam interruptitur à vertice ad pedem turris: Ergo manet idem numero.

Resp. Distinguo minorem: Motus non interruptitur; interruptione temporis, concedo; interruptione subiecti, nego. Quamvis enim motus animalis & motus cadaveris immediatè sibi succedant, ac proinde nullam admittant temporis interruptionem, attamen non continuatur idem subiectum; unde ex illa parte interruptitur motus. Quod autem variatio subiecti sola sufficiat ad variandum motum, patet ex hoc exemplo. Si enim dum lapis molaris cadit ex alto, Deus destrueret in medio spatio hunc lapidem, & immediatè subrogaret alium; motus utriusque lapidis, quamvis mediam temporis interruptionem non admitteret, non esset tamen idem numero, sed duplex: Ergo sola subiecti variatio sufficit ad variandum motum.

Urgebis. Si canis gestaret torquem in collo, motus torquis esset idem numero à vertice ad imum turris: quidni etiam motus canis vivi & mortui?

Respondeo. Nego paritatem. Torquis enim manet idem toto tempore, & ideo ex illa parte non debet variari motus ejus. At vero canis non manet idem, sed ex cane fit cadaver, & ideo sicuti canis mutatur in cadaver, ita motus canis desinit, & incipit motus cadaveris.

Quæri hic solet, deturne quies in puncto reflexionis; verbi gratia, dum lapis fursùm projectus recidit, dum pila ad parietem allisa resiliit, utrum inter ascensum & descensum, vibrationem & resiliationem mediet brevis morula, in qua lapis nec ascendat, nec descendat; pila nec vibretur, nec resiliat.

Respondeo, per se loquendo dari talem quietem per brevem morulam; quia scilicet in reflexione fit quædam veluti lucta inter virtutem impellentem & virtutem repellen-

lentem. In puncto autem reflexionis vires utriusque reducantur ad æquilibrium: unde pro illo brevissimo tempore, in quo neutra vincit, necesse est, ut mobile quiescat. Sed quia statim virtus depellens vincit, statim etiam quies illa interruptitur; quamvis in quibusdam corporibus apertè pateat ad sensum: nam baculus fursùm projectus, antequam recidat, pendulus & anceps per brevem morulam esse videtur; & pila antequam resiliat, paulisper parieti quasi affixa persistit. Per accidens tamen talis quies interruptitur, v. g. si baculo fursùm ascendenti occurrat lapis molaris deorsùm cadens, sine dubio absque media quiete baculus deorsùm rapietur: si enim quiesceret, necesse esset, etiam lapidem cadentem quiescere, quod est absurdum.

ARTICVLVS QVINTVS.

De contrarietate Motus.

Circa motus contrarietatem, in primis notum est, eam sumi ab oppositione terminorum, motus enim dicuntur contrarii, qui tendunt ad contrarios terminos.

Certum est itidem, idem mobile posse vel successivè, vel etiam simul, sed secundùm varias partes, affici motibus contrariis, ut homo frigere potest in manu, & calere in pede. At quæri potest an simul & secundùm eandem partem.

PRIMA CONCLUSIO.

Idem mobile, etiam secundùm eandem partem, potest per accidens moveri simul motibus localibus contrariis. Dico localibus, quia id solum videtur contingere circa motum localem.

Probatur. Corpus contentum movetur per accidens ad motum corporis continentis, ut mota navi movetur homo in navi existens; & nihilominus eodem tempore potest per se moveri versùs quamcumque partem: Ergo fieri potest, ut, dum corpus continens movetur ad unam partem, corpus contentum per se moveatur ad oppositam, sicquè habeat duos motus oppositos, unum per se, & alium per accidens. Sic Nauta in navi motu proprio ambulare potest ad Orientem, & simul ad motum navis abripi versùs Occidentem. Sic Sol ad motum primi mobilis rapitur singulis diebus ab ortu ad occasum, & motu proprio singulis annis rapitur ab occasu ad orientem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Idem mobile non potest per se affici motibus contrariis secundum idem.

Probatur. Impossibile est, idem per se simul tendere ad unum terminum, & tamen per se ab illo recedere; Sed ex motibus contrariis unus accedit ad terminum, à quo alter recedit: Ergo impossibile est, idem per se moveri motibus contrariis. Minor est certa. In hoc enim consistit motuum contrarietas, ut unus recedat à termino, ad quem alter accedit. Major etiam constat. Nam per se tendere ad terminum, & per se tendere ad recedendum à termino contradictoriè opponuntur.

Dices. Qualitates contrariæ saltem in gradu remisso possunt se compati, ut frigus & calor ad mediocritatem redacta se compatiuntur: Ergo etiam motus calefactionis & frigefactionis in gradu remisso se compati poterunt.

Resp. Quòd sicut qualitates illæ in gradibus remissis non sunt formaliter contrariæ, ideoque invicem conciliari possunt; ita quoque motus ad qualitates illas non videntur contrarii. Quamvis difficilius sit conciliare motus illos, etiam in gradibus remissis, quàm qualitates; quia oportet, ut eadem pars eodem tempore, subjaceret agentibus contrariis, quod videtur repugnare.

ARTICULUS SEXTUS.

De Motu locali.

Cum localis motus cæteris notior sit ac nobilior, neque de eo, ut de aliis, ex professo alibi dicturi sumus, hic de illo accuratiùs tractandum est; utque fiat, dicendum 1. De ejus natura. 2. De causis ejus. 3. De quibusdam ejus affectionibus atque speciebus. ac primum de motu Gravium & Levium. 4. De motu Elasticò. 5. De motu Sympathetico & Antipathetico. 6. De motu Projectorum. 7. De motu Reflexo, seu de Resilitione. 8. De motu Pendulorum. 9. De Acceleratione motus. 10. De Legibus motus.

§. I.

De natura Motus localis.

UT natura localis motus explicetur, in eo tria distinguenda sunt. 1. Vis ipsa motrix, seu impetus. 2. Alternatio loci, quæ propriè nomine localis motus intel-

intelligitur. 3. Determinatio tum motus ipsius, tum vis motricis ad hunc, aut illum terminum. Videmus enim hæc tria in omni motu. Primo, quæ moventur, vi quadam niti ad alium locum, qua obstantia quæque pellunt, immo sæpe frangunt, ut viam sibi aperiant. Deinde ex illa vi, nisi quid obstat, statim sequi loci variationem. Demum hanc vim, illamque variationem loci determinatæ ad certum aliquem terminum tendere. De his tribus ut dicamus -

In primis quid sit illa loci alternatio, quidve inducat in corpore, ut illud mutatum constituat, intelligi potest, observando, corpus ratione suæ quantitatis exligere locum sibi commensuratum, non tamen illum potius, quam istum. Vnde, ut illi potius, quam isti addicatur, necesse est aliquid corpori & quantitati accedere, nempe modum quandam, quo ad hunc potius, quam ad illum locum determinetur. Nam concipi nequit, ut id, quod de se indifferens est, determinetur, si nihil omnino ei accedat. Modus ille *ubicatio* dicitur, atque adventu suo remmutatam; id est, aliter, quam antea, se habentem constituit. Itaque perficitur motus localis variatione ipsius *ubi*, nempe modi illius, quo res ad hunc potius, quam ad alium locum determinatur.

Quantum ad vim, seu impetum, quo motus perficitur, in primis certum est, esse aliquid reale; nam effectus habet insignes, qui nihilo competere nequeunt. Constat itidem, impetum non idem omnino esse cum ipso actuali motu: nam sæpe in corpore est impetus, seu vis ad motum sine motu; ut cum lapis suspensus irritò conatu deorsum nititur; cum homo magna vi majus suis viribus pondus movere frustra conatur. E contra quædam corpora moventur, in quibus nullus est ad motum impetus; nempe quæ moventur per accidens ad motum alterius; Vt cum à bajulo lapis sursum tollitur, cum eques equo vehitur; lapis enim & eques vim non faciunt ad hos motus, sed bajulus & equus. Nec refert quod ea, quæ vi extrinsecus impressa moventur, ubi primum cessat motus, vi ipsa motrice spoliantur: non enim id fit, quod illa vis extrinsecus impressa idem sit cum actuali motu, sed quod ab eo extinguatur, à quo motus ipse impeditur. Verum sitne itidem distinctus impetus à corpore, cui inest, ambigunt aliqui. Fuere, qui existimarint, hanc vim se movendi esse quoddam vitæ genus; nempe censabant, omnia corpora vivere, sed vitæ somni & vigiliæ alternationibus obnoxia, ut est animalium vitæ, Hujus itaque vitæ quasi vigiliam esse; cum corpus aut ab aliis excitatum, aut à seipso veluti expurgiscens moveri conatur; somnum verò cum quiescit.

Cartesius cum hoc commentum rideat in suis ad Henricum Morum responsis, nihil tamen affert melius. Vim motricem, seu impetum vocat *modum*, atque hoc nomine satis dictum putat, quid ipsa sit. At rursus quæri ab eo merito potest, quid sit modus ille; an aliquid novi afferat corpori, an nihil? Si nihii, mirum est, corpus antea quietum, ut globum ferreum tormenti bellici, cum nihil ei de novo accesserit, adeo sævire ut obices repellat, muros deiciat, tantas strages edat. Si verb aliquid addat corpori, dicendum Cartesio, quid illud sit, an substantia, an accidens, an aliud genus entis? Hærent hic planè Cartesiana principia.

Dicendum itaque, vim illam, seu impetum, nec esse penitus nihil, cum adeo insignes effectus edat in rerum natura; nec esse substantiam à corpore distinctam; cum supius non sit, nec res per se subsistens, sed quædam affectio corporis, nec idem omnino esse cum substantia corporis, cum ei adveniat, ac ea manente pereat; ut globus ferreus insignem impetum de novo acquirit, eumque paulatim deperdit; Sed esse accidens reale, nempe qualitatem substantiæ corporeæ addititiam, cuius proprius effectus est constituere corpus in eo statu nemini non noto, in quo nititur ad quærendam novam dispositionem localem, vincendaque obstacula. Porro ea qualitas aliquando quidem naturaliter inest, ut gravitas lapidi; aliquando verb extrinsecus imprimitur, ut cum idem lapis sursum pellitur. At ut ut sit, semper aliquid reale est, & realiter à suo subiecto distinctum.

Quantum ad determinationem motus, evidens est, eam esse tendentiam motus & impetum ad certum terminum. Duplex est in genere, recta & circularis. Utraque varias continet species, quarum aliæ disparatæ sunt, aliæ invicem contrariæ sunt, quæ fiunt inter terminos oppositos, ita ut terminus à quo unius sit terminus ad quem alterius, aut contra, ut descensus & ascensus. Disparatæ sunt, quæ tendunt ad terminos minimè oppositos: ut motus horizontalis, puta ambulationis, disparatè se habet ad ascensum & descensum. Hæ determinationes aliquando misceri possunt. Hinc fiunt motus compositi: ut cum lapis supra planum inclinatum ex alto ruit, is motus est compositus ex horizontali & perpendiculari.

Quæres 1. Quomodo determinatio se habeat ad motum, an ut differentia essentialis, an ut accidens.

Resp. Pertinere essentialiter ad motum. Motus enim speciem sumit à termino, ut supra diximus; unde variato termino necesse est, ut varia sit species motus.

Dices. Determinatio variatur eodem manente motu, ut pila eodem motu insilit in parietem, & deinde resilit; aqua

aqua eodem fluxu nunc recta movetur, nunc occurſu rupis in vortices agitur.

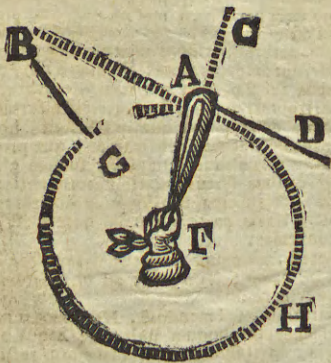
Resp. Non eundem motum eſſe, ſed in aliam ſpeciem degenerare. Nec reſert, quod uterque motus continetur; nam & diverſæ ſpecies ſuis extremis jungi poſſunt: ut in Iride videmus diverſos colores invicem continuari, uno in alium ſenſim degenerante; ita ſæpe contingit in motibus diverſæ ſpeciei.

Quæres 2. An itidem determinatio ſit eſſentialis impetui, ſeu vi motrici; adeo ut quælibet ſit determinata ad movendum ad unum terminum.

Resp. Vim motricem eſſe duplicem. Aliam ſuperiorem, &, ut ita dicam, imperantem; Aliam inferiorem, participatam, & quaſi exſecutivam. Id videre eſt in nobis: nam in anima eſt vis quædam motrix ſuperior & imperans, quæ variè membra movet. Porrò ab illa vi quidam derivatur in membris, quo ad motum cientur, quodque *vis motrix participata*, ac propriè *impetus à vi ſuperiore impreſſus* dici poteſt. Vis illa motrix ſuperior non eſt determinata ad certum terminum, ſed ad plures ſe extendit, ut manifeſtum eſt in vi motrice animæ, quæ per ſe in omnem ſenſum, & ad omnem terminum movere corpus ſuum poteſt. At quia, quæ ſunt unita, & latius patent in ſuperioribus, diviſa ſunt, & limitata in inferioribus, par eſt, exiſtimare impetum ab ea vi corporibus impreſſum ex ſe ad unum terminum determinari; atque ita cuilibet impetui unam ei propriam determinationem naturaliter ineſſe: ut gravitas recta movet ad centrum, levitas recta ad circumferentiam, impetus cœleſtibus corporibus inſitus circulariter circa centrum. Quia tamen impetus, ut omnis cauſa, pendet in ſuo effectu à diſpoſitione ſubjecti, medii, & aliis pene multis, non eam ſemper, quam naturaliter affectat, determinationem in ſuo motu cauſat, ſed per accidens etiam aliam: ſic corpus grave fune appenſum, atque abductum ad latus tenſo fune, ſi dimittatur, affectat quidem recta linea descendere; at ab ea adductum à fune ad circulare per accidens determinatur: ſic corpus quodvis, dum recta impellitur in aliqua ſui parte, ſi impuſſus fiat ſecundum lineam directionis, quæ nempe illud ſecat per centrum gravitatis, ut in ſubjecta Figura eſt linea

tes ad motum circa centrum, seu circulem. Et si quis dicat, non Solem circa terram, sed terram circa Solem gyrare, ea hypothesis proposito non nocet: nam si vera esset, motus ille circularis foret naturalis terræ, cum ejus bono sit necessarius. Itaque, ut ut sit, dantur in natura motus naturaliter circulares. Deinde, cum motus circularis non solum universo expediat, sed etiam in se omnium perfectissimus sit, absurdum videretur, omnem vim motricem ab eo naturaliter abhorrere.

Dices cum Cartesio. Omne corpus circulariter motum nititur recta linea recedere à centro sui motus, & nisi retineatur, re ipsa recedit commutato in rectum motu circulari: Ergo omnis motus & impetus ex se determinatur ad lineam rectam, ad circulem verò non nisi per accidens. Probatur antecedens experientia lapidis à manu funda circumacti, qui ut à centro motus recedat, funem tendit; & si elabatur, non amplius circulari motu, sed recto fertur: ut lapis A motus circulariter ab H in C, si elabatur, non perget circulariter in G, sed linea recta feretur ab A in B.

Resp. Distinguo antecedens: corpus circulariter motum nititur recedere à centro sui motus per rectam lineam; eo impetu, quo circa centrum movetur, nego; alio impetu illi sæpe adjuncto, concedo. Itaque dico, quod si in corpore sit tantum impetus circulariter movens, eo impetu corpus ita determinabitur ad motum
cir.

circularem, ut non affectus rectum, quo à centro recedat. Id videre est in trocho puerorum, vulgò *une Tourpie*; is enim dum circa suum axem turbinatim movetur, interim magnos gyros errabundus agit, à quorum centro recedere non affectat, cum liberè possit nulla vi retentus; sed sponte sua impetu circulariter movente circa centrum fertur, quòd nulla sit vis, quæ ab eo illum pellat. Quòd itaque corpus circulariter motum à centro aliquando recedere nitatur, id ei accidit, non ex impetu circulariter movente, sed ex alio isti sæpe adjuncto, quo à centro recta pellitur: sic contingit lapidi funda gyrato. Ut enim ad hunc motum cogatur, duos impetus à manu recipit; unum, quo ab ea repellitur, ac vibratur; (nam nisi repelleretur à manu, sursum vestus in eam propria gravitate decideret) alterum gyrationis, quo sic repulsus ac vibratus impellitur circa manum. Primus impetus per se lineam rectam affectat, & per eam lapis nititur recedere à centro motus, ut dum est in A, tendit ad C, illoque iter, nisi à funda retineretur, quam eo nisu tendit. Secundus verò impetus per se affectat circularem lineam, & per eum lapis circa centrum gyratur, ac, dum est in A, tendit in G.

Porro in eo lapide duos illos esse impetus, ac utrique duas illas determinationes respondere manifesto constat indicio ab ipso Cartesio 3. p. n. 37. observato. Nempe quòd lapis, si è funda elabatur, dum est in A, neque eat in C, quò tendit primo impetu, neque in G, quò fertur secundo impetu, sed media inter hunc utrumque terminum via feretur ab A in B. At enim, fatetur Cartesius, in lapide illo is motus non causatur ex aliquo tertio impetu, qui tendat in B, sed ex duobus illis invicem permixtis: nam cum lapis elapsus jam possit ire in C, quò eam fert impetus repulsus, eo quidem pergit; verum quia in eo adhuc viget impetus alius, quò circulariter ferbatur in G, eò etiam declinat. Porro ex iis duobus motibus permixtis & se se temperantibus consurgit ille medius ab A in B, ut hoc etiam exemplo Cartesius ob oculos ponit. Finge loco fundæ regulam extensam ab F ad C, supra quam formica posita in A motu recto eat ad C, dum regula motu circulari circa centrum F movetur à C in B, Formica iis duobus affecta motibus, nempe proprio recto, & circulari regulæ, media via procedet per rectam ab A in B, nempe ut lapis elapsus: Ergo ut in formica, ita & in lapide duæ sunt determinationes, ex quibus invicem mixtis & se se compensantibus consurgit motus ille medius.

Ex quo à Cartesio concessio infertur contra ipsum, dari impetum, qui per se tendat ad motum circularem:

nam si omnis præfati lapidis impetus tenderet ad rectam lineam, nec nisi à funda retinente determinaretur ad circularem, lapis elapsus ac ejus impetus jam sui juris compos recta pergeret ad C, nec ullum circularis hujus determinationis vestigium retineret; At constat ex dictis in lapide illo remanere circularem determinationem, qua tendendo in C, adducitur ad G, ex quibus motibus permixtis & compensatis coalescit medius inter C & G: Ergo non ex fune retinente, sed ex propria natura hæc determinatio suo impetui convenit.

Instabis. Natura ubique via compendiosiore & simpliciore progredi affectat; Atqui motus per lineam rectam simplicior est & brevior; Ergo eam natura affectat in motu; sicque omnis naturalis motus & impetus tendit ad terminum per lineam rectam.

Resp. Distinguo majorem: natura progreditur via compendiosiore, simpliciter, nego; habito respectu ad finem, quem intendit, concedo. Et ad minorem pariter, motus per lineam rectam est compendiosior, ad eundem à centro ad circumferentiam, aut contra, concedo; ad circumeundum centrum, nego: ad id enim est potius ineptus. Itaque si corpori expediat tendere ad centrum, aut ad circumferentiam, natura ad hunc finem eliget motum & impetum per lineam rectam, quæ est brevior; non per spiralem, aut aliam longiorem; unde videmus gravia & levia recta moveri. At si utile sit aut corpori, aut universo, ut corpus gyret circa centrum, ut Sol circa terram, inepta foret natura, si illi inderet impetum determinatum ad lineam rectam, & non potius ad circularem. Impetus itaque ac motus naturaliter inditus tali corpori erit determinatus ex se ad lineam circularem.

§. II.

De causa Motus localis.

CUm in motu duo sint, motus ipse, & impetus illum ciens, palam est, impetum comparari ad motum, ut causam ad effectum. At rursus quæri merito potest, ex quo fonte hic impetus affluat in corpora: nam omne corpus, qua tale, passivè se habere ad motum, ferè per se notum est; atque adeo impetum, quo movetur, non ex se habere, sed aliunde mutuari. Hinc illud Axioma: *Quidquid movetur ad alio movetur.*

C O N C L U S I O .

Causa primaria & per se movens corpora, est substantia spiritualis: unde omnis impetus, & motus, qui est in corporibus, ab aliqua spirituali substantia derivatur. Sic docet S. Thomas 3. Cont. Gent. cap. 24.

Probatur. Quod est in potentia, non à se ipso, sed solum ab alio reduci in actum potest; Atqui omne corpus, quia tale, est in potentia ad motum localem; mobilitas enim secundum locum est proprietas omnis corporis naturalis: Ergo non à se, sed ab alio motum habet; Atqui præter omne corpus nulla est substantia, nisi spiritualis: Ergo necesse est, ut ab ea motus in corpora descendat.

Confirmatur. Cum impetus & motus per se tendat ad disponenda inter se corpora, & ad applicanda agentia corporalia propriis passivis, ab eo primo & per se descendit, cujus est ordinare corpora, illis præesse, eorum virtute activa uti; Atqui primo & per se competit substantiæ spirituali præesse corporibus, ea disponere, iis uti; præesse enim, ordinare, uti per se sunt actus cognoscentis & sapientis: Ergo à substantia spirituali per se descendit motus, qui est in substantia corporea, ejusque impetus nihil aliud est, quam impressio & participatio quædam virtutis illius primariæ loco motricis, quæ in substantia spirituali ut in proprio fonte residet, ab ea descendens & impressa corpori ad exsequendum illum ordinem localem, quem ipsa mente præconcepit. Unde merito supra notavimus, vim loco motricem aliam esse superiorem, imperantem, ac primariam, à qua per se descendit & imperatur motus, aliam participatam, quasi executivam, à qua motus ipse executioni demandatur. Ista substantiæ spirituali propria est, hæc corporibus imprimitur.

Accedit experientia, illaque insignis. Etenim quia in homine substantia spiritualis corpori jungitur, illa præest, istud paret; illa movet, istud movetur; illa disponit, istud disponitur: illa demum est proprius fons omnium motionum, totiusque impetus spontanei, qui in corpore cernitur. Cum itaque homo sit compendium quoddam universi, ut exigua illa corporeæ substantiæ portio per se subditur substantiæ spirituali, cui jungitur, ut proprio motori, & ab ea impetum & motum habet; ita par est existimare, totam corporum molem subiacere universali substantiæ spirituali, à qua motus & impetus suos participat. Unde perpetuo docet Aristoteles: *Nullum corpus moveri nisi motum ab alio*; atque inde concludit dari primum motorem incorporeum, à quo primo & per

se omnis motus descendat. Idem Plato docuit, cui, inquit Cicero lib. 2. de Natura Deor. placuit, duos esse motus; unum suum; alterum externum: esse autem divinius, quod ipsum ex se sua sponte moveatur, quam quod pulsus agitetur alieno. Hunc itaque motum in solis animis posuit, ab hisque principium motus esse ductum.

Porro cum imaginatio aliquatenus accedat ad substantiarum spiritualium ordinem, utpote suprema inter materiales potentias, juxta illud: *Supremum infimi attingit infimum supremi*, idcirco & ipsa movet eam materiæ portionem, cui præest: unde animalia, quæ illam habent ut spontanei motus causam & dispensatricem, non uno determinato modo moventur, ut res cognitione carentes, sed innumeris: quia nempe non solum in se habent impetum executivum sui motus, qui, ut diximus supra, ad unum modum motus ex se determinatur; sed insuper habent in se ipsam vim loco motricem imperantem, à qua variis impetus profluere possunt, ut ab uno fonte variis rivuli.

Atque inde redargui potest error Cartesii, qui habet animalia ut machinas cognitione carentes, quæ solo impetu moveantur: nam cum impetus ad unum motus rationem determinatus sit, quæ solo impetu absque cognitione moventur, ea per se ad unum motum tendunt; nec nisi per accidens ad alium deflectunt. Porro animalia ad omnem motum & terminum perinde ac hominem movere se videmus, idque infinitis modis: Ergo in seipsis fontem ipsum motus & impetus habent, nempe potentiam cognoscitivam, & non solum quandam impetum ab ea forinsecus impressum. Idque confirmari potest ex ipsis Cartesii principiis. Nam cum habeat impetum & motum, ut viaticam pecuniam, ex qua viator tantum detrahit, quantum progreditur, an non brevi exhauriretur impetus v. g. hirundinis, cum ex eo singulis alæ motitationibus tantum decederet, quantum aeri, quem continuo & insigniter movet, accedere necesse est? At id urgere nihil nunc attinet.

Colliges, merito docere Theologos, omnia corpora quantum ad localem motum subesse Angelis. Nam cum substantia corporea per se sit mobilis à spirituali, istaque illius per se motrix, substantia spiritualis nulli proprio corpori addicta, ut sunt Angeli, jus habet movendi omnia corpora.

Obj. Plerique in Mundo sunt motus, qui à substantia spirituali oriri non videntur. Nam ut motus naturales tribuantur intelligentiæ divinæ, motus animales animæ cognoscenti, motus cœlestes Angelis; certè dici nequit, quæ sit illa substantia cognoscentis, quæ movet globum à
tor-

tormento bellico tanta vi excussum, aut sagittam arcu emissam, aut ventum tanto impetu concitatum, &c.

Resp. Hos & similes motus, aut naturales esse, aut certè à naturalibus proficisci. Unde omnes ab ea substantia spiritali, quæ naturæ præest, ut à proprio fonte, oriuntur: sic lapis, naturali suo impetu deorsum tendens, rotas horologii movet: sic pyrius pulvis concepta flamma naturaliter sese in majorem locum explicans, globum è tormento excutit; exhalatio calore rarescens, atque ab aliis corporibus, ne se omnem in partem liberè diffundat, impedita, qua facilius potest via irruens ventum facessit; arcus vi elastica sese in situm naturalem restituens sagittam excutit.

Porrò quo ad motus naturales id observandum, eos à natura rebus inditos esse ad tuendam localem earum inter se dispositionem: unde tales & tanti sunt, ut requiritur ad res in sua naturali dispositione collocandas. Porrò tria requiruntur ad hanc dispositionem. Primò, ut res sit in proprio loco. Secundò, ut in eo naturæ suæ conformem partium explicationem ac situm habeat. Tertiò, ut rebus amicis se se associet, & inimicas fugiat. Unde in rebus tria genera impetuum naturalium distinguenda sunt. Inclinatorius, quo unaquæque res proprium locum petit, ut gravia centrum, levia circumferentiam. Elasticus, quo nititur ad retinendam, aut si ab ea per vim dimota fuerit, ad repetendam connaturalem partium explicationem, ac situm, qualis cernitur in arcu inflexo, in aere nimis tenso, aut compresso. Demum sympatheticus & antipatheticus, quo res quædam aliis se adungere, aut ab his recedere nituntur, ut ferrum magneti se adiungit, atque ad illum certum situm affectat; cucurbita propagines suas versùs aquam dirigit, ab oleo verò declinat, &c. eaque vis latius regnat, & in longè pluribus, quàm vulgò videatur. Sed de his accuratius agendum.

G. III.

De Motu Gravium & Levium.

GRAVIA deorsum ad centrum ferri experientia constat. At quæ vis illa moveat, quæritur. Variæ sunt sententiæ, quæ ad duo genera reduci queunt. Nam aliis placet moveri ab extrinseco, nempe vel à substantia subtili impellente, ut videtur Cartesio; vel à terra ea ad se trahente, ut existimat Gassendus. Alii censent moveri impetu sibi intraneo.

C O N C L U S I O .

Gravia moventur impetu intrinsecò sibi à natura insito . Ita censent Peripatetici omnes .

Probatur . Et quidem quòd impetus ille sit à natura , nemo negat . Viget enim ubique ac semper ; proindeque non ex accidente , sed statà & fixa naturæ lege , ut necessarius ad naturale rerum bonum , quod per illum procuratur ac conservatur , quatenus eo impetu gravia communem globum componunt & tuentur , atque in eo suis quæque locis disponuntur .

Quod verò hic impetus non ab alio corpore manet ad gravia , sed ipsis intrinsecus sit & naturaliter inditus , sic probatur . Cùm impetus naturales ab Authore naturæ sint rebus impressi , iis rebus potius , quàm aliis inferi debent , ad quarum bonum tendunt ; melius enim est , rem propensionem ad proprium bonum in se habere , quàm ad illud ab alio impelli . Unde si artifex suo artefacto inferere posset principium motus ad ejus perfectionem & conservationem necessarii , id potius præstaret , quàm eum ab extrinsecò arcefferet ; Atqui gravitatis impetus tendit ad bonum gravium , nempe ut invicem unita proprium globum componant , & in eo suis quæque locis disponantur : Ergo illis ipsis inest hic impetus , ut naturalis propensio ad proprium bonum .

Confirmatur . Nullum apparet corpus , à quo gravibus imprimi possit hic impetus : Ergo illis inest ut dos naturalis . Consequentia patet . Probatur Antecedens .

Atque in primis gravia non possunt trahi deorsum à terra , ut vult Gassendus . Nam quod ait , terram ex se emittere corpuscula , quæ implicata corpori gravi , cum hac præda ad eam revertantur , id absurdum est . Hæc enim corpuscula impetu quodam vibrata prius gravia repellerent , aut certè sursum tantisper sustinerent . Deinde , ut deorsum traherent secum , vel ipsa sponte decidere , vel à terra retrahi deberent . Unde difficultas integra manet , à quo , quave ratione hæc corpuscula , cùm ad corpus grave pervenerint , aut à terra trahantur , aut ipsa in eam recidere incipiant .

Non possunt etiam pelli deorsum ab aliqua subtili substantia , ut contendit Cartesius . Vult ille , circa centrum & polos terræ subtilem materiam unà cum terra & gravibus aliis ab Occidente in Orientem gyrare : sed cùm major in ea subtili materia , quàm in gravibus , sit impetus , majore conatu niti recedere à centro , atque ita gravia ad centrum repellere , ea loco sui post se substituendo . Nichil ad rem ineptius fingi potuit : nam .

Primo Corpus; quo gravius est, eo majori impetu nititur recedere à centro, circa quod torquetur; ut corpus fundum gyratum, quo gravius est, eo fortius funem tendit, & elapsum longius excurrit: Ergo in ea hypothese gravia potius, quam subtilis materia, recederent à centro.

Secundo, si materia subtilis concitatori motu excurreret à centro, incurrens in gravia, quorum tardior esset motus; ea potius ante se urgeret, non infra se detrunderet: ut ventus concitator navim tardio rem non possit repellit, sed antea urget, eo validius, quo est concitator.

Tertio, si materia subtilis post se truderet corpora gravia, non caderent ad perpendicularum. Nam, ut supra ostendi, & fatetur Cartesius, corpus circa centrum motum ac ab eo recedere nitens, dum re ipsa recedit, non pergit per lineam rectam centro perpendiculararem, sed per transversalem: ut in figura supra posita; lapis elapsus in A non pergit ad C, sed ad B. Cum ergo materia subtilis in oppositam sui motus partem gravia pelleret non ferrentur linea perpendiculari ad centrum, sed transversali.

Quarto, in ea hypothese impetus gyrantis materiae subtilis penè nullus est circa polos, at validissimus sub linea æquinoctiali: itaque gravia segnius sub polis descenderent, validissime sub æquinoctiali linea, quod experientia repugnat.

Demum, ne cetera urgeam, juxta Cartesium, ut majori impetu materia subtilis nititur recedere à centro, quam gravia; ita majori, quam ea, impetu circa centrum gyrat; Atque eo gyrationis impetu gravia non repellit in adversam suae gyrationis partem, alias turres deiceret, aut certe arbores, quod facillimum est, currendo velocius in Occidentem, curvaret ad Orientem: Ergo nec eo recessus à centro conatu ea pellit ad centrum, sed uterque motus fictitius est. At hæc nimis.

Obtrudunt hic pro se Cartesiani hanc experientiolam. Aquam vase contentam, cui injectus sit pulvis corporis gravis ac solidi contriti, ut cereæ obsignatoria, si manu, aut baculo circumagas, partes aquæ in gyrum motæ pulverem hunc graviorem ad centrum motus pellent. Quidni & pari ratione materia subtilis in gyrum mota, gravia coget ad centrum?

Resp. Experimentum illis potius obesse. Nam cum rapidior est hic motus, pulvis eo deicitur ad latera, quod ob gravitatem & soliditatem fortius moveatur. At ubi motus sit placidior, pulvis citius moveri desinit motu proprio, atque tum ab aqua adhuc gyrante & a

lateribus vasis undique repercussa pulsus versus centrum minores ac minores gyros agens tandem in eo colligitur & acquiescit. Nusquam tamen per rectam lineam, ut postularet opinio Cartesii, sed per spiralem huc fertur.

Mitto hic refellere, quas alii afferunt, extrinsecas motus gravium causas, ut cælum ea repellens, ætheream substantiam omnia pervadentem, aerem ambientem. Hæc enim cum nulla probabili ratione nitantur, superest, ut is impetus innatus sit ipsis gravibus, nempe inditus ab Authore naturæ suis quæque locis destinante. Hinc dicitur Sap. 11. *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisse*. Vbi per pondus intelligitur inclinatio, qua res ad id, quod sibi expediat impetu indito fertur, ut notat S. Thomas 1. p. q. 5. a. 5. Hoc sensu gravia dicuntur moveri à generante, quia impetus ille naturam eorum sequitur, & ab eo est, à quo & natura.

Obj. Eadem est ratio gravium ac levium; ut enim illa deorsum, ita ista sursum naturæ lege feruntur; Atqui levia sursum ex se non tendunt, sed ab aliis corporibus impulsiva; ut lignum ex aqua emergit, quod eo subeunte sursum feratur: Ergo & gravia non ex se, sed ab aliquo alio corpore deorsum traduntur.

Resp. Distinguo minorem: levia ex se sursum non tendunt: si sint absolutè & simpliciter levia, nego; si sint absolutè gravia, & solùm respectivè & secundùm quid levia, concedo. Itaque dico, sicut corpus grave innato impetu tendit deorsum, ita leve sursum. At pleraque sunt solùm levia respectivè, cum in se simpliciter gravia sint: ut lignum simpliciter grave est, (deorsum enim ex se tendit) at respectu aquæ leve dicitur, quod hæc gravior illo sit. Fateor, hæc levia respectivè ex se nunquam sursum tendere, sed ab extrinseco pelli: ut lignum ex se non tendit sursum, sed ab aqua eo graviore subeunte pellitur. At corpus simpliciter leve innato impetu sursum tendit. Verùm, an sit aliquod corpus absolutè leve, quodve illud sit, an potiùs omnia sint gravia & ad centrum ex se tendant, sed alià aliis fortiùs, illaque ob id solùm eorum respectu levia dicantur, alibi discutimus.

Instabis. Omne corpus, quod movetur, ab alio movetur: Ergo gravia ex se ipsis non moventur, sed ab alio pelluntur.

Resp. Distinguo: movetur ab alio; ut à corpore impellente, nego; ut ab agente hunc impetum illi tribuente, concedo. Nam si omne corpus ab alio corpore moveretur, esset processus in infinitum: itaque in motu corporum pervenitur ad aliquem impetum corpori à natura inditum, à quo ut supra notavi, oriatur

tur motus & impetus alii . Et hujus generis est impetus gravium .

Urgebis . Hic impetus gravium non est semper in actu secundo , non enim grave semper movetur : Ergo ut exeat in actum , debet saltem determinari ab aliquo .

Respondent quidam , gravia habere quidem in se principium sui motus , sed incompletum , & quod compleatur & determinetur ab ipsa terra . Hinc gravia è terra longius remota parùm gravitare : ut Milvi etiam absque motu alarum stant immobiles in altiori aere ; & nubes , licèt graves , sustententur in aere pendulæ .

Sed melius dicendum , impetum gravium semper esse in actu . Actus enim hujus impetus est nifus ad centrum , qui gravibus semper inest : nam extra centrum posita nituntur continuò ad illud petendum ; in centro verò , ad illud retinendum , unde ægrè ab eo divelluntur . Porro milvi & nubes in alto sustententur , non quòd minùs gravitent , sed quòd à ventis ibi perpetuò validè flantibus , aut exhalationibus ascendentibus veluti portentur : unde nubes imbre gravidæ remittente vento statim in pluviam decidunt . At cur milvus , si sustineatur à ventis , ab illis non abripitur ? Quia ipse motu proprio nititur in contrarium venti ; sic pisces in fluente aqua stant aliquando immobiles , nitendo motu proprio in contrarium cursus aquæ .

Hic nota Dei sapientiam , quæ tam simplici via globum elementorum tornavit & tuetur ; nempe eorum nifu ad centrum . Eo enim elementa communem globum efficiunt & servant , ac dum pro ratione suæ gravitatis ad illud propriùs aut longius accedunt , suis quæque locis congruè disponuntur .

Circa gravia quædam quæri possunt . Primò cur in statera , vulgò *la Romaine* , minus pondus , si à centro , seu fulcro stateræ longius abducatur , majus pondus attollit ?

Resp. Quia tardior motus faciliùs imprimitur , quàm velocior ; & contra ad velociorem motum major vis requiritur , ut per se notum est : at dum corpora appensa in statera simul moventur , illud , quod magis distat , citius moveri necesse est , quàm illud , quod centro proprius est , ut etiam per se notum est : Ergo majori vi opus est , ut remotius à stateræ centro moveatur , minori , ut proximius : Ergo quo minùs pondus à centro remotius est , eo majori conatu opus est , ut impediatur , ne cadat , aut ut cogatur ad ascensum . Itaque adeo removeri potest , ut majoris ponderis gravitas non prævaleat ad illud sustinendum , tumque sua licèt minore gravitate cadit , & cadendo aliud licèt gravius attollit ; quod erat demonstrandum .

Hic principio nititur omnis augendarum virium motricium

eius peritia. Nempe in ea sita est, ut duo corpora sic aptentur; ut eodem tempore unum velocius, aliud tardius moveri necesse sit. Ut in Rota mota partes extremæ citius, mediæ tardiùs moventur; in Vesi, vulgò *in Lèvier*, pars brevior ac fulcro vicinior lentè ac parùm movetur, dum longior citò & multùm movetur. Itaque maxima vi opus est, ne brevior longiorem, eique appensum pondus moveat; at minore, ut longior brevior, eique appensum pondus attollat.

Quæres 2. Cur metallum, licèt aqua gravius, si ducatur in tenuissimas lamellas, aut acus, non mergatur.

Resp. Quia corpus grave in aquam descenderè nequit, nisi eam dividat; quod sine aliqua vi fieri nequit. Porro acus, aut lamella tantam vim non habet, ut subjectam aquam dividat. Hinc animalia, licèt aqua graviora, natando non merguntur: repetitis enim ictibus aquam suæ divisioni resistentem pellendo se sustinent. Eodem modo aves volatu in aere feruntur. Ob eandem causam pulvis, plumæ, festucæ lentius cadunt in aere; præcipuè crassiusculo & vapido, ægriùs enim illum dividere possunt. Hinc globus è tormento trans flumen explosus languidiorem ictum edit, nam à vapido fluminis aere ægriùs diviso vis ejus frangitur.

Quæres 3. Cur lignum, licèt aqua levius, ei tamen aliqua sui parte immergatur.

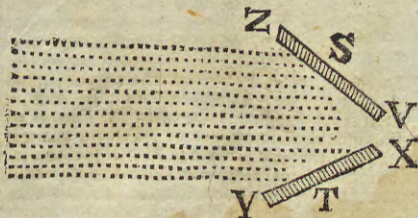
Resp. Quia majus pondus minus pellit, ut centrum petat. Porro totius ligni majus pondus est, quàm modicæ copiæ aquæ: Ergo lignum aquæ portionem pellit, quæ ipsa minus ponderat; atque adeo usque mergitur, donec tantum loci occupet, quantum paris ponderis aqua occuparet; at ubi eò ventum est, ultra non mergitur, sed reliqua sui parte eminet. Hinc naves in graviore aqua minus merguntur, ut in marina minus quàm in fluviali. Hinc quæ sunt latioris carinæ minus aquam subeunt, quia latior carina parùm immersa multum aquæ extrudit. Hinc fieri potest navis, quæ aquam tota subeat, & ad nutum deprimatur, emergat, aut in mediis aquis persistet. Nempe si undique aquæ impervia, ponderibus ita libratur, ut tantum loci occupet, quantum æqualis sibi aquæ moles, immergetur quidem, sed immersa eodem in loco stabit. At si levior reddatur, emerget; si gravior, descendet. Porro gravior effici potest appensis in laqueari ponderibus; levior verò, si hæc pondera demittantur in mare per foramina saccis corii mollioris instructa, qui cum illis ponderibus nunc in mare trudi, nunc ex eo in navim reduci possint atque stringi, aut laxari, ut opus fuerit.

§. IV.

De Motu Elastico .

Elaterium, vulgò *Ressort*, dicitur corpus, quod à suo statu dimotum in eum se restituit. Impetus, quo id fit, dicitur *vis elastica*; motus verbò ille, *motus elasticus*. Id tribus modis maximè contingit. Primò, cum corpus vi compressum ea vi amota se extendit, ut pressus aer se explicare nititur. Secundò, cum vi tensum se reducit, ut fides testudialis per vim tensa longius sit, ea amota se ad minorem longitudinem reducit. Tertio cum violentè flexum se erigit, ut arcus inflexus, Lamina Chalybea complicata, lignum viride curvatum de se amota vi sponte erigunt. Hic motus, eaque vis elastica in pluribus corporibus conspicua sunt; at unde oriantur, quæstio est soluta non facilis.

Cartesius hic adhibet materiam subtilem, quæ poros corporis inflexi in convexa ejus superficie ampliores facios, in concava angustiores, eos subingressa qua partes ampliores existunt, difficiliorem exitum habet ea parte, qua sunt angustiores: Itaque nititur eos dilatare, ut liberè transeat, istar cunei in foramen adacti, sicque corpus erigit. Hic modus non sufficit; nam ex eo dici nequit, cur aer compressus se extendat, aut chorda tensa se reducat, quæ tamen fiunt vi elastica. Deinde hic sibi non constat Cartesius. Nam supponit, elastici corporis poros esse rectos, quos subtilis materia liberè trajiciat: quod si esset, foret Diaphanum, ex ejus principiis. Vide supra disp. I. q. 1. ar. 5. §. 2. Demùm, ut alia mittam, vel materia subtilis recta movetur, vel in omnem partem. Si in omnem partem, pari nisu, quo angustiores meatus ampliare, eodem ampliore magis dilatare conabitur, sicque tam impedit, quàm promovebit arcus inflexi erectionem. At si recta movetur, in poros, qua parte ampliores sunt, non incurret, nisi dum ejus cursui obvertuntur, id est, cum arcus convexa superficies opponitur motui materiæ subtilis, non verbò cum concava ei obvertitur. At arcus in omni situ se restituit. Finge v. g. pora latera, eo situ, quo sunt bacilli S T materiam subtilem tendere versùs V X, fortè eo impetu spatium V X ampliabit. At si materia subtilis alio sensu impingat in bacillos, puta tendendo recta ab Y in S, aut à Z in T, aut ab V X in Z & Y, hunc effectum non creabit.

Alii vim elasticam aeris ac tenuioris alterius substantiæ gonderi adscribunt; ut videmus, grave pondus incumbens ligno inflexo illud erigere. Verum nec ea ratio esse potest, cur aer compressus, aut chorda tensa se se restituant; id enim potius impediret. Deinde omnia perinde essent elastica, ut plumbum æquæ ac chalybs: nam æquæ in illud hæc fluida substantia gravitaret. Missis itaque his & aliis sententiis -

C O N C L U S I O .

Vis elastica aliorum corporum est ab aere, seu spirabili corpore, poris incluso, presso, aut tenso, qui dum se restituere nititur, illis pristinum statum restituit. Vis verò elastica aeris, qua nimis pressus, aut tensus in proprium statum redit, est ipsi intrinseca & innata.

Declaratur conclusio. Atque in primis hunc esse genium aeris, ut vi comprimi aut dilatari possit, eaque amota, magno impetu ad connaturalem extensionem redeat, mille constat experimentis. Catapulta pneumatica, vulgo, *Arquebuse à vent*, ea ratione constat: nam in ejus tubo magna vi aer compressus data copia erumpit tanta vi, ut plumbea glans ab eo pulsa longissimè feratur, & in dura quæque altè penetret. Idem fit in ludicris Sclopetis puerorum, cum plumæ aut ligni excavati cubum infarciunt, frustulis succulentis radicis, aut stupeis, aere intercepto; cum enim embolo unum versùs aliud pellitur, medius aer pressus istud magna vi expellit. Porro ut premi, sic tendi posse aerem, videre est in scyphone, vulgo, *syringue*, cujus obstructo inferiori foramine, adductoque altius embolo, tensus aer medius embolum, amota vi retinente, cum impetu reducit. Idem experiri liceat in Machina Pneumatica, de qua alibi dicam.

Porro

Porro, quod ea vis elastica sit aeri intrinseca & innata probatur. Primo, quia nulla apparet causa extrinseca, qua saltem pressus aer dilatetur: immo omnes causae extrinsecae huic dilatationi potius obstant, cum pressus aer se se explicare nequeat, nisi pellendo, & premendo corpora ambientia: unde eo impetu agit potius in illa, non hæc in illam. Deinde, natura in necessariis non deest: at, cum aer violenta pressione, aut tensione à debita extensione dimoveri possit, ut ex dictis constat, exigit illam repetere: Ergo à natura ei inest vis, qua eam repetat. Demum inclinatio in bonum proprium cuique rei à natura indita est, unde *naturalis* dicitur; Sed vis & impetus, quo aer pressior aut tensior redit ad naturalem statum, tendit ad bonum ejus naturale, ut patet: Ergo ei inest à natura.

Quod autem aliorum corporum motus elasticus sit ab aere incluso, suadetur. Cum causa sufficiens & præsens adest, frustra quaritur alia. Porro aer præsens est, & sufficiens ad motum corporis elastici: & quidem præsens est; nam ut constat, & concedunt aliæ sententiæ, corpora elastica poros habent, atque in illis aerem, non enim sunt vacui. Est etiam sufficiens: nam cum corpus illud vi dimovetur à proprio statu, puta cum arcus lunatur, pori versùs convexam superficiem ampliores, versùs concavam angustiores fiunt, ut omnes concedunt; proindeque inclusus aer in illis extenditur, in istis premitur; ut per se notum est: At pressior, aut extensior nititur redire ad pristinum statum, ut ex dictis constat: Ergo amota vi arcum flectente, redibit ad pristinum statum, sicque arcum eriget, quod erat demonstrandum.

Dices. In omni penè corpore pori sunt, & in illis aer: Ergo omnia perinde forent vi elastica prædita.

Resp. Vix ullum esse corpus, quod ea vi, aliqua ratione, non sit præditum; non tamen omnia ex æquo, qui non eadem est aeris inclusi & pororum, quibus continetur, conditio. Terra, pulvis, farina, multum aeris includunt; at dum premuntur, foras elabitur per granulorum interstitiola: unde in iis non comprimitur; itaque vi elastica carent. In mollibus corporibus, ut cera, butyro, &c. aer non premitur; nam eorum partes pressioni cedunt. Lapidès vim elasticam habent, nam collisi invicem resiliunt, quod ad vim elasticam pertinet, ut dicemus: unde flexi se erigent, ac potius rumpuntur. Eadem est ratio vitri: ejus laminae tamen tantisper flectuntur, facilius, si pars convexa calefiat, ut concava frigeat; contra ægrius, si concava calefiat, ut convexa frigeat; nam ut corpus flectatur, aerem in poris convexae superficiei dilatari oportet, quod calor promovet, frigus

gus vetat; concavæ verò comprimi, quod frigus juvat, calor vetat: nam aer frigore contrahitur, calore dilatatur. Aqua compressa se restituit ob aerem inclusum; at ægrè contrahitur, quod aer in ea maximè compressus sit: aeris enim elastica vis ab humido enervatur. Hinc ob humorem in ligno viridi vis elastica debilior, contra in sicco vegetior. In metallis plumbum minùs elasticum est, quia parum aeris includit, unde ponderosius est; deinde mollius cum sit, rugatur in concava superficie, in extima dilatatur, sicque partes ipsæ, non aer, pressionì & tensioni cedunt: eadem ferè ratio est auri, quod sit maximè ductile, & minimè porosum. Itaque metalla sunt magis elastica, quorum partes rigidæ, duræ, minùs ductiles cum sint & multum aeris includant, cum premuntur aut flectuntur, non ipsæ suis dimoventur locis, sed potiùs inclusum aerem ad minus aut majus spatium cogunt, maximè si aere sicciore pleni sint pori; nam, ut dixi, humidior minùs est elasticus. Hinc chalybs moderatè candens in frigidammersus ea vi magis pollet, quod arctatis repentino frigore poris exterioribus multum sicci & ignei spiritus in intimis maneat: unde sit turgidior: nam si ex duobus filis chalybeis atque crassis unum igni admotum intingat in aquam, crassius evadet, nec per idem foramen, ac alterum duci poterit. At chalybs temperatus, etsi maximè elasticus, ægrè flexilis est; faciliùs enim frangitur, maximè si nimis candens aquæ immergatur. Hinc temperatas horologiorum portatiliùm laminas igne recoquunt, ut hæc nimia rigiditas ignis calore molliatur; tum flexiliores evadunt. Sed longum foret omnia persequi. Id tamen non omittendum, vim elasticam minui diuturniore violentia, ut arcus diutiùs inflexus minori vi se erigit: nam aer inclusus diuturno nifu partes ipsas tandem sibi accommodat; aut pressus sensim transpirat, autensus aliud adsuscipit, quo quantum opus est subeunte, qui priùs erat, citra vacui periculum propriæ dimensionis restituitur.

Repones. In arcu flexo aer, qui est in poris arctatis, potest ad eos, qui sunt ampliores, commigrare: Ergo non premitur.

Resp. Poros elasticorum cæcos esse, nec invicem communicantes, saltem plerosque: nam si quæ corpora poros habent ita dispositos, ut aer ab uno in alium migrare possit, ac tandem foras liberè erumpere, ea elastica non erunt, ut cinis, terra, farina, lana, gossypium, spongia, ob eandem causam pro ratione aeris inclusi non sunt, ut oporteret, insigniter elastica: is enim pressus è massa elabitur, attamen filamina earum rerum sunt singula elastica ob oppositam causam. Hinc ex illis
ali-

Aliquod massæ elaterium; nam dum singula sese pressa erigunt, massam ipsam erigunt.

Instabis tandem. Ut aeris, sic aliorum corporum hic genius esse potest, ut pressa, aut tensa pristinam dimensionem, aut figuram innata vi repetant: Ergo non rectè eorum elaterium aeri tribuitur.

Resp. Cum, ut ostendimus, ea vis elastica ab aliis aeri inesse nequeat, & possit convenire aliis ratione aeris, imo ita esse varia convincant indicia supra recensita, gratis asseri, hanc aliis perinde ac aeri esse innatam. Porro hic aeris nomine intelligo quamlibet spirituofam substantiam: nec enim assero, quæ est in poris solidorum, eam esse purum aerem. At quidquid sit, est hac in re genii aeris.

§. V.

De Motu sympathetico & antipathetico.

Plerisque rebus inesse motum, quo aliquibus accedere, ab aliis recedere affectant, innumeris constat experimentis: sic ferrum & magnes ad invicem accedunt: Hydrargyrius ad aurum, adeo ut propriæ oblitus gravitatis per erectam auri virgulam ultrò ascendat. Idem ferrum, cuprum, vitrum, lignum refugit; unde his admotus sese in globulos colligit. Sales varii generis aqua soluti, ea calore leni exhalata, similes similibus coivisse deprehenduntur. Succussæ in vase arenulæ, quæ similiores sunt invicem congregantur. Electrica corpora, ut succinum, cera obsignatoria, vitrum, gemmarum magna pars, paleas & minuta quæque ad se trahunt. Cucurbitæ propagines, si vas aquæ proximius admoveris, ad illud accedent; si olei, declinabunt. Mitto innumera alia. Quodd itaque hi motus coitionis & fugæ rebus insint, constat. Hos Sympathiæ & Antipathiæ vocamus. Unde sint, quæritur. Omnes ad aliquid occultum tandem confugiunt: nam cum alii eos tribuant occultæ qualitati, alii corpusculis insensibilibus, utrumque sanè sensus nostros perinde fugit. Ut ea res explicetur -

C O N C L U S I O.

Inest rebus intraneus & à natura insitus impetus, quo cognatis & amicis adjungi affectant, & à contrariis recedere: atque ab illo impetu sunt illi motus, qui propriè dicuntur sympathiæ & antipathiæ.

Secunda pars constat. Nam si rebus insit hic impetus, nulla eo aptior horum motuum causa esse potest.

Pri-

Prima itaque pars probatur . Natura in necessariis non deest ; Atqui ad rei perfectionem & conservationem necessarium est , ut amicis & cognatis conjungatur , à contrariis recedat : Ergo natura ad id non defuit , sed ali- quod medium providit ; porro nullum aptius videtur , quàm ille innatus impetus .

Dices . Hic motus accessus ad cognata , recessus à contrariis , ut esse potuit ab impetu innato , ita & ab impulsu extrinsecus causato .

Resp. Utroque modo fieri à Deo potuisse ; at commodius & naturæ conformius erat , ut fieret impetu rebus innato : Atque ita re ipsa esse ex eo colligitur , quod horum motuum externa causa non apparet , cur v. g. Hydrargyrius aurum quærat , magnes ad ferrum feratur : nam quæ hæcenus excogitata sunt , non satisfaciunt . Fateor tamen , hunc impetum sæpe juvari à causis extrinsecis : nam res à Deo sic sunt inter se dispositæ ac connectæ , ut aliæ ab aliis ad id , quod sibi expedit , juventur . Verùm ea externa subsidia non obstant , quin rebus necessaria sint aliqua interna principia , quibus tendant ad id , quod sibi & universo expedit : nam si à natura inest rebus vis quædam ad aliarum bonum promovendum , quantò potiori jure inest vis ad proprium bonum quærendum & servandum .

Repones . Si rebus inesset hic impetus , omnibus inesset ; nam eadem esset omnium ratio ; Atqui in rebus admodum paucis hi sympathiæ & antipathiæ motus visuntur : Ergo non sunt ab impetu rebus innato , sed ab aliqua causa externa .

Resp. Hunc impetum omni rei aliquatenus inesse ; at in aliis obscurior est & mollior , in aliis clarius & fortior , pro mensura , quam ille solus novit , qui rebus eum indidit . Deinde ab aliquo aut externo , aut interno fortiori sæpe impeditur . Magnes ad ferrum tendit eo impetu : at proprio pondere , ne coeant , impediri possunt . Halitus humidi affectant loca & corpora frigida : hinc sudor marmorum & scyphorum in æstate ; hinc in locis arboribus confitis aer humidior ; at ventis aliò abripi possunt . Terrena terrenis non solo communi gravitatis , sed etiam sympathiæ nisu jungi affectant : hinc turbida aqua citius clarescit , cujus in fundo lapilli aut arena est , quod immixtus aquæ pulvis ad hæc cognata feratur ; at is nisu adeo imbellis est , ut minimo aquæ motu impediatur .

Insistes . Si adnato impetu res ad alias cognatas ferrentur , ad eas in quavis distantia tenderent ; quod non fit .

Resp. Hunc impetum non ita completum in iis esse , quin egeant aliqua immutatione à cognatis propius admo-

tis causata. Sic, ut refert illustris Anglus D. Boyle, duæ phialæ, quarum in altera sit spiritus salis non adeo fortis, in altera spiritus urinæ fermentatæ, aut salis ammoniaci probè rectificatus; si ab invicem remotiores sint liquores, quieti manent; at iis propius admotis, statim è liquoribus densior fumus erumpit, nempe liquoribus ad hunc motum se mutuo excitantibus. Quo exemplo docemur, plerosque motus ex principiis intraneis non prodire, nisi iis ab aliquo externo excitatis.

Addes tandem. Non videtur, quo innato impetu palea, immo quævis leviuscula res ad electrica corpora ferantur; quove ferrum ad magnetem jungi affectet. Quid enim boni ea junctione quærunt?

Resp. Electrica corpora per se trahere halitus, sive quos ipsa affricu excitata emittunt, quique remittente calore ad fontem suum redeunt; sive qui circumdant alia corpora; nam omne quantumvis minutum corpus aliquid continuè ex se exhalare, eoque veluti fumo circumdari constat ex odoribus, ut uberius suo loco expendemus. Vnde per accidens minuta illa trahunt, ut sponsia avidius aquam combibens, minutiora propius natantia sibi cum aqua adjungit.

Quantum ad ferrum & magnetem, nota est utriusque cognatio: nam ex eadem fodina eruuntur, ac magnes ipse ferro ex parte constat. At de eo tantisper dicendum.

De vi Magnetica.

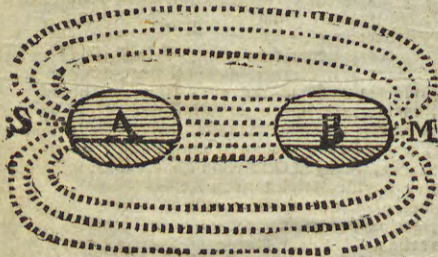
Magnetis omnia persequi longum foret. De eo integra volumina edidit Gilbertus, Kircherus, & alii; sed omnium primus & egregiè Gilbertus. Præcipua perstringemus.

In eo tres præcipui sunt motus. Primo, se ad polos dirigit; adeo ut in magnete duo poli sint, æquè ac in terra, quorum unum ad Austrum, alium ad Boream obvertit, cum in vase ligneo aquis innatans liberè id potest. Idem præstat acus magnete tacta, eoque motu polum indicat, magno navigantium commodo nuper detecto vel à Lusitanis, vel apud Gilbertum lib. 1. cap. 1. à Joanne Goua cive oppidi Melpolitani in Regno Neapolitano, circa annum 1300. quo subsidio destituti veteres Stella Polari navigationem ægrius regebant, ea, ut sæpe fit, nubibus testâ. Nec solum magnes eo motu ad terræ polos se dirigit, sed suos illis unire affectat: nam sub æquinoctiali linea uterque magnetis polus stat in æquilibrio, quod æquè distent à polis terræ; at dum acceditur ad alterum terræ polum, magnetis polus eum respiciens deprimitur, alter elevatur.

Secundò, magnes magneti propius admoto accedit, atque adhærere nititur. Is motus magneti cum cæteris sympatheticis communis est, at in eo magis conspicuus: idque peculiare habet, ut certum situm affectet; nempe servata inter se polorum dispositione. Hinc admotis invicem duorum magnetum polis iisdem, jungi recusant; non quòd se fugiant, ut vulgò creditur, sed quod uniri nitantur alio sensu, nempe ita ut polus australis unius boreali alterius sit iunctus, atque ita utriusque poli polis terræ aptè respondeant.

Tertiò demum, magnes ferrum & chalybem, non alia quævis, sua virtute imbuat; adeo ut ferrum jam eadem, qua magnes, vi polleat, eosdemque motus tum ad magnetem, tum ad aliud ferrum habeat.

Cartesius eos motus refert ad particulas materiæ subtilis instar cochleæ intortas, quæ ab uno polo ad alteram terram recta trajiciant per poros apto sibi modo intortos, & egressæ circa eam gyranter ad alterum ferantur polum, ut per eum subeuntes iterum perenniter fluant. Vult, easdem particulas, dum incurrunt in magnetem, (quòd ejus pori eadem ac terræ ratione sint dispositi) pares gyros agere; idemque fieri, cum magnes magneti admovetur, ut vides in subiecta figura, in qua ex magnetibus A B particula, quas striata supponere debes, à polo M egressæ, per gyrum ad polum alterius magnetis S delatæ per eum ingressæ perenniter fluunt; porò ferri meatus non ita quidem esse dispositos, at facillè disponi incursum hujus materiæ eos sibi aptantis, hinc magnetem suis motibus illud imbuere.

Hæc sanè gratis finguntur, & Innumeris refelli possunt, nec interim rem conficiunt; nam iis positis intelligi nequit ab ea subtili materia ferri, aut magnetis molem insignem ad aliam impelli. Deinde causa & ratio motus ac
figu-

figuræ harum particularum ægrius percipitur, quàm ipsius magnetis motus, ut ostendi supra Disp. 1. Quæst. 1. 2. 4. §. 1. in fine. Itaque res obscura obscuriore frustra explicatur.

Alii alias externas causas fingunt, sed quæ nulla certa ratione constant. Quidam magneti animam tribuunt, à qua sit ejus motus. Scilicet & ferro tribuenda erit simili ratione. His itaque missis -

Reliquum est, ut motus magnetis sit ab impetu intrinseco & innato, ut alii sympathetici. Cum enim in corpore motum cernimus, cujus nulla exterior causa afferri potest, impetum, quo cietur, illi à natura, seu naturæ Authore inesse meritò colligitur; At talis est magneticus motus; diù & anxie quæsitæ est ejus causa exterior, nec ulla certò hætenus detecta fuit: Ergo est ab ipsa rei natura.

Dicendum superest, quo fine, & quibus insit hic impetus. Quantum ad primum, finis præcipuus hujus impetus est, ut per eum corpus suum & aspectum quandam obtineat ad polos; hunc enim quærit illo motu, & in eo quiescit: Ergo is est proprius ejus finis, ut gravitatis, esse in centro. Habent quidem magnetica motum alium, quo mutuo uniri affectant; sed & hic quoque tendit ad hunc præcipuum finem: non enim quovis modo uniri affectant, sed servata polorum dispositione quadam, ut communem axem efficiant, ad polos sibi correspondentes directum.

Quantum ad res, quibus ea vis inest, primò ac præcipuè interioribus terreni globi partibus, ac ejus veluti nucleo inesse docent, qui de vi magnetica diligentius scripsere, Gilbertus, Galilæus, Cartesius & alii. Idque eo constat experimento, quodd magnetica se habent ad terram, ut minus magneticum ad fortius; ejus enim polis suos jungere affectant: unde idem contingit acui nauticæ, dum longa navigatione circa terram fertur, ac dum circa magnetis globum movetur. Uni terræ polorum vicinior, ad eum suum polum inclinatur: cum æquè distat ab utroque, ejus poli stant in æquilibrio. Accedit ratio. Finis magnetici impetus, ut dixi, est certo situ & aspectu disponere ad polos: At id maximè necessarium erat globo terrestri, ut eundem ad cœli polos aspectum situmque fervaret, aliàs non satis tuta esset regionum distinctio: Ergo vi magnetica imbuti debuit, qua illum situm constantius teneret. Nec enim id illi satis præstat gravitas; nam ea terræ partes affectant quidem uniri centro, at globus ipse hanc potius, quàm aliam ad cœli polos partem convertere non exigit.

Dices, Si terra vi magnetica polleret, omnis terræ pars

ea polleret : At quam calcamus, ea non pollet, ut constet. Deinde omne ferrum ea imbueret. Demum, si aliqua vi à gravitate distincta opus esset, ut terra ad cœli polos eundem fervaret aspectum, ita & ut idem ejus punctum respiceret immobiliter occasum v.g. Non enim id ei tribuit vis magnetica, quæ solum ad polos dirigit; At terra sola gravitate eundem ad ortum & occasum situm tenet : Ergo & ad polos.

Resp. ad 1. Terram exteriorem calore Solis, ac variis alterationibus ab ea dispositione, quam sequitur vis magnetica, esse dimotam : sic calor nimius magneti eam eripit, ut experientia constet ; immo si Soli & pluviae diu exponatur, paullatim eam deperdit.

Resp. ad 2. Vim magneticam in abditis terræ partibus latentem, ad exteriores ejus partes non adeo vegetam diffundi, ut brevi, facile, ac insigniter ferro communicetur ; lapsu tamen temporis id valet. Hinc virgæ ferreae, si eodem situ diutius supra jaceant, ea imbuuntur ; imò virga chalybea subito, si candens aquas ad perpendicularum uno sui extremo immergatur.

Resp. ad 3. Vi magnetica terram habere non solum, ut eadem puncta vertat ad polos, sed etiam ad ortum & occasum : nam certis constat experimentis, globum magneticum mercurio innatantem, non modo axem dirigere ad polos, sed etiam idem semper punctum ad ortum, idem ad occasum convertere.

Inest etiam ea vis magneti, seu in eo sit aliqua hujus terræ interioris portio, seu dispositio, qua facile à terra eam hauserit. Hinc notante Gilberto, eum situm afflatur, quem habuit in sua fodina ; ac extractus si diu alio, quam exigit, situ ad terram jaceat, vim suam paullatim amittit.

Ferro verbò non actu ea vis inest, sed aptitudine ; seu in eo veluti torpeat, nisi à magnetico potentiori exciteatur, seu in illo nulla sit, sed solum quædam ad eam dispositio, ut sulphuri ad formam ignis.

Cæteris rebus actu, vel aptitudine inesse vix ullo constat experimento. Refert tamen P. Honoratus Fabri Tract. 7. phys. Propos. 120. lateres plus æquo costos, qui ferrugineum quendam colorem induxerint, successu temporis eam contrahere. At id ob ferri aliquid admixtum esse potest. Fertur etiam, ut idem habet ibid. Propos. 263. discum ligneum ex arboris ferrato trunco aquæ liberè innatantem ad eosdem aspectus cardinum cœli se componere, quos ante in arbore vegeta habebat. Quod si sit, ea vis latius patebit, quam vulgò credatur. Nec fortè à verbò abest, naturam inservisse rebus vim, ut se compo-
nant ad eum siderum aspectum, qui ipsis magis propitius est.

Quæ.

Quæres, cur magnes & acus eo tacta variis in locis à polo declinet, immo eodem in loco successu temporum.

Resp. Id contingere ob fodinas ferri, aut magnetis, quæ iis in locis latent. Hinc in mari acus declinatio est versus terras viciniores. Nempe omne magneticum alteri in distantia proportionata posito uniri affectat: unde cætera quidem polos terræ per se affectant, terra verò polos cœli. At illa ab aliis aliò abduci possunt. Porro eodem in loco successu temporum abducuntur à fodinis ferri, aut magnetis, quæ aut de novo fiunt, aut aperiuntur, aut alia ratione vim suam efficacius exerunt. Sed de his hæcenus.

§. VI.

De Motu Projectorum.

Projecta à motore separata motum suum continuare videmus, ut lapidem manu vibratum, sagittam ab arcu, globum à tormento bellico. Quæritur, quæ causa sit hujus continuati motus. Quidam censent, pulsus anteriùs aerem retro recurrentem projecta deferre. Alii, hanc esse naturæ legem, ut eo, quo res est, statu permaneat: itaque projecta semel motu constituta in eo perseverare, non tamen semper, quod tantundem illius motus deperdant, quantum in illud, puta in aerem, transferunt. Ita Cartesius.

C O N C L U S I O.

Projecta moventur impetu illis à projiciente impresso.

Probatur. Et quidem impetum illum esse à projiciente, negari nequit. A quo enim esset? Deinde impetus mobilis est à movente; Sed projiciens est movens, projicere enim est movere: Ergo ab eo est impetus. At quòd projecto insit, probatur. In eo est impetus, quòd vim facit aliis, ut loco cedant, eaque pellit; Atqui non aer vim facit lapidi, sed lapis aeri eum pellendo antrorsum, ac dividendo; unde lapis est ut agens, aer ut patiens & resistens; hinc per densius medium difficilior est motus projectorum: Ergo impetus est in projecto, ut propagatio quædam ejus vis motricis, quæ est in projiciente.

Confirmatur. Aer retro recurrens non movet projecta, nisi quatenus antrorsum pellitur ab iis: Ergo impetus prius est in projecto ad pellendum aerem. Deinde, aer minus aptus est, ut recipiat impetum à projiciente; nam eo validior est projectionis impetus, quo projectum gravius

vius ac solidius est, ut in lapide, quàm in ligno: porro aer mollis, levisque existit. Demum projecta moveri possunt in contrarium aeris, ut cum adverso & in contrarium flante vento projiciuntur.

Non inficior tamen, aerem pressum antèriùs à projecto, ac cum impetu retrorsum recurrentem adjuvare ejus motum. Hoc sensu Aristoteles lib. 7. *Phys.* c. 2. & aliis in locis, motum projectorum ei tribuit, nempe ut juvantur.

Obji. Plura solo aeris impulsu projiciuntur, ut glans plumbea ex pneumatica catapulta; pila per fistulam solo flatu. Nec videtur alia vis globum è tormento excutere, quàm ventus igneus.

Resp. Hæc non moveri ab aere medio, per quem feruntur, sed à vi elastica, qua aer inclusus se explicans pellit obstantia, iis impetum communicando. Unde & hæc moventur impetu intrinseco ab elaterio aeris causato, ut quævis alia ab elateriis pulsa.

Instabis. Lapis à manu projici nequit, quin manus anteriorem aerem pellat, isque recurrens retro urgeat lapidem: Ergo videtur sufficere.

Resp. Ab ipsa quidem manu pelli antèriùs aerem, illumque retro recurrere; at is impetus in hoc fluxu corpore dispersus mollior est, quàm ut diu perseveret, & lapidi tantum motus conferat. Unde motus lapidis est præcipuè ab impetu illi impresso, ac diutius perseverante, quo ipse aer continud pellitur.

Urgebis. Si lapidi inesset impetus, quo movetur, moveret se ipsum; At nullum corpus movet se ipsum, aliàs esset in actu & in potentia.

Resp. Impetum, quo movetur lapis, esse in eo ut passionem ab alio illatam; & ideo non à se ipso, sed ab alio moveri dicendus est. Nec vero est simul in actu & in potentia respectu ejusdem; sed in actu impetus, quia eum actu habet; in potentia verò ad locum, quem non habet, sed ad quem eo impetu tendit.

Dices. Nullus est in corpore moto hic impetus; Sed eo ipso, quòd aliquid est in motu, exigit in eo perseverare: Ergo nec projectum, nec aliud movetur ab impetu.

Resp. Percipi non posse, corpus in instanti, quo est in uno loco, exigere alium; id est, moveri, nisi aliqua sit hujus exigentiæ causa. Porro hoc non exigit ratione propriæ substantiæ, aliàs semper exigeret moveri; nec ratione loci, in quo est, in eo enim potius exigit quiescere, nisi moveatur; nec ratione loci, ad quem tendit, is enim nihil habet, quo absens corpus ad se ire cogat; immo cum jam sit plenus alio corpore, non sine vi aliqua ab eo disjungitur, ut alteri uniatur. Itaque superest,

est, ut illam variationem loci corpus exigat ratione alicuius ubi adjuncti, quod nos *impetum* vocamus.

Repones . Eo momento, quo projecta cessant moveri, cessat eorum impetus : Ergo nihil est nisi ipse actualis motus.

Resp. Nego consequentiam. Hinc enim solum sequitur, impetum projectorum ab ea causa perimi, à qua eorum motus impeditur. Differt enim ab impetu innato, quòd hic habeat necessariam cum natura proprii mobilis connexionem ; & ideo tandiu est, quandiu natura ipsa, nec nisi cum ea destruitur. At impetus impressus ab extrinseco non est ita connexus cum natura subjecti, quæ ei potius repugnat ; unde in ea non conservatur, nisi quandiu vincit hanc repugnantiam. Porro hæc repugnantia iuvatur à medio, & ab aliis corporibus, in quæ projectum incurrit. Si ergo projectum incurrat in corpus, cuius tanta est resistentia, ut vinci nequeat ab impetu illo impresso, is ab ea vincitur ac perimitur, sicque cessat motus projecti, eliso impetu, à quo erat.

Addes. Duo contraria simul eidem inesse nequeunt : Sed si quis inesset impetus lapidi sursum projecto, essent in eo duo impetus contrarii, nempe impressus sursum tendens, & innatus deorsum : Ergo in eo nullus est impetus.

Resp. Distinguo maiorem : contraria eidem simul inesse nequeunt ; secundum id, quo sunt formaliter contraria concedo ; secundum id, in quo non sunt formaliter contraria, nego . Porro impetus actualis sursum non est formaliter contrarius habituali impetui innato deorsum, sed solum ejus actui, qui est ferri deorsum. Actus enim actui contrarius est, at non ejus principio, saltem formaliter. Ut actus injustitiæ est contrarius actui justitiæ, at non ejus habitui, aut potentia, à qua procedit ; unde nec illum, nec istum à subjecto excludit . Ita pariter impetus sursum excludit quidem à lapide actualem impetum & motum deorsum ; at ipsam vim innatam, seu radicem, à qua est talis actus, non abolet, quia hic impetus ab extrinseco additus contrariam radicem non imprimit lapidi, qua vim illam radicalem, quæ nomine *impetus innati* intelligitur, excludat . Verum quia hæc vis otiosa esse nequit, continud nititur ad suum actum, proindeque adversus eum impetum, quo impeditur ; atque adeo ubi cessat causæ illum inducentis influxus, eum paulatim infirmat, donec tandem nullus evadat : sique destruitur impetus projectorum à vi innata ei, non formaliter, sed effectivè contraria.

§. VII.

De Motu Reflexo, seu de Resilitione.

CORPUS cum impetu vibratum, dum alteri duro allidit, resilire docet experientia: ut pila parieti allisa, etsi fortè non cum tanto, cum insigni tamen impetu resilit; recta quidem, si incidat ad perpendiculum; obliquè verò, si oblique incidat, ita sanè ut obliquitas reflexionis par semper sit obliquitati incidentiæ, ac utraque parem angulum efficiat. Quæritur, causa hujus motus reflexi. Cartesius, ac plerique censent, in reflexione eundem motum & impetum perseverare, sed variari determinationem. Nempe, inquit, paries occurrens pilæ non opponitur ejus motui, sed solam determinationi, ne scilicet ulterius pergat: Itaque motu ejus adhuc vegeto manente regredi, ac reflecti necesse est.

C O N C L U S I O.

IN reflexione novus est motus, novus quoque impetus, productus ab elaterio corporis aut reflexi, aut reflectentis, aut ab utroque.

Probatur prima pars. Motus & impetus esse nequit idem cum motu & impetu sibi contrario; nihil enim est sibi contrarium; Sed motus & impetus reflexus est contrarius directo; sunt enim inter terminos directè oppositos, saltem in reflexione perpendiculari; ut pila ad perpendiculum cadens supra planum, eadem linea remigrat ad terminum, à quo cecidit: Ergo motus & impetus reflexus est alius à directo.

Confirmatur. Motus & impetus directus destruitur à corpore occurrente: Ergo in reflexione novum produci necesse est. Consequentia est evidens. Probatur antecedens. Corpus occurrens pro rata suæ resistantiæ minuit motum & impetum projecti: Ergo si omnino resistat, omnino eum perimit. Consequentia constat. Antecedens verò experientia ipsa docet. Videmus enim, impetum & motum projectorum eo magis frangi, quo magis resistit corpus, in quod incurrunt. Hinc diutius & fortius moventur in puro aere, quia minus resistit; non ita diu, nec tanto impetu in aere vapido, quia magis resistit; minore in aqua, quæ magis resistit, quàm aer; minore in luto, &c. Ergo corpus occurrens pro rata suæ resistantiæ frangit motum & impetum projecti: Ergo cum occurrit directè corpus omnino resistens, puta paries marmoreus pilæ, ejus motum & impetum omnino per-

rimittit; atque adeo moveri desineret, nisi aliquid ei novum motum & impetum tribueret.

Respondent, Corpus mollius occurrens minuire motum & impetum projecti, quod aliquid ejus motus & impetus in illud transferatur: At cum corpus durum & immobile occurrit, in quo nihil sui motus & impetus projectum imprimere possit, tunc motu & impetu in eo integrè perseverante reflecti.

Sed contra. Pila in aquam projecta eam magis ac latius movet, quam lutum, si in illud projiciatur; atque adeo plus sui motus in eam transfert; Hinc in aqua tot circuli, in luto nulli à pila illa creantur. Et tamen diutius ac longius in aqua movetur, quam in luto: Ergo mendosè ajunt, motum projecti minui à corpore occurrente, quod in illud transferatur, non quod ei corpus illud resistat; quin potius, quo facilius projectum movet corpus occurrens, eo minus impetus ejus frangitur; eo verò magis, quo istud magis resistit.

Secunda verò & præcipua pars; quam peregrinè tractat clarissimus Vir D. Mariotte lib. De Percussione supponit, quæ supra diximus, de vi elastica. Quibus politis explicatur faciliè. Nam cum corpus durum alteri duro colliditur, ea collisione partes, vel utriusque, vel alterutrius comprimuntur; at compressæ vi elastica mox se restituant eadem vi, qua fuerint pressæ, atque ita projectum repellunt novo motu & impetu in eo producto. Id experiari licet ad sensum. Si supra chordam arcus exactè dimiseris pilam eburneam, cernes illam deprimere directo illo impetu chordam; sed mox effecto illo impetu chordam vi elastica se restituere, atque vicissim pilam sursum repellere ad eandem ferè altitudinem. Itaque pilæ illius motus & impetus reflexus manifestè est à vi elastica chordæ & arcus. Eandem, proportionem servata, causam dicimus omnis motus & impetus corporis reflexi.

Probatur 1. Quia nulla connaturalior ac aptior causa hujus motus reflexi proferri potest. Et sanè ea vi elastica reflexum motum fieri, saltem sæpe, nemo inficiari potest, cum id ad oculum cuivis pateat in exemplo allato pilæ & arcus.

2. Quia omnis motus reflexus servat leges reflexionis à vi elastica causatæ. Ut enim pila cadens ad perpendicularum supra chordam recta resilit; obliquè verò cadens, resilit quoque obliquè; ita fieri cernimus in omni motu reflexo, immo ita fieri necesse est, si reflexio sit ab elaterio repellente. At secus, dici nequit, cur projectum modò recta, modò obliquè reflectatur. Nam esto corpus occurrens motum & impetum projecti non elidat, sed solùm ejus determinationem; quid impetui illi sua determinatio-

ne priori multato novam tribuet, atque talem, potius, quam aliam, & ad eos potius, quam ad alios angulos?

3. Demum motus reflexus in iis solum corporibus locum habet, quæ vi elastica pollent: in quibus verb. aut nulla est, aut segnior, nulla itidem est, aut segnis resilitio. Globus chalybistemperati ex alto demissus in incudem, egregie resilit. Item globus eburneus, marmoreus, vitreus, quod in iis præstet vis elastica. At minus resiliet ferreus non temperatus, minus aureus, minus stanneus, minus plumbeus, minimè demum ex argilla molli constitutus, ob contrariam rationem. At si hi non in duram incudem, sed chordam arcus incidant, resiliunt; quod ejus mollius elaterium horum pondere depressum se se restituendo illos repellat. Globus ferreus è tormento vibratus in murum sacco laneo munitum, nec penetrat, nec resilit, sed effecto impetu ad muri pedescadit. Quid ita? Non deest impetus, non deest corpusejus determinationi obstans: cur ergo non resilit? Quia mollioris lanæ elaterium inertius est, quam ut valeat tantam molem repellere. Si idem globus in corpus elasticum incidat, puta in marmoream rupem, sed tanto ictu, ut ejus partes atterat, non resiliet; at si leniori ictu, quo non valeat duritiem marmoris violare, resiliet: nempe in primo casu elaterium fractum suam vim non exserit; at in altero integrum, sed pressum, exserit. Si æquales globos chalybeos, aut alterius corporis elastici, filis paralellis juxta se appensos altius adducas, dimissi in se incurrentes ad eandem altitudinem resilient, quod ictu pressæ partes se restituendo mutuo globos repellant. Si globi sint ex argilla paullulum siccata, quod hæc elastica vi careat, invicem collisi non resilient, sed eliso vicissim motu & impetu immobiles consistent. Quo vili & levi experimento clarè docemur. 1. Motum & impetum perire, licet non transferatur in aliud corpus, contra Cartesium, ut supra notavi. 2. Non solam determinationem, sed impetum ipsum projecti elidi ob occursum corporis aut immobilis, aut motu contrario affecti. 3. In ipsis duris nullam fore reflexionem si nulla foret vis elastica: nam hi argillæ globuli fatis duri sunt, ut alter alterius motui obstat; nec tamen vel tantisper causare valent motum reflexum, quod elaterio careant. 4. Demum id, quod nunc agitur, omnem motum reflexum esse ab elaterio: nam eum nec durities propriè promovet, nec mollities destruit. Mollia enim, sed elastica, invicem collisa resiliunt, ut duo utres inflati, licet molli ac cedente aere tantum pleni. Lapis quoque, immo glans plumbea è catapulta explosa oblique feriens aquam resilit, ut suo damno experti sunt plerique, sauciati globulis ictu oblique admodum in a suam

vibrato resilientibus in adversam ripam. Quippe suum, licet mollius, elaterium aquæ inest: pressa enim assurgit; hinc in fluctus crispatur. At globi illi ex argilla, licet duriusculi, non resilient, quod elaterio careant.

Obj. Cum Gassendo, non videri qualemnam depressio- nem possit efficere pila ex panno laneo allisa parieti mar- moreo.

Resp. Non quidem marmoris, sed pilæ ipsius partes deprimi, & se se restituendo pilam repellere. Nam, ut dixi, perinde est ad reflexionem, seu corporis occurren- tis, seu corporis projecti seu utriusque partibus insit elaterium: cuiusvis enim premantur ac se deinceps ressi- tuant, resiliat projectum.

Dices. Non videri corporis durissimi, puta chalybis egregiè temperati, partes comprimi posse, cum ex eo globus incudem similis materiæ ex mediocri altitudine de- mittitur.

Resp. Ita tamen esse. Si dubites, experire. Incudem febo paullulum inunge, Quo ex altiori loco in eam cadet globulus, eo majus vestigium sui imprimere videbis; at- que ita intelliges, majori ictu magis fuisse compressum & complanatum ea parte, qua collisus fuit; nec tamen plagam ullam in eo deprehendes, quod pressæ partes sta- tim se restituerint.

Repones: Ergone durissima corpora, si elaterio care- rent, invicem collisa non resilient?

Resp. Ita fore. At nullum insigniter durum apud nos corpus est omni elaterio destitutum, saltem eo quod par- tes ejus pressæ se resituant, quod unum satis est ad resili- tionem.

Hic nota, in reflexione valde obliqua impetum dire- ctum non prorsus extingui, sed ex eo & elastico corporis repellentis fieri mixtum. Hinc motus reflexus quo est obliquior, eo magis durat, licet elaterium tunc minus agat, quia minor est pressio. Imò fieri potest, ut percus- sio adeo obliquè fiat, ut in corpus occurrens nihil ferè impetus contribuat, sed solum à via sua directum tantis- per deflectat; sicut planum inclinatum solum determinat impetum gravitatis, ut non sit exactè ad perpendicularum, quod tamen naturaliter affectat gravitatis impetus. Sed in hoc nulla est difficultas.

§. VIII.

De Motu Pendulorum.

Notum est, corpus grave è fune pendulum altius ab- ductum à perpendiculari, in quo quiescebat, ac dis-

missum, innata gravitate præcipitari quidem deorsum, non recta linea, quia prohibetur à chorda retinente, sed obliqua circuitione; at ubi attigerit perpendicularum, non quiescere, sed emergere sursum ad parem prope altitudinem à qua descenderit; Idque variis vicibus, donec sensim languescente impetu, post crebras emersiones ac immersiones, itus & reditus sensim minores, ac tandem nullos, quiescat. Quæritur, quæ causa sit illius impetus, quo corpus illud pendulum propria retinente gravitate sursum emergit.

Duæ videntur causæ, quarum vel altera, vel, ut verisimilius reor, utraque hanc emersionem emittit.

Prima est impetus in descensu acquisitus. Nam, ut mox dicam & constat, grave deorsum ruens singulis momentis actualem impetum majorem acquirit. Et quidem hic impetus, cum sit à gravitate, naturaliter tendit deorsum linea perpendiculari. Verum à fune determinatur ad lineam circulearem. Cum itaque hic impetus sic determinatus in fine descensus validissimus sit, & corpus pendulum facillimè à perpendiculo abduci queat, eo impetu, quàm vi patet, abductum pendulum emergit, donec gravitate, cum ascendere incipit, minus favente, immo tandem repugnante, sensim fractus, nullus evadat. Tuncque incipit alius ab ipsa gravitate causatus, quo pendulum deorsum pellitur, ac ubi perpendicularum attingit, pari jure ac antea emergit, idque alternis vicibus, sed continuo minoribus propter gravitatem aliquid exaltationi cuilibet detrahentem, donec tandem nulla fiat, atque pendulum in perpendiculo quiescat.

Dices, non videri impetum è gravitate ortum posse affectare ascensum gravitati contrarium.

Resp. Id verum esse, cum impetus ita est à gravitate, ut nihil aliunde contrahat: sicut, si à genio gravitatis dispositione aliqua fuerit abductus. Nam omnis causa effectum producit non sibi semper, sed conditionibus subiecti accommodatum. Cum itaque corpus grave ita dispositum est, ut ad centrum recta moveri nequeat, sed tantum obliquè ei accedere, gravitas efficit obliquum impetum, qui dum viget & nihil obstat, semel cœptam viam, quantum potest, terit: sic lapis per inclinatum planum ruens, puta ex alto monte, ubi planum horizontale attingit, in eo non quiescit, ut postularet gravitas, atque ut fieret, si recta caderet, sed satis diu ulterius volvitur motu horizontali, ad quem montis inclinatio ejus impetum determinavit.

Alterà causa ascensus penduli est aer retro urgens. Nam pendulum eo impetu, quo descendit, aerem antrorsum pellit, usque recurrens ipsum in eandem partem retro vicissim.

ciffim urget ; atque ita non finit quiescere in perpendiculari , sed ulterius pellit : quamquam fateor , si ea sola causa foret , ascensum penduli minorem longè futurum , quàm re ipsa fit . Non enim tantus est recurrentis aeris impetus , ut tantum evehere sursum queat corpus grave : At potest tamen ceptum impetum juvare .

Quæres 1. Cur , quo pendulum è longiori filo pendet , eo plures edat vibrationes .

Resp. Quia tunc ascensus est facilior . Nam corpus grave pari impetu facilius ascendit per lineam magis inclinatam . Hinc grave pondus homo unus movet sursum per planum inclinatum , quod plures movere vix possent per erectius . Porro quo longior est funis , eo ascensus fit per arcum magis inclinatum , ut constat .

Quæres 2. Cur in machina pneumatica , exhausto crassiori aere , pendula diutius suas continent vibrationes .

Resp. Quia aer rarior perinde juvat illas vibrationes , ac densior . At id præ illo habet , ut à corpore pendulo facilius dividatur , atque ita minus ejus vibrationi obsistat . Hinc in crassiori & vapido aere minus diu pendula vibrantur .

Quæres 3. Cur ejusdem penduli vibrationes omnes , licet aliæ aliis majores , æquali ferè tempore fiant : at longioris penduli omnes tardius , quàm brevioris .

Resp. Quia idem pendulum , quo vegetior est ejus impetus , citius quidem movetur , sed amplius decurrit spatium ; quo languidior fit , tardius quidem movetur , sed minus spatium decurrit . Porro proportionem servata inter velocitatem & spatium , tardior motus eodem tempore minus spatium conficit , quo velocior majus . At cum longior est funis , longius spatium æquali velocitate pendulum corpus conficit , quàm cum brevior existit : Ergo majori eget tempore .

Quæres 4. Cur perdula , ita & pleraque alia , vibrationes illas edant : ut chorda arcus à loco quietis violentè adducta non solum ad eum redit , sed ulterius progreditur , nec deinde regreditur , nec nisi post multas vibrationes quiescit . Idem fit in acu pixidis magnete tacta , cum à polo fuerit abducta . Idem in balance æqualibus affecta utrinque ponderibus .

Resp. Quia in his eadem est ratio , ac in pendulis . Eorum impetus actualis à vi innata , qua tendunt ad locum quietis , productus continuè acceleratur ; unde , cum attingit locum quietis , concitatio est , quàm ne in eo possit comprimi . Itaque ulterius progreditur . Ut videmus pueros in prato incitato cursu abreptos , ubi fossa improvise occurrit , etiam invitos in eam ruere , quod impetum

in seipsis concitatum, etiam si nitantur, subito cohibere nequeant. Simile quiddam accidit vi innatæ. Majorem impetum producit, quam eum statim possit reprimere. Hinc mobile fertur extra metam, ad quam vi illa innata tendit; at rursus eo nimio impetu paulatim represso, alio ab eadem vi innata producto ad metam reducitur, idque alternis vicibus, donec tandem reciproco excessu illo impetus actualis sensim imminuto succedat quies in loco naturali. Porro, ut dixi in pendulis, ita & in aliis, juratur hic impetus ab aere, modo supra explicato.

§. IX.

De Motus Acceleratione.

Vulgè notum est, hanc esse proportionem vis naturalis loco motricis, ut celeriores impetum causet in progressu, quam in principio. Sic lapis decedens initio quidem segnius fertur; in progressu vero celerius celeriusque descendit; atque adeo tanto validius percutit, quanto ceciderit ex altiori loco. Idem contingit in omni motu naturali. Inflexus ramus dum se restituit, celerius movetur in progressu. Idem fit in arcu, in pendulis dum descendunt, in ipso motu acus nauticæ, quo à polo abducta ad eum redit. Quæritur causa hujus accelerationis. Quidam censent, gravium descensum accelerari, quod terræ vicinia roboretur gravitas. Ita Simplicius apud Galendum. Alii, gravia trahi à vi magnetica terræ, quæ quo propior, eo validius trahit. Alii, quod cum grave propius ad terram accedit, minus aeris sit inter utrumque, atque adeo minus resistat. Sed hæc similesque opiniones vel eo refutantur, quod acceleratio perinde fiat sive in majori, sive in minori à terra distantia. Non enim solum ramus inflexus, aut arcus tensus motu accelerato se restituunt nulla habita ratione ad terram; sed etiam gravium motus pari ratione acceleratur, sive fiat à vertice turris ad medium, sive à medio ad imum, licet iste sit illo terræ vicinior. His itaque similibusque sententiis rejectis -

Germana hujus effectus causa repeti potest ex illo principio, ratione ac experientia certo. Vis movens æqualis validius movet corpus, quod jam est in motu, quam quod est in quiete. Hoc, inquam, principium constat ratione: Nam ut minor calor est dispositio ad majorem, ita minor impetus ad majorem: Ut ergo ignis non subito totum, quem potest, calorem confert, sed imperfectum primo collatum augeat; ita vis loco motrix conjuncta mobili non statim omnem actualem impetum ei confert, sed prius

prius imperfectum, deinde perfectiorem: nam cum influat continuè, aliquid semper addit, donec totum, quem potest, impetum contulerit.

Accedit experientia. Sic nauta æquali usus conatu cymbam quiescentem ægrius ac lentè mover: at jam emotam pellens eadem vi, ejus motum urget. Sic equi jam concitatum currum facilius trahunt, quem quiescentem vix dimovent: unde Rhedarii dum grave pondus in arduo loco vehunt, cavent, ne motus interrumpatur. Sic incitato prius cursu longior fit saltus. Sic rotatus aliquandiu funda lapis longius projicitur. Sic æquali flante vento navis à litore solvens segnius fertur, at in progressu celerius. Sic globum supra planum constitutum si repetitis ictibus æqualibus urgeas, senties velocius moveri secundo, quàm primo ictu; tertio, quàm secundo, sicque succedenter, donec impetus celerimus evadat.

Cum itaque vis loco motrix gravium, & aliorum, quæ naturali motu moventur, quævis illa sit, semper adsit & influat impetum actualem, necesse est, ut segniorem prius productum augeat, idque continuè, donec talem contulerit, quo majorem conferre nequit. Unde hæc acceleratio non in infinitum augetur, sed ad æqualitatem tandem devenit, cum scilicet tantus est impetus actualis, ut vis innata majorem producere nequeat: non enim infinitum producere valet.

Porro, ut eorum, quæ vi innata moventur, acceleratur impetus in progressu; ita & omnium, quæ vi motrice sibi conjuncta moventur, sive violentè, sive naturaliter. Nam istorum ac illorum eadem est ratio, nempe quod vis movens conjuncta, cum nunquam ferietur, impetum continuè augeat, donec talem, quo majorem non potest, contulerit. Consentitque experientia in exemplis jam allatis, cymbæ, currus, lapidis fundæ projecti, navis, globi. Hæc enim violentè moveri, palam est. At ubi vis violentè movens separata est à mobili, è contra motus ejus continuè debilitatur. Tunc enim abest causa, quæ impetum urgeat; & adest causa, quæ illi resistat, nempe gravitas mobilis, & medii resistentia, quibus sensim impetus à vi motrice impressus debilitatur.

Obj. Æqualis impetus æqualem motum, quantum est ex se, ciet; Atqui toto tempore descensus æqualis est impetus gravium; moventur enim impetu innato, seu gravitate, quæ in illis semper est eadem: Ergo, nisi quid aliud ea urgeat, non accelerantur.

Resp. Impetum habitualem, seu innatum, qui est ipsa vis naturalis, seu potentia motrix, in gravibus & aliis, quæ naturaliter moventur, semper æqualem esse. At impetus actualis ab ea procedens, quo actu moventur,

in progressu augetur, & cum illo motus.

Instabis. Idem manens idem, facit semper idem; Sed vis illa innata, à qua procedit impetus actualis, eadem semper est: Ergo idem semper impetus ab ea procedit.

Resp. Idem facere idem in subiecto æqualiter disposito; at si istud melius disponatur, aliquid in eo perfectius producet: ut idem ignis lignum fortius continuò calefacit, quia minor calor est dispositio ad perfectiorem. Sic vis innata paullatim in mobili suo maiorem efficit impetum actualem, quia minor jam productus disponit ad perfectiorem.

Urgebis. Impetus actualis non producit effectivè ab impetu innato, ut calor ligni ab igne, aliàs mobile ageret in se ipsum; sed procedit ab eo, ut effectus formalis secundarius à suo primario. Effectus enim primarius vis innatæ est propensio habitualis ad locum naturalem, à qua sequitur actualis impetus ad illum absentem remotis impedimentis, nisus vero actualis ad eum retinendum, cum corpus in eo fuerit; Atqui effectus secundarius, quantum potest, remotis impedimentis statim sequitur ex primario: Ergo remotis impedimentis statim grave movetur, quantum potest moveri vi innata: Ergo non acceleratur, nisi aliquid aliud ipsum urgeat. Sanè, quòd lignum non statim ab igne calefiat, quantum potest, in causa est, quòd qualitas contraria repugnat calori, eaque repugnantia paullatim vincenda est. At lapis suspensus non ex se repugnat motui deorsum, quin potius illum exigit pro ratione suæ gravitatis, unde funem toto suæ gravitatis nisu tendit: Ergo, remoto prohibente, vis innata subito totum, quem potest, actualem impetum ex se profundet; ut lux, remoto opaco, subito quantum potest illuminat aerem, quòd in eo nihil sit, quod repugnet luci, sed mera ejus privatio.

Resp. Impedimentum, quo fit, ne gravitas statim totum, quem exigit, impetum aequalem habeat, fortè non peti ex corpore gravi, ut probat argumentum & confirmat experientia: nam in machina pneumatica, exhausto aere crassiori, grave subito rapidè descendit, immo pluma tanto ferè impetu descendit, ac plumbum; nec motus, saltem sensibiliter, acceleratur in descensu. Itaque impedimentum illud videtur potius peti ex medio: nam grave moveri nequit deorsum, nisi scindat & moveat suppositum aerem, cogendo, ut cedat anteriùs, & recurrat posterius. Porro aer initio quietus ac repugnans huic motui, ægrius illo movetur, præcipuè si sit densus. At illum ejus motum corpus grave continuò urgens efficit in progressu celeriores, ac proinde medio minùs resistente, immo tunc favente, quòd quantum urgetur anteriùs,

tan-

tantum recurrere urgeat posterius, corpus grave quo magis progreditur in descensu, eo majorem impetum actuale ab innata gravitate consequitur.

Porrò quæ proportionem acceleretur motus gravium, viri solertes cum variis experimentis quæsierint, reperere, accelerari juxta progressum numerorum imparium; adeo ut si corpus grave primo sui descensus tempore, puta quo movetur arteria, unam confecerit exapedam spatii, secundo pari tempore tres conficiet, tertio quinque, quarto septem, &c. Verum id scrupulosius discutere non est instituti.

§. X.

De Legibus motus & impetus.

Quas finxit Cartesius, supra satis refutavimus, ac nunc ferè ab omnibus rejiciuntur, ut experientia minus consonæ. Alii alias statuunt. Nos hic quasdam ex his, quæ de motu jam diximus, deducemus.

Prima. Impetus innatus nunquam nisi cum natura ipsa destruitur; est enim proprietas naturæ, quæ illam semper sequitur. Aliunde verbò impressus, non est stabilis in mobili, sed destruitur citius aut tardius, juxta proportionem ejus cum vi contraria, à qua destruitur. Id videre est in projectis, quorum impetus tandem cessat, citius aut tardius juxta resistantiam aut mobilis, aut medii, aut corporis occurrentis, ut supra ostendimus.

Dices. Ut projecti, ita & gravis corporis motus cessat: quiescit enim, ubi locum naturalem attingit.

Resp. Motum gravis cessare, at non ejus impetum destruit. Nam quo impetu locum petit, eodem nititur ad eum retinendum; & si ab eo iterum removeatur, eodem quo prius impetu ad eum redibit: quod in projectis non fit.

Secunda. Omnis impetus est sui ipsius propagativus.

Constat tum in impetu naturali, tum in impetu aliunde impresso. Ut enim lapis deorsum cadens obviis suum impetum imprimit, ita & sursum projectus.

Tertia. Impetus impressus dum communicatur aliis, minuitur in se ipso. Constat experientia. Cartesius censet, id fieri, quod motus ab uno in aliud migret; ac proinde tantum uni detrahatur, quantum alteri tribuitur. Mendosè sanè. Nam motum unius ad alterum migrare impossibile est. Deinde, sæpe fit, ut corpus motum occurrens alteri, illud minus moveat, & tamen plus sui motus amittat, ut ostendi §. 7. Verum itaque ratio est resistantiæ corporis occurrentis, quæ pro sui rata frangit

impetum illius à quo movetur : unde corpus magis resistens corpori violentè in ipsum impulsò minus ab eo movetur, & tamen plùs minuit ejus impetum.

Quarta. Impetus impressi contrarii se se destruunt. Sequitur ex prima. Nam sibi resistunt ; Sed destruuntur ab eo, quod illis resistit : Ergo se se destruunt. Hinc si globus elaterio carens, puta ex argilla mediocriter siccata, incurrat in alium æquali impetu motum, ambo consistent immobiles, eliso vicissim utriusque impetu. At si unus alia majori impetu moveatur, hic alium secum trahet eliso ejus impetu, sed eo seignius movebitur uterque, quò propius eorum impetus ad æqualitatem accedunt ; nam minoris impetus minor est resistentia : Ergo majorem ex toto non elidit, sed pro rata suæ virtutis.

Hic nota, vim impetus ex duobus censerì. Primò ex velocitate : nam cæteris paribus, impetus quo velacior, eo fortior : hinc corpus minus, sed velocis motum, majus movet. Secundo ex pondere : nam quo ponderosius est corpus, eo majori vi opus est, ut moveatur : hinc cum æquali velocitate corpus, quo gravius, eo majorem ictum infligit, ut malleus ferreus validius percutit, quàm ligneus æquali velocitate motus. Itaque in conflictu impetuum habenda est ratio, non solùm velocitatis, sed etiam ponderis : ex utroque enim pendet vis movendi aut resistendi : hinc variæ leges percussionis & conflictus impetuum deduci possent, quas persequi longum foret.

Corpora elastica quasdam proprias leges habent, quæ omnes ex duobus ferè pendent.

Prima. Elaterium, quæ vi pressum fuerit, pari se restituit ; ut chorda arcus, quo major conatu fuerit tensa, eo validiori impetu se restituit, atque adeo longius sagittam pellet.

Secunda. Vis elastica agit in eam partem, quæ minus ei resistit : ut in Catapulta pneumática, aer pressus se explicans totum impetum in globum exserit, nullum ferè in ipsam catapultam. Idem contingit in tormento bellico.

Ex his variæ deduci possent leges motus & impetus reflexi, quem ab elaterio esse supra ostendimus. Aliquas breviter attingemus.

1. Corpora elastica æqualis ponderis æquali impetu collisa, æquali motu resiliunt : nam, ut dixi, quæ vi partes eorum pressæ sunt, eadem se restituant, atque hoc impetu se repellunt ; Cum ergo æqualis est utriusque resistentia, æquali impetu se repellunt.

2. Si sint inæqualis ponderis, aut impetus, ita resiliunt, ut debilius majori impetu repellatur : nam, ut dixi, vis elastica agit in partem, quæ minus resistit. Porro de-

debilius secundum motum directum minus resistit impetui elastico resistenti. Ergo fortius repellitur.

3. Si corpus elasticum in aliud quietum æquale impingat, illud consistet immobile, istud verò solum movebitur: nam cum illud eo impetu, quo in istud irruit, resistat vi elastice repellenti, totus huius vis impetus in istud quiescens, proindeque minus resistens, sese exferet. At ut id fiat, validus, ac subitus ictus esse debet: nam si mollior sit, quo elateria corporum premi nequeant, perinde se habebunt, ac si elaterio carerent: nempe corpus motum illud, quod quiescebat, secum ducet, imminuto impetu.

Porrò si corpus motum incurrat in duo, aut tria, aut quatuor quiescentia & seriatim juxta se posita, solum ultimum movebitur; nam primum quiescens eodem impetu, quo premitur, premit secundum, istud tertium, & sic deinceps. Unde ultimum se habet ad priora, ut se haberet ad corpus motum, si ab eo immediatè pelleretur; At eo casu eo immobili consistente moveretur: Ergo & prioribus immobilibus consistentibus moveri perinde debet. At si duo mota in plura quiescentia seriatim contigua incurrant, duo quoque ultima sola movebuntur: nam ultimum movebitur à corpore móto, quod prius incurrit in quiescentia; at cum aliud succedens iterum incurrat, necesse est, ut suo jure moveat illud, quod ultimo jam móto ex aliis quiescentibus est ultimum. Hæc experiri quisque potest in globis eburneis, ludì Tudicularii, vulgò *Le Billard*; aut in scrupis eburneis, vulgò *Des Dames*. Sed de motu locali hætenus.

QUÆSTIO SECUNDA

De Infinito.

Infinitudo tribus modis spectat ad motum. 1. Ex parte durationis: nam motus in æternum durare potest. 2. Ex parte divisionis: nam motus est de genere continuorum, quæ, ut infra dicemus, in infinitum divisibilia sunt. 3. Ex parte principii: nam motum ab aliquo principio infinito esse, ferè omnes docuere. Ut Epicurei ab infinitis Atomis; Anaxagoras ab infinitis particulis; Aristoteles & alii à primo motore, Deo nempe, qui est infinitus. Itaque hic de Infinito cum Aristotele agendum.

ac discutiendum. 1. An sit aliquid infinitum. 2. An sit possibilis creatura infinita secundum essentiam. 3. An secundum magnitudinem molis. 4. An secundum numerum. 5. An sit possibilis qualitas infinite intensa.

ARTICULUS PRIMUS.

An detur aliquid actu infinitum.

Infinum duobus modis dici potest, actu, & in potentia. Infinitum actu est, quod secundum id, quod actu habet, nullis clauditur terminis. Vocari solet *infinitum categorematicum*.

Infinitum in potentia est, quod secundum id, quod habet, terminis clauditur; at non secundum id, quod habere potest. Dicitur solet *infinitum syncategorematicum*. Ut numerus hominum actu finitus est, at in potentia infinitus: nam ei addi semper possunt alii & alii homines.

Constat, dari aliquod ens actu infinitum, nempe primum ens, seu Deum optimum maximum, est enim fons & causa omnium, atque ita omnem possibilem efficiendi perfectionem continet. At de hoc Theologi, nosque in Metaphysica.

Solum dubitari posset, an aliquid præter Deum sit actu infinitum. Negant ferè omnes, habeturque satis perspicue ex Scriptura Sap. 11. ubi dicitur, *Deum omnia in numero, pondere & mensura disposuisse*: Ergo cætera præter Deum finita sunt; nam infinitum caret numero, pondere & mensura. Deinde, ut infra ostendemus, repugnat creatura infinita actu: Ergo non datur.

Attamen, infinitum in potentia locum habere in creaturis, constat: nam quantitas in infinitum augeri potest, nulla enim adeo magna existit, qua major esse nequeat. Nullus rerum adeo magnus numerus, cui addi alius non possit. Nulla adeo perfecta creatura, qua perfectior creari non possit.

Dices. Potentia in actum reducta nullum sequi absurdum: Ergo si naturaliter datur infinitum in potentia, dari poterit & in actu.

Resp. Distinguo antecedens, potentia in actum reducta; suo modo, concedo; alio, nego. Porro infinitum in potentia est, cui semper absque fine addi potest: unde modus, quo reducitur in actum, est ut ei semper addatur. Quod si fiat, nullum quidem est inconveniens; at non propterea sit infinitum actu. Ita solvit S. Thomas 1. p. q. 7. ar. 4. ad 1.

Instabis. Infinitum actu est, quod nullos fines habet; Atqui Mundus re ipsa nullos fines habet; nam ubi vis eius
fines.

finēs fingantur, non solū imaginatione, sed & mente percipimus, ulteriora parere spātia, quæ re ipsa sunt aliquid positivum ad rerum universitatem pertinens: Ergo Mundus actu infinitus est, aut certè indefinitus.

Resp. Hæc spātia mente sana concipi, non ut aliquid positivum, sed ut possibilem quandam extensionem; quatenus concipimus, Mundi finitam molem à Deo posse ulterius extendi, quàm re ipsa sit extensa. Unde Cartesius mendosè, immo erroneè hinc concludit 2. par. num. 21. Mundum esse re ipsa infinitum, aut certè indefinitum: Nam si quid hoc ejus argumentum probat, perinde probaret, Mundum ne quidem volente Deo finitum creari potuisse, quod & fideli & rationi palàm adversatur. Probaret itidem tempus esse ab æterno, quia ante Mundi creationem dies & annos in infinitum concipimus; immo ante hujusce universi creationem fuisse corpus, quia spātium, in quo nunc Mundus est, concipimus perinde extensum tunc fuisse, ac illa, quæ ultra cœlos concipimus spātia.

ARTICULUS SECUNDUS.

*An dari possit creatura secundum essentiam
actu infinita.*

Infinītum est, quod caret fine. Porro quatuor modis aliquid carere potest fine. 1. Secundum perfectionem essendi. 2. Secundum extensionem molis. 3. Secundum multitudinem numeri. 4. Secundum intensiōem virtutis. Hinc quatuor modis dicitur infinitum, perfectione essentiae, extensione molis, multitudine numeri, intensiōe virtutis. Quærimus, an saltem possibilis sit creatura aliquo ex his modis infinita; & quidem in hoc articulo, an infinita secundum essentiam, seu perfectionem essendi.

C O N C L U S I O.

Repugnat creatura secundum essentiam infinita. Ita docet S. Thomas 1. p. q. 7. ar. 2. & cum eo ferè omnes Theologi, ac Philosophi.

Probatur ejus ratione. Quod constat actu potentiae permixto, non est infinitum secundum essentiam; Sed de ratione entis creati est, ut constet actu permixto potentiae: Ergo est contra ejus rationem, ut sit infinitum secundum essentiam. Minor constat: quia solius Dei proprium est, ut sit actus purus; id est, ut sit ens in actu tantum & nullo modo in potentia ad aliquam essendi actualitatem. At verò omne ens creatum in suo conceptu essentialiter includit po-

potentialitatem, saltem ad esse, & non esse, cum possit esse & non esse, creari & destrui: unde non est essentia-
liter suum esse actu, sed essentia capax essendi & non es-
sendi, quod aperte aliquid potentiale importat. Major
verò demonstratur. Quod est imperfectum in ordine en-
tis, non est actu infinitum secundum essentiam, seu per-
fectionem essendi, ut constat ex terminis; Atqui ens,
cui miscetur aliqua essendi potentia, est imperfectum in
ordine entis, ut etiam constat ex terminis; nam potentia
se habet ad actum ut imperfectum ad perfectum: Ergo
quod constat actu permixto potentia, non est infinitum
in ordine entis.

Confirmatur. Infinitum secundum essentiam, seu quod
idem est, in ratione entis, debet continere omnem es-
sendi perfectionem; nam si aliquam solum continet, li-
mites essendi habet, quibus ad certam entis rationem ita
definitur, ut ad alias se non extendat; Atqui repugnat
creatura, quæ contineat omnem essendi perfectionem:
Ergo & quæ sit infinita secundum essentiam. Probatur
minor. Tum quia creatura est essentialiter ens participa-
tum: porro participare est partem solum capere, ut con-
stat ex terminis. Tum quia creatura illa esset omnipo-
tens, immensa, immutabilis, omnisca, æterna, &c.
hæc enim pertinent ad perfectionem essendi: Itaque es-
set Deus, & non creatura. Demum omnis creatura po-
test non esse; At posse non esse arguit maximam essendi
imperfectiorem: Ergo nulla dari potest, cui insit omnis
essendi perfectio.

Respondebis, Creaturam, ut sit infinita, non debere
compleri omnes omnino perfectiones, ut illas, quæ sunt
Deo propriæ; sed solum omnes perfectiones entis creati:
sic enim erit infinita in ratione entis, non quidem sim-
plicitate, sed entis creati.

Sed contra. Repugnat creatura, quæ contineat omnes
perfectiones, etiam entis creabilis: Ergo nulla responsio.
Probatur antecedens. Primo, quia Deus potest creaturas
in infinitum perfectiores creare, immo in eo consistit ejus
infinita potentia. Secundo, quævis creatura est solum
pars collectionis creaturarum possibilium: Ergo repugnat
ei continere omnes perfectiones creabiles, alias totum
contineretur in parte. Tertio, si dari potest creatura
continens omnes perfectiones creabiles, dari poterit &
alia uno gradu ea imperfectior. Quæro itaque, an hæc
quoque sit infinita, vel finita. Si finita, ergo & prima fi-
nita erit: quod enim finitum superat finito excessu, non
est infinitum, ut per se notum est. Si dicas, hanc uno
gradu imperfectiorem fore nihilominus infinitam, pari ju-
re concedere debes, & aliam infinitam fore, et si centum,
si mil-

Simile, si milles mille, & sic deinceps: Ergo dari sub ea prima poterunt imperfectiores & perfectiores, absque fine, quæ tamen singulæ erunt infinitæ, quo nihil vel fingi potest absurdius. Hoc argumentum planè peremptorium est.

Itaque hîc constat, esse contra rationem creaturæ, ut contineat in se omnem possibilem perfectionem, proindeque ut infinita sit. Creatura enim nihil est aliud, quàm determinata quædam participatio primi entis: unde possibiles sunt creaturæ in infinitum aliæ aliis perfectiores, non quòd sit possibilis aliqua, quæ infinitè participet primum ens, sicque infinita sit; sed è contra, quia nulla illud adeo plenè participare potest, quin sit adhuc in infinitum magis ac magis participabile.

Obj. 1. Quo major est virtus causæ, eo perfectiores effectus producere potest; Sed virtus Dei est infinita: Ergo potest producere effectum infinitum.

Respondeo, distinguo majorem: eo perfectiores effectus producere potest; intra seriem possibilem, concedo; extra, nego. Est autem contra rationem effectus, ut sit actu infinitus in ratione entis: quia omne ens creatum est participatum, ac proinde finitum. Ita solvit S. Thomas 1. p. q. 7. ar. 2. Et de Potent. q. 1. ar. 2. ad 4. Itaque non est de ratione virtutis infinitæ, ut infinitum producat effectum, sed ut perfectiores in infinitum possit producere.

Instabis. Effectus proportionari debet suæ causæ; Sed Deus est causa infinita: Ergo ei debet correspondere effectus infinitus.

Resp. Distinguo majorem; effectus univocus, concedo; effectus æquivocus, nego. Porro Deus est causa æquivoca, quia in infinitum excedit omnem effectum a se productum. Ita solvit S. Thomas 1. p. q. 23. ar. 2.

Resp. 2. Etiam divinæ virtuti correspondere effectum suo modo infinitum, nempe creaturas perfectiores ac perfectiores absque fine. Immo quivis effectus à Deo creatus, etsi finitus quoad rem, est tamen quoad modum, quo fit, infinitus, cum à Deo producat ex nihilo, quod sola virtus infinita potest, ut ostendemus in Metaph. quæst. 3. ar. 2.

Urgebis. Nefas est vel cogitare, aliquid esse Deo impossibile; At si nequeat producere creaturam infinitè perfectam, aliquid est ei impossibile: Ergo.

Resp. Distinguo majorem: nefas est vel cogitare, aliquid Deo esse impossibile; defectu virtutis ex parte Dei, concedo; defectu possibilitatis ex parte objecti, nego. Porro, quòd creatura infinita produci nequeat, non est defectu virtutis in Deo, sed defectu possibilitatis ex parte crea-

creaturæ: unde, ut notat S. Thomas, convenientius dicitur, quod talis creatura non possit fieri, quam quod Deus eam facere non possit, 1. p. q. 25. ar. 3.

Repones. An non potest Deus formare hunc actum. Fiat creatura omnium perfectissima? Sed hæc infinitè perfecta esset: Ergo.

Resp. Repugnare hunc actum, quia nulla talis est intra seriem possibilium. Ut repugnat, Deum, velle, ut producat ultimus dies possibilium, quia quocumque producto alii & alii sunt possibiles.

Dices. Si Deus ageret necessariò, produceret effectum infinitè perfectum; tunc enim ageret toto suæ virtutis conatu; Sed libertas non derogat divinæ potentiæ: Ergo liberè potest illum producere.

Resp. Dato uno impossibili sequi aliud. At præterea dicendum, Deum agendo necessariò non producturum effectum actu infinitum, quia repugnat; sed perfectiores & perfectiores absque fine: nam cum ejus potentia exauriri nequeat, etsi ageret necessariò, nunquam effectum adeo perfectum produceret, ut ei perfectiores producendi non superessent.

Obj. 2. Si actu essent productæ omnes creaturæ possibiles, aliqua foret actu infinitè perfecta: Ergo hoc ipso, quod sunt possibiles infinitæ, aliqua infinita est possibilis.

Resp. Ex impossibili suppositione non probari aliquid possibile, nisi apud illos, qui admittunt illam suppositionem possibilem. Porro impossibile est, omnes creaturas actu produci. Unde in forma distinguo consequens: Ergo quedam infinita est possibilis, si sint infinitæ possibiles; potentia, quæ exauriri queat, & ad omnem suum actum reduci, concedo; potentia, quæ exauriri nequeat, nego. Nam est contra rationem potentiæ, quæ exauriri & ad omnem suum actum reduci nequit, ut perfectissimum, ac proinde infinitum effectum profundat. Deinde, si potest Deus unam creaturam infinitè perfectam producere, eodem jure & aliam saltem ipsi æqualem. Itaque neutra erit actu infinita, cum una actu non contineat alterius perfectiones, utpote ab ea actu distincta.

Dices. Si in creaturis possibilibus nulla sit infinita, omnes sunt finitæ; Ergo non sunt infinitæ: Ergo non sunt in infinitum perfectiores & perfectiores possibiles.

Resp. Distinguo: omnes sunt finitæ, disjunctivè sumptæ, concedo; collectivè, nego. Id est, qualibet à collectione extracta est finita; at ipsa collectio est infinita, quia ex nulla creatura adeo perfecta sumi potest, quin in ipsa aliæ in infinitum perfectiores supersint: unde.

de collectio ipsa est infinita, non quòd aliquam infinitam contineat, sed quòd nullam ultimam habeat.

Repones. Collectio, cujus quælibet pars dicit imperfectionem finitam, non continet partes in infinitum perfectiores & perfectiores: Ergo, si quælibet creatura possibile sit finita, ipsa collectio non dicit creaturas in infinitum perfectiores & perfectiores.

Resp. Distinguo antecedens; si perveniri possit ad ultimam collectionis, concedo; si nequeat perveniri ad ultimam aliquam perfectissimam, subdistinguo; non est infinita actu & categorematicè, concedo; in potentia & syncategorematicè, nego. Hæc enim infinitudo in eo sita est, non quòd aliquid actu infinitum dicat, sed quòd nullam ultimam habeat.

ARTICULUS TERTIUS.

An possibilis sit magnitudo actu infinita.

CONCLUSIO.

Impossibilis est magnitudo, seu extensio actu infinita. Ita S. Thomas 1. p. q. 7. ar. 3. ac aliis in locis. Idem censet major Philosophorum pars contra Scotum, Nominales aliquos, ac paucos ex Recentioribus.

Probatur 1. Ratione S. Thomæ. Substantiæ finitæ proprietates esse nequit infinita; Sed extensio est proprietas substantiæ finitæ: Ergo nequit esse infinita. Minor constat: nam extensio est affectio substantiæ corporeæ, quæ infinita esse nequit, cum constet materia per formam determinata ad aliquam rei speciem. Major est perinde certa. Infinitum enim in subjecto finito nequit recipi, nec ab eo profluere; Sed proprietas recipitur in substantia, & ab ea profluit: Ergo, si substantia finita sit, ejus proprietas infinita esse nequit.

Probatur 2. Extensio infinita esset omnium maxima; Sed nequit dari extensio omnium maxima: Ergo nec infinita. Major est notio infiniti; est enim quo majus esse nequit. At si quis eam protervè neget, sic demonstrari potest. Si extensio infinita non est omnium maxima, datur & alia major itidem infinita: sint v. g. duæ lineæ infinitæ, parallelæ, quarum una sit minor altera: dico, minorem fore infinitam, ut supponis, & tamen finitam, quod demonstro. Nam linea, quæ alicubi definit extendi, est finita; huc usque enim extenditur, & non ulterius: Ergo ibi finitur, ut patet ex terminis; Atqui linea minor alicubi definit coextendi majori; nam si ubique illi coextendatur, æqualis ei erit, ut per se notum est; aqua-

æquales enim rectæ lineæ sunt, quæ applicatæ sibi congruunt, seu coextenduntur, ex Axiomate 8. lib. 1. Euclidis: Ergo hæc minor erit finita.

Dices, minorem illam coextendi majori infinitæ pro omni spatio determinabili, & ideo esse infinitam; non tamen pro omni spatio indeterminabili. Sed verba sunt, immo nugæ: nam certè Deus scit quousque minor lineæ majori applicata ei coextenditur. Quis hoc neget? Scit ergo, ubi definit, ac sic videt ejus finem. Deinde potest Deus refecare excessum majoris lineæ infinitæ, ut æqualis fiat minori, quam dicis infinitam. Punctum, ubi fiet hæc sectio, erit finis utriusque: hucusque enim minor extendebatur, ac major æqualis ei jam facta extendetur, & non ultra: Ergo utraque finita est: Ergo infinita & finita, quod repugnat: Ergo manifestè repugnat, lineam infinitam esse minorem altera infinita. Et cum eadem sit ratio cujusvis extensionis continuæ ac lineæ, repugnat pariter, extensionem alia minorem esse infinitam; proindeque extensio infinita deberet esse omnium maxima, quod erat demonstrandum.

At verò minor argumenti, nempe dari non posse extensionem omnium possibilium maximam, ex eo constat, quòd Deus omni data extensionem majorem efficere possit. Verùm si id protervè neges, alia via sic demonstrari potest. Repugnat extensio finita simul & infinita; Sed extensio omnium maxima esset finita & infinita: Ergo repugnat. Major constat ex terminis. Probatur minor. Et quidem fore infinitam. Nam Deus omni saltem finita extensione majorem producere potest, ut omnes concedunt: Ergo ea solum esse potest maxima, quæ est infinita. At finitam fore, sic demonstro. Ex illa maxima extensione aliquid finitum detrahat Deus, puta cubitum; non erit amplius maxima, quia antea major erat: Ergo nec infinita, quia, ut demonstravi, extensio non est infinita, quæ non est omnium maxima: Ergo antea non erat infinita, quia, extensio major finita finito excessu non est infinita, ut per se notum est; Atqui se ipsam nunc finitam antea superabat solum finito excessu, nempe cubito, ut supponitur: Ergo non erat infinita.

Possent alia argumenta afferri, sed ferè omnia conituntur argumento jam facto, ut illud. Detur, si possit, longitudo infinita, puta virga infinitè longa; frangatur, atque utrinque abscissis unius palmi segmentis, iterum jungantur mutilata extrema: sanè invicem accedere non possunt, ut consumpto illo bipalmari spatio uniantur, nisi utrinque alicubi tantundem spatii deserant, ut per se notum est. Dico, spatium utrinque relictum jam finire longitudinem virgæ: nam desinet illud occupare, proindeque

que ibi finietur ejus extensio: Ergo jam erit finita; immo erat antea; neque enim adeo modicæ partis detractio ex infinita finita fieri potuit.

Item illud. Detur, si possit, corpus infinitum. Ab aliquo ejus puncto ducantur angulariter duæ lineæ in infinitum. Dico, spatium inter eas lineas contentum fore infinitum, & tamen semper finitum. Et quidem fore infinitum; nam lineæ angulariter protractæ, quo magis recedunt à puncto anguli, eo magis ab invicem distant, ut per se notum est; Atqui illæ lineæ recederent in infinitum à puncto anguli, ut supponitur: Ergo tandem in infinitum distarent ab invicem: Ergo spatium ab illis interceptum tandem foret infinitum. At, quod sit tamen semper finitum, sic ostenditur. Spatium terminis clausum est finitum, seu, quod idem est, terminatum, ut constat ex ipsis vocibus; Sed spatium illud ubique clauderetur illis lineis, ut etiam constat: Ergo ubique foret finitum.

Nec dicas, dari posse spatium utrinque terminis infinite distantibus clausum. Id enim omnino repugnat. Nam ubi terminus, ibi finis; hæc enim in extensione idem sunt: Ergo repugnat, terminos ab invicem infinite distare, cum terminent distantiam, qua à se recedunt.

Urgetur amplius. Si possibile sit inter eas lineas angulariter protractas spatium infinitum, possibilis erit & lineæ transversalis infinita; nam spatium illud mensuratur lineæ transversali in eo ducta; Sed inter illas lineas angulariter ductas nulla dari potest transversalis infinita: Ergo nec spatium infinitum. Major constat. Minor probatur. Omnis linea excedens aliam finitam finito excessu, est finita, ut patet; Sed omnis linea transversalis, quæ duci potest inter duas angulariter protractas, excedit præcedentem finitam finita magnitudine, ut etiam constat ex ipsa ratione illarum linearum: Ergo omnis linea possibilis inter illas angulariter ductas est finita.

Adversarii vix ullum habent argumentum. Itaque obijciunt incomprehensibilem Dei potentiam; cui facilia sunt, quæ nobis videntur impossibilia. Id sanè fateor, ac cenſeo admodum sobriè sapiendum in his, quæ moventur, quæſtionibus, sitne aliquid divinitus possibile, necne; imò vellem, nec eas quidem moveri quæſtiones. Verùm si moveantur, viri Philosophi est, ut neget, ea esse absolute possibilia, quæ aperte repugnant; nec asserat aliquid possibile, nisi solvi queant contradictiones, iis, quæ docet fides, exceptis: nam quæ fides non revelat, non nisi rationis lumine judicare possumus. Porro id, quod contradictionem involvit, nulla potentia fieri posse evidens est. Itaque illud impossibile rectè censemus, tametsi non negemus in divina potentia, quam non capimus,

latere posse modum aliquem, quo absque contradictione fieri queant ea, quæ nobis etiam evidenter repugnare videntur.

Objiciunt auctoritatem Aristotelis, qui ait, lineam infinitam posse poni sub prædicamento quantitatis.

Verum loquitur in hypothesei impossibili. Ut baculus ligneus, etiam si caret extremis, foret sub prædicamento substantiæ. At nihilominus dari sine extremis non potest.

Instant. Potuit esse tempus ab æterno: Ergo potuit esse infinita extensio successiva: Ergo & permanens; utriusque enim par videtur ratio.

Resp. Nos non admittere, tempus, uti nec alia entia successiva, potuisse esse ab æterno: unde nihil nos urget argumentum. At si fuisset, non propterea esset infinitum actu, seu categorematicè; sed in potentia & syncategorematicè. Partes enim entis successivi non sunt simul actu. Vnde et si fluxisset ab æterno, nusquam actu fuisset infinitum, sed solùm syncategorematicè, quatenus ante quodlibet aliud fuisset.

Urget. Extensio infinita non repugnat ex parte Dei, qui omnia potest. Nec ex parte sui, quia de se in infinitum augeri potest: Ergo dari potest.

Resp. Repugnare ex ipsa extensionis natura: constat enim partibus finitæ magnitudinis. Porro finitum additum finito nequit efficere infinitum. Nec refert, quod partes aliæ finitæ in infinitum addi possint; nam quæ adduntur, partes sunt: Ergo finitæ: Ergo quantumvis semper addantur, nunquam efficient actu infinitum: Ergo ex eo, quod quantitas in infinitum augeri possit, potius sequitur, actu infinitam esse non posse. Repugnat etiam ex ipsa Dei potentia, non ex defectu, sed ex plenitudine virtutis ejus, qua potest majorem & majorem quantitatem efficere in infinitum; quod non posset, si a deo magna dari posset, ut ea majorem nec Deus ipse posset efficere. Et ideo extensio est solùm in infinitum possibilis syncategorematicè, seu in potentia, quæ nunquam ad actum adæquatum reduci potest.

Dices. S. Thomas Quodlibet. 12. ar. 2. dicit, infinitum actu non importare contradictionem: Ergo fieri potest à Deo.

Resp. S. Thomam ibi non asserere, nullam involvi contradictionem in infinito actu creaturarum; sed solùm quod contradictio illa non se tenet ex parte rei, sed solùm ex modo, quo fit à Deo: quatenus omne, quod fit à Deo, hoc ipso determinatur ad aliquam sui generis speciem, atque eo ipso finitur. Vnde licet in Deo contineantur effectus possibiles in infinitum, hoc ipso tamen, quod

quod sunt extra Deum, finiuntur actu, quia vaga & infinita illa potentia tunc ad aliquid certum determinatur. Cæterum aliis in locis expresse asserit, infinitum actu in creaturis involvere contradictionem, ut Quodlib. 9. ar. 1. & aliis in locis.

ARTICVLVS QVARTVS.

An sit possibilis multitudo actu infinita.

CONCLUSIO.

Impossibilis est multitudo actu infinita. Ita S. Thomas 1. p. q. 7. ar. 4. contra Avicennam & Algezelem Arabes, quos sequuntur Scotus, Nominales, & pauci alii.

Conclusio sequitur ex præcedenti. Nam eadem est ratio rerum quantitativarum ac aliarum: dari nequit multitudo actu infinita; efficeret enim molem infinitam, quæ, ut ostendi, dari nequit: Ergo nec in aliis rebus dari potest. Sed præterea -

Probatur 1. Multitudo, qua major dari potest, non est actu infinita; Sed quacunque data multitudine major dari potest: Ergo nulla dari potest infinita. Minor est evidens. Nam cum potentia Dei nequeat exhauriri, quavis posita multitudine maiorem creare potest. Deinde ad divisionem continui augetur multitudo; Sed continuum potest semper dividi: Ergo & multitudo augeri. Demum, si esset infinita multitudo hominum, maior esset multitudo oculorum. Major verò argumenti constat ex dictis. Nam eadem est ratio quantitatis continuæ, ac discretæ; Sed, ut supra demonstravi, quantitas continua, qua majori dari potest, non est infinita: Ergo idem censendum de discreta.

Confirmatur. Detur, si possit multitudo infinita, sed cui addi possint plures unitates. Addatur una. Hæc determinabit alias ad novam speciem numeri, & excludet ultiores species; Atqui hoc est finire numerum; huc usque enim extendetur, & non ultra: Ergo finita erit hæc multitudo.

Dices. Homines possibiles sunt infiniti, perinde ac oculi; & tamen possibilem oculorum multitudo est major, quàm hominum, cum pro quolibet homine sint duo possibiles oculi: Non ergo repugnat multitudinem alia minorem esse infinitam.

Sed contra. Vt ut sit de infinito in potentia, repugnat tamen infinitum actu esse, quod minus est alio. Nam infinitum in potentia in eo solum consistit, ut nunquam totum actu sint, quia semper plura esse possint, quod sanè perinde

de convenit hominibus, ac oculis possibilibus. At infinitum actu in eo consistit, ut tot actu sint, ut plura nec esse, nec concipi possint. Si enim ultra extendi potest, habet suam, seu terminum, quousque extenditur & non ultra; Atqui in ea multitudine, quæ minor est alia, non sunt tot, quin plura esse possint, ut per se notum est: Ergo non est infinita.

Hinc colligo, nullam partem esse infinitam, quia minor est toto. Item, quod constat partibus, non esse infinitum actu; nam detracta parte minus fit: Ergo finitum est; immo erat antea finitum, quia finitum finito additum non facit infinitum. Demum infinitum in potentia nunquam posse fieri actu infinitum; nam cum semper augeri possit, semper actus minus est, quam esse possit. Ex quibus variae conclusionis probationes deduci possunt; quas non expendo.

Probatui 2. Detur, si possit multitudo actu infinita. In ea duplo plures erunt unitates, quam binarii, ut per se notum est. Quæro, an binariorum multitudo sit infinita, vel finita. Si dicas, esse finitam: Ergo & multitudo unitatum erit finita; nam quod solùm duplo majus est finito, finitum est. Si dicas, esse infinitam: Ergo multitudo infinite minor alia erit infinita; nam multitudo binariorum minor est multitudine unitatum medietate sibi æquali, quam dicis infinitam. At omnino repugnat, illud infinitum esse, quod infinite minus est infinito.

Mitto urgere alia absurda hujus multitudinis infinitæ. At aliud non omittendum, in ea omnes numeros fore simul finitos & infinitos; nam si seriatim ascendas ab infinito ad supremum, nullus supra primum finitum occurreret infinitus, cùm proximum finitum superat tantum unica unitate, quæ finito addita non facit infinitum. Et rursus si descendas à supremo, nullus infra maximum occurreret finitus; nam detracta unitate ex infinito numero non fit finitum. Itaque cum omnes numeri in illa multitudine excogitabile sint supra infimum, & infra supremum, erunt finiti & infiniti. Finiti quidem, si series sumatur ascendendo gradatim à primo ad supremum; & contra infiniti, si eorundem series à supremo descendendo consideretur: nec enim Deus ipse videt illum, qui ex proximè finito evadit infinitus, aut ex infinito finitus.

Obj. 1. D. Thomas Opusc. 27. dicit, non esse adhuc demonstratum, quodd Deus non possit facere infinita esse actu: Ergo id non implicat.

Resp. Ex hac authoritate ad summum sequi, D. Thomam non existimasse rationes, quibus probatur repugnantia infiniti actu, esse perfecte demonstrativas prorsus insolui.

solubiles; attamen quia efficacissimæ sunt, ideo huic sententia cum D. Thoma adhæremus.

Obj. 2. Deus posset creare unum Angelum in omni instanti unius horæ; Sed in hora sunt instantia infinita; Ergo illi Angeli essent infiniti.

Resp. Distinguo majorem: Deus potest creare unum Angelum in omni instanti unius horæ; designabili, & indeterminato, concedo; indesignabili & indeterminato, nego. Creatio enim rei determinatæ debet fieri in instanti determinato. In hora autem non sunt infinita instantia designabilia.

Instabis. Aristoteles posuit Mundum ab æterno, & saltem probabiliter censent aliqui potuisse creari ab æterno; Sed hoc posito dari possent infiniti Angeli; potuisset enim Deus quolibet anno creare unum Angelum: Ergo jam Angelorum multitudo esset infinita.

Resp. Sententiam, quæ tenet, Mundum potuisse creari ab æterno quantum ad entia successiva, miras pati angustias: unde potest deferri. Sed res accuratius infra examinabitur.

Cæterum, qui tenent possibilitatem successivorum ab æterno, fugiunt hoc argumentum, dicendo, Deum potuisse creare Angelum quolibet anno disjunctivè, non collectivè; id est, nullus esset designabilis annus, in quo non potuisset Deus creare Angelos; attamen fieri non potuisset, ut de facto creasset in omnibus, ita ut nullus esset annus, in quo non fuisset productus aliquis Angelus. At hæc tueri nihil ad nos attinet.

Obj. 3. Deus potest producere quicquid cognoscit cognitione practica; Sed Deus cognitione practica cognoscit infinitam multitudinem: Ergo potest illam producere. Major videtur certa. Nam cognitio Dei practica est rerum effectiva. Minor etiam probatur. Deus practice cognoscit quicquid potest facere, id est, totam collectionem creaturarum possibilem: Sed illa collectio est infinita: Ergo...

Resp. Distinguo minorem; Deus cognoscit infinitam multitudinem; infinitate categorematica, nego; infinitate syncategorematica, concedo. Unde non sequitur, quod possit producere infinitum actu; quia infinitati syncategorematicæ repugnat reduci in omnem suum actum.

Instabis. Cogitationes Beatorum futuræ per totam æternitatem omnes actu existunt præsentibus in æternitate. Sed illæ cogitationes sunt infinitæ; Ergo datur multitudo actu existens infinita, saltem in æternitate.

Resp. 1. cum Complutensibus, quod sicut cogitationes Beatorum esse præsentibus æternitati non impedit, quin sint in se ipsis futuræ; ita, quamvis omnes actu existant in

æternitate, non impedit, quin in se ipsis sint solum infinita in potentia: quia ejusmodi actualis præsentia totum id, quod habet de actu, emendicat ab æternitate; & ideo non impeditur propria potentialitas & successio.

Resp. 2. cum Joanne à S. Thoma, distinguo consequentiam: Ergo datur aliqua multitudo infinita; ut contenta in aliquo infinito increato, concedo; ut posita extra aliquid increatum infinitum, nego. Quamvis enim in æternitate & potentia Dei lateat infinita multitudo, nunquam tamen potest extra existere infinita: quia & potentia Dei & æternitas exhaustiri nunquam possunt; & ideo extra illas infinita multitudo actu nequit existere.

Objici solet, partes continui esse infinitas. Sed illud argumentum infra discutietur quæst. 5. ar. 1.

ARTICVLVS QVINTVS.

*An possibilis sit qualitas infinitè intensa;
ubi etiam agitur de terminis
magnitudinis rerum.*

CONCLUSIO.

Impossibilis est qualitas infinitè actu intensa. Ita S. Thomas 3. p. q. 7. ar. 11. ac ferè omnes, etiam qui alia actu infinita dari posse contendunt.

Probatur ex principiis jam positis. Nam si dari possit qualitas infinitè intensa, dari poterit ea minùs intensa uno, aut altero gradu, ut constat; potest enim minui ejus intensio; Atqui hæc minor non erit infinita, cum non intendatur quantum potest, sed aliquo usque, & non ultra, quod est terminari & finiri; Ergo nec prior; nam quæ finitam superat uno aut altero gradu, sanè infinita esse nequit, ut per se notum est.

Confirmatur. Qualitas infinitè intendi potest solum potentia syncategorematica, quatenus data quavis intentione major dari potest; Sed, ut ex dictis constat, est contra rationem potentia infinita syncategorematicè, ut reducatur ad omnem suum actum, proindeque ad actum infinitum: Ergo, &c. Adde ex S. Thoma 3. q. p. 7. ar. 11. Subjectum finitum non esse capax qualitatis infinitè perfectæ; nam infinitum in finito recipi repugnat; Sed omnis qualitas est in subjecto finito, nempe in substantia creata: Ergo infinita esse nequit.

Dices. Gratia & merita Christi sunt infinita actu: Ergo datur qualitas infinitè intensa.

Resp.

Resp. Esse infinita in esse mor s, non verò in esse entis; id est, quantum ad valorem, non tamen quantum ad entitatem. Gratia enim Christi est quidem entitatis finitæ, attamen propter conjunctionem cum supposito Divino dignificatur infinitè, sicuti & omnes Christi actiones. Sed de his ad Theologos.

Quantum ad secundam tituli partem queritur, utrum res naturales habeant terminos suæ magnitudinis & parvitatatis, infra quos minui, & ultra quos augeri non possint. Ejusmodi terminos vocant Philosophi *Maximum*, quod sic, & *minimum*, quod sic.

Respondeo, in primis pro certo cenferi res omnes naturales habere terminum parvitatatis: dari enim potest adeo parva quantitas, qua minorem nulla forma naturalis admittat. Cujus ratio est. Tum quælibet forma exigit dispositiones determinatas in materia, quam occupat, ut sit apta ad exercendas operationes sibi connaturales; Sed dari posset tam parva quantitas, qua minor sufficere non posset ad exercendas operationes alicujus formæ: Ergo minorem pati non posset. Tum quia videmus, multa perire per nimiam divisionem, sicut dicit D. Thomas in 4. dist. 12. quæst. 1. ar. 1. de forma panis.

Quantum verò ad viventia, dicendum est ea non solum habere terminos suæ parvitatatis, sed etiam magnitudinis, quos ubi attigerunt, ultra crescere non possunt. Id patet: Tum experientia, qua videmus viventia, ut homines, boves, plantas, &c. crescere usque ad certam quantitatem, quam ubi attigerunt, cessat incrementum. Tum etiam ratione: nam viventia crescunt per vim nutritivam, quæ paulatim languescit, donec totaliter deficiat juxta tempus à natura statutum.

Dices. Crocodillus semper crescit, ut refert Aristoteles: Ergo non habet terminum suæ magnitudinis.

Resp. Nego consequentiam. Habet enim terminum magnitudinis, ut alia viventia; Sed in illo idem est terminus magnitudinis, qui & vitæ; quod non contingit in aliis animantibus, nisi fortè in quibusdam serpentibus, & monstris marinis, quæ toto vitæ suæ decursu augeri videntur.

Quantum ad non viventia, ut sunt ignis & aqua, in primis certum est ab extrinseco saltem habere limites sui augmenti. Tum quia producuntur à causis, quarum virtus est determinata ad certam sphaeram: Tum quia habent determinata loca suæ conservationis, à quibus si exeant, diu conservari non possunt; sicut patet de igne elementari, qui limitatur ad certam sphaeram intra concavum Lunæ, & convexum aeris, infra quam si procedat, diu non conservatur, sed brevi extinguitur. Tum

temum quia habent solum certam materiam, quam possint occupare; ut omnia elementa habent materiam sub-lunarem, ultra quam diffundi non possunt. Attamen ab intrinseco nullos suæ terminos magnitudinis habere videntur, quia cum crescant per appositionem sui similis, ut aqua per appositionem alterius aquæ, sicut in infinitum potest apponi aqua aquæ; ita quoque in infinitum aqua crescere potest. Unde quando D. Thomas dicit, omnem formam habere determinatam quantitatem, loquitur de illa, quam actu habet, non verò de illa, quam habere potest per appositionem sui similis.

QUÆSTIO TERTIA

De Tempore.

DE Tempore acturi merito præfari possumus cum S. Augustino 11. Conf. cap. 14. *Quid est tempus? Si nemo querat à me, scio: Si querenti explicare velim, nescio.* Licet enim tempus sit notissimum notitia confusa & experimentalis, cum in eo perpetuò versetur; attamen propter minimam suam entitatem vix mente deprehendi potest & explicari. Ut tamen aliquam ejus noticiam tradamus, in primo articulo agemus de Duratione in communi. In secundo de natura, divisione, & modo existendi temporis. Adjungemus his tertium articulum de modo incipendi & desinendi rerum tum successivarum, tum permanentium.

ARTICULUS PRIMUS.

De Duratione in communi.

Circa Durationem tria occurrunt explicanda. 1. Quid sit. 2. Quotuplex sit. 3. Quomodo distinguatur à re durante.

Quantum ad primum. Duratio rectè definitur, Per-
manentia rei in esse. Definitio est communis, & per se nota; nam res censentur durare, quandiu permanent in suo esse: Ergo duratio nihil aliud est, quam persisten-
tia, seu permanentia rei in esse. Sumitur autem hic permanentia, non ut opponitur variationi, sed ut oppo-
nitur defitioni.

Quan-

Quantum ad secundum. Duratio est triplex, scilicet aternitas, ævum, & tempus.

Explicatur divisio ex D. Thoma 1. p. q. 10. ar. 5. Cum enim duratio sit permanentia rerum in *esse*, tot sunt durationes, quot modis aliquid permanere potest in *esse*; Sed tres sunt modi permanendi in *esse*: Ergo & tres species durationis. Probatur minor. Rerum enim quædam ita permanent in *esse*, ut sint omnino immutabiles in illo. Ejusmodi est Deus, qui de se dicit: *Ego Deus & non mutator*. Talis permanentia in *esse* omnino invariabili vocatur *aternitas*. Quædam vero habent *esse* variabile, ut motus & substantiæ corruptibiles, quæ perpetuæ mutationi subjacent. Duratio earum dicitur *tempus*. Quædam medium tenent; nec enim omnino invariabiles sunt, nec omnino variabiles, sed quantum ad suum *esse* nullam patiuntur mutationem; quantum vero ad operationes variantur, ejusmodi sunt Angeli, animæ rationales, & cœli. Duratio talium rerum vocatur *ævum*.

Ex his colliges definitionem istarum durationum: *Æternitas* enim est duratio rei omnino invariabilis: unde dicitur à Theologis cum Boetio *Interminabilis vite tota simul & perfecta possessio*. Tempus est duratio rei tam secundum *esse*, quam secundum *operari* variabilis; cujusmodi est motus, & illud, cujus *esse* subjicitur motui. *Ævum* est duratio rei secundum *operari*, vel secundum alia accidentia variabilis, sed invariabilis secundum substantiam; cujusmodi sunt Angeli, & cœli, qui secundum substantiam sunt incorruptibiles, secundum accidentia verb variantur.

Quantum ad Tertium. Duratio in creatis distinguitur à re durante, faltem modaliter. Ita D. Thomas 1. p. q. 10. ar. 2. *Nulla*, inquit, *alia res præter Deum est sua duratio*.

Probatur. Quod advenit rei creatæ, distinguitur ab illa; Sed duratio advenit creaturæ: Ergo distinguitur ab illa. Probatur minor. Duratio est permanentia in *esse*; Sed adventitium est creaturæ, ut permaneat in *esse*; potest enim destrui: Ergo duratio advenit creaturæ.

Confirmatur, præcipuè circa tempus, ipsum distingui à motu, cujus est duratio. Tum autoritate; nam Aristoteles 4. Phys. text. 98. dicit, *quod tempus non est motus, sed aliquid ejus*: & S. Thomas Opusc. 36. cap. 1. *Tempus*, inquit, *habet esse per motum, sicut accidens per subiectum*. Tum etiam ratione D. Thomæ & Aristotelis; nam motus & tempus differunt secundum proprietates: Ergo & secundum essentiam. Consequentia patet: nam proprietates notificant essentiam. Probatur anteceden-

dens. Si quidem proprietas motus est, quod sit velox, vel tardus; at, verò tempus nec tardum est, nec velox. Adde præterea, quod motus possunt esse æquales secundum se, & inæquales quantum ad tempus; ut si testudo & equus conficiant unum stadium, motus utriusque secundum se erunt æquales, sed secundum tempus inæquales, quia equus conficit suum motum brevissimo tempore, testudo verò longissimo.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Quid, quotuplex sit tempus, & quomodo sit præsens.

PRæcipua Physicorum cura est circa tempus, quia est duratio & mensura motus, rerumque mobilium: omnia enim moventur in tempore, & quæcumque nascuntur, aut intereunt, ab illo mensurantur, ut patet de vita nostra, quam diebus & annis mensuramus.

PRIMA CONCLUSIO.

Tempus rectè definitur, Numerus seu mensura motus secundum prius & posterius.

Explicatur hæc definitio, quæ est Aristotelis. In primis tempus dicitur *Mensura*, seu *numerus motus*, quia diurnitas, vel breuitas existentiae motus mensuratur tempore: dicitur enim motus brevis, qui brevi tempore decurrit: longus verò, qui longo tempore perseverat. Aristoteles usus est nomine *numeri*, quia mensuramus motum numerando tempus; nempe assumimus notam aliquam & determinatam temporis extensionem, puta horam, quam sæpius replicando tandem exaurimus successionis quantitatem, sicque numeratione quadam illam mensuramus. Additur *secundum prius & posterius*, quia cum motus essentialiter consistat in successione, seu fluxu continuo partium, quorum prior præcedit, & posterior succedit, extensio numerabilis illius successionis est ipsum tempus: unde merito dicit Augustinus 11. Conf. cap. 14. *quoddam si nihil præteriret, non esset præteritum tempus; & si nihil adveniret, non esset futurum tempus; præsens autem, si semper esset præsens, id est, successivè non fluere, jam non esset tempus, sed æternitas.* Atque inde fit, quod, cum vel nullo modo, vel vix advertimus successionem illam numerabilem propter vehementi animi adhesionem ad aliquid gratum vel magni momenti, non sentitur tempus; sicut contingit hominibus profundè aliqua contemplantibus, vel occupatis circa gravia negotia, vel

vel quorum animus voluptate allicitur. Ob hanc causam nec dormientes sæpe advertunt tempus; quia, ut inquit Aristoteles, conjungentes finem vigiliæ cum initio evigilationis, prætermittunt mediam successionem, quam propter somnum non adverterunt. Exemplum hujus rei, si verum sit, famosum refertur de septem Fratribus dormientibus, qui tempore persecutionis in caverna inclusi, & divino quodam somno correpti, cum post aliquot secula evigilassent, vix integram noctem se dormivisse putabant.

SECUNDA CONCLUSIO.

ET si plura sint tempora particularia & intrinseca, est tamen unicum tempus universale & extrinsecum, à quo metus omnis mensuratur, scilicet tempus circulationis primi mobilis, quæ perficitur spatio viginti quatuor horarum.

Probatur prima pars. Tempus enim est mensura, seu duratio numerabilis motus; ut enim advertit D. Thomas, non est numerus numerans, sed numerus numeratus, vel numerabilis; Sed quilibet motus habet propriam durationem numerabilem: Ergo dantur plura tempora particularia, sicut & plures motus. Unde D. Thomas in 2. distin. 12. quæst. 1. ar. 5. ad 3. ait, numerum cujuslibet successionis dici largè *tempus*, & Aristoteles lib. 5. Phys. text. 137. *Tempus*, inquit, est numerus cujuscumque motus.

Probatur etiam secunda pars ratione D. Thomæ r. p. q. 10. ar. 5. Nam omnia tempora particularia dependent à tempore primi mobilis tanquam à propria mensura, sicut omnes motus dependent ab illius motu. Ergo datur unicum tempus universale, scilicet tempus primi mobilis, à quo cætera particularia mensurantur.

Confirmatur ex eodem D. Thoma. Tum quia primum in unoquoque genere est mensura cæterorum; Sed tempus primi mobilis est primum, à quo dependent & causantur durationes rerum inferiorum: Ergo ab illo etiam mensurari debent. Tum quia quod est uniformius, debet esse mensura aliorum; Sed motus & tempus primi mobilis sunt maximè uniformia; primum enim mobile movetur ab oriente ad occasum regularissimè spatio viginti quatuor horarum: Ergo debet esse mensura motuum & temporum aliarum rerum. Hæc igitur duratio motus primi mobilis est, quæ propriè dicitur *tempus*, quod distinguit in dies, menses & annos, mensurat spatium vitæ nostræ & aliarum rerum corruptibilium: unde Apocal.

c. 10. dicitur, post iudicium *non fore amplius tempus*, quia motus primi mobilis cessabit.

Quæres, utrum tempus locum habeat etiam in substantiis spiritualibus, ut in Angelis.

Resp. ex D. Thoma 1. p. q. 55. ar. 4. Tempus reperiri in Angelis, sed aliud à nostro. Cum enim tempus sequatur motum, & motus rerum spiritualium sit diversæ rationis à motu rerum corporalium, necesse est, etiam tempus in illis esse diversum. Porro tempus illud Angelicum potest esse vel continuum, vel discretum; Angelus enim moveri potest & motu continuo, ut si continuè moveat aliquod corpus; tunc enim successive & continuè mutat locum: vel motu discreto, ut cum ab una cogitatione, vel operatione procedit ad aliam. Hæc enim successio dicitur tempus spirituale, non continuum, sed discretum, quod cogitationes & operationes sibi succedentes non sint invicem continuæ, sed discretæ: non enim una operatio aliquo vinculo communi colligatur alteri, sicut partes quantitatis corporeæ. Ex hoc intelligitur illud S. Augustini: *Deus movere creaturam spirituales per tempus*; non nostrum, sed spiritualibus proprium, consistens in illa successione operationum, vel etiam motus localis Angelici.

TERTIA CONCLUSIO.

Tempus non est præsens & existens ratione partis, sed solum ratione instantis: Et idem proportionem dicendum de aliis rebus successivis.

Conclusio supponit, in tempore, ut in aliis continuis, duo distingui, indivisibilia scilicet & partes. Partes, sunt quæ participant aliquid de extensione illa continui, atque invicem copulatæ constant totalem extensionem. Indivisibilia vero sunt, quæ quidem in se extensa non sunt, sed sunt solum extrema extensionis partium. Porro hæc indivisibilia in tempore dicuntur *instantia*. Igitur contendimus, temporis nihil omnino per se præsens esse & existens, nisi instans, nempe *Nunc* carens omni successiva extensione, juxta illud Senecæ: *In puncto fugientis temporis pendemus*. Ut tamen globus plano impositus verè dicitur illud tangere, quamvis non tangat in parte, sed solum in indivisibili partis extremitate: Sic tempus dicitur verè præsens & existens, quamvis nihil præsens illius teneatur, præter extremitatem illam, quæ est finis præteriti & initium futuri, quæque copulando utrumque facit tempus existere.

Conclusio sic explicata est Aristotelis 5. Phys. text. 105. *Nihil, inquit, est temporis, nisi nunc, quod est indivisibile*;

le ; & postea dicit , partes temporis esse præsentes , in quantum terminantur & incipiunt per illud nunc indivisibile . Idem dicit & probat D. Thomas 1. p. q. 46. ar. 3. ad 3. & Opusc. 44. cap. 1. & c.

Probatur 1. ratione D. Thomæ . Nullum successivum potest esse præsens & existens per partem , sed solum per aliquid indivisibile sui ; Atqui tempus est successivum , ut patet : Ergo non est præsens & existens , nisi per indivisibile , seu per instans . Major probatur . Implicat , ens successivum habere plures partes simul : Ergo non potest esse præsens & existens per partem . Major certa est . Ens enim successivum essentialiter consistit in successione partium , quarum una fluit post aliam , unde similitas partium capitaliter illi repugnat . Minor vero probatur . Quilibet pars entis successivi , quantumvis minima , componitur ex aliis partibus , & est divisibilis in illas , ut infra ostendetur de omni continuo tam permanente , quam successivo : Ergo si ens successivum aliquam partem ratione sui præsentem haberet , plures etiam haberet præsentes , illas nempe omnes , ex quibus ista componeretur .

Dicere autem , quod pars temporis est quidem præsens , non tamen secundum se totam , sed secundum aliquid sui minimum & minimum in infinitum , est solum differre in verbis à conclusione . Si enim illud minimum non sit pars , solum esse potest indivisibile partis . Si autem sit pars , urget adhuc ratio : Cum enim omnis pars sit divisibilis in alias , necesse est , illam , quantumvis minimam , componi ex aliis ; quæ proinde simul existent , si illa pars , in qua sunt , ratione sui existat .

Probatur 2. ex definitione temporis . Tempus est mensura prioris & posterioris , seu successionis partium motus ; Sed in præsenti non est prius & posterius : Ergo in præsenti non est tempus , saltem ratione sui , sed solum ratione instantis , quo pars prior cum sequenti copulatur .

Et si dicas , hanc rationem nimis probare , scilicet partes temporis nunquam existere , quia non possunt esse in præsenti , utpote indivisibili .

Resp. Partem præteritam & sequentem non posse quidem esse in præsenti ut contentas in illo , bene tamen ut copulatas per illud , in quantum instans præsens terminando partes præteritas , & futuras inchoando , utrasque conjungit ; sicque continuas efficit , non continue , sed successive ; quæ in hoc consistit , non quidem ut unum sit cum alio , sed ut unum alteri immediate succedat .

Probatur 3. ratione facillima . Nihil est per se præsens , nisi *nunc* ; Atqui *nunc* non est pars temporis , sed ali-

aliquid indivisibile ipsius: Ergo non est tempus præsens ratione partis, sed solum ratione indivisibilis. Major est Aristotelis, & per se patet. Nam *ante* & *post* non sunt præsentia: Ergo solum *nunc* per se præsens est. Minor verò evidenter probatur. Divisio successivorum est in prius & in posterius; Atqui *nunc* non est divisibile in prius & posterius, ut de se patet: Ergo in genere successivorum est aliquid indivisibile.

Dices. Quomodo fieri potest, ut *nunc* constituat tempus existens & præsens, nisi sit pars temporis?

Resp. Quia tempus consistit in fluxu prioris & posterioris, ut patet ex ejus definitione. Porro *nunc*, seu instans præsens copulat partem priorem cum posteriori, terminando priorem, & inchoando sequentem: Itaque facit existere tempus; sicut unio, conjungendo anulum cum annulo, facit existere catenam.

Aliam profundiorum explicationem tradit D. Thomas variis in locis, ut Opusc. 44. & 1. p. q. 10. ar. 4. ad 2. Notat itaque *nunc* duobus modis spectari posse, scilicet ut stans invariabiliter, & ut fluens variabiliter: *Nunc* stans invariabiliter constituit æternitatem; quid enim est aliud æternitas, nisi *nunc*, seu *præsens* invariabiliter stans? Vnde D. Thomas quæst. cit. ar. 1. In apprehensione, inquit, uniformitatis ejus, quod est omnino extra motum, consistit ratio æternitatis. At verò *nunc* variabiliter fluens constituit tempus, quod nihil est aliud, quam fluxus ipsius *nunc*. Id verò totum peregre illustrat ar. 4. exemplo motus, his verbis: *Nunc temporis est idem subiecto*, (id est, entitativè) *in toto tempore*, sed differens ratione, (id est, secundum modum se habendi, seu modaliter) *eo quod sicut tempus respondet motui, ita nunc temporis respondet mobili*: *Mobilitatem autem est idem* (id est, entitativè) *in toto decursu temporis*, sed differens ratione, (id est, secundum modum se habendi) *in quantum est hic & illi*; & ista alternatio est motus. Similiter fluxus ipsius *nunc*, secundum quod alternatur ratione, (id est, secundum modum se habendi) est tempus.

Ex his ergo D. Thomæ verbis tria ad illustrandam præsentem difficultatem egregia eruuntur. Primum est, tempus nihil aliud esse, quam ipsius *nunc*, id est, ejus, quod existit & præsens est, fluxum, id est, continuam successivamque variationem: cum è contra æternitas sit ejus, quod existit & præsens est, constans, perpetua, invariabilisque uniformitas. Secundò & præcipuè habetur, quòd cum in *nunc* fluenti, fugaci, ac rapidè dilabenti duo sint, scilicet præsentia, seu existentia, & illius præsentia ac existentia fuga continua, lapsusque ac fluxus perennis, si solam præsentiam existentiamque momentaneo mentis intuitu accipimus, eamque ab omni fluxu

fluxu successioneque , id est , ab omni *ante* & *post* præscindamus , (quomodo propriè ac rigorosè solet per *nunc* designari ac intelligi) erit merum indivisibile in genere successivæ quantitatis , quia hoc modo caret omni latitudine successiva , quæ extenditur in *ante* & *post* . Si verò fluxum ac successivum illius præsentia existentiæque lapsum & fugam attendamus , tunc tempus ipsum intelligimus & habemus . Tertiò demum habetur , qua ratione tempus , licet illius nihil exactè præsens & existens sit , nihilominus existere possit , aut potius decurrere . Nempe cum præsens , seu *nunc* non stet , sed continuò successivèque fugiat ; constituit successivam illam extensionem , quæ nomine *temporis* intelligitur . Scilicet , ut mox dictum fuit , res se habet ut in mobili , puta in globo : si stet uniformiter in loco , facit quietem : si instabili perennique fuga labatur à loco in locum , constituit motum : si in fugienti velis momentanea cogitatione deprehendere præsentiam ad certum locum , abstrahendo à locis , in quibus ante fuit , & post erit , non motum intellige , sed indivisibile motus , seu ut vocant , *mutatum esse & fore* , id est , terminum totius motus præcedentis , & initium totius immediatè sequentis . Si verò fluxum ejus ac perennem fugam à priori loco in posteriorem cogites , habebis motum existentem , aut potius labentem . Ita res se habet in *nunc* temporis . Sed ad objectiones .

Solvuntur objectiones .

O Bj. 1. Tempus habet partes præteritas & futuras : Ergo & præsentis . Probatur consequens . Nam præteritum est , quod fuit præsens : Ergo si pars temporis est præterita , aliquando præsens fuit .

Resp. Distinguo consequens : Ergo tempus habet partes præsentis ; vel ratione sui , vel ratione alicujus indivisibilis , concedo ; ratione sui , nego . Non enim diffitemur tempus habere partes præsentis , sed dicimus hanc præsentiam ipsis solùm competere ratione alicujus indivisibilis , quo invicem copulantur ; ita ut illa pars temporis dicatur præsens , quæ immediatè terminatur , vel incipit per instans præsens .

Instabis . Partes temporis etiam ratione sui sunt præteritæ : Ergo & ratione sui præsentis fuere ; nam eo modo dicitur aliquid præteritum , quo fuit præsens .

Resp. Nego consequentiam & paritatem . Disparitas est ; quia in præterito datur successiva latitudo , ut dum recogito annum præteritum , recogito etiam quandam successivam latitudinem , quæ effluxit , & in qua distinguo plures partes , ut plures dies & horas sibi succedentes .

At in præfenti stricte sumpto nulla datur latitudo successiva : unde in præfenti solum potest esse aliquid indivisibile temporis, quamvis in præterito & futuro sint partes divisibiles.

Urgebis. Nihil transit ab extremo ad extremum nisi per medium, ac proinde nisi fuerit in medio ; Sed inter præteritum & futurum mediat præfens : Ergo partes temporis, ut transeant de futuro in præteritum, debent fuisse in præfenti, & proinde tempus est præfens ratione partium.

Resp. Distinguo majorem : nihil transit ab extremo ad extremum nisi per medium ; si medium sit capax continendi illud, quod transit, concedo ; si sit incapax, nego. Et ad minorem : præfens mediat inter præteritum & futurum ; & est capax continendi partes temporis, nego ; & est incapax illas continendi, concedo. Nam omnis pars temporis est tempus, ac proinde divisibilis in prius & posterius ; præfens autem est divisibile in prius & posterius : unde pars temporis non potest esse in præfenti, ut existens per se in illo, sed solum ut per illud terminata, vel inchoata. Itaque in præfenti nihil est temporis nisi terminus partium, qui vocatur *instans*.

Allustrantur magis hæc omnia. Eodem modo, & proportionè loquendum est de quantitate successiva, quale est tempus, sicuti loquimur de quantitate permanenti : unde sicut impossibile est, quantitatem permanentem existere secundum ullam sui partem in indivisibili, v. g. in puncto ; ita impossibile est, ullam temporis partem ratione sui esse in præfenti. Attamen sicut quantitas potest transire ab uno extremo ad aliud, absque eo quod fuerit in punctis mediis secundum ullam sui partem, quia puncta sunt incapacia continendi partes ; ita tempus potest transire a futuro in præteritum absque eo, quod fuerit in præfenti secundum sui partem ut contentam in illo : Ut jure pronuntiare potuerit D. Bernardus de omni re successiva & temporali Serm. 31. in Cant. *Transitum habet per est, sed omnino non est : nam quomodo est, quod nunquam in eodem statu permanet ?*

Obj. 2. & simul instabis. Post instans præfens vel immediate sequetur pars, vel aliud instans. Si sequatur aliud instans ; Ergo duo instantia sibi immediate succedent, sicque tempus componetur ex solis instantibus. Si verò sequatur pars : Ergo transacto instanti immediate præfens erit pars.

Resp. 1. post instans sequi partem, non quidem permanentem existentem, sed fluentem transeuntem ; cum & ipsa sit tempus, de cujus ratione est, quod fluat, & cui capitaliter opponitur, quod stet. Unde in illa parte, etiam

etiam immediatè sequenti post instans, nihil potest esse ut
præsens & existens, nisi aliquid indivisibile.

Respondent 2. Complutenses & bene, post instans par-
tem sequi, non quidem in ratione præsentis, sed in ra-
tione præteritæ; quia cum non detur medium successivum
inter præteritum & futurum, necesse est, ut ubi primo
pars desinit esse futura, fiat præterita. Sicut si linea flue-
ret sub puncto, partes posteriores isti puncto fierent im-
mediatè illi priores; absque eo quòd unquam possit desi-
gnari aliqua pars, quæ neque sit prior, neque posterior
puncto, sed immediatè ipsi correspondeat.

Respondent alii, sequi partem indeterminatam, mino-
rem & minorem in infinitum. Sed illa solutio difficulta-
tem fugere potius videtur, quàm eam explicare.

Obj. 3. Si tempus existeret per instans, pars prior &
posterior existerent simul; Hoc est impossibile; Ergo.

Probat major. Nam existerent in eodem *nunc*, quod
continuat partem immediatè præteritam cum futura.

Resp. Nego majorem. Ad probationem distinguo.
Pars prior & posterior existerent in eodem *nunc*; aquali-
ter afficiente utramque, nego; diversimodè afficiente
utramque, concedo. Licet enim sit idem *nunc* conjun-
gens priorem partem cum posteriori, attamen diversimo-
dè illas afficit; nam priorem terminat, & posteriorem in-
choat: inchoari autem & terminari ab eodem *nunc*, non
est simul existerere, sed sibi immediatè succedere.

Obj. 4. Tempus non potest existere per existentiam in-
divisibilem; Sed existentia est indivisibilis: Ergo temp-
us non potest existere per instans.

Resp. Distinguo minorem: Existentia instantis est in-
divisibilis; formaliter & in se, concedo; virtualiter &
in ratione termini, nego. Quamvis enim instans sit indi-
visibile, est tamen terminus & copula entis divisibilis,
cujus conjungendo partes facit successionem divisibilem,
quæ vocatur tempus.

Instabis. Nihil existit per suum non esse; Sed instans
est non esse temporis: Ergo tempus non potest existere
per instans. Major videtur certa. Minor verò probatur.
Nam ideo dicitur infra tempus incipere per sui non esse,
quia incipit per instans: Ergo instans est non esse temp-
oris.

Resp. Distinguo minorem: Instans est non esse tempo-
ris; quantum ad ipsam essentiam, concedo; quantum
ad existentiam, nego. Licet enim essentia temporis non
salvetur in instanti ut constituta in illo, ideoque instans
dicatur non esse temporis; attamen nullam potest habere
existentiam in præsentem, nisi per illud instans, in quan-
tum ab illo terminatur & inchoatur: id est, de illa es-
sentia

sentia nihil possumus habere stans & præsens, nisi *nunc* indivisibile. Vnde merito Eusebius lib. II. de Præp. Ev. c. 8. hanc Platonis sententiam laudavit: *Duo sunt, quorum alterum semper est, & nunquam fit, scilicet Deus; alterum nunquam est, & semper fit, scilicet tempus. Esse enim propriè non convenit nisi præsentibus; unde quia nihil est per se præsens de essentia temporis, ideo dicitur, quod nunquam est; sed quia continuò, fluit & causatur ex successione partium motus perpetua serie labentium, ideo dicitur semper fieri.*

Dices tandem. Per illud tempus existit, per quod durat; sed non durat per instans. Ergo non existit per instans.

Resp. Nego majorem. Existentia enim non est ipsa duratio, sed potius duratio est continuatio existentia: unde tempus quidem existit & præsens est per ipsum *nunc*, quod præcisum ab omni *ante* & *post* est quid indivisibile, proindeque *instans* dicitur; durat verò per fluxum continuum ipsius *nunc*, qui fluxus habet successivam latitudinem.

ARTICULUS TERTIUS.

*De modo incipiendi & desinendi rerum
tum successivarum, tum per-
manentium.*

Postquam egimus de duratione, nunc paucis explicandi sunt ipsi durationis termini, qui solent vocari *initium* & *finis* rerum, seu *inceptio* & *desitio*. Et quia res, quarum duratio incipit vel desinit, vel sunt successivæ, id est, quarum essentia in successione consistit, ut motus & tempus; vel permanentes, id est, quarum essentia est tota simul, ut homo & lapis, ideo de utrisque procedit difficultas, pro qua-

Notandum 1. Terminos durationis debere esse indivisibiles. Cum enim omne divisibiliter extensum habeat initium & finem, si termini essent divisibiles, egerent aliis terminis, & sic in infinitum, donec perveniretur ad aliquid indivisibile terminans: unde necesse est, terminos durationis rerum esse instantia indivisibilia, sicuti termini, qui incipiunt & finiunt lineam, sunt puncta indivisibilia.

Notandum 2. Instantia illa terminativa dupliciter se habere posse ad rem incipientem & desinentem, scilicet intrinsecè & extrinsecè. Si enim illa res, quæ incipit, aut desinit, salvetur secundum suam essentiam in instantibus illis terminativis, talia instantia dicuntur *intrinse-*

ea, eo quod res intra ipsa sit. Si verb talis res non sit secundum essentiam suam in instanti terminante ejus inceptionem, aut desitionem, sed solum fuerit toto tempore precedenti illud instans, vel futura sit toto tempore sequenti, tunc tale instans sive inceptions, sive desitionis, vocatur *extrinsecum*, eo quod ita incipiat, vel finiat rem, ut tamen res in illo non sit; sed solum in toto tempore vel sequente, si res incipiat; vel precedente, si res desinat.

Notandum 3. Philosophos quatuor vocabulis designasse illa instantia tam intrinseca, quam extrinseca inceptions & desitionis rerum. Nam instans inceptions intrinsecum, id est, in quo jam res primò est, vocant *primum esse rei*, eo quod in illo res primum existat, cum non esset toto tempore precedenti. Instans inceptions extrinsecum vocant *ultimum non esse rei*, eo quod res in illo quidem nondum sit, sed toto tempore sequenti post illud instans futura sit; ideoque merito illud instans vocatur *ultimum non esse rei*. Instans verb desitionis intrinsecum vocant *ultimum esse rei*, quia in illo quidem res adhuc salvatur, sed ultimò, ita ut toto tempore sequente amplius non existat. Instans verb desitionis extrinsecum vocant *primum non esse rei*, quia res in illo quidem amplius non est, sed primò, quia toto tempore illud instans precedente exsistebat, sed in illo instanti incipit primò non exsistere. Unde illa dicuntur incipere per *primum esse sui*, quæ jam sunt in instanti suæ inceptions; illa dicuntur incipere per *ultimum sui non esse*, quæ quidem non sunt in instanti inceptions, sed tota duratione sequenti erunt. Illa dicuntur desinere per *ultimum sui esse*, quæ sunt in instanti eorum durationem finiente, sed post illud amplius non exsistent; illa demum dicuntur desinere per *primum sui non esse*, quæ non sunt in instanti finiente suam durationem, cum toto spatio precedente fuerint. His ita explicatis, in quibus tota difficultas consistit, facillimè intelligetur quidquid dici solet de modo incipiendi & desinendi rerum.

In primis enim entia successiva, ut motus & tempus, necesse est, incipere & desinere per instans extrinsecum, id est, incipere per *ultimum sui non esse*, & desinere per *primum sui non esse*. Ratio aperta est: nam in instanti suæ inceptions & desitionis eorum essentia salvari nequit; siquidem essentialiter consistunt in successione; successio autem non potest salvari in aliquo instanti, ut de se patet, quia in instanti non est prius & posterius: Ergo necesse est, ut incipiant & desinant per instans extrinsecum. Unde tempus & motus dicuntur incipere in instanti, in quo nondum sunt, sed tota duratione sequenti erunt.

id est, per ultimum sui non esse: desinunt autem in instanti, in quo amplius non sunt, cum tamen tota duratione præcedenti fuerint, id est, per primum sui non esse.

Substantia verò, & alia entia permanentia incipiunt per instans intrinsecum, id est, per primum sui esse: quia cum habeant essentiam indivisibilem, tota salvatur in primo suæ productionis instanti, ideoque dicuntur incipere per primum sui esse, id est, per illud instans, in quo primò sunt, cum antea non fuerint. Attamen corrumpuntur per primum sui non esse, sive per instans extrinsecum: quia una substantia non corrumpitur per se, sed per accidens ad inchoationem alterius, juxta illud: *Corruptio unius est generatio alterius*. Unde cum substantia genita incipiat per primum sui esse, seu per instans sibi intrinsecum, id est, in quo primò est, tale instans, quod etiam finit substantiam præcedentem, non potest esse illi intrinsecum: id est, substantia, quæ corrumpitur, non potest esse in illo eodem instanti, in quo primò est substantia genita, aliàs duæ formæ substantiales essent simul in eadem materia: Ergo necesse est, ut substantia corrumpenda desinat in tempore, quod præcessit illud instans finiens ejus durationem & inchoans durationem alterius de novo genitæ. Et si dicas: Vetus forma substantialis desinere potuit in instanti immediatè præcedente illud instans, in quo nova gignitur. Contra est: Nam duo instantia non sunt sibi immediata, aliàs tempus componeretur ex solis instantibus: Ergo necesse est, ut forma corrupta desinat in tempore præcedente instans generationis novæ formæ, proindeque terminetur per aliquod instans, in quo primò non sit. Attamen si forma substantialis per se desineret, & non ad generationem novæ, nihil prohiberet eam desinere in instanti sibi intrinseco, seu per ultimum sui esse, quia cum consistat in indivisibili, posset tota ejus essentia persistere in instanti terminativo, & post illud amplius non esse.

Quæ diximus de modo incipiendi & desinendi rerum permanentium naturalium, solent applicari proportionatè à Theologis inceptioni & desitioni rerum supernaturalium, ut gratiæ, & Corpori Christi sub speciebus sacramentalibus esistenti. Sed de his satis.

QUÆSTIO QUARTA

De Loco & Vacuo.

Cum omnis motus naturalis in aliquo loco fiat, postquam egimus de tempore, quod est mensura motus, consequenter agendum est de loco, in quo exercetur. Quia verò Vacuum videtur esse locus non repletus corpore, dicendum etiam de Vacuo. Circa Locum & Vacuum tria quærentur. Primò, quid sit locus. Secundò, an duo corpora possint simul esse in uno loco, & unum corpus in duobus locis. Tertiò, an dari possit Vacuum in natura.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Locus.

Communis animi notio est dari locum, ipsique duo competere munera. Primum est continere locatum. Secundum est repleri à locato. Locus autem naturalis addit tertium munus, scilicet conservare locatum. Quidam ergo attendentes ad secundum munus, dixerunt, locum nihil aliud esse, quam spatium ipsum, quod repletur à locato, spatiumque illud esse substantiam à corpore penetrabilem: unde juxta hanc sententiam Democritus & Epicurus habuere vacuum & plenum, seu potius corpus & spatium ut duas primordiales substantias, sed sese minimè excludentes, imò invicem permiscentes, quatenus istud in suo sinu illud excipit, illudque vicissim istud implet. Nempe ita argumentabantur: Quod mensurari potest, & habet longitudinem, latitudinem, ac profunditatem, non potest non esse aliquid; hæc enim nihilo non competunt; Sed amoto omni corpore, spatium illud vacuum mensurari potest, & habet longitudinem, latitudinem, ac profunditatem: Ergo est verè aliquid. Cartesius propter hanc rationem contendit, spatium non modò esse aliquid, sed etiam esse verum corpus, nempe cum ratio corporis sita sit, ut ipse contendit, in extensione & mensurabilitate. Itaque locum à corpore locato non distinguit.

Verum hæc ratio nulla est. Etenim privationes rerum mensurabilium etiam à nobis mensurantur: Sic umbram mensuramus; & cum tempus & Mundus incœperit, proinde-

indeque antea nihil temporis fluxerit, sed præceserit im-
 mensa quædam temporis privatio, illam privativam suc-
 cessionem nihilo secus mente mensuremus, quàm tempus
 ipsum, atque in ea, perinde ac in vero tempore, men-
 ses, annos, ac secula distinguimus: Ergo ex eo, quodd
 inane à nobis mensuretur, atque ut extensum apprehen-
 datur, non sequitur, esse quid reale, sed solum priva-
 tionem alicujus realis. Et quidem paritas tam plana est,
 ut contra eam nihil dicere possit Cartesius. Sed ut magis
 adhuc confutetur, negare non potest, antequam Deus
 crearet Mundum, nullam omnino existisse substantiam
 corpoream; & tamen infinitam illam omnis substantiæ
 corporeæ inanitatē, ut extensam, ac mensurabilem ap-
 prehendimus, perinde ac illam, quæ extra cœlos relicta
 fuit, aut intra concavum cœli relinqueretur, si omnia
 elementa annihilarentur: Ergo imaginaria illa extensio
 & mensurabilitas nihil realitatis arguit, sed inane illud
 nihil est ampliùs, quàm ut ait S. Augustinus 7. Confess.
 cap. 1. *Spatiosum nihil*, id est, inanitas spatiosa, quam
 tamen instar aliarum privationum imaginamur, ut quidd
 positivum, ac proinde mensurabile: unde dicitur *Spa-
 tium imaginarium*, id est, non in re aliqua, sed in nuda
 imaginationis apprehensione consistens, ut mors, cœci-
 tas, umbra, nox, &c. Rejēcta igitur hac opinione -

Definitur ab Aristotele *Locus*, *Superficies prima im-
 mobilis corporis ambientis*.

Explicatur definitio. In ea *superficies* generis vicem ge-
 rit; cæteræ verò particulæ sunt quasi differentia: non
 enim omnis superficies est locus, sed illa solum, quæ in
 suæ concavitatis capacitāte continet corpus, ut superfi-
 cies aeris, quæ circumscribit & immediatè continet cor-
 pus meum, dicitur locus meus. Sic explicata definitio -

Probatur. Superficieī ambienti conveniunt omnia loci
 munera: Ergo verè est locus. Declaratur antecedens.
 Munera loci sunt, continere corpus, repleti ab illo, &
 illud conservare, si sit locus naturalis. Porro hæc omnia
 munera competunt superficieī corporis ambientis. In pri-
 mis enim continet locatum, ut superficies concava dolii
 continet vinum. Deinde repletur à locato; est enim quæ-
 dam intra latera superficieī ambientis capacitas, seu in-
 intervallum privativum, quod à corpore locato repletur;
 ut vinum replet illud intervallum, quod est intra conca-
 va dolii latera. Denique si sit superficies corporis amici,
 conservat locatum: unde omnia corpora naturaliter quæ-
 runt contineri intra superficiem corporis amici, ut fo-
 veantur & conserventur; sic aquæ superficies concava
 conservat pisces, quia est amica piscibus, qui si po-
 nantur in superficie concava aeris, languescunt. & tan-
 dem

dem moriuntur : similiter vena est locus naturalis sanguinis , è qua si erumpat , statim corrumpitur , & morbos generat .

Ex his colligitur , locum naturalem esse idem cum loco in communi , & solum addere , quòd locat um conservet . Omnis enim corporis ambientis superficies locus est : si tamen sit corporis inimici , dicitur locus violentus & praternaturalis , ut superficies flammæ respectu animalium : si verbò sit superficies corporis amici , dicitur locus naturalis , ut superficies aeris respectu animalium terrestrium .

Obj. 1. Locus est immobilis ; Sed superficies corporis ambientis non est immobilis : Ergo locus non est . Declaratur minor in superficie aeris turrim ambientis , quæ vento flante perpetuò mutatur : Ergo non est immobilis .

Resp. Concessa majore , nego minorem . Ad probationem , distinguo antecedens : Superficies illa ambiens mutatur ; materialiter & in ratione entis , concedo ; formaliter & in ratione continentis , nego . Superficies enim illa dupliciter sumi potest . Primò materialiter , ut est superficies talis corporis , ut aquæ , vel aeris : & sic dubio procul non est immobilis . Secundo potest sumi formaliter & in ratione continentis , in quantum scilicet dicit talem situm in orbe , talem distantiam à polis , centro , & superficie Mundi , aut aliorum quorumcumque corporum quiescentium , talem capacitatem intra sua latera , &c . Dicimus ergo , superficiem sic sumptam esse immobilem : nam dum flante vento superficies aeris mutatur , illa , quæ de novo advenit , transit in vices præcedentis , in quantum dicit eandem distantiam à centro , polis , & superficie Mundi , eandemque habet capacitatem intra sua latera , quam præcedens habebat : unde in ratione locantis eadem semper est superficies , quamvis in ratione entis varietur . Sicut semper manet idem fons , idem fluvius , idem mare , idem vortex , quamvis aquæ ex quibus consistant , continuo varientur : quia solum materialiter variantur , & manent idem formaliter , in quantum id , quod succedit , præexistens vicem subit & præstat .

Obj. 2. Omne Corpus est in loco ; Sed non omne corpus est intra superficiem corporis ambientis , ut cælum Empyreum ab alio superiori corpore non ambitur : Ergo locus non est superficies corporis ambientis .

Resp. 1. Posse negari majorem . Ut enim primum alterans non alteratur , ita primum locans non locatur : unde non est in alio , quàm in seipso ; Empyreum autem est primum locans .

Resp. 1. Distinguo majorem : Omne corpus est in loco ; extrinseco & propriè dicto , nego ; intrinseco , concedo . Locus extrinsecus & propriè dictus est superficies corporis con-

continentis, cui omnia loci munera competunt, ut supra ostensum est. At verò ubi nullum est corpus continens, ipsa superficies ultima corporis locati gerit vicem loci, in quantum intra latera sua relinquit aliquod intervallum à quantitate corporis, cujus est superficies, repletum, sicque potest dici *locus intrinsecus*. Et hoc modo Empyreum dici potest esse in loco intrinseco, in quantum intra capacitatem suæ extimæ, seu convexæ superficiei continetur.

Obj. 3. Dum corpus in spatiis, quæ imaginamur supra cælos, movetur, v. g. dum corpus Christi ambulat supra superficiem ultimi cæli, per hunc motum localem, novum sine dubio locum acquirit; nam omnis motus localis terminatur ad novum locum; Sed non potest acquirere nisi novum spatium imaginarium: Ergo ipsum spatium imaginarium est verus locus. Probatur minor. Nam tale corpus non acquirit novam superficiem continentem, neque propriam, neque alienam; Ergo solum spatium imaginarium acquirit.

Resp. Argumentum tangere gravem difficultatem, quid scilicet corpus, dum in mero inani movetur, acquirat; ad quam expediendam via probabilior est, ut negetur minor: spatium enim illud nihil est, atque adeo nequit acquiri, & terminare motum; neque enim res ex additione nihili mutata censetur. Ad probationem distingo: tale corpus, dum movetur, non acquirit novam superficiem propriam; materialiter & in ratione entis, concedo; formaliter & in ratione locantis, nego. Nam dum tale corpus movetur, ejus superficies, quam vocamus *locum intrinsecum*, licet eadem entitative maneat, variatur tamen formaliter & in ratione locantis: etenim superficies, sive propria, sive aliena, non est locus, nisi quatenus dicit certam distantiam à polis, centro, & superficie Mundi; quam si variet, variatur in ratione loci, fitque novus locus. Patet autem, quòd corpus Christi, ambulando supra cælos, mutat distantiam à centro, polis & superficie Mundi: unde locus ejus intrinsecus formaliter in ratione loci variatur.

Instabis. Si solum daretur unicum corpus, v. g. corpus Christi, & destrueretur totus Orbis, tale corpus in illo immenso inani posset moveri; Sed tunc non acquireret novam distantiam à centro, polis, & superficie Mundi, qui nullus existeret: Ergo talis distantia nihil facit ad locum, sed relinquitur purum spatium imaginarium esse propriè in loco.

Resp. In præfato casu non mutandam fore distantiam ad polos, superficiem, & centrum Mundi actu existentis, sed solum possibilis in tali situ, in quo nunc est.

Et

Et hoc sufficit ad mutationem loci : etenim locus formaliter in ratione loci constituitur per relationem distantie ad alia loca , & polos , centrum , ac superficiem alicujus corporis ; per relationem , inquam , non predicamentalem , sed transcendentalem . Relatio autem transcendentalis à termino etiam possibili specificatur : unde superficies illius unici corporis censeretur formaliter mutata in ratione loci , præcisè per hoc , quòd vi motrice ita modificaretur , ut novam relationem distantie & propinquitatis diceret ad Mundum possibilem in eo situ , in quo nunc existit : adeo ut si re ipsa Mundus reproduceretur , jam tale corpus in eo non eundem situm obtineret , quem ante motum obtinisset . Illa igitur nova determinatio est id , quòd propriè per localem motum acquiritur , neque aliquid adduci posse videtur aptius ad explicandam rem tam obscuram & positam extra imaginationem humanam , quæ tempus , locum , & continuum non transcendit . Nam quòd Adversarii contendunt , acquiri spatium imaginarium , crassa imaginatio est : ut enim thesauris imaginariis nemo ditatur , ita & acquisitione spatii imaginarii nihil localiter mutatur . Quòd si dicant , spatium illud esse aliquid in re , Deus perinde poterit illud destruere , ac alias res . Supponatur ergo , Deum destruxisse & spatia omnia , & corpora ; præter unicum : illud dum movetur in spatio illo nihilo , quid acquireret ? planè nihil , præter id , quòd jam à nobis dictum , explicatumve fuit . In hoc ergo commode quiescit .

ARTICVLVS SECVNDVS.

*Possint-ne duo corpora esse in eodem loco,
& idem corpus in duobus locis .*

U Traque quæstio procedit de corpore localiter extenso : si enim auferatur extensio localis , vel si corpus habeat quandam præsentiam localiter inextensam , ex mysterio Eucharistie patet , posse esse in diversis locis , duasve quantitates in eodem loco . Etenim in hoc mysterio corpus Christi est in pluribus hostiis , ejusque quantitas in eodem loco cum quantitate panis . Unde solùm difficultas est de corpore localiter extenso , an scilicet duo corpora possint esse in eodem loco , vel unum corpus in duobus locis præsentia illa quantitativa & localiter extensa , qualem v. g. corpus meum in hoc aere obtinet .

Quantum ad primam partem , triplex est sententia . Prima tenet , duo corpora posse naturaliter esse in eodem loco , seque mutuo penetrare ; penetratio enim est positio duorum corporum in eodem loco . Secunda sententia con-

PRIMA CONCLUSIO.

DUO corpora non possunt naturaliter se penetrare, & esse in eodem loco; possunt tamen divinitus. Ita tenent communiter omnes contra Durandum, qui negat secundam partem.

Probatur prima pars. Quæ se expellunt invicem, nequeunt esse simul; Sed corpus naturaliter pellit aliud à loco, quem invadit, ut experimur quotidie: Ergo nequeunt naturaliter esse simul in uno loco.

Confirmatur. Locus sufficienter plenus ulteriùs repleri nequit; Sed locus uno corpore sibi æquali sufficienter repletur; etenim æquale non esset, nisi ad replendum sufficeret: Ergo nequit ulteriùs repleri, sicque non potest duo corpora simul capere.

Dices. Vas cinere plenum admittit ulteriùs aquam; & ferrum ignem combibit, atque ab eo omni ex parte pervaditur: Ergo naturaliter datur penetratio.

Resp. Ad primum, granula cineris non ita exactè sese contingere, quin varia spatiola aere plena inter sese admittant: unde forti compressione rediguntur ad minus spatium, nempe quòd interceptus aer expellatur, ut aqua ex spongia validè compressa. Hæc igitur spatiola infusus cineri liquor facilè subit: unde non est penetratio, sed unius corporis intra alterius spatiola insinuatio. Sed addendum, siccitate cineris multum aquæ consumi, atque in vaporem solvi, quo fit, ut vas cinere oppletum ferè tantundem aquæ admittat, quantum caperet vacuum.

Resp. Ad secundum, in ferro poros esse, quos subintrat subtilissimus ignis. Deinde sunt quædam partes pinguisculæ ferri, quæ convertuntur in ignem: unde ferrum candens, dum percutitur, vibrat scintillas, & dum extinguitur, emittit quosdam veluti cineres. Demum partes ferri, quæ non sunt capaces formæ ignis, adeo incallescunt, ut videantur ignis: unde non est penetratio, sed solum insinuatio intra poros, conversio quarundam particularum in ignem, & intensissima aliarum calefactio.

Probatur verb secunda parstum ratione, tum auctoritate. Ratione quidem, quam insinuat D. Thomas in 4. dist. 44. quæst. 2. ar. 2. Nam divinitus impediri potest id, quod est solum secundarium in quantitate; Sed alterius expulsio à loco, seu distinctio unius quantitatis ab alia secundum locum, est solum aliquid secundarium in quantitate: Ergo divinitus impediri potest. Major patet. Nam illa

illa secundaria sunt solum appendices essentialium, quæ proinde non implicat tolli ab essentialibus. Minor etiam videtur certa. Nam essentia quantitatis est, ut sit extensa in partes, ad quam sequitur occupatio proprii loci; & ne confunderentur quantitates, addita est expulsio alterius quantitatis.

Authoritate quoque idem probatur. Nam Sancti Doctores vulgo docent, corpus Christi exiisse de utero Matris & de sepulcro clauso, pervadendo & penetrando corpora obstantia: & similiter januis clausis ingressus est IESUS ad Discipulos, Joan. 22. tanta libertate, ut putaretur spiritus loco non additus, nempe penetrando parietes, aut januas; & tandem inter dotes corporis beati reponitur subtilitas, qua poterit obvia quæque corpora penetrare.

Dicere autem cum Durando, corpus Christi & corpora gloriosa dici subtilia, in quantum in brevissimum compendium ita sese colligere possunt, aut attenuare, ut se insinuent per tenuissima foramina, omnino ridiculum est: quia talis constructio fieri non posset sine gravi alteratione & destructione propriæ figuræ, ac organizationis; quæ omnia repugnant impassibilitati, quæ est altera dos corporis beati. Unde sic sumpta subtilitas non esset dos, sed magis injuria corporis beati.

Objicies. Impenetrabilitas non potest tolli à quantitate: Ergo corpora nequeunt se penetrare. Probatur antecedens. Effectus formalis non potest tolli stante forma; Sed impenetrabilitas est effectus formalis quantitatis: Ergo ab illa tolli non potest.

Resp. nego antecedens. Ad probationem, distinguo: Effectus formalis à forma tolli non potest; primarius, concedo; secundarius, nego. Solutio patet ex dictis in probatione: nempe quia iste non est nisi appendix additæ formæ.

Dices cum Durando, Deum non posse impedire effectus secundarios privativos, ut irrationalitatem à forma equi: Ergo nec impenetrabilitatem, quæ est effectus secundarius quidem, sed privativus.

Resp. Expulsionem illam quantitatum, in qua fundatur impenetrabilitas, & exigentia loci non occupati, distinctionisque localis, non esse quid purè privativum, sed dotem positivam & secundariam quantitatis, quæ data est à Deo, ne una quantitas confunderetur cum alia, & ut ordo situalis quantitatum servaretur: sicut ad servandam distinctionem qualitatum indita est contrarietas. Unde sicut potest Deus auferre contrarietatem à qualitatibus, & eas in uno subiecto conciliare; ita potest auferre hanc expulsionem à quantitatibus, & eas in uno loco simul jungere.

In-

Instabis. Dux formæ substantiales non possunt esse in eadem materia : Ergo nec dux quantitates in eodem loco.

Resp. Nego paritatem. Nam forma substantialis dat esse simpliciter materiæ : repugnat autem, materiam jam habentem esse simpliciter, illud adhuc recipere, ut ostendatur infra 4. par. quæst. 1. ar. 2. §. 2. At verò locatum non dat esse loco ; unde non repugnat, loca repleri duplici corpore, modò ab illis mutua expulsio auferatur, seu vis, qua se pellunt, suspendatur.

Urgebis. Ergo fieri potest, ut totum capiatur in parte, v. g. corpus in digito.

Resp. Nego consequens. Nam illud in alio propriè capi censetur, quod extra illud diffundi non potest, sed est in eo ut in loco sibi naturaliter adæquato. Quamvis autem partes corporis ita invicem complicarentur & penetrarentur, ut tandem non occuparent nisi spatium digiti, attamen si sibi relinquerentur, exigerent ulteriùs diffundi, nec ille locus naturaliter illis adæquatus esset & proportionatus : unde non censerentur intra illam unicam partem capi, saltem propriè & totaliter.

Quantum ad secundam difficultatem, ex fide habetur, idem corpus posse esse divinitus in uno loco circumscriptivè, seu modo extenso ; & in alio sacramentaliter, seu modo quodam longè diverso, indivisibili & inextenso, ut constet ex mysterio Eucharistiæ. At posse esse in pluribus modo extenso, seu circumscriptivè negant S. Thomas, S. Bonaventura, & alii contra Scotum, quem plures sequuntur. Sit -

SECUNDA CONCLUSIO.

E Tiam per miraculum fieri posse non videtur, ut idem corpus sit in pluribus locis præsentia circumscriptiva & quantitativa. Ita D. Thomas iisdem ferè terminis tum Quodl. 3. ar. 2. tum in 4. dist. 44. quæst. 2. ar. 2. quæstioncula 4.

Probatur 1. Ejus ratione. De ratione essentiali unius quantitatis est, ut sit indivisa in se & à se ; Atqui, si poneretur in duobus locis, esset divisa à se : Ergo nequit esse in duobus locis. Major patet. Cum enim divisio tollat formaliter unitatem, impossibile est, ut quantitas à se divisa sit una, aliàs esset una, & non una ; divisa, & non divisa. Minor verbò probatur. Quantitas censetur divisa, cujus superficies distant, & inter quas quantitativè locatas mediat aliquod intervallum (id enim est communis animi notio :) Atqui si una quantitas in duobus locis existeret, ut hic & Romæ, inter superficiem, quæ
hic

hic esset, & quæ Romæ existeret, medicaret ingens distantia: Ergo quantitas illa esset divisa.

Probatur 2. Una quantitas non potest implere duo loca totalia: Ergo nec unum corpus esse quantitativè in duobus locis. Consequentia patet. Nam unum corpus non habet nisi unam totalem quantitatem, & si duas haberet, altera non esset sua, sed adventitia: unde per illam propriè non locaretur. Antecedens verò, quod negant Adversarii, probatur. Una forma nequit habere duos effectus formales adæquatos; Sed impletio loci est effectus formalis quantitatis: Ergo una quantitas non potest implere duo loca totalia. Minor certa est. Nam quantitas occupat locum dando se ipsam loco, & proinde ad modum causæ formalis, id est, communicando propriam entitatem. Major verò probatur. Effectus formalis est ipsa entitas formæ ut communicata: Ergo sicut una forma nequit habere duas entitates totales, ita nec duos effectus formales totales.

Respondebis, occupationem loci esse effectum secundarium quantitatis; ideoque posse multiplicari sine ejus multiplicatione, sicut impediri potest sine ejus destructione.

Sed contra. Effectus formalis, etiam secundarius, non est nisi ipsa forma secundariè communicata: Ergo non magis multiplicari potest, quàm primarius. Potest tamen impediri: quia ipsa entitas formæ potest esse absque ulla secundaria communicatione. Deinde effectus secundarius essentialiter supponit primum: Ergo etiam duplex effectus secundarius adæquatus supponit duplicem primum; seu, ut res dicatur planius, est ipse primarius dupliciter totaliter secundario communicatus, quod in terminis repugnat.

Repones, occupationem unius loci esse effectum adæquatum quantitatis naturaliter sumptæ, attamen supernaturaliter posse se extendere ad plura: nam quantitas, ut subest divinæ virtuti, plura potest, quàm naturaliter possit.

Sed contra. In causis formalibus & materialibus non habet locum distinctio potentia naturalis & supernaturalis: Ergo si formalis effectus adæquatus unius quantitatis sit occupatio unius loci totalis, nec supernaturaliter poterit plura implere. Consequentia patet. Antecedens verò probatur, tum autoritate Theologorum, apud quos est veluti axioma; tum ratione: Etenim causæ formalis & materialis causant per propriam entitatem: Ergo sicut supernaturaliter non possunt recipere aliam entitatem, (aliàs esset eadem, & non eadem) ita nec alium, amplio remve causandi modum. Tum etiam exemplo: Sic

enim quia anima causat hominem formaliter, una anima nec divinitus potest causare simul plures homines: & quia tres unitates causant per modum causæ formalis & materialis numerum ternarium, impossibile est, etiam divinitus, ut causent senarium.

Confirmatur. Non potest multiplicari occupatio loci, quin multiplicetur ratio formalis occupandi locum; Sed quantitas est ratio formalis occupandi locum: Ergo non potest multiplicari occupatio loci, nisi multiplicetur quantitas. Minor videtur certa. Nam ratio implendi locum non est alia nisi quantitas, cui per se convenit extensione sua locum implere. Major autem probatur. Quælibet res constituitur una, vel multiplex per unitatem, vel multipliciter suæ rationis formalis & constitutivæ; ab eodem enim sortitur unitatem, à quo & entitatem: Ergo impossibile est, concipere rem multiplicem sine multiplicitate rationis constitutivæ rei. Ecquis enim capiet plures homines sine pluralitate rationis constitutivæ hominis, nempe humanitatis?

Addi possunt plura absurda, ut corpus illud fore circumscriptivè in utroque loco, & non fore circumscriptivè; esset circumscriptivè, quia id dicunt Adversarii; non esset circumscriptivè, quia locus circumscriptivus rei est, intra quem ita capitur, ut nihil ejus sit extra; Atqui totum corpus esset extra quemlibet istorum locorum: Ergo, &c. Hæc ratio est D. Thomæ Quodlib. 3. ar. 2. Deinde idem homo posset formare duos exercitus, qui contra se pugnarent, seque mutuo interficerent; sicque in uno loco ille homo viveret, in alio moreretur; sibi ipse occurreret, & à se separaretur; in uno loco frigeret, in alio caloribus ureretur: imò, ut insinuat D. Thomas 3. par. quæst. 75. ar. 1. foret immensus, quia posset esse in infinitis locis syncategorematicè; non enim major ratio est de duobus, quàm de centum, & de centum, quàm de mille, &c.

Obj. i. Idem corpus potest esse in pluribus locis sacramentaliter: Ergo & quantitativè. Non enim major est ratio de præsentia sacramentali, quàm de quantitativa.

Resp. Nego paritatem. Disparitas est, quia ratio essendi in loco sacramentaliter, est conversio unius substantiæ in aliam: unde possunt multiplicari præsentia sacramentales, quia possunt multiplicari tales conversiones. At verbò ratio essendi in loco quantitativè, est quantitas: unde manente una quantitate, impossibile est, multiplicari talem præsentiam.

Instabis. Potest Deus convertere plures quantitates in quantitatem Corporis Christi: Ergo tunc quantitas Corporis Christi, impletet plura loca, quæ antea implebant quantitates in eam conversæ.

Resp.

Resp. cum D. Thoma Quodlib. 3. ar. 2. quod sicut omnes istæ conversiones terminarentur ad unicam quantitatem, ita quoque non darent corpori Christi nisi unicum locum quantitativum.

Obj. 2. Sic se habet præsentia substantialis ad substantiam, sicut quantitativa ad quantitatem; Sed præsentia substantialis multiplicatur non multiplicata substantia, ut constat in mysterio Eucharistiæ: Ergo etiam præsentia quantitativa potest multiplicari, non multiplicata quantitate.

Resp. Nego paritatem. Substantia enim non est ratio essendi in loco, sed hoc habet per aliud, ut in Angelis per operationem, in corporibus per quantitatem, in sacramento Eucharistiæ per conversionem panis in corpus Christi; & ideo eadem substantia potest esse in variis locis, modo multiplicetur ratio præsentia ejus; ut idem Angelus esset in variis locis, si posset habere in illis plures adæquatas operationes; & idem corpus Christi potest esse in pluribus locis sacramentaliter, quia plures panes possunt converti in corpus Christi; At verbò quantitas est ratio implendi locum; unde impossibile est, unum corpus implere duo loca, si habeat unam tantum quantitatem.

Instabis. Ratio immediata occupandi locum non est quantitas, sed ubicatio: Ergo poterit multiplicari occupatio loci per solam multiplicationem ubicationum.

Resp. Nego antecedens. Nam ubicatio resultat quidem in corpore ex eo, quod impleat locum, & ab illo circumscribatur. At corpus illum implet propria quantitate: unde propria ratio implendi locum est quantitas.

Objicies ultimò varia exempla. Nam Christus non deferendo cælum apparuit Paulo, dum iret Damascum; & pluries visus est aliis Sanctis; Immo apparuit sæpe in Eucharistia sub forma pueri: Ergo simul fuit in cælo, & in locis, in quibus apparebat. Legitur etiam de pluribus Sanctis, eos simul variis in locis apparuisse corporaliter.

Resp. Hæc non urgere: nam facile explicantur. Quamvis enim Christus in proprio corpore apparuerit Paulo, ut esset testis Resurrectionis, ex hoc non inferitur fuisse in duobus locis: nam vel potuit apparere & loqui de cælis ipsis, sicut Divo Stephano apparuisse constat Act. 7. versu 55. vel si deseruit cælum, ut indicare videtur D. Thoma 3. par. quæst. 57. ar. 6. ad 3. non est inconveniens, neque contra id, quod dicitur, Christum sedere ad dexteram Patris, & esse in cælo, donec veniat ad judicandum; quia parum pro nihilo reputatur: unde sicut civis

dicatur manere in civitate, licet aliquando extra deambulet; ita Christus dicitur esse in cælo, quamvis ad breve momentum ipsum deferat. Ad alia exempla dico, Christum apparuisse Sanctis illis, non in corpore proprio, sed in quadam similitudine, uti facere solent Angeli. Neque verò dicas, exinde sequi, Christum decepisse eos, quibus apparebat, ut quibus non exhiberet nisi simulacrum inane sui ipsius. Etenim, ut optimè respondet D. Thomas, hæ apparitiones non fiebant ad ipsam Carnem Christi præsentem exhibendam, sed ad testandam aliquam veritatem, puta familiaritatem Christi cum illis Sanctis, aut præsentiam ejus in Eucharistia ejus: unde, ut essent veraces & non deceptrices, satis erat id, ad quod testandum significandumve fiebant, esse verum.

Ad Sanctorum verò apparitiones in variis simul locis, dicendum, fuisse factas non multiplicatione localis præsentia, sed ministerio Angelorum, qui in assumptio corpore illos Sanctos repræsentabant, eorumque nomine resgebant. Unde Actor. II. cum Petrus è carcere & Herodis potestate ereptus pulsaret ad ostium domus, in qua erant Discipuli, opinio eos cepit, Angelum ejus esse, qui nomine ejus adhuc in carcere detenti advenisset.

ARTICULUS TERTIUS.

De Vacuo.

Vacuum definitur, Locus nullo corpore plenus. Unde quæ vulgò vacua dicuntur, verè vacua non sunt, sed insensibili corpore plena; ut dolium exhausto vino, crumena remota pecunia, licet vulgò dicantur vacua, sunt tamen plena aere. Circa Vacuum tria quærentur. 1. An dari possit virtute naturali. 2. An virtute Angelica, aut certè Divina induci possit. 3. An in eo corpus moveri possit.

PRIMA CONCLUSIO.

Vacuum nec insignius, nec minimum naturaliter dari potest. Sic censent Peripatetici omnes contra quosdam, quorum alii etiam insignius vacuum dari posse contendunt; alii verò, saltem minimum re ipsa dari intra poros corporum. Primum vacuum *coacervatum* vocant; alterum verò *disseminatum*.

Probatur conclusio. Id, ad quod vitandum omnia conspirant, naturaliter dari nequit; Sed ad vitandum vacuum omnia, seu majora, seu minora conspirant: Ergo nec magnum, nec minimum vacuum naturaliter dari potest.

test . Major constat : nullum enim particulare agens totius naturæ nisi prævalet . Minor probatur . Omnia conspirant ad unionem servandam , in ea enim commune bonum consistit : imò frustra essent , si unita non essent , cum ordinentur ad unum totum componendum , nempe universum ; Sed commune unionis bonum destrueretur inducto vacuo , nam corpora , inter quæ esset , non unirentur , ut constat : Ergo ad illud vitandum omnia conspirant . Hinc illa naturæ lex constans & ab omni particulari agente inexpugnabilis , ut corpus à corpore disjungi nequeat , nisi aliud succedat .

Accedit experientia , qua videmus , corpora tenacius hære , ac unum ab altero trahi etiam contra privatam inclinationem , cum præsto non est corpus , quod succedere queat , ne detur vacuum . Sic in aquam versum scyphum si everso situ educas , tollitur aqua , nec scyphi latera deserit , donec aer subire possit . Sic in illo antliarum genere , quas nostri *Pompas* vocant , abductum embolum aqua sequens ascendit , ne locus ab embolo relictus maneat vacuus . Sic in cucurbitulis , vulgò *Ventouses* , caro enormiter turgēt , ne (dum aer , qui per calorem in illis dilatatus fuerat , extincto igne ac remittente calore , ad minus spatium se colligit , nullusque externus subit) quippiam inane relinquatur . Sic politi marmoris tabulæ invicem applicatæ hærent , nec divelli , nisi vi insigni possunt , quòd ob exactam conjunctionem ægrè aer subeat eo , quo divelluntur , momento . Sic folles contracti ; obstructo ore , explicari nequeunt , ac quasi glutine uniti hærent , quod iis invicem abductis hiatus maneret vacuus . Sic phialæ aqua plenæ si os in aliam invertas , aqua non diffluet , quod ejus loco aer subire nequeat . Idem fit ea in aere ad perpendicularum everfa , si sit colli angustioris , quòd aer bullatim subire , aqua guttatim fluere dum ex proprio genio affectant , id per angustum spatium satis non possint . Mitto sexcenta alia .

Recentiores hic derident antiquam Philosophiam , quòd præfatos effectus referat ad metum & horrorem vacui , proprios animantium affectus tribuat rebus sensu carentibus , eosque conducant ut stipendiarios milites adversus vacuum . Nempe , inquiunt , ut si quis diceret , metum frigoris arbores in sylvis sternere , findere , siccare , in civitates comportare , in cellis condere , in focis construere . Præcipuè cum felicitatem ipsi detexerint germanam ac physicam horum , qui vulgò fugæ vacui tribuuntur , effectuum , causam nempe gravitationem aeris res omnes , quibus incumbit & circumfunditur , prementis ; atque hac pressione cogentis ad mutuam cohesionem , & eruptionem in loca vacantia . Nec desunt experimen-

ta, quibus hanc gravitationem egregiè confirmari possunt.

Sed in primis pueriliter hic reprehendunt antiquum loquendi modum. Ecquis enim nescit, esse metaphoricam expressionem, neque nomine *metus*, *horrorisque vacui* aliud significari, quàm communem omnium corporum conatum, seu determinationem ad mutub cohærendum, donec medium aliud succedat, ne vacuo hiatu rerum unio destruat? ut nomine *inclinationis* & *appetitus* significari per metaphoram solet impetus innatus, quo gravia determinantur ad unionem centri.

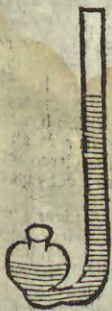
Quodd verò ajunt, res ferri in loca vacantia, non metu vacui, seu conatu illis à natura contra vacuum indito; sed pressione ac gravitatione superincumbentis aeris, nihil aliud est, quàm notiori causæ incertiorē substituere. Nam, gravitet ne aer non satis constat, idque alibi discutiemus. Sed ut gravitet, jam constat, memoratos effectus & alios, qui fugæ vacui tribuuntur, illi gravitationi adscribi non posse; cū perinde contingant eo in loco, ubi constat, aerem non gravitare; nempe in *Machina*, ut vocant, *Pneumatica*.

Est verò hæc machina aeræ pompæ genus. Tabulæ imponitur vas vitreum inversum, ut cucurbitula vitrea grandior, ex qua exfugitur aer per syringem, seu antiliam, ita ut loco exsucti novus subire nequeat; idque repetitis vicibus, donec in vasculo modicissimus aer, atque rarissimus supersit. In hoc aere tam laxo, atque superincumbentis onere minimè gravato marmoreæ tabulæ invicem cohærent; aqua in phiala pensilis stat; hydrargyrus ex tubo superiori extremitate occluso, inferiori vero, qua patet, in alium hydrargyrum immerso, non defluit; aqua ex siphone fluit, si tamen liquores in hos usus adhibendi spatio viginti quatuor horarum circiter in hacce machina inclusi prius fuerint, ut per id spatium exhalare possint spirituosam substantiam, quæ sine hac cautela, dum exfugitur aer, ex liquore erumpens ac sursum tendens & diffolata eum infra deprimeret. Quibus accuratioribus experimentis jam constat, hos effectus tribui debere non incumbentis aeris gravitati, sed ipsi naturæ legi, qua corpus à corpore disjungi nequit, nisi aliud succedat.

Scio quidem, aliquos hic confugere ad aliam subtiliorem substantiam, quæ ipsa gravitet & premat, quæque exhausto crassiore aere vas vitreum pervadens hos effectus causet. Sed arrepta fingendi licentia, ecquis tandem erit fabularum finis? Deinde, si hæc subtilis substantia vitrum penetret, hos effectus causare nequit, putata, sustinere aquam in phiala vitrea machinæ pneumaticæ

ticæ imposita . Nam cùm penetret undique phialam , æquè ponderabit supra aquam in ea suspensam , ac supra aquam , cui phiala immergitur : Ergo tantùm superius aquam suspensam deprimet , quantum inferius eam subfinet , sicque ad libellam eam reduci , ut sit in libero aere , necesse esset , quod tamen non fit .

Obj. 1. Si tubus trium pedum longus uno extremo impervius hydrargyro impleatur , ac everfus , qua parte apertus est , in alium hydrargyrum immergatur ; aut si recurvus sit cum thecula , qualem exhibet apposita hîc figura , hydrargyrus descendet & stabit suspensus ad altitudinem 27. circiter digitorum , atque ita superius spatium vacuum remanebit : quo enim corpore plenum erit ? Item in Machina Pneumatica dum aer è vasculo vitreo exhauritur , nec subit alius , ecquid locum aeris exhausti supplet ? Ergo spatium remanet vacuum .

Resp. Hæc & similia spatia non remanere vacua . Porro quo & qua ratione impleantur , facile dici potest observando tres naturæ vias ad impediendum vacuum . Prima est , confluxus viciniore corporis in locum derelictum , ut in antliis abducto embolo aqua in ejus locum ascendit . At si quid obftet , ne corpus aliud succedat , dum unum violentè educitur , secunda naturæ via est confra-

ctio corporis obstantis , ut si educas ore , aut syringe aërem ex vasculo vitreo fragiliori , confringetur , ut externus aer loco exsucti succedat . At si vas diffringi nequeat , tertia naturæ via est rarefactio , qua vel aer , vel halitus , qui ex omni mixto exhalant , sic diffantur ac distenduntur , ut jam expansiores facti tantundem spatii replere queant , quantum ad implendum vacuum necesse fuerit , adeo ut aliquando granulum aeris hac rarefactione ad spatium millies majus eo , quod ante occupabat , expandatur .

Hæ tres naturæ viæ claris constant experienciis , à nobis centies in præfata Machina Pneumatica repetitis . Cum enim è vasculo vitreo aërem hauriremus , si vel minima rimula patebat , per eam externus aer in locum exsucti validè irrumpebat . Si nulla patebat rima , sed fragilior erat vitrum , difrumpebatur . Cum tandem validiore vasculo uteremur , tum enituit possiremus naturæ conatus : nam inclusos in vase liquores , spiritum vini , urinam , aquam tepefactam , insigniter ebullire vidimus , ac inden-

tide m ex se spirituosa difflatæque substantiæ insignem copiam emittere in locum exhausti aeris. Sanè vesicam Cyprini piscis ante compressam, ac omni aere, qua potuimus diligentia, vacuatum ac deinde accuratè ligatam, vidimus ita turgescere, ut, qui in rugis latitans remanserat, minimus aer insigniter rarefactus eam non modò impleret, sed & plenè disrumperet. Quibus experimentis intelligitur, quanto conatu natura nitatur ad vitandum vacuum, & quàm immeritò illi conatui gravitantis aeris pressio substituatur, cum hæc in dicta machina locum non habeat. Immo inde constat, à nullo agente naturali vacuum induci posse, cum nullum prohibere possit saltem tertiam naturæ ad illud vitandum viam. Ex his ergo tribus viis, præcipuè ex tertia, solvuntur experientia obiecta. Dicendum enim, desertum à descendente hydrargyro tubi spatium impleri aerea substantia ex hydrargyro emergente ac dilatata, quæ, dum inclinato tubo hydrargyrus ad id spatium pellitur, rursus addensatur & ab eo resorbetur. Eadem ratione exsucti è vasculo vitreo aeris locus impletur vel à remanente aere dilatato, vel vaporibus ab aliis corporibus exhalatis.

Porro ita esse, non modò jam adductæ suadent experientia, sed & hæc peremptoriè convincit. Si hydrargyrum prius in machina per plures dies ineludas, quo possit illam aeream substantiam evomere. Deinde illo tubum quamvis longissimum, ut supra, impleas, tunc non descendet, sed ad altitudinem 70. & ampliùs digitorum suspendetur etiam in ipsa machina exhausto aere, ut variis constat experimentis. Quid ita? Quia orbatus est ea substantia spirabili, quæ antea exhalans implebat derelictum spatium, quod ne maneat vacuum, constanter tenet. At si tubum validè succutias diffluet hydrargyrus, quòd ea succussio morosas aliquas huius spirabilis substantiæ partes ad erumpendum urgeat. Idem continget, si diutius tubus plenus in machina teneatur, quòd successu temporis hæc morosiores ad distandam partes tandem erumpant, & superius spatium jam implere valeant, ut sine vacuo descendat hydrargyrus.

At, inquires, cur hydrargyrus aere suo non purgatus extra machinam descendit semper ad altitudinem 27. circiter digitorum? adeo ut, si tubus sit altior 27. digitis, quantum volueris, ad hanc metam semper descendat, sed omnem tubum impleat.

Resp. Quia hæc spirabilis substantia suæ educationi & dilatationi resistit, nec proinde educitur & tenditur, nisi cum pondus hydrargyri ejus resistantiam superat. Porro eam non superat in fra altitudinem 27. digitorum. At supra talem altitudinem aucta jam satis gravitate eam superat.

rat. Itaque infra hanc altitudinem non descendit. At si levior liquor adhibeatur, puta aqua, non descendet, nisi cum fuerit supra eam altitudinem, in qua æquiponderat hydrargyri columnæ 27. digitos altæ. Cum ergo aquæ v. g. columna 32. circiter pedum æquiponderet columnæ hydrargyri 27. digitorum (nam hic illa gravior est 14. vti- bus) hinc in tubo 40. pedum v. g. aqua descendit ac in altitudine 32. pedum pensilis subsistit: Quo fit, ut anthiæ aspirantes supra 32. pedum altitudinem aquam non evehant. Plerique aliam afferunt causam, nempe gravitatem aeris. Verum eam hic discutere nihil attinet; id agemus postea, cum de aere.

Obj. 2. Eo instanti, quo politæ tabulæ junctæ, vi ac subito divelluntur, concipi nequit, aerem ab extremis oris confluentem totum hiatus implere posse, aliàs daretur motus in instanti: Ergo aliquo momento hiatus manet vacuus.

Resp. Humorem, quo liniri debent polita plana, ut tenaciter hæreant, cum divelluntur, ex se diffilare aliquid spirituosæ substantiæ, quo hiatus incipit impleri, ac via externo aeri aperiri. Hinc in machina pneumatice, dum crassior exhauritur aer, sponte divelluntur, quod ex hoc humore erumpens ac diffusa spirituosæ substantia, nisi ea purgatus ante sit, ut supra monui, coherentes superficies, disjungat. At si adeo politæ sint tabularum superficies, ut etiam nullo illitæ humore tenacius cohæreant, ex ipsa earum substantia spirituosus illius halitus aliquid elicitur, quo vacuus hiatus impletur: nam halitus ex omni corpore erumpere odores suadent. Vel certè ea vi, quæ hæ tabulæ divelluntur, tantisper curvantur, atque ita hiatus ab extremis incipiens externi aeri viam aperit, ut successivè confluat ad media, quæ non ante divelluntur, quàm ipse præstio sit ad hiatus implendum.

Obj. 3. Sine vacuo motus localis fieri nequit; nam, ut supra Cartesio objiciebamus, si omnia plena sunt, quò ibit corpus, dum movetur? Ergo datur vacuum.

Resp. Motum sine vacuo fieri ope fluxorum corporum, quæ, ut necesse fuerit, addensari possunt & rarefcere, ac locum aliis dare, quatenus sese aperient, & ut opus est, omni figuræ accommodant, eorumque partes anteriùs pulsæ à mobili secedunt posteriùs, sicque novum locum ei præbent, & quem derelinquit, implent. At Cartesius id dicere nequit, quòd nolit, corpus ullum addensari posse, aut rarefcere; nec, ut oportet ad expediendum motum, censet fluiditatem esse dotem corporis fluidi & cujusvis ejus particulæ, quæ valet in omnem figuram sese accommodare, atque ubique aperiri à mobili.

Unde dicere nequit, qua ratione primævæ particulæ sine vacuo moveri possint, cum non natent in alio corpore fluido, cujus ope moveri possint.

Dices. Saltem datur vacuum intra poros: nam constat, corpora poros habere, qui qua re pleni sunt, vix dici potest; immo vacuos esse hoc experimento probat Gassendus. Salem marinum dissolvit in aqua, tum Saccharum, postea vitriolum, deinde alumen & alios tales. Aqua uno horum salium saturata, nihil ejus ultra admittit: unde non nisi usque ad certam quantitatem ipsum dissolvit, quod superest, integrum manet; at nihilominus sahos successivè pari ratione dissolvit & excipit. Quod ait, explicari non posse, quin sint in aqua variæ figuræ spatiola vacua, quorum quodlibet particulas suæ figuræ aptatas excipit, cubica cubicas, triangularia triangularia, &c. unde oppletis spatiolis cubicis à salis marini particulis itidem cubicis, non quidem ultra hunc salis locum superest in aqua, bene tamen aliis, quod alia illis apta spatiola implenda supersunt.

Resp. Poros corporum spirabili, ac fluxa quadam impleri substantia: nam hæc omnibus permiscetur, atque ex omnibus exhalat, ut probant odores. Ad experientiam Gassendi, ea evincit potius, vacuum in aqua non esse: nam injectis salibus, ac illis solutis & eis permixtis intumescit; quod non fieret, si eorum particulæ spatiis prius in ea vacuis exciperentur. At cur aqua uno sale imprægnata eundem exsolvere nequit, alium potest, ratio est, quod simile non agit in simile. Porro aqua quod plus uno sale imprægnatur, eo fit illi similior: itaque minus valet ad eum dissolvendum, at valet tamen ad alios dissimiles dissolvendos.

Addes tandem. Corpus animalis, etsi grandiora videri ra fugiat, tenuia tamen foraminula per cutem dispersa non modò non refugit, sed etiam exigit, quibus sudor & fuligines exspirare possint. Quidni pariter natura, etsi vacuum insignius fugiat, minimum in poris non tantum admittet, sed & exigit?

Resp. Animatum corpus, ut majores, sic minores scissuras fugere, si bono animalis adversentur; si verò ei congruant, nec majores refugit: unde cum in ore, naribus, auribus, &c. grandiores hiatus admittat, vel acus punctarum præposterè factam refugit. At vacuum sive majus, sive minus, cum unionem partium universi destruat, naturæ rerum adversatur: unde adversus illud ut majora, sic minora corpora conspirant; & ideo nec minimum hiatus admittunt, nisi præsto sit fluxa & spirabilis substantia, qua impleri possit. Immo hæc ipsa substantia est, quæ exhalando poros sibi excavat & implet,
ut

ut videre est in pane crudo, dum fermentatur; in aqua, dum congelatur, &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Angelus vacuum inducere nequit, at Deus ipse potest.

Probatur 1. pars. Fortior est inclinatio corporum ad impediendum vacuum, quam obediendum Angelo moventi: Ergo Angelus vacuum causare nequit. Consequentia constat. Probatur antecedens. Inclinatio ad bonum commune fortior est illa, qua una pars alteri parti subjicitur; Sed inclinatio contra vacuum respicit commune bonum universi, cujus Angelus est tantum pars: Ergo, &c.

Confirmatur. Angeli virtus non est ad subvertendum universi ordinem, sed ad movendum corpora eo servato ordine; non enim Angeli naturæ authores sunt & domini, sed naturæ Authoris ministri, legibus ab eo constitutis obnoxii, juxta illud D. Paulli ad Hebræos: *Omnes sunt administratorii spiritus; & rursus: Deus non subiecit Angelis orbem*; Atqui vacuum destrueret ordinem universi, qui constat unionem partium ejus: Ergo nequit induci ab Angelo.

Probatur 2. pars, quam negat Cartesius 2. p. num. 18. Potest Deus quicquid contradictionem non involvit, neque tenetur legibus à se constitutis; Atqui vacuum dari nequit, non ex contradictione aliqua, sed ex lege à Deo propter universi bonum constituta, qua corpus à corpore disjungi nequit, nisi medium succedat, ut unio partium universi servaretur: Ergo potest Deus corpora disjungere ab invicem nullo alio subeunte; ut, hujus aulæ aerem destruere, ac externi irruptionem impedire.

Dices cum Cartesio. In eo casu latera corporum ambientium coitura; quod impossibile sit, ea distare, inter quæ nihil est medium.

Sed, præterquam id gratis dicitur, an non potest Deus destructis aliis corporibus unum conservare hominem? Quis hoc ejus potentia neget? Sanè eo casu distabit prominens nasus à pedum digitis, quamvis actu corpus medium non sit inter extremum nali & pedis. Itaque ea distant, inter quæ esse potest corpus extensum, licet actu non sit, id est, quæ vacuo spatio dirimuntur.

Repones. Quod extensum est, corpus est; Sed spatium illud medium, quo distarent latera corporum, inter quæ vacuum Deus induceret, est extensum: Ergo corpus esset, ac proinde vacuum non foret.

Resp. Fore extensum privativè, non positivè: esset enim privatio corporis extensi; atque ita privativè extenderetur. Nam & privationes ipsæ hoc modo extenduntur: unde mensuratur, ut umbram mensuramus.

TERTIA CONCLUSIO.

IN vacuo corpus moveri posset, non tamen in instanti.

Probatur 1. pars. Accedere, aut recedere ab invicem est moveri; Sed corpora in vacuo possent accedere, aut recedere ab invicem, majus, aut minus intervallum vacuum inter se relinquendo: Ergo & moveri. Vnde corpus Christi Domini moveri sine dubio potest, licet sit super omnes cœlos, ubi aliud corpus, in quo moveatur, non est. Porro quid acquirat corpus, dum moveatur in vacuo, supra dixi, cum de Loco.

Probatur 2. pars. Concipi nequit in eodem instanti corpus ad aliud variare distantiam; aliàs simul magis & minus ab eo distaret, quod est impossibile; Sed per motum, etiam in vacuo, corpus ad aliud accedens, aut ab eo recedens variat distantiam: Ergo motus in vacuo esse nequit in instanti. Sed de Loco & Vacuo hactenus.

QUÆSTIO QUINTA

De Continuo.

CUm motus, mobile, & tempus sint de genere continuorum, in hac quæstione agendum est de quantitate continua. Quomodo autem quantitas continua differat à discretâ, & quot sint ejus species, sive propriæ, sive impropriæ, dictum est in Logica, agendo de Prædicamento quantitatis: unde solum superest disputandum de ejus compositione, circa quam duo quærentur. Primo, utrum constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus. Secundo, denturne in quantitate indivisibilia.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Continuum constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus.

Mysterium philosophicum est hæc difficultas, in qua ratio plus probat, quàm possit intellgere; plus objicit, quàm possit solvere. Ut tamen aliquatenus explicetur, duplex in ea fuit opinio. Prima Zenonis, quem sequuntur quidam Recentiores, relicto Aristotele, dicentes, quantitatem continuam constare solis indivisibilibus coacervatis. Secunda est Aristotelis, omnium Peripateticorum, & communiter Mathematicorum, qui dicunt, quodlibet continuum constare partibus semper divisibilibus: unde Aristoteles definivit continuum, *Quod est divisibile in semper divisibilia.*

CONCLUSIO.

Continuum non constat solis indivisibilibus, sed partibus semper divisibilibus. Prima pars infert secundam. Si enim continuum non constet indivisibilibus, necesse est, nullam ejus partem ita exiguam dari posse, quæ non sit ulterius divisibilis in alias. Unde -

Probatur primò conclusio. Indivisibile additum indivisibili non facit majus & extensius: Ergo non potest causare & componere continuum. Consequentia de se patet: nam continuum fit majus & extensius per additionem eorum, quibusejus magnitudo constat. Antecedens verbè evidenter probatur. Quod caret omni prorsus magnitudine & extensione, non potest additum facere majus & extensius; Sed indivisibile caret omni prorsus magnitudine & extensione: Ergo additum alteri non potest facere majus & extensius. Minor est certa. Nam naturalis notio indivisibilis est, ut careat extensione: unde indivisibile & inextensum pro eodem accipiuntur. Major autem probatur. Pars non affert toti, quod ipsa non habet: Ergo cum indivisibile careat extensione, non potest eam afferre toti, cui conjungitur, sicque facere majus: sicut infiniti cæci, quia carent facultate videnti, non possunt facere unum videntem; & infiniti Angeli, quia carent corporeitate, non possunt constituere unum corporeum.

Respondebis, unitatem, quamvis careat numero, additam tamen facere majorem numerum. Quidni etiam

indivisibile carens extensione, poterit reddere majorem extensionem, dum alteri additur?

Sed latissimum est discrimen. Siquidem magnitudo, seu potius multitudo numeri confurgit ex distinctione unitatum: unde quia quælibet unitas affert suam distinctionem, ideo auget numerum. At verb extensio continua confurgit & augetur ex extensione suarum partium: unde quod non affert partialem extensionem non reddit majorem quantitatem continuam. Cum ergo indivisibile careat extensione, additum alteri non ipsum extendet, & rursus si aliud addatur, nulla addetur extensio, & sic addita in infinitum indivisibilia nullam molem continuam efficient.

Probatur secundo. Quod non potest continuari cum alio, non potest cum eo componere quantitatem continuam; Sed indivisibilia invicem continuari non possunt: Ergo nec constituere quantitatem continuam. Major nota est ex terminis. Probatur minor. Continua sunt, quorum extrema sunt idem, seu, quæ uniantur secundum extremitates; Sed in indivisibilibus nullæ sunt extremitates: Ergo continuari non possunt. Minor patet. Nam extremum supponit medium ab ipso distinctum, ac proinde divisibilitatem & distinctionem: Ergo indivisibile caret medio & extremis. Major autem probatur. Tum quia est definitio continuorum. Tum quia si aliqua uniantur, non secundum extrema, sed secundum se tota, itaut nihil unius emergat extra aliud, non erunt continua, sed penetrata; sicque non facient aliquid extensius, quia unum non extendetur extra aliud. Tum demum experientia. Sic enim videmus quantitatem continuari & augeri, in quantum ei pars accedit, quæ sua extremitate unitur præcedentibus, & secundum suam extensionem ultra illas diffunditur, sicque facit majus & extensius: Ergo continuatio quantitatis in eo consistit, ut partes secundum extrema uniantur, & secundum suam molem extra se extendantur.

Confirmatur. Indivisibile penetrat aliud indivisibile, saltem eo modo, quo indivisibilia possunt se penetrare: Ergo ipsum non extendit. Consequentia patet. Probatur antecedens. Ea, quæ se tangunt secundum se tota, se penetrant; Sed indivisibile non potest tangere aliud indivisibile, nisi secundum se totum: Ergo ipsum penetrat. Major est definitio eorum, quæ se penetrant. Minor verb constat. Nam in indivisibili non sunt partes, quarum una tangere possit, & alia non tangere: Ergo debet tangere aliud indivisibile secundum se totum; & rursus si addatur aliud istis duobus, tanget illa secundum se totum, sicque infinitus acervus indivi-

divisibilium se totum tanget secundum totum, nec proinde faciet aliquid extensum.

Dicere autem, quod in indivisibili sunt partes virtuales, per quarum unam tangat, & per aliam non tangat, non solvit argumentum. Nam istæ partes virtuales ita inter se identificantur, ut una non sit realiter extra aliam: Ergo hoc ipso, quod indivisibile secundum unam partem virtualem est penetratum cum alio, nullam habet partem realem extra ipsum; ac proinde non extendit illud. Extensio enim realis & quantitativa fit per positionem partium realium extra alias partes.

Probatur tertio. Si corpus componeretur ex indivisibilibus, & tempus ex instantibus, ut volunt Adversarii, sequeretur, velocius mobile idem spatium citius pertransire non posse, quam mobile tardissimum, quod planè absurdum est. Probatur sequela. Suppone equum & testudinem moveri supra lineam decem millium punctorum. Quolibet instanti equus nequit conficere nisi unicum punctum; Atqui etiam quolibet instanti testudo pertransit unum punctum; non enim potest minus pertransire: Ergo equus & testudo quolibet instanti percurrunt unum punctum, sicque æqualiter moventur.

Si dicas, equum in instanti conficere tria puncta, & testudinem insumere duo instantia in uno puncto: Contra est. Nam instans est indivisibilis: Ergo in illo non potest acquiri, nisi aliquid indivisibile. Et si reponas, testudinem in uno instanti acquirere unum punctum, & postea quiescere per tria instantia, sicque dare copiam equo, ut præcurrat: Contra est, quod inde sequeretur, omnem motum esse interruptum quiete: nam non potest dari motus adeo velox, quo velocior dari non possit: Adde, quod in rota partes centro propinquiores semper moventur, cum remotiores moventur, & tamen motus partium remotiorum à centro velocior est motu partium propinquiorum: Ergo non est necesse, ut mobile tardum quiescat per aliquas morulas, ut possit præcedi à mobili veloci.

Confirmari demum potest conclusio ex ipsa essentia quantitatis, quæ est divisibilis in partes ejusdem rationis; id est, quarum quælibet sit etiam quantitas: Ergo necesse est, omnem quantitatis partem esse quantam; proindeque implicat, quantitatem resolvi in partes non quantas & indivisibiles: Ergo non componitur ex indivisibilibus, sed ex semper divisibilibus.

Dices. Inintelligibile videtur & sensui communi repugnans, granulum, v. g. farinæ esse divisibile usque ad

diem iudicii, immo per totam æternitatem in partes minores & minores, absque eo quod possit tandem deveniri ad ultimas indivisibiles, in quibus sistat divisio.

Resp. 1. Mirum esse, sed tamen verum; nec hujus immensæ divisibilitatis exempla defunt, quæ suppeditant tum natura, tum ars, tum mathematica. Natura quidem. Quæ enim minor quantitas fingi à nobis posset quantitate corporis Acari minutissimo farinæ granulæ minoris? & tamen in illo minimo corpusculo innumerabiles divisiones natura induxit, ita ut illud distinxerit in integrum partium exercitum. Distinguuntur enim in illo cor, jecur, intestina, pedes, cutis, nervi, caput, dentes, guttur, &c. & quod mirum magis est, per istas omnes partes curssat magna copia spirituum tum naturalium, tum animalium ad sensationes & vegetationes peragendas: immo quælibet ex istis particulis constat ex aliis, & quod demum fidem omnem vincerent, nisi oculi suaderent, Microscopio quædam ex his animalculis, etiam pilis hirsuta videntur, quæso te quàm minutis! At Acarus penè elephas est comparatus his animalculis quæ in aqua, cui prius infusa sint piperis grana, aut cinnamoni, vel nucis moscatæ frustula, exquisitiori Microscopio nuper detecta sunt. Constat minuto globulo ex frustulo vitri ad flammam lampadis, dum liquatur, spontè sic tornato. Huic globulo aptè disposito interposita talci lamina præfatæ aquæ guttulam apponunt, quæ per illum aspecta lacus, aut piscina apparet. In ea innumeri pisciculi natant, ac discurrere videntur, qui sanè acaris in immensum minores cum sint, omnibus ad motum & vitam organis instructi sunt, etiam pinnulis, squamulis, &c. ut non sine stupore propriis oculis observavimus, in quàm minimas particulas quantitas etiam re ipsa divisa sit à natura mirati. Nec tamen hic finis: nam quis scit, an non adhuc minora animalcula in naturæ familia lateant?

Exemplum quoque habetur in artificialibus. Nam granulum auri repetitis istibus in varia folia dilatat auri Malleator, quibus plures argenti laminæ possunt vestiri, & hæ laminæ duci possunt ab artificibus in fila deaurata capillis ipsis tenuiora ad quatuor propè leucarum longitudinem, in quibus filis ne particula quidem argenti erit, quam non tegat aurum. Et quæso, ut id fiat, in quot particulas necesse est dilatari minimam istam auri portiunculam?

Ex Mathematica quoque illud exemplum istius infinitæ divisibilitatis desumi potest: nam lex est trianguli perfecti, ut latera ejus à basi ad centrum anguli ducantur.

Ita nunquam nisi in centro coeant, & tamen quanto magis ad centrum accedunt, tanto propius invicem accedant. Sumamus ergo triangulum rectilineum, cujus basis sit minima quædam lineola, à qua ducantur duæ lineæ ad punctum maximè distans, v. g. ab Urbe Parisiensi ad Tolosanam: Lineæ istæ quanto magis accedent ad centrum cuspidis, tanto magis invicem accedent, & de brevissimo basis spatio detrahent, & tamen nunquam illud totaliter exhaurient, nisi cum pervenerint Tolosam: quantula ergo particula, putas, detrahetur ex illo spatio singulis leucis, sed quam minor singulis passibus, & quàm minima singulis digitis? Ergo brevissima illa spatii particula dividetur in tot particulas, quot sint digiti in illa longitudine immensa, quæ est ab Urbe Parisiensi ad Tolosanam.

Resp. secundò cum D. Thoma, Phys. lect. 9. cum dicitur, continuum esse divisibile in partes in infinitum divisibiles, id intelligendum esse mathematicè, non verò physicè; id est, considerando quantitatem præcisè secundum se, ut eam sumit Mathematicus; non verò ut est proprietas formæ corporeæ, sicut eam considerat Physicus: nam perveniri tandem posset ad partem ita exiguum, ut fortè minorem nulla forma naturalis pati posset; attamen mathematicè loquendo in illa minima parte adhuc essent duæ medietates, & in illis duabus medietatibus aliæ medietates, & sic in infinitum.

Solvuntur objectiones.

O Bj. 1. Indivisibilia non se penetrant: Ergo possunt continuari, & sic componere quantitatem continuam. Probatur antecedens. Indivisibilia impediunt penetrationem: Ergo ipsa non se penetrant. Consequentia videtur certa: si enim se penetrarent, potius penetrationem partium juvarent, quàm impedirent. Probatur antecedens. Ideo enim duæ manus se tangentes non se penetrant, quia tangunt se secundum suas extremitates indivisibiles: Ergo indivisibilia impediunt penetrationem.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego consequens. Immo ideo indivisibilia impediunt partium penetrationem, quia ipsa se penetrant, id est, ponunt in eodem loco: Contactus enim partium fit in quantum extrema illarum indivisibilia conveniunt simul in eodem loco: unde contigua definit Aristoteles, *Quorum extrema sunt simul*.

Instabis. Punctum tangit partem secundum se totum, tamen ipsa non penetrat: Ergo à pari licet punctum tan-

tangat aliud secundum se totum, ipsum tamen non penetrat.

Resp. Nego paritatem. Nam licet punctum tangat partem (ut potest tangere) secundum se totum, non tamen vicissim tangitur à parte secundum se totam; & ideo pars non penetratur cum puncto, quia non est tota in illo.

Obj. 2. Puncta in continuo sunt sibi immediata: Ergo in illo sunt sola: Ergo continuum ex illis solis constat. Consequentia patet. Ubi enim essent partes, nisi mediant inter puncta? Antecedens verò probatur. Globus non tangit planum nisi in puncto; & tamen, dum movetur, totam ejus extensionem percutit: Ergo in plano non sunt nisi puncta seriatim sibi succedentia. Secunda pars antecedentis patet experientia. Primam verò probant Mathematici: Quia globus tangit planum in eo, in quo proportionatur; Sed globus & planum non proportionantur secundum aliquam partem, omnis enim pars perfecti plani est plana, omnis pars perfecti globi est curva, curvam autem & planum non proportionantur: Ergo talis contactus non fit in parte, sed in indivisibili.

Respondent aliqui, globum, percurrente planum, saltare ab uno indivisibili ad aliud, relinquendo partes medias intactas. Sed missa hac solutione, ut gratuita & penè ridicula.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo: Globus tangit planum duntaxat in indivisibili; dum quiescit, concedo; dum movetur, nego. Et similiter ad probationem: Globus non proportionatur plano in parte; dum quiescit, concedo; dum movetur, nego.

Infiabis. Etiam dum movetur, non fit proportionatus plano in aliqua parte: Ergo nulla solutio. Probat-ur antecedens. Sive enim moveatur, sive quiescat, semper est globus, semper est curvus secundum omnem arcum in ipso designabilem: Ergo semper est impropor-tionatus.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem nego consequens. Nam globus & planum in contactu successivo & fluenti, per modum fluentis & successivi fiunt proportionata, quatenus motus supplet impropor-tionem. Contactus enim successivus sapit naturam entis successivi. Et ideo sicut tempus, licet nihil habeat præsens, nisi instans indivisibile, fluendo tamen habet extensionem & partes; ita contactus globi licet non fiat nisi in indivisibilibus quiescendo, fluendo tamen potest fieri in partibus: Sicut dicunt Mathematici, quod punctum, licet quiescens sit indivisibile, attamen si moveretur, describeret lineam divisibilem.

Obj.

Obj. 3. Deus potest dividere continuum, ut granum sinapis, in omnes partes : Ergo partes illæ non erunt amplius divisibiles.

Resp. 1. Distinguo antecedens : Potest dividere in omnes partes ; physicas , concedo ; mathematicas , nego. Illa enim pars , quæ erit minima in esse physico , & indivisibilis in duo entia physica , erit adhuc mathematicè composita ex duabus medietatibus , & quælibet illarum ex aliis.

Resp. 2. Nego absolute antecedens . Quod enim repugnat essentia rei , etiam divinitus fieri nequit ; ut , quod homo sit irrationalis . De essentia autem continui est , ut sit divisibile in partes ejusdem rationis , id est , rursus divisibiles.

Instabis . Deus potest destruere omnia puncta unientia partes , v. g. lineæ : Ergo tunc linea dividetur in omnes partes.

Resp. Distinguo antecedens : Potest Deus destruere omnia puncta lineæ ; destruendo etiam partes , concedo ; servando partes , nego . Hoc enim ipso , quod partes sunt , necesse habent continuari & uniri , omnis enim pars continui est continua : unde implicat , destruere omnia puncta lineæ , & ejus partes remanere .

Obj. 4. Partes continui vel sunt finitæ , vel infinitæ ; si finitæ : Ergo deveniri potest ad ultimam ulterius indivisibilem ; si sint infinitæ : Ergo datur infinitum actu .

Resp. cum S. Thoma 9. Met. lect. 5. & pluribus aliis in locis , partes continui esse infinitas solam secundum quid & in potentia ; id est , secundum divisibilitatem .

Instabis . Illæ partes sunt in actu continuo : Ergo sunt actu infinitæ .

Resp. Distinguo antecedens : Sunt actu in continuo ; secundum entitatem , concedo ; secundum infinitatem , nego , id est , habent quidem entitatem in continuo , sed illa entitas actualis non habet infinitatem nisi in potentia . Nam omnis infinitudo quantitativa vel est secundum extensionem , vel secundum numerum . Partes autem illæ in primis non habent actualem extensionem infinitam , ut patet ; nec etiam faciunt numerum actualem infinitum , quia ut dicit D. Thomas 3. par. q. 76. art. 1. numerus confurgit ex divisione quantitativa ; unde sicut impossibile est , ut omnes illæ partes sint ab invicem divisæ , ita impossibile est , ut sint infinitæ actu secundum numerum , unde sunt solum infinitæ actu secundum divisibilitatem , quæ est aliquid potentiale .

Urgebis. Partes illæ sunt actu ab invicem distinctæ : Ergo faciunt multitudinem infinitam.

Resp. Transeat antecedens, (cùm enim distinctio tollat unitatem, sicut partes illæ non habent nisi unicam unitatem totius, ita negari posset, quòd sint actu distinctæ ab invicem) & nego consequens. Nam ut partes faciant multitudinem, non satis est, eas distingui, sed necesse est actu dividi: non enim numerus ex distinctione resultat, sed ex actuali partium divisione: unde non faciunt numerum ante divisionem nisi in potentia. Solutio est ex D. Thoma in 4. dist. 10. qu. 1. ar. 3. & 3. p. q. 76. ar. 3. ad 1.

Obj. 5. Si in quolibet continuo partes sint in potentia infinitæ, tot erunt partes in grano tritici, quot sunt in globo terræ: Consequens est absurdum: Ergo & antecedens. Probatur sequela: Unde infinitum non est majus alio; Sed utrobique sunt infinitæ partes: Ergo tot sunt in uno, quot in alio.

Respondent quidam distinguendo sequelam: Tot sunt partes in grano tritici, quot in globo terræ partes aliquotæ, negant; partes proportionales, concedunt. Vocantur autem *partes aliquotæ*, quæ habent certam & distinctam in toto magnitudinem, quæque pluries repetitæ exhaustiunt totum, ut ulna, cubitus, digitus sunt partes aliquotæ panni. *Partes vero proportionales* sunt medietates medietatum, & harum medietatum aliæ medietates. Hæc solutio substineri potest; non enim æstimatur magnitudo rei secundum partes proportionales, sed hoc commune est omni quantitati, ut sit divisibilis in medietates medietatum in infinitum: unde tam in grano tritici, quam in globo terræ datur divisibilitas in partes proportionales in infinitum. Attamen præterea.

Respondeo secundo. Nego absolute sequelam. Ad probationem distinguo: Unum infinitum non est majus alio; infinitum actu, concedo; infinitum in potentia, nego. Ratio distinctionis est, quia infinitum actu, si detur, debet actu importare totam sui generis rationem, ideoque eo majus esse nequit; at infinitum in potentia in eo solùm consistit, ut actu dicat aliquid finitum, cui sine termino aliquid accidere potest, puta dividi, augeri, minui. Porro tam parti, quam toti id accidere potest; & ideo unum infinitum potentia potest esse pars alterius, ac proinde minus altero: ut contingit grano pulveris, quod licet sine fine dividi possit, non est tamen nisi particula globi terræ, ideoque longè minus est ipso. Huic solutioni favet S. Thomas 3. p. quæst. 10. ar. 3. ad 3.

Obj.

Obj. 6. Si partes continui sint infinitæ in potentia, continuum erit impertransibile; nam infinitum est impertransibile.

Resp. ex Aristotele hîc, Distinguo: Infinitum est impertransibile; secundum id, quod est infinitum, concedo; secundum id, quod est finitum, nego. Continuum autem est quidem infinitum in potentia secundum divisibilitatem, & ideo nunquam pertransiri potest ejus divisibilitas, ita ut in omnes partes actu dividatur: est tamen finitum secundum extensionem, & ideo ejus extensio pertransiri potest.

ARTICULUS SECUNDUS.

Sintne in Continuo vera Divisibilia.

Tria præcipuè sunt Continuorum genera, scilicet quantitas permanens, tempus, & motus. Indivisibilia motus dicuntur *momenta*, seu *mutata esse*; indivisibilia temporis vocantur *instantia*; indivisibilia verb quantitatis permanentis sunt in triplici differentia; cum enim indivisibile sit, quod caret divisione & extensione, juxta triplex genus extensionis, scilicet in longum, latum, & profundum, triplex est indivisibile. Primum ergo indivisibile dicitur *punctum*, quod caret omni prorsus extensione. Secundum verò indivisibile vocatur *linea*, quæ licet sit extensa in longum, est tamen indivisibilis in latum. Tertium indivisibile est *superficies*, quæ licet sit indivisibilis in longum & latum, est tamen indivisibilis in profundum. Quæritur ergo, utrum dentur verè & realiter ejusmodi indivisibilia, v. g. puncta in linea, lineæ in superficie, superficies in corporibus.

CONCLUSIO.

Dantur realiter in continuo indivisibilia tum terminativa, tum continuativa. Conclusio supponit indivisibilia dari ad duplex munus, nempe ad uniuendum, & ad terminandum partes continui. Quæ uniuunt, dicuntur *indivisibilia copulativa*, seu *continuativa*, quæ verò terminant, *Terminativa*.

Probatur 1. Pars. Datur id, in quo quantitates contiguæ se tangunt; Sed se tangunt in indivisibilibus terminativis: Ergo dantur. Major constat; nam quantitates se tangere nequeunt in eo, quod non est. Probatur minor. Quæ se tangunt, debent esse simul secundum id, in quo se tangunt: unde contigua dicuntur. *Quorum extrema sunt simul*; Sed partes quantitatis secundum se ipsas

se ipsas nequeunt esse simul, aliàs se penetrarent: Ergo non se tangunt secundùm se ipsas, sed solùm secundùm sua extrema indivisibilia.

Confirmatur. Terminus extensionis nequit esse aliquid extensum, aliàs egeret alio termino: Ergo quantitas terminatur aliquo indivisibili: Ergo dantur in ea indivisibilia terminantia.

Accedit experientia. Nam globus perfectus non potest tangere planum nisi in puncto; cylindrus in linea indivisibili in latum; duo vero plana in superficie indivisibili in profundum: Ergo actu sunt in illis puncta, lineæ, & superficies, ac proinde vera indivisibilia.

Probatur secunda pars, scilicet dari indivisibilia continuativa. Continuum est, cujus partes sunt unum secundùm extremitatem, seu uniuntur termino communi; Atqui extremitas illa, seu ille terminus communis est aliquid indivisibile: Ergo dantur indivisibilia unientia partes. Probatur minor. Tum quia impossibile est, ut aliqua pars sit communis duabus partibus. Tum quia illa, inter quæ datur pars media, non sunt sibi invicem contigua, nec se tangunt: Ergo à fortiori non sunt continua. Tum demum quia illa pars, quæ uni- ret alias duas, adhuc indigeret uniri, cum ipsa constaret aliis partibus: Ergo partium unio & continuitas non potest fieri secundùm partes, sed solùm secundùm aliquid indivisibile partium, ac proinde dantur indivisibilia continuantia & unientia partes. Hæc tamen unio non est intelligenda, quasi illud indivisibile sit aliquod gluten uniens partes inter se, sed indivisibilia dicuntur unire, in quantum ipsæ partes uniuntur in sua extremitate indivisibili, seu in quantum eadem est extremitas utriusque partis.

Objicies. Partes uniri & tangi possunt secundùm aliquid sui minus & minus in infinitum: Ergo non sunt necessaria indivisibilia, ut uniantur partes & se tangant.

Respondeo, illud minus & minus in infinitum, posse dupliciter sumi, vel secundùm suam extensionem, vel secundùm suam extremitatem indivisibilem. Si sumatur secundùm aliquam extensionem, quantulacumque sit, impossibile est, ut uniat immediatè ipsas partes propter rationes jam dictas. Si verò sumatur secundùm suam extremitatem indivisibilem, sic potest quidem unire, sed illa extremitas est aliquid indivisibile: unde necesse est, dari indivisibilia in continuo.

Hæc tamen indivisibilia non sunt res distinctæ à partibus, sed ad summum quidam modi partium, qui re-

esse appellari possunt extremitates , in quibus desinunt partes , ut v. g. punctum est extremitas lineæ & linea extremitas superficiæ , & superficies extremitas corporis .

Ita esse probatur , tum ex minima entitate , quam concipimus in illis indivisibilibus , quæ proinde non potest esse nisi aliquid modale . Tum ex eo , quod nova indivisibilia fiant per divisionem , quæ nihil producere potest in quantitate nisi novas extremitates : Tum demum quia extremitates , in quibus desinunt partes , debent esse aliquid indivisibile ; si enim haberent extensionem , haberent etiam extremitates , & sic darentur extremitates extremitatum : Ergo non sunt quærenda alia indivisibilia . Ex quo inferes , quod quia implicat dari partes finitas sine extremitatibus , ita quoque implicat , omnia indivisibilia tolli à partibus .

QUÆSTIO SEXTA .

De Conditionibus Motus .

DUæ præcipuæ sunt conditiones motus , distinctio movētis à mobili ; & utriusque conjunctio . Non enim videtur aliquid posse moveri nisi ab aliquo distincto , & sibi conjuncto . De iis duabus conditionibus agemus duplici Articulo . In primo quæretur , an omne , quod movetur , ab alio moveatur . In secundo , an dari possit actio in distans .

ARTICULUS PRIMUS .

Utrum omne , quod movetur , ab alio moveatur .

C O N C L U S I O .

OMne , quod movetur , ab alio movetur . Ita S. Thomas , Aristoteles , imò Antiqui ferè omnes , si Epicureos excipias , qui censebant , Atomos ex se ipsis vim se movendi habere . Hinc conclusio Axiomatis loco .

loco haberi solet, ex quo Aristoteles probat, dari primum Motorem, qui immotus cætera movent, nempe Deus Optimus Maximus. Verum quia eo Axiomate probari solet efficaciter præmotio, qui eam negant, hoc ipsum Axioma inficiari cœpere, id est, imprudenter subruere scalam expeditissimam, qua Antiqui, præcipue Aristoteles, ad unius superni Numinis cognitionem pervenere. Itaque, ut defendatur -

Probatur demonstratione S. Thomæ & Aristotelis. In tantum aliquid movetur, in quantum est in potentia passiva ad actum & terminum motus; movet verò in quantum est in actu; Sed fieri nequit, ut idem secundum idem sit in potentia passiva & in actu: Ergo nec ut se ipsum moveat. Major constat. Nam motus est actus existentis in potentia & moveri est pati. Movere verò est agere, ac mobile in actum ducere. Itaque in tantum aliquid movet, in quantum est in actu; movetur verò quatenus est in potentia. Minor verò non est minus evidens. Nam esse in actu est habere actum; esse verò in potentia passiva est non habere actum, sed aptitudinem ad illum; Sed repugnat, idem simul habere & non habere actum: Ergo & esse simul in actu, & in potentia secundum idem.

Respondent, idem posse esse in potentia formaliter & in actu virtuali respectu ejusdem formæ; ut piper & uva sunt virtualiter calida, & tamen in potentia ad calorem formalem: unde piper in ore, & uva in dolio per calorem virtualem movente se ad calorem formalem.

Sed contra. Duobus tantum modis intelligi potest, aliquid esse in actu virtualiter. Primò completè & perfectè, quatenus habet formam altiore, in qua forma inferior continetur: Sic Angelus est virtualiter discursivus, quia sublimiore virtute intellectiva continet humanam ratiocinandi vim. Secundò imperfectè & incompletè, in quantum habet virtutem aliquam imperfectam, ex qua mota & excitata prodire potest actus perfectior: ut intellectus, etiam dum actu nihil intelligit, dicitur esse virtualiter intelligens. Quæ primo modo sunt in actu virtuali formæ, non sunt in potentia ad illam formaliter habendam, ut constat. Nam quod est perfectissimè in actu formæ; non est in potentia ad illam; At subiectum per formam nobiliorem perfectius est in actu respectu formæ ignobilioris in ea contentæ, quàm si hanc ipsam haberet; perfectius enim continetur in forma superiore, quàm in se ipsa: Ergo non est in potentia ad illam. Quæ verò secundo modo sunt in actu virtuali, sunt quidem in potentia ad
for-

formam, sed nisi ab alio moveantur, ad eam habendam non sufficiunt. Quod enim incompletum est & imperfectum, nequit se ipsum perficere, ut constat; Sed actus ille virtualis est imperfectus & incompletus, respicitque ulteriorem illum formalem, ut suam ultimam perfectionem & actualitatem; ut intellectio actualis est perfectio & actualitas virtutis intellectivæ: Ergo actus ille virtualis nequit se ipso se reducere ad formalem, sed eget ab alio reduci. Ex quibus evincitur, etiam quæ sunt in actu virtuali, aut non moveri ad formalem, aut ab alio moveri.

Ad exempla uvæ, piperis, calcis, &c. Respondeo, in his rebus esse diversas partes, quarum aliæ in actu factæ alias movent ad actum: ut in uvis sunt quædam partes spirituosiores, & ad calorem procliviores, quæ uvis contusis eo impetu, quo & massa erumpunt, facile incalescunt, atque jam calidæ aliis calorem communicant: hinc vinum recenter ex uvis expressum spirituosius est, quàm quod ex illis in dolo diutius fermentatis elicitur; quidd nempè hæ spirituosiores partes minùs exhalaverint. De calce ferè eadem est ratio: sunt enim in ea partes subtiles & calidæ, quæ, dum calx aqua diluitur, cum impetu erumpunt, atque eo motu vehementiùs incalescunt, & calorem in tota massa procreant. Idem dicendum de pipere, nisi fortè potius acrimonia sua partes animalis mordicando, iritet spiritus animales, à quibus fit hic calor; nam irritati fortiùs incalescunt, ut constat in febre, & vulneribus: unde piper, pyretrum, & alia hujusmodi non se ipsa calefaciunt, sed calorem animalis excitant, à quo & ipsa incalescunt: hinc in mortuo animali nihil caloris excitant. Sed de calore virtuali vide infra 2. par. quæst. 3. ar. 2. §. 1.

Obj. Animata movent se ipsa; in eo enim differunt ab inanimatis: Ergo idem potest movere se ipsum.

Resp. Distinguo antecedens: movent se ipsa secundùm idem, nego; secundùm diversas partes, concedo. Constant enim diversis partibus, quarum aliæ movent, aliæ moventur: ut cor motum vitalem in alia membra diffundit; pedes à nervis, nervi à spiritibus, hi ab appetitu, iste ab imaginatione, imaginatio ab objectis movetur. Itaque hinc potius colligitur, idem secundùm idem non posse moveri & movere: nam si posset, frustra animal in eas partes, quarum una movens, alia mota esset, distingueretur. Compendiosius enim natura hanc vim se movendi æqualiter toti animali tribuisset.

Instabis. Saltem cor à se ipso movetur; non enim est

est alia pars, à qua moveatur, cum potius omnes alias moveat.

Resp. Motum cordis esse à generante, ut à causa. Nam cum sit cordis proprietas, ab eo illum vitalem impetum, quo perpetuò movetur, habet, à quo & suam naturam: qui enim dat esse, dat consequentia ad esse.

Urgebis. In gravibus non est alia pars movens; alia mota; sed omni parti perinde inest impetus, quo se movent ad centrum.

Resp. Et hæc etiam moveri à generante. Impetus enim, quo moventur, est proprietas consequens naturam, ut calor sequitur ignem: unde sicut nemo dixerit, ignem se ipsum calefacere, sed habere à generante, ut sit calidus; ita nec dicendus lapis movere se ipsum, cum impetum, quo movetur, ab eo habeat, à quo & naturam. Sanè cum lapis sursum tendat, facillè intelligimus, eo motu se non movere, sed moveri ab alio, à quo is impetus illi est impressus, licet in eo existat. Ita pari ratione, cum ille impetus stabilis & naturalis, quo deorsum tendit, illi sit à generante, seu potius ab illa suprema mente, quæ naturæ præsidet, ac quæque ad sua loca destinat, non propriè movet se ipsum, sed perinde movetur ab alio, ac cum sursum projicitur, nisi quoddam primum hunc impetum naturaliter & stabiliter in se habet; alterum verbò violentè & per modum transeuntis, neutrum tamen à se ipso.

Repones. Saltem intellectus, voluntas, & aliæ potentie immanentes movent se ipsas; nam actus suos, quibus moventur, ipsæ in se ipsis producant.

Resp. Ejusmodi facultates non moveri propriè quatenus agunt; nam Deus perfectissimè intelligit & vult, nec tamen moveri dicitur. Itaque moventur, quatenus agendo reducuntur de potentia ad actum. Porro id habent ab aliquo existente in actu, & non à seipsis, nempe à Deo, ut à causa universali applicante per præmotionem, cujus necessitatem inde suo loco probabimus; aut etiam ab alia potentia, quæ jam in actu facta aliam applicat: ut voluntas in actu facta applicat & movet intellectum, illeque in actu factus excitat voluntatem. Nec tamen proceditur in infinitum, aut fit circulus, nam primus actus, quo potentia ab alia non applicata aliam applicat, est illi à Deo specialiter applicante, ut suo loco explicabimus. Hinc illud tritum apud S. Thomam, *Actiones facultatum inferiorum esse simul passiones causatas à facultate superiori, & quædam ejus operata*, 3. p. q. 19. ar. 1. Quæst. de Unionem Verbi, ar. 5.

Di.

Dices tandem. Dum aqua calida frigesceat, non ab alio, sed à se ipsa frigiditatem illam acquirit: Ergo movet se ipsam.

Resp. Hanc frigiditatem dimanare ex aqua instar proprietatis naturam consequentis. Unde ab ea est eo modo, quo proprietates sunt ab essentia, quæ ad illas se ipsam non movet, sed à generante movetur. Nec refert, quid aliquando non exstet generans, cum proprietates ad tempus remota redit, ut in casu objectionis; nam certè adest causa conservans, cui hæc restitutio tribui potest. Nam eo influxu, quo rem conservat, ejus quoque proprietates conservat; & si per vim remotæ fuerint, eas restituit, ut ab essentia rursus dimanent.

ARTICVLVS SECVNDVS.

*An ad motum requiratur presentia
motoris, seu, an dari
possit actio in
distant.*

DUOBUS modis agens passio præsens esse potest, 1. Præsentia suppositi. 2. Præsentia virtutis. Præsentia suppositi est conjunctio substantiæ agentis cum ipsa passi substantia: sic ignis est præsens foco, cor præcordiis, Sol suæ sphæræ. Præsentia virtutis est, cum agens, licet remotum, virtutem diffundit per medium, donec pertingat ad passum: sic Solis calor & lux per medium diffusa, donec terram attingat, illum huic præsentem constituit, non quidem præsentia suppositi, sed virtutis. Alterutra præsentia sufficit, ut dicatur actio fieri in distans. Hoc supposito sit.

CONCLUSIO.

NON datur actio in distans, sed requiritur, ut agens passio jungatur, vel supposito, vel saltem virtute per medium diffusa. Ita Aristoteles hic lib. 7. cap. 2. S. Thomas, ac ferè omnes censent.

Probatur 1. Experientia. Videmus enim, agentia quæque vim suam in res sibi subjunctas exercere, ac per eas in remotiores; vimque imminui pro ratione distantiae, donec tandem nulla fiat. Hinc decantata illa sphæra activitatis, certo & agenti circumfuso spatio contenta, extra quam agens nihil potest. Nec intra ipsam potest aliquid in partes remotiores, nisi per me-

medias : unde si occurrat medium impetum ad deferendam vim activam ab agente ad remotiores sphaeræ partes, sistitur actio ; ut cum opacum corpus mediat inter lucidum, & objectum ab eo illustrandum . Idem fit in diffusionem odoris, soni, caloris, &c. Quod certe non esset, nisi agens passo jungi vel per se, vel per medium, vim ejus deferens, postularet . Secus enim ignis hic existens combureret stupam Romæ positam, perinde ac sibi conjunctam; imò perinde omnia combustibilia ubivis posita, sicque in immensum se extenderet ; neque enim est ratio, cur circa hoc potius, quam circa aliud ageret .

Probatur 2. ratione. *Agere sequitur esse*, atque adeo illis addicitur, quibus & ipsum *esse* ; Sed *esse* agentis naturalis addicitur certo loco : Ergo & eidem addicitur actio & virtus agentis, proindeque agere nequit nisi in ea, quæ ei localiter conjuncta sunt, ac per ea in alia succedenter, servata semper locali conjunctione, vel cum se ipso respectu passi, quod prius immutat ; vel cum medio immutato, respectu eorum, quæ mediantibus aliis à se immutatis immutat .

Confirmatur. Agens non minus à loco pendet, quam à tempore ; ab utroque enim limitatur ; Sed distantia temporis ejus actionem interrumpit, ita ut si desinat existere tam in se, quam in sua virtute una hora, nihil agere possit hora immediate sequenti : Ergo distantia quoque loci actionem interrumpit, ita ut agens agere in loco extremo nequeat, si nec in se, nec in sua virtute existat in medio .

Objici solent quædam experientiæ. Torpedo stupefacit manum piscatoris distantem, nec videtur aliquid hujus effectus in medio producere . Oculi vetulæ fascinant pueros distantes, non viros propinquiores : Sol producit aurum in visceribus terræ, ad quæ nec lux, nec calor ejus pertingere videtur . Magnes trahit ferrum etiam interposita tabula . Aqua lebetis superius calet, in fundo friget . Laborans gravi tussi alios distantes commovet ad tussendum & oscitans ad oscitandum . Percussio lyre nervo alius distans movetur, si ad similem tonum sit tensus . Dum in Hispania vires florent, vinum inde asportatum in Anglia commovetur . Naphta ab igne etiam remoto accenditur .

Resp. Hæc circa actionem in distans explicari facile possit . Torpedo manum stupefacit veneno per rete diffuso ; nec enim id efficeret, nisi manus rete à torpedine hoc veneno infectum tangeret . Oculi vetularum per aerem diffundunt corruptos spiritus, qui tenera puerorum corpora lædunt, non duriora virorum ;
ut

ut idem aer pestiferus à duobus æquè inspiratus, unum lædit, non alium minùs dispositum. Solis calor, aut certè occultus influxus à terræ superficie per medium ad ejus viscera penetrat, ibique aurum producit. Magnetis virtus per medium diffusa pertingit ad ferrum, ut vel ex eo constat, quòd interposita tabula non ita promptè ferrum excitat, quòd ægriùs densum illud medium pervadat. Aqua in lebetes superiùs calet, in fundo minùs, quia calidior, utpote levior, fursùm tendit, frigidior, ut gravior, infra subsidet. Tussiens & oscitans alios ad similes passiones excitat per species, quibus ad hos effectus imaginatio commovetur: sic ad aspectum plorantis, aut ridentis, ad fletum, aut risum pariter excitamur: unde provocatio nulla est, nisi oscitans videatur, aut tussiens audiatur. Addit Aristoteles, exemplum aliorum esse commotionem propriæ necessitatis. Lyre nervus alium movet tremore per aerem medium propagato: nam sonus est aeris tremor & motitatio, quæ si validior sit, etiam solidiora commovet corpora, ut terram ipsam sub pedibus contremiscere sentimus ad strepitum displosi tormenti, aut pulsata grandioris campanæ; at si motitatio illa mollior sit, illis solum corporibus communicatur, quæ faciliùs eo motitationis genere sunt mobilia: itaque cum nervus lyre eo motus genere sit, faciliè mobilis, quo movetur alter ad eundem tonum tensus, tremor unius per aerem propagatus alterum faciliè commovet, non alios aliter tensos. Eodem tempore, quo vites florent, vina distantia moventur, non à vite florente, sed à verno calore, quo & vites ad florendum, & spiritus vini ad hunc motum excitantur. Naphta ab igne remoto accenditur, quòd pingues halitus longiùs diffundat, qui teneram flammulam conceptam ab igne ad eam continua accensione deferunt. Itaque ubique sit actio virtute per medium diffusa. Sed hæc virtus eundem effectum in medio non producit, ac in extremis, quòd medium sit aliter dispositum: nam agit in subiecto juxta ejus dispositionem.

Dices. Saltem *pulvis*, ut vocari solet, *sympatheticus*, agit in distans. Fit ex vitriolo contuso, vel simplici, vel ad Solem diebus caniculariis calcinato. Eo si imbuas pannum hominis vulnerati sanguine tinctum, etiam absentis vulnus curari variis constat experimentis, modò hic pannus in loco temperato servetur: si enim sit in calidiore loco, inflammatur vulnus; si in frigidior, rigescit.

Resp. In primis non constare ullo certo experimento, hanc curationem perfici in insigni distantia; ac si fieret, meritò dubitaretur, an naturæ viribus fieret. Porro cum sit in mediocri distantia, explicari faciliè potest diffusionem

per

per medium facta. Quippe ex sanguine ac vitriolo permixtis exhalat tenuissimus halitus, qui per aerem latè diffusus tandem pervenit ad hominem vulneratum, ac vulneri medendo prodest: nam virtus medicaminum subtili ac spirituosæ illi substantiæ potissimùm insidet, quæ vel arte chymica, vel naturali resolutione exhalata, remedia effecta sunt & nullius virtutis. Sanè hos halitus latè spargi constat ad sensum ex odoribus, qui his halitibus deferuntur. Odorem cadaverum etiam ad quingenta milliaria à vulturibus percipi, ut rem notam & observatam refert S. Thomas 2. de Anima, lect. 22. Canes ex herili domo longius asportati, ad eandem recta redeunt, odore ducti. Thecam dulciariorum in cella repositam à vicinis horris examen formicarum traxisse se expertum memorat Ludovicus Granatensis. Quòd verò huiusmodi halitui vis insignior insit, non minùs constat ex carbonum fumo, qui hominem interficit; ex hoc pestis, quæ halitu tenui ac insensibili tantas strages edit; ex napelli halitu, qui vento delatus itidem perimit, &c. Quid itaque vetat, balanicam illam vitrioli exhalationem vulneri insinuatam pari jure ad curandum, ut hæc ad nocendum, valere?

At cur, inquires, hæc salubris exhalatio huic potius homini, quàm alteri vulnerato se adjungit?

Resp. Id fieri posse motu illo sympathetico, quo, ut dixi supra, res quæque animæ præteritis accedere gestiunt. Cum enim effusi sanguinis ipsius cognati sint homini, à quo fluxit ad eum libentiùs tendunt, atque vicissim ab eo attrahuntur; & cum medica virtute vitrioli sint imbuti, vulneri curando profunt. Hac fortè ratione cadaver occisi hominis ad præsentiam homicidæ sanguinem fundit; nempe quòd spiritus illi vestibis homicidæ inhærentes, ut odores ferarum his adhærent locis, per quæ illæ transeunt, redire gestiunt ad corpus, à quo manarunt, & ejus excitati præsentia per loca vulnerrum massæ residui sanguinis se se insinuando, quandam in ea fermentationem causent, qua rarefactus sanguis effluat. Verùm hæc dicta velim, non ut huic pulveri, quæ vulgò tribuitur, vim inesse adstruam; sed ut si sit, non continud inde inferri actionem in distans ostendam. Fortè enim hujus pulveris virtus nulla est, eaque falsis nititur narrationibus, aut effectibus ab alia causa productis, illicque pulveri falso adscriptis. At de Ente mobili in communi jam satis.

K S I E C 2 7 B I O R
Tmis prima partis Physica.

MARCELA ZAMOYCKIEGO

5203-22

5203-KZ

Bibliotheca
Conventus Iulii Vien.
S. P. Ord. Præd.^æ

Optimas au. S. Triganth

